Melankton Lüdemann.

KRINGSJAA

REDIGERET

AF

H. TAMBS LYCHE

BIND III. — JANUAR—JUNI 1894

KRISTIANIA

OLAF NORLIS FORLAG

1894

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

Indhold.

Beskrivende artikler og skildringer.

Forskjelligt.

Karaktersskildringer og biografi.

Kunst.

Fra livets latterside.

Literært.

Notiser.

Opdragelse.

Politik.

Redaktionelt.

Religion og moral.

Samfundsspørgsmaal og sociale forhold.

Skandinaviske tidsskrifter.

Skjønliteratur.

Redaktørens sofahjørne.

Fra den tekniske verden.

Fra videnskabernes verden.

Fra bogverden.

Psykologi, hypnotisme etc.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 6. JANUAR 1894. HEFTE 1.

Calcutta.

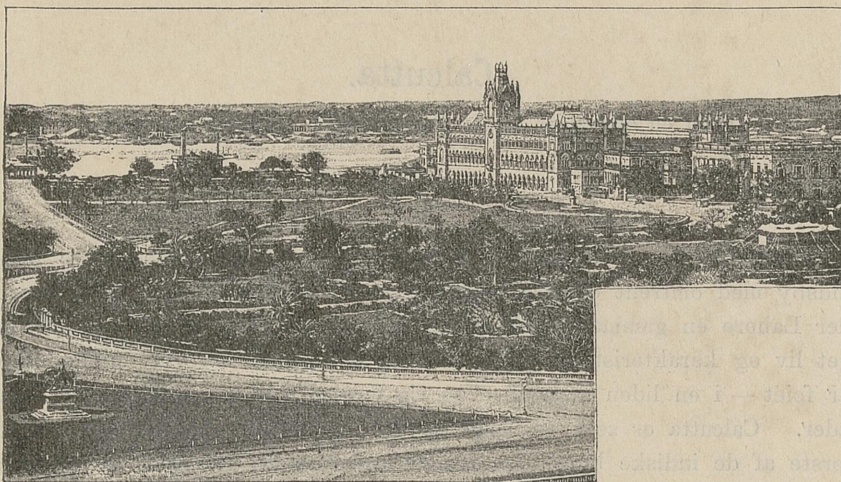
(Efter en artikel af *James Darmesteter* i „*Harpers Weekly*“).

I.

Calcutta er en almindelig engelsk by, omgivet af en uhyre indisk landsby med omtrent 600,000 indbyggere. Den er ikke som Delhi, Benares eller Lahore en gammel-indisk stad, gammel som landet selv og med sit eget liv og karakteristiske ydre, hvortil europæisk erobring almindeligvis har føiet — i en liden afstand — en rig forstad med haver, villaer og brede gader. Calcutta er selv en engelsk by og derfor, skjønt den er den største af de indiske byer, den mindst interessante, betragtet fra et kunstnerisk standpunkt. Man reiser til Agra for at se Taj Mahal, til Delhi for at se Jumma Musjed eller Perlemoskéen, der blev begyndt af den store Aurungzebe, eller de kyklopiske ruiner af den gamle by, til Benares for at se paa tempelrækkerne, der reiser sig op fra floden; men til Calcutta reiser man ene og alene af respekt for det faktum, at det er hovedstaden, og at enhver bør se hovedstaden i et land.

Calcutta er intet andet end en hovedstad, og til at gjøre en hovedstad behøves bare murere og en smule god vilje — en by er et levende væsen, bankende af liv, kraft og bevægelse; den maa bygges op af folkets aand, tro og kjærlighed, og man maa i den kunne merke levende sjæles haab og længsler op mod noget større og høiere. Det attende og nittende aarhundredes engelskmænd forstaar imidlertid ikke det større og høiere. De ved ikke meget om kunst; de sætter ikke megen pris paa den hjemme hos sig og selvfølgelig endnu

mindre i et land, hvor de bare bliver en tid, det vil sige længe nok til at tjene sig en formue. De har ikke ødslet megen fantasi paa de offentlige bygninger — det er pseudo-græsk for de verdslige og pseudo-gotisk for de kirkelige bygninger. Engelsk-græsk og indo-gotisk stil tager sig snurrig ud under en tropisk himmel; men arkitekten har i hvert fald havt rum nok til sin raadighed, og derved har disse bygninger faaet noget vist storladent over sig. Paa Chowringhee Road ligeoverfor Raidan Espladen ligger en rad paladser i en længde af en engelsk mil — ensformige kolde og ordinære, men størrelsen imponerer. Det er tropiske planter af en kunst, der kan karakteriseres som dobbelt uegte, forsaavidt som den er fremmed for den jord, hvorfra den er laant. Calcutta minder om St. Petersburg og det

Høiesteretsbygningen.

nye Wien, der har voxet op i de sidste tyve aar, eller maaske om Buda-Pesth, men uden at have dennes herlige baggrund af bjerge. Imidlertid, disse paladser er det interessanteste i Calcutta, det er dem, der gjør det værdt at besøge byen, thi de engelske kjøbmænd i det ostindiske kompani gjennemlevede en af aarhundredets vidunderligste eventyr.

Indseilingen til Calcutta er en farlig historie, der er baaer og grunde overalt, men intet af alt dette kan narre en Calcutta-lods. Paa vandets farve eller krusningen af en bølge kan han skjelne den skjulte fare, der kan være blot fra natten før. Vi stryger forbi øen Sagara, fra gamle dage den bengalske tigers hjem. Denne ø staar i ni af aarets maaneder under vand,

men er ikke destomindre det af pilegrimme mest besøgte sted. For her er det Sivas brud, den skjønne Ganga, til hvem der under navnet Kali er blevet ofret saa mange liv, tilslut finder hvile i havet efter sit rasende løb gjennem hele verden fra sit høie bjerghjem i Himmalaya. Da hun for henover øen, vakte hun tillive Sagaras sexti tusen sønner, der var blevet brændt til aske af Vishnu. Ganges' vand, der overalt er helligt, er det i dobbelt grad her, og den, der bader sig i det, renses fra alle sine synder og fødes paany til et evigt liv. Og hvert aar kommer i januar maaned hundrede tusener pilegrimme til øen bringende med sig feber og kolera og daarlige kaliko-telte. —

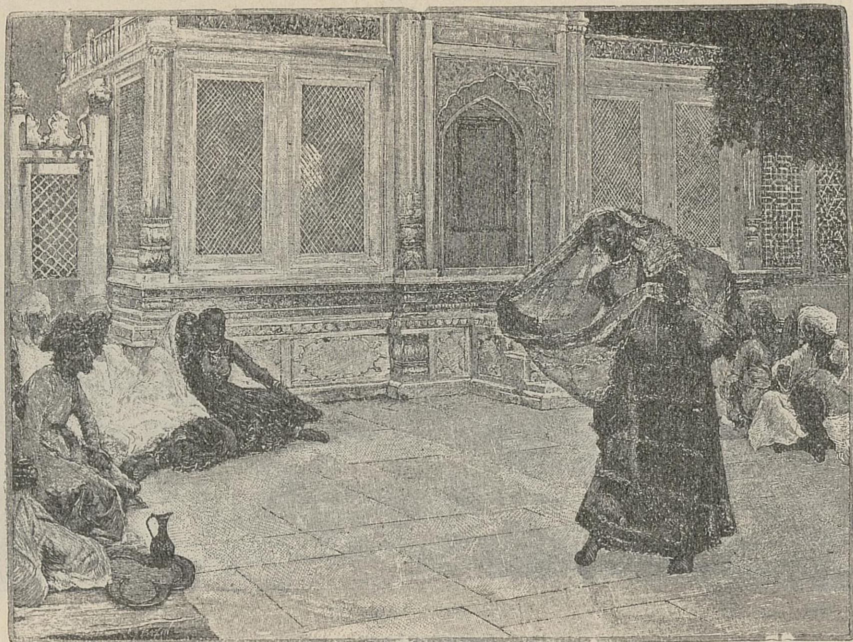

Calcuttas havn.

Efter i omtrent femten timer at have strævet med at komme gjennem den sjø af dynd, som danner Ganges' delta, nærmer vi os endelig Calcutta, hvis taarne og spir og skibsmaster vi som en følge af flodens vendinger ser længe, før vi kommer frem til den. Paa venstre haand har man, hvad der endnu for faa maaneder siden var kongen af Oudes haver. I 1865 konfiskerede den daværende generalguvernør lord Dalhousie den unge fyrstes besiddelser og sendte ham under paaskud af hans uerfarenhed og daarlige opførsel med en aarlig pension af 1,500,000 rupi (ca. 2,100,000 kroner) til Calcutta. Indbyggerne i Lucknow gjorde oprør for at forsvare sin konge, og hans moder, den ærværdige Begum, reiste til England og gjorde

forgjæves forsøg paa at vække folkets og parlamentets sympati for sønnens sag. Skuffet trak hun sig tilbage til Paris, hvor hun døde af kulde en skrækkelig januardag. Imidlertid trøstede den unge konge, der fandt det umuligt at lede regjeringens tøiler ved hjælp af gjøglere, musikanter og dansere, sig over tabet af sin krone med en storartet samling vilde dyr, der længe var barns største fornøielse i Calcutta.

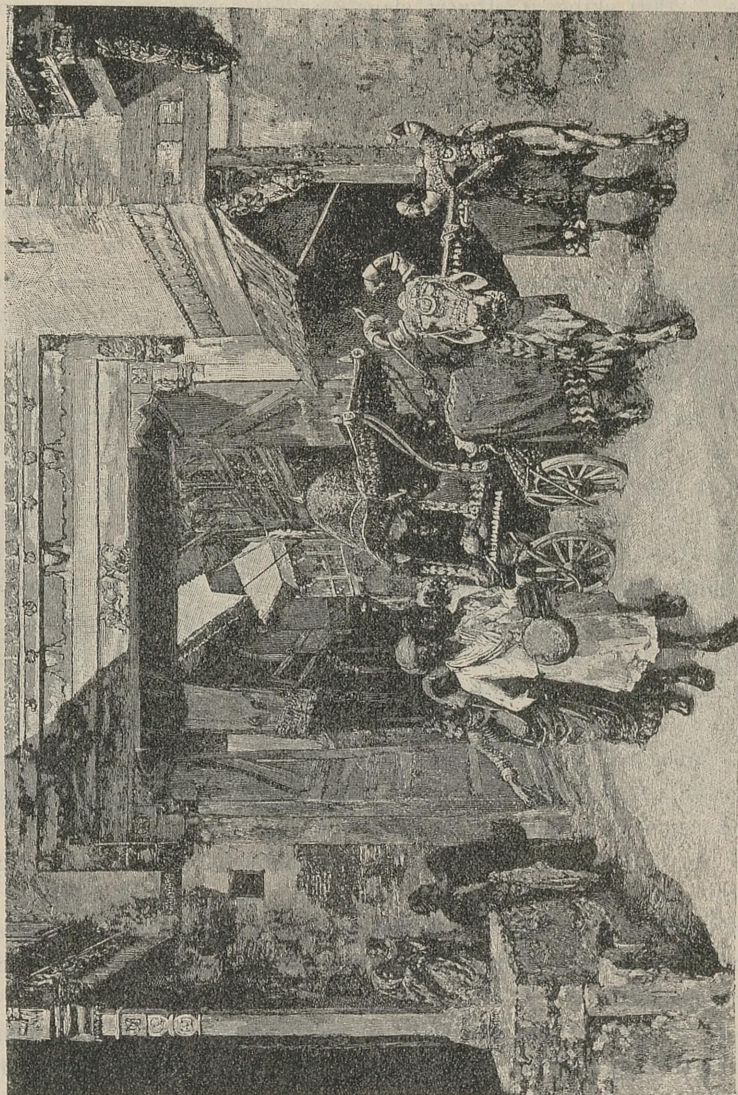
Paa den anden side af floden danner den botaniske have et værdigt modstykke til den afdøde konges menageri. Denne hører til de første i sit slags og er bleven et magasin, hvorfra næsten hvert havedyrkningsselskab

En bajadere.

i Europa har faaet sine bedste specimina af den tropiske vegetation. Jacquemont drev det til ved 6 ugers studium i Calcuttas botaniske have at lære at kjende hver plante i Indien. Her findes hele tropernes vegetation — Amerikas, Asiens og Oceaniens planter voxer her under aaben himmel som i sin hjemlige jord.

Nær kongen af Oudes palads farer vi forbi *Garden Reach*, en række haver og villaer, der udgjør en af byens skjønneste seværdigheder. Vi er naaet frem til den flydende del af byen med sine seil og master glitrende i det straalende solskin. Her kaster de franske skibe anker, og et

Gade i Calcutta.

stykke høiere oppe ligger det orientalske og peniusulære kompanis skibsflaader, den rigeste og mægtigste sjøfartsforening i verden. Calcuttas havn har en udstrækning af ti engelske mil nedover floden med ankerplads for 170 skibe. 2000 skibe af ethvert slags og 250 oceandampere ankommer og gaar i aarets løb, og 4000 smaafartøier og baade piler altid om i alle retninger. Vi passerer dokkerne og lander ved Prinseps Ghat, hvorfra man gaar ned til floden nær Fort William. Prinseps var en funktionær i det ostindiske kompani; uden særlig dannelse eller videnskabelig udvikling havde han kastet sig over lærde sysler og fortolkede de gamle alfabeter i sine ledige timer og blev saaledes en af foregangsmændene i studiet af sanskritliteraturen. Han tilhører en allerede fjern periode, da kompaniets agenter havde lov til at studere Indiens historie og kultur. Vilde nogen i vore dage tillade sig dette, fik vedkommende snart en skarp irettesættelse af hendes majestæts regjering.

Fort William er Indiens vigtigste fæstning. Det tog ti aar at bygge den, den har kostet 2 millioner pund sterling, og der vilde behøves 10,000 mand til at forsvare den. Imidlertid er der endnu aldrig affyret et skud med nogen af dens 600 kanoner; ikke engang under det store oprør trængte man til den, og i mange aar har 200 mand og et artilleribatteri udgjort dens hele forsvarskraft. Lige ved indgangen til fortet med udsigt over hele floden reiser sig Gwalior-monumentet, reist af lord Ellenborough, dengang han var generalguvernør, til minde om de officerer og soldater, som faldt under felttoget 1843, da Suide erobredes. Monumentet maa ikke være hyggeligt at betragte for officerer, for dengang var det soldaterne, som bragte seiren hjem. Lord Ellenborough kom i stort optog med hele sit hof — officerer, damer og andre, ridende paa elefanter for at være vidne til fiendens knusning. Men den første salve fra mahratterne ændrede fuldstændig skuespillets karakter. De engelske officerer tabte hovedet, men sepoyerne (de indfødte soldater) styrtede løs paa fienden uden at bryde sig om sine ledere. Mahratterne skjød, saa længe der var en mand tilbage, men sepoyerne beholdt valpladsen. Lord Ellenborough vandt sine sporer i det slag og gik med den største uforfærdethed om blandt de saarede og uddelte penge og appelsiner.

I øst og syd for „Esplanaden“ er væddeløbspladsen. Naar man er der, maa man vogte sig for ikke at overraskes af middagssolen eller en cyklon, der nu og da kan herje Calcutta. Paa Esplanaden ligger de forskjellige monumenter, der er reist til ære for høie embedsmænd, der fra tid til anden har ledet styrelsen i Indien, og som er blevet store mænd paa den simple maade, at de har faaet en statue. Men der er en, som fortjener at lægges merke til — Outram, østens Bayard. Medens

Indiens regenter ligefra lord Clive til Dalhousie, hvor store kristne, ja endog rene puritanere de kunde være, ikke just var meget nøieregnende med, hvad midler de brugte for at naa sine hensigter, saa var Outram en mand af den strengeste hæderlighed. Han negtede at være med paa at tilintetgjøre *ameerne* i Sciudia; den maade, hvorpaa dette folk blev behandlet, er en af de værste flekker paa den britiske administrations historie. Outram er fremstillet tilhest, sprængende fremover med sværd i haand, men seende sig tilbage til sine folk, vinkende til dem, at de skal følge.

Langs kaien mellem fortet og Esplanaden ligger Edenhaverne (Eden var lord Aucklands familienavn). Her spiller et orkester hver aften. I

Torv i Calcutta.

nærheden er den uundgaaelige kricketplads; hvor i verden engelskmænd end er, saa maa de spille kricket. Naar den er oplyst om aftenen, ligner Esplanaden Champs Élysées eller maaske heller Hyde Park med det maleriske tillæg af farveglimrende dragter, der bæres af indfødte tjenere, palankinerne (lukkede bærestole), de turbanklædte høvdinger, skriverne i sine hvide kjortler med servietter paa armen eller beskedne bahistier, som tømmer sine læderflasker paa de mangefarvede blomsterbed og saa tilslut de skaldede *arghalis* eller gribbe, der sidder stumme og høitidelige paa hustagene. Opdager de med sine skarpe, smaa, røde øine et aadsel et eller andet sted, saa styrter de sig pludselig i rasende fart over det og

putter det ind i de poser, de har hængende under hagen, og som kan rumme alt muligt. Disse gribbe er Calcuttas ulønnede renovationsmænd og har monopol paa denne fæle bestilling. Arghalerne er især glade i at samle sig i store flokke paa regjeringsbygningens murtinder — paladset for den mand, der i fem aar var inkarnationen af den frygtelige og uimodstaaelige magt, som de indfødte kalder *Sarkar*. Sarkar betyder regjeringen, et ord, der for de indfødte har samme uendelig mystiske, skjæbnesvangre klang, som ordet har for franske bønder, hvortil i Indien kommer troen paa *avatar*, eller at guddommen har iført sig en eller anden materiel ydre form. Regjeringsbygningen har fire fløie, og midtbygningen krones af en smuk kuppel. Her residerer vicekongen med sit hof, her sidder den lovgivende forsamling, og herfra kommer de magtbud, der ind- og afsætter fyrster, ruinerer eller beriger provinser og skalter og valter med distrikter, der har millioner af indbyggere; her holdes baller og drikkes champagne.

Rundt vicekongens palæ ligger alle vigtigere regjeringskontorer, det doriske raadhus, den bengalske bank og mynten. Men ingen af disse bygninger ligesaalidt som det uhyre posthus eller det ligeoverfor liggende telegrafkontor har nogen interesse. De ligner alle hverandre. Og den engelsk-gotiske katedral og de høiloftede kirker er ikke meget mere tiltrækkende. En kjøretur nedover Chowringhee Road er nok til at give en god forestilling om paladsernes by. De private huse har alle tiltrods for, at de er saa lige hverandre, noget hyggeligt og tiltrækkende ved sig med sine brede, luftige verandaer og lange, lave fløibygninger og fremfor alt ved den masse grønt, der dækker og omgiver dem. Naar man husker paa, at for hundrede aar siden var disse rige kvarterer en sump, hvor feberen og tigeren var eneraadende, faar man respekt for den vidunderlige energi hos denne race, hvis viljestyrke er geni og som er saa nær i slegt med dyd — tiltrods for al den brutalitet og egoisme, der følger med.

Fornemmelses-overføring paa afstand.

(Efter „*Revue des revues*“).

Overføring af fornemmelser (suggestion) paa afstand er et af de problemer, der særlig beskjæftiger de franske forskere paa det ubevidste sjælelivs omraade.

Den bekjendte dr. Charles Richet siger om spørgsmaalets nuværende stilling: „Man har gjort erfaringer, der *næsten* beviser.“ Trods det held, der har fulgt mange af experimenterne, holder tvilen sig fremdeles; en sjælelig organismes direkte indvirken paa en anden tversigjennem rummet kan endnu ikke betragtes som en videnskabelig kjendsgjerning. Det afgjørende soleklare bevis har endnu ikke naaet helt op over horisonten, men løsningens morgenrøde dæmrer allerede

og spreder sit halvklare lys over mange tidligere absolut dunkle strøg af sjælelæren. Endnu ventes den første straale fra selve dagens lys; man har exempler paa virkelig fornemmelses-overføring paa afstand, men *berørings-punktet* anes ikke engang.

„*Revue des Revues*“ gjengiver efter forskjellige fagtidsskritter en række af disse exempler:

Dr. Dariex beretter i sit organ *Annales des sciences psychiques* om en kvindelig kræftpatient, der ved sine frygtelige lidelser dreves ind paa selvmordstanker. Morfinindsprøitninger hjalp saavidt til at døve smerten lidt. Da besluttede dr. D. at forsøge suggestion. Det lykkedes ham ogsaa efter fire ganges hypnotisering at ændre hendes tankeretning, at forjage selvmordslysten og indgyde haab og lys i sindet. Saa bestemte han sig for at prøve suggestion paa afstand; om forsøget beretter han: „Den 24de december kl. 9 om aftenen samlede jeg hele min sjælskraft saa intenst som muligt om den tanke, som skulde overføres til den syge. Jeg stængte mig inde paa mit rum, satte mig med ryggen mod vinduet og lukkede øinene for ikke at blive adspredt; derpaa gik jeg *i tanken* ud hjemmefra, kjørte hen til hendes bolig, steg op gjennem trapperne, gik frem til sygeværelset og tænkte mig ved hendes seng ifærd med at bringe hende i søvn som vanligt, naar jeg i egen person var hos hende. Denne fremgangsmaade havde til hensigt at fixere tanken bedre og koncentrere viljen med størst mulig kraft. Dagen efter meddelte den syges søster, at klokken lidt over 9 faldt den syge i søvn.“ Lignende forsøg blev foretagne. Anden og tredje gang gik det godt. Fjerde gang sovnede den syge ikke før efter en morfin-indsprøitning. Forfatteren underkaster sine forsøg en pinlig kritik for at paavise, hvorledes det ved de tre første leiligheder ikke godt kunde være det blotte tilfælde, der fremkaldte heldet.

Dr. Tolosa Latour i Poitiers meddeler, at han fra en jernbanekupé foretog gjentagne heldige forsøg med suggestion paa afstand.

Endnu merkeligere er det, der berettes i *Bulletins de la Société de psychologie physiologique*. Den bekjendte hypnotisør Pierre Janet har bragt en dame til at have fornemmelser af at spise og drikke, naar han selv virkelig spiser og drikker; kniber han sig selv i armen eller foden, sætter hun i et skrig og synes, hun blir kneben sammesteds. Underligere er det endda, at denne dame, som stadig forblander de to brødre Pierre og Jules Janet, en dag i sonnambul tilstand satte i at skrige forfærdelig og greb haardt om sin høire arm, hvor hun sagde det gjorde rædsomt ondt; netop i samme øieblik havde Jules Janet inde paa naboværelset kommet til at brænde sig paa armen. Da damen vaagnede, klagede hun fremdeles over rædsomme smerter i armen og fik lagt koldtvands-omslag paa. Næste dags aften havde disse trukket blærer frem paa huden netop paa samme flæk, hvor Janet havde brændt sig. Blærerne er selvfølgelig ingen følge af overføring eller etslags materiel suggestion; hendes smertefornemmelse kan derimod være et godt bevis paa fornemmelses-overføring paa afstand.

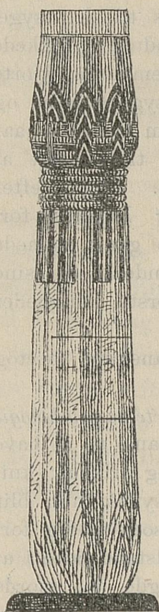
Rent ud snurrigt falder det, naar dr. de Rochas og dr. Crocq mener at kunne flytte fornemmelsen ud af legemet og ind i f. ex. et glas vand. Men dette beror, efter hvad dr. A. Mawrou-Kakis oplyser, blot paa almindelig suggestion.

Sikre beviser for suggestion paa afstand savnes endnu, men det oven anførte tyder paa, at fortsat forskning rimeligvis kan bringe en løsning af spørgsmaalet. Det synes — efter Richets mening —, som iagttagelserne bør koncentreres ikke saa meget paa selve fænomenerne som paa de personers væsen, der er aktive deltagere i fænomenerne.

Oldtidens skrivemateriale.

(Efter *Georg Ebers* i „*The Cosmopolitan*").

Papyrusplanten brugtes næsten udelukkende til skrivemateriale og dyrkedes mere eller mindre ivrig i forskjellige dele af Ægypten. Man ved ikke sikkert, om den jord, der anvendtes til dyrkning af papyrus, eiedes af private eller leiedes ud af regjeringen. Men i hvert fald i den ældste tid var det store jordbesiddere, der eiede papyrusmarkerne, for papyrushøsten er aftegnet paa sarkofagerne, og inskriptionerne viser, at visse landsbyer eller brug, tilhørende større eiendomsbesiddere, væsentlig var bestemte til dyrkning af planter, — deriblandt papyrusen — der trivedes bedst paa de steder. I den tid blev ogsaa papyrus tilvirket udelukkende til brug indenfor landets grænser, men under kongerne af det sexogtyvende dynasti (aar 664 til 525 før Kristus), da Ægypten havde aabnet sine havne for fremmede skibe, blev papyrus den vigtigste udførselsartikel. Og ved Alexander den stores erobringstog, hvorved græsk kultur indførtes i Asien og Ægypten, fik brugen af papyrus et rivende fremstød. I alle græske stater skreves der nu med den største iver og overalt paa papyrus. Blot i Pergamon brugtes i den senere tid pergament, hvoraf navnet *charta pergamena* kommer. Attalos af Pergamons bibliotek havde under Evmenes II naaet op til 200,000 bind, hvad der i den grad vakte den ægyptiske konges misundelse (han var nemlig beskytter af biblioteket og museet i Alexandria), at han forbød udførelsen af papir til Pergamon, og paa den maade tvang Evmenes til at opfinde et nyt slags skrivemateriale, der tilslut blev forarbeidet af faareskind. Det blev imidlertid meget mindre anvendt end papyrus. I Ægypten og da først og fremst i Alexandria var der uhyre fabriker, der forsynte hele verden med papir, og da Rom blev hovedstaden i den gamle verden, indførtes der store masser af dette materiale fra Ægypten.

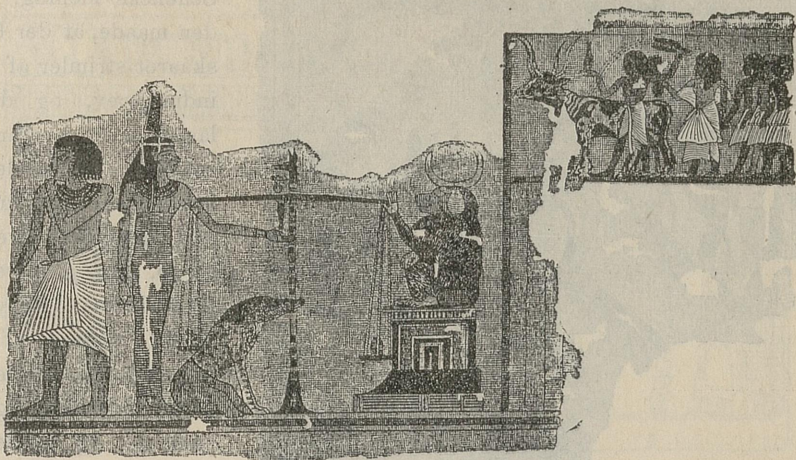

Papyrussøile.

Alt dette papir anvendtes i Tiber-staden for en stor del af den administrative gren af styrelsen, der drog sig som et net om hele den antike verden; følgelig var et misvextaar i papyrusdistrikterne en meget ubehagelig historie for administrationen i Rom. En slig papirhungersnød indtraf under Tiberius. Man maatte da nedsætte en kommission til at fordele det papir, som fandtes

i pakhusene, „da der ellers vilde opstaa stor forvirring i det offentlige liv.“ Papiret kunde ikke godt tilvirkes i Rom, da det var nødvendigt at have aldeles friskt plantemateriale. En vis Fannius slog sig paa tilvirkning af et finere papir, idet han gjorde det ægyptiske teater-program-papir (vi ved ikke hvorledes) baade tyndere og bredere.

Alexandria fabrikerede alt muligt, som lovede at give et nogenlunde godt udbytte, men naturligvis benyttedes først og fremst det raamateriale, som kunde erholdes i byens nærhed. Allerede de gamle ægyptere havde opdaget, hvorledes papyrusplanten, der voxede i rig mængde i deltaet, skulde behandles. Da Alexandria stod paa høiden af sin velmagt, beskjæftigedes tusener ved papirfabrikationen. Paa faraonernes tid forsynede de smaa verksteder udelukkende Ægypten, der i det høieste havde otte eller

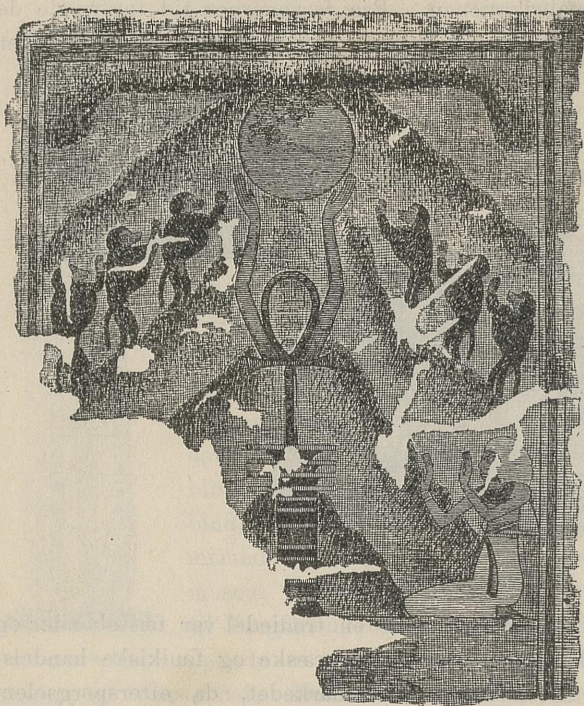
Papyrusfragmenter.

ti millioner indbyggere, hvoraf idetmindste en trediedel var fæstebønder og slaver, der ikke kunde skrive, og saa nogle græske og fønikiske handelsmænd; senere forsynede Alexandria verdensmarkedet, da efterspørgselen, som en følge af helleniseringen af den mere civiliserede verden, var blevet fordoblet.

Denne massefabrikation virkede forringende paa kvaliteten, og som følge deraf er den største del af de papyrusruller gaaet tabt, der var blevet benyttet i Rom og Grækenland. Især er det fugtighed, der har vist sig at være farlig for papyrusrullerne i lande, hvor der er regn. Naar papyrusen opbevaredes paa tørre steder, var den udsat for den ovenfor nævnte fare at smuldre hen. Den prægtige papyrus f. ex., der er opkaldt efter forfatteren af denne artikel, kunde vi ikke folde ud, uden at hele stykker

faldt ud, og der var mange manuskripter, som befandt sig i denne tilstand. Plinius syntes, det var høist merkeligt og nævneværdigt, at han havde seet en bog, der var 200 aar gammel.

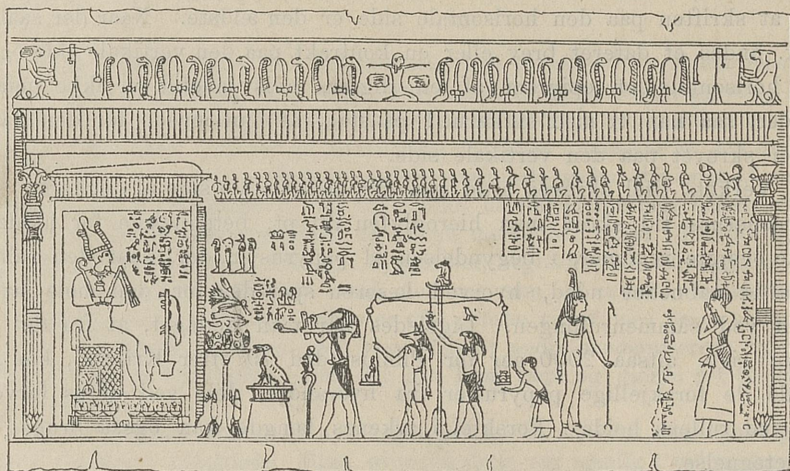
Havde ikke askeregnen ledsaget jordskjælvet i Herculaneum og paa den maade bevaret det gamle Europas papyrus-bogruller, kunde vi alene danne os en forestilling om dem af beskrivelser. Disse ruller kan nu undersøges, men de viser sig uheldigvis at være i høieste grad medtagne. Men alle disse papyrusruller er tilvirkede paa en og samme maade. De første autoriteter er enige om, at blot plantens marv benyttedes; af de ydre lags væv er der ikke spor. Og tilvirkningen foregik, efter professor Schencks mening, paa den maade, at der blev skaaret strimler af det indre væv, og disse lagdes over hverandre saaledes, at trevlerne krydsedes; den finere sort papyrus lavedes af to, den grovere af tre strimler. (Papyrus Ebers bestaar af to lag, af hvilke trevlerne i det indre lag ligger paalangs og trevlerne i det ydre paatvers). Derpaa fæstedes de sammen med en eller anden klæbrig substans, hvilken ved jeg ikke saa nøie. Sandsynligvis har det været æggehvide.

Papyrusfragmenter.

Plinius giver en skildring af, hvorledes et enkelt ark lavedes. Et lag strimler lagdes paa et bord i retning mod arbeideren, et andet lag lagdes tversover det første og klæbedes fast til det. Denne proces kalder Plinius træffende „vævning“, krydsningen af strimlerne bliver rending og islæt. Den videre behandling af de krydsede strimler var følgende: Kanterne skares, saa de blev jevne og pressedes endnu, medens de var vaade; derpaa

bankedes de tynde med en hammer og fæstedes saa atter sammen med den klæbrige substans. Derpaa lagdes bladet, der bestod af et lag, under pres for at gjøres jevnt, hamredes saa atter sammen og lagdes i solen for at tørres. Ujevnheder glattedes ud med en tand (formodentlig af elfenben) eller et skjæl. Nu ansaaes papiret for at være færdigt. En bog eller rettere sagt en papyrus-rulle lavedes paa den maade, at de færdige blade limedes sammen, dette gjordes paa verkstedet, undtagen naar et enkelt ark var nok til de kortere arbeider. Der er bevaret mange papyrus'er bestaaende af et enkelt blad. Naar der gjordes en rulle, benyttedes først de bedste blade, de var jo de sterkeste og varigste, og var derfor bedst skikkede til at danne omslaget om det hele, efter dem kom de blade, der var af

Parti af dødsbogen.

en tarveligere sort og sidst de allerringeste. Disse forblev ubeskrevne, naar texten ikke var lang nok til alle bladene.

Der findes mange ruller bestaaende af udmerket konserverede blade som den ovenfor nævnte papyrus og den største del af den finere „døds-papyrus". Disse manuskripter maa betragtes som pragtudgaver. De fineste papyrus'er synes at være gjort af ét smukt stykke, og er vel saaledes arbeidet færdig i et træk. En rulle skulde aldrig indeholde mere end 30 blade, men der er mange ruller fra faraonernes tid, som har flere, og desuden kunde nye blade klæbes til, om man fandt det nødvendigt. Papyrus Ebers er f. ex. 79 fod lang og indeholder kanske to eller tre gange saa mange blade som ovenfor nævnt.

De bedste papyrus'er er de, der er beskrevne med hieratiske (et slags

bogstavskrift) texter. Papyrus'erne har undertiden navn efter visse personer, undertiden efter stedet, hvor de skreves, eller brugen — som teaterprogram, indpakningspapir o. s. v. I det sidste tiaar har man fundet overraskende mange papyrusruller og mindre stykker. Og man har som resultat af disse opdagelser kunnet bestemme, paa hvad side af papyrusbladet der blev skrevet. Det var uden undtagelse den, der laa øverst under tilvirkningen, saa trevlerne var horisontale. Texten begyndte paa den side, hvor de horisontale trevler var, i almindelighed den glattere og finere. Det, som skrives paa bagsiden, kan enten være slutningen af texten, hvortil der ikke var mere plads paa første side, eller det kan være en senere tilføielse. Det betydningsfulde ved denne opdagelse ligger deri, at man, naar der er skrevet paa begge sider af papyrus'en, kan være vis paa, at skriften paa den horisontale side er den ældste. Naar der saaledes f. ex. findes et dateret brev eller en kontrakt paa den vertikale side og paa den horisontale et epigram af en digter, hvis levetid vi ikke nøiagtig kjender, saa kan vi med sikkerhed paastaa, at han levede før den datum, der er skrevet paa den vertikale side.

Verkets titel skreves altid paa den horisontale side af det første blad. I faraonernes tid skrev man hieroglyfen ▭ pt, betegnelsen for himmelen og de øverste regioner, i begyndelsen af papyrus'en, der, naar den rulledes op, altid aabnedes udad, hvorved læseren sparedes for den møie at snu bogen ved sammenrullingen. Ligeledes har man opdaget, at fra det mellemste rige, altsaa 2000 aar før Plinius (død 79 efter Kristus), kan man kjende de forskjellige papyrus'er fra hverandre, dels ved deres farve og dels ved rullens høide. Forskjel i arkenes længde kan ogsaa bruges som tidsbetegnelse.

Ægypten er antageligvis det første land, hvor bogruller samledes sammen til biblioteker. I mange templer var der et rum for manuskripter, og titlerne paa disse var da delvis angivet. Hvordan rullerne opbevaredes i disse biblioteker, er et aabent spørgsmaal, men saa meget er sikkert, at de undertiden lagdes i stenkister. I Alexandria har man nemlig under smuldrende stene og jord paa en plads, hvor museet efter al rimelighed maa have staaet, fundet en stenkiste, hvorpaa der staar at læse med græske uncial-bogstaver: „Dioscorides, tre bind.“ Sandsynligvis var det ruller fra et medicinsk eller naturvidenskabeligt verk af en forfatter af det navn. Nogle af de største og vigtigste papyrusruller, der er opdaget i dette aarhundrede, er taget af en kiste, funden i en hvælvet grav nær Der el-Medineh, Theben.

De fleste ved vel, at man har fundet mange papyrusbrudstykker og andre vigtige ting som følge af en antagelse, der blev fremsat, at mumie-

kisterne bestod af papiermaché, og at de derfor kunde opløses og tages fra hverandre — og da viste sig at være sammenklæbede papyrusblade. Blot og bart skrabpapir, som ingen har bryd sig noget om, har i den senere tid vist sig at være rene guldgruber med værdifulde oplysninger og lover at give mere for fremtiden. Og hver eneste liden lap indeholdende noget af denne ældste skrift kan vise sig at være en høist værdifuld kundskabskilde for videnskaben.

Fra det moderne Italien.

(Réné Bazin i *„Revue des deux Mondes“.* — Her efter *„Rev. of Revs.“*).

Rom, verdensstaden, er i virkeligheden blot en mindre by, skjønt dens folkemængde har fordoblet sig siden 1870. Den havde da 226,000 indbyggere og har nu 400,000. Neppe halvdelen af de mennesker, man møder i byens gader, er romere. Resten er fremmede. Og for at skaffe plads for disse fremmede, er den gamle by blevet udvidet og gjennemskaaret af nye, retlinjede gader flankeret af moderne leiegaarde. Baron Haussmann, som var i Rom, da italienerne blev herrer over den, har gjort sin indflydelse gjældende og sat sit merke her ogsaa. De, der har seet Rom, før staden grebes af den nye byggefeber, begræder den ødelæggelse, der er vederfaret den gamle historiske stad, der var som et eneste verdenshistoriens kjæmpemindesmerke. De nye bydele er ofte ganske vakre, men de er simpelt hen *moderne.* De kunde lige saa godt være dele af andre moderniserede byer. Det karakteristiske er forsvundet. Det, der gav Rom værd og gjorde det til verdensstad, er ødelagt.

Dertil kommer saa, at de nye bygninger for en stor del staar ufærdige med vinduer og dører tilbordede. Byen overspekulerte sig nemlig i nybygninger, den gamle adel kappedes med bygmestre og kontraktører om at opføre rækker af leiegaarde. De troede, Rom vilde voxe i det uendelige, . . . og saa fik det hele pludselig en braa stansning. Kontraktører og spekulerende adelsfamiljer gik fallit. Byens vext stansed. Pengenød indtraf. Og de halvfærdige bygninger blev staaende halvfærdige og staar fremdeles slig. Det hænder endog, at vaskekoner og andre af samme klasse har slaaet sig ned i flotte, ufærdige gaarde, hvor de første drager sine bylter op og ned ad de elegante trapper. De 50,000 arbeidere, bygmestre og kontraktører, der fandt beskjæftigelse paa de nye bydele, er nu forsvundne. Byen staar der som et exempel paa *arrested developement* — stanset udvikling.

Den gamle verdensstad omgives paa alle kanter af „kampagnans“ umaadelige udyrkede strøg, hvor feberen umuliggjør alle forsøg paa opdyrkning og kræver landet som sit eget. Midt i dette feberbeherskede, øde distrikt reiser verdensstaden sig. Gjentagne anstrengelser er gjort for at lægge disse vidstrakte slettelande under dyrkning; men alle forsøg strander paa feberen. Beboere og indvandrere opgiver snart den ulige kamp og drager over til Sydamerika istedet.

I Neapel har man ogsaa udvidet og moderniseret byen, gjennemskaaret den med nye gader, o. s. v. Som en følge heraf er dog de fattigere klassers kaar blevet værre end før. Man har forsøgt at bygge egne boliger i særskilte kvarterer for disse; men det har vist sig, at netop den fattigste klasse — frugtsælgere etc. — paa hvem disse kvarterer var beregnet, finder det ugjørligt at flytte did. Det levebrød de har, tvinger dem til at bo i nærheden af de strøg, hvor de færdes, — det vil sige spredt hele byen over. De nye gader berøver dem deres gamle, elendige hjem, uden at sætte dem istand til at finde nye. Nye, paladslignende huse bygges ofte lige *over* de gamle rønner, og først naar de første er omtrent færdige, kastes beboerne af de sidste hjemløse paa gaden. — Naar kolera gjester Neapel, saa river den i de ældre gader med sig sine tusen ofre om dagen.

Endnu værre er de fattige jordarbeideres stilling i Syditalien, hvor der betales lidt under en krone dagen for femten timers arbeide. Deres ernæring bliver da derefter. I tusenvis udvandrer da ogsaa disse folk til Amerika, særlig til Sydamerika. Et aar saa 80,000 drage afsted fra disse distrikter. Og dog er landet rigt, jorden frugtbar. Det er Europas have. Og slet ikke overbefolket eller overdyrket. Tvertom, der ligger uhyre udyrkede og unyttede arealer midt i Europas frugtbareste strøg, medens indbyggerne udvandrer til Amerika for at søge land!*) Forfatteren fortæller, at han med jernbanen gjennem Kalabrien reiste over mere end 300 km. af slige udyrkede, ubeboede distrikter.

Man kan ikke læse disse beretninger fra Syditalien og Kampagnan uden at tænke paa, hvilken vinding det vilde være for landet, om blot det halve af, hvad armé og flaade koster i direkte og indirekte udgifter, det halve af, hvad der betales for at spille storkar i Europa — blev anvendt paa at opdyrke, beboeliggjøre og befolke disse strækninger og udvikle denne folkemasse.

*) Det er vel, hvad man maa faa kalde daarlig styre og ledelse.

De største bøger.

Her har jeg fundet endnu en liste over store eller høit skattede bøger. Den er fra Amerika og giver blot de ti største noveller eller romaner. Den er samlet ved afstemning inden *kirkelige* kredse, — blandt folk, der interesserer sig væsentlig for literatur som et medium for store tanker og forædlende indflydelse. Bøgerne er saaledes ikke opført netop som den fineste „kunst“, men som skatkister for aandens rigdomme. Der blev afgivet 70 stemmer. Listen ser saaledes ud:

1. *Les miserables* (V. Hugo) . . 39	6. *David Copperfield* (Ch. Dickens) 28
2. *The Scarlet letter* (N. Hawthorne) 39	7. *Wilhelm Meister* (Goethe) . . 24
3. *Romola* (George Eliot). . . . 37	8. *Henry Esmond* (Thackeray) . 24
4. *Adam Bede* (George Eliot) . 36	9. *Onkel Toms hytte* (Mrs. Stowe) 24
5. *Ivanhoe* (Walter Scott) . . . 35	10. *On the heights* (Auerbach) . . 23

Der er blot to amerikanske forfattere paa listen, Hawthorne og Mrs. Stowe; resten er fremmede. Listen begynder med en franskmand, Victor Hugo. Den indeholder foruden de to amerikanske forfattere, to tyske (Goethe og Auerbach), en fransk og fem engelske (George Eliot to gange, Scott, Dickens og Thackeray).

Blaise Pascal.

(Af *Nils Kjær*).

Dengang Blaise Pascal i sit en og trettiende aar traadte i forbindelse med Port Royal, var det ikke uden en vis reservation, en vis hemmelig frygt, de fromme eneboere optog ham i sin midte. Hans store kundskaber, hans uforfærdede omgang med den hedenske filosofi, hans besnærende aandfuldhed skræmte deres hellige enfold. Han var en ligesaa oprigtig kristen som de, han husede den samme foragt for verden og den samme kjærlighed til Gud, men han syntes at være kommen derhen ad en anden vei, syntes at have aandet i den verdslighedens „søde pestluft", som den hellige Augustinus omtaler med rædsel.

Jeg tror, at Pascal vil gjøre det samme indtryk paa mange andre gode kristne som paa Port Royals jansenister. De vil paa hver side af hans hovedverk finde tanker, som enten er dem uforstaaelige eller skræmmende. Han har før La Rochefoucauld sagt ting, der maaler sig med Nietzsches aforismer i udfordrende dristighed. Han har holdt øinene koldt aabne, der hvor de aller fleste helst pleier at lukke dem.

Men ligesaa fremmed som Pascal i mange henseender vil være, specielt for nutidens akkorderende kristne, ligesaa gaadefuld og selvmodsigende har han ofte staaet for de ikke-troende.

Hvorledes kunde et menneske med en saa overlegen forstand, saa klare logiske instinkter pludselig bryde overtvert med sig selv, drukne sig i religionens fornuftfiendtlige enfold og henfalde til den dybeste foragt for menneskeaandens rækkeevner?

Hvorledes kunde den høieste intellektuelle kraft og den dybeste intellektuelle pessimisme forbindes i samme person?

Hans livsførelse og aandsudvikling er et problem, staaende i sammenhæng med et videre og almindeligere, der grener sig ud fra det hele historieløb af skiftende religioner, ideer og menneskeskjæbner.

Medens livsvilkaar og livsformer stadig vexler og udvikles, medens sammenhæng og forhold i verdensorganismen stadig bedre iagttages og bedre forklares, saa er der dog endel spørgsmaal, som endnu i vor tid ikke synes nærmere sit svar end nogensinde tidligere.

„Hvorfra kommer jeg, hvorhen gaar jeg? Hvor er begyndelsen, og hvor er enden? Hvad er livet, og hvad er døden?" Eller: „Hvad er materie? Hvad er kraft, hvad er rum, tid, uendelighed?"

Med disse metafysiske grundproblemer har jo menneskene bestandig tumlet, og tusene svar er givne, men ingen fyldestgjørende. Det første menneske, som satte sig til at grunde over, hvad en flintesten var, istedenfor

at hvæsse den til vaaben, den første som spurgte om, hvad træet og mennesket var, istedenfor at fælde trær og mennesker, han, urmetafysikeren i jordhulen, vidste omtrent ligesaa god besked som Platon eller som Kant.

Det første og det sidste menneske, begge hjælpeløst ludende over det evige gaademørke — er ikke det som en lang, taus haan over det, vi kalder fremskridt og udvikling?

Men ligesaa gammel som menneskenes beskjæftigelse med disse golde grundproblemer, ligesaa gammel er overbevisningen om deres uløsbarhed, om tankens utilstrækkelighed til at lodde de store dybder. Derfor har de kontemplative mennesker altid næret mistro til denne fornuft, hvis stræben spænder saa vidt, og hvis evne rækker saa kort. Og mistro til bevidstheden har ført saa mange til dyrkning af det ubevidste, af den hemmelighedsfulde sansning, hvormed mystikeren tror at forenes umiddelbart med verdenssjælen, med guddommen. Denne intuitive fordybelse bringer glemsel og bedøvelse, reflexionen derimod holder bevidstheden smertefuldt vaagen. Den anspændte reflexion tenderer derfor paa en eller anden maade mod sin egen undergang; grubleren flygter for sig selv og sine egne tanker.

Her staar vi ved det punkt, hvor traadene fra de forskjellige verdenshjørner løber i knude.

Her har vi først de gamle hinduers selvopgivende grundanskuelse: „At ville blive til intet, siger Sakya-Muni, at ville slukne som et lys og svinde hen som et aandedrag i Nirvana, det er den høieste visdom.“ Og med det samme tungsindige syn af mennesketankens afmagt raaber digteren af Jobs bog til mennesket: „Er du kommen til havets dybder, og har du vandret der, hvor afgrunden ransages? Har dødens porte aabnet sig for dig, eller kan du se bagom dødens skyggeporte?“ Her har vi fremdeles de dybsindige kor i de attiske tragedier, her har vi *Silens* visdom: „Det allerbedste er ikke at være født, ikke at være, intet at være; det næstbedste snart at dø.“ Og her staar vi endelig ved udspringene til den nyere tids pessimisme, der i lige høi grad er af intellektuel som moralsk natur.

Den intellektuelle pessimisme synes mig bedst udtrykt i to typiske personligheder: den digtede *Faust* og den virkelige *Pascal.*

Faust, mennesket, der har gjennemvandret alle videnskaber uden at kunne finde ro for sin søgende sjæl og tilslut, overtræt af sin tankes vanmægtige kredsløb om sig selv, staar op og kaster sig ud i de hede lidenskabers liv for at blive de gnavende spørgsmaal kvit og nyde de glæder, som den golde tænkning bedrog ham for.

Og Pascal, den unge geniale forsker, hvis eneste glæde er undersøgelsens, spekulationens, tankens, og som pludselig, naar han faar stirre ned i det slug, hvor tanken er for kort, bøier sin sterke aand for de

uforklarlige kjendsgjerninger og trækker sig tilbage i selvovervindende, asketisk liv for at lytte til den uransagelige Guds visdom.

Faust og Pascal, de ligner hinanden ikke, men de mødes ialfald et øieblik ved den samme korsvei.

Der er fremdeles store modsætninger mellem Pascal-naturen og hinduens drømmedybe, mystiske aandsretning. Men det er den samme følelse af forladthed i det store øde og magtesløshed overfor de store gaader, der bringer Pascal til sin intellektuelle underkastelse og sænker hinduen ned i sin dunkle nirvanadrøm.

I.

Blaise Pascals liv falder mellem aarene 1623 og 1662. Han blev altsaa blot 39 aar gammel, og mere end den sidste halvdel af denne tid levede han under uafbrudte legemlige lidelser.

Hans fødested er Clermont i Auvergne, hvor faderen var præsident ved underretten; men allerede otte aar efter sønnens fødsel flyttede familien til Paris.

Faderen tog sig selv af sønnens undervisning og fulgte herunder sine egne opdragelsesprinciper, som ingenlunde synes at have været afveien. Gutten maatte ikke overlæsses med arbeide og aldrig paabyrdes fag, som han ikke var moden nok til at tilegne sig med lethed. Han blev derfor holdt borte fra latin lige til tolvaarsalderen, i modsætning til datidens skik og brug, der krævede smaabarn kyndige i Ciceros sprog, allerede før de havde korrekt udtale paa r.

Blaise var et af de vidunderbarn, hos hvem geniet gjør tilsprang i den tidligste alder. Han var et tænksomt, stille barn, som gik omkring med vidaabne øine og grundede over alt det, han saa. „Han skulde bestandig have greie paa alting“, fortæller den ældre søster Gilberte i sin lille levnetsskildring — „han vilde bestandig vide aarsagen til alt muligt. Og naar man ikke kunde give ham gode grunde, saa gav han sig ikke, før han fandt slige selv. Han kunde aldrig slaa sig tiltaals med andet end det, som forekom ham aabenbart rigtigt.“

Hun fortæller, at da en tilstedeværende en dag ved middagsbordet kom til at slaa paa et fajencefad med en kniv, saa bemerkede Blaise, at det gav en temmelig sterk lyd, som øieblikkelig ophørte, saa snart han lagde fingeren hen paa. Dette bragte ham til at anstille en del klangforsøg og skrive en liden afhandling derom, som man fandt meget sindrig og vel udtænkt. Han var dengang blot tolv aar.

Jeg nævner dette træk for at vise, hvilket helt igjennem realistisk, nøgternt temparement han besad. Forstandsmenneske, aarsagssøgende og

virkelighedskjær; en født logiker blandt et folk af logikere. Han havde intet af det eventyr-fantastiske stof, hvoraf man gjør digtere og mystikere.

Det er i denne tid, i tolvaarsalderen, at hans geometriske geni kommer til udbrud. Merkelig nok holdes han strengt borte fra al matematisk undervisning, endskjønt faderen selv var saa sterkt interesseret i denne videnskab, at han endog holdt en slags salon for tidens fremragende lærde paa dette omraade. Da er det, at Blaise, uden at kjende en geometrisk lærebog eller de geometriske benævnelser — han kaldte cirkelen „runding“ og linjerne „streger“ — paa egen haand udtænker og beviser de første to og tredive sætninger i Euclids elementærbog.

I de nærmeste ungdomsaar finder vi ham optagen af matematiske og fysiske problemer, arbeidende saa intenst, at hans helse for altid blev ødelagt. Han fortæller selv, at han fra sit attende aar ikke har kjendt sig en eneste dag fri for lidelser.

Hans videnskabelige opdagelser vedkommer os ikke synderlig i denne sammenhæng. Sexten aar gammel skriver han en afhandling om keglesnittet og gjør i den næst paafølgende tid store opdagelser paa de exacte videnskabers omraade. Den berømteste er hans fastslaaen af loven om atmosfærens tryk. Tidligere havde man troet, at det var „naturens rædsel for det tomme rum“ (horror naturæ vacui), som voldte, at en vandsøile kunde bringes til at stige i et lufttomt rum. (Principet for barometer).

Paa denne tid — det er omkring hans 24de aar — sker det første store omslag i Pascals liv. Han afbryder sine videnskabelige studier for aldrig senere at gjenoptage dem, og et nyt afsnit af hans liv begynder.

Hvad var grunden?

Kanske var det naturen, som hævnede sig over, at han havde berøvet den denne mystiske uhygge; kanske vilde den vise ham, at der dog gives en *horror vacui*, menneskets rædsel overfor sin egen og alnaturens gaade.

Søster Gilberte fortæller om denne begivenhed paa sin lykkelige, naive vis:

„Strax efter at min broder havde gjort denne (ovennævnte) opdagelse, og da han endnu bare vare var fire og tyve aar gammel, lod forsynet ham komme i en omstændighed, der nødte ham tii at læse nogle fromme skrifter; og Gud oplyste ham saaledes gjennem denne læsning, at han fuldt ud kom til at forstaa, at vi blot skal leve for Gud og ikke have noget andet maal end ham. Og denne sandhed forekom ham saa indlysende, saa nødvendig og nyttig, at den satte en stopper for alle hans undersøgelser, saa at han fra den tid gjorde afkald paa alle andre kundskaber for alene at drage omsorg for de ting, som Jesus Kristus kalder de ene nødvendige.“

Det er Pascals første omvendelse.

Det maa erindres, at denne omvendelse ikke bryder overtvert med en tidligere ukristelig anskuelse. Det er det syttende aarhundrede, vi befinder os i, Frankriges reformationstid, da alle gemytter befinder sig i religiøs gjæring. Det var den almindelige religiøse strømning, som naaede et ungt sind og rev det med i heftig, umiddelbar begeistring. Det var, hvad pietisterne kalder en „vækkelse“, et „pinseveir“; men dette pinseveir var af saa kort varighed, at det vistnok ikke tør lægges saa megen vegt paa, som af søster Gilberte. At han ikke senere befattede sig med videnskabelige sysler tør have en anden grund, den, han selv antyder: at han kom til at holde mere af at studere mennesker end afkortede kegler.

Det maa fremdeles erindres, at hans helbred stadig var bleven forværret, og at dette kan have bidraget sit til at aabne hans hjerte for naaden. Der er os opbevaret en bøn fra denne tid „om det rette sindelag til at bære sygdomme.“ Den lyder som et jammerskrig til Gud efter husvalelse. Det er ikke helbredelse, han beder om, det er blot om taalmod og om ydmyghed; det er om „svøbens trøst“, han bønfalder. Paa et moderne sind gjør denne prostrate henvendelse et meget *historisk* indtryk.

Dette første hede gudsforhold kjølner lidt efter hvert af. Da hans sygdom i 26-aarsalderen truer med at vinde bugt med ham for alvor, lader han sig bevæge til at følge lægernes raad og søge at faa sin helbred gjenoprettet ved et mindre anstrengt, mindre indadvendt liv.

Fra denne tid, det er i 1649, daterer sig et nyt skifte i Pascals historie, det er hans kortvarige, uskyldige flagreliv som verdensmand, der nu begynder.

Jeg siger uskyldig, fordi han vistnok aldrig har begaaet de mindste udskeielser. Fremmed som han var for mystik, var han fremmed for den grove sanselighed. Hele hans vitalitet var henlagt til hjerne og hjerte. Hans lidenskaber havde aarlange lidelser og et anspændt studieliv bragt til at tie. „Ved Guds specielle omsorg, siger søsteren, var han bleven bevaret for alle ungdommens vildfarelser.“

Sainte-Beuve har endog ment, at Pascal aldrig egentlig har følt kjærlighed til nogen kvinde, men i det høieste en almindelig, vag attraa efter kjærlighed. Der findes heller ikke noget, der berettiger til en modsat opfatning, det skulde da være et lidet, høist eiendommeligt ungdomsarbeide fra denne tid, som han har kaldt *Discours sur les passions de l'Amour.*

Dette, at han skriver en afhandling om kjærlighed, vidner jo allerede om temmelig tempererede erotiske lidenskaber. Og efter læsningen af det lille skrift bekræfter man villig den mening, at det ialfald ikke er den store, virkelige kjærlighed, som har inspireret dets forfatter.

Det er ingen Dantes, ingen Abelards livslange lidenskab, som har

besjælet ham. Men at han saa lidt som nogen anden har vandret ganske uberørt ud af verden, tør dog ikke troes. Selv de hellige mænd, der ikke netop har havt nogen Heloïse at ofre sine unge, hede drømme, og hvis billede de har kunnet tage med sig ind i de fredede celler som et sødt, syndigt minde, selv de har dog kanske havt en tid, da de som den høifromme Bernhard af Clairvaux var optagne med at skrive smaa „galante vers“ til unge damer.

Dette træk af henrivende, naturlig menneskelighed savnes heller ikke hos Pascal. Kan der end ikke paavises nogen bestemt kjærlighedshistorie i hans livsløb, saa fornegter dog hos ham, saalidt som hos den hellige Bernhard, den chevaleresque franske natur sin dragelse mod de lette passioner, de smaa, fine behageligheder, halvt leg, halvt alvor, som i grunden er fremmed i vor egen races følelsesliv.

Hans „Discours“ er en liden, graciøs, aandfuld fremstilling af iagttagelser og oplevelser paa dette erotikens aller uskyldigste omraade.

„At elske og ikke turde tilstaa — det har sine kvaler, men ogsaa sin lyst. Øinene tændes og fordunkles i samme nu; og merker man end ikke, at ens sindsbevægelser gives synderlig agt paa af hende, som er aarsag i dem, — saa er det dog en tilfredsstillelse at føle al denne bølgende uro for en dame, der er det saa vel værd.“

„Jo længere veien er i kjærligheden, des fler tillokkelser har den for de fint følende.“ — — —

„Den første virkning af kjærlighed er en varsom omhu, en dyb ærefrygt for den, man holder af.“

„Naar man er borte fra den, man attraar, har man hodet fuldt af planer om at gjøre eller sige en mængde ting. Men naar man er nær ved, staar man ubeslutsom og taus . . . Men i kjærlighed har taushed ogsaa større værdi end ord.“

„Ofte vover man ingen indsats af frygt for at tabe alt — og maa alligevel stevne frem; — men hvem kan sige netop hvor langt? — Fortvilet at være elsker og opdage noget i sin gunst og ikke turde tro det, at maatte vakle uafbrudt mellem frygt og forhaabning.“ — —

„Men skifter end kvalerne, naar man er fjernt fra den elskede, saa ønsker man altid hendes nærvær i haabet om at lide mindre. Og dog, naar man ser hende, tror man at lide endda værre end før.“

„Skal vi ikke have medynk med en saadan elsker.“

Blandt Pascals øvrige arbeider ligger dette som et lidet leende solstreif over et traurigt, fjeldtungt landskab. Det er hans korte, lyse ungdomsdrøm om livet, som her en eneste gang finder ord.

Det er en anden Pascal end ham, vi skal stifte bekjendtskab med i *Pensées*. Ingen menneskeforagt, intet livsfiendskab, som slaar panderynker til menneskets inderligste livsinstinkt.

Det er tvertom en glæde, men stilfærdig, tilkjæmpet gjennem lidelser,

dæmpet af vemod, som lægger sin farve og stemning over dette prosastykke om kjærlighed.

Det er en anden Pascal . . . mere hedning end kristen i sin naive tro paa de rent jordiske idealer, i sin beundring for menneskeaandens storhed, i sin villige ja-sigen til de menneskelige lidenskaber, i sin lyse tillid til menneskesindets adel.

„Kjærligheden og ærgjerrigheden, det er de to passioner, som høver manden bedst. Kjærligheden for den unge og ærgjerrigheden, den ædle attraa efter storhed, for den ældre. Han priser et liv, hvor disse passioner har afløst hverandre i den rigtige rækkefølge.

Mennesket er skabt for at tænke, og den rene tænkning vilde gjøre ham fuldkommen i sin lykke. Men uheldigvis er det saa, at mennesket ikke stadig kan leve i den rene tænknings høider. Han trænger bevægelse, handling — lidenskaber. — Derfor hedder det snart efter med umiddelbar overbevisning: Hvem kan tro, at vi er kommen til verden for andet end at elske! — og et øieblik senere med samme kategoriske bestemthed: „Mennesket er skabt for glæden. Han fornemmer det i sig som vished; han trænger ingen beviser. Derfor er det blot fornuft at give sig hen til glæden.“

„I en stor sjæl,“ hedder det videre, „der er alt stort. Derfor, jo større aand, jo sterkere lidenskaber. Thi disse tilhører aanden; de er følelser og tanker, om de end foranlediges ved legemet.“

„Aandsklarhed skaber ogsaa klarhed over lidenskaben. Den store og klare aand elsker heftig, og den ser distinkt, hvad den elsker.“

„Digterne har fremstillet Eros blind; men det er falskt at sætte skille mellem fornuft og kjærlighed; thi begge er ét, begge en tankernes konvergens mod det samme punkt. Det vilde heller ikke være ønskeligt, at det var anderledes. De blinde lidenskaber vilde gjøre menneskene til sanseløse maskiner. Lad os derfor tage bindet fra Eros øie.“

Som man ser: dette er den velbyggede hjerne, der fornemmer tankernes klare kjølige gjennemrislen som et stille, fint velvære; det er logikeren, der med velbehag lader øiet glide henover de rene konturer i den bygning, hans egen symmetriske fantasi er i færd med at reise. Det er den sterke aands nyfødte selvbevidsthed, dens stille overmod ved at svinge ud gjennem rummet paa egne vinger.

Denne nye freidige selvbevidsthed er den første frugt af hans filosofiske læsning. Det er to filosofer, to indbyrdes vidt forskjellige aander, som hver for sig har havt en dybtrækkende indflydelse paa Pascals udvikling. — Det er *Epiktet* og *Montaigne.*

Hvad der først og fremst indtager den unge tænker for den ene og for den anden af disse to moralister, er deres naturlige, sunde menneskelighed.

For ham, der i en tidlig alder havde gjennemgaaet oprivende aandelige anfegtelser midt under de haardeste kropslige lidelser, var det en befrielse

at faa stifte bekjendtskab med en mildere, naturligere opfatning af liv og menneske end datidens religiøse.

Den afhandling om kjærligheden, som jeg nys har omtalt, er et veltalende vidnesbyrd herom. Man gjenfinder i „Discours“ baade Epiktet og Montaigne.

Naar vi nævner Epiktets navn staar vi ved modpolen af den aandstilstand, den grundbetragtning af livet og mennesket, der i indledningen karakteriseredes som intellektuel og moralsk pessimisme. Epiktet ophøier menneskenaturen, han er en utrættelig lovpriser af dens storhed. Hans grundtanke er, at mennesket af naturen er dygtig til at erkjende, hvad der er sandt og ville, hvad der er ret (moralsk sandt). Han er en jeg-dyrker og en fornuftdyrker. Han er anfører for den optimistiske aandsretning, der gjennem alle tider bekjæmper den urgamle, metafysiske pessimisme.

Det er Epiktets urokkelige tro paa menneskeaandens ufeilbare evne til at skjelne og erkjende hans høie tanker om „den rene fornuft“, som mødes med Pascals logiske instinkter.

Det er logikeren i Pascal, som finder sig selv igjen i den gamle filosofs fryd ved at trække slutninger og sige *ergo*. Det er som Nietzsche har sagt: Logikeren er af naturen optimist. Han feirer med hver slutning en jubelfest.

Med Epiktet affinder Pascal sig i løbet af sin udvikling temmelig let. Dybere og varigere merker har han af den tvetydige Montaigne, det næst foregaaende aarhundredes store franske skribent.

Montaigne er den store anstødssten paa Pascals bane. Sammenstødet gav hans udvikling den endelige retning, men forvoldte ham saar, der aldrig lægedes.

Det fortælles, at en gammel Dalaï-Lama engang skulde aabenbare sin designerede efterfølger den sidste hemmelighed, Guds ansigt. Og han løftede sløret for den sidste hemmelighed, og bagenom var — *intet*. For Pascal er Montaigne en saadan Dalaï-Lama. Men det slør, han løfter, er sløret for den unge tænkers bevidsthed om sine inderste sjæledyb, sine almægtige, ubodelige tvil.

Vi kjender ham som en natur, hvis eneste lidenskab var vished. Hans forskergenius havde i forbausende kort tid ført ham til grænsen af det, menneskeaanden kan erkjende. Hans logiske sans havde en tidlang glædet sig indenfor disse grænser og beundret de vidder, som de indesluttede. Indtil han, ledet af Montaigne, siger til sig selv: Det er altsaa ikke mere, som kan vides; det er altsaa blot dette. Udenfor omraadet af denne begrænsede viden, der er alt gaade, alt hemmelighed. Og selv dette begrænsede, selv det er en gaade og en hemmelighed. Selv det

er tvetydigt, uvist . . , . Og følgen var en inderlig ækkelhed for denne anmassende smule fornuft, som veier og vrager uden at erkjende og uden at forstaa, et bittert velbehag ved overalt, paa alle punkter at blotte dens vanmagt. Bittert, men dog et velbehag, thi netop i denne gjærning feirede dog hans fornuft sin store triumf. Og denne uendelige ironi fornam han . . .

Men hermed er Pascals mellemværende med Montaigne ikke afgjort. „Montaigne", siger Sanite Beuve, „det er intet filosofisk system, det er ikke engang i første række en skeptiker eller pyrroniker; Montaigne, det er slet og ret *natur.*" Han vil ikke noget bestemt, han følger ingen plan og adlyder intet doktrin. Han lever et lykkeligt, mageligt landliv midt i en stormbevæget tid. Han læser sine klassikere og nedskriver sine tanker, naar det falder ham ind. Lidt efter hvert, ligesom af sig selv, samler de sig til den bunke af kauserier, som han har efterladt under titelen „*Essais*". „At være menneske, det er hans eneste kald og profession. Han fordyber sig ikke i noget mere specielt, fordi han er bange for at svigte denne sin rent almenmenneskelige bestemmelse." Og naar den gamle kausør kjender, at det lakker mod enden, saa siger han med henblik paa sit liv: Jeg har set det grønnes, set det blomstre og bære frugt; nu ser jeg det visne, lykkelig, fordi det er naturligt" — og dør stille og tilfreds, som han havde levet.

Intet oprørte Pascals etiske instinkter mer end denne magelige menneskelighed, der havde tvilen til hovedpude. For ham, den legemlig lidende, var tvilen dog den uudholdeligste lidelse. Montaignes lykkelige indolens var ham ufattelig, og den smertede ham, som synet af alt naturligt og sundt smerter den syge.

Af disse sjælebrydninger fremgik det had til Montaigne og dermed til det naturlige menneske, som har fundet saa sublime udtryk i hans *Pensées*.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“).*

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Dag ud og dag ind i over tyve aar har Mary holdt en vidtløftig dagbog (i et ciffersprog, som vi begge kjender); den er nu min eiendom, og hver detalj fra vor lange reise ind i fortiden er nedskreven.

Samtidig har jeg dag efter dag (i de fristunder, som tilstodes mig ved guvernørens venlighed —) tegnet om igjen efter hukommelsen de skisser af folk og steder, som jeg i de vidunderlige nætter i „Magna sed Apta“ kunde tegne lige efter naturen. Jeg kan indestaa for deres korrekthed, troskab og lighed; men udførelsen lader uden tvil meget tilbage at ønske.

Baade hendes og mit arbeide (for hvis fremtidige udgivelse denne autobiografi kun er en indledning) er udført med den største omhu og samvittighedsfuldhed. Iugen tid og møie er sparet. Bartholomæusnatten f. ex., som vi saa fra sytten forskjellige punkter, kostede os ikke mindre end to maaneders utrætteligt arbeide.

Eftersom vi kom længer og længer tilbage i tiden, blev arbeidet paa en maade lettere: men vi har ofte af mangel paa tid og rum maattet anvende typer istedetfor individer; thi for hver generation voxede antallet af vore forfædre i geometrisk rækkefølge, indtil det omfattede alle jordens beboere. I det syvende aarhundrede var der ikke et levende menneske i Frankrig (for ikke at sige Europa), som ikke var blandt vore stamfædre, — undtagen naturligvis dem, som døde uden afkom.

Vi er ganske nylig blevne istand til at se utydelig som i et speil de svage skygger af mammuthdyret og hulebjørnen og af det menneske, som jagede, dræbte og spiste dem.

Vi har gaaet rundt det og under det, ja sogar gjennem det, hvor det laa og hvilede sig, som man gaar gjennem taagen i en liden fordybning en stille, vaad morgen. Naar vi saa vendte os om for at se (i tilbørlig afstand), var den umiskjendelige skikkelse der igjen, netop tyk nok til at udslette linjerne af det utydelige antediluvianske landskab bagenfor og til at danne et hul i den aabne himmel — en frygtelig silhouette, som gjennemisnede os og fyldte os med ærefrygt.

Der stod eller hvilede uhyret som spøgelset af en forvoxet langhaaret

elefant; vi kunde næsten se eller indbilde os, at vi saa, udtrykket i dens matte, kolde antediluvianske øine, næsten skjelne en antydning til rustbrunt i dens pels.

Mary troede fuldt og fast, at vi med tiden vilde have naaet ned til vor behaarede stamfader med spidse øren og hale, og været istand til at forvisse os om, hvorvidt han levede i træerne eller ikke. Med hvilken lidenskabelig interesse vilde hun ikke have fulgt og studeret og beskrevet ham! Og jeg, med hvilken glæde, sønlig ærbødighed og samvittighedsfuld troskab vilde jeg ikke have tegnet hans portræt, saavidt mine evner vilde have tilladt det!

Skjæbnen har desværre villet det anderledes, og andre bedre skikkede faar det herlige hverv at følge videre den vei, som vi har været saa lykkelige at opdage.

Mammuthdyret.

Og nu er tiden kommen til at fortælle saa hurtig som muligt om mit store tab — et tab saa umaadeligt, at intet menneske kan have oplevet noget lignende — og til at forklare, hvoraf det kommer, at jeg ikke bare har overlevet det og bevaret min forstand (hvad forresten enkelte synes at tvile paa), men sidder her rolig og fornøiet og skriver mine erindringer, som om jeg skulde være en berømt akademiker, skuespiller, forfatter eller statsmand — godmodig og pratsom, vel fornøiet med mig selv og hele verden.

I de senere aar af vor tilværelse havde Mary og jeg, optagne som vi var af vor reise gjennem aarhundrederne, seet lidet eller intet til hinandens ydre liv, eller rettere sagt, jeg havde ikke seet noget til hendes (thi hun kom fremdeles til mig i fængslet af og til); jeg saa hende kun, som det behagede hende at vise sig for mig i vore drømme.

Til grund for dette tør der muligens fra hendes side have ligget en kvindelig ulyst til, at jeg skulde se hende ældes; thi i „Magna sed Apta“ var vi altid 28 aar eller deromkring — i vor bedste alder. Vi havde i sandhed fundet kilden til evig ungdom og havde drukket deraf. I vor

drøm følte vi os sogar yngre, end vi saa ud til at være; vi var friske og livlige som børn.

Vi havde ofte talt om død og adskillelse og det hemmelighedsfulde hinsides, men kun som folk, for hvem en saadan mulighed ligger fjern; i virkeligheden fløi tiden ligesaa fort for os som for andre, uagtet vi var mindre følsomme for dens flugt.

Der kom en dag, da Marys overordentlige livskraft, som saa stadig blev overanstrengt, knækkedes, og hun var syg i nogen tid; det forhindrede dog ikke, at vi mødtes som sedvanlig, og der var ingen forskjel paa hende, naar vi var sammen. Men jeg er vis paa, at hun i virkeligheden aldrig var den samme, som hun havde været, og vi talte oftere end hidtil om den skrækkelige mulighed af en nærforestaaende skilsmisse; i vort sind var den tanke bare altfor ofte, og vore sind var jo ét.

Ventende.

Hun vidste, at dersom jeg døde først, vilde alt, som jeg havde bragt til „Magna sed Apta" (og det var lidet nok), ikke være der mere, ikke engang mit legeme, som altid laa sovende paa leiet ved det fortryllede vindu, dersom hun tilfældigvis var vaagnet til vort fælles liv først eller forblev der, efter at jeg var kaldt bort til mit fængsel. Og jeg vidste, at dersom hun døde, saa vilde ikke bare hendes legeme paa det tilsvarende leie, men hele „Magna sed Apta" selv dunste bort, som om det aldrig havde været der, med sine uendelige gallerier og sin have, magiske vinduer og alle de vidundere, det indeholdt.

Naar jeg sovnede, kunde jeg undertiden føle en forfærdelig nervøs frygt for, at jeg skulde finde det saaledes, og den himmelske glæde ved at vaagne der og finde alt som sædvanligt blev bare endnu større derved. Jeg knælede ned ved hendes livløse legeme og saa paa hende med en lidenskabelig kjærlighed, som syntes sammensat af alle de forskjellige slags kjærlighed, et menneskeligt væsen kan føle; selv en hunds kjærlighed til sin herre og et vildt dyrs til sin unge fandtes deri.

Med spændt, skjælvende forventning ventede jeg paa det første aandedrag fra hendes læber, det første svage skjær af farve paa hendes kinder, hvilket altid gik forud for hendes tilbagevenden til livet. Og naar hun aabnede øinene og smilede og strakte sine slanke, unge lemmer, hvilken grænseløs taknemmelighed og lettelse følte jeg ikke da!

Aa, for et minde!

Tilsidst oprandt den frygtelige, uforglemmelige nat, da min forudfølelse gik i opfyldelse.

Jeg vaagnede i det lille pulterkammer i „Parva sed Apta", hvor den dør altid havde været, som førte til og fra vort glædens palads; men der var ingen dør længer — bare en tom væg . . . .

Jeg vaagnede strax i min celle igjen i en tilstand, som er umulig at beskrive. Jeg følte, at det maatte være en eller anden feiltagelse; efter megen møie lykkedes det mig at falde isøvn igjen, men med samme resultat: den tomme væg, visheden om, at „Magna sed Apta" var lukket for bestandig, og at Mary var død, og saa den frygtelige overgang tilbage til min celle og mit fængselliv igjen.

Dette gjentog sig adskillige gange i løbet af natten, og da jeg vaagnede, var jeg et afsindigt, rasende menneske. Jeg tog den første vogter, som kom ind (tilkaldt af mine skrig paa Mary) for oberst Ibbetson og forsøgte paa at dræbe ham og vilde have gjort det, om han ikke havde været en sværbygget mand, næsten ligesaa sterk som mig selv, og bare halvt saa gammel.

Der kom andre vogtere til undsætning; jeg tog dem alle for Ibbetson og kjæmpede som et galt menneske, hvad jeg da ogsaa var.

Da jeg kom til mig selv efter mange rædsler og en langvarig hjernebetændelse, blev jeg forflyttet fra fængslet til et andet sted, hvor jeg nu er.

Jeg havde pludselig faaet min forstand igjen og vaagnede til en sjælelig lidelse, som selv jeg, der var dømt til en æreløs død, aldrig havde drømt om.

Jeg fik snart kundskaben om mit tab bekræftet og hørte (det havde været almindeligt samtaleemne i ni dage), at den berømte hertuginde *Mary af Towers* havde fundet sin død ved W. station paa den underjordiske jernbane.

En kvinde, som bar et barn, var bleven puffet af en fuld mand, netop som toget løb ind paa stationen, og havde sluppet barnet paa skinnerne. Hun forsøgte at springe efter det, men blev holdt tilbage; Mary, som netop var kommen til, sprang ned istedenfor hende, og ved et mirakel

af styrke og behændighed, lykkedes det hende at gribe barnet og komme undaf, idet lokomotivet passerede. — Hun bar barnet til enden af toget og blev hjulpet op paa platformen. Det var det tog, hvormed hun selv skulde reise. Hun kom ind i en vogn, men var død, før næste station var naaet. Hjertet (som havde været daarligt i nogen tid) var stanset, og alt var over.

Saaledes døde Mary Seraskier i sit 53de aar.

* * *

Jeg laa i mange uger i legemlig bedring, men i en tilstand af dump, taareløs fortvilelse, uden et øiebliks lindring undtagen i den drømmefri søvn, som chloral gav mig. Men hvad var det saa ikke at vaagne igjen!

Jeg talte aldrig og kom ikke med et eneste spørgsmaal; ja jeg rørte mig neppe. Jeg havde en fix idé — at gjøre ende paa mit liv; men efter to mislykkede forsøg blev jeg bundet og passet saa godt dag og nat, at ethvert videre forsøg var umuligt. De vilde ikke betro mig saa meget som en tændstikke, en knap eller et stykke almindelig hyssing.

Jeg forsøgte paa at sulte mig ihjel og negtede at tage næring til mig; men en utaalelig tørst gjorde det umuligt for mig at afslaa drikke; jeg blev fristet med melk, bouillon, sherry og porter, og dette holdt mig ilive . . . .

Jeg havde mistet al lyst til at drømme.

Endelig en eftermiddag kom der over mig et besynderligt, uforklarligt, overvældende, længselsfuldt ønske om endnu engang at faa se *Mare d'Auteuil* — om bare en gang til at spadsere derhen gjennem Chausée de la Muette forbi forterne.

Ønsket tiltog i styrke, indtil det blev mig en lidelse at vente paa sengetid.

Da den længselsfuldt ventede time endelig kom, lagde jeg mig atter engang i den gamle stilling, som jeg ikke havde prøvet paa saa længe, med al min vilje koncentreret paa *Porte de la Muette*, en gammel stenport, som skilte *Grande rue de Passy* fra indgangen til *Bois de Boulogne*, og som blev nedrevet for 45 aar siden.

Jeg befandt mig snart der, netop hvor la Grande rue støder sammen med rue de la Pompe.

Det var en mørk, tung høstdag. Der var faa folk ude; men en lystig bryllupsmiddag holdtes i en liden restaurant paa høire side af mig, i anledning høitideligholdelsen af grønthandleren Achille Gregoue's bryllup med Félicité Lenormand, som havde været Seraskiers stuepige. Jeg mindedes pludselig alt dette, og at Mimsey og Gogo havde hørt til selskabet —

den sidste havde sogar været „*premier garçon d'honneur*“, paa hvem den pligt snart vilde falde, at stjæle brudens strømpebaand og skjære det op i smaa stykker for dermed at smykke knaphullerne til de mandlige gjester, før ballet begyndte.

I hulveien paa venstre side stod nogle gamle, udslidte, knæbrudte og taalmodig og ventede, færdigsadlede — Clovis, Murat, Rigolette og andre; jeg kjendte dem og havde redet paa dem alle for næsten et halvt aarhundrede siden. Stakkels gamle skygger fra en længst forsvunden fortid, saa livagtige, virkelige og rørende, at det skar mig i hjertet at se dem!

En vakker ung kurer ved navn Lami i blaa frakke med sølvknapper kom travende fra St. Cloud paa en rødskimlet hest med bjældeklang og megen smelden med sin korte svøbe. Han stansede ved restauranten og forlangte et glas hvidvin, og idet han hævede sig i stigbøilerne, raabte han muntert paa Monsieur og Madame Grigoué. De viste sig ved vinduet i første etage og saa meget lykkelige ud; han drak paa deres sundhed og de paa hans. Jeg kunde se Gogo og Mimsey i mængden bag dem og undredes atter over — hvad jeg saa ofte havde gjort — hvorledes jeg kunde se det hele *udenfra* — fra et *andet* synspunkt end Gogos.

„*A vot' santé*“.

Derpaa bukkede kureren galant og sagde „*Bonne chance!*“ og travede saa nedover la Grande rue paa veien til Tuillerierne, og bryllupsgjesterne begyndte at synge. De sang en lystig sang, som jeg ganske havde glemt. Jeg lyttede til enden og fandt den meget vakker.

Da de kom til det sidste vers, gik jeg min vei. Dette var kanske

min sidste tur i drømmenes land, og jeg vilde derfor gjøre det mest mulige ud deraf og se mig omkring.

Jeg gik henimod Ranelagh, et slags kasino, hvor de pleiede at holde baller og opføre skuespil hver søndag og torsdag aften (og hvor senere Rossini tilbragte de sidste aar af sit liv, hvorefter det blev nedrevet, har man fortalt mig, for at give plads for pene smaa villaer).

Paa engen ligeoverfor M. Erards park legte Saindous skolegutter, hvoraf jeg sluttede, at det maatte være torsdag eftermiddag, en halv fridag. Dersom de havde havt rene skjorter paa sig (hvad de ikke havde), vilde det have været søndag og hel fridag.

Jeg kjendte dem alle, men brød mig ikke om dem og fandt dem ikke det mindste morsomme eller interessante længer.

Ligeoverfor Ranelagh fordriver nogle gamle vognmænd fredelig tiden med at spille „*bouchon*“.

Tæt ved var en liden træhytte eller butik, som var nydelig malet og prydet paa taget med smaa trefarvede flag; den tilhørte et par gamle damer — Miss Manette og Grandmère Manette — de to ældste, jeg nogensinde har seet. De var meget flinke forretningsfolk og vilde ikke give kredit for en centime — ikke engang til engelske smaagutter. Man sagde, at de var umaadelig rige og stod ganske alene i verden. Hvor svært døve de maa være nu, tænkte jeg. Jeg saa paa dem og undrede mig over deres livlighed og livsglæde. De solgte mange ting, tøndebaand, trommer, raketter og fjærbolde og smaa halvkrones haandspeil indfattet i zink.

Jeg betragter mig selv i et af dem; jeg var gammel, udtæret og graa, daarlig barberet og næsten hvidhaaret. Jeg havde aldrig før været gammel i mine drømme.

Jeg gik gjennem porten til forterne og videre fremover i retning af Mare d'Auteuil. Stedet forekom mig at være trist og øde til at være torsdag. Det var i det hele en trist spadsertur; mit tungsind var næsten uudholdeligt, mit hjerte fuldstændig knust, og mit legeme saa træt, at jeg næsten ikke kunde slæbe mig frem. Aldrig før havde jeg kjendt til træthed i drømme.

Jeg saa paa de bekjendte fæstningsverker, da i al deres nyhed, og smilede ved tanken paa, hvor lidet disse murstens- og granit-mure vilde hjælpe til at holde tyskerne ude af Paris 30 aar senere (for tyve aar siden). Jeg forsøgte paa at kaste en sten tversover den smale vei, men fandt, at jeg ikke længer kunde kaste stene; saa satte jeg mig ned for at hvile. Hvor tynde mine lægge var! og hvor daarlig jeg var klædt — i gamle fængselsbenklæder, som baade var fedtet og lappet — og saa støvlerne!

Aldrig før havde jeg været saa luvslidt i drømme.

Hvorfor kunde jeg ikke gaa rundt til den anden side og tage et spring ned fra de høie volde og gjøre det af med mig engang for alle? Ak, jeg vilde bare opnaa at tilsløre drømmen og kanske til og med vaagne i min stive tvangstrøie, og jeg ønskede saa at faa se Mare d'Auteuil endnu engang.

Dette bragte mig til at tænke. Jeg vilde fylde mine lommer med stene og kaste mig selv ned i dammen efter at have kastet et sidste blik paa de kjendte omgivelser. Kanske sindsbevægelsen i min nuværende svage tilstand virkelig kunde dræbe mig, medens jeg sov. Hvem ved? Det var ialfald værdt en prøve.

Jeg stod op og slæbte mig hen til dammen. Der var ingen der undtagen en ensom kvindelig skikkelse, som var klædt i sort og graat og sad ubevægelig paa bænken ved det gamle piletræ.

Jeg sad og hvilede.

Jeg gik langsomt henimod hende, medens jeg tog op stene og puttede dem i lommen, og saa, at hun var graahaaret og middelaldrende med meget mørke øienbryn og overordentlig høi, og at hendes straalende øine fulgte mig.

Da jeg kom nærmere, smilede hun og viste skinnende hvide tænder, og øinene lukkede sig, idet hun gjorde det.

„Aa, min Gud!“ raabte jeg; „det er Mary Seraskier!“

Jeg løb hen til hende og kastede mig for hendes fødder og begravede ansigtet i hendes skjød, og der hulkede jeg som et hysterisk barn, medens hun forsøgte at trøste mig, som man trøster et barn.

Efter en stunds forløb saa jeg op i hendes ansigt. Det var gammelt og graat, og haaret var næsten ligesaa hvidt som mit eget. Jeg havde aldrig seet hende saaledes før; hun havde altid været 28. Men alderen klædte hende godt: hun saa saa god og vakker og rolig og stor ud, at det indgød mig ærefrygt, og en hurtig, kold gysen gik mig nedover ryggen.

Hendes kjole og hat var gamle og luvslidte, handskerne var stoppet — gamle skindhandsker med pelsverk rundt haandledene. Hun trak dem af, tog mine hænder, fik mig til at sidde ved siden af sig og saa en stund i taushed paa mig med al sin magt.

Tilslut sagde hun: „*Gogo mio*, jeg ved alt, hvad du har gjennemgaaet ved at berøre din haand. Fortæller ikke berørelsen af min dig ogsaa noget?“

Den fortalte mig intet andet end hendes umaadelige kjærlighed til mig; jeg brød mig heller ikke om noget andet, hvilket jeg ogsaa sagde hende.

Hun sukkede og sagde: „Jeg var bange for, at det vilde være saaledes. Den gamle forbindelse er afbrudt og kan ikke bringes istand igjen — endnu ikke!“

„O min Gud — det er Mary Seraskier“.

Vi forsøgte paanyt, men det var frugtesløst. Hun saa sig omkring, saa op i trætoppene og overalt og saa igjen opmerksomt paa mig og skalv; endelig begyndte hun at tale, først nølende og paa en for hende fremmed maade; men snart blev hun tilsyneladende sig selv, fandt sit gamle smil og sin gamle latter, sine skuldertrækninger, livlige bevægelser og besynderlige polyglot sprog (som jeg udelader, fordi jeg ikke altid kan stave det); sin jevne, ligefremme maade at tale paa, sin magnetiske energi og vindende sympatetiske stemme med dens humoristiske overgange fra spøg til alvor — alt dette, som gjorde alt, hun sagde, til en aabenbaring af, hvad hun desuden ønskede at sige, men ikke kunde.

(Forts.)

Det moderne studium af børn.

(Af prof. *G. Stanley Hall* i „*The Forum*“).

Barneopdragelsen har indtil de sidste aar ingen videnskab været. Der har ikke ligget noget studium af barnet tilgrund for den. Den har været noget tilfældigt og kaotisk. Børnene er blevet behandlet ud fra de voxnes standpunkt. Intet forsøg paa at studere barnets sind og karakter og gjøre den saaledes erhvervede kundskab til grundlag for undervisning og opdragelse er blevet gjort før i de sidste aar. Derfor har de da ogsaa, trods alle omkostninger, været af en yderst tarvelig art og har vistnok ødelagt omtrent lige saa meget, som de har udviklet.

Men vor tids fremskridt paa alle hold har ogsaa naaet dette omraade. Man har forstaaet, at før vi kan lære barnet noget, maa vi lære barnet at kjende. Barnestudium maa være grundlaget for barneopdragelsen.

Og dette studium forfølges nu med prisværdig energi og grundighed, især i Tyskland og Amerika.

Man undersøger alt, barnets fysiske saavelsom dets mentale tilstand, lovene for dets vext og udvikling, den maade, hvorpaa det opfatter og tilegner sig ny kundskab, etc. Man søger, kort sagt, at samle et righoldigt materiale af fakta fra alle kanter, for helt at lære barnekarakteren at kjende. Hidtil har man syndet selv mod de klareste love for fysisk sandhed og formelig undergravet børnenes helbred i skolen. Lægeinspektion af alle skoler er nu paa mange steder indført. Og for at samle fakta har man veiet og maalt og examineret titusenvis af børn af alle aldre og nationaliteter.

Det fysiske kommer først.

Man veier børnene til forskjellige tider, maaler høide, tykkelse, brystbredde, lungedybde, hjernekasse, iagttager tænder, øine, øren, hode, arme og ben.

Paa denne vis har man f. ex. fundet, at indtil 11—12-aars alderen er gutter større og tungere end piger. I de næste faa aar voxer pigerne overmaade raskt og bliver baade høiere og tungere end gutterne; men saa faar og beholder atter de sidste overtaget. Arbeideres børn er baade mindre og lettere end børn af de klasser, hvor der ikke udføres kropsarbeide. Tungt arbeide er saaledes ikke gavnligt, men tvertom skadeligt for slegten, saafremt det ikke strengt begrænses. Fra november til marts — vinteren igjennem — voxer børn meget lidet; vexten falder paa sommermaanederne, saaledes at de fra marts til august voxer hurtig i

høide, men lidet i vegt, mens de tiltager i vegt fra august til november og da lidet i høide. I dette sidste tidsrum kan tilvexten i vegt være indtil det tredobbelte af, hvad den er i vintermaanederne. Mange mener ogsaa, at vexten for en stor del koncentrerer sig om et enkelt organ ad gangen, saaledes at øine, øren, arme, ben, etc. har sine store vextperioder, foran og efter hvilke der gaar forholdsvis stilstand. Dette er af stor betydning for opdragelsen, idet et organ meget let trættes og ødelægges ved overanstrengelse, før det har naaet sin væsentlige vext og udvikling; efter dette taaler det mange gange større anstrengelse end før og lammes og visner hen, dersom det *ikke* anstrenges. Her vil man altsaa have fundet et af naturen selv anvist grundlag for undervisningsplanens ordning. Et fag maa vente paa de tilsvarende organers fulde udvikling og saa øieblikkelig tages op med al mulig energi, idet organer og evner derved udnyttes og uddannes bedst. At undervise, før evner og organer er færdige, er simpelthen at ødelægge barnet for livet, og ikke strax at staa færdig med undervisningen, naar organer og evner er rede, er at forpurre og lamme barnets udvikling. — Saalænge vexten er almindelig og ikke samler sig om enkelte organer (i de første aar), bør undervisningen ogsaa være almindelig og kræve liden anstrengelse, mest gaa ud paa at møde barnets spørgsmaal og ønsker og vække tankelivet hos det.

Legemets muskler skulde udvikles, før hjernen bearbeides, baade fordi naturen fremmer deres vext først, og fordi deres udvikling styrker og beriger tankelivet bagefter. Her maa man huske, at kraft udvikles hurtigere end evnen til at kontrollere den. Musklerne kan være sterke, men kontrollen over dem mangle.

At skolerne ødelægger øinene ved al den unødige læsning og famlen frem mellem de endeløse satslinjer, er et fra gammel tid kjendt faktum; men den udstrækning, hvori det ved undersøgelse findes at ske, er forbausende. Man har fundet, at synssvaghed tiltager gradvist op gjennem skolens klasser, indtil den i de øvre omfatter lige til 40 % af samtlige børn. Daarlig belysning bærer ogsaa i høi grad skylden for dette forhold.

Øret er ogsaa blevet skarpt undersøgt. Man har fundet hørselsfeil langt hyppigere, end nogen havde anet. I Rigas skoler befandtes 22 % at høre mindre godt, — de kunde f. ex. ikke høre en klokkes pikken paa 20 skridts afstand, mens de andre hørte den indtil 60 skridt borte. Mange børn faar ord for tungnemhed, naar de i virkeligheden blot lider af en mindre grad af tunghørthed. — Desuden har man fundet, at mange børn har vanskeligt for at opfatte eller skjelne visse lyd, — et slags lydblindhed (sml. farveblindhed). Saaledes er der mange, som ikke kan

opfatte visse bogstaver; hører dem ikke; andre blander lydene sammen*). — Næsesygdomme er ofte nøie forbundne med erindrings- og opmerksomhedsevner. Man har fundet, at helbredelse af en slig sygdom pludselig har forvandlet en dumrian til et „lys“.

I London fandtes blot 26 % af børnene at have nogenlunde friske tænder. Hvorfor skulde vi ikke paase, at børnene har friske tænder lige saa vel som, at vi dytter fysik og kemi ind i dem? Hvorfor ikke en kommunal tandlæge for folkeskolerne? — I Hamburg led 32 % i mere eller mindre grad af nervøse uregelmæssigheder, og disse feil tiltog op gjennem klasserne.

I sammenhæng med det fysiske staar spørgsmaalet, om hvor lang tid det er sundt eller hensigtsmæssigt at fortsætte undervisningen. Burgerstein fandt, at der mellem morgentimen og tre, fire timer senere var en aftagen i evner og opmerksomhed af 33 %! Efter dette skulde vor vanlige skoletid være høiden af det absurde, overanstrenge og derved systematisk nedbryde børnenes kræfter og aand. Korte undervisningsperioder med hvile og leg imellem synes at være det heldigste**).

Barnet trænger al den bevægelse, det kan faa. Stillesidden er i sig selv skadelig for det og burde reduceres til minimum. Pug og vanlige examener er ødelæggende. De vanlige skolepulte, den ofte usunde luft og det daarlige lys giver mangen gang barnenaturen en knæk, som den aldrig forvinder. Og hvad hjælper det barnet, om det vinder al verdens kundskab og mister sin sundhed? — kan vel kundskab erstatte et sligt tab?

Som en følge af disse undersøgelser er allerede store forandringer foretagne i de mere moderne skoler og lande. Videnskabelig gymnastik, baseret paa forstaaelse af barnets vext og trang, indføres overalt, ligeledes haver omkring skolebygningerne, badeanstalter til børnenes brug, lægeinspektion, hyppige landture, et maaltid mad paa skolen, etc. — Man har endelig foresat sig, at skolen, istedet for at nedbryde børnenes helbred, skal styrke dem og sende dem ud i livet ikke alene som klart og ret tænkende, men og som sunde og energiske mænd og kvinder. Indførelsen af de græske og andre gamle styrkelege, og ophøielsen af selve legetøisfabrikationen til en pedagogisk og hygienisk videnskab er dele af samme prægtige bevægelse.

---

*) Jeg glemmer aldrig en eftertrykkelig ørefig, jeg engang fik, fordi jeg ikke kunde tilfredsstillende udtale en vis lyd i et fremmed sprog. Jeg blandede to lyd sammen. Og *kunde* ikke skjelne dem. Og saa blev jeg figet op for min lærers uvidenheds skyld. Red.

**) Hvem husker vel ikke, hvor træt, kjed, lei og dorsk en blev de sidste par timer i skoledagene?

Det var først i 1869 at man tog sig for at undersøge indholdet af et barns sind. Resultatet var forbausende. Man fandt og finder stadig de yngste børn fra 6—7 aar absolut uvidende om en mængde af de ting, som de antages at vide, og hvorom de læser i sine bøger. Saaledes har 14 % i denne alder endnu ikke *set stjernerne.* 20 % ved ikke, hvad en ko er for noget, har ikke anden idé om den, end at den er et billede i ABC-bogen; 55 % ved ikke, at gjenstande af træ kommer af *trær*, forbinder ikke paa nogen maade træ med trær. Erindringsevnen er ogsaa blevet maalt og undersøgt i forskjellige aldre. Børns løgne er ogsaa blevet studeret; man fandt sex klasser af vanlige barneløgne. Ogsaa det religiøse liv har man undersøgt. Himmelen (det blaa hvelv) er altid religionens sfære. Gud er ofte en stor, blaa mand, som helder regn ud af store bøtter, hamrer paa skyerne, naar det tordner, og lægger sol og maane tilsengs. Mellem syv og ti aar begynder barnets sind at fyldes med spørgsmaal og tvil overfor denne primitive teologi og mellem tretten og fjorten er den store kritiske tvileperiode. Deres følelsesliv er naturligvis ogsaa blevet underkastet grundigt studium. — Siegert tror, at al udvikling gaar i zigzag eller i perioder, aldrig jevnt og ret frem. Der er pludselig vext og udfolding i en retning, saa stillestaaen i længere tid, atter paafulgt af hurtig udvikling i en anden retning.

— Omkring det fjortende aar foregaar der i barnets liv en hel ny fødsel. En ny kapital af livskraft overleveres det, — den kapital, som det vil have at rutte med livet igjennem. Nye evner, organer, karaktertræk, svagheder og nerveceller opstaar. Barnet begynder at grunde over aarsager og at tænke paa og føle sig andre hengiven. De religiøse følelser ytrer sig nu i fuld styrke. Vi finder da ogsaa, at alle nationer og religioner har merket denne nye fødsel med betydningsfulde og imponerende ceremonier. Den store fare er nu, at de lavere elementer i barnet skal udvikle sig paa bekostning af de høiere. Befordres ikke de sidstes vext, saa vil de første faa overtaget og stemple personligheden for livet med et lavt, brutalt præg. Det gjælder derfor nu om at samle kjærlighed og længsel om høie og ædle maal og ting. Karakteren dannes i denne tid. Fostres ikke ideel entusiasme, længsel og hengivenhed, saa visner den høiere natur bort og bliver blot til afmægtig kritiskhed, kynisme, pessimisme og livstræthed paa et grundlag af lavt, brutalt virkelighedsliv.

— Man har delt hele dette barnestudium i fire dele. 1) Studiet af barnet før fødslen, embryologi; 2) studium af barnet fra fødselen til det tredie eller fjerde aar. Dette har man givet navnet psykogenesis (sjælens fødsel), fordi barnets sjæl og aand da synes ligesom at blive til, grundlaget for dets hele aandelige liv at lægges; 3) fra det tredie eller fjerde

indtil det trettende eller fjortende aar; dette studium har faaet navn af pædalogi (studium af barnet); og 4) fra den nævnte alder til fuld udviklethed.

I denne artikel er blot omtalt de to sidste perioder og væsentlig den tredie.

En ny verden.

Psykiske love og kræfter i naturen.

(Efter *Stinson Jarvis* i „*Arena*").

I.

Nogle af mine første experimenter gjaldt en juridisk student. En dag, som han sad skrivende omtrent otte fod fra mig, fik jeg lyst til at se, om det var mig muligt at øve nogen hypnotisk indflydelse paa ham uden at komme i berørelse med ham. Jeg *vilde* ham af al min magt til at holde op at skrive. Efter en liden stunds forløb og betydelig anstrengelse fra min side lagde han pennen fra sig og blev siddende og se paa papiret. Det hele gjordes naturlig, og som om skrivningen havde trættet ham, og han nu vilde hvile et øieblik. Saa *vilde* jeg ham til at begynde at skrive igjen. Han tog atter pennen fat og skrev. Jeg prøvede det atter frem og tilbage flere gange, altid med held. Han skrev eller skrev ikke, som jeg vilde, — men altid som af sin egen fri vilje, — merkede øiensynligen ingen ydre paavirkning. Siden fortalte jeg ham det hele. Det interesserte ham, og vi foretog efterhaanden flere interessante experimenter.

Jeg hensatte ham i hypnotisk søvn. Dog syntes han aldrig at falde i den *dybeste* søvn. Der er nemlig grader af hypnotisk søvn, der lader sig betegne ved mere eller mindre følsomhed for ydre indflydelse og paavirkning eller ved mere eller mindre frigjorthed fra de baand og grænser, som sanserne synes at udgjøre. I den dybeste søvn forsvinder afstand og tid; hvad der er tusen mil borte, sees lige saa klart, som hvad der er lige for haanden. Det hypnotiserte subjekt gaar helt op i de scener, hvormed det befatter sig, og ænser ikke magnetisørens egne tanker eller sindsindhold. I de lettere grader af søvn derimod er subjektet meget følsomt for magnetisørens tanker, ser dem gjerne og former sine syner og indbildte oplevelser efter dem. — Den nævnte student syntes som sagt aldrig at falde i den dybeste søvn. Han forblev altid meget følsom for

paavirkning fra mig, levede i mine tanker, læste mit sind som en aaben bog. — Han sov med halvt aabne øine.

I denne tilstand lod jeg ham reise verden rundt, bese Rom, Athen, Nildalen, Syrien, etc. Jeg behøvede blot at fæste min tanke ved disse steder eller ved bestemte punkter i dem, og strax — uden berørelse mellem os — saa han det hele, beskrev scene og omgivelser aldeles levende, glædede sig øiensynlig ved, hvad han saa og kjendte steder og byer igjen, naar jeg siden viste ham fotografier. Man lægge merke til, at han *saa* alt. Hvad der stod for mit øie, hvad der var i min tanke, gik helt og fuldt og komplet over i hans tanke og fremstod for hans øine. Den mest glimrende veltalenhed kunde ikke saaledes have fremmanet scener for hans syn. Og dog ytrede jeg ikke et ord. Det, som forfatter og taler stræber efter at gjøre gjennem mængder af malende ord, og under aller heldigste betingelser blot kan gjøre ufuldkomment og delvis, det gjorde jeg her uden at aabne læberne, — gjorde det til fuldkommenhed, bare ved at ville det. Hvad jeg saa for mig, saa ogsaa han, som jeg saa det. — Kan man tænke sig noget vidunderligere! Og hvilke løfter det indeholder for fremtidige muligheder. — Jeg har siden taget mangen ven med paa slige billige udflugter.

Men én ting i disse experimenter var endnu mere vidunderligt. Han syntes ofte at se *mere* end jeg selv saa, og alligevel at se korrekt. Tænkte jeg f. ex. alene paa obelisken foran Peterskirken i Rom og blot saa den for mig, saa hændte det, at han desuden tog ind detaljer i omgivelserne, som jeg ikke havde tænkt paa, f. ex. katedralens søilerader, som han kunde beskrive for mig.

Muligt er det jo i dette tilfælde, at jeg, mig selv ubevidst, har havt ogsaa disse ting i mit sind, og at han har læst dem eller seet dem der. Det kan jeg ikke afgjøre. Men i hvert fald er fænomenet besynderligt.

Videre kom jeg ikke med dette subjekt.

Med andre lykkedes det mig derimod at slaa fast, at et menneske i denne tilstand *ikke alene ser det, som hypnotisøren ser og har i sit eget sind, men ogsaa de fjerne eller skjulte ting selv.* Det er utvilsomt. Jeg kunde trætte læseren med experimenter og exempler i det uendelige, — experimenter, hvoraf hvert eneste ét er afgjørende.

F. ex. jeg skjulte gjenstande i det værelse, hvor vi tilfældigvis befandt os, og hvor vedkommende kanske aldrig før havde været, — skjulte dem i æsker, skuffer eller lignende og bad saa det hypnotiserte subjekt beskrive gjenstanden og dens skjulested. Altid korrekt. Men ogsaa her kunde det jo blot være tankelæsning (vi er alt begyndt at sige „*blot* tankelæsning“, som om det ikke i sig selv var et under, der omstøder alle

materialistiske livsteorier); mediet kunde se det hele i mit sind, fordi jeg vidste om det. Men vi gjorde *det* umuligt. Efter at have skjult gjenstanden, *rystede jeg æsken eller kassen og bad hende beskrive gjenstandens stilling* i den. Altid absolut korrekt. Det var øiensynlig, at hun i sin søvn *saa gjennem æskens eller kassens vægge* og beskuede hele dens indre. Og dette syn var *ikke* materielt. De ydre øine *saa ikke*. Vistnok var de aabne, gjerne vidt opspilede, men udtrykket viste, at de ikke *saa*. De var uhyggelige i sin tomhed og blankhed. Desuden var det ligegyldigt, i hvad retning eller paa hvad kant af værelset jeg opererte. Mediet *saa* lige godt bag som foran sig. — Det maa saaledes være klart, at mennesket eier et skarpere syn end det, øiet giver os, en immateriel synsevne, for hvilken faste vægge, afstande og retning ikke lægger hindringer iveien. Den sovende sjæl er som et eneste øie, der ser alt.

Vidunderlige og næsten utrolige ting, og dog lette at overbevise sig om! Hverken jeg selv eller de subjekter, paa hvem jeg har experimenteret besidder nogensomhelst særegen og speciel evne. Vore experimenter lader sig gjentage af hvemsomhelst.

Jeg foretog et andet afgjørende experiment. Fra en ven, som samler paa gamle mynter, modtog jeg en saadan. Jeg bad ham vælge en iflæng og sende mig den godt indpakket. Jeg tog pakken uaabnet til et subjekt, forsatte hende i søvn og bad hende se aarstallet paa mynten. Svaret kom øieblikkelig: „1795.“ Jeg vækkede hende, idet jeg bad hende huske tallet i vaagen tilstand (uden den forsigtighed glemmes alt), hvorpaa vi aabnede pakken. Ganske rigtig; aarstallet var 1795!

Som sagt, jeg kunde fortælle om lignende experimenter, til læseren blev kjed af at læse dem. Men ét er saa godt som tusen. De er alle lige.

— Dette viste dog blot evne til at se ting nærved, om end til at se *gjennem materien*. Jeg havde lyst til at vide, om afstand spiller nogen rolle.

Jeg pleiede ofte at bede det hypnotiserede medium opsøge en eller anden sf mine reisende venner eller bekjendte og beskrive dem og deres omgivelser i øieblikket. Mediet vilde da i begyndelsen vise synlige tegn paa anstrengelser. Ofte svarte det: „Nei, jeg ser ham (eller hende) ikke.“ — „Jo, sagde jeg saa, De *maa* se ham; se godt efter.“ — Navnet blev aldrig nævnt, det var unødigt. Mediet vidste det, uden at det blev ytret. Efter fire eller fem minutters forløb begyndte saa gjerne mediet nogenlunde saaledes: „Nei, jeg ser bare en hel del ansigter — mange ansigter — mange mennesker. Og slige underlige huse! Slig en morsom gade! Og dragterne!“ Og saa kunde hun beskrive dragter, skikke, huse og bygninger slig, at jeg kunde gjætte mig til sted eller land. Og saa pludselig: „*Der*

er hun. Ved vinduet, I et stort værelse. Ser ud som et hotelværelse. Rød og gul stribet markise udenfor. Hun tænker paa sin nye kaabe, og hvad hun skal gjøre i eftermiddag . . . ."

Ja, thi ogsaa *tankerne* ser mediet.

Uheldigvis har det været mig umuligt at skaffe klare og afgjørende bekræftelser paa disse experimenter. Thi reisende mindes jo sjelden i uge- og maanedsvis, hvad de har gjort og tænkt af ligegyldige ting, eller akkurat hvor de har været paa et bestemt tidspunkt. Beskrivelserne var altid meget levende og gjaldt ting, jeg ikke havde tænkt paa eller drømt om engang. Hvad det end var, var det ikke læsning af noget — bevidst eller ubevidst —, der fandtes eller kunde findes i mit eget eller i mediets sind. Ingen andre var tilstede.

Men det lykkedes mig omsider at foretage experimenter, der lod sig underkaste faktisk prøvelse.

En søndag eftermiddag spurgte jeg et hypnotiseret medium efter to venner, der boede sammen langt borte. Hver eneste søndag eftermiddag pleiede de at tage en lang spadsertur, og jeg ventede derfor at faa dem skildret paa en eller anden landevei. Men nei. Hun beskrev dem i deres fælles dagligværelse, beskrev deres dragter og værelsets udseende (som hun aldrig havde seet). Den ene laa paa en sofa og røgte en pibe. Hun fortalte en del af deres samtale.

Jeg begav mig strax afsted til mine venners hjem. Alt var korrekt. Af en eller anden grund var de blevet hjemme den søndag eftermiddag. Den ene havde ligget paa sofaen og røgt. Deres dragter var som beskrevet. Møblernes stilling i værelset, hver detalj var som beskrevet. Og samtalen havde faldt som skildret.

En anden søndag eftermiddag spurgte jeg efter min fader og moder, som ogsaa boede langt borte i samme by. Jeg havde truffet min far ved middagstid, da han fortalte, at han ventede en ven klokken tre. De havde aftalt en spadsertur. Klokken fire spurgte jeg mediet efter ham og ventede naturligvis at finde ham spadserende med vennen. Men nei. Noget var øiensynligen kommet i veien. Mediet beskrev ham som sovende i en rød lænestol. En avis laa over hans knær. Min mor stod ved et langt havevindu, der rak næsten til gulvet. Hun stod og saa ud i haven og tænkte paa en ung onkel af mig, der var død for et par maaneder siden.

Jeg skyndede mig til min fars hus. Korrekt. Rigtigt alt sammen. Min mor havde lagt merke til avisen over min fars knær. Havde selv staaet ved det beskrevne vindu og tænkt over en retssag, der var opstaaet i anledning af min onkels efterladte formue!

Omtrent samtidig spurgte jeg et medium efter en veninde af mig, som

boede 2—3000 engelske mil borte. Jeg havde ikke hørt fra hende paa længe og var ængstelig. Mediet ledte længe, men fandt hende saa tilslut i en liden by, som hun beskrev. Hun syntes at gaa frem gjennem byen, til hun kom til min venindes hus. Der beskrev mediet sig selv som staaende lige indenfor vinduet. Min veninde sad og skrev. Mediet læste adressen over hendes skulder. Brevet var til mig. Vinduer og døre stod aabne, og en sterk vind blæste gjennem værelset. Min venindes søster kom ind. Mediet beskrev hende, — havde aldrig seet hende —. De to talte sammen, spøgte og lo, og mediet morede sig over samtale og vittigheder og maatte le med i sin søvn.

Jeg nævner dette sidste experiment, fordi det synes at tyde paa, at sjælen ser disse ting, ved at reise fra det sovende legeme til de beskrevne scener og omgivelser. Det tager, som sagt, altid flere minutter at „finde" en person langt borte. Jo nærmere derimod den gjenstand er, der skal findes, jo hurtigere synes det at gaa. Og mediet beskrev sig selv som *staaende inde i værelset, som kommende frem gjennem byen* hen til huset, o. s. v.

Efter at have foretaget disse sidste experimenter, er jeg aldeles ophørt med at experimentere, dels fordi jeg har været i tvil om, hvorvidt det ikke øver en skadelig indflydelse baade paa mediets og hypnotisørens sind og sjæl, og dels fordi jeg havde samlet materiale nok. Jeg havde faaet vished for, at sanserne og den viden og det liv, som de repræsenterer, blot udgjør en brøkdel af det menneskelige liv og af den viden, vi kan tilegne os. Jeg havde fundet, at vi kan se uden øine, høre uden øren, smage uden mund, lugte uden næse og føle uden hænder, — at der i os findes en finere og høiere sansning end den, som de legemlige sanser repræsenterer. Videre, at disse sjælelige sanser, om jeg saa maa udtrykke mig, ikke er underlagt de begrænsninger, der omgiver de legemlige. Sjælen ser gjennem materien, over tusener af mil og ind i sind og hjerter. Med andre ord, vore legemlige sanser er blot som smaa kighuller, hvorigjennem sjælen ser ud paa den omgivende verden. Legemet er et slags hus, hvori sjælen bor, sanserne er de smaa vinduer, der slipper det sparsomme lys ind. I hypnotisk søvn, — særlig i den dybeste — frigjøres sjælen fra dette fangenskab, staar fri ude i dagens lys og luft og er da helt øie, helt øren og helt alle andre sanser. I de lettere grader af hypnotisk søvn er frigjørelsen mindre fuldstændig. Legemets vægge bliver blot mat gjennemskinlige, medens der endnu bryder klarere lys ind ad sansernes vinduer. Sjælen er saaledes noget for sig og kan existere uden legemet. Legemet, som sandsynligvis er den unge menneskesjæl en nødvendig beskyttelse, et slags farvet glas mod livets overvældende, blændende lys, en slags ABC-

bog, hvorigjennem sjælen lærer livets første regler og grundpriuciper at kjende, — bliver omsider mere en hindring, et fængsel.

Det har ogsaa interesseret mig at følge disse psykiske fænomener, love og kræfter hele det menneskelige liv igjennem; thi vi støder paa dem overalt. Den hypnotiske søvn viser os blot i fuld klarhed kræfter og evner, der spiller en rolle i alt, vi gjør, og i alle menneskers liv. Hypnotisme er et af de vanligste fænomener i den menneskelige verden. Talerens, førerens evne er hypnotisme. Han planter sin vilje i tusen andre sind. Han viser dem, hvad han selv har for øie. Og hypnotismen er gjensidig. Vi paavirker hinanden stadig, bevidst eller ubevidst, *uden sansernes*, *uden ords eller berøringers mellemkomst*. Selv masserne kan hypnotisere, som de selv hypnotiseres. Vi ser dem som gale mennesker antage og begeistres for én mands helt absurde idè. Vi forbauses over, at praktiske forretningsfolk, mænd med sund sans kan rives saaledes med og synes at miste al klogskab, al dømmekraft. Hypnotiseret. Paa den anden side ser vi masserne hypnotisere sine saakaldte ledende mænd, tvinge virkelig klartskuende mænd til at begeistres for og gjennemføre de absurdeste populære idéer.

Jeg har ogsaa drevet min forskning ind paa dyreverdenens omraade, og jeg finder de samme kræfter og love der. Hypnotismen er ikke en menneskelig sag, den hører alt liv til. Vi finder dens spirer i de laveste dyreformer. Vi finder saa disse psykologiske evner og kræfter voxende med voxende udvikling, til de er størst i mennesket. Men ogsaa her peger de paa videre udvikling, ud over sanserne og det liv, de giver udtryk. Livet er blot larve i os endnu. Og disse psykologiske kræfter er sommerfuglenaturen, der vaagner, — vingerne, der skal foldes ud.

Jeg tror derfor at kunne gjøre det til vished, at det liv, vi kjender som menneskelig tilværelse blot er et moment i vor existence. Som der er sfære paa sfære af liv under os, saa er der sfære paa sfære af liv over os, — overmenneskeligt liv. Darwin og Spencer afslutter udviklingen ved mennesket, sætter et punktum efter det. Dertil er der ingen grund. Tvertom, menneskets egen natur peger videre. Høit som vi nu staar over den blinde jordorm, vil vi kanske engang staa over, det vi nu er. Livet er en vext, som evolutionisterne siger. Udvikling er den store verdenslov. Det begyndte her paa jorden i smaa, intetsigende, ensartede skabninger, uden hjerne eller sanser. Det voxte og voxte, som et træ voxer. Folded sig ud i nye former, skjød nye skud. Det bar fisk og fugl og firføddede dyr. Det arbeidede sig frem gjennem mastodonter og flodheste. Det skabte sig nye udtryk i løve og tiger. Altid det samme liv med rødder dybt dernede i skabningens morgen og det oprindelige kaos. Det

voxte og voxte. Og former indvirkede paa livet selv og foredlede og forfinede det. Renere og rigere flød det med hvert tidehverv. Høiere og høiere naaede det. Til det frembragte mennesket. Det aabnede sine øine og forstod. Livet pulserte fyldigst i det. Det følte en del deraf, forstod en del deraf; eller en del deraf kom til bevidsthed og existence i det. Men det meste ligger endnu ubrugt, unyttigt, blot ulmende i os. Høiere og høiere vil livstræet voxe; videre og videre vil existencen udvikle sig, nye former fødes og med dem livet hæves til høiere bevidsthedsniveauer, mere og mere af det blive nyttiggjort, fyldigere og fyldigere vil det pulsere i de nye former. Under mennesket dyret. Over mennesket — noget mere end det menneskelige. Altid samme liv snoende sig fremover, stigende opover. At lade alt slutte med mennesket, det er en levning af den gamle filosofi, der lod sol og maane dreie sig om jorden og stjernerne skinne alene for at give elskende par og sværmende mennesker stjerneklare nætter at færdes i. Mennesket er lige meget en begyndelse som en afslutning. Nye kræfter, som dyreverdenen ikke kjender, rører sig i det. De kommer aldrig her til fuld udvikling. Men de voxer stadig. Og som de voxer, sprænger de sanserne og gjør dem unødige.

Alt er bevægelse, intet stillestaaen. Og bevægelsens retning kan vi se i mennesket. Udviklingens gang og kurs gjennem slegtled og racer kan vi se og maale i os selv. Den er fra det dyriske, fra det materielle mod det, vi kalder det aandelige. I den første retning ligger fortiden, — dyrenaturen i os, der mere og mere dør ud og kastes hen, som mennesket voxer og udvikles. I den sidste retning ligger fremtiden. Did stevner vi. Det gamle menneske, der minder om livets lavere trin, dør i os, fra dag til anden, medens et nyt menneske, der er sjæl og aand, fødes og gjennem livets kamp og erfaringer udvikles og voxer.

Menneskets oprindelse og slegtens alder.

(Efter dr. *D. G. Brinton* i „*The. Forum*“).

Videnskabsmænd er nu omtrent enige om, at mennesker maa have existeret paa vor jord i *mindst* femti tusen aar. Mange autoriteter mener, at to hundre tusen aar kommer sandheden nærmere. Femti tusen er minimumsgrænsen; — saa gammel er i hvert fald vor slegt; hvor meget ældre, er det endnu umuligt at sige.

Det er geologien, som giver os disse data. I Themsens, Sommes og Manzanares's (i Spanien) dalfører finder man menneskelige vaaben og ben

i geologiske aflagringer sammen med ben af elefanter, løver, flodheste etc. Dette viser jo, at mennesker opholdt sig i disse egne paa en tid, da klimatet der var tropisk. Nu véd man, at dette klimat existerede og disse aflagringer afsattes *før* den store isperiode, der helt omkalfatrede jordens udseende og klimatiske forhold. Denne bestod i, at hele Vesteuropa og Nordamerika dækkedes af polaris, saaledes, at de egne, der før havde havt et tropisk klima, fik et Grønlandsklima. Perioden vedvarer igrunden endnu, idet Vesteuropa langtfra har gjenvundet det milde klima, det havde før dens begyndelse. Men den regnes dog gjerne som afsluttet fra den tid af, at polarisen trak sig tilbage inden polarkredsen og det vestlige Europa derved fik et tempereret istedetfor et arktisk klima. — Nu er der en hel række geologiske kjendsgjerninger og fenomener, ved hvis hjælp saavel den tid, der er forløbet siden periodens afslutning som dennes varighed lader sig nogenlunde beregne. — Mindst 10—12000 aar maa være forløbne siden isen trak sig tilbage inden polarkredsen, og perioden selv maa have varet 20—30000 aar. Lægges disse sammen og der saa gives mennesket et rimeligt tidsrum til at udvikles og spredes over det temmelig store areal, hvor dets spor findes i disse tidligste tider, saa faar man 50000 aar som minimum for slegtens alder. Mindre kan det ikke være. Derimod har det muligens været indtil mange gange mere. For det første er det muligt, at de nævnte tidsrum bør sættes noget høiere. Dernæst er det jo aldeles ikke afgjort, at de omtalte rester og spor af mennesket fører os tilbage til dets *tidligste* tid. De er blot de ældste levninger, vi endnu har fundet, og om hvis egthed der er samstemmighed. Man *har* fundet i *langt* tidligere geologiske lag stene og ben, som enkelte lærde har paastaaet at være menneskelige vaaben, — at vise spor af menneskeligt arbeide. Dette vilde flerdoble den givne aldergrænse. Men disse bens og stenes form viser dog ikke med afgjørende bestemthed menneskeligt arbeide. De kan være naturens verk. Her har vi saaledes ingen fast grund at staa paa. De 50000 aar derimod hører til de ting, der tør ansees som nogenlunde fastslaaet og afgjort.

Men hvorledes blev nu mennesket til? For faa aar siden var det rent kjætteri inden den videnskabelige verden at betvile den gradvise udvikling ved omgivelsernes indflydelse fra en dyrefamilie, der skulde have udgjort en slags mellemting mellem menneske og abe og været begges stamfædre. Der skulde ikke være noget sprang i „udviklingen“; intet specielt og udenfra tilført nyt ved menneskets tilblivelse. Man hævede alt dette til et dogme, hvorpaa der blindt maatte troes. Beviserne manglede nemlig. Intetsteds fandt man i de geologiske aflagringer et eneste spor

af en slig udvikling, ingen antydning til, at mennesket op gjennem tiderne nærmede sig aberne i udseende og bygning, intet mellemled mellem menneske og abe. De tidligste mennesker, der fandtes, var fremdeles typisk menneskeligt, ikke aberne nærmere end nulevende mennesker. — En tid troede man sig rigtignok at have opdaget slige spor og antydninger, ja at have fundet selve det manglende mellemled. Man havde fundet to underligt formede hodeskaller, en ved Neanderthal og en anden ved Canstatt. Begge udviste uomtvisteligt en meget lav grad af udvikling. Hjernekammeret var lidet, hagen næsten borte, visse benformationer, der findes blandt aberne, fandtes ogsaa her, og man konstruerede sig ud fra disse skaller det eftertragtede mellemled, et abelignende menneske. Men saa blev det efter nøiere prøvelse afgjort, at Canstattskallen skrev sig fra — en gammel kirkegaard. Den var i hvert fald ikke ældre end middelalderen. Og den anden skalles alder viste sig ogsaa tvilsom, og begge havde aabenbart tilhørt syge og vanskabte personer. Saa var det eneste bevis, man havde, borte. Dertil kom saa, at disse besynderligheder og abelignende formationer, som man havde fundet i enkelte benlevninger af de tidligste mennesker, viste sig at findes ogsaa hos endnu levende individer, selv blandt Vesteuropas folk. De var altsaa blot sporadiske abnormiteter, der har tilhørt alle perioder. Intet lod sig slutte af deres forekomst.

Man har nu med største omhu undersøgt og studeret det hele felt, og man finder ikke mellem de tidligste mennesker, af hvem der findes spor, og de nulevende nogensomhelst forskjel, der tyder paa den „udvikling“, som den gamle darwinisme krævede. Vesteuropas første menneskelige beboere tør have tilhørt en fysisk, noget lavere staaende race end den, der nu befolker de samme egne. Men den stod dog langtfra saa lavt som enkelte endnu existerende folkeslag i Asien, Afrika og Australien. — Der findes saaledes ikke fjerneste spor af nogen „udvikling“.

Hvorledes blev da mennesket til? Maa vi atter vende tilbage til den gamle skabelseshypotese og tro, at menensket skabtes fuldt færdigt ud af markens støv, tro paa en speciel og fuldstændig skabelse for det alene? En slig antagelse er det moderne sind modbydelig. Vi har vænnet os til at se i universet en gjennemgaaende lovfast orden og vext. Specielle skabelser og mirakler er os lige utænkelige og lige modbydelige.

Heldigvis er der en anden udvei, en, der helt harmonerer med udviklingens virkelige gang og som tillige stemmer med geologiens kjendsgjerninger og med manglen paa mellemled, — en rimelig og temmelig ligetil antagelse.

„*Udviklingen*“ i naturen er aldeles ikke, som af de gamle darwinister og mange moderne evolutionister antaget, altid *gradvis og jevn*. Tvertom er den paa alle livsfelter fuld af pludselige hop og sprang, af revolutioner.

Den jevne, gradvise udvikling, hvorom vi i senere aar har hørt saa meget, har f. ex. sjelden fundet sted inden den menneskelige verden. Historien skildrer os ingen slig stille, uophørlig evolution. Verdenshistorien er snarere en række af voldsomme og pludselige revolutioner med store sprang og hop adskilte af lange stilstandsperioder. Femti aar af vort aarhundrede har seet større forandringer, en større udvikling end tusener af foregaaende aar. Her er revolution og ikke evolution, — pludselig omveltning og katastrofe. Og saa er det hele naturriget igjennem. Geologerne har lært at erkjende dette og at tage hensyn dertil i sine beregninger. De regner ikke længer med en jevn udvikling alene, men ogsaa med revolutioner og katastrofer. Et jordskjælv skaber forandringer paa en dag, der er mægtigere end ti tusen aar kan skabe under vanlige forhold. Og naturen er fuld af jordskjælvlignende fenomener.

„Udviklingen“ er noget større og mangfoldigere, noget rigere og mere vexlende, noget dybere og langt uudgrundeligere, end den gamle darwinisme troede. Den er ikke saa ganske simpel og ligetil en ting. Den lader sig ikke dytte ind i en eneste liden formel. Den opviser stadig fenomener, som hverken arvelighed, ydre omstændigheders magt eller andre darwinistiske love kan forklare. I botaniken møder vi saaledes det faktum, at planter ganske pludselig og uden varsel eller grund, der lader sig opdage, frembringer skud af en fra moderstammen helt og holdent afvigende art, — noget absolut nyt, hvortil betingelser og forudsætninger ikke lader sig opdage i den oprindelige plante. Det er som en ny skabelse paa grundlag af en bestaaende form. Noget helt nyt er indført, — uden aarsag, som vi kan paavise.

Det samme ser vi stadig i den menneskelige verden. Ingen evolutionær lov eller teori kan forklare forekomsten af genier. De er paa sæt og vis mirakler. Hverken arvelighed eller ydre omstændigheder kan forklare dem. Noget helt nyt er ogsaa her pludselig indført i udviklingens gang.

Nu, paa lignende vis kan jo mennesket engang i tiden have opstaaet. En eller anden tidligere dyreart, — træklatrende aber for exempel — kan pludselig som ved et mirakel have frembragt den menneskelige type. — Forskjellen paa denne teori og den ældre darwinistiske er, som man ser, at denne ikke kommer i strid med de af geologien tilveiebragte kjendsgjerninger, intet mellemled kræver og er i fuld harmoni med „udviklingen“, slig, som vi overalt ser den at foregaa. Den er jo, om man vil, et kompromis — men et kompromis, hvortil kjendsgjerningerne driver os; mellem den gamle darwinisme og den ældre specielle skabelsesteori. Her foregaar jo en slags speciel skabelse paa samme vis, som naar en kjendt planteart pludselig frembringer noget helt nyt; men ud fra allerede bestaaende formers grund.

Der er intet brud paa udviklingen, blot et sprang i den. Og slige sprang udgjør en vigtig og stadig del af verdensevolutionen paa alle omraader. Det forudsætter vistnok en verdensmagts stadige indgriben, tilførsel af nye kræfter, en indstrømmen af noget nyt. Det er aandens pust ind i materien. Men det forudsætter intet, som ikke et genis fødsel eller en ny plantearts opkomst paa den ovennævnte vis forudsætter i lige grad. Hvad der forklarer dette fenomen i botaniken eller forklarer geniers forekomst, det er ogsaa tilstrækkeligt til at forklare menneskets opstaaen paa denne maade. Teorien kræver saaledes ingen speciel eller helt ny forklaring. Den er i harmoni med andre kjendte fakta.

Og *hvor* viste mennesket sig først i denne verden? De første sikre spor af det er, som sagt, fundne i Vesteuropa. Men det lader sig jo tænke, at ældre spor af det vil blive fundne andetsteds, at det havde levet paa andre steder længe før. — Sagn og tradition, der dog her har lidet værd, peger mod Vest- eller Centralasien som menneskehedens vugge.

Antages teorien om menneskets afstamning fra en stor, træklatrende abeslegt, saa maa jo dets vugge have staaet der, hvor disse aber fandtes paa den tid, da det maa antages at have seet lyset, det vil altsaa sige for 50—100000 aar siden eller mere. Derved indskrænkes strax det omraade, hvorom der kan blive tale, til den sydlige skraaning af den mægtige fjeldkjæde, der begynder med Pyrenæerne i vest og fortsættes gjennem Alperne til Himalayabjergene i Indien. Et eller andet steds i det sydlige Asien, sydlige Europa eller nordlige Afrika maa saaledes det første menneske have aabnet sine øine mod dagens lys. Nærmere lader det sig ikke for tiden bestemme.

Endelig peger denne teori i retning af slegtens afstamning fra et eneste menneske eller menneskepar, idet det naturligvis er høist usandsynligt, at et sligt fenomen, som det, mennesket efter dette skylder sin tilværelse, skulde gjentage sig flere gange. Og i det hele gaar de seneste aars forskning i samme retning. Man finder mere og mere, at raceforskjel lader sig forklare tilfredsstillende ved sekellang paavirkning af ydre forhold. Ét blod flyder sandsynligvis i alle folkeslags aarer. Vi har en og samme stamfader, og denne var i intet uden aandelig modenhed forskjellig fra nutidens mennesker.

Kung-ho — Hsin-shi.*)

Godt nytaar! Tak for det gamle!

(Af *W. Coucheron-Aamot*).

Disse mere eller mindre dybtfølte udraab toner os nu imøde fra alle verdens hjørner.

Forleden dag blev jeg ogsaa behageligt overrasket med en lang, rød papirstrimmel fra min kinesiske ven Ho-chuan-chu. Og medens jeg sidder og stirrer paa de elegante „kragetrær", glider det ene billede efter det andet langsomt forbi. Tankerne tager flugten østover, og jeg faar saadan lyst til at fortælle „Kringsjaa"s læsere, hvorledes man feirer nytaar derude i det himmelske rige.

Nytaarsdagen er den største aarlige begivenhed i kinesernes sociale og politiske liv. Selv keiserens fødselsdag blegner overfor denne vigtige dag, da verdens flittigste folkerace lægger armene ikors og hviler — kanske for første gang i aarets løb. Kineserne har nemlig færre helligdage end nogen anden nation.

Fra umindelige tider har deres astronomer beregnet aaret efter 12 maanemaaneder med en skudmaaned i visse mellemrum; men samtidig er det borgerlige aar reguleret af solen; for nytaarsdagen falder paa første nymaanedag efter, at solen er kommet ind i Vandmandens himmeltegn. Tidspunktet varierer altsaa mellem 21de januar og 19de februar; men naarsomhelst nytaarsdagen indtræffer, saa er den signalet til almindelig jubel og hvile. En 10—12 dage i forveien ophører alle offentlige forretninger. Regjeringskontorerne lukkes, og embedsmændenes segl bliver pakket ind og overgivet i den øverste mandarins frues varetægt — en skik, som just ikke tyder hen paa ringeagt for kvinden.

Den officielle nytaarsfest varer en hel maaned. I denne tid maa ingen forbrydere straffes. Hellerikke kan embedsmændene af ovennævnte grund sætte sit stempel paa noget dokument; men de ubehageligheder, som let kunde følge af denne skik, omgaaes paa en fiffig maade ved at stemple flere uskrevne ark i forveien. Hænder der da noget, kan en depesche øieblikkelig sendes uden brud paa reglementets *bogstav*.

Naar nytaar nærmer sig, undergaar alt og alle en merkelig forvandling. Og i *en* henseende kan denne ofte virke meget behageligt for de europæiske kolonisters lugteorganer.

---

*) Gratulerer (Kung-ho), nytaar (Hsin-shi).

Hvis civilisationen skulde regnes efter sæbeforbruget, vilde denne lærdomstilbedende race neppe sættes høiere end russerne. Renslighed staar nemlig ikke høit blandt kineserne, noget de vistnok selv har en følelse af; for ved nytaarstid, da forsøger de at tage igjen det forsømte. Der bruges kanske mere vand i aarets sidste uge end i alle de øvrige tilsammen. Et helt aars ophoben af „kolerabaciller“ skal skaffes bort, og gadene flommer bogstavelig talt af en uren vandstrøm. Hele nationen synes at være besjælet af en fanatisk renselsesproces — men desværre kun den ene gang.

Inde i husene bærer alt præget af en usedvanlig aktivitet. Der er mange ting, som skal ordnes før helgen. Især har familiens kvindelige medlemmer det travelt med kagebagning; for kineserne er svært glad i alle slags konditorsager; men af disse findes meget faa, som passer for vore fordøielsesredskaber. Jeg skal bare nævne *nienkaou*, nytaarskager *par exellence.* Den bestaar hovedsagelig af rismel, vand og sukker. Disse elementer æltes sammen til en fast deig og formes i de mest forskjellige faconer uden spor af tilsætning med gjær eller andre hævelsesmidler. Disse ufordøielige produkter dekoreres saa med anelinfarvede figurer og sættes hen til — tørring; for stegning vil forringe kvaliteten, mener de. Naar kagen skal spises, maa den først opblødes i varmt sukkervand eller vin.

Naturligvis findes der mange andre varianter i butikerne, som ser mere delikate ud for os europæere; men i regelen er det fornuftigst at holde sig kinesiske kager tre skridt fra livet, hvis man ikke har en strudsemave da.

Før det gamle aar gaar til hvile, forsøger enhver kineser at afgjøre sin regning med guder og mennesker. De, som føler sig besværet af syndens byrde — og det er meget faa — eller de, der har lidt frygt for at himmelen vil straffe dem med en eller anden ulykke, søger at formilde aandernes vrede saadan *en block* ved aarets slutning.

Da kommer de foragtede prester igjen til hæder og værdighed; for nu blir de engageret til at bede om syndsforladelse og assistere ved offerceremonierne. Disse tager sin begyndelse den 23de dag i aarets siste maaned. Da samles enhver familie omkring arnen for at takke husets skytshelgen for al beskyttelse, som han har ydet ethvert af medlemmerne i aarets løb. Denne „kjøkkenaand“, som dette usynlige væsen ogsaa kaldes, spiller omtrent den samme rolle i den folkelige overtro som „julenissen“ hos os.

I regelen afbildes aanden paa papir i lighed med Gud fader i vor gamle katekismus, eller ogsaa repræsenteres han ved en træstatue af et mer eller mindre kunstfærdigt ydre, alt efter familiens formuenhed.

Skytshelgenen har ferie i nytaarsugen; og dette pusterum tror menigmand, han benytter til en himmelreise for at gjøre *Shang-ti**) bekjendt med familiens leben og treiben i det forløbne aar.

Naturligvis vil det være heldigt at bestikke aanden med gode ofre som apelsiner, kager etc., ligesom vi nissen med julegrød. For der kan jo være mangt og meget, som den strenge dommer deroppe i himmelen ikke vilde synes om.

Men allerbedst var det jo, om aanden slet ikke fik anledning til at sladre af skole, og det tænker enkelte rigtig naive sjæle at kunne forhindre paa en meget praktisk maade. Under paaskud af at ofre stikkes klisteragtig kagedeig ind i munden paa skydsaandens stedforetræder — og denne blir nødt til at holde sin mund, enten han har lyst til det eller ei.

Denne ofring til kjøkkenaanden ansees naturligvis af majoriteten som en blot og bar ceremoni. Men selv om det gaar saa glat med at afgjøre sin gjæld til aanderne, saa lader ikke menneskene sig narre paa lignende maade. Før nytaarsdag maa nemlig ogsaa al jordisk gjæld afgjøres, og det blir nok lidt vanskeligere for mangen fattig stakkar, der kanske lang tid i forveien har sendt sine sidste værdigjenstande til pantelaaneren. Men den gamle tradition maa opretholdes, og saa blir han nødt til at laane af Paal for at betale Per. Bankerotter hører til dagens orden i nytaarsugen, tyverier ogsaa; for penge *maa* man have, ellers bliver det nok ikke noget „godt nytaar“.

Nytaarsaften naar livet i gaderne sit høidepunkt. Mennesker løber fra butik til butik for at betale sin gjæld eller opkræve sit tilgodehavende. Bønderne skynder sig afsted med sine indkjøb for at naa frem til sine gaarde, før der bliver mørkt, og tusener strømmer ind til byen for at samles med slegt og venner paa høitidsdagen. Smaabutiker er overfyldt af kunder, og høkerne realiserer ofte til underpriser i det haab at kunne faa ind nok mynt til at møde bankierens eller grossistens fordringer sent ud paa kvelden.

— — Men saa slaar endelig forløsningsstunden for Kinas trætte millioner; midnatstimen kommer, og nytaarsfesten begynder — om just ikke med fred, saa med øredøvende glædesudbrud.

Kineserne har altid været glad i al slags fyrværkeri endog aarhundreder, før europæerne „opfandt“ krudtet, og han maa være besynderlig konstrueret den himmelens søn, som ikke bidrager efter evne til at forstørre den infernalske larm af exploderende og illuminerende raketter, som hilser det nye aar velkommen.

---

*) Shang-ti indtager omtrent samme plads i kinesernes bevidsthed som jødernes Jahveh.

Hele nytaarsugen igjennem har fyrverkerne havt en kolossal afsætning paa sine varer; for enhver respektabel familie maa mindst spendere et par tusen røde „knaldrør“ for at drive onde aander bort fra deres hjem. Dette er ialfald paaskuddet —; men der findes vel neppe mange, som tænker paa „onde aander“ under larmen.

Disse knaldrør, som er kinesernes yndlingsfyrverkeri, har en decimeters længde og knyttes sammen omtrent som halen paa papirdragerne vore; men meget tættere, undertiden et par hundrede i hver. Halen fæstes paa en liden stang, man tænder fyr paa enden, og saa spiller musiken op. Kan gjerne vare en ti minuter. Og naar tusener af saadanne „haler“ tændes samtidig udenfor husdøren, saa kan man gjøre sig begreb om kinesernes *feu de joie* paa nytaarsnatten, en allarm, som enkelte grætne europæere ikke synes at sætte tilbørlig pris paa; for vi vil altid se en eller anden æret indsender til aviserne opfordre det europæiske kommuneraad i traktathavnen til at hindre gjentagelse *næste* aar. Men næste aar kommer, og lige galt blir det for de nervøse stakler: thi kommuneraadets ældste ved af erfaring, at politiordre har liden vegt, hvis de kommer i kollision med landets skikke.

Men lidt efter lidt ophører larmen, og hver gaar til sit; for nu skal nytaarets begyndelse feires i hjemmets kreds med flere høitidelige ceremonier, som ofte vedvarer til solens opgang.

Lad os kaste et blik ind i stasværelset hos en velstaaende borgerfamilie. Foran et af vinduerne staar et stort, sortlakeret bord. Paa det har man stillet et porcelænsfad fyldt med ris, flere boller grøntsager, et halvt snes kopper the og vin, et par røde lys, nogle røgelsesstænger og et exemplar af almanakken.

Paa en forhøining i et andet hjørne af hallen staar en hel række af tingester, som ligner smaa bogskabe. Dørene er aabne, og indeni ser man røde tavler med gyldne inskriptioner paa. Det er de hedengangne forfædres navne. Rundt om skabene har man slynget levende og kunstige blomsterkranse, og foran staar flere vaser fyldt af nylig udsprungne hyacinther, narcisser og andre prydplanter.

Husfaderen knæler ned paa en pude foran det første bord, tager de tændte røgelsesstænger i høire haand og bøier sit hoved tre gange mod gulvet, idet han takker himmelen og jorden for alt godt i det gamle aar og beder om, at velsignelsen fremdeles maa hvile over hans hus.

En lignende ceremoni udføres foran forfædrenes mindetavler, og saa kommer turen til de levende. Husets ældste medlemmer, enten det nu er bedsteforældre eller far og mor, sætter sig i høisædet, og børnene knæler ned efter tur og lykønsker dem med, at de har overlevet det gamle aar,

og vi kan være sikker paa, at det er velment; *for intetsteds paa jorden er blodets baand sterkere end i Kina, intetsteds sidder det fjerde bud saa dybt indridset i hjertet.*

Udenfor hjemmene foregaar der samtidig en ceremoni, kanske ikke saa dybtfølt, men alligevel af stor politisk betydning, og det er, hvad kineserne kalder *San-Kuci-Chiu-Kou* eller „de tre knæfald og de ni buk“.

Før solens opgang samles Pekings høieste dignitærer i keiserens palads for at ønske sin hersker et „godt nytaar“. Den samme ceremoni maa udføres af alle mandariner i hele riget; men da keiseren ikke kan være allesteds nærværende, findes der i alle byer et tempel, hvori man har opstillet en mer eller mindre fuldkommen efterligning af keisertronen. Paa denne sættes en lang, rød trætavle, dekoreret med symbolet paa keisermagten — gyldne drager — og med indskriften *Fang-Ching Huang-ti Wan-sui Wan-sui*, „maatte keiseren leve i myriader aar“.

Og det maa uden tvil være et gribende moment denne hyldningsscene derinde i de tusen templer, naar alle nationens mægtige i deres festdragter bøier knæ for symbolet for den øverste suveræne magt her paa jorden, medens det svindende stjernelys kaster sit matte skjær indover scenen.

Denne ceremoni er tillige meget betegnende for keiserens stilling i samfundet. Han betragtes som hele nationens „fader“; for det er akkurat den samme hylding, der ydes forældrene i hjemmets kreds i samme stund.

Nytaarsdags morgen ligger næsten hele nationen i søvnens arme. Naar vi tager os en tur gjennen gaderne, vil vi neppe kjende os igjen, saa forandret er alt fra dagen i forveien. De synes at være bleven dobbelt saa brede; for alle de smaa flytbare butiker paa begge sider er transporterede bort, og alt levende, mennesker som dyr, der ellers myldrer om hinanden, er vel forvaret indenfor de aflaasede døre.

Glædens røde fane hilser os overalt imøde i form af røde bannere med tegnet *Hok* — lykke — og gaderne synes at være belagt med et eneste sammenhængende teppe; men det er bare myriader af de røde knaldrør, som nogle timer i forveien har bebudet, at nytaarets glade tid er begyndt.

Indimellem alt dette karmosinrøde lægger vi ogsaa merke til utallige gule papirstrimler paa butikdørene. Det er takkebanner fra de kjøbmænd, som har gjort gode forretninger i aarets løb. Enkelte huse er ogsaa dekoreret med blaa papirstrimler, som varsler om, at dødens engel har besøgt familien. *Derinde* feires nok ingen nytaarsfest.

Længere ud paa formiddagen begynder der igjen at bli livligt ude paa gaderne, for nu skal alle respektable familier aflægge visitter hos slegt

og venner. Visitkortene, som bruges ved denne leilighed, er i regelen forsynede med tre figurer: en stork, et barn og en mandarin — symbolet paa kinesernes høieste ønsker: Langt liv, mange børn og embedsstilling.

Alle mennesker er klædt i sine pragtfuldeste og kostbareste dragter, der ofte kappes med paafuglens i farvers mangfoldighed. Og europæerne vil ganske vist forbauses over alle de mandariner, de møder i gaderne — og det tilfods. Men man skal som bekjendt ikke skue hunden paa haarene; for disse herrer er simpelthen rige spradebasser, som benytter sig af tilladelsen til at bære hvilkensomhelst embedsdragt i nytaarshelgen.

Men det er forresten ikke vanskeligt at skille dem fra de „egte“ idag; thi disse kommer gjennem gaderne i et ganske usedvanligt optog, fulgt af en hærskare tjenere, som bærer tunge pakker. Til nytaar er det nemlig skik og brug, at alle underordnede embedsmænd samtidig med „gode ønsker“ ogsaa overbringer sine overordnede mer eller mindre vægtige presenter. Det samme er forresten tilfældet med alle familier imellem, ligesom hos os.

Ud paa eftermiddagen begynder jubelfesten for alvor. Alle slags jøglere og akrobater kommer frem paa hjørnerne og viser sine kunster for et taknemmeligt publikum, medens musikanter opvarter med musik, der mildest talt ikke tiltaler europæiske øren. Knaldrørene begynder igjen sin virksomhed endnu mere øredøvende end foregaaende nat, og naar mørket falder paa, er hele byen glimrende oplyst ved mest forskjelligfarvede illuminationsmidler. Kineseren er jo bekjendt for sin økonomiske sans; men denne ballast kastes ganske overbord i den glade nytaarstid, og det er rent utroligt, hvilke summer der gaar op i røg. Men disse penge er jo forholdsvis bedre anvendt end hos den europæiske arbeiderbefolkning, der i regelen foretrækker „ildvand“ for illuminationer.

— Og nu vil jeg bede „*Kringsjaas*“ læsere om at tage en tur pr. tanke opover floden Yang-Tse-Kiang ind i hjertet af Kina til byen Schang. Nytaarsdagsaften 1891 vilde man se en vakker, hvidmalet orlogsmand ligge opsvaiet for begge ankere derude paa havnen. Det er den keiserlige krydser „Ling-Fêng“, som om høsten havde vovet sig saa langt op — — længere end nogen af dens søstre før den.

Ogsaa der ombord skal dagen feires, og det med dobbelt glans; for nytaarsdag har tilfældigvis faldt paa den 29de januar — min geburtsdag.

Fra middagen af har mandskabet været beskjæftiget med forberedelser til en større illumination. Flere hundrede kulørte lanterner er indkjøbt af officererne, og disse skal forsynes med røde lys. Hele beholdningen af fyrværkeri skal ogsaa spenderes i anledningen, for chefen mener, at raketterne og lysene vil bli ubrugbare, hvis de opbevares for længe. Ved

syvtiden er det iorden, og jeg sætter fraborde med dampchaluppen for at hente mine gjæster til festmiddagen.

Paa kaien staar hans høiærværdighed Benjahmins Cristians i franciscanerordenens smagfulde bispedragt og Père Braun — mine kjæreste og bedste venner i Kina. De stiger ned i baaden sammen med de øvrige indbudne. Baaden sætter af, samtidig giver jeg et signal med damppiben — og som ved trylleri oplyses floden langt udover af alle regnbuens farver, rakketterne farer hvislende op over; enkelte exploderer med et knald og kaster en haandfuld stjerneskud ud i den mørke luft. Paa alle rær staar matroser og svinger romerske lys og sole. Fra fokkeraaens nokker hænger nogle umaadelige svære knaldhaler og spruter ild og gnister som besat af onde aander. Men det vakreste af det hele er de hundreder af kulørte lanterner, som vaier over hele skibet fra baugspryd til hakkebret med indskriptionen *Kung-ho* — *Hsin-shi* i sin dobbelte betydning.

Tableau — og et sjeldent vakkert et.

Indisk magi.

(Efter *Heinrich Hensolot*, ph. dr., i „*Arena*“).

Fem aars reiser i Indien, Thibet, Birmah og Ceylon og et længere, ganske indgaaende studium af Orientens liv, historie og filosofi, giver mig vel nogen ret til at udtale mig om de ting, jeg her skal berette.

Indiske „troldkunstnere“ maa deles i mange klasser. Der existerer endog en kasteinddeling iblandt dem. Deres hemmeligheder meddeles aldrig til udenforstaaende, men gaar blandt de lavere klasser i arv fra far til søn, og blandt de høiere klasser fra lærer til discipel. Medlemmer af én klasse har den samme samling kunster, som de aldrig ændrer, og som er blevet gjort paa samme vis fra den graaeste oldtid.

Vestens troldkunstnere udfører sine tarvelige sager om aftenen, ved kunstigt lys, paa en platform, skilt fra tilskuerne og omgivet af en mængde apparater og parafernalier. De er i fuld dragt og kan derfor skjule paa sig en hel uendelighed af sager. Og de kan gjøre lidet uden apparater. De indiske kunstnere derimod fremviser sine kunster i fuldt dagslys, paa gader, stræder og torve, uden platform og omringet paa alle kanter af en stirrende folkemængde, der ofte kommer nær nok til at berøre kunstneren. De har enten slet ingen apparater eller blot et par simple, vanlige gjenstande, som en stok eller to og en halv kokosnødskal. Som oftest er de

halvt nøgne. De har ingen medhjælpere. Og dog er de kunster, som selv de daarligste af dem gjør, af en art, der vilde forbause hele den vestlige verden og skabe en tryllekunstners formue.

Den laveste klasse af disse kunstnere bestaar af de *fakirer*, som man kan se paa gader og torve i Kalkutta, Delhi, Haiderabad og andre indiske byer. De udfører kunststykker, som er bare barneleg sammenlignet med, hvad de høiere klasser kan gjøre, men som dog er nok til at forbause i høieste grad selv den, der har seet vestens bedste magikere. Man faar det indtryk, at de arbeider efter et helt andet princip end deres brødre i vesten, at det ikke her kommer an paa fingerfærdighed og evne til hastig at erstatte en ting med en anden, men paa noget ganske andet.

En fakir tager f. ex. et stort lerfad, fylder henved fire liter vand deri og holder det saa stille i venstre haand, medens den høire løftes iveiret. Fadet begynder da at mindske i størrelse, medens mængden staar og ser paa, bliver mindre og mindre, til man tilsidst vilde trænge et forstørrelsesglas for at opdage dets form. Saa forsvinder det helt. Det hele foregaar paa omtrent 1½ minut. Pludselig sees igjen som et lidet sandkorn i fakirens haand, det voxer og voxer, til efter et minuts forløb det oprindelige fad atter er der, 1 fod i diameter, fyldt til kanten med vand og veiende mindst femten pund. Jeg har seet dette ofte og en gang staaet fakiren saa nær, at jeg næsten berørte ham. Han staar midt i en folkehob paa torv eller gade og lader sig bevogte og iagttage forfra og bagfra. Intet apparat.

Eller han tager en halv kokosnødskal og stiller paa enden af en stok. Stikker den saa ud i luften og trækker derefter stokken forsigtig bort. Skaalen bliver hængende i luften som muret fast. En gang saa jeg en helde mindst 12 bøtter vand fra en kokosnødskal, som han holdt høit i veiret med den nøgne arm.

— Den næst høiere klasse af indiske tryllekunstnere er punditerne. En pundit er en „vismand", og selvfølgelig befatter langtfra alle punditer sig med magi. Men en del gjør det. Disse punditer skiller sig blot fra fakirerne ved større intelligens, lærdom og dannelse. Fakiren er en udannet mand, punditen en „vismand"; men begge tager betaling for sine kunststykker og lever deraf. Det gjør derimod ikke de høiere klasser af indiske tryllekunstnere. Punditernes kunster er ikke videre forskjellige fra fakirernes. Forskjellen beror mere paa personen end paa hans kunster. — Mange punditer lægger sig særlig efter at „ophæve tyngdens lov". — En saadan beder f. ex. en af tilskuerne om at lægge en hvilkensomhelst gjenstand paa et eller andet sted. Han beder saa atter vedkommende om at løfte gjenstanden, hvad denne ikke magter. Gjenstanden er som limet til

jorden, dens tyngde enorm. Pludselig, som manden stræber med den, ophæver punditen trylleriet og den farer tilveirs, som var den skudt op. Ved én anledning prøved jeg det selv med en liden kurv, der neppe kunde veie over ½ pund. Jeg holdt den i haanden, da den pludselig blev tung som en svær blyklump. Den trak mig overende og samtidig syntes min haand at fæste sig til den, saa at jeg ikke kunde slippe den igjen. Efter nok en stunds forløb blev den let som en fjær. — Jeg har seet kunststykket gjort mange gange, men har ikke, trods den ihærdigste og nøieste iagttagelse, hvorfor der ingen hindringer lægges i veien, kunnet finde nogensomhelst forklaring paa det.

De to høieste klasser af tryllekunstnere, om en slig titel her lader sig benytte, er *Yogier* og *Rishier*. De er slet ikke tryllekunstnere i vanlig forstand. De tager aldrig betaling for sine opvisninger. Jeg har ofte prøvet dem med smaa og store summer. De afslaar alt med et underligt smil og fuldkommen høflighed. Og dog lever de af betleri. Det lille, de trænger — blot lidt ris et par gange om dagen eller en drik vand —, beder de om, hvor de er. Andet har de ikke brug for, og ønsker de ikke. De er religiøse entusiaster. Vismænd, der utvilsomt sidder inde med en sekelgammel, hemmelig visdom. — Yogierne er et slags reisende missionærer. De benytter sine kunster blot, som miraklerne er benyttet i det nye testamente, for at tiltvinge sig opmerksomhed eller godtgjøre sin ret til at tale og lære. Efter at have udført et kunststykke — det er næsten rettere at sige mirakel — henvender de sig gjerne til mængden i en præken eller en gribende fortælling ud af det høiere liv og den høiere tænkning. — Rishierne er eneboere, der lever i skovenes dyb og blot synes at vise sig blandt mennesker ved sjeldne leiligheder for at bringe dem et eller andet vigtigt budskab fra en høiere verden, — omtrent som det gamle testamentes profeter. — Penge og rigdom er for dem alle forfængelighed. Jordelivet har i deres øine ganske anderledes høie og værdifulde maal. Applaus og popularitet er dem ogsaa ligegyldige. Stille, uden braak eller støi udfører de sine undre, taler sine gribende ord og vandrer videre uden gods eller guld, uden mere end den kappe de gaar i, — rige alene i kundskab og aandshøihed. Vakrere ansigter er det vanskeligt at se. Intelligens og aand lyser ud af dem. Sekelgammel visdom og et liv helt viet høie formaal skinner om deres pande. — Intet forlanger de, og intet vil de modtage for sig selv. De trænger intet; giver alt. Betlere, som er rigere end fyrster. Vilde en af dem reise til Europa eller Amerika og gjøre sine kunststykker, vilde det vække en sensation, som vi aldrig har seet mage til. De vilde tjene sig større formuer end alle Pattier, Padlewskier og Hermanner tilsammen. Men der er ingen fristelse i den

retning for disse mænd. De har alt, de ønsker, og beklager os andre, der lever for at tjene penge og dyrke legemets behagelighed. Vort støiende, raabende, basunerende liv vilde være dem modbydeligt. Vor avertering og reklamekunster ligger ikke for dem. De søger ære og applaus saa lidt som guld. Verden har intet, de sætter pris paa.

Blandt de mange undre, som disse mænd gjør, er ingen i mine øine vakrere end mangokunststykket og taugnumeret. Begge saaes allerede af Marco Polo og er vel ældre end Abraham. Men lige vidunderlige er og bliver de og lige umulige at forklare eller forstaa.

— Aldrig glemmer jeg den dag, da jeg først saa mangokunststykket udføres. Det var paa torvet i Agra. Der var 250—300 mennesker samlet om Yogien. De stod i en kreds, der vel kunde maale henved 250 fod i diameter. Han syntes ikke at have noget imod, at tilskuere kom ham saa nær som 30 fod. Mellem disse grænser, i større og mindre afstand, stod saaledes den hele flok af mennesker. Selv stod jeg kanske 120 fod fra ham. — Yogien udgjorde kredsens midtpunkt. Folkemassen omringede ham paa alle kanter. Han grov et 6 tommer dybt hul i jorden og lagde deri en mango, — en frugt af størrelse omtrent som en stor pære. Træet, hvorpaa den voxer, er fra firti til hundre og tyve fod høit.

Jeg ventede her at se noget lignende som det kunststykke, der ofte gjøres i vestlige lande, hvor en bønne, der forud har lagt i lunkent vand i flere dage, plantes i et hul, hvis bund er fyldt med ulæsket kalk. Naar nu vand heldes over jorden saaledes, at det naar kalken, udvikles der en slig hede i jorden, at bønnen aabner sig, springer frem og voxer paa faa minuter en fire, sex tommer op i veiret. Kunststykket ser vakkert nok ud. — Noget lignende ventede jeg altsaa at se og stirrede derfor paa det sted, hvor mangoen var plantet.

Istedet derfor fik jeg se et helt mangotræ, vel femti fod høit, med rig bladfylde og modne mangoer! Det hele tog blot fem minuter! I begyndelsen var det lidt dunkelt, skyagtigt, men stod der, inden de fem minuter var omme, saa virkeligt og klart som noget andet træ. Det varte vel tre minuter fra plantningen, til jeg fik øje paa det første skyggeagtige omrids af træet. Havde jeg ikke stirret saa mod det sted i jorden hvor mangoen laa, saa havde jeg kanske seet det før.

Lidt underligt og spøgelseagtigt var dog træet. Blade og kviste hang ubevægelige i vinden, stive som pinder. Bladene hindrede lyset fra at trænge igjennem, men de kastede ingen skygge! — Forbauset gik jeg henimod træet for at tage det nærmere i øiesyn. Men min forbauselse steg, da det derved atter gradvis fordunkledes, indtil det i ca. 30 fods afstand forsvandt, og kun Yogien stod der. Han saa paa mig med et smil,

jeg aldrig glemmer. Jeg trak mig tilbage, og som jeg det gjorde, blev træet atter synligt, tydeligere, til det, da jeg naaede min gamle plads, atter havde faaet al sin virkelighed og klarhed. Jeg gik længer bort og fandt, at ogsaa derved fordunkledes det paa lignende vis. Og det samme var tilfældet med alle tilskuere. De saa træet med fuld klarhed kun paa det sted, hvor de stod, — ligegyldigt hvor det var. Nærmere eller længer borte fordunkledes det. Efter henved tyve minuters forløb satte Yogien sig under træet. Hele folkemassen satte sig ogsaa, og yogien begyndte at tale. Det var gribende vakre ord han talte. Vi glemte alle baade tid og sted, mirakler og alt. Først da han holdt op at tale, huskede jeg atter træet. Det var væk! — Yogien reiste sig, grov mangoen op igjen. Den var som før. Han gav den til mig. Det var en vanlig, haard og umoden mango. Jeg udtalte min forbauselse og beundring for det hele. Han bare smilte. Jeg tilbød ham penge som foræring. Han afslog med udsøgt høflighed; trængte ikke penge; og bad saa om at blive undskyldt, da han havde langt at gaa, — og forsvandt.

(Det er værdt at tilføie, at to englændere, som stod ved siden af mig, intet saa. Men de kom først, efter at kunststykket var paabegyndt).

En anden gang jeg saa det samme under, blev træet ikke fordunklet ved at jeg skiftede stilling og nærmede mig det. Det stod klart og virkeligt, selv naar jeg kom lige hen til det. Ja, jeg klatrede endog flere fod opad dets stamme!

— Kanske endnu vidunderligere er taugkunsten. Det var i Boroda, midt paa dagen, udenfor guvernørens palads at jeg først saa det. En yogi havde talt til en folkeskare og prækede en af de mest gribende prækener, som jeg nogensinde har hørt, da han tog frem et taug henved femten fod langt og kanske en tomme tykt. Den ene ende holdt han i venstre haand, medens han med høire kastede den anden ende op i luften. Istedetfor at falde ned igjen, blev tauget hængende i luften, stivt som en stang. Yogien slap det nu med begge hænder og der hang det, dinglende med den nedre ende 4—5 fod over jorden! Dernæst greb yogien det med begge hænder og klatrede opad tauget! Den nedre ende dinglende rundt 4—5 fod over jorden. Oventil syntes tauget at voxe og voxe. Høiere og høiere klatrede manden, og som han klatrede og tauget voxede oventil, forsvandt det nedentil. Tilsidst saa jeg blot høit op mod den blaaskinnende himmel den hvide turban og en sort ende af det mirakuløse taug. Glansen blændede mig. Jeg maatte slaa øinene ned et øieblik. Da jeg atter saa op, var mand og taug forsvundne.

— Det er intet eventyr, jeg fortæller. Fire gange har jeg seet dette kunststykke eller mirakel udført. Jeg benegter ikke, at det er illusion.

Tvertom, jeg tror, det er det. Det forekommer mig, at det maa være et dybere kjendskab til psykiske love, en klarere forstaaelse af hypnotismen, end vesten endnu har naaet frem til, som gjør disse kunststykker mulige. Det var vel bare suggestion, hypnotisme. Men selv da viser det jo paa dette felt en forbausede magt og en forstaaelse, sammenlignet med hvilken vore moderne videnskabsmænds undersøgelser og hypnotiske experimenter bliver barneleg.

— Medens vore fædre blev tvungne af et koldt klima og en ublid natur til at vende alle tanker udad og lægge al deres energi i at opbygge det materielle i livet, har hinduens fædre i sit klima og i en natur, hvor livet gav alt, der trængtes, næsten uden arbeide, vendt tanker og energi indad. Hvor vi har studeret de fysiske love og fænomener, har han studeret de psykiske. Og da hans tankeevne og energi ikke staar tilbage for vestlændingernes, vilde det være underligt, om han ikke paa dette omraade stod lige saa høit over os, som vi over ham, hvor det gjælder fysisk videnskab, opfindelser og tekniske fremskridt. Han er lige saa kjendt i aandens verden og i sjælens og tankens regioner, som vi i materiens. Og de gamle templer og tykke skove i Thibet, Indien og Birmah gjemmer utvilsomt paa hemmeligheder og kundskaber af fuldt saa høit værd som elektricitetens undere eller udviklingens lære. Sjelden møder den reisende disse mænd, der skyr popularitet og ydre opsigt. Aldrig trænger de sig ind paa ham. De største er de usynligste og mest tilbageholdne. Kun den udannede fakir møder en paa gader og stræder.

Ser vi vestlændinger foragtelig ned paa disse vismænds upraktiskhed og halsbrækkende spekulationer, saa ser de paa sin side ned paa vor klodsede, udvendige, materielle civilisation og beklager vor uvidenhed om de ting, der gjør livet mest værd at leve.

Bryllupsceremonier.

(Efter „*Westminster Review*").

Blandt oldtidens nordboere synes en knude at have symboliseret kjærlighed, troskab og venskab. Herfra skriver sig brugen af bryllupssløifer, — knyttede silkebaand etc., som særlig i England endnu er meget almindelige. Farven er oftest hvid. I middelalderen var det mangesteds brug, at presten under vielsen ved ordene: „Hvad Gud har sammenføiet o. s. v.," knyttede enderne af sin messekaabe om brudeparrets sammenføiede hænder.

Ringens brug skriver sig fra hedenskabets dage. Baade grækere og romere benyttede den, dog ikke ved vielsen, men ved forlovelsen. I England blev det almindeligt for manden at sætte en ring paa sin forlovedes høire haand; ved vielsen

overflyttedes den saa til den venstre. En tid bares den paa tommelfingeren. I middelalderen var det brug, at brudgommen ved vielsen satte en ring først paa brudens tommelfinger, saa paa pegefingeren o. s. v., indtil man lod den blive siddende paa den fjerde finger. Under denne handling udtaltes for hver af de tre første fingre navnet paa en af de tre personer i guddommen, og paa den fjerde finger sattes den til med ordet *amen*. Grunden til, at den fjerde finger benyttes som ringfinger er, at den antoges at indeholde en aare, der gaar lige til hjertet. Det synes blot at være i Skandinavien, at mand og kvinde begge giver og modtager en ring. Ellers er det blot han, som giver, og hun, som bærer en saadan. I den engelske statskirke benyttes ringen under vielsen, og dens brug er foreskrevet i ritualet. I Amerika benyttes sjelden nogensomhelst ring.

Tidligere blev ringene ofte forsynet med valgsprog og vers. En mand, der havde været gift tre gange før, forærede saaledes sin fjerde hustru ved bryllupperet en ring med verset:

„*If I survive*
I'll make them five."*)

Brudekranse og brudekroner skriver sig ogsaa fra hedenskabets graa oldtid. Blandt romerne benyttedes en blomsterkrans paa brudens haar. I England pleiede man længe efter vielsen at overøse brudeparret med blomster. I den græske kirke velsignes kroner og kranse af presten, før de bæres. Myrten har været meget benyttet, ogsaa hvedeax.

Fakler er ogsaa blevet meget benyttet. Blandt romerne førtes bruden af to børn, medens en tredie bar en hvidtjørns fakkel foran hende. Blandt grækerne bæres faklen af brudens mor. Tyrkerne benytter dem fremdeles, og japaneserne bruger lygter og lamper.

Knive hørte ogsaa tidligere med til et brudetoilette. I det hele er den nye norske mode, der tillader damer at benytte slireknive hængende i beltet, af urgammel oprindelse.

Brudepiger er ogsaa en institution, der stammer fra den graaeste oldtid. — I tidligere tider maatte bruden altid gaa i kirke med udslaaet haar. — I mange lande er det almindeligt at kaste korn eller ris over brudeparret, naar de forlader bryllupshuset. En gammel sko kastet over deres hoder skal ogsaa bringe lykke, og den af brudepigerne, som tager den op, bliver først gift. Enkelte steder hældes der kogende vand over dørtærskelen efter brudeparret, for at „holde tærskelen varm" til næste brudepar.

I Amerika bliver parret ofte efter vielsen hilset med en serenade af øresønderrivende kattemusik. For at blive den kvit maa brudgommen traktere og bruden „vise sig".

I aaret 1085 blev egteskab eller vielse af pave Hildebrand ophøiet til et sakrament; men indtil kirkemødet i Triest (1546) ansaaes dog et egteskab som lovligt og gyldigt selv i kirkens øine, dersom blot brud og brudgom havde erklæret at „ville have hverandre". Vidner var ikke engang nødvendige.

*) Ifald jeg overlever dig, skal der blive fem.

Nietzsche — mennesket og skribenten.

(*Ludwig Stein* i „*Revue Bleue*“).

Noget af det eiendommeligste ved Nietzsche er den absolute disharmoni hos ham mellem skribenten og mennesket. „Sammen med andre er han den beskedneste, stilfærdigste og mest vindende personlighed, jeg har mødt; men ikke før sætter han sig til at skrive, før han bliver den tøilesløse, voldsomme og overmodige, alle kjender“ — saa sagde en baseler embedsmand, der havde havt udmerket anledning til at lære ham at kjende i de ti aar, Nietzsche var ved universitetet der.

Medens han var professor i Basel, havde han allerede i lang tid gjort de guddommelige og menneskelige ting til gjenstand for sin grusomme spot, uden at byens dannede kredse eller hans kolleger ved universitetet havde den fjerneste anelse derom. Han havde intet angribende, udfordrende eller excentrisk ved sig, saa hans kolleger og elever selv efter udgivelsen af „*Unzeitgemässe Betrachtungen*“ og „*Menschliches Allzumenschliches*“ ikke kjendte ham som andet end den veltalende, vindende professor og udmerkede filolog.

Hans ydre var i høi grad sympatisk og synes især at have øvet tiltrækning paa kvinder. Sine første aar henlevede han i sin moders og søsters selskab; faderen, der havde været luthersk prest i Naumburg ved Saale, døde, da Friedrich endnu var ganske liden. I Basel havde han imidlertid ikke andet kvindeligt selskab end søsteren, der nu og da kom og stellede for ham. Men siden i Nizza, Sils-Maria, Leipzig, Turin, kort sagt paa alle de steder, hvor han har opholdt sig, efterat han tog sin afsked fra universitetet, finder vi ham stadig omgivet af kvinder. I Leipzig var det en hel fest, naar han kom: ikke før var han traadt ind i en salon, før en hel klynge damer flokkede sig om ham — for det meste ældre kvinder, der med hellig ærbødighed lyttede til hvert af hans ord. Det var maaske denne kvindelige omgang, Nietzsche skyldte sin mani for ydre elegance. En af hans elever i Basel har fortalt mig, at han altid kom til sine forelæsninger i det korrektest mulige antræk: Om sommeren bar han regelmæssig en høi graa hat og lyse klæder efter sidste mode.

I 1868 var han paa anbefaling af sin lærer Rietschl blevet kaldt til universitetet i Basel. Han var blot 24 aar gammel og endnu ikke doktor. Hans undervisning beskjæftigede sig blot med de enkelte, der viste mere end almindelig fremragende evner, noget disse elever belønnede ham for ved at ofre ham en trofast dyrkelse. En af disse elever, der nu er professor, havde i 1873 hørt Nietzsches forelæsninger om *Filosofien før Platon*

og *Platons liv og skrifter* og har givet mig følgende resumé af sine erindringer fra den tid:

Nietzsche var dengang 28 aar og forbausede os saavel ved sin lærdom som ved sin filosofiske modenhed. Han læste sine foredrag med langsom blød stemme uden spor af følelse, men med vel beregnede pauser og gestus. Han improviserede aldrig, lige til de mindste ord var nedskrevet i de elegante, i rødt skind indbundne hefter, som han læste op af. Han underviste os samtidig i græsk paa lærerskolen, en pligt, som hørte med til hans stilling som professor. Han begyndte sit kursus med den allervanskeligste af alle græske bøger, nemlig Aischylos' *Evmeniderne*, og ofte holdt han, istedenfor at oversætte, forelæsninger over den græske tragedie (det var dengang hans hovedstudium), den græske tænknings begyndelse, sprogets filosofi o. s. v. Til andre tider tog han frem en af os og bad ham holde en forelæsning eller læse op noget af Grotes *History of Greece.*

Han henvendte først den offentlige opmerksomhed paa sig i Basel ved en række forelæsninger over *Feilene ved den moderne opdragelse.* Han udviklede her de kritiske synsmaader, som han siden har givet udtryk i sine *Unzeitgemässe Betrachtungen*; men da dagen for den sidste forelæsning kom, i hvilken han skulde meddele den possitive del af sit program og angive botemidlerne mod de forskjellige mangler, som han havde fremdraget, foretrak han at slutte, og verden venter endnu paa denne forelæsning. Han har sikkert været bange for at indlade sig i aaben opposition mod den offentlige mening: thi som vi før sagde, der kan ikke tænkes nogen mere forbeholden eller frygtsom mand, saa længe han ikke har pennen i haand.

Alt, hvad man har skrevet om den rolle, han spillede i den fransktyske krig, er rene fantasier. Nietzsche har aldrig gjort tjeneste som artilleriofficer, han stod blot i sanitetskorpset. — Dette har jeg fra en af hans venner i Basel.

Den gamle schweizer-bys centrale beliggenhed gav ham altid den bedste anledning til at holde sig à jour med alt interessant, der viste sig paa et eller andet omraade, eller, som han selv udtrykker det, „alt, der voxer frem mellem Paris og St. Petersburg.“ Men denne stadige optagethed af, hvad der foregik i udlandet, hindrede ham ikke i at staa i meget intim venskabsforbindelse med flere fremragende medlemmer af det baselske selskab, særlig med den berømte kulturhistoriker Jacob Burkhardt, hvis beundrer og ven han ligetil det sidste er vedblevet at være trods den store bevægelighed, der altid har kjendetegnet hans sympatier. En lignende udmerket respekt har han bestandig vist for de to store zürichere, digteren Gottfried Keller og maleren Arnold Böcklin, i hvem han saa foregangsmænd for en

Dr. Friedrich Nietzsche
Prof

renaissance af den schweiziske aand. Ligeledes stod han i intimt venskabsforhold til sin kollega Overbeck, professoren i religionshistorie.

To store aander har foruden Burkhardt øvet den sterkeste indflydelse paa ham, det er Wagner og Schopenhauer. Hans dyrkelse af Wagner gik saa vidt i den første tid af deres bekjendtskab, at han, som han siger i forordet til „Die Geburt der Tragödie“, der er tilegnet Wagner, ikke kunde have en ide uden strax i tanken at meddele den til Wagner, som om denne virkelig var nærværende, og at det var ham umuligt at skrive noget, naar han ikke tænkte sig, at mesterens øine hvilte paa hans arbeide. Schopenhauer har han ikke kjendt personlig, men, fortæller han selv, „fra jeg læste den første linje af ham, svor jeg mig selv, at jeg vilde læse hvert eneste ord, han havde skrevet og tillægge selv de feilende tanker, jeg der maatte finde, en uhyre betydning.“

Ligefra han var barn synes Nietzsche at have interssseret sig for spørgsmaalet om moralens oprindelse. I trettenaarsalderen, hvor alle efter hans eget udtryk „halvt har Gud, halvt leg i hovedet“, (Nietzsche har vel her benyttet Goethes ord i *Faust* om Gretchen:

Halb kinderspiel,
halb Gott im Herzen,)

var det hans „leg“ at sysle med dette spørgsmaal; og han havde paa den tid skrevet en afhandling, hvor han betragtede Gud som det ondes fader. Efter hans egen beretning er det fra 1872, at han bevidst har begyndt sin kamp mod den moderne verdensanskuelse; i *Göztendämmerung*, udkommen i 1889, heder det: „I alle disse 17 aar har jeg bekjæmpet den fordømmende og brutaliserende indflydelse af vor tids videnskabelige aand.“ Jeg tror dog, at han her har begaaet en meget almindelig feil hos forfattere, nemlig at sætte tiden for ideernes opstaaen for langt tilbage. Jeg har ikke hverken i *Geburt der Tragödie*, *Unzeitgemässe Betrachtungen* eller første udgave af *Menschliches Allzumenschliches* (1876—79) kunnet finde spor af hans senere filosofi eller moral. De første aforismer i *Menschliches Allzumenschliches* viser tydelig nok løvekloen, men denne klo kradser endnu bare lidt paa den moderne kultur, medens den siden skulde saare den tilblods og sønderflænge den.

Nietzsche har ret til at sige, at hans methode med aarene er blevet klarere og modnere; men hans ideer har ikke, som han selv siger, blot vundet i kraft og styrke; de er blevet andre og nye. Og maaske kan denne forandring delvis skyldes den indflydelse, som hans ven Paul Rées skrift, „Om de moralske følelsers oprindelse“ (1877) har øvet paa ham; til trods for at Nietzsche, om man da vil tro ham paa hans ord, har „misbilliget alt i denne bog, hvert ord, hver sætning.“ Jeg for min del er

overbevist om, at Paul Rée først har vakt metafysikeren og systemlaveren i ham og løst hans tungebaand, hvad der ikke har hindret Nietzsche i senere i sin tur at influere paa vennen, da denne skrev sin anden bog *Die Entstehung des Gewissens* (1885), en bog, som Nietzsche haardnakket har vægret sig for at læse trods hans stadige venskab for forfatteren. Vist er det, at Nietzsches bøger efter 1880 betegner et helt nyt stade og udgjør, hvad man har kaldt den anden udviklingsfase af hans filosofi.

Det er først fra denne tid, at han evig og altid forkynder sin *immoralisme* og sin *Umwerthung aller Werthe* (den nye værdsættelse af tingene eller de moralske værdier). Kampen mod den moderne moral begynder allerede i den første udgave af *Morgenröthe, Gedanken über die moralischen Vorurtheile* (1881) og i *Die fröhliche Wissenschaft, la gaya scienza* (1882) og antager i *Also sprach Zarathustra* (1884), hvoraf fjerde og sidste del først udkom i 1891, en mystisk karakter. Derefter kommer slag i slag: *Jenseits von Gut und Böse*, den klareste og skarpest formede af hans bøger, *Genealogie der Moral* (1888), en systematisk fremstilling af hans tankegang og endelig *Götzendämmerung, oder wie man mit dem Hammer philosophirt* (1889), det sidste og mest fremragende af hans verker, helt igjennem overflødig rigt paa geniale glimrende tanker og indfald.*)

I de første maaneder af 1889, omtrent ved den tid, da *Götzendämmerung* udgaves, sloges Nietzsche ned af den sygdom, som hans venner allerede i nogen tid havde frygtet som en uundgaaelig ulykke. Og først nu viste sig i publikum de første tegn til den nysgjerrighed og beundring, som Nietzsche saa brændende havde higet efter. Og saa var allerede den ulykkelige for alle tider hindret og udestængt fra denne glæde; natten er faldet paa denne aand for aldrig mer at vige.

For min egen del føler jeg det ganske vist som min pligt efter evne at bekjæmpe *alle* Nietzsches filosofiske ideer, men dog kan jeg ikke undlade at hævde den mening, at hans skrifter, selv naar de støder ved sin kynisme, fra et literært standpunkt betragtet, hører til den tyske literaturs hovedverker. Selv Schopenhauer naaede aldrig denne kraft i udtrykket, denne overlegne tumlen med antiteserne, denne uudtømmelige, altid nye aandfuldhed eller denne overvældende rige fraadsen i billeder og lignelser, saadan som bare en i sandhed overnaturlig fantasi kan skabe dem. Men venter nogen af disse saa beundringsværdig skrevne bøger hjælp i sin tvil og raadløshed, bør han vide, at der fra Nietzsches bøger toner ham imøde ordene fra Dantes „Helvede“:

„I, der træder herind, maa opgive alt haab.“

*) Oversætteren gjør opmerksom paa, at denne værdsættelse af Nietzsches bøger er temmelig forskjellig fra den almindelige. Andre finder *Morgenröthe* at være hans klareste og aandfuldeste verk. Men høiest af alt, hvad han har skrevet, staar, mener oversætteren *Zarathustra*, — sikkert en af de dybsindigste og eiendommeligste bøger, som menneskeheden eier.

Kringsjaa.

Kristiania, 29de Decbr. 1893.

Det er ***bombekastningen*** i det franske deputeretkammer, som for tiden tiltrækker sig størst opmerksomhed, ikke alene i Frankrig, men i alle europæiske lande. Overalt gjøres der skridt til at skjærpe lovgivningen overfor denne art forbrydelser og saavidt mulig forebygge dem. Forbryderne synes alment — thi der har jo formelig grasseret en bombekastningsepidemi i de større lande i den sidste tid — at bekjende sig til en form af den anarkistiske lære, og det er derfor ikke at undre sig over, at denne sidste faar skylden for forbrydelserne og bliver gjenstand for mistanke og forfølgelse fra styrelsernes side. Der skrives og tales, som var enhver anarkist en forbryder og en tilhænger af revolution og bombekastning, hvad dog ingenlunde er tilfældet. „Kringsjaa“ I, side 508, indeholdt efter det amerikanske tidsskrift „*The Arena*“ en redegjørelse for anarkismens væsen og natur, skreven af en ledende anarkist. Artiklen fortjener under de nu fremkaldte forhold fornyet gjennemlæsning. Man vil deraf se, at der existerer to aldeles forskjellige skoler af anarkisme, en, der tror paa brugen af fysisk magt og paa indførelsen af en art kommunisme ved vold og tvang, og en anden, der ikke tror det berettiget at benytte fysisk magt eller vold under nogen omstændighed. Hvad de protesterer mod i det bestaaende samfund, er netop det, at det for en stor del er grundet paa magt og tvang. Det samfund, hvorom de drømmer, skal helt være grundet paa fuld frivillighed. Det er frivillighedens princip, de kjæmper for i modsætning til tvangens og den fysiske magts. Anvendelsen af volds- eller tvangsmidler er for dem netop den store sociale forbrydelse, enten den udføres af en enkelt eller af det hele samfund. De vil fred og frivillighed. Er i det hele idealistiske sværmere og drømmere og baade af personlig karakter og principer en art sociale kvækere, der holder al vold, al blodsudgydelse for den værste synd*).

At regjeringerne af al magt søger at beskytte samfund og individer mod folk som denne farlige galmand Vaillant, er selvfølgelig blot deres første pligt. En anarkisme, der tror paa bombekastning, maa ikke tolereres. En hvilkensomhelst sekt eller gruppe, der tager en slig handling som Vaillants i forsvar, maa stilles under streng politivagt eller udryddes. Vi *vil have* sikkerhed for liv og lemmer. At skaffe os den er enhver regjerings første opgave. Lad staten fast, bestemt, men uden unødig grusomhed afvæbne og uskadeliggjøre enhver person og ethvert parti, der truer den. Ingen fingre imellem der. Og ingen vaklen.

Men man maa ikke straffe de uskyldige med de skyldige. Der tales og skrives stadig, som var en anarkist og en bombekaster synonyme begreber. Det er en uretfærdighed, som skrækken og paniken nok kan undskylde, men som man burde vogte sig for. Særlig burde pressen her oplyse folk om det rette forhold og ikke lade den helt ud berettigede indignation, der overalt møder en Vaillants forbrydelse, falde over *alle* anarkister. Der er bra, udmerkede mænd blandt dem ogsaa og folk saa uskyldige for enhver tanke om voldsanvendelse som et nyfødt barn.

M. Dupuy, kammerets formand, vinder fra alle sider vel fortjent bifald for den ro og aandsnærværelse, han udviste under og lige efter explosionen. Den mand, der under slige omstændigheder, — da en anden bombe maa ventes

*) „Vi tror ikke, at vi paa vor side har ret til at bruge magt mod den bestaaende orden. Det vilde blot være at gjøre ondt værre. Vi haaber paa oplysning og stigende agtelse for andres ret,“ siger forfatteren af ovennævnte artikel.

hvert øieblik, — og i hans stilling forbliver ganske rolig og øieblikkelig ved at træffe netop de rette forholdsregler, maa man uvilkaarlig beundre. — Det er ogsaa en selvfølge, at en slig forbrydelse som Vaillants virker netop den modsatte vei, fra hvad han drømte. Intet andet kunde med ét slag have saa styrket og befæstet den bestaaende samfundsorden i Frankrig, som netop denne forbrydelse. Den vil bringe alle partier og grupper til at slutte sig sammen om ordenens opretholdelse, vil give enhver „sterk" regjering almen sympati, og vil gjøre det muligt for den siddende regjering at optræde med største bestemthed overfor alle yderliggaaende og rolighedsforstyrrende bevægelser og ideer. Den vil ogsaa give deputeretkammeret tilbage en del af den folkets agtelse og sympati, som panamaskandalerne havde berøvet det. Den vil i det hele gjøre det lettere for enhver fast regjering at regjere.

England begynder at blive bange for at tabe sit *herredømme over havet*, og dermed sit store verdensrige, — det kommercielle herredømme til de Forenede Stater og det militære til Frankrig og Rusland, hvis flaader voxer meget hurtigere end Englands. Det sidste land staar alene i Europa uden allierede. Det har et verdensrige og en verdenshandel at forsvare med sin flaade. — Om det nu fandt, at det ikke længer magter at gjøre dette uden uforholdsmæssig store ofre, om det saa sig om efter en allieret og fandt en saadan i den eneste anden anglosaxiske nation, det unge amerikanske folk, der begynder at søge afløb for sin overflødige styrke? — Om England saa, at det ikke i længden kan forsvare sit anglosaxiske verdensrige alene, og at Amerika maa faa sin store del af verdenshandelen, om det derfor søgte at redde det hele for sig selv og for sin race og nationalitet, ved at sige til de Forenede Stater: „Kom og hjælp os bære den anglosaxiske races arv og mission. Lad os dele alt, — atter blive ét folk, som vi har været og som vi endnu i alt uden politiken i det væsentligste er." Og om saa amerikanerne saa, at dette vilde aabne dem adgang til det verdensvide virkefelt, de begynder at føle trang til, og derfor modtog den fremrakte haand. Saa reddede England Kanada, og saa kunde det le ad Ruslands planer mod Indien og ad Frankrig i Middelhavet. Ja, saa kunde det endog tage det irske spørgsmaal med ro.

Grækenland er *fallit*, og ***Italien*** er ikke langt fra at være i samme hyggelige stilling. Crispi har atter overtaget førsteministerposten for at se, om han paa nogen maade kan frelse landet ud af den elendighed, hvortil ødselhed, daarligt styre, officiel korruption, tankeløshed og stormagtsgalskab har bragt det. Han har paa en maade proklameret, at fædrelandet er i fare, og derfor bedt alle grupper og partier om at indstille fiendtligheder og slutte sig sammen om landets financielle redning.

M. Goblet, forhenværende førsteminister, har i det franske deputeretkammer fremsat forslag om, at naar en *streike* ved en grube har varet over en vis tid, saa skal *grubens drift overtages af staten*. Er streiken ikke kompaniets feil, saa skal det gives en skadeserstatning. Staten skal saa drive gruben en tid, men efterhaanden gjøre arbeiderne selv til driftsherrer. Forslaget er jo fra slig kilde et slaaende tidens tegn.

I de ***Forenede Stater*** vinder de sveitsiske demokratiske institutioner *Referendum* og *folkeinitiativ* popularitet og tilhængere med overordentlig hurtighed. Man ser i dem en befrielse fra partiførernes og partimaskinens regimente. Der er al sandsynlighed for, at de nærmeste aar vil se begge institutioner indført i mange af Unionens stater.

Merk!

„Kringsjaa“ har i løbet af forrige aar indeholdt lister over „de 25 største bøger“. Disse lister var samlet i Frankrig, Tyskland, Italien og Amerika. De tre første af tidsskriftsredaktioner. Listerne har sin betydelige interesse som et udtryk for den blandt hvert folk raadende smag og kultur og som et register over de kræfter, der i væsentlig grad skaber og former vedkommende folks aandsliv. — Jeg har havt stor lyst til at se en noget lignende norsk liste og har ventet paa, at en eller anden hos os vilde følge de udenlandske exempler og sætte sig i spidsen for en slig listes samling. Da imidlertid ingen anden endnu har gjort det, vil jeg selv gjøre et forsøg.

Der burde i grunden samles to lister for hvert folk. Den ene skulde repræsentere den literære og professionelle klasse, og den anden den læsende almenhed i det hele. De to lister vilde utvilsomt se ganske forskjellig ud. Den første vilde ingenlunde give os et korrekt billede af folkets smag og læsning eller af de kræfter, som virker iblandt det. Den anden vilde saa lidt repræsentere den høieste smag og kultur blandt folket. Begge ved siden af hinanden vilde derimod give os et meget interessant materiale til bedømmelse af norsk aands- og kulturliv og til dettes sammenligning med andre landes.

Det er nu min hensigt at samle en *populær* liste. „Kringsjaa“ læses udover vort hele land, i by og landdistrikter, inden alle partier, klikker og grupper. En liste, der blev sammensat som resultat af dets læseres afstemning og opgifter, burde derfor blive ganske repræsentativ, — saa repræsentativ som det uden altfor stort apparat er muligt at faa den.

Jeg vil derfor bede *alle* læsere af „Kringsjaa“ om at sende mig en liste over de bøger, som de skatter høiest. Det er meningen i den endelige liste at medtage de 25 bøger, der faar de fleste stemmer; men det overlades læserne at vælge det tal, der falder mest passende for dem, dog saa, at det ikke bør overstige 25. De bør helst opgive de bøger, der staar for dem som noget mere end alle andre, som har givet dem nye tanker, vakt nye kræfter i dem eller givet dem en sjelden glæde og fryd. For de fleste udgjør vel disse bøger en klasse for sig, talrigere for en, faatalligere for en anden. Det er denne klasse, der ønskes og ikke netop noget bestemt tal. Dog bør der opgives mindst *ti* bøger. — Lad altsaa tallet efter behag variere mellem 10 og 25.

Bøgerne opføres i den orden, hvori de skattes. Man er ikke begrænset til nogen speciel klasse af literatur. Og listerne maa være ærlige. Enhver maa opgive de bøger, han *virkelig* skatter høiest og ikke dem, han tror, han *burde* skatte høiest.

Der stemmes over bøger, ikke over forfattere. Der er intet i veien for at give saa mange bøger, man vil af en og samme forfatter.

For at give listerne øget værd, er det at foretrække, at indsenderen opgiver ikke alene navn og adresse, men ogsaa stilling og alder. Det overlades imidlertid til indsenderne. Intet navn og ingen speciel liste vil blive offentliggjort, kun den liste, der fremkommer som resultat af den hele afstemning.

Listerne maa indsendes til „Kringsjaas" redaktion inden 1ste marts 1894.

For at faa den endelige liste saa repræsentativ som mulig, er det om at gjøre at faa flest mulig besvarelser og fra alle samfundsklasser. I saa henseende er ogsaa „Kringsjaa" et heldigt medium, da det ikke alene læses inden forskjellige partier og leire, men ogsaa af alle klasser. Jeg tillader mig derfor til slutning at anmode *alle* læsere om at være mig behjælpelig med dette stykke arbeide ved selv at sende mig deres egen liste. Den kan gjerne skrives paa et brevkort. Der behøves intet uden bøgernes navne (helst med forfatterens navn). Det hele vil saaledes kræve en ubetydelighed af tid og arbeide. Og resultatet vil, som sagt, have sin ganske store interesse. Det bliver paa en maade at se os i speil som folk, hvad vort aandsliv angaar. — Selvfølgelig behøver man ikke at staa som abonnent paa „Kringsjaa" for at indsende besvarelse. Enhver, der læser dette, indbydes til at sende sin liste. Men lad i hvert fald enhver abonnent være med. Skal det hele faa noget værd, maa vi have lister fra lærde og literære folk saavelsom fra forretningsmænd og arbeidere, fra kvinder som fra mænd og fra gamle som fra unge.

Resultatet vil interessere alle; men skal det blive virkelig interessant, saa maa ogsaa *alle* være med om at faa det frem.

Inden 1ste marts!

Et godt nyt aar

ønskes alle „Kringsjaas" læsere.

— For opdagere er der snart ikke plads levnet paa vor jord. Ja, selv sjeldne og haarreisende eventyr bliver det mere og mere vanskeligt at opleve. Den hele jord bliver ikke alene opdaget og kortlagt, men ogsaa hurtig civiliseret. Vilde og barbariske lande existerer snart ikke. Lov, orden og politi trænger sig ind allevegne. Vi kan reise med jernbane til Jerusalem og Samarkand. I Japan brygges udmerket øl og og fabrikeres sikkerhedsfyrstikker, der udføres til Indien. En telegrafledning gaar næsten lige igjennem den landsby, hvor Livingstone døde. Niukalofa, hovedstaden paa Tonga-Tabu øerne har et velordnet postvæsen. Delhi har telefonsystem. Kina faar sine kanoner fra Krupp. Den troende muhammedaner foretager sin pilegrimsreise til Mekka pr. dampskib. Og den allestedsnærværende bicykle har gjennemløbet Asien.

(„Fortn. Rev.").

Pligt.

Et folks hele karakter og aandsliv, dets idéer og idealer samler sig ofte om et eneste ord eller begreb, der ligesom merker det hele folk og af det løftes op paa høialteret i den nationale helligdom. Vi ser folket for os gjennem det ene ord.

Blandt de gamle jøder var det ordet „*ret*“, „*retfærdighed*“ eller „*retsindighed*“, der var blevet saaledes løftet op som folkets merke, og som prægede dets hele tankegang og historie. Blandt franskmændene har det været æren — *l'honneur*. Hos tyskerne kanske *Liebe*. Men med klarere bevidsthed og hensigt end noget andet folk undtagen jøderne har den anglosaksiske race taget et sligt ord og løftet det op som slegtens helligste og største, som dens centrale tanke og idé, dens altbeherskende princip. Det er ordet „*pligt*“ — *duty*. Det svarer til franskmændenes *honneur* og tyskernes *Liebe*. En af racens største digtere har skrevet en slags hyldningssang til det, og al anglosaksisk literatur og historie skjælver af det ord og den tanke. Carlyle og George Eliot skabte hver paa sin vis blivende mesterverker om det, helligede det hele sin virksomhed og alt sit geni, tog det som sin muse — en tiende, moderne muse. De engelske tænkere og forskere, Darwin, Spencer og andre, som i vor tid har paatrykt den hele verden sine tanker og idéer, gjorde „pligt“ til grundlaget for al ordnet og lykkelig tilværelse, til udgangspunkt for et nyt livssyn og en ny livsordning. — Det er vel denne racens sterke, medfødte pligtfølelse i forbindelse med dens sunde sans og praktiske natur, der har givet moderne engelsk tænkning dens høie og verdensdominerende rang.

Ordet pligt sender en hed skjælven gjennem englænder eller amerikaner. Det er ham som en trommehvirvel. Det retter ryggen, det mønstrer al hans styrke og alle hans evner. Det er det magnetiske ord, der behersker ham. Alt andet maa underordnes det. Egen lykke og fornøielse, ja kjærligheden selv, maa vige for, hvad der er pligt. Og derfor har da ogsaa disse folk taget Nelsons signal under slaget ved Trafalgar: „England venter, at hver mand gjør sin *pligt*“, til et slags valgsprog. Der finder de sin dybeste natur udtrykt. En slig appel er dem uimodstaaelig. Ordene bringer et tindrende lys i øinene. „Ja komme, hvad der vil, vor pligt vil vi gjøre, saalænge der er luft i vore lunger og kredsende blod i vore aarer!“

George Eliot mener, at pligtfølelsens vaagnen i et menneske strax hæver det til et nyt og høiere livsnivaa, gjør et nyt væsen af det. Før drømte det, at al verden kredsede om dets eget jeg; nu forstaar det, at det selv kredser om et fjernt, men fast og uendeligt centrum. Før var livet det meningsløse kaos, maalløs stræben, jagt efter lykke og fornøielse; nu er det lov, orden og system; medens

lykke og fred bestaar i at fylde ens plads i systemet, indordne sig under den store menneskelov, — gjøre sin pligt.

Carlyle saa løsningen af alle tvil, begyndelsen til klarhed, fred og lykke i pligtopfyldelsen.

Hos os er ikke ordet videre populært. Det latterliggjøres endog i skrift og tale. Vi spøger med det. Det forekommer os enten gammeldags og forældet eller trangt, stivt og mørkt. Det er os blot en fordom. — Fordi vi slet ikke forstaar det.

Jeg er bange — haaber jeg tager feil —, at vi istedet har knæsat ordet „*moro*" som vort merke og maningstegn. Jeg tror, det for et flertal iblandt os er det ledende princip, — at more sig og fornøie sig. Ordet gjenlyder i hvert fald paa alle kanter. Tal om, hvad det kan være, — det dømmes dog tilslut som „morsomt" eller „ikke morsomt". Det er det endelige maal. En bog maa være „morsom", ellers duer den ikke. Tankevægtige bøger læses næsten ikke blandt os, for de er ikke „morsomme". Kunst maa være „morsom". Offentlig diskussion maa skaffe „moro". Gjør den det, saa er det godt. Indholdet er en sag af underordnet betydning.

Og det liv, der har pligt og det, der har moro til ledestjerne, befinder sig ved de to modsatte poler af tilværelsen.

Fra to sider angribes ordet og begrebet pligt iblandt os.

Paa den ene side faar vi høre, at der ikke findes noget sligt som pligt. Det er bare gammel overtro, barnslighed, noget at skræmme og lokke uvidende folk med for at faa dem til at være snille. Mennesket er frit. Der er ingen lov, — ingen *etisk* lov i hvert fald. Vi kan gjøre, hvad vi vil. Der er intet, som forpligter os. Vi har bare rettigheder og krav, men ingen pligter. Det er fordom alt dette med ret og uret, godt og ondt. Der er ikke noget sligt undtagen i bløde, sygelige samvittigheder. Uret og ret er lige gode, og ondt og godt er ét. Mennesket maa frigjøre sig fra disse barnslige distinktioner, hæve sig over slige ammestuebegreber. Vi maa se og leve *bortenfor forskjellen paa godt og ondt*, — glemme, ignorere den forskjel. Det er at være frigjort. Et moderne, frigjort menneske kjender ikke andet godt end det, som smager det godt i øieblikket, og ikke andet ondt, end det, som forstyrrer dets ro og lykke. Til ret og uret tager det intet hensyn. Det har voxet sig fra det. Det tager i det hele ingen hensyn — uden til sin egen sultne mave og sultne lyster. Det er frigjort, — det er rovfuglen, der med robust, ufølsom, forstenet eller lammet samvittighed kaster sig over sit attraaede bytte og tager, hvad der behager den uden dumme etiske hensyn. Det anerkjender blot én lov, — sin egen vilje og fornøielse.

Den lille vildfarelse, som ligger til grund for dette livssyn, er den, at liv og universum opfattes som et kaos, — eller kanske rettere, at det menneskelige liv opfattes saaledes. Man ser vistnok love for alt andet i verden, kun ikke for det menneskelige liv eller den del deraf, som bevæger sig *over* den rent fysiske sfære. Man ser orden overalt uden der. Man tror, at hver ting, undtagen mennesket, har sin plads, og hver begivenhed sin lov undtagen de menneskelige handlinger. Man tror paa love for stjerner og vanddraaber, men ikke paa nogen lov for den menneskelige sjæl og aand. Intet binder, intet forpligter os. — Blot de fysiske naturlove ser man; de etiske overser man.

Overser —; thi de *er* der. Man spørge blot tidens tænkere og forskere, de radikaleste, de fremste, de største. Det er kanske tidens og tankens største vinding at være kommet til fuld klarhed derom. Universet har sit netverk af etiske saa vel som af fysiske love.

Naturen har sin norm for menneskelig opførsel og handling, saa vel som for tyngdens virkninger. Vi er under *lov* vi med, saavel som stjerner og sandkorn. Forskjellen er blot, at paa det menneskelige omraade spiller vor egen vilje med som en af de bestemmende faktorer.

Pligt er ikke andet end disse loves krav til os og pligtfølelse blot følelsen af dem, bevidstheden om det „du skal" og „du bør", hvormed livet møder os paa alle kanter. At gjøre sin pligt, er blot at indordne sig under og lyde den lov, som raader over menneskeligt liv. Og alene i slig lydighed og indordning er der vext, velvære og varig lykke. De er livets vei. Udenfor er død og henvisnen.

Vistnok er vi inden ganske trange grænser fri til at gjøre, hvad vi vil; men virkelig og udstrakt frihed vinder vi dog alene ved at ville det, vi maa. Den vindes ikke ved at gjøre vor egen vilje til lov for vor opførsel, men ved at gjøre vor pligt — de etiske loves krav — til vor vilje. Kun den er helt fri, der vil det rette. Ad andre veie støder man snart paa uoverkommelige vanskeligheder og hindringer, indvikles i trangere og trangere gjennemgange, til man tilslut finder sig fængslet, fortabt og bundet paa hænder og fødder, — træl og slave af egoisme, slette tilbøieligheder eller den usseldom, man har tjent.

Slig *er* livet indrettet, og at overse dette er dog bare dumhed.

Paa den anden side mener man, at begrebet pligt er for tørt og koldt. „Hilde" finder ordet stygt. „Pligtmennesket" forestiller man sig vindtørt og istapfrosset. Og „kjærlighed" opstilles som en bedre ledestjerne, — kjærlighed til alt ret og godt og til ens medmennesker.

Men dette beror øiensynligen paa en misforstaaelse. Pligtfølelsen er jo ikke andet end følelse og forstaaelse af de forpligtelser, som livet paalægger en, og af de etiske love, der raader over vort liv, — følelse og forstaaelse deraf med den intense vilje til at opfylde alle forpligtelser og

lyde alle love. I sig selv maa den jo i en verden, der *er* lovfast og paalægger forpligtelser, være uundværlig. Heller ikke er der jo det ringeste iveien for, at den kan gaa sammen med den intenseste kjærlighed til alt ret og godt. Tvertom er det klart, at intet menneske hverken kan se eller opfylde livets forpligtelser og love uden kjærlighed og et varmt hjertelag. Det er hjertet, som baade maa se og opfylde de fleste pligter. Pligtfølelse uden kjærlighed maa nødvendigvis blive, ikke alene haard, kold, mekanisk og udvortes, men ogsaa yderst ovetfladisk; thi det er blot faa af de mest elementære pligter, der lader sig se eller opfylde under slige forhold, og for hver pligt der opfyldes vil en hel række blive overseet og glemt.

Pligtfølelsen er én evne, ét karaktertræk i os. Hvad den hele karakter skal blive, det afhænger af hvad der staar ved siden af og bagom den. Eies den af en kold, egoistisk, beregnende person, saa bliver den kold, egoistisk og beregnende, og saa fremkommer det „pligtmenneske", som man ynder at karrikere paa scenen og i bøger. Eies den derimod af et varmhjertet, lidt mere udviklet menneske, saa giver den blot fasthed og kraft til den hele karakter, — bliver som rygmarven i den moralske eller aandelige organisme.

Det karrikerede „pligtmenneske" fremkommer ikke som følge af altfor stor pligtfølelse, men af svækket personlighed og udvikling i andre retninger. Ingen evne og intet karaktertræk er *alene* istand til at skabe en sund og fuldstændig karakter. Der kræves mange evner, udvikling i alle retninger.

Men hvorfor ikke opstille kjærlighed som et bedre ord og nyttigere princip end pligt? Fordi hverken det ene eller det andet af de to maa fordrives. De er to lige nødvendige ting. Kjærlighed uden pligtfølelse bliver let enten til purt og unyttigt sværmeri eller til en svampagtig, graadfyldt sympati og sentimentalitet. Den er blot følelse. Og følelsen kan være dyb som et hav og sød som sukker, uden at den dog magter at sætte viljen i bevægelse og røre en finger til hjælp og opfyldelse af kjærlighedens bud og krav. Kjærligheden kan videre være blind og uvidende og gjøre mere ondt end godt trods den bedste vilje. Pligtfølelse er forstaaelse og vilje. Hvor kjærligheden græder og røres, der handler pligtfølelsen; hvor „kjærligheden til det rette og gode" drømmer og sværmer, medens den glemmer de nærmeste pligter og synder mod de største bud, der anspænder pligtfølelsen hver muskel for at gjøre sit yderste til at fylde den post, livet har anvist.

„Kjærlighed til det rette og gode" bliver, hvor pligtfølelsen mangler, saa let til ørkesløst sværmeri, til et slags maaneskinsidealisme, der lader selve livet og dets daglige virke urørt.

Pligtfølelsen er blot i en ellers sund og frisk karakter forstaaelse og aarvaagenhed med viljen paa vagt baade nat og dag. Den er blot al ens idealisme samlet om dagens liv og forhold.

Der er utvilsomt intet, der saaledes modner og fæstner karakteren som denne følelse af og hengiven til pligt; intet, der giver en slig forstaaelse og slig ro gjennem livet.

Den er følelsen af lov og orden og hengivelse til disse. At leve for at opfylde ens pligter i alle retninger giver en følelsen af at lyde den lov, som behersker os, at være i harmoni med de kræfter, som raader for alt — med naturens etiske verdensorden. Man er paa sin plads og gjør sin pligt. Er der i det hele noget godt i universet, saa maa man være paa vei til det da. I hvert fald har man intet at frygte.

Kold og haard som pligtopfyldelsens vei kan synes udenfra, er den dog just det modsatte, — fuld af tilfredshed, varme, haab, fryd og glæde. Det vil da sige, om den vandres med forstaaelse, villighed og hjertelag. Alt afhænger jo tilslut af motiv og aand. Thi saa fint er naturen ordnet, at den lønner og straffer motiver og tanker mere end handling. En bliver indladt til alt godt, medens en anden bliver staaende udenfor, skjønt begge har handlet paa samme vis. En havde gjort det af kold beregning eller uvillig og nødtvunget, og beregningen slaar feil; naturen har læst hans tanker og aabner ikke for ham. Den anden havde gjort det villig og glad, og naturen slaar sine glædesdøre vidt aabne for ham.

Pligtfølelsen er tilslut blot følelsen af en høiere vilje, (ytrende sig i livets forpligtelser og etiske love), der maa lystres og tjenes. Vor egen maa underordnes. Vort liv og vor lykke maa underordnes. Vi er blot tjenere, der har vor ordre, soldater, der er stillede paa post — menige soldater i et stort felttog. Felttogets plan og gang kjender ikke *vi*, magter ikke at fatte og overskue dem. Blot et ganske lidet stykke af det hele kan de bedste af os overse og forstaa. Bortenfor er alt mørkt for os; men ogsaa der kjæmpes og arbeides der under den samme høiere vilje og efter den samme plan. For os gjælder det blot om at lystre ordre, gjøre vor pligt, forsvare den post, der er os anvist. For resten raader den vilje, der anviste os posten og gav os vor ordre. Gjør vi vor pligt fuldt ud, saa har vi gjort *vor del*.

Men denne følelse og forstaaelse af livet er det umuligt at eie, uden samtidig at hengive sig i fuld *tillid* til denne høiere vilje, som man lyder og tjener, og hvis bud og befalinger er livets daglige pligter og forpligtelser. Gjør vi vor del, saa maa resten trygt kunne overlades til den. Det hele, der er saa storslagent ordnet og saa lovfast, er ikke uden maal og mening. Og maal og mening maa være gode, — store og herlige som livet og verden og den hele ordning er store og herlige. — Glad indtager man derfor den anviste post og gjør sin pligt til den sidste time bringer afløsning og hvile. Man løfter med i en stor sag; man har sit lille, men nyttige dagverk at øve. Man hører det hele til. Ens plads er anvist. Ens pligter er guddomsunderskrevne bud. — Savn og lidelse bæres næsten med jubel. Det har sin nytte, det har sin mening alt sammen. For mig eller for andre. — En kan blive anvist post paa lune, beskyttede steder, hvor tjenesten er som en leg; en anden faar staa livet igjennem i slud og mørke udsat for stadig ild. De mest udsatte poster er de ærefuldeste. Bra mænd slaas næsten om dem. — Og det hele er i grunden saa ligegyldigt. Saa vi holder vor post, gjør vor pligt, lystrer ordre og ikke viger, — det er hovedsagen. Derpaa kommer det an. Gjør vi det, saa er alt vel; thi for alt andet sørger den, som strør roser over jorden og stjerner gjennem rummet, og fra hvem forstand, vilje, kjærlighed — og alle pligter og love kommer.

Det er meningen af ordet pligt.

Notitser.

— *Elektrisk sporvei* skal nu anlægges i Kairo.

— *58,000 mahomedanere* drog som pilgrime til Mekka i 1892.

— *Mormonerne* skal have kjøbt 3 millioner acres jord i Mexico.

— *Pennsylvanias universitet* tæller 2175 studerende og 277 professorer, docenter og amanuenser.

— *Af Italiens* 30 millioner indbyggere bekjender kun 60,000 sig til protestantiske kirkesamfund.

— *Influenza* er først ihøst naaet frem til indianer-stammerne paa Vancouverøen, hvor den nu raser med fuld kraft.

— *21 millioner hektoliter mere vin* end vanligt i de sidste 10 aar har Frankrig avlet i 1893, ialt 50 mill. hektoliter. Fra 1856—65 var gjennemsnitsavlen 42 mill. hl., og fra 1866—75 hele 57 mill. hl. Men saa kom phylloxeraen (vinlusen) og begyndte sine hærjinger.

— *Nyeste nyt i reklame-veien.* Det paatænkes at lade en vældig elektrisk blændlygte paa den kanadiske bred af Niagara kaste avertissements-billeder over paa den amerikanske bred, hvor de skal opfanges paa et „tæppe“ af rindende vand.

— *Verdens høiest beliggende meteorologiske observatorinm* er netop anlagt ved Charchani ved Arequipa i det sydlige Peru; det ligger 5000 meter over havet, d. v. s. dobbelt saa høit som Galhøpiggens top og lidt høiere end Mont Blancs. Anlægget skyldes Harvard College i de Forenede Stater.

— *Grevinde Tolstoi* skal være en usædvanlig flink kone. Hun greier familiens pengesager. Gaardstellet faar hun ogsaa besørge. Hende er det, som har foranstaltet folkeudgaven af gemalens romaner; og det har vist sig at være et indbringende foretagende.

— *Keiserinden af Tyskland* deler sin egteherres lyst til jagt. Hun trives godt paa det norske jagtslot i Romingten og bærer paa udflugterne en let rifle og revolver samt et originalt jagtkostyme, hvis snit fremhæver hendes brilliante figur aldeles fortrinlig.

— *Belgiens kulproduktion* beløb sig i 1892 til $19^1/_2$ millioner tons efter en gjennemsnitspris af kr. 7.30 pr. ton. Bedriften beskjæftigede ialt 118,578 personer, deraf 88,806 under jorden og 29,772 over jorden. Anvendelse af kvinder til grubearbeide er i rask tilbagegang. Lønningerne gaar ned, og fortjenesten pr. ton har kun været 45 øre.

— *Verdens største tilskuerplads* har været *Colosseum* i Rom. Ruinen maaler udvendig 520 meter i omkreds, dens store diameter er 185 meter, dens lille diameter 153 meter. Selve arenaen maaler 84 meter og 89 meter. Bygningens høide er 47 meter. Man har regnet ud, at der var 87,000 siddepladse og 60,000 standpladse.

— I *Frankrig* er der ifølge nyeste statistik protestantiske gudshuse paa 781 steder. Der er 887 kalvinske menigheds-prester og 12 kalvinske feltprester; 90 lutherske prester, 47 fri-evangeliske og ellers 72 forskjellige protestant-menigheder. Protestanterne har 5 bibelselskaber, 19 indremissions-foreninger, 6 hedningemissions-selskaber, 44 barnehjem, 47 stiftelser for forkomne. 60 hospitaler og 118 blade. Alt ialt tæller landet mellem en halv og en hel million protestanter.

— Forfatterinden af de verdensberømte romaner *Robert Elsmere* og *David Grieve* (begge oversat til norsk), Mrs. Humphrey Ward udgiver med det allerførste en ny roman.

Forskjellige meddelelser.

En vakker slutning paa et kjækt og ædelt liv udgjorde Mrs. Lucy Stones (den amerikanske kvindesags-forkjæmperinde) død den 18de oktober 1893. — „Døden er jo blot en del af hele den vakre, herlige verdensorden,“ sagde hun paa dødssengen til dem, der troede det nødvendigt at trøste hende, „og jeg har fuld tillid til verdensordenen.“ Til en ven, der beklagede, at hun ikke fik leve længe nok til at se kvinderne stemme hele den amerikanske Union over, sagde hun: „Kanske jeg vil se det fra den anden side,“ og „hvis ikke,“ lagde hun til, „saa vil i hvert fald de, som bliver paa denne side, se det.“ Da noget var blevet sagt om, at hun muligens efter sin død vilde meddele sig til sine venner, aabenbare sig, svarte hun: „Nei, jeg haaber jeg vil faa altfor meget at bestille der til at have tid til at komme tilbage.“ — „Vi maa tage det med ro,“ sagde lægen. „Jeg ser ingen grund til at tage det anderledes,“ svarte den døende. — „Jeg kjender ikke spor af frygt, af gru eller tvil,“ sagde hun ved en anden leilighed. — Da venner forelæste hende uddrag af alle de vakre ting, som samtlige blade, selv de, der var bitreste modstandere af hendes sag, skrev om hende i de sidste dage, sagde hun: „Dersom de bare vilde tale slig for kvinders stemmeret!“ Nogle dage før sin død (75 aar gammel) sad hun ude paa en veranda og nød synet af det velkjendte landskab. „Aldrig,“ sagde hun, „havde hun fattet som nu, hvor vidunderlig vakkert og herligt det landskab var.“ Og i de sidste dage og timer var det hendes glæde at ligge og lytte til fuglesangen udenfor og se ud af vinduet over de i høstpragt glødende bakker og skoge. I den allersidste tid længedes hun efter døden, dels fordi hun følte sig saa gjennemtræt, og dels fordi hun med sin vanlige omhu for andre led ved alt det bryderi, hun gjorde sine omgivelser. „I vil alle blive udmaset, slutter det ikke snart,“ sagde hun. Til det sidste vedblev hun med sit arbeide for hjemmet og for den sag, hun havde ofret sit liv. „Jeg har saa meget at være taknemmelig for,“ sagde hun; „saa glad, jeg har levet, og levet i en tid, der havde brug for mig, da jeg har kunnet arbeide.“ — „Jeg har altid søgt at forene de to ting, at gjøre mit hjem hyggeligt for mine, og arbeide for kvinderne. Jeg tror jeg har gjort, hvad jeg i det hele kunde.“ — „Gjør verden bedre!“ var de sidste fremhviskede ord fra den døende kvinde.

Nordiske tidsskrifter.

Nyt tidsskrift. Anden aargangs 1ste hefte (november) indeholder et vakkert portræt af Jonas Lie samt to Jonas Lie-artikler: *Nordahl Rolfsens* „Post festum,“ et særdeles interessant interview af digteren under opholdet i Kristiania, samt *Chr. Collins* „Jonas Lie og nordlandsbaaden“. Prof. *J. E. Sars* „Kongetalen den 4de nov. 1893“ hævder det norske venstres politik. *Herman Bang* skriver „Et par ord om literær beskyttelse“. *Vilhelm Krags* „Melodier“ er en samling smukke digte. *Arne Løchen* „Lidt om hypnosen“ meddeler paa denne dygtige forskers beskedne maade en række selvstændige iagttagelser og betragtninger over den moderne sjælelæres sværeste problem; artiklen vilde gjøre ethvilketsomhelst tidsskrift i verden ære. Af fremmede forfattere gjengives E. Bernsteins artikel i „Neue Zeit“ om de engelske *trades unions*' kongres i Belfast samt Paul Carus's „Videnskabens religion“ i „Philosophische Monatshefte“.

Nordisk tidskrift, utgifven af *Letterstedtska Föreningen* 1893, sjunde häftet, indeholder: Karl Piehl „Om Kopterna", Tor Hedberg „Leonardo da Vinci enligt de nyare forskningarna", Edv. Lehmann „Om buddhismens ateisme", Finnur Jónsson „En kort udsigt over den islandsk-grønlandske kolonis historie"; desuden tre kritiske anmeldelser af nyere videnskabelige verker.

Literatur.

Vilhelm Krag: Sange fra Syden. — Reiseindtryk og stemninger. — John Griegs forlag. — Bergen.

Friske, klangfulde digte i en prægtig udstyret samling. De stemningsfulde illustrationer er tegnet af Thorolf Holmboe. Vilhelm Krag besidder jo en misundelsesværdig evne til at lokke musik ud af vort sprog. Det er med hel fornøielse og nydelse man læser disse digte bare for den rene, fine klangs og den vuggende rytmes skyld. Men det har ogsaa lykkedes forfatteren at faa sydlandets stemning og glød over sine digte. Vi har ret til at ønske os selv og vor literatur til lykke, synes det mig, med saa rig og musikalsk en sprogevne. Og med mere end sprogevne, — et stemningsrigt, følsomt sind. Det er en slags nyromantik, man møder i disse digte, og digternes egen bevidsthed derom og hans program har man i det kvikke digt „Saa takler vi til —":

„Saa takler vi til vort digterskib,
hei, lad flagge!
Lad seilene flomme i solskinsveir,
bind silketøisvimpler om master og ræer,
saa det skjærer i kriticis øine.

— — — — — — — — — — — — — —

Og derfor tilsjøs med det hele kuld
af spørgsmaal og tunge tanker!
Vi stadser og studser med flitter og guld,
saa drysser vi rummet og riggen fuld
af rythmer og roser og ranker."

Det er vel dog tvilsomt, om *det* program bliver digterens sidste og blivende, eller om hans digtning paa det kunde vinde sin fulde vekst. Vi vil nu gjerne ogsaa have tanker med lidt vegt i — last i skudens rum. Og ikke bliver verden varig rigere hverken paa skjønhed eller glæde ved, at vi snur ryggen til alle alvorlige tanker og spørgsmaal og bare „studser op skuden med flitter og guld og drysser rummet og riggen fuld af rythmer og roser og ranker." Der skal mere til for at øge skjønhed og glæde og skabe stor og varig digtning. Imidlertid ære være digteren, fordi han dristig har fulgt sin egen ledestjerne, og fordi han længes mod skjønhed og glæde og bort fra „svovlet graaveirsluft". Stjernen fører nok frem. Og en dag takler han til sit prægtig byggede digterskib ikke med „flitter og guld, med rythmer, roser og ranker" alene, men med store, lysende, glade tanker, der skinner i alle seil og straaler over dæk og hav, „saa det skjærer i kriticis øine." Digteren er jo ganske ung, og tanker er aarenes frugter. Lykkelig er han vistnok ved at leve i en tid, der begynder at kræve baade alvor og lys og glæde, — der sætter sine maal høit. Hvad der mangler i disse digte, vil utvilsomt — dersom ikke digteren forskjertser den skat, han har faaet i varetægt — tiden for en væsentlig del give. En længes efter at se en digtsamling af Vilhelm Krag om fem, sex aar, — ja, eller allerede den næste.

Fra den tekniske verden.

En ældre og erfaren elektriker har nylig opfundet et nyt isolationsmedium for undersøiske eller underjordiske ledninger. Det forbinder guttaperkaens modstandsevne mod fugtighed og dens fuldkomne isolationsevne med billigheden af det hidtil benyttede traad- og taugmateriale. En reform, der længe har været paakrævet, bestaar i at faa alle telegrafiske hovedledninger, mellem de større stæder i hvert fald, ned under jorden, hvor de kan være sikre mod afbrydelse af storm og uveir, og tillige mod tyvehaand (thi i vort elektriske aarhundrede stjæles ogsaa vigtige telegrammer fra linjerne, — de sidste „tappes", som det heder). Den store hindring mod gjennemførelsen af denne reform har ligget i isolationsmediernes kostbarhed eller utilstrækkelighed. Den nye opfindelse lover saaledes at sætte reformen igjennem og give os al verden over et underjordisk telegrafnet, sikkert mod al slags uveir og alle afbrydelser.

— Sporveisdrift ved sekundære batterier (opmagasineret elektricitet, der medføres i hver vogn) har nu vist sig at være i hvert fald noget billigere end drift ved heste. Omhyggelige forsøg med dette resultat er nylig gjort i New-York. Dog er denne drift ikke brugbar eller praktisk, hvor der falder megen sne. Dens store fordel over vanlig elektrisk sporveisdrift er, at der ikke bruges stolper og traad i gaderne.

— Inden udstillingspladsen har der paa søer og kanaler været 54 elektriske baade i stadig virksomhed. Hver har reist i gjennemsnit ca. 41 km. pr. dag, og driften har kostet omtrent 14 øre pr. baad pr. tilbagelagt km.

— For flere aar siden var jeg paa en reise ude i det amerikanske Nordvesten. Jeg havde ligget et par dage i en by og ventet paa et telegram, som vilde bestemme mine videre bevægelser. Saa møder jeg en dag paa gaden en mand, som kjendte mig og vidste, at jeg gik og ventede paa dette telegram. Han standsede mig. „Har De faaet telegrammet?" spurgte han. „Nei, ikke endnu." — „Saa; det er kommet; kom for et par timers tid siden, — og jeg kan gjerne sige Dem indholdet med, om De vil; formodentlig finder De det i hotellet, naar De kommer tilbage dertil." — Jeg stirrede paa ham. „Ja, men hvordan kjender De til alt dette da; — indholdet —?" — Han smilte. „Aah, blandt de mange ting, jeg drev paa med i min ungdom, var ogsaa det at være telegrafist. Saa naar jeg nu tilfældigvis er inde paa et telegrafkontor og hører instrumenterne klikke, saa er det mig umuligt andet end at høre, hvad de siger. En faar høre mange underlige ting og faar rede paa mange hemmeligheder paa den vis. Jeg var tilfældigvis nede paa telegrafkontoret, da jeg hørte Deres navn klikke af. Og da kunde jeg ikke slippe at høre resten af telegrammet. Det var jo heller ingen farlig hemmelighed da. — Kommer ofte noksaa nyttig med."

Jeg kom til at mindes dette ved i et teknisk tidsskrift at læse, at der nu er vakt en agitation for at faa denne overhøring af telegrammer umuliggjort. I Amerika er sagen blevet helt alvorlig. Der er der nemlig en hel mængde mennesker, der som min bekjendt i ungdommen har tjenstgjort ved telegrafvæsenet en kortere eller længere tid. Og telegrafkontorer er der i alle større hoteller og i forretningsstrøgene næsten paa andet hvert gadehjørne. Her staar instrumenterne og klikker slig, at ethvert øvet øre, der tilfældigvis befinder sig i nærheden, maa høre dem.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 20. JANUAR 1894. HEFTE 2.

Calcutta.

(Efter en artikel af *James Darmesteter* i „*Harpers Weekly*").

II.

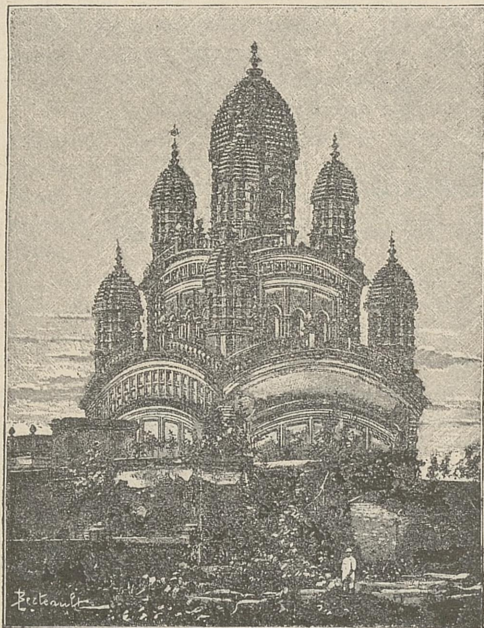
Calcutta er blevet karakteriseret som en by med en forgrund af paladser og en baggrund af svinestier. Baggrunden kaldes den sorte by, den er en samling af *hastis* eller landsbyer af jordhytter og strækker sig i nord og øst for den hvide by med sine paladser. Den sorte by er lige karakterløs og ensformig som den hvide. Naturligvis behøves der mange templer og moskéer for at tilfredsstille 400,000 hinduers og 200,000 muselmænds aandelige behov, men ikke en af alle disse *mandars* og *musjids* er et kunstverk undtagen maaske moskéen i Dharmtola street bygget af prins Ghulam Mohammed, sultan Tippo Saibs søn.

Slangetæmmere.

Feber og kolera var en tid kronisk i Calcutta, men kommunestyrelsen har gjort rene underverker i retning af at forbedre sundhedstilstanden i

den sorte by ved at anlægge brede boulevarder og et netverk af kloaker, der strækker sig i en længde af 150 engelske mil, og som ved hjælp af pumper, ja endog jernbaner fører hele hovedstadens affald til saltsøen. Den grund, som Calcutta er bygget paa, er i høieste grad usund, og byen var før udsat for malaria og farlige uddunstninger fra floden. Nu har politiet forbudt at kaste døde eller døende i den hellige strøm. Derved er adgangen til paradiset blevet vanskeliggjort for de troende, medens reisende opover Ganges gaar glip af alle de maleriske rædsler, som før var at se paa bredderne.

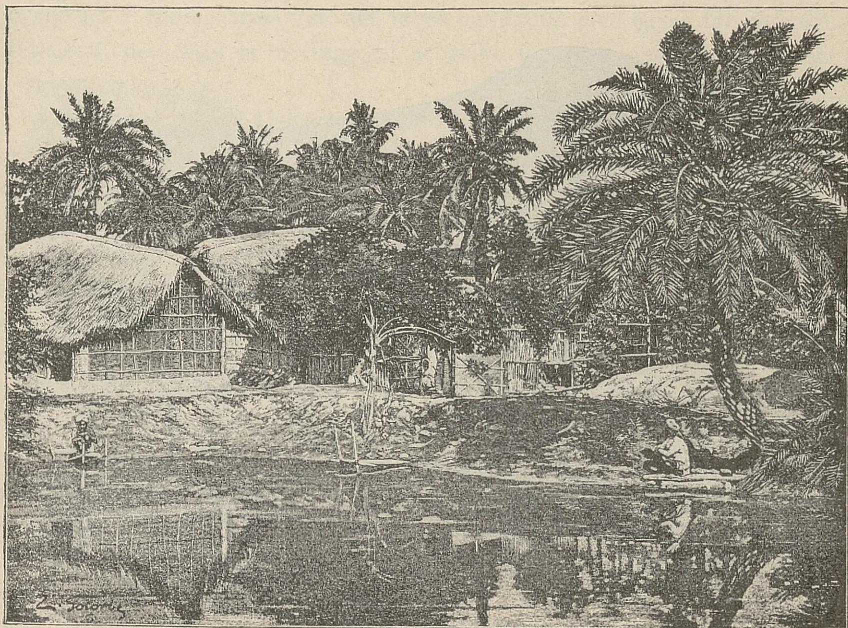

Kali Ghat, Ramnaths tempel.

Calcuttas bazar har ikke noget af den skjønhed og pragt, som udmerker Konstantinopels eller Benares'. Byen har ingen egen industri, den er blot marked for fremmede produkter. Dens eneste fabrik har en fuldstændig europæisk karakter, og denne industri gjør saa hurtige fremskridt, at en forstad ved navn Howrah med 200,000 indbyggere er skudt frem paa den anden side af floden; de stygge fabrikskorstene bringer en til at tænke paa Manchester — her ved Ganges bredder. Her tilberedes jute til sække for kornexporten, og der skal noget til for at skaffe de 10 millioner centner, som sendes til det udenlandske marked. Ved Hosipur ovenfor Calcutta er der et kanonstøberi.

Det er intellektuel og politisk virksomhed, som optager den sorte bys interesse. Hinduen i Calcutta repræsenterer ikke landets gamle traditioner, han er heltigjennem europæiseret og moderniseret. Den smidige, skarpsindige indiske aand kunde ikke længe forblive upaavirket af den daglige berøring med europæisk tankegang. Europæisk opdragelse, studiet af klassikerne, moderne literatur, og den gamle og nyere historie og naturvidenskaberne har gjennemtrængt hvert lag af samfundet og vakt nye ukjendte længsler. En ny societet er voxet frem, bestaaende af angliserede hinduer. Dette

unge Indien rekruteres ikke altid fra samfundets bedste elementer, og hensigten med deres frafald fra fædrenes traditioner er almindelig at opnaa en af de lavere regjeringsposter, der staar aaben for indfødte, som kan tale og skrive engelsk. Der er 300 ansøgere til hver af disse poster, som aflønnes med en 50 kroner om maaneden. Men hvad bliver der saa af de 299, der ikke faar posten? De maa dø af sult eller slaa sig paa politik. De vælger det sidste. De udgjør et uhyre halvdannet proletariat, i allerhøieste grad indbildsk og brautende med sin letkjøbte kundskab, bestaaende af europæiske slagord, der for længe siden har mistet al mening. Disse mennesker er

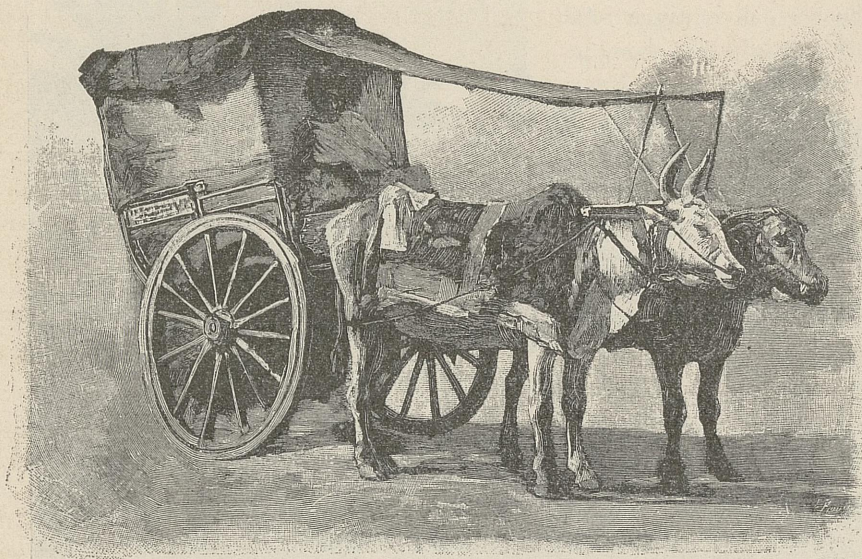

Parti af den sorte by.

ligesaa urolige, ufornuftige og sneversynte som den lavere mellemklasse i Europa: men der er den forskjel paa de to, at de teorier og formler, det indiske proletariat er saa stolt af, er laant fra en fremmed kultur, og derfor er svælget mellem aand og bogstav her større end noget andet sted; det, de stræber efter, er simpelthen de høiere poster i administrationen og politisk overhøihed over de andre kaster — med den engelske armé i ryggen.

Men blandingen af europæisk og hinduisk har ikke alene skabt politikere, journalister og advokater, som er rene parodier paa deres europæiske

standsfæller, men ogsaa i enkelte tilfælde vakt tillive den reneste, ædleste og mest uselviske ærgjerrighed hos høie sjæle og sendt apostle for en ny religion ud i verden. Disse apostle tilhører selskabet Brahma-Somay, og stifteren af denne nye, eller rettere sagt reformatoren af den gamle brahminisme, var brahmin Ram Mohun Roy. Han ansaa den herskende brahminisme for en udartning af den oprindelige monoteisme, der aabenbares i vedaerne og søgte at føre folk tilbage til de ældre høiere gudsforestillinger. Hans efterfølger Devendra-Nath søgte i lydighed mod mesteren efter beviser for monoteisme i vedaerne, men fandt dem til sin skræk ikke. Han kastede derfor vedaerne overbord og grundede en ren natur-

En indisk vogn.

religion, der aabnede kirkens døre for enhver uden hensyn til kasteforskjel. Keshub Chunder Sen blev imidlertid den, der fik den største indflydelse paa brahminismens udvikling. Han brød med Devendra-Nath og gav dødsstødet til to af Indiens værste onder — børne-egteskabet samt den sørgelige ulykkelige skik, at kvinder, der i sin tidlige ungdom har mistet sin mand, maa leve i bestandig enkestand. For første gang var her en religiøs reformation, der ikke grundedes paa mysticisme eller andre udskeielser, men arbeidede paa sædernes forbedring. Den nye lære talte i 1876 allerede 128 menigheder. Ulykkeligvis lod Keshub Chunder Sen sig blænde af sit øieblikkelige held. Han troede sig inspireret, og fra

at være religionens apostel blev han — i kraft af den hinduiske tankegangs skjæbnesvangre tilbøieligheder — til gud. De mere nøgterne af hans tilhængere forlod ham; han stiftede en ny sekt, den saakaldte navavidhana. Men allerede i 1886 døde han. Dermed var bevægelsen forbi, og nu tæller Brahma-Somay selv i Calcutta, dens vugge og hovedkvarter, ikke mer end 400 tilhængere. Bevægelsen har imidlertid ved sin reform af egteskabet og sin indvirkning paa familjelivet og hele den indiske moral havt betydning langt udover sektens grænser. Keshub Chander Sens rette efterfølger var en parser ved navn Malabori, og hans energiske korstog havde den mest uventede virkning, det bragte ikke alene det religiøse spørgsmaal i Indien frem for det store publikum, men ogsaa for de engelske statsmænd, der altid er uvillige til at gribe ind i de sager, der angaar tro og samvittighed.

Før vi forlader Calcutta, skal vi for ogsaa at kunne medbringe et friskt og godt indtryk tage en pilgrimstur til forstaden Maniktola, hvor den fattige lille Toru Dutt, den eneste kvindelige poet, som Indien har frembragt i dette aarhundrede, døde i den tidlige alder af 22 aar. Men det er paatide at sige adieu til Calcutta. Det er en by, man søger at komme bort fra saa snart som mulig, hvad Indiens vicekonger vel ved, for de opholder sig der bare de 4 maaneder i regntiden, da det har kjølig luft og selskaber og baller. I 6 af aarets maaneder residerer landets styrelse i Simla paa Himalayas høider, og Calcuttas kjøbmænd protesterer forgjæves mod denne udvandring, som er deres ruin. Calcutta har nu været hovedstad i mere end hundrede aar, og det er meget, naar man tager hensyn til, at den ligger paa opskyllet land, der maaske en dag tages tilbage af sjøen, og desuden har feberklima. Engelskmændene kunde ikke faa reise et monument paa Plasseymarken, hvor Clive lagde grundvolden til det engelske rige i Indien, for Ganges har overskyllet den egn, hvor seiren blev vunden, og den arbeider stadig paa at tilstoppe elvemundingen. Der strides forgjæves for at aabne nye felter for forretningspekulationen, og før 100 aar er gaaet, er kanske den uhyre hovedstad at regne blandt de døde byer, som Goa, Parmija og Morshedabad. Jeg kjender en reisende*), der efter at have opholdt sig tre dage i Calcutta blot skrev følgende i sin notisbog: „Calcutta, tidligere hovedstad i britisk Indien. Efter gammel hævdvunden sædvane kommer vicekongen did hver vinter for ballernes skyld.“

*) Lemerre: *Lettres sur L'Inde.* 1888.

Hugues le Roux om Norge.

Man husker, hvilken begeistring den franske forfatter Hugues le Roux' foredrag vakte her i Kristiania. Den mest som livlig og underholdende causeur kjendte journalist voxede pludselig i gode landsmænds øine op til en kritisk autoritet af første rang. Den galante franskmand har da heller ikke vist sig ufølsom for al denne anerkjendelse. I sidste hefte af *Nouvelle Revue* kvitterer han for komplimenterne. Vi giver nogle uddrag:

. . . . . . „Kristiania viser sig halvt skjult bag naaleskovene. Deres tunge masser danner en mørk ramme om dette blege ny-by-landskab, hvor kun enkelte kirketaarn stikker frem, spidse og skarpe som skibsmaster. Saa med et ligger fjorden der. En mængde smaa-øer svømmer paa dens matte speil. Træerne reiser sig høie som master, overalt lyser det af flag, villaer i schweizerstil og badehoteller. Man tænker paa nøkkeroser, mellem hvilke de smaa dampskibe svømmer som vandedderkoppe . . . De blege marker ser ud, som de var oversvømmede, og de rødmalede, tjærede bondehuse ligger og seiler i vandet . . . Det er et japanesisk landskab! . . .

. . . Paa vestkysten husker jeg en solnedgang i Moldefjorden, hvor alt mindede mig om stranden ved Malaga. Ganske vist var det spanske purpur mere levende, farveklangen vildere, solen flammede som en ild, skyerne lyste som roser — men der var mere vagt, skjært lys over Molde . . . Dette landskabs karakter er mystisk. Og jeg har paa forskjellige steder i landet truffet børn fra Moldefjorden; de var alle apostle i ydre og væsen . . . Længer nord skifter alt igjen . . . Alene mellem dette hav og disse klipper, hvor der i timer, i dage ikke viser sig en røgstribe, ikke et træ, synes det en, at man overrasker elementerne i fuld kamp. Det er verdens første krampetrækninger, kampen mellem vand og ild; det er bare en vaabentilstand mellem de to fiender, snart vil krigen bryde løs igjen . . . . Alt er overstort, og alt er enkelt: Man gribes af den mægtige sammenhæng, den forfærdelige ensformighed, det brudte og sønderrevne, de skyhøie tinder, som reiser sig i vildt mod . . . . hele denne øde verden, hvor fuglene og fiskene hersker.

Thi ogsaa mellem deres millioner raser der en evig krig. Drog jeg høiere op mod isregionerne, vilde jeg finde hele øer, hvide af fuglefjære; og i museerne i Kristiania, Bergen og Trondhjem har jeg seet masser af de fantastiske væsener, som et garn eller en heldig harpun henter op af havets afgrunde. Disse dyb gjemmer uhyrer, som Dorés fantasi har været nær i sine syner uden dog at vove at gribe dem: Hvaler, trufne bag finnerne af en skibsharpun, med tykke udvoxede benstumper — flotiller af pansrede monitor-fiske, vidunderlig godt byggede for sine hurtige togter — thunfiske, tunge som en skibsbaad; flokker af „Guldblærer", skinnende i alle farver, sølvhvide med rosenrøde svømmefinner, spillende i mørkeblaa og azurblaa toner; ballonfiske med aldeles runde øine uden pupiller, indfattede i en kobberring som skibsvinduer; ræger, sild, hentede op af ukjendte dybder, skjælvende som en telegraftraad, med en karminrød kam paa rygfinnen; flager af levende dynd med to øine, to graa gelé-perler i det ene hjørne af kroppen, fiske, der ser ud som fugle, pindsvin, ulve, tigre, sage, harpuner, sværd, svælg — med tænder paa svømmefinnerne: ødelæggelsens onde væsener. Og alt dette liv yrer oppe i havfladen, springer op i luften, ligger stille som skum og vækker fuglenes sult . . . .

Og folket, som prøver at leve mellem disse truende klipper og disse bund-

løse svælg — de knuses mellem to skrækkelige fængselsmure. Man maa ligge paa ryggen for at se himmelen. Det bedste billede paa disse fanger, som ikke kan læse i andet end sine egne øine, er disse klynger af træhuse, som speiler sig i fjordens mørke speil. I umaadelige dybder lyser den op med en anden himmel. Menneskenes rede hænger mellem disse to lyshav i afgrundens mørke. Hvad er sandhed, hvad er skin? . . . Du gribes af svimmelhed . . .

Det fælles for alle norske byer er deres nyhed. Et mundheld siger: „En by varer ikke længer end et skib.“ Den ene herjes af skibbrud, den anden af ild . . . Dette ildens herredømme har været ødelæggende for alle mindesmerker og monumentale bygninger. Kristiania er ganske blottet for dem; dets stortingsbygning er ikke andet end et bekvemt, lyst hus. Det kongelige slot virker godt fra sin høide, hvorfra det behersker byen og fjorden, men dets joniske linjer tager sig ikke heldig ud i dette taagernes land. Det samme gjælder om universitetet. Det er med den græske kunst som med det nøgne; den virker trist i dette kolde land, som en tigger, der hutrer af frost . . . Nei, da er Victoria-Terrassens pragtfulde huse noget ganske andet med deres høie tinder og skov af klokketaarne, der rent stikker ud det kongelige slot. Det var at ønske, at vore arkitekter efter at have seet Rom noget oftere tog veien nordover; de vilde kunne lære noget i Hamburg, Stockholm og Kristiania . . .

Det store opsving, der i de sidste femti aar har ført landet fra barne- over i ynglingealderen, har efterladt sine merker paa kunsten . . . Hele Norge har i et skjønt udbrud af høisind deltaget i gjenreisningen af Trondhjems domkirke . . . . Saa er der en række oldtidslevninger, de saakaldte „stavkirker“, der pludselig vækker mindet om vikingerne, denne overmenneskelige slegt, der taber sig i tidernes mørke . . . En af disse kirker, Fortun kirke, nu paa Fantuft, er helt asiatisk i stil. Et lidet klokketaarn med en lang stang, paa hvis top der sidder en hane. Det danner en liden Buddha-pagode, der hviler paa en anden høiere og bredere — en fantasi af et barn, der leger at bygge hus. Dette første og andet tag ligger paa et tredie, som igjen ligger paa et fjerde og dette igjen paa et femte . . . Enhver, der staar foran denne bygning, udbryder uvilkaarlig: „Det er en hinduisk pagode!“ . . . .

Fodbold i England.

I *Nineteenth Century* skriver en kjendt engelsk skolemand om de engelske gutters kjæreste leg, fodbold. Han regner ud, at der aarlig i England gives ud 18 millioner kroner som honorar til berømte „professionister“ i fodbold, og at de samlede portpenge ved opvisningerne beløber sig til 90 mill. kroner om aaret. Han anbefaler den voldsomme leg som et ypperligt opdragelsesmiddel, der i sine virkninger overgaar alle bøger, der skrives til ungdommens moralske styrkelse. „Jeg vilde aldrig paatage mig ansvaret ved at lede en skole, hvor ikke fodbold holdtes i agt og ære.“ Denne voldsomme leg udvikler desuden det fysiske mod, som vor tid ellers ikke begunstiger, samt indskjærper den pligt at værne om helbreden og legemskraften. — Men som sagen begynder at arte sig i England, er der fare for, at den sunde nationale sport skal forfalde til blot og bar spekulation i penge-gevinst.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“).*

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

„Gogo, jeg vidste, at du vilde komme. Jeg *ønskede* det! Hvor frygtelig du har lidt! Hvor mager du er! Det forfærder mig at se dig saaledes. Men nu vil vi forandre det alt sammen. Du har ingen idé om, hvor vanskeligt det har været for mig at komme tilbage, selv for nogle faa korte timer; thi jeg kan ikke blive her længe. Det er som at klynge sig til vinduskanten med hænderne. Denne gang er det Hero, som svømmer til Leander, eller Julie, som klatrer op til Romeo. Ingen er nogensinde kommen tilbage før. Jeg er bare en stakkels skygge af mit gamle jeg, sammensat med stor møie, for at du skulde kjende mig. Jeg kunde ikke helt gjøre mig slig, som jeg altid har været for dig. Jeg maatte nøie mig med dette, og det maa du ogsaa. I disse klæder døde jeg. Jeg er kommen en lang vei — aa, saadan lang vei — for at faa en samtale med dig. Jeg havde saa meget at sige dig. Og nu, da vi sidder her haand i haand, som vi pleiede, véd og fatter jeg ikke engang, hvad det var, og selv om *jeg* nu vidste og fattede det, kunde jeg dog ikke faa dig til at forstaa det. Men en dag vil du faa det at vide, og det haster jo slet ikke. Jeg kjender allerede hver tanke, du har havt, siden jeg døde: jeg ved, hvorfor du plukkede disse stene og fyldte dine lommer med dem. Du maa aldrig tænke paa det mere — og det vil du aldrig heller. Det vilde desuden være til ingen nytte, stakkels Gogo!“

Hun saa op mod himlen og rundt omkring sig og smilede paa sin gamle lykkelige maade, gned øinene med bagsiden af hænderne og syntes at belave sig paa en god, lang passiar.

Jeg kan kun gjengive nogle faa brudstykker af, hvad hun sagde — det, som jeg kan gjenkalde og forstaa, naar jeg er vaagen. Kun naar jeg sover og drømmer, kan jeg huske og forstaa alt; det synes saa svært ligetil da. Ofte siger jeg til mig selv: „Jeg vil huske godt paa det og forme det i de rigtige ord — *hendes* ord — og lære dem udenad og saa vaagne forsigtig, huske dem og skrive dem ned i en bog, saa de kan blive for andre, hvad de har været for mig, forvandle tvil til lykkelig vished og fortvilelse til taalmod, haab og glæde.

Men klokken ringer, jeg vaagner, og min hukommelse svigter mig. Intet er tilbage fra min drøm uden visheden om, *at alt vil blive godt for alle, og paa en saadan maade, at alle, som ikke sukker efter maanen, vil blive vel fornøiede.*

Denne vished kan jeg desværre ikke meddele andre. Som saa mange, der har levet før mig, kan jeg ikke bevise noget — bare forsikre . . . .

„Hvor besynderligt og gammeldags det føles," begyndte hun, „at have øine, øren og alt saadant igjen — smaa aabne vinduer ud mod, hvad der ligger om os. Det er svært klodsede ting! Jeg havde allerede glemt dem.

Se, derborte under bænken gaar vor gamle ven vandrotten, *le bon gros père*, som vi pleiede at kalde den. Den er kun et lidet fladt billede, som bevæger sig op og ned i modsat retning paa bagsiden af vore øine, og jo længer væk den gaar, jo mindre synes den at blive; et par hundrede meter borte vilde vi slet ikke være istand til at se den. Som det nu er, kan vi kun se ydersiden af den og det kun paa en side ad gangen, og dog er den fuld af vidunderlige ting, som det har taget millioner aar at danne — akkurat som os selv. Og for idetheletaget at kunne *se* den, maa vi stirre lige paa den, og da kan vi ikke se, hvad der er bag og omkring os. Og var det mørkt, saa kunde vi slet intet se.

Stakkels øine! Smaa poser fulde af vand med et lidet forstørrelsesglas indenfor og et nerve-apparat bag til at opfange og føle lyset.

En berømt tysk øienlæge fortalte engang papa, at dersom hans instrumentmager vilde sende ham et saa slet udført arbeide som menneskeøiet, vilde han sende det tilbage og negte at betale regningen. Nu kan jeg forstaa det; og dog, hvad vilde vi vel være paa jorden uden øine? Og hvad vilde der blive af os bagefter, ifald enkelte af os ikke havde havt dem paa jorden? . . . . .

Jeg kan høre din kjære stemme, Gogo, med begge øren. — Hvorfor *to* øren? Hvorfor *bare* to? Hvad du ønsker og tænker og føler, forsøger du at sige mig i lyd, som du er bleven oplært i, engelsk og fransk. Dersom jeg ikke kunde engelsk og fransk, vilde det ikke være til nogensomhelst nytte. Sprog er en ufuldkommen ting. Man fylder lungerne med luft og presser den ud igjennem et lidet snit i halsen og sætter mund paa tusen vis, og derved sættes luften i bevægelse; saa sætter luften atter et par smaa trommer i mit hoved i svingning, og da først opfatter hjernen ordenes mening. Hvilken lang omvei, og hvilket tidsspilde! . . . . .

Og saaledes med alt det andet. Vi kan ikke engang lugte rigtig! En hund vilde le os ud — uagtet ikke engang en hund gjør det stort bedre.

Og følelse! Vi kan føle, naar det er for varmt eller for koldt, og det gjør os undertiden syge, ja dræber os sogar. Men vi kan ikke føle den kommende storm, eller hvor nord og syd er, eller hvor solen er ved midnat og stjernerne ved middagstid, ja, ikke engang hvor mange klokken er. Vi kan ikke saameget som finde vor vei hjem iblinde — ikke engang en due, en svale eller en ugle kan gjøre det! Bare en muldvarp, eller en blind mand kanske kan famle sig usikkert frem med en stok, om han har gaaet den vei engang før.

Og smag! Det er godt sagt, at den er ganske uberegnelig.

Og for at holde alt dette gaaende maa vi baade spise, drikke, sove og alt det andet. Aa, for en byrde! . . . .

Saavidt jeg ved, er du og jeg de eneste dødelige, som nogensinde har fundet en vei til hinandens indre væsen ved at berøre hinandens hænder. Og for at opnaa det, maatte vi først falde isøvn, medens vore legemer var mile fra hinanden. Ikke saa at forstaa, at *det* gjorde nogen forskjel; thi vi kunde aldrig have opnaaet noget saadant i vaagen tilstand, ikke om vi havde omfavnet hinanden tildøde! . . . . .

Gogo, jeg kan ikke finde ord til at forklare dig, *hvorledes* det er; thi de findes ikke i noget mig bekjendt sprog; men hvor jeg er, er *alt* øie og øre og alt andet paa én gang i forening, og desuden er der saa uendelig meget mere, som du ikke har idé om. Ting, som en due, en myre, en muldvarp, en jordorm, et blad, en rotte, en magnet — ja selv et stykke kalk kjender, og endnu meget mere. Man kan se, lugte, føle og smage en lyd saavelsom høre den og omvendt. Det er meget ligetil, uagtet det ikke synes slig for dig nu.

Og lydene! Aa hvilke lyd! Den tykke atmosfære paa jorden er ingen god leder for noget saadant, og de jordiske trommehinder opfatter den daarlig. Lyd er alt. Lyd og lys er et. . . . .

Og hvad betyder det altsammen?

Jeg vidste, hvad det betød, da jeg var der — delvis ialfald — og jeg skal atter faa det at vide om nogle faa timer. Men denne min stakkars gamle jordiske hjerne, som jeg har maattet tage paa mig endnu engang, akkurat som en gammel kone tager paa sig en natkappe, den er som mine øine og øren og kan bare forstaa, hvad der er jordisk, hvad du forstaar, Gogo, som endnu er paa jorden. Jeg glemmer, som man glemmer en almindelig drøm, som man undertiden glemmer bort løsningen paa en gaade eller det sidste vers af en sang. Det er paa tungespidsen; men der bliver det og vil ikke komme længer. . . . .

Husk paa, at det kun er i en hjerne, jeg lever nu — din jordiske hjerne, som har været mit eneste hjem i saa mange lykkelige aar, som min har været dit. . . . .

Men dette ved jeg: man maa engang have havt det altsammen — hjerne, øine, øren og alt det andet — paa jorden. „*Il faut avoir passé par là!*" ellers er ingen eftertilværelse mulig eller tænkelig hverken for mennesker eller dyr.

Man kan ikke lære en, som er født døvstum, at forstaa et musikalsk partitur og heller ikke en blind at føle en farve. For Beethoven, som engang havde hørt med øret, gjorde hans senere døvhed ingen forskjel, ligesaalidt som Homers og Miltons blindhed skadede dem.

Kan du forstaa mig? . . . .

Lyd og lys og varme, elektricitet og bevægelse, vilje, tanke og hukommelse, kjærlighed, had og medlidenhed, ønsket om at blive født og at leve, alle levende og døde tings længsel efter at komme hverandre nær eller flygte fra hverandre, og mange andre ting, alt det kommer paa et ud — er ét og det samme.

Hvor *jeg* er, Gogo, kan jeg *høre solen skinne* paa jorden og bringe blomsterne til at blomstre og fuglene til at synge, og klokkerne ringe for fødsel, egteskab og død — lykkelige, lykkelige død, om du bare vidste det!

Den skinner paa maane og planter, og jeg kan høre den og høre det ekko, de giver tilbage. Selv stjernerne synger, temmelig langt borte forresten; men det er vel værd umagen for et sligt publikum, som de har, og desuden *maa* de gjøre det . . .

Jeg kan ikke høre her — ikke det aller ringeste — nu, da jeg har faaet mine øren igjen. Jordens vinde er desuden altfor støiende. Aa, *det* er musik, kan du tro; men menneskene her paa jorden er døve som sten for den, — *ørene er dem iveien!*

Den stakkars useede flodfisk, som lever i mørket og mudderet paa bunden af havets dyb, kan ikke opfange den musik, som frembringes paa jorden, tarvelig, som den er! Men dersom den svageste hvisken, der bæres paa en solstraales vinge og finner, naar dem et par minuter ved middagstid, og de har marv nok i sin rygrad til at føle det og ingen øren eller øine, som staar hindrende i veien, da er de bedre farne end noget menneske . . .

Men stakkars dem som det nu engang er! De har ikke faaet *øiets og ørets hukommelse,* og uden den kan ingen rygmarv hjælpe. De maa være tilfreds med at vente som du . . .

Og de blinde og døve?

Aa, deroppe er alt vel for de stakkels blindfødte og døvstumme. De kan nemlig erindre med *andres* fortidige øine og øren og saa videre. Desuden er der ikke længer noget „*de*“! Det er bare en detalj . . .

Du maa forsøge paa at sætte dig ind i, at det er akkurat som om alt rum mellem os og solen og stjernerne var fuldt af smaa stænk af rygmarv, meget for smaa til at kunne sees i noget mikroskop — mindre end noget i verden. Hele rummet er fuldpakket deraf, som sardiner i en æske. Og dog kunde en eneste vanddraabe rumme altsammen og alligevel være lige gjennemsigtig. De ved alle, at de har levet paa jorden eller andetsteds i en eller anden form, og enhver ved, hvad alle de andre husker. Det er det eneste, jeg véd at sammenligne det virkelige forhold med . . .

Engang var hele det rum fuldt af stene, som hvirvlede omkring, mødtes og knuste hverandre eller smeltede og fordampede i den hvidglødende hede, der frembragtes ved deres egen fart. Men nu er der en høst i disse universets marker, som er bedre end stene, kan du tro. Den vedbliver stadig at samles og opbevares og renses — den kostbare og uforgjængelige høst af mange millioner aars liv. . . . . .

Og det ved jeg, at jo længere og alvorligere og fuldstændigere man lever sit liv paa jorden, jo bedre er det for alle. Det er grundlaget for alt. Dersom menneskene kunde faa at vide, hvad der venter dem, naar de dør, uden ogsaa at vide *det*, vilde de ikke have taalmodighed til at leve — de vilde ikke vente. De vilde putte stene i lommen akkurat som du og gaa til den nærmeste dam; men det maa de ikke gjøre . . .

Intet gaar tabt — intet! Fra den uendelige, svimlende tanke, som ikke engang en Shakespeare kan finde ord for, til den mindste jordorms følelser, — alt har betydning, intet er forgjæves — intet tabt! Ikke et blads følelse af lyset, ikke en magnetnaals følelse af nordpolen, ikke et eneste af jordens vulkanske eller elektriske stød, uden at det har sin evige betydning og værdi.

Al kundskab maa begynde paa jorden for *os*. Den er for tiden den heldigst stillede planet i vort system og vil vedblive at være det i nogle faa korte millioner af aar. Der er et par andre lignende planeter ogsaa i vort system, kanske tre; men de er ikke af synderlig betydning. „*Il y fait trop chaud — ou pas assez!*“*)

*) Der er altfor varmt der — eller ikke varmt nok!

Solen regner liv ned paa jorden. Kun stakket daarligt liv var det i begyndelsen, som du ved, græs og mose og smaa vrikkende, gjennemsigtige tingester, der var bare mave. Men derfra er vi og alt voxet frem!

Efter hvert individs død beholder jorden hvert individs støv og benytter det om- og omigjen, og saavidt jeg kan se, sender den hvert individs væsen tilbage til solen — eller et eller andet sted i nærheden af den — som en kostbar vanddraabe vender tilbage til sjøen, efter at den har været omkring og seet noget af verden og lært brugen af sine fem stakkels sanser — og erindrende alt.

— —

Eller det er, som om smaa saltkorn blev kastet ned i Mare d'Auteuil for at smelte og blande sig med vandet og med hinanden, indtil Mare d'Auteuil selv var saa salt, som salt kan være.

Ikke før hint solens mægtige Mare d'Auteuil er gjennemtrængt af jordens salt, af jordisk liv og kundskab, vil maalet være naaet, og da kan gamle moder jord gjerne tørre ind og blive som maanen; jordens arbeide vilde være gjort.

Hertuginde Mary of Towers.

Og hvad angaar solen og dens omliggende ocean af liv, saa overgaar det langt min forstand!

Men solen vil ogsaa engang tørre ind, og dens ocean af liv uden tvil trække over til andre og større sole; thi alt synes at gaa mere eller mindre i samme retning, kun *crescendo* overalt og for alle tider.

Du forstaar nok, at det er ikke det mindste ligt et hav og heller ikke ligt vanddraaber, saltkorn eller atomer af rygmarv; men det er bare ved hjælp af saadanne daarlige lignelser, jeg kan give dig et glimt af, hvad jeg mener, siden du ikke endnu kan forstaa mig, som du pleiede at forstaa de jordiske ting, naar jeg bare tog dig i haanden.

Gogo, jeg er den eneste lille vanddraabe, det eneste lille saltkorn, som endnu ikke har kunnet opløses og smelte bort i det store hav; jeg er den eneste undtagelse.

Det er, som om en lang, usynlig lænke endnu bandt mig til jorden, og som om jeg hang i den anden ende af den i en liden gjennemsigtig medaljon, et slags bur, som lader mig se og høre ting rundt omkring mig, men som forhindrer mig fra helt ud at blande mig deri.

Jeg udfandt snart, at denne medaljon bestod af den halvdel af dig, som endnu er i mig, saa at jeg ikke kunde opløses, fordi halvdelen af mig slet ikke var død; lænken bandt mig nemlig til den anden halvdel af mig selv, som jeg havde efterladt i dig, saa at den anden halvdel slet ikke var der og følgelig ikke kunde opløses.

Men o, du mit hjertes sande elskede, hvor jeg omfavnede og holdt af denne min lænke, som havde dig ved den anden ende!

Med en møie og anstrengelse, som du ikke kan tænke dig, er jeg langs den krøben tilbage til dig som en edderkop paa en uendelig traad af sit eget spind. Thi kjærlighed er sterkere end selve døden! . . . .

Jeg er kommen for at sige dig, at vi to er uadskillelige for evige tider, et dobbelt atom af rygmarv, filipiner, *ét* lidet saltkorn, *én* draabe. Der gives ingen adskillelse for os, det kan jeg se; men denne extraordinære lykke synes hidtil udelukkende at være forbeholdt dig og mig, og det er altsammen vort eget verk. Men ikke førend du forener dig med mig, bliver du og jeg fuldstændige og fri til at smelte bort i universet og som *én* deltage i alt det, som skal komme.

Det øieblik maa du ikke fremskynde med et eneste minut. Tiden er ingenting. Jeg begynder at tro, at der ikke gives noget saadant, der er saa liden forskjel der, mellem et aar og en dag, og hvad rummet angaar, er en tomme ligesaa god som en alen.

Ting kan ikke maales paa den maade. En mygs liv er ligesaa langt som et menneskes; thi den har tid til at lære sin forretning og gjøre al den skade, den kan, til at kjæmpe, elske, gifte sig og formere sig samt at blive træt og kjed og syg og vel tilfreds med at dø — alt i løbet af en sommereftermiddag. Et almindeligt menneske kan leve i 70 aar uden at opnaa mere. . . . .

Nei, tid og rum er intet. Men for *dig* betyder de rigtignok endnu meget; thi du har meget at gjøre. Vort fælles liv maa aabenbares, det lange, deilige drømmeliv, der var saa meget virkeligere end selve virkeligheden.

Du maa fortælle alt, hvad vi har fundet ud, og hvorledes vi har gjort det; veien maa anvises andre med bedre hjerner og bedre uddannelse, end vi har faaet; det kan jo muligens blive af uvurderligt værd for menneskeslegten nu og herefter.

Thi en dag, naar alt er udfundet, som kan udfindes paa jorden, og er blevet alles fælles eiendom, da vil muligens den store mand opstaa og opdage den store ting, som frigjør os alle her og herefter. Hvem ved?

Jeg føler, at denne store opfinder vil blive en eller anden inspireret musiker i fremtiden, saa enfoldig som et barn i alt undtagen sin kundskab om lydens magt; men selv smaabørn vil rigtignok have lært meget i de dage. Han vil trænge nye toner og finde dem, nye toner mellem de sorte og de hvide tangenter. Han vil blive blind som Milton og Homer og døv som Beethoven, og saa vil han i sin ensomme sjæls stilhed, mørke og dyb frembringe den bedste og høieste musik, og ud af den vil livets hele mysterium stige opklaret frem, som for os mindre sandheder og mysterier af „*Le Chant du triste Commensal*“. Andre vil have været meget nær denne skjulte skat; men han vil træffe lige paa den og bringe den for dagen.

Jeg synes, jeg ser ham sidde ved pianoet, som fra gamle dage af er saa fortroligt med hans dygtige fingre, medens han med besvær dikterer sit partitur til en eller anden taalmodig og hengiven ven — moder, søster, datter, hustru — det partitur, som han selv aldrig vil komme til at se eller høre.

Han vil ikke bare være blind og døv, men ogsaa *gal* — gal i verdens øine i 50, 100, ja tusen aar. Tid er intet; men det partitur vil overleve alt . . . .

Han vil naturligvis dø deraf, og naar han dør og kommer til os, vil der blive glæde herfra og til Sirius og endnu længer.

Og en dag vil de finde ud paa jorden, at han var bare døv og blind og slet ikke gal. De vil høre og forstaa — de vil vide, at han saa og hørte, som ingen nogensinde har seet og hørt før! . . . .

„Thi som vi saar, saaledes høster vi,“ det er et sandt ord; al saaning gjøres her paa jorden og al indhøstning hinsides. Mennesket er bare en larve; naar det ligger i kisten, er det døde legeme bare det afkastede hylster, som det har spundet her paa jorden, og som det sprænger og flyver bort fra med alle sine minder, selv de glemte, akkurat som sommerfuglen og møllet. Vi er alle smaa poser af minder, som aldrig dør, derfor lever vi. Men vi kan bare bringe med os til det fælles forraad, hvad vi har faaet. Som Perè François pleiede at sige: „*La plus belle fille du monde ne peut donner que ce qu 'elle a.*“*) . . . .

Desuden er jeg din jordiske hustru, Gogo — din elskende, trofaste, hengivne hustru, og jeg ønsker, at det skal blive bekjendt. . . .

Og saa tilslut i tidens fylde — om nogle faa aar — da —“

*) Den vakreste pige i verden kan bare give, hvad hun har.

„Mary," udbrød jeg, „skal vi blive overjordisk lykkelige igjen? Saa lykkelige, som vi var — endnu lykkeligere kanske?"

„Aa Gogo, er et menneske lykkeligere end en mus, en mus end en turnips og en turnips end et stykke kalk? Men hvilket menneske vilde være en mus eller turnips eller omvendt? Er to mennesker lykkeligere end et? Du og jeg ja, fordi vi *er* et; men hvem andre? Det er et og det samme. Lykke er som tid og rum; vi skaber og maaler den selv; den er en indbildning — saa stor og liden, som du vil, en ting, der bestaar af kontraster og sammenligninger, akkurat som helbred, styrke og skjønhed eller hvilketsomhelst andet gode — som man ikke engang vilde lægge merke til, om man ikke havde triste, personlige erfaringer om det modsatte! —

Jeg har glemt, alt uden dette, som angaar dig og mig; vi er uadskillelige for stedse. Vær vis paa, at vi ikke et eneste øieblik skal komme til at ønske os tilbage igjen."

„Og er der ingen straf eller belønning?" „Der igjen! For en detalj! Stakkels smaa, uskikkelige myg — som er født saaledes — og ikke kan holde sig paa den lige vei! Stakkels smaa exemplariske myg, som ikke kunde fare vild, selv om de forsøgte derpaa! Er det umagen værd? Er det ikke nok baade til straf og belønning, at alle hemmelighederne i myggenes hjerter skal aabenbares, saa at alle andre myg ser dem. Tænk paa det! . . . .

Der er slag at slaa og væddeløb at vinde, men ikke længer mod „hinanden". Og der kræves hurtighed og styrke til at vinde dem, men ikke længer sterke og hurtige individer. Der er svaghed og feighed, men ikke længere svage og feige individer. De gode og de slette og de værste og de bedste er alle blandet sammen; men det gode kommer paa toppen, det andet gaar tilbunds — det bundfældes, som papa pleiede at sige. Det er ikke noget tiltrækkende bundfald med dets engang nyttige grusomhed aller lavest nede — ude af sind — alt glemt. (Forts.).

Den nye astronomi.

(Sir *Robert Ball, F. R. S.* i „*Fortnightly Review*“).

I.

Astronomerne holder for tiden paa at stifte bekjendtskab med et nyt verktøi og at opdage alle de muligheder, som det bærer i sig. Helt nyt er vistnok ikke verktøiet, men de sidste aar har lært os en ny anvendelse deraf, som pludselig har udvidet vort kjendskab til universet paa den mest overraskende og uventede maade. Det er til *spektroskopet*, jeg sigter.

I de sidste to, tre tiaar har det udgjort astronomiens vigtigste redskab, men er væsentlig blevet anvendt til at undersøge stjerneverdenens fysiske og kemiske egenskaber. Denne undersøgelse har nemlig i det nævnte tidsrum udgjort de astronomiske opdageres vigtigste arbeide. Tidligere var det himmellegemernes bevægelser, der særlig var gjenstand for undersøgelse.

Men i de sidste aar har spektroskopet fundet en helt ny anvendelse, idet vi har opdaget, at det ogsaa udgjør det finest tænkelige instrument for en hel række iagttagelser af himmellegemernes bevægelser. Og dermed har disses undersøgelse atter trængt sig i forgrunden inden den astronomiske verden. Problemer, som teleskopet ikke magtede at løse, som man havde været nødt til at lade ligge som uløselige gaader, viser spektroskopet sig istand til at opklare. Det gjør tjeneste som et nyt slags teleskop, giver vort syn endnu langt videre rækkeevne end den største stjernekikkert og aabner pludselig vor kundskab om himmellegemernes bevægelser, størrelse, masse og vegt nye riger og felter.

Og det er værd at merke sig, at den viden, som spektroskopet aabner os adgang til paa dette omraade, hører et andet felt til end den, som teleskopet skaffer tilveie. De to supplerer hinanden ogsaa, hvor det gjælder at maale afstande og veie himmellegemer.

Det er et velkjendt faktum, at navnet *fixstjerne* er aldeles misvisende. De saakaldte fixstjerner er aldeles ikke ubevægelige; de har sine regelmæssige bevægelser, om de end strækker sig over rækker af aar eller er næsten umerkelige paa den afstand, hvori vi befinder os. Det er neppe engang sandsynligt, at der i hele universet findes en slig ting som en virkelig *fixstjerne* eller et ubevægeligt himmellegeme. Alt er i rørelse, omkredsning. Naar en stjernes plads er blevet nøiagtig bestemt, og dens stilling saa atter efter flere aars forløb iagttages, finder man gjerne, at den har skiftet plads. Den har bevæget sig i mellemtiden i forhold til

de omliggende stjerner. Paa denne maade ændres naturligvis stadig stjernebilledernes konturer. Dog er bevægelserne saa smaa — i forhold til de uhyre afstande — og strækker sig over saa store tidsrum, at det tager tusener af aar, forinden disse ændringer bliver nogenlunde merkbare. I stjernebilledet den *Store Bjørn* kjender vi f. ex. de enkelte stjerners bevægelser saa nøie, at vi kan udregne og kartlægge deres stillinger for 10000 aar siden og ligesaa *om* 10000 aar. Forskjellen mellem disse to tegninger vil vistnok blive synlig, — konturerne vil fordreies lidt fra, hvad de nu er, dog ikke tilstrækkelig til, at stjernebilledet taber sit karakteristiske udseende.

Disse bevægelser har teleskopet magtet at bestemme. Men der er en række andre bevægelser i stjerneverdenen, som teleskopet hverken kan vise os eller give os noget middel til at bedømme. Sæt f. ex. at en stjerne bevæger sig i ret linje mod os eller fra os, — det er da klart, at her hjælper ikke teleskopet os det allerringeste. Og i det hele, hvor det gjælder bevægelse fra eller mod vort eget system, der staar vi hjælpeløse, selv med det største teleskop, der lader sig bygge. Men netop her er det, at spektroskopet har vist sig som det fineste og nøiagtigste instrument, vi kunde ønske os. Ved dets hjælp kan vi maale slige bevægelser og den tid, de tager, indtil paa sekundet.

— Man kunde jo tænke sig, at det vilde være muligt at maale disse bevægelser i vor egen synslinje ved at iagttage stjernens afstand fra os paa to forskjellige tidspunkter. Men at maale en stjernes afstand fra os er netop et yderst vanskeligt stykke arbeide, hvor den i dette tilfælde nødvendige nøiagtighed er uopnaaelig. I det hele er denne metode aldeles uanvendelig. — Man kunde ogsaa tænke sig, at en slig bevægelse lod sig iagttage og maale ved at observere stjernens vexlende lysstyrke og nøiagtig maale denne. Men ogsaa dette er praktisk uanvendeligt. Det vilde tage mindst 1000 aar, før stjernens lysstyrke skiftede tilstrækkelig ved dens bevægelse til at gjøre slig iagttagelse mulig. — Spektroskopet derimod viser sig istand til at maale bevægelser, der blot optager dage, timer eller sekunder.

Dets anvendelse her og de resultater, hvortil den har ført, er et slaaende og vakkert exempel paa videnskabernes énhed og den maade, hvorpaa alle grene af viden og kundskab er sammenflettede.

Det hele beror paa opdagelsen af, at lyset er ether-bølger.

Lysets *farve* afhænger af, hvor mange af disse bølger der i et sekund træffer vort øie. Et vist antal bølger gjør paa øiets retina indtryk af *rødt;* et vist *større* antal giver indtryk af blaat lys o. s. v. Hver farve i spektret beror paa antallet af ether-bølger, som træffer øiet.

Men sæt nu, at vi *selv* med umaadelig hastighed reiser disse bølger imøde, saa er det jo klart, at et større antal af dem vil rulle ind mod øiet hvert sekund, end om vi stod stille. Reiser vi derimod fra dem eller i samme retning som dem, men med mindre hastighed end de benytter, saa vil et noget mindre antal træffe øiet, end om vi holdt stille. Men dette vil altsaa sige det samme som, at en bundt lynstraaler, der ifald vi stod stille, vilde været f. ex. grøn (grønt befinder sig midt i spektret, lige langt fra dets blaa og dets røde ende), naar vi bevæger os *mod* lyskilden, vil nærme sig spekrets blaa ende, blive blaa, indigo eller violet, og naar vi bevæger os *fra* lyskilden, vil nærme sig spektrets røde ende og blive gul, orangefarvet eller rød.

Men akkurat det samme vil naturligvis indtræffe, ifald det ikke er vi, som bevæger os paa denne maade, men lyskilden eller stjernen selv. Og her har vi da det enkle princip, hvorpaa den nye astronomi hviler.

Antag f. ex. en stjerne, der kun udsender grønt lys af en farvetone, liggende netop midt i spektret. Lad os antage, at baade den og vor jord at begynde med staar stille. Den udsender altsaa et antal lysbølger pr. sekund, der i vort øie giver signalet „grønt". Men sæt nu, at stjernen iler i lige linje mod os med overordentlig hastighed. Det er jo da klart, at vort øie hvert sekund maa opfange flere lysbølger, end stjernen i samme tidsrum udsender, og det vil sige, at dens farve vil ændres fra grønt til grønblaat, blaagrønt, blaat eller violet efter den hastighed, hvormed den nærmer sig os. Øges dens hastighed endnu mere, saaledes at øiet opfanger flere bølger pr. sekund end der repræsenteres af spektrets yderste violette ende, saa betyder det, at den bliver usynlig for os, af den simple grund at lysbølgerne træffer øiet med slig hastighed, at det ikke evner at opfatte dem. Den yderste violette ende af spektret repræsenterer nemlig det største bølgetal pr. sekund, som øiets nerver kan opfatte og tolke. Hurtigere bølgende lysstraaler er usynlige for os. De findes vistnok, men sees ikke. De er mørke. — Men saa hurtigt, at dette skulde indtræffe, er det utænkeligt at nogen stjerne kan bevæge sig. Bevægelserne dreier sig om langt mindre størrelser og ændringer end her antaget.

Men sæt saa paa samme vis, at stjernen med lignende hastigheder bevæger sig *fra* os. Den grønne farve vil da skifte til gult, gulrødt, rødgult eller rødt efter hastigheden. Og kunde denne tænkes øget endnu videre, vilde det atter indtræffe, at stjernen blev usynlig for os, fordi lysbølgernes antal faldt *under* det mindste tal, som øiets nerver opfatter. Lysbølger, der bevæger sig med mindre hastighed end de røde, ser vi nemlig heller ikke, skjønt de findes. Vort syn omfatter i det hele blot en brøkdel af den lysbølgende verden, blot de bølger, der bevæger sig med en hastig-

hed mellem de violette og de røde bølgers. Større som mindre hastigheder gjør lys og gjenstande usynlige.

Det lod sig altsaa tænke, at en slig stjerne alene ved sin bevægelses hastighed kunde blive usynlig for os; at altsaa stjerner kunde komme farende lige mod os og være os ganske nær og endog af mægtig størrelse, uden at vi kunde se dem, blot fordi deres bevægelseshastighod sendte alt deres lys mod vort øie med et bølgetal, større end øiets nerver kunde opfatte. Dette er dog som sagt blot et tankeexperiment.

I virkeligheden dreier det sig blot om ganske smaa forandringer mod spektrets ene eller anden ende, saa smaa, at de knapt lader sig iagttage. Dertil kommer saa ogsaa, at det hele tilfælde, som ovenfor er omtalt, er imaginært og umuligt. Stjerner, der alene udsender lys af en eneste elementær farve, existerer ikke, om end enkelte tilnærmelser dertil er blevet iagttaget. Det er tvertom det almindelige, at en stjerne indeholder alle spektrets farver og tillige lysstraaler udenfor begge dets ender (altsaa under vanlige forhold usynlige). Følgen heraf er da den, at en bevægelse mod os f. ex. blot har det resultat, at den grønne del af spektret flytter sig lidt mod den blaa ende, medens den grønne del strax fyldes (grøn) fra den røde del af spektret og en del af de før usynlige straaler ved dennes yderste ende bliver synlige som røde, medens en del violette straaler ved opflytningen skyves ud og bliver usynlige ved den anden ende. Og spektret bliver som helhed uforandret.

Men hvorledes hjælper da det hele os? Saa er vi jo lige langt?

Nei, spektret indeholder som bekjendt ogsaa en række mørke *linjer*. Disse har sin bestemte og faste plads i spektret og er let gjenkjendelige og lette at maale fra og til. Her er der heller ikke andre linjer, der ved en flytning kan rykke op og tage deres plads. I dem har vi altsaa et skarpt og greit middel til at maale spektrets flytning. Bevæger saaledes stjernen sig mod os, som i det sidst givne exempel, saa vil vistnok farvernes skiftning mod den blaa ende blive uiagttagelig, fordi andre farver rykker efter og fylder de ledigblevne pladse, men *linjerne* ændres ikke, skifter ikke farve eller indbyrdes stilling, rykker blot, let gjenkjendelige, et stykke ud mod den blaa ende. Og denne *linjernes skiften* kan observeres og maales med den yderste nøiagtighed.

Naar vi nu ved tallet pr. sekund paa de lysbølger, der repræsenteres af den del af spektret, hvori en bestemt linje ligger, og vi ogsaa har maalt dennes flytning mod den ene eller anden ende i et vist tidsrum og kjender tallet paa lysbølger i den del af spektret, hvor linjen nu befinder sig, saa har vi altsaa greie og nøiagtige data for at beregne stjernens bevægelse

fra eller mod os i det givne tidsrum. — Vi kjender jo da det antal lysbølger af en vis art, der træffer øiet paa ét tidspunkt, og det antal, der træffer det paa et andet bestemt tidspunkt. Vi ved, at stjernen selv den hele tid har udsendt et konstant antal bølger af denne art. Forskjellen i de to tal maa altsaa ligge i stjernens bevægelse fra eller mod os (eller vor fra eller mod den), og det hele reducerer sig til et meget enkelt regnestykke.

Her har vi principet. Lad mig nu illustrere det ved et par interessante exempler paa dets anvendelse.

II.

Man kjender den berømte forunderlige stjerne *Algol* i billedet *Perseus*. Den er som et lidet blinkfyr paa himmelen og tiltrak sig ved sin underlige optræden opmerksomhed fra de tidligste tider. Af samme grund fik den ogsaa navnet djævlestjernen. Dens egenskaber syntes saa helt uforklarlige og er vedblevet at være det til de allersidste aar. Først spektroskopet gav os paa den ovenfor omtalte maade klarhed over de problemer, som den frembød.

I to dage og to timer ad gangen forbliver stjernen af ens klarhed og lysstyrke og er da en stjerne af anden rang. Men saa aftager den aldeles pludselig i klarhed og intensitet og taber paa faa timer hele $^3/_5$ af sin lysstyrke. Af minimum lysstyrke forbliver den i omtrent tyve minuter, hvorpaa den atter hurtig vinder i klarhed, indtil den paa faa timer har naaet sin oprindelige styrke og skinner som en stjerne af anden rang. Det hele tager blot 2 dage, 20 timer, 48 minuter og 52 sekunder. Som man ser, er det hele maalt med yderste nøiagtighed. Forandringen i lysstyrke paa denne korte tid er saa betydelig, at den sees med det blotte øie, hvad der da er grunden til, at den allerede fra tidligeste tid af tiltrak sig opmerksomhed. Den er som sagt som et lidet blinkfyr i verdensrummets uendelighed. Fænomenet er desto lettere at iagttage, som der nær Algol er en anden stjerne, der ikke skifter, men stadig har Algols minimum lysstyrke. Naar Algol er paa sit laveste punkt, er den derfor lig nabostjernen, medens den paa sit høieste punkt er meget lysere og klarere.

Hvad kan nu grunden være til saa voldsomme og pludselige forandringer, som disse maa være? Man har længe formodet, at de maatte skyldes tilstedeværelsen af en anden mørk klode, der periodisk formørkede Algol. Paa nogen anden vis var og er fænomenet uforklarligt; men det var umuligt at prøve eller bevise denne formodning, før spektroskopet satte os istand til at maale de to kloders bevægelser.

Astronomen *Vogel* fandt saa en nat ved den spektroskopiske metode, at Algol fjernede sig fra os med en hastighed af 26 eng. mil i sekundet (ca. 42 km.). Denne voldsomme hastighed er dog intet vidunderligt i himmelrummet; vi kjender i hvert fald en stjerne, der bevæger sig dobbelt saa hurtig. Men ganske kort tid efter gjentog Vogel sin observation og fandt samme hastighed, men *i modsat retning;* stjernen ilte os nu imøde. — Her har vi jo et besynderligt fænomen. Iagttagelserne gjentoges, og det viste sig, at disse bevægelser var af fuldkommen periodisk natur. I løbet af 1 dag og 10 timer bevæger den sig mod os og saa gjennem nøiagtig samme tidsrum fra os. Nu fandt man ogsaa, at denne bevægelse hang paa det nøieste sammen med Algols forvandlinger. Hver gang stjernen befinder sig længst fra os og synes at snu, taber den $^3/_5$ af sin lysstyrke, som den atter gjenvinder, strax den begynder at nærme sig os.

Jeg har hidtil talt om stjernen, som om den bevægede sig i en ret linje frem og tilbage, fra og mod os. Men en slig bevægelse er umulig. Vi vilde imidlertid se den paa denne vis, selv om stjernen bevægede sig i en *cirkel*, naar blot en forlængelse af cirkelens *plan* faldt i jordens nærhed. Vistnok vilde da stjernen samtidig skifte stilling paa himlen i forhold til de andre stjerner og billeder. Men denne sidebevægelse, lodret mod vor synslinje, vilde være altfor liden til at kunne iagttages med noget instrument. Den hele cirkel, hvori Algol roterer, er nemlig (om end millioner af mil) i den *afstand*, hvori vi befinder os, tilsyneladende ikke større end et femogtyve-øre-stykke vilde se ud i en afstand af 800 km. Det er en af spektroskopets vidunderlige bedrifter, at det kan synliggjøre en slig størrelse.

En saadan cirkulær bevægelse svarer fuldstændig til alle iagttagne fænomener. — Men denne bevægelse er blot mulig paa én betingelse, at der findes en anden klode i nærheden, som øver tiltrækning paa Algol. Men i saa fald siger mekaniken, at de to maa rotere rundt hinanden. Hvad der her er af vigtighed at merke sig, er, at de spektroskopiske undersøgelser med nødvendighed *kræver* denne anden klode, som man allerede før havde gjettet paa. Mørk maa den naturligvis være, da den ikke sees, — eller i hvert fald af langt mindre lysstyrke end Algol. Her har vi altsaa djævelstjernens hemmelighed opklaret. Der er to kloder, en sterkt lysende og en i hvert fald meget mørkere. Den sidste kommer under deres omdreininger periodisk til at skjule en del af den lyse stjerne og hindre $^3/_5$ af dens lys fra at trænge frem. Denne formørkelse varer i tyve minuter hver gang.

Men spektroskopet fører os videre. Det hjælper os til at maale og veie disse to kloder og nøiagtig bestemme deres bevægelser. Ja selv

denne mørke klode, som aldrig noget menneskeligt øie har seet eller sandsynligvis vil faa at se, har vi maalt og veiet! Hvem skulde vel have troet, at *spektroskopet* vilde blive vort verktøi til at maale stjernediametre og veie rummets kloder!

— Lad mig, inden jeg gaar videre, give læseren en idé om vanskelighederne ved at foretage disse maalinger, og om hvilke yderst fine størrelser, det her gjælder.

Enhver ved jo, at stjernerne ikke viser nogen synlig *skive* selv i vore bedste, moderne teleskoper. Tvertom, jo bedre teleskopet er, jo mere fuldstændig bliver stjernen til et eneste lysende *punkt*. Afstandene er saa store, at trods disse kloders umaadelige diameter, forsvinder denne helt selv i kjæmpeteleskoperne. Det er i grunden ikke kloderne vi ser; de er usynlige. Det er blot det lys, de udsender, som vi kan se; blot det, der synliggjør dem. Og dette lys synes at komme fra et matematisk punkt. Og dog maaler vi disse diametre! Endog med stor nøiagtighed! — En klode af vor sols størrelse, der blot var fjernet saa langt fra os som den nærmeste stjerne, vilde ikke vise sig større end en ørn, der svæver saa høit over os, som Ny Zeland er under vore fødder! Selv om stjernerne blev bragt os saa meget nærmere, at deres afstand fra jorden ikke blev mere end en tiendedel af hvad den nu er, saa vilde det ligevel neppe blive os muligt at iagttage deres diametre. Og dog *maaler* vi dem!

At forklare, hvorledes vi ved spektroskopets hjælp har maalt Algols diameter, vilde nødvendiggjøre tekniske detaljer, som ikke her vilde være paa sin plads. Det maa være nok at pege paa hovedfaktorerne i beregningen. Algol taber under formørkelsen $^3/_5$ af sit lys, hvoraf vi slutter, at den mørke klode dækker $^3/_5$ af den lyse skive. Formørkelsen varer i 20 minuter. Og vi kjender den lyse stjernes hastighed. Dette udgjør hovedfaktorerne. Der er kun ét element af uvished i beregningen. Vi har nemlig antaget, at de to kloders tæthed er den samme. Skulde det opdages, at det ikke er saa, maa der indføres en tilsvarende rettelse i alle beregnede størrelser. Men der kan ingen tvil være om, at vi nu i hovedsagelige dele kjender Algol-systemet. Og Algol er den første stjerne i rummet, om hvis liv vi saaledes har kunnet kaste maalesnoren.

Algol er en mægtig, straalende sol. Vi maatte lægge over 320,000 km. til *vor* sols diameter for at faa Algol. Eller ved at tage to sole som vor og rulle dem sammen til én faar vi en Algol. Men om den end er dobbelt saa stor som solen, saa er den dog ikke dobbelt saa tung. Tvertom er dens vegt blot det halve af solens. Solen har en egenvegt eller tæthed, der blot er en fjerdedel af jordens (eller omtrent lig vandets).

Algol derimod er saa let, som om den var af kork. Deraf slutter vi, at den for en stor del maa være i gasagtig form; den centrale del tør naturligvis være fast og tung nok; thi det er jo blot gjennemsnitsvegt vi her befatter os med. Den mørke klode er omtrent af vor sols størrelse, men veier blot en fjerdedel saa meget. Ogsaa den maa derfor, skjønt mørk, for en stor del bestaa af gaser og lader sig sammenligne med Saturn, der rigtignok er meget mindre. Den mørke klodes hastighed er det dobbelte af Algols egen eller 52 eng. mil i sekundet (ca. 84 km.). Den tilbagelægger altsaa lige saa mange mil i et sekund som et engelsk eller amerikansk hurtigtog paa en time. Dens bane er næsten cirkulær, og den tilbagelægges paa den ovenfor nævnte tid.

En besynderlighed ved Algol-systemet er, at de to kloder er hinanden saa overordentlig nær, — det vil da sige maalt med himmelske maal, thi afstanden er dog altid henimod 5 millioner km. Men dette er overordentlig lidet sammenlignet med de to legemers størrelse. Man faar en idé om systemets forhold ved at tage en krone og en halvkrone og holde dem to tommer fra hinanden (kant til kant). Den mindre mynt er da den mørke klode og den større Algol. Man vil strax se, hvor ganske forskjellige disse forhold er fra de inden vort system raadende. Om den „flod og ebbe", som denne kjæmpelegemernes nærhed til hinanden maa fremkalde, er det vanskeligt at gjøre sig nogen forestilling. (Sluttes.)

Amerikansk literatur.

(Efter *Sydney G. Fisher* og *A. R. Spofford*, chef for kongressens bibliotek, i „*The Forum*").

Ikke mindre end tre forskjellige forfattere drøfter i januarheftet af det ledende amerikanske tidsskrift „*The Forum*" den nationale literaturs stilling for tiden. Fra samtlige tre artikler skal her gjengives en del oplysninger og tanker af interesse.

Den første artikel er overmaade pessimistisk. Dens opsigtsvækkende titel er: „*Har indvandringen ødelagt vor literatur?*" Forfatteren mener, at amerikansk literatur allerede er i forfald. Den har blot havt en eneste generation af store forfattere og alsidig virksomhed at opvise. Denne generation fødtes mellem 1780 og 1825. Siden 1825 er ingen første rangs forfatter eller digter fremstaaet i Amerika. Og grunden? Jo, den skulde være indvandringen. En stor og alsidig literatur kræver et kompakt, homogent folk og en intens nationalfølelse, mener forfatteren. Indvandringen sørger derimod for, at det amerikanske folk ikke faar anledning til at blive en kompakt og ensartet nation med sterk enhedsbevidsthed. Den

tilføier landet en stadig strøm af nye og uensartede elementer, der ikke fatter og ikke kan falde ind i den rationale aand, tone og tradition. Intet faar saaledes tid til at fæste, samle og klarne sig. Og under slige forhold er en stor national literatur umulig. Thi en saadan kræver altid mere end individuelle begavelser; den kræver det kraftig pulserende, bevidste folkeliv bag sig. Den store digter er blot sit folks talsmand. Han udtaler mindre, hvad han selv føler — sin egen persons indhold —, end hvad der bevæger sig i det folkedyb, der ligger bagom ham.

Dante giver middelalderens Italien — det paany vaagnende Italien — røst. Shakespeare er dronning Elisabets England. Overalt et kompakt folkeliv bagom digteren, en nation med sine traditioner og sit bankende hjerte og for alle tænkende hjerne.

Men noget saadant har blot existeret i Amerika én gang i dets historie, og helt og fuldt blot i én af dets 44 stater. Og følgen er da ogsaa, at landets eneste store literaturperiode falder sammen med hint historiske afsnit, og at næsten alle de store forfattere paa samtlige literaturens omraader var børn og borgere af den eneste stat. Massachusetts er den eneste stat i unionen, hvor der har existeret en amerikansk nationalitet, kompakt, ensartet og bevidst, med sine gamle, kjære traditioner og begeistrende historiske minder. Og Massachusetts er den eneste stat i unionen, der har frembragt en stor og alsidig literatur. Landets store literære periode tilhører ikke Amerika som helhed, men kun staten Massachusetts eller i det høieste ogsaa i mindre grad de øvrige Ny Englands stater, hvor der ligeledes en tid var en tilnærmelse til den samme virkelige nationalitetsdannelse som i Massaschusetts.

Og saa giver forfatteren en fortegnelse over landets første rangs forfattere med angivelse af deres hjemstat. Og fortegnelsen er slaaende. Af 21 saadanne forfattere fra literaturens forskjellige felter, som udenlandsk og indenlandsk kritik har enedes om at sætte i første række hver paa sit omraade, tilhører de sytten Massachusetts, og blot fire er at fordele paa unionens øvrige stater, og af disse fire falder en paa en anden Ny-England stat, medens en skjønt tilhørende Pennsylvanien dog helt har sluttet sig til den literære bevægelse i Massachusetts. Blot to bliver saaledes tilbage for de andre stater. Af disse falder en paa New-York og en paa New-Yorks nabostat New-Jersey, begge under sterk Massachusetts'sk paavirkning.

Massachusetts befolkedes mellem aarene 1620 og 1640 af indvandrere af rent engelsk blod. De var ikke eventyrere, og de kom ikke for at tjene penge, saalidt som de løb bort fra fattigdom og elendighed. Det var en helt udvalgt samling af mennesker, religiøse entusiaster, der med moralsk alvor, rene sæder og en intens religiøs tro forbandt et glødende frisind og fuldstændig demokratisk livssyn. De var et troens folk og et moralens folk. De var republikanere og demokrater, hvis republikanisme og demokrati var religion og helliget af det kristne kors. De kom for at finde den frihed, der blev dem negtet i Europa, for at faa tænke og handle efter sine overbevisninger, for at blive verdsligt og geistligt tyranni kvit og for at grunde i den nye verdens urskove et frit samfund af brødre paa Guds ords grund og i Jesu navn. Deres alvor og ærlighed var prøvet gjennem aarrækker af forfølgelser og lidelser. Troen selv var af en natur, der i de

tider satte store fordringer til de troendes intelligens og tænkeevne saavelsom til deres alvor og sæder. Følgen var da ogsaa, at indvandrerne udgjorde en ypperlig sæd for en ny nation.

Efter 1640 kom der ingen flere indvandrere til Massachusetts (heller ikke fra England) før omkring 1820. Statens hele befolkning nedstammede fra denne i nationalitet og tro ensartede første gruppe. I begyndelsen af dette aarhundrede var saaledes statens folk en næsten to hundre aar gammel kompakt og homogen nation, der mindedes og hædrede de samme fædre og dyrkede de samme traditioner. Der havde udviklet sig en ny nytional type og karakter. De var ikke længer engelske; de nye og større forhold havde ændret dem. Den gamle tro var mildnet og klarnet. Den udviklede sig jevnt og gradvis i rationalistisk retning, til den i aarhundredets begyndelse slog ud som en frisindet unitarisme, der næsten blev statens folkereligion, og i hvis atmosfære den nye literatur og dens mænd voxte op.

Og omkring aarhundredets begyndelse var det, da folket var modnet og havde en lang og begivenhedsrig historie bag sig, da kampen mod natur og indianere var bragt seirrig tilende, at Amerikas eneste store literaturperiode brød frem i Massachusetts eller rettere sagt i og om statens hovedstad Boston, og gjorde denne by for en tid til en rival af hvilkensomhelst hovedstad i verden. De forfattere og digtere, der nu fremstod, lader sig stille ved siden af hvilketsomhelst lands; England har forlængst anerkjendt dem som medhørende blandt de store i anglosaxisk literatur. Det var en helt *national* literatur, ny og amerikansk i indhold og aand. Demokrati, frisind og tro i énhed ligger bagom digternes sange og præger hvert blad af forfatternes verker. En sterk, frisk og kraftig literatur. Og den besad ogsaa, hvad der er særkjendet for enhver virkelig sund national literatur, alsidighed. Den var repræsenteret ved første rangs mænd paa alle omraader. Den bestod ikke bare af digtere og novellister, skjønt den naaede et rimeligt høimaal paa disse felte; den havde ogsaa historikere, tænkere, filosofer, *essayister*, teologer og videnskabelige forfattere, der alle har øget verdensliteraturen med varige verker. Vi behøver blot at mindes digterne Longfellow, Whittier, Lowell, Bryant og Poe; historikerne Prescott, Motley og Bancroft, novelleforfatteren Hawthorne, hvor en gammel kultur pulserer gjennem frisindede tanker og demokratisk tro, *essayisterne* Irving og Holmes, teologen Channing og den originale tænker Emerson. Samtlige mænd, der rager op over sværmen og sees langt ud over landets og tidens grænser, og samtlige født omkring aarhundredets begyndelse, tilhørende samme periode og paa én undtagelse nær samme stat, Massachusetts.

Samtidig fremviste den samme stat ogsaa paa andre af aandslivets omraader mænd af høieste rang, som talerne Webster, Everett og Phillips, patrioter og frihedsmænd som Sumner og Garrison og en mangfoldighed af mænd af mindre rang, om end af gyldigt værd. En betegnende egenskab for hele denne periodes mænd var ogsaa, at de ikke var abnorme og sygelige begavelser i en eller anden enkelt snever retning, men paa et par undtagelser nær *mænd* i ordets bedste og høieste forstand; mænd, der vilde have vundet agtelse, selv om de havde manglet begavelsen; denne laa ligesom ovenpaa, var indpodet i en solid, sund, mandig karakter, der ud-

gjorde den grund, hvorfra begavelsen tog sin næring og sit materiale. De var alsidig dannede mænd, ikke trange specialister. Alt menneskeligt interesserede dem. Klare tænkere, lige fri for fanatisme som for slaphed, — mænd først og begavelser bagefter.

Men med aar 1825 slutter denne friske, alsidige og energiske literaturperiode pludselig og for godt. Ikke én forfatter af samme rang født siden det aar. Og saa at sige aldrig nogen udenfor staten Massachusetts grænser. — Hvorfor? — Massachusetts har gaaet umaadelig frem siden 1825. Dets folk er nu gjennemgaaende oplyst og dannet i endnu høiere grad end dengang. Der læses mere, og der er større læselyst. Heller ikke er der nogen mangel paa literær virksomhed og interesse. Boston sværmer endnu af literaturdyrkere. Og der er originalitet og begavelse blandt disse. Men nogen første rangs forfatter viser sig ikke. Grunden kan blot søges i den indvandring, som begyndte i 1820. Den var i begyndelsen saa liden, at den ikke merkedes eller paaagtedes; først i 1830 vandt den officiel opmerksomhed. Og siden den tid har den tiltaget slig, at halvdelen af Massachusetts's befolkning nu er af fremmed nationalitet. Den gamle indfødte befolkning holder sig vistnok endnu omtrent ublandet og fører sit gamle liv og viser sine gamle karakteristiske egenskaber. Men indvandrerstrømmen har dog sat sit merke overalt, bleget og fortørret alt. Hovedstaden er politisk i fremmedes hænder. Forfatterne har ikke længer et homogent og intenst patriotisk folkeliv at falde tilbage paa.

Forfatteren styrker sin paastand ved at vise, at i perioden 1780—1825 hævdede Amerika fuldt ud sin literære plads ved siden af det gamle moderland England: men medens den nye verden ingen første rangs forfattere har frembragt siden 1825, har England fortsat sin literære virksomhed og føiet i hvert fald et halvt snes nye navne af første rang til sin liste. Grunden kan da, mener han, umulig søges i andet, end i at indvandringen har svækket det nationale liv i den eneste stat, hvor et saadant havde faaet tid og anledning til at udvikle sig.

Der er for tiden, mener han, ingen mangel paa begavelser. Tvertom, de yrer og vrimler. Men ikke en blandt dem lader sig maale med de gamles maal. De er specialister, driver det til at gjøre en eneste ubetydelig ting, trættende godt, som at skildre folkelivet i en eller anden del af staterne. De skriver ypperlig komponerede smaafortællinger. Men ingen af dem sender det røde blod dansende eller hamrende gjennem ens aarer; ingen faar en til som Lowell at knytte hænderne af nyfødt vilje og sværge en sag eller tanke livslang troskab; ingen sætter menneskehjertet i dybere bevægelse; taarernes kilder har de ikke opdaget. Digterne skriver vakre, velklingende, blodløse vers, som de gamle vilde foragtet som pigebroderi. Og betegnende nok, næsten alle de yngre forfattere viser det tydelige merke paa forfald: at maatte søge støtte i en eller anden art af journalistisk virksomhed. Bayard Taylor var den sidste, der forsøgte at være en alsidig aandens og literaturens mand som de gamle, og for ham lykkedes det ikke. Hans begavelse visnede under indvandrerstrømmens afsvidende indflydelse, og han ogsaa maatte tage tilflugt i journalistiken. Af andre forfattere siden 1825 har vi blot havt fem, som lader sig nævne udenfor landets grænser, novellisterne James, Howells og Marion Crawford,

humoristen Mark Twain og den helt dygtige fortæller af smaahistorier Bret Harte. Og udenfor den egentlige skjønliteratur staar literaturens øvrige felter tomme for første rangs begavelser.*)

Den anden artikel er væsentlig af interesse formedelst en del statistiske oplysninger. Saaledes lærer vi, at der i 1893 udkom ikke mindre end 1051 literære revuer, tidsskrifter og ugeblade, 611 tidsskrifter og ugeblade viet videnskab, ingeniørkunst, mekanik etc., 60 organer for lovkyndighed og 201 medicinske tidsskrifter og ugeblade. Tallene er jo talende, særlig naar man ved, at de mindste af disse gjerne eier et abonnentantal, der vilde faa en skandinavisk tidskriftsudgivers hjerte til at danse af fryd.

Der gjøres opmerksom paa, at tidsskrifter og ugeblade mere og mere repræsenterer det bedste i samtidig literatur. De dygtigere forfattere paa forskjellige omraader skriver ikke længer bøger, de skriver tidsskriftsartikler. Noveller af fremragende forfattere kommer først i et eller andet tidsskrift eller ugeblad. Det lønner sig nemlig bedst. En følge heraf er ogsaa, at det berettes fra alle biblioteker, at det er tidsskriftsrækkerne, der nu udgjør det væsentlige materiale, hvor et specielt emne skal undersøges. Selv i videnskaberne er tidsskrifterne righoldigere og bedre end bøgerne.

Det kan være et spørgsmaal, om denne forandring er heldig. Man kan frygte, at der derved tabes i grundighed. Men sagen er, at en tidsskriftartikel stiller langt høiere fordringer til en forfatter end en bog. Der skal mere gjennemtænkning og ofte en bedre stil og mere literær øvelse til for at skrive en tidskriftartikel om et emne end en bog. Og artiklerne skriver sig fra de samme mænd, som skriver bøgerne. Paa grundighed er der derfor ingen aarsag til at det skulde skorte. Publikum vinder ved, at de faar en mands bidrag til viden og tænkning paa et halvt snes sider istedetfor paa 3—400. Bliver den literære stil paa denne vis vel knap og nøgen, saa undgaar den paa den anden side den større fare at blive vandig og løs.

Tidsskrifterne har ogsaa skabt og udviklet smagen for smaafortællinger. Den gamle tre binds roman maa vige pladsen for en fint og kunstfærdig fortalt fortælling, hvor karaktererne levendegjøres og brænder sig ind i mindet paa ti, tyve sider.

En ny ting paa literaturens omraade er de saakaldte „literære syndikater“ eller kombinationer af blade eller tidsskrifter. Syndikatet kjøber en fortælling eller artikel af en fremragende forfatter, og den offentliggjøres saa i alle blade, der hører syndikatet til, men kan ikke benyttes af andre. Syndikaterne dannes naturligvis af presseorganer, der udkommer og læses inden helt forskjellige dele eller distrikter af landet. De er selvfølgelig istand til at betale forfatterne meget mere end et enkelt blad eller tidsskrift kunde. Og følgen er da, at næsten alle fremragende literære arbeidere finder det til sin fordel at skrive for disse syndikater. Disse tager

*) Jeg har gjengivet forfatterens ideer, fordi de indeholder interessante oplysninger om et hos os lidet kjendt og forstaaet emne. og fordi hans synspunkt utvilsomt indeholder megen sandhed: men lidt vel pessimistisk synes mig dog forfatteren at være. Indvandringen kan nok have druknet én nationalitet og afskaaret én literær udviklingsretning; men de nye elementer holder atter paa at samles, og der er tydelige tegn til, at en ny national literaturperiode netop er i frembrud hele Unionen over.

sjelden noget fra andre end kjendte navne; og de nøier sig ikke med indenlandske forfattere, men søger sine bidrag fra den hele verden.

Der er naturligvis den fare herved, at forfatterne fristes for den gode betalings skyld til at skrive mere, end de magter at *skrive godt*, og at yngre mænd finder det vanskeligt at faa afsætning selv for de bedste varer. Syndikaternes forretningsførere spørger gjerne blot efter forfatternavnet; det kjendte navn er, hvad de betaler for; indholdet er dem ofte ligegyldigt.

En anden ting, hvorpaa artiklens forfatter henleder opmerksomheden, er den stadige optrykning i nye udgaver af de ældre første rangs forfattere, hvis salg synes at voxe fra aar til andet. Samtidig oversættes lignende forfattere fra alle sprog.

En tredie artikel henleder opmerksomheden paa følgerne af den nye internationale lovgivning om literær eiendomsret. I Amerika har den kun virket heldig. En mængde elendighed i form af røverromaner o. l., der før oversattes eller stjales fra England og udgaves i latterlig billige udgaver, har nu ophørt at vise sig. En hel række af de firmaer, der „gjorde" i den slags varer, er gaaet fallit. Kun de allerbilligste oversatte romaner er blevet ubetydelig dyrere; de vegtigere og dyrere bøger er uden undtagelse blevet billigere. Større foretagender i retning af kunst og pragtudgaver er ogsaa muliggjorte. Alene forfatterne er blevet skuffede, fordi de ventede sig for meget. Engelske forfattere af enhver rang drømte, at den nye lovgivning vilde give dem hele det amerikanske marked, medens amerikanske literater indbildte sig det samme med hensyn til England. Det viser sig imidlertid, at af vanlig skjønliteratur tilvirker hvert land fuldt op til eget behov og *foretrækker sit eget*. Det er kun de store forfattere paa begge sider, der finder sine indtægter øgede; de smaa, der mente, at intet stod i veien for et verdensmarked for deres bøger uden manglende beskyttelse af deres eiendomsret, er blevet skuffet. Der har vist sig at staa andre ting i veien.

Kunst og smag i elektrisk belysning.

(Efter „*Fortnightly*").

Vi har hidtil betragtet det elektriske lys alene fra dets rent praktiske og nyttige side; at det ogsaa paa belysningens omraade muliggjør en ny kunst og en ny æra af smagfuld dekoration, har de færreste endnu drømt om. De elektriske lamper er blevet behandlet, som var de ikke andet end lidt sterkere lysende gasblus eller parafinlamper. Man har ikke halvt forstaaet alle deres fordele og deres helt originale karakter. Man har hængt dem paa samme vis som de gamle gasblus, endog fæstet dem til gamle lysekroner og kandelabrer. Ja vi ser endog elektriske lamper under de umuligste forhold *staaende* istedetfor at *hænge*, alene fordi et *gasblus* naturligvis maa vendes den vei. Heller ikke har man forstaaet og nyttiggjort fordelene ved, at elektriske lamper saa godt som ikke heder og ingen

lue, røg eller sod udsender. De kan placeres lige ved en væg, i et maleris ramme, lige under et dekoreret tag, midt inde blandt gardiner, tæpper etc. — Men dette muliggjør netop den belysning, der i et dagligværelse er den behageligste, — ved reflekteret lys. Vi skulde aldrig se ved det direkte lys fra en lampe, men ved reflekteret lys fra de gjenstande i rummet, der særlig skal oplyses og fremhæves. Lyset bør synes at komme fra malerier, dekorerede tage, speile, møbler og sprede sig jevnt og blødt gjennem rummet. Dette er det muligt at opnaa ved elektriske lampers hjælp. De lader sig sætte slig i et maleris ramme, at de paa heldigste vis oplyser dette og at rummet samtidig synes at oplyses for det. De lader sig paa samme vis anbringe i taget. Har man mørke og tunge gardiner for et vindu, opnaar man en vakker effekt ved at hænge en elektrisk lampe inde i en slebet flaskeglas eller vase inde i vinduesfordybningen.

Elektriske lamper bør næsten altid *hænge* og de stativer eller dele, hvortil de fæstes, maa naturligvis være formet og beregnet derefter. De gamle gaskroner og lysestager er beregnet paa lys, der maa brænde *opad*, og egner sig derfor aldrig for elektriske lamper; deres benyttelse dertil gjør et barbarisk indtryk. Derimod bliver de mulige former og tegninger for elektriske lampeholdere næsten uendelige i antal. Flyvende fugle kan bære dem i næbbet; de kan hænge som frugt paa trægrene; de kan dingle ved enderne af fint net- eller kjædeverk. De kan anbringes paa alle mulige steder, høit eller lavt; man behøver jo ikke at kunne naa dem med fyrstikker; i hjørner og kroge. De kan straale ud af væggen, hænge som svævende i luften næsten uden synlig forbindelse med noget, over ens hode. Bogskabe og skabe med porcellæn eller sølv bør have elektriske lamper i selve skabet. Ligesaa linnedskabe, kjøkkenbænke, etc. Har man først elektrisk belysning i huset, koster det en bagatel at have lamper paa alle saadanne steder. Anlægget er en ubetydelighed og de benyttes saa kort tid ad gangen, at deres kostende pr. aar ogsaa bliver forsvindende.

Smaa silketøisposer om lamperne formilder lyset og giver det den tone og blødhed, man ønsker.

En enkelt sterk lyskilde skulde aldrig benyttes i beboelsesværelser. Den skader øinene, virker ubehagelig og faar værelset til at se trangt og lidet ud. Flere smaa lamper oplysende de væsentlige gjenstande i rummet faar det sidste til at se større og friere ud, mens lyset samtidig bliver blødere og behageligere.

I entreen skulde lyset ordnes saa, at det tændes (om aftenen) ved at døren aabnes. En cigartænder burde hænge ved entredøren.

Man skaffer sig et koseligt hjørne at læse i ved at fæste en lampe til den høie ryg af en magelig lænestol. Lampen maa have et hængsel, der tillader den at indtage enhver stilling og en tragtformet skjærm, der samler lyset paa den bog man læser. Den elektriske knap anbringes paa lænestolens ene arm. Helst ordnes denne slig, at lyset kan enten tændes helt, slukkes helt eller brænde med halv styrke. Man kan da uden at røre sig skrue lyset ned, dersom man ønsker at tænke eller drømme over, hvad man har læst, eller slukke det helt, om man vil hvile en stund. En lignende lampe ved sengen bag ens hode, gjør læsning paa sengen aldeles uskadelig og skaffer et prægtigt lys i sygdomstilfælde.

Amerikas kamp for herredømmet over verdenshandelen.

(Efter *John R. Procter* i „*The Forum*").

Fire femtedele af den tempererede zones landomraade befinder sig i den anglosaxiske races eie, og netop denne del omfatter den bedste jord og de malmrigeste fjelde.

Ni tiendedele af verdens kul-beholdninger findes paa anglosaxisk grund: 6 tiendedele i de Forenede Stater, 3 tiendedele i England og dets kolonier. Frankrig, Tyskland, Belgien og Spanien eier sammen bare en femtiendedel. Ruslands kulfelter ligger for langt borte fra kysten, til at de faar betydning for udenverdenen. Kul er jo grundstoffet for al fabrikdrift, al jernbanedrift, al sjøhandel. Den nation, der behersker kul-beholdningen i verden, behersker dermed ogsaa al bedrift i verden. Ja, i krigstilfælde vil denne nation kunne stænge sine fiender ude fra adkomst til kul. Derfor har England befæstet sine kulhavne for marinens forsyning rundt om i verden; endog Kinas og Koreas kul-leier behersker England ved sine fæstningsverker ved Hong-Kong og Port Hamilton.

England er tillige herre over alle hovedlinjer for verdens-sjøhandelen: Gibraltar, Malta og Aden behersker veien fra Europa til Sydasien og Australien; Singapore behersker Malakkastrædet; Port Kennedy behersker Torres-strædet; Hong-Kong behersker Kinahavet; Port Hamilton behersker Gulehavet og Japanhavet; Wellington behersker Cook-sundet mellem Ny Zelands to øer; alle kulpladse og flaadestationer paa Australiens kyst værges af sværeste skyts; Sydafrikas spids værges af Kapstadens og Port Elizabeths batterier; Falklands-øerne behersker passagen rundt Kap Horn; indløbet til Lawrence-floden og de store nordamerikanske indsjøer beherskes af fæstningsverkerne ved Halifax, St. Johns og Quebec; forterne paa Bermuda- og Bahama-øerne samt paa Antillerne og Jamaica behersker farvandene mellem Nord- og Sydamerika; og Esquimalt værger sundene bag Vancouver-øen og hele Canadas Stillehavs-side.

England er desuden herre over endepunkterne for alle de vigtigste undersjøiske telegrafkabler.

Faar England krig, blir det umuligt for fiendens skibe at færdes ad de kjendte havveie; og telegraf-forbindelse med hjemlandet vil blot engelske skibe og udposter have fordelen af at kunne benytte. Kul vil blot engelske skibe faa fat paa overalt.

England er altsaa grundig udstyret for en verdenskrig; men dets politik er verdens-fred. Englands ry beror paa dets seire i fred: det

skyldes Peel og Cobden mere end Nelson og Wellington, at det engelske navn „døiver“ alle andre nationers rundt om i verden. „Fred — Frihandel — Forstaaelse mellem folkene,“ har været det løsen, hvormed England vandt sin magt. 40,000 millioner kroner har England udestaaende i fremmede lande — følgelig er al Englands politik rettet mod bevarelsen af verdensfreden. England er direkte interesseret i alle andre nationers fremgang og fredelige lykke.

Englands udenrigshandel synes at vise, at herredømmet over kolonier og besiddelser ikke har saa svært meget at sige. I 1891 var Englands samlede omsætning 18,288 millioner kroner; deraf faldt 3338 mill. kr. paa handelen med britiske besiddelser, og 8950 mill. kr. paa handelen med fremmede lande, hvoraf igjen alene handelen med de Forenede Stater optog de 2375 mill. kr.

Englands indførsel fra de Forenede Stater overgik indførselen fra samtlige britiske besiddelser. Altsaa handler England ikke meget mindre med de 65 millioner mennesker i de Forenede Stater end med de 386 millioner mennesker under den britiske krone. Civiliserede folk har mere at sælge og mere at kjøbe for, end halv-civiliserede folk. Derfor ligger den slutning nær, at det for den britiske handel lønnede sig bedre at bygge veie, jernbaner og havne i de uciviliserede strøg, der staar under det engelske flags beskyttelse, end at bygge panserskibe og batterier. De engelske varers prisbillighed, de engelske skibes talrighed, de engelske konsulers dygtighed er tryggere garantier for den britiske handel end alle dets krigerske meriter siden slagene ved Trafalgar og Waterloo.

Englands statsmænd er ogsaa fuldt opmerksom paa, at „den europæiske ligevegt“ har mindre at betyde i dets politik end forholdet til Nordamerikas Forenede Stater. Det er blot mellem de to store anglosaxiske statssamfund, at væddekampen om verdens-herredømmet paagaar.

Siden de to grene af stammen skiltes i statsretlig henseende, har det lille ø-rige udenfor Europas nordvest-kyst lagt under sig lande og strande overalt ellers i verden, men indrømmet den usleste undersaat i den fjerneste koloni samme fulde frihed, som briten nyder hjemme, og frihandel har været rigets kraftigste vaaben.

De tretten smaa strand- og skog-kolonier ved Nordamerikas østkyst har imidlertid selv koloniseret dale og sletter indover det oprindelig ukjendte fastland, indtil i vore dage 44 rige og mægtige stater med fælles sprog og fælles overstyre fylder dette fastland fra Atlanterhavet til Stillehavet, fra de store sjøer“ til den Mexikanske Bugt. Før de store jernbaner endnu havde forbundet Stillehavs-stranden med den side, som vender mod Europa, var al drift samlet netop paa denne østlige side af landet. Og driften

førte ganske naturlig til skibsfartens udvikling. Nordamerikanske skibe besørgede ikke blot hjemlandets omsætning, men truede endog Englands skibsfart med en slem konkurrence. Saa kom det kolossale opsving i Englands skibsfart efter frihandelens indførelse, medens Amerikas beskyttelsestold-politik fordyrede skibsbygningen, saa landets skibsfart hæmmedes. I 1856 foregik 75 pct. af de Forenede Staters udenrigshandel i landets egne skibe, i 1861 blot 65 pct., i 1870 blot 35 pct., i 1892 blot 12 pct. Værdien af de fragtede varer beløb sig i 1857 til 1932 millioner kr. for amerikanske skibe og blot 800 mill. kr. for udenlandske skibe. I 1892 fragtede amerikanske skibe varer for kun 800 mill. kr., medens udenlandske skibe fragtede for 5800 mill. kr. I denne nedgang har borgerkrigen ingen paatagelig skyld.

Imidlertid har de kolossale jernbane-anlæg trukket fastlandets syd- og vestkyst ind i øst-staternes rigt blomstrende forretningsliv. Jernbanebygningen trak umaadelige kapitaler til sig, medens skibsbygningen gik tilbage. For tiden eier de For. Stater 315,000 kilometer jernbaner, over halvdelen af verdens samlede jernbanenet, og 74,000 km. mere end Europa (de For. Stater har blot 65 mill. indbyggere mod Europas 365 mill.!).

Saa blir altsaa spørgsmaalet: gives der tegn til, at Englands verdensherredømme over industri og storhandel kan komme til at flytte over til de Forenede Stater?

Den lille flæk paa verdenskartet, der kaldes Storbritannien, har i dette aarhundrede skaffet halvdelen af alt stenkul. I 1891 producerede Storbritannien 36 pct. af verdens kul, men de For. Stater 33 pct. De For. Staters kulproduktion stiger med 10 pct. aarlig, Storbritanniens blot med 2 pct. Kulprisen i England stiger, i Staterne falder den. England udfører 31 pct. af sine kul, Staterne ikke fuldt 1 pct. Om ikke længe vil Staterne kunne udføre kul i stor maalestok.

Rujern-produktionen har til datum England behersket ved at virke mere end halvdelen af verdens rujern. Sit høidepunkt naaede Englands jernproduktion i 1882; efter den tid har Staterne fordoblet sin jernproduktion, saa Staterne nu for tiden overgaar England. I 1867 skaffede England 52 pct., Staterne kun 14 pct.; men i 1891 skaffede Staterne 34 pct., England kun 30 pct. af verdens jern. Jernproduktionen i Staterne voxer sterkere end befolkningen. 1830—60 steg jernproduktionen dobbelt, 1870—90 firedobbelt saa hurtig som folketallet. 1880—90 steg Staternes befolkning med 28 pct., men landets jernproduktion med 130 pct. Ved aar 1900 anslaaes Staternes jernproduktion til at kunne fylde 45 pct. af verdens behov. England udfører størstedelen af sit jern; Staterne indfører mere,

end der udføres; men Sydstaterne producerer allerede jern billig nok til udførsel.

Spinde- og væve-industrien vil England beholde forholdsvis længere. Garn og tøier udgjør i værdi omtr. halvdelen af landets samlede udførsel, skjønt raastofferne (bomuld, uld og jute) maa indføres udenfra. Storbritannien eier for tiden halvdelen af verdens bomulds-spindemaskiner, Staterne blot en sjettedel; og begge lande viser omtr. den samme fremgang i denne industri for de ti sidste aars vedkommende. Staterne avler 80 pct. af verdens bomuld, og produktionsprisen pr. meter tøi er lavere der end i England. Saa udsigten for England til at beholde sit gamle verdensherredømme selv over denne industri neppe er synderlig stor. Sydstaternes bomuldsavl er 1870—90 stegen fra 3 til 9 mill. baller; en fremgang, der spotter al sammenligning med befolkningens vext. 1 pct. af den dyrkbare jord i Sydstaterne kan skaffe al den raa bomuld, der trænges i verden. Og opdagelsen af fosfatleier i samme strøg lover en aldeles uberegnelig øgning af avlen. Sydstaterne har rigelig adgang til billigt kul, vandkraft og dybe havne.

Kornavlen i staterne stiger mere end dobbelt saa raskt som folketallet. Blot en brøkdel af den dyrkbare jord er under dyrkning, og dog avles der allerede korn nok til at føde det dobbelte af landets folketal Landets fabrikdrift strækker endnu kun til for landets eget forbrug, men kornvarer optager 80 pct. af den samlede udførsel. Aarligaars er en halv million indvandrere strømmet til landet og har væsentlig slaat sig ned som jordarbeidere paa det indre sletteland; staten har givet fri jord til anlæg af jernbaner. Nu er det forbi baade med indvandringen og landuddelingen; derfor gror der nu fabriker op inden de strøg, hvor tidligere al produktion var jordbrug. Følgelig maa landet se sig om efter udenlandsk marked ogsaa for det voxende overskud af fabrikvarer. De industridrivende har derfor begyndt at faa øinene op for det vanvittige i beskyttelsespolitiken. Kravet paa toldtariffens fjernelse blir stadig sterkere.

Toldens afskaffelse uden tilsvarende anstrengelser for at skaffe amerikanske fabrikvarer indgang paa verdens-markedet vil øieblikkelig foraarsage forstoppelse inden landets opblomstrende fabrikdrift. Staternes ældre medbeiler sidder jo inde med svære fordele: gamle sikre handelsforbindelser verden rundt, fortrinligt konsulatvæsen, udmerket indarbeidet regjeringskontrol *(Board of Trade)* og en overmægtig handelsflaade. Det viste sig nylig, at et New-York-firma, der skulde sende kul fra Virginia til Rio Janeiro, fik billigere fragt ved at skibe ladningen den lange omvei over Liverpool! Til Stillehavs-siden af den „gamle verden“ er der kortere sjøvei fra Liverpool end fra New-York; Suez-kanalen gjør England til

herre over Asiens handel. Af de $12^1/_4$ mill. tons varer, der i 1891 fragtedes gjennem Suez-kanalen, gik mere end 75 pct. i engelske skibe. Englands marine betrygger desuden den engelske handel paa alskens hel- og halvbarbariske folks havne. Og Englands statskik gjør det muligt for dets dygtige statsmænd at befatte sig med handels-, industri- og finansspørgsmaal i ganske anden maalestok end administrationen i de Forenede Stater, hvis hovedbeskjæftigelse er at skaffe partifæller en foreløbig ansættelse i offentlige embeder.

Hvad kan saa bli gjort fra Staternes side for at rivalisere med England? En seilbar kanal mellem Atlanteren og Stillehavet vilde skjænke New-York 5070 kilometer og New-Orleans 6440 km. kortere vei end Liverpool til Stillehavets havne, til Sidney og Yokohama. En slig kanal, der maatte gjøre Staterne til verdens verksted og banksæde, vil koste mindre, end Staterne aarlig øser ud i „pensioner". Den engelske stat støtter landets handelsflaade ved bevilgninger, mod at forbeholde sig adgang til at laane vedkommende oceandampere i krigstilfælde som krydsere. Paa lignende vis kunde jo Staterne bevilge penge til bygning af Stillehavskanalen, mod at alle indenlandske dampere, hvis eiere indgik paa at laane dem til krydser-brug i en krig, fik fri passage gjennem kanalen. En reform af Staternes administration, hvorved embedsverket unddrages partikampen, kan ikke lade længe vente paa sig; ligesaa vil visselig konsulatvæsenet reformeres derhen, at konsulerne udenlands blir driftige handelsagenter.

Blir disse forholdsregler sat igjennem, og tolden efterhvert afskaffet, kan Staterne optage en dyst om herredømmet over verdenshandelen med lyse udsigter til endelig seir.

Desuden er det neppe haabløst at tænke paa en nærmere sammenslutning mellem England og Staterne til samarbeide i handel og sociale spørgsmaals løsning. Den engelsktalende verdens forening i en Anglosakserliga maatte for lange tidsrum betrygge verdensfreden og den almindelige fremgang i velstand. Europas fastland maatte da med sine væbnede leire og sin aarelange krigstjeneste for landenes bedste ungdom, med sin beskyttelses- og „alliance"-politik sakke fuldstændig agterud i kappestriden med den af militarismen helt ubesværede anglosaksiske verden hvor arbeide og frihed fik et trygt hjem. I fællesskab eier anglosakserne verdens ypperste jordbund, herredømmet over verdenshavene, ni tiendedele af verdens kul-beholdning; de producerer allerede tre fjerdedele af verdens jern og staal, fire femtedele af verdens tin, to trediedele af verdens guld, halvdelen af verdens sølv, halvdelen af verdens uld, 36 pct. af verdens hvede, 95 pct. af verdens bomuld og mere end halvdelen af verdens fabrikvarer

overhode. Samtlige hovedlinjer for den samlede verdenshandel er i anglosaksernes varetægt. Og den britiske races medfødte arbeidskraft, opfinderevne og forretningsdygtighed synes at ville bevare sin anerkjendte overlegenhed. Racens medfødte frihedstrang er heller ikke svækket.

Krig skyldes oftest indskrænkning af handelsfriheden og den overdrevne nationalfølelses spænding. Skulde ikke gjennemførelse af frihandel og de mægtigste folkeslags sammenslutning i fredeligt øiemed blive et kraftigt værn for almen fred og fremgang?

Agatha Washington.

En studie.

(Af *Hosea Wilkins*).

I.

Hun var bare en mulatinde, og dog vendte folk sig og saa efter hende paa gaden. Det var ikke muligt andet. Man vendte sig spørgende, nysgjerrig. „I al verden . . .?" begyndte man uvilkaarlig og manglede saa ord til at fortsætte, tanker for det indtryk, man modtog. Hun var vakker trods den brune hud, — for mulatinder med kan en enkelt gang være vakre. Men det var ikke *det*, som tiltvang sig opmerksomhed. Nei, det var, at man mødte noget i hendes ansigt og hele væsen, som ellers aldrig sees i hendes race. Ansigtet var aandigt, spirituelt, fint; og figur, gang og holdning, ja lige til hænderne, som ellers gjerne er en farvet skjønheds fortvilelse, gav det samme indtryk. Enten løi det alt sammen, eller man havde for sig i denne mulatinde en sjelden begavet og høisindet kvinde, en blanding af sværmersken og den fine, aristokratiske verdensdame med al den hvide races kultur og dannelse i blod, hjerne og nerver. Ikke én blandt ti tusen hvide eier det udtryk, ikke én blandt hundre tusen. Det findes alene, hvor gammel kultur og dannelse blander sig med individuel begavelse og karakter, høit aandsliv og intens ideel begeistring. Og her var det alt samlet under den brune hud. Ikke til at tage feil af.

Men det besynderlige og det, der bragte en til at famle efter ord, stansede ikke der. Thi trods alt dette *var* hun ogsaa samtidig mulatinden med den mørke races hede blod og dybt sanselige natur. Heller ikke det var til at tage feil af. De to naturer blandede sig i blik, i ansigtstræk, i holdning; blandede sig og løb i ét til noget nyt, der stod for en som en eggende gaade, en overraskelse, et fænomen, hvorfor man hverken vidste navn eller klassifikation, og som man ikke kunde forstaa. Derfor vendte man sig uvilkaarlig og saa efter hende. Og derfor begyndte man: „I al verden . . . .?" uden at finde ord eller tanker til at fuldføre sætningen eller forme det besynderlig blandede indtryk.

— Trækkene nærmede sig slaaende den kaukasiske type og var endog af sjelden renhed. Kun næsen var lidt for bred og læberne vel store og røde uden dog at skade det fine, aandige udtryk. Huden var lysebrun og fløielsagtig med en

frisk, glødende blodets rødmen indunder; haaret tykt, sort og lidt kruset; øinene store og sorte, men med en dybde, udtryksfuldhed, mild ro og aandfuldhed, der ellers aldrig findes i forbindelse med hendes farve. Sekelgammel kultur og dannelse med en Jeanne d'Arcs sværmende, troende begeistring syntes at straale ud af de øine, — og dog laa i samme blik en mulatindes hede, skjelmske sanselighed. Af middels høide med velformet „hvid" figur.

Agatha Washington var ikke alene vakker; hun var ogsaa rig — meget rig. Hendes far var Johnson Washington, en af Vicksburgs rigeste kjøbmænd. Mulat. Han hed oprindelig Washington Johnson (det sidste navn efter den første mand, han havde arbeidet for efter sin frigjørelse), men havde været klog nok til at forandre rækkefølgen for at undgaa at blive forvexlet med de tusen andre Washington Johnsoner; vel ogsaa, fordi *Mr. Washington* klang ganske anderledes fornemt end *Mr. Johnson.* Han var født som slave, sattes som ung gut paa bar bakke ved frigjørelsen og var en af de mange, der har vist, at negerracen magter at optage konkurrencen med de hvide under lige forhold. Han havde i slavedagene lært at regne, læse og skrive lidt, og med den lærdom og to hænder, der aldrig blev trætte, havde han alle vanskeligheder og fordomme tiltrods bygget sig en anseelig formue. — Først var han blevet løbergut, saa fik han kjøre om med varer, blev endelig tilladt at handle lidt paa egen haand, og en vakker dag leiede han sig en hjørnebod i negerbyen og begyndte handel i eget navn (det var *da*, at Johnson blev til Mr. Washington) med den farvede befolkning. Det gik glimrende; butiken var snart for liden. To gange havde han flyttet ind i større leiligheder siden den tid. Nu handlede han i sin egen store fireetages murgaard og holdt et dusin betjente i butiken alene. Han var desuden blevet grosserer og tjente gode penge ved at sælge varer i partier til negerkjøbmændene udover landet. Fortjenesten kom ind i brede strømme og sattes i tomter og nybygninger i den voxende by. Gik alt fremdeles lige godt, saa maatte den forhenværende slave kunne ende sine dage med henved $^1/_2$ million paa kistebunden — og en begravelse som en guvernørs eller kongresmands.

Et stykke søndenfor byen, lige ved Missisippien, havde han sit hjem, — et af de mindre, gamle herresæder fra den hvide planteradels dage. Den aristokratiske eier, der ikke evnede at indrette sig efter de ved krigen og frigjørelsen skabte forhold, havde været nødt til at sælge, og den tidligere slavegut havde kjøbt. Det var hans livs store stolthed og glæde. — Det og datteren. — Et slags glad hevnfølelse blandede sig med slavens beundring for alt det, der har tilhørt den høiere race, naar han vandrede om paa sin gaard og gottede sig ved at være herre og eier der, hvor hans lige engang havde staaet under pisken.

Johnson Washington var en ligetil og fuldblods mulat; en ihærdig mand med geni for forretninger, men med al sin races oprindelige raahed og ubarkethed og med den gamle slaves sind; forfængelig og hovmodig, støiende og braakende, men ogsaa hundsk krybende, naar en hvid tog ham paa „rette maade", — det vil sige (figurligt talt) smeldte med pisken over ham. Han var trods rigdom og forgyldning den gamle plantageneger. Store, tykke læber, gulbrun hudfarve og et glimt i øinene, der undertiden kunde sende kulde igjennem en, — et lumsk stilettoblik. Det var ikke paa ham, datteren slegtede, det var klart. Skjønt der var alligevel en art lighed mellem dem, — meget mere end mellem mor og datter.

Moren var ogsaa fuldblods mulatinde. Ikke spor af datterens finhed i de grove, brede ansigtstræk og den svære, klodsede, vraltende figur.

Der var fire børn ilive og et halvt dusin paa kirkegaarden. To brødre var ældre end Agatha, og en søster var meget yngre, ikke fuldt voxen endnu. Vanlige mulatter alle sammen. Brødrene ganske vakre og med farens energi og forretningslyst. De havde havt god skolegang og var ærgjerrige; politiserte og intrigerte blandt sin race; drømte om at komme i kongressen som „*colored representatives*“ eller blive sendt som ambassadører eller gesandter til et eller andet hof i Europa eller Asien, hvor de kunde glimre med sine diamanter og imponere ved at øse guld ud til alle kanter. Skolegang og dannelse udgjorde en temmelig tynd politur, saa tynd, at den egte naturraahed skinnede igjennem den. — Søsteren var en tynd, styg, skranglet mulatpige.

Agatha var saa forskjellig fra sin egen familie som fra hele sin race forøvrigt. Hun var svanen, der var kommet til verden i en gaasefamilie. Og forældre og søskende følte det. De saa op til hende, beundrede og næsten frygtede hende, — som man frygter et høiere væsen, hvis blotte nærværelse og følte natur skjæmmer en. Selv den langtfra fintfølende far var under denne høiere naturs indflydelse, følte den og bøiede sig ydmygt, beundrende for den. Han sænkede sin bydende, skraldende stemme, naar hun kom ind; tog hastig benene ned af den stol eller det bord, hvor han yndede at slænge dem, saa sky hen paa hende, blev forlegen og keitet. Og dog var det hans største glæde at være, hvor hun var, at sidde stille henne i et hjørne af værelset og iagttage hende ved pianoet eller ved en bog. Han var ikke stoltere, naar han spadserede over sin eiendom eller kommanderede nede i butiken, end ved slige leiligheder. Men *da* var han ydmyg tillige, og saa glad og varm om hjertet; de skarpe øine blev milde og fugtige, og stilettoblikket forsvandt ganske. — Ligedan var det med moren. Saasnart datteren nærmede sig, strøg den gamle dame sig hurtig og mekanisk om mundvigerne med haand, halstørklæde eller, hvad der var forhaanden. Hun „dypped“ nemlig snus*) i al hemmelighed, og det vilde hun ikke for alt i verden, at datteren skulde se eller vide.

Den unge piges udseende løi nemlig ikke. Hun *var* den fine, begavede, høisindede kvinde, som hun gav indtryk af at være. Hovedet yrede af tanker og sjælen af længsler, billeder og idealer. Hun eiede den natur, der har skabt grundlæggerinder af klostre og barmhjertighedsstiftelser, en dyb religiøsitet og længsel efter at hjælpe, være til nytte og give af sin kjærlighed og sine evner; længsel efter at blive brugt til høie og ædle formaal — brugt i den Høiestes tjeneste —; men dertil besad hun ogsaa en tankernes og idealernes finhed og poesi, der er sjelden blandt denne klasse af kvinder. Alt selvfølgelig endnu uudviklet, hende selv blot halvt bevidst. — Hendes senere liv gjorde det jo aabenbart for alle.

Men dette var blot den ene del af hendes natur. Ved dens side stod et hedt, dybt sanseliv; — intens sanselighed, om man vil, kun maa ikke ordet her misforforstaaes; det betegner blot den hede blodfylde, den kraftig udviklede legemlige natur, de skjærpede sanser, men ingen lavhed eller sindets urenhed.

Disse to naturer blandede sig i hende og indvirkede gjensidig paa hinanden. Og det ikke saa, at den sanselige natur trak den ideelle ned; men saa, at den sidste ligesom gjennemsyrede og rensede den første, medens til gjengjæld det hede blod trængte ind i den ideelle sfære og gav livet der en kraft og glød, der gjorde

*) At „dyppe snus“ er en meget udbredt skik blandt hele den farvede befolkning i de amerikanske sydstater. Det bestaar i at tygge den ene ende af en flis, til den danner en liden kost. Denne dyppes saa i snus og stikkes i munden, hvor den gjerne beholdes i timevis ad gangen.

dets længsler og higen lige intense som den sterkeste sanselige kjærligheds. — Sansernes liv idealiseredes, og det ideelle liv blev varmt, blodfyldt, kraftigt og poetisk. De to naturer neutraliserede ikke hinanden, stredes ikke engang, men støttede og styrkede gjensidig hinanden. De var blevet fuldstændig ét. Kom hun nogensinde til at elske en mand, saa maatte det blive med hele sit væsen, med alle de længsler, al den tro og kjærlighed og higen, hvormed hun omfattede Gud og sine idealer, saavelsom med sansernes hede liv.

Og én ting var fælles for de to sider af hendes natur, — en intens lidenskabelighed. Hvad hun holdt af, det holdt hun af indtil tilbedelse, og hvad hun interesserede sig for, det ønskede hun at ofre alt.

Alt i verden har naturligvis sin fyldestgjørende aarsag, og saa maa det jo ogsaa have været med denne høiere og finere, tydeligvis „hvide" natur i mulatinden. Fra forældrene kom den ikke, men arvelighedens lov vilde vel alligevel have kunnet forklare dens nærværelse og have vist os, hvor „naturligt" det hele var, dersom det blot havde været skik og brug blandt den farvede race at holde slegtregistre. Det er det uheldigvis ikke. Eller *var* det i hvert fald ikke. Slegttavlerne kan sjelden føres tilbage til alle fire bedsteforældre engang, og slutter i hvert fald næsten altid med den generation, der kom ud af slaveriet. Agatha kunde til nød huske en bedstemor — mormor. Mulatinde hun med. Videre kjendte hun ikke sin slegt. Naar eller hvorfra det hvide blod paa begge sider var kommet ind, vidste ingen. Arvelighedens lov spiller mange underlige puds. Et eller andet sted i slegten, kanske høit oppe, var der muligens rundet ind en aare af det fineste og fornemmeste blod, som sydens gamle aristokrati eiede. Det kom kanske fra det bedste af den gamle franske eller engelske adel og havde før frembragt under hvid hud netop slige kvinder, som man nu mødte i mulatinden. Saa havde kanske denne aare af blod lagt skjult, sovende og umanifesteret i slegtens dyb gjennem flere generationer, der ikke havde vist spor af at eie den. Den havde ikke blandet sig med slegtens øvrige hvide eller med dens sorte blod, havde lagt der ubrugt og ren, som en skat, der blev sparet paa eller som en høi trumf, slegten holdt paa haanden. Men saa var den endelig vaagnet i den unge pige. Alt det fine og fornemme blod, som familien gjemte paa, var kommet hende tildel og havde præget hendes natur og karakter. — Slegtens trumf var spillet ud. —

II.

Et menneskes natur ytrer sig naturligvis i de ting, det holder mest af. Agatha Washingtons dobbeltnatur og hele intense væsen fandt fra den tidligste ungdom af et ganske besynderligt og slaaende udtryk i den glødende og lidenskabelige kjærlighed, hvormed hun omfattede to hinanden noksaa fjerntstaaende ting, roser og stjerner. Kun maatte roserne være mørkerøde, fløielsagtige og sterkt duftende. Hvide roser ænsede hun ikke. Opvoxet, som hun paa grund af forholdene og sin egen natur var, i ensomhed og uden samkvem med beslegtede mennesker, var hun lige fra barndommen af blevet henvist til naturen og sine egne tanker for selskab. Der maatte hun søge sine venner. Naturen er imidlertid ikke hverken rig eller egentlig vakker i de egne. Himlen og haverne er det vakreste og mest fremtrædende i det ellers skiddent graagrønne Missisippi-landskab. Den førstes intense, straalende blaa med det sitrende dybgule sollys henover den sølvskinnende flod

(thi slig magisk magt er der i solens tryllestav, at naar den rører ved den mudrede, skiddengraa flod, forvandles den til et bredt, blankt baand af sølv gjennem landskabet) og de skarpe, sorte skygger af træer, bredder, baade og dampere, — eller solfaldsfarverne med gyldne og purpurfarvede dunbløde skyer og skygger, er syner, der nok kan erstatte landskabets ensformighed og graahed forresten. Og de prægtige, sydlandske haver med sin berusende duft af blomster og træer! Og stjernerne glitrende som diamanter paa dybblaa grund hen over hele det begsorte natlandskab!

Og her, blandt de ting, der fandtes, havde hendes sind og kjærlighed valgt sig og fæstet sig med al hendes naturs lidenskabelighed ved de to ting, de mørke, røde, hedt duftende roser og de glitrende stjerner. Det var, som om de to sider i hendes væsen havde slynget sig om hver sin af disse to ting. Lige meget holdt hun af dem. Begge satte hende i den voldsomste bevægelse. De var hendes venner, hendes eneste. Hun følte et vist, sterkt baand, en sympati og forstaaelse mellem dem og sig. Stjernerne vakte den hvide, finttænkende sværmerske i hende, roserne det hede negerblod. Og hun holdt af at forene de to, sidde med en buket af mørke roser, eller et helt fang fuldt af dem ude under den skinnende stjernehimmel, — begrave sit ansigt i de røde, duftende blade for saa at hæve det mod den funklende himmel. Da levede hele hendes natur, da blandede sig dens to sider. Da jog blodet i hendes aarer og fyldte de opadstræbende tanker, til de blev til billeder og syner, vakre og varme. Da var hun ikke længere alene.

Religiøs sværmerske, som hun var, hævede sig da hendes hele sjæl i længsel mod det høieste, hun kjendte. Hun vilde finde helt „frelseren", — han, som havde saa elsket al verden, at han gav sit liv hen for den, han med alle de gribende, løftende, herlige tanker. Hun vilde se ham, bane sig vei frem og op til ham, kaste sig for hans fødder og bade dem i taarer og kys. Hun vilde tjene ham her i verden, faa lov til at være en af de „kloge jomfruer", der med tændte lamper venter hans komme. Hun vilde faa give sit hele liv for andre i kjærlighed, som han havde gjort. Men andre længsler skjød sine tanketraade ind i syner og drømme. Hun saa sig arbeidende for høie maal i verden. Men nær hende dukkede der altid frem en anden skikkelse, en mand — en *hvid* mand —. Han arbeidede som hun. De fandt hinanden i dette arbeide, mødtes deri. Og saa for der lynsnart for øinene syner af hjem, børn, vugge, — varme følelser ilede samtidig gjennem hende og bragte hende til atter at lugte til sine roser og begrave ansigtet i dem; tanker kunde da komme, som hun rystede af, — rystede hovedet, idet hun atter saa op mod det lysende hvelv.

Overspændt —? Ja, utvilsomt. Hvor kunde hun være andet med sin natur, sin lidenskabelighed, sin ensomhed og de forhold, der omgav og fængslede hende?

At være født med evner, begavelse og en lidt finere natur under farvet hud, det er endnu i sydstaterne paa de fleste steder en dyb forbandelse. Dengang var det saa overalt, — en tragedie lagt tilrette og gjort uundgaaelig. Hudfarven skiller en nemlig ubønhørlig fra det selskab, hvor ens sjæl hører hjemme. Eiede en en erkeengels aand og renhed, den mørke hud vilde dog banlyse en fra alt respektabelt og godt selskab og gjøre en til et lavere og foragtet væsen. Ikke den usleste „hvide" vilde kalde en ven eller være sig bekjendt at have en som gjest i sit hjem. Og i det selskab, hvor hudfarven binder en, er tanke og aand naturligvis endnu temmelig

lave. At færdes der er pine for en lidt finere natur eller mere dannet personlighed.

Og Agatha Washington tilhørte med den ene side af sin natur helt og holdent den hvide races bedste elementer og kredse. Hun tænkte som dem og følte som dem. Men fra dem var hun saa fuldstændig afskaaret, som havde hun beboet en anden verden. Sin egen race fandt hun mindst tiltrækkende og mest stødende netop i de kredse, hvor den selv troede sig bedst og høiest. De gamle, uvidende tjenere paa gaarden var hende kjærere selskab end det farvede velstandsaristokrati, hvor faren og brødrene skinnede som ledere. *Der* formelig led hun og gik der saa sjelden, som hun uden at saare eller fornærme nogen kunde.

Fra forældrene skilte hende en væsensforskjellighedens afgrund. Hun holdt inderlig af dem, halvt beundred og følte halvt øm medlidenhed med dem. Altfor hjertegod og fintfølende var hun til ikke at anstrenge sig til det yderste for at skjule sin overlegenhed og gjøre den ubemerket. Desto mere føltes den kanske, men føltes med stolthed, med glæde, med taknemmelighed og ømhed. De saa alle op til hende, tilbad hende næsten. Moren spurgte hende tilraads. Faren lyttede til hende som til et orakel. Endog de yderst kloge og selvtilbedende brødre lyttede stille, ydmygt og ømt til hende. Der stod en atmosfære om hende af godhed og kjærlighed, der ikke var til at modstaa. Alle følte den og faldt tilføie. — Hun anstrengte sig for ikke at synes at merke, hvad der stødte hende i hjemmet. Hun søgte instinktmæssig ud forældrenes gode sider og tilbad, agtede og beundrede disse med en varme og ærlig ligefremhed, der var som en velsignelse over deres liv. Særlig beundrede hun farens energi og evne til at slaa sig frem mod saa kjæmpemæssige vanskeligheder. Hun holdt af at faa ham til at fortælle om sit liv og sine forretninger og lyttede da troskyldig beundrende til ham. Og hvor reiste hans negerstolthed sig ikke ved slige leiligheder! Det var bedre end hele Vicksburgs beundring! Men datterens nærværelse dæmpede denne stolthed, skjøv den i baggrunden, gjorde ham mere objektiv og stemte tone og stemme ned. Vistnok kunde han af og til rives med af sin egen fortælling og de minder, der kom flokkende om ham; negerkryheden kunde da atter stikke foden frem og præge stemme og ord; men blot et eneste øieblik, saa huskede han sig atter, — huskede, hvem der hørte ham, — saa sky hen paa datteren for at se, om hun havde merket noget (men saa aldrig tegn dertil, videre dybtseende var han jo ikke), og fortalte saa end mere dæmpet videre.

Hun var opdraget i en katolsk, nonnebestyret skole for farvede piger. Blandt eleverne havde hun ikke fundet nogen at slutte sig til. Alle holdt af hende, og hun var manges gode veninde. De aabnede sig for hende, søgte raad hos hende, holdt af at sidde nær hende og af at sees ved hendes side. Men det var blot hun, som gav, uden at modtage andet fra dem end en taknemmelighed og hengivenhed, der kunde varme, men ikke give sympati og forstaaelse. Selv sluttede hun sig mest til de hvide lærerinder, „søstrene“; hun følte sig sterkt dragen til dem og tænkte ofte paa at gaa til en af dem, falde hende om halsen, græde ud sin ensomhedsfølelse ved hendes skulder og aabne sig helt for hende. Men det blev altid ved tanke og længsel, kanske nærmest, fordi hun jo igrunden ikke havde noget at sige, ikke noget at aabenbare; intet, som hun selv forstod eller kunde give ord i hvert fald.

Under slige forhold var det jo umuligt andet, end at et væsen som Agatha maatte blive overspændt. Hendes sjæls spænding havde ingen anledning til at give

sig, til at finde afløb. Nye drømme, tanker og følelser maatte stadig øge og øge den, til hendes hele natur var som et sæt af mangfoldige, høistemte strenge, dirrende og vibrerende under den mindste berøring, følsomt for vindpust, lyd og lys i alle nuancer, for hver følelse eller paavirkning.

Og om nu en tung haand slog ned blandt alle disse stramt spændte strenge, — slog voldsomt og hensynsløst hen over dem alle — —? (Sluttes).

Maorierne paa Ny Zeland.

(Efter *F. J. Moss* i „*Fortnightly Review*“).

Ny Zeland er et paradis paa jorden. Brødfrugttræet og kokospalmen gror uden dyrkning. Bananen, kastanjen, appelsinen, citronen modnes lige for munden paa beboerne. Fisk af den mest udsøgte slags findes i landets indsjøer og elve. Bomuld af første klasse voxer vildt. Vilde kaffebuske naar 4—6 meters høide. Fjærkræ har forvildet sig fra indflytternes gaarde og trives udmærket i skogene. Svinet lar sig gjøde, saa Normandiets og Yorkshires svineholdere vilde forbløffes over dets flæskeholdighed.

Øernes indfødte — maorierne — forekommer for tiden ikke i større mængde end 70 pr. kvadratmil. Da kristendommen for to-tre menneskealdre siden bragtes til landet, gaves der mindst 200 sjæle pr. kvadratmil. I den hedenske tid blev maorierne paa grund af sin talrighed tvungne til at arbeide flittig samt udviklede sig i aandelig henseende ved de dramatiske danse, der opførtes under religiøse feste, og ved de diplomatiske forhandlinger, der foranledigedes af de idelige feider mellem stammerne. Sandt at sige var de menneskeædere; men de trivedes godt og var sunde og sterke. Civilisation og fredsommelighed har de ikke taalt; paa en uforklarlig maade ligger de under for den nye aand, som europæerne har ført til landet. Og selv har de en uhyggelig følelse af dette; det staar for dem som en uafvendelig skjæbne, at deres engang saa stolte race er dømt til undergang.

Civilisationen har tildels ændret maoriernes levesæt. Deres gamle dragt *(tappa)* strækker ikke til længere; mændene kjøber sig moderne engelske klæder, kvinderne anlægger eftergjorte kniplinger, falske ædelstene, kunstige blomster og strudsfjære — sko har dog endnu ingen af kjønnene bekvæmmet sig til at bære. For at klare de med slige anskaffelser forbundne udgifter, slaar de sig paa bomulds- og appelsin-indhøstning; kaffe-høstning er deres sikreste indtægtskilde.

Høstetiden giver anledning til livlige folkeforlystelser. Ellers overholdes den strengeste søndagsfred efter engelsk mønster med fem gudstjenester; hver anden dag i ugen holdes der tre messer i kirken, og aften- og morgenbønner er daglig skik i enhver familie. Men i appelsinhøstens tid søger maori-mændene ikke kirken om søndagene; de lister sig isteden hen til hemmelige mødesteder inde i skogene og tager der i fællesskab en forsvarlig rus i *bush beer* („udmark-øl“), en gjæret drik tilberedt af appelsiner, ananas og bananer. Rigtignok sætter landets love svære bøter for fabrikation og fortæring af denne rusdrik, ligesom indførsel af udenlandsk rusdrik er strengt forbudt. En beruset maori er derfor ogsaa et sjeldent syn.

Befolkningen deler sig i skarpt adskilte stammer. Hver stamme beraaber sig paa at være direkte afkom efter en af de baadmandskaber, der langt tilbage i tiden*) kom og befolkede de øde øer. Hver stamme har sin adel og sin høvding *(ariki)*, der i lige linje fører sin æt op til hjemlandets guder. Denne ariki er sedvanligvis stammens rigeste grundeier, stundom er han indehaver af al jord og stykker den ud som len til sine hirdmænd. Rangfølgen er temmelig indviklet. Næstefter ariki'en kommer en *komana*, der blot i myndighed maa bøie sig for den første. Saa kommer *sangatira*, en uopsigelig fæster. Under ham staar *rikiriki*, den almindelige bondemand, efterkommer af tidligere tiders slaver; i vore dage staar selv rikiriki'en som fri mand under lovens beskyttelse.

Naar ariki'en dør, vælges strax en efterfølger blandt de nærmeste slegtninge; valget foretages af nabostammernes ariki'er, der fungerer som „kurfyrster", men maa stadfæstes af angjældende stammes adel, der ogsaa foretar den fornødne hyldnings-ceremoni.

Flerkoneri raadede tidligere blandt maorierne; selv kristendommen har ikke ændret kvindens undertrykte stilling. „Familie" i vor forstand er en ukjendt ting. Manden er ikke individ, men lem af stammen; hans kone er blot hans øverste tjenestekvinde og den kostbareste ting i hans eie.

Titelvæsen er ukjendt. Ariki'en bærer altid den oprindelige arikis navn. Adelen bruger ættenavnet; den menige mand bruger alene det navn, han fik ved fødselen.

Fattigdom er ukjendt, da klans-væsenet forudsætter, at samtlige stammemedlemmer har adgang til stammens næringsdrift. Under uaar lider alle inden stammen nød. Den ringeste bonde gaar lige bra klædt og har lige god kost som ariki'en. Prostitution forekommer ikke, ligesaalidt som fængsel eller straf. Maorien lever i et frit samfund og er i virkeligheden fuldkommen „socialist", skjønt denne betegnelse vilde være ham absolut uforstaaelig, selv om han fik den aldrig saa indlysende forklaret.

Kvinderne er velskabte og smukke; deres væsen er blidt og tækkeligt. Skjænderi ligger ikke for dem. Deres sterkeste ukvemsord sig imellem er „vildand!" løsgjængerske, som ingen mand vil eie.

Drukkenskab er yderst sjelden; allermindst begriber dog maorien, at man kan smage rusdrik uden netop med det forsæt at blive drukken. Under indhøstningen tager han sig nemlig en forsvarlig svir hver søndag, som ovenfor nævnt.

Sjømand duer maorien i fortrinlig grad til at være; med sine smaa skuder foretager han svære havreiser. Gaar det tilslut ilde, idet fartøiet blir hængende paa et koralrev, redder besætningen sig ved svømning og skaffer sig et nyt skib.

I det hele er det et fortryllende billede, Moss's artikel giver os af dette primitive folks levesæt. Desværre har racen ingen tryg fremtid; thi englænderne har besat deres land, og mod dem kan ingen halvcivilisation holde stand.

---

*) i det 14de aarhundrede efter Kr. (O. a.).

Partier fra Beslin.

En franskmand opdaget Amerika.

(Efter marinekaptein *Gambier* i „*Fortnightly*").

Nordmænd, irlændere, spaniere og italienere har gjort krav paa æren af Amerikas virkelige opdagelse. Nu gjør ogsaa franskmændene krav gjældende.

En franskmand *Jean Cousin* skal være den mand, der næst vore egne norske fædre maa nævnes som den nye verdens opdager. Han satte over Atlanterhavet og seilede langs Brasiliens kyster fire aar, før Kolumbus drog ud fra Palos. Og Kolumbus vidste om denne sin forgjængers reise. Han havde med sig som fører paa et af sine skibe (Nina) den mand, der havde været Cousins næstkommanderende paa overfarten. Det var endelig dennes ord og hjælp, der satte Kolumbus istand til at komme afsted. Stakkels Kolumbus levnes ikke opdagerære for ti øre, efter hvad kaptein Gambier fortæller. Her er historien, som han giver den: —

Jean Cousin var en sømand og skibsfører fra Dieppe, dristig, dygtig og en lærd i alt, hvad tiden eiede af kundskab om sø og jord. Nær Dieppe boede en gammel prest (Descaliers), der havde vundet ry som særlig lærd geograf. Han maa kaldes kartlægningskunstens fader og opfandt tillige den kunst at bestemme et steds længde- og breddegrad ved iagttagelse af himmellegemerne. Hos denne prest gik Cousin i lære og undervistes i alt, hvad denne selv vidste. Descaliers havde blandt andet udført et opsigtsvækkende verdenskart eller en globus, der viste *alle verdens kjendte lande*. Dette kart maa jo ofte have været under diskussion mellem den lærde geograf og hans elev. At Asiens østkyst maatte kunne naaes ved at seile mod vest var paa den tid et velkjendt faktum inden den lærde verden. Descaliers' kart eller globus maa til overbevisning have tydeliggjort dette for enhver, der saa dem. Og Cousin saa dem. — Verden drømte om nye opdagelser hinsides havet; den gik i en feber af opdagelsesforventninger. Cousin maa særlig have interesseret sig for disse; thi vi finder, at Dieppes kjøbmænd i begyndelsen af 1488 gav ham befaling over et skib for dermed at seile ud paa opdagelser.

Dieppe var paa denne tid Frankrigs søhavn; det var, hvad Liverpool i vor tid vilde være for England, om Portsmouth blev slaaet sammen med det. Og Dieppes kjøbmænd var særlig dristige og forhipne paa eventyr. I 1487 fik byen den franske konges tilladelse til at udruste kapere og orlogsskibe for dermed at bekjæmpe den engelske flaade, som havde herjet de franske kyster, og opsnappe alle engelske handelsfartøier, de kunde faa fat paa. Cousin førte et af disse skibe. Franskmændene havde held med sig og

slog englænderne i flere træfninger. En af disse seire skyldtes — synes det — Cousins dygtige manøvreren. Ved flaadens hjemkomst modtoges derfor denne med ovationer, og som løn for sine tjenester og tegn paa borgernes tillid overdroges det ham med det nævnte skib at seile ud for at gjøre opdagelser og aabne nye markeder for Dieppes handel.

I januar 1488 seilede da Cousin afsted. Det er sandsynligt, at Dieppes kjøbmænd nærmest tænkte paa nye opdagelser langs den afrikanske kyst, og at de ønskede, at han skulde holde sig dertil. Men Cousin — Descaliers elev — havde andre planer. Istedenfor at seile sydover satte han, strax han var ude af Kanalen, kursen ret imod vest tversover Atlanterhavet.

To aar senere vendte han tilbage. Han havde *meget* at fortælle og indberette. Det for Dieppes kjøbmænd vigtigste var, at han paa *Afrikas* østkyst, hvortil han senere var seilet, og hvor han efter ordre havde opholdt sig i længere tid, havde opdaget rige lande og glimrende handelsmarkeder; men en skjæbnesvanger, dum streg fra hans næstbefalendes side havde stængt disse lande og markeder for ham og muligens for det franske flag. Den næstbefalende havde opført sig paa saa grusom, raa og tirrende en maade overfor de fredelige indfødte, at disse tilsidst havde angrebet hans skib, og at det havde ført til krig og uvenskab med det resultat, at han trods landenes rigdom maatte vende hjem med halv ladning. Dette var saa vigtige og ophidsende efterretninger, at man derover næsten glemte og lod uænset den anden del af Cousins indberetning. Denne del var følgende:

Han havde seilet lige mod vest tversover det store verdenshav i noget sydlig retning, indtil han efter to maaneders seilads kom til mundingen af en kjæmpeflod, som han efter de indfødtes sprog gav navnet *Maragnon*, og som ikke kan have været nogen anden end Amazonfloden. Han havde seilet et stykke opover denne flod og bragte med sig hjem en del fugle, fjær, krydderier og træstykker fra disse egne — arter, som aldrig før var seet i Europa.

Fra Amazonflodens munding havde han saa atter sat kursen mod øst for at følge sine instrukser om at undersøge Afrikas østkyst.

Han afgav fuld indberetning om den hele reise, ogsaa om hvad han saa og fandt i Amerika; men uheldigvis gik alle slige dokumenter tilgrunde, da engelskmændene i 1694 ødelagde Dieppe og dets sjøfarts-arkiver. Sex aar før branden havde imidlertid en vis *Asseline* i disse arkiver afskrevet og samlet en mængde dokumenter og haandskrifter i sin bog „*Antiquitez et Chroniques*“, og denne er nu kilden til den kundskab, vi har om Cousin og hans reiser. Det faktum staar dér fast og vendes der stadig tilbage til, at

han efter at have seilet to maaneder mod vest kom til en stor flod, opad hvilken han ogsaa drog et stykke.

Men alt dette glemtes som sagt over den for kjøbmandsverdenen langt vigtigere beretning fra Afrika. Den næstbefalende paa skibet blev gjenstand for den største forbitrelse og omsider stillet for en krigsret. Denne dømte ham til at udvises af landet og til aldrig mere at kunne erholde nogen stilling ombord i et fransk skib.

Denne næstbefalende var en spanier, og hans navn var *Vincent Pinçon.* Dette navn vil være enhver bekjendt, der har læst om Kolumbus' togter. Det er nemlig navnet paa føreren af *Nina*, det mindste af de tre spanske opdagerskibe!

— Udvist af Frankrig begav Vincent Pinçon sig først til Genua og derfra til havnen *Palos* i Spanien, hvor han havde to brødre, *Martin Alonzo Pinçon* og *Martin Pinçon*, der drev handel og skibsrederi og undertiden ogsaa selv foretog en eller anden reise.

Naturligvis fortalte han brødrene om sin reise med Cousin, og om hvad han havde seet paa den anden side af verdenshavet. Kun tør vi anse det som givet, at den hevngjerrige spanier, der maa have hadet Cousin med al en sydlændings glød, har vogtet sig vel for at sige noget, der kunde gjøre dennes navn kjendt. Tvertom har det vel været hans maal at skade Cousin paa enhver vis. Selv forstod han neppe den nye opdagelses betydning, og brødrene saa lidt som han. Han fortalte vel nærmest derom som om haarreisende, vidunderlige eventyr og oplevelser.

I nærheden af Palos laa klostret *La Rábida*, hvor Kolumbus' skjæbne pludselig vendte sig, idet prioren tog sig af ham og skjænkede hans planer tiltro.

Vender vi os nu til Kolumbus' historie, saa finder vi, at han efter i flere aar at have fulgt det spanske hof omkring og forgjæves søgt at interessere fyrsterne for sine planer, endelig i 1490 havde faaet et bestemt og afgjørende afslag. En komité havde undersøgt sagen og i sin visdom fundet den uigjennemførlig. Det syntes nu forbi med Kolumbus — i Spanien i hvert fald. Og opdageren begav sig derfor ogsaa strax paa vei ud af landet. Det var nu hans hensigt at begive sig til Frankrig for at prøve lykken der. Paa veien kommer han til Palos og stanser og banker paa ved klostret *La Rábida.* Han bliver indladt. Prioren, som har været dronningens skriftefader og vel derfor kjender den stakkels lidt forskruede mand (som han vistnok forekom sine samtidige at være) og hans planer, lytter *nu* med ganske speciel interesse til hans udvikling og sender bud efter en lærd ven, der kjender brødrene Pinçon og præsenterer Kolumbus

for disse. Resultatet bliver, at prioren skriver et brev til dronningen, der saa bevirker, at „komitéens“ høivise betænkning og alle andre hensyn øieblikkelig sættes tilside, og Kolumbus kaldes tilbage til hoffet, hvor nu alt gaar glat og helt efter ønske. — Hvad indeholdt dette brev, der saa pludselig ændrede dronningens opfatning, og hvoraf kom priorens nyvakte interesse i opdagerens planer? — Kolumbus' historie, som den før forelaa, indeholder intet svar paa disse spørgsmaal. Det hele saa nærmest ud som mirakel eller rent slumpetræf uden nogensomhelst fyldestgjørende aarsag. Men nu, da vi ved, at just paa denne tid var Cousins næstbefalende *Vincent Pinçon* kommen til samme by (et noksaa merkeligt træf), nu er det let nok at forstaa det hele. — Prioren maa gjennem sin lærde ven, der kjendte brødrene Pinçon, have hørt om V. Pinçons merkelige reise. Han *havde* jo seilet tværs over verdenshavet og seet og betraadt land paa den anden side. Kolumbus's idéer var altsaa ikke fantasterier og umuligheder. Manden havde ikke været saa gal, som det saa ud til. Nu gjaldt det blot om at indhente det forsømte og faa en expedition udrustet, før opdagelsen blev alment bekjendt, og før Frankrig gjorde krav paa de nyfundne lande.

Kolumbus blev som sagt strax præsenteret for brødrene. Vincents oplevelser fandtes vel at stemme ganske merkelig overens med Kolumbus's teorier.

Intet under da, at prioren gav villigt øre til opdagerens før foragtede teorier, og at der strax sendtes dronningen et brev, der ombestemte hende og gjorde, at Kolumbus blev tilbagekaldt og expeditionen udrustet med al mulig energi.

Vi finder ogsaa, at dette besøg i Palos udgjør et vendepunkt i opdagerens liv paa en anden maade. Før havde han været ganske beskeden i sine krav, blot ønsket et skib at foretage reisen med. Nu bliver han pludselig fordringsfuld til yderste grad. Han vil udnævnes til admiral og til vicekonge over alle de nye lande, og deler allerede de rigdomme, der skal vindes, med dronningen. Hvoraf kom dette? Jo af, at nu var det hele blevet *vished*, hvorfor det blot gjaldt om at tinge sig den høiest mulige betaling. Dronningen *kunde* ikke tvile paa muligheden af opdagelserne nu længer.

Saa sikker og tryg følte han sig nu, at da regjeringen ikke vilde gaa ind paa at gjøre ham til admiral, saa afbrød han underhandlingerne og drog trøstig afsted for at begive sig til Frankrig. Og slig tro havde pludselig hof og styrelse faaet til hans planer og til ham selv, at de ufortøvet lod ham hente tilbage og gav efter for alle hans fordringer.

— Men hvorfor, kan man spørge, var Kolumbus saa nødvendig en mand som expeditionens chef, nu, da man havde vished for, at reisen lod

sig gjøre? Jo, af de franske beretninger lærer vi, at Vincent Pinçon vistnok var en dygtig sømand efter den tids skik, men ikke forstod sig paa oceannavigation. *Han* kunde saaledes ikke føre expeditionen, derimod vilde han gjerne følge med under en i geografi og navigation bevandret fører. En saadan var det ikke let at opdrive. Kolumbus var den eneste, der havde sat sig ind i sagen og samtidig havde nødvendig tro og mod. Derfor maatte man fremdeles have ham til at lede foretagendet. Han var uundværlig. Dertil kom jo, at Pinçons beretning naturligvis blot var en sterk bekræftelse af Kolumbus's teorier. Man vilde ikke have stolt paa ham alene, mere end man havde gjort paa Kolumbus alene; men naar den enes fortælling lagdes sammen med den andens lærdom, teorier og fixe idé, saa følte man sig sikker og overbevist.

Regjeringen udrustede to skibe, det tredie fik Vincent Pinçon selv udrustet paa egen bekostning for at faa være med. Eventyrere flokkede sig ogsaa om expeditionen nu. Pinçons historier glimtede vel af guld og herligheder.

Saa drog expeditionen afsted fra Palos, brødrene Pinçons hjem. Alle tre brødre drog med. Saa sikre var de paa udfaldet.

Efter at have seilet 1200 eng. mil sammenkaldte Kolumbus førerne til et slags krigsraad for at overveie, om man nu skulde vende? Brødrene Pinçon modsatte sig paa det bestemteste, særlig mente Vincent det meningsløst at snu. — Muligens sammenkaldte Kolumbus dette raad nærmest for det indtryk, som de tre brødres udtalelser vilde gjøre paa de mere vankelmodige.

Vi finder ogsaa, at Kolumbus stadig raadfører sig med Vincent Pinçon — skipperen paa det mindste skib. Denne er ogsaa stadig efter Kolumbus for at faa ham til at styre mere i sydlig retning — saaledes som Cousin havde gjort. Dette synes imidlertid ikke Kolumbus at have gaaet ind paa, før det var for sent til at bringe dem ned paa den sydamerikanske kyst. — Nogle aar senere (i 1503) drog dog atter Vincent Pinçon ud, denne gang alene, og *da satte han strax Cousins kurs og kom atter til Amazonfloden.*

Paa hjemveien blev som bekjendt Vincent Pinçons skib skilt fra Kolumbus's. Han antog denne sidste for at være omkommen, landet i Spanien og søgte at tilvende sig den hele ære for opdagelsen. Fremforalt hører vi ham sige, at *uden hans hjælp havde Kolumbus intet kunnet udrette.*

— Der er blot én mulighed for feiltagelse her, og det er, at der i aarene omkring 1490 levede to mænd af navnet Vincent Pinçon og af

samme alder, begge spaniere, begge sømænd og begge af samme karakter baade som mennesker og sømænd; thi den Vincent Pinçon, der skildres som Cousins næstbefalende, er i et og alt præcis samme slags mand, som den *Ninas* fører, der skaffede Kolumbus saa meget bryderi og søgte at berøve ham æren af opdagelsen. En slig antagelse er jo næsten umulig, og aldeles umulig bliver den, naar vi husker, hvad der foregik i Palos og klostret La Rábida, hvorledes Kolumbus strax præsenteredes for de tre brødre, hvorledes opdageren selv fra nu af følte sig mere sikker og tryg end nogensinde før, hvorledes brødrene absolut vilde med paa expeditionen og selv udrustede et skib, hvorledes de midt paa havet protesterede mod at vende med en iver og sikkerhed, der giver det indtryk, at de *vidste*, at land uden vanskelighed kunde naaes, hvorledes Vincent Pinçon forsøgte at faa Kolumbus til at tage den kurs, som Cousin havde sat. Og endelig strax efter hjemkomsten udrustede brødrene Pinçon en ny flaade paa fire skibe, der stilledes under Vincents befaling, hvorpaa denne strax satte samme kurs som Cousin, og som han ikke havde kunnet faa Kolumbus til at styre. Og ikke det alene, men *hele Spanien vidste da, at de fire skibe skulde til floden Maragnon, som ingen endnu kjendte til uden Cousin og hans næstbefalende.*

Er det saa muligt at undgaa den slutning, at Cousins næstbefalende, Vincent Pinçon, var den samme Vincent Pinçon, som førte Nina, at Kolumbus derfor vidste, at en anden havde faret over verdenshavet og naaet land før ham, og at der fulgte hans expedition en mand, der allerede havde seilet paa Amazonfloden? —

Hører kineserne til de altædende pattedyr?

(Af *W. Coucheron-Aamot*).

Ja, det skulde man næsten tro efter den syndflod af artikler, som fra visse hold er publiceret om de himmelske sønners daglige kost.

Jeg skal først faa lov til at citere en „leder" fra et af Kaliforniens mest udbredte aviser:

„Hvis der findes en klasse af ubehagelige udlændinger, som er mindre lik, mere ulykkelig og forloren end en anden, saa er det kineserne. Længden og bredden af den kaliforniske befolknings modbydelighed for de himmelske sønner, kan lignes med en bred golf. Efter den offentlige mening er deres moralske standard saa lav, at den ikke kan hæves. De er sunkne dybere i laster end rødhuderne — ja minearbeiderne anser dem endog lavere end utøiet, der lever af de laveststaaende dyrs kjød. For der siges om bjørnen, at den vender sig med afsky bort fra bedærvet kjød; men John Chinamand er ingen kostforagter. Han spiser alt, hvad der kryber

og kravler. Rotter, mus, firfisler, lugtende, uspiselige skaldyr har været og er fremdeles hans spise i et land, hvor der findes overflod af mel, kjød, skinke og andre levnetsmidler, som passer for hvide, kristelige mennesker.

Man kan ikke undres over, at kinesernes levesæt i Kalifornien opvækker saa stor modbydelighed — — — —."

Men avisens læsere fik ikke sluge dette produkt uden modsigelse. Kort efter blev der indsendt en artikel til bladet fra en kineser, og den blev merkelig nok indtaget i det følgende numer.

„Hr. redaktør!

Jeg er en kineser, og jeg takker min Gud derfor. Jeg lærte at læse og skrive engelsk af en missionær, og derved blev jeg sat istand til at vurdere de *utallige* velgjerninger, som den store amerikanske nation har overøst os med. Blandt disse skal jeg nævne *aviserne*, der fornøier sine læsere med at skjælde mine stakkels landsmænd ud for en klasse af mennesker, som er sunket saa dybt i lastens smuds, at de er redningsløst fortabte, lavere end indianerne, ja lavere end utøiet, der snylter paa de laveststaaende dyrs kjød, mennesker, som spiser alt, hvad der kryber og kravler etc. etc.

Nu ønsker jeg, hr. redaktør, at De skaffer beviser for Deres uvenlige paastande. Naar saa De nogensinde en af mine landsmænd spise rotter, mus og firfisler? Har De besøgt vore udsalgssteder? Saa De der nogen af disse dyr? Har De bemøiet Dem med at undersøge, før De i saadanne fiendtlige ord fordømte vore sæder og skikke i Deres avis? Hvorfor forsøger De at opvække had til mine landsmænd? Er vi ikke behandlet daarlig nok af dem, som bekjender at vide bedre? I den grad er vi udsat for forfølgelse, at vi neppe kan vise os paa gaderne uden at blive udskjældt paa den mest oprørende maade.

Da De kjender saa godt til vore sæder og skikke, ved De vel ogsaa, at vort fædreland er tredieparten af verdensbefolkningens hjem. Mange byer er saa overbefolket, at det neppe skulde ansees for en saa stor forbrydelse, om en enkelt blev nødt til at spise rotter og mus. Men *jeg* har aldrig seet det.

Nu er det jo et anerkjendt faktum, at helbreden væsentlig afhænger af levnetsmidlerne. Sammenlign sygdomme og dødsfald blandt mine landsmænd og de saakaldte kristne og civiliserede nationer i Kalifornien, og De vil finde, at de forholder sig som 1 til 8. *Hvem spiser den mest ufordøielige føde, hr. redaktør?*"

„Alle gode ting er tre," siger et mundheld. Derfor skal jeg som en tredjemand, der daglig i over to aar har havt anledning til at inspicere de kinesiske orlogsmatrosers levnetsmidler og deltaget i adskillige maaltider sammen med mine høiere staaende kinesiske venner iland, faa lov til at meddele, hvad jeg har seet og iagttaget paa dette gebet.

For at gaa rigtig grundig tilverks, skal vi begynde med kinesernes fornemste næringsmiddel, som de fleste ved er *ris*.

Over hele landet er en bolle med kogt ris hovedbestandelen af middelklassens maaltider. Herfra undtages de fattigere familier i Kinas nordligste provinser, hvor risen ikke dyrkes. De maa nøie sig med hirse.

Men vi kan naturligvis forstaa, at der skal mere til for at udholde flere timers tungt arbeide. I tanken kan vi jo f. ex. forestille os at staa paa et orlogsskibs kommandobro og se forover, naar baadsmanden har pebet „klar til at skaffe". Koksmatherne og de yngste lærlinger kommer løbende med lange seildugsruller, som lægges henover det hvide, sandskurede dæk. Ovenpaa denne „matrosdug"

stilles nu med visse mellemrum bakker med kogt ris. Ved siden sættes saa mange stentøisboller, som bakslaget*) indeholder personer. I en af dem lægges *chopsticks* eller spisepinderne, et par til hver mand.

Bordet er dækket; baadsmanden giver nok et signal, og matroserne samler sig om sine respektive risbakker. De sætter sig paa hug og fylder sine boller. Nu kommer koksmatherne med risens *tilbehør*. Forskjellige slags grøntsager, som kaal, gulerødder, agurker, løg etc. etc. Variationer af de kinesiske kjøkkenhavers produkter er jo utallige, saa det vil være et trættende arbeide at opregne en brøkdel af „grøntsagbollens" indhold, og der gives neppe et maaltid i Kina, selv hos de fattigste, hvor denne ret savnes.

Foruden grøntsager har man i regelen stegt fisk, kogte høns, ænder, gjæs og andre kjødspiser, fint hakket og serveret i boller med eller uden sauce.

Naar man skal spise, føres risbollen af venstre haand op til munden og i høire holdes pinderne mellem første og anden og anden og tredie finger. Med disse simple redskaber føres risen ind i munden, medens man af og til forsyner sig af sideretterne. Og den lange praksis sætter kineseren istand til at holde det mindste stykke og det mest fedtagtige fødemiddel mellem pinderne med den største lethed.

Naar maaltidet er forbi, bliver kander med skoldhed thé baaret omkring. Koldt vand drikkes aldrig til maden, da det anses at være skadeligt, og det samme mener europæeren, naar han har opholdt sig en stund i landet; for flodvandet er ikke altid saa rent som ønskeligt.

Stegte rotter og stuede mus er retter, som efter min formening kun henhører i *fantasiens verden*. Jeg har hverken seet saadanne delikate spisevarer, eller hørt nogen kineser engang give en hentydning i den retning.

Naturligvis udelukker ikke det muligheden for, at en eller anden kineser under hungersnødens kvaler har stillet sin værste sult med et af disse lidet appetitelige dyr. Men saadant forekommer vist ligesaa meget i *Europa* som i *Kina*, uden at nogen finder paa at beskylde europæerne som en helhed for at spise rotter og mus.

Jeg skal som illustration citere lidt af en artikel, der engang stod i det engelske tidsskrift „*Quarterly Review*" med overskrift *rotter*.

— — — — „Rottepai er slet ikke nogen ukjendt ret i vort land. Selv en anseet læge skal ofte lade den servere paa sit bord. Rotterne lever hovedsagelig af korn, og det er kun den modbydelige følelse, man nærer for disse dyr, som gjør, at mennesker ikke synes om at benytte dem til føde.

En gammel marinekaptein fortæller, at han engang var chef paa et øvelsesskib, der vendte hjem fra Indien. Paa hjemveien blev mandskabet meget besværet af rotterne, der hjalp matroserne i altfor stor maalestok med at fortære biskøiterne. Til gjengjæld udstilledes en hel masse med fælder; og rotterne dræbtes i dusinvis og serveredes som pai, noget matroserne syntes at foretrække for biskøiterne til aftensmad." — — — —

Hvad sultne mennesker har fortæret under beleiringer, skal vi ikke tale om. Enhver kan jo læse troværdige skildringer fra Paris under sidste krig. Med undtagelser skal jeg dog ikke opholde mig længere. Men lad os kun komme overens

*) Paa orlogsskibe inddeles matroserne i „bakslag", der tæller fra 6—12 mand.

om, *at der i ethvert land kan forekomme tilfælder, da mer eller mindre modbydelige levnetsmidler bliver tvingende nødvendighedsartikler.*

Som jeg før har nævnt, er fisk og fjærkræ meget almindelig som biretter ved siden af risen. Det samme er tilfældet med svine- og gjedekjød. Faar er mere sjeldent, da disse dyr for størstedelen maa indføres fra Mongoliet og Mandschuriet; kjødet bliver derfor temmelig kostbart for menigmand.

Almindelig fædrift er nemlig ganske ukjendt i det egentlige Kina, da hver dyrkbar plet er optaget til agerland. I de sydlige provinser opdrættes vistnok en del bøfler og kjør, men kun som trækdyr, da buddhisterne ikke spiser kjødet.

For europæene i traktathavnene er det noksaa ubehageligt; men mangelen er i de senere aar afhjulpen ved oprettelse af europæiske *diaries* og *farms*, hvor kjørene hovedsagelig fodres med bønnekager og importeret halm. At melken bliver kostbar, siger sig selv. Indførelsen af *condensed milk* er derfor betydelig.

Svineavl drives derimod over hele Kina i en stor maalestok. De fattigste familier holder sit svin, som de ofte synes at dele baade hus og føde med. Overalt træffer man paa disse ækle, men nyttige skabninger, selv i husbaaden paa floden.

Hunde- og kattekjød er en mere sjelden og mindre efterspurgt vare. Enkelte mener, at hundekjød er meget nærende, og det bruges endog som styrkende spise for rekonvalescenter. I de nordlige provinser drives der adskillig handel med hundeskinker; men prisen er saa høi, at kun rige levemænd kan tillade sig en saadan luxus.

Blandt de mere almindelige levnetsmidler kan ogsaa froskene henregnes, og tusener af disse skrighalse finder daglig veien til restaurationerne. I almindelighed fanges de med snører i rismarkene eller i smaadamme med en liden levende froskunge som agn. Et ældre individ ser noget røre sig i sivet, løber til og sluger sin yngre slegtning som fiskeren igjen tvinger fangen til at levere fra sig.

Til slutning skal jeg omtale mere sjeldne lækkerbiskener, som kun sees paa rigmænds borde, og deriblandt den meget omtalte ret, som europæerne kalder for *svaleredesuppe*. Der hersker megen strid om, hvad disse reder bygges af; men de seneste videnskabelige undersøgelser synes at stadfæste, at de bestaar af en slags sjøgræs, som kun findes rundt øerne i det indiske archipel.

Kvaliteten af rederne varierer efter de steder, hvor man finder dem. Kjendere foretrækker dem, som hentes fra klipperevnerne, nær strandbredden. Disse reder udmerker sig ved sin store gjennemsigtighed, og da de stadig er udsat for luftens paavirkning, har de en salpeterholdig smag.

Den fugl, som forarbeider denne luxus for rigmændenes borde, er en liden svale, *hirundo esculanta*. Prisen er meget høi, da det ofte er forbundet med livsfare at faa tag i dem. Den fineste sort sælges ofte for henved 1000 kroner kilo'en.

Smagen af svaleredesuppe ligner østerssuppe og er udmerket efter min formening. Jeg har forresten bare spist den en tre-fire gange, da det kun er ved større festligheder, at man serverer med saadanne sager.

Forresten er den kinesiske spiseseddel utømmelig ligesom literaturen, der omhandler den kulinariske kunst. Jeg skal bare omtale, at der findes et verk, hvis titel er: „Nogle vink med hensyn til madlavning", og dette lille opus indbefatter — *318 bind.*

Zoroaster og bibelen.

(*Dr. theol. L. H. Mills* i „*XIXth Century*“).

Dr. L. H. Mills er som oversætter af de hellige bøger tilhørende Zoroasters religion *(Avesta)* i den store samling „Østens hellige bøger“ en af vore største autoriteter paa dette omraade. Han er tillige *dr. theol.* og prest. I et og alt ortodox. En del af hans oplysninger og slutninger i denne artikel vil derfor være af interesse for enhver.

Dr. Mills er en stor beundrer af Zoroasters religion, hvori han finder en række ophøiede tanker og ideer. Navnet for Gud, „den store skaber“ eller „den store vise“ synes ham baade i sig selv vakkert og betegnende og karakteristisk for den hele tro og religion, der helt igjennem er præget af intelligens, visdom og naturlighed. Ogsaa Zoroasters lære om straf og løn i det næste liv var høi og ædel. Straf og løn er ikke af ydre natur; de ligger i selve handlingen. Straf er saaledes blot den anden side af forbrydelse og synd. De bestaar i en øieblikkelig synken og demoralisation af sind og sjæl i den, der synder, og i en lige nødvendig vext og udvikling af den, der handler ret. Himlen er ikke et sted, men en indre tilstand. Den er retfærdighed, sandhed og kjærlighed. Hvor disse er, der er himlen. Og omvendt er helvede løgn og usselhed. Løgner og usling er altid i helvede, hvor de end er, og ingen magt i verden kan frelse dem derfra, før de ophører at lyve og være usle. — Det er jo det samme, som vi møder i Jesu ord „Himmeriges rige er *i eder*.“

Dr. Mills indlader sig dog ikke her paa nogen skildring af Zoroasters religion. Hvad han alene ønsker at paavise er, at bibelen, jødedommen og kristendommen staar i stor gjæld til den. Mange af vore vigtigste dogmer, mange af de fornemste artikler i vor tro, siger han, skylder vi Zoroaster og hans lære. Vi maa forstaa, at det ikke er nødvendigt, at en sandhed, et dogme eller en tro skal have været først og direkte aabenbaret til jøderne og til os gjennem bibelen, for at de skal være at anse som inspirerede og guddommelige. En del af vor tro kan være lige fuldt inspireret, fordi om vi opdager, at den existerte, før den fandt indpas i vor bibel og kjendtes blandt jøderne, at andre folk og andre religioner var de første til at lære den at kjende, og at jøderne fik den fra disse. Der er jo intet dogme og ingen rimelighed, som kræver, at Gud *alene* skal have aabenbaret sig til jøderne og altid givet dem den første kundskab om enhver religiøs sandhed. Tvertom taler jo al rimelighed og al egte tro for, at han ogsaa har aabenbaret sig til andre folk, og at mangt et vigtigt dogme

først tør være blevet givet til andre end jødiske profeter for saa ad naturlige, historiske veie omsider at finde adgang til vor kristne bibel.

Vi maa slaa det fast — fordi det er utvilsomt og kun lader sig negte eller ignorere, naar man er uvidende om kjendsgjerningerne —, „at det har behaget Guddommen først at aabenbare flere af de allervigtigste artikler af vor kristne tro til Zoroaster og hans disciple og først gjennem deres literatur til jøderne og os selv.“

Forfatteren kalder det for en „farlig og yderst skadelig“ lære og tro, dette, at intet kan være at anse som guddommeligt og inspireret uden det, som befindes at være *oprindeligt* hos jøder eller kristne eller at findes *alene* i bibelen. Det er jo taabeligt, at en sandhed skulde blive mindre guddommelig, blot fordi vi opdager, at den fandtes i Zoroasters skrifter, før den kom ind i bibelen, og at bibelen hented den fra de første. Det er jo ikke sandheden, som derved afsvækkes eller dens guddommelige kilde, der sættes i tvil; men verden, der fyldes mere fuld af sandhed og Gud, — forsynets veie, der viser sig bredere og mangfoldigere for vort blik, end vi før aned, og vor idé om den guddommelige aabenbaring og derigjennem om Gud selv og hans verdensstyre, visdom, magt og kjærlighed, der fanger ny vext og storhed.

Og aldeles utvilsomt er det, mener forfatteren, at en hel række af kristne dogmer og mangen del af bibelen, endog af vort nye testamente skyldes Zoroaster og hans disciple eller den persiske indflydelse, som vi ved øved en mægtig og afgjørende indflydelse paa jødedommen og den hele aandsatmosfære, hvori Jesus og hans apostle voxte op og bevæged sig.

Selv saa vigtigt et dogme som udødelighedstroen skylder vi ikke jøderne og ikke profeterne, men Zoroaster og Zend-Avesta heller end bibelen alene.

Dr. Mills paaviser saa, hvad der jo er enhver bibelstuderende et velkjendt faktum, at den rene jødedom ikke eier troen paa et kommende liv. Den var helt og holdent en denne verdens religion. Moses og de tidligere profeter kjender ikke andet liv end dette, og de finder alle bevisgrunde for et retfærdigt liv og for tro paa og hengivelse til Jahveh i *dette* livs fakta og forhold. Denne rene jødedom repræsenteres paa Jesu tid af *Sadducæerne*, der ikke vilde gaa med paa alle de nye og udenlandske idéer, som farisæerne havde optaget og indført, deriblandt udødelighedstroen. De holdt sig udelukkende til Moses og profeterne. Farisæerne derimod indlemmede i sit system en hel række spekulationer og dogmer, der var direkte hentet fra Persien og Zend-Avesta, saasom udødelighedstroen, læren om engle, aander, o. s. v. Og, siger dr. Mills, kristendommen er i flere henseender at betragte som en udvikling af farisæismen.

Navnet „farisæ“ er blevet tolket paa mange vis, deriblandt har man fundet i ordet en rod, der betyder „deling“, „udskillen“ og har deraf udledet navnets betydning som „de, der skiller sig ud fra de andre,“ det vil sige „de hellige“, de specielt „gudelige“, der ikke vil have omgang med verdens børn, men ved sin gudfrygtighed „skiller sig ud“. Dr. Mills protesterer imidlertid mod denne afledning af ordet og mener (og paa dette omraade skulde han jo være en første rangs autoritet), at navnet blot var en forvanskniug af farsæ, som atter blot var en hebraisering af paræe (parser, perser), en perser eller tilhænger af Zoroasters lære.

Navnet farisæer skulde altsaa være blevet givet af sektens modstandere, netop fordi de indførte, hvad der forekom de gamle, ortodoxe jøder at være persisk overtro, og betød blot „perser“ eller „tilhænger af Zoroaster“.

At farisæerne virkelig viser en sterk og mangesidig persisk indflydelse, derom er der ingen tvil, saa lidt som om at denne indflydelse ogsaa satte sit præg paa kristendommen. Farisæerne blev saaledes, mener dr. Mills, Guds verktøi til at overføre vigtige dogmer og troesartikler fra Zoroasters aabenbaring til den kristne aabenbaring, fra Zend-Avesta til bibelen, og spilled saaledes en yderst vigtig rolle i den religiøse historie.

„Til slutning,“ siger forfatteren, „lad mig fra det ortodoxe standpunkt udtale, at mens utvilsomt det gamle og det nye testamentes skrifter er uden rivaler, hvad storslagenhed og gribende magt angaar, ... og har fuld ret til at karakteriseres som inspirerede, saa var dog den mere beskedne, men delvis tidligere zoroasteriske religion ogsaa af stor nytte ved, at den gav form og fasthed til mange religiøse begreber, der blandt jøderne forblev løse og uformede, og fremforalt ved at den, hvad udødelighed og opstandelse angaar, *bestemte og gav troen.**) Den største og ædleste tjeneste, den religion har vist menneskene, er dog ved aabenbaringen af den lære, at dyd væsentlig er sin egen belønning og synd sin egen straf selv i det store, endelige religiøse opgjør.

De tider er forbi, da den kristne apologet frygter for at erkjende de vigtige tjenester, som andre folk end jøderne har vist troens sag paa jorden. Og ingen vil vel længer skumle over den glædelige kjendsgjerning, at ikke alene en liden nation vestenfor Jordan eied de store sandheder, hvorpaa vi bygger vort haab hinsides graven, men at ogsaa Persiens millioner gjennem mange slegtled havde kjendt disse sandheder.“

*) . . . . . *it positively determined belief.*

Kollektiv-psykologi.

Sjælelige epidemier og massen som forbryder.

(„Revue des Revues.“)

Den italienske videnskabsmand *Scipio Sighele* har fornylig fremkaldt opstyr i psykologernes kreds ved et verk, betitlet „Den forbryderske masse“. Sigheles ideer har fundet tilslutning hos franskmanden *G. Tarde* og tyskeren *Gumplowicz*, der begge har stort navn i videnskaben. Derved er allerede en sighelesk „skole“ stiftet med krav paa et ord med i diskussionen af spørgsmaal, der berører samfunds-videnskab og sjælelære.

Sigheles hovedtanke er denne: en sammenhobning af mennesker — „massen“ — viser sig, naar den optræder handlende, i betænkelig grad slettere end de enkelte individer, hvoraf den er opstaaet. Onde indskydelser griber om sig med forfærdelig fart, medens gode indskydelser kun besværlig eller aldeles ikke faar komme til udslag; i det hele er massens handlinger noget helt forskjelligt fra individets. Derfor paakræves der en *kollektiv-psykologi*, en „sam-sjæle-lære“, som behandler massens instinkter og paahit.

Noget berettiget maa der være i denne teori, siden den har vundet anklang hos videnskabelige autoriteter. Modsigelse har den til datum kun mødt i Rusland, hvor flere forskere har kastet sig over Sighele (hans bog er netop oversat ogsaa til russisk) og nu erklærer hans lære for humbug. Man har i den nedsættende karakteristik af „massen“ veiret et lumskt angreb paa de moderne former for folkestyre (parlament, jury, folkemøder, valg o. l.).

I et sindigt Moskva-tidsskrift for videnskabelig filosofi og psykologi leverer *A. Tokarsky* en streng og indgaaende kritik over Sigheles skole.

Tokarsky behandler særlig spørgsmaalet om „sjælelige epidemier“, d. v. s. pludselig opkomst af en bestemt idé hos en ansamling af mennesker, hos hvem der saa fremkaldes bestemte ligeartede udslag i handling. Vedkommende idé kan godt være ædel og dens udslag i handling velgjørende; ordet „epidemi“ maa ingenlunde opfattes blot som en sygelig eller daarlig indskydelse. — Forf. begynder med en gjennemgaaelse af de forskjellige anskuelser herover, som forfegtes af de moderne sociologer og psykologer. Ifølge *Jolly* er denne efterligning en virkelig smitte, en slags mystisk kraft, der slumrer i vor organisme, og ved given leilighed skaffer sig udslag. *Tarde* anser ligeledes efterligningsdriften for en af vore umiskjendeligste og sterkest udviklede anlæg. *Sighele* paaberaaber sig, at et

skrig udstødt i en folkemasse hidser hele massen til at skrige med. *Max Nordau* mener, at om et snes aander, som Newton, Kant, Goethe, Helmholtz, i fællesskab skulde affatte en udtalelse om et og samme spørgsmaal, vilde denne udtalelse blive lige flau som enhver anden korporations; thi ved siden af summen af de for hele sneset fælles egenskaber vilde hver enkelts individuelle eiendommelighed forsvinde. Ifølge *Ferri* kan en ansamling af fornuftige enkeltmænd komme til den mest ravgale fællesbeslutning, ligesom to gasarter ved at kemisk forbindes kan frembringe en vædske. *Barbaste* paastaar, at da mennesket ifølge en urdrift har smag for blodsudgydelse, kan en menneskemasse let komme til at begaa voldshandlinger.

Disse anskuelser erklærer Tokarsky for at bero paa aabenlys overdrivelse. Var anskuelserne holdbare, maatte det med nødvendighed kræves, at menneskene ikke fik slutte sig sammen, men tvertom, at der tilveiebragtes hindringer mod ansamling af folk. Et sligt krav tager sig dog for latterlig pessimistisk ud. Der maa være en feil ved tankegangen.

Tokarsky fortsætter: En større ansamling af personer handler vistnok altid vel hidsig. Men der er intet foruroligende ved denne hidsighed; den har sine grænser. Det hele beror blot paa, at virksomheden blir en smule raskere og kraftigere. Efterlignings-evnen, smitten, viljes-overføringen (suggestionen) bevarer imidlertid stedse det individuelle kraftmaal.

Først og fremst maa man skjelne mellem efterligning og smitte. Efterligning er en bevidst viljesakt. Idet vi efterligner, føler vi jo, at vi godt — om vi lystede — kunde lade være dermed. Smitten derimod tager magten fra os med en kraft, der overgaar vor vilje og bringer os til at handle ubevidst. Efterligne kan vi bare de handlinger, som vi har evne til at udføre; men under smittens indflydelse udfører vi ting, som det vilde være os umuligt at udføre ellers, om vi havde aldrig saa sterk lyst dertil. Om vi f. ex. forsøger at efterligne enkelte hysteriske krampebevægelser, vil vi strax finde, at det ligger over vor formue. Men blir man offer for en smitte, udfører man ganske af sig selv slige ellers umulige bevægelser.

Den sjælelige smitte opstaar blot, naar et individs sjælstilstand meddeler sig til et andet individ mod sammes vilje og vidende.

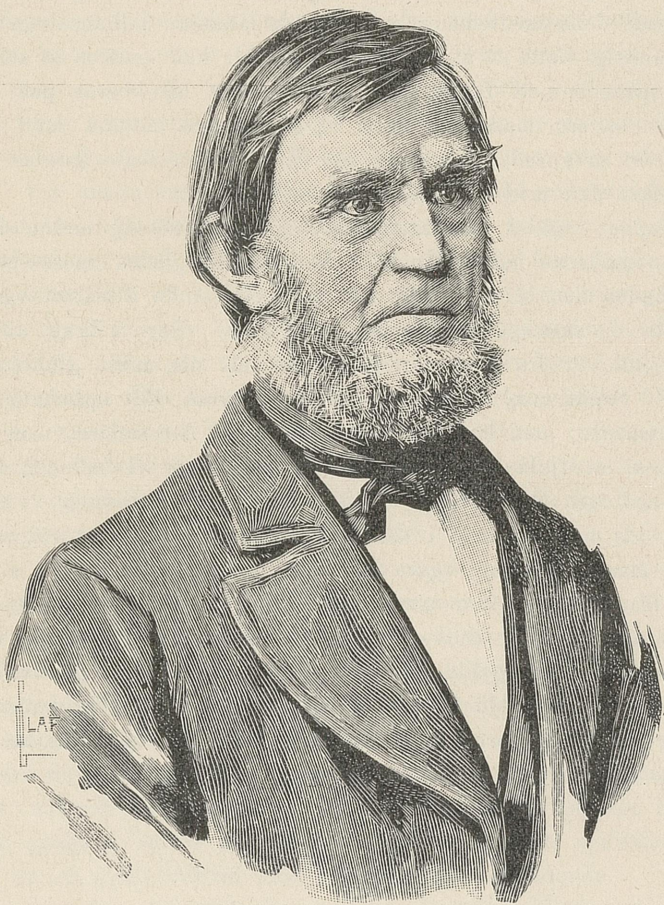
Man antager sædvanligvis, at selve sindsstemningen smitter fra et individ til et andet. Men det er bevist, at smitten blot indtræder, naar stemningen skaffer sig udtryk i gebærder og lyd; det er nemlig vore sanser, der tjener som meddelelsesmiddel for stemninger. En gaben eller et smil virker smittende nok. Ligesaa enkelte sygelige tilstande, som sanktveits-dans og krampetrækninger.

Forfatteren gjennemgaar derpaa de historiske meddelelser om sanktveits- og tarantel-epidemierne samt om de mere moderne hysteriske besæt-

telses-epidemier (i Frankrig omkring 1860) og endelig den ifjor i Rusland udbrudte religiøs-mystiske *malevants*-epidemi. Han kommer til det resultat, at slige sjælstilstandes smitsomhed har mange fysiske og sjælelige forudsætninger. Faren for smitte er ingenlunde saa stor, som Sigheles skole hævder. Optræder en menneskemasse vanvittig, da er det, fordi dens elementer (individerne) savner almindeligt vet. Massen begaar alene forbrydelser, naar dens medlemmer er uvidende labaner. Alliancebegeistringen i høst i Frankrig viste jo, at „mobben“ ligefuldt kan smittes af ædle stemninger og optræde med fuldkommen værdighed. Alt beror paa det idéindhold, der sætter massen i fart. Det patente middel mod massens udskeielser er at sprede oplysning og velvære i videste kredse samt at indblæse folket den mod det høie stræbende aand.

I et andet russisk tidsskrift farer *L. E. Obolensky* endnu heftigere løs paa „den moderne halv-videnskab“, især paa Sigheles masse-psykologi. Hos ham heder det bl. a.: Har De vel nogensinde i teatret været med at klappe til en skuespiller, som ærgrede Dem? Ser vi ikke, at det paa folkemøder kun er fra sine partifæller, at selv den mest glimrende taler faar bifald? Sandt nok, vi kjender os lidt nervøse, lidt ophidsede overfor en menneskemasse; men kjender vi ikke akkurat det samme, naar vi staar paa toppen af et fjeld eller over en fos, eller naar vi befinder os ansigt til ansigt med det aabne hav? I slige situationer optræder vi just ikke paa samme vis som hjemme i vor stue. Altsaa burde der vel ved siden af Sigheles masse-psykologi ogsaa laves en fjeldtop-psykologi o. s. v.

Den franske gjengiver mener imidlertid, at Sigheles skole ikke er slaaet til jorden ved de indvendinger, der som rimeligt ved en ny læres fremtræden kan gjøres gjældende mod dens ensidigheder og overdrivelser. Kollektiv-psykologien er jo blot i sin spædeste barndom: forhaabentlig har den en rig udvikling foran sig. I ethvert fald maa Sigheles idé føre til en berigelse af den psykologiske forskning i det hele.

Søren Jaabæk.

1814—1894.

Kringsjaa.

Kristiania, 17. janr. 1894.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Opmerksomheden henledes atter paa den i forrige hefte meddelte artikel om at være behjælpelig med at faa samlet en liste over de 25 i vort land mest anseede bøger. Læsere bedes at indsende sine lister *snarest* og ikke vente til de sidste dage før 1ste marts.

Nærværende hefte har, grundet paa de udenlandske tidsskrifters indhold, faaet vel meget om Amerika. Skylden er dog hos de udenlandske tidsskrifter.

Der er atter ***krigsrygter*** i omløb, uden at der dog sees at være nogen egentlig grund for saadanne udenfor den fransk-russiske alliances afslutning og en del forsøg, der er gjort paa at faa *Spanien* til at slutte sig til det nye forbund.

Spanien synes at have valgt den fornuftige vei at afslutte sin lille krig i Marokko hurtigst muligt. Der blev gjort store tiltag, udkommanderet flere tusen mand og udbetalt af den betrængte statskasse en del runde summer, — alt tilsyneladende for „ærens“ skyld og for at tilfredsstille skriget og patriotismen blandt befolkningen. Saasnart dette var gjort, „krævedes“ fra sultanen af Marokko en del indrømmelser, som den stakkels mand altid har været meget villig til at underskrive, men nu som før er lige meget ude af stand til at garantere iverksættelsen af. Og saa hjemforloves de „seirrige“ tropper. En kostbar fornøielse, men formodentlig under omstændighederne nødvendig. —

De omtalte *krigsrygter* finder ét holdepunkt i ***Serbien,*** hvor tilstanden er slig, at revolution eller politisk kaos kan indtræde hvad tid som helst og bringe Østerrig og Rusland ansigt til ansigt som fiender. Landet skal længe have lidt under det værste vanstyre og er nu i omtrent samme stilling som Grækenland og Italien, — omtrent fallit. Ministeriet har indgivet sine afskedsansøgninger, uden at den nye konge kan finde nogen ny regjering, til hvilken han kan støtte sig. Det menes derfor, at kong Milans gjenindsættelse ikke er nogen umulighed.

Italien har til alle sine andre ulykker nu ogsaa faaet helt revolutionære og yderst truende tilstande paa Sicilien. Der synes blot at være én mening om, at øens store masse har al grund til at reise sig. Den er blevet drevet til et punkt, hvor den enten maa sulte eller søge ved opstand eller revolution at forbedre sin stilling. Det er de stadig voxende skatter paa en befolkning, der ikke tjener nok til livets ophold selv med helt tarvelige fordringer, som tilsidst har drevet den til fortvilelse. Sicilien er et overordentlig frugtbart land og *burde* have en velstaaende og lykkelig befolkning; men uheldigvis er jordforholdene der af en natur, der aldeles neutraliserer landets rigdom. Landet eies af rige godseiere, der bor i byerne, og lader sine eiendomme bestyre af stedfortrædere. Disse har for at beholde sine stillinger kun én ting at tilse, at

arbeidslønnen er lav. Jorden dyrkes saaledes i store godser eller trakter og ikke ved fastboende husmænd eller leilændinger, men alene ved løse arbeidere, der maa stræve haardt for omtrent intet og betale en god del af fortjenesten som skat. Der har i længere tid været drevet en ivrig agitation af socialistisk art blandt denne befolkning, der nu er godt organiseret. Stillingens alvor sees af, at regjeringen sender 40,000 mand tropper til øen og giver den øverstkommanderende diktatorisk myndighed. Befolkningen er fortvilet, modig, næsten dødsforagtende, hidsig og organiseret. Heldigvis er Italiens førsteminister Crispi selv sicilianer og kjender sandsynligvis forholdene. En jordreform ansees absolut nødvendig, men en saadan koster penge, hvad Italien mangler.

I *Frankrig* er anarkistforfølgelsen dagens vigtigste sag. Dynamitmanden Vaillant er dømt til døden og viste sig under processen paa en gang helt forskruet og i høieste grad farlig. Det er en selvfølge, at ethvert samfund maa værge sine medlemmer paa bedste vis mod den slags farlige galmænd.

I *Amerika* har atter Cleveland udført en upopulær, men ideelt retfærdig handling. Han fandt ved undersøgelse, at den saakaldte „revolution“ paa Sandwichsøerne ikke var nogen folkereisning, men væsentlig en ren spekulation og forretning af en del paa øerne bosatte amerikanere, gjennemført ved hjælp af amerikanske tropper fra det paa hovedstadens havn liggende krigsskib. Under slige omstændigheder fandt præsidenten det at være de Forenede Staters pligt ikke alene at negte at anerkjende „revolutionen“ og at behandle den nye regjerings ansøgning om indlemmelse i forbundet, men ogsaa saavidt mulig at rette paa den feil, der var begaaet ved, at amerikanske soldater og sømænd havde blandet sig i en fredelig magts indre stridigheder. Han forsøgte derfor at gjenindsætte den ved amerikansk hjælp afsatte dronning paa betingelse af, at oprørerne skulde erholde fuld amnesti. Dette har dog vist sig ugjennemførligt. Og nu har saaledes de Forenede Stater faaet sit *hawaiiske* spørgsmaal. Hvorledes det endelig vil blive løst, er det endnu umuligt at sige; men i hvert fald har atter præsidenten vist, at for ham er det blot om at gjøre at handle i overensstemmelse med, hvad der er *ret*.

Tiderne i de Forenede Stater er vedblivende slette, og al udvandring burde for tiden paa det bestemteste fraraades. Den sidste republikanske regjering har saa ødet og vanstelt statens finanser, at de hidtil vanlige og betydelige aarlige overskud, og de i skatkammeret hvilende opsparede og opdyngede midler er forsvundne, og i stedet staar man overfor underbalance og pengemangel.

Læsning.

Det er paafaldende og betegnende, hvilken overveiende, næsten alt andet fordrivende rolle aarets skjønliteratur spiller i boghandlernes vinduer her hjemme. Man faar det vistnok heller ikke saa urigtige indtryk, at det er denne læsning, som er den populæreste, og disse bøger, som overveiende kjøbes. Samme indtryk faar man ved at følge avisernes boganmeldelser, — skjønliteratur eller skolebøger, fortællinger, romaner og digte eller textbøger i anatomi, fysik og mekanik. Den fremmede maa

ubetinget faa det indtryk, at vor literatur ikke frembringer og ikke eier andet. At der findes fædrelandshistoriske verker kan han neppe engang gjætte sig til fra boghandlernes udstillinger. Andre historiske verker, for ikke at tale om bøger af filosofisk art, er ikke til at opdage paa noget hold.

Og alt sammen nyt, nyt, — flunkende nyt. En ser oftere Bjørnsons bøger i et amerikansk boghandlervindu end i et norsk. Bare nyt af aaret. Naar en bog er et aar gammel, forsvinder den i butikhyldernes mørke og ukjendte dyb, forsvinder fra avertissementer og boglister, — forsvinder kort sagt, saa den maa søges og ledes frem, naar tilfældigvis en eller anden faar høre om den. Altid blot det nyeste nye.

Ligedan med oversættelser. Næsten ingen af udlandets store hovedverker at se i oversættelse, ingen af de bøger, som for aar siden er blevet indlemmet blandt hele den øvrige verdens klassikere, blandt de værker, der *maa* læses, der ligger til grund for moderne tænkning. Derimod oversættelser nok af den slags bøger, der af en eller anden rent temporær grund opnaar en flygtig popularitet, der ikke sjælden begrænses til maaneder eller et aar eller to. Betegnende nok, at *Mrs. Ward* f. ex. er oversat fra engelsk, men ikke *George Eliot.* Det er, som om udlandet fra norsk literatur oversatte Hamsun, men ikke Ibsen, Bjørnson, Lie, Kielland eller Garborg. Ligedan finder vi Kiplings smaahistorier i flere oversættelser, men omtrent ikke den mand, der næsten omskabte anglosaksisk aandsliv, Thomas Carlyle. Fra fransk ikke stort af Renan eller Taine, men derimod Zola, Maupassant, etc. Fra amerikansk Mark Twain og Bret Harte, men ikke Emerson (ikke et eneste ord af ham) og ikke Hawthorne eller Holmes. Kort sagt oversættelser er altid fra udlandets anden eller tredie rangs literatur, yderst sjelden fra det bedste. Saa at selv her maa vi nøie os med udlandets næstbedste eller værre. Og næsten altid er det fortællinger og romaner, der oversættes, sjelden — udenfor tusen hjems bibliotek, som vel er en af de mest lovende og prægtige ting vort hele aandsliv har at opvise — en tankevægtig bog, en *tænkers* arbeide, en essayists fine, nøgterne behandling af forskjellige emner. Altid det, som vi har givet eneret til navnet *kunst* i literaturen, romaner og fortællinger, som om ikke den velskrevne, dybt gjennemtænkte historie eller det fint udarbeidede, lødige *essay* vor kunst. Og helst maa den oversatte bog være af lidt braakende art, lidt sensationel, ikke kræve for meget tankeanstrængelse, ikke lægge videre beslag paa læserens tænkeevne i det hele. „Morsomt“ maa det være. Og George Eliot, Carlyle, Emerson, Taine, etc. er jo ikke egentlige „morsomme“, og lader sig ikke læse en eftermiddag i gyngestolen med en cigar i munden og i en halvt døsende tilstand. De

kræver virkelig en vaagen hjerne. Og bøger, der forlanger en vaagen hjerne betaler sig ikke, sælges ikke. Folk gider ikke læse dem. Morsomt skal det være. Tre, fire hundre sider om ingenting krydret med et par vitser og en del uklare tanker, som forfatteren og læserne troer flunkende nye, men som i virkeligheden hører en forbigangen kulturæra til, det er, hvad den læsende verden vil have og faar. Det er blevet mig fortalt, at en af Nordens skarpsindigste forfattere og tænkere ikke paa langt nær naar op til 1000 (siger og skriver ét tusen) kjøbere af hans bøger i de tre skandinaviske riger plus Finland.

Gaar man forbi eller ind i en udenlandsk boghandlerbutik,*) saa faar man et helt andet indtryk. Svært lidet af aarets nyt der i forhold til de forskjellige udgaver af de store anerkjendte mestres verker fra alle lande og paa alle omraader. Stadig nye udgaver af disse gamle mestre. Dante, Goethe, Carlyle, Emerson møder en overalt, de store anerkjendte forfatteres bøger i samlede udgaver, populære udgaver, pragtudgaver. Historiske arbeider af første rang, Gibbons Rom, Grotes Grækenland, Guizots og Martins Frankrig, alle de udmærkede Englandshistorier og fædrelandshistorier, Motleys Nederlandene, Prescotts spanske historier, etc. Og der er Darvin og Spencer og de store filosofer og tænkere. Og mellem dem vrimler essayisterne. Romaner og noveller, med mindre de er prøvet af aarene og har faaet rang og plads blandt anerkjendte mesterverker som George Eliots, George Sands, Victor Hugos, etc. falder aldeles i baggrunden.

Og det samme gjentager sig i bladenes boglister og anmeldelser. Historier, filosofiske skrifter og essays trænger romaner og fortællinger eller alt det, som hos os næsten har usurperet navnet „literatur“, ned i anden række. Bøger, der hos os hilses som undre og jertegn, affærdiges der med nogle faa ord, og de lange anmeldelser spares for de tanketunge, dybt gjennemtænkte og fint udarbeidede verker, der ofte kan være resultat af aarrækker af strid og slid. Hos os derimod skaffer det mere penge og mer berømmelse at skrible sammen tre til fire hundre sider tarvelig „fortælling“, end at ofre ti aar paa et spørgsmaals gjennemtænkning eller et temas udforskning for saa at give resultatet deraf paa et mindre sidetal. Eller rettere efter de ti aars arbeide vilde man sandsynligvis finde, at der intet marked var for resultatet.

---

*) Min erfaring er hentet fra Amerika. Jeg véd jo ikke, hvorvidt mine ord passer paa andre lande. For Englands vedkommende passer de dog vist.

Det er blevet mig sagt, at vore forlæggere ikke vil høre tale om at oversætte en bog, der er over ti aar gammel. Nyt, nyt maa det være. Sensationsnyt. Lad det være noget, som om tre aar er dødt og glemt, som er uden alt reelt værd, saa det blot idag fylder et hjørne af verden med skrig og skraal. — Selvfølgelig gaar det ikke an at dadle forlæggerne for dette. De maa jo skaffe det, som publikum vil have, det, som lønner sig. Det viser blot det læsende publikums smag, og ansvaret er alene læseverdenens. Faar det smag paa solidere sager og finere kost, saa kan man være rolig for, at forlæggerne ikke har noget imod at skaffe den.

Man maa ikke opfatte, hvad jeg her har sagt som noget angreb paa læsningen af aarets nye literatur eller af romaner og fortællinger i det hele. Jo mere der læses desto bedre, og naturligvis maa vi følge med i den samtidige literatur. Romaner og fortællinger kan blive noget af det bedste, man kan læse, naar forfatteren er kunstner, tænker og lærd paa en gang, som f. ex. George Eliot var det.

Men — et folk bør ikke leve helt paa romaner, skisser og fortællinger. Dette bør ikke være dets eneste literatur. Og fremforalt bør det ikke over aarets nyheder og dagens helte glemme de bøger, der har staaet sin prøve og hører alle tider til, de, der er skrevne af de faa store digtere og forfattere, hvoraf der kommer to eller tre i et aarhundrede. „Tilbage til de store mestre,“ har *Kringsjaa* engang før raabt. Jeg gjentager raabet. Lad os ikke drukne i middelmaadigt nyt. Lad os forsyne os godt og til stadighed af de bøger, der er som gammel vin, modnet og forbedret af aarene. — De fleste mennesker har blot en meget begrænset tid at ofre paa læsning. Man gjør sig ubetinget selv uret, benytter man ikke en del af denne til at tilegne sig de store mestres tanker og gjøre sig bekjendt med livets fakta og historiens erfaringer. De fleste af os har daarlig raad tillige. Lad en del i hvert fald af de penge vi kan ofre til bøger, gaa til saadanne, som lader sig læse mange gange, eller som afsætter i os et reelt udbytte, giver øget kundskab, nye tanker eller udsyn.

Heldigvis er langtfra soliditet og kjedelighed ét og det samme. Ypperlige, dybt tænkte bøger skrives nu i en grei, klar stil og paa en helt underholdende og spændende vis. Den række historier f. ex., som jeg nævnte ovenfor, vil findes interessante og spændende som de bedste romaner og dramaer, letlæste og greie, men samtidig lødige og lærerige. I det hele er vel historie noget af den ypperste læsning, som findes, paa en gang underholdende, lærerig, udviklende og løftende, — naar den er vel skreven. Men der skal en mand og en virkelig stor mand til at skrive

historie. Jeg kan ikke undlade i denne forbindelse at nævne en række foredrag, som det engang faldt i min lod at høre i Missionshuset i Akersgaden i Kristiania af afdøde professor Weisse. Det *var* historie, og vil sent glemmes.

Det kan være bra nok at dyrke det nye; men nyt og bedst er dog ingenlunde samme begreb. Vor tid er bra, vort aar er bra; men nogen Dantebegavelse har det dog neppe, heller ikke har vel nogen novelleforfatter fremstaaet siden George Eliots tid, saa udrustet af naturen for det hverv. Og saa knapt som liv og tid er os tilmaalt, maa jeg sige, at jeg vælger mig heller det bedste fra alle tider og lande end tager det første det bedste, som aarets og flygtige stemningers bølger skyller op i boghandlervinduerne. En bog, der i det hele er værd at læse, er værd at læse 20 og 50 aar efter at den er udkommet. Og en bog, der om ti aar er glemt og forældet, har aldrig været værd at læse. Verden er saa rig paa den høieste og bedste literatur, — saa rig derpaa, at et vanligt menneskes liv ikke rækker til for at læse en fjerdepart af det allerbedste —, at det synes meningsløst at ofre tiden helt til døgnbøger. Lad disse have sin plads. De maa og bør læses og vil altid blive læst til overflod. Alt maa jo engang være nyt. Og selv den bog, der bliver glemt og forældet næste aar, kan have sin berettigelse; thi ogsaa de flygtende stemninger og døgnets tanker og ideer bør jo repræsenteres i literaturen. Læs det alt efter bedste evne; men giv alligevel broderparten af tid til de verker, som tiden har dømt og kronet. Det haster i grunden ikke med at læse en ny bog. Lad den ligge en stund. Lad os se, om den holder sig til næste aar, i saa fald er det kanske bedst at læse den.

Naturligvis læser vi ikke alene for belærelse og udvikling. Vi vil ogsaa have det lette, det „morsomme“ og endog det halvt døsende og søvndyssende, ja til og med fantasteriet og skraalet og nerveslidningen kan træffe os i det rette og trængende humør. Og en stor del af aarets nye skjønliteratur har naturligvis den hæderlige og berettigede opgave at tilfredsstille denne trang. Vi *vil* mores. Vi vil have bøger, som vi kan læse en hed sommerdag, naar vi ikke aarker at tænke, eller som vi kan gaa tilsengs med og glemme at slukke lyset over. Fik vi ikke denne slags aandsnæring, saa sulted vi simpelt hen ihjel selv med Dante, Gøthe og alle de andre store stirrende paa os fra alle vægge. Ikke et ondt ord om denne literatur i og for sig. De fleste af os skylder den tak for mangen en opfriskende stund eller for bortjaget kjedsommelighed og træt-

hed; men lad den ikke usurpere den hele plads, erobre alle boghandlervinduer, fylde alle sind og fordrive det solidere og nødvendigere aandens brød.

Lidt sukker og fløde maa jo de fleste af os have i kaffeen; men bare sukker og fløde . . . . !

Lad det store læsende publikum begynde at forlange den solidere aandskost, at interessere sig for den gedignere literatur, og den vil komme, først kanske i form af oversættelser af det aandens røde, funklende guld, som de store kultursprog er gjennemtrukne af, men som ingen nordmand kan faa fat paa, med mindre han er hjemme i fremmed literatur, — og saa, eller muligvis strax, vil en del af vore egne forfattere vende sin opmerksomhed i denne retning, talenter og geni, som der hidtil ingen plads har været for i vort samfund, vil udvikles, og selv den lettere literatur vil stemmes op, kravet til tanker og ideer i den vil blive større.

Og lad, for at dette skal kunne ske, dem, som kan, gjøre almenheden bekjendt med de store aandshøvdinger og deres mesterverker.

Faktum er, at vi som folk — udenfor de smaa kredse, hvor man er kosmopolit, læser alle sprog og følger med i dem — hidtil har levet paa temmelig tynd og ensformig aandelig diæt. Og det bør der søges rettet paa. Det er bra nok, at vi selv har frembragt en række forfattere, der er vort nye lands største stolthed, og det med rette. Men der findes da andre læseværdige forfattere i verden end Ibsen og Bjørnson. Intet land kan leve helt paa sit eget. Og der er ogsaa en literatur udenfor drama, roman og digt, som heller ikke er helt at foragte. Men der er vi svært daarlig repræsenterte. Hamsun siger i sin sidste bog, at vort land aldrig har frembragt en tænker. Det er nu lidt drøit sagt, meget drøit sagt, især paa en tid, da Ibsen *studeres* hele verden over. Men sandhed er der i det. *Kunstnere* i massevis; men ingen overflod af *tænkere.* Nogen *norsk* filosofi, noget *norsk* tankesystem, existerer der, saa vidt jeg ved, ikke. Vi har kastet sterke kunstindflydelser ind i verdenslivet; men der har ikke fra vort land kommet ud i verden en eneste bestemt og gjennemført tankeretning. Vi har neppe, trods Ibsens verker, som vel egentlig er mere tankeeggende end tankeførende, øget eller influeret verdens sum af tænkning i ringeste mon. Tager jeg feil, saa saa meget desto bedre.

Notitser.

— *117,000 arbeidsløse* var der i Chicago ved nytaarstider.

— *4500 legepladse for smaabørn* gives der i de Forenede Stater til en samlet værdi af 200 mill. kroner.

— De Forenede Stater har *kirkeplads* for 43 millioner sjæle og 111,036 prester, eller en for hver 387 indbyggere.

— Fra Newfoundland udsendes et missionsskib til havfiskerne udenfor Labradors kyst. I sommer medfulgte tre missions-læger, der tilsaa 2250 syge og oprettede to hospitaler.

— *Biens dagverk:* Hvert kløverhoved har omtrent 60 blomster; for at samle honning nok til en børd maa bien suge 100 kløverhoder, altsaa 6000 blomster. Gjennemsnitlig drager bien ud 20 gange daglig.

— *Rubinstein* skal have sagt om sig selv: „Jøderne holder mig for kristen, de kristne for jøde; klassikerne ser i mig en „fremtidsmusikens" mand, og „fremtidsmusikens" mænd ser i mig en klassiker; russerne anser mig for tysker, tyskerne anser mig for russer."

— *Ny Zelands kulproduktion* beløb sig i 1892 til 673,000 tons; der var 148 gruber i virksomhed, 10 af disse skaffede $^4/_5$ af det hele. 1681 arbeidere var i beskjæftigelse; der falder altsaa 400 tons aarlig pr. arbeider. Blot 1 liv gik tabt, og 18 personer kom tilskade.

— *Japans staalfabrikation.* Til dato har der kun været et staalverk i Japan, ved Sakai i provinsen Izumi, oprettet i 1889. Det har præsteret udmerket vare, men savnet kapital til udvidelser. Fornylig har endel stormænd slaat sig sammen og grundlagt et storartet staalverk ved Osaka. Jernmalm er landet rigt forsynet med.

— *Skibsfarten paa de store nordamerikanske sjøer* kostede ifjor tabet af 123 menneskeliv: Eriesjøen 59, Huron 33, Øvresjø 10, Michigan 12, Ontario 4, Detroitfloden 5. Der forliste ialt 53 fartøier med samlet drægtighed af 24,260 tons og en værdi af 4 millioner kroner. Mindre sjøskader beløb sig til 8 mill. kroner.

— *Svømmet over Messina-strædet.* Mellem Faro paa Sicilien og Reggio i Italien skal ingen have svømmet, før dr. Daland fra Filadelfia gjorde det nu ihøst. Den lige linje mellem „Scylla og Charybdis" er lidt over $4^1/_2$ kilometer; dr. Dalands svømmetur var 12 km. lang. Han brugte 2 timer og 20 minuter og kunde samme aften gaa i operaen. — Da Byron havde svømmet over Bosporos, fik han efter sit eget vidnesbyrd slemme kuldegysninger.

— *130,000,000 procent værdiforøgelse* har den grund, hvorpaa Chicagos bedste forretningsstrøg nu ligger, undergaaet, siden indianerne i sin tid solgte vedkommende grund for 3 cents pr. acre. 1830 boede der halvhundre mennesker paa stedet; en kvart acre stod dengang i 20 dollars. En tomt, der i 1834 betaltes med 200 doll., holdtes aaret efter i 5000 doll., for tiden staar samme tomt i 1,200,000 doll.

— *Eiffeltaarnets medbeiler i London* blir sandsynligvis færdig om et aar. Dette taarn i Wembley Park blir spidsere og slankere end det, der kneiser paa Marsmarken, desuden over 50 meter høiere, altsaa 350 meter ialt. Men der anvendes mindre staal, ialt 7500 tons. Afstanden mellem de fire „ben" bliver $91^1/_2$ meter, hvert af disse hviler paa cementklumper, der gaar 23 meter ned i grunden. Platforme indrettes ved 45, ved 150 og ved 285 meters afstand fra jorden. Paa den øverste platting indrettes post- og telefon-kontor; i anden og første „etage" bliver der som i Eiffeltaarnet koncert- og kafélokaler, smaabutiker o. l. Den laveste platting maaler 60 meter i hver kant.

Forskjellige meddelelser.

— *Hæder og ære blandt kvinder.* — En fremragende englænderinde har nylig rettet et helt angreb paa sine søstre. Hun siger, at der ikke findes noget saadant som alment erkjendte krav til en persons hæder og ære blandt kvinder. En kvinde kan gjøre, hvad der synes os mænd uhæderligt, uden derfor at tabe andre kvinders fulde agtelse. Følgen er da naturligvis, at slig uhæderlig optræden er ganske hyppig, men ogsaa at en kvinde fortjener mere ros end en mand, naar hun helt ud er hæderlig, fordi der altsaa intet ydre tryk øves paa hende i saa henseende. — Saaledes mener forfatterinden, at en kvinde sjelden kan bevare en betroet hemmelighed og ikke gjør sig nogen samvittighed af at røbe den. Ikke heller vil hendes søstre agte hende mindre for det.

Det engelske blad „*Spectator*“ tager imidlertid kvinderne i forsvar og mener, baade at de er — undtagen i ét punkt — lige saa *hæderlige* som mænd, og at der findes blandt dem en anerkjendt lov for hæderlig opførsel — en *code of honour*. Saaledes mener „*Spectator*“, at kvinder *kan* bevare en hemmelighed, at naar de føler det at være alvor, saa bevarer de den endog bedre end mænd. — Den omtalte forfatterinde mener, at en kvinde, naar hun ophæver en forlovelse eller bryder et venskab, ikke betænker sig paa at forraade ham eller hende og fortælle alt, der er hende betroet, medens hendes søstre intet uhæderligt vil finde deri. — „*Spectator*“ mener dog, at forfatterinden tager feil; at en vanlig bra kvinde ikke vil gjøre dette, og at hun taber i sine søstres agtelse, dersom hun gjør det. Naturligvis, siger bladet, er der løsmundede sladderkjærringer blandt begge kjøn, men i det store hele, tror det ikke, at kvinder er værre end mænd.

I pengeaffærer mener bladet, at kvindernes hæders- og æresfølelse er langt ømfindtligere end mænds og deres fordringer til hinanden langt større og uafviseligere. En kvinde betaler altid tilbage, hvad hun laaner, være det sig lidet eller meget. Gjør hun det ikke, saa taber hun helt sine søstres agtelse. — Paa det sædeliges omraade medgives det jo alment, baade at kvindernes følelse for det rette og deres krav til hinanden er langt intensere end mænds.

Blot i ét punkt, mener bladet, at kvinderne mangler følelsen for det hæderlige og mangler en *code of honour:* det er, hvor det gjælder diskussion og meningsudvexling. Der vil kvinden altid hænge sig ved detaljer, sidespørgsmaal og uvedkommende ting og vride sig fra selve sagen. Der vil hun videre benytte sig uhæderlig af sine fordele som „dame“ og drive modstanderen til taushed og underkastelse, ikke ved argumenter, men ved at falde tilbage paa den gamle ridderlighedslov, der forbyder en mand at tale rent ud og helt ærlig og ligefrem til en kvinde. Diskuteres saaledes „kvindesagen“, saa knuser hun sin mandlige modstander ved at rette spørgsmaal til ham, som han som høflig mand overfor en „dame“ blot kan besvare paa den maade, hun ønsker. Dette ved hun, og ved, at hendes seir saaledes er vundet ved uhæderlige kampmidler. Og dog triumferer hun. Det er her kvindernes æresfølelse og *code of honour* kommer til kort.

Fra den tekniske verden.

— For tolv aar siden udtalte et fremragende videnskabeligt og teknisk tidsskrift i anledning af en udstillet elektrisk motor, at en slig opfindelse naturligvis ingen fremtid havde for sig, naturligvis ikke var anvendelig i det praktiske liv, hvilket tidsskriftet aldeles slaaende og afgjørende godtgjorde ved at *paavise*, hvorledes der ved al elektrisk overføring kræves mere kraft, end der vindes. Nu arbeider store verksteder og væverier ved elektrisk drivkraft, hvis kilde er et eller andet fossefald mange mil borte. — Hvilket alt illustrerer et gammelt, godt ord, siger det tidsskrift, hvorfra dette tages, nemlig: „Forudsig intet, før du har seet fremtiden.“

— *Først nytte, saa skjønhed.* Det er den stadige lov og rækkefølge i alle store fremskridt. Det er først i senere aar, at man har lagt an paa at bygge „*vakre*“ lokomotiver og give dem linjer, der tilfredsstiller ens skjønhedskrav saavelsom de praktiske fordringer. Nyere lokomotiver i udlandet ser da ogsaa ved siden af de ældre ud som en vakker, staalrigget hurtigseiler ved siden af en gammel firkantet trælastskude med svulmende, runde bougstykker. Et nyere lokomotiv er vakkert som et vakkert skib og holdes blankskuret og blankpudset som agterdækket paa et krigsskib.

Elektriske konstruktioner har til det allersidste været udført uden ringeste hensyn til udseende. Det har bare været om at gjøre at faa nytte af dem. Men ogsaa paa det omraade er vi nu i løbet af de sidste 2—3 aar kommet ind i et nyt stadium. Man forlanger nu skjønhed selv af en elektrisk motor, en elektrisk lampeholder eller en elektrisk sporveisstolpe. Dette skal særlig have vist sig helt slaaende paa Chicagoudstillingen, idet det elektriske maskineri gjerne var vakkert nok til at sætte paa et stadsstuebord og linjerne trukne med et øie for den æstetiske effekt. Før havde man gjerne benyttet gamle former hentede fra dampmaskiner, gasanlæg o. l. for elektriske konstruktioner. Nu har de faaet sine egne former og linjer, der svarer til konstruktionernes og elektricitetens egen natur.

— Blandt andre fordele, som elektrisk maskineri har over dampmaskineri, er ogsaa den, at det optager mindre plads og rum og er langt lettere. Hvor det gjælder større maskiner, der optager en dampmaskine to, tre gange saa megen plads og vegt som en elektrisk motor af samme styrke.

— Ogsaa i jernbanetrafiken viser det sig ved sammenligning af existerende baner, at for en given passagertrafik maa et dampdrevet tog være dobbelt saa tungt som et, der drives ved elektricitet. Med andre ord: den døde vegt, der maa trækkes til ingen nytte, er ved elektriske baner blot det halve af, hvad den er ved dampjernbaner. Ved dampjernbaner kræver videre — delvis af denne grund — god og nødvendig økonomi, at der benyttes faa, lange og tunge tog med større mellemrum. Ved et elektrisk baneanlæg derimod er dette ikke nødvendigt. Man kan der opfylde alle en god økonomis krav, og dog lade der løbe mange, smaa tog, saaledes at tiden mellem hvert bliver kortere, hvad der selvfølgelig er en uhyre vinding for det reisende publikum. Dertil kommer, at det langt lettere elektriske tog kan stanse og komme i gang hurtigere og følgelig uden at tabe tid stanse hyppigere. Og den videre følge af denne driftsmaade med lettere tog og af, at det elektriske tog og maskineri i det hele er meget lettere, er, at hele banens bygning bliver betydelig — ***billigere.***

Den bedste drift for et større elektrisk baneanlæg, siger en specialist, bestaer i at have enkelte lange, gjennemgaaende tog med særkilte lokomotiver og forresten blot *enkelte* vogne hver med sin motor som i en sporvogn og løbende uafhængig med faa minuters mellemrum.

Den elektriske jernbane lover os altsaa en billigere (særlig i vanskeligt terræn), en langt hurtigere, en meget behageligere jernbane end de gamle dampjernbaner, — og med tog hvert 5te eller 10de minut istedetfor hver 5te eller 10de time. Og her i landet har vi drivkraften for disse baner liggende færdig og skummende unyttet ud over fjeldsiderne, medens vi maa indføre dampjernbanernes drivkraft.

Og endda en ting. Naar vi faar elektriske baner, saa slipper vi de nuværende sovelamper i kupéerne og den mindre behagelige lampeos og faar virkelig *oplyste* vogne.

Moralen — ja, bare nogen med magt eller penge vilde uddrage den!

— En velkjendt udenlandsk elektrisk ingeniør oplyser i anledning af diskussionen om elektriske anlægs kostende, hvor vandkraft benyttes, at han kjender et sligt anlæg, der kostede 555,000 kroner og optjente hele anlægssummen, saaledes at det betalte for sig paa to aar! Et andet anlæg, der kostede ca. 100,000 kroner, blev udvidet og dets drift *flerdoblet*, uden at driftsomkostningerne øgedes (driften af det elektriske maskineri naturligvis)! („*Engineering Mag.*").

Literatur.

„Niobe".

„Den generation, der nu er i trediveaarene, duer ikke; den vil gaa omtrent sporløst tilgrunde; den voxte op i en skjæbnesvanger tid og har maattet bøde for det," saa omtrent har flere, der selv tilhører denne generation, sagt til mig. Naturligvis er dette at tage vel drøit i; nogen slig regel lader sig vistnok ikke nedlægge; men at denne generation har været uheldig stillet, og at hundreder og tusener inden den derfor er gaaet tilgrunde, har ødelagt sig selv og plaget livet af andre, det er vistnok en urokkelig kjendsgjerning. Hvem kunde ikke give nærstaaende og triste exempler? Den voxte op i den negative del af en overgangsperiode, da en flom af nye og uvante idéer skylled ind over landet og undergrov eller hvirvlede alle livets landemerker væk. Den blev ør og svimmel, tung i hodet og let i vilje og sjæl. Traditionelle love og forpligtelser gik fløiten som menneskers opfindelser; og de evige love og forpligtelser, som hører naturen selv til, saaes ikke endda. Frihed blev let ét med lovløshed i liv, tænkning og vandel. De store etiske værdier faldt ud af livet. Samvittigheden blev ikke robust, men hvirvledes hen i sofisterier og halvtænkte idéer. — Det var den negative del af en ny tid, der satte sit præg paa denne slegt. Opløsningens tid. — Den, der, selv hører den til, véd, hvordan det virked. Fantasteri, virkelighedsfjernhed og et sværmeri, der, støttet paa halve tanker og uklare begreber, kunde føre ind i al slags galskab, hvirvlede en afsted.

Det er denne slegt, Jonas Lie væsentlig har skildret i „Niobe“, eller rettere en del af denne slegt, — taget et par exempler af de utallige, der var at tage af, paa hvorledes tiden virked, hvorledes individerne blev, og hvorledes mange af dem gik totalt tilgrunde og plagede livet af sine egne forældre.

— Vi møder forresten tre slegtled i „Niobe“. Den ældre generation, grundfæstet i den gamle tids moralske begreber og greie virkelighedssans. Saa den ovennævnte generation, repræsentanter for det nyes første nedbrydende stormløb mod landet. Og endelig den slegt, som *nu er ungdom*, — den moderne ungdom. Denne bærer fremtiden ud af bogen. Om den samler sig digterens haab og tro. Den overlever den katastrofe, der afslutter de andres liv; ja det er væsentlig for at redde den, sætte den fri, beskytte og værne om den, at moderen bringer døden ned over de andre og sig selv. — „Det blev hende med ét saa svimlende overtyngende mere end Arnt og Massi (de to yngste, de som *nu* er unge) . . . . kunde bære.“ — Den er jo voxet op i en heldigere tid. Det nye har vundet videre frem; dets possitive indhold har faaet tid til at gjøre sig gjældende. Røg og damp fra nedbrydningen er trukne bort saa vidt i hvert fald, at de evige love og sandheder, de store forpligtelser og livets virkelige forhold atter kan sees og opfattes. Og Massi (den unge pige) drager afsted til byen og ud af bogen med „sex gode samvittigheder.“ Vi tager farvel med hende og *vor tids* ungdom i moderens ord: „Ja, Massi, ta det greit, du . . . du begynder i en ny tid . . . Jeg skal sige dig, Massi, saapas gammel jeg er og træt ogsaa mange gange, jeg vilde gjerne levet om igjen i denne nybyggertid, hjulpet til at faa anderledes kraft og dygtighed og glæde i livet, end *vi* har havt, — faaet ind mange af disse gode samvittigheder“ . . .

Det er *vor tids* ungdom. Den klarer sig nok; for den har været heldigere stillet, og den har „gode samvittigheder“ at bygge paa og arbeide med. Det er denne, som skal bygge alting op igjen stort og vakkert og fuldt af kraft og glæde. Den ser moderen drage ud i verden uden frygt. Den leved hun gjerne livet sammen med nok engang. Den tid, der nu er begyndt og skal komme, delte hun gjerne, trods sin alder og træthed, for det er en „nybyggertid“. Nedrivningen er gud ske lov over; nu til at bygge, tømre og mure! Bare et maningsord sender moder og digter efter tidens ungdom: „Husk paa, tiden bliver akkurat, som *I* bygger den. Det er et helt ansvar det, ser du.“

Nutidsroman har Jonas Lie kaldt sin bog, og det er dens hensigt at skildre disse tre slegtled i vor tid, den gamle generation, de nu graahaarede forældre, en middelsslegt, der nu er omkring trediveaarsalderen, og som digteren ikke har stor tro paa som helhed, som han beklager af ganske hjerte, fordi dens unge dage faldt i en uheldig tid, og endelig tidens ungdom, som forfatteren med jublende tro og sikkert haab lægger fremtiden ihænde.

Mellemgenerationen er vistnok ikke flatteret. Den ser ikke hyggelig eller tiltrækkende ud. Men hvem vil negte, at Jonas Lie her atter har truffet sømmet paa hodet. Kjender vi dem ikke igjen, disse døgenigter af børn, der ruinerer sine forældre, tror sig at være genier og vidundere og modtager alt uden følelse af forpligtelse eller virkelig taknemmelighed. Kjender vi ikke Minkas og Endres følelse af og evindelige tale om „kald“ igjen, dette stakkars misbrugte, ypperlige ord? Og alle deres talemaader, sanket sammen fra hjem og gader for et halvt snes aar tilbage. Endre, som først skal blive teolog, saa filolog, saa sanger, saa skuespiller og saa dramatisk kritiker, og som den hele tid ingenting *er*, men uden samvittighed sætter en del tusener overstyr paa hvert dybtfølt „kald“, kjender ikke nogen hver

ham? Og stakkars Minka, som under heldigere forhold, i en sundere tid, kunde være blevet saa kjæk og fin en kvinde, og nu vimser fra sværmen for spiritisme til sværmen for et stakkels, indholdsløst hylster af en poet, først vil blive kvindesagskvinde, saa „medium“, saa en digters muse, saa varietésangerinde og saa tilslut „medium“ igjen. Og det sidste er den draabe, der bringer moderens udholdenheds bæger til at rinde over. „Hun saa Minka siddende og ivre og slaa ud med armene som en automatisk leddedukke. — Den fortrak sig for hende knirkende af tomhed.“

Sandt, nøgent og slaaende som et fotografi har Jonas Lie skildret og revset *én* ungdoms daarskab og daarlighed. — Slig ungdom har vi *havt* her i landet. Der sidder kanske enkelte individer af den igjen endnu hist og her. Mest har kanske digteren villet skildre den til advarsel, skræk og retledning for den ungdom, som *nu* skal tage livet op, og som digteren øiensynlig holder af, som fru Baarvig af Massi og Arnt. Og vel er det vist, baade at dette skjæbnesvangre afsnit i vort folks udvikling er blevet skildret og foreviget, og at et billede saa manende og veiledende, saa opklarende og styrkende for den nye slegt er blevet skabt deraf.

Som billede er det hele slig, at det staar lyslevende for en. Ord, udtryk og tanker er ofte som grebne ud af læserens egen erindring. Samtaler og optrin ligedan. Personerne kjød og blod. Hvor glimrende er f. ex. ikke Kjels samtale med faderen i første kapitel. Og Baarvigs brummen og tordnen, — og det hele liv paa gaarden. Huslærerens uforlignelige skikkelse ikke at forglemme. Og i den hele fortælling er der en fart, intensitet og gribende magt, der river en med sig fra blad til blad, uden at en kan bekvemme sig til at lægge bogen ned et øieblik.

Det er vel unødigt at tilføie, at skarpt og klart som alt er skildret, nøgent som feil er blottede, saa er det gjort med den ømhed og sympati, der alene skaber forstaaelse og giver revselsen værd. Man holder af disse „børn“, som forældrene selv gjør det. Man undskylder dem, som de gjør; finder ikke noget mere fordømmende ord end „stakkar, stakkar“. Man formelig lider ved at se dem gaa tilgrunde. Men redning øines ikke. Den uheldige tid havde givet deres personligheder en tvist, saa de *maatte* voxe skjevt. En forstaar moderens handling tilslut. Hun stiller sig mellem de ældre og de yngre børn, og for at fri ungdommen fra de andre, saa — slaar hun øxen i dynamitkassen.

Inderligt, ømt og sympatetisk er alle tre slegtled skildret. — En stor, nobel og yderst nyttig bog — efter mine begreber.

Bogliste.

Henrik Jæger: — Illustreret norsk literaturhistorie. — 11te hefte. — Hjalmar Biglers forlag. Kristiania. Pris 90 øre.

Anna Munch: — Eros i tre skuespil. — Skyggernes dal. — Psyche. — Dobbeltgjængere. — P. T. Mallings boghandels forlag. — Kristiania.

Fra skridt til gallop. — Nye skisser af *Geir*. Med forfatterens portræt og 23 illustrationer af *A. Bloch* og *K. Uchermann.* — P. T. Mallings boghandels forlag. Kristiania. — Pris kr. 3.25.

Henry M. Stanley: — Mine mørke ledsagere. — Oversat af *G. Halvorson,* dr. phil. — P. T. Mallings boghandels forlag. Kristiania. — 5te hefte. Pris 75 øre pr. hefte.

Karl Koll: — Laak Lagnad: — forteljing. — Mons Litlerés forlag. — Bergen. — Pris 1 kr.

Anm. — **Forlæggeres** opmerksomhed henledes paa, at flere læsere af „Kringsjaa“ har beklaget sig over, at prisen ikke altid er opført, hvor en bog anmeldes eller sættes paa boglisten. „Kringsjaa“ giver altid prisen, naar denne af forlæggeren opgives, men kan selvfølgelig ikke paatage sig at gjøre efterspørgsler. Forlæggerne vilde vist tjene baade sig selv og det læsende og bogkjøbende publikum ved altid at sætte prisen paa anmeldelsesexemplaret. Man vil jo nødig bestille en bog, før man ved, hvormeget det vil koste.

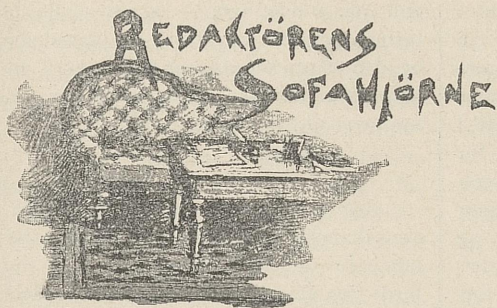
Skandinaviske tidsskrifter.

„Samtiden“ for december indeholder en illustreret fortælling „Jul“ af Jonas Dahl, slutningen af en artikel om den amerikanske digter *Walt Whitman*, en anmeldelse af Hamsuns, Gunnar Heibergs og Amalie Skrams sidste bøger af Irgens Hansen, et stykke om *„norsk forfatterforening“* og en artikel om *Kalle Løchen*.

„Nordisk tidsskrift“s syvende hefte indeholder: *Karl Pichl* „om kopterne“, *J. E. Hylén*, „striden om Homer“, en længere afhandling om den yderst interessante kunstner med meget mere, *Leonardo da Vinci*, af *Tor Hedberg*, en interessant artikel om „buddhismens ateisme“ af *Edv. Lehmann* og en „kort oversigt over den islandsk-grønlandske kolonis historie“. Desuden to anmeldelser. — Det er sjelden i noget lands tidsskriftpresse at støde paa et hefte saa fuldt af solid og læseværdigt indhold. Var det ikke, at „Kringsjaa“ mener at være til størst nytte ved at gjengive paa norsk artikler, som ellers ikke er at finde paa de nordiske sprog, og var det desuden ikke bange for, at det turde blive ilde optaget, vilde det ofte benytte sig af det rige og vekslende, gedigne indhold, som „Nordisk tidsskrift“ byder paa. Et par af artiklerne i dette hefte kommer jeg dog vist til at lade „Kringsjaa“s læsere faa høre lidt om.

„Nordisk tidsskrift“s ottende hefte indeholder: — V. E. Lidforss, „Giuseppe Baretti, en italiensk litteratör från förra århundradet“, J. Östrup, „kulturhistoriske træk fra Lille-Asien“, *Hans Emil Larsson*, „Ryska förhållanden“ og anmeldelser.

„Nyt tidsskrift“ for december indeholder: — *E. Werenskiold*, *„Kittelsen“*, *Theodor Caspari*, „Høst paa høifjeldet“, *Sigurd Ibsen*, „Alexander af Bulgarien“, *Elling Holst*, „Sophus Lie“, *Ivar Flem*, „kriminal-psykologi,“ anmeldelse af *„Niobe“* af *Chr. Collin* og to oversættelser. Af særligt værd og interesse er Elling Holsts skildring af Sophus Lie, som „Kringsjaa“ tør komme tilbage til.

Man spaar, at det tyvende aarhundrede vil fortjene navn af „kvindernes aarhundrede“, og det vilde ikke undre mig, om spaadommen slog til. Kvindesagens forkjæmperinder drømmer endog om, at kvinden i den nærmest kommende tid vil blive den herskende og dominerende faktor i samfundet, — hvad manden hidtil har været. Og det ser næsten ud til det med.

Der foregaar nemlig under vore øine en udvikling, der er vel værd at lægge merke til. Kvinderne gaar frem med stormskridt; de vil noget, de har sat sig et maal, de arbeider med begeistring og kraft paa sin egen udvikling, medens mændene staar stille eller ligger i et sofahjørne og smatter paa en pibe. Og naar én arbeider, medens en anden døser, saa er verden slig indrettet, at den arbeidende snart maa overfløie og herske over den døsende.

Overalt er det kvinderne, som gaar mest frem; til dem man maa sætte sit haab for fremtiden. Og deres fremgang er mange steder slig, at den vækker begeistring hos den stureste og koldblodigste og overbeviser en om, at selv om mændene gjorde sit yderste for at ødelægge verden, saa vilde kvinderne redde den og gjøre den bedre og vakrere, end den nogensinde før har været.

Eller faktum er rettere sagt — det er soleklart og lader sig ikke negte — at de *holder paa* at redde vor verden. Vi mænd var virkelig paa gode veie til at lade det hele gaa tilgrunde, da kvinderne greb ind og rettede paa sagen og tvang os til at ændre vor opførsel.

Se bare paa en eneste ting. Kvinder er kommet ind paa kontorerne, staar i butikerne o. s. v. Og følgen? — Ja, man havde spaaet det forfærdeligste: moralsk forfald, kvindens fornedrelse; hun vilde ophøre at være kvindelig, blive mandhaftig og tabe al sin forædlende indflydelse og al tiltrækning. Og med den mangel paa logik og konsekvens, der gjerne karakteriserer slige spaadomme, blev det samtidig forudsagt, at disse mandhaftige og slet ikke tiltrækkende, demoraliserede kvinder vilde sætte fluer i hodet paa kontorernes og butikernes mandlige besætning og der vilde blive bare kurtise og løier istedet for arbeide. Saa spaaedes der for et halvt snes aar siden. Nu ler enhver at de spaadomme. Én følge har det derimod havt; kontorer og butiker er blevet rensligere og mere menneskelige, tonen er hævet lidt, og der arbeides kanske lidt ivrigere og lettere end forhen, for kvinderne sætter exemplet, og den moderne kvinde er sjelden doven.

— Jeg kan huske enkelte butiker og kontorer fra min ungdom. Næsten saa fæle og uhyggelige som en tredie klasses røgekupé paa vore jernbaner, — ikke langt fra formelige grisehus til sine tider. Men den kvindelige betjening har civiliseret alt det bort. Det er slaaende, hvad civiliserende indflydelse der kan udgaa fra et sligt lidet kvindemenneske henne i et hjørne af lokalet. Chefen raader for forretningen, men hun for tone, opførsel og udseende i lokalet.

Akkurat ligedan er det gaaet i skolerne, siden kvinder blev sluppet ind der, og endnu bedre er det blevet siden gutter og piger efter naturens vise ordning blev opdraget i samme klasseværelser, af

samme lærere og til samme tid. — Intet slog mig mere ved hjemkomsten fra Amerika end den rent forvandlede atmosfære i min egen gamle skole. Fordums tider med alt det rene griseri, midt i hvilket vi opdroges, har altid staaet for mig som et slags barndommens mareridt. Alt forsvundet nu! Gutter og piger sidder sammen i de høiere klasser og dermed farvel, naturligvis, til griseriet. Bedre tone, bedre sæder, naturligere forhold, gutterne mere *gentlemen!*

I mine skoledage kunde en lærer sidde i timen og røge paa sin gamle træsnadde. Det gaar ikke det længer, naar *damer* og *smaapiger* slippes ind. Da afløses efterhaanden tobaksrøg og støvskyer, skiddenhed og elendighed af blomsterduft og en renslighed, der er en hel opdragelse i sig selv. — For min egen del tillægger jeg disse *underordnede* ting en svær betydning. Jeg tror, et barns karakter formes vel saa meget af den indflydelse, som øves paa det af omgivelser og forhold som af den viden og lærdom, der hamres ind i det. Tror, det vilde virke vel saa velgjørende og udviklende paa et barn at voxe op med vakre billeder og harmoniske farver for øie, som at høre tusen kunsthistoriske foredrag i en sort kjelder. Tror, der ligger betydelig opdragelse bare i et lyst værelse, hvor sol og lys faar lov at strømme ind i rig fylde. Tror en blomsterbuket paa kathedret kan opveie mangt et hul i en lærers eller lærerindes kundskaber. Tror, et venligt ansigt, en moderlig, sympatetisk, kvindelig optræden fra lærerindens side er bedre end en gammel, træt bulbiders grænseløse, klassiske lærdom. Tror i det hele, at en *kvinde* i et skoleværelse er vel saa godt som en universitetsuddannelse, og at en kvinde eller to burde ved lov paabydes inden enhver skoles lærerpersonale. De vilde fordampe det meste af den raahed, som ellers saa let tager overhaand baade blandt lærere og elever, — og som er langt værre end tyk uvidenhed, — og de vilde bibringe børnene en del af de egenskaber og den dannelse, som er mere værd end hele den latinske grammatik og alle mathematikens regler.

Jeg har vandret om ganske meget i amerikanske skoler, og jeg har maattet misunde de børn, som opdrages der, fordi den amerikanske lærerstand aldeles overveiende bestaar af kvinder og disse har sat det kvindelige merke paa det hele skolevæsen, lige fra bygningen og opover; har gjennemsyret alt med kvindelig finhed, hygge og hjemlighed. Lyse og koselige værelser, en friskhed og naturlighed over det hele, der frister en til at blive siddende i timevis, naar en engang er kommet ind. Lærerinden er børnenes ven. Paa hjemveien fra skolen møder man hende midt i en klynge af børn. Det gjælder for dem alle at komme hende nærmest. Undervisningen fortsættes i det frie; man plukker blomster og drøfter botanik, studerer dyr og mennesker.

Da jeg netop var kommet derover, laa jeg en tid med en norsk ven ude paa jernbaneopmaaling paa Nordvestens prærier. Vi holdt til i et lidet farmhus. Der var langt mellem gaard og gaard og langt til det lille, nette, hvidmalte skolehus, der altid bygges først af alle offentlige bygninger. Vi laa en aften og talte med „husets søn“ om hans skole. Det var nyt for os dengang dette, at et stakkels lidet pigebarn i tyveaarsalderen skulde være rent alene om en skole midt derude paa øde prærien og med store gutter i skolen. Vi tænkte paa *vor* gamle skole og al den „moro“, vi havde havt trods spanskrør og sterke, villige arme til at bruge det. Det var os ufatteligt, hvordan en liden pige kunde holde orden, hvor efter vor erfaring sterke mænd havde maattet give tabt. Og vi forhørte os desangaaende. „Der er vel svare til

spektakel i den skolen da," mente vi. Han forstod ikke rigtig. Vi forklarte. „Vi mener, at lærerinden kan vel ikke holde orden paa dere, vel; hun magter jo ikke at prygle op gutter, som er større og sterkere end fire slige som hende. Saa dere gjør vel alt, dere finder for godt, og snur op og ned paa hele skolen." „Nei, kjære vi er da alle gamle nok til at vide at opføre os ordentlig," var det for os europæere aldeles knusende svar. Vi blev siddende i sengen og gabe. (For vi sov fire mand paa et loft, — det vil sige paa gjesteværelset eller husets *andet* værelse). Det gik saa smaat op for os dengang, at vi virkelig i mere end én forstand var komne til en *ny verden*. — Jeg maa vist endnu for læsernes skyld tilføie, at historien er *faktisk*. Dengang overraskede svaret os. Et par aar senere vilde det have forekommet os naturligt nok. Den værste straf, der vederfares en amerikansk gut, er at blive sendt hjem fra skolen. Den *skam*, der ligger i at opføre sig saa slet, at lærerinden maa sige: „Jeg kan ikke have dig her; du faar gaa," er saa knusende, at det driver store gutter i skjul i lang tid og kan gjøre dem formelig syge. Sagen er naturligvis den, at ærestølelsen er en sterkere kraft i ethvert barn, hvor den ikke ved prygl og skjeldsord er blevet systematisk udryddet, end frygt for spanskrør. Og end ømfindtligere bliver denne i en fællesskole, hvor skammen træffer en i pigernes nærværelse og fra en dame. Lærerinden har, naar hun forstaar sig selv og sine elever, alene i det, at hun er kvinde og dame (for det sidste burde hun altid være) en magt, der er mangfoldige gange mere effektiv end spanskrøret og den gamle brummende skolemesters muskler.

Kvinder i skoler er det samme som bedre skoler, bedre opdragelse og en ny generation af dygtigere og mere dannede mænd og kvinder.

Det er kvinderne som redder os. De stiger ned i alt det søleri og al den elendighed, vi mænd havde ført livet ind i, og renser op der og løfter os ud af det. De har reddet, eller holder paa at redde skolen fra mandligt vanstyre og vanstel. De holder af al magt paa at redde forretningslivet fra mandlig lavhed og elendighed.

Og nu vil de redde det politiske liv med. Der spaaes naturligvis stygt om følgerne. „Kvinderne vil blive trukket ned til det lave niveau, hvortil vi mænd har bragt det offentlige liv," for det indrømmes alment, at vi *har* trukket det ned og vanstelt og vanskjøttet det slig, et en bra og hæderlig kvinde ikke kan gaa paa dets veie uden at tilsmudses. Men det kan nu vel ikke være stort værre, end det var paa en del kontorer, før kvinderne kom og frelste dem, eller i de gamle skolestuer, før kvinderne kom og menneskeliggjorde dem. Og saa lader det sig jo tænke, at deres indflydelse her vil blive den samme som overalt ellers. De vil ikke trækkes ned, men de vil løfte op. De vil sætte kvindernes merke selv paa den offentlige diskussion og det hele politiske liv. De vil gjøre det rent og fremkommeligt der med. Og de vil faa skik selv paa de værste mandlige politikere!

— Ja, ja, jeg vil vist ikke tvinge min opfatning paa „Kringsjaa"s læsere; — det tænker jeg tiden besørger —; men *jeg* har nu den besynderlige tro, at hvor en mand kan gaa, der burde og der maa en kvinde ogsaa kunne gaa, og hvor det er for simpelt for hende, der skal han ogsaa holde sig væk. Jeg kan ikke godt tænke mig, at der sidder andet end omtrent den samme sjæl inden begge, og at samme moral er lige forpligtende for begge.

Men det er ikke bare skole og forretningsliv, som kvinden i vor tid har

renset og reddet eller holder paa at rense og redde. Hun trænger heldigvis ind overalt og bringer lidt lys, solskin, frisk luft og renslighed med sig, hvorsomhelst hun kommer. Jeg mener baade fysisk og aandelig renslighed. Hun er blevet læge, prest, sagfører, og overalt har hun tilført professionerne noget af værd og løftet aand og tone inden dem. Retslokalerne og den hele retsførelse faar et andet sving, naar der staar plæderende damer for skranken. Den gamle slendrian og dorskhed — der synes uadskillelig fra de steder og sfærer, hvor mænd faar være alene — gaar ikke længer. Dommeren selv maa stramme sig op, ofre mere udelt opmerksomhed paa sagen, anstrenge al sin evne for at belære og dømme upartisk og retfærdigt. Kvinderne kommer friske, begeistrede og med sin heldigvis høiere moralsfære, sin intensere retfærdighedsfølelse og en arbeidskraft, som hverken tobak eller drammer har lammet. Derfor vinder de ogsaa frem overalt. En kvinde er altid blandt de første inden sin profession. *Hun har lært at arbeide.*

— Ja, merkelig nok; det største gode, jeg tror vil komme fra kvinderne i vor tid, er, at de vil lære os andre at arbeide igjen. Vi havde rent søvnet af vi, gaaet op i toddy og tobak. Nu bliver der snart mangen en mand, der bliver nødt til at vælge mellem at sige farvel til toddy og tobak eller til sin stilling i den verden, han tilhører. Man kan have hvad mening man ellers vil om drikning og totalathold. Om én ting er der vel neppe tvil, og det er, at hvor under ellers lige omstændigheder en totalafholdsmand og en moderat toddy- og dramme-lastdrager konkurrerer, der vinder altid den første. Og en ser nu ikke saa klart gjennem tobaksrøg, som en gjør, hvor luften er ren. Heller ikke vil det lykkes at faa kvinderne til at røge og drikke i videre udstrækning. Alene derfor maa de vinde, hvor konkurrancen er fri. Thi andre omstændigheder er nu omtrent lige. En indrøgt mand og en energisk, klartseende og klarttænkende kvinde konkurrerer under forhold, der maa give den sidste seiren. Fremtiden tilhører ubetinget den, der røger og drikker mindst, og derved beholder hjerne og sind friskest og klarest.

Som prester har kvinderne forlængst bevist sit kalds retmæssighed ved inden forskjellige kirkesamfund at trænge frem i første række. Og der ogsaa har de bragt en ny magt og et nyt element. De gamle sandheder faar nyt liv paa den kvindelige prests læber. Der er jo ord i baade det gamle og det nye testamente, som næsten ingen mand kan tage i sin mund uden at vanhellige dem, medens de fra en kvindes læber klinger naturlig og øver den magt over os, som det var deres hensigt at øve.

De arbeider haardere, ja. Og denne verden har for skik at give første gevinst til den, der arbeider haardest, uanseet kjøn. Og saa er de gjennemgaaende friskere paa sjæl og legeme. De er, som sagt, ikke tobaksforgiftede og ikke i regelen gjennemtrukne af spiritus. Vi finder derfor ogsaa, at der er en anden kraft og et andet liv i dem, hvad de end tager sig til, end i vor tids mænd. De sætter formelig kjølvand efter sig, hvor de gaar. Og i det bliver vi liggende og plaske. Se f. ex. paa vor egen ungdom i vor tid. Er det kanske ikke det „svage“ kjøn, som er det „sterkeste“? Er det ikke nærmest til disse unge kvinder, som ingen livstræthed føler, som tvertom er fulde af livsmod, livslyst og arbeidskraft, og som trænger sig ind overalt, søger og ønsker arbeide og faar det til at gaa som en dans, — er det ikke nærmest til dem, vi maa sætte vort fremtidshaab. De unge mænd er — slig *ser det ud* i hvert fald — mere trætte og dorske. De

vil helst slippe at arbeide. De har jo sin pibe og sit brændevin at trøste sig med. Nei, kvinderne har lært at arbeide, medens vi har glemt det, og derfor vil de overfløie os, blive de kjækkere og dygtigere mennesker. Literatur, kirke og det hele aandsliv tør vi se dem erobre sig. Kanske sætter de os mænd til at udføre kropsarbeidet, lader os sope gulve og skure trapper, medens de selv pleier livets høiere maal og interesser. Der er mangen mand *nu*, som underholdes af sin hustru, og mangen broder, der støtter sig til sin kraftigere og friskere søster.

Ja, at det vil gaa den vei, det mener jeg nu ikke saa helt. For inden det gaar saa vidt, faar kvinderne skjæmmet os til at tage ordentlig fat igjen. Men det tror jeg virkelig er kvindens høieste opgave og kald i disse tider. Hun maa rædde *os* saavelsom samfundet og faa vakt ved exempel og foregang lidt nyt liv og kraft i os med. Og hun holder paa at gjøre det.

Endnu et slaaende tidernes tegn. I gamle dage var det manden, som sad inde med kundskab og viden. Kvindens sind var som skogtjernet, dybt og tomt og fængslende ved sin dybe tomhed. Nu holder det paa at blive omvendt. Medens mændene røger og drikker, læser og voxer kvinderne. I Amerika tror jeg, det allerede kan siges, at i det store hele taget er det kvinderne, som ved mest, har læst mest, og som repræsenterer det fyldigste og friskeste aandsliv. Medens manden læser børsnoteringerne, læser hustruen Goethe eller Kant. Det er ofte ligefrem pudsigt at iagttage, hvor uendelig meget høiere husmoderen i et hjem kan staa end husfaderen. Den sidstes horisont omfatter ikke tiendedelen af hans hustrus. Stakkar! Begyndte hun at tale ligefrem og naturlig til ham, vilde han blive svimmel og ør af alle de uvante tanker og ord; men det forstaar hun ham for godt til at gjøre; hun taler til ham som til sine børn, — i det sprog, han har forstand til at fatte. Hans forretning forstaar hun paa sin side vel saa godt som han og griber ofte ind for at frelse ham fra dumheder. Jeg har boet paa steder, hvor ubetinget kvinderne sad inde baade med den største intelligens og den bedre og kraftigere karakter, hvor derfor samfundet ubetinget vilde vundet, ifald kvinderne havde taget styre og ledelse i sine hænder og umyndiggjort mændene. — Det har undertiden været pudsigt at iagttage et enkelt egtepar. Han er vælger og kaster sin stemme, men forstaar sig ikke mere paa politiske spørgsmaal end hans yngste barn og interesserer sig ikke for dem heller. Hun derimod taler intelligent, overbevist og overbevisende derom og brænder af begjærlighed efter at faa rettet paa dette eller hint. Kanske er det hende, som instruerer manden om, hvorledes han skal stemme, og endog lodser ham lige til valgurnen for at rædde ham fra at drikke sig fuld paa veien.

Og undres mig paa, om ikke ogsaa hos os dannelsens, kundskabernes og intelligensens tyngdepunkt holder paa at overflyttes fra den mandlige til den kvindelige del af befolkningen. Mon ikke kvinderne læser mest af det, som i længden betaler sig bedst? Og mon ikke derfor den tid nærmer sig, da det ogsaa hos os vil blive husmoderen, der kommer til at repræsentere familiens høiere liv, dens kundskab, dannelse og intelligens.

Ja, det undres mig.

Fra livets latterside.

— *Turist:* „Hvor lang tid tager det at kjøre til *Kløften?*"

Vognmand: „Betaler De pr. time eller pr. mil?"

— *Taleren:* „Hvor ellers, mine herrer, kan I vel finde saa mange produkter samlet paa ét sted, — jern, kobber, bly, ler, kridt, skifer, hamp, alle slags frugter og kornsorter . . .?"

En stemme blandt tilhørerne: „I min lille guts lomme."

— En fremragende amerikansk statsmand var blandt andet berømt for den ulæselige maade, hvorpaa han skrev sit navn. En gut, der samlede paa store mænds haandskrifter, havde seet hans skrift paa et offentligt dokument. Han skrev da til den store politiker: „— — Ved hjælp af lexikon og min lærer fandt jeg ud, at det maatte være Deres navn. Hvis dette forholder sig saa, *og De kan gjøre det slig endnu engang,* vil De da være saa venlig at sende mig det?"

— En forretningsmand havde sin hustru, datter og svigerinde ved et badested. Hver lørdag eftermiddag reiste han ud til dem med det vanlige „egtemandstog". En lørdag havde han kjøbt med sig i sidste øieblik et par færdigsyede, elegante buxer. De skulde være til søndagen. De, han gik i, havde nemlig faaet et banesaar. Da han om aftenen prøvede dem, fandt han, at de var 3—4 tommer for lange. — Han bad sin hustru tage af dem nogle tommer og gjøre dem istand igjen. Hustruen havde imidlertid fattet en intens modbydelighed for de vel straalende buxer og negtede bestemt at hjælpe ham. Med samme resultat henvendte han sig til de to andre damer.

Men ud paa aftenen angrede hustruen sin haardhed og bragtes desuden ved tanken paa at se manden i de gamle buxer i hotellets spisesal søndag morgen til at tage fat paa arbeidet. Hun klippede af 4—5 tommer og foldet dem pent op igjen og lagde dem ind i mandens værelse over en stolryg. — Lidt efter fik ogsaa svigerinden et anfald af anger' gik ind og tog buxerne, som hun uden at se videre paa, berøvede endnu henved et kvarter af deres længde, gjorde pent istand igjen og hang dem over stolryggen. — Netop før de skulde gaa tilsengs, angrede saa ogsaa datteren og løb i hast ind efter buxerne, klippede i flyvende fart af en 5—6 tommer, foldede dem op igjen og slang dem over stolryggen uden at se paa dem. Næste morgen viste den værdige egtemand sig i en dragt, der slaaende mindede om en skotsk høilandschefs uniform.

— En amerikaner har opfundet en indretning til at opspore og opsamle den betydelige mængde kraft, der ellers gaar tilspilde, naar en hest løber lybsk. Apparatet er meget enkelt; det bestaar blot i vanlig hestevandring, der hænger under vognen, og som ved en hævstang med lethed kan skyves ind under hestens fødder, naar den løber ud. Hestevandringen, hvorpaa den da bliver springende, og som saaledes sættes i meget hurtig bevægelse, driver en dynamo i vognens indre. Den frembragte elektricitet opbevares og benyttes saa ved leilighed til at drive vognen.

Paa samme vis kan kjørs drøvtyggen (kjævernes bevægelse) saavelsom halens bevægelser tilgodegjøres og saa anvendes ved elektrisk overføring til at melke koen. „Den selvmelkende ko" kaldes denne opfindelse. — Det er ogsaa blevet foreslaaet ved selskabelige sammenkomster at sætte samtliges munde i forbindelse med et sligt elektrisk apparat, for saaledes at tilgodegjøre den megen kraft, som ellers gaar tilspilde i bare indholdsløst prat.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 3. FEBRUAR 1894. HEFTE 3.

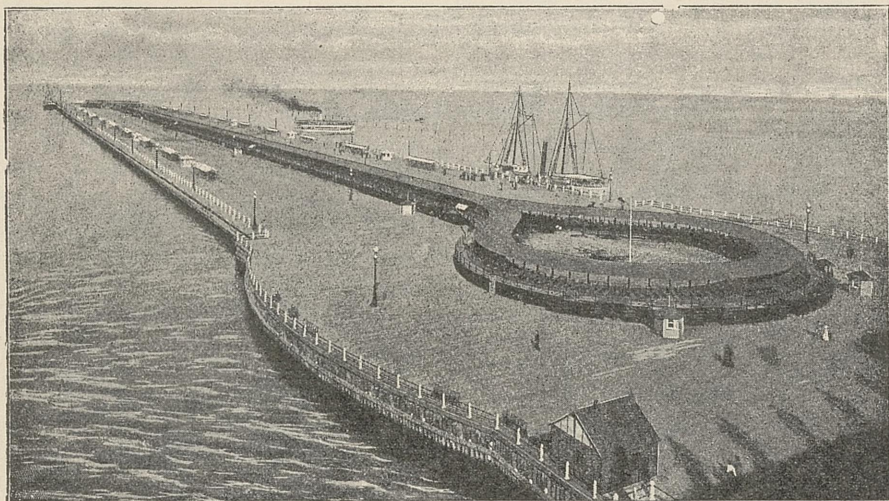
En forsvunden by.

Jeg havde ikke tænkt at føre „*Kringsjaa*"s læsere endnu engang tilbage til den udstilling og den by, der har udgjort det svundne aars merkeligste fremtoning; men de udenlandske illustrerede tidsskrifter er endnu i anledning den hvide paladsbys nedrivning og forsvinden saa overfyldte af billeder og artikler derfra, og saa mange af disse først nu fremkommende billeder er blandt de bedste og vakreste, der i det hele har været at se, at jeg finder at burde følge i disse tidsskrifters spor og endnu engang lede læsernes syn og tanker hen paa dette virkelig storslagne og enestaaende fænomen. Adskillige tidsskritter er i løbet af de par sidste maaneder udkomne med hefter, der helt ofres den nu næsten forsvundne by. Artikler leveres af fremragende mænd fra forskjellige lande, forfattere, videnskabsmænd, ingeniører, opfindere, malere, arkitekter, billedhuggere, etc., hver ytrende sit endelige ord om Chicago-udstillingen. Og fra alle kanter er det en eneste begeistret lovtale. Den franske forfatter *Paul Bourget* synes, at udstillingspaladserne og den hele hvide by, der er ham som en digters syn eller drøm virkeliggjort her paa jorden ved en eller anden eventyrets fé, bør gjenopbygges i blivende skikkelse af solide materialier. Men i

„Det var da . . ."

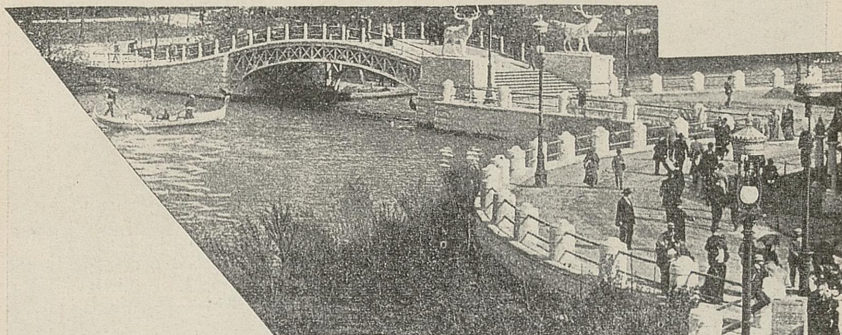
hvert fald, mener han, vil mindet om den leve i aarrækker blandt dem, der har seet den, og paa disse øve en forædlende og udviklende indflydelse. Forøvrigt er udstillingen i hans øine merkeligst som en *profeti*. Det Amerika, der hidtil næsten udelukkende har befattet sig med landets materielle udvikling og med at bygge tidens mest storslagne materielle civilisation, forkynder gjennem disse skinnende paladser under de blaa himle og ved grøntkransede laguner og kanaler, at nu vil det kappes med al verden ogsaa paa kunstens omraade og bygge et kunsternes og aandens samfund lige saa rummeligt, storslagent og høit udviklet som det materielle grundlag, der allerede er lagt.

Udstillingens bryggeanlæg med vandrende fortaug.

Forfatteren *Hjalmar Hjorth Boyesen* (norsk født) synes knapt at kunne holde sin begeistring og beundring inden prosaens tunge og nøgterne form. „Om bygningerne,“ siger han, „er allerede saa meget skrevet og sagt, at jeg frygter for at give sproget den opgave end en gang at beskrive dem. Men de gjør saa fint og ædelt et indtryk, er saa storslagne og dog beskedne og rolige og eier i det hele en saadan skjønhedens rigdom, at de sænker sig dybt i ens sind og sjæl og bliver staaende der som en klar og kjær erindring, naar andet er glemt. Med undtagelse af fiskeribygningen, der synes at indføre en noget falsk tone, gjør alle disse paladser indtryk paa en af den fuldstændigste, herligste harmoni. Og dog har hver bygning sit eget individuelle fysiognomi; hver er en særskilt tone, mens dog alle smelter sammen og bøier sig for grundtonen i dette arkitekturens

musikstykke . . . . Solen skinnede hen over den hele vidunderlige scene, da jeg første gang fik den at se. Jeg kom med et par temmelig kritiske briller, ganske bestemt paa ikke at lade mig rive hen og føre bag lyset af en del Chicego-skryd. Sandt at sige var jeg bestemt paa at forholde mig ganske rolig og kold og ved min hjemkomst at tale om udstillingen overlegent kritisk om end nedladende velvilligt, som det sig sømmer en mand, der har reist meget og seet mange af jordens hovedstæder. Men det første blik paa den hvide by afvæbned mig, slog brillerne væk og rev mig hen. Kanske er jeg tilbøielig til at blive henreven, naar jeg staar ansigt til ansigt med virkelig skjønhed; men saa er ogsaa virkelig skjønhed en høist sjelden ting i denne verden. — De fleste af os har i vor ungdom drømt ting og seet syner, som vi i modnere aar har maattet slænge fra os som taabeligheder og umuligheder. Disse min ungdoms

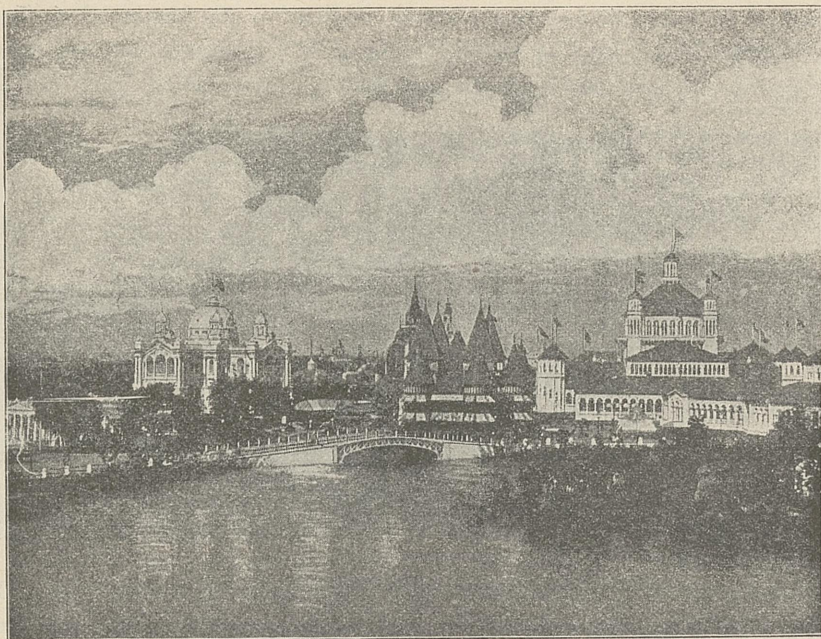

Langs kanalerne.

drømme og syner vaagnede som til nyt liv igjen, hin dag den hvide by glinsed og glitred for mine øine under den høie, blaa hvælving. Den syntes mig en gammel kjending, noget jeg havde læst, seet eller drømt om for mange, mange aar siden, da alt endnu var muligt og sindet ungt.

End vakrere blev det hele om aftenen ved elektrisk belysning. Det var simpelt hen, vil jeg vove at sige, det vakreste syn, som vor generation har seet eller vil faa at se. Det udgjorde en straalende skjønhedens aabenbaring, der helt fyldte og fylder sjælen, og som det gjør én bedre at have seet. Det underlige hvide lys kaster et trylleri over det hele, og giver det en fjernhed og aandighed, som hørte det ikke helt vor fattige jord til. Som jeg gled ud og ind paa de smaa laguner i den elektriske yacht, forvandlede sig efterhaanden forbauselse og undren til en dyb og vidunderlig tilfredshed, — en sindstilstand, som jeg ikke havde kjendt siden de lyse, grønne ungdomsdage. Det var som en aandens stille fri-

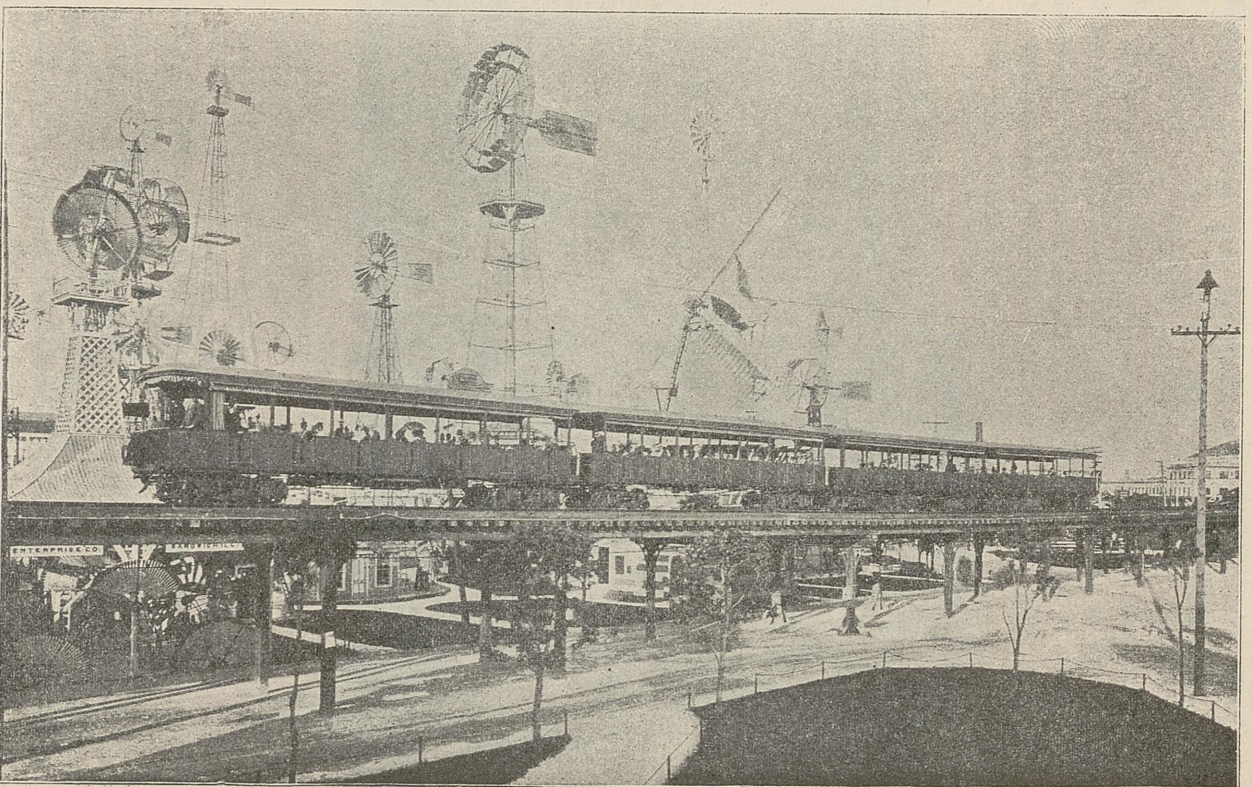
gjørelse og vext, en mild og rolig begeistring, en fuldstændig hengiven til øieblikkets fryd og herlighed. Jeg drev nydende om i en verden af nye og vidunderlige scener og syner. Alle hine fine græske façader skinnede og glinsede om mig, den skovbevoxede ø i den store lagun svømmede let som edderdun paa det lysskimrende vand indhyllet i hemmelighedsfuldhed. Om Dianas billedstøtte paa toppen af agerdyrkningsbygningen havde sendt en af sine pile hvislende forbi mig, vilde det ikke have overrasket mig. Alt forekom en muligt. Og man forbausedes derfor heller ikke, tog det blot som den naturlige kroning af det hele, da den store elektriske

Parti fra den store lagune.

Macmonnies fontæne slyngede sine mangefarvede, pragtfulde, spillende masser og søiler af flydende ild og lys op i luften. Et øieblik store spiraler bestaaende af talløse bittesmaa draaber straalende i alle regnbuens farver, hvirvlende høit op; det næste øieblik tykke søiler af sølvhvid ild kastet op mod skyerne og forenende sig oventil i straalende buer, o. s. v. i det uendelige i altid skiftende former og farver . . . .“

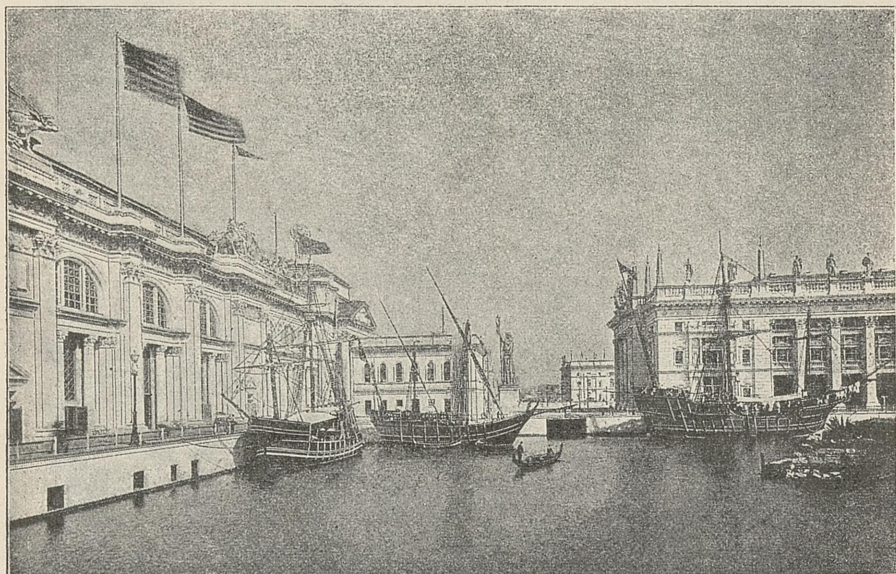
Maleren *F. Hopkinson Smith*, af hvem „*Kringsjaa*“ i sit første bind gjengav en skildring af Konstantinopel, og som, siger han, har malet i

Den elektriske jernbane paa „Midway plaisance“.

alle lande, der i det hele lader sig male, mener, at der inden udstillingen var nok at male for alle verdens malere, en slig samling af skjønhed, som neppe noget andet sted er at finde.

Der foreligger nu ogsaa opgjør over udstillingens kostende. Fraregnet private udstilleres udlæg har det hele kostet omtrent 170 millioner kroner, hvoraf fremmede regjeringer har betalt 24 millioner, de Forenede Staters forbundsstyrelse henved 9 millioner og forbundets enkelte stater noget over 22 millioner, resten blev bestredet af den private korporation, der

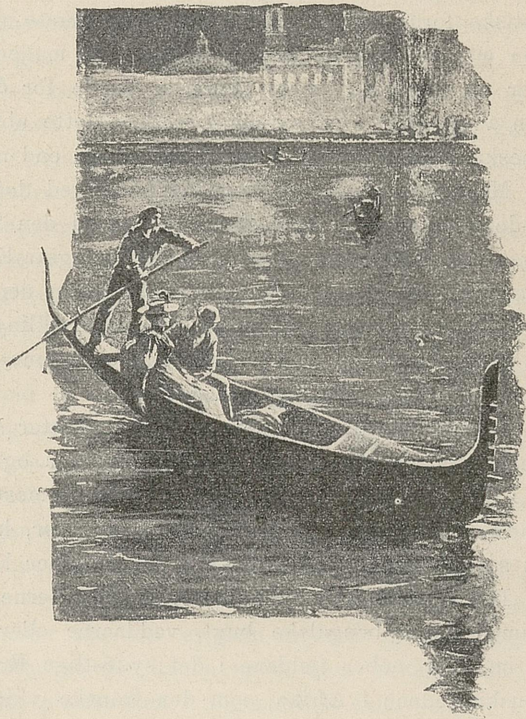
De spanske karaveler i det sydlige indløb.

i virkeligheden afholdt udstillingen, som i økonomisk eller politisk henseende ikke var nogen stats- eller national affære.

For denne korporations vedkommende stiller opgjøret sig saaledes, at den har indkasseret lidt over 123 millioner og udbetalt omtrent 115 millioner. Den har saaledes her et overskud af otte millioner, der muligens end yderligere vil forøges noget ved salget af bygninger og materiale.

Dette overskud er dog ikke at opfatte som ren fortjeneste. I virkeligheden har tvertom udstillingen efter dette kostet korporationen (og Chicago by som medlem af den) 33 millioner. Der blev nemlig af Chicago kommune og af 30,000 privatpersoner sammensubskriberet en aktiekapital paa

ca. 41 millioner kroner. Dette blev gjort for at faa udstillingen istand og uden stort haab om at faa noget videre igjen deraf. Derfor er da heller ikke disse penge i opgjøret regnet som virkelig gjæld. Det staar korporationen frit for at tilbagebetale saa meget eller saa lidet, som den vil deraf. Det er vel saa meget en gave som et laan eller en aktiekapital. Der vilde ingen utilfredshed have været, selv om intet af dette var blevet tilbagebetalt. — Til at dække dette beløb er der dog blot de 8 millioners overskud, hvormed aktieeierne faar nøie sig — det eller muligens noget mere. Alle virkelige forpligtelser er fuldt betalte. — Men i *realiteten* giver dog udstillingen saaledes en underbalance paa 33 millioner; det har Chicago kommune og borgere betalt for den fornøielse og det gavn, den har skaffet dem, og der er vist ingen, som ikke anser pengene for at være vel anvendt.

Romantik.

Til sammenligning kan anføres, at den sidste Pariser-udstilling kostede omtrent 41 millioner kroner og indbragte noget over 31 millioner. Filadelfia-udstillingen i 1876 kostede c. 32 millioner og indbragte ca. 13 millioner. Wiener-udstillingen i 1873 kostede ca. 28 millioner og indbragte henved 4 millioner. Londoner-udstillingen i 1862 kostede $8^1/_2$ millioner og gav et overskud af over 2 millioner.

Der blev i Chicago taget ind for adgangsbilletter alene ikke langt fra 40 millioner eller omtrent, hvad hele den sidste Pariser-udstilling kostede. Den gjennemsnitlige, daglige fortjeneste under udstillingen var 330,000 kroner.

Ogsaa økonomisk seet maa saaledes den sidste udstilling siges at have havt held med sig.

Menneskeslegtens alder.

(Efter professor *Ludwig Büchner* i „*Fortnightly*“).

Professor Büchner har en artikel i „*Fortnightly*“, som delvis har til hensigt at godtgjøre, at forskjellen mellem de mest udviklede aber og de laveststaaende menneskeracer ikke er stort større end forskjellen mellem disse sidste og den moderne europæer. Han mener videre, at vi i de lavest staaende af endnu existerende menneskeracer har nære slegtninge og ligheder af de første mennesker, — vore fælles forfædre. Efter den darwinistiske forudsætning skulde saa disse første mennesker have nedstammet fra en uddød dyreart, der har udgjort en mellemting mellem abe og mennesker og muligens været stammen baade for de første mennesker og de høiere abeslegter. Og spranget mellem dette abelignende dyr og de første mennesker skulde da ikke være videre større end mellem de sidste og os selv.

Mest interessant er dog artikelen ved det billede, den giver af nulevende lavtstaaende menneskeracer og ved den idé, vi derved faar om de tidligste mennesker, der engang befolkede ogsaa Europa, og fra hvilke vi selv nedstammer. Det maa fylde en med næsten uendelig tro paa og haab om videre fremskridt og vor slegts videre udvikling, naar vi saaledes ser tilbage over den lange vei, vi allerede er komne, og maaler det fremskridt og den udvikling, der ligger bagom os.

Denne del af professorens artikel støtter sig væsentlig til en fransk videnskabsmand, *Abel Hovelacques* forskninger og fremstilling. Denne skildrer i en nys udkommen bog en række af de mest primitive nulevende racer fra helt forskjellige egne af jorden, og viser, hvorledes de staar paa omtrent samme trin og i de fleste stykker ligner hinanden.

Det er de australske indfødte, andamaniterne eller beboerne af øgruppen Andaman i den bengalske bugt, veddaerne eller Ceylons urbeboere, botokuderne, der bebor fjeldene i det sydøstlige Brasilien, Ildlandets indfødte og buskmændene i Afrika, som den franske videnskabsmand har valgt for sin skildring. Trods ligheden mellem disse, mener dog Hovelacque, at mennesket *ikke* har en eneste fælles oprindelse — ikke er en eneste slegt — men nedstammer fra flere *forskjellige* abe- eller menneskelignende dyrearter, der har existeret i tidligere perioder.

Disse primitive menneskers høide varierer fra 130—160 centimeter. En europæers høide er 165—170 centimeter og en orang-utangs, chimpanzes eller gorillas 125—140 centimeter. Hvad høiden angaar, ser man altsaa, at disse mennesker nærmer sig aberne; det samme er tilfældet med den fysiske bygning i det hele taget. Armene er saaledes hos disse racer længer, benene kortere end hos civiliserede mennesker, idet forholdet

nærmer sig det blandt de større abesorter existerende. Andre ligheder eller tilnærmelser til lighed med aberne er magerhed med lidet udviklede lægge og fremstaaende underliv, haandens og fodens anatomi, hovedskallens manglende udvikling og som følge deraf hjernekassens mindre omfang (en gorillas hjernekasse maaler ca. 530 kubikcentimeter, de primitive menneskeracers 1100—1400 kubikcentimeter og europæernes 1400—1500), fremstaaende kjæver, tændernes udvikling og placering, øinenes form og øienbrynenes udseende, den store mund og ansigtets vilde udtryk, næsten manglende hage, bred og flad næse med manglende næsedannelse mellem øinene, hudens farve og haarbevoxethed og mange anatomiske detaljer.

Samtlige disse vilde gaar helt nøgne og kjender ikke blusel. Bærer de nogen gang et skind eller klæde om skuldre eller hofter saa er det udelukkende som beskyttelse mod veir eller skade, aldrig af blusel. Sædelighedsfølelse synes ikke at existere blandt dem. Kvinden indtager uden undtagelse en stilling lidet bedre end en hunds. Hun maa udføre alt tungt arbeide, nøie sig med levningerne fra mændenes maaltider. Manden kan uden videre dræbe sine koner og er deres herre i et og alt. De ældes og dør tidlig. Engifte og mangegifte, polygami og polyandri existerer om hinanden, og en mand betænker sig ikke paa at „laane" en gjest sine hustruer eller døtre. Børnene maa moderen sørge for, hvad hun dog blot gjør, saa længe som de er helt ude af stand til at tage vare paa sig selv; saa snart dette indtræffer, forsvinder de og opgaar i den store flok, i menneskehjorden, uden at kjende eller kjendes af fædre og mødre. Egteskab i virkelig forstand existerer saaledes ligesaa lidt som virkeligt familieliv. Det er en hjord af mennesker uden social organisation.

Religiøse begreber maa de ogsaa ansees som blottede for. De har ingen gudsidé; men vel en frygt for *onde aander* saavelsom for de mørkere naturmagter og i det hele for alt, der er dem ukjendt og hemmelighedsfuldt. Livingstone erkjendte, at det havde været ham umuligt selv efter ti aars forsøg at faa plantet gudstanken i nogen vilds sind.

Moralske begreber savner ligeledes disse primitive mennesker. Medlidenhed, taknemmelighed, ædelmodighed eller gjestfrihed kjender de ikke og gjør sig ingen ond samvittighed af at myrde, stjæle og bedrage. Deres karakter er et barns med en voxens styrke i lidenskaberne. De er vankelmodige, ustadige, letbevægelige, meddelsomme og har barnets eller abens hang til og instinkt for efterligning. Troskab forstaar de ikke, sørger ikke for den dag imorgen, føler ingen velvilje overfor den, der behandler dem godt, og mangler evner til at tænke og udtrykke sig sammenhængende. Deres sanser er skarpe som dyrets, men uden nogen baggrund af tanker og reflexioner. At tigge og stjæle er deres yndlingsarbeide.

Deres sprog er selvfølgelig yderst fattigt og elementært og maa ofte understøttes af tegn og gebærder. Egennavne kjender de ikke. Ogsaa hvad talbegreb angaar, staar de paa dyreverdenens trin. De fleste stammer kan ikke tælle længer end til to, tre eller fire.

Nogen egentlig samfundsorganisation existerer der, som allerede nævnt, ikke. De lever og streifer om i hjordevis, og hjorden er enten et fuldstændigt anarki eller beherskes for en tid af den sterkeste, klogeste eller slueste, men blot til en sterkere eller sluere dræber eller kuer denne. Nogen ordnet styrelse findes aldrig. De døde spises eller slænges tilside uden begravelse; undertiden begraves de dog ganske let, og man finder endog her og der spor af ligbrænding. De gamle forlades af den fremdrivende hjord paa veien, eller den lader dem rolig sulte ihjel. Børn, og især piger, dræbes uden videre, dersom der bliver for mange af dem, eller de generer.

Mange af disse stammer har ikke begreb om noget saa simpelt som at bygge en baad eller flaade, og en flod eller elv er for dem en uoverkommelig hindring paa deres vei.

De spiser alt, hvad de kan overkomme. De vildeste forstaar sig ikke paa at koge eller stege kjød, men spiser det raat, undertiden dampende fra det nylig dræbte dyr, til andre tider først efter at det er gaaet i forraadnelse. De er alle menneskeædere, spiser sine egne syge og døde, børn og aldrende medlemmer af stammen.

En slags spirende skjønhedssans eier dog disse folk og en besynderlig form af forfængelighed. For at beskytte sig mod insektbid indsmører mange af dem sine legemer med en tyk skorpe af fedt, søle og ler; men dette hæslige ydre søger de dog at forskjønne ved bemaling, tatovering eller ved at bære halsbaand o. l. af hovedskaller, fisketænder, frugtkjerner, etc. — Deres boliger er de simplest mulige, en bjerghule, et træs skygge eller et rede i et træ — af samme sort som det, enkelte abearter bygger. Udstyr kjender de ikke. De har en stortaa, som er bøielig og brugbar som haandens tommelfinger, og ved dennes hjælp klatrer de med lethed, saa det er dem en smal sag at komme fra og til de reder, de bygger sig i træerne. Deres vaaben er af træ, sten eller ben, hvor de ikke gjennem europæerne har erholdt og lært brugen af jern. Deres største fornøielse er en dans, som de synes at have lært af kænguruen og som hoppes — under vilde hyl og til akkompagnement af to træstikker, der slaaes mod hinanden — rundt leirilden.

Fremskridt eller udvikling existerer ikke blandt dem. En generation lever livet om igjen paa samme vis som den foregaaende. Ingen efterlader sig noget varigt merke eller nogen slegtsarv. Derfor existerer der heller ingen historie eller tradition.

De er omtrent bestandig sultne. En lang sultekur afløses saa, naar et større stykke vildt fældes, ved en fest, hvorved utrolige mængder af føde sættes tillivs. De lever helt for maven. Mad er deres høieste maal og ideal.

Af denne art var altsaa ogsaa vore egne forfædre. Hvorfor disse har reist sig til det nivaa, vi indtager, mens de andre er blevet staaende paa deres dyriske kulturtrin, er det umuligt at sige. I hvert fald maa det erkjendes, at mennesket ikke af naturen har noget instinkt eller nogen selvvirkende drift mod udvikling og fremskridt; thi i saa fald maatte der jo spores saadant blandt alle racer. Det maa tvertom siges, at fremskridt og udvikling altid skyldes ydre omstændigheder eller *specielle* indre faktorer. En fordomsfri forsker maa ogsaa erkjende, at disse primitive mennesker (og dermed de *første* mennesker) ikke alene slet ikke staar uendelig høit over, men endog *langt under* de nærmeste grupper inden dyreverdenen, hvad samfundsorganisation, familiebaand, egteskabelig troskab, moralen i det hele (medlidenhed, næstekjærlighed, retsfølelse, taknemmelighed, venskab, etc.) angaar. At saa er tilfældet, maa ikke forbause udviklingslærens tilhængere; thi det er jo langtfra saa, at hvert led i den organiske livskjæde er en ligefrem og høiere *udvikling* af og fra det næst foregaaende led. Tvertom, hvert nyt led springer direkte fra livstræets rødder, og det er først i sin egen *senere* udvikling at det viser sig de foregaaende led overlegent. Alle led har samme udspring og begyndelse og bygges ikke paa hinanden eller afledes fra hverandre. Vi gaar hver gang, en ny livsform viser sig i verden, helt tilbage til *begyndelsen.* Den nye forms overlegenhed viser sig først senere; i begyndelsen synes den endog at være tidligere og lavere former underlegen; men den besidder i sin organisation en større *udviklingsevne* end noget tidligere led. — Det samme oprindelige urliv pulserer i alle livsformer og alle den organiske udviklings led. De staar alle i direkte forbindelse med dette. At dette liv omsider arter sig anderledes i en organisme end i en anden, stiger høiere og udvikler sig finere i en livsform end i anden, det beror blot paa formernes eller organismernes evne til at give det for alle fælles liv fyldigt og alsidigt udtryk. — Saaledes finder vi alle de karaktertræk, der udmerker mennesket, dets psykologiske og moralske natur spredt gjennem det hele dyreliv. Det er der. Eller det samme liv, der pulserer i os, pulserer ogsaa der. Men kun gjennem den menneskelige organisme evner dette liv at faa fuldt udtryk og disse dets høiere og finere karaktertræk at vinde sin fuldkomne udvikling. I mennesket blomstrer livstræet og viser sin art og sin mening; men samme liv, der giver blomsten farve og form, pulserer i træets blade,

grene, stamme og rødder. — Atter finder vi os saaledes ansigt til ansigt med den naturens énhed, hvortil al forskning fører os.

Tilsidst et ord til dem, der begræder et tabt paradis og ikke kan slaa sig tilro med tanken paa, at den bibelske Adam maa opgives, og at vore forfædre isteden maa søges ved dyrelivets tærskel. „Bedre", siger *Claparèdes*, „at være en forædlet abe end en falden og fordærvet søn af Adam." Og bedre er det vel dog at føle, at vi tilhører en voxende og fremadskridende slegt, end en, der er falden og har sine bedste dage bag sig. Bedre at vide, at vi gaar fra det værre mod det bedre, end at maatte tro, at vi har sunket fra det bedre til det værre. At vort udspring er saa lavt og ringe maa jo netop, naar vi ser, hvor høit vi allerede har hævet os over det, fylde os med tro, haab og begeistring. Fravrister videnskaben os en drøm om et tabt paradis i fortiden, saa giver den os til gjengjæld tro paa et kommende paradis. Og byttet er dog vel ikke saa galt. Jo lavere vort udspring, jo høiere tør vi spænde vor forventning og vort haab. Og i hvert fald — vi tilhører en slegt, der voxer, hvis udviklingsevne endnu er ukjendt, hvis endelige maal vi derfor ikke øiner endnu. Hvad vi som race *har* været, det ved vi; men hvad vi engang skal blive . . . . saa meget mere kanhænde end vi nu er, som dette er mere end, hvad de ovenbeskrevne primitive mennesker er, — eller mange gange mere. I hvert fald: vi voxer og gaar frem fra mere til mere, fra godt til bedre. Eier vi ikke længer noget fortidsparadis, saa begynder vi at skimte et fremtidsparadis*).

Fra Samoa.

(Grevinden af *Jersey* i „*XIX Century*").

Der er dage, som i vor erindring skiller sig ud fra alle andre, derved at de har skaffet os en helt ny oplevelse og følelse, — dage, der har aabnet vore øine for glæde og lykke, som en eller anden udrømt og uanet fuldkommenhed i natur eller kunst kan fremkalde. En saadan dag maa oprinde for enhver, der for første gang ser det herlige hav, som omgiver Sydhavets koraløer.

Efterhvert, som det „nordtyske Lloyds" dampskib „Lübeck" dampede mellem de hundreder af smaa skjær og øer, som udgjør Tonga-gruppen, aabnede der sig for vore begeistrede øine drømmebillede paa drømmebillede med rene, vakre farver glødende under den tropiske sol. De flade, med yndige kokosnødpalmer ganske bevoxede strandbredder, syntes at flyde — ikke i et vanligt hav, men i en sjø af

*) I artiklens slutning har jeg, for at faa forfatterens mening klarere frem, givet hans tanker lidt fyldigere form. I flere punkter, hvor det er mig muligt at have nogen selvstændig mening, vilde jeg forøvrigt opponere mod forfatterens slutninger. *Red.*

smeltede juveler eller regnbufarvede vande, hvor farverne flød over i hinanden og hvert øieblik ændrede det heles udseende. Et øieblik var det hele hav kanske safirblaat, det næste gjennemsigtig grønt eller amethystfarvet eller det saa ud som turkiser i sølvindfatning. Vi havde aldrig før seet saa rige, livlige farver undtagen i en paafugls hale eller en paradisfugls fjærdragt, og nu laa de udspredt foran os over straalende bølger, hvis glødende glans ingen digter eller maler vilde evne at skildre. De flittige smaa arbeidere i dybet, hvis byggede rev snart ødelægger skibe og snart øger den faste og beboelige jords udstrækning, formerer samtidig verdens skjønhedskapital ved i dybet at bygge en art mægtige reflektorer, der opfanger de gjennem vandet nedtrængende solstraaler og sender dem tilbage som rene aabenbaringer af en overnaturlig skjønhed.

Med undtagelse af Ny Zelands vestkyst har jeg aldrig seet fjelde saa tæt bevoxet med træer af alle slags. Mange var statelige skogkonger med mørkegrønt tropisk løv, andre prangede med et rigt slør af straalende blomster i en uendelighed af arter og farver. Vi ankom dertil i august, og da det er disse øers vintermaaned, var ikke alle blomster udsprungne endnu; men det blev os fortalt, at naar man senere paa aaret staar paa en høide, ser skogene ud som en eneste tæt og pragtfuld blomsterhave.

Vi steg i land i Matantu, Apias østlige forstad, hvor vi tog ind i den engelske gesandts to-etages hus, beskyttet mod den tropiske sol ved en fuldstændig løvhytte af banan- og brødfrugttræer. Balkonen var et prægtigt udkigssted. Herfra kunde man se og iagttage alle, som passerede den skyggefulde gade eller allé nedenfor, vakre Samoa-piger og glathudede, lysebrune ynglinge med skarlagenfarvede blomster stukket koket bagom øret, leende børn, soldater i hvide uniformer og pent antrukne politibetjente, medens nu og da en letsindig rytter lod sin hest galoppere henad den haarde vei. Efter at have ofret en dag eller to paa at hvile os ud og gjøre os bekjendt med omgivelserne og vore nærmeste naboer aflagde vi vor ærbødige visit hos hans majestæt *Malietoa Laupepa*, kongen af Samoaøerne. Denne monark, en herre, som er klædt i samme slags hvide frakke og benklæder, som bruges af europæerne paa øen, paastaar sig at nedstamme fra de gamle guder og helte, som tilbades i tidligere aarhundreder. En vagt af indfødte soldater i sine hvide uniformer tog imod os udenfor, og inde var der placeret en række stole for kongen og hans europæiske gjester, medens høvdingerne og tulafeler sad med korslagte ben paa matten rundt omkring i værelset. Lige foran vore pladse sad kongens nar med en krans af skarlagenrøde frugter rundt halsen. Derpaa begyndte den sedvanlige strøm af høflige spørgsmaal, som vi blev saa vant til under vort ophold paa øen. Enhver samoaner synes at være en født taler. Der er intet støiende ved deres diskussioner og samtaler. Sproget er meget musikalsk, og næsten alle taler med lav stemme, selv naar de holder de høitideligste taler. Retorik er virkelig kunst iblandt dem. Der bruges altid bestemte ord og vendinger, naar man taler til eller om en høvding; de udtryk, som bruges for at betegne hver del af hans legeme og alt, som angaar ham og hans familie, er ganske forskjellige fra dem, som bruges om det almindelige menneske. Konsonanter undgaaes stadig, hvad der giver sproget stor lighed med italiensk. „Faletua o le Alii Kovana“ betyder f. ex. „hans excellence guvernørens hustru“, og alle de sætninger, jeg hørte, havde samme bløde klang.

„Tulafele“ eller „taleren“ er en i høi grad karakteristisk personlighed og institution. Hvert distrikt og hver landsby af betydning har en saadan taler, som

er en mindst lige saa fornem person som høvdingen selv. Saavidt jeg kunde forstaa, var han en slags kombination af storvisir og folketribun med extraordinære og vidtrækkende rettigheder og opgaver, naar det behøvedes. Om han eller høvdingen udøver den største indflydelse, beror sandsynligvis paa de personer, der fylder stillingerne. Efterat kongen, den fornemste tulafele og jeg havde givet og modtaget alle de brugelige komplimenter, blev „kava"-bollen bragt ind. „Kava" er en drik, som bestaar af saften af et slags peberplantes rod. Den ortodoxe maade at tilberede den paa bestaar i at lade en ung pige eller undertiden en yngling tygge roden til en masse (i disse degenererede tider bruges dog ofte et rivjern istedetfor tænder); derpaa blandes den med vand og presses gjennem et knippe lange barkstrimler, til saften er ganske klar og fri for alle faste bestanddele. Den heldes under dette frem og tilbage fra den ene store træskaal til den anden. Naar den, som staar i spidsen for tilberedelsen, erklærer, at den er færdig, klapper medhjælperne i hænderne, og noget af drikken heldes fra den store træskaal op i en kokosnødskal og bringes til den fornemste tilstedeværende person. Man venter, at han skal tømme det i et drag; hvis ikke, slaas resten ud, skallet fyldes paany og bæres omkring til hver gjest efter tur, idet man passer nøie paa enhvers rang, og et slags herold udraaber navnet paa den næste modtager. Samoanerne er overordentlig glade i *kava*. Den gaar ikke til hovedet; men nydt i større mængder siges den at fremkalde en midlertidig lamhed i lemmerne. Nogle nyankomne sammenligner smagen med sæbevand. Jeg fandt den ikke særlig ubehagelig og kan nok tænke mig, at jeg kunde komme til at synes om den, om det end altid vilde blive mig vanskeligt at tømme hele koppen paa den ortodoxe maade uden at trække pusten. En kavabolle, som stadig holdes i brug, faar omsider en vakker blaa glasur indvendig og vurderes da meget høit.

Alle høvdingers huse bestaar udelukkende af et meget skraat tag, som forarbeides af sukkerrørets blade, der sættes saa kunstfærdig sammen, at det indvendig ser ud som et pent mattelignende tag, medens de udvendig ligger om hverandre som et tæt dække. Taget hviler paa sterke træsøiler og tverbjelker af brødfrugttræ eller andre solide træsorter, og tagskjægget gaar meget langt ned. Der bruges ingen spigre; alle stænger og bjelker bindes fast sammen med kokosnødfibre. Hele det indre bestaar af et eneste stort værelse; der findes ingen udvendige vægge; kun gardiner eller matter af kokosnødfiber, der rulles ned om natten eller til beskyttelse mod uveir. Gulvet er bedækket af stene, der er lagt saaledes, at det bliver ganske jevnt, og derover er atter bredt en overflod af matter. Alt holdes meget rent og træverket dekoreres ofte med slyngplanter. Som regel findes der intet andet bohave end matterne og en eller to kister, som indeholder familieskattene. Men Mataafa havde faat istand to borde, det ene bedækket af et sort og hvidt shawl, som virkede noksaa uharmonisk, det andet med „*tapa*". „*Tapa*" er den indre bark af „tutunga" eller papir-morbærtræet, som forarbeides til et nyttigt slags klæde og farves i røde, gule, sorte og brune mønstre i forskjellige slags plantefarver.

De matter, hvorpaa gjesterne hviler sig, udgjør en del af vertens kapital. Før pengenes indførelse, var matter det *eneste* omsætningsmiddel, øens penge. En bruds medgift bestaar fremdeles deraf, og der er ofte blevet ført krig mellem de forskjellige stammer for at komme i besiddelse af en eller anden særlig værdifuld matte. Nogle er historiske og har sine egne navne, som diamanter og rubiner i andre kongeriger.

Samoanerne kan ikke rose sig af sin flid, og jeg indser heller ikke, hvorfor de skulde bebyrde sig med haardt arbeide, naar naturen har færdig for haanden alt, hvad de behøver af føde og klæder. Brødfrugttræer, banantræer o. s. v. lønner rigelig det lille arbeide, som anvendes paa at dyrke dem; der er overflod af fisk i lagunerne,' duer i skogene og grise omkring husene. Saavidt jeg kunde skjønne, maatte en dags arbeide paa plantagerne og en dags fiskeri næsten være nok til at ernære familien en maaned. Hvad dragt angaar, forarbeider kvinderne det før nævnte *tapa*, og en blomsterkrans om halsen og et belte af lange, røde og brune blade udgjør en dragt, som ikke lader noget tilbage at ønske. Mændene er meget pent tatoverede fra livet til knæerne i tætte mønstre, saa det næsten ser ud, som om de havde tætsluttende sorte benklæder paa sig. Begge kjøn gnider sig ind med kokosnødolie og har ofte sine navne tatoveret paa armene; men de vansirer ikke ansigterne med tatovering. De er meget renlige folk; de bader og skifter klæder hyppig og bedækker hovedet med kalk baade for at rense haarbunden og for under badet at frembringe den lyserøde farve, som er høieste mode blandt dem.

Hvilke velsignelser der end følger med civilisationen, saa har den dog ogsaa bragt med sig nye fordringer: Kvinderne i og omkring Apia bruger nu side bomuldskjoler, der ser ud som runde forklæder, kantede med en liden blonde nedentil, medens mændene flotter sig med hvide bomuldsjakker. Matter bruges ikke længer istedetfor penge, og alle indførte varer er meget kostbare.

Samoanerne har ikke mere interesse for fædrift end for agerbrug. Enten det nu kommer af uforstandigt stel, eller fordi jorden og klimatet ikke egner sig derfor, er der ingen faar og meget faa kjør og oxer paa øen. Hestene er hverken talrige eller i videre godt huld; men efterhvert som der anlægges flere veie, vil der vel ogsaa blive flere heste. Samoanernes største fornøielse er at danse, synge og gjøre udflugter fra landsby til landsby i baade eller kanoer. Mænd, kvinder og børn reiser ud sammen for at besøge sine venner paa andre dele af øen og bliver modtaget med ubegrænset gjestfrihed. Medens de ror gjennem den rolige lagune, begynder en af dem at synge en sang, der enten beretter om en eller anden krigs- eller kjærlighedshistorie fra gamle dage eller bestaar af en improviseret hilsen til den fremmede eller en metrisk afhandling af dagens samtaleemner; i korene tager saa hele selskabet del. Intet kan være behageligere end disse blandede korsange, hvortil rorskarlene holder takt med sine aarer, og intet syn kan være livligere end de fulde baade, hvor alle synes enten at have glemt alle bekymringer eller aldrig at have kjendt saadanne.

Blandt vore behageligste udflugter var en til Lufilufi, Tamaseses residensstad, søn af den høvding eller modkonge, der erindres som „den tyske konge".

Vi ankom til Lufilufi, før man havde ventet os, og høvdingen var da fraværende fra sit hus, saa vi blev budt velkommen af hans vakre hustru, Vatai, hvis dragt, foruden hendes „lava-lava" (bælte eller stykke tøi om hofterne), bestod af en lang smekke, som faldt ned til livet foran og bag, med et hul i midten til at stikke hovedet igjennem. Den var sammensat af en hel del kulørte lommetørklæder, som aldrig var blevet klippet fra hverandre, og som var prydet med portrætter af berømte slaaskjæmper. Tamasese selv traadte snart ind; han er en meget pen ung mand, som regel kun klædt i sin hvide lava-lava, og naar han og hans hustru satte sig ned ved siden af hinanden, lignede de statuer af oldtidens ægyptere og deres hustruer.

Hverken egteskab eller eiendom er underkastet bindende love paa Samoa. Kommunisme er her gjennemført i sin videste udstrækning. Individets eiendom er hans stammes eiendom med den naturlige følge, at de flittige arbeider til fordel for de dovne. Hvad børn angaar, bliver de adopteret og givet bort paa den mest ligegyldige maade, og dersom man af en eller anden grund ønsker at forvisse sig om et individs herkomst, maa der som regel sættes en hel undersøgelse igang for at udfinde ikke bare hans nominelle, men ogsaa hans virkelige fader. Ingen ved nogensinde, hvor gammelt et barn er; en moder kan forresten af og til være istand

til at fortælle, at hendes gut eller pige blev født før eller efter en eller anden krig. Datering af begivenheder var før de hvides ankomst en fuldstændig ukjendt ting.

Senere paa dagen gav Tamasese os en egte national underholdning, som morede os meget. Da vi traadte ind i hans hus, blev vi bekranset med blomster, et slags violette evighedsblomster, der saa ud som liljer og enkle gardeniar. Mændene satte sig paa gulvet, kvinderne paa baadpuder med en kasse at læne sig til, og saa blev et festmaaltid bestaaende af fisk, duer, grisekjød og deilige frugter paa bananblade dækket foran os. Naturligvis brugte man fingrene istedetfor knive og gafler. Til maden drak vi *palusalmi*, som er en deilig drik, der laves af taroblade kogt i salt vand.

Landsbyernes ærespige eller „*taupau*", som hun kaldes, er en eiendommelig samoansk institution. Hun bliver valgt af landsbyens gamle kvinder paa grund af sin veludviklede skjønhed og bliver betroet til en vagt af matroner, medens ogsaa en kriger sover ved hendes tærskel for at beskytte hende. Hun beholder denne stilling, til hun gifter sig eller paa anden maade forspilder sine jomfruelige privilegier. Saa længe hun indehar stillingen, repræsenterer hun stammens gjestfrihed. Hun maa modtage alle fremmede i „*falatele*" eller gjestehuset, og i hendes lod falder det ogsaa at lave „*kavaen*". Som regel bliver hun gift med en anden stammes høvding, som søger hende baade paa grund af hendes personlige fuldkommenheder og hendes medgift af fine matter, og de samoanske fyrsters fysiske overlegenhed over deres undersatter kan sandsynligvis tilskrives deres vakre mødre.

Polygami, og da især blandt høvdingerne, var tilladt før missionærernes ankomst, og samoanerne er endnu tilbøielige til at praktisere den moderne tanke, at tage sig en ny hustru, naar de er kjed af den gamle. Det synes, som om medgiften af smukke matter og festlighederne ved ceremonien har været en af hovedaarsagerne til denne hyppige bytten af hustruer. Naar landsbyens unge, vakre høvding gifter sig enten med en *taupau* eller en anden høvdings datter, maa hendes stamme skaffe en rigelig forsyning af matter, der bliver uddelt blandt brudgommens slegtninge, som til gjengjæld skaffer en overflod af grise og andre madvarer, hvormed modtagelsen af medgiften skal høitideligholdes. Paa denne maade bliver gavmildheden gjensidig, og en almindelig lystighed glæder denne fornøielsessyge races hjerter. Naturligvis kan bruden og brudgommen forenes ved gjensidig kjærlighed, eller religiøse principer kan bringe dem til at holde sine løfter; men dersom de, skjønt kristne af navn, dog ikke er medlemmer af kirken og derfor ikke kan trues med exkommunikation, saa er de letlivede samoaneres anskuelser om skilsmisser og nye egteskaber fuldt paa høide med vor fremskredne tids. En fraskilt hustru bliver ikke engang gjenstand for foragt. I det tilfælde, at hun er en *taupau* eller høvdings datter, bliver hendes søn sandsynligvis igjen som sin faders arving, medens hun selv vender tilbage til sin egen landsby og indtager en stilling i *falátele* som vogter af den nye *taupau*, og kan ogsaa efter en tids forløb gifte sig med en anden.

Dagen før vor afreise foretog vi en lang ridetur gjennem en tæt skog, hvor sammenvoxede grene dannede et ugjennemtrængeligt tag selv for middagssolens straaler, og hvor grønsværet og hist og her faldne grene var ganske overgroet af convolvolus med umaadelig store hvide blomster. Tilsidst kom vi til en aaben plads med udsigt til en tæt bevoxet fjeldkløft. Nedover de bratte fjeldvægge faldt elve og bække som en række deilige vandfald Et af disse, ved navn Papasua, er 30 fod høit; ved dets øvre kant sætter mænd og kvinder sig ned, og idet de omhyggelig holder balancen, lader de vandet med et pludseligt stød føre sig ned i den dybe sjø nedenunder. De indfødte piger, som havde ledsaget os paa vor tur, udførte denne originale dukning med stor behændighed, og jeg misundte dem næsten den store fornøielse, som lyste i deres vakre ansigter.

Den næste dag førte det amerikanske postførende dampskib os bort fra den fortryllende ø, som til trods for indfødtes feider og hvides intriger altid vil staa for vor erindring som et hjemsted for egte gjestfrihed og et hvilens og glædens land smykket med blomster og belivet ved sang og dans.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for „*Kringsjaa*“).

Af

George du Maurier.

(Slutning).

Og maalet for det hele? Og aarsag, — *hvorhen* og *hvorfra?* Aa Gogo, det er og bliver ligesaa utænkeligt og uforstaaeligt som nogensinde, indtil den store opfinder kommer! Saaledes forekommer det idetmindste mig, der taler som en daare ud af min dybe enfoldighed; thi jeg er nylig ankommen og fuldstændig udenforstaaende med min lænke og medaillon, medens jeg venter paa dig.

Jeg har kun plukket op nogle faa sandkorn ved bredden af hint hav — nogle faa smaa skjæl, og jeg kan ikke engang vise dig, hvad de ligner. Jeg ser, at det ikke engang nytter at tale derom desværre, og jeg som havde lovet mig *saa* meget.

Men det er blot tidsspilde at forsøge paa at fortælle noget af det i stakkels, tungvindte ord, og desuden vil du snart selv se og kjende det.

Derpaa begyndte hun at tale om jordiske ting og spørge mig ud paa sin gamle, praktiske maade, først angaaende min helbred med den største omhu og de klogeste raad — som en moder ligeoverfor sin søn. Hun vilde endog lytte til mit hjerte som en doktor.

Saa talte hun længe om de velgjørenhedsanstalter, hvori hun havde været interresseret, og gav mig mange instruxer, som jeg skulde skrive, som om de kom fra mig selv, til visse folk, hvis navne og adresser hun med stor omhu indprentede mig.

Jeg har gjort, som hun ønskede, og de fleste af disse instruxer er blevne fulgt bogstavelig til verdens store forbauselse over, at saa kloge og nyttige reformer skulde skrive sig fra en beboer af et kriminelt sindsygeasyl.

Tilslut kom den stund, da vi maatte skilles. Hun forudsaa, at jeg vilde vaagne om nogle faa minuter og sagde, idet hun reiste sig:

„Og nu Gogo, du mest elskede af alle dødelige, tag mig endnu engang i dine kjære arme og kys mig til farvel for en liden stund — *auf wiedersehen!* Kom hid for at hvile og tænke og mindes, naar dit

legeme sover. Min aand vil altid være hos dig her. Det kan sogar hænde, at selve dette „mig" — eller denne stakkels skygge af mig selv, neppe mere at se paa end en bundt gamle klæder, men dog en verden fuld af kjærlighed for *dig* — af og til vil komme tilbage. Farvel, farvel du kjæreste og bedste. Tiden er intet; men jeg skal dog tælle timerne. Farvel . . . "

Netop som hun trykkede mig til sit bryst, vaagnede jeg.

Jeg vaagnede og vidste, at den mørke skygge af melankoli havde forladt mig som et fælt mareridt — som en lang og frygtelig vinter. Mit hjerte var fuldt af vaarligt solskin — glæden over at vaagne til et nyt liv.

Farvel.

Jeg smilede til min vogter, som stirrede forbauset paa mig og udbrød:

„Men hvad er der foregaaet, De er jo blevet et ganske andet menneske?"

Jeg trykkede hans haand og takkede ham for al hans tidligere taalmodighed, venlighed og overbærenhed med saadan varme, at han fik taarer i øinene. Jeg havde ikke talt paa flere uger, og det var første gang, han hørte min stemme.

Den samme dag gav jeg doktoren, presten og bestyreren uden nogen indledning eller forklaring mit æresord paa, at jeg aldrig mere skulde forsøge paa at berøve mig selv eller andre livet, og de troede mig strax paa mit ord og løste mig af mine baand.

Jeg havde aldrig været saa rørt i mit liv. I løbet af en uge gjenvandt jeg meget af min gamle styrke; men jeg var bleven en gammel mand. Det var en stor forandring.

De fleste mennesker ældes gradvis og næsten umerkelig. Til mig var alderdommen kommet pludselig — saa at sige i en eneste nat; men med den var ligesaa pludselig kommen den resignerede og freidige hengivelse, og den milde fred, som er mere end erstatning derfor.

Mit haab, min vished om at blive ét med Mary en dag, det er min havn, min himmel, en fuldkommenhedens fuldkommenhed, som ikke lader noget tilbage at ønske eller tænke. Lad komme, hvad der vil; *det* er sikkert, og det er alt, hvad jeg bryder mig om. Hun kunde holde af mig og mange andre ting foruden mig, og jeg elsker hende bare desto høiere derfor; men jeg kan bare holde af *hende*.

Før eller senere — om et aar eller ti aar — det gjør ikke synderlig fra eller til. Jeg begynder ogsaa at tvile paa tidens existence.

Den opvaagnen var den gladeste i mit liv — endog gladere end hin opvaagnen i min celle morgenen efter min dødsdom, da en anden sort skygge forsvandt — skafottet.

Aa Mary! Hvad har hun ikke gjort for mig — hvilke skyer har hun ikke fordrevet!

Næste nat foretog jeg atter, skridt for skridt, den samme reise fra Porte de la Muette til Mare d'Auteuil, og alt var uforandret — den lystige bryllupsfest, kureren i blaat med sølvknapper og de muntre gjester, som sang. Intet var forandret, ikke engang det triste, graa veir; men aa for en forandring for mig!

Jeg længtede efter at spille „bouchon“ med kuskene eller la „balle au camp“ med mine gamle skolekamerater. Jeg kunde sogar have danset vals med „Monsieur Lartigue“ og „le petit Cazal“.

Jeg saa i Mère Manettes lille speil og saa mit graa, udtærede, gamle ansigt igjen, og jeg syntes om det og fandt, at det var ganske pent. Jeg satte mig ned og hvilede ved forterne, som jeg havde gjort natten forud; thi jeg var fremdeles træt, men hvilken deilig træthed! Selv min luvslidthed var mig behagelig — „pauvre mais honnête“. En forbryder, en sindssyg, men en fyrste blandt mennesker — fremdeles Marys elskede!

Og da jeg tilslut naaede det sted, som jeg altid havde elsket høiest paa jorden, siden jeg første gang saa det som barn, faldt jeg paa knæ og græd af overstadig glæde. Det var virkelig mit; det tilhørte mig, som intet land og intet vand havde tilhørt noget menneske før.

Mary var der naturligvis ikke; jeg ventede hende ikke heller. Men besynderligt og uforstaaeligt som det kan synes, havde hun glemt sine hansker; hun havde lagt dem efter sig. Den ene laa paa bænken, den anden paa jorden, daarlige, gamle, stoppede hansker, men med den velkjendte form af hendes kjære hænder; hver folde og rynke var bevaret som i en støbeform — ja sogar formen af hendes negle og duften af sandeltræ, som hun og hendes moder var saa glad i.

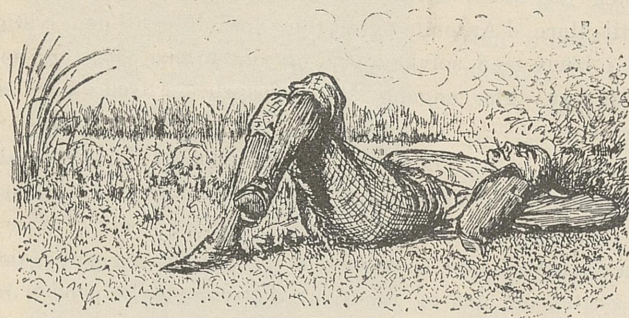
Jeg lagde dem ved siden af hinanden med indsiden op paa den bænk, hvor hun havde siddet natten forud. Ingen drømmevind havde blæst dem

bort; der ligger de endnu, og der vil de blive liggende, til den store forandring kommer over mig, og jeg hliver *et* med deres eierinde.

Jeg er der hver eneste nat i det deilige solskin vaar og høst — og grubler og tænker og skriver notitser — drømme-notitser, som skal læres udenad og bruges næste dag.

Jeg spadserer omkring, sidder paa bænkene eller ligger i græsset paa bredden og røger cigaretter uden tal og iagttager det gamle amfibiske liv, som jeg var saa glad i for et halvt aarhundrede siden, og som jeg fremdeles finder fortryllende. —

Undertiden gaar jeg dybt ind i skoven (som nu er jevnet med jorden. Lige siden 1870 har der været en aaben plads rundt hele Mare d'Auteuil. Siden den tid har jeg seet det i en drøm med Mary, som reiste til Paris efter krigen og om dagen gjorde valfarter til alle de steder, som var vore hjerter saa kjære, men som var saa forandrede).

Jeg er der hver eneste nat.

Mit Mare d'Auteuil, hvor jeg tilbringer saa mange timer, er Louis Philippes Mare d'Auteuil, uforandret (med undtagelse af saadanne smaaforandringer, som er uundgaaelige) mellem aarene 1839 og 1846.

Og buskadset ved siden af og bag den er mørkt og tæt i milevis med mange høie trær og en rig underskov.

Der er en kjæmpeeg, som det er vanskeligt at finde i en slig labyrint. Som gut har jeg ofte klatret op i den med Mimsey og alle de andre. Jeg kan ikke klatre nu; men jeg er saa glad i at ligge i græsset under dens skygge og drømme der, indelukket paa alle sider af duftende, uigjennemtrængeligt grønt med fugle og bier og sommerfugle og smaa markmus med klare øine og flekkede orme og livlige brune ekorn og grønne firben til at holde mig med selskab. Nu og da kommer et blidt daadyr og spiser tæt ved mig uden frygt, og muldvarpen opkaster sin lille jordhøi og kommer op for at faa luft.

Det er en fortryllende ensomhed.

Som regel bryder jeg mig nemlig ikke om store og støiende forsam-

linger der; jeg vil helst have det kjære sted saavidt muligt for mig selv; der er ingen egoisme deri; thi jeg foruretter jo ingen. Alle, som kommer der, levede for næsten femti aar siden; de maa alle forlængst være døde.

Undertiden kommer der et par elskende; men da maa de se godt ud og være velopdragne.

Undertiden er *Monsieur le Curé* der, fredelig studerende, læsende sine bønner, medens han langsomt og tankefuld vandrer omkring. Nu kan jeg læse hans rolige, godmodige ansigt i lyset af et halvt aarhundredes livserfaring, og jeg har lært at holde af det stille, mørke, grublende ansigt, som fyldte mig med slig antipati, da jeg var gut — han brænder vist ikke smaa kjættere levende, som jeg dengang troede. Denne verden er stor nok for os alle — og det er den næste verden ogsaa! Og han ved det — nu ialfald.

Undertiden kommer der sogar to eller tre Prendergaster, og de er slet ikke saa gale de heller, naar alt kommer til alt.

Og meget ofte kommer de elskede gamle skygger med sine fiskenet og sit glade sind og klingende engelsk-fransk — Charlie, Alfred og Magde og alle de andre og den gjøende, tændervisende Médor, som dukker efter stene.

Aa, hvor det gjør mit hjerte godt at se og høre dem!

De bringer mig til at føle næsten som en bedstefar. Selv Monsieur le Major er yngre end mig — hans moustache mindre hvid end min. Han naar mig bare til hagen, men jeg ser op til ham fremdeles og elsker og ærer ham, som da jeg var et lidet barn.

Og dr. Seraskier! Jeg stiller mig mellem ham og det, som han ser paa, saa det ser ud, som om han ser lige paa mig, men med et fraværende blik i øinene, hvad der bare er naturligt for ham. Saa snart der er noget, som morer ham, smiler han, og hans øine lukker sig næsten, som hans datters gjorde, medens hun levede, og hans majestætiske ansigt bliver som en engels ansigt, ligt hendes.

Og min unge, glade, lethjertede fader med sin livlighed, muntre latter og stadig gode humør! Han er som en gut mod mig nu, beau Pasquier! Han har faaet en ny slynge af egen opfindelse; han tager den op af lommen og slynger stene høit over trætoppene og langt ude af syne — til glæde for ham selv og alle de andre — uden at bryde sig synderlig om, hvor de vil falde ned.

Min moder er ung nok til at være min datter nu; det er som en datter, en kjær, søsd, deilig datter, at jeg nu elsker hende — en lykkelig gift datter med en høi, vakker mand, som synger guddommelig og kaster stene, og som har skjænket mig en dattersøn — vakker som dagen — thi

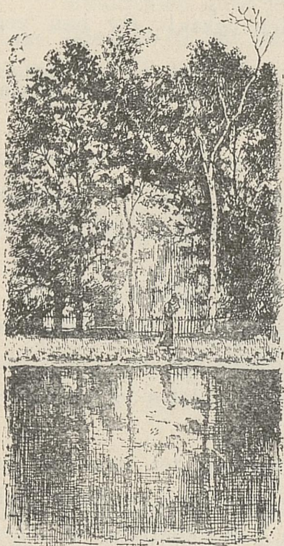
hvad Peter Ibbertson end kan have været i sin tid, er lille Gogo Pasquiers eiendommelige skjønhed uimodsigelig.

Og Mimsey er netop en liden barneengel! Monsieur le Major havde ret:

„Elle a toutes les intelligences de la tête et de coeur! Vous verrez un jour, quand ça ira mieux; vous verrez!“ *).

Den dag er kommet og gaaet; det er let at se alt det nu — at se med Monsieur le Majors øine.

Aa, stakkel lille Mimsey med det kortklippede haar, det blege ansigt, lange, tynde arme og ben og alvorlige, venlige, straalende øine, som endnu ikke har lært at smile! Hvad er hun vel ikke for *mig!*

Ved Mare d'Auteuet.

Og Madam Seraskier i hele sin ungdommelige blomstring og glansen af sin herlige skjønhed! En udvalgt lilje blandt kvinder — Marys moder!

Hun sidder paa den gamle bænk ved juletræet tæt ved sin datters hansker. Undertiden ser det næsten ud, som om hun sidder paa dem, til min øieblikkelige fortvilelse; men naar hun gaar bort, ligger de der endnu og er ikke det mindste fladklemte; de har fremdeles formen af hendes vakre, gavmilde hænder.

— — — — — — — — — — — — —

Jeg har ikke været i mit gamle hjem igjen. Jeg frygter synet af alléen. Jeg taaler ikke at se „*Parva sed Apta*“.

Men jeg har seet Mary igjen — syv gange. Hver gang hun kommer, har hun med sig en bog med guldsnit i grønt skindbind, som den Byron, vi læste i, da vi var børn, eller i rødt skindbind, som „*The Elegant Extracts*“, fra hvilken vi pleiede at oversætte Gray's „Elegy“ og flere andre ting til fransk.

Men indvendig er disse bøger meget forskjellige. De er trykt i ciffer og i et sprog, som jeg bare kan forstaa i drømme. Intet, hvad jeg eller nogen anden nogensinde har læst i nogen bog, kan, hvad interesse og vigtighed angaar, maale sig med, hvad jeg læste i disse. Der er syv saadanne bøger.

---

*) Hun har saavel hjertets som hodets intelligens og dannelse. De skal se en dag. De skal se!

Jeg siger til mig selv, naar jeg læser dem, at det muligens alligevel er bedst, at jeg ikke husker alt dette, naar jeg vaagner. Jeg kunde jo muligens være indiskret eller uklog og enten komme til at sige for meget eller for lidet . . . Nei, verden maa vente paa den store opfinder.

Jeg kan altsaa intet fortælle af deres indhold. Alt, hvad jeg ved, er dette, *at alt engang vil blive godt for os alle og blive af en saadan beskaffenhed, at alle, som ikke sukker efter maanen, vil blive vel tilfredse.*

*

* *

Saa har jeg da forsøgt efter bedste evne at give en beretning om mine to liv og om Marys. Vi har levet tre liv tilsammen — tre liv i et. Det har været et glædefyldt arbeide for mig, hvor daarlig det end er udført. En celle i et kriminelt sindssygeasyl! Det klinger jo ikke, som var det en lyksalighedens bolig i Paradis. Den *er* det dog og *har været* det for mig.

Ved siden af den lykke og det lys, som varmer og fylder mit indre, er jeg ogsaa af alle her, lige fra bestyreren og nedover, blevet behandlet med en venlighed, sympati og hensynsfuldhed, som fylder mig med uudsigelig taknemmelighed.

Især føler jeg mig taknemmelig mod mine gode venner, doktoren, vogteren og presten — de bedste og ædleste af mænd — der alle tre har sin opgjorte mening om alle ting i himmel, paa jorden og under jorden, hvers mening naturligvis aldeles forskjellig fra de to andres. Der er bare én ting, som ingen af dem er sikre paa, nemlig hvorvidt jeg er sindssyg eller normal. Og der er én ting som er den eneste, hvorom de er enige, at syg eller frisk er jeg et stort, uopdaget geni. Mine smaa skisser og farvetegninger fylder dem med beundring og henrykkelse. Saadan fart og lethed i udførelsen, saadan overvældende frugtbarhed i valget af gjenstande, saadan eiendommelig realisme i opfatning og gjengivelse af scener fra fortiden, baade historiske og andre, saadant forbausende kjendskab til arkitektur, karakter, dragt o. s. v. — det er altsammen, som om jeg virkelig havde været der og seet det, — mener de.

Jeg havde den største vanskelighed med at holde min berømmelse indenfor fængslets mure.

Det er et storartet og herligt arbeide, jeg har for mig: At tyde, oversætte og ordne alle Marys omfangsrige og hurtig nedskrevne erindringer, alle skrevne i det ciffersprog, vi opfandt sammen i vor drøm — et meget gjennemsigtigt ciffersprog, naar man først har faaet nøglen!

Det vil tage mindst fem aar, og jeg tror nok, at jeg uden anmasselse

tør gjøre regning paa at leve saa længe, sterk og frisk som jeg nu føler mig, og endnu saa langt fra salmistens alder.

Først og fremst agter jeg . . . . .

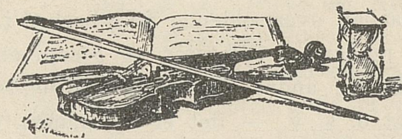
P. S. Her slutter min stakkels fætters memoirer. Han blev funden død af et hjerneslag med pennen i haanden og hovedet bøiet ned paa det ufærdige manuskript, i hvis marg han netop havde tegnet en liden gut, som trillede en trillebør fuld af stene fra en aaben dør til en anden. Over den ene dør stod skrevet „Passé“*, over den anden „Avenir“**).

Jeg ankom til England efter et langt liv tilbragt i udlandet netop paa den tid, da hans død indtraf, men for sent til at se ham ilive. Jeg hørte fortælle meget om ham og hans sidste dage. Alle, der blev bragt i berørelse med ham, synes at have seet op til ham med en agtelse, der grænsede til ærefrygt.

Som han laa i kisten (jeg havde ikke seet ham, siden han var tolv aar gammel), gav han indtryk af en ren kjæmpe, det prægtigste menneske, jeg nogensinde har seet, og det døde ansigts lysende fred og kraft vil staa for mig, saa længe jeg lever.

Madge Plunkett.

*) Fortid. **) Fremtid.

Ruslands deling.

(Efter *E. B. Lanin* i „*Fortnightly*").

Den artikel, der i maanedens tidsskrifter ubetinget vil vække størst opmerksomhed den hele verden over, er en afhandling i „*Fortnightly*" med overskriften „*Trippelalliancen i fare. En advarsel til England*". Den er skrevet af den eller de mænd, der benytter forfattermerket *E. B. Lanin*. „Kringsjaa" indeholdt i sin første aargang en række artikler undertegnet med dette merke. Der skal skjule sig flere personer bag det. Hvem disse end er, er det klart, at de er høitstaaende personer med adgang til de høieste og ledende kredse i Europa. De synes at vide alt, hvad der foregaar, at kjende alt paa første haand, at have adgang til alle arkiver. De ved, hvad der foregaar i ministres privatværelser, de kan citere fyrsters og keiseres ord til sine nærmeste og intime omgivelser. De kjender de styrende statsmænds tanker og hemmelige planer, synes at have staaet dem eller at staa dem meget nær. Saaledes kan *E. B. Lanin* i denne artikel oplyse os om, paa hvilke betingelser trippelalliancen vil slutte forbund med England. Det vil sige, han paastaar sig at vide, at de betingelser, han opgiver, er paatænkte og i tilfælde vilde blive stillet af trippelalliancens høvdinger. De russiske arkiver og forhold kjender han ud og ind; han oplyser om, at de russiske krigsarkiver gjemmer paa udarbeidede planer for et felttog i Indien, at russiske spioner forklædte som lærde og naturforskere har gjennemstreifet hele det indiske rige og iagttaget alt, og at den russiske armé har sin „indiske legion" under indfødte indiske officerer, der længes efter signalet til at „befri" deres fædreland fra det forhadte engelske aag. Videre ved han, at keiseren af Østerrig-Ungarn under den sidste ministerkrise udtalte til sine nærmeste omgivelser, at han vilde holde fast ved trippelalliancen, *koste hvad det vilde*. O. s. v.

Man bør ogsaa mindes, at *E. B. Lanin* fremforalt synes at have sat sig det som opgave i livet at afsløre czarens barbariske styre i Europas øine og at faa dette styre paa en eller anden vis omstyrtet.

I denne artikel raader han England til ved første leilighed at *dele Rusland*, — dele det (er vel meningen) i flere uafhængige riger. Kun derved kan England sikre sin indiske grænse. Ingen krig mellem England og Rusland maa faa slutte paa anden vis end med Ruslands deling, siger han. Kun da kan den sluttede fred blive varig og endelig.

Artikelen lægger an paa at vise, at *England* nu er truet af Rusland og af Frankrig som aldrig før, at Indiens besiddelse hurtig maa sikres

eller betragtes som en tabt sag. Rusland vil ubetinget have Indien, oplyser han. Russiske statsmænd, journalister og officerer gjør ingen hemmelighed deraf. Et indisk felttog er en af de sikre fremtidsplaner, hvorimod alt peger hen. Rusland er endog langt mere begjærlig efter Indien end efter Konstantinopel. Hele den russiske fremtrængen i Asien har ét tydeligt maal, faar fornuftig hensigt alene ved det maal, — Indiens erobring. Og alle forberedelser træffes til at iverksætte denne. De ledende mænd betragter det som en del af Ruslands „civiliserende“ mission i verden at plante den sorte ørn i Delhi, i Calcutta og lige ned til Ceylon.

For et alvorligt angreb fra russisk side paa Indien har England aldrig været rustet, nu mindre end nogensinde. Ruslands stilling vinder i styrke med hver dag, medens England døser.

Men hvad der nu pludselig forværrer Englands stilling og gjør det absolut nødvendigt for det strax at aabne øinene for den truende fare og handle raskt og bestemt, det er den fransk-russiske alliances afslutning.

Allerede for to aar siden forudsagde *E. B. Lanin*, at Rusland snart vilde vise sig i Middelhavet, indbudt dertil af Frankrig, og at det sidste land vilde give eller laane det en flaadestation. Dengang lo man ad tanken. Nu ler man ikke længer. Samtidig fortalte han, at Rusland tænkte paa at sætte sig fast i Afrika søndenfor Ægypten, saaledes at det vilde kunne true England derfra, baade hvad dets stilling i Ægypten angaar og hvad dets forbindelse med Indien betræffer. Det var i Abyssinien, han forudsagde, at den russiske ørn vilde slaa sig ned. Nu er ogsaa det gjort.

Men det er ikke nok med, at den fransk-russiske alliance knytter sammen Englands to naturlige arvefiender, mægtige lande, hvis interesser overalt kommer i strid med Englands, og som intet kjærere maal og ønske har end Englands fald og ydmygelse og en deling af dets besiddelser. Det er kanske den mindste fare.

Men den fransk-russiske alliance har havt den følge, at trippelalliancen pludselig finder sig overmandet og gjerne vil kjøbe sig fred og gode dage hos de to mægtige forbundne. Og dette kan den alene gjøre paa én vis, nemlig ved at ofre England, ved at lade Rusland og Frankrig i fred gjøre som de vil med England. Og paa denne maade opnaar de tre allierede en yderst billig fred. Ingen af dem er venligsindede mod England; tvertom, er de ikke blot aldeles ligegyldige for dets skjæbne, saa hader de det.

Tyske og østerrigske statsmænd vil derfor neppe have noget imod at sige til Frankrig og Rusland: „Tag England og lad os andre være venner.“ Vi *véd*, at de intet har imod at sige det, for de gjør det. Bismarck forsvarede den politik af al magt, medens han var kansler, som den eneste

rimelige og patriotiske, og han forsvarer den endnu som journalist. Tyske aviser tager aabent og ivrig ordet for den. Og i Østerrig-Ungarn hader man England, som den onde siges at hade vievand.

Nu, med Rusland bestemt paa hurtigst mulig at tage Indien og med Frankrig ærgjerrigt efter at beherske Middelhavet, fordrive England fra Ægypten og ødelægge dets kolonirige, og med trippelalliancen rede til at kjøbe sig fred og sikkerhed ved at ofre England, er dettes stilling just ikke hyggelig.

Det er sikkert, at mod slig en kombination og uden allierede som England er, kan dette ikke staa sig. Som det nu er, lever det derfor paa sine fienders naade og taalmodighed. En slig stilling er meningsløs. England maa hurtig vælge mellem selvopgivelse eller en politik, der gjør forsvar muligt. Det bør enten skille sig fra Indien eller slutte alliancer, ved hjælp af hvilke det kan forsvare det mod sine fiender.

En slig alliance er kun mulig paa én maade, nemlig ved at England tiltræder trippelalliancen*). Dette lader sig endnu gjøre; men det gunstige øieblik kan hver dag gaa tabt.

Trippelalliancen er for øieblikket svag og føler fuldt ud sin svaghed. Den er ikke længer situationens herre. Det fransk-russiske modforbund er sterkere. Og den er kommet omtrent til enden af sine egne resurser. Italien vil blive nødt til at reducere istedenfor at forøge sin armé. Østerrig-Ungarn svæver paa randen af indre kriser og omvæltninger, der i sine resultater er uoverskuelige. Tyskland er gaaet saa langt, som det magter, og dets finanser er i en helt sørgelig forfatning. Hvert aar maa budgettet balanceres ved laan paa 120—150 millioner mark. Bøhmen har vist den bedste vilje til at konspirere med keiserdømmets fiender.

Under disse omstændigheder maa trippelalliancen enten finde sig i at falde tilføie, kjøbe fred ved ydmyghed og eftergivenhed, eller den maa finde nye allierede, eller endelig den maa afvende modforbundets opmerksomhed fra sig til England. Der er blot én magt, der kan tilføre alliancen den fornødne styrke, og det er England. Valget kommer altsaa til at staa mellem underkastelse og hengivelse under de franske og russiske ørnes herredømme, Englands opofrelse eller alliance med England.

For øieblikket er det sikkert, at trippelalliancens ledere vilde foretrække det sidste alternativ, men hvor længe dette vil vare, kan ingen sige. Lader ikke det alternativ sig snart realisere, saa bliver trippelalliancen nødt til at bestemme sig for et af de andre to, og da siger jo al fornuft og

*) Forfatteren overser ganske de Forenede Stater.

patriotisme, at de vælger at kaste England som et afvendende kjødstykke for de to graadige forbundnes fødder.

Derfor mener forfatteren, at England, hurtigst ske kan, bør slutte sig til de tre magter. Han kjender som sagt betingelserne, hvorpaa det lader sig gjøre. Man vil forlange, at England til enhver tid skal have en sterkere flaade end Frankrig og Rusland tilsammen, at det i krigstilfælde skal forsvare Italiens kyster, beherske Middelhavet, holde den russiske flaade inde i det Sorte Hav, samt ifald Tyrkiet kjæmper paa Ruslands side eller Konstantinopel trues af dette, besætte Dardanellerne. Til gjengjæld stiller de tre magter sine hære til disposition, ifald England paa noget punkt angribes. Desuden vil man vel vente, at engelsk kapital skal tage sig lidt af Italien og hjælpe det ud af dets værste elendighed. — Og naar saa den uundgaaelige krig kommer, maa den føres helt tilende, til Rusland er knust, hvorpaa dette *rige maa sønderlemmes.*

Hvordan det skal gaa Frankrig, fortælles ikke.

England har som bekjendt liden lyst til at slutte alliancer, der trækker det ind i andres affærer og gjør det afhængigt af interesser og sogar af dumheder, der ikke vedkommer det, og begaaes i andre lande. Men E. B. Lanin søger at vise, at *nu* har det blot valget mellem en alliance med gjensidige forpligtelser eller selvopgivelse og undergang. Det *kan* ikke staa alene. Idag kan de allierede findes og alliancen afsluttes; imorgen kan det være for sent. Trippelalliancen er *nødt* til at handle og det hurtig. Thi ved siden af al anden svækkelse holder den ogsaa paa at falde fra hinanden. Stakkars Italien staar foran valget mellem fallit og at ophøre at spille stormagt. Penge og hjælp er for det hovedsagen, og det lader sig nu ligne ved en kvinde, der averterer i alle blade, at hun ønsker at stifte bekjendtskab „med en mand med lidt formue“. De to andre magter i forbundet ser med mistænksomme blik paa Italien. Det lod sig nok tænke, at dette fandt det mere til sin fordel at afslutte nye alliancer, — med Frankrig og Rusland, f. ex. *mod* England og Østerrig. I den forbindelse er det værdt at huske Zanardellis tilbud af udenrigsporteføljen til general Baretieri, som er fra Dalmatien, halv irredentist og en naturlig fiende af Østerrig.

Og samtidig er baade Tyskland og Østerrig mistænksomme overfor hinanden, hvad deres forhold til Rusland angaar.

Trippelalliancen kan ikke vente og ikke nøie sig med forsikringer og platoniske venskabsudtalelser; den maa have Englands bindende og bestemte løfte, eller den maa ofre England, eller opløses og danne nye alliancer, der vil lade England blive staaende alene mod alle sine fiender.

Lad derfor, slutter forfatteren, England enten afslutte den eneste alliance, der kan sikre dets besiddelser, eller bekvemme sig til at opgive disse. At forsøge at holde dem med utilstrækkelige forsvarsmidler, er blot dumhed og kraftspilde. Enten — eller. Enten alliance eller opgivelse.

Italiens tilstand.

(Efter *E. B. Lanin* i „*Fortnightly*").

E. B. Lanin oplyser, at Italiens ti armékorps er i en forfatning, der gjør, at de i tilfælde af krig vilde befinde sig i samme stilling som de taabelige jomfruer i parabelen, — uden olje paa sine lamper, ufærdige. De opfylder sine vigtigste opgaver og evolutioner i krigsministerens taler og indberetninger. Sagen er, at armébudgettet er altfor lidet i forhold til rustningernes og hærens størrelse. Men heller end at nedsætte hæren med tre armékorps, hvorved den for de penge, der lader sig opdrive, kunde gjøres effektiv, har man valgt at vedligeholde styrken, hvad tal angaar, og sætte den paa sultefodring. Krigsministeren, general Pelloux, greb til denne fortvilede udvei, idet han samtidig opbrugte de forraad, som tidligere krigsministere havde faaet opsamlet, og da saa disse var slut, traadte han af og overlod det til sin efterfølger at klare stillingen. — Arméen er som følge af disse underbevilgninger i en aldeles ufærdig tilstand. Og med flaaden staar det endnu værre til. Den eier flere af de vakreste og bedste, men daarligst vedligeholdte krigsskibe i verden. En fransk eller russisk flaade vilde jage dem fra søen paa en utrolig kort tid.

Finansielt er Italien oppe i den værste elendighed. Indtægterne, som i aaret 1889—90 var i runde tal 1370 millioner kroner, sank i det følgende aar til 1366 millioner, i 1891—92 til 1278 millioner og i det derpaa følgende aar til 1199 millioner. Følgen heraf var en underbalance i 91—92 af næsten 36 millioner, lidt mindre aaret derefter og vel saa meget i indeværende aar.

Men dette er ikke det værste. Hvad der ødelægger Italien, er dets enorme gjæld af 9180 millioner kroner. Denne gjæld koster i Italien $16^1/_2$ krone pr. individ af befolkningen pr. aar (eller $82^1/_2$ krone pr. gjennemsnitsfamilie pr. aar). Til sammenligning kan anføres, at i Rusland koster gjælden $5^1/_2$ krone pr. individ pr. aar; i Preussen 9 kroner, i Østerrig henved 11, i England $13^1/_2$ og i Italien altsaa, som har den mindste betalingsevne af dem alle, $16^1/_2$.

Med denne masse gjæld og aarlige underbalancer er det ikke greit at være finansminister. Med skatter har man allerede gaaet saa langt, som det omtrent er muligt. Nøden blandt befolkningen er utrolig for den, der ikke med egne øine har set den. Udpantning for en skat af en krones penge eller mindre hører til dagens orden, og skatterne alene driver det elendige folk til at fly landet og søge ud paa hvad vis som helst.

Besparelser er næsten lige saa vanskelige. Næsten halvdelen af indtægtsbudgettet gaar til forrentning af gjælden, eller 540 millioner af et budget paa henved 1100 millioner. Af de gjenstaaende 560 millioner gaar henved 235 millioner til hær og flaade (og det efter at udgifterne som nævnt er reduceret til langt under, hvad der virkelig kræves). Af det hele budget staar der altsaa blot tilbage 325 millioner (af 1100!) kr., som kan anvendes til dækkelse af almindelige statsudgifter og til landets udvikling. Mellem $^2/_3$ og $^3/_4$ af de at folket udpinte penge gaar altsaa til forrentning af gjæld eller til krigsrustninger, — til helt ufrugtbar og for en stor del ødelæggende brug. Af disse 325 millioner skal ingen finansminister kunne spare noget, der forslaar.

Nye skatter eller nye laan maa der altsaa til. Men landet har naturligvis

ingen kredit. Dets hele finansvæsen, bankvæsen og handelsforhold er et eneste kaos. Og dog er landet rigt og har alle betingelser for at huse et lykkeligt og velstaaende folk. Det trænger et laan, en dygtig og kraftig regjering, der vil anvende dette laan til landets opkomst, og som ikke vil betænke sig paa at reducere arméen.

De Forenede Staters eiere.

(Efter to artikler af *Thomas J. Shearman* i *„Forum“*).

Amerika er de store formuers land. Rigdommen er uheldigvis langtfra jevnt fordelt, om end landets uhyre hjælpekilder gjør, at der alligevel falder *noget* næsten paa alle. Thomas J. Shearman, selv en millionær og eier af store staalhytter i Ohio, mener at kunne paavise, at 25,000 personer eier det halve af de Forenede Staters samlede rigdom, og 250,000 eier omtrent det hele.

En formue paa 1 million dollars eller omtrent $3^3/_4$ million kroner regnes næsten ikke for noget. I Boston alene er der mere end to hundre individer, hvis formue beløber sig til over 1 million dollars (3,700,000 kr.) og meget over tusen, der er millionærer i kroner. I New-York er der selvfølgelig et endnu langt større tal af millionærer. Byen Pittsburgh (240,000 indbyggere) har 67 millionærer i dollars, hvad der vel svarer til mindst 400, der eier over en million kroner. Byen Cleveland (260,000 indb.) har 63 dollarmillionærer med *tilsammen* en formue af 1,110,000,000 kroner! I tre smaa landsbyer i nærheden af New-York bor der 60 millionærer, hvis samlede formue anslaaes til 1 milliard 850 millioner kroner. En af dem mente, at denne sum var altfor lavt sat og vilde komme nærmere 2 milliarder 850 millioner.

Der maa i det hele være omtrent 30,000 millionærer (i kroner) i de Forenede Stater. Der er 7—8,000, hvis formue er over en million dollars (3,700,000 kroner). Der er saaledes liden udmerkelse ved at være millionær. Selv med en formue af flere millioner kroner forsvinder man i en sværm af tusener, medens en by paa Kristianias størrelse har flere hundre kronemillionærer. Det er først, naar en mands formue rækker op i 30—40 millioner kroner eller til den tiende million dollars, at han begynder at skinne ved sin rigdom og udmerke sig fremfor andre. Men endda er han blot en iblandt hundreder. Ja, selv naar han kommer endnu høiere op, faar han ganske talrigt selskab. Chicago har (i 1889) fire mænd, hvis enkelte formue er over 75 millioner kroner; over 300 millioner tilsammen,

de fire mænd. En enkelt mand tilbyder sig at nævne tredive borgere af staten New-York, hvoraf hver eier over 45 millioner kroner. Og det hele land har mindst 250 mænd, der hver eier over 75 millioner. Forfatteren siger, at han selv ved af 70 saadanne personer, og da har han udeladt personlige venner og bekjendte, alle med hvem han selv staar i nær berørelse, og har intet navn medtaget fra syden eller fra Ny England-staterne. Disse syttis samlede formue kan ikke anslaaes lavere end til ti milliarder. Disse er landets egentlige *rigmænd*. De andre er bare velstaaende, eier, saa de kan leve nogenlunde sorgfrit; men disse har virkelig mere, end de strengt taget behøver.

Til sammenligning kan anføres, at England blot har 5 personer, hvis formuer er over 75 millioner kroner. De fem er hertugen af Buccleuch (som har halve Skotland i lommen) med 110 millioner, markis'en af Bute med 150 millioner, hertugen af Norfolk med 150 millioner og hertugen af Westminster med kanske 185 millioner. Rotschilderne naar ikke op i denne liste. Den rigeste af Rotschilderne efterlod sig „*blot*“ noget over 60 millioner.

Den rene fattigdom mod Amerik›s 250 mænd med sine 75 millioner (eller noget over) hver og mod de sytti med sine ti milliarder tilsammen.

Af de 70 femogsytti-dobbelte millionærer, som Shearman nævner ved navn, er der 49 eller 50, hvis formuer er over 90 millioner. Og af disse igjen har de 39 over 110 millioner. 22 har over 150 millioner hver, og 16 af disse 185 millioner hver. Af disse sidste har atter 10 over 220 millioner hver.

Der er saaledes i de Forenede Stater 250 mænd i samme rigmandsklasse, hvoraf England blot har 5, og 16 personer, som har saa meget som eller meget mere end Englands rigeste mand, hertugen af Westminster. — Blandt de 10 rigeste amerikanere er ingen saa fattig som hertugen af Westminster; de har alle mindst 134—140 millioner mere end han og repræsenterer mindst 220 millioner kroner hver.

Kun syv amerikanere eier over hundre millioner dollars (eller 370 millioner kroner). Disse er J. J. Astor, C. Vanderbilt, W. K. Vanderbilt, Jay Gould (i 1889), Leland Stanford, J. D. Rockefeller og en af New-Yorks kirker,*) der er blevet medregnet som en *personlighed*, fordi den i lov og realitet er det. Dens formue kan nemlig ikke fordeles. Der er ingen aktieeiere. Kirken selv og den alene eier den hele formue og er vel verdens rigeste kirke. Det er blot *én eneste kirke*, ét samfund, én menighed,

*) Artiklen gjengiver forholde fra 1889, og da netop eller senere afdøde personer er opførte i listerne. Deres død har blot foraarsaget en del navneforandringer, ingen realitetsforandring.

hvorom der er tale. Det er nemlig den episkopale *Trinity* kirke i New-York. Og de to største formuer i Amerika eies af denne kirke og J. J. Astor. Hver af disse har henved 600 millioner kroner!

De Forenede Staters samlede formue kan anslaaes til ca. 3,700 kroner pr. individ af befolkningen eller til ca. 240 milliarder. Sytti mænd sidder altsaa inde med $^1/_{24}$ af landets hele rigdom. Og de henved 30,000 millionærer (i kroner) sidder inde med over hundre milliarder eller ikke langt fra landets halve rigdomssum. Næsten det halve land eies saaledes af millionærklassen! — Forfatteren mener, at dette — paa statistik og skatteregistre byggede — overslag er vel moderat og optimistisk, og at det ikke vilde vise sig langt fra korrekt, om man sagde, at *25,000 personer* eier det halve af de Forenede Staters samlede rigdom.

Den anden halvdel bliver da at fordele paa landets øvrige 65 millioner mennesker. Det er en selvfølge, at de 25,000 og deres familier ikke spiser op den rigdom, de eier; andre lever ogsaa af og paa den; men de 25,000 *kontrollerer* den og gjør med den, som de vil. De spiser den ikke op, men de bruger den som et gyldent scepter, hvormed de i det praktiske liv hersker over sine medmennesker, der lever og spiser det daglige brød ved deres naade.

Man kan videre trygt anslaa, at 250,000 personer eier $^3/_4$ af landets samlede rigdom og formue og dermed den magt over alle dem, der skal leve deraf, som herredømmet over et medmenneskes daglige brød giver en. Regner vi fem personer i gjennemsnit pr. familje, saa finder vi altsaa, at $1^1/_4$ million af Amerikas indbyggere eier $^3/_4$ af landets velstand og rigdom, medens de øvrige $63^3/_4$ millioner maa nøie sig med den tiloversblivende fjerdedel! — Det er jo intet videre opbyggeligt forhold. Neppe kan vel *det* være naturens hensigt eller en fast og blivende ordning. En økonomisk samfundsorden, der fører til slige resultater paa ganske faa aar (thi saa sent som 1847 var der endnu blot en eneste mand i de Forenede Stater, der eied saa meget som 18 millioner kroner, medens der nu maa være et par tusen saadanne), kan neppe besidde nogen patenteret ret til evig existence eller til fritagelse for kritik og udbedring. Det lader sig ogsaa paavise, mener forfatteren, at sker der ingen radikal forandring i beskatningsmaader eller i den økonomiske samfundsordning forøvrigt, saa maa inden tredive aar 5,000 personer eie hele de Forenede Stater og den øvrige befolkning leve paa disses naade. Og de, som eier jord, grund og al rigdom, er overalt — lad konstitutioner og love sige, hvad de vil — „herrer". Det amerikanske samfund skulde altsaa efter dette udvikle sig med stor

hastighed fra et demokrati til et paa pengenes besiddelse og magt bygget oligarki (faamandsvælde), med et herskende plutokrati (pengevælde).

Som et exempel paa formuernes vext anfører han, at den mand, der i 1847 ansattes til en formue af 18 millioner kroner, har efterladt sig arvinger, hvis samlede formuer beløber sig til 925 millioner!

Gaar vi lavere ned end til millionærklassen og medregner i en rigmandsklasse alle, der eier over 100,000 kroner, saa faar vi ca. 350,000 personer, der eier en slig formue, repræsenterende (efter 5 personer pr. familje) 1¾ million mennesker. Saa mange, kan man altsaa sige, lever i overflod og rigdom, hvortil der da medgaar henved 75 pct. af landets hele kapital. Paa de øvrige 25 pct. lever de andre 63¼ millioner.

Omtrent 1½ million mennesker eier over 10,000 kroner, saaledes, at (fremdeles efter 5 personer pr. familje) 7½ million kan siges at leve i velstand, medens de andre 57½ millioner maa spinke og spare og har dog intet for meget. Disse 7½ millioner velstandsfolk eier ca. 185 milliarder eller ¾ af landets formue. Da nu videre 10 milliarder falder bort som offentlig eiendom, saa bliver der af den samlede formue omtrent 45 milliarder for de 57½ millioner, efter at de 7½ millioner privilegerede har taget sine 185 milliarder. — Disse 57½ millioner kan betragtes som den arbeidende klasse. Landets rigdom viser sig derved, at der trods den ujevne fordeling og de umaadelige enkelte formuer dog falder ikke langt fra 1,000 dollars eller 3,700 kroner paa hver *familje* selv inden denne klasse. Og det er naturligvis dette faktum, som gjør, at folket baade taaler den skrigende uretfærdige fordeling og endog trives saa godt under den. Trods alt er og bliver dog ogsaa massen af folket helt velstaaende.

Naturligvis lod atter denne klasse eller rettere denne befolkningens *masse* sig atter opløse i grupper, hvoraf én vilde eie betydelig mere end 3,700 kroner pr. familje og en anden meget mindre. Yderlighederne vilde udgjøres paa den ene side af en helt talrig skare (den anslaaes til 2 millioner familjer eller 10 millioner individer), der eier fra 5—6,000 kroner op til 10,000, og paa den anden side af en kanske lige talrig skare, der absolut intet eier, men lever fra haanden til munden og kanske ofte lidet nok tjener. — De første ti millioner kunde jo næsten sættes op i velstandsklasserne, saaledes at forholdet for det hele land blev 17½ millioner i velstand med en samlet formue af 198 milliarder og 47½ millioner i mere eller mindre trange kaar paa en formue af 32 milliarder. Forholdet er jo slet ikke noget at rose sig af for et rigt land, der har foresvævet al verden som et Eldorado. Rigtignok bliver det blot blandt en brøkdel af disse 47½ millioner, at virkelig nød lader sig føle, medens flertallet

klarer sig godt, naar deres stilling sammenlignes med de tilsvarende klassers i europæiske lande.

Formuerne deler folket i tre klasser, der rigtignok flyder i hinanden og er vanskelige at skille ad; en rigmandsklasse, en middelklasse og en væsentlig ubesiddende arbeidsklasse. Den anden udgjør naturligvis det virkelige konservative element. Den bestaar af de velstaaende, men ikke egentlige rige familjer, hører halvt rigmandsklassen til og halvt arbeidsklassen, forstaar og sympatiserer delvis med begge, medens den danner det omtrent eneste existerende værn mod millionærernes overgreb og almagt. Dér er nemlig de eneste, der eier uafhængighed og magt nok til for alvor at kunne modsætte sig de store rigmænd.

Vi har anslaaet antallet af personer, der eier over 100,000 kroner til 350,000, repræsenterende $1^3/_4$ million mennesker. Men en formue paa 100,000 kroner gjør en ikke til rigmand i Amerika. Shearman regner som rige enhver, der eier over 187,000 kroner, og faar derved en rigmandsklasse paa 182,000 familjer eller 910,000 mennesker. Middelklassen bør i saa fald sættes til at omfatte 3,200,000 familjer eller 16,000,000 mennesker. Og „arbeidsklassen" (saakaldet for letheds skyld, medens det ikke maa glemmes, at middelklassen ogsaa for en overveiende del bestaar af arbeidere) med 9,620,000 familjer eller 48,100,000 mennesker.

Og formuen er fordelt paa disse klasser som følger:

De Forenede Staters samlede folkemængde 65 millioner.

„ „ „ „ formue og rigdom 240 milliarder,
hvoraf som offentlig eiendom 10 „

Staar tilbage at fordele 230 milliarder.

Fordelingen:	Rige	910,000	mennesker	faar	161	milliarder.
	Middelklassen	16,000,000	„	„	28	„
	Arbeidsklassen	48,000,000	„	„	41	„
				Tilsammen	230	milliarder.

Den evige jøde.

(Efter „*La Nature*“).

Est-il rien sur la terre	ɔ:	Strengere straf har der aldrig paa jord
qui soit plus surprenant		rammet et øiebliks brøde
que la grande misère		end den, som sones paa frelserens ord
du pauvre Juif errant!		udaf den evige jøde.
(Af et gammelt digt).		

Vi kjender alle sagnet om den evig vandrende jøde, — i nordisk literatur kaldt Ahasverus. Særlig de danske digtere (f. ex. Blicher, H. C. Andersen, Hostrup m. fl.) har ikke sjelden indført ham i sine arbeider.

I „*La Nature*“ for $^{30}/_{9}$ 1893 findes et interessant resumé af dr. Henry Meiges afhandling om „*Le juif errant à la Salpêtrière*“, hvor — som det synes paa en tiltalende naturlig og usøgt maade — oprindelsen til denne sagnfigur forklares paa basis af iagttagelser af jødiske neuropater, der har været behandlet paa La Salpêtrière (hospital i Paris).

Det synes efter dette, som om vi her har et nyt slaaende exempel paa, hvorledes der til grund for selv meget fantastiske sagn ofte ligger fuldstændig korrekte, autentiske observationer, saaledes at alle de, der i tidernes løb har seet den evige jøde — eller andre sagnfigurer — „med egne øine“, virkelig kan ha ret m. h. t. selve sin iagttagelse; blot tyder de den feilagtig saaledes, at de stakkels fredløse vandrere, der gjennem aarhundreder gang paa gang har været seet rundt om i Europa, er identisk, er et eneste menneske, der fra Jesu tid til straf maa streife uden rast og ro verden rundt helt til Kristi gjenkomst.

Et kort uddrag af „*La Nature*“s artikel vil sikkerlig interessere læserne.

Den evige jøde har forskjellige navne, alt efter sted og tid, saasom Cartophilus, Ahasverus, Isaac Laquedem etc. Der er flere versioner om grunden til, at han aldrig kan times hvile og død; den mest kjendte er vel denne: Cartophilus var portvagt hos Pontius Pilatus og gav som saadan Jesus et knubs med de hjerteløse ord: „Skrup dig lidt! hvad dræver du efter?“ Jesus vendte sig da mod ham og sagde: „Jeg gaar. Men du skal bie mit andet komme; til da skal du vandre rastløs omkring.“ Og siden flakker han da fra sted til sted.

Han fremstilles — med stor enstemmighed fra de forskjelligste hold — som en sjakkerjøde, der lynsnart passerer landene og dukker op snart i Hamburg, snart i Moskva eller Paris; overalt har han det samme ud-

seende. Der existerer flere tegninger, tyske, franske o. s. v., af ham helt fra 1600 og ind i dette aarhundrede; alle ligner de hinanden i hovedtrækkene: en typisk jødeskikkelse i en stor kappe med langt hængende haar og skjæg, sorgfuldt blik og smertelig krampagtigt smil; i en del smaating er der selvfølgelig uoverensstemmelser alt efter lokale forhold eller tegnernes fantasi. Paa tegningerne findes tildels nøiagtig angivelse af tid og sted, da han saaes.

Nu er det dog for usandsynligt, at krønikeforfatterne og tegnerne hele Europa rundt som efter parole skulde følge en bestemt ensartet fremstillingsmaade. De digter intet op, de har virkelig seet eller af øienvidner hørt om ham: i vis forstand existerer nemlig den evige jøde, og han vandrer om i landene den dag idag, ja, hvad mere er, han fremstiller sig selv til undersøgelse paa nerveklinikerne, f. ex. hos Charcot paa La Salpêtrière. Blot er det ikke en enkelt udødelig person, der saaledes streifer fredløs om, men flere dødelige, hvem en uovervindelig sygelig trang ikke under hvile nogensteds i verden, — *vandrende neuropater* altsaa. Dr. Meige citerer flere sygehistorier, der alle ligner hinanden til ensformighed, saa det er nok at referere en enkelt typisk.

Gammel tegning af den evige jøde.

Moser B., kaldt Moses, 38 aar gammel, polsk jøde, født i Warschau (dr. Meige præsenterer ogsaa hans fotografi, se side 199).

Som barn blev han af russiske militærautoriteter puttet ind i en skole, hvor han fik lidt uddannelse; hans overordnede øvede sterkt pres paa ham for at bringe ham til at gaa over til kristendommen; i fortvilelse herover flygtede han i 15-16-aarsalderen, uden at kjende nogen haandtering, der kunde skaffe ham livets ophold.

Han flakkede da siden fra land til land; opholdt sig en tid i Buda-Pesth, hvor han giftede sig og fik tre barn; men vandrelysten pinte ham uafladelig. Han bragte derfor sin familie til Jerusalem og gik saa selv alene ud i den vide verden. Hvert femte aar gjør han en pilgrimsfærd til kone og barn i Jerusalem, blir hos dem nogle dage og maa saa atter afsted. Han siger selv, at han vandrer omkring for at søge lægebod for et onde,

han fra 25-aarsalderen har lidt under, et onde, der ikke levner ham rist eller ro, men som alverdens specialister ikke kan kurere.

Han har gjennemvandret Polen, Tyskland, Østerrig, Belgien, England o. s. v. Tilslut trak Charcots ry ham i 1892 til Paris. Han præsenterede sig i La Salpêtrière iført lang, sort, slidt og lappet kjole, temmelig uflid i det hele; af ydre lignede han de polske jøder.*) Et skindmagert, hulkindet ansigt, begravet i et svært vildt skjeg; langt, tæt, floket haar, høi, rund pande med furer paa kryds og tvers, buskede, over næseroden sammenhængende øienbryn, der gav hele fysiognomiet et præg samtidig af sorg og var opmerksomhed; lang, kroget næse ud over de kraftige læber, med dybe furer paa begge sider; over det hele et uafladeligt minespil vexlende mellem latter og graad.

Gammel tegning af den evige jøde.

Han talte engelsk, tyrkisk, russisk, hebraisk, mest dog tysk.

Hos Charcot begyndte han strax paa en lang lexe om alle sine lidelser; han talte snart yderst entusiastisk, snart ligesom grebet af medynk med sig selv i de mest begrædelige og rørende ordelag.

Naar en kur blev foreslaaet, lyttede han strax opmerksomt, men trak snart paa smilebaandet med vantro hovedrysten: „Jeg har prøvet *alt* — og alt forgjæves!“

Han blev et aar i Paris under elektrisk behandling, der naturligvis intet hjalp; saa dreves han atter afsted paa jagt efter den lægedom, livet aldrig vil kunne skjænke ham.

Denne sygehistorie kan tjene som type: de er alle ens og — hvad der er det interessante — de minder alle paafaldende om den gjængse skildring af den stakkels evige jøde.

Alle disse syge synes at stamme fra et centrum beliggende, hvor

*) Jeg vil i denne forbindelse minde om de vandrende jødepolakker, der omtales i Goldschmidts „En jøde“.

Polen, Tyskland og Østerrige støder sammen; alle taler fortrinsvis tysk, men er forresten hjemme i flere sprog. Det samme er tilfælde med den evige jøde: „Hvor han end kommer, taler han dog altid landets sprog," heder det i en krønike fra 1618.

Alle er de jøder, der ofte uden skin af grund giver sig paa vandring, fordi de føler en uimodstaaelig drift dertil, — oftest angivelig for at søge en ny læge, en ny kur. De lever af almisser; ved den sterke solidaritetsfølelse mellem jøderne verden rundt (læs ogsaa herom hos Goldschmidt!) bliver de overalt hjulpne, saa det ogsaa paa dem passer, hvad der staar i den gamle klagesang, hvoraf jeg har valgt et vers til motto, om den evige jøde:

J'ai cinq sous dans mon bourse, ɔ:	Fem styver jeg har i min lomme,
voila tout mon moyen.	det er alt, jeg eier paa jord;
En tous lieux, en tout temps,	dog kan gjennem verden jeg komme
j'en ai toujours autant.	med min skat i behold lige stor.

Disse vandre-neuropater ligner ogsaa altid hinanden indbyrdes og den „evige jøde" ved sit hele fattigslige udstyr: en stor kappe eller en fodsid kjole; det er gjerne mænd paa 30—40 aar, men de ser dobbelt saa gamle ud med sine rynkede, furede træk og sit lange, ustelte skjeg. Den evige jødes lange skjeg er maaske ogsaa det mest karakteristiske ved hans ansigt og gjengives altid med stor troskab paa alle tegninger.

Sammenligner man disse med fotografierne fra La Salpêtrière, er en vis lighed umiskjendelig, navnlig for skjeggets vedkommende. Alle disse stakkels menneskers ansigter udtrykker smerte, træthed og fortvilelse: samme magerhed, fremstaaende kindben og hule kinder hos alle de syge, paa alle portræter.

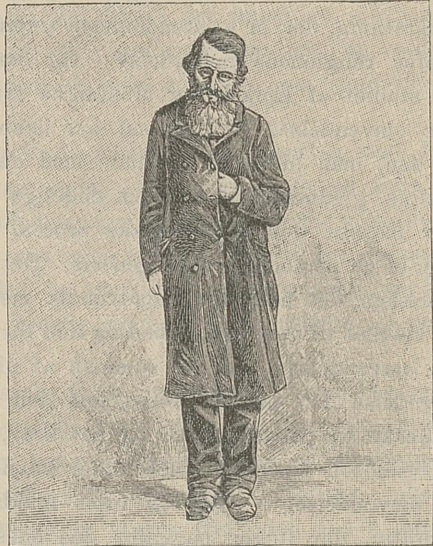
De har alle den nervesvages fysiske og psykiske kjendetegn; undertiden er de tillige hysteriske. Den evige jøde synes, til sammenligning, heller ikke at ha havt megen sindsligevegt; thi hver gang han gav sig i snak med nogen, fremstillede han sig som *stadig forfulgt* (i „Gjenboerne", som De husker, angivelig af H. C. Andersen, der tog Hostrup denne spøg meget ilde op!)

Vi kan saaledes sige, at den evige jøde lever den dag idag — saa han virkelig i vis forstand er udødelig — og det i væsentlig samme skikkelse som for aarhundreder siden: samme ansigt, dragt og optræden.

Folketroens evige jøde og nerveklinikernes vandre-neuropat er den samme type, et fredløst væsen, der flakker ustanselig om, kommer idag og er væk imorgen, kanske efterfulgt af en anden, der ligner ham paa et

haar. Vore bedsteforældre grøssede for ham, vi studerer ham, og vore børnebørn vil maaske endnu faa anledning til at ynke ham. De er saa monotont lige, fordi alle lider af samme sygdom.

Idet jeg minder om, at dr. Meiges opfatning af den evige jøde naturligvis blot er en aandfuld hypotese (det kan f. ex. tænkes, at sagnet om apostelen Johannes's udødelighed helt til Kristi gjenkomst spiller med ind her), vil jeg slutte med de ord, hvormed „La nature“ begynder sin artikel:

Moses. Efter fotografi.

„Selv i de dunkleste sagn ligger en sandhed skjult; det gjælder blot at gjenkjende dem trods forklædningen.“ Dette er netop i vor tid lykkedes f. ex. for mange *helgenhistoriers* vedkommende. Rationalismens plumpe forklaringer (alt var digt, bevidst løgn eller grove misforstaaelser) har vi forladt; vi gaar ikke længer paa forhaand ud fra, at det „ikke *kan* være saa“, — et ikke ringe skridt fremad mod større sandhed og retfærdighed.

Johan Scharffenberg.

Blaise Pascal.

(Af *Nils Kjær*).

II.

Vi staar foran det tidspunkt i Pascals liv, da han gjennemgaar sin vaandefuldeste aandelige krise, sin anden og afgjørende omvendelse. Dette er den sidste brydning af hans i brudte linjer løbende udvikling. Vi har seet ham som ganske ung intenst fordybe sig i den ædrueligste af alle videnskaber, men forlade den, opgive den helt og holdent, da den ikke

længer kan tilfredsstille hans bydende attraa efter visshed. Vi har seet, hvorledes han trækkes med af religionens dragsug, men atter skylles tilbage og klamrer sig fast til livet og til et lysere, mildere liv end det, han tidligere kjendte. Han modtager i denne tid de sterkeste indtryk fra en aandsretning, der er kristendommen fremmed, dog uden nogensinde at komme udenfor religionens indflydelse. Og den stadig tiltagende selvfordybelse, som studiet af Epiktet og Montaigne tvinger ham til, fremskynder den nye, store omvendelse. For Pascal har denne begivenhed en videre betydning end den, man pleier at forbinde med dette ord. Den betegner nemlig det endelige gjennembrud og den endelige udformning af hans personlighed. Eller maaske den psykologiske proces, som de kristne kalder omvendelse, netop er en personlighedens genesis. Det uomvendte menneske er mennesket af flokken, det naturlige, udadvendte menneske, hvem ingen indre oplevelse har vækket til den bevidsthed og den fortvilelse, som kristendommen fordrer. Men omvendelsen, som er summen af disse indre oplevelser, er derfor i sin begyndelse den samme proces som den, der udvikler det oprindelige naive menneske til personlighed; og det krav, som lange slegtrækkers livserfaring og livsfilosofi har opretholdt under navn af Guds krav til mennesket, kravet paa omvendelse, — det er intet mindre end det egentlige kategoriske imperativ, der ligger bagenfor den eneste virkelige, den individuelle etik: Søg din ensomhed, og bliv en personlighed.

Det heder i et af Pascals smaaskrifter, at den første frugt af omvendelsen er, „at sjælen opfatter sig selv og enhver anden ting paa en helt ny maade.“ Det samme er tilfældet med den emanciperede personlighed. Den ser ikke længere med laante øine; den har indtaget sin egen, absolut ensomme stilling, hvorfra alt har et nyt udseende og en ny betydning. Løst fra moderstammen maa den leve sit eget liv. — Men omvendelsen er ikke blot en frigjørelse. Paa sit næste trin er den underkastelse. Pascal fremstiller dette afsnit af omvendelsens psykologi i sit nys citerede lille skrift: En synders omvendelse, og det er sine egne gjennemlevelser, han fremstiller: Ensomhedsfølelsen ledsages af en knugende fornemmelse af alle tings uholdbarhed og intethed. Alle de ting, mennesket som uomvendt var knyttet til og havde sin glæde af, mister sin betydning. „Han betragter de forgjængelige ting som gaaende eller allerede gaaede tilgrunde; og med den sikre udsigt til tilintetgjørelsen af alt det, han elsker, gribes han af skræk; han ser, at hvert øieblik fravrister ham et gode, at det, han mest holder af, uafbrudt svinder hen, og at endelig en dag vil komme, da det vil være borte alt det, som han satte sit haab og sin lid til. Og han forstaar fuldt ud, at det var skrøbelige og forfængelige ting, hans hjærte var bundet af, og at hans sjæl vil være ensom og forladt da, naar

livet brister . . . Det blir intet for ham alt det, som skal vende tilbage til intet: himlen over ham, jorden under ham; hans legeme, hans aand, hans slegt, hans venner og fiender; — rigdom, fattigdom — lykke, ugunst, anseelse, foragt, sygdom, sundhed . . . alt mister sin betydning for ham, ja selve livet.“ Kommen saa langt, er det blot i det hinsidige, mennesket kan søge sin tilflugt. Han kjender alt vakle under sig som foran en verdens sammenstyrtning; hans sind er i hvirvel, han svimler over intethedens afgrund.

Men da er han nær Gud. Og Guds nærvær fylder sjælen med dyb, ydmyg andagt. „Den fornemmer sin egen ringhed, men synes ikke, at den kan forringe sig nok og gjør uafladelig nye anstrengelser for at fornedre sig til det usleste intet foran Guds uendelige vælde. Lige til den udmattet og opgivet tilbeder i taushed, tilbeder og lovpriser og blot ønsker gjennem evigheder at tilbede og lovprise og kjende sig som Guds usleste og unyttigste skabning.“

Dette er i brede omrids Pascals egen omvendelse. Den betegner samtidig hans personligheds uafhængighedserklæring og dens overgivelse paa naade og unaade. Den frigjør hans syn paa verden og menneskene og frigjør hans tænkning om menneskers liv og vilkaar. Dristig, uskaansomt undersøger og dømmer han, veier og vrager han uden anden autorisation end den frie personligheds ret. Men overfor Guddommen falder den frigjorte personlighed sammen i fladtrykt underdanighed; overfor det uendeliges mysterium bøier han sig ikke bare; han kaster sig i støvet og bliver støv.

Det er i 1654, at denne omvendelse finder sted, og man pleier gjerne at datere den fra en hændelse, som da indtraf og gjorde et saa voldsomt indtryk paa Pascals sind, at han vistnok aldrig forvandt dets virkninger. Paa en festdag om høsten hint aar er han ude paa en kjøretur og har, som den fornemme mands søn, fire eller kanske endog sex heste spændt foran vognen. Paa Neuillybroen løber hestene løbsk, netop paa et sted, hvor broen savnede rækverk. De kaster sig til siden; de steiler, fnyser over randen, forskræmte, blindede. De forreste er alt udfore. Det er et øieblik i isende rædsel for ham, der staar i vognen, opreist, lammet; et øieblik med livet og døden i balance over en smal bjelke! Da springer sæletøiet; de bagerste heste holder igjen, og ulykken var afværget.

Siden den tid er han altid besat af dødens nærvær. Den ligger som en mare over ham i vaagne nætter; puster ham sin vaade aande i ansigtet; glaner paa ham med øine, der suger rædselen frem i stivnende frostflager over hans syge krop. Og den gjøner hans sanser ved høilys dag. Gang paa gang og uden at ville det maa han gjennemleve det forfærdelige, indtil

afgrundsvisionerne skjærer som glimt af vanvid gjennem hans ellers saa klare bevidsthed. — Er omvendelsen hans flugt fra disse fortvilelser, saa skaffede den ham dog intet varigt refugium. Saavel dødens som tvilens angester synes at have fulgt ham til det sidste, og det tiltrods for den haardnakkede lidenskab i hans hengivelse. Intet var ham derfor modbydeligere end det sløve letsind, hvormed de fleste mennesker omgaaes tanken paa døden. „Denne ligegyldighed irriterer mig," udbryder han heftig. „Jeg kan ikke ynkes over den; den forbauser og forfærder mig. *C'est un monstre pour moi* — en gruværdighed." Atter og atter kommer han tilbage til dette uden at blive færdig med at forundres og forarges.

Hændelsen paa Neuillybroen omtales ikke af Gilberte Pascal. Hun anser — „næst Guds naade" — den yngre søster Jaquelines indflydelse paa broderen som den afgjørende aarsag til hans omvendelse. Dette lader sig ogsaa forstaa af det varme hengivenhedsforhold, som forbandt disse to søskende. Jaqueline var tidligere bleven revet med af broderens første religiøse vækkelse, og saa sterkt, at hun forlod verden og sin ungdom og traadte ind i Port Royal. Hendes elskelige væsen og inderlige trosglød gjorde hende til et mønster endog i dette verdensforsagende søskendsamfund. „Det var hende derfor saa smerteligt," siger Gilberte, „at han, hvem hun næst Gud skyldte disse naadegaver, ikke selv var i besiddelse af naaden; og da min broder ofte besøgte hende, saa talte hun ogsaa ofte med ham om dette, og med saa megen magt og mildhed, at det endelig lykkedes hende at overtale ham til at bryde helt og holdent med verden, ligesom han havde overtalt hende først." — „Og for at kunne gjennemføre denne plan," fortsætter Gilberte, „og bryde over tvert med alle sine vaner, forandrede han opholdssted og tog for en tid bopæl ude paa landet — (med „landet" menes selvfølgelig *Port Royal des Champs)* —; og da han vendte tilbage derfra synte han saa vel, at han vilde forlade verden, at verden endelig forlod ham . . . Al hans tid var optagen af bøn og læsning i den hellige skrift, og denne læsning skaffede ham en utrolig glæde. Han plejede at sige, at den hellige skrift ikke var en kundskab for aanden, men for hjertet, og blot klar for dem, som var oprigtige af hjertet, men dunkel for alle andre . . ." Kanske det er lidt nødtvungen resignation, næsten lidt mismod i disse ord; kanske det alligevel var en „kundskab for aanden", en tankens forvisning, Pascal haabede at opnaa ved sine ihærdige bibelstudier. Han læste bibelen med lidenskab, op og op igjen, saa han i bogstavelig mening kunde den udenad; og under trykket af den forudsætning, som han delte med sin samtid, at bibelen lige til mindste ord og komma var verk af guddommelig inspiration, opbød han alt sit skarpsind for at ophæve modsigelserne og forene uforenlighederne i de hellige for-

fatteres vidnesbyrd. Han fordybede sig derfor ogsaa med iver og taalmod i studiet af samtidens teologi og stod fuldt og tungt rustet, da begivenhederne tvang ham til at kaste sig ind i den religiøse strid.

Som enhver strid i den teologiske verden, har jansenistfeiden i det syttende aarhundrede hvirvlet op skyer af støv, der lidt efter lidt har aflagret sig i de ugjennemrodelige dynger, som kaldes historisk materiale: Det er fakultetserklæringer fra Sorbonnens professorsværm, det er forestillinger og modforestillinger, det er angrebs- og forsvars-skrifter, det er flyveblade, pamfletter, skandskrifter og banbuller — og alle disse akter og dokumenter liggende igjen som askehauger efter et udbrændt helvedsbaal af lidenskaber.

Det var en bog, som fik denne brand til at blusse, rigtignok en bog i tre foliobind, udgiven anno domini 1640 og kaldet „*Augustinus*“. Dens forfatter, hollænderen Cornelius Jansen eller Jansenius, døde to aar før dens udgivelse og undgik beleilig de hidsige kampe, som hans verk skulde give anledning til. Verket, hvis tendens var rettet mod jesuiterne, blev vredsomt angrebet af disse, som paastod, at det i ikke mindre end fem hovedpunkter afveg fra den ortodoxe kirkelære. Og de opnaaede at faa Janseni lære fordømt ved pavelige banbuller, til trods for at tilhængerne ihærdig afviste de graverende anker for kjætteri i fem hovedpunkter. Striden stod paa i aarrækker. Jansens tilhængere hørte til Port Royals brodersamfund; det var herfra, den forhenværende advokat Arnauld udsendte sine apologier for mesteren (1645); og herfra var det, at der hele elleve aar senere spredtes udover Frankrige de anonyme flyveblade, som kaldes *Lettres à un Provincial.*

Disse provincialbreve regnes endnu blandt de fornemste verker i Frankriges klassiske literatur. Det franske sprog møder os her i den prosa, hvis enkle og linjeædle skjønhed det syttende aarhundredes store skribenter saa kjærlig og nænsomt dyrkede. Men fremforalt er provincialbrevene som religiøst stridsskrift et mesterverk. I en klar og behersket fremstilling, støttet paa citater af jesuiternes egne skrifter, afdækkes deres fossile ortodoxi og elastiske moral, med en haan, saa ubønhørlig dødende, at Jesu selskab aldrig har kunnet gjenvinde sin gamle stilling og anseelse.

Brevene vakte ved sin fremkomst en overordentlig opmerksomhed, ogsaa udenfor de nærmest interesserede kredse. Man saa for første gang et aandeligt emne behandlet i et letfatteligt og elegant sprog; man kunde overse og faa grunde i en teologisk feide uden et blindes af røgen fra et tungt scholastisk artilleri. — De er stilede til en „provinsmand“, det vil sige til den store, dannede almenhed, og det er denne almenheds sky respekt for jesuitismen, som Pascal vil tilintetgjøre. Forsaavidt er han *Molières* forløber. Han bereder sindene for den uveirsskur af haan og latter, som ti aar senere skulde fare henover bigotteriet med *Tartuffe.* Men, modsat af Tartuffe, er Pascals verk udtryk for en positiv religiøs grundanskuelse og udbrud af en brændende sekterisk nidkjærhed. (Forts.)

Den nye astronomi.

(Sir *Robert Ball, F. R. S.* i „*Fortnightly Review*").

(Slutning).

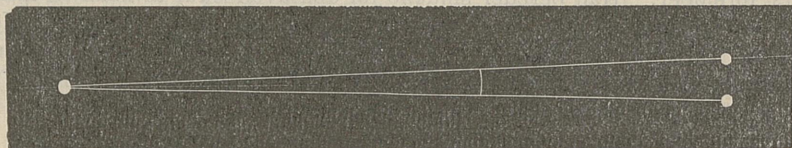
III.

Der er i himmelrummet en utallighed af saakaldte dobbeltstjerner. Det vil sige stjerner, der for det blotte øie og selv i større kikkerter viser sig som et enkelt punkt, men ved nøiagtigere undersøgelse gjennem sterkere instrumenter aabenbarer sig som bestaaende af to lysende kloder, der roterer om hinanden. Men er disse kloder saa nær hinanden, at synslinjerne fra vor jord til dem danner en vinkel paa blot $^1/_{10}$ sekund eller mindre, saa kan selv vore sterkeste teleskoper ikke skille dem ad. Stjerner, der er saa nær hinanden, viser sig altid som en, og vi kan fra teleskopet ingen anelse faa om deres dobbelthed. Og dog tør den indbyrdes afstand mellem to slige kloder, paa grund af den uhyre afstand fra os til dem, alligevel være ganske stor. Med andre ord, mange af de stjerner, der selv i den største kikkert viser sig som et eneste punkt, tør i virkeligheden bestaa af to stjerner.

At saa *er* tilfældet, har spektroskopet godtgjort. Det har opløst flere af disse enkelte lyspunkter, hvis analyse de skarpeste teleskoper ikke magtede, i to, vist dem at være dobbeltstjerner. Med andre ord: medens teleskopet blot kan dekomponere eller paavise en dobbeltstjerne, naar dens to kloder er saa langt fra hinanden, at deres synslinjer ved vor jord danner en vinkel paa mindst $^1/_{10}$ sekund, saa kan spektroskopet paavise og dekomponere dobbeltstjerner, hvor den indbyrdes afstand eller synslinjernes vinkel er meget, meget mindre. Det er den sterkere kikkert*).

Ikke alene kan spektroskopet paavise stjerners dobbelthed, selv om synslinjernes vinkel er meget, meget mindre end $^1/_{10}$ sekund. Men instru-

*) For den, der muligens ikke kjender betydningen af de her benyttede udtryk, hidsættes deres forklaring. I hosstaaende figur betegner den ene prik vor jord og de to andre en dobbeltstjerne. De to linjer er synslinjerne. Det er vinkelen mellem disse, der maa være mindst $^1/_{10}$ sekund, for at dobbeltstjernen i de største kikkerter skal sees som to. Er den mindre, saa falder de sammen til ét punkt. En cirkel eller den hele omkreds deles som bekjendt i 360 grader, hver grad i 60 minuter og hvert minut i 60 sekunder. $^1/_{10}$ sekund er altsaa $^1/_{12960000}$ af den hele cirkel eller omkreds.

mentet er saa fuldkomment, at der neppe lader sig tænke en grænse for dets effektivitet. Hvor nær hinanden en dobbeltstjernes to dele end maa være og hvor fjernt det hele system, spektroskopet maa dog kunne paavise dobbeltheden og opløse systemet i sine dele. Ja, saa matematisk og ideelt fint er det, at det ei alene kan skille i to det lysende punkt i Lich-teleskopet,*) men at det endog kan *maale* de to stjerners indbyrdes afstand, deres masser, vegt, størrelse, omdreiningshastigheder, etc.!

Som et exempel herpaa vil jeg tage en stjerne, der har et ry lige saa gammelt og stort som Algol. Det er stjernen *Mizar*, den midterste af de tre, der danner halen i den Store Bjørn. Nær Mizar er den lille stjerne Alkor, der nu sees saa tydelig, at det er vanskeligt at forstaa det gamle ord „han kan se Alkor". Det er imidlertid sandsynligt, at den lille stjerne har tiltaget i lysstyrke i senere tider. Disse to stjerner har mere med hinanden at gjøre, end man alene fra deres nærhed er berettiget til at slutte. De bevæger sig i parallele baner med samme hastighed og synes saaledes at høre til et og samme større system. Allerede dette giver stjernen Mizar betydelig interesse. Desuden er den ogsaa en dobbeltstjerne, hvis to dele er saa langt fra hinanden, at dobbeltheden viser sig selv gjennem en mindre kikkert. Den er derfor en af de stjerner, hvorimod astronomer oftest retter sine kikkerter, naar de vil vise en ven eller besøgende et godt exempel paa en dobbeltstjerne. Men dermed er ikke interessen ved den udtømt. Der er endnu et tredie punkt, hvis opdagelse og paavisning danner en epoke i astronomiens historie.

Opdagelsen skyldes en forbindelse af fotografikunsten med spektroskopisk analyse, — en forbindelse, der lover at aabne et helt nyt felt i vor kundskab om universet. Ved fotografering af stjernespektra til forskjellige tider, bliver det nemlig muligt at opbevare deres udseende til enhver tid og sammenligne de forskjellige tidspunkters spektra for den samme stjerne. Og det er ved slig sammenligning at betydningsfulde opdagelser er gjort og fremdeles tør ventes. Den viser jo nemlig strax enhver flytning af spektrets linjer, selv den mindste, ligegyldigt hvor lang tid flytningen har krævet. Samtidig bliver det ogsaa muligt at maale denne flytning med den yderste grad af matematisk nøiagtighed og deraf, som allerede vist, at beregne baner, afstande, hastigheder og masser.

Professor Pikering ved Harvard observatorium i Boston har i længere tid, ved hjælp af et privat fond, der er stillet til hans disposition, taget en række udmerkede fotografier af stjernespektra og har opnaaet en tyde-

*) Verdens største.

lighed og klarhed i disse, der for et par aar siden neppe lod sig vente selv for solspektrets vedkommende.

Blandt de stjerner, hvis spektra han i længere tid og til regelmæssige tider har fotograferet, er ogsaa den ene af stjernen Mizars kloder. Ved nu at sammenligne stjernens spektra til forskjellige tider fandtes de som vanligt alle at vise en mængde mørke linjer; men med den besynderlighed, at i enkelte af disse spektra syntes linjerne dobbelte, i andre enkelte. Ved nøiere undersøgelse viste det sig, at linjerne aabner og lukker sig igjen regelmæssig, — fordobles og forenkles gradvis og periodisk. Der var blot en forklaring mulig paa dette fænomen. Stjernen maatte være dobbelt. Det vil sige, Mizar er ikke alene en dobbeltstjerne, men den ene i hvert fald af dens komponenter er atter dobbel. Teleskopet deler stjernen i to lysende punkter. Spektroskopet deler atter det ene af disse lysende punkter i to kloder, hvis størrelse det videre maaler, og hvis afstande det bestemmer.

Linjernes fordobling bliver nu let forstaaelig. De to kloder beskriver en cirkel, saaledes at de afvexlende bevæger sig fra os, mod os og lodret paa vor synslinje. Naar den ene stjerne bevæger sig mod os, medens den anden bevæger sig fra os, saa skilles eller fordobles linjerne. Naar de derimod bevæger sig lodret paa vor synslinje, saa falder linjerne sammen. Fotografierne fortæller os strax, hvor lang tid kloderne eller de to sole (hvad de i virkeligheden er) benytter for at tilbagelægge sin hele bane. Linjerne maa nemlig fordobles to gange for hver fuld omdreining, og da tiden, fra linjerne først begynder at aabne sig, til de atter er helt lukket, er 52 dage, saa ved vi strax, at de to sole dreier sig om hinanden paa 104 dage.

Afstanden mellem de dobbelte linjer lader sig som sagt maale med yderste nøiagtighed, og da denne afhænger af bevægelseshastigheden, saa kan vi ogsaa strax beregne denne og finder, at de to sole, som er saa langt væk eller saa nær hinanden, at selv det sterkeste teleskop ser dem som et eneste matematisk punkt, bevæger sig rundt hinanden paa 104 dage med en hastighed af omtrent 50 eng. mil i sekundet (ca. 80 km.).

Da vi nu altsaa kjender den hastighed, hvormed de bevæger sig og den tid, de benytter til at tilbagelægge sin hele bane, saa kjender vi ogsaa dennes længde og deraf afstanden mellem de to, som vi videre finder at være i runde tal 240 millioner km. Altsaa ikke saa ganske liden en afstand. Vi faar en god idé om de rum og afstande, hvormed astronomien har at befatte sig, naar vi betænker, at selv 240 millioner km. er en afstand, der forsvinder endog for vore sterkeste kikkerter, naar de rettes ud i disse uendelige vidder.

Men fra disse data er det os videre muligt at beregne de to kloders masser, og vi finder, at disse tilsammen er 40 gange saa stor som vor sols masse!

Og alt opdaget og beregnet ved en ubetydelig flytning og aabning i en del mørke linjer i stjernens spektrum!

Dette blot som exempler paa, hvad den nye astronomi med sine to væsentlige redskaber, *spektroskopet* og *fotografiapparatet*, allerede har gjort og fremdeles lover af end større og merkeligere ting.

Anarkismens opkomst.

(Karl Blind i *„Contemporary Review“).*

Naar jeg tænker tilbage paa tiden nærmest før revolutionernes aar 1848, ser jeg altid for mig en foreteelse, der dengang ligesom ellers ledsager ædle og lovende bevægelser sigtende til politisk frigjørelse, national gjenfødelse og social reform. En gruppe ledeløse fanatikere trænger sig frem, hos hvem nedbryder-aanden er eneherskende uden at skjøtte om det uundgaaelige resultat. Ofte bliver de nemlig forløbere, om ikke just verktøi for den tyran, der indretter sig mellem ruinerne efter den smukke bygning uden bestand. Undertiden har grupperne til chef en person, der formaar at dække dens forvirrede tendenser med sin filosofkrappe og sin tilsyneladende strenge logik.

Slig var det ialfald under gjæringen for 45 aar siden; det skal dog medgives, at det mefistofeliske og ultrapessimistiske var lidet fremtrædende for datidens anarkister.

Det eneste navn, der gjorde sig bekjendt paa saadan vis i Tyskland før 1848, var Wilhelm Marr. Sin inspiration fik han fra Proudhon i Frankrige; men han førte denne excentriske og noget sofistiske skribents økonomiske teorier ud i den rene brutalitet. Marr maatte ty til Schweiz og forkyndte derfra sit evangelium: statens, eiendommens og egteskabets afskaffelse. Hans eneste krav lød: „En rædsom og blodig hevn over de rige og mægtige!“ Intet positivt forlangte han til samfundets gjenreisning.

En ren modsætning til denne vildmands-lære var den kommunisme, der ligeledes fra Schweiz prædikedes af den tyske arbeiderleder Wilhelm Weitling („Garantieen der Harmonie und Freiheit“); her laa der dog en ædel følelse paa bunden. Bogen læstes meget af farende haandverks-svende. Efter revolutionernes nederlag paa fastlandet i 1849 kom Weitling til London, hvor jeg fik se ham i en arbeiderforening; der var noget utækkelig lurende ved hans blik og hele optræden. Senere drog han til Amerika, hvor han for nogle aar siden døde som velstandsmand, efterat have solgt opfindelsen til en forbedret symaskine; sin kommunisme havde han opgivet. — Marr deltog senere i den antisemitiske propaganda, støttende en sjofel forfølgelse, der minder om middelalderens værste bigotteri.

Samtidig var der megen tale om et filosofisk verk, der forkyndte en nihilisme med anarkistisk tilsnit. Forfatteren brugte pennenavnet „Max Stirner" („Der Einzige und sein Eigenthum") og anvendte som motto en verslinje af Goethe: „Ich hab' mein' Sach' auf Nichts gestellt! Juchhe!" Ogsaa her prædikedes statens og alle bindende samfunds-indretningers afskaffelse. I deres sted skulde frie grupper træde; men det til en slig gruppe hørende individ skulde ikke engang have æresforpligtelser mod sine selvvalgte fæller. „Hver bør gjøre, som han lyster. Brug en forbindelse og afbryd en forbindelse, uden hensyn til pligt eller troskab, ifald du ikke véd at drage mere fordel deraf. Samfundet udnytter dig. Udnyt du dine forbindelser." Alt dette skrækkelige snak mundede ud i intet — den reneste nihilisme. Da det kom til revolutionær handling, var „Stirner" ude af spillet. Han endte sine dage i fred som melkemand og gartner.

Ingen opsigt gjorde derimod et flyveskrift af 1849, forfattet af en bondefødt Heidelbergerstudent, som merkelig nok aldrig brugte sit fornavn, men blot slegtsnavnet. I tale og liv var det en kyniker, men hans logiske evner var vel udviklede. Ogsaa denne skribent holdt paa et „system" uden styre samt prædikede den yderligste voldsomhed. Senerehen gjorde han tjeneste i det høikonservative lensbaron-partis blade.

Dermed gaar jeg over til den nuværende anarkismes fædre: teoriens fader Proudhon, dens fader i praksis Bakunin.

Mikael Bakunin var af gammel god russisk adel. I 1835 maatte han, 21 aar gammel, forlade officersbanen og slog sig da ned i Moskva, hvor han i omgang med unge literater lærte at skatte Vesteuropas kulturidéer. Særlig slog han sin elsk paa den store tyske filosof Hegel. Til samme kreds som B. hørte den unge digter Alexander Herzen, kritikeren Bjelinski, brødrene Aksakof, senere panslavismens foregangsmænd, og Katkof, senere redaktør af „Moskovski Viedomosti", det stokkonservative organ, vanstyrets og tyranniets geniale forsvarer (slg. „Kringsjaa" II. s. 902 ff.).

I 1841 kom Bakunin til Berlin og traadte strax i nær berøring med Junghegelianerne. Disses ivrigste talsmænd paa den demokratiske fløi, min afdøde ven Arnold Ruge, udgav dengang i Dresden tidsskriftet „Deutsche Jahrbücher". Her bekjæmpedes dengang nationalitets-idéen, ofte i en tone, der saarede tyskernes opblussende patriotisme; senere havde Ruge en republikansk periode, sammen med Mazzini og Ledru Rollin var han medlem af „Central-Europas demokrat-forening"; men tilslut — efter 1866 — gik Ruge over til Bismarcks leir. Ruge tog sig af Bakunin i Dresden og lod ham skrive i tidsskriftet. Han forfegtede her en slags kosmopolitisk humanitarianisme, idéen om al menneskehedens indforlivelse i et eneste samfund, hvor fred og lykke bliver raadende. Den unge russer, der forstod at give sig mine af at eie mægtige, hemmelige forbindelser, virkede ivrig for Ruges valg til medlem af national-parlamentet i Frankfurt. Bakunin synes her — at dømme efter hans senere optræden — at have havt den bagtanke at kunne bruge sin vens vordende indflydelse i politiken til øiemed, der just ikke var kosmopolitiske.

I sin konversation pleiede Bakunin gjerne at slaa om sig med satser fra den hegelianske fraseologi til hævdelse af den idé, at der forud for den forestaaende guldalder maatte gaa en masse-ødelæggelse. „Et princip opnaar alene sin fuldbyrdelse ved først at ophæves i sin egen modsætning." Hvad der existerer, var selve det onde, fordi det holder sig i en ubevægelig tilstand. Negationen af

alt existerende blev ham næsten en gjenstand for gudsdyrkelse. „Ødelæggelsens glæde“ var ham „i sit væsen samtidig en skabelsens glæde.“ Ligesom Max Stirner fandt Bakunin hos den politisk konservative Goethe vers, der stemte med hans teorier; han citerede gjerne Mephistopheles i „Faust“.

Und alles, was besteht, ist werth, dass es zu grunde geht;
Und besser wär's dass nichts entstände.
(Og alt det, der bestaar, fortjener helt at gaa tilgrunde;
Og bedst det var, om intet nyt opstod).

Besynderlig nok havde Bakunin i denne tid noget ganske andet fore i praxis, end det man kunde tænke slige citater pegte paa. Efter et ophold i Paris, i Schweiz og saa igjen i Paris — hvor han udtalte sig til gunst for Polens sag — dukkede han i juni 1848 pludselig op ved den berømte Panslavistkongress i Prag. Paa denne tid var det aabenbart smaat med hans udkomme; tidtnok ymtede han noget om at være chefen for en uhyre, hemmelig organisation, men endte med at laane penge af de mere velstaaende tilhængere af demokratiets sag. I sin tale var han ultra-revolutionær, ialfald for Tysklands og Frankriges vedkommende. Men i sit hjerte maa han aabenbart have havt mest tilovers for panslavismen.

Ialfald deltog han med liv og sjæl i Prager-kongressen, hvor nationalitetsideens bølger gik høit, medens demokratiet mildest talt var snurrig repræsenteret: ortodoxe poper, russiske dignitærer, bøhmiske filologer med czarens ordener paa brystet, fyrsten af Montenegro og en fuldmægtig fra fyrsten af Serbien. Formaalet var dannelsen af et storslavisk rige — men saa umuligt var det for de forskjellige slaviske nationers talsmænd at forstaa hinanden, at man tilslut maatte enes om at føre forhandlingerne paa tysk! Her sad den kosmopolitiske sværmer Bakunin som ultranationalist fortrolig sammen med czarens aabenlyse haandlangere. Kongressen endte jo nok med en reisning, der blev slaaet ned med kardætsker. Men da var Bakunin forduftet.

Under forskjellige forklædninger vankede han om i Sachsen og Thüringen, indtil han traadte frem igjen under revolutionen i Dresden i mai 1849. Trods sit zigøinervæsen havde den mystiske russer en evne til at gjøre svært indtryk hos de hædersmænd, der stod i spidsen for den demokratiske bevægelse. Min afdøde ven, frihedskjæmpen August Röckel, en sachsisk rigsdagsmand, der for sin deltagelse i Dresdener-revolutionen maatte sidde 13 lange aar i haardt fængsel, skriver endnu i 1865 om Bakunin i de mest udsøgte ordelag. Bakunin fandt i 1849 ly i Röckels hus. Rigtignok kjendte Röckel til, at B. i Leipzig havde hemmelige møder med bøhmiske studenter til forberedelse af en ny slavisk reisning i Bøhmen, og at disse bøhmere alligevel var bitre modstandere af Ungarns frihedskamp samt frydede sig over, at den tysk-demokratiske opstand i Wien blev druknet i blod i oktober 1848. Bakunin vilde endog anvende sin ven Röckel som redskab for reisningen i Bøhmen; i det hele saa han i Dresdener-revolutionen et middel til at faa en panslavistisk reisning istand. Men et preussisk hærkorps stansede oprøret i Dresden — og Bakunin blev fængslet og dømt til døden. Imidlertid krævede Østerrig ham udleveret, og fra Østerrig blev han fordret udleveret til Rusland. Saa sad han i aarevis paa fæstningen Schlüsselburg, til han „benaadedes“ med transportation til Sibirien.

Femtiaarene udigjennem var det en gjængs mistanke hos mange landflygtige demokrater, at Bakunin egentlig var en haandlanger for czaren. Sterkest kom mistanken til orde efter hans flugt fra Sibirien i 1861, idet han beskyldtes for at

have forraadt kamerater for at vinde myndighedernes sympati. Beviser for dette gives imidlertid ikke.

Over Japan og Amerika kom Bakunin til London, hvor jeg traf ham i huset hos Mazzinis ven Mr. Craufurd. Det var vanskeligt at gjenkjende firtiernes unge slanke ex-officers-skikkelse i denne kluntede og pjuskede figur. Hans sæt at tale med folk paa forekom svært godlynt; men hans hele væsen var mig imod. Det var ikke et bekjendtskab, jeg ønskede at fortsætte.

I London traadte B. i nært forhold til sin ungdomsbekjendt, Alexander Herzen, som dengang udgav „Kolokol" (Klokken); under dække af yderliggaaende radikalisme prækede han Ruslands vordende verdensherredømme, fordi „hele det germano-romanske Europas blod var bedærvet."

Men begjærligst var B. efter indflydelse hos socialdemokraterne. I 1864 var „Workmen's international Association" stiftet i London, egentlig paa *trades unions*-principer, men snart hældende over til Marx's kollektivisme. For at rivalisere fik Bakunin i Schweiz stiftet en „Alliance Internationale des socialdémocrats", senere almindelig benævnt „Jura-federationen". Her førte den yderligste anarkisme det store ord. For nogle aar tilbage gjengav det franske socialistorgan „Prolétariat" denne ligas historie saaledes: „I sine hovedtræk faldt Internationale's udvikling i tre afsnit: mutualisme (gjensidighedsteorien) efter franskmanden Proudhon, kollektivisme (fælleseie-teorien) efter tyskeren Marx og anarkisme efter russeren Bakunin. Første periode indbefatter kongresserne i Genf og Lausanne 1865—67. Anden periode kongresserne i Brüssel og Basel 1868 og 69. Sidste periode konferencen i London 1871, kongressen i Haag 1872 og i Genf 1873. Saa kommer Internationales dødskamp paa kongresserne i Brüssel 1874, i Bern 1876 og i Verviers 1877.

Proudhons navn bringer mig til at mindes striden i den franske nationaløkonomiske videnskab fra 1840 til 1851. Det endte med, at Proudhons tilhængere fik en forkjærlighed for anarkismen, som han selv med harme afviste. Proudhons stolthed var sætningen: „La propriété, c'est le vol" („Eiendom er tyveri"). Han erklærer saaledes etsteds i sin „Philosophie de la Misère": „To slige sandheder udtales ikke i tusen aar. Jeg eier ingen anden formue end denne definition af eiendommen; men den er mig kosteligere end Rothschildernes millioner, og det tør jeg paastaa, at denne udtalelse har været den vigtigste begivenhed under Louis Philippes regjering." Sandt at sige har ikke Proudhon prioritet til sætningen; den blev udtalt allerede af girondisten Brissot.

Proudhon antoges i regelen at skulle havne i socialismen. Men hvor skarpt han end bekjæmpede Bastiat's grosserer-syn paa nationaløkonomien, saa stillede han sig alligevel fiendtlig til Louis Blanc's kommunisme. Dette „standpunkt" hævdede Proudhon ved hjælp af et miskmask af tableblomster og andenhaands hegelianisme, et sofisteri, der kastede troskyldige tilhængere blaar i øinene og fyldte deres hoved med et haabløst urede af „ideer".

Han skriver etsteds, henvendt til en kommunistisk ven: „Jeg er selv kommunist, vel at merke blot hypotetisk, forsaavidt som jeg fornegter eiendomsretten. Er først eiendommen ude af sagaen, kommer turen til en prøvelse af den kommunistiske hypotese. Hvis jeg da finder, at kommunismen ganske som eiendommen ikke kan opretholdes, at den er en utopi, m. a. o. ingenting, at den strax ved første nye forsøg paa at komme paa fode igjen ender som en karikatur paa eiendommen, da maa jeg, for at hævde min troskab mod mig selv, mod fornuften og mod erfaringen, drage den slutning, at fælleseie ligesom enkelteie er uholdbart."

— Et andet sted lyder det som en orakelrøst: „Kommunismen, dette uheldige laan fra privateiendommens forslidte system, er egentlig ulyst til arbeide, livslede, en stans i tanken, jegets død, indførelsen af „Intet". Kommunisme er, i videnskab som i praxis, jevngodt med nihilisme, med mangel paa specielle existenceformer, med ubevægelighed, med nattemulm, med evig stilhed. Det er den rene modsætning til virkeligheden; det er den sorte baggrund, hvorpaa skaberen, lysets Gud har fremtryllet universet."

Paa denne vis skvætter Proudhons kraftsatser frem og tilbage mellem de to modsatte poler inden økonomien. Aldeles i samme stil er det, naar han i samme bog, hvor ovenstaaende udtryk om „skaberen, lysets Gud" forefindes, tilslut slipper følgende ateistiske sats af munden: „Det er nødvendigt at bevise menneskeheden, at Gud, dersom der er en Gud til, er menneskehedens fiende."

Alt dette gnistrende og sprakende fyrverkeri døde hen i blot og bar røg. Proudhons eneste praktiske forsøg gjaldt stiftelsen af en „folkebank"; den gik ogsaa op i røg, da manden selv blev fængslet for presse-fornærmelser mod Louis Bonapartes styre.

Nu hændte det Proudhon noget lignende som Bakunin. Han fik mistanke paa sig for at spille under dække med sin fiende. Hans skriverier fra fængslet af bidrog nemlig til at svække og splitte demokraternes parti i statskupets vanskelige tider. Sikkert er det, at hans redelighed droges svært i tvil inden republikanernes leir; i deres blade fremkom endog utilhyllede beskyldninger mod ham for at nyde magthavernes gunst, bl. a., at han om aftenerne saaes udenfor fængslet, i teatrene og paa lignende steder. Tvilen blev just ikke dræbt ved det flyveskrift, som Proudhon sendte ud midt under statskupet („Den sociale reform bevist ved statskupet.")

Fra proudhonismen udgik en fræk ødelæggelsens aand, en fanivoldsk ligesælhed overfor følgerne — netop den atmosfære, hvori anarkismen skyder vext. Proudhon hyllede sine lærdomme ind i høitravende fraser, duftende af optimistisk sværmeri. Naar man spurgte ham, hvorledes den almene sikkerhed og hvorledes forpligtelser mand og mand imellem inden de „frie sammenslutninger" kunde opretholdes, uden at der existerede nogen myndighed i samfundet, pleiede han at svare: „Det vil ske i kraft af retfærdighedens aand." Løst fra alle ydre baand, vilde mennesket vise sig at være et fornuftigt og ædelt væsen.

Det var Bakunin forbeholdt at række anarkismen giftbægeret. Han havde en tid fast fod i *Internationale* og søgte at stemple anarkismens merke paa associationens pande. Men efter langvarig strid maatte han træde ud — en stund senere ramlede selve foreningen. Under disse kampe viste Bakunin sig som en dreven taktiker, hvor det gjaldt at skaffe sig indflydelse.

Bakunins program for afskaffelsen af stat og styre samt for indførelsen af de smaagrupper af selvstændige arbeidere, der skulde afløse den gamle tingenes orden, — lød kort og godt: „Slip løs alle de lidenskaber, der nu kaldes onde! Og ødelæg det, den samme klasse talere benævner samfundsorden!" Af disse læresætninger drog hans lærling Johann Most sine nydelige følgeslutninger. Denne mand, der var udstødt fra socialistpartiet, tænkte sig, at det ikke vilde blive nødvendigt at udrydde mere end tyvendedelen af Tysklands befolkning — bare 2 millioner mennesker — for at faa plads for de „fri grupper"! Et lignende forslag forfegtedes af et anarkistisk flyveblad med overskriften: „Op med dyriskheden!"

En af de sidste gange, man saa noget til Bakunin, var, da „kommunen" for en dag erklæredes i Lyon. I 1876 døde han i Genf, ene og forladt, denne apostel

for „handlingens propaganda," blandt hvis disciple Ravachol og Vaillant har opnaaet størst navnkundighed.

Denne lære synes merkelig nok at slaa bedst an hos de romanske folkeslag. Det er egentlig kun i Frankrig, Italien og Spanien, at „anarkisterne" danner virkelige partier.

Filosofiske anarkister, der længes efter en ny, fri samfundsorden, hvor underklassen opnaar fuld ret til udbyttet af sit arbeide, findes derimod overalt i verden. Dette er sværmere, der har afsky for alskens stats-kommunisme og derfor drømmer om et samfund uden autoriteter. Anarkismen blir man vistnok ikke kvit, før alt muligt er gjort for at sikre ethvert menneske den høiest mulige grad af materielt velvære uden at ødelægge selve grundlaget for personlig værdighed og individets frihed.

Professor Tyndall.

(Af professor *T. H. Huxley* i „*XIXth Century*").

De enkelte menneskers historie har som nationernes sine store bevægede perioder; korte tidsrum, da livet er rigere end sædvanlig og øieblikket mere svangert med fremtiden end ellers. For mig var aaret 1851 en saadan periode. I november 1850 var jeg kommen hjem efter et fravær, som ikke alene strakte sig over en betydelig tid, men som ogsaa fyldte den kritiske overgangs-periode fra ynglinge-aarene til den fulde mandsalder. Paa 4—5 aar, der for en stor del tilbragtes i lidet undersøgte egne paa den anden side af kloden, havde jeg samlet sammen mange forskjellige indtryk af tingene og menneskene. Og jeg havde udført nogle videnskabelige smaa-arbeider, der vandt mere paaskjønnelse, end jeg havde vovet at haabe, og som skaffede mig adgang til videnskabernes selskab i Londen. Jeg fandt her en ny verden, som modtog den indtrængende med velvilje. De gamle var høflige, de unge gemytlige, og jeg stiftede bekjendskaber, der snart modnedes til venskaber, som holdt saa godt ud ved gjensidig hengivenhed og kjærlighed, at hverken det daglige livs mangehaande gjenvordigheder eller de teoretiske eller praktiske uenigheder, som altid kan opstaa blandt mænd, der er forskjellige i alt uden i viljens ild og styrke — at intet uden den almægtige død har kunnet opløse dem. Og blandt disse venner,

. . . die mir so oft
In Noth und Trübsal beigestanden,

og paa hvem den gamle shikareés (indisk ord for jæger) definition af en ven: en mand, med hvem en kan gaa paa tigerjagt, i aller strengeste forstand kunde anvendes, var en af de første John Tyndall.

Tyndall var en fire—fem aar ældre end jeg, og hans kraftig udprægede personlighed havde forlængst taget sin endelige form, da vi traf sammen i 1851. Jeg er meget tilbøielig til at *klassificere* mennesker; men jeg fandt min nye ven at være overmaade vanskelig at bringe ind i nogen kategori! Før man var blevet kjendt med ham, var man tilbøielig til at tro, at han kunde karakteriseres med en bundt epigrammatiske antiteser, som det var de gamle historikeres glæde at udstyre en konge og ledende statsmand med. En rivende voldsomhed side om side med en enestaaende evne til selvbeherskelse og en indgroet forbeholdenhed og skyhed, som det ikke var let at komme gjennem. En høisindet rundhaandethed og offervillighed sammen med sterk fastholden paa egen ret i stort og smaat. En dyb selvrespekt og en temmelig ubøielig uafhængighed — forenet med en sympatetisk elskværdighed særlig ligeoverfor børn, hvis yndling Tyndall altid var. Og saa kunde denne enestaaende klare og koldblodige logiker, der om muligt var altfor streng i sine slutninger og overskrupuløs, naar det gjaldt at fastslaa noget, pludselig komme med lange udbrud af blomstrende fantasifuld retorik, der morede (og undertiden forskrækkede) mere flegmatiske mennnesker. Og med alt det, at Tyndall var den glade, ja endog skøieragtig lystige kamerat, saa havde han dog lidet af det snare blik for den humoristiske side ved ting og begivenheder og det mindst af alt, hvor det gjaldt ham selv. Den bedste belønning for en vits eller et ordspil var fra hans side den aabenbart uforstaaende om ogsaa velvillig forlegne mine, han da satte op. Der var i hans karakter en blanding af to slags arv, den ene udpræget irsk, den anden direkte udledet fra den engelske bibeloversætter og reformator Tyndall. Men alle disse overfladiske karaktertræk forsvandt, naar hans store aandelige evner og høie aandelige kraft lyste frem. Og hos dem, der kjendte ham bedst, forsvandt udtrykket af alt, der kunde karakteriseres som mangel eller feil, for den varme, der strømmede ud fra hans ømme kjærlige natur.

„Overlever jeg dette, saa vil det alene skyldes din pleie og opofrelse,“ sagde han natten før sin død til sin pleierske, sekretær, ven og tjener, hans hustru, hvis liv i mange aar blot var gaaet op i det ene at redde og bevare hans. Saa meget jeg end hader de krænkelser af privatlivet, som nu kun er altfor almindelige, har jeg bedt om og faaet lov til at meddele dette og tager alt ansvar derfor paa mig. Hele verden kjender jo de sørgelige omstændigheder ved Tyndalls død.

Men jeg er kommen langt bort fra aar 1851. Paa den tid havde Tyndall og jeg længe været ivrige læsere af Carlyles bøger. *Sartor Re-*

sartus og *Miscellanies* var blandt de faa bøger, som dels slugtes af mig, dels af de mægtige sværme af kakerlaker i min kahyt paa turen med *Rattlesnake*, og min taknemlighedsfølelse mod forfatteren var da som nu overmaade stor. Tyndalls respekt og beundring for „seeren fra Chelsea" var dog endnu mer entusiastisk og blev i senere aar til en næsten sønlig hengivenhed. Men grundene for vor beundring var ikke rigtig de samme. Jeg tror, min ven var mest tilbøielig til at betragte Carlyle som den store *lærer* og *veileder*; jeg derimod ansaa ham som en stor stimulerende kraft og kilde til intellektuel forfriskning mere end som teoretisk eller praktisk veileder. At komme fra de hevdvundne og herskende platheder til Carlyles kraftige, energiske ord var som at flyttes fra taagen og smudset i en londonsk gade til en af hans egne stormpiskede heier. Der var fuldt af stein- og myrlænde, og nogen grund at bygge sit hus paa var det ikke, men du store gud for en friskhed og frihed over det! Vor forskjellige vurdering af Carlyle var en af de yderst faa ting, der kunde faa os til at ryke uklar. Dengang den gamle kavaller- og rundhoved-aand vaagned op over hele England i anledning af Jamaica-oprøret og slaveriet, er jeg bange for, at hvis sagen var blevet sat paa spidsen, kunde enhver af os have sendt den anden til skafottet, men — med de oprigtigste og hjerteligste forsikringer om ubegrænset agtelse og hengivenhed.

Carlyles mange skræmmende eiendommeligheder i stil og mundtlig udtryksmaade, der var til saa stor forargelse, og af mange betragtedes som pur affektation, stødte aldrig mig, og enhver, der kjendte Carlyle personlig og havde hørt hans konversation, ved, at det netop var den absolute natur. Og dette bringer mig til at tænke paa en lignende særhed hos Tyndall. Hos ham var alslags rare udtryk og gebærder aldeles naturlige og kunde paa den pudsigste maade aabenbare sig i den mindste sammenkomst med nogle faa fortrolige venner. Men jeg gjentager det endnu engang: Tyndall var fremforalt den i alle ting strengt skrupuløse, sandhedskjærlige og retskafne, og at udføre trods alle vanskeligheder det, han ansaa for ret og rigtigt, var det fremherskende drag i hans karakter. Han handlede efter det princip i ting, som mere erfarne verdensmænd ikke fandt det værd at tage saa alvorlig. Og dette gjaldt især ligeover folk, der var blevet uretfærdig behandlede. Det store alt afgjørende for ham var sandhedskjærlighed og saa stræben efter anskuelighed i hans videnskabelige arbeider. Hvad han end tog under behandling, saa hvilede han ikke, før han havde vundet en klar forstaaelse af den hele opgave — og hans evne til at *se* var, tror jeg, saa stor, at han simpelthen saa atomerne og molekulerne i virksomhed.

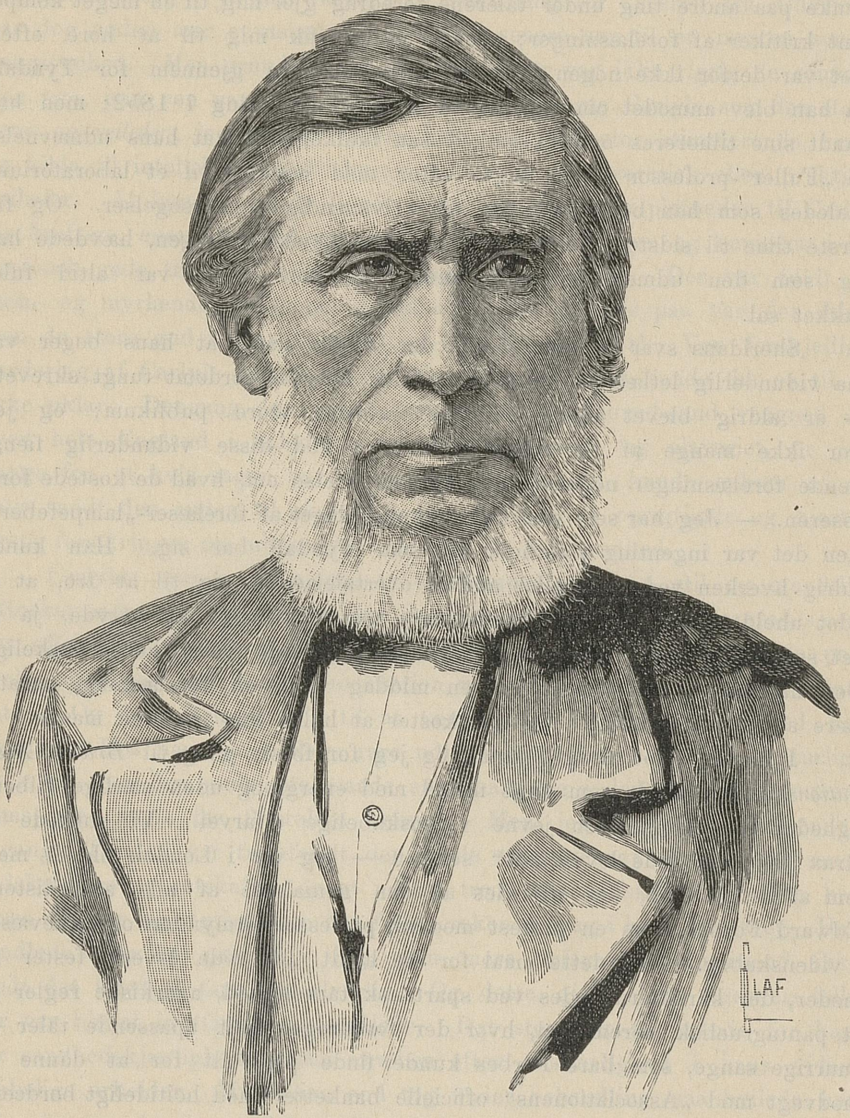
Som forelæser var han enestaaende. *Royal institution* havde i Sir

Humphry Davy og Michael Faraday besiddet to uovertrufne mønstre i grundig og dog samtidig populær fremstilling af videnskabens problemer. Faraday havde jeg ofte hørt. En uudryddelig tilbøielighed til stadig at tænke paa andre ting under talerens foredrag gjør mig til en meget kompetent kritiker af forelæsninger; men Faraday fik mig til at høre efter. Det var derfor ikke nogen liden skjærsild at gaa gjennem for Tyndall, da han blev anmodet om at give en fredagsforelæsning i 1852; men han vandt sine tilhøreres opmerksomhed saa fuldkomment, at hans udnævnelse til „Fuller"-professor snart fulgte efter med adgang til et laboratorium, saaledes som han behøvede det for selvstændige undersøgelser. Og fra første time til sidste i de over 30 aar, han havde stillingen, hævdede han sig som den udmerkede spændende forelæser. Det var altid fuldpakket sal.

Sheridans svar til den dame, der sagde ham, at hans bøger var saa vidunderlig letlæste: „Let-læst, frue, betyder fordømt tungt skrevet" — er aldrig blevet rigtig forstaaet af det store publikum; og jeg tror ikke mange af de tusener tilhørere ved disse vidunderlig fængslende forelæsninger nogensinde havde en anelse om, hvad de kostede forelæseren. — Jeg har selv været skrækkelig plaget af forelæser-„lampefeber", men det var ingenting i forhold til som Tyndall bar sig. Han kunde aldrig hverken ved egen eller andres overtalelse faa sig til at tro, at et lidet uheld engang imellem kunde have noget alvorligt at betyde, ja at det seet fra et rent kunstnerisk synspunkt kunde være høist ønskeligt. Det, han gav, enten det nu var en middag eller en forelæsning, maatte være af bedste kvalitet. Og det koster at holde hus paa den maade.

I høsten 1851 drog Tyndall og jeg for første gang til *British Associations* aarlige møde som unge mænd med energi og uden særlige tilbøieligheder for at gaa den jevne videnskabelige alfarvei. Vi sluttede os strax til „den røde løve-klubs" sektion — jeg var i London blevet medlem af denne klub, der stiftedes af den genialeste af alle anti-filistere, Edward Forbes, som en protest mod alt professor-formynderi og klikevæsen i videnskaben. Med dette maal for øie holdt „de røde løver" fester og møder, der karakteriseredes ved spartansk tarvelighed, anarkiske regler og et pantagruelisk ceremoniel, hvor der foredroges helt upassende taler og snurrige sange, som bare Forbes kunde finde paa, alt for at danne en modvegt mod „Associationens" officielle banketter med høitideligt bordceremoniel og „sauce-skaal-taler", som vi uærbødig kaldte dem.

De svandt de tider! Den sidste gang jeg fested sammen med „de røde løver", var jeg selv en „professor", og middagen var saadan, at selv en kræsnere professor end jeg vilde have nydt den med velbehag; men

Professor Tyndall.

jeg husker bare en tilstedeværende, der under et høitidelig-alvorligt for ikke at sige høiærværdigt ydre beklagede, at „de røde løver“ var blevet saa respektable.

Det var ved „Associationens“ møde, at Tyndall og jeg traf sammen med Hooker, der netop var kommen tilbage fra sin farefulde og anstrengende Himalaya-expedition. Han blev trediemanden i et kameratslag, der siden skulde holde sammen i gode og onde dage. Senere kom Frankland og Lubbock til.

I 1853 blev Tyndall fast knyttet til Royal Institution, medens jeg det følgende aar kastede anker i Jermyn Street ikke langt borte. Før denne ordning blev truffet, havde vi begge gjort vort bedste for at expatriere os ved at optræde som kandidater til professoraterne i fysik og zoologi ved universitetet i Toronto. Den fælles optræden fra vor side ved denne og andre leiligheder havde den virkning at slaa os sammen i den offentlige bevidsthed, som om vi udgjorde et firma, hvad der undertiden ledede til ubehagelige, undertiden ogsaa til rent komiske feiltagelser. Da min hustru og jeg i 1876 tog en tur til de Forenede Stater, meldte saaledes et New-Yorker-blad min ankomst ledsaget af min „høibaarne brud“ — hvad der var temmelig haardt at døie for helt almindelige, tarvelige egtefolk med 21 aars egteskab — til og med velsignet med 7 børn — bag sig*).

Intetsteds viste Tyndalls overordentlige fysiske kraft sig bedre end ved hans tindebestigninger i Schweiz. Paa det omraade var han langt min overmand, medens jeg bedre taalte London-livets mangehaande besværligheder. Fra første tid af led Tyndall af søvnløshed med den nervøse irritabilitet, der ofte er en følge af denne oprivende sygdom. Det er ikke ualmindeligt for denne art af nervøsitet at udlade sig i anfald af daarligt humør; men naar jeg nu ser tilbage paa vort mangeaarige, stadige samkvem, kan jeg ikke mindes en eneste gang, da Tyndall for alvor lod tilsyne noget i den retning. Naar det blev for galt paa en eller anden maade, var det hans udvei at fare afsted til de nærmeste fjeldhøider. Og det er blot behagelige minder, der knytter sig til de anstrengende ture til „Sjøerne“, øen Wight, aasen i Derbyshire eller Snowdonia. Paa saadanne udflugter var Tyndall sjælen i selskabet, nøid med alt og færdig til alt, fra filosofisk diskussion og høitflyvende fantasier til gutteagtige løier og komiske gymnastiske kunster.

I 1856 gjorde vi sammen en udflugt til Schweiz, hvoraf resultatet blev hans bedst kjendte arbeide: Om isbræer og deres bevægelser. Hans første afhandling derom indleveredes til *Royal Society* i 1857 og bar for-

*) Jeg har netop modtaget et referat af en præken holdt den 15de december, hvor presten taler om „afdøde professor Huxley“.

uden Tyndalls ogsaa mit navn paa titelbladet trods alle mine protester. Thi med undtagelse af et par iagttagelser og maaske en smule kritik var det hele hans verk. Afhandlingen vakte en masse rabalder, og der blev endog forsøgt at slaa den ned med autoritetsvaaben, men det lykkedes ikke.

I 1853 uddelte Royal Society to medaljer: den ene til Charles Darwin, den anden til Tyndall. Ulykkeligvis optog en af styrelsens medlemmer, der havde tænkt paa at give medaljen til en anden, sit nederlag meget unaadig; og da han var en ivrig og ordrig taler, udøste han redebon sin vredes skaaler i sagens anledning. Tyndall fik vide om dette og afslog i et høfligt svar til sekretæren den ham tiltænkte ære.

Som aarene gik, arbeidet blev strengere, og livets adspredelser mere og mere slugte alt andet, begyndte de af os, der havde holdt lidt fastere sammen, at føle, at vi kom fra hverandre. For at modarbeide denne tendens, besluttede vi at spise middag sammen en gang om maaneden. Det var dr. Frankland, dr. Hirst, Sir Joseph Hooker, Sir John Lubbock, Herbert Spencer og to til. Vi var saavidt forskjellige med hensyn paa fag osv., at vi godt kunde have paataget os at skrive de fleste artikler til en videnskabelig encyklopædi. I begyndelsen var vi uhyre tvilraadige om, hvad navn vi skulde give vort selskab, indtil matematikeren iblandt os fandt paa at kalde det X-klubben, og et medlems forslag, at vi ikke skulde have andre love end den uskrevne: ingen lov at have, blev vedtaget med akklamation. Senere kom der nu og da forslag om at indvotere nye medlemmer, og dette blev vi tilslut træt af og blev enige om, for at forhindre gjentagelser, at intet saadant forslag skulde tages under overveielse, medmindre navnet paa det foreslaaede medlem indeholdt alle de konsonnanter, som manglede i de gamle medlemmers navne. Da vi ikke havde nogen af slavisk oprindelse blandt vore venner, var hermed alle videre forslag umuliggjorte. En gang om aaret gjorde vi en landtur, hvortil vore respektive hustruer indbødes.

X-klubbens møder begyndte tidlig i sextiaarene, om jeg mindes ret, og de fortsattes regelmæssig en 20 aar, før vore rækker begyndte at tyndes. Tyndall var en fast gjest og en af dem, der gjorde samtalen livligst — indtil vi en dag for to aar siden fik et telegram, der meldte, at han blot havde nogle faa timer igjen at leve i. Et rent under var det, at han dengang kom sig. — Den almindelige mening blandt udenforstaaende om X-klubben var, at vi dannede en videnskabelig ring, en slags overdomstol. Men hvis vore andre venner nogengang havde været tilstede, vilde de have faaet meget mindre ophøiede forestillinger om os og blevet meget stødt over den sørgelig letsindige tone i vor almindelige samtale. Og Tyndall hjalp i regelen os ikke til at være alvorlige.

Hermed maa jeg slutte disse korte og altfor flygtige erindringer. Det, jeg ønskede at opnaa ved at skrive disse sider, var at belyse og fremhæve den ting, at vi i Tyndall alle har tabt en mand med en sjelden og sterkt udpræget individualitet, en mand, der udelukkende ved karakterens og intelligensens styrke uden de fordele, som opdragelsen eller hjælp udenifra giver, arbeidede sig frem til en i visse maader enestaaende stilling, til en plads i forreste række ikke blot af de videnskabelige arbeidere, men af de skrivende og talende aandsførere. Og for min egen del har jeg ønsket at ytre nogle afskedsord ud af min hengivenhed for manden med det høie og rene maal i livet, hvem jeg skylder saa meget af det gode, jeg maatte eie, og for vennen, hvis sympati og støtte var sikker i alle de prøvelser og sorger, som firti aars vandring gjennem denne verdens ørken skjænker i saa fuldt et maal.

Agatha Washington.

En studie.

(Af *Hosea Wilkins*).

III.

Et menneskes skjæbne er kanske som oftest afhængigt af de reneste ubetydeligheder og tilsyneladende tilfældigheder.

Sen ankomst til kirken en søndag og lidt støi henne ved indgangsdøren afgjorde og formede Agatha Washingtons hele efterfølgende liv.

Faderen var medlem af og en af lederne i en metodistkirke, der alene omfattede byens farvede aristokrati. Mr. Washingtons stol var lige henne under prækestolen, og han og hans familie var sjelden fraværende nogen søndag formiddag. Han sad der bred og rolig i en behagelig blanding af stolthed og kryhed overfor alle mennesker og ikke mindst overfor presten, og af dyb syndserkjendende ydmyghed overfor de hellige ting og den guddom, hvorom presten talte. Hans ofte hørte og lydelige „amen“ til prestens bønner eller lidenskabelige udbrud var ærlig mente. I butiken følte Johnson Washington sig som verdens herre, ufeilbar og uklanderlig; men i kirken overkom der ham en følelse af, hvor fuld af daarlighed han dog var, og af hvorledes det var forsynet, han skyldte alt, han eied, og alt, han var blevet til.

En sollys sommersøndag var Agatha kommen til kirken senere end den øvrige familie, der allerede sad paa sine vanlige pladse. Gudstjenesten var begyndt og for at undgaa at forstyrre eller vække opsigt, sneg hun sig stille og lydløst ind i en fristol nær indgangsdøren, men henne ved den ene sidevæg under et af de aabne vinduer, hvorigjennem en varm morgenbris vifted ind. — Hun stod med

hele menigheden under afsyngelsen af en salme, som hun stemte i med, da en ubetydelig støi henne ved døren, bragte hende til at vende ansigtet i den retning . . . .

Den halvaabne mund lukked sig pludselig, hendes sang stansed, en let rødmen sprang op under den brune hud, men forsvandt hurtig igjen. Haanden, der holdt salmebogen, skalv, da hun strax atter vendte sig og med den anden haand støttede sig mod stoleryggen foran sig. Snart sang hun atter, men blot nogle ord ad gangen, og den lette rødmen kom og gik gjentagende under resten af gudstjenesten.

Kirken havde ry paa sig blandt byens unge *hvide* aristokrati for at indeholde mange farvede skjønheder, deriblandt ikke faa, hvis hud var ganske hvid, og hvor der krævedes en kjender og nøie undersøgelse for at blive negerblodet var. Følgen af dette ry var, at der næsten hver søndag samlede sig om udgangsdøren en liden gruppe af yngre hvide mænd, hvis blik streifed paa en langtfra hellig maade om i forsamlingen. De kom gjerne først ind mod gudstjenestens slutning for saa ved at stille sig paa siden af døren at kunne lade hele menigheden passere revy under udgangen.

Ogsaa denne søndag stod der en liden klynge af denne slags „pilgrimme" ved døren, og det var en ny ankomst, der havde foraarsaget den støi, der bragte Agatha til at vende blikket did.

Den nys ankomne var en helt tiltalende ung mand — i tredive-aars-alderen — med et vakkert, mørkt, velformet ansigt med regelmæssige træk, et par livlige, straalende mørkbrune øine med et mildt og helt ømt blik; medens hans hele udseende samtidig var præget af kraft og af en nobelhed, som enhver var tvungen til strax at se og føle. Der var noget baade i ansigtstræk og blik, der syntes i slegt med Agatha selv. Der var sværmeri og ærlig idealisme i ham ogsaa.

Det var dette ansigt, der satte den unge mulatinde i slig bevægelse. Det var første gang i hendes liv, at noget ansigt havde øvet et saadant indtryk paa hende, at hun i det hele havde merket sig nogen mands udseende. Hun havde levet i sine drømme og i sin ensomhed. Og nu syntes det hende, som var det netop dette ansigt, der undertiden havde dukket frem i hendes drømme. Hun syntes, hun kjendte det igjen. — Formodentlig havde dette drømmeansigt havt saa vag en form — været lidet mere end en skygge, en ideal type — at det var let at passe næsten hvilketsomhelst virkeligt ansigt med nogenlunde rene og ideale træk ind i det. I hvert fald var de to for hende fra nu af ét. Tog herefter de gamle drømme den retning, der bar hen mod den hvide mandsskikkelse, saa viste denne sig nu altid med det ansigt, hun denne søndag saa ved kirkedøren, — og saa forekom det hende, hun altid havde seet den.

Man maa atter mindes den fuldstændige ensomhed og afsondrethed, hvori Agatha var voxet op, til hun nu var over 22 aar gammel, hvorledes hendes sammensatte natur maatte gjøre det umuligt for hende at føle noget, der lignede kjærlighed i det samfund, hvor hun hørte hjemme, hvorledes det var naturligt nok, at det for hende maatte blive et *hvidt* ansigt, der skulde kunne gjøre dybere indtryk paa hende, hvorledes det ansigt tillige *maatte* eie lidt af den idealitet og det sværmeri, der fyldte hendes eget indre. Nu saa hun for første gang et sligt ansigt og tusen halvbevidste længsler, alt hendes varme blod og hele intense natur vaagnede og brød frem som med et eneste slag. Det havde alt faaet et virkeligt maal at samle sig om. Kort sagt, denne kraft, der er mægtigst og mest overvældende netop i de finere naturer, kjærligheden brød frem fra alle hendes sjæls kroge, fra hver fiber,

længsel, tanke, følelse i hende, fra hendes hele bevidste og ubevidste væsen, høit eller lavt, og fyldte med ét som en oversvømmelse hendes hele væsen.

Ikke alene havde hun i det ene øieblik, hvori hun saa ansigtet der henne ved døren, seet og merket sig dette. Han fik samtidig øie paa hende. Deres blik mødtes et sekund. *Hendes* sjæl og sind satte det ibrand, fyldte hende med en varme, der brændte i kinderne og forvandlede sommerheden udenfor til kjølighed. Salmebogens linjer dansede for øinene, og sangen syntes at svinde i det fjerne; hele stedet og menigheden forekom hende langt væk, medens luften selv dirred som musik i hendes øren, og hvor hun saa hen, saa hun to mørkbrune øine stirre ømt og interresseret helt ind i hendes sjæls inderste. Det var ikke muligt at føle sig alene længer, overalt forfulgte de øine hende og læste hendes dybeste tanker og følelser, og derfor jog ogsaa den røde farve gang paa gang op i ansigtet. Og hun vidste jo, at hans øine hvilede paa hende hele tiden; turde ikke se sig tilbage.

Paa *ham* havde synet af hendes ansigt øvet den virkning, det havde paa alle. Han maatte se nøiere, undrende og overrasket. Men han saa ogsaa hendes øines pludselige opblussen, den røde farve i kinderne og hendes hurtige bevægelse; vogtede videre paa hende og saa salmebogen skjælve; han stillede sig saa hen, hvor han kunde se hende fra siden, og mere og mere forbausedes han og droges mod dette merkelige, vakre og sværmeriske ansigt.

Det er unødigt at følge historien videre skridt for skridt. Det var ham en let sag at faa hende i tale. Hans forbauselse og interesse øgedes. Hun var jo fuldstændig som en „hvid dame“, og mere og bedre end nogen hvid dame, han nogensinde havde truffet. Hendes rene, sværmeriske sind med den store, naive, lysende tro paa alt godt og vakkert rev ham hen. Aldrig havde han mødt noget saa rent, fint og vakkert som den aand, der boede i denne mulatinde. Hendes ord og tanker var ham som herlig musik. De vakte og satte vext i alt, hvad der var bedst i ham. Hun fik ham til at fæste ny lid og tro til gamle drømme, idealer og sværmerier fra ungdommens dage. Alt høit og godt syntes naturligt som blomster og grønt, naar han gik ved hendes side. Hendes væsen var overfor ham en fuldstændig og sikker beskyttelse mod hver ond tanke eller lav lidenskab. Skade eller fornærme hende —? Han kunde lige saa let have myrdet sin egen moder. Fra første stund af deres bekjendtskab blev han hendes stille, ydmyge tilbeder. Hvad tanker han end først opsøgte hende med, efter deres første samtale var det *hun*, som gav hans tanker form og farve. Undertiden sloges han vistnok af det for en sydstatsaristokrat unaturlige og helt latterlige i forholdet. Han, en hvid mand af god familie, behandle en mulatinde slig, — som var hun en „virkelig dame“, en hel prinsesse, formelig ligge ydmyg for hendes fødder! Hvor vilde ikke vennerne have leet. *De* mente naturligvis, at de godt forstod hans hensigter, og gratulerede ham i tankerne med saa vakkert et bytte. Og tanken paa vennernes opfatning af forholdet fyldte ham med afsky og væmmelse og en følelse af at det var blodig uret mod Agatha bare at lade tankerne streife hen paa sligt.

Hendes aand havde kastet sit trylleri over ham. Han følte sig ofte som bergtagen, magtstjaalen. Og det var en herlig verden i det berg, hvor han og hun var alene. Herlig! — Men hvad skulde det saa tilslut blive til? Hvad skulde enden blive paa dette forhold? — Det gik jo ikke an saaledes i længden? Han maatte rive sig løs, blive trylleriet kvit. Hun var jo dog bare en mulatinde.

IV.

Bekjendtskabet havde varet et par maaneders tid uden forældrenes vidende. Havde disse kjendt til det, havde de naturligvis gjort sit yderste for at faa det ophævet; thi de var jo gamle nok til at vide, at et sligt forhold *altid* maa blive til forbandelse. Men de vidste intet. De to mødtes „tilfældigvis" i byen, naar Agatha var derinde alene.

Saa var det sent en eftermiddag, henved aften. Det var allerede begyndt at blive mørkt, og lygterne var tændte. Agatha var i byen med faderen. Hun havde gjort en del indkjøb ifølge med ham, og nu var de paa veien nedad Vicksburgs hovedgade til den sidste butik, hvor de skulde ind, før de kjørte hjem. Vognen fulgte dem i gaden, medens de selv gik, da de blot havt en ganske kort distance at tilbagelægge. Vognen med de vakre heste og den velklædte kusk (Washington havde svær lyst til at lade denne anlægge livré, men det turde han dog ikke; han var bange for at blive *mobbet* af de forbitrede hvide) var en af de ting, der skar i øinene paa Vicksburgs hvide befolkning. Tænke sig til en *neger* kjøre paa den vis, medens saa mange af den hvide race maatte gaa! Det var vammelt, mente man. Det viste, hvorledes alle forhold i disse fordærvede tider opløses og endevendes. Man hevnede sig ved ofte at stanse, naar negeren kjørte forbi, og storle ad ham og hans forfængelighed.

Det havde regnet skurvis hele eftermiddagen, skjønt himlen nu var straalende klar. Det var dog blot faa minuter siden man havde havt den sidste skur. Agatha var derfor indhyllet i en tynd regnkaabe med et grønt slør viklet om hatten for at beskytte den. Hendes arm hvilte i faderens. Gaden var fuld af mennesker, saa man maatte sno og skubbe sig frem gjennem mængden.

Agatha gik hensunken i tanker, da hun pludselig blev var en røst, som for hende var den kjæreste lyd i verden. Den, der talte, var bagom dem; tre, fire skridt tilbage, men med flere mennesker i den sterke trængsel mellem sig og hende. Kun hendes lydhørhed netop for denne stemme gjorde det muligt at høre den gjennem larm og trængsel. Den naaede hende som gjennem et slør af andre stemmer. Men den var ikke til at tage feil af. Det var *ham*. Hun vilde uvilkaarlig strax vende sig for at se efter ham og muligens fange hans blik, da de ord, stemmen udtalte, og som hun, skjønt der taltes i en lav, fortrolig, næsten hviskende tone, hørte ganske tydelig, bragte hende til at lade det være. Istedet sænked hun som af instinkt hovedet, for at blive helt uigjenkjendelig bagenfra i den løse regnkaabe. Der var to, som talte; han og en god ven, øiensynligen. Vennens ord hørte hun slet ikke, ikke hans stemme engang. Det var i det hele blot den ene stemme hun hørte eller var sig bevidst. Hun merkede og sansede ikke andet. De andre sansedøre lukkedes saa at sige for en stund, og hendes hele bevidsthed og opfatningsenergi samlede sig om de ord, der vistnok afbrudt af ramlen, men dog klart og tydelig trængte sig frem til hende.

. . . „Noget helt besynderligt, ser du," sagde stemmen. „. . . Minder om disse prinsesser i eventyrene, som en ond magt forhexer og omskaber til katte og hunde . . . . Fin og høisindet, som der nogetsteds findes . . . ."

Og videre efter en pause, hvori formodentlig vennen talte:

„. . . . Nei, saalidt som der kunde blive tale derom overfor din egen søster, du. Ja, du maa forstaa det. Det er faktum . . . . Den, der vil eie hende, maa simpelt hen gifte sig med hende. Ikke tale om andet. Det er derfor jeg reiser.

Et aars tur i Nordstaterne. Om nødvendigt flytter jeg for godt. For endda er jeg gudskelov istand til at se og fatte, — men hvorlænge jeg bliver istand til det, om jeg bliver her og ser hende mere, det ved jeg ved Gud ikke —, at trods alt, saa er hun jo dog bare en mulatinde . . . ."

Agatha hørte ikke mere. Ja, det var i grunden bare tre ord af, hvad der var sagt, som hun helt fattede og optog i sig; men de tre ord var det tunge slag hen over alle hendes væsens spændte strenge. De klang og klang fra krog til krog af hendes sjæl, kastedes frem og tilbage derinde, gav ekko, gjentoges hundrefold, til larmen indvendig syntes at overdøve gadens larm. Det forekom hende, som maatte hun have kunnet skrige i vilden sky uden at blive hørt paa grund af denne indvendige larm. „*Bare en mulatinde*," saa klang det, saa stormede det, saa sang det ud fra hver fiber i hende, fra hver bevidst partikel i hendes væsen. Der fandtes ikke andet i hendes sjæl end de tre ord. Hele hendes bevidsthed gik op i dem. „Bare en mulatinde; bare en mulatinde." Hver tanke, der reiste sig ud af hendes sinds dyb, tog den form. Hendes egne læber begyndte at forme ordene. „Bare en mulatinde." Og de aabnede som en svælgende kløft, hun aldrig før havde lagt merke til, eller helt maalt og fattet i hvert fald, mellem sig og al livets glæde og alle dets goder. Og for hver gang, ordene sang henover hendes sjæls saare strenge, og tvang dem til at dirre dertil, var det som om kløften blev bredere og dybere og sortere. Hun stod paa dens ene rand og stirrede ned i et bundløst dyb, og den anden kant, hvor solen skinte og menneskene levede og smilte og var lykkelige, veg længer og længer bort. Den lagde sig for evigt delende mellem hende og alt, hun satte pris paa, alt, der gav livet værd, al lykke og glæde, — mellem hende og *ham*. Og som hun følte kløften udvides og uddybes og den anden bred fjerne sig med liv og mennesker, var det og som om øieblikkets liv om hende ogsaa fjernet sig og svandt væk. Larmen dæmpedes, stemmerne blev borte, hjulenes rullen paa brolægningen lige ved hende syntes at fjerne sig og dø hen . . . Alt blev dunkelt for øinene ogsaa, et slør lagde sig over det hele. Og det var godt, for hun var saa træt, og stilheden og hvilen, — friheden fra larm og liv — var saa velgjørende . . .

Men saa hørte hun faderens stemme. Han spurgte om noget to, tre gange, — men var, forekom det hende, saa langt, langt borte, og hvad han sagde syntes først ikke at vedkomme hende. Han havde taget hendes løse haand og . . .

Hun havde vist holdt paa at besvime. — „Bare en mulatinde," ja. Men hun maatte samle sig, ikke skræmme faderen, komme hjem; ikke være dum og vække opsigt. Besvime — nei. „Bare en mulatinde" . . .

Nei, der var ingen ting paafærde, fik hun endelig frem som svar paa faderens ængstelige spørgsmaal. Han havde følt hendes arm pludselig blive tung i sin og fik grebet hende, just som hun syntes paa vei til at falde om. Et par sekunders verk det hele. Agatha forekom det længer end hele hendes øvrige liv tilsammen. — Nei, der feiled hende slet intet. Hun var bare træt og var pludselig blevet svimmel. Hede og træthed, ikke andet. Det var kanske bedst, at de strax kjørte hjem; det sidste indkjøb kunde ogsaa godt være. Ja, det var ubetinget bedst. Saa tænkte ogsaa faderen, da han i lygteskinnet saa hendes ansigt, som blodet syntes at have forladt. Blegheden under den farvede hud gav det en byagtig askegraa farve, og trækkene var som stivnet. Inde i vognen satte hun sig hen i et hjørne og pressede gjentagende hænderne mod hjertet. Det føltes som en rent fysisk smerte derinde. Og saa træt og mat, som hun var, — som havde hun gjennem-

gaaet en lang sygdom. Hun begyndte at kunne tænke. Men tankerne vendte altid tilbage til de tre ord „bare en mulatinde.“

Vistnok havde hun før baade kjendt og ofte følt disse ords bitterhed og det skille, der laa mellem hende og den anden race. Men det var ikke kommet hende ind paa livet. Og i de sidste par maaneder havde hun glemt det altsammen, helt glemt det, skudt tilside de vage tanker derom, som et par gange var dukket op. Men nu var det brudt ind over hende. Nu saa hun klart, hvilken forbandelse, der hvilede over hende. Al tidligere tænkning, ydmygelse og erfaring paa det omraade kom tilbage til hende igjen. Og alt samlede sig i ordene „bare en mulatinde.“ „Fordømt, *fordømt*, *fordømt*,“ syntes de at kunne oversættes med. Og intet haab var muligt overfor den forbandelse. Redning fandtes ikke i den hele vide verden. Gud selv kunde ikke hæve forbandelsen. Hendes brune hud var som et kainsmerke; det var ikke til at skjule, og det var ikke til at udslette uden ved døden. — Døden alene kunde redde og befri hende. Den alene kunde velsigne og gjøre hende andre lig. Liv og forbandelse var ét.

Han —? Ja, det var jo naturligt nok. Nei, naturligvis kunde ikke *det* gaa an. Hun havde jo været blind og dum, som ikke havde forstaaet, at slig maatte det ende; slig — eller meget, meget værre. Det var hendes egen skyld. Hun fik lide for sin tossethed. Nei, *han* — gifte — sig — med — en — *mulatinde!* Det var jo absolut umuligt. Hun vilde ikke have ladet ham faa lov til det engang, nu, da hun forstod alt, han vilde tabt derved. — At hun ikke havde sanset alt dette før!

Alting tabt!

Og hun lukkede øinene og hengav sig til en træthed, der føltes som velkommen og nødvendig søvn paa selve pinebænken. Hun kneb læberne sammen, for at ingen jamrende lyd skulde undslippe hende.

Og *han?* uvidende om alt, der var hændt (han havde passeret dem i stimlen, netop idet de stansede, uden at gjenkjende dem), reiste han faa dage senere paa sin tur. Han saa hende aldrig igjen, før flere aar senere, da han en dag mødte hende paa Vicksburgs gader og gjenkjendte og gjenkjendtes af hende; men hendes rolige, bortvisende skjønt langtfra kolde, bebreidende eller fordømmende udtryk — det syntes blot at erkjende bestaaende fakta og forhold og paa grundlag af disse og fortiden at lægge mellem dem en kløft, som intet uden agtelse, forstaaelse, og fra hendes side tilgivelse, kunde passere — gjorde at han, der havde gjort en begyndelse til at stanse, med en respektfuld og noget forlegen hilsen fortsatte sin gang med en liden brod i samvittigheden og en saarhed i minde og følelse, som han aldrig helt kunde bli kvit. (Sluttes*).

---

*) Heftets øvrige indhold har optaget pladsen saaledes, at det er umuligt som paatænkt og lovet at afslutte denne fortælling i dette nummer. Slutningen, der ikke i sin helhed kunde indtages her, deles derfor paa dette og følgende hefte.

Kringsjaa.

Kristiania, 1. febr. 1894.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Mens den ***italienske*** regjering tog energiske og, som det synes, foreløbig afgjørende skridt til at undertrykke oprør og kaos paa Sicilien, overraskedes den ved revolutionære udbrud i forskjellige dele af selve halvøen. Landet er i det hele i en slig forfatning, at et midlertidigt diktatur i førsteministeren *Crispis* hænder ansees nødvendigt. Forøvrig indeholder dette hefte af „Kringsjaa“ en oversigt over landets økonomiske forfatning.

Stillingen i ***Serbien*** blev omtalt i sidste hefte, og muligheden af den afsatte kong Milans tilbagevenden blev der nævnt. Denne mulighed er nu, som af dagbladene bekjendt, bleven virkelighed. Hans regjerende søn, der frygtede for en revolution fra den radikale majoritets side med sin egen afsættelse og en anden families ophøielse paa tronen som det endelige resultat, telegraferte efter sin temmelig berygtede fader, der trods sine laster og udskeielser dog synes at besidde baade energi og politisk dygtighed og sluhed eller overlegenhed — sammenlignet med de øvrige serbiske førere. Han reiste i flyvende fart tilbage til Belgrad, hvor han meget snart efter sin ulovlige ankomst (han har givet sit ord paa ikke at sætte fod paa serbisk grund) var situationens herre. Revolutionen var afværget. Sønnen var istand til at udnævne et ham helt loyalt ministerium, der har opløst nationalforsamlingen og nu agter at tilveiebringe slig „orden“ i landet, at de næste valg vil give en loyal majoritet, eller at kongen selv kan diktere skuptchinaens sammensætning. Stemningen ud over landet skal være helt revolutionær; men arméen er paa kongehusets side, og den russiske czar har kastet sit ord og sin indflydelse i vegtskaalen til fordel for det bestaaende kongehus, Obronovitcherne. Og da det radikale flertals kongsemne er fyrsten af Montenegro, der staar i czarens ledebaand, saa er vel dermed stillingen foreløbig sikret for kong Milan og hans søn.

Om stillingen i ***Japan*** indeholdt „Kringsjaa“, II, 504, en udførlig redegjørelse. Ministerkriser og mulige betydelige politiske forandringer bebudedes der. Ministerkrisen er afværget ved en parlamentskrise. Nationalforsamlingen, der havde udtalt manglende tillid til regjeringen, blev nemlig opløst. Mikadoen bød regjeringen at blive siddende rolig. Et besynderligt og lærerigt punkt i denne strid mellem regjering og nationalforsamling angaar forholdet til fremmede og fremmede nationer. Og det lærerige her er, at det er regjeringen, som indtager den friere og rimeligere stilling, medens det oppositionelle flertal delvis bevæges af fremmedhad og ønsker at indskrænke baade fremmedes handel med landet og fremmedes rettigheder i landet. Det er protektionistisk og strengt nationalt. Forøvrig er parlamentets konstitutionelle indflydelse af mindre betydning end blandt vestens nationer. Meningen synes at være, at saalænge det er loyalt og rimeligt i mikadoens øine, skal det faa lov at møde og holde taler; men bliver det oppositionelt og umed-

gjørligt, saa skal det sendes hjem, Alligevel stilles der i udsigt en forfatningsrevision i absolutistisk retning. Sagen er, at Japan ikke uden at ødelægge sig selv kan indlade sig paa lovgivning og politik dikteret af fremmedhad. Da derfor den nuværende forfatning giver dette overveiende indflydelse i parlamentet og derved truer landets sikkerhed og udvikling, anser man det bedst at ændre forfatningen.

I *Ny Zeland* er nylig de første almindelige valg foretaget efter indførelsen af kvinders fulde stemmeret. Det har vist sig, at de nye vælgere ikke har foraarsaget nogensomhelst revolutionær forandring. Deres stemmer fordeler sig nogenlunde jevnt mellem de bestaaende partier. Den radikale regjering har faaet et tillidsvotum i form af et overvældende radikalt flertal. I det hele kan en korrespondent til verdensbladet „*Times*“, der er yderst konservativt, udtale, at „resultatet gjør det af med al frygt for, at kvinderne skulde ville stemme som kjøn i samlet falanx, og vidner om en sund meningsfordeling og nøgtern undersøgelse og opfatning blandt de nye vælgere.“ Der var oppe flere sager, hvor kvindernes *fanatisme* maatte have vist sig, om nogen saadan er at frygte, — saaledes brændevinslovgivningen —; men deres stemmer faldt ogsaa her overraskende nøgternt og i bedste forstand konservativt.

I *Afrika* tegner det til uro paa to kanter. I *Ægypten* bliver khediven mere og mere utaalmodig og rebelsk under det engelske formynderskab. Nylig havde han saaledes ved en militær post i Sudan udtalt sig dadlende og nedsættende om de europæiske officerer, men derimod rosende om de ægyptiske. Man saa i England alle slags farlige følger og bagtanker deri, og khediven maatte gjøre afbigt, medens den mening mere og mere kommer tilorde blandt engelskmænd, at den maade, hvorpaa de nu styrer Ægypten, er baade tungvindt og vanskelig, og at det vilde gaa langt lettere om den indfødte regjering og khediven bortelimineredes. Den sidste faar da ogsaa tydelig oplysning om, at han maa „være snil“ eller ogsaa finde sig i at blive afsat. — Franskmændene finder sine interesser tilsidesat og truet i Madagaskar og taler om en militær expedition og en fuldstændig erobring af øen, der udgjør et stort rige.

Aviserne har været fulde af beretninger om, at den tyske keiser har forsonet sig med *Bismarck*. Det var jo ubetinget et klogt skridt af keiseren og vil vel øge hans popularitet. Nogen politisk betydning vil det vist neppe faa. For den gamle mand har det hele været en opreisning, som hans bitreste modstandere maa unde ham og finde fortjent.

— Dagbladene bringer den glædelige efterretning, at der er al udsigt til, at Kristiania meget snart vil tage et skridt fremover, der i én retning i hvert fald vil gjøre det til en af verdens fremste byer. Man skal endelig begynde for alvor at nyttiggjøre vore vandfald. 10—20,000 hestekræfter skal sendes over elektriske ledninger ned til byen fra fossefald liggende henimod 40 km. borte. Ved bygrænsen skal ledningerne deles og omarrangeres og som et helt nervenet for kraft og lys sprede sig ud over byen. Det skal være meningen at tilbyde kommunen at oplyse hele hovedstaden for en billig pris. Der tales om en elektrisk jernbane eller sporvei til Holmenkollen. Og den øvrige kraft

skal omdeles som billig drivkraft til mindre verksteder o. l. — Foretagendet maa komme til at merke begyndelsen af en ny epoke i vort lands udvikling, idet det hurtig maa finde efterligning i andre byer og hele landet udover. De mænd, der her har havt mod og foretagsomhed til at gaa i spidsen, fortjener al ære.

— Opmerksomheden henledes paa en artikel i dette hefte om professor *Tyndall* af professor *Huxley*. De to videnskabsmænds navne er i den almindelige opfatning al verden over paa det nøieste knyttet sammen med *Charles Darwins*. Disse tre staar som vor tids videnskabelige forsknings og videnskabelige tænknings store høvdinger. En hel, ny livsopfatning og verdensanskuelse stammer fra disse tre.

De to førstnævnte mænd var nøie forbundne personlige venner. En artikel af den ene om den anden giver os derfor en sjelden anledning til at komme disse mænd paa nærmere hold, faa et indblik i deres personlighed og karakter. Det tager os saa at sige bag kulisserne i det store tænkningens og forskningens verdensteater. Vi møder de verdensberømte, epokegjørende videnskabsmænd og tænkere afført professorkappen og alle andre berømthedens parafernalia, — faar se dem som *mænd*, og som man af artiklen vil se, er dette glimt bag kulisserne næsten fuldt saa interessant og vel saa tiltalende, som hvad der har været at se *foran* verdensscenens kulisser.

— I al ærbødighed være det sagt vore bladmænd, at dersom de af og til vilde kaste et blik gjennem „Kringsjaas“ sider, saa vilde de ofte slippe at komme med artikler og notitser som nyheder efter andre kilder adskillige uger eller endog mange maaneder efter, at de har staaet at læse i „Kringsjaa“. Det hænden nemlig ganske ofte. Saaledes har selv vore hovedstadsblade aftrykt artikler i „Kringsjaa“ efter norsk-amerikanske blade, hvor de først var blevet optaget. Det synes en temmelig lang omvei, — at laane nyt fra „Kringsjaa“ *via* Amerika. Og saa rent af veien kunde det vel heller ikke være, om man af og til tog en slig nyhed fra „Kringsjaa“ — og opgav det norske tidsskrift som kilde — heller end at tage præcis den samme ting fra f. ex. „*Review of Reviews*“; i særdeleshed naar, som det ofte hænder, artiklen rækkes de norske bladmænd gjennem „Kringsjaa“, før „Review of Reviews“ er udkommet eller ankommet her til landet. Man skal jo støtte sit eget, heder det. Og det kunde vel være lige saa megen rimelighed for at støtte en norsk „*review of reviews*“ som for at støtte norske strømper eller norsk spiritus.

De 25 mest populære bøger.

Der er endnu blot indkommet ganske faa lister. Læserne og enhver, der er interesseret i udfaldet, faar tage sig nogle faa minuter til at tænke over, hvilke bøger, de har havt mest nytte og glæde af, for saa snarest mulig at sende mig en liste over disse. Lad det helst ske

strax, saa bliver det ikke glemt eller opsat.

Skjønt saa faa lister er indkommet, har jeg dog ikke kunnet afholde mig fra at foretage en foreløbig undersøgelse af disse med følgende resultat, som dog ingen videre betydning maa tillægges.

Den populæreste bog er *Per Gynt*. Dernæst kommer *Familien paa Gilje*. *Bibelen* faar samme stemmetal som den sidstnævnte. Efter disse kommer blandt de mest populære: *Paa Guds Veie, Bjørnsons første fortællinger*, *Lodsen og hans hustru*, *de Unges Forbund*, Kongsemnerne, Holbergs komedier, Amtmandens døtre, Trætte mænd og Sars' Udsigt over Norges historie, etc.

Af forfattere viser det sig selvfølgelig, at *Ibsen*, *Jonas Lie* og *Bjørnson* nyder en aldeles overvældende popularitet (i ordets bedste forstand) og øver den overveiende indflydelse paa vort folks aandsliv. Og disse tre indtager paa de hidtil indkomne lister den rækkefølge, hvori de ovenfor er nævnt; denne kan dog selvfølgelig de kommende lister forandre.

Af fremmede forfattere nyder *Charles Dickens* æren af at være den populæreste. Man forbauses lidt ved at finde *Carlyle* helt høit oppe. Af andre kan nævnes Victor Hugo, Tolstoi, Dostojewskij, Brandes, Martensen, Jules Verne, Kierkegaard, Flammarion, Henry George, Zola, Wikner, Drummond og Farrar. Efter nationalitet er der flest af franske og engelske, færre af tyske og endnu færre af danske og svenske.

Lad ingen, der interesserer sig for det endelige resultat af nogen grund afholde sig fra at opgjøre og indsende en liste!

Make the most of yourself.

Jeg beder om undskyldning, fordi jeg benytter en engelsk overskrift; men sagen er, at den tanke, jeg ønsker at fremsætte, har i disse ord og i dette sprog fundet et kort, fyndigt og klingende udtryk, som den endnu savner i vort. Selve tanken er ogsaa helt karakteristisk for den anglosaxiske race, kanske specielt for dens amerikanske gren. Sætningen er et af disse folks bevingede ord. Man hører den overalt. Den er en af de ti, tolv sætninger, hvori racens praktiske og virkelige livssyn og livsideal opsummeres og udtrykkes.

„*Gjør det mest mulige ud af dig selv.*“ Saa faar vi vel oversætte ordene. Der ligger bag dem en følelse af og tro paa hvert menneskes udviklingsdygtighed og en fuld forstaaelse af, at lykke, glæde og udbytte af livet i det hele taget altid er direkte proportionale med individets udvikling. Jo mere der er *i* det, jo mere vil livet eie af værd for det.

Jo høiere dets udvikling i alle retninger, jo større dets livsudbytte. Jo mere det ved og kan, desto mere vil det finde at glæde sig ved. Jo kraftigere og noblere karakteren er, desto rigere og fyldigere livet. Mennesket er som et træ; jo høiere det voxer, desto videre udsyn faar det, desto friskere luftlag naar det. Vext og udvikling er veien — og den eneste vei — til alt godt. Som en mand er, saa høster han. Lavt sind giver lavt liv; tomt sind, tomt liv; høisind giver høit og nobelt liv; rigt og fuldt sind, rigt og fyldigt liv. Smaalighed giver smaa glæder; den som stor er voxet, glæder sig stort.

Lykke er ikke stort andet end en reaktion. Det er livets svar paa vor karakter og vore handlinger. Det er virkningen af, hvad vi er og „kaster af" os i livet af værdigt og godt.

Livet er saa beskaffent, saa aandigt og besynderlig fint indrettet, at det altid giver os efter værd og fortjeneste. Det bestaar saa at sige af lag over lag eller sfære over sfære eller rum inden rum med lukkede døre imellem. Livet er ét for en og et andet for en anden. I de lavere lag eller de ydre rum er det fattigt og goldt. Den, der lever der, ser kuns et fattigt og goldt liv. Og den lever der, hvis indre er fattigt og goldt. Lad det samme menneske voxe lidt, faa et rigere, varmere indre, og dørene aabner sig til det næste rum. Det befinder sig strax i et helt andet og rigere, vakrere liv. Det ser og det glæder sig ved ting, det aldrig saa før. Og der er dør bortenom dør, lag over lag; hvert rigere og vakrere end det foregaaende. Slig er livet indrettet. Og vext og udvikling er den nøgle, der aabner dør efter dør i livets og naturens mægtige tempelslot.

Gjør det mest mulige ud af dig selv. Det vilde være taabelighed at glemme den forskjel, som ydre vilkaar gjør, eller den store betydning, som disse eier. Men overvurdere dem maa vi heller ikke og fremforalt ikke glemme, at det er ikke det vi eier, men det vi er, som dog til syvende og sidst bestemmer, hvor meget „vi er værd" og hvad værd livet vil eie for os, hvad glæde og lykke det vil kunne bringe os.

Fattig eller rig, vi har det i os, der kan blive os til mere velsignelse end en guldgrube, — evner og *aand*, som det gaar an at udvikle, formere, give vext næsten i det uendelige. Og det er værd at spekulere lidt i disse og deres myntsorter med. Det lønner sig. Og heldigvis aabner vort prægtige nittende aarhundrede rig anledning for os alle til at gjøre det. — „*Gjør det mest mulige ud af dig selv.*" Du vil aldrig angre paa det. Lær alt, du kan. Læs og lær ogsaa det, som vil sætte vext i selve din karakter og personlighed. Læs ikke bare for sind, fantasi og hjerne, men ogsaa

for hjerte, vilje og karakter. Og der er bøger for det ogsaa, indflydelser, der arbeider i den retning og lidet koster. En virkelig god bog er i forhold til den vilsignelse, den bringer, den billigste ting i verden, og en hylde med slige bøger er en arbeidskapital, der giver 100 pct. og mere om aaret og bringer alene i glæde og nydelse det fulde udlæg tilbage hver tolvte maaned. — Lad os faa en boghylde i hvert hjem! Det faar være det samme om vinskabet staar tomt, om drammeflasken maa sættes tilside. En bog om aaret giver mere udbytte end 365 drammer. Ja, det faar være det samme, selv om klæderne maa bæres lidt mere luvslidte. Sæt en lap paa bukserne og kjøb en bog. Vend kjolen og sæt besparelsen i boghylden. Bøger har vi ikke raad til at gaa foruden. Man kan leve længe paa bare poteter — og poteter er det jo for tiden mere lønnende at kjøbe end at sælge —, men uden bøger lever man i grunden slet ikke.

Bogorm — ? Nei. Læs bøger, som sætter nyt liv i alle aarer og faar en til at puste og længes efter at bruge de nyvundne kræfter. Og der er slige bøger.

Heller ikke er det bare læsning, jeg tilraader, som om den alene kunde give sind og sjæl vext. Læsningen skal blot veilede, retlede handling og liv. Benyt alt, der udvikler. Brug hvad midler du finder bedst, blot du *gjør det mest mulige ud af dig selv.*

Livet her er kort; men det rummer vidunderlige ting, der er opnaaelige for enhver. Penge og rigdom giver blot en brøkdel af dem. Aandens vext og udvikling i os er veien til dem alle. Hold op at klandre det liv, du ser og kjender, og sæt i stedet din energi ind paa at vinde høiere op, og du vil finde livet bedre. Udvikle til det yderste hver evne i dig. — Lær at kjende din egen personlighed; se hvad der findes der. Der er begyndelser og frø til meget — i hver eneste en. Tag disse begyndelser og plei dem, tag disse frø og plant dem. Læs og fyld sindet med tanker. Kan du spille, saa kjøb dig en violin og spil. Har du stemme, saa lær at synge. Har du sans for farver og billeder, saa skaf dig en pensel og mal. Giv det en god dag, om virkelige kunstnere ler af dig. Det er ikke for dig om at gjøre at frembringe store kunstverker, men at udvikle til det yderste din evne, — blive tilslut kanske lidt af en kunstner med en kunstners glæde og nydelse. Du *maa* finde tid for det. Er du tyve aar og begynder idag paa at gjøre det mest mulige ud af dig selv, vil du prise dig lykkelig, naar du er tredive og er to, tre gange saa meget mand med to, tre gange saa meget menneskeindhold og menneskeværd, som du ellers vilde have været og havt. Er du tredive, saa se til at opnaa det

samme, før du er firti. Der er glæder og undre uden tal at vinde frem til, høider om os, der hæver sig op i den soltindrende luft. Er du sytti, saa vind saa langt, du kan, før du dør.

Din personligheds indhold er det pund, der er dig givet eller betroet. Øg det, forrent det, mangedoble det, før livet er slut. „*Gjør det mest mulige ud af dig selv.*“ Intet lønner sig bedre. Al indre vext øger livets værd, og kun saa kan vi væsentlig øge det.

Ungdommens opdragelse.

Jeg omtalte under „literatur“ i forrige hefte Jonas Lies nye bog „Niobe“. Den vækker en del tanker, som jeg i korthed skal omtale her. En slegt af ungdom gaar tilgrunde i bogen, væsentlig fordi den mangler opdragelse og udvikling i to yderst vigtige retninger. Den har lært en hel del og er fuld af ideer; men den mangler *karakter* og *virkelighedsforstaaelse.* Etisk og praktisk opdragelse har den maattet gaa foruden. De livets „*du skal*“ og „*du bør*“, som begrænser en *bra* mands frihed og skiller den fra en uslings lovløshed, og som løfter frisind op til høisind, har den aldrig hørt og aldrig lært. Om „ret“ og „rettigheder“ taler den i tide og i utide, men at den selv eier forpligtelser, der svarer til *andres* ret og rettigheder, det er aldrig gaaet op for den. Den har blegt blod og intet fast, kjækt ideal at forme sig efter. Den bare *sværmer* i det vide og brede og sigter ud i det blaa. Den verden, hvori den lever, kjender den ikke mere til end et nyfødt barn. Love for liv og samfund er jo et fag, der er ukjendt i skolerne, hvor man i det høieste driver det til at studere samfundsordningen i det gamle Hellas eller blandt oldtidens ægyptere; men hvor det ikke falder nogen ind at tage fat paa saa simpel en sag, som at give barnet rede paa de love og kræfter, som det vil kastes hjælpeløst ind iblandt, strax det er færdig med skolen.

Vi har vist alle lidt af denne grund. Den lærdom, vi mest har trængt, har mange af os maattet betale i dyre domme — mange med livet og mange med tab af alt, der kan tabes, — efterat vi har forladt skolen.

Saa simpel en ting som den, at mad og klæder koster penge, og at penge koster arbeide, har endog de fleste af os maattet lære, efterat vi var blevet voxne. At drømme om herligheder af enhver art, det lærer vi; men man vogter sig vel for at sige os, hvorledes disse ting kan opdrives. Saa materialistisk er „dannelsen“ endnu ikke blevet. Skolen har gud ske lov endnu høiere maal end at lære barnet *at leve* og at gjøre et bra, nyttigt

menneske ud af det. Der er græsk historie f. ex. og latinske deklinationer og den tyske grammatik. At lære at leve, det kan være af betydning for arbeidsfolk, men for dannede menneskers børn er det noget ganske andet og meget høiere, det gjælder.

Vor lange skoletid tror jeg er uheldig. En mand kan jo gaa, til han er 25—26—28 aar og bare læse græsk og hebraisk, uden at have tjent en skilling ved ærligt arbeide, bare levende paa andre. Det maa være ødelæggende. Karakteren dannes vel nærmest mellem 16 og 24 aars alderen. Lærer man da bare at vente paa bankobrev hjemmefra, saa er der vel fare for, at man aldrig lærer at paaskjønne penges og arbeides værd.

Jeg tror, en ung mand staar sig paa at lære at tjene sit livsophold saa snart, han er konfirmeret, og paa da at faa tumle sig lidt i det praktiske liv, faa føle, at fremtiden beror paa ham selv, og at han holder sin skjæbne i egne hænder. Lad ham saa, naar han er færdig med middelskolen, forstaa, at nu er han ikke bare barn længer, nu skylder han i grunden at stelle for sig selv, og at hvad forældrene herefter giver ham, det kan blot blive *bidrag* til hans udvikling og opdragelse, selv maa han tage fat og gjøre sin fulde del med. Sæt ham i lære et eller andet sted, i handel eller til et haandverk. Lad ham faa lære at tjene, saa han kan klare sig, at forstaa livets krav og fordringer; lad ham faa *føle*, at arbeide er mad, klæder, penge, rigdom, luxus, alt. — Faar han saa efter at have lært at klare sig i livet lyst paa et fagstudium, saa sig til ham: „Ja, vi skal hjælpe dig, hvad vi kan; men du faar nærmest stole paa dig selv. Kjøb dine examener med eget arbeide i fristunderne."

Gaar ikke an? — Jo, det gaar an. Tusener har gjort det. Det er i hvert fald i Amerika meget almindeligt. Og det er sikkert, at det er godt og nyttig. En gut, der selv betaler for sin undervisning, øder ikke tiden, sparer ikke paa læsning og driver ikke om paa kaféer og gader den hele dag. Det gjør man bare, saa længe „far betaler". Og de kundskaber, man vinder, den livsstilling, hvortil man tilslut faar adgang, bliver en ganske anderledes kjær og agtet, naar en har betalt for den med eget arbeide og slid. En er ikke saa let fristet til at faa „kald" til andre fagstudier da. Man har desuden i det praktiske liv lært at forstaa kundskabers nytte, man er blevet en mand, og studierne giver et ganske andet udbytte end for den blegblodige student, som far koster frem, og som ikke kjender nogen anden verden end stuen, læsesalen og gaden.

— Det er sikkert nok, at den, der har arbeidet sig frem paa denne vis, som oftest bliver noget andet til mand, end den, der har drevet paa

fars pengestrøm ind i en eller anden stilling. Og hans arbeide bagefter bliver ogsaa dobbelt værdifuldt. Hundreder af Amerikas ledende mænd har vundet frem gjennem høiskole og universitet paa den vis. I sommerferierne har de været ude og tjent og sparet sammen nok til at tyne sig gjennem det næste aars kursus. Man finder ved mange sommerhoteller studenter som opvartere. Det lønner sig godt. De lever frit og kan lægge hele den klækkelige løn tilside. Og erfaringen skader dem ikke det ringeste. De mænd, der skjøv vognstolene omkring paa verdensudstillingen, var næsten alle studenter.

En gut burde dog ikke blive over 15 aar gammel uden at have faaet lære af erfaring, hvor meget arbeide og slid en ny trøie koster, hvor længe en maa stræve for et uhr, eller at selv en god middag vilde koste ham mere end én dags haardt arbeide. Man kan være rolig for, at det vil gjøre gutten godt. Men jeg tænker mange af os har været saa uheldige, at vi ikke engang vidste, før vi var over tyve, at for at faa en ny vinterfrak kan en maatte slide med kjedsommeligt arbeide en hel maaned og mere.

Jonas Lie priser den slegt lykkelig, der nu er omkring tyveaarsalderen. Kan nok være. Men jeg tror den ungdom, som endnu er bare børn, vil blive end heldigere stillet. Den vil ikke alene faa sine rettigheder frit og fuldt, vil omgives af lys, kjærlighed og forstaaelse, som kanske aldrig nogen ungdom tilforn; men den vil ogsaa paa bedste vis lære at respektere andres ret og sine egne forpligtelser. Og den vil lære at arbeide, lære at tumle med livets kræfter fra den er konfirmeret. Og derfor vil der blive fuldvoxne mænd og kvinder af den.

Fra den tekniske verden.

— *Elektriske taarnklokker.* — „Kringsjaa“ har forlængst omtalt, at man i Berlin har begyndt at stille og trække de store taarnuhre ved elektricitet, hvorved den sidste operation bliver en meget letvindt sag, mens den før var et helt stykke arbeide. Og samtidig opnaar man, at alle offentlige uhre gaar *nøiagtig ligt.* — Nu er man allerede kommet et skridt videre paa den elektriske uhrmagerkunsts omraade. Her er jo nye fremskridt at meddele hver maaned. Der benyttes nu helt elektriske uhre, hvor man ganske slipper optrækningen. Uhrværket drives direkte ved elektricitet fra et lidet, enkelt batteri staaende henne i en krog. Tunge lodder o. l. er der ikke længer tale om. Et elektrisk taarnuhr viser blot én fjerdedel af de hidtil benyttede uhre, hvad der for større høider — og forresten overalt — og større anlæg naturligvis er af meget stor betydning. Desuden forenkles uhrverket; og forenkling er altid ensbetydende med sikrere gang og jevnere arbeide, saavelsom med billighed. Et saadant uhr er netop opsat i en mindre by i Staten Konnektikut i de forenede Stater. Det drives fra et salmoniak-batteri bestaaende af ti celler.

— En ny bygning i Chicago, over hvis arkitektoniske synder og besynderligheder, der hersker betydelig forbitrelse, er dog i sine væsentlige elementer helt karakteristisk for en moderne byggemaade, og en kort beskrivelse af den tør derfor interessere. Det er en svær hjørnegaard. De to nederste etager har udseende af at bestaa udelukkende af glas; de er i virkeligheden bygget af glas og jern, — bjelker og søiler af jern med vægge af glas. Over disse kommer saa tre etager af tungt murbrug afsluttet oventil med en bred gesims, saaledes at samtlige disse fem etager giver indtryk af alene at danne bygningens egentlige fundament, svarende til den tungere bearbeidede første etage i ældre bygninger. Saa reiser der sig over den sidstnævnte gesims fem etager af mur uden nogen horizontal linje i form af baand eller gesims; blot fem rækker af fladbuede vinduer omsluttet af slet mur. Dette udgjør bygningens midtdel eller egentlige „krop“. Saa kommer da dens øvre afslutning. Den nævnte fem etages mur afsluttes oventil med et fremstaaende stenbaand, hvorpaa der over dette atter reiser sig en noget finere bearbeidet enkelt etage med gesims oventil. Men saa kommer der atter en enkeltetage over denne gesims afsluttet oventil med en endnu bredere gesims. Og saa over denne nok en lignende etage og over denne nok en. Fire øvre eller afsluttende etager. Og saa endelig over alt dette en to etages gavl til hver gade. I det hele fjorten fulde etager (med to kvistetager), tolv af mur og sten og de to underste helt af glas og jern.

— Det store Ferris-hjul paa udstillingen har endelig efter at have været bagtalt i det uendelige som den rene bumbug, etc. fundet sin forsvarer, og det ingen mindre end den tyske professor *Reuleaux*, hvis mekaniske hovedverk, „*Der Constructeur*“, mange vil erindre fra tekniske skoledage med mere ærbødighed end fornøielse. Professor Reuleaux fandt hjulet at være et af de vakreste exempler, han kjendte, paa det benyttede materiales mest økonomiske og dygtige anvendelse til det søgte formaals opnaaelse.

— Et vandrende fortaug vil sandsynligvis med det første blive anlagt i flere af Chicagos mest befærdede forretningsgader. Det skal ligge over gaden som luftjernbanerne og hvile paa søiler.

— Jernbaneomlægning. — Over 3 km. af et dobbeltsporet banestykke paa en af de amerikanske hovedbaner skulde nylig flyttes mellem 20 og 30 fod til den ene side og 6—9 fod høiere op. Man valgte at gjøre det uden at bryde banen op eller lægge nogen ny linje. Et spor af gangen blev flyttet sammenhængende og fæstet til sine *sleepers*. Driften blev aldrig et øieblik stanset. Det hele arbeide tog ti timer. Der benyttedes 210 mand. — En anden bane flytted nylig en murbygning 185 fod lang og 35 fod bred og med et taarn 80 fod høit. Den flyttedes alene ved skruer og haandkraft en længde af 50 fod uden ringeste men for bygningen.

— I „Kringsjaa“ II. side 952 staar der i denne afdeling en notits om, at „Kalifornien har den længste existerende jernbane. Den er henved 20 km. lang, og vognene løber med en hastighed af 45 km. i timen.“ — Der er her udeglemt ordet „elektriske“ foran jernbane. Længden skulde ogsaa have været angivet til 24 km. og hastigheden til 50 km. — Lige nedenfor heder det, at Europa nu har 370 km. elektrisk jernvei; skulde været 480 km.

Notitser.

— *Ciceros 2000-aarige fødselsdag* indtraf sidstleden 3die januar. Han kom til verden den dag aar 106 før Kr.

— *De sorte klaver-taster* fabrikeres af den sorte, jernhaarde ved i de urgamle ekestammer, som trækkes op fra flodbunden i den østpreussiske flod Inster.

— *248.000 indianere* findes i de Forenede stater efter sidste statistik. Deraf har omtrent 100,000 antaget civiliseret levevis. Regjeringen holder 195 indianerskoler.

— *Kronprinsen af Korea* agter paa den 19de dag i sit lands 9de maaned at vælge damer til sit harem. I denne anledning har regjeringen forbudt alle bryllupper inden hele kongeriget indtil harems-valget er over.

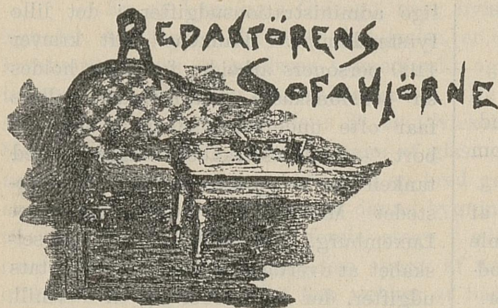
— *Edison* har faat patenter paa over 400 opfindelser. Hans formue anslaaes til 11 millioner kroner. Hans laboratorium koster ham 750,000 kroner aarlig. Det fortælles, at han er vegeterianer (ikke spiser kjød) og røger 20 cigarer om dagen.

— *580 tyrefægtninger* afholdtes i Spanien i 1893, i Portugal 18 og i Frankrig 19. Der dræbtes ialt 1578 tyre. Den mest berømte „*torero*" for tiden heder Guerita; han deltog i 78 forestillinger. Man kan gjøre sig et begreb om slige forlystelsers kostende, naar det opgives, at denne Guerita havde at betale sine medhjælpere næsten 170,000 kroner i lønninger.

— *Spillebanken i Monte Carlo* uddelte efter sidste aarsopgjør nær 17 millioner kroner i dividende. Aktierne lyder paa 500 francs, og dividenden bliver iaar 47 procent; derfor staar aktierne nu i 2400 francs. Desuden faar fyrsten af Monaco 2 mill. francs (1,440.000 kr.) aarlig i afgift, foruden at banken bestrider samtlige administrationsudgifter i det lille fyrstendømme. Bankens drift kræver 1100 personers arbeide; for disse holdes en pensionskasse. Ruinerede spillere faar ofte understøttelse til at komme bort. — Aktieselskabet omgaaes med tanken paa at oprette en filial ved badestedet Mondorf i storhertugdømmet Luxemburg. Som vederlag tilbyder selskabet at overtage ogsaa denne lille stats udgifter, der nu beløber sig til $6^1/_2$ mill. kr. aarlig. Sandsynligvis blir tilbudet afslaaet. Aktie-selskabet bestaar for en stor del af høie rangspersoner, fyrster, grever og friherrer, deriblandt navne med god klang i Tyskland.

— *Verdens høieste bygverker.* Taarnet i Wembley Park i London skal blive 350 m. Eiffeltaarnet er 300 m. Dernæst kommer:

Kabeltaarnene paa Hudson-broen i New-York	173 m.
Washington-obelisken i Washington	169 —
Nationalmusæets taarn i Turin	164 —
Raadhustaarnet i Filadelfia	163 —
Münsteren i Ulm	161 —
Domen i Köln	156 —
Katedralen i Rouen	151 —
Nikolai-kirken i Hamburg	147 —
Münsteren i Strassburg	141 —
Peters-kirken i Rom	138 —
Cheops-pyramiden	138 —
Chefren-pyramiden	133 —
Michaelis-kirken i Hamburg	133 —
Pauls-kirken i London	111 —
Dschaggernaut-pagoden	110 —
Domen i Berlin (projekteret)	110 —
Invalide-domen i Paris	105 —
Domen i Florens	105 —

Kooperation, sammenslutning, er tidens løsen og den forsiggaaende udviklings retning og maal — i smaat som i stort. — „Kringsjaa“ har i det forløbne aar gjentagende gange bragt artikler om kooperations-principets anvendelse paa forskjellige omraader, saaledes ogsaa paa *husholdningens*.

Økonomisk seet kan vel intet være mere absurd og totalt blottet for al sund sans og rimelighed end den existerende skik, hvorefter hver eneste familie, hvor liden og fattig den end er, sætter op en fuldstændig egen husholdning. Den tid kommer vel snart, da en af vore store leiegaarde med sin mangfoldighed af særskilte kjøkkenanlæg og spiselokaler vil forekomme en som en fuldstændig karikatur, som noget molboeragtigt.

Økonomisk seet er sagen klar. Det er en selvfølge, at 6 familier ved at slaa sig sammen om kjøkkenstel og husholdning kan leve meget billigere og bedre end ved at vedligeholde sine sex særskildte kjøkkener med alt tilbehør og sex særskildte husholdninger. Enhver vil forstaa det. Den samme lov raader her som paa alle andre arbeidsfelter, hvor den i vor tid fremtvinger større og større sammenslutning, større og større anlagte forretninger. Jo større anlæg, desto billigere drift. Udlandets kvartalstore og 5—6 etages butiker med sine flere hundre betjente drives ganske anderledes økonomisk end et par hundre smaaforretninger med tilsammen samme omsætning, — og undersælger derfor ogsaa disse. De sparer kanske, trods sit store personale, et par hundre betjentes løn. De trænger blot en brøkdel af det antal kasserere, bogholdere, tilsyningsmænd og overordnede, som de tilsvarende smaaforretninger maa holde. — Ligedan overalt. En stor fabrik undersælger smaa fabrikanlæg, fordi driften blir billigere; der spares paa kontorpersonale og i mangfoldige andre retninger. Og det sammme gjælder naturligvis ogsaa tilberedning af spisevarer. Et stort hotel kan bespise 5—600 mennesker ganske anderledes økonomisk end dette antal mennesker kan bespise sig selv ved at holde et par hundre særskildte smaahusholdninger. Der spares paa indkjøb, kjøkkenstel, opvartning, etc. — Og det samme holder naturligvis stik med hensyn til kooperativ husholdning efter en mindre skala.

Lad os tage for os sex vanlige familier med forholdsvis smaa indtægter. — Sæt at de alle skal *bygge* sig hjem. Enhver bygmester kan sige dem, at slaar de sig sammen og bygger ét hus for de sex familier istedetfor sex huse, saa sparer de adskillige tusen kroner og kan for meget mindre udlæg faa et betydeligt bedre, elegantere og komfortablere indredet hjem, der samtidig vil koste meget mindre at vedligeholde. — Det er jo dette faktum, som har skabt vore store, fæle leiekaserner. Jo større gaard, eller jo flere familier i en gaard, desto bedre betaler den sig, desto mere økonomisk bliver det hele.

Nu vilde vistnok ingen fornuftig bygmester raade de sex familier til at bygge noget saa fælt og daarlig indredet som vore vanlige leiegaarde. Tvertom, en duelig arkitekt maa kunne tegne og konstruere et i alle henseender meget til-

talende og bekvemt hus for disse mennesker. Med langt mindre penge end der vilde gaaet med, ifald hver familie havde bygget *sit* hus, maatte han kunne lægge betydelig an paa at gjøre det hele baade kunst- og tidsmæssigt. Ja, paa denne maade blev det virkelig muligt for en familie med ganske smaa indtægter at bo i et hjem, som virkelige kunstnere havde hjulpet til at forskjønne. Der bliver saaledes større og større virkefelt for alle vore kunstnere, jo mere kooperationsprincipet gjennemføres, særlig vilde under forhold som de her skildrede arkitekturen tage et nyt opsving, idet *alle* beboelseshuse vilde give arkitekterne nye, taknemmelige og originale opgaver. Trappegange og lignende vilde blive brede, rummelige og lyse. Alle værelser vilde naturligvis opvarmes fra et centralapparat, hvorved meget vilde spares paa brænde om aaret, samtidig med at man opnaaede en behagelighed, en jevnt fordelt og konstant varme som de gammeldagse ovne med et fyrsted i hvert lidet kot aldrig kan give. — Centralopvarmning er jo ogsaa blot et udslag af det moderne sammenslutningsprincip og har her de samme fordele som principet giver paa forretnings- og fabriklivets omraader. Et eneste fyrsted istedetfor et halvt snes eller et snes betyder besparelse, sundhed, øget renslighed, lettere husstel og en komfort og behagelighed, der virker paa en som en ren aabenbaring.

Saavidt vilde hver bygmester gaa. Men god økonomi vilde gaa videre. Den vilde sige, lad os nu ikke gaa hen og bygge sex kjøkkener og sex spisestuer, hvor akkurat det samme bliver gjort til akkurat de samme tider paa dagen, hvor lørdag middag sex piger staar ved sex særskildte komfyrer og stopper ved i disse, medens de steger samme slags pandekager paa akkurat samme vis i sex stegepander. Sligt er dog absolut molboeragtighed. Lad os slaa kjøkkenerne sammen, bygge bare ét, stort og rummeligt med alle moderne bekvemmeligheder, kjøbe bare ét sæt kjøkkenstel, men faa det komplet og godt, leie bare tre piger, have bare én spisesal med ét spisestueudstyr, men dette saa elegant og godt, som vi da kan have raad til at have det.

Huset vilde strax blive betydelig billigere. Ved- og kulregninger vilde vise en glædelig nedgang. Madregninger vilde blive forbausende smaa, trods den overraskende gode og velstelte mad, man fik. Fruer og piger vilde have et kjøkken at gaa i, hvor arbeidet bare blev fornøielse. Spisesalen kunde med langt mindre udlæg, end om der holdtes sex simple spisestuer, blive elegant som en rigmands. Sagen er, at det er alene ved kooperation, at vi almindelige mennesker kan faa del i alle de behageligheder, som nu alene falder i de grundriges lod. — Men ved kooperation *kan* vi det.

Og var de sex familier kloge, saa bygged de sandsynligvis ogsaa et par fælles dagligværelser, et bibliotek og læseværelse, et legeværelse for børnene, etc. Bibliotek og læseværelse kunde da selv for en helt fattig familie blive prægtige og rent storartede; dagligværelserne kunde vise malerier af de første kunstnere, børnene kunde faa et stort, lyst, rummeligt legeværelse (med en dygtig pige til at se efter dem), der vilde gjøre deres barndom til en helt paradisisk erindring senere i livet.

Man kan prøve det forfra og bagfra, saa meget man vil, *økonomisk* er og bliver det. Sex familier med 3000 kroners indtægt kunde paa denne vis leve paa en maade, der er absolut uopnaaelig, saalænge de holder paa sine sex særskilte pengeødende husholdninger. Der er ingen tvil om det. Det er soleklart.

Og det, som viser sig at være økonomisk, har nu ogsaa en merkelig evne til, trods alle fordomme, at seire i denne verden. Følelser og fordomme retter sig snart efter nye forhold, og de befindes at være ikke alene økonomisk rigtige, men ogsaa rigtige og velgjørende i alle andre henseender.

Økonomisk seet er sagen klar. Men fordomme og følelser reiser sig endnu imod den. Man frygter for, at „hjemmet" skal blive opbrudt og den hjemlige atmosfære ødelagt ved slig sammenslutning. Man mener, at det er en nødvendig faktor i livet, at vi ikke til dagligdags spiser under andre end vor egen families øine. — Nu, for min egen del har jeg en stik modsat opfatning. Jeg tror, det vilde gjøre os alle rasende godt at tvinges til at leve lidt mere under andres øine, at leve selv en del af vort hjemliv under udenforstaaendes øine. Jeg tror, det vilde tvinge os til bedre opførsel og mere hensynsfuldhed, end de fleste af os kan rose sig af. Jeg tror, det vilde udrydde og kue en hel del raahed, der nu frit faar boltre sig i familiens skjød. Jeg tror, kort sagt, at det er naturens mening og ordning, at vi skal leve lidt mere selskabelig, og at denne stadige tagen tilflugt i hver vor hule ikke fostrer det bedste i os, men heller gjør os tvære, sure og raa. Jeg tror absolut, at de fleste, baade mænd og kvinder, vilde have godt af til dagligdags at have ved sit bord lidt fremmede mennesker, — mennesker, der tvinger en til at være skikkelig. Og jeg tror, at selve familielivet bare vilde vinde ved, at dets medlemmer ikke helt og ganske blev overladt til sig selv. Jeg tror, vi netop trænger, for at blive det bedste vi evner, den afvexling af afsondet hjemliv og stadig omgang med andre, som slig sammenslutning vilde skaffe. Jeg tror, de fleste af os taber ved at leve saa meget alene. Vi trænger til at kastes mere ud blandt en større kreds af medmennesker for at lære at leve, for at faa kanter og hjørner slidt af os og lære os selv og andre at kjende.

Heller ikke kan jeg finde, at den ordning er gavnlig for hjemlivet, der tvinger en hustru og moder til at *gaa helt op i husstel*, som en kvinde af middelklassen nu *maa* gjøre, ifald familien ikke skal leve over evne. Jeg tror slet ikke *det* er heldigt, tror tvertom, at det er stor synd. Det er det, som ofte gjør det saa sørgeligt at møde som hustruer kvinder, en kjendte som unge piger, — det, som kuer og ødelægger saa mange bra kvinder og opløser eller ulykkeliggjør saa mange egteskaber. Ja, jeg tror virkelig, at det er noget saa prosaisk som en uøkonomisk ordning af vort husstel, der saa ofte dræber kjærligheden og lader det egteskab ende i træthed og uvilje, der begyndte med lyse, glødende drømme og haab og virkelig holden af hinanden. *Hun*, stakkar, faar jo ikke tid til andet end at tænke paa pandekager, grød, velling, sild og poteter, lapper paa buxer, knapper i trøier . . . o, s. v. — *Lidt* af det gjør vist ingen skade; men naar det optager hele dagen, saa gjør det tilslut sindet lidet, tankerne smaa, trætter og kuer. Og manden opdager omsider, at hans hustru hverken er saa vakker eller saa frisk, indtagende og underholdende, som hun engang var. Hun har ikke længer hverken tid eller livskraft til at være den unge pige, der fanged hans sind og hjerte. Og saa bliver han kjed og grætten. Saa faar hun *det* med at bære paa. Og nu gaar det nedover og nedover. Sjelden er vel han saa ædelmodig at indrømme, at har hun „tabt sig" i alle retninger, saa er det dog i slid, i dagligt, smaaligt slid og omtanke for ham og hans børn. Han bare ser, at hun er ikke vakker, indtagende og interessant længer.

Pengene ligger bagom mere end én af de livets store vanskeligheder, som filo-

sofer og digtere laver systemer og poesi af, og som de mener tilhører selve livets væsen og naturens evige ordning. *Penge* vilde bringe de fleste af disse vanskeligheder til at fordunste. *Penge* er løsningen af mangfoldige af disse livets gaader og rebuser, som digterne opstiller, og som folk poetiserer og spekulerer sig gale over. Og *penge* er nu for en stor del besparelse og økonomi. Og sammenslutning og kooperation er besparelse og økonomi.

Ja, jeg mener, det er synd, at en kvinde, fordi hun holder af en mand, skal *tvinges* til at gaa saa helt og holdent op i madstel, buxelapning og knappaasyning. Merkelig, hvor taalmodige de er i saa henseende! — *Synd*, naar vi ved, at det ikke er nødvendigt, naar lidt sund sans og god vilje kunde rette paa forholdene selv blandt de fattigste. Var det *nødvendigt*, ja saa fik det bæres da, naturligvis, som en naturens forbandelse over kvinden. Men saa svært lidet *ondt* er i grunden nødvendigt. Mere og mere viser det sig at kunne afhjælpes, at det skyldes dumhed og vanstel fra vor egen side. Naturen forbander ikke, den bare velsigner.

Og kan nogen betvile, at en ordning, der vilde frigjøre $^3/_4$ af en gift kvindes tid fra madstel og smaaligt, trættende husstel, vilde være ikke alene en velgjerning mod hende, men lige meget mod hendes mand, hjem og børn? Der blev tid for hende til at voxe og udvikle sig da, til altid at møde mand og børn forsynet med nye tanker, nye interesser, ny aands- og karaktervext. Der blev tid for hende til at tænke paa børnenes sind og hjerter saavelsom paa deres buxer. Og midt i alt blev der tid og livskraft levnet til at forblive i sind og sjæl den unge, friske pige, som manden altid vil regne det for en velsignelse at være afholdt af. Rynkerne vilde komme senere, ansigt, sind og hjerte holde sig længer unge, — unge livet igjennem, og hjemmene vilde i det hele blive lysere, solrigere og mere fulde af livsglæde. — Store ting har altid smaa udspring og aarsager. *Ét kjøkken istedetfor sex* tør være nok til at frembringe en hel revolution for det bedre i karakter og humør iblandt os.

Jeg har ladet de sex familier bygge sit hus. Og man tør indvende, at sagen stiller sig noget anderledes, naar de bor tilleie. Men det er ikke saa. Enten de bor i eget hus eller de leier et paa den angivne maade bygget hus, er aldeles ligegyldig. Besparelsen bliver lige stor. Jo mere økonomisk bygningsmaaden er, desto billigere bliver naturligvis leien.

Det er i grunden merkeligt, at intet sligt experiment, som det her nævnte, prøves. Man skulde dog tro, at husmødre var saa trætte af det evindelige husstel, at de vilde søge at faa det formildet og formindsket. — Slog de sig sammen, saa tog naturligvis hver husmoder overopsynet med madstellet en uge efter tur, og de andre fem uger blev hun fri for al tanke paa pandekager, sild og poteter! Helt fri som i pigedagene! — Istedetfor sex piger, der maa gjøre alt muligt og intet kan helt, fik man tre dygtige piger, vel opøvede hver i sit fag.

Ja, merkeligt, at ingen forsøger det. Den store praktiske vanskelighed ligger vel i tiltaget og i at faa samlet fem familier, med hvem man sympatiserer saa vidt, at et sligt arrangement bliver muligt. Men underligt vilde det jo rigtignok være, om nogen skulde staa saa alene i interesser og sympatier her i livet, at der ikke lod sig finde fem andre

familier, som man kunde hygge sig ved. Det vilde da netop vise, hvor splittende, uselskabelig og lidet udviklende vor nuværende maade at leve og bo paa er.

Jeg har en ven, som er ungkarl. Han har slaaet sig sammen med 5 andre ungkarle. De har leiet sig et vakkert hus, udstyret det helt elegant med alle moderne bekvemmeligheder lige til elektrisk lys, og holder fælles husholdning. Hver har sit private værelse, men dertil har de dagligværelse, modtagelsesværelse, spisestue etc. fælles. Der er nordmænd, svensker, skotter og amerikanere blandt dem. Og de heiser forskjellige flag over huset hver søndag efter tur. De lever udmerket, naturligvis, og forholdsvis billig. Det gaar udmerket, og „hjemmet“ er nu flere aar gammelt. Det er kun, naar et medlem gaar hen og gifter sig, at et værelse nogensinde bliver ledigt, og da er der mange ansøgere til det ledigblevne værelse.

Kan nu ikke sex familier gjøre, hvad sex ungkarle kan gjøre? Er det kvinderne, som i saa fald skulde sætte splid og forstyrrelse iblandt dem? Er det dem, som ikke kan være mennesker, og som ikke kan finde fem andre kvinder, som de kan komme overens med? Vi mænd kan nemlig altsaa gjøre det. Nei, man kan ikke skylde paa kvinderne heller; thi de har nemlig gjort akkurat det samme som mine venner ungkarlene. Ugifte kvinder har med fuldstændigt held slaaet sig sammen paa samme vis. Ja, kvinderne har drevet det endnu videre. Saaledes har forretningsdamer i udlandet sluttet sig sammen i ferie-foreninger. Ved ganske smaa indskud samles en betydelig kapital. For denne bygges, kjøbes eller leies landsteder i fjeldene eller ved kysten, og saa deles foreningen i partier, der hver faar et 2 eller 3 ugers sommerophold under de heldigst mulige vilkaar og for en meget billig pris. — Man kan altsaa ikke skyde skylden paa kvinderne. — Er det kanske saa, at vi ved at gifte os bliver saa sure, grætne og uselskabelige, at vi bliver umulige for et sligt liv? Det vilde jo være sørgeligt.

Men det er ikke bare i husholdningen, at slig sammenslutning er fordelagtig og vilde muliggjøre for os almindelige dødelige glæder, fornøielser og nydelser, som nu blot falder i de rigestes lod.

Den samme ven, som jeg ovenfor har talt om, holdt ogsaa for en tid siden paa med et projekt om at tage sig en tur omkring i verden. Men han vilde gjøre det flot, — i egen *yacht à la* Vanderbilt og Gould; dog ikke i dampyacht, men i seilskib. Ogsaa det skulde muliggjøres ved sammenslutning og kooperation. Ti, tolv ungkarle, der havde en del spareskillinger at sætte til paa en slig fornøielse, skulde gaa i kompani, leie skib for et aars tid, indrede det for anledningen og drage afsted. Skipper og styrmand var blandt kompaniets medlemmer. Udgifterne vilde derfor ikke blive saa svære paa hver. Det vilde i hvert fald i forhold til ydelse, udbytte og behagelighed blive en overordentlig billig reise.

Ogsaa det er noget at tænke paa for os vanlige mennesker, der svært gjerne vilde drive om paa Middelhavet en sommer fra havn til havn, eller seile et aars tid mellem de japanesiske øer. — Kooperation er den fattige mands ord for rigdom og hans vei til de riges fordele og nydelser.

Jeg har forøvrig en del mere at sige om den sag, men det faar være til en senere leilighed.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

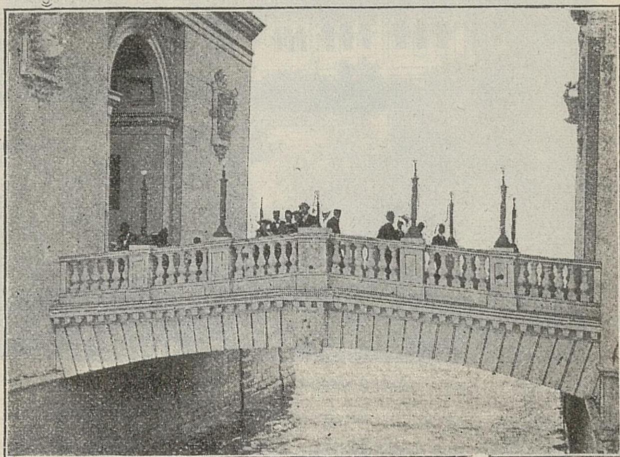
KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 17. FEBRUAR 1894. HEFTE 4.

Chicago*).

(Efter *Ed. Reyer* i „*Deutsche Rundschau*").

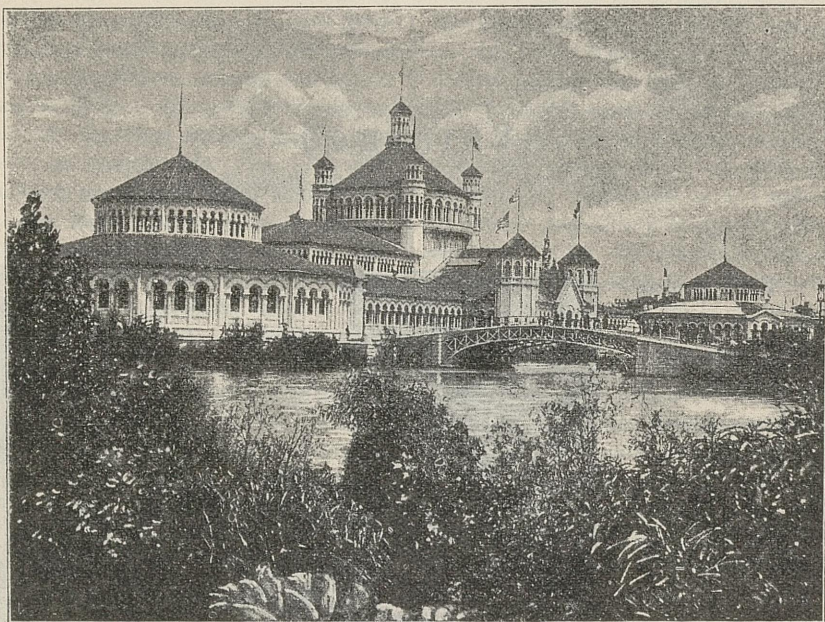

Over en af kanalerne.

I 1804 slog John King sig ned mellem indianerne ved sydenden af Michigansjøen; otte aar efter blev dette første nybygge paa stedet fuldstændig udryddet. Omkring 1830 laa atter et snes bjelkehuse med hvide eiere paa samme tomt. I 1833 kjøbte de Forenede Stater eiendomsretten til hele strøget af indianerne, der efter et større slagsmaal maatte fortrække. Allerede i 1840 laa der en by med 4000 indbyggere. I en festtale blev det dengang sagt, at enkelte af de tilstedeværende nok vilde

*) Der forelægges endnu en sidste samling billeder fra verdensudstillingen og i forbindelse dermed en særlig interessant og ved tal oplysende artikel om den by, hvor udstillingen er blevet holdt. Og dermed tager vi farvel af 1893's store verdensudstilling.

opleve at se Chicago som en stad paa 200,000 — og man fik sig en hjertelig latter! I 1854 var byen stolt af at have kostet træbrolægning i en gade paa 200 meter og stenbrolægning i en anden af samme længde — i 1890 maalte byens gadenet 3500 *kilo*meter eller tre og én halv gange afstanden mellem Nordsjøen og Adriaterhavet. Til ind i femtierne maatte man, for at komme fra New-York til Chicago, benytte damperen paa Hudsonfloden til Albany, derfra banen til Buffalo, derfra dampskib opefter Eriesjøen til Detroit, derfra en stump jernbane og endelig skyds efter landeveien til Chicago. Først i 1852 fik staden en jernbane; i 1870

Parti fra lagunen.

var der 250 tog om dagen, i 1880 700 tog. I 1853 gik der 30,000 breve ud og ind; i 1890 expederedes ialt 200 millioner. I 1853 var tallet paa ankomne og afsendte aviser 40,000; i 1890 $3^1/_2$ million. I det sidste aar blev der i Chicago forlagt 530 tidender, hvoraf 24 dagblade og 260 ugeblade. Paa 40 aar er indbyggertallet steget til det 30-dobbelte, men posten til det 3000-dobbelte.

Byens opsving skyldes borgerkrigen i sextierne, da leverancerne til hæren skabte millionærer. Det vigtigste anlæg i hin tid var *skibs*-kanalen, der forbinder Michigan med Mississippi. En *sluse*kanal var anlagt allerede 1836—48. Først i sextierne foretoges den ombygning,

der bragte Chicago-floden til at bytte strømretning, saa den nu fører vand *fra* Michigan ned i Mississippi. Efter denne omlægning blev det først muligt at skaffe staden et ordentligt kloaksystem. Samtidig besluttede man at *hæve selve bygrunden* 1—3 meter for sundhedens skyld — et i hele verdens historie enestaaende projekt! Hele huse, ja hele kvartals-sider paa 100 meters længde lettedes i veiret ved tusener af sterke skruer og undermuredes paany — alt uden at man flyttede ud eller stansede forretningerne; det hændte, at et lagerhus med 37,000 tons varer blev behandlet paa denne maade. Paa nogle faa aar var byen løftet op uden mindste afbrydelse i samfærdsel og drift.

Følgen af disse tekniske forbedringer blev en umaadelig stigning af grund-værdierne. Allerede kanalanlægget i 1836 fremkaldte en vild spekulation i jord — med hurtig paafølgende krach. De enorme priser af 300— 1000 kr. pr. meter indtraadte først efter 1873. I 1890 byggedes der 11,600 huse med en samlet længde af 80 kilometer; det vilde altsaa tage to dages marsch at passere dem, om de laa side om side i en række.

Alle de store offentlige arbeider i sextierne kostede umaadelige summer; byskatten steg fra 4 til 15 dollars pr. indbygger. I syttierne gik skatten ned til 7, og i ottierne til 5 doll.

Blandt de mest „amerikanske“ af byens kommunale indretninger er dens *brandvæsen*.

Som bekjendt blev Chicago paa høsten 1871 herjet af en ildebrand, der ødelagde 17,000 huse eller trediedelen af staden — netop det tætteste forretningsstrøg —, gjorde 90,000 mennesker husvilde og tilintetgjorde værdier for 700 millioner kroner. Til sammenligning anføres det, at Londons brand i 1666 og Bostons i 1872 hver kostede $^1/_4$ milliard, og Moskvas brand i 1812 omkring $^1/_2$ milliard.

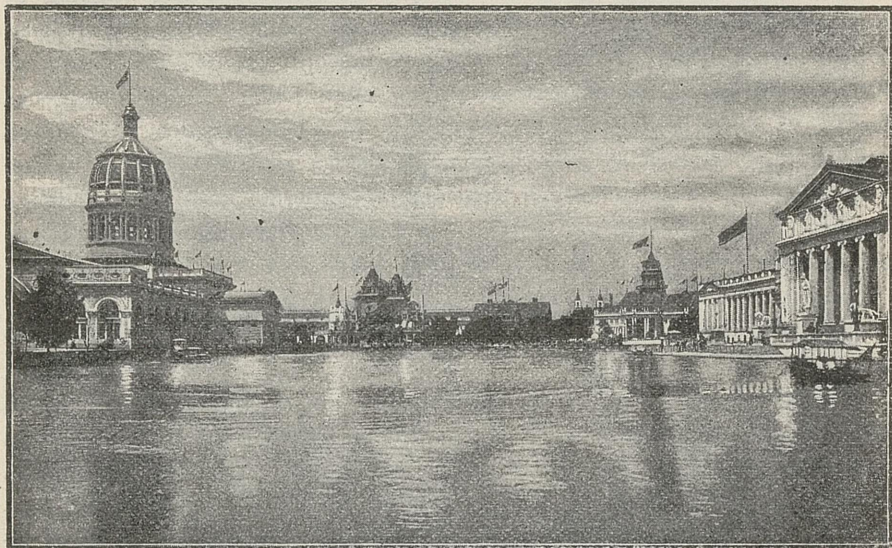
Af de 700 millioner var ikke fuldt 270 assurerede; men forsikringsselskaberne magtede ikke at udbetale mere end 160 millioner kroner. Af de 60 selskaber i New-York gik de 20 fallit; af Chicagos 12 selskaber stod kun 2 krisen over. Efter en slig ulykke er det forstaaeligt, at forsikringsvæsenet maatte reformeres grundig.

Stadens borgere gav sig just ikke over. Boder og barakker mylrede øieblikkelig i veiret. Paa et par uger var man i fuld gang, og en maaned efter branden gik forretningerne akkurat som aaret iforveien. De største hoteller var gaaet tilgrunde; snart efter stod 20 hoteller med 5000 værelser, til en anlægsværdi af 36 mill. kr., under bygning.

Fra hele landet, ja fra Europa strømmede der bidrag ind til lindring af nøden — ialt 15 mill. kroner eller 2 % af brandskaden.

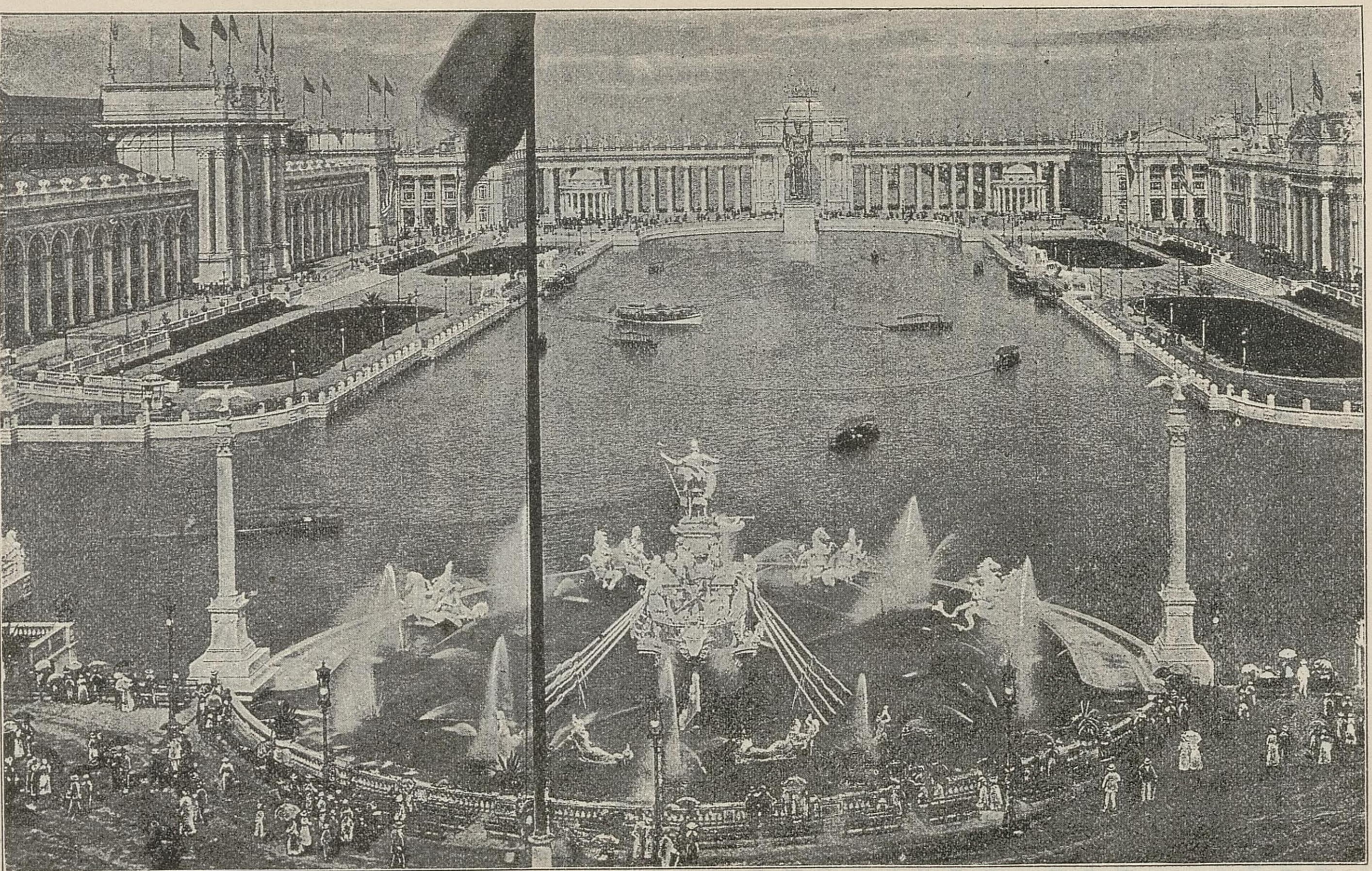
Faa aar efter var staden rigere end nogensinde før — og af skaden var den bleven klog. Brandvæsenet reformeredes fra grunden af.

Offentligt brandvæsen har Tysklands byer havt i et halvt tusen aar. Først med opfindelsen af sprøiten — i 16de aarh. — indtræder en omvæltning. Men lidet lod sig udrette, før londoneren Brathwait i 1831 konstruerede en dampsprøite; 1839 anskaffedes saadanne i Berlin, og i 1842 kom den første over til New-York. Haandsprøiterne havde drevet det til $^1/_4$ tønde vand i minutet; den nye dampsprøite præsterede 2—3. Mens man for 50 aar siden brugte 20—30 haandsprøiter for hver 100,000 indb. i storbyerne, greier London sig nu med 3 svære dampsprøiter for samme

Den hvide by.

indbyggertal. Paa fastlandet i Europa anvendes endnu i stor udstrækning haandsprøiter og et talrigt mandskab; i Amerika var allerede i sextiaarene haandsprøiterne afskaffet, og betjeningen af den grund nedsat til 40—70 mand mod 100—300 i Europa. Forrest i Amerika staar Chicago, Cincinnati og Boston med 7—8 dampsprøiter og 50—150 mand pr. 100,000 indb. Vandforbruget ved en stor brand kan være betragteligt; gjennemsnitlig beløber det sig dog ikke til mere end 1 pro mille af en bys samlede vandforbrug. Berlin brugte i 1880 kun 3000 kubikmeter vand til slukning, London 25,000; men ved den store brand i Boston 1872 anvendtes hele 50,000 paa én gang. — Telegrafiske alarmapparater indførtes i 1851. — Hver aften holder brandmandskabet i amerikanske byer prøve;

Parti med Macmonnies fontænen i forgrunden.

det elektriske signal fra centralstationen tænder vagtstationens lys, aabner dørene, løser hestene, der er dresseret til at stille sig foran sprøitevognen, sænker sæletøiet ned fra loftet — dette klapper sammen, og toget jager afsted.

Omkostningerne beløber sig i Europas byer til $^1/_2$—2 kr. pr. indb.; i Amerika derimod til 3—8 kr. Men brandtilfældene er gjennemsnitlig dobbelt saa hyppige i de amerikanske stader*). Større bybrande er dog nu langt sjeldnere, efterat man har lært at bygge forsigtigere samt at udvikle brandvæsenet til fuldkommenhed.

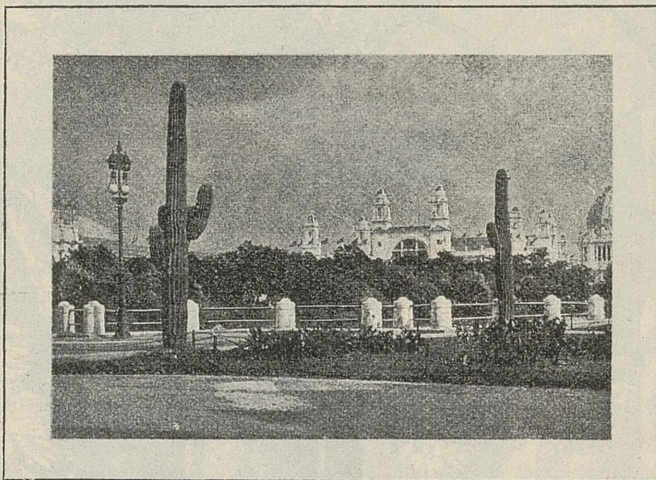
Oprindelig gaves der ingen indskrænkning i byggefriheden; nu har man vedtaget strenge forordninger, og ingeniørvidenskaben har overvundet mange af farerne ved jern- og sten-konstruktionerne. De moderne amerikanske jernhuse er egentlig staaltaarne, klædt med terrakotta; disse har vist sig at taale svære jordskjælv, medens det endnu ikke er lykkes fuldstændig at udrydde al brandfare, der stiger med tallet paa etagerne. Der bygges huse paa 10—20 stokverk; gas og petroleum anvendes overalt, der arbeides ofte om natten, og elevatorerne løber fra kjælder til loft som uhyre trækpiber.

Chicago er *korn-* og *melhandelens* hovedstad. De Forenede Stater udførte i 1890 tilsammen 12,2 mill. fade mel; deraf kom trediedelen eller 4,1 mill. fra Chicago. Eiendommelig for Nordamerikas mel- og kornhandel er anvendelsen af de uhyre magasiner eller *elevatorer*. Ideen til disse skyldes den geniale pensylvanier *Oliver Evans*, som udtog sit første patent i 1786. Den samme mand omskabte hele mølledriften, efterat man i 1783 havde konstrueret den første dampmølle i London (vandmøller skriver sig fra keiser Augustus' dage, vindmøller nævnes i det 12te aarhundrede i Frankrig og Nederlandene). Først i 1848 blev dampkraft anvendt til at drive korn-elevatorerne. I disse kjæmpebygninger blir kornet ved et „paternoster-verk" øst op af jernbanevognen eller skibslasten, renset, veiet og maganiseret i luftige rum, hvorfra det atter kan „tappes" til videre forsendelse. Et saadant „paternoster-verk" kan nutildags befordre 100—200 tons i timen. Tidligere tog det ofte tre uger at losse et skib paa 2000 tons; en elevator besørger arbeidet paa én dag. Man har regnet ud, at der indspares 100,000 kr. ved hver fyldning af en amerikansk kjæmpe-elevator, der sluger 1000 jernbanevogne korn i døgnet. — Chicago eiede i 1890 ialt 26 svære elevatorer med rum for hele 10 mill. hektoliter korn

*) Grunden er, at amerikanske byer i ganske anden udstrækning, end tilfældet er i Europa, er bygget af træ.

paa én gang. Byens korn-omsætning kræver disse magasiner fyldt omigjen sex gange i aaret. Denne maganisering indbringer aarlig 9—13 mill. kr., og anlægget af magasinerne har kostet 45 mill. kr. I 1891 modtog Chicago 278,000 jernbanevogne og 422 kanalskibe med korn foruden $4^1/_2$ mill. fade mel.

Chicago er tillige *kjød-* og *fleskehandelens* hovedstad. Byens svineslagterier kunde paa en vinter forbruge alle de svin, som holdes i kongeriget Preussen; Staten Indiana eiede i 1880 mere kvæg end Frankrig, staten Illinois var allerede tidligere sprunget det Tyske Rige forbi i denne henseende. I 1890 anvendte Chicago $13^1/_2$ mill. stykker slagtekvæg til en værdi af omtrent 860 millioner kroner; der indførtes nemlig til slagt-

Fra parkanlægget.

ning omtrent $7^1/_2$ mill. svin, $3^1/_2$ mill. storfæ og $2^1/_2$ mill. faar. — Svarende til de store korn-magasiner er Chicagos kvægfolde med plads til 20,000 storfæ, 20,000 faar og 100,000 svin. Dette „kvæg-hotel" optager 140 hektar, og 50 kilometer kanaler besørger afløbet; vandtrugene er tilsammen 5 kilometer, fodertrugene 16 kilometer; 21 lokalbaner staar i forbindelse med pladsen. Til sammenligning anføres, at Berlins kvægfold i 1880 optog 115,000 storfæ og 400,000 svin, medens Chicagos husede 1,382,000 storfæ og 7 mill. svin! Tænker man sig Chicagos aarlige tilførsel af slagtefæ stillet op i række efter en jernbanelinie, vilde et tog bruge 10 døgn for at passere; stillet op i en linie mellem Nordsjøen og Adriaterhavet, vilde storfæet optage 4, faarene 2 og svinene 6 geledder.

Fra den botaniske udstillingsbygning.

Til besørgelse af denne kolossale omsætning har Chicago udviklet sig til Staternes mægtigste jernbanecentrum og en havnestad med over 5 mill. tons skibsbesøg. Byen eier skibe med en samlet drægtighed af 826,000 tons, mestendels store dampere. Man maa ikke glemme, at de fem Kanadiske Indsjøer dækker en flade af Østersjøens omfang. Og ad kanalen mellem Michigan og Mississippi fragtedes i 1890 ialt $8^1/_2$ mill. tons. Den samlede fragt paa kanalveien beløb sig til 85 mill. kr., ad jernbane vilde det løbe op i det 6-dobbelte. — Byens kornbørs staar i direkte telegrafforbindelse med London; dens omsætning gaar op i $^1/_2$ milliard om aaret. Det daglige ombytte af vexler mellem mæglerne paa byens Clearing House beløb sig for 1890 ialt til 15 milliarder kroner. Den samlede værdi af Chicagos handel og industri anslaaes i begyndelsen af ottierne til over 4 milliarder kroner.

Disse tal maa kunne bibringe en forestilling om forretningslivet i Nordamerikas unge centralpunkt. For tiden tæller byen over $1^1/_2$ million indbyggere. Dens vext foregaar saa hurtig, at der i de senere aar fuldendes 35 nye huse hver dag i aaret.

Træt.

Antarktika, — et forsvundet kontinent.

(Efter *Henry O. Forbes* i „*Fortnightly Review*“).

Henry O. Forbes har i det sidste hefte af „*Fortnightly Rev.*“ en indgaaende og grundig artikel, hvori han viser, at dyre- og plante-livets fordeling over den sydlige halvkugles forskjellige lande tyder paa, at der her engang maa have existeret et stort fastland, indbefattende Ny Zeeland, øerne i det sydlige Atlanterhav, den sydlige del af det Stille Hav, og landfast med Tasmanien og Australien, med Patagonien, sandsynligvis med Syd- eller Østafrika og med Polarlandet, dog saa at begge de store verdenshav

har skaaret dybt ned i dette fastland i store bugter mellem smale halvøer, — lige saa langt syd, som havet nu strækker sig.

Han viser nemlig, hvorledes Sydamerika, særlig Patagonien, Syd- og Østafrika og de forskjellige nævnte øgrupper med Australien har væsentlig samme dyre- og planteliv, et faktum, der kun lader sig rationelt forklare ved, at disse lande engang har været indbyrdes landfaste. Han minder nemlig samtidig om, hvorledes selv det trangeste stræde kan være nok til at hindre al overføring af det ene lands flora eller fauna til det andet. Saaledes er der i den malayiske øgruppe et stræde mellem øerne Bali og Lombock, ikke bredere, end at den reisende fra skibets dæk kan tydelig se og overskue landet fra begge sider, og dog danner denne trange vandvei en skarp grænse mellem to aldeles forskjelligartede dyre- og planteverdener. Paa strædets østside er plante- og dyreliv og endog menneskene udpræget asiatiske, medens de paa vestsiden er australske.

Naar vi saa derimod finder, at flora og fauna paa Ny Zeeland eller Kerguelens øerne og i Patagonien eller Sydafrika er slaaende lige og indeholder mange levende dyrearter, der er egne for de australiske egne og ikke findes andetsteds, saavelsom mange fossiler af uddøde dyrearter, der er lige betegnende for Sydhavets øer, — saa drives vi med nødvendighed til den slutning, at alle disse øer og lande engang maa have været indbyrdes landfaste eller udgjort dele af et eneste stort kontinent.

Det er dette fastland, som forfatteren kalder *Antarktika.* Geologisk er der i hvert fald ingen indvending at gjøre mod antagelsen, og mange formationer og egenheder ved landskabet i disse lande viser ogsaa bestemt i samme retning. Sydhavets øgrupper er efter dette blot rester og vragstumper af et sunket kontinent.

Men hvor dybt er det sunket? Hvor dybt under havets overflade ligger nu størstedelen af dette land, eller hvor høit maatte havbunden hæves, for at det atter skulde blive bragt oven vande? Forfatteren finder, at ved at følge konturerne for 2000-favnelinien i det sydlige Ocean, fremkommer netop i det store hele det fastland, som botanik og zoologi kræver til forklaring af sine fakta og fænomener. 2000 favne skulde det altsaa være sunket. En slig synkning er ikke usandsynlig. Hr. Forbes paaviser ogsaa videre, at hans antagelse falder sammen med geologernes opstillede grundpriNciper for fordeling af land og hav.

Det gamle fastland maa først være blevet afskaaret fra Sydafrika, thi her finder man i den afrikanske struds en egen udvikling, der nødvendiggjør langvarig adskillelse fra den australske verden. Senere er forbindelsen med Østafrika og Patagonien blevet afbrudt.

Antarktika maa have seet sine bedste dage under isperioden, — det

vil da sige, medens den nordlige halvkugle oplevede sin sidste serie af isperioder. — Alle de dyre- og plantearter, der er fælles for disse lande og øgrupper, hører nemlig et mildt, varmt klima til. Det gamle fastland maa derfor have havt et saadant. Nu er det af astronomen Sir Robert Ball (af hvem flere artikler er blevet gjengivet i „*Kringsjaa*“) blevet paavist, at en isperiode paa den nordlige halvkugle maa svare netop til et saadant udstrakt mildt klima paa den sydlige, — og omvendt vil vi paa den nordlige halvkugle kunne glæde os ved en høiere varmegrad, naar den sydlige del af jorden gjennemgaar en isperiode. *Istiden* er med andre ord aldrig fælles for de to halvkugler. De har sine isperioder vexelvis.

Vi drives saaledes til den slutning, at det var, medens Nord- og Centraleuropa var bedækkede af is, at Antarktika laa som et mægtigt, smilende fastland, vrimlende af et rigt plante- og dyreliv om Sydpolen og strækkende sig i lange halvøer nordover lige til Patagonien og det Gode Haabs forbjerg.

Den kinesiske literaturs samfundsopdragende rolle.

(Efter *E. Chavannes* i „*Revue Bleue*“).

I.

Som alle ved har kineserne en stor og berømt literatur, hvis herredømme udstrækker sig over alle omliggende folkeslag — mongoler, mandschuer, koreaner og annamiter. Denne den kinesiske literaturs vidtstrakte indflydelse er for en stor del en følge af det kinesiske sprogs eiendommelige skrifttegn. De kinesiske bogstaver er tegn for forestillinger og er ikke bundne til en bestemt udtale, de kan sammenlignes med vore arabiske tal-tegn — ligesom et talziffer forstaaes af en englænder, en franskmand og tysker, som blot kan sit eget hjemlige sprog, saaledes forstaaes en kinesisk text af enhver dannet i det yderste østen, lige godt af japaneseren, koreaneren, annamiten, af en muhamedaner fra Kachgar som af en mand i Peking. Allerede Bacon har vidst dette: „Kinesernes skrift bestaar af tegn, der ikke udtrykker bogstaver eller ord, men ting eller begreber, saaledes at lande eller provinser, som ikke forstaar hverandres sprog, ikke destomindre kan læse de bøger, som skrives paa dette sprog, fordi skrifttegnene har et videre omraade end sprogene.“ Dette forklarer, hvorfor den reisende, der stiger iland i Singapor, møder kinesiske bogstaver paa alle butikskilterne og plakaterne paa murene og ikke bliver kvit dem, før han naar den russiske grænse.

For at give en nogenlunde tydelig forestilling om dette uhyre literaturomraades udstrækning skal vi se lidt paa en brochure, der er udkommen for nogle maaneder siden og heder „Om Kinas befolkning“ af doktor Dudgeon, en af de europæere, der har boet længst i Peking. Han analyserer deri en rapport fra finansministeren, hvoraf det fremgaar, at i 1886 var den hele befolkning i 14 provinser anslaaet til ca. 325,000,000. Da man i denne beregning ikke har taget med 4 provinser, hvoraf en, Se-tch' oan, har over 72 millioner mennesker, maa Kinas befolkning udgjøre over 400 mill., og endda har man ikke medregnet Mandschuriet, Mongoliet og Thibet, der er integrerende dele af riget, eller Korea, som er en vasalstat — for ikke at tale om Anam eller Japan, hvor dog den kinesiske literatur studeres af enhver oplyst mand.

Og ikke blot i rum, ogsaa i tid har den kinesiske literatur vist sig som et forbindende og forenende middel uden lige. Kina har ikke altid været ét rige. Fra begyndelsen af det tredie aarhundrede af vor tidsregning og lige til begyndelsen af det trettende aarhundrede var det delt i to eller flere rivaliserende stater. Naar riget derfor trods alt altid har gjenvundet sin enhed, skyldes ikke det de geografiske forhold, thi intet kan være indbyrdes mere forskjelligt end de nordlige og sydlige provinser, og der findes paa dette umaadelige landeomraade saa store floder og høie bjerge, at de nok kan tjene til naturlig grænse for staten. Nei, rigets sammenhæng skyldes aandelige aarsager, den beror paa det sjælelige slegtskab, det fælles i tankegang og gemyt, der afspeiler sig i literaturen og samtidig mangfoldiggjøres og udvikles af den.

Denne aandelige kraft, der har holdt kineserne sammen som et folk, har ogsaa givet dem evnen til at bevare sin uafhængighed, selv naar de var et erobret folk. Hvem kan paavise sporene af det mongolske herredømme, der varede et helt aarhundrede igjennem? Og om det end er saa, at der fra aar 1644 har siddet fremmede som herskere i Peking, og at mandschuerne er Kinas herrer, saa er det ikke mindre vist, at denne strøm af fremmede har tabt sig i havet af overvundne, og at den næsten ikke har bevaret nogen af sine særkjendemerker. Mandschuerne har nemlig aandelig levet af den kinesiske literatur og paa den maade blevet delagtige i en høiere kultur, saaledes, at de har glemt ligetil sit eget sprog; keiseren maa ofte give sine fanevagtsofficerer drøie bebreidelser, fordi de ikke engang kan oplæse paa sit sprog listen over de funktioner, det paaligger dem at udføre.

II.

Kineserne har saa vel forstaaet den magt, der ligger i deres literatur, at de altid har bevaret den med en skinsyg omhyggelighed. Dette har vi

et godt exempel paa i den holdning, de indtog ligeoverfor en af sine allerberømteste herskere, Ts'in Che Loang ti. Denne fyrste regjerede henimod slutten af det tredie aarhundrede af vor tidsregning; han havde vundet sin herskerstilling ved vaabenmagt og udryddet feudalinstitutionen og seiret over alle de store lensherrer, der altid havde ligget i blodig kamp indbyrdes; og da han vilde begynde en hel ny tingenes tilstand, besluttede han at gjøre ende paa de gamle bøger af frygt for, at man skulde bruge deres autoritet mod hans politik. Men om han end drev det til at brænde bøgerne, saa var ikke dermed tankerne tilintetgjorte, og nogle aar efter hans død satte man sammen paany de texter, han havde villet tilintetgjøre. Hans minde blev spottet og skjændet; det paastodes, at han var en bastard, og man førte de værste anklager mod ham. En vis King K'o, der havde forsøgt at snigmyrde ham, blev rost som en Harmodios og en Aristogeiton.

Interressant nok blev netop de bøger, som Ts'in Che Loang ti havde villet ødelægge, Kinas første hellige og klassiske bøger. De følgende generationer har frembragt anseede verker, men ingen har tænkt paa at bestride oldtidens overlegenhed. I Kina er det aldrig kommet til nogen krig mellem de gamle og de unge af den simple grund, at alle kinesere hører til de gamles parti. Disse gamle texter omgives med en hellighedens glorie; de er al visdoms sum, og den maa være helt ryggeløs og ugudelig, der vover den svageste tvil paa, at de er moralitetens eneste og fuldt tilstrækkelige kilde. (Forts.)

Tæring kan helt udryddes.

(Efter *dr. Hermann M. Biggs* i „*Forum*").

Dr. Laurence Flick af Filadelfia, som har sat sig nøie ind i sagen, har udtalt det som sin faste overbevisning, at med den viden og forstaaelse, vi nu eier, er det muligt helt at udrydde tæring fra det menneskelige samfund paa en eneste generation. „Anvendte man," siger han, „blot halvdelen af den energi, hvormed man søger efter et specifisk middel mod tæring, paa dens udryddelse ved kjendte midler, saa vilde dette resultat være sikret."

Det er den moderne bakteriologi, der atter har sat menneskeslegten i gjæld til sig. Den har vistnok ikke givet os noget probat helbredelsesmiddel, men den har givet os en forstaaelse af sygdommen, der gjør det muligt at hindre dens udbredelse og ofte at helbrede den, hvor den er begyndt. Hvad det særlig gjælder at faa folk til at forstaa, er, at tæring *ikke er en arvelig, men en smitsom sygdom*, og at den som oftest overføres fra person til person gjennem indaanding af en atmosfære, der indeholder støv, hvori er opblandet det indtørkede spyt fra tæringspatienter. Det er dette spyt, der er den væsentlige kilde til sygdommen.

Som det allerede vil være de fleste læsere bekjendt, skyldes sygdommen baciller, — tuberkulose-baciller. Det er ingen teori, men et greit faktum. Man har opelsket bacillerne ved kunst, experimenteret med dem og avlet sygdommen ved dem. Disse baciller formerer sig kun i det syge menneske eller dyr, og kan derfor blot komme fra disse. Der er en mulighed for at forældre kan overføre dem til sine børn allerede ved fødselen; men noget tilfælde, hvori dette er sket, er dog endnu ikke paavist. Derimod er det klart, at børn af tæringssyge forældre meget let *smittes* i barneaarene.

Medens sygdommen selv *ikke* er arvelig, saa kan dog børn arve fra sine forældre en konstitution, der er særlig modtagelig for sygdommen. Men der er ingen nødvendighed for at en slig konstitution skal optage sygdommen i sig. Der kræves blot lidt extra forsigtighed overfor smitte for at undgaa den.

Smitten kan komme baade fra mennesker og dyr. Tæring er som bekjendt blot én form af tuberkulose, — lungetuberkulose. Tuberkulosen angriber de forskjelligste dele af menneskers og dyrs legemer. Saaledes er den meget udbredt blandt kvæg, hvor den særlig angriber kjørenes melkekjertler. Melk og kjød fra syge dyr kan meget godt overføre tuberkulosen til mennesker, hvor den da kan tage form af tæring.

Men som oftest overføres dog tæring fra person til person. Og saa længe man ikke kjendte sygdommens natur og forstod at beskytte sig mod smitte, herjede den paa en maade og i en udstrækning, der vilde forvoldt panik, ifald man ikke havde vænnet sig til den, og dens gang havde været saa lydløs og i regelen saa langvarig. I New York viser saaledes statistiken, at der af alle andre smitsomme sygdomme tilsammen (paa en periode af 5 aar) kun dør to trediedele saa mange som af tuberkulose alene. „Døde der,“ siger forfatteren, „i en maaned i New-York af asiatisk kolera saa mange, som der stadig i samme tidsrum dør af tæring, saa vilde byen snart staa øde og tom og befolkningen flygte af skræk.

Den nye kjendskab til tæring gjør det ogsaa let at forstaa, hvorfor sygdommen særlig herjer visse klasser af mennesker og arbeidere, og grasserer værst blandt folk, der lever i trange lokaler og daarlig luft. Saaledes er dødeligheden fra tæring størst blandt skræddere, sættere og grubearbeidere. Tager vi for os 1000 dødsfald, saa viser det sig, at blandt bønder skyldes 103 af disse tæring, blandt fiskere 108, blandt gartnere 121, blandt jordarbeidere 122, blandt kjøbmænd og deres betjening 167, blandt skræddere 290, blandt møbelstoppere 301, blandt sættere 461 eller næsten halvdelen af samtlige dødsfald og blandt tusen grubearbeidere i England over 600.

Den tiltagende dødelighed, eftersom luften er daarlig og lokalerne overfyldte, lader sig forklare paa to vis.

For det første angriber den daarlige luft og støvede atmosfære saavel aandedrætskanalerne direkte som den hele konstitution, svække disse og gjør dem derved mere modtagelige for sygdommen, om end langtfra daarlig luft og støv i og for sig kan frembringe tæring. Men dernæst er det paa slige steder næsten sikkert, at der findes en eller flere, som allerede lider af tæring eller tuberkulose i større eller mindre grad. Og i slige lokaler er det uheldigvis skik at spytte udover gulvet. Det samme gjør da de tæringssyge. Spyttet tørker snart ind i de ofte varme og tørre lokaler. Det blander sig med alt det andet støv i værelset og lægger sig under rengjørningen i sprækker og paa vægge og tag, — overalt med andre ord. Herfra blander det sig atter stadig med den atmosfære, som arbeiderne indaander. Kun de, der er absolut uimodtagelige for sygdommen, kan under slige omstændigheder slippe fra den. — Bacillerne er jo nemlig i spyttet og blander sig efter dettes indtørken med alt støv og derigjennem med den stadige luft i værelse eller lokale.

Der er ingen fare fra de syges aandedræt. Det er kun eller væsentlig gjennem spyttet, at smitten forplanter sig. Det er derfor dette, som det særlig gjælder om at angribe og beskytte sig mod. Stater og kommuner har allerede begyndt at tage sig af sagen, saaledes har den preussiske regjering udstedt en række populære forskrifter og raad. Würtembergs regjering har taget skridt til at forebygge sygdommens videre spredning, ligesaa den russiske regjering, og den amerikanske stat Michigan har officielt proklameret tæring at være en smitsom syge, om hvis tilstedeværelse autoriteterne snarest maa underrettes og hvis kontrol er dem underlagt. New York by har ligeledes netop taget energiske forholdsregler til sygdommens bekjæmpelse.

Hvad det først og fremst gjælder er at faa folk i almindighed til at forstaa, at sygdommen ikke er arvelig, men smitsom, og at den særlig forplanter sig gjennem spyttet, dernæst at sprede almindelig kundskab om, hvorledes dette let og effektivt kan berøves sin farlige karakter. Videre maa det af offentligheden tilsees, at værelser, hvor tæringspatienter har boet, bliver ordentlig desinficerede, før nogen atter tillades at bebo dem; bakteriologisk analyse af spyttet maa systematisk benyttes for at undersøge, om tæring er tilstede; offentlige hospitaler maa oprettes, hvor fattige tæringssyge kan pleies og hindres fra at smitte andre; tæringssyge maa forbydes at arbeide paa steder, hvor de kan overføre sygdommen til andre; alle offentlige lokaler og bygninger maa forsynes med spyttebakker, hvis indhold uskadeliggjøres; al spytning paa gulvet paa saadanne steder maa strengt forbydes; og

endelig kræves strengt offentligt eftersyn med kvæget og øieblikkelig slagtning og ødelæggelse af syge dyr.*)

Sygdommen raser, som naturligt er, værst blandt den fattigere del af befolkningen, og det er derfor her at offentlighedens indskriden er mest paakaldt. Snesevis af arbeidere kan være beskjæftigede i lokaler, der er formelige tæringslaboratorier. Man har skrabet støvet af tapeterne paa slige steder og har fundet det yrfuldt af tæringsbaciller, der blot venter paa at blive indaandet af et par modtagelige lunger for at sende et menneske i graven. I de fattigeres privatboliger er ligeledes ofte vægge og atmosfære fulde af baciller. Tæring kan rive bort den ene efter den anden i en slig familie. De gjenlevende tilskriver det forsynet eller arvelighed, medens det ikke er andet end mangel paa forstaaelse, der er skyld i det. Den ene har simpelthen smittet den anden, og intet er blevet gjort for at begrænse sygdommen og hindre dens overførelse. Man har ikke engang vidst at tage de simpleste forsigtighedsregler overfor de syges udspytninger. De gjenlevende har indaandet de døendes giftige atmosfære.

Det er ogsaa en overtro, at tæring er uhelbredelig. Tages den i tide, saa er den i omtrent alle tilfælde helbredelig. Rigtignok kræves gjerne klimaforandring og omgivelser og pleie, som blot de rige eller velstaaende kan skaffe sig. Man kan derfor sige, at ingen inden de velstaaende klasser behøver at dø af tæring, med mindre man lader den faa for stor fart og magt, før noget gjøres. Blandt de fattige derimod er helbredelsen vanskeligere. Vi staar atter overfor det sociale spørgsmaal. — Dog kan ogsaa meget gjøres for at helbrede den fattige, og gribes sygdommen i tide, vil ogsaa han uden betydelige udlæg, have rimelig udsigt til at blive helbredet.

Tæring er med andre ord langtfra længer den forfærdelige sygdom, den har været. Vi forstaar den, og forstaaelse er magt. De lærdes bakteriologiske undersøgelser har berøvet den al den skræk, der før stod af den. Ingen smitsom sygdom er lettere at stanse og begrænse (idet smitten indskrænker sig saa væsentlig til spyttet, der let kan uskadeliggjøres), og selv hvor den er begyndt, er den langtfra uhelbredelig, ja, den stanser endog ofte af sig selv.

*) Hos os maa spytningen, hvori vi jo er mestre, ligefrem forpeste atmosfæren med tæringsbaciller. Kan kampen mod denne sygdom føre til, at spytning paa gulvet forbydes og bortfalder paa offentlige steder, f. ex. i jernbanevogne, saa vil vi ikke alene have vundet i sundhed, men ogsaa i renslighed og behagelighed i ganske betydelig grad. *Red.*

„Ingen gjennemgang“.

Af

Rudyard Kipling.

Oversat for „*Kringsjaa*“ af *A. C. Holst.*

Trinity House*) befaler, at ingen uvedkommende skal opholde sig i eller ved deres fyrtaarne i mørkets timer; men man kan undertiden faa deres underordnede til at tænke anderledes. Hvis du kan tale godt for dig og virkelig interesserer dig for deres arbeide, faar du lov til at sidde oppe med dem hele natten igjennem og hjælpe dem med at lede skibene ud i midten af kanalen. — Af fyrtaarnene paa Englands sydkyst er St. Cecilia-under-klippen (St. Cecilia-under-the-Rocks) et af de vigtigste, for det behersker en meget taaget kyststrækning. Naar havtaagen lægger sig over alt, vender St. Cecilia et hætteklædt hoved mod sjøen og synger en sang paa to ord en gang i hvert minut. For folk iland ligner sangen nærmest en sint oxes brøl; men de, som er ude paa havet, forstaar den, og dampskibene gir et taknemmeligt svar.

Fenwick, som havde vagt den nat, laante mig et par briller med sort glas, for ellers kan man ikke taale at se paa fyret, og gav sig til at pudse linserne for sidste gang, før tusmørket faldt paa. Hele den engelske kanal under os laa der saa glat og mangefarvet som indsiden af et østersskal. En liden lastebaad fra Sunderland havde signaliseret til Lloyd’s agentur og bevægede sig nu tungvindt nedover mod solnedgangen, medens kjølvandet skummede hvidt bag den. En stjerne kom frem over klipperne; — vandet blev blyfarvet, og St. Cecilias fyr sendte udover havet otte lange lysstraaler, som bevægede sig langsomt fra høire til venstre, smeltede sammen til en tyk lyssøile lige foran taarnet, delte sig igjen i otte og forsvandt. De tusen linser svingede rundt paa sine valser, og luftmaskinen, som drev dem, summede som en spyflue under glas. Indikatorens viser paa væggen pulserede fra merke til merke. Otte pulsslag afmaalte en halv omdreining af lyset, hverken mer eller mindre.

Fenwick passede omhyggelig de første faa omdreininger; han aabnede maskinens føderør lidt, saa efter regulatoren, derefter hen paa indikatoren og sagde: „Nu greier den sig de næste par timer. Vi har netop sendt

---

*) *Trinity House* er et institut i London, der ordner navigationsundervisningen og hvad der ellers vedrører sjøvæsenet. O. a.

den maskine, vi pleier at bruge, til London, og denne er slet ikke saa nøiagtig.“

„Hvad vilde hænde, hvis den komprimerede luft slap op?“ spurgte jeg.

„Saa maatte vi dreie bluslinsen med haanden og holde øie med indikatoren. Vi har en egen sveiv til det. Men det har endnu ikke hændt. Vi kommer nok forresten til at trænge al vor komprimerede luft inat.“

„Hvorfor?“ spurgte jeg. Jeg havde ikke havt min opmerksomhed afvendt fra havet og henvendt paa hans bevægelser mer end et minut.

„Se ud!“ svarede han, og jeg saa, at den tykke havtaage i denne korte tid havde reist sig fra den livløse sjø og indhyllet os. Lysstriberne flimrede henover en ujevn, hvid taagegrund. Fra balkonen rundt værelset flød fyrtaarnets hvide mure sammen med den dampende, rygende taage. — Larmen af tidvandet, som dovent strømmede ind over klipperne, hørtes bare som en hæs mumlen.

„Paa den vis kommer sjøtaagen vor,“ sagde Fenwick med en eiers mine. „Nei, hør nu paa den lille narren, som skriger, før han har gjort sig noget.“

Ude fra taagen vrælede det som fra en sint kalv; — det kunde have været en halv mil, eller gjerne ogsaa halvhundrede mil borte.

„Tror han kanske, vi er gaaet tilkøis,“ vedblev Fenwick. „Nu skal De høre, vi skal snakke lidt med ham om et øieblik. Han ved udmerket godt, hvor han er, men han driver paa med, at vi skal fortælle ham det, akkurat som om han var assureret.“

„Hvem er „han“?“

„Den Sunderlands-baaden naturligvis. — Ah!“

Jeg kunde høre en damppibe fløite nedenunder i taagen, hvor dynamoerne, som skaffede lyset, surrede. Saa kom der et brøl, som skar igjennem taagen og rystede fyrtaarnet.

Det var St. Cecilias taagehorn. Vrælet holdt op.

„Den lille narren,“ gjentog Fenwick. Saa lyttede han igjen: „Nei, sandelig er der ikke en til af dem. Ja, ja, de siger jo bestandig, at taagen trækker alle havets fartøier sammen. De kommer til at holde leven i hele nat, og det vil sirenerne*) ogsaa. Vi venter nogle teskibe opover kanalen. — Hvis De vil brede frakken min over stolen der, saa vil De sidde mere som i en sofa, sir!“

Det er slet ikke hyggeligt at paanøde en mand ens selskab for en hel nat. Jeg saa paa Fenwick, og Fenwick saa paa mig, medens vi begge

*) Damppiber.

veiede hinandens evner til at kjede eller blive kjedet. Fenwick var en gammel, glatraget, graahaaret mand, som havde pløiet sjøen i tredive aar og ikke kjendte andet af landjorden end det fyrtaarn, han var ansat ved. Han manøvrerede forsigtig forat finde ud det lille, jeg vidste, og søgte at tale ned til min uvidenhed, indtil vi fandt ud, at jeg havde truffet en koffardikaptein, der havde ført et skib, som Fenwicks søn havde været ombord paa, og at jeg endvidere havde seet flere af de steder, Fenwick havde besøgt. Han begyndte med en afhandling om lodsvæsenet paa Hugli. Jeg havde det fortrin at kjende en Hugli-lods udmerket godt. Fenwick kjendte bare dette imponerende og vigtige samfund fra lodhivningen, og hans samtale med dem indskrænkede sig til „fire og tre kvart" og lignende bemerkninger af strengt forretningsmæssig natur. Efter dette holdt han op at tale nedladende og blev saa forskrækkelig teknisk, at jeg maatte bede ham forklare hveranden sætning. Dette bragte ham fuldstændig i ligevegt; og derpaa talte vi sammen som to mænd, der er altfor interesserede til at tænke paa andet en det, der er gjenstand for samtalen. Og denne gjenstand var vrag og reiser, handelen i gamle dage, og skibe, som var forladt i øde egne, dampbaade, som vi havde kjendt begge to, deres fortjenester og deres ufordelagtige sider, fragter, Lloyds, — og fremforalt fyrtaarne. Samtalen kom bestandig tilbage til fyrtaarne, fyrtaarne i kanalen, fyrtaarne paa glemte øer, og mennesker, som var glemt igjen paa dem, fyrskibe, — to maaneders tjeneste og en maaneds permission — som kastes hid og did i kabler, der er fulde af krænger, og som er forankrede i urolige strømfarvande, og fyrtaarne, som en har seet der, hvor der slet ikke var afmerket noget paa kartet.

Idet jeg springer over alle disse historier og de forunderlige maader, hvorpaa han havde faaet dem fat, maa jeg med hans egne ord fortælle en, som ikke var mindst besynderlig. Jeg fik den i brudstykker, medens valserne raslede paa de omdreiende linser, taagehornet brølte nedenunder, og det svarede fra sjøen; — ret som det var fløi en eller anden uforsigtig nattefugl mod glassene. — Den angik en mand ved navn Dowse, der engang havde været en fortrolig ven af Fenwick og nu var færgemand i Portsmouth. Men han kunde ikke finde fred noget sted, for han troede fuldt og fast, at han havde blodskyld hvilende paa sin samvittighed.

. . . . . . „Og hvis nogen kommer og siger: „Jeg kjender strømningerne ved Java," saa hør ikke paa ham, for der er endnu ikke det menneske skabt, som kjender dem. Undertiden er de her, og undertiden der, men de løber aldrig mindre end fem knob indimellem alle øerne i det østlige arkipelag. Der er modstrømme i Boni-bugten, — ret nord for Celebes — som ikke noget menneske kan forklare; — og i hvert eneste

stræde fra Bali Narrows, Dutch Gut*) og Ombay, hvor jeg tror det er tryggest, saa vexler de og forandrer sig og sender tidvandet først mod den ene bred, saa mod den anden, til ens skib er et vrag. Jeg har gaaet gjennem Bali Narrows med agterdelen først midt i sydost-monsunen, og med en syd-sydvestlig vind over strømmen, som satte nordover, — og skipperen sagde, han vilde ikke gjøre det om igjen for alt i verden.“

„Var Dowse stationeret i Bali Narrows,“ spurgte jeg.

„Nei da, han var længere østover, — ved Flores-strædet, paa østenden af Flores. Det er paa veien sydover til Australien, naar en gaar igjennem det østlige arkipel. Undertiden kan en gaa gjennem Bali Narrows, hvis en har god maskinkraft, og undertiden gjennem Flores-strædet og saa sætte kursen sydover med engang, naar man er gaaet rundt Timor og er kommet vel klar af Sahul-bankerne. Men hvis en ikke har god maskine og er kjendt der, saa er det fornuftigst at gaa gjennem Ombay-strædet og holde sig omhyggelig til nordsiden. Forstaar De, sir?“

Jeg var ikke rigtig med og holdt det for sikrest at holde mig til nordsiden — af taushed.

„Og dernede ved Flores-strædet, i farvandet mellem Adonare-øen og fastlandet, satte de Dowse til at vogte et fyr, som heder Wurlee-fyret, og som er bygget paa pæle. Det er ikke langt fra indløbet til Flores-strædet, som her ikke er mere end en mil bredt. Derpaa vider dog farvandet sig ud til ti eller tolv mils bredde i Solor-strædet og smalner saa ind igjen til tre mil, og her er der paa en af siderne en brændende vulkan. Det er gamle Loby Toby ved Loby Tobystrædet. Hvis en har lyset fra den og Wurlee-fyret overét, saa kan en ikke komme noget til, om det er aldrig saa mørkt. Dette fortalte Dowse mig, og det er vist ganske rigtigt ogsaa, for jeg er selv kjendt dernede; — men strømmene maa en bestandig tage sig i vare for. Dernede var altsaa Dowse, for han var den eneste mand, som den hollandske regjering, der eier Flores, fandt villig til at gaa til Wurlee og passe et fast fyr. De ansætter for størsteparten hollændere og italienere, for de siger, at engelskmænd drikker, naar de er slig ganske alene. Jeg har aldrig kunnet faa rede paa, hvorfor Dowse tog den posten, men tog den gjorde han nu, og der kunde han saa sidde i timevis og se tigrene komme ud af skovene og lede efter krabber og lignende rundt omkring fyret, naar det var lavvande. Vandet er bestandig varmt dernede, det kjender jeg ogsaa til, og ualmindelig grumset, saa tidvandet er saa tykt som grisemad i et traug. Dowse havde en anden mand med sig paa fyret, men han var dog ikke rigtig menneske.

*) Gut = stræde, pas.

Han hed Challong og var ganske sprukken og skjællet i huden af at leve saameget i saltvandet, som han pleiede. Han havde svømmehud mellem fingrene ogsaa. Dowse fortalte mig, at denne fyren med sit lange haar pleiede at svømme op og ned i strædet bare for at have noget at bestille; han svømmede ud paa et vand og tilbage paa det næste, idet han bevægede sig paa siden, — og strømmen kunde være saa sterk, den vilde, det ænsed han ikke. Eller ogsaa spankulerede han omkring paa stranden, naar det var lavvand, sammen med tigrene, — for han var nærmest et dyr selv ogsaa, — eller han sad i en baad og bad til gamle Loby Toby, naar vulkanen ved sydenden af strædet spyede rødt om aftenen. Dowse sagde bare, at han slet ikke var saa underholdende selskab, som f. ex. De eller jeg vilde have været for ham.

Nu kan jeg ikke rigtig begribe, hvad der gik af Dowse, da han havde været der et aar eller saa. Han sparede sammen hele sin løn og passede fyret; nu og da sloges han med Challong og sparkede ham ned fra fyret og ud i sjøen.

Han sagde, han begyndte at føle sig saa underlig stribet i hovedet af at se saa længe paa tidvandet. Der var lange hvide striber for hans øine, akkurat som naar et tapet ikke er blevet ordentlig klistret paa. Stregene gik i samme retning som tidvandet, og med det vexelvis nordover og sydover to gange om dagen. Saa kunde han lægge sig ned paa plankegulvet, — fyret var bygget paa pæle, husker De, — og kikke ned igjennem en sprække, hvor han kunde se vandet skylle ind mellem pæleverket, som svinemad. Den eneste hvile fandt han ved slakt vande, sagde han, for da gik stregene i hans hoved rundt og rundt som en haug fliser i en malstrøm, og det var en ren vellyst imod at have dem gaaende ret frem, langsefter, sydover eller nordover med strømmen, som pilene paa et vind-kort, bare endda mere regelmæssig. Og ikke kunde han holde øinene borte fra tidvandet heller, der det løb frem og tilbage. Saa han til aasryggene langs Flores-strædet forat faa lidt hvile og lindring, saa var det som om noget trak hans blik ned til det stribede vand igjen, og saa *maatte* han ligge og se paa det, til strømmen skiftede. Han fortalte mig alt, som om det var en anden, han snakkede om.“

„Hvor traf De ham?“ spurgte jeg.

„I havnen ved Portsmouth, hvor han holdt paa at rense kobberhuden paa et fartøi, men jeg havde alt kjendt ham i mange aar dengang. Ja, han talte paa en slig underlig maade om sig selv, at en gjerne kunde tro, han laa paa ligstraa i værelset ved siden af. Han blev gal i hovedet af disse stregene, sagde han, og han var fast bestemt paa, at hver gang, den hollandske kanonbaad, som ser efter fyrene derude, kom tll Wurlee,

vilde han bede om at faa komme bort. Men saasnart baaden kom isigte, var det som om noget gik istykker i halsen paa ham, og han blev saa optaget af at se paa masterne, fordi de gik en anden vei end hans streger, — lodret op og ned — at han ikke kunde faa frem et ord, før den var langt borte. Saa kunde han græde i timevis, sagde han, mens Challong svømmede om fyret og lo og plaskede med sine svømmehænder. Tilslut fik han den indbildning i sit stakkars syge hoved, at det var skibene, især dampskibene — der var ikke mange af dem forresten — som var skyld i stregerne, og ikke strømmen, som jo var det naturlige. Han sagde, han kunde sidde og bande hvert skib, som kom forbi, — undertiden var det en junke, undertiden en hollandsk brig, og nu og da et dampskib, som gik rundt Flores-tangen og rodede omkring oppe ved mundingen. Eller ogsaa kunde der komme en australisk baad, som gik nordover forbi gamle Loby Toby og ledte efter god strøm, men aldrig kastede de ud en eneste avis, som Challong kunde fiske op og lade Dowse læse. I almindelighed, gik dampskibene mere vestlig, men nu og da kom de med kurs for Timor og vestkysten af Australien. Dowse pleiede at raabe til dem, at de heller skulde gaa gjennem Ombay-strædet, og ikke komme der og lave streger for ham; men der var ingen sandsynlighed for, at nogen hørte ham. Saa sagde han, efterat en maaned var gaaet slig, „nu giver jeg dem én eneste chance til; hvis den næste baad ikke bryder sig om mine aldeles rimelige og retmæssige forestillinger,“ — han husked, han brugte akkurat disse ord til Challong, — „saa vil jeg spærre farvandet.“

Den næste baad var en stor hjulbaad, som var svært ræd for at holde sig paa nordsiden.

Den karrede sig frem under gamle Loby Toby i sydenden af strædet, og den passerede forbi inden en kvartmil af Wurlee-fyret paa nordsiden, paa 17 fod vand med strømmen mod sig. Dowse satte ud med Challong i en liden baad, som de havde, og der laa han midt i farvandet og viftede med en palmegren, mens han hele tiden undrede sig over, hvorfor han gjorde sig slig til nar. Skibet nærmede sig, og Dowse raabte: „Kom ikke denne vei igjen og sæt streger i hovedet paa mig. Gaa rundt til Ombay-strædet og lad mig være ifred.“ En eller anden saa udover bagbords skanseklædning og kastede en banan paa Dowse; — det var alt det, han fik for sin umage. Dowse satte sig ned paa bunden af baaden og græd, som om hans hjerte skulde briste. Saa sagde han: „Challong, hvad græder jeg egentlig for?“ og dermed roede de tilbage til Wurlee-fyret igjen.

„Challong“, sagde han saa, „der er altfor megen trafik her, og det er det, som sætter saa mange streger i vandet. Det er junkerne, briggene

og dampskibene, som er skyld i det,“ og hele tiden mens han snakkede slig, tænkte han ved sig selv: „du store Gud, for en topmaalt nar jeg er!“ Challong sagde ingenting, for han kjendte ikke andre engelske ord end „*dam*“, og det brugte han, hvor De eller jeg vilde have sagt „ja“. Dowse lagde sig ned paa gulvet med øiet op til sprækken og saa det grumsede vand sætte streger nedenunder, men han sagde ikke et ord, før det blev slakvand igjen, for stregerne maalbandt ham. Da saa strømmen endelig slakked, sagde han: „Challong, vi maa lægge vragbøier i farvandet“, — og saa løftede han armen mange gange for at betegne, at der laa dusinvis af vrag i strædet, og Challong sagde: „*Dam!*“

Den samme eftermiddag roede han og Challong op til Wurlee, den lille landsby i skoven, som fyret tog sit navn fra, og der kjøbte de spanskrør, — mangfoldige bundter af spanskrør — samt grove og fine reb af kokosbast, og saa satte de sig til at forarbeide firkantede flaader ved at føie rørene sammen. Dowse sagde, han var længere om at bygge disse flaader, end det egentlig var nødvendigt, fordi han frydede sig slig over de firkantede hjørner, der afbrød og stansede stregernes strøm i hans hoved, thi stregerne gik kun i en ret linie, husker De. Han føiede rørene sammen ved at lægge dem diagonalt og paatvers, men aldrig langsefter. Tolv fod i firkant var flaaderne. Saa satte han op et langt bambusrør i midten af dem, og til toppen af dette surrede han et stort W., sex fod høit, ogsaa lavet af rør. Flaaden malede han mørkgrøn, og W'en hvid, — som en vragbøie skal males altsaa. Over et helt dusin af slige nye vragbøier blev der bygget, — og det var to maaneders arbeide. Der var ikke nogen videre trafik i al den tid, da monsunen netop skulde skifte, men Dowse ønskede alt ondt over de faa skibe, som kom forbi, og stregerne i hovedet hans gik frem og tilbage med strømmen som ellers.

Eftersom bøierne blev færdige, tog Challong dem med sig ud tilligemed en stor sten, som næsten bragte baaden til at synke, og en bambusdræg. Og saa anbragte han dem midt i strædet. Dette arbeidede han med baade nat og dag, og Dowse kunde se ham i klare nætter, naar der var morild, bevæge sig mellem bøierne, medens det funklende vand dryppede af ham.

Tilslut havde allesammen faaet sin bestemte plads, tolv af dem paa 17 fod vand, ikke i lige linje paa grund af en sandbanke, som ligger der, men paaskraa; to af dem, den ene bag den anden, omtrent midt i strædet. En maa bestandig holde sig midt i farvandet i Java-strømningerne, for strøm fra siden er ikke grei; i trangt farvand blir en taget ved næsen og sendt lige paa fjeldet, før en kan faa suk for sig.

Dowse vidste alt dette ligesaa godt som nogen skipper. Desuden

vidste han ogsaa, at ingen turde gaa i 6 knobs strøm mellem vrag, som ikke var aflagt paa kortet. Han fortalte mig, at han pleiede at ligge paa udsiden af fyret og se bøierne dukke under og dukke op med tidvandet. Og den bevægelse var en ren hvile for ham, fordi den var forskjellig, — op og ned, nemlig — fra den maade, hvorpaa stregerne bevægede sig inde i hovedet paa ham.

Tre uger efter at han havde faaet alt dette istand, kom en dampbaad gjennem Loby Toby-strædet og tænkte, at den kunde komme ind i Flores-sjøen, før mørket faldt paa. Han saa den komme langsomt fremover og derpaa brase bak. Saa kom den ene mand efter den anden op paa dækket, hvor han kunde se der blev et ordentligt røre, og floden førte den ned mod Dowse's vragbøier. Derpaa vendte den og gik sydover igjen, medens Dowse holdt paa at dø af latter. Men nogle uger efter kom der et par junker fra nordsiden, arm i arm saa at sige, paa junkers sedvanlige vis. Det tager lang tid, før en kineser forstaar, der er fare paafærde. Junkerne satte midt ud i strømmen og gik nedad strædet med 10 knobs fart i timen, medens de blæste i horn og slog paa blikspand hele tiden. Dette gjorde Dowse rent rasende; han som havde gjort sig slig umage forat stanse gjennemgangen. Der gaar aldrig baade gjennem Flores-strædet ved nattetid, men Dowse tænkte, at naar junkerne kunde gaa der ved høilys dag, saa kunde gjerne et dampskib rende bøierne hans isænk om natten for alt det. Saa lod han Challong gjøre fast et reb mellem tre af bøierne midt i strædet, og til dette knyttede han kokoslys, som var dyppede i olje. Strømmen er det eneste, som rører sig dernede, for luften er ganske stille, til det begynder at blæse, men da kan vinden ogsaa gjerne blæse haaret af hovedet paa en. Challong passede disse lys hver eneste nat, efterat junkerne havde været saa uforskammede. Paa omtrent en kvartmil hang fire lys ned fra tauget i smaa jerngryder, og naar de var tændt, saa strædet mere tullet ud end noget andet sted i verden. Først var det Wurlee-fyret, og saa disse fire underlige lys, som næsten var i linie med vandet mangengang, og bag dem igjen, 20 mil længere nede, flammede det rødt fra toppen af gamle Loby-Toby-vulkanen. Dowse sagde, han ofte reiste ud i baaden og beundrede sit verk, og han blev rent underlig af at se paa det, for han havde aldrig nogetsteds seet magen.

Lidt efter lidt kom der flere dampskibe og snuste til bøierne, men de gik aldrig gjennem strædet, og Dowse sagde til sig selv: „Gud ske lov, nu har jeg da vænnet dem af med at komme og sætte streger i vandet for mig. Ombay-strædet er godt nok for dem og deres lige.“ Men han huskede ikke, hvor hurtig slige nyheder spredes fra det ene skib til det andet. Ethvert dampskib, som blev drevet tilbage af bøierne, fortalte et

andet dampskib om dem, og alle havnembedsmænd i de egne fik vide, at der i Flores-strædet var noget galt fat, som ikke var aflagt paa kortet. Der var fuldt op af vrag i strædet, sagde de, saa der var liden plads til at passere igjennem. Hollænderne vidste naturligvis intet om det. De troede, at admiralitetets opmaalingsbaad havde været der, og de syntes, det var underligt, men nabovenligt gjort. Vi engelskmænd, ser De, ser bestandig efter sjømerker og sligt over hele verden og beder aldrig om lov til det, for vi synes, sjøen angaar os mer end nogen anden. Saaledes gik nyheden frem og tilbage fra Flores til Bali, og fra Bali til Probolingo, hvorfra der gaar en jernbane til Batavia. Alle, som seilede paa Java fik vide, at de skulde holde sig klar af Flores-strædet, og Dowse fik være ifred, undtagen naar der kom et dampskib eller en mindre baad, som ikke havde faaet besked. De kom og saa paa strædet som en sint oxe over et gjærde, men de vuggende vragbøier skræmte dem bort. Tilslut kom admiralitetets opmaalingsbaad, *Britsmarte* tror jeg det var, til Macassar ved Fort Rotterdam og laa ved siden af *Antoina*, en skidden liden hollandsk kanonbaad, som pleiede at bli rengjort der, og den hollandske kaptein siger til vor chef:

„Hvad er der paafærde med Flores-strædet?“

„Sandelig om jeg det ved,“ svarte vor chef, som kom lige fra Angelica-banken.

„Hvorfor har De saa lagt ud bøier der?“ spurgte hollænderen.

„Neimen om jeg det har,“ sagde vor chef. „Det har *De* med at se efter.“

„Ja, bøier ligger der nu,“ svarte hollænderen, „efter hvad folk fortæller mig, og der skal endog være en hel flaade af dem.“

„Huf!“ sagde vor chef. „Det er et hundeliv at være paa sjøen alligevel. Men jeg maa have greie paa dette. Kom efter, saa snart De kan.“

Og samme nat satte han kursen sydover rundt Celebes og havde tre dages reise til Flores. Han mødte en paketbaad, som rasende bakkede ud fra indgangen til strædet; og kapteinen sagde vor chef sin mening om at der i disse trange farvande laa vrag, der ikke engang var aflagt paa kortet, og som narrede ham til at ødsle med selskabets kul.

„Det er ikke min feil,“ sagde vor chef.

„Det er mig det samme, hvis feil det er,“ sagde koffardikapteinen, som var kommet ombord netop i tusmørket. „Strædet er saa fuldt af vrag, at der er nok til at slaa huller i en dokport. — Jeg saa de lange stygge master stikke op lige under forstavnen. Stedet ligner Regent-Street en varm sommeraften.“ (Sluttes).

Republikanismen i Brasilien.

(Efter *S. de Mendonca*, brasiliansk gesandt i de For. Stater, i „*North Amer. Rev.*“)

Da telegrafen den 15. nov. 1889 meldte, at Brasilien uden blodsudgydelse var bleven republik, kom det for mange som et lyn fra klar himmel. Den gamle keiser Pedro II havde, efter de flestes mening udenlands, været et mønster paa en fyrste. Men alle indviede, som kjendte rigets tilstand og forfatningens væsen (kronen indehaver af konstitutionens magtcentrum; valgsystemets latterlighed; myndighedernes centralisation, idet provins-styrelsen laa i hoffets haand, saa at de administrations-grene, hoffet forsømte, var i stadigt forfald; finansvæsenets vanstel: stadigt underskud og jevnlige statslaan) — og alle, som kjendte tronarverskens karakter (hun var desuden gift med en orleansk prins, hvis uduelighed kun havde et sidestykke i hans pengegriskhed) — alle disse indviede havde just ikke næret tilid til keisermagtens fremtid i Brasilien.

Katastrofen var fremskyndet ved, at den gamle keiser allerede fra 1887 var for aandssvag til at regjere, og ved at han efter sin hjemkomst fra Europa-reisen i 1888 lod sin livlæge, dr. Motta Maia besørge de vigtigste hverv, som et slags kansler, stik imod forfatningen. Derfor havde de to grupper inden monarkisternes leir — de liberale og de konservative — forberedt en kombination for at faa keiseren erklæret uduelig til at regjere, til fordel for kronprinsessen. Kun de altfor vidtdrevne intriger og hofkabaler i hendes kreds reddede den gamle Dom Pedro fra King Lear's skjæbne.

Endnu har ingen historiker skildret det brasilianske monarkis og den brasilianske republikanismes udvikling. En kort historisk udsigt tør saaledes ikke være afveien.

Som ellers i verden har republikanismen ogsaa i Brasilien sine heroer og sine martyrer.

Det første frø til denne vext blev ført til landet fra Nord-Amerika, hvis uafhængigheds-kamp vakte lignende drømme blandt de fri fjeldfolk i provinsen Minas (nord for Rio de Janeiro, inde i landet) — endnu længe før Napoleonskrigene tvang det regjerende kongehus til at forlade moderlandet Portugal og søge tilflugt i det sydamerikanske koloni-rige.

I de Forenede Staters rigsarkiv findes en længe glemt diplomatisk korrespondence, hvori Thomas Jefferson fra Marseilles under 4de mai 1787 meddeler John Jay om et møde i Nismes med en brasiliansk student, der havde søgt konference om udsigterne til støtte for en brasiliansk uafhængigheds-erklæring efter Nord-Amerikas forbillede.

Bevægelsen i Minas ledede s væsentlig af patriotiske embedsmænd og forfattere, hvoraf den mest betydelige var Silva Xavier, almindelig kjendt under navnet Tiradentes. Det hele blev røbet for den portugisiske guvernør, der lod de „sammensvorne“ fængsle og dømme til landsforvisning, livsvarigt fængsel eller døden. Tiradentes blev hængt i hovedstaden, hans lig parteret og fordelt omkring til vigtige byer i det indre, hans hus jevnet med jorden og hans efterkommere belagt med evig skjændsel.

Indtrykket af dette martyrium var endnu friskt, da Portugals kongehus i 1808 kom flygtende til Rio de Janeiro. Familiens hoved, prinsregenten Dom Joam

(senere kong Joam VI af Portugal) var en usling, hvis eneste stolthed var at sætte tillivs flest mulig kyllinger om dagen, og som lod sin gemalinde, den forfængelige spanske prinsesse Carlotta, skalte og valte med regjeringen og indvikle den i intriger paa Rio de la Plata (dengang spansk besiddelse).

Af slige forældre opdroges Dom Pedro, hvis skjæbne det var at blive monarkiets grundlægger paa amerikansk grund — en uopdragen, vellystig og forfængelig prins.

Republikanske opstande brød ud i Pernambuco 1817 og 1821, i Bahia og de nordlige provinser 1821 og 24. Det gik ilde, men martyrernes navne lever fremdeles i folkets minde.

Efterat Joam VI var vendt tilbage til Portugal, fik patrioterne i Rio de Janeiro med omegn hans søn Dom Pedro formaaet til at erklære Brasilien uafhængigt (1822). Dom Pedro fik titel af keiser mod at love landet en konstitutionel forfatning.

Men den lovlig valgte grundlovgivende forsamling blev jaget fra hinanden ved artilleri, og keiseren udstedte paa egen haand en slags grundlov, hvorefter den saakaldte „modererende magt“ d. v. s. al egentlig myndighed tillagdes kronen.

Denne Pedro I var en levelysten herre, som lod sine svirebrødre begaa de værste lovløsheder. Saaledes blev en frisindet redaktør i Sao Paulo (ikke langt fra hovedstaden) snigmyrdet efter hoffets foranstaltning. Da keiseren en stund efter foretog en reise gjennem vedkommende landsdel for selv at paavirke de tvilsomme valg i distriktet, mødtes han med kulde overalt, og mangesteds istemte folket nidviser mod regjeringen for mordet paa redaktøren. Og da han vendte tilbage til sin hovedstad, mødtes han paa byens største offentlige plads af den samlede befolkning, der forlangte hans afgang (7 april 1831).

Revolutionens ledere lod den afsattes sexaarige søn udraabe til keiser Pedro II og indsatte en formynder-regjering, der i løbet af 10 aar udvidede og befæstede den konstitutionelle frihed.

Republikanismen holdt sig imidlertid vaagen. To forsøg paa at udrydde monarkiet maatte kvæles i blod af formynder-styret.

Fra 1841 overtog Pedro II selv regjeringen. Hans 48-aarige regjering falder i tre afsnit. Første periode fortsætter formynder-styrets mere frisindede politik. Senere indtræder en konservativ reaktion. Og mod slutten søgte den filosofisk anlagte monark at opveie indskrænkningerne af folkefriheden med forbedringer af folkets materielle kaar.

Keiseren var selv en hædersmand, og ved hans side virkede tid efter anden betydelige personligheder: Eusebio de Queiroz, mønsteret paa en konstitutionel minister; Carueiro Leam, som fik udvirket den forsoning, der atter skaffede det liberale parti politisk anerkjendelse; Rio Branco, lederen af det politiske arbeide for slaveriets afskaffelse; og José Antonio Saraiva, valglovens reformator.

Keiserens egen indflydelse paa politiken viser ialfald tre lyspunkter: pressefrihedens haandhævelse, slaveriets afskaffelse og den patriotiske uegennyttighed, hvormed han tilslut frasagde sig kronen for at redde landet fra borgerkrig.

Denne keiserens sidste regjeringshandling — enestaaende i sit slags — fortjener nærmere belysning. Det republikanske parti organiseredes paany i 1869, efterat de „liberale“, da de kom til magten, havde forraadt og svigtet sine teorier. Og i 20 aar gjorde republikanismen sterke fremskridt; i pressen, i parlamentet og paa folkemøderne havde den en række dygtige talsmænd, hvis bestræbelser gik ud paa

at faa flertal ved valgene og indføre republiken ved almindelig parlamentsbeslutning.

I mai 1889 indtraadte kabinets-skifte, idet den ovennævnte intrige-kombination, der havde sit udgangspunkt ved keiserprinsessens hof, holdt paa at lykkes. Keiseren raadførte sig da med den hæderlige statsmand Saraiva, som tidligere havde været førsteminister.

Med sit skarpe blik og sit klare hoved var Saraiva nu allerede kommet fuldt paa det rene med, at republiken var uundgaaelig. Han gav derfor keiseren det uforbeholdne raad at komme til forstaaelse med republikanerne for at frelse landet fra borgerkrig. Han foreslog saaledes, at keiseren skulde lade sit ministerium forelægge parlamentet planen til saa radikale reformer, at overgangen til republik kunde foregaa af sig selv naarsomhelst; den vigtigste reform i dette øiemed var at give provinserne organisation som selvstændige stater i en federation under fælles rigsstyre (i lighed med Nordamerikas For. Stat.). Keiseren billigede dette raad og foreslog Saraiva at danne et kabinet paa dette program.

Men den gamle statsmand vægrede sig; han vidste, at han selv for nærværende ikke vilde faa majoritet i nationalforsamlingen. Majoriteten var i den samme mands haand, som stod bag intrigerne fra prinsesse-hoffet.

Saa blev da denne mand, vicomte d'Ouro Preto ministerchef. Og istedenfor Pedro II's uegennyttige abdikation blev det en simpel kjøbekontrakt, der indledede republiken. Kronprinsessens gemal, den orleanske prins, greven af Eu, solgte keiserhusets arveret til den provisoriske regjering for $9^{1}/_{3}$ million kr.

Republikanerne havde allieret sig med militærstanden og proklameret republiken — ved revolution. Ikke en haand løftede sig til monarkiets forsvar. Saraivas plan havde vistnok været mere overensstemmende med sund og naturlig udvikling i det politiske liv: først lade parlamentet vedtage federativ-forfatningen, og saa i det næste, efter denne forfatning valgte, rigsparlament lovformelig vedtage den republikanske statsform. Men gjort gjerning staar ikke til at ændre!

Brasilien er bleven republik ved en revolution. Nu har det kun at værge sine institutioner. Keiserdømmets gjenindførelse er utænkelig; det vilde blot tænde en rædsom borgerkrig, om hvis udgang dog ingen republikaner nu længere nærer nogen tvil.

Australiens kulturudvikling.

(Efter *E. Reyer* i „*Deutsche Rundshau*").

Australien er ligesom Afrika i geologisk henseende et urgammelt land med ensformig kystrand. Som landmasse har Australien i umaadelige tidsrum været afskaaret fra det store hovedfastland; derfor har Australiens dyre- og planteverden ingen andel faaet i den friske udvikling, der foregik inden den levende verden paa hovedfastlandet. For at bruge et billede fra menneskehedens historie, kunde det om den australiske flora og fauna siges, at den endnu befandt sig paa et meget „middelaldersk" standpunkt,

dengang da europæiske indvandrere medbragte „moderne“ planter og dyr til landet. Ogsaa de indfødte mennesker stod og staar fremdeles særdeles lavt paa den etnologiske rangstige.

Der blev overhode ikke tale om nogen kamp mellem de „moderne“ mennesker, dyr og planter, som trængte sig ind, og de „ur“-folk, „ur“-dyr og „ur“-planter, som havde hjemme der fra arilds tid af. I vore dage gror europæisk og amerikansk korn paa de australiske sletter, medens talløse hjorder af europæiske faar beiter i aasene; skogene falder for europæiske øxer, og fjeldene aabner sig for europæiske maskiner, der borer efter de skjulte skatte af ædle metaller. Millioner af germaner har gjort sig landet underdanigt og bygget sig stæder ved kysten, hvoraf de to betydeligste tilsammen har en million indbyggere og hver for sig en oversjøisk omsætning, der allerede maaler sig med handelen i de største engelske havne.

Den australiske borgers gjennemsnits-formue overgaar franskmandens, englænderens og amerikanerens, samtidig med at den endnu ikke er suget sammen bare paa enkeltmænds hænder.

Til denne velstand svarer aandskulturens vext. Skolevæsenet er førsterangs. Høiskoler og musæer er glimrende udstyret: biblioteker skyder op overalt i byerne og blir — som ellers blandt engelsktalende folk — benyttet med megen flid og i stor udstrækning.

I.

Australiens store fastland var endnu for to hundrede aar siden saavidt skimtet af europæiske sjøfarendes øine. Torres stødte paa østkanten, og et par menneskealdre senere (1699) kom Dampier indunder vestkysten af denne landmasse, der fik navnet Australia eller Sydlandet. Men Europa havde ingen egentlig rede paa dette Australia, før englænderen James Cook i 1769 havde befaret kysterne og faaet enkelte glimt af den besynderlig aflægse verden af planter, dyr og mennesker, der husede i landet. Cooks indberetning bragte England paa tanker om at slaa disse fjerne kyster under sig.

Den engelske statssekretær for kolonierne, Sidney tog det afgjørende skridt. Fire aar efterat de nordamerikanske kolonier havde løsrevet sig fra moderlandet, sendtes (mai 1787) en kanonbaad med tre transportskibe og sex fragtskibe afsted med 564 mandlige og 192 kvindelige straffanger, der et halvt aar senere landsattes i den af Cook opdagede havn, Botany Bay. Strøget viste sig umuligt for et nybygge. Saameget heldigere var Port Jackson-bugten. Her ryddedes skogen og byggedes der tømmerhuse; det medbragte kvæg blev sluppet paa beite, og hvede og mais blev saaet. Australiens jord var for første gang lagt under kultur.

Den første høst lod vente paa sig. Et nyt skib bragte flere straffanger, men ingen ny forsyning. Man maatte sætte sig paa knap ration, og selv kommandanten maatte arbeide paa jorden. Der sendtes skibe til Batavia og Kapkolonien for at kjøbe mad. I mellemtiden kom ny forsendelse af sultne indvandrere, ialt 1300 mennesker. Paa veien var 200 omkomne, og flere hundrede var arbeidsudygtige efter overfartens lidelser. Nøden blev utaalelig. Somme flygtede paa maafaa ind i landet og omkom der; to mænd og en kvinde stjal en baad, satte tilsjøs og kom efter ulidelige anstrengelser til øen Timor blandt Molukkerne (nordvest for Australien).

Endelig kom den længe ventede forsyning udenfra, og høsten faldt rigelig ud. Den nye koloni var reddet fra en rædsom undergang.

I 1795 kom en ny guvernør til kolonien med en sending af frie nybyggere og sædekorn. Snart var 6000 acres jord under dyrkning. Kvæget formerede sig raskt. Saa fik koloniens mest formuende mand, Mac Arthur, indført Merino-faar til landet og slog sig derved op til slig indflydelse, at han kunde trodse selve guvernøren. Denne forlangte Mac Arthur arresteret, men officererne med kommandanten i spidsen stillede sig paa Mac Arthurs side og beleirede guvernøren i hans embedsbolig. Regjeringen hjemme i England afsatte kommandanten, men sendte tillige en anden guvernør. Denne mand hed Macquarie og viste sig at være en dygtig styrer. Han forbedrede „emancipisternes“, d. e. de frigivne straffangers kaar slig, at disse snart kunde kappes med de oprindelig frie nybyggere.

Faareavlen og uldhandelen tog et umaadeligt opsving, og i 1851 fandt man guld i landet. I 1841 stansedes forsendelsen af straffanger; da var ialt 83000 straffanger flyttet ind. Snart havde al forskjel mellem oprindelige straffanger og oprindelige frie indflyttere udjevnet sig. Den værste ulempe var — ligesom i Kalifornien — mangelen paa kvinder: paa 100 mænd fandtes der kun 20 kvinder i landet. Først efterhaanden rettede dette fortvilede forhold sig ad naturlig vei, idet de overflødige ungkarer døde bort. Fra 60-aarene har forholdet været 6 mænd og 5 kvinder; derved har landets kvinder beholdt en meget gunstig stilling i samfundet.

Hvert af de sidste tiaar har bragt 3—400,000 indvaanere til Australien; ja i tiaaret efter 1851 førte guldfeberen hele 600,000 didhen. I guldfeberens hidsigste tid drog de fleste til Victoria-kolonien, senere har New South Wales stadig trukket mesteparten til sig.

Indvandrerne har næsten udelukkende hørt hjemme i England og Skotland. I 50—60-aarene bestod vel halvdelen af befolkningen af indflyttere; men alt i 1881 var $^2/_3$ født i landet.

Urbefolkningen dør ud; kun 30—60,000 anslaaes at være tilbage.

Kineserne er komne til Australien i et antal af 50,000 og faar arbeide ved bjergverkerne og jordbruget.

Af hvide fandtes der ved aarhundredets begyndelse omtrent 6000. Den vældige tilvext begyndte først med 1851. Allerede i 1860 tællede de hvide en million. Mod slutten af ottierne var dette tal steget til 3 millioner, hvoraf vel en million falder paa New South Wales.

II.

Australiens betydning for verdenshandelen begynder med guldfundene. Som en løbeild gik det over verden, at en mand i Sydaustralien havde fundet en enkelt guldklump til 18,000 kroners værdi, og strax efter, at en anden havde fundet en hel kampesten af purt guld til en værdi af mindst 70,000 kr. Øieblikkelig stod der et uophørligt argonauter-tog ind mod kysten. Matroser løb fra sine skibe, gaardsgutterne rendte fra plogen — jordeierne anraabte forgjæves myndighederne om at stanse slige rømlinger. Al orden syntes en tid veiret hen; agrene laa uden dyrkning, og alle lønninger løb op til svimlende høider. Allerede i 1851 blev der udvasket 9 mill. kr. i guld bare i New South Wales, og i 1852 hele $48^1/_2$ mill. kr. Saa gik det igjen ned til 10 mill. Efterat store aktieselskaber havde indført maskindrift, kom afkastningen atter op i 18 mill. om aaret; men siden 70-aarene er den sunket til det halve.

Kolonien Victoria eiede de rigeste guldleier; disse har, siden de aabnedes, leveret næsten 6000 millioner kroner i guld eller mere end $^2/_3$ af Australiens samlede guldproduktion. Jevn nedgang i aarsudbyttet er ogsaa her indtraadt.

Guldfeberen døde bort ved udgangen af femtierne. Jordbruget viste sig tilslut at lønne sig bedst. Ligesom i Kalifornien er det ogsaa i Australien forlængst kommet derhen, at al spænding har forladt arbeidet med guldudvindingen; denne gir nutildags kun daarligt udbytte.

Australiens jordbund eier dog andre skatte. Stenkul er der saaledes rigdom paa. Indtil 1847 var kul-produktionen i N. S. W. et monopol; dengang blev der udvundet blot 41000 tons. Mod slutten af syttierne var produktionen 1 mill. tons, og for tiden er den 3 mill. tons. Af denne masse udføres de $^2/_3$ til havnene rundt Stillehavet. I Sydneys dokker kan der lastes 16,000 tons kul daglig.

Saa letvindt er kuldriften i Australien, at det aarlige udbytte for hver grubearbeider beregnes til 485 tons, medens det i gjennemsnit for britiske, tyske og nordamerikanske arbeidere maa sættes til 300 tons. Og en kularbeider i N. S. W. tjener aarlig 1500 kr., medens den tilsva-

rende løn i Amerika er 900 kr., i England 700 kr. og i Mellemeuropa 370—530 kr.

Bly og sølv udvindes i mængder. Tin ligesaa; dette metal findes nu for tiden ellers blot paa øerne Banka og Bilitong (mellem Sumatra og Borneo) samt paa Malakka.

Af N. S. W.s befolkning var i 1889 omtrent 30,000 arbeidere beskjæftigede ved grubedriften, med familie repræsenterende $^1/_7$ af landets folkeantal; af disse arbeidede 10,000 i kuldriften, 10,000 i gulddriften og 6600 i sølvdriften.

Store mængder af de udvundne mineralier sælges til udlandet. Blot jern-produktionen fylder ikke landets eget behov; der indføres aarlig for over 100 mill. kr. i jern og jernvarer.

III.

Endnu kjæmpemæssigere er tallene for jordbrugets vedkommende. Klimatet er fortrinligt. Selv i de egne, der ikke ligger fjernere fra ækvator end Øvre-Ægypten, er der udholdeligt om sommeren; medens de egne, hvis breddegrad svarer til Algeriets, fryder sig ved Nizzas deilige aarstemperatur.

Det østlige kystland er endnu i vor tid delvis klædt med blaaliggrønne eukalyptus-skoge og mørkladne myrtaceer. Paa lavsletterne gror broget busk-krat, bregner og palmer i yppig blanding. Men i denne lavlandets ur-vegetation har kulturen gjort kraftige indhug for at rydde plads til jordbruget. Og op i skogaaserne er der sluppet vel hundrede millioner faar paa beite.

Guldfeberen sugede en halv million voxne mennesker til landet paa ni aar. Følgen blev, at jordværdien løb op med kjæmpeskridt. I 1861 vedtoges en jord-lov, der aabnede nybyggere meget gunstigere vilkaar for leie af jord: mod 180 kroner om aaret fik man beitemark til 400 storfæ og 4000 sauer. Kvægbestanden mangfoldig-dobledes. I aaret 1800 eiede Australien bare 1000 storfæ og 200 heste; for tiden tælles der 11 millioner storfæ og 17 mill. heste. Af faar var der 6000 ialt ved aar 1800; i merkeaaret 1851 gaves der 17 millioner, og nutildags findes der 116 millioner, hvoraf halvdelen falder paa New South Wales.

Indbyggerantallet øges i de sidste 30 aar aarlig med 4 pct., antallet af storfæ med 3 pct., antallet af faar med 8 pct. Værdien af Australiens kvægbestand ansættes i 1890 til 5500 millioner kroner, hvoraf $^2/_5$ falder paa N. S. W. For denne kolonis vedkommende beløber bare værdien af gjærder sig til 1000 mill. kr.

Betydningen af Australiens jordbrug indsees let, naar man ved, at Europa og Amerika maa indføre halvdelen af den uld, som trænges.

Australien leverer aarlig 150 mill. kilogram uld paa verdensmarkedet. N. S. W. udfører alene for 180 mill. kr. i uld om aaret, medens dets udførsel af sølv-bly blot beløber sig til 36 millioner kroner og af guld blot til 7 millioner kroner.

(Sluttes).

Indiske mirakler.

(Efter *dr. Hensoldt* i „*Arena*“).

Læsere af „*Kringsjaa*“ vil mindes en artikel om indisk magi af *dr. Hensoldt.* I de to sidste numre af tidsskriftet „*Arena*“ fortæller denne forfatter videre om et besøg, han aflagde hos en koloni af saakaldte „indviede“ i Indiens afsidesliggende egne. Disse folk paastaaes at sidde inde med en gammel, hemmelig visdom, der ikke findes i vanlige bøger, men gaar i arv fra „indviet“ til „indviet“ ned igjennem slegterne. Efter dr. Hensoldts egen forklaring og fortælling faar man dog ikke indtryk af, at verden har tabt saa forskrækkelig meget ved at have levet i uvidenhed om denne visdom. Den synes væsentlig at bestaa i en temmelig udviklet, men tilsyneladende ikke videre nyttig eller velsignende forstaaelse af disse hypnotiske og psykiske kræfter og love, som i senere aar har vakt saa megen interesse ogsaa i den vestlige verden. Det synes helt naturligt, at dette indadvendte, spekulerende, viljesterke folk, for hvem den ydre verden har en saa liden betydning, skulde være kommet længere end Vestens nationer paa *dette* omraade. Derimod kan man ikke hos disse „indviede“, hvorom dr. Hensoldt fortæller, finde noget, der kan kaldes *religiøs* visdom. Vismændene selv var meget lidet tiltalende, sure, indelukkede, overlegne, hovmodige og yderst lidet begavede med sympati og menneskelig følelse. Den største af dem omtalte altid 99 pct. af sine medmennesker som „kvæg“. Det er neppe til den slags mænd, man gaar for at finde moralsk eller religiøst lys. — Deres „visdom“ synes væsentlig at ytre sig i mirakelmageri, der øiensynlig for en stor del skyldes hypnotisk viden og duelighed. Et par exempler paa, hvad dr. Hensoldt fortæller, vil interessere og forbause.

Ved sin ankomst modtoges han af den ledende „vismand“, der strax fortalte doktoren om dennes egen reise, hvad han havde oplevet og seet paa veien — han reiste *alene* gjennem fjeldene ad uvante veie — og endog, hvad han havde tænkt. Vismanden ventede ham ved døren; han vidste uden bud eller brev, at doktoren vilde komme, og hvorfor han vilde komme.

Nogle dage senere tog vismanden doktoren med sig ind i et værelse for at vise ham koloniens bibliotek. Det var aften, og der var mørkt. Vismanden havde ikke medbragt lys, men begyndte strax at tale om forskjellige bøger. Doktoren maatte da minde ham om, at han ikke kunde se i mørke. „Ja, det er sandt," sagde vismanden, „det skal vi strax rette paa." Dermed faldt der et straalende, klart lys i værelset, uden at nogen lyskilde saaes. Det var ogsaa forskjelligt fra alt andet jordisk lys. Det *kastede ingen skygger*. Og det gav intet halvmørke, hvor det tabte sig i mørket udenfor. Det stansede som en lysvæg ved terskelen til døren og i vinduerne. Indenfor straalende lyst, lige udenfor bælmørkt. Lys og mørke stod mod hinanden som to vædsker, der ikke lader sig blande. Man havde ogsaa følelsen af, at dette lys nærmest var en slags vædske eller en gasart. Da de var færdige i biblioteket, slukkedes lyset paa samme mysteriøse maade, hvorpaa det var kommet. Doktoren giver et vink om, at lyset efter hans formening maa være kommet ud fra *rummets fjerde dimension*.

Sandsynligvis lader vel det hele sig forklare simplere ved hypnotisme.

Ved en anden leilighed saa doktoren et svært, besynderligt klippestykke. Det laa for sig selv paa en bakke, var 60 fod høit og af betydelig bredde og længde. Det var en vandre-blok, der laa løs paa overfladen. I dens ene side var der en interessant hule. Doktoren, der er geolog, krøb et langt stykke ind i hulen og hug ogsaa smaastykker, som prøver, af selve klippevæggene.

Medens han holdt paa saaledes, kom vismanden paa en mysteriøs maade tilstede. Han foreslog, at de sammen skulde undersøge hulen. De gik ind. Doktoren bar sin geolog-hammer. Vismanden bad ham holde i jernet og bære haandtaget ret op og ned som et lys, derpaa pusted han nogle sekunder mod enden af haandtaget med det resultat, at en klar flamme brød frem. Hammeren tjente da som fakkel. Da de kom ud, var haandtaget halvveis afbrændt. Dette kunststykke gjentoges ofte, og doktoren lover senere at „forklare" det.

De vandrede gjennem gange, der syntes at føre gjennem hele klippestykket, og kom tilsidst ud gjennem et hul i bakken. — Doktoren havde intet videre besynderligt fundet ved hulen; han havde seet langt vidunderligere huler i Indiens bjerge, og sagde vismanden det. „Nei," sagde denne, „men *hvor er klippen?*" — Hele klippestykket med hule og alt var væk. Ikke til at øine. Der var blot en liden fordybning i bakken, hvor det havde ligget!

Men det hul, hvorigjennem de netop var krøbne ud, var endnu der.

Doktoren krøb atter ind derigjennem. Og — vandrede atter alle hulens gange igjennem og kom ud gjennem indgangen i selve klippeblokken! *Den laa atter der som før!*

Det hele gjentoges mangfoldige gange med samme resultat. Doktoren vandrede om i klippestykket og undersøgte paa det omhyggeligste, naar det var borte, det tomme sted, hvor det havde ligget. Han har ingen forklaring at byde. — Men det lod sig vist meget godt udføre af en dygtig hypnotisør. En saadan kunde vist godt faa en geologisk professor til at indbilde sig, at han vandrede gjennem mørke gange i en klippeblok og huggede geologiske prøver af den, medens der i virkeligheden ikke var spor af nogen slig klippe.

Imidlertid er jo kunststykket meget pent, om vi end ikke kan se nogen saa særdeles attraaværdig „visdom" deri.

Guld.

(Efter *J. E. Fraenkel* i „*Forum*").

Det er som bekjendt et i finansielle kredse ivrig debatteret spørgsmaal, hvorvidt produktionen af guld fra alle verdens gruber er tilstrækkelig til at fylde efterspørgslen, — særlig om der produceres saa meget, at den voxende verdenshandel fremdeles lader sig basere paa betaling i guld alene. Sølvets forsvarere mener, at der ikke produceres guld nok, at der kræves et andet myntmetal, og de mener ogsaa at efterspørgslen efter guld stiger saa meget hurtigere end produktionen, at guldets *pris* i forhold til alle andre ting — dets værd — er i stadigt tiltagende, noget der alene kan gavne de store kapitalister og pengeudlaanere, men er til hele den øvrige befolknings skade.

En professor *Suess* i Wien har udtalt, at allerede nu bliver omtrent den hele aarlige guldproduktion benyttet i kunst og haandverk, saa at næsten intet kommer handel og bankvæsen tilgode, og i en nær fremtid, mener han, vil guldproduktionen aftage slig, at guld ikke kan vedblive at benyttes som penge.

Forfatteren i „*Forum*" er dog af en helt anden mening. Han paastaar, at produktionen nu er betydelig og i jevnt tiltagende, at den efter al sandsynlighed endnu vil tiltage i en menneskealder, og at der derfor ingen grund er til at frygte nogen guldmangel. Der *var* i en række af aar grund til at frygte slig mangel; nemlig mellem 1871 og 1883, da guldproduktionen stadig aftog og i væsentlig grad opslugtes af kunst og haandverk; men siden 1883 har den atter jevnt og raskt tiltaget, saaledes at den f. ex. i 1892 var større end gjennemsnitstallet for de store guldaar mellem 1850 og 1860. Nogen grund til slig frygt er derfor ikke længer tilstede, mener forfatteren.

Han angiver guldproduktionen for den hele verden for 1892 til 510 millioner kroner, mens den for 1893 maa have gaaet op i 547 millioner.

Det meste guld kommer fra de Forenede Stater, der i 1893 har produceret 130 millioner, dernæst fra Australien med det samme beløb, og videre fra Syd Afrika med 111 millioner, Rusland med 93 millioner, Indien med 15 millioner Kina med 11 millioner og alle andre lande tilsammen med 57 millioner*).

Det er Syd Afrika, hvorpaa man for fremtiden væsentlig maa stole, hvor det gjælder guldproduktion. Det begyndte ikke at producere guld før i 1887 og er allerede det tredie land i rækken. I 1887 gav det blot $7^1/_2$ million kroner i guld, aaret efter mere end det dobbelte, og mere end det firedobbelte det derpaa følgende aar. I 1890 steg produktionen til 40 millioner; i 1892 til 93 millioner og i 1893 maa den, som nævnt, have været 111 millioner. Om tre—fire aar mener fagkyndige, at Syd Afrika maa staa først i rækken med en produktion af 185 millioner fra de nu aabnede gruber alene. Og denne produktion kan vedligeholdes i en menneskealder. Men de nu aabnede gruber tapper blot en brøkdel af Syd Afrikas guldførende strøg. — Det er sandsynligt, at der om faa aar vil være paa verdensmarkedet 370 millioner kroner i guld, der kan disponeres til myntning alene. Under saadanne omstændigheder er det meningsløst at tale om guldmangel — siger forfatteren.

En konstitution for Rusland fra 1819.

(Efter „*Historische Zeitschrift*").

Alexander I, der nærede liberale anskuelser — ialfald for en czar at være —, omgikkes længe med tanken paa at give sit rige en konstitution.

„*Historische Zeitschrift*" har nylig offentliggjort et merkverdigt aktstykke, der opbevares i Berlins hemmelige statsarkiv, og som indeholder intet mindre end en kopi af det foreløbige forfatnings-udkast. Den tyske konsul i Warschau fik nemlig i oktober 1819 leilighed til at afskrive selve originaldokumentet, der var forfattet af en franskmand Deschamps, privatsekretær hos keiserens fortrolige Nowositzow, og blev forsynet med egenhændige rettelser af Alexander selv under hans ophold i Warschau.

Hovedpunkterne er følgende;

Rusland deles i ti statholderskaber; hvert af disse faar en vis (beskeden) grad af selvstyre med egen statholder og en raadsforsamling af de høieste embedsmænd, men tillige med en hvert tredie aar i provinsens hovedstad sammenkaldt *stænderforsamling*.

Keiseren udnævner et *senat* for hele riget; senatet deles i sektioner, fordelte paa de forskjellige statholderskaber, hvor de danner stænderforsamlingernes respektive overhuse.

*) Disse er *beregnede* tal. For 1892 haves temmelig nøiagtige opgaver. Fordelingen er omtrent den samme; tilvexten falder væsentlig paa Syd Afrika.

Underhusets medlemmer vælges af adel og borgerskab; der vælges flere kandidater end der skal være deputerede, og keiseren udskyder saa efter behag det overkomplette antal. Denne stænderforsamling skulde saa diskutere statholderskabets indre anliggender og budget.

Tillige skal der hvert femte aar i St. Petersburg eller Moskva sammenkaldes en stænderforsamling for det hele rige; senatsektionen i den by, hvor denne „nationalforsamling“ holdes, danner overhuset. Alle storfyrster over 18 aar har sæde og stemme i senatet. Underhuset vælges efter lignende princip som statholderskabernes. Her diskutteres love og budget for det hele land. Livegenskabet skulde vedblive at bestaa.

Udkastet er forøvrigt temmelig uklart affattet og indeholder navnlig ingen bestemte garantier for stænderforsamlingens magt og kompetence; rimeligvis skulde den blot have raadgivende stemme. Keiserens store indflydelse paa valgene vilde desuden gjort denne repræsentation næsten illusorisk, et „noget“, der ikke var stort bedre end intet.

Der foreligger bestemte oplysninger om, at denne plan interesserte keiseren meget og paa hans befaling blev udarbeidet i alle enkeltheder, dog under iagttagelse af den største taushed. Noget forsøg paa at realisere den blev som bekjendt aldrig gjort; experimentet var for voveligt. Czaren har endnu den dag idag adskillig mere magt, end keiserens rettelig bør være.

Agatha Washington.

En studie.

(Af *Hosea Wilkins*).

(Slutning).

V.

Efter hurtig at have beroliget forældrene med, at hun nu atter befandt sig vel, sprang hun ovenpaa til sit eget værelse. Det laa mod floden med udsigt over den og haven. Træt og sløvt tog hun tøiet af sig, tændte lys og stillede sig hen foran speilet over toiletbordet stirrende ind i sit ansigt derinde. I flere minuter blev hun staaende slig, som om hun rigtig vilde finde ud, hvordan hun selv saa ud, hvorledes andre maatte se hende, hvorledes hendes hudfarve og racemerker stemplede hende og gjorde hende til et lavere væsen. Det var, som vilde hun helt og fuldt overbevise sig selv om, at hun virkelig var mulatinde, og at hun som saadan havde *noget* i sit ansigt, der stødte hende ud fra liv, glæde og kjærlighed. Hun vilde selv se og forvisse sig om dette forbandelsens kainsmerke. Hun vilde være sikker i sin sag, se det med egne øine, se sig selv som andre saa hende. Hun vilde jo ikke handle videre uden *vished*. Hun kunde i sin ophidsede sinds-

stemning let overdrive de tre ords betydning. Derfor stod hun der rolig og betragtede koldt sit eget ansigt. — Jo, det var ikke til at tage feil af. Kainsmerket var der, uudsletteligt, — den flade, brede næse, de vel store læber, krusningen i haaret, den brune hud. Intet uden døden kunde udslette det. Og hun forstod, at det maatte skille hende fra alt. Det var umuligt, at *han* kunde binde sig til et ansigt merket slig. Umuligt. Ethvert hvidt ansigt havde ret til at foragte hende. Hun tilhørte trods alt en lavere race. Ansigtstrækkene var blot dens merke. Racen selv stak vel dybere. Hun kjendte kun altfor godt den lavhed og raahed, der hører det farvede blod til. Det samme laa vel ulmende i hendes egne aarer med, og med tiden kunde det faa magten i hende. Hun maatte altid leve under mistanke. Negerblodet kunde vælde frem hvad øieblik som helst . . . Nei, hun var forbandet, forstødt. Og glæde eller hvile kunde der ikke mere findes for hende i livet; det maatte blive uafladelig pine og elendighed.

„Ja, *bare* en mulatinde,“ undslap der hende omsider, og hun sank mat ned paa en stol med bøiet hoved og hænderne foldet i fanget. — „Bare en mulatinde“ gjentog hun, idet hun løftede hovedet og vred hænderne stirrende vildt, fortvilet frem for sig med et fjernt blik, som maalte hun den brede, bundløse kløft, der skilte hende fra *alt*. — Hun krystede hænderne mod brystet, lukkede øinene og vaandede sig som i dyb, legemlig smerte. Saa reiste hun sig, gik et par gange op og ned paa gulvet og kastede sig paa sengen med ansigtet i puderne. Der laa hun længe stille, uden graad, uden bevægelse, bare saar og helt knust; først næsten bevidstløs under følelsen af de tre forbandende ord, der vedblev at tone hen over hendes væsens brudte strenge og vække hende hvert øieblik til ny smerte, — til at modtage slaget i hele sin voldsomhed paany.

Men som hendes sjæl laa der og vaanded sig under smerte og forbandelse, var det som den ubevidst søgte efter redning, efter et hvilested, et punkt, hvor den kunde slæbe sig hen og faa være i ro, i fred for de tre opslidende ord, om bare for en stund. Da saa hun for sig, uden at forbinde nogensomhelst bevidst tanke dermed, Mississippiens brede sølvbelte skinnende i maanelyset mellem de mørke bredder. De smaa bølger i strømmen glitred og glimted og syntes at vinke og hviske til hende, ømt og dragende. Der kom et pust af ro, stilhed, kjølighed og fred derfra. Det var saa vakkert, vandet, i slige maanelyse nætter. Saa kjølende — og i hende brændte blodet. Hun havde en følelse af, hvor godt det vilde være at synke ned i det bløde, kjølige vand, føle dem favne sig og lukke sig over en med evig glemsel og ende paa al smerte og pine; kainsmerket bortvasket; ikke mulatinde mere da.

Bare som en halvbevidst dragning, ikke som nogen klar tanke eller vilje stod det for hende.

Hun nød syn og følelse en stund og reiste sig saa igjen og gik til vinduet. Der løb Mississippien ganske rigtigt som et skinnende, funklende sølvbaand mellem de sorte bredder, og stjernerne glimted klart, men blegt ned gjennem den maanelyse, klare atmosfære. Hun stirrede derud vridende hænderne foran sig. Blikket mødte en buket af hendes yndlingsroser i en vase paa bordet foran vinduet. Hun saa paa dem. De syntes hende som minder fra en længst, længst svunden tid, fra den verden, hvorfra hun var udstødt. Hun tog dem ud af vasen og lugtede til dem, satte sig ved bordet med ryggen mod væggen ved vinduet, hovedet træt bagoverbøiet og øinene lukket, den ene arm hvilende paa bordet og roserne i den anden

haand, der laa slapt i fanget. Læberne var tæt sammentrukne og ansigtstrækkene haarde og bitre.

Saa reiste hun sig helt energisk, men rolig, tog atter hatten paa, fæstede roserne i brystet og kastede et tørklæde over skuldrene. Stilt sneg hun sig ned ad trapperne og ud i haven, videre gjennem denne og hen til den høie flodbred. Dybt dernede under hende skinnede det brede sølvbelte, stilt og dragende. Op fra det steg en mild, dæmpet, rislende musik af bølgeplasket og strømhvirvlen, — den lagde sig lægende, smertestillende, men ogsaa mægtig dragende, om hendes syge sind. — Dér var ro, dér alene; og ro *maatte* hun have. Ro og fred for disse ord, der vedblev at skingre gjennen hendes indre og øge smerte og fortvilelse. Ro, eller forstanden vilde snart springe i atomer. Ro for enhver pris. — Søvn var der ikke tale om. Og saa at vaagne igjen, — vaagne forfrisket og med nye kræfter endogsaa, slig at man kunde føle det hele lige skarpt om igjen. Nei, tanken paa morgendagen var ikke til at bære. Nu var nerverne lammet; hun vidste selv, at hun ikke følte elendigheden og fortvilelsen i al deres dybde nu. Hun havde ikke engang faaet tid til helt at maale dem. Men imorgen eller iovermorgen, ved høilys dag, efter nogle timers søvn og hvile —! Hun følte, at det vilde blive langt forfærdeligere. Og hun klatrede rolig ned ad den høie, bratte bred.

Noget bevidst maal, nogen klar tanke eller vilje havde hun fremdeles ikke. Bevidstheden var døvet. Hun bare kjendte lidelsen og saa de lyse, dragende vande, der bød ro og hvile, — og ro og hvile *maatte* hun have. Hun gik som en søvngjængerske. Uden at have gjort sig sit maal klart, gik hun rolig og energisk lige løs paa det.

Nede ved stranden laa faderens baad. Hun gjorde den løs, fik den med nogen møie skjøvet fra og sprang i den uden at bekymre sig om, at hendes kjole under fraskyvningen slæbte i vandet og at hun gik i vand til høit over anklerne.

Med aarerne tog hun nogle tag ret udover floden. Strømmen hjalp hende, og hun var snart et godt stykke fra bredden paa dybt vand. Hun lagde atter aarerne ind, rev hat og tørklæde af sig, det sidste saa voldsomt, at der faldt en regn af blade fra roserne ved hendes bryst. Hun saa ned paa disse, tog dem atter i haanden, lugted til dem og begrov ansigtet i dem. Saa rev hun dem pludselig istykker og kastede blade og stilke ud over den glinsende flade, reiste sig raskt, saa ud over den i maanelyset spillende og funklende flod, samlet kjolen om sig og satte den ene fod paa toften for at stige op paa den. Men der blev hun staaende, — staaende et øieblik, som var hun pludselig blevet stanset af noget eller nogen. Saa sank hun atter ned paa toften og over hendes læber kom det hviskende: „Men hvorledes?“ — Spørgsmaalet syntes rettet til stjernerne over hende, hendes øine var fæstet paa dem.

Og det *var* dem, der havde stanset hende.

I hint øieblik, da hun skulde stige op paa toften for at kaste sig ud, kom hun tilfældigvis til at se op. Der glimtede stjernerne vemodig blegt, — hendes gamle venner. Og synet af dem vakte hende som med ét til fuld, klar bevidsthed. Hun saa sin handling i et helt nyt lys. Stjernerne syntes hende, da hun fik øie paa dem, at gjøre fortvilede anstrengelser for at tiltrække sig hendes opmerksomhed. De blinkede og blinkede og syntes at skyde frem og bøie sig ned gjennem maanelyset. De talte til hende, og hun forstod dem. De syntes at lyse op med fuld forstaaelse af, hvad der foregik i hende. Og de tanker, der vaagnede i hende syntes

hende at komme fra dem, være deres ord og tale. Derfor var det ogsaa til dem, hun henvendte sit spørgsmaal. Dette forekom hende at være hendes *egen* første tanke, hvad der var gaaet forud var stjernernes ord, eller ord fra noget deroppe bagom dem. Og de var ikke vanlige ord og tanker heller. I et eneste sekund fik de tid til at sige og minde om saa meget, — saa meget, at det vilde taget mange minuter at udtrykke det fuldt i vanlige menneskelige tanker og ord. Det gjorde det samme indtryk paa hende, det betød det samme, som om nedenstaaende ord var talt. Men ingen ord *blev* talt, og ingen slige tanker helt tænkt. Der kom blot en følelse og forstaaelse af deres indhold over hende. Sit navn syntes hun dog at høre, saa ømt udtalt, at det fandt vei ind i hver krog af hendes sjæl og vakte alt tillive og bevidsthed: „Agatha, Agatha!" — saa var stjernebudskabets indhold. „Sans dig dog; du véd ikke, hvad du gjør. Din smerte gjør dig vanvittig. Du glemmer alt uden den. Som om du ikke havde andet og andre at leve for end dig selv og din egen lykke. Har du da helt glemt alt, hvad pligt og kjærlighed mod andre heder? Hvor er dine forældre nu? Vil du bringe over dem en dybere, langvarigere elendighed end den, du selv søger at undfly? Har du glemt alle dine bønner, længsler, løfter? Véd du ikke, at en høiere vilje har sat dig her med baand og forpligtelser, du ikke for en personlig sorgs skyld tør bryde eller forsømme? Tør og vil du unddrage dine nærmeste og din slegt de evner, som du véd, du eier, og den hjælp, du ved de kan yde dem? — Du har jo ønsket at lære den virkelige kjærlighed at kjende, at faa dele frelserens liv og verk. Og forstaar du ikke, at just nu prøves du. „Kun den, der tager op sit eget kors og følger mig, kan være min discipel," sagde han jo. Her er dit kors. Og du vil ikke tage det op og følge ham i arbeide og liv for andre. Du vil slænge det fra dig. — Kun den, der korsfæstes med ham, kan leve med ham. Vælg. — Og *husk min krone er en tornekrone*. Vil du bære den eller slænge den fra dig? — *Tag op dit kors, Agatha, og følg mig!*"

Og det var som svar paa dette at hendes fremhviskede spørgsmaal kom: „Men hvorledes?" — Hvorledes skulde hun kunne leve videre, hvorledes bære dette kors og fremforalt hvorledes „følge", blive til nytte, gjøre sin pligt. Hvad maal kunde stjernerne pege paa for hende?

Og stjernerne gav svar, forekom det hende. De blinkede og forklarede. Med ét huskede hun, at hun hørte en hel menneskerace til. Hun var ikke den eneste, der var merket og forbandet, ikke den eneste, der led derved. Hun saa alle disse mennesker, der led med hende, følte sig som en af dem. Nu havde *hun* lært lidelsen og forbandelsen fuldt at kjende og forstaa, og det maatte netop sætte hende istand til at kunne hjælpe, værge, kanske rædde andre fra dem; det var, — ja det var kald og indvielse til liv og arbeide for andre. Nu havde hun sit maal, lidelsen havde givet det. Hun *kunde* tage op sit kors og følge. Kanske, forklarede stjernerne videre, var der hundreder af andre unge piger, der i dette øieblik led som hun; tusener og tusener — flere og flere, eftersom racen udvikledes — vilde komme til at lide under forbandelsen. De kløvende ord, der skilte hende fra én menneskeslegt med dens liv og glæde, bandt hende ved fælles smerte og forbandelse til en anden. De ord, der tog hendes lykke, gav hende en pligt. — „Bare en mulatinde" — ordene, som rev hende bort fra den mand, hun elskede, var et baand, der knyttede hende til millioner kvinder, der trængte hjælp, og hvem hun gudskelov *kunde* hjælpe.

„Bare en mulatinde", — hun maatte løfte ordene op som en fane; under

dem maatte hendes liv føres kjækt og værdig; hun maatte drive det til at kunne ytre dem stolt og rolig; hun maatte adle og rense dem, saa den hele slegt af kvinder, hun tilhørte, kunde bære dem uden skamfølelse. De ord, der havde knust hende, skulde atter reise hende og hendes slegt med hende. De havde saaret næsten til døden; de skulde blive lægedom og liv for tusener. Hun følte det gik an. Skjændselsmerket skulde blive et seierstegn. Som de tidlige kristne havde taget et foragtet henrettelsesinstrument — korset — og gjort det til et frigjørelsens, seirens og glædens merke, saa skulde og vilde hun gjøre med de tre skjændende ord. — „Bare en mulatinde", — de saarede ikke længer. Hun holdt af ordene. Der var forjættelse i dem, seiersklang i dem. „Bare en mulatinde", — de slog som en eggende fane i frisk solfyldt bris om hende . . .

Kun faa minuter havde det hele varet, men strømmen havde dog ført baaden ganske langt nedad floden. Heldigvis for hende havde strømretningen ogsaa sendt den ind mod land igjen og faa aaretag fra de ikke uvante arme bragte hende snart atter til land — et ganske godt stykke vei fra hjemmet.

Hun gjorde baaden fast, klatrede op den bratte bred og fulgte stien, der løb langs den.

Jeg har nævnt, at et vist slegtskab lod sig, trods det saa helt forskjellige udseende, ane mere end spore mellem hende og faderen. Og nu var det som dette slegtskab pludselig var brudt frem i form af en energi og handledygtighed, der allerede satte nyt liv i hendes bevægelser.

I haven passerede hun en klynge af rosenbusker. Hun plukkede i forbigaaende en *hvid* rose, lugted til den og stak den i et knaphul. Stille gik hun op paa sit værelse, satte haar og dragt i orden og gik saa rolig som sædvanlig ned til forældrene.

„Far," sagde hun strax til denne, idet hun satte sig hen mellem ham og moderen. „Der er en ting, jeg vil bede dig om, som du maa gjøre for mig. Jeg vil reise op til Nordstaterne og gaa i skole. Du véd, vi kan komme ind paa de fleste høiere skoler der. Og jeg vil lære alt, hvad de hvide lærer, alt jeg kan finde deroppe, som kan være af nytte. Jeg vil blive der to, tre, fire aar, eller saalænge der er noget at vinde ved det. Og saa vil jeg komme tilbage og forsøge at gjøre noget for „farvede" kvinder og piger. Jeg er bestemt paa det, far. Jeg har tænkt nøie over det. Og jeg er vis paa, at det er Jesu ønske. Vil du gjøre det for mig? Jeg kommer hjem hvert aar i ferierne og skriver hver eneste uge, ser dere."

Det kom rigtignok temmelig overraskende for forældrene; men der var jo ikke andet at gjøre her end at indvilge. Og faa uger efter drog Agatha nordover.

VI.

Der vil være mange, som har seet og husker den unge mulatinde fra hendes ophold ved forskjellige læreanstalter i Norden. Stille og beskeden, vindende venner og vækkende beundring overalt, forfulgte hun uden stans med en forbausende arbeidskraft, iver og flid sit maal. Og først da hun havde vundet de største udmerkelser ved landets fremste lærdomsstiftelser, da hun ikke alene havde lært, hvad hun selv ønskede, men ogsaa vist, at en mulatinde med lethed kan lære og gjøre alt, hvad de bedste blandt de hvide kan gjøre, først da vendte hun tilbage til sin

fødeby og begyndte udgivelsen af det organ for farvede kvinder, „*Bare en mulatinde*“, ved hvilket hendes navn er blevet uadskillelig knyttet til den sorte eller blandede races udviklingshistorie og er blevet saa omfattet af kjærlighed, at faar denne race nogensinde sine egne „helgener“, saa bliver vel Agatha Washington en af de første af disse. Ustanselig og paa alle optænkelige vis arbeidet hun for at udvikle og forædle den farvede kvinde, indgive hende selvagtelse og selvtillid og gjøre navnet mulatinde til et hædersord. Og samtidig gjorde hun alt, hvad der fra den farvede races side lader sig gjøre for at mindske og udfylde kløften mellem de to. Det var naturligvis de unge kvinder, til hvem hun særlig henvendte sig og for hvem hun blev — for tusener af dem — en klog moder og raadgiverinde, hvem alle holdt af, alle troede paa, og hvis raad man gjerne fulgte alene for *hendes* skyld.

Men dette er offentlig historie og vedkommer os ikke her. Som en besynderlighed fra denne tid vil jeg blot endnu nævne, at paa hendes skrivebord fandt man altid i et glas vand en *hvid* rose, — aldrig mere røde; hun havde tabt kjærligheden for disse hin nat paa Mississippien. Det var, som om den forandring der da kom over hende, den forsagelse og den sammensmeltning af de to naturer i en uselvisk, omfattende, men helt virkelig og menneskelig kjærlighed, som da fandt sted, som om alt dette fandt udtryk ved at de hvide roser fortrængte baade stjerner og røde roser fra den første plads i hendes sind og hjerte. Den idealitet, der før havde sværmet blandt stjernerne, fandt hvile i sindigt og nyttigt jordisk arbeide. Og det hede blod var blevet som helt renset fra alt, der gik i selvisk eller sanselig retning.

Og da hun efter blot sex arbeidsfyldte aar en formiddag fandtes død i sin stol ved skrivebordet, pen i haand og overkroppen lænende mod bordet — et gammelt hjerteonde var lægernes udsagn —, da stod ogsaa som sædvanlig den hvide rose blandt papirerne paa bordet.

Hendes testamente, der forøvrigt blot indeholdt bestemmelser om bladets fortsættelse og en del midlers uddeling blandt forskjellige personer, udtalte det som hendes ønske, at der ved hendes grav blot maatte blive stillet en simpel sten uden navn eller anden indskrift end denne, som ogsaa læseren vil finde der:

„*Bare en mulatinde.*“

Monte Carlo og videnskaben.

(Efter professor *Karl Pearson*).

Prof. Karl Pearson har en helt opsigtvækkende artikel om roulettespillet i Monte Carlo i det sidste hefte af „*Fortnightly Review*“. Helt skarpt angriber han det og lader os forstaa, at ikke alt gaar rigtig til dernede. Dette gjør han gjennem en matematisk afhandling og en satirisk tirade, om at enten er Monte Carlos roulettespil et al naturen trodsende og staaende mirakel (i ordets fuldeste forstand), eller den del af den matematiske videnskab, der befatter sig med sandsynlighedsberegning og som

i vor tid har fundet saa mangfoldig anvendelse i det praktiske liv, er aldeles i vildrede og maa helt omkalfatres. Sikkert er det, siger han, at videnskaben og Monte Carlos roulette er i uforsonlig strid. Enten er der noget galt eller mirakuløst ved rouletten, eller den møisommelig opbyggede videnskab er humbug. I hvert fald, siger forfatteren spydig, men varsomt, „lyder ikke Monte Carlos roulette de samme love, hvorefter f. ex. et almindeligt pengestykke, som ingen for anledningen har doktoreret, gebærder sig, naar man gjentagende kaster det op i luften for at se, om hode eller krone vil falde op. Det udoktorerte pengestykke lyder fuldstændig de love, videnskaben tror sig at have opdaget; men Monte Carlos roulette trodser dem paa den mest eggende og slaaende maade.“

Som bekjendt existerer der en hel videnskab, der giver sig af med at beregne det tilfældige og sandsynlige i liv og natur; den udgjør en egen og fuldt udarbeidet gren af matematiken. Livsassuranceforeninger og brandforsikringsselskaber bygger paa dens resultater og opererer med sine kapitaler i tillid til dens love. Den hviler paa et uendeligt antal af iagttagelser og experimenter udarbeidet af en række af de dygtigste tænkere og matematikere. Det viser sig, at selv tilfældet har sin lov og lader sig beregne med matematisk nøiagtighed. Kun Monte Carlos roulette trodser disse beregninger og følger ingen lov, følgelig heller ikke tilfældets. Den er et mirakel eller et stykke absolut kaos.

Kastes et pengestykke i luften som ovenfor beskrevet, saa kan vistnok ikke nogen beregning eller videnskab sige, hvilken side efter det enkelte kast vil falde op. Men den han sige med absolut vished, at kastes pengestykket paa denne maade flere tusen gange, saa vil begge sider falde op omtrent lige mange gange. *Omtrent*, — ikke nøiagtig lige mange gange. Nøiagtig vilde det blive, ifald pengestykket blev kastet *uendelig* mange gange. Men *variationen* fra den nøiagtige lighed lader sig atter *omtrentlig* beregne for et givet antal kastninger (og for et større antal er den ganske liden), og denne sidste omtrentligheds størrelse er atter love og formler underlagt; — man har saaledes en række love og formler, som i hvert enkelt tilfælde med høi grad af nøiagtighed vil svare til det virkelige experiments resultat. Teori og experiment eller fakta findes at samstemme paa skjønneste vis. Man har prøvet teori og formler i tusener af tilfælder, og altid findes de tilforladelige. Kun rouletten ved Monte Carlos spillebord byder dem trods.

Om jeg kaster et pengestykke paa den ovenomtalte maade flere tusen gange, saa vil resultaterne altid stemme slaaende med teoriens og formlernes beregninger i alle dele. Ja selv i Monte Carlo finder man, at *andre*

spil følger videnskabens formler og afgiver nye exempler og nye beviser paa deres rigtighed. Det er alene rouletten, som helt og holdent sætter sig ud over dem. Den er simpelt hen ikke saa tilfældig som alle andre tilfældige ting i verden. Den er mere regelmæssig, altfor regelmæssig, til at kunne komme ind under benævnelsen tilfældig.

Og dog for en overfladisk eller ikke-matematisk iagttager synes den at efterligne tilfældige tings adfærd ganske godt. Ja selv en matematiker kan narres af den. Thi det er kanske det pudsigste ved rouletten, at den ogsaa delvis lyder, støtter og beviser videnskabens formler og beregninger, og det endog meget slaaende; det er bare i et punkt, at den byder dem trods og bliver til et staaende mirakel.

En roulette er en cylinder med 37 rum, hvert indeholdende et tal fra 0 til 36 og hvert vexelvis farvet rødt eller sort. Naar det spilles, sættes cylinderen i roterende bevægelse, medens en kugle stødes mod den i modsat retning i en rende, der ligger over cylinderen. Kuglen maa saa tilslut falde i et af de 37 rum. Og spillet bestaar i at vædde mod banken om, i hvilket rum kuglen vil falde, — om i et rødt eller sort, i et med lige eller ulige tal, o. s. v.

Nu, her skulde man have et glimrende exempel, paa det rent tilfældige. Maskinen burde egne sig udmerket til anstilling af oplysende experimenter ved et videnskabeligt foredrag over sandsynlighedsberegningen. Og det var netop paa denne vis, at artikelens forfatter kom til at undersøge det merkelige instrument. Han ønskede at kunne illustrere sine foredrag ved en række virkelig udførte experimenter, og af disse, for studenternes øine at uddrage og aflede formler og love. Han begyndte med selv at kaste et pengestykke paa den ovennævnte maade flere tusen gange og notere resultatet hver gang. Men det blev noget trættende. En del venner hjalp ham til andre experimenter: men endda manglede han den rigdom paa fakta, som han ønskede, da nogen foreslog at benytte Monte Carlos roulette og dens resultater. Heldigvis behøved man ikke selv at sidde og tælle og notere resultaterne, idet spillepanken udgiver et blad, hvori samtlige resultater offentliggjøres til underretning for spillere. Her havde man altsaa et righoldigt materiale, en ren guldgrube af experimenter for en matematisk professor. Monte Carlo forekom forfatteren som et fuldstændigt matematisk laboratorium. Og han kastede sig med iver over de nævnte blade og deres optegnelser. De første resultater var ogsaa helt interessante og gav en meget smuk illustration af teori og formler.

Fraregnes nullet, saa skulde kuglen efter flere tusen spil stanse næsten nøiagtig lige mange gange ved lige og ulige tal og ved røde og

sorte rum, omtrent 50 % ved hver af disse. Det gjør den ogsaa. Resultatet af over 16,000 spil viste saaledes 50.15 % røde kast og 49.85 % sorte, altsaa blot en yderst liden afvigelse. En saadan afvigelse kræver som nævnt formlerne ogsaa.

Af 16,019 spil stansed kuglen 8053 gange ved røde tal. Det halve (som altsaa ikke er at vente nøiagtigt), vilde jo være 8009 eller 8010. Her er altsaa en afvigelse fra de 50 % (eller nøiagtigt halve, af 43 eller 44 hvorpaa der intet er at sige. Det er, hvad man kunde vente, og holder sig inden formlerne. Her er altsaa alt i fuldkommen orden. I denne henseende harmonerer rouletten og de videnskabelige tilfældighedsberegninger.

Men nu er der en anden tilfældighedernes lov. Det er ikke nok, at rødt og sort *vexler* og at det endelige resultat efter mange spil viser jevn fordeling mellem de to farver. Sandsynlighedsberegningen bestemmer ogsaa, *hvorledes vexlingen* skal finde sted. Den sker naturligvis ikke saa, at rødt og sort hele tiden jevnt vexles ad, først rødt, saa sort igjen o. s. v. Det hænder ofte, at rødt følger paa rødt, to, tre og endog flere gange, før der kommer sort. Det samme sker naturligvis for den anden farves vedkommende. Det er netop dette, som skaber det tilfældige og det for det enkelte tilfælde uberegnelige. Men ogsaa her hersker der lov. I det store hele maa i et af to tilfælder kuglen falde paa rødt; i et af fire tilfælde maa der følge to røde efter hinanden; i et af otte, tre røde, o. s. v. Men dette gjælder naturligvis alene, hvor der spilles mangfoldige gange. Det lader sig udtrykke ved at sige, at sandsynligheden for, at rødt vil komme, altid er som $^1/_2$, sandsynligheden for, at rødt vil følge hinanden to gange som $^1/_2 \times {}^1/_2 = {}^1/_4$ og for, at det vil følge hinanden tre gange som $^1/_2 \times {}^1/_2 \times {}^1/_2 = {}^1/_8$ o. s. v. Forestiller vi os nu rouletten gaaende, og vi betragter et større antal spil, saa vil vi merke, at farven skifter tilsyneladende aldeles uregelmæssig. Først kan der komme vexelvis et par røde og et par sorte, saa kan rødt følge paa hinanden to, tre gange, saa vexelvis igjen, o. s. v., og undertiden indtræffer der besynderlige tilsyneladende brud paa tilfældighedens lov, idet f. ex. rødt kan vedblive at komme, uden afbrydelse af sort, op til 8, 9, 10, 11 og flere gange. Men dette tilsyneladende brud paa tilfældighedens lov er netop i virkeligheden et bevis paa den. Den kræver netop med en vis beregnelig regelmæssighed disse besynderligheder. Og de indtræffer ogsaa *overalt*, hvor tilfældet opererer frit, — overalt *undtagen ved rouletten i Monte Carlo.*

Tager vi for os en række paa flere tusen spil, og vi deler eller opløser denne, ikke i enkelte spil, men i *farvesæt*, saaledes at vi noterer hver gang der skiftes farve, hvor ofte dette sker og hvor mange gange den samme farve kommer op i hvert sæt, saa finder vi efter ovennævnte maade

at beregne sandsynlighederne paa, at f. ex. af 2048 farvesæt maa vi vente os 1024 (eller $^{2048}/_{2}$) bestaaende blot af ét kast, 512 ($^{2048}/_{4}$) hvor farven følger to gange paa hinanden, 256 ($^{2048}/_{8}$) hvor farven gjentager sig tre gange uden afbrydelse, 128 med fire gange, 64 med fem gange, 32 med sex, 16 med syv, 8 med otte, 4 med ni, 2 med ti, 1 med eleve og, med et høiere tal end eleve. Det hele vil udgjøre noget over 4090 spil eller kast. Paa et sligt antal spil vil altsaa farverne fordele sig temmelig nøie som her beregnet. Det lader sig let prøve paa mange forskjellige vis, — med et pengestykke f. ex. ved at se, hvor mange gange samme side falder op efter hinanden — og slaar altid omtrentlig til, *undtagen ved Monte Carlos roulette.*

Som exempel paa, hvorledes det tilfældige lader sig beregne og hvorledes beregningen stemmer med experimentet, gives her et forsøg, som forfatteren foretog med et pengestykke. Han kasted det flere tusen gange og noterte, hvor ofte det forandrede side, og hvor mange gange det i hvert sæt (mellem hver sideforandring) faldt paa samme side. Der blev 4191 slige sæt og de fordeltes som følger:

Antal gange i et sæt:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Efter beregn. skulle der blive af sæt:	2095	1048	524	262	131	65	33	16	8	4	2	1
Ved experimentet blev der:	2163	1056	477	240	120	68	40	15	4	5	0	1

Og her er et exempel taget fra Monte Carlo, fra et andet spil. Det viser, at de vanlige love og beregninger holder stik selv i Monte Carlo *for alt uden rouletten*:

Antal sæt:	1	2	3	4	5	6	7	8	over 8
Beregnet	142	71	37	18	9	4	2	1	1
Virkeligt	139	72	37	17	8	4	2	4	2

Ogsaa de afvigelser fra det beregnede, som her forefindes, er som allerede ovenfor nævnt underlagt lov og beregning igjen. Og det er netop i dette punkt, at rouletten viser sig naturtrodsende og mirakuløs. De her beregnede tal gjælder nemlig i grunden blot for et uendeligt antal spil. For et begrænset antal ved og venter man derfor, at det virkelige tal skal afvige fra det beregnede i nogen grad. Og for denne afvigelse kan man for et bestemt antal spil og for hvert „sæt“ beregne en *gjennemsnitlig størrelse.* Det vil sige: tænkte vi os de 4191 „sæt“ af pengekastning gjentaget mange tusen gange, saa vilde den for hele denne „række af sæt“ gjennemsnitlige afvigelse fra de beregnede tal vise den ovennævnte størrelse. Men inden hver enkelt „række“ vil naturligvis de virkelige af-

vigelser afvige noget fra de *gjennemsnitlige*, dog saa at ogsaa *denne* afvigelse har sin lov og lader sig sandsynlighedsberegne.

Nu viser det sig, at hvor det angaar pengestykkets kastning, der afviger de virkelige „afvigelser“ ikke saa særdeles fra de gjennemsnitlige. Kun for to sæt er de dobbelt saa store. Men for roulettens vedkommende er den virkelige afvigelse for et sæts vedkommende næsten *ti gange* saa stor som den beregnede, for et andet sæt *ni gange* saa stor, for et tredie fire gange og for et fjerde og femte tre gange. Nu lader det sig videre beregne, at sandsynligheden for en slig afvigelse som ni eller ti gange den gjennemsnitlige blot er som en mod flere millioner. Med andre ord der maatte spilles mange millioner „rækker“ af slige „sæt“ af spil, som her blev analyseret (over 16,000 enkelte spil), for at man skulde kunne vente sig den her fundne „afvigelse“. Det vil atter sige, at selv om rouletten var blevet holdt gaaende fra de tidligste geologiske perioder af og indtil nu, saa vilde vi ikke have kunnet vente os én slig „afvigelse“ engang, som de to, der forefaldt i disse 16,000 eller to ugers spil. To slige afvigelser paa fjorten dage er simpelthen *et dobbelt mirakel.*

Nu er det naturligvis *muligt*, at ét sligt mirakel kunde indtræffe netop i de to undersøgte uger, — usandsynligt som det er. At de to tilfælder skulde indtræffe, er derimod omtrent umuligt. Saa undersøgte man imidlertid andre to uger med lignende resultater. Afvigelserne var ogsaa her af enorm usandsynlighed. En tredie undersøgelse af to uger gav lignende resultat. Og dette var da nok til at afgjøre, at enten er Monte Carlos roulette et staaende mirakel, der trodser alle sandsynligheds-love eller den matematiske videnskab, hvormed vi her har at gjøre, er bygget paa sand. Og saa staar det da nu. Enten er rouletten i Monte Carlo eller matematiken gal. Og i hvert fald er *ikke* roulettespillet i Monte Carlo hasard- eller tilfældighedsspil. Rouletten opfører sig ikke som alle andre ting, der er tilfældighedens lov undergiven.

I det store hele viser undersøgelserne, at medens fordelingen af farver og af lige og ulige tal procentvis mellem de to grupper udgjør en meget pen illustration af tilfældighedens lov, som matematiken kjender og beregner den, saa vexler farverne meget hyppigere, end tilfældighedens lov tillader eller gjør det muligt, og særlig falder rouletten aldeles ud af harmoni med denne lov, hvor det gjælder de mindre „farvesæt“ paa 2, 3 og 4 farver, af hvilke apparatet har altfor faa. Det er ikke *tilfældet*, der styrer den, saalidt som det er tyngdekraften, der driver et lokomotiv. Dens bevægelser er i strid med de kjendte naturlove. Den synes at være et mirakel, eller rettere sagt *en maskine*, der gjør daglige mirakler.

Tao.*)

(I anledning en artikel i „*Atlantic Monthly*" af *William Davies* — ved *Red.*).

Kinesisk religiøs og etisk literatur er overordentlig righoldig og interessant. Der hviler over alt en mildhed, en fred og fredsommelighed, der virker gribende og velgjørende. Den mangler det gamle testamentes storslagenhed, men ogsaa det haarde, ofte bitre præg, som den jødiske karakter har paatvunget dette. Derimod minder den slaaende i aand og tanker om evangelierne. Selv i formen minder den ofte om dem, idet den vrimler af korte, kjernefulde *parabler*, hvor en stor sandhed paa en lun, ofte lidt humoristisk og exentrisk maade slaaes fast og ved den helt pudsige iklædning bider sig ind i sindet. Særlig interessant og slaaende er Mencius' parabler.**)

Denne literatur er overordentlig gammel, og skriver sig som vor egen bibel fra mange forskjellige tider og mænd. Den er gjennemgaaende af høi og fin moralsk karakter. Vi finder i den det meste af evangeliernes moral, og det ikke blot som tørre forskrifter, men som levende, frisk aand. Den skiller sig fra hinduernes religiøse literatur, netop ved, at den lægger den hele vegt paa og omtrent udelukkende befatter sig med moral, opførsel, livsførelse og praktiske etiske spørgsmaal, medens den indiske literatur for en væsentlig del bestaar i filosofiske spekulationer over livets og guddommens natur. Kineserne lægger altid vegten paa handling og liv, hinduerne paa viden og visdom. Den „sande vismand" blandt kineserne er den, der lever nobelt og ret. Hinduen søger at blive ét med den evige, med guddommen ved tænkning, ved forstaaelse. Han søger at hæve sig over det timelige og skiftende ved tankens magt, ved helt at forstaa livets natur og operationer. Kjendskab dertil — *forstaaelse* — er det evige liv. Kineseren derimod søger det evige liv gjennem handling og karakterens vext. Godhed er for ham „veien". Han frelses fra død og undergang ved et godt liv. Og bliver ét med det evige ved at bringe hele sit daglige liv i harmoni med de etiske love.

Hinduernes religion er derfor for en stor del vanlig filosofi over naturens énhed, kræfter og virkninger etc. Kinesernes religion er moralsk studium og moralsk liv. Den ene er væsentlig intellektuel, den anden etisk.

Dette karaktertræk er fælles for begge de to store religioner, der har opstaaet i Kina, saavelsom i betydelig grad for den buddhisme, der uddreven

*) Nyt tidsskrift for 1883 indeholder en artikel af „*Kringsjaa*"s redaktør om dette samme emne. Kildeskrifter (eller væsentlig *Tao-te-king*) findes i flere engelske oversættelser, en af Herbert A. Giles og en anden af professor James Legge i „*Sacred books of the East*". Der er ogsaa en tredie af Chalmers, „*The speculations of the old philosopher*".

**) Se Samtiden for 1892, hvor der findes en artikelrække om denne lærer.

fra Indien fandt et nyt hjem i det store „himmelske rige“. „Retfærdighed“ og „velgjørenhed“, „ærlighed“ og „kjærlighed“ er de ord, vi stadig, til monotoni, støder paa i de kinesiske bøger.

Ligeledes er det fælles for begge de to store kinesiske religioner, „*konfucianismen*“ og „*taoismen*“, at de samler hele den religiøse følelse om den moralske lov og dens opfyldelse. Gud og gudstilbedelse i kristelig forstand existerer næsten ikke. De finder blot, at livet indeholder og sammenbindes af *love*, udgjør et *ordnet rige*. Denne orden tilbeder de og søger de at lære at kjende for saa at bringe sit eget liv, den enkelte persons som det hele samfunds, i harmoni dermed. De finder denne naturens og livets orden i og for sig at være et mysterium, hvis væsen og grund ingen kan fatte. Hvorfor den er, ved ingen. Dens tilværelse og natur er ufattelige. Men den *er*, og dens *indhold* kan vi forstaa og maa vi lyde. Det er hovedsagen. Og den er velgjørende, den er kjærlig. Den sender blomster og solskin. Den giver liv; den skaber kjærlighed. Den sender smil og latter. Den velsigner gjennem al evighed. Den er som en elskende moder overfor al verden. Den samler beskyttende menneskene inden sine arme. Vi hviler i fred og sikkerhed ved dens bryst. Den er velgjørenhed. Den er sandhed. Den er ret og retfærdighed. Den er alkjærlighed. Jo mere vi lærer den at kjende, desto mere maa vi beundre den. Den er fuldkommen. Blomsterne udsender sin vellugt ved den, og ved den tænker og føler og elsker vi. Samvittigheden er dens dunklere eller klarere speilbillede i vort eget sind. Fornuften er dens ekko i vort indre. Den er alle tings moder. Men ufattelig er den i sit væsen, og uden navn. „Maa jeg give den et navn,“ siger Lao-tsze, „saa kan jeg blot kalde den det *store*.“

Udover denne opfattelse af en verdensordning, af livet som et lovfast hele, et ordnet rige, gaar ikke og søger ikke kineseren. Bortenfor ligger det ufattelige, hvis existense han indrømmer, men som han finder det unyttigt at spekulere over. Hvorledes og hvorfor denne orden er der, hvad den er, hvad dens *væsen* er, om noget eller nogen staar bagom den, etc., dertil svarer de kinesiske vismænd med eggende ro „vi ved ikke“. Derimod ved de, at i kjendskab til og lydighed mod denne ordens indhold ligger al lykke og alt godt i verden og alt haab om lykke eller godt. Derfor sætter de al sin evne og energi ind paa dens indholds undersøgelse og al sin religiøsitet ind paa at lyde de love, de saaledes finder, og virkeliggjøre det liv, der saaledes kræves.

— Denne orden finder de jo paa alle livets omraader og i alle naturens riger; men de helt praktiske kinesere opdagede tidlig den sandhed, hvorfor vestens nationer til det sidste har været blinde, at hvad der vedkommer os mennesker mest i denne naturens orden og dens love, hvad vi først og

fremst bør lægge os efter, er den del, der direkte vedkommer os, de love, som *vi* har at lyde, det vil sige naturens *etiske* love, den *moralske* del af verdensordningen. Det er bra nok at kjende de love, der raader for stjernernes gang og blomsternes vext, men nødvendigere at kjende de love, der raader for vor egen udvikling, vor egen lykke og samfundenes vel. Disse love er de etiske. Mens saaledes vestens videnskab særlig har kastet sig over naturens fysiske love, den del af den store verdensorden, der angaar stjerner, fjelde, dyr og planter eller endog vore egne legemer — ryghvirvler og blodceller —, og medens hinduerne med forkjærlighed har beskjæftiget sig med metafysik, med den del af den store verdensorden, der finder udtryk i vor egen *tænknings* kræfter og love, saa har kineserne fra umindelige tider af havt sin opmerksomhed henvendt paa den del af den store verdensorden, der angaar *vor egen opførsel*, *vore egne handlinger* og *vort eget aktive liv*, — de moralske love. De fysiske videnskaber har de forsømt, spekulation og verdensfilosofi har de forsømt; men tidligere end noget andet folk hævede de moralen til en virkelig videnskab. Derfor forbauses man ogsaa ved i kinesiske bøger fra aarhundreder før Kristi fødsel at møde ord, tanker og sætninger, der enten klinger som ekko af det nye testamente eller synes skrevne af vor egen tids foregangsmænd paa den etiske videnskabs omraade.

En følge heraf har da ogsaa været, at Kina tusen aar tidligere end vesten var et civiliseret land, et *ordnet* rige, hvor ret og mildhed førte sceptret. Med rette kunde kineserne benævne sit fædreland det „himmelske rige“ gjennem tider, da den øvrige verden i sammenligning med de ordnede forhold, det velvære, den fredsommelighed, den godhedens og kjærlighedens aand, som *der* herskede, befolkedes alene af barbarer. De havde — relativt talt — grundet et stykke himmel paa jorden, og fred og civilisation herskede der, medens vore fædre var fremmede for hver høiere tanke og hver noblere følelse. Men deres forsømmelse af de fysiske og metafysiske studier satte dem efterhaanden tilbage for andre nationer, hvor disse pleiedes. De kom langt i den retning, de forfulgte. Men den menneskelige udvikling naar aldrig sit høieste ved énsidighed. Alle karakterens og livets sider maa udvikles, og som de udvikles, støtter og ansporer de hinanden. Denne støtte og ansporen fra andre hold og studier savnedes i Kina. Man kom langt, men ikke langt nok, og saa stansede man. For at beskytte sig mod barbariet, stængte man riget mod fremmed paavirkning. Den vundne civilisation forstenedes. Den blev énsidig og stiv. Og saaledes finder vi den fremdeles.

Alt, hvad her er nævnt, er fælles for de to store kinesiske religioner.

— Endnu en ting er ogsaa fælles for de store profeter eller lærere og vismænd inden begge religioner. Det er naturligt for et samfund, der tilbeder moralen og sent og tidlig befatter sig med opførsel og pligter, at have en tendens mod at lægge vegten over paa det ydre, paa detaljer, og glemme det indre, aanden, hvori der handles. Denne tendens viser sig slaaende blandt kineserne og i deres literatur. Men *mod* den optraadte de store lærere, som de jødiske profeter optraadte mod deres folks religiøse vildfarelser og misbrug. Og her finder vi netop grundtonen hos alle disse kinesiske vismænd. Det er mod denne feilagtige opfatning af moralen, de præker. Og atter og atter stiller de kravet paa, at hjertet selv, aanden maa være gjennemsyret af det rette og gode. De hader, siger de, moralsk handling, der ikke kommer fra hjertet, der ikke gjøres af kjærlighed til det gode og rette, men af tradition, egennytte eller simpel, kold pligtfølelse. Det er ikke nok, raaber saaledes Mencius, at vi gjør ret og viser barmhjertighed. Vi maa saa at sige *være* retfærdighed og barmhjertighed. Det er ikke nok at besidde dyder, siger Lao-tsze, vi maa være ét med al dyd. Det godes natur maa pulsere i os. Man ser strax, at det er den samme idé, der finder udtryk i den kristne tanke, om at selve den *hellige aand* maa bo i og handle gjennem mennesket. Moralen maa være organisk, ikke mekanisk.

Og sit ideal eller forbillede søger de i saa henseende atter i naturen. Den gjør, hvad ret er, fordi den er ret. Den anstrenger sig ikke for det. Den bare handler, og den evige orden skinner frem gjennem dens handling. Den ræsonnerer og grunder ikke; den siger ikke: nu maa jeg gjøre saa og saa, for det er ret, og jeg maa gjøre det, som er ret; den bare gjør det, som er naturligt for den, og se, det *er* ret. — Saa maa det ogsaa være med mennesket. Saa indforlivet maa det rette og gode være i os, at vi blot har at handle, som det falder os naturligt, og handlingerne vil vise sig rette og gode. Først da er vi helt moralske mænd. Først da er vi i harmoni med den store verdensorden og forstaar den. Da ytrer den sig gjennem os menneskeligt eller etisk, som den gjennem stjernerne og blomsterne ytrer sig i forskjellige fysiske tungemaal.

Og se videre, siger de, hvor stilt, umiddelbart og upaatrængende naturen gjør alt. Den blæser ikke i basuner og averterer sin handlemaade vidt og bredt. Den anstrenger sig heller ikke. Den synes slet ikke at handle. Den synes altid at hvile. Dens ansigt er altid smilende og roligt. Den tager alt med ro. Og dog, se, hvor mægtig den handler og altid naar sit maal. De store trær voxer uden støi. De mægtige floder vandrer mod havet uden anstrengelse og uden træthed. — Vi maa lære af naturen at handle slig. Den virkelig store mand gjør det. Han støier

ikke, braaker ikke; hans ansigt viser altid fred og tilfredshed; han synes at tage alting let og med ro; og dog naar hans signende indflydelse til verdens fjerneste kanter. (Sml. „Han skal ikke opløfte sin røst“ . . ., etc.). — „Mange menesker,“ siger Mencius, „minder mig i sin stræben og jagen, ja selv i sine anstrengelser paa det moralske omraade om folk, der søger at voxe ved at staa paa tærne og strække sig. Man voxer ikke paa den vis. — Eller de faar mig til at tænke paa en bonde, der søger at faa sit korn til at gro ved at trække i det. Vext kommer ikke udenfra, men indenfra, og den kræver tid.“

De har alle meget at sige mod denne støiende, anstrengte livsførelse. Roligt og naturligt skulde menneskets liv være som den solbelyste naturs. Som blomsten udfolder sit væsen i stilhed og beskedenhed, uden støi og uden anstrengelse, saa skulde mennesket paa lignende vis udfolde sin natur og blomstre ud i retsind, sanddruhed og kjærlighed.

Men ingen af de kinesiske vismænd har givet denne naturefterlignelse og stilhedstilbedelse mere omfattende udtryk end taoismens grundlægger, den stille, vindende, kvækerlignende seer Lao-tsze med sine tanker og sandheder, der skinner frem for en som klare, lysende stjerner, — lige saa naturlige, beskedne og mægtige.

Taoismen faar sit navn fra ordet *Tao*, der i denne religion svarer til Gud i den kristne. Men det betyder ikke Gud; dets rent bogstavelige betydning er *Vei* — naturens store vei, den vei alting gaar, den maade, hvorpaa alt hænder, den lov efter hvilken alt sker, den store *Orden* — og det er benævnelsen netop for den store og evige verdensorden, som vi har seet, at alle kinesere erkjender og tilbeder. Og det er Lao-tsze, der har skildret den netop saaledes, som nævnt i begyndelsen af denne artikel. Det er ham, der gav den navnet *Moder*, der hæved erkjendelsen af en *naturens orden* til tilbedelse og øm, begeistret religion. Tao er hans moder; han hviler ved dens bryst. Den bespiser ham. Den taler til ham. Alle *ting* i verden er dens ord. Han bliver aldrig træt af at lytte til den. Den er saa stor, saa vidunderlig, saa herlig, saa almægtig, denne verdensorden, saa vakker, saa tilbedelsesværdig. Den tænder en brændende kjærlighed i hans bryst. Hvor elsker den ikke menneskene! Hvor slaar den ikke sine arme ømt om ham! Hvor vugger den ham ikke i sit skjød! Han føler sig som et barn paa dens fang. Og det er det største i verden, siger han, at føle sig som et barn paa den store Taos kjærlige fang. Han ser op mod stjernerne, og der glitrer den og taler og nynner om kjærlighed og omsorg for ham, slig at det dugger for hans øine, og hjertet bliver varmt i hans bryst. Han ligger i det bløde græs, og blomsterne vugger i vinden og er som den store Taos gjenkjendende nik til ham. „Den, der

har fundet Tao, har intet mere behov, han har alt.“ Og „Tao støder ingen bort, den elsker og den drager alle paa hele jordens kreds. Alle er Taos børn, og den kjender ikke forkjærlighed eller partiskhed. — Saa maa og Taos børn være mod hverandre; thi det gjælder i et og alt at følge Tao og tage exempel efter den, indforlive dens love i os og blive ét med den. Vi maa elske, som den elsker, alle paa jorden. Vi maa gjøre godt mod alle, som den gjør. Den sender frugtbarhed og lys og velsignelse til den onde saa vel som til den gode. Saa maa og vi gjøre, gjøre godt mod den, der gjør godt mod os, men ogsaa godt mod den, der gjør ondt mod os. Godt beseirer ondt og kjærlighed had. Gjør vi godt mod dem, der gjør ondt mod os, saa bliver tilsidst alle gode.“

„I sit væsen er Tao aldeles ufattelig. Den er et bundløst dyb. Vi véd blot, at den er, og at vi kan følge den, stole paa den og blive ét med den. Den er usynlig, og dog sees den i alle ting. Den er tomhed og intethed, og dog er den alle tings fylde, form og væsen. Ingen kan se Tao, ingen kan fatte Tao, ingen kan udforske eller definere Tao; men den er om os overalt og omarmer os til enhver tid, og den, der lyder og følger den, bliver ét med den og som et barn ved dens bryst. Og den, der er ét med Tao, kan ikke dø, han er usaarlig; thi Tao er evig.“ — Med andre ord: ved at komme i fuld harmoni med den store verdensorden, løftes man ud af det, som er forbigaaende og tid og undergang underkastet. Man lever i det evige; man har løsrevet sin personlighed fra det forgjængelige og fæstet den til det uforgjængelige. Og harmoni med den store verdensorden opnaar man ved at pleie det væld af godhed, som hvert menneske bærer i sit bryst og ved at udvikle dette, til det fylder den hele personlighed. Da er man ét med Tao, da har man fyldt sig selv med evigt liv; thi det gode er Tao og er evigt liv.

Saa er i korte drag læren om *Tao,* som den er fremstillet i den lille bog Tao-te-king, der skriver sig fra 600—400 aar før Kristi fødsel og antages at være seeren Lao-tszes eget verk. Som det ofte gaar, er den simple og i sine grundtræk som i mange detaljer ophøiede og tiltalende lære blevet aldeles forvansket gjennem senere tider og overlagt med en ustyrtelig mængde barbari og afguderi, saaledes, at den moderne, populære taoisme er noget ganske andet og lavere end dette. Men taoisten har dog sin Tao-te-king, hvor ordet endnu flyder rent og klart, som den kristne selv i den katolske periodes værste tider endnu besad uforvansket sit nye testamente.

Blot endnu et par exempler iflæng paa den gamle vismands tanker og lære.

„Hvor arméer er leiret, der voxer torne og tidsler. I de store hæres

fodspor følger daarlige tider. — En bra soldat viser blot sin tapperhed i yderste nødsfald. Han gjør det ikke blot for at vise den eller for at vinde magt. Han er tapper, naar det trænges, men ingen slagsbroder. Han er tapper, naar det trænges, men ingen pralhans. Han er tapper, naar det trænges, men ikke overbærende. Han er tapper, naar det trænges, men ikke voldsom. — Fint bearbeidede vaaben skulde ikke glæde nogens hjerte, men fylde alle med afsky. Den, der kjender *Tao*, vil ikke blive, hvor de er. De betyder intet godt. De er ikke en virkelig overlegen mands verktøi. En saadan bruger dem blot i yderste nødfald. Fred er hans høieste maal og stræben. Seirer han i en kamp, saa fryder han sig ikke; thi at fryde sig derover, det er at glæde sig over ødelæggelsen af menneskeligt liv; og den, der glæder sig over det, er ikke en mand, i hvis hænder der bør lægges magt."

Og her er en af hans parabler:

„De store floder og havet behersker og faar tribut fra alle bjergenes og dalenes strømme ved at gjøre sig lavere end disse. Saa skal det ogsaa være blandt menneskene. Den, der gjør sig selv lavest, skal herske over de andre, og den, der vil være først, maa sætte sig selv sidst." — Og videre: „Den virkelig store mand søger ikke at skinne i verden; han søger ikke at herske over andre eller at vinde magt og anseelse; han gjør sig selv til den mindste af alle, — og just fordi han er slig, skinner han i vide kredse, og mænd lærer af ham og følger hans ord med glæde. De finder fornøielse i at ære og ophøie ham." „*Tao* taler ikke om, hvad den gjør; den er alles ophav og herre, og dog tjener den alle og lader alt være frit. Saa er det og med den, der kjender Tao og i hvem Tao har fundet udtryk; han handler, men taler ikke derom, han synes den ringeste af alle; ingen lægger merke til ham; han er alles tjener, men hans kjærlighed omslutter alle."

Og her er endelig en karakteristisk anekdote om en af Lao-tszes disciple. Det var Chuang-tsze. Han sad og fiskede i en flod, da der kom bud fra fyrsten af Chu, der bad ham overtage statens regjering som førsteminister. Chuang-tsze løftet ikke engang hovedet, men vedblev at fiske med det høie følge staaende bag sig. Uden at vende sig, sagde han — og hans ord er betegnende for disse vismænds udtryksmaade —: „Jeg har hørt, at i Chu opbevares der en hellig skildpadde, der døde for mere end 3000 aar siden. Den hviler i et kostbart skrin paa alteret i fyrstens familietempel. Nu, hvad mener I? — ifald skildpadden havde frit valg, hvad tror I saa, den helst vilde, ligge der i det kostbare skrin i fyrstens tempel, æret og tilbedt, *men død*, eller leve og plaske med halen i sump og søle som en ganske vanlig skildpadde?" Følget mente, at den nok maatte

antages at foretrække at leve og plaske med halen i sump og søle fremfor at ligge æret og tilbedt, men død i det kostbare skrin paa alteret. — „Ja, jeg mener det samme,“ sagde saa Chuang-tsze. „Ogsaa jeg foretrækker at leve og plaske med halen i mudder og søle. Sig fyrsten det.“

„Folk er saa svært kloge, sagde Lao-tsze; de er alle vismænd. Jeg synes at være den eneste, der intet ved og intet forstaar. Men jeg har *Tao*.“

Blaise Pascal.

(Af *Nils Kjær*).

III.

At Pascal saa ivrig tog del i den teologiske strid og saa afgjort stillede sig paa jansenisternes side, skyldtes ikke nærmest en personlig bitterhed mod jesuiterne, hvor inderlig end disse hule brødre maatte byde hans retskaffenhed imod. — Den antijesuitiske bevægelse i hans samtid var overhoved ingen blot og bar reflexvirkning af jesuiternes angreb; den havde sin mægtige drivfjær i en grundidé, der i udviklingens løb spontant bryder ud og underlægger sig sindene. Vi har allerede streifet denne ide og set den spire af menneskets urgamle mistrøstighed og mistro til sig selv; og vi finder den igjen, udtrykt i teologiske formler i Augustini og Jansenii lære om arvesynden og naadevalget.

Grundridset af deres system er følgende: For at menneskene skal kunne komme i samfund med Gud, maa de besidde hans naade, d. v. s. de maa være udvalgt af Gud; han maa *ville* dem. Før syndefaldet eiede menneskene evne til efter forgodtbefindende at bruge eller undlade at bruge denne naade. De stod fuldkommen frie i sit valg. Men da de valgte at synde, tabte de samtidig for bestandig sin oprindelige frihed. Medens det primitive menneske i en vis henseende var *herre*, saavel over naaden som over synden, saa blev efter syndefaldet menneskene til *slaver*, enten af synden eller ogsaa af naaden. Alle deres gjerninger, selv de bedst udseende, er ligesaamange synder, fordi udspringet, „opkommet“ er forgiftet. Thi grundsynden — det er efter denne lære selve existencen, selve livet. „Den største synd er den at være født.“ — Fra denne elendighed findes der blot en eneste udvei; men den har menneskene selv intet middel til at finde. Det er atter *naaden*; den bestemmer og retleder viljen til

det gode og gjør mennesket skikket til samfund med Gud. Men blot de enkelte, som han fra evighed har udseet, bliver delagtige i denne naade. Han skylder ingen den; thi alle er lige syndige og i lige høi grad værdige til fordømmelsen. Men, uvist af hvilken grund, fritager han enkelte og lader retfærdigheden gaa sin gang med de andre. Og for dem, han har villet fritage, er naaden uimodstaaelig. De trækkes magnetisk til Gud som de andre frastødes. De er slaver af den suveræne naade . . . .

Trods sine spidsfindigheder, sin ofte forvredne logik — trods alt — er der noget sublimt, noget vanvittigt og samtidig noget for den spekulative betragtning evindelig sandt og dybt i det gudssyn og den verdensanskuelse, som denne teologi aabenbarer. Den ser det disharmoniske og ulykkelige i selve tilværelsens princip, og den lader en vilkaarlig guddom, et uangribeligt fatum raade for menneskenes handlinger og tilskikkelser. Et eneste skridt til, en eneste oprørskrusning gjennem disse bundne sjæle, og de vilde give Gud skylden for menneskenes brøde . . . .

Deres *Gud* sidder langt ude i rummet, vred og vældig, ensom. Verdner kredser tyst og hastig, i ringe, som hans vilje har fæstnet. Sole flammer, og lyn knitrer om hans trone. Han ved alt, formaar alt; hans øine er stikkende altskuende, og han er langsom til at glemme. Som en despot omgiver han sin ensomme majestæt med udvalgte lovsyngere. De andre knuser han, de andre — hans skabninger. Dulgt er han for dødeliges tanker, og kold for døendes bønner.

Og *mennesket* — en styrtet seraf, en forulykket storhed. Ufri i sin vilje, uren i sin attraa; hvileløs, fredløs. Evig drivende, utilfreds, gjennem evige forandringer. Baaren af støvet, bunden af støvet, halv og ufuldkommen og dobbelt i sin natur; sønderslidt mellem godt og ondt; forgiftet i sine inderste livskilder; hjemfalden til den forfærdeliges vrede. Et billede af brøden og af lidelsen — et Guds vrængebillede. — Slig taarner sig for disse kristne pessimister de to modsætninger, almagten og afmagten: Paa den ene side den uudforskelige og ubønhørlige Guddom, en antropomorfisation af det blinde verdensprincip i den uafhængige metafysik. Paa den anden side det enkelte individ, mikrokosmen, et magtesløst støvgran i verdensmagternes hvirvelstorme, men samtidig i sin bevidsthed optagende, rummende en gjenspeiling af det store hele . . . Dette fører ind i Pascals *Tanker*.

* * *

Efter provincialbrevenes udgivelse arbeidede Pascal i stilhed paa det store filosofiske verk, som døden kom og hindrede ham i at fuldføre. Og manuskriptet overlodes til hans venner i Port Royal; det faldt i hænderne

paa udgivere, hvis første omsorg ikke var at overlevere forfatterens text pur og ren til efterverdenen, men saavidt mulig, ved udeladelser og tilføielser, at konformere den med deres egne eneberettigade anskuelser: sandelig den værste skjæbne, som kan times en forfatters efterladenskaber. Vort aarhundredes textkritik har stræbet henimod at skaffe Pascal opreisning overfor hans venner, — disse velmenende tosser, som for at bevare samklangen i sine fromme syngekor tiltroede sig ret til at lade en genial mands tankebørn kastrere.

Planen for Pascals verk var hans hele romanske aandsretning værdig; den synes mig ogsaa at være noget af det mest grandiose, en kristendomsforkynder nogensinde har udtænkt; den var: at fremstille den kristne religion, ikke som en sidste nødstilflugt for fortvilede sjæle, men som den sidste og endelige station, hvor aandstoget gjennem alle tvil og al skepsis og al vantro med haard logisk nødvendighed maa stanse; — den var: at lede et menneske til omvendelsen ad den vei, han selv havde vandret, den han mente var den eneste mulige for individet med den fuldtudviklede bevidsthed: veien til paradiset gjennem helvede og gjennem skjærsilden. — Som nævnt hindrede døden hans verk fra at blive den fulde virkeliggjørelse af denne plan. Eller — vilde han alligevel ikke have kunnet virkeliggjøre den? Den selvudvikling, han rekapitulerer i *Pensées*, stanser den i nogen gudsforvisning, i noget paradis? — Hans bog vil kunne svare. Thi netop fordi den foreligger i ufærdig stand, netop fordi den blot er en samling hastig nedskrevne tanker, uden streng systematisk forbindelse og uden villet kunstnerisk udformning, har den sit høie sandhedsværd som selvbekjendelse. Den er en samling brudstykker, ikke af et verk, men af en sjæl. Men som ethvert aandsverk betegner *Pensées* en udløsning af iagttagelser og idéer, der har sit fornemste værd i sig selv, uafhængig af sin ophavsmands personlighed. Han har undfanget og nedskrevet de bedste af disse tanker i stunder, da aanden feirede sin stille høitid i hans sjæl; de vil derfor aldrig miste sin gyldighed, saalænge der findes sjæle, som har fornummet denne høitidsstilhed. —

Den ustadige og abrupte fremstillingsmaade, der udmerker Pascal som alle aforistikere, vanskeliggjør en samlende oversigt over tankegangen i hans verk. Han var en modstander af sin samtids berømte systematiker, René Descartes. Det er denne filosof, han tænker paa, naar han etsteds siger, at det at more sig over filosofien først rigtig er at filosofere. Og det er fremdeles Descartes, han hentyder til, naar han spotter over de brammende titler — „Om tingenes natur“, „Om filosofiens principer“ o. s. v. — som filosoferne brugte at give sine verker. Den filosofi, som troede at kunne erkjende tingenes natur og princip, eller rekonstruere verden i

logiske systemer, var ham en daarlighed. „At trænge ind til tingenes centrum er ligesaa umulig som at omfatte deres pereferi.“ Thi det er en uendelighed i det smaa som i det store, indover som udover. „Og hvad er mennesket i naturen? Et intet overfor det uendelige og noget uendeligt overfor intet: noget midtveis mellem intet og alt.“ Og som vort legeme saa er ogsaa vor aand begrænset; den kan blot erkjende, hvad der ligger mellem yderlighederne: det endelige. „Vore sanser opfatter intet yderligt: altfor voldsom larm bedøver os; altfor sterkt lys blænder os; altfor stor afstand og altfor stor nærhed hæmmer synet ... Derfor kan vi ligesaalidt vide med vished som være absolut uvidende.“ — „Hvis der er en Gud, saa er han uendelig ufattelig; vi er ude af stand til at erkjende, enten *hvad* han er, eller overhoved *om* han er.“ — „Det er en sygdom, naturlig for mennesket, at tro at besidde sandheden umiddelbart; af naturen kjender han blot løgnen.“ — „Der er to yderligheder, som rækker hinanden haanden: den oprindelige uvidenhed, hvori alle mennesker befinder sig ved fødelsen, og den ligesaa store uvidenhed, hvortil de store sjæle naar, naar de har gjennemfaret alt det, menneskene kan vide.“

Skarpere kan hans mistillid til fornuften ikke pointeres. Dog bryder hans oprindelige natur stundom med vold igjennem:

„Mennesket er blot et siv, og det svageste i naturen; men et siv med bevidsthed. Der trænges ingen verdensmagter i vaaben, for at han skal knuses. Lidt giftgas, en vanddraabe er nok til at dræbe ham. Men selv om universet tilintetgjorde ham, saa vilde mennesket dog være ædlere end dette; fordi han *ved*, at han dør. Medens universet er ubevidst om sin overmagt. Mennesket er et forsvindende punkt i verdensaltet; men mennesketanken omslutter det hele. I tanken bestaar derfor al vor værdighed; i den maa vi søge vor høihed, ikke i noget rimeligt eller timeligt.“

„Men tanken — hedder det igjen — saa beundringsværdig og uforlignelig i sin natur, har feil, der gjør den foragtelig og latterlig.“ „Menneskene er øiensynlig skabt for at tænke; deri bestaar al deres værdighed, og al deres pligt er at tænke ret.“ Naar de ikke anstrenger sig for at gjøre dette og maaske ikke *kan* gjøre dette, saa maa det bero paa en fordærvelse af deres oprindelige natur, et fald, hvorved selve tænkeevnen har taget skade. Saaledes forsoner religionen ham med Epiktet og Montaigne.

Men selv om tanken kunde retlede mennesket og gjøre det lykkeligt, saa hæmmes den først og fremst af lidenskaberne. „Der er en indre krig i mennesket mellem lidenskaberne og fornuften. Nogen fred vilde han kunne nyde, hvis han var et væsen, udstyret med fornuft og uden liden-

skaber eller blot med lidenskaber og uden fornuft. Men som han engang er, kan han ikke have fred fra en side uden at have krig fra den anden. Altid opreven og splittet, altid modsigende og modsagt af sig selv — saa er mennesket."

Alle Pascals tanker udstraaler fra denne dualistiske grundbetragtning: mennesket er samtidig noget uendelig høit og noget uendelig lavt; stort ifølge sin oprindelige bestemmelse, smaat ifølge sin korrumperede natur. Elendig er menneskets lod, men det er stort i bevidstheden om sin elendighed. Alle dets lidelser beviser netop dets storhed. *Ce sont misères de grand seigneur;* — en detroneret fyrstes lidelser.

Og han sammenfatter al sin undren, beundring og foragt i dette udraab, der larmer som et stenras: „Hvilken kimære er ikke mennesket! Hvilket paradox og hvilket uhyre! Hvilket kaos, hvilken modsigelse, hvilket vidunder! Alt værendes dommer og bedømmer, — dog blot en orm af støvet; en forvarer af sandheden, og dog en kloak af misregning og uvished. Universets pryd og dets afskum!"

Man begynder allerede at skimte tendensen i denne generelle fremstilling af menneskenaturens dobbelthed og fordærvelse. Af begge dele skal arvesynden fremlyse som en uomstødelig kjendsgjerning, og mennesket bringes til at fortvile om at kunne hjælpe sig uden Guds altbesejrende naade, — bringes til at gaa vild i sine egne forvisninger, gaa glip af alle naturlige fæster for at kunne fæstes til Gud. Man vil ogsaa merke denne tendens i de afsnit af *Pensées*, hvor Pascal aabenbarer sig mindre som en opbragt anklager end som en skeptisk railleur, en Montaignes og en La Rochefoucoulds frænde. Man læse f. ex., hvad han skriver om „retfærdigheden":

„Hvorfor overfalder du mig!" — „Ei, hvad! Bor du ikke paa den anden side af grænsen! Min ven, hvis du boede paa denne side, saa vilde jeg være en røver, og det vilde være en forbrydelse at dræbe dig; men som det nu er, er jeg en helt og er i min gode ret."

„Man forsikrer, at retfærdigheden beror paa naturlige love, der er kjendt i ethvert land. Men det løierlige er, at der ikke findes en eneste saadan naturlig lov, der er universel. Rov, blodskam, barnemord . . . alt har været regnet med blandt gode gjerninger. — Jeg har set alle lande og alle mennesker undergaa forandringer; og efterhvert som jeg har været nødt til at ændre min opfatning af, hvad der egentlig er ret og retfærdighed, er jeg kommen til den erkjendelse, at vor natur er i idelig forandring. Denne mening har jeg ikke ændret; og om jeg ændrede den, vilde dette bare bestyrke min mening".

„Det er farligt at sige til folket, at lovene ikke er retfærdige; thi

de adlydes blot, fordi de ansees for retfærdige. Man bør derfor samtidig sige, at de skal adlydes, fordi de er love, ligesom øvrigheden adlydes, ikke fordi den er retfærdig, men fordi den er øvrighed. Kan man faa gjort dette begribeligt, saa vil man komme enhver opstand i forkjøbet — og det er jo netop retfærdighedens definition.“

„Uden tvil vilde den ligelige fordeling af eiendom være retfærdig. Men da man ikke har kunnet faa magten til at bøie sig for retten, har man sagt, at det var ret at bøie sig for magten; da man ikke har kunnet magthævde retten, har man retshævdet magten, for at ret og magt kunde blive tilhobe og freden tilveiebringes, hvilket dog er det største gode.“*)

Summum jus summa injuria, det er den Pascalske retslære i kort begreb. Paa daarskab og svaghed hviler de sikreste og bedste institutioner. „Paa folkets daarskab og svaghed er kongedømmet grundlagt; derfor hviler det paa fast grund, thi intet er sikrere end at folket altid vil være svagt og dumt. Men hvad der beror paa den sunde fornuft, f. ex. ærbødigheden for visdom, det staar paa slet grund.“ Al garanti for sandheden fattes menneskene; „hvad der er sandt, set fra en side, er falskt, set fra en anden.“ Vi kjender blot halve sandheder, perspektiviske sandheder. Dette gjælder, naar vi skal afgjøre, hvad der er ret eller uret, godt eller ondt. „Siger man, at det er ret at leve i kyskhed? Jeg svarer nei; thi da vilde verden forgaa. I egteskab? Men afholdenhed er dog rettere. — Skal man ikke dræbe? Jo, thi udskeielserne vilde ellers blive forfærdelige og forbryderne faa overhaand. — Man skal altsaa dræbe? Nei, det er at ødelægge naturens verk.“ —

Saa ægger han tvilene frem i den, han vil føre. Alt ved mennesket er tilfældigt og ubestandigt. „Jeg føler, at jeg ikke er noget evigt eller nødvendigt væsen; thi selvet bestaar i bevidstheden, og jeg vilde aldrig faaet bevidsthed, hvis min moder tilfældigvis var bleven dræbt før min fødsel.“ Men en ting ved menneskene er nødvendig: galskaben. „Saa nødvendig er menneskene gale, at det blot vilde være en anden slags galskab ikke at være gal.“ Han er en mistænker af enhver naturlig menneskelig egenskab; han spotter over medlidenheden, som han udskjælder magtbegjæret og oprøres over trangen til adspredelser. Han skildrer det naturlige menneske som en forbryder og dets lod som en straffanges: „Man forestille sig et antal mennesker i lænker og dømte til døden. Hver dag bliver nogen henrettede for de andres øine; de, som bliver tilbage,

*) I originalen blinker disse antiteser som krydsende klinger: Sans doute l'égalité des biens est juste: mais, ne pouvant faire qu'il soit force d'obéir à la justice, on a fait qu'il soit juste d'obéir à la force; ne pouvant fortifier la justice, on a justifié la force, afin que le juste et le fort fussent ensemble, et que la paix fût, qui est le souverain bien.

ser i sine kameraters skjæbne sin egen, og de ser paa hverandre i haabløs smerte, hver forventende sin tur. Dette er billedet af menneskenes lod."

Med denne livsopfatning kan ikke ideen om nogen mildt forsonlig guddom forenes. Guden med jernnæven og naadevalget staar her bagenom som den mystiske, uerkjendelige verdensmagt, hvortil Pascal mere af bang-hed end af kjærlighed klyngede sig uden ret til at tro paa den. Et eiendommeligt bevis herfor leverer de sandsynlighedsberegninger, han opstillede for Guds tilværelse. Voltaire, der spotter over disse i sine misforstaaende og overfladiske kommentarer til *Pensées*, formaaede ikke at fatte, hvor utilstrækkelige alle deistiske gudsbeviser var til at udfylde de afgrunde af tvil, hvorover Pascals sjæl stadig svimlede. Alle hans tanker om Kristus, om miraklerne, om jøderne, alle hans beviser for religionen har *én* kjærne: Gud er uerkjendelig og ubeviselig, *én* uafbrudt gjentagen grundformel: *Deus absconditus*. — Vanskelig har nogen inderligere, smerteligere fornemmet kristendommens paradox end denne frie tænker og nidkjære sekteriker, og vanskelig har nogen med heftigere lidenskab dræbt sig selv tomme for tomme for dette paradox. Hans liv efter omvendelsen var en eneste selvpaalagt pønitense, og det er lettere at beundre end at fatte hans heroiske udholdenhed i selvpinslerne. *Pensées* er fortællingen om sjælelidelser, maaske ogsaa en slags revanche for et livs martyrium. Hans plan var jo at lede et menneske til religionen ad de veie, han selv var vandret: sænke dette menneske i de vaander, hvori han selv krympede sig. Han var en syg, der hævnede sig paa de sunde, en menneskeslegtens uvillige aktor for den uforsonlige Guds dommersæde... Han var, siger Voltaire anerkjendende, en veltalende injuriant af menneskeslegten.

Forskjellige meddelelser.

— Den store moské i Damaskus blev i den sidste del af forrige aar ødelagt. Lidet er hørt derom, fordi de tyrkiske autoriteter, der betragtede hændelsen som et daarligt omen og en skjæbnesvanger ulykke, har søgt at holde alt stilt. Moskén var en af Asiens største, ældste og berømteste templer. Den var oprindelig en kristen domkirke, indviet til Johannes den Døber, men omordnedes til en moské, da muhamedanerne indtog byen. Den var en af de fire moskéer, hvortil kalifen Otlunan i aaret 30 af den muhamedanske tidsregning betroede en autoritativ kopi af Koranen. — Moskéens gjenopbygning er i fuld gang. Den hele bys befolkning tager ivrig del deri og kappes om at yde bidrag. Selv kvinder har frivillig tjenstgjort som arbeidere. Endog damerne i generalguvernørens harem vilde være med om med egne hænder at rydde grunden for den nye bygning.

— *De akademiske grupper.* Udkommet er no. 15 af de akademiske gruppers række (25) nemlig studentergruppen fra 1868. De 10 resterende grupper (1870—1880) vil nu følge slag i slag med ca. 14 dages mellemrum, saa at der for mulige efternølere endnu vil være en sidste anledning til at indsende sit fotografi og komme med. Dens relative fuldtallighed øger naturligvis gruppens værd; se forøvrigt omstaaende avertissement.

— Den russiske czar har været alvorlig syg (er nu atter frisk). I den anledning er kronprinsens karakter og personlighed blevet sat under ivrig diskussion. Man mener nemlig at have vished for, at denne har et mere frisindet sindelag og mere liberale sympatier end keiseren, og at derfor et tronskifte i Rusland ogsaa vil betyde et systemskifte.

— Londons bygjeld beløber sig til 540 millioner kroner. Indtægtsbudgettet for 1892—93 beløb sig til 83 millioner og udgifterne til $77^1/_2$ million.

— *Krigsvæsen og skolevæsen.* Et amerikansk blad giver følgende statistik:

Frankrig	bevilger til *krigsvæsen* kr. 15.00	og til *skolevæsen* kr. 2.50 aarlig pr. indb.
England	— - — - 14.00	— — - 2.30 — - —
Holland	— - — - 13.35	— — - 2.40 — - —
Sachsen	— - — - 8.90	— — - 1.40 — - —
Würtemberg	— - — - 8.90	— — - 1.40 — - —
Bayern	— - — - 8.90	— — - 1.50 — - —
Preussen	— - — - 7.60	— — - 1.90 — - —
Rusland	— - — - 7.60	— — - 0.11 — - —
Danmark	— - — - 6.60	— — - 3.50 — - —
Italien	— - — - 5.70	— — - 1.35 — - —
Belgien	— - — - 5.15	— — - 1.70 — - —
Østerrig	— - — - 5.10	— — - 1.20 — - —
Schweiz	— - — - 3.05	— — - 3.15 — - —
Forenede Stater	— - — - 1.45	— — - 5.05 — - —

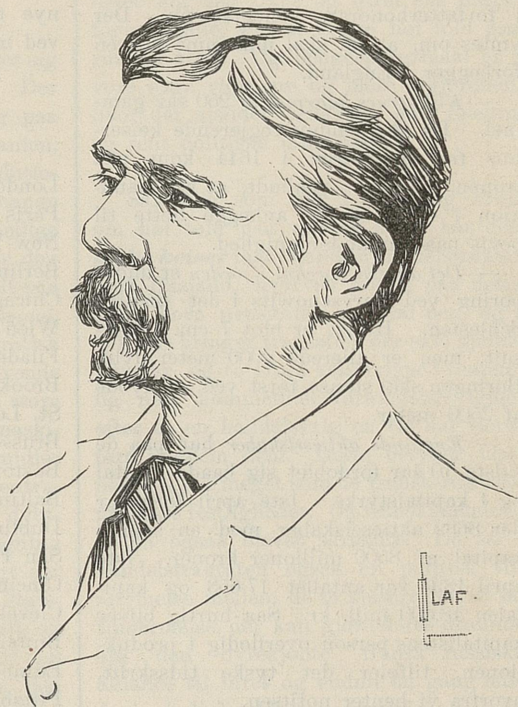
Regnes „pensionerne" med blandt udgifterne til krigsvæsenet, bliver der for de Forenede Staters vedkommende ialt kr. 12.00 bevilget i krigsøiemed pr. indbygger.

— *Cecil Rhodes.* — Hr. *Cecil Rhodes* er en engelskmand, der i de sidste aar har grundlagt og konsolideret et rige større end hele det britiske Indien. Han er førsteminister for den engelske Kapkoloni og præsident for det Sydafrikanske handelsselskab. Det er væsentlig i den sidste egenskab, at han har føiet besiddelse til besiddelse og rige til rige under det britiske flag, indtil det landomraade, han repræsenterer og behersker, er et mægtigt kjæmperige, mange gange større end Napoleons keiserrige i dennes vildeste drømme, — større og rigere, — rigere end selve Indien, mener man, og med plads for snesevis af millioner af indvandrere. Sydafrika er nemlig et med guld og alle metaller saavelsom med de mere varige og solide rigdomskilder vel forsynet land. Dette kjæmperige har hr. Rhodes ved utrættelig energi og ved en fantasi og indbildningskraft, der samtidig forstaar at benytte de mest praktiske midler, forstaaet at faa sammenføiet. Dets tilværelse skyldes ham. Engelske statsmænd ansaa det for faa aar siden som en vild drøm. Han har bygget det op ved forholdsvis smaa midler. Og nu truer han temmelig aabenlyst med, at ifald moderlandet ikke vil støtte ham og kolonien i deres bestræbelser for det nye kjæmperiges konsolidation, saa vil han proklamere en sydafrikansk uafhængig republik, — Sydafrikas Forenede Stater. Ingen tviler paa, at han har baade magt og evne til at sætte en slig uafhængighedserklæring igjennem.

Og ingen tror, at det vilde falde nogen engelsk regjering ind at søge ved vaabenmagt at hindre dens fuldbyrdelse. Derimod vil vistnok enhver strid blive mindelig bilagt, og Sydafrika saavelsom Indien og det australske kontinent vedblive at udgjøre dele af det Britiske rige.

George du Maurier.

Af „Peter Ibbetsons“ forfatter leveres her et billede. Forfatteren offentliggjør for tiden en ny, halv mystisk fortælling, hvortil han ligeledes selv har tegnet illustrationerne, i „*Harper's Mag.*“ — Hans sprog, der er temmelig følelsesfuldt, er vanskeligt at oversætte, og hans bog maa derfor have tabt sig meget ved at blive overført i „*Kringsjaa*“ paa norsk. Han besidder i hvert fald en rig og fængslende fantasi og synes at have et rigt væld af minder og oplevelser at skrive ud af. Hans nye fortælling skildrer livet inden den kosmopolitiske kunstnerkoloni i Paris — til en begyndelse i hvert fald. Han er vel den første, der har gjort novellistisk brug af den moderne videnskabs nye opdagelse, den ubevidste bevidsthed eller den dybe, indholdsrige *subconsciousness.* Det er jo til dennes omraade, at Peter Ibbetson har sin handling henlagt. Jeg agter forøvrigt ved gunstig leilighed at vende tilbage til denne side ved hans i „*Kringsjaa*“ gjengivne fortælling. „Peter Ibbetson“ har saavel i Amerika som England gjort storartet lykke.

George du Maurier.

Notitser.

— *2 bicycler* skal nu anskaffes ved hver fod-bataljon i den tyske hær.

— *15—18 timers arbeide* om hverdagene, 7—9 timers om søndagene og bare en søndag fri i maaneden — er de vilkaar, hvorpaa 120,000 kafé-jomfruer har fæstet sig i England.

— *Bismarcks livserindringer* nærmer sig sin afslutning. At forlagsfirmaet Cotta i Stuttgart skulde have erhvervet forlagsretten for $1/2$ mill. reichsmark i forfatterhonorar, benegtes nu. Der ymtes om, at de skal udkomme hos en forlægger i England.

— *Kinesernes haarpisk* er 250 aar gammel. Da det endnu regjerende keiserhus fra Mansjuriet i 1644 kom paa tronen, blev det paabudt, at alt mandkjøn i riget skulde anlægge flette til bevis paa sin underdanighed.

— *Det dybeste borehul i jorden* er under boring ved Parvschowitz i det vestlige Schlesien. Hullet er blot 7 cm. i tversnit, men er allerede 2000 meter dybt. Boringen skal stanse først ved en dybde af 2500 meter.

— *Englands aktieselskaber* har paa de sidste 10 aar fordoblet sig baade i antal og i kapitalstyrke. 1ste april 1884 var der 8682 aktieselskaber med en samlet kapital af 8500 millioner kroner. 1ste april 1893 var antallet 17,653 og kapitalen 18,000 mill. kr. Saa hurtig bliver kapitalistens person overflødig i produktionen, tilføier det tyske tidsskrift, hvorfra vi henter notitsen.

— *110 forlæggere* er der i London. Der udgives aarlig 4000 nye bøger og 1100 nye oplag af ældre bøger. Regnes et oplag til 1000 exemplarer, bliver der altsaa trykt over 5 millioner bøger. Af disse gaar $1^1/_2$ mill. ud af landet. England forbruger selv $3^1/_2$ mill. bøger aarlig. Forlags-boghandel maa altsaa være en sikker forretning. Fallitter skal være næsten ukjendt i den bedrift. (Efter *Walter Besant* i *„Contemporary Review“*).

— *Schnellschlittschuhläuferweltmeisterschaftspreis* — saa lyder paa tysk vor landsmand Harald Hagens nye titel efter hans seir over hollænderen Marten Kingma ved Zwolle. Hvori seiren bestod, sees af følgende tal: Hagen brugte paa 1500 m. $2{,}42^2/_5$ min. og paa 5000 m. $9{,}37^1/_5$ min. Kingma brugte paa 1500 m. $2{,}45^4/_5$ min. og paa 5000 m. $9{,}39^3/_5$ min. Hagens forsprang var neppe saa langt, at han kunde faa udtale sin nye titel, før Kingma ogsaa var inde ved maalet.

— *Dødeligheden i store byer.*

	Folketal.	Døds-fald.	Dødelighed pr. 1000.
London	5,850,000	55,895	19,11
Paris	2,425,000	28,675	23,61
New-York	1,800,000	23,865	26,47
Berlin	1,670,000	17,181	20,58
Chicago	1,460,000	13,590	18,93
Wien	1,436,000	18,005	25,07
Filadelfia	1,116,000	12,249	21,95
Brooklyn	980,000	10,682	21,84
St. Louis	520,000	4,802	18,47
Brüssel	490,000	4,359	17,86
Boston	490,000	5,716	23,88
Baltimore	460,000	4,806	21,10
Dublin	350,000	4,735	27,05
San Francisco . .	330,000	3,006	18,21
Cincinnati	305,000	3,000	19,67
Cleveland	290,000	2,538	18,19
Buffalo	290,000	2,361	16,28
Edinburgh	267,000	2,572	19,22
Pittsburg	255,000	2,923	22,92
New Orleans . . .	254,000	3,598	28,72
Milwaukee	250,000	2,000	16,00
Louisville	230,000	1,630	14,80
Minneapolis	210,000	1,004	9,60
St. Paul	155,000	745	9,61
Kristiania	160,000	1,385	17,75

Kringsjaa.

Kristiania. 15. febr. 1894.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Økonomiske spørgsmaal trænger sig i forgrunden i alle Europas lande. Der er trang, nød og uro overalt, og paa mange steder, som i Italien og Spanien, stiger nød og uro til oprør og revolutionær virksomhed. Grundene er mange og af forskjellig natur i forskjellige lande; men bagom dem alle ligger dog det, som i vor tid skaber det overalt paa dagsordenen staaende *sociale spørgsmaal*, nemlig, at tidens udvikling i demokratisk som i industriel retning — den voxende oplysning og selvfølelse blandt de store masser i forbindelse med den af maskiner og lettere kommunikationsmidler fremtvungne storindustri og koncentration af arbeidet — nødvendiggjør dybtgaaende forandringer, en hel omlægning af vore sociale forhold. Lykkeligt det land, hvor en dygtig og styrende statsmand forstaar dette og med kraft og overblik møder situationen og ordner den paa en blivende maade, forinden den voxende uro og et øgende kaos har gjort slig overveielse og sindig ordning til en umulighed.

I *Frankrig* raaber bønderne paa høiere beskyttelsestold for sine produkter. Disse maa fordyres 25 pct., siger de, ellers kan ikke deres produktion betale sig og landbefolkningen leve. Fordyrelsen maa da resten af folket, især den store arbeidende masse betale. Med andre ord, for at bønderne skal kunne leve, maa arbeiderne udsuges. I *Amerika* er det for en stor del arbeiderne, der raaber paa beskyttelsestold for alle *industriprodukter*, for at disses produktion skal kunne lønne sig og derved give arbeiderne arbeide og fortjeneste. Fordyrelsen maa landbefolkningen, farmerne, i væsentlig grad betale.

I *toldgrænser*, i kinesiske mure af told, synes nationerne at se sit sidste haab. Visselig et temmelig forlorent haab. I Frankrig tales der endog om at resikere tabet af Ruslands venskab, som man bøiet sig saa dybt og ofret saa meget for at vinde, ved at lægge høi told paa russisk korn. Og pengespørgsmaal er i vore dage vigtigere og mere afgjørende, hvor det gjælder alliancer, end følelser og rent politiske interesser.

Samtidig som der i Frankrig tales om høi told paa russisk korn, har den ***tyske keiser*** faat istand en handelstraktat med Rusland, hvorved tolden paa dette lands korn nedsættes med 50 pct., og i det hele bringer traktaten, der skal gjælde i ti aar, de to store keiserriger i temmelig nøie kommerciel forbindelse igjen, efter at en handelskrig en tid har været ført imellem dem. Dette betyder vistnok vel saa meget som de fransk-russiske militære festligheder. Og franskmændene er da ogsaa blevet skræmte. De ser i handelstraktaten ogsaa en politisk tilnærmelse mellem de to keiserriger, — en tilnærmelse, der kan gjøre deres drømme om den dyrekjøbte fransk-russiske alliance til intet og endnu en gang lade deres fædreland blive staaende alene og isoleret. Forretningsmænd er i vor tid bedre alliance-knyttere end generaler og admiraler, og handelstraktater er sterkere baand end patriotiske og militære champagnetaler. — Den nye tysk-russiske handelstraktat (som vistnok endnu ikke er vedtagen af rigsdagen, men som keiseren *vil* have vedtaget, og som vel der-

for ogsaa vil blive det) vækker derfor ogsaa almen interesse og i Frankrig udbredt bekymring. Den synes atter at forstyrre den temmelig ustabile „europæiske ligevegt“ og at forandre stilling og kombinationer mellem magterne.

Italiens førsteminister *Crispi* har hidtil havt vel fortjent held med sig overfor det truende oprør i Sicilien. Han synes at have grebet sagen an med sterk haand, men og med sund sans og god vilje. Det har derved lykkedes ham at vinde arbeiderførernes fortrolighed og samarbeide, foreløbig i hvert fald. En proklamation er med regjeringens samtykke blevet udstedt af en af disse til alle Siciliens arbeidere, hvori de opfordres til strengt at overholde orden og ikke lade sig forlede til optøier, idet der samtidig forsikres dem, at regjeringen med redelig vilje og al energi arbeider paa radikale reformer, der snart vil kunne ventes at lindre deres nød. Og disse reformer er ogsaa virkelig under udarbeidelse. De synes at skulle bestaa først og fremst i skattelettelser, og dernæst vil formodentlig Crispi gjøre et alvorligt forsøg paa at faa de store eiendomsbesiddere og rigmænd paa øen til at gaa med paa en grundig social- eller jordreform, der vil aabne lidt lysere livsudsigter for det til det yderste fortrykte folk. Det forsikres fra alle hold, at kan ikke Crispi overvinde modstanden mod disse reformer og faa dem sat igjennem, saa vil øens store masse heller lade sig skyde end sulte længer, og et oprør eller en revolution er da uundgaaelig.

Ogsaa i ***Spanien*** begynder det sociale spørgsmaal paa sine steder at antage form af oprør og revolution fra mængder, som ikke længer har noget at tabe og som lige saa gjerne vil lade sig skyde som leve længer under de elendige forhold, hvorunder de existerer.

Kediven af ***Egypten*** vedbliver at opføre sig rebelsk mod England og englænderne, og fra velunderrettet hold heder det, at de engelske autoriteter sandsynligvis er beredt paa at afsætte ham, ifald han forløber sig engang til saaledes, som han nylig gjorde, da han klandrede og fornærmede den brittiske officerstand og ledelse i landet. De mænd, over hvem hans klander og fornærmelse nærmest gik ud, er som tegn paa, at deres lands regjering og hele magt staar bagom dem, blevet dekoreret.

I Frankrig synes der at være udbrudt en ***bombekastnings-epidemi***. Den nylig henrettede galmand, der vilde reformere samfundet ved at dræbe en del deputerede, synes at have „hevnere“. I hvert fald har én slig vist sig og optraadt paa en endnu vildere maade end sin forgjænger. Et samfund, der angribes paa den vis, faar man ikke bebreide for sterkt, om det til gjengjæld griber til temmelig voldsomme midler, og sikrer sig mod alle hold, hvorfra fare kan være at befrygte. Slige bombekastere er reaktionens og ufrihedens dygtigste hjælpere. Flere slige, og et folk vil være villigt at hylde en hvilkensomhelst regjering, selv et militærdespoti, der blot evner at vedligeholde orden og garantere sikkerhed for liv og lemmer.

Sølv vedbliver at falde i pris. Det er nu kun værd det halve af dets gamle myntværdi. Og samtidig viser det sig, at der er mangel paa myntmetal, saaledes at i Indien f. ex. er *penges pris* begyndt at stige.

England har været i en hel feber af ophidselse over et offentliggjort rygte om, at Gladstone skulde have bestemt sig til at træde tilbage fra det offentlige liv grundet paa alder og svagelighed. Rygtet er blevet berigtiget derhen, at den gamle mand „ikke har truffet nogen

endelig bestemmelse, eller i det hele nogen bestemmelse derom.“ En berigtigelse, der som man ser, viser, at sagen dog har været under overveielse, og at der er en mulighed for, at rygtet vil komme til at medføre sandhed. I saa fald er det vanskeligt at se, hvorledes det liberale parti kan holde sammen eller det „irske spørgsmaal“ finde nogen blivende løsning.

I de ***Forenede Stater*** er den nye toldlov, der reducerer mange toldsatser ganske betydelig og aabner huller i den beskyttelsessystemets mur, som det republikanske parti havde reist om landet, blevet vedtagen med stor majoritet (203 mod 140). I forbindelse dermed er en national indtægtsskat blevet vedtagen. Denne tør dog i senatet forblive forkastet; derimod er det sandsynligt, at toldloven gaar igjennen væsentlig som repræsentanthuset har vedtaget den. Cleveland vil i hvert fald opbyde al sin magt og energi for at tvinge den igjennem.

Det „*havaiiske spørgsmaal*“ hviler fremdeles uløst og kompliceres mere og mere. En petition er nylig ankommen til Washington fra øerne, hvori 8000 af befolkningens 13,000 stemmeberettigede beder om de Forenede Staters hjælp til at faa dronningen og den gamle regjering gjenindsat. Man ser saaledes, at „revolutionen“ ikke havde folkets flertal bag sig. Den bestaaende provisoriske regjering bekjendtgjør, at den snart vil „give“ øerne en forfatning.

I ***Brasilien*** vedbliver de to partier paa en træg, doven, sydamerikansk maade at ødelægge hverandre og det fælles fædreland. De Forenede Stater synes at staa paa den bestaaende regjerings side og at ville modsætte sig monarkiets gjenindførelse i landet.

En anglosaksisk verdensføderation.

Engelske og amerikanske tidsskrifter begynder i senere tid ret ofte at komme tilbage til tanken om en anglosaksisk verdensføderation eller et forbund mellem de Forenede Stater og det Britiske rige. Begge lande har virkelig meget at vinde derved baade aandeligt og materielt; gamle jalousier er omtrent forsvundne, og sympatier og fælles interesser voxer stadig. Det er mænd af navn og indflydelse, som paa begge sider af havet med paafaldende iver tager ordet for et sligt forbund. Det vilde rædde og sikre Indien for den anglosaksiske race, borttage al frygt for Rusland, og det vilde give England øget evne og magt til at kolonisere Afrika og Australien. Yankeeforetagsomhed vilde snart grunde nye riger inden de britiske besiddelser i det mørke fastland. — England *trænger* støtte. Dets verdensrige bliver det vel stort. De Forenede Stater trænger paa sin side nye afløb for folkets umaadelige energi og foretagsomhed. Sproget er ét. De to folk har literatur og aandsliv fælles. Hidtil har England været Amerikas aandelige moderland og al høiere indflydelse er gaaet fra det første til det sidste. Nu paavirkes til gjengjæld England fra Amerika. Aandelig er de ét forbund, og materielt løber deres interesser sammen og i hinanden. Deres nationale karakter er væsentlig den samme. Institutioner og politisk tankegang er ogsaa næsten de samme. — Under de omstændigheder maa en stor statsmand kunne slynge baandet om de to og gjøre dem til ét.

At et sligt forbund vilde kunne spille fredspoliti og sikre os afvæbning og fred, har jeg allerede engang omtalt i „Kringsjaa“. En artikel i det sidste hefte af Amerikas ledende tidsskrift *(Forum)* om samme sag giver anledning til disse ord og indeholder blandt andet følgende slaaende oplysninger om et sligt forbunds

magt. Det vilde eie besiddelser i hver krog af jorden. Det kunde omspænde vor verden med et net af dampskibsruter, telegrafkabler, flaade- og kulstationer, handelsveie og jernbaner. Verdenshandelen, hvorom de to riger nu konkurrerer, vilde helt være i dets hænder. Jordens største rigdomme vilde tilhøre det. Nitti procent af jordens tilgjængelige kullag vilde ligge inden dets territorium. Meget over halvdelen af jordens jernbanenet vilde tilhøre forbundet. Det vilde producere over 70 % af jordens jern og staal, 95 % af bomuld og bomuldsvarer og 50 % af al uld, 67 % af alt guld og 48 % af verdens sølv, 36 % af dens hvede og *mere end halvdelen af dets industriprodukter!*

En dygtig mand og et par stykker papir — og det forbund er virkelighed. Mod dette blev selv stormagterne smaastater. Det vilde beherske verden i fred som krig.

De 25 mest populære bøger.

Endnu er blot faa lister indkomne, langtfra nok til at bygge nogen rimelig slutning om bøgernes virkelige popularitet derpaa. Ibsen kommer fremdeles først blandt forfattere, og Per Gynt blandt bøger. Efter Per Gynt kommer nu Bibelen og saa Bjørnsons tidligste fortællinger. Efter Bjørnson, Lie. Kjelland og Garborg kommer ikke saa langt efter de tre første. Men saa er der et stort sprang fra Garborg til den næste efter ham. Af bøger er Brand og Keiser og Galilæer næst Per Gynt Ibsens populæreste, og af Bjørnsons er det — efter de første fortællinger — „Paa Guds veie“. Ibsens senere samfundsdramaer har øiensynligen ikke paa langt nær gjort det indtryk paa den store masse af læsere, som Per Gynt og Brand. „Trætte mænd“ er ganske populær.

Skjønt kun faa lister endnu er indkomne, giver de dog et ganske godt indtryk af, hvad der læses og hvad der af literatur sættes høiest ude blandt vort folk, idet listerne kommer fra alle kanter, alle aldre — fra 17 til 70 —, og de forskjelligste livsstillinger, fra forfattere, prester og gaardbrugere til arbeidere studenter og tjenestepiger.

Jeg maa fremdeles bede Kringsjaas læsere og andre interesserede at hjælpe mig at faa et godt og virkeligt interessant resultat ud af sagen ved at ofre den de faa minuter, det kræver at nedskrive de forlangte bøger. Det er meget sandt, at dette ingen livssag er. Men livet bestaar nu ikke udelukkende af store livssager heller. Jeg har nærmest sat det hele igang af nysgjerrighed. Jeg har lyst, og vist mange med mig, til at faa en paa nogenlunde alsidig undersøgelse grundet idé om, hvilke bøger og forfattere læses mest og gjør dybest indtryk paa vort folk som helhed. Dernæst vil det være af interesse at sammenligne vor norske liste med de paa lignende vis i udlandet samlede. Lykkes det at faa et tilstrækkeligt antal svar til at give et paalideligt resultat, saa tror jeg dog, at dette ogsaa vil

kunne gjøre noget mere end tilfredsstille min og andres nysgjerrighed. Det vil kanske aabenbare mange smaatræk ved vort folks aandsliv, som man ikke før havde gjort sig klar rede for. Som listerne ordnes, indeholder de et ganske rigt og let tilgjængeligt materiale.

Da muligens enkelte har imod at sende sine lister ledsagede af navn, er der intet i veien for, at navnet kan udelades. Af større interesse end navnet er, alder og stilling. Hvor det ikke fremgaar af navnet, ønskes ogsaa oplysning, om listen skriver sig fra mand eller kvinde.

Grundet paa forsinkelser ved „Kringsjaa"s udgivelse, vil tiden for listernes indsendelse blive forlænget til 1ste mai. — Og lad da alle, hvem dette kommer for øie, og som har læst enkelte bøger, der af en eller anden grund har efterladt sig et dybere indtryk, inden den tid sende mig sine lister. Forøvrigt henvises til hefte 1 af bind III.

Stilhed.

Fra Kina kommer der en parabel, som jeg tror nogen hver iblandt os kan tage lærdom af.

Det var i gamle dage, medens Konfucius endnu levede. Ved siden af den lære, som han forkyndte, fandtes der ogsaa en anden religion i det himmelske rige, *taoismen.**) Denne sidste er i sit væsen i slegt med kvækernes religiøse livsopfatning; den lægger særlig vegt paa det *indre* liv, paa stilhed og ro og foragter al ydre, mekanisk anstrengelse og aktivitet. Veien til lykke og velsignelse gaar indad — mod sjælen, ikke udad mod verdens larm og støi. Dens tilhængere syntes derfor ogsaa mindre godt om Konfucius, som i deres øine var altfor paagaaende, altfor overfladisk og i sin virksomhed for støiende og braakende.

Saa hændte det en dag, fortæller sagn eller historie, at Konfucius paa sine vandringer mødte en gammel fisker, som var taoist og en vismand. Den store lærer var træt og trist af alle de frugtløse anstrengelser, han havde gjort for at omvende sine landsmænd til et bedre liv, og af al den smaalige forfølgelse, hvorfor dette havde gjort ham til gjenstand. Herover beklagede han sig til fiskeren, og denne svarede i en parabel:

„Der var engang en mand, som ikke kunde udstaa sin egen skygge og sine egne fodtrin. Og han søgte at komme bort fra dem. For at undgaa sin egen skygge søgte han altid efter de lyseste steder, og for at

*) Se en artikel, „*Tao*", i dette hefte.

komme bort fra sine egne fodtrin løb han hurtigere og hurtigere. Den dumrian forstod ikke, at jo hurtigere han løb, desto talrigere blev hans fodtrin, og desto mere maatte de plage ham, og jo mere han søgte ud i lyset, desto intensere blev hans egen skygge. *Han havde ikke fornuft nok, o Konfucius! til at gaa hen i skyggen og forholde sig rolig.*“

Vor tid er gjennemgaaende en braakets, en larmens, udadvendthedens og horntutingens tid. Det er en energisk, virksom tid; men der er overalt fare for, at energien skal splittes og oprives og samle sig om smaating, og for at menneskene i al denne støi, slid og løben frem og tilbage skal miste sig selv, — vinde en ny og storslagen materiel civilisation, men tabe sjæl og aand og alt det dybere, finere liv, som disse betyder. Den er ved den intense udadvendthed og konkurrance blevet reklamernes, averteringens, selvophøielsens og skrydets tid. Enhver maa tute i horn om sine egne fortjenester og bedrifter. Den gaar op i tilbedelse af alt det, som glitrer og blinker. Den bøier sig for *ting* og ikke for aand. Det egte guld, som personlighedens egen vext bringer for dagen, og som funkler i et ædelt men stille og tilbagetrukket livs aarer, det sætter vi ingen pris paa. Det søger ingen. Vi lever under en fortryllelse, der lader os se glinsende guld i halm og fliser. Hvad der giver livet størst værd og rører sjælens dyb, det agter vi ikke paa. De store, elementære ting i livet, de, som gjør det til liv og stempler det med lys og jubel, — natur, venskab, tanke, forstaaelse, egen vext, — de overser vi og kaster os i stedet med al vor energi over rent overfladiske og næsten værdiløse smaating, penge, stilling, lidt applaus etc. — Solskinnets uendelige rigdom og glædesfylde regner vi for intet og ler ad den, der skatter dem; vi forlader dem for at slide os tildøde for et par pengestykker.

Vi føler slet ikke sandheden af de gamle, vækkende ord, at „himmeriges rige er *i* os.“ Vi søger det *udenom* os, søger al vor lykke, al vor ærgjerrigheds tilfredsstillelse *udenom* os. Det falder os ikke ind, at ærgjerrigheden har en verden at erobre og glæde sig ved i vort eget indre, i *os selv*, eller at lykkens fagre, deilige, blomstersmykkede tempel ligger i vort eget bryst. Nei, — *derude*, i vrimlen, i folkestimlen, i alt det glitrende, blinkende; i penge, huse, møbler, stilling, embeder, ry, smiger, berømmelse, mængdens haandklap og bravoraab, der ser vi vort himmerige og vort „lykkens tempel“. — Og hvor grænseløst saart vi bliver skuffet tilslut! Hvor mange er det vel, selv blandt dem, der vinder helt frem derude og bæres paa guldstol og faar tilnavnet „stor“, — hvor mange af dem alle, der ikke, naar de har prøvet det, og naar aarene har modnet dem, føler

hvor tomt det hele er, hvor liden lykke det giver, og hvor ilde det tilfredsstiller ens dybeste længsel og trang.

Det har sit værd, — især naar det kommer usøgt eller uden at kræve et offer af indre værdier. Jeg vil ikke være med om at klage over rognebærenes surhed, fordi jeg ikke selv kan naa dem. Det har sit værd, det bringer sin glæde; men det har ikke *sligt* værd, at det kan opveie tabet af det dybere, fyldigere personlighedens eget liv, der kræver ro og stilhed for at udvikle sig.

„Indad; indad! Det er ordet!
Did gaar veien. Det er sporet.
Eget hjerte, — *det* er kloden,
nyskabt og for gudsliv moden.“

Amerika tænker man sig som oftest som braakets, larmens og udadvendthedens værste land. Jeg tror, man tager lidt feil. Amerika er som mangt et individ, de store modsætningers land. Men lad det være, som det vil. Der er braak og larm og udadvendthed nok. Og der var engang værre end nu. For mange aar siden føltes dette saa intenst af en talrig gruppe af mænd og kvinder i de østlige stater, at de gjorde oprør mod den da eneherskende livsopfatning og livsførelse; de brød med de raadende idéer og søgte at bygge et nyt liv og et nyt tænkesæt paa den nye verdens grund. Det var i tredive- og firti-aarene af dette aarhundrede. De kunde gjerne have taget Ibsens ovenfor citerede ord som motto for sin bevægelse, havde de dengang været skrevne. De var blevet lede og kjede af det vanlige udadvendte liv, af den evige løben efter penge og stilling. De fandt, at livet var for kostbar og herlig en ting til at sløses bort paa den vis. En af dem, digteren Walt Whitman, fandt en vakker, sollys dag altfor værdifuld til, at han vilde sælge den for et snes kroner mod at blive indespærret i et kontor eller et verksted hele dagen og sat til at hænge over en bænk eller pult. En anden af Amerikas dygtigste naturforskere og fineste forfattere blev eneboer, trak sig tilbage i skoven og byggede sig med egne hænder en bjelkehytte, hvor han levede i jublende lykke i selskab med trær og tanker. Amerikas største videnskabsmand afslog et tilbud om at foretage en foredragsreise, der vilde gjort ham til en rig mand, med de ord, at han *havde ikke tid til at tjene penge*. Landets største tænker og forfatter var ikke til at formaa til at skrive en bog paa opfordring eller bestilling, om man havde budt millioner for den. Han skrev blot, naar han virkelig havde noget nyt at sige. Forhasted sig ikke. Om han i sit liv skrev en eller tyve bøger, var ham ligegyldigt. Hovedsagen var, at han benyttede livet, levede det fuldt og rigt og skrev det, livet gav ham at skrive. For applaus, berømmelse eller kritik var han aldeles ligegyldig. Han tilbragte sit hele liv i en liden landsby, levende i al tarvelighed, men lykkelig som et barn over de mægtige herligheder hver dag bragte ham i sollys, nye syn paa naturen, venners ansigter og hærskarer af funklende tanker. Folk forlod gode, fremskudte stillinger og trak sig tilbage i stilhed og fattigdom med en del bøger for at leve livet dybere og rigere. Og mangen en ussel hytte husede i de tider og huser endnu derover mennesker af den høieste dannelsesgrad og som, om de vilde, kunde blive baaret paa guldstol og kaldt

„store". De foretrækker stilheden og det liv, de der fører. De finder en glæde i at vandre om mellem de høie graner, som ingen applaus, ingen berømmelse, ingen rigdom kunde give eller opveie. — Mange af dem gik hen og grundlagde kommunistiske samfund, ikke saa meget fordi de var fanatiske kommunister, som fordi de mente ved *sammenslutning* at kunne skaffe sig og sine et fredeligt, sikret hjem uden at behøve at ofre det hele liv i slid og strid for materielle ting. Og i disse kommunistiske samfund var det aandslivets vext og udnyttelse, der udgjorde det samlende punkt. Landets største mænd sluttede sig til disse foretagender. Jeg har talt med folk, som var med der, og de siger, at den hele erfaring udgjør for dem et rent paradisisk minde.

Overdrivelser og énsidigheder ved denne bevægelse er forlængst forsvundne, men dens frugter og resultater mødes hele Amerika over i en slegt af mennesker, for hvem livet er mere end brød og mere end rigdom og berømmelse. Man møder endnu tusener, der „ikke har tid til at tjene penge"; man finder endnu usle hytter, der huser mennesker af den høieste dannelsesgrad og intenseste lykke; man træffer endnu tusener af nygifte par, der foretrækker at tjene lidt mindre for at leve og tænke lidt mere. Og i det liv, den dannelse og den karakter, som mødes i disse mennesker, finder man den nye verdens salt og dens modstandsevne mod allehaande korruption, overfladiskhed og dumhed.

Siden jeg kom hjem, har det flere gange hændt mig, at jeg har mødt yngre mænd, gjerne med lidt ærgjerrighed i forfatterretning, som bare har følt en eneste længsel, nemlig efter at komme ind til hovedstaden og faa leve her. De tror øiensynlig, at her skal de finde de store tanker, de længes mod, det rige aandsliv, de savner. Kan de bare komme hid, saa vilde de nok blive til noget og faa udrettet noget. Og det verker i dem efter at faa gjort noget, vinde en smule berømmelse, faa høre sit navn gjentages her og der. — Og mig har det ofte været helt trist at tænke paa, at de muligens snart vil faa sit ønske opfyldt, og komme til hovedstaden. Trist, fordi jeg et par gange i disse mænd har mødt en friskhed og en naturforstaaelse, som jeg er bange, de snart vilde tabe her i hovedstaden. De har levet — og de véd ikke, hvad lykke de har nydt — ude i frisk luft, seet markerne grønnes omkring sig vaar efter vaar, seet granskogen staa som et naturens grønne flag mod den hvide sne og skinne i solskinnet, de har ligget i græsset og hørt vinden suse i trætopperne, — de har lévet i og med naturen, og den har renset dem fra tidens sygelighed og bragt blodet til at danse i deres aarer. De er fulde af tro og haab og solglitrende jubel. Og nu vil de ind i bygaderne og drukne sig og blive væk. — Hold jer, hvor I er, bedste venner! I finder ikke sligt selskab paa Karl Johan som ude i skog og mark. Og hele universitetsbiblioteket opveier ikke synet af bakker og fjeld lige ind paa en og af et liv, som, høit eller lavt, er ærligt og egte.

Nei, det er ikke I, der trænger til at flytte; men de stakler, som er strandet i byerne, i hovedstaden. — Det er fra landet vi maa frelses. Ære være den — digter eller fører — der kommer med skogluft og fjeldbris omkring sig ned i vore kvalme gader, og med friske tanker og friske følelser til renselse af byens blege blod og støvede atmosfære.

Mig forundrer det, at ikke flere af vore forfattere ryster bystøvet og hovedstadslivet af sig og drager tilfjelds eller tilskogs, — ikke gjør som de ovennævnte yankeer, giver fortjeneste, berømmelse, ros og kritik en god dag, bygger sig en bjelkehytte i skogen og gjør sig til uafhængige og frie mænd ved at leve paa det mindst mulige. For den, der har noget i sig, som maa ud, er dog vel hovedstaden det værste opholdssted i landet.

Jeg tror sikkert, at man lever et mere tilfredsstillende, et rigere og dybere liv alene i en fjeldbygd med skog og bjerg omkring sig end ude paa Drammensveien. Man faar ikke tid til at leve i en storby. Ens tid stykkes op, og ens egen sjæl stykkes op med den. Man bliver intet helt, faar sig ikke selv fat, lærer aldrig livet at kjende, faar aldrig anelse om, hvilken jubel og storhed der bor i livets og hver dags simple, mægtige elementer. — Det har forekommet mig slaaende, hvor langt dybere og mere afrundet folks liv bliver paa landet end i byerne, — at sige, naar ikke landbefolkningen ogsaa tvinges til at gaa helt op i madstræv, og naar den har anledning til at læse en del af de bedste bøger og følge lidt med. Og jeg er tilbøielig til at tro, at man baade læser bedre ting og tænker dybere der end i byerne, hvor man er for opreven og nervøs til at læse noget, der kræver dybere tænkning. — I udover landet, som ser med misundelse paa byernes befolkning og indbilder jer, at her er visdommen, aandrigheden og kundskaberne, — I tager vist ofte feil. I er ofte selv baade bedre og dybere tænkere og mere belæste end den bymand, hvis rappe tunge — der dog intet siger — I beundrer. Bliv, hvor I er, og send os undertiden en gut, frisk fra fjeld og skog og med karakter nok til at kunne holde sig paa ret kjøl inde i hovedstadens strømhvirvler, — send os af og til en slig med bud og sang fra den evigunge, evigfriske Guds natur.

Jeg har muligens overdrevet. Læserne vil vide at tage de nødvendige hensyn i saa henseende. Jeg har blot ønsket at minde om én ting, at der er andre værdier i livet, end penge, stilling, applaus og berømmelse — andre og større værdier — at i vor oprevne, braakende og udadvendte tid trænger vi til at mindes den verden, der ligger *i* os, og at stilhed ogsaa har sin betydning og modner og udvikler evner og tanker, som braaket kvæler, — at vi derfor midt i slid og stræv ikke bør glemme at give *lidt* tid i hvert fald til stilhed og natur, og saa at sørge for vor egen personligheds vext i alt, der er finest, dybest og bedst.

Korrespondance.

Determinismen.

(Et par svarbemerkninger af *T. Parr**).

Et aktuelt exempel paa, at en redegjørelse for determinismens vedkommende ikke er saa overflødig, som „*Kringsjaa*“ mener, er barnehjemssagen. Folk med tro paa viljens naturbundethed vilde ikke, om de havde fuld forstaaelse af, hvad denne tro indebærer, forlange *formildelse* af straffen paa grund af de lidelser, vedkommende allerede før maa antages at have udstaaet, eller paa grund af delvis utilregnelighed. De vilde simpelthen erklære al „*straf*“ for *meningsløs*, om de end aldrig saa kraftig tog ordet for vedkommende individs *uskadeliggjørelse* og de engang vedtagne loves haandhævelse. Der turde kanske være dem, der vilde sige, at *navnet* (straf eller uskadeliggjørelse) gjør lidet til sagen, naar *tingen* (fængsel, bøder etc.) er den samme; men sagen er, at tingen ingenlunde *er* den samme, idet navnet *selv* her er en væsentlig *bestanddel* af tingen. I uskadeliggjørelsen — d. v. s. det erklærede forsøg paa ene og alene at gjøre vedkommende individ *ufarligt* — ligger der nemlig ingensomhelst moralsk dom, intetsomhelst, der stempler angjældende som et ondt og foragteligt væsen, men kun som én, der har krænket samfundets love — og enhver vil indrømme, at der er en saare reel og følelig forskjel mellem at behandles *med* og *uden* foragt, selv om traktementet forøvrigt er éns, ja at denne forskjel for folk med „æresfølelse“ endog er aldeles væsentlig. Og det maa da indrømmes, at det fra deterministisk standpunkt maa stille sig som en betydningsfuld opgave at faa bibragt det store publikum den samme opfatning, da ellers uskadeliggjørelsen til en vis grad vil fortsætte at være „straf“, hvor meget end de retslige udtryk forandres.

Determinister med fuld bevidsthed om sin doktrins konsekvenser vil ikke anføre „utilregnelighed“ som nogen „*formildende*“ omstændighed — da jo efter deres mening *ingen* har kunnet handle anderledes, end han gjorde — men vel som en omstændighed, der bevirker, at uskadeliggjørelsen af praktiske grunde bør ske paa en særegen maade. Determinismen er saaledes ogsaa et værn mod den nu saa almindelige forlorne og inkonsekvente humanitet i behandlingen af lovbryderne, der har sin rod i en *halv* forstaaelse af viljens naturbundethed.

Et andet exempel paa, at en redegjørelse for determinismens konsekvenser ikke er overflødig, er „*Kringsjaas*“ forvexling af viljens *existens* og dens *frihed*. Determinismen anerkjender ligesaa fuldt som nogen anden lære viljens *existens* og regner saameget tryggere og kraftigere med den, som den holder den for en lovbunden naturkraft, hvis virkninger man kan fornuftmæssig beregne i samme grad, som man har studeret dens love og sørget for at skaffe sig kundskab om de psykiske og fysiske omstændigheder, der udgjør dens milieu. Og netop ved at negte viljens *frihed* befrier den viljen fra *selvbebreidelsernes* lammende tryk og retter, ved de sikre følger, den lover, af selv de ubetydeligste anstrengelser, dens hele kraft paa fremtiden.

[Jeg ser af ovenstaaende, at determinismen, ogsaa som hr. T. Parr fremstiller den, betyder noget mere end „*Kringsjaas*“ artikel tilskrev den. Angaaende dette

---

*) Se „*Kringsjaa*“ II, side 814.

mere maa imidlertid jeg for min del være absolut uenig med den. Jeg forstod hr. T. Parrs første artikel i „*Samtiden*“, som medgav den, at „mennesket *inden visse grænser* selv kan beherske sine handlinger og skabe sit livsløb“. Efter ovenstaaende forklaring maa jeg i saa henseende have misforstaaet den. Thi var det i determinismens tanker saa, at mennesket inden visse grænser selv kan beherske sine handlinger og skabe sit livsløb, saa maatte det jo ogsaa indrømmes, at de *inden visse grænser* er og bliver ansvarlige for sine handlinger og sit livsløb, at „straf“ har sin plads, og at selvbebreidelse er lige saa vel grundet i teori som i virkelighed og erfaring. For min egen del holder jeg bestemt paa denne frihed og magt med medfølgende ansvar „*inden visse grænser*“ som en af moralens og udviklingens væsentligste faktorer, — en faktor, der altfor meget er blevet overseet og glemt. Ansvarsfølelsen for denne friheds og magts brug eller misbrug vil jeg netop have tifold sterkere, end den er. *Red.*]

Literatur.

— *Helene Dickmar: Ellen.* — Fortælling. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Jeg maa faa henlede opmerksomheden paa denne bog. Den giver os til en afvexling en række helt tiltalende, vindende personligheder, øiensynligen grebne ud af virkelighedens verden. Det er *karakterer*, der her tegnes, ikke bare halvgale impulsmennesker eller bløde indtrykspersonligheder. Vi faar ingen trættende sjælsanalyser af sygelige mennesker, der skulde været sendt til Gaustad istedetfor paa bogmarkedet. Det er en frisk, sund bog. „Sund“ i ordets virkelige forstand, ikke saa, at den skyr livets alvor og mørke eller dvæler i en atmosfære af godtkjøbsfraser og traditionelle finheder. *Det* er vel dog ikke sundhed. Men bogen mangler helt det sygelige præg, der er noksaa almindeligt i moderne bøger, den ensidighed, der blot ser alt, hvad der er lavt, usselt, sygt eller svagt, og ikke ogsaa den styrke, kraft, legemlige og moralske sundhed, som heldigvis er noksaa almindelige i det daglige liv. Den lader hovedpersonerne seire over fristelser, impulser og omstændigheder istedetfor blødt og mygt at beseires af dem og drive viljeløst, sorgløst med dem. Strid, vanskelighed og seir er skildrede med en dygtighed og finhed, der fortjener al paaskjønnelse. De er emner, som ikke er lette at skildre. Jo høiere emnet i det hele ligger, desto vanskeligere bliver det naturligvis at give det tilfredsstillende form. Det bør man huske, synes jeg, ved bedømmelsen af en slig bog. — Forfatterinden stiller sine personer ansigt til ansigt med livets tragiske realiteter. Hun lader dem kjæmpe med dem saa at sige med nøgne sjæle, — giver dem ingen rustning af fordomme eller blind tro og hengivenhed til institutioner og traditioner. Urforholdene i livet kommer frem igjen. Men af denne kamp gaar hovedpersonerne seirende ud. Det er en tragedie. De „faar ikke hverandre“. Der sluttes ved en grav istedetfor ved et alter. Og dog er det vel aarets lyseste, friskeste bog. Den betoner — frit og menneskeligt — den magt i os, der bærer seier over alting i sig, den etiske magt. Den betegner, tror jeg, noget nyt i vor senere literatur. Den staar paa det „frisinds“ grund, der forlængst og i lang tid har gjennemsyret omtrent hele vor literatur. Men paa den grund og inden den ramme har den vundet et skridt videre frem. *Høisind* parres med frisind i bogen. Pligt og ret er løftet op til den plads, der tilkommer dem blandt alle livets kræfter og

faktorer. Den er i sympati med den „moralske gjenfødelse“, der er dagens begivenhed i Frankrig. Og som saadan har vi vist al grund til at glæde os ved den.

Udførelsen synes mig svækket ved lidt langtrukkenhed, for mange detaljer, for meget, der enten ikke behøvede at fortælles eller kunde være fortalt i mere sammentrængt form, og ved lidt for meget diskussion om personernes tanker, lidt for meget refereren af disse tanker, der blot har værd her som belysende personernes karakter. Særlig gjælder dette Haralds breve mod bogens slutning. Harald bliver i det hele neppe helt til det, forfatterinden havde ment. Ellen derimod er en prægtig og lyslevende skikkelse. Ragnhild ser man ogsaa saa godt og kjender hende igjen. Og *squiren,* og Sigrid. Levende mennesker alle sammen. Ligetil Karlemand og Mimi. Udmerket som et par scener, hvor disse sidste spiller hovedrollerne, er fortalt, vilde dog bogen have vundet, ved at dette var blevet udeladt eller løseligere skitseret.

I det hele vilde bogen ubetinget have vundet ved større sammentrængthed og knaphed, mere udarbeidelse i selve formen, mere anstrengelse for at faa denne kompakt og tætsluttet. Og saa prikkerne......?! Jeg mener, der grasserer en ren prikkesyge i vor literatur nutildags. Prikker er prægtige ting, hvor de er paa sin plads: men skal de ikke miste sin virkning, saa maa de, i hvert fald i en lang bog, bruges med stor sparsommelighed. Og forfatterinden, saavelsom andre af aarets forfattere, der i dette stykke synder endnu værre, benytter dem ikke sjelden, hvor et komma eller punktum vilde gjort akkurat samme nytte og levnet mere effekt for prikkerne, hvor de virkelig trænges. Man bliver kjed af at se disse prikker drysset ud over siderne. En anden at aarets bøger synes formeligt at have faaet dem lagt paa — i flæng og paa maafaa — med en sukkerdrysse. Det er temmelig sikkert, at brugt til slig yderlighed, svækker de indtrykket istedetfor at styrke det. I det hele er neppe dette *jag* i stilen, hvoraf prikker, streger, afbrudte sætninger og korte paragrafer er enkelte dele, noget egentligt ønskeligt. Det er vel nærmest en literær modesag. Lad os tage det med lidt større ro og kræve lidt mere af læseren — i bøger, der gjør krav paa at være kunst.

Trods sin langtrukkenhed læses bogen med øgende spænding, og mod slutningen vinder forfatterinden helt sine læseres følelser for romanens personer. Der er scener, der bider sig fast i ens erindring og er saa vakre og saa fint tegnede, at man er mere end glad ved at beholde dem der. Men havde bogen med samme væsentlige indhold været en trediedel kortere — ikke saa meget ved udeladelser som ved sammentrængthed og kompakthed — saa havde den ubetinget virket endnu dybere og varigere.

Men det er dog af underordnet betydning. Vi skylder tak for en vakker bog, lys og tankevægtig, frisk og sund og fyldt af en fin, nobel og fri aand. Vi skylder tak for saa vakker, — saa vakkert tænkt og saa fint tegnet —, en scene, som den mellem Harald og Ellen, og i det hele for den sidstes, kjække, sunde, værdige kvindekarakter, — vel en af de mest tiltalende i vor literatur. *Red.*

Theodor Madsen: Guds finger. Mons Litlerés forlag.

Blandt de skjønliterære forfattere, som iaar søger at tildrage sig læseverdenens opmerksomhed herhjemme, er der ikke mange, som gjør det med større berettigelse end Theodor Madsen i sin nye roman: „Guds finger“. Allerede ved sin første større bog: „I drift“, der udkom for et par aar siden, havde han vistnok erhvervet sig en læsekreds, som forstod at vurdere hans talent, og som med

interesse imødesaa noget nyt fra hans haand; men denne kreds var liden, fordi „I drift“ som et debutarbeide, der til og med udkom paa eget forlag, blev overseet og lidet omtalt af kritiken. Man vil imidlertid ikke angre paa at stifte bekjendtskab med disse to romaner, hvoraf den første gjennem et broget galleri af tildels ypperlig tegnede menneskeskikkelser giver os et samfundsbillede af høi rang, medens skildringen i den sidst udkomne bog koncentrerer sig om et ulykkeligt samliv mellem to mennesker, af hvis hele sjæleliv forfatteren giver os en fremstilling, der bæres af den mest gjennemtrængende forstaaelse.

Som skribent hører Theodor Madsen ikke til dem, hvem man pleier at kalde „glimrende“. I al sin enkelhed besidder hans stil dog megen sikkerhed og kraft, og den er fremfor alt ukunstlet og naturlig. Dette kommer særlig tilsyne i gjengivelsen af replikkerne, gjennem hvilke forfatteren med stor dygtighed forstaar at karakterisere sine personer, og det er da ogsaa overhovedet som menneskeskildrer, at han i kraft af sin indtrængende iagttagelsesevne og sin merkværdig omfattende psykologiske forstaaelse naar høiest.

Baade „I drift“ og „Guds finger“ er da læseværdige som god kunst. Men desuden besidder de den i skjønliteraturen forholdsvis sjeldne egenskab, at begge bøgers hovedpersoner: Eduard Orlow og Thorvald Mynther er virkelig betydelige og originale personligheder. Fremstillingen af deres saa eiendommelige og intense indre liv vilde forfatteren ikke have magtet, dersom han ikke foruden at være kunstner ogsaa selv var en original og betydelig personlighed. *O. J.*

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Nyt tidsskrift*“ — januar. — *Professor Sars* har en anden interessant og velkommen artikel om Aasmund Vinje. *Edvard Grieg* skriver om Robert Schumann, en for musikinteresserede sandsynligvis meget kjær afhandling. *Sigurd Ibsen* fortæller et eventyr med en „moral“ om „kometen“, og *Hjalmar Christensen* skriver om „norsk lyrik julen 1893“. Desuden er der to smaaartikler af *Hans Reusch* om „norsk bonderokoko“ og af *Sofie Otterbech*, „et sagn“. Og endelig en artikel, alle burde læse, af *Viljam Olsvig* om „Udlandet og vor presse“. Artikelen er nemlig „til at faa forstand af“, om hvor afsondret vi her i Norge endnu lever fra den øvrige verden, ad hvilke lange omveie nyhederne fra de store kulturlande naar os, og gjennem hvor mange sind og meninger de derfor filtrerer frem til os. Alle vore udenlandske telegrammer er tyske. I vor forbindelse med udenverdenen er vi blot en tysk provins. Vi faar saaledes først og fremst blot de nyheder, der interesserer *tyskere*. Forfatteren viser, hvor forkjert allerede dette virker for os; der i mangt og meget har ganske forskjellige interesser fra tyskerne. Men vi har blot raad til at lade os tiltelegrafere en brøkdel af tyskernes nyheder. Der sidder derfor en del kontorfolk i Berlin, som piller ud af dagens og ugens telegrafiske nyheder det, de mener kan interessere et sligt afsides folk som os. Og dette sender de saa i tysk redaktion til Kjøbenhavn. Der bliver det atter omredigeret og et udvalg gjort. Thi vi har ikke raad til at skaffe os saa meget nyt som danskerne. Vi er længer væk fra verdenslivet, end de er. Derfor sendes vi fra Kjøbenhavn bare en del af, hvad det danske telegrambyraa modtager, — den del, som man der mener *burde* interessere os mest. Paa den vis kommer det tilslut frem til os. Og

enhver kjender resultaterne. Hr. Olsvig minder om, hvorledes vi f. ex. fra Amerika sjelden faar andet end telegrammer om allehaande intetsigende røverhistorier, aldrig et ord fra kulturlivet der. Og saa overalt. Skandaler fra Paris, — aldrig det vi nærmest burde have, og aldrig *vort eget valg*. Vi maa nøie os med at se verden gjennem danske og tyske briller. Lidt kjedeligt det. — Hr Olsvig taler omtrent udelukkende om de udenlandske *telegramer*. Men vi staar lige daarligt stillet i alle andre henseender. Det forekommer mig, at vor presse maatte kunne gjøre *lidt* mere i denne retning, — give os et glyt af og til af de fornemste ting og hændelser ude i verden i hvert fald. Nu er det simpelthen aldeles umuligt for nogen nordmand at følge med selv i udlandets politiske liv ved at læse norske aviser, han maa, vil han følge med, holde franske, tyske eller engelske blade. Og udenfor politiken hører vi jo absolut intet. Det synes jeg virkeligt er for daarligt.

— „*Ord och Bild*“. — November og december hefterne. — Dette tidsskrift har gjentagende gange fordristet sig til at gaa udenom de gamle nedtraakkede veie efter nyt og interessant stof. Saaledes har det bragt flere, virkeligt oplysende illustrerede artikler fra det for det store flertal iblandt os helt ukjendte Amerika. I novemberheftet findes saaledes en meget interressant afhandling af *Hugo Hørlin* om „Amerikanske hus og hjem“. De mennesker iblandt os, der lever i den gamle tradition, at Amerika er aldeles blottet for alt, hvad kunst kan kaldes, og at dets byer og husrækker er ensformige, umaleriske nyttekonstruktioner alene, vilde have godt af at læse den. „Saavel inden arkitekturen som paa andre omraader, siger forfatteren, synes mægtige kræfter at være i bevægelse, kræfter, der arbeider mod en sammensmæltning af styrke og skjønhed, af det materielle og det ideelle.“ Just denne forsiggaaende og delvis fuldførte forening udgjør for *mig* det tiltrækkende ved det store land. „Man møder“, heder det videre, „detaljer gjennemarbeidede med yderste finhed og smag“ og i „al dekoration holder arkitekten strengt fast ved sandhed i materialet.“ Derfor „virker ogsaa ofte disse bygninger med overvældende magt og især bliver det *maleriske indtryk* kraftigt.“ Atter glæder det mig att høre min egen følelse og mening støttet af forfatteren. „Maleriskhed“ er jo det sidste, europæeren venter at finde i byer fra igaar, men for min del er ogsaa dette et af kjendetegnene ved og en af de tiltrækkende egenskaber ved de bedre dele af amerikanske byer og særlig ved den *nyeste* arkitektur. „Som noget for os efterfølgelseværdigt, nævner forfatteren, den amerikanske teracottadekoration.“ Han fremhæver ogsaa, at medens man i europæeiske storstæder ser hele rækker af huse, der ser akkurat ligedan ud og virker trættende, saa finder man i de amerikanske byers residentsstrøg neppe to bygninger af samme udseende; hver har sit individueile præg og ligger frit, omringet af haver eller græsplæner. Han nævner ogsaa, hvad en artikel i „*Kringsjaa*“*s* første bind ligeledes omtalte, at i Amerika er det ikke paa de offentlige bygningers omraade, at arkitekturen har rukket længst, men paa privatbygningernes. Det er de private hjem, hvorpaa den største kunst er anvendt, og hvor arkitekturen som kunst staar høiest. Og artikelen slutter med, at „for 15 aar siden stod ikke den amerikanske kunst synderlig høit; nu staar den ved siden af de europæiske stormagters, ja paa Chicagoudstillingen viste den sig endog at staa over de fleste europæiske nationers og prægedes fremfor disse af en frisk, glad stemning.“

Desuden er der i heftet to skjønliterære bidrag, en kritik af Ibsen og flere vakre illustrationer. — Decemberheftet indeholder en vidtløftigt illustreret artikel om „Kristi porträttbilder och deras historia från apostlarnes tid“, fire vakre digte

af *Albert Ehrensvärd*, en artikel om en ny svensk pantserbaad; „konstens undergång“ af *Algot Ruhe;* en anmeldelse af Tolstois sidste bog; „Hvorför?“ af *Rust Röest* og billeder.

— „*Samtiden*“ — januarheftet — indeholder et digt „Fortvilelse“ af *Arne Garborg*. Det synes skrevet i whitmansk stil. Fremdeles stykker af *Nils Collett Vogt* og *Herman Bang*, en længere artikel om „musikens udvikling til almenmenneskelig kunst“ af *Gerhard Schielderup*. To digte af *Jakob Petersen*. Og en literær kritik af „den yngste generation“ af redaktøren *Gerhard Gran*, indeholdende blandt andet en interessant skildring af den ældre generation af norske tænkere og forfattere fra syttiaarene. Desuden er der tre oversatte artikler. Den ene er „*Samtiden*“ vel sent ude med, idet den stod ·lige saa fuldstændig gjengivet i „*Kringsjaa*“ i *mai forrige aar*. Det er *Jean Thorels* artikel om „Anarkismens fædre“. De to andre artikler er „den russiske literatur“ af N. Michailowsky og „et stykke samfundspsykologi“ af R. Wallace.

— „*Vor Tid*“ — anden aargang, no. 2 — indeholder: „Det 19de aarhundrede“ af *A. O. Eftestøl*, „nokre digt“ af *Gunnar Regsstad* og literatur.

— „*Naturen*“ — januarheftet — indeholder: „Lidt om høifjeldets planteverden“ af *Gunnar Andersson*, „Pasteur og hans betydning for den geologiske videnskab“ af *G. A. Hansen*, „Den evige jøde paa salpérière“ af *H. Coupin*, „John Tyndall“ af *E. Hospitalier*, „Istidens underafdelinger“ af *R.* og „Mindre meddelelser“.

— „*Nordisk tidsskrift*“ — hefte 8 for 1893 — har en interessant artikel, „Kulturhistoriske træk fra Lille-Asien“ af *J. Østrup*, desuden afhandlinger om „Giuseppe Boretti, en italiensk litteratör från förre århundradet“ af *V. E. Lidfors*, om „Andreas Frederich Krieger“, og om „ryska firhållanden“ af *Hans Emil Larsson*. Desuden literaturanmeldelser.

Fra den tekniske verden.

— I aaret 1893 ødelagdes der i de Forenede Stater ved ildebrand værdier til et samlet beløb af fra 550—700 millioner kroner.

— Et af de største elektriske anlæg, drevet ved vandkraft, findes ved Neuhausen i Schweitz. Det er et aluminiumsverk, hvor det vigtige metal udvindes ved elektricitet. Denne frembringes ved hjælp af fire turbiner paa 600 hestekræfter hver. Der fremstilles 5500 pund aluminium pr. dag. — I anledning af navnet paa dette nye metal, — vilde det ikke lønne sig at følge den nyere engelske skrivemaade, sløife den overflødige i, og kalde det <u>aluminum</u>?

— Man vedbliver i staten New-York at experimentere med elektricitet som drivkraft — efter det vanlige sporveissystem — for kanalbaade paa den store Erie kanal. Det synes utvilsomt at elektricitet om ikke længe vil finde almen anvendelse ogsaa her.

— Niagaravandfaldets kraft vil som bekjendt snart blive omsat til elektricitet, der vil levere drivkraft og lys til et stort antal fabriker og byer. Arbeidet er i fuld gang.

— En fremragende autoritet paa det arkitektoniske omraade, *Barr Ferree* erklærer *Schiller teatret* i Chicago for at være et fuldstøbt kunstverk i sin genre og det bedste exempel, vi eier, paa den kunstneriske udførelse af en høi forretningsbygning.

— Et nyt forslag er gjort, og tegninger udført af to store ingeniørfirmaer — et engelsk og et fransk — til en bro over kanalen mellem England og Frankrig. Efter det nye forslag vil broen blive 35 km. lang og bestaa af 73 spænd varierende mellem 4 og 500 meters længde. Broens mindste høide over vandfladen bliver 177 fod. Der skal indføres den konstruktive nyhed, at broens tversnit for det meste bliver *triangulært*, idet de bærende sidestykker nedenfra og opover skraaner ind mod broens centrum og mødes oventil. Derved bliver det muligt at afstive broen paa heldigste vis mod vind. Den skal bygges efter *Cantilever*-systemet. Hvor høiden ikke tillader det triangulære tversnit, bliver det som vanlig rektangulært. Broens kostende er beregnet til henved 500 millioner kroner. — Det sidste forslag fra 1889 kræved derimod næsten 640 millioner og havde to kurver i broen. Efter det nye forslag bliver den aldeles ret. 1889's forslag gik ud paa en byggetid af 10 aar. Som nu planlagt kan den fuldføres paa 7.

— At være blevet anvist i et hotel et værelse med numeret 1900 paa døren synes at have været, hvad der slog en fransk besøgende paa udstillingen mest og gav ham den bedste forstaaelse af forholdenes skala. Det var i det store Auditorium hotel i Chicago.

— Det største spænd benyttet ved nogen stenbro findes ved en saadan i nærheden af Washington i de Forenede Stater. Spændet er 320 fod. Dernæst kommer en netop fuldført jernbanebro i Østerrig med et spænd paa 213 fod.

— Intet nyt under solen. — Ved Chicagoudstillingen forevistes en model af en japanesisk *Cantilever*-bro fra aaret 1662.

Fra livets latterside.

Europas „enfant terrible“.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 3. MARTS 1894. HEFTE 5.

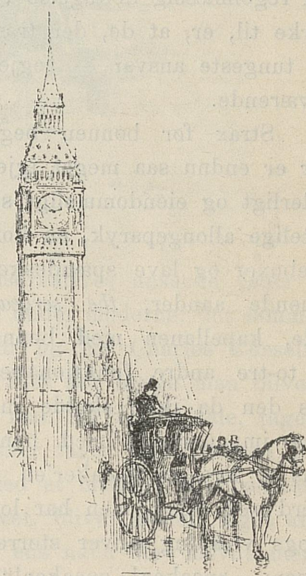
„The house of commons"

— Englands underhus. —

(Efter *Thomas Power O'Connor* i „*Harpers Mag.*").

I.

„*The house of commons*" er enestaaende blandt de lovgivende forsamlinger i verden derved, at det ikke har pladse nok til sine medlemmer. Der er 670 repræsentanter og blot 430 pladse, af hvilke 306 er paa gulvet. — Speaker'en bestiger sin stol kl. 3; undtagen paa onsdagene, og med mindre huset har bestemt sig til at holde saakaldt morgenmøde, der begynder kl. 2. Der er dog sjelden mange medlemmer tilstede paa den tid; det er for tidligt for forretningsmænd, praktiserende advokater og mænd af den fine verden — og saa er det desuden bønnetimen. Hvert møde begynder nemlig med en høitidelig bøn af speaker'ens kapellan, for øieblikket den bekjendte archidiakon Farrar. Det er imidlertid fornuftigt at være tilstede i bønnetimen; thi derved kan man sikre sig en udmerket plads, som man beholder, saa længe man vil. Der er blot to slags repræsentanter, der har fastslaaede rettigheder med hensyn paa plads. Den forreste bænk paa høire side af

speaker'ens stol kaldes *Treasury bench* (regjeringsbænken), hvor den siddende regjering har sine pladse. Bænken lige imod kaldes *Front opposition bench*, og der sidder medlemmer af den tidligere regjering. Naar et medlem af regjeringen gaar af, skal han have en plads yderst paa snippen (almindeligvis af anden bænk lige bag regjeringsbænken), — saaledes pleiede lord Randolph Churchill, der gik af som skatkammerlord og husets leder, at sidde paa denne plads, nervøst trækkende i sine mustacher og med ansigtet næsten blaat af spænding og undertrykt ophidselse — ventende paa det øieblik, da han kunde ramme de venner, der var blevet hans fiender.

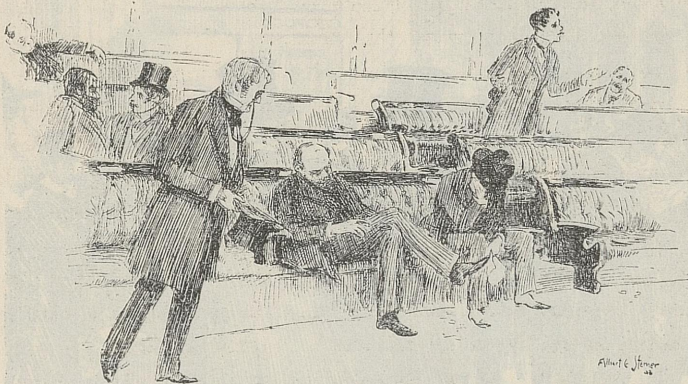
Man vil derfor let forstaa, at der er visse eiendommeligheder ved det publikum, der hører paa bønnen. For det første er det ikke netop dem, der er mest bekjendt for sin fromhed, som er mødt op. Saaledes er Mr. Labouchère en stadig tilhører ved kapellanens præken, og grunden er den, at første plads paa frontbænken under „gangen" er en plads, der er udmerket vel skikket for den fribytter, som altid er paa post for at gjøre et anfald paa en slet regjering; og Mr. Labouchère er som chef for fribytterne særlig glad i denne plads og har indehavt den i aarevis. Og skjønt denne forrettighed har vundet aarenes hævd, maa den hvert øieblik erobres paany ved regelmæssig deltagelse i hver dags bøn. Den anden ting, man lægger merke til, er, at de, der trænger mest til bønnens hjælp, eftersom de bærer det tungeste ansvar — regjeringsmedlemmerne og partilederne — altid er fraværende.

Strax før bønnen begynder, gaar speaker'en frem paa sin plads. Der er endnu saa meget igjen af det gamle ceremoniel, at dette er et høist underligt og eiendommeligt skue. Speaker'en bærer endnu den gamle store, statelige allongeparyk, en kortskjødet frakke, der dækkes af en vid kappe, knæbuxer og lave spændesko. Foran og efter ham følger en liden flok tjenende aander, *the sergeant at arms*, husets politimester med sin kølle, kapellanen med bønnebogen i haanden, slæb-bæreren med slæbet og to-tre andre funktionærer, hvis funktion det er umuligt at opfatte, hvis den da ikke skulde indskrænke sig til ønsket at gjøre processionen mere imponerende med hensyn paa deltagernes antal. The sergeant at arms er ligesom speaker'en iført knæbuxer og lave sko. Han bærer et sværd ved siden, men har lov til at lade parykken være. Det høitidelige optogs virkning bliver større derved, at konstabler og opvartende tjenere raaber: „speaker! speaker!" gjennem gangene, der adskiller speaker'ens bolig fra *house of commons*. Dette raab har, hvor ofte det end har lydt, en sælsom høitidelig virkning. Det minder en om alle de vilde kampe, taler-triumfer, tragiske og verdensrystende begivenheder, som er knyttede

til det engelske parlaments stolte historie. Naar speaker'en naar „lobby'en“ (medlemmernes store forværelse), gjentager politichefen raabet: „speaker!“ idet han tilføier: „Af med hatten fremmede!“ og hvor støiende og larmende end „lobby'en“ har været før, saa undlader den sjelden at falde hen i en vis frygtsom stilhed, hver gang denne mørke, høitidelige og maleriske gruppe drager forbi.

Naar speaker'en træder ind i huset, reiser alle medlemmer sig. Han bukker et par gange, idet han gaar over gulvet, og nogle af landsrepræsentanterne og de mere ceremonielle af husets medlemmer bukker igjen.

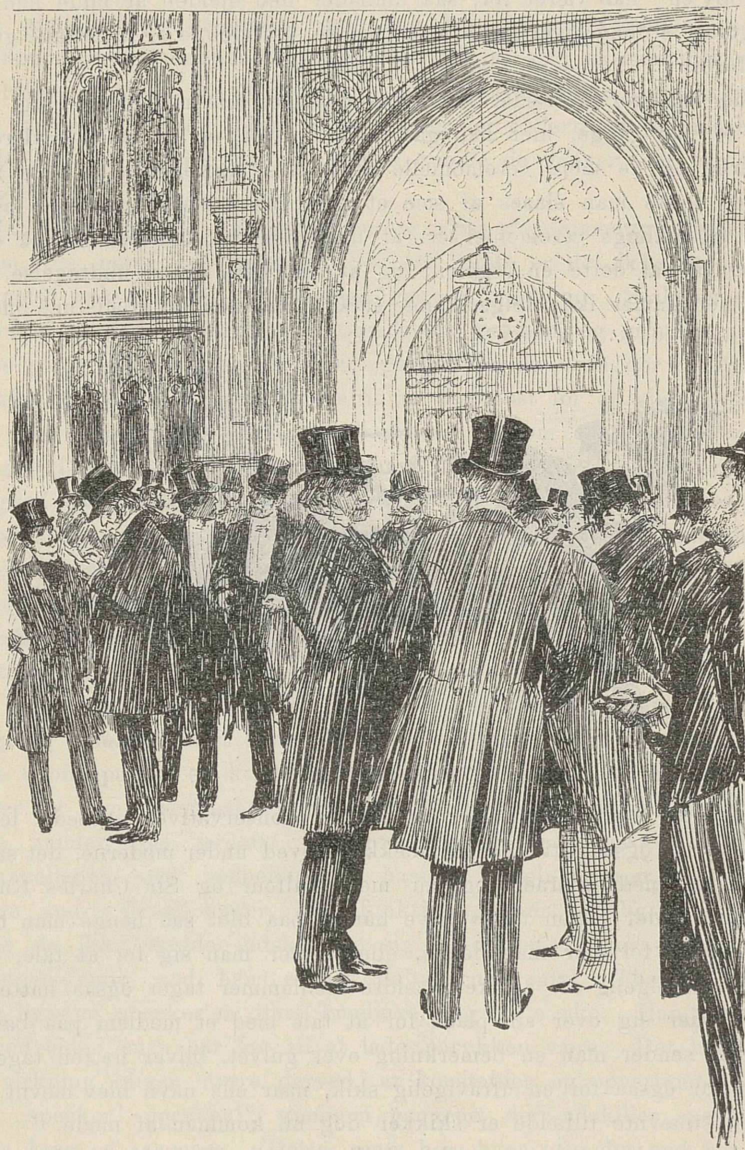
Det første man slaaes af som et nyt, enestaaende træk ved en lovgivende forsamlings ceremoniel er, at medlemmerne har hatten paa under møderne, ja, at dette er regelen, og at det bare er en undtagelse, naar enkelte medlemmer ikke følger denne skik. Saaledes har Gladstone omtrent

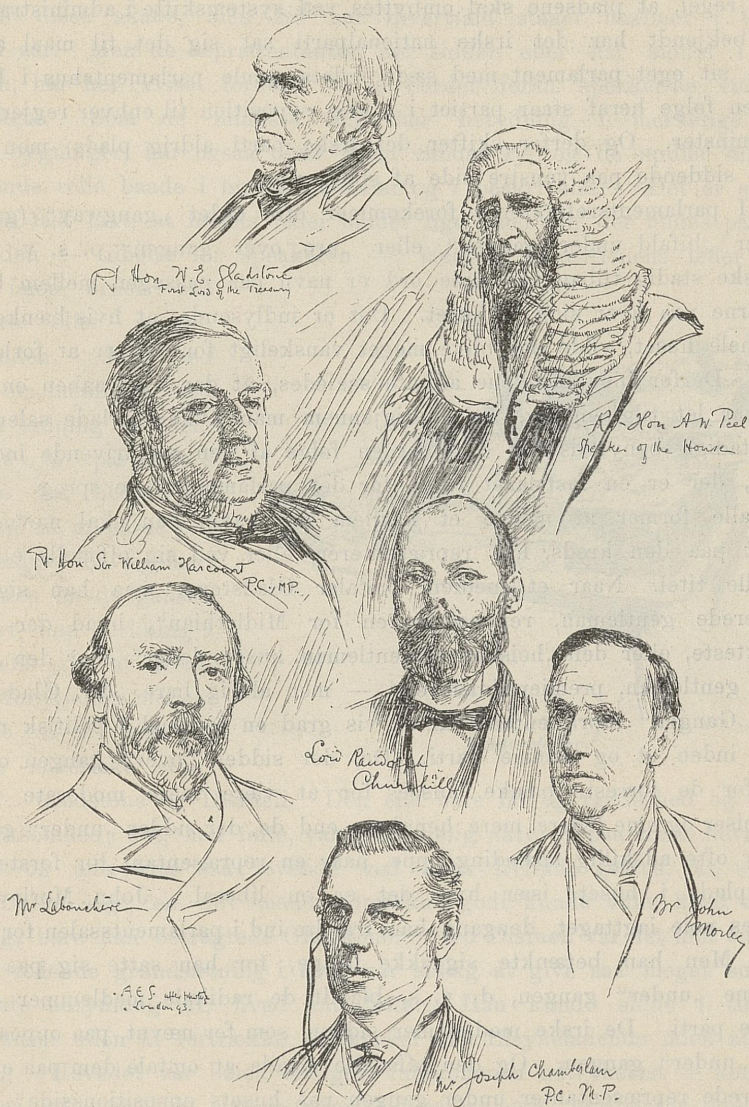
En kjedelig taler.

aldrig hat paa; den afdøde Mr. Smith, de konservatives anseede leder i underhuset, sad ogsaa altid med ubedækket hoved under møderne, det samme var tilfældet med Disraeli og nu med Balfour og Sir Charles Russell. Imidlertid gjælder retten til at have hatten paa blot saa længe man bliver paa sin plads; forlader man denne, eller reiser man sig for at tale, tager man den selvfølgelig af. Enkelte ældre medlemmer tager ogsaa hatten af, naar de læner sig over sin plads for at tale med et medlem paa bænken foran dem; sender man en bemerkning over gulvet, bliver hatten taget af, og dette var ogsaa før en ufravigelig skik, naar ens navn blev nævnt, men i dette sidstnævnte tilfælde er skikken dog nu kommen af mode.

Den, der kjender noget til underhuset, vil strax vide, hvilket parti, der er ved roret, bare ved at se, paa hvilken side af speaker'ens stol det sidder. Det regjerende parti sidder altid paa høire, oppositionen paa

„Lobby'en“.

Fremragende underhusmedlemmer.

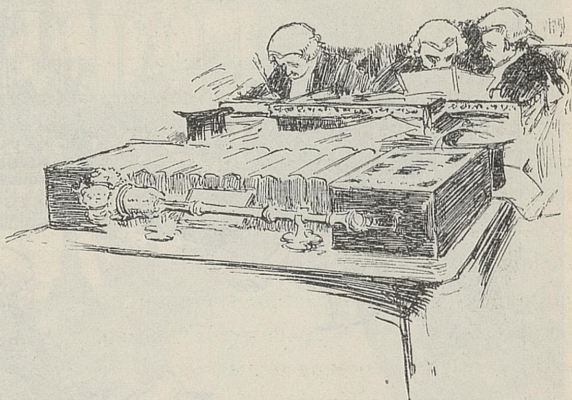
venstre side. Jeg har seet et parti skifte plads i en og samme parlamentssession, ja, i et tilfælde endog i et og samme døgn. Det var den 8. juni 1885, da Gladstones kabinet styrtedes. De liberale, der da i fem aar havde siddet paa høire side af speaker'en, forlod paa en aften sine pladse og trængte sig over paa venstre side. Der er bare en undtagelse til denne regel, at pladsene skal ombyttes ved systemskifte i administrationen. Som bekjendt har det irske nationalparti sat sig det til maal at give Irland sit eget parlament med sæde i dets gamle parlamentshus i Dublin. Som en følge heraf staar partiet i stadig opposition til enhver regjering fra Westminster. Og derfor skifter det irske parti aldrig plads, men bliver stadig siddende paa venstre side af speaker'en.

I parlamentsreferaterne forekommer ofte ordet „gangway" (gangen). Der er „bifald under gangen" eller „uro over gangen" o. s. v. Dette mystiske stadig tilbagevendende ord er navn paa passagen mellem bænkerækkerne paa hver side af huset. Det er indlysende, at hvis bænkene løb over hele huset, vilde det blive meget vanskeligt for enhver at forlade sin plads. Derfor blev bænkene afdelte saaledes, at der blev aaben en gang, som var let tilgjængelig, og hvorigjennem man kunde forlade salen. Og den stadige benyttelse af ordet er en følge af den omskrivende indirekte manér, der er en fastslaaet regel for det parlamentariske sprog. Det er mod alle former at nævne et medlem ved navn, han skal nævnes ved navnet paa den kreds, han repræsenterer, eller ved sin officielle eller exofficielle titel. Naar et medlem omtaler Gladstone, maa han sige den „høitærede gentleman, repræsentanten for Midlothian", hvad der er det korrekteste, eller den „høistærede gentleman, husets leder" eller den „høist ærede gentleman, premierministeren" — men aldrig bare „Mr. Gladstone."

„Gangen" repræsenterer til en vis grad en forskjel i politisk retning endog inden et og samme parti. De, der sidder „over" gangen og lige bagenfor de forreste bænke, ansees for at være mere moderate i sine anskuelser og sine ledere mere hengivne end de, der sidder „under" gangen. Der er ofte adskillig spænding oppe, naar en repræsentant for første gang tager plads i huset, især hvis det er en liberal. John Morley blev saaledes nøie iagttaget, dengang han traadte ind i parlamentssalen for første gang. Men han betænkte sig ikke længe, før han satte sig paa en af bænkene „under" gangen, d. v. s. blandt de radikale medlemmer af det liberale parti. De irske medlemmer sidder, som før nævnt, paa oppositionssiden „under" gangen. Og den officielle maade at omtale dem paa er, som de „ærede repræsentanter under gangen paa husets oppositionsside".

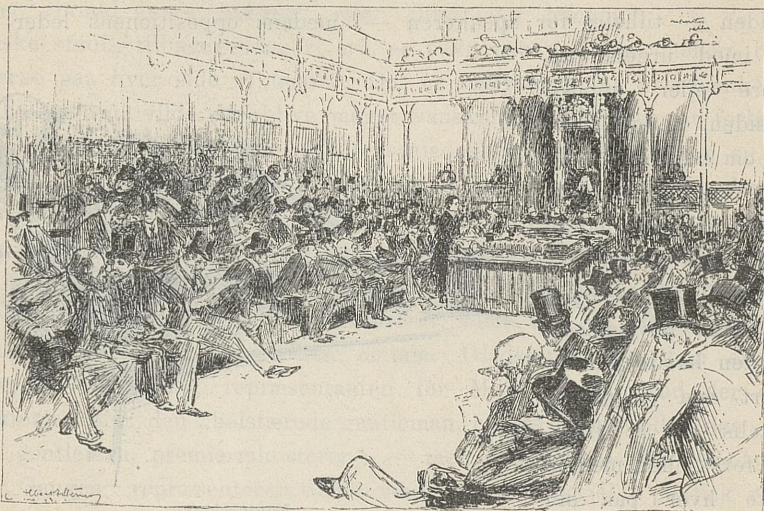
En anden eiendommelighed ved underhuset er, at repræsentanterne ikke har pulte foran sig. De sidder lige ved siden af hverandre med den

foranstaaende bænkeryg lige imod sig. Der er en liden forhøining foran; men som regel maa den almindelige repræsentant holde sine papirer i haanden — d. v. s. saa længe han er i salen. I en af korridorerne udenfor er der en række skabe, hvori enkelte repræsentanter gjemmer sine blaabøger og andre officielle dokumenter. Jeg tror, der gives enkelte, som bruger disse skabe, men *mit* har ihvertfald staaet uaabnet i en otte — ni aar. Men de repræsentanter, der sidder eller har siddet i regjeringen, har her visse fordele. Paa bordet foran speaker'en staar der to skrin. Som de mindste ting har betydning i merkelige historiske bygninger, har ogsaa disse skrin vundet ry, og de spiller en fremtrædende rolle baade i husets økonomi og i beskrivelser. Det er saaledes næsten fast taxt, at husets leder sidder lige imod den, der findes paa ministersiden — tilhøire for speakeren —, medens oppositionens leder sidder lige imod urnen paa venstre eller oppositionssiden. Jeg ved ikke, om meningen med denne ordning var den, at de to partiledere skulde faa bedre anledning til at passe paa hverandres bevægelser, men den havde ganske sikkert den virkning i Disraelis tid at fremhæve forskjellen mellem de to hver paa sin maade maleriske skikkelser: Gladstone og Disraeli. Den ene bare ild og rastløshed og spændt opmerksomhed; det, han følte, var saa tydelig skrevet paa hans bevægelige ansigt og udtryktes saa levende ved hans livfulde gestus, at, som det ogsaa blev sagt, en døv mand udmerket godt kunde vide, hvad der gik for sig, bare han betragtede Gladstone. Med Disraeli var det helt omvendt. Hans ledende grundsætning i livet var aldrig at give saa meget som den svageste antydning af, hvad han følte. Han kunde sidde i timevis i underhuset uden at fortrække en muskel eller tilsyneladende uden at skifte stilling. Hovedet var bøiet, ansigtet fuldkommen udtryksløst — kort sagt, han saa ud som den østens sfinx, tidens malende skribenter yndede at sammenligne ham med. Det var østens beskuende ro ansigt til ansigt med vestens hvileløse energi.

Kontorchefer.

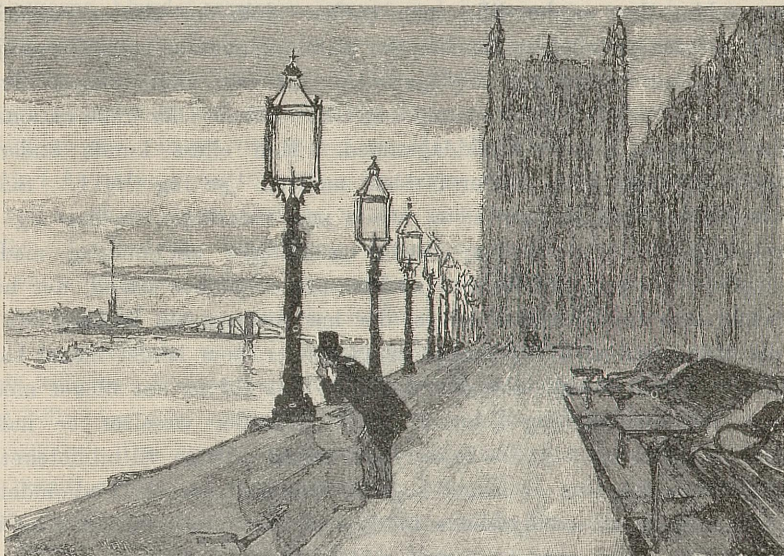
Men for at komme tilbage til skrinene. Naar et regjeringsmedlem eller en exminister henvender sig til huset, kan han lægge sine papirer paa skrinet foran sig; og da enkelte af disse talere omhyggelig maa forberede sig paa alt det, de skal sige, er dette aabenbart en stor fordel. Skrinet benyttes ogsaa ellers meget af den officielle taler uden hensyn til papirerne. Paa hver af dem er der et messing-haandtag, og den taler, der føler sig rigtig ovenpaa, pleier at tage dette haandtag i haanden og fingre ved det. Jeg husker et langt lørdagsmøde — lørdagsmøder er forøvrig sjeldne — for mangfoldige aar siden, da det irske parti en hel dag igjennem havde drevet obstruktion, at der gjordes et dristigt brud paa husets traditioner. Forster var da generalsekretær for Irland, og han var blevet

Huset i interpellationstiden.

staaende næsten alene mod sine irske fiender med den opgave at skulle drive billen igjennem. Nattens skygger havde bredt sig over huset, og allerede var sabbat-morgenen forhaanden, da den nu afdøde Joseph Biggar, der var husets onde aand, rolig gik ned til den forreste oppositionsbænk og satte sig paa den plads, der almindelig er forbeholdt oppositionens ledere; og idet han reiste sig for at tale, lagde han hænderne paa det mystiske hellige skrin og snoede fingrene om messing-haandtaget med en overlegenhed som en minister med mange aars anseelse og øvelse. De mere korrekte medlemmer selv af hans eget parti syntes, det var fælt, medens de uroligere frydede sig høilydt og modtog ham med stormende bifald blandet med nogle forskrækkede „oh“!

Pultens fraværelse har vigtige følger for debattens karakter — følger, der er endnu mer indlysende for den, der har seet Amerikas lovgivende forsamling, hvor et andet system er herskende. Det første, som slog mig ved det amerikanske repræsentanternes hus er den langt større deltagelse i forhandlingerne derover. Det andet var støien og larmen. Der var lige stor uro i repræsentanternes hus, naar en god taler havde ordet, som naar alle i Westminster kappes om at tie ned en kjedelig taler. Dette skyldes for en stor del, at repræsentanterne i Washington har det travlt med sin korrespondance og derfor kan lade være at høre paa taleren. Men vi har intet valg. Enten maa vi høre paa en mand eller gaa vor vei, medmindre

Terrassen — en poetisk repræsentant.

man tager sin tilflugt til søvnen. Men man kan ogsaa slaa sig sammen om at hyle vedkommende ned, noget man aldrig betænker sig paa. Dette gjøres almindelig ved at raabe „afstemning! afstemning!" („divide, divide" hvilket udtales „vide, vide"). Men det har ogsaa hændt, at partilidenskaben udtrykkes ved mere forbausende raab; der gaar sagn om medlemmer, som har galet som en hane eller frembragt andre underlige zoologiske lyd i det haab at bevæge den vidløftige taler til at sætte sig igjen.

Dette er naturligvis ikke ubetinget en heldig fremgangsmaade, men den har dog den fordel, at debatten bliver mere personlig og aktuel. Repræsentanterne bliver nødt til at holde sig til sagen.

Noget, som altid forbauser fremmede, er, at underhusets møder ofte varer til langt ud paa natten. Denne ordning har ogsaa sine store ulemper. Jeg husker dengang obstruktionen antoges at have naaet sin største høide. . . . Vi, der var medlemmer af det irske parti, kunde sjelden, om nogensinde, komme i seng før solopgang, og der var et berømt møde, der varede i firti timer. I den senere tid er husets reglement blevet revideret, og nu slutter almindeligvis møderne kl. 1/21. Men endnu er der mange misligheder ved ordningen. Skjønt der er al god anledning til at faa middag i huset, er der meget faa, som benytter sig deraf. De fleste foretrækker at tage sig en mundfuld frisk luft. Og saa er „middagsgjængeren“ fremdeles en magt i London. De eneste repræsentanter, som bliver over og spiser middag der, er den lille, men trofaste flok, der støtter regjeringen, og som indpiskerne holder sammen for at kunne have en regjeringsmajoritet i de sager, der foretages i middagstimen. Et vist antal meget alvorlige politikere — i almindelighed enten engelske radikale eller irske nationalister — bliver ogsaa i huset i middagstimen. Men ellers kunde underhuset lige godt indstillet sine møder i tiden mellem 1/28 og 1/211. Selv de repræsentanter, som er nødt til at vente paa voteringer, holder sig borte fra selve salen. Nogle er i spisesalen og indtager sin middag, med den langsomme grundige fordybelse i nydelsesprocessen hos mænd, der har en vis tid at slaa ihjel; medens andre, der har fortæret sin middag, har trukket sig tilbage til et af de mange røgeværelser, som landet meget klogelig har betænkt sine lovgivere med. I den senere tid er det blevet mode at indbyde damer til middag i huset, og en hel del værelser er indrettet specielt til det brug. Andre igjen trækker sig tilbage til biblioteket, især er der et værelse, som er meget søgt af tidsskriftlæsere. I almindelighed bliver dog rummets søvndyssende indflydelse for sterk, og det er oftere man finder en repræsentant sovende end læsende.

Imedens gaar talestrømmen sin uhindrede gang deroppe. Undertiden kan det hænde, der bliver gjort nyttigt arbeide. Men naar man er midt inde i anden læsning af en stor bill, kunde debatten lige saa godt være sparet for husets vedkommende. Jeg har kjendt tilfælder, hvor taleren ikke havde andre tilhørere end sig selv, speaker'en, referenterne og tilhørerne paa galleriet.

Dette forklarer udtryk, man stadig ser anvendt i Parlamentsefterretningerne, som: da Gladstone nu blev drevet ind i „middagstimen“, eller nu var det blevet middagstid, og den ærede repræsentant havde kun nogle faa tilhørere o. s. v. Lord Beaconsfield beskyldte i sin biografi af lord George Bentinck Sir Robert Peel for at have søgt at slippe for debat af sin frihandels-bill ved at drive hver anden taler ind i middagstiden og saaledes berøve vedkommende alle tilhørere.

Det gamle testamente og monumenternes vidnesbyrd.

(Efter en artikel af professor *S. R. Driver*, dr. teol., i „*Contemp. Rev.*“).

Som enhver vil vide, har Bibelen i de sidste 50 aar gjennemgaaet en overordentlig grundig undersøgelse og prøvelse. Man fandt herunder, at mange bøger i det gamle testamente ikke er skrevne af de forfattere, som traditionen havde tillagt dem, at de ofte skrev sig fra langt senere tider. Man fandt, at de fem Mosebøger var forfattede ikke af én mand, men af mindst tre, der tilhørte helt forskjellige tidsperioder. Deres skrifter er i Mosebøgerne blandet sammen, vævet ind i hinanden, saaledes at der paa en del vers af én forfatter følger en del af en anden, o. s. v. Det var ved hjælp af sprog, stil og hele den historiske farve og atmosfære, der omgiver bøgerne, at man kunde skille disse forfattere fra hinanden. De er forskjellige paa samme vis, som f. ex. Henrik Wergeland og dr. O. J. Broch er det, i karakter, sprog og stil. Og ingen vilde vel finde nogen vanskelighed ved at skille deres skrifter ud fra hinanden, om de var blevet sammenblandet. De benytter forskjellige udtryk og navne for samme ting, den ene taler om Gud som *Jahveh*, den anden som *Elohim*, hvoraf man har givet den ene navn af den jahvistiske forfatter, den anden af den elohistiske.

I begyndelsen vakte disse opdagelser forfærdelig bestyrtelse i den kristne verden. De syntes at ødelægge alt, undergrave troen, rive hul paa alting. Bibelen selv syntes at blive rent analyseret væk af disse forskere og kritikere. Det syntes næsten gudsbespotteligt at høre dem. Tradition efter tradition blev sprængt. Og den hele Bibel forandrede efterhaanden karakter. Kristne var bange for, at dette vilde føre til, at man rent vilde tabe tiltroen til den. Kritikerne forekom dem som mænd, der manglede forstaaelse af dens værd. — Og ikke-troende jublede. Nu falder Bibelen, mente de. Kritiken viser, at det hele er opspind. Ingen sandhed i det. Moses har aldrig levet. De bøger, der handler om ham, skreves længe efter den tid, de beretter om, og er derfor ikke at lide paa som historie. Saa er det helt igjennem. Det hele er sprængt i stykker. Gud ved, om der i det hele nogensinde fandtes et jødefolk engang.

Og kritikerne selv tabte naturligvis ogsaa ofte hovedet og gik videre i sine slutninger, end kjendsgjerningerne retfærdiggjorde.

Men det var blot begyndelsen. Det første opbrud, — vaarbruddet, — stormen. Saa stilned efterhaanden alt af. Kritikerne tog det med mere ro. De stødte paa et solid fjeld af kjendsgjerninger, som de ikke kunde komme forbi. De begyndte at se, at de allerede paa enkelte punkter

var gaaet for langt. De maatte til at trække sig lidt tilbage, definere og begrænse omhyggeligere. Under alt dette opnaaedes ogsaa større og større enighed. Konservative og radikale kritikere kom nærmere sammen. Vilde slutninger om bøgers utroværdighed blev nu lige saa umulige som de gamle traditioner. Man fik mere og mere tiltro selv til de ældste bøger. Kjendsgjerningerne lyste frem med ny klarhed. Der var mere reel historie her, end de fleste havde anet. Kritiken lod den komme til sin ret ved at skille ud det uhistoriske. Og resultatet blev, at vi kom til at kjende jødefolkets historie bedre end nogensinde før. Den ser noget anderledes ud, end den gjorde for vore fædre. Vi har faaet mere perspektiv i den. Den er blevet mere virkelig, mindre sammentrængt, flad og fantastisk. Men hovedkjendsgjerningerne staar der som før. I hovedsagen er lidet ændret. Billedet er blot oppudset og moderniseret. Mosebøgerne er ikke af Moses, men derfor taber ingenlunde den mosaiske tradition sin betydning. En hel del sagn og digtning falder bort, men de store træk i det gamle mosaiske billede bliver staaende renere og i grunden større og noblere end før.

Resultaterne af denne nyere kritik er prøvet som intet andet i verdenshistorien eller literaturen. Man har prøvet dem saa at sige forlænges og baglænges, fra alle mulige synspunkter. Der har været skoler af kritikere, konservative, radikale, troende, vantroende; hver har underkastet de andres slutninger den mest indgaaende prøvelse og arbeidet sig frem til sine resultater ved egne midler og ad egne veie. Og dog hersker der nu overfor det gamle testamente i den lærde verden en merkelig enighed og harmoni. Man tør derfor tro, at vi her har kommet nogenlunde til enden, til sandheden, og nu ved, hvad denne samling af bøger virkelig er.

Allersidst er disse resultater blevet styrket ved en bog udgiven af prof. *Sayec*, den store engelske arkæolog, hvor han samler sit livs studier af de gamle monumenter i orienten, der paa nogen vis omtaler eller henspiller paa, hvad der nævnes i det gamle testamente. Det har jo nemlig længe været kjendt, at disse monumenter i Ægypten, i Jødeland og i det gamle Assyrien og Babylonien indeholder mange hentydninger til den bibelske historie, mange slaaende bekræftelser paa dens sandhed og realitet. Men dog havde man vel ikke for nogle aar siden haabet eller ventet, at saa meget skulde kunne findes, som virkelig er fundet. Saaledes har man opdaget ægyptiske og assyriske indskrifter, der synes strax at løfte ind i den faktiske historie begivenheder, som fortælles i 1ste Mosebog og som de fleste før havde henregnet til sagnets eller eventyrets verden. Saaledes finder prof. Sayce i visse babyloniske indskrifter bekræftelse paa den bibelske fortælling om fredsfyrsten *Melchizedek*. Det fremgaar blandt andet, at der allerede paa den tid existerede et Jerusalem *(Uru-salem)*. — Skabel-

ses- og syndflodshistorien findes som bekjendt paa babylonske stentavler, men rigtignok der i polyteistisk og temmelig vidløftig form. De jødiske forfattere havde øiensynligen taget de babylonske sagn og simplificeret dem, paa samme tid som de gav dem monoteistisk og noblere form. Saa i det endeløse. De *ægyptiske* monumenter er helt veltalende.

Ud fra *disse* kilder, fra monumenternes indskrifter, har saa professor Sayce i sin bog søgt at kaste klarhed over det gamle testamente, at analysere det og faa rede paa dets sammensætning og historiske troværdighed. Og her kommer vi til det virkelig betegnende, hvorpaa forfatteren i „*Contemp. Rev.*“ henleder opmerksomheden, at *hans resultater ud fra disse kilder i hovedsagen falder sammen med de literære kritikeres slutninger ud fra bøgernes eget indhold.* Ogsaa han finder f. ex. *paa grund af monumenternes vidnesbyrd* at maatte tilskrive Mosebøgerne tre forskjellige forfattere. Og i omtrent alle andre af den saakaldte høiere bibelkritiks slutninger maa han ogsaa erklære sig enig.

Og dette er saa meget mere betegnende, som professor Sayce er en „konservativ“ forsker og kritiker, en bitter modstander af en del af den „høiere bibelkritik“;*) han arbeider netop for at sætte en stopper for deres vidtgaaende slutninger. Og dog erklærer forfatteren i „*Contemp. Rev.*“, som selv er en fremragende repræsentant for den „høiere kritik“, at han blot efter have læst professor Sayces bog om monumenternes vidnesbyrd behøver at rette tre ting (deriblandt en slig forholdsvis ubetydelighed, som at ændre en bogs tilblivelsesdato med 25 aar) i sin i 1891 udkomne og paa den rent *literære* kritik byggede bog. Med andre ord, monumenterne og den moderne „høiere kritik“ er praktisk talt enige. Ad *alle* veie kommer man saaledes til samme resultat, hvormed vi vel derfor maa kunne slaa os tilro.

Rigtignok angriber prof. Sayce heftig *en del* moderne „høiere kritikere“, der forfølger enkelte teorier saa udelukkende, at de taber andre sider ved sagen afsyne og derfor faar frem overdrevne resultater. Men forfatteren i „*Contemp. Rev.*“ svarer, at dette er noget, man allerede har været opmerksom paa, og den slags kritikere er nu vanskelige at finde.

Vi tør vel derfor nu anse den moderne kundskab om det gamle testamente (bortseet fra enkelte overdrivelser her og der blandt yderliggaaende kritikere) for fuldt bevist og fastslaaet. Den giver os som sagt et noget

---

*) „Høiere kritik“ benyttes blot om den kritik eller undersøgelse, der følger efter den rent sproglige eller textkritiken. Først søger man at faa rede paa en bogs korrekte oprindelige udseende, — det er den textuelle kritik. Derefter tager den „høiere kritik“ fat paa denne saaledes fastslaaede bog og undersøger dens forfatterskab, dens tilblivelse, dens historiske indhold og forbindelser. Der ligger saaledes ikke i „høiere kritik“, som enkelte synes at tro, nogen arrogance fra kritikernes side eller haan fra modstandernes. Det betegner blot et skridt no. 2 i en bogs undersøgelse.

andet og et større syn paa jødernes historie og dens indhold, giver os mere perspektiv deri, omstøder mange traditionelle meninger, men omstøder intet af virkelig betydning. Saaledes, at prof. Driver kan slutte sin artikel med følgende ord:

„Antagelsen af dette standpunkt vil, saa langt fra at berøve det gamle testamente sit værd, blot bortskaffe hindringer for dets paaskjønnelse og give os en mere levende og virkelig forstaaelse af det baade som historie og religion. Og ikke alene vil derved den gamle overbevisning om, at vi i det har en aabenbaring fra Gud til menneskene, blive staaende urokket, men den vil hvile paa sikrere grund end nogensinde."

Orientens kunst og islams indflydelse.

(*Pauline Savari* i „*Nouvelle Rev.*").

I 1891 aabnedes der i Paris en udstilling af orientalsk — især muhammedansk-orientalsk kunst. Denne første samling af kunstgjenstande, etnografiske kuriositeter etc. fra det fjerne østen har, saa ufuldstændig og mangelfuld den var, som rimeligt er ved et første forsøg, givet os et nyt, rigt syn paa islams dvalebundne, gamle kultur og slaaende vist, at østerlandenes aandsliv ogsaa for kunstens vedkommende har sat dybe spor i middelalderens Europa.

Vi ser den gotiske stil blive til ved korsfarernes hjemkomst som et udslag af det endnu barbariske Europas sammenstød med den høit udviklede asiatiske civilisation. Den pludselig rigt fremblomstrende kristelige arkitektur er fremgaaet af den kunst, som oversaaede Afrikas og Asiens jordbund med moskéer — det er Muhammeds triumf over Jesus! Østens aand trænger frem til Venedig med Otello paa Shylocks skibe, medens den spansk-mauriske kunst naar Livorno med de fra Spanien jagede maurers reisegods. Og den italienske renaissance lægger sin ynde, sin græsk-latinske aand ind i den orientalske inspiration. St. Sofia-(moskéen) bliver i Venedig til San Marco-(kirken); og Ariosto, digteren fra Ferrara, omdigter i sin „Rasende Roland" „Tusen og en nat". Det er lyset, som ogsaa her kommer fra østen.

I.

Lige til russernes erobring af Turkestan omgaves Høi-Asiens fjeldsletter, hvortil overleveringen henlægger vor slegts vugge, af et dybt, hemmelighedsfuldt mørke. Navnene Samarkand, Merv og Khiva vakte ingen forestillinger om den kultur, der har kunnet blomstre i disse solbrændte ørkener. I vore dage er disse egne aabne for verden. Sløret er faldt, og bag det ser vi ind i vor egen civilisations udspring. „Skal man sammenligne Samarkand med en af vestens byer, saa er det Rom, der har de fleste lighedspunkter i arkitektur, udstrækning, beliggenhed og med hensyn paa den rolle, den har spillet i historien." Saa siger en af de dristigste Asia-reisende, Edouard Blanc, hvis bidrag til udstillingen giver et indblik i en høi civilisation, væsentlig islamsk af karakter, men sterkt paavirket af Kina.

Edouard Blanc udstiller et turkomansk telt; det er det samme, som han førte med sig gjennem Pamir, og er aabenbart typisk som form for de primitive

folks bolig, der ikke har undergaaet nogen forandring i udseende i de følgende aarhundreder; og naar en nomade-horde havde slaaet sig fast ned paa et sted, blev den model formen for den første *kouba*, den første kuppel. Tøiet derimod bærer merker af kinesisk dekorationskunst.

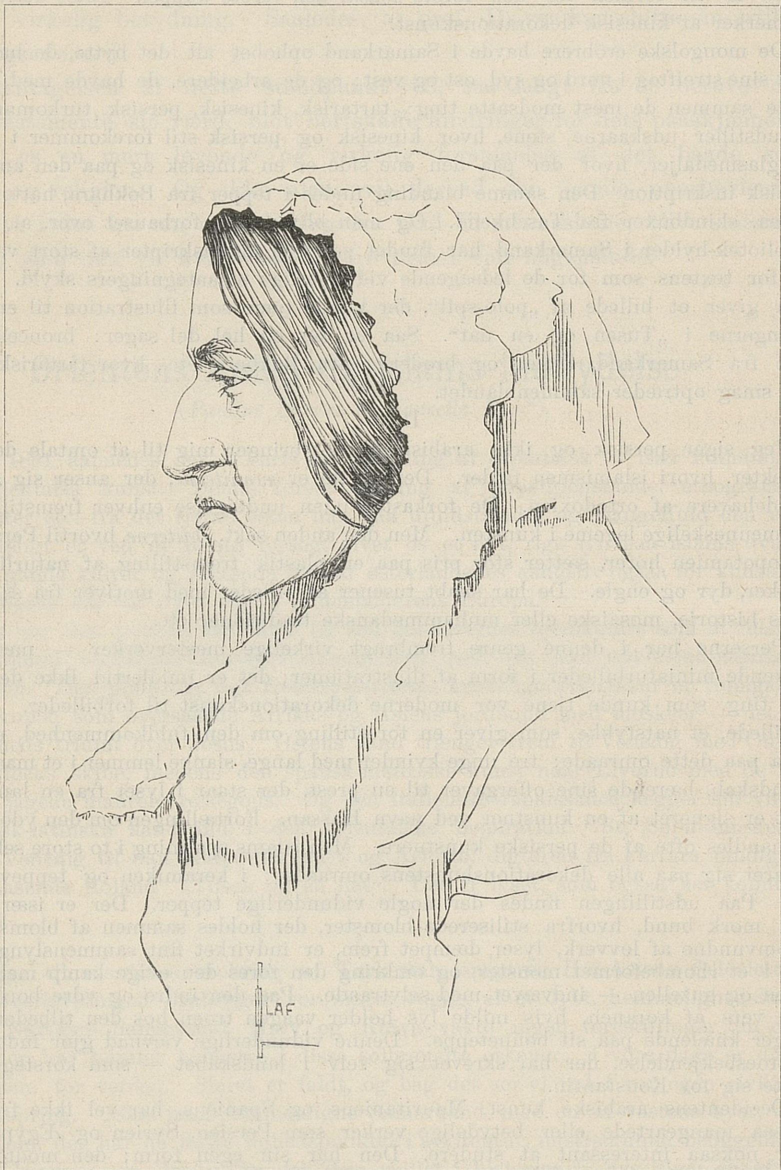
De mongolske erobrere havde i Samarkand ophobet alt det bytte, de havde med fra sine streiftog i nord og syd, øst og vest; og de arbeidere, de havde med sig, blandede sammen de mest modsatte ting: tartarisk, kinesisk, persisk, turkomansk. Blanc udstiller udskaarne stene, hvor kinesisk og persisk stil forekommer i forening, glasmedaljer, hvor der paa den ene side er en kinesisk og paa den anden en arabisk inskription. Den samme blanding findes i tepper fra Bokhara, hatte fra Ferghana, skindbuxer fra Taschkend. Og man bliver ikke forbauset over, at han paa bibliotek-hylder i Samarkand har fundet persiske manuskripter af stort værd, saavel for textens som for de ledsagende vidunderlige smaategningers skyld. En af dem giver et billede af „polo-spil", der kunde tjene som illustration til en af fortællingerne i „Tusen og en nat". Saa er der en hel del sager: broncer og kobbere fra Samarkand, kjoler og broderier fra Bokhara etc., hvor tartarisk og persisk smag optræder sammenblandet.

II.

Jeg siger persisk og ikke arabisk, og det bringer mig til at omtale de to store sekter, hvori islamismen falder. Den første er *sunniterne*, der anser sig selv som indehavere af ortodoxien. De forkaster uden undtagelse enhver fremstilling af det menneskelige legeme i kunsten. Men den anden sekt, *chiiterne*, hvortil Persien og Mesopotamien hører, sætter stor pris paa en plastik fremstilling af naturlivet, mennesker, dyr og engle. De har skabt tusener af billeder med motiver fra sassanidernes historie, mosaiske eller muhammedanske traditioner etc.

Perserne har i denne genre frembragt virkelige mesterverker — næsten udelukkende miniaturbilleder i form af illustrationer; det er imidlertid ikke destomindre ting, som kunde tjene vor moderne dekorationskunst til forbilleder. Der er et billede, et natstykke, som giver en forestilling om den fuldkommenhed, man kan naa paa dette omraade: tre unge kvinder med lange, slanke lemmer i et maaneskinslandskab, bærende sine offergaver til en prest, der staar i lyset fra en lampe. Billedet er signeret af en kunstner ved navn Hassan. Fortællingen om den yderste dag behandles ofte af de persiske kunstnere. Men islams spaltning i to store sekter aabenbarer sig paa alle dekorationskunstens omraader: i keramiken og teppevævningen. Paa udstillingen findes der nogle vidunderlige tepper. Der er især et: paa en mørk bund, hvorfra stiliserede blomster, der holdes sammen af blomsterstilke omvundne af løvverk, lyser dæmpet frem, er indvirket fint sammenslyngede figurer i et rhombeformet mønster, og omkring den føres den evige kamp mellem geparden og gazellen — indvævet med sølvtraade. Paa den indre og ydre bord er indsyet vers af koranen, hvis milde lys holder vaagen troen hos den tilbedende, der ligger knælende paa sit bønneteppe. Denne vidunderlige vævnad gjør indtryk af en troesbekjendelse, der har skrevet sig selv i landskabet — som korstegnet, der viste sig for Konstantin.

Occidentens arabiske kunst, Mauritaniens og Spaniens, har vel ikke frembragt saa mangeartede eller betydelige verker som Persien, Syrien og Ægypten, men er noksaa interessant at studere. Den har sin egen form; den modtog i begyndelsen inspirationer af den kunst, som fandtes i hjemlandet, da det erobredes af profetens troende. Paa udstillingen findes tuniske fliser, fade og fajancer af megen interesse i denne henseende. En spansk-maurisk vase fra det 11te aarhundrede, en smuk samling fade og vaser — ligeledes spansk-mauriske etc.

George Eliot.

George Eliot.

1819—1880.

(Af *H. Tambs Lyche*).

I.

George Eliot bærer ikke alene et af den engelske literaturs første og største navne, men er vel ogsaa en af de mest fremragende og indflydelsesrige forfattere og største aander i hele den moderne verdensliteratur. Hun minder ved sin klartsynthed og grundighed, ved sit frie, vide overblik og sin dybe forstaaelse af tingene og deres sammenhæng om Göthe selv; men hendes sympatier er varmere, hendes følelser renere. Til en overordentlig rig og dyb aand, en storslagen, skabende indbildningskraft og en sjelden omfangsrig lærdom og viden føied der sig hos hende kvindens fine instinkt og lette haand. Om hendes navn samlede der sig i aarenes løb en række af de dybsindigste og tankevægtigste bøger i det engelske sprog.

Som novelle- og romanforfatterinde har hun vel neppe sin lige i nogen tid eller i noget land. Mellem hendes hænder blev novellen til et kunstverk af høieste rang og samtidig til et apparat for meddelelse og spredning af de største tanker og af et dybt, alvorligt, kjækt og ædelt syn paa livet. Den er paa en gang den høieste kunst og den dybeste tænkning, granskning og viden og lader sig — som hun skriver den — blot sammenligne med det bedste paa dramaets, paa billedhuggerkunstens, paa den episke digtnings omraader.

Der er aldrig noget forhastet, skissemæssigt eller overfladisk ved hendes bøger. De er fuldlødige, solide, helt og fuldt gjennemtænkte og omhyggelig udarbeidede aandsprodukter med geniets uefterlignelige merke i hver linie. Hvert ord har vegt; der er ingen tomme fraser og udraab, ingen skummende, intetsigende ordflom; ingen nervøsitet eller jagen afsted ved hjælp af prikker og tankestreger; der er den ro og beherskethed over alt, der karakteriserer den høieste kunst, og som giver indtryk af magt og af færdighed. Hver detalj er paa det omhyggeligste udarbeidet; hver scene er behandlet som et selvstændigt kunstverk; hver replik er paa sin plads og et stykke natur. Alt er harmonisk sammensat. Ingen falsk tone skurrer under læsningen ind paa én. For min egen del er netop dette sidste noget af det mest slaaende ved George Eliot. Det er saa vanskelig at finde en forfatter selv blandt de største, der ikke af og til ved en falsk tone — en umulig replik, en overdrivelse i udtrykkene, en skygge for meget eller for lidet af følelse — river læseren ud af illusionen og gjør det vanskeligt atter at komme ind i den. Man føler, at slig kunde

ikke den eller den person have talt, tænkt eller handlet; her har forfatteren et hul i sin fremstilling, som han vil fuske sig frem over; han fortæller, hvad der er umuligt, lige saa umuligt som for solen at begynde sin morgengang i vest. *Dickens* er jo fuld af disse huller og falske toner til en grad, der for mig gjør læsningen af ham vanskelig og irriterende. Personerne bliver karrikaturer, replikerne umulige, følelserne alt i ét skrigende falske. Andre lægger tykt paa med *egen* følelse, hvor den tilsvarende følelsesgrad slet ikke vækkes hos læseren, hvorved man faar en ækel, sød smag i munden. Hvad mig selv angaar, véd jeg ingen anden novelleforfatter, hvor disse falske toner er helt fraværende. Hos George Eliot merker *jeg* dem aldrig. Illusionen rives saaledes aldrig istykker. Hun forstaar at moderere sprog og udtryk efter den grad og natur af følelse, som selve handlingen virkelig vækker. Og hendes personer staar netop derfor saa helstøbte og saa levende, fordi de aldrig i bogen synder mod sin egen personligheds lov. Levende er de da ogsaa som faa karakterer i literaturen og giver samme sikre, klare, faste indtryk paa én som virkelige personer. *Mira, Mordecai, Daniel Deronda, Fedalma, Romola* og alle de andre staar lige saa tydelig og — jeg kan gjerne tilføie — lige saa kjære i min erindring, som de fleste virkelige mennesker inden min bekjendtskabskreds. Hertil bidrager da ogsaa, at det hele liv, hvori disse personer bevæger sig, er skildret med samme nøgterne virkelighedssans og skabende evne. Hver bog er som et stykke palpiterende *liv.*

Hun er *realist* og *naturalist;* men hun er det i ordenes fulde og sande betydning. Hendes realisme begrænses ikke af det ydres og materielles, eller hendes naturalisme af sanselighedens grænser. Hun omfatter den *hele* virkelighed i sine skildringer. Ikke et øieblik vil hun gaa udenom kjendsgjerningernes verden; naturtroskab er for hende det første forlangende, der maa stilles til al kunst; men alt hvad kjendsgjerning er, og alt hvad der hører natur og virkelighed til, vil hun ogsaa medtage; intet udelukke, intet livsfelt forsværge. Hun véd fuldt vel, at mennesket ikke er bare aand og sjæl, og at det ikke kan leve af og i tanker, ideer og idealer alene, som i den gamle romantik. Hun giver legemet sin plads og skildrer dets magt; hun lader mennesket leve af det vanlige, daglige livs brød. Men hun véd lige fuldt, at sjæl og aand *er* der ogsaa tilstede, og at intet menneskeligt væsen er saa forkommet eller saa dybt sunket, at der ikke rører sig noget opad stræbende eller i hvert fald opad længtende i dets bryst. Og sand realisme maa medtage ogsaa dette. Sjælens høieste higen, hjertets ømmeste, zarteste drømme og længsler, alt, der resulterer i sligt som kjærlighed, selvopofrelse, tro og haab, — alt dette er jo dog ogsaa kjendsgjerninger og virkelighed lige saa fuldt som de mere dyriske instinkter i

os, og den kunst, der glemmer eller udelader dem, er hverken naturtro eller realistisk. Martyr og helgen hører lige saa vist det virkelige liv til, som skjøge og dranker. Den higen og det liv, som finder udtryk i moral og religion, er i hendes øine lige saa fuldt natur og virkelighed, som sansernes spil og som hunger eller tørst. — Ja hun finder netop i denne del af naturen det, uden hvilket det menneskelige liv bliver uforstaaeligt, det, uden hvis skildring livet bliver usandt og fordreiet tegnet. — Her ligger dog netop de mægtigste kræfter. Hun tiltrækkes af disse. Hun vil heller skildre en martyrreformator, en religiøs sværmer som Savonarola end en Nana eller Saccard. Realisme og naturalisme bliver det i begge tilfælde. Der vælges blot forskjellige sider og sfærer af den uendelig mangfoldige natur og virkelighed. Og selv i en Nana eller Saccard vil hun helst skildre — vælge de individer blandt disse klasser, hvor en slig skildring er mulig — den indre kamp mellem de høiere og lavere livskræfter, kampen mellem det etiske og det dyriske, det aandelige og det materielle. Denne kamp, der vel strækker sig gjennem vor hele menneskehed, og som føres med mere eller mindre heftighed og vexlende seir eller nederlag inden hvert eneste bryst, — den er det, hun har valgt som sit specielle digterfelt. Hun skildrer den under allehaande forhold og omstændigheder, snart i høie og noble naturer, hvor seir følger paa seir, snart i lave og bundne karakterer, hvor seir og nederlag begge er af smaalig, lidet betydningsfuld art; undertiden seirer de etiske magter, til andre tider ser vi personligheden synke og synke ned i egoismens, naturalismens og dyriskhedens bundløse svælg.

Det er som en skildrer af denne kamp, at George Eliot staar som den store og inden sin sfære enestaaende kunstner. Thi hun skildrer den ud fra moderne synspunkt og moderne viden i et sprog, vi forstaar, i ord saa naturlige og fri fra al dogmatik og tradition og i tanker saa stemmende med vore egne, at det hele virker, som saa vi livet selv for os, og griber os med virkelighedens hele magt. Hun er inde paa de samme store temaer, som Dante behandlede, og som den gamle græske tragedie befattede sig med; men hun giver os en ny, moderne behandling af dem. Hun skildrer den store kamp, slig som vi moderne mennesker maa se den, slig at vi føler dens virkelighed og gribende magt. Hun tegner os ogsaa et paradis, en skjærsild og et helvede; men de er ikke Dantes og hans samtidiges; de er vore, de er det nittende aarhundredes. Og betegnende for en ny tid og ny forstaaelse er det, at denne kamp skildres her ikke længer i billeder, i syner, i digt; men i prosaisk virkelighed. Personerne er helt vanlige mennesker; scenen er almindelige hjem; handlingen rører sig inden det daglige liv, vi alle kjender. Men inden dette sidste og i moderne

dagligstuer, under sort selskabsdragt eller arbeidsbluse er det kampen raser, er det himlen aabner sig for vort blik, eller helvedessluget gaber under os. Hun har evnet at afsløre det virkelig store i det smaa, det evige inden det timelige og at gjøre hvert menneskeligt liv til skueplads for det mest interessante og spændende drama, virkelighed eller fantasi kjender. Hun eier den geniets tryllestav, der blotlægger det daglige livs dybe interesse og høie værd og gjør en hytte lige saa interessant som noget straalende marmorslot. Hun véd at træffe det store almenmenneskelige, der faar alle ydre forskjelligheder til at bortfalde, der sætter en Savonarola og Maggie Tulliver i samme klasse og paa samme trin.

Man vil allerede have forstaaet, at George Eliots romaner er noget mere end simple, ligefremme *skildringer* af liv og virkelighed. De er *det* først og fremst og er det til fuldkommenhed uden en falsk tone. Men de er mere. De er ogsaa en stor, mægtig, alsidig og klar aands *tolkning* af det liv, hun skildrer. De er brudstykker af liv og aand, slig som de sees gjennem en forstaaelsesfuld, forklarende menneskeaand. Og efter min ringe formening er det det, al stor kunst maa være, og dens værd vil altid i væsentlig grad afhænge af kunstnerens evne til at forstaa og forklare, til at se dybt og helt, til at opdage sammenhængen i livet, lovene under fænomenerne og saaledes vise os livet, ikke alene slig som det overfladisk *ser ud*, men slig, som det i sin sammenhæng og helhed *er*. Kunstverkets værd vil med andre ord væsentlig afhænge af den dygtighed, hvormed det skildrede liv *tolkes* og *forklares*, og her trænges ikke alene kunstsans og beskrivende eller endog skabende evne, men ogsaa viden, kundskab, livserfaring og dyb forstaaelse, — en stor, rig og mægtig aand med andre ord. — En selvfølge er det, at skildring og tolkning altid maa falde sammen og udgjøre et udeleligt hele. Kunstneren maa ikke først skildre og *saa* tolke; hans kunst maa bestaa i at skildre slig, at tolkning og forklaring ligger i selve skildringens linier.

Det er dette, George Eliot evner at gjøre. Hendes bøger giver os en stor aands tolkning af livet og giver os den i form af realistisk skildring og høi kunst, bygget paa dybt og indgaaende virkeligheds- og naturstudium.

Hendes tolkning bestaar blot i at skildre livet saa helt, saa fuldt, saa sandt og saa klart, at *vi selv ser* dets mening. Hun blotlægger dets love, de love, der giver fænomenerne sammenhæng, og i disse — livets og naturens *etiske* love — ligger meningen.

Hendes kunst er etisk — bevidst og forsætlig. Hun skriver ikke alene for at more eller fordrive en ledig stund, ikke heller først og fremst

for at skabe noget vakkert og kunstfærdigt; men først og fremst for gjennem sine bøger og sin kunst at bringe løftning, forstaaelse, adling og nye udsyn. Hendes maal ligger bortenfor kunsten. Den er hende blot et middel; men et middel, hvis værd og magt hun vel forstaar, og som hun derfor bruger med yderste ærefrygt. Men maalet er at gyde nyt og friskere, kjækkere, vakrere liv ind i menneskenes aarer. Og det maal vil hun naa ved i sine romaner dels at skildre livet dybt og sandt, afsløre dets love og mening, og dels ved at sætte frem for os i vindende, kunstnerisk form *det ideale.*

Altsaa *idealist* ogsaa, — som de gamle græske billedhuggere var det. Hun vil fylde sin digtning med karakterer og personligheder, der som de græske billedverker kan paavirke menneskene i retning af skjønhed og adel. Hun vil skildre det store, det sublime, det helt guddommelige i livet. Vi har seet, at hendes realisme selvfølgelig anerkjender dettes existence og ret. Det er det, hun kaster sig over. Hun er af naturen idealist, — skjønhedstilbeder. Det er hende ikke nok at skildre; hun vil skildre det store og vakre, og skildre det emnet værdigen. Hendes realisme udelukker ikke det ideale, men den bestemmer og giver love for dets udtryk. Det ideale maa iklædes virkelighedens former, bindes til det daglige liv. Det maa ikke være drøm og fantasi, men realitet og natur. Intet maa være umuligt eller usandsynligt en gang. Det ideale maa høre naturen til, være selve naturens krav og betinges af det virkelige. Det maa blot være en skildring af, hvad allerede findes, eller af hvad i hvert fald *kan* findes og hvortil allerede begyndelserne existerer iblandt os. — Og idealet selv maa være noget, der ligger inden enhvers mulighedskreds. Det maa ikke kræve verdens eller menneskenes omformning, men blot deres *vext* og *udvikling.* Det maa staa os saa nær, at vi føler, vi kan gribe efter det. Det maa og i vor tid være et ideal for mængden, for alle, ikke blot for de enkelte. Det maa kunne lade sig leve i hver stue og i hver en krog af verden, i hver en kreds af livet.

Det er atter dette, George Eliot har magtet. Hun er idealist inden realismens ramme. Hun giver et ideal, der lader sig virkeliggjøre, der har alle virkelighedens træk og som er demokratisk — for alle. Og dog er det det *største,* fantasi eller drøm kan fange. Det er det etiske ideal, — karakterens. Det bestaar ikke i ydre omstændigheder, men i indre værd. Det er aand. Det er simpel godhed, pligtopfyldelse og adelsaand, slig som de kan aabenbare sig overalt og til enhver tid, — det store almenmenneskelige ideal.

Hendes personer er for det meste blot dagligdagse folk i dagligdagse omstændigheder, der intet extraordinært har gjort og intet extraordinært

oplevet, og dog lyser det høieste og vakreste, vi kan fatte eller drømme, ofte ud af deres træk, og deres hele liv bliver et digt, en salme. Og dette blot, fordi hun forstaar livet og menneskene, ser og føler dybt.

Hun er en *skabende* kunstner. Ikke bare kopist. Hun nøier sig ikke med at skildre liv og personer ud af *dagens* virkelighed, — hun gaar ud over den *bestaaende* virkelighed (uden at forlade virkelighedens grund, betingelser og love), hun foregriber udviklingen, skildrer hvad der ifølge udviklingens love *maa vorde,* — idealiserer, digter, skaber. — Netop som de gamle, græske billedhuggere gjorde det. Og atter er det vel *det,* vi maa kunne forlange af den høieste kunst. *Inden naturens ramme* og virkelighedens *love* skal den holde sig. Men der rummes mere inden naturens ramme og love end det, som idag er virkeliggjort. Kunstneren maa have lov til at se frem og foregribe udviklingens gang, — skildre morgendagens, næste aarhundredes virkelighed, skildre det som naturens love peger imod, men som udviklingens sene gang og tilfældighedernes verk endnu ikke har frembragt, skildre det, som *skal* og *bør* være, — skildre det ideale med andre ord; et realistisk, naturtro ideal og ikke de vilde drømmes og fantasiers. — Da vil ogsaa kunstnerens verk, der lader os se den skjønhed og storhed, som er mulig, og som *burde være,* paaskynde udviklingens gang og hurtigere gjøre det ideale til virkelighed. Som vakre billedverker maa forædle og forskjønne en slegt, saa maa ogsaa en literatur gjøre, der i kunstens vindende form viser os de store muligheder og fremtidigheder inden vort menneskeliv, der vækker og styrker det bedste i os, løfter vore øine og ildner vor stræben mod det ideale, som endnu ikke er realiseret, men som *kan* blive det og som *burde* blive det *strax.*

Det var denne tankegang, der var George Eliots inspiration, og i denne aand hendes romaner er skrevne. Derfor er de da ogsaa som et moderne pantheon af lokkende, manende gudebilleder, — en samling idealer, der paa engang staar høit og staar os nær.

Hendes noveller er fortalte dramaer. De besidder al dramaets koncentration, intensitet og énhed i handling og interesse. Det hele foregaar gjerne inden ganske korte tidsrum. Vi stilles i bogens første kapitler ansigt til ansigt med en vis dramatisk situation, som vi saa ser hurtig udfolde sig gjennem en række af helt spændende scener. Det er som at leve med i et stykke intenst menneskeliv. Hendes bøger giver livserfaringens indtryk. Samtidig er iscenesætningen fuldendt. Hver scene er som malet. Vi *ser* det hele. Hver detalj som sagt udarbeidet med den yderste omhu. Hendes blik for den ydre og indre verden synes at være lige skarpt.

Et landskab og en sjæls indre kamp, et ansigt eller en dragt og en stemning eller en personligheds indre vext er tegnet med samme grad af forstaaelse og med samme korrekthed, lige levende og reelt virkende.

Intet er overfladisk. Hendes sjælsanalyser blotlægger personens hele indre liv, og hun forstaar som faa at skildre dette. Hendes psykologi synes mig lige saa dyb og sand som de russiske forfatteres, kun at hendes analyse og skildring gjerne gjælder mere normale karakterer.

Det er sandt, der er en *bredde* i hendes skildringer, der kan gjøre den utaalmodig, som blot higer efter at se „hvordan det vil gaa“ og „om de faar hverandre“. Hun forhaster sig ikke. Men bredden er hverken udtværethed eller vandring fra temaet; den bestaar blot i, at alt medtages, som bør medtages. Livet selv har en vis „bredde“. Det er ikke en traad, men en hel væv. Skal det skildres som en tynd traad, maa det ske ved at ofre virkelighed og sandhed.

Livet i hendes bøger har virkelighedens omfang, mangfoldighed og mysterie. Intet er simpelt eller enkelt; intet staar alene; alt griber ind i alt. Og intet er klappet og klart, alt ender i forsvindende linier, der taber sig og drager tanke og fantasi med sig bortenfor vor fatteevnes synskreds. Det hele har virkelighedens uendelige perspektiv med de blaanende afstande og høie himle. — Tusen omstændigheder, smaa og store, forbinder sig om at skabe og forme et menneskes handling og tankegang. Veir og vind øver indflydelse paa kjærlighed og gudsfrygt. Et tilfældigt ord i en overfladisk konversation tør skabe et vendepunkt i et liv. Alt blander sig sammen, tanker og handling, storm og stille, indre og ydre kræfter, — og gjennem det alt ser vi sjælen stride og udvikles, seire eller falde, vinde frem eller gaa tilbage. Rundt og gjennem det hele spiller livets uimodstaaelige love og kræfter, fysiske og moralske. Og med dem følger det mysteriets og uendelighedens element, som vi kalder skjæbne, guddom, lykke, forsyn eller lignende. Uden at bringe os teorier derom, lader hun os føle det. Personerne er ikke de eneste handlende, — noget dunkelt, almægtigt handler ved deres side, bruger dem, modstaar dem, hjælper dem, — det er livets og universets upersonlige, evige love og kræfter.

Og hun er herre over den sprogets tone og farve — den stemme —, der kan give udtryk ogsaa for disse livets største og dybeste kjendsgjerninger, der kan mane dem frem for os og give os *følelsen* af dem. Takket være denne evne formaar hun midt i den letteste skildring, den lyseste, enkleste scene, ligesom at aabne døre og vinduer om os, saa vi skuer gjennem disse ud i endeløse rum, ud i evigheder og uendeligheder,

medens selve den faste jord under vore fødder føles tynd og usikker som bølgende natis over universets dyb. Det eviges, det store ukjendtes, aandens og idealernes verden gjennemgløder og forklarer den dagligdagse verden, hun beskriver. — Det er liv, virkelighed, natur med alt deres mangfoldige indhold.

Hendes begavelse undervurderes kanske let, netop fordi den er saa alsidig og afrundet og hendes stil samtidig saa rolig, naturlig og behersket. Hun eier neppe nogen egen „stil". Hendes sprog er det vanlige, dagligdagse engelsk, som hun faar til at udtrykke alt, hvad hun ønsker, uden at ty til kunster og kneb eller moderne sproglig-hysteriske anfald. Der er ingen støi og intet braak, ingen dirrende nervøsitet i sproget, intet effektjageri, og dog henover siderne et mylder af gribende, vækkende, rolig fremsatte tanker, som imidlertid aldrig stanser handlingens fart. Der er heller ingen enkelt ting, der stirrer en i øinene og blænder en. Den hele fortælling er saa harmonisk sammensat og udført, saa naturtro og vel fortalt, — kunstverket er saa fuldendt og gjennemarbeidet, at vi ikke merker, at det *er* kunst. Det synes natur, den simpleste, mest ligefremme ting i verden. Det staar der roligt, stort, stilt og herligt som et antikt billedverk.

Adelsvældet i Østerrig.

(Efter *W. T. Teifen* i „*Deutsche Worte*", gjengivet i „*Rev. des Rev.*")

I de lande, som ligger under Habsburgernes krone, er adelen endnu en herskende stand. Skarpest viser dette sig i jordeie-forholdet: de store adelsgodser øges dag for dag, medens tallet paa smaa selveiergaarde aftager. Ifølge grundloven danner godseierne en egen klasse blandt de stemmeberettigede; denne klasse tællede for 20 aar siden 4931 stemmeberettigede medlemmer, i 1885 var der 5119 og i 1891 hele 5402.

Det er især i de malerisk skjønne Alpe-dale, at smaabønderne blir drevet fra gaard og grund af stormænd, som kjøber op deres jordeiendomme for at lægge dem ud til jagtmark. Fyrst Hohenlohe, fyrst Pless, grev Schønfeld, grev Trauttmansdorff, baron Rothschild og — hvad de heder allesammen, lader sine intendanter med rede penge lokke bønderne til at sælge sin jord og flytte bort; hvis bonden ikke føier sig strax, faar han

tilbud om høi betaling for eiendomsretten samt løfte paa bygsel til lav taxt — dette gaar han ind paa; saa blir hans bygsel sagt op ved første termin, og den fordums odelsmand sættes paa bar bakke ved næste faredag! Hans fædrenehus jævnes ved jorden, og hans gamle agerstykker lægges ud til beite for ædelt vildt, som herremændene nu og da kommer for at skyde paa.

Paa denne vis har fyrst Schaumburg-Lippe siden 1878 tredoblet sin grundbesiddelse; men samtidig er folketalet i den bygd, som har æren af at regne fyrsten blandt sine vælgere, minket med 23 pct.

I østerrigsk Schlesien eies fjerdeparten af jorden af 36 store godseiere, medens tiendedelen er kirkegods. I Bøhmen sidder 362 godseiere inde med 28 pct. af jorden. 33 af disse godsherrer eier tilsammen 850,000 hektarer eller sjettedelen af Bøhmens jord. Fyrst Schwarzenberg eier alene tredivtedelen af hele landet, desuden er han eneste indehaver af 13 klædesfabriker, 12 bryggerier, 9 møllebrug, 4 sølvgruber o. s. v. I Vest-Galizien er trediedelen af jorden paa store godseieres hænder; resten er fordelt mellem smaabønder, der stadig aftager i antal. Ogsaa i Bøhmen er befolkningens vext stanset, ja kvægbestanden minker.

Hvad værre er: den østerrigske regjering fortsætter den middelalderske skik at tillade oprettelsen af uafhændelige „stamhuse". Bare i Bøhmen er der siden 1848 tilkommet 8 slige stamhuse. For ti aar siden fandtes der i Østerrig ialt 292 stamhuse, bestaaende af 880 store godser paa tilsammen $1^1/_4$ millioner hektarer. Af Bøhmens og Mährens jordareal er de 8 pct. stamhusbesiddelse.

To trediedele af godseierstanden er adelige; samtlige stamhuse tillhører adelen.

Godseierne sidder ikke blot inde med landets økonomiske magt, men nyder tillige politiske forrettigheder. Det østerrigske styre er et faamandsstyre og et stormands-vælde.

Af det østerrigske herrehus's 202 medlemmer var i 1893 de 19 prinser af keiserhuset, og 68 arve-medlemmer. Selv i deputeretkammeret sidder 66 høiere adelsmænd i kraft af arverettigheder. I Bøhmen, Mähren og Schlesien vælges der 1 deputeret af hver 19 godseiere! De forskjellige rigslandes sær-parlamenter tæller tilsammen 1023 deputerede; fjerdedelen af disse pladser besættes af godseierne. Bøhmens stamhus-besiddere danner en særskilt vælgerklasse, der for sig alene sender 16 medlemmer til rigsdagen; resten af godseierstanden har 54 repræsentanter.

Ogsaa i embedsverket har adelstanden en overvældende forret til pladsene. Af ministeriet Taaffes 8 medlemmer var 5 grever, 1 baron, 1 ridder og 1 borgerlig; af det nu siddende ministerium Windischgrätz er

1 fyrste, 5 grever, 2 riddere og 1 af lavere adel. Hof- og udenrigsdepartementets embedsmænd er udelukkende adelsmænd; gesandtskabernes personale er ligeledes adeligt. Af indre-departementets 13 direktører er 5 grever, 7 riddere og 1 borgerlig; af kirkedepartementets 9 chefer er de 2 grever, de 7 riddere.

Af de 14 provins-statholdere er 5 grever, 5 baroner og 4 riddere. Selv fogedembederne forbeholdes adelen.

Der er i rigsdagen bleven ført klager over, at fabrik-inspektørerne lukker øinene til for misligheder ved fabriker, der eies af adelige.

Rent sjofelt er det, naar godseierstanden afholder sig fra at gjøre noget til lettelse af sine undergivnes kaar. De 33 familier i Bøhmen, som sidder inde med sjettedelen af landets jord, har alt i alt stiftet 4 hospitaler — og det allerede i forrige aarhundrede! De samme 33 familier eier 238 slotte; men en hel række forslag til velgjørenheds-anstalter er strandet af mangel paa byggekapital! Der findes i landet en talrig „forening til folkeoplysningens fremme“ — blandt de 2366 medlemmer skal man forgjæves søge et adeligt navn.

Til gjengjæld pranger adelens mest straalende navne paa listerne over direktører for alskens aktieselskaber. Blandt de 374 repræsentanter for banker og assuranceselskaber i Wien er 20 grever, 36 baroner (deriblandt ikke medregnet jødiske baroner), 1 hertug, 4 fyrster.

Slig er den østerrigske adel.

Bondestandens kaar er ikke lystelige. Ovenfor er nævnt, hvorledes den trænges bort fra sin odelsjord af godseierne. Den minker i tal. Paa de sidste 100 aar er landets befolkning fordoblet; men bøndernes tal er alligevel aftaget. Fra landet flytter de ind til byerne og gaar op i proletariatet, eller de vandrer ud til fremmede lande for at søge livsophold. Et uhyggeligt træk er det desuden, at de smaa bondegaarde uophørlig skifter eiere. I 1889 solgtes 53 pct. af Bøhmens smaagaarde ved auktion!

I sammenhæng med disse kjendsgjerninger maa det sees, at Østerriges samlede bestand af storfæ i tiaaret 1880—90 ikke forøgedes med mere end 20,000 stykker, medens hestenes tal aftog.

„Ingen gjennemgang“.

Af

Rudyard Kipling.

Oversat for *„Kringsjaa“* af *A. C. Holst.*

(Slutning).

Og det gjorde det ogsaa. De saa nedover strædet og fik øie paa det ene lys efter det andet. Dowse havde seet skibene ligge der, før mørket brød frem, og han sagde til Challong: „Vi skal give dem noget at huske paa. Skrab sammen alle de jerngryder og kasseroller, du kan finde og hæng dem op ved siden af de fire andre lys. Vi maa lære dem at gaa rundt til Ombaystrædet, for ellers kommer de og sætter streger i vandet igjen.“ Challong hoppede ned af fyret, gik ombord i den lille lække baad med alle de gryder, han kunde finde, og begyndte at anbringe og tænde lysene; først de fire gamle og saa et halvt dusin nye, som han fæstede til et taug, der var lidt ovenfor vandet. Saa reiste han videre til de andre bøier med de lys, han havde igjen, og fæstede dem til de opretstaaende rør, han kunde komme til, — omtrent syv i det hele. Saaledes var der alt i alt først Wurlee-fyret, saa fire lys paa tauget mellem de tre midtbøier, som ellers, og dertil syv eller otte extralys, som Challong havde fæstet til samme taug, og saa syv dansende lys paa syv af de andre bøier, — atten eller tyve lys tilsammenlagt paa én mils udstrækning og sytten fod vand, og hvor ellers strømmen aldrig vilde lade et vrag flyde i fred i tre uger; — her kunde man nu se ti eller tolv vragbøier i skinnet af lysene.

Da chefen saa det ene lys efter det andet dukke frem, sagde han til koffardikapteinen, som stod ved siden af ham:

„Her maa en eller anden international katastrofe have fundet sted,“ og saa fløitede han. „Jeg bier her hele natten, til hollænderen kommer,“ sagde han.

„Og jeg reiser,“ sagde den anden. „Rederne har ikke ytret ønske om, at jeg skal være tilstede ved illuminationer. Det stræde der yrer af vrag, og det skulde ikke undre mig, om en tyfon havde samlet alle Chinas junker der.“ Dermed gik han sin vei, men opmaalingsbaaden laa hele natten udenfor indgangen til Floresstrædet, og folkene beundrede lysene, til de brændte ud, og da fandt de endnu mere at beundre.

Lidt før daggry kom den hollandske kanonbaad, og begge skibe saa i forening det ene lys slukne efter det andet, til der ikke var andet igjen end det grønne, vaade Flores-stræde, et dusin vragbøier og Wurleefyret.

Dowse havde sovet rolig hele natten og havde jaget stregerne paa dør ved at tænke paa de rasende skibe udenfor. Challong havde travelt og kom først sent tilbage til sin slagbænk. I den graa dagning saa Dowse udover sjøen, for den gamle pine kom igjen, og da sagde han, han saa alle verdens skibe ligge udenfor Flores-strædet i en halvmaane, der maalte 7 mil fra horn til horn, og det hele var høist forunderligt at se. Dette var hans egne ord, som han fortalte mig det.

„Derpaa,“ sagde han, „hørte han et forfærdeligt stærkt kanonskud, og alle de store skibe blev til smaa skydotter, og der blev bare to skibe igjen af altsammen. Og en baad fra orlogsmanden roede henimod fyret.“

„Der er ingenting paafærde,“ sagde Dowse, som sad paa platformen udenfor fyret og holdt omhyggeligt øie med tidvandet, som han altid hadede, især om morgenen. „Lad mig bare være ifred, saa skal jeg lade Eder være ifred. Gaa rundt til Ombay-strædet, og forstyr ikke vandet for mig. I sætter streger i det.“ Og den hele tid, mens han snakkede slig, tænkte han ved sig selv: „dette er jo galimatias — den rene galimatias,“ og hele tiden holdt han sig fast til rækværket om platformen, forat ikke stregerne i hans hode skulde rive ham med sig.

En eller anden svarede ganske rolig fra baaden: „Vi skal gaa rundt til Ombaystrædet om et øieblik, hvis De bare vil komme ombord og give vor kaptein lidt nøiere underretning om veien.“

Dowse følte sig høilig smigret og gik ned i baaden uden at bryde sig om Challong. Men denne svømmede til skibet efter baaden. Da Dowse var i baaden, kunde han ikke kalde matroserne andet end „hvide mus med lænker om halsen,“ og Vorherre skal vide, han havde ikke tænkt paa hvide mus, siden han var liden gut og gjemte dem i sit lommetørklæde. Forresten holdt han sig i ro, og de kom hen til opmaalingsbaaden. Manden i baaden skreg noget op til en paa halvdækket, som Dowse ikke rigtig forstod, uden ét ord, som han stavede om igjen, og om igjen og det var „g-a-l, gal.“ Da han kom op paa halvdækket, siger han ganske langsomt til chefen:

„Fanden tage mig, om jeg er gal,“ og saa stirred han paa taugkveilene, paa kofilnaglerne, og fulgte taugene opover med øinene, til han kunde fordybe sig velbehagligt i riggen, som for korsvis og paaskraa og op og ned og alle mulige veie undtagen frem og tilbage under hans fødder som stregerne og strømmen. Dæksnaterne gik *den* vei, og Dowse turde derfor ikke se paa dem; de lignede stregene i vandet under fyrtaarnet.

Derpaa hørte han kapteinen tale venlig til sig, men om det havde gjældt hans liv, havde han ikke kunnet sige, hvad det dreiede sig om. Han ønskede at fortælle Kapteinen, at Flores-strædet var fuldt af streger, og at skibene gjorde det endda værre, men han formaaede det ikke. Han kunde bare se paa riggen og synge:

„Et skib kom over sjøen
Med vakre ting til mig.“

Saa huskede han, at dette var tul, og vilde snakke om Ombaystrædet, men alt han sagde var: „Kapteinen var en and, — jeg har ikke til hensigt at fornærme Dem, Sir; — der var noget paa ryggen hans, som jeg har glemt, men

da skibet begyndte at gaa,
kapteinen sagde: „gæk, gæk!“

Han lagde merke til, at chefen blev rød og saa sint ud, og han siger til sig selv: „Den dumme tunge løber afsted med mig. Jeg vil gaa forover.“ Forover gik han, og der fik han se sit eget billede i messingen udenpaa nathuset. Da saa han, at han havde staaet splitternøgen for alle folkene, og saa skyndte han sig hylende ind i ruffen. Han maa have gaaet nøgen i ugevis paa fyret, og Challong havde naturligvis aldrig lagt merke til det. Challong svømmede rundt skibet og sagde „dam“ forat gjøre sig til for folkene, saa han kunde bli taget ombord; han skjønte jo ikke bedre.

Dowse snakkede ikke noget videre om, hvad der hændte efterpaa, men det synes, som om der blev sendt ud to baade til Dowse's bøier. De tog et lodskud, og da de fandt alt iorden, kappede de los bøierne og lod strømmen føre dem ud gjennem Loby Tobystrædet. Den hollandske kanonbaad sendte to mænd iland forat vogte fyret, og *Britomarte* gik afsted med Dowse, mens de lod Challong forsøge paa at følge efter. Han sagde „dam-dam“, og reiste sig halvt op af kjølvandet, mens han slog sine svømmehænder sammen. Men fem minuter efter sakkede han bagud, og jeg antager, han vendte tilbage til Wurlee-fyret. Slige som han drukner ikke, selv i Floresstrædet, naar det er flodtid.

„Jeg traf Dowse, da han kom til England med opmaalingsbaaden efter at have været mer end 6 maaneder ombord paa den. Han var bleven kvit stregerne ved at arbeide haardt og ved ikke at se mere udover rækken, end det var nødvendigt. Han fortalte mig hele den historie, som jeg nu har fortalt Dem, Sir, og han var gruelig skamfuld over sig selv. Men det, som trykkede ham mest, var tanken paa, at han muligens havde

sendt en eller anden stakkar tilbunds med alle sine bøier og lys. Han snakkede om det mangfoldige gange, og for hver gang blev han mere og mere sikker paa, at han var skyld i en eller anden ulykke. Jeg tror denne tanke næsten gjorde ham forrykt, for en dag traf jeg ham i Fratton i en rød uldtrøie. Det var et møde af frelsesarmeen, og Dowse laa paa knæ og bad. Han omtaltes i deres blade som en omvendt sjørøver. De vidste fra hans egen mund, at han havde gjort et eller andet galt paa sjøen, — og da troede de naturligvis, han havde været sjørøver, — noget som bare kineserne er nutildags.

Jeg sagde til ham: „Dowse, vær ikke en nar! Tag af dig uldtrøien og følg mig.“ Han svarede: „Fenwick, jeg maa frelse min sjæl, for jeg tror, jeg har dræbt flere mænd i Floresstrædet, end der faldt ved Trafalgar.“ Jeg sagde: „En mand, som indbilder sig, at han har seet alle verdens skibe ligge i en halvmaane forat betragte hans falske vragbøier, har vist ikke stor sjæl, og hvad han har, vilde ikke forslaa til at dræbe en lus. John Dowse, du var gal dengang, men jamen er du en god del galere nu. Tag af den uldtrøien, siger jeg.“ Akkurat det, sagde jeg.

Han tog den af og gik med mig, men han kunde aldrig blive kvit den tro, at han ved sine galskaber havde sendt nogle skibe tilbunds i Floresstrædet. Og nu er han færgemand fra Portsmouth til Gosport, hvor strømmen gaar paatvers, og en ikke kan tage ti aaretag engang i én retning ... Men saa sent det er blit: Se bare!“

Fenwick reiste sig, gik hen til blusset, — dreiede paa noget, som klikkede, og lyset sluktes med en pludselighed, som næsten gjorde ondt. Dagen var kommen, og kanalen behøvede ikke St. Cecilia længer. Sjøtaagen løftede sig fra klipperne i tunge bugtende skyer, eftersom solen steg og gav det døde hav nyt liv og ny glans. Morgenstilheden gjorde os begge tause, da vi gik ud paa balkonen. En lærke steg op fra klippen bag St. Cecilia, og vi kjendte lugten af kjør fra de til fyret hørende beite, nedenunder.

Og saa kunde vi begge, om vi havde lyst, takke Vorherre for nok en dag af sundt og virksomt liv.

Herbert Spencer om professor Tyndall.

(*„Fortnightly Review“*).

„Kringsjaa“ indeholdt i forrige hefte en artikel om professor Tyndall af professor Huxley. I det sidst ankomne hefte af *„Fortnightly Review“* skriver *Herbert Spencer* om ham. En del af dennes bemerkninger vil være af interesse, baade fordi de kaster øget lys over Tyndalls karakter, og fordi de giver udtryk for en side af Spencers egen karakter og tankegang. — Atter møder vi vor tids største aander som i privat samtale og faar være tilstede inden deres egen intime kreds. Og atter finder vi et tiltrækkende og vindende billede.

Herbert Spencers og Tyndalls venskab, der var af meget intim og varm natur, daterer sig fra 1852, har altsaa varet i over 40 aar, og skjønt begge havde sine opgjorte og yderst bestemte saavelsom ofte afvigende og modsatte meninger om alt i verden, afbrødes dog aldrig derved deres varme og intime forhold.

Spencer omtaler særlig Tyndalls indbildningskraft og betoner dennes nødvendighed i alt høiere videnskabeligt arbeide. Folk har i almindelighed den idé, at indbildningskraft er noget, der blot karakteriserer børn og digtere, siger han, og noget der særlig ytrer sig i barnslige tider og folks overtro, sagn og legender. Men dette er aldeles feilagtigt. Indbildningsevne er ligesaa uundværlig for videnskabsmanden som for digteren. Det er den, der bringer os nye opdagelser, opfindelser, teorier, hypoteser, lykkelige gjætninger og sandheder. Opfinderen „digter“ i materien og dens kræfter; hans fantasi og indbildningskraft tager form i stænger og hjul, i en kombination af naturens kræfter, love og materialier — hans opfindelse er et digt —, medens digteren giver sin indbildningskraft udtryk i ord. Digterne befatter sig igjen med menneskelige følelser og oplevelser, lader indbildningskraften analysere og sammenforme disse til noget nyt; videnskabsmanden befatter sig derimod med naturens spredte kjendsgjerninger og fænomener, men det er altid hans indbildningskraft, der i disse finder love, sammenhæng og orden, der opkonstruerer de videnskabelige systemer og giver os forstaaelse af og oversigt over den verden, hvori de lever. Hans fantasi eller indbildningskraft maa kunne *se* de kræfter og ting, han behandler, i bevægelse; hans videnskabs indhold maa leve for ham, som digterens karakterer lever. Selv matematikeren trænger ligesaa stærk en indbildningskraft som den store digter. Han maa kunne se og levendegjøre sine tal og formler. Opdagelsen af en matematisk formel eller lov er et fantasiens verk lige saa fuldt som Shakespeares verker, og

i lignende grad. Men medens digteren opererer med menneskelige fakta, der vækker den intenseste *følelse*, saa har matematikeren at gjøre med abstrakte begreber, der ingen følelse vækker. Det er den hele forskjel mellem dem.

Indbildningskraft bestaar i det hele blot i evnen til klart at fremkalde for ens indre syn, for ens aands øine ting, som det legemlige øie ikke han se eller har set, — før usete og ukjendte ting.

Om Tyndall er det blevet sagt, at hans videnskabelige indbildningskraft var slig, at han „*saa* universets atomer og deres bevægelser.“

Men en videnskabsmand som Tyndall, der samtidig er lærer og fører, trænger og en anden og lige høi form af indbildningskraft. For klart at kunne *fremstille* en sag for andre, kræves nemlig ogsaa en betydelig skabende indbildningskraft af samme art som digterens. Læreren eller fremstilleren maa først kunne gjøre sig rede for deres sindstilstand og aandsindhold, til hvem han henvender sig. Han maa kunne se ind i deres aand, føle dens indhold og modtagelsesevne, have det hele klart og levende for sig. Dernæst maa han have klart og levende for sig det, der skal bringes ind i disse sind, eller rettere kanske den visdom og forstaaelse, hvortil de skal udvikles. Og lige klart og levende maa det staa for ham, hvorledes, ved hvilke midler og paa hvad naturlig vis disse to ting lader sig forene, — den nye kundskab gjøres tilgjængelig for tilhørere eller læsere. Af den hertil krævede skabende indbildningskraft synes der at existere meget lidet blandt menneskene i almindelighed, om vi tør dømme efter de barokke metoder, der befølges ved al undervisning verden over. Tyndall besad den i høi grad.

Videre har Spencer et interessant stykke om Tyndalls stadige følelse af, at alle videnskaber snart kommer til en „dør, der vistnok staar aaben, men hvorigjennem dog den menneskelige viden ikke kan passere.“ Han følte og forstod, „at den kjendte og kjendelige verden omgives af „noget“ videnskaberne utilgjængeligt, ukjendt, hvori han dog saa noget mere end en blot og bar negtelse eller tomhed.“ Han forstod bedre end de fleste fysiske videnskabsmænd, at al fysisk undersøgelse tilsidst havner i *metafysik**) og stiller os ansigt til ansigt med uløselige gaader og problemer. Han lod sig derfor aldrig helt begrænse af de fysiske videnskaber, men gik fra disse ind paa psykologiens omraader, og videre fra studiet af den menneskelige aand og tanke til den videnskab, der befatter sig med existensens eget væsen og tilværelsens gaader, og som ender med absolut

---

*) = „det, som ligger bortenfor de fysiske videnskabers verden.“ Læren om den menneskelige aand og tanke. Almindelig filosofi eller studiet af alle tings grund og existensens væsen.

uvidenhed overfor det store ukjendte, der omringer vor lille kjendte verden paa alle kanter. Der er to store klasser af naturforskere. Først de, paa hvem Faraday kan tjene som et godt exempel, der holder sin videnskab og sin religion aldeles adskilte og aldrig lader sig forstyrre af modsigelserne mellem dem. Og saa de, som aldeles udelukkende befatter sig med sine respektive videnskabers kjendsgjerninger og aldrig tvinges til at spørge sig selv om eller at tænke over deres følger og forudsætninger. Hvad enten det er en muslingskal eller en dobbeltstjerne, de undersøger og behandler, ser de blot muslingskallen eller dobbeltstjernen, uden at tanker vækkes i dem bortenfor disse, tanker om deres ophav og opkomst og de mysterier og alle de undre, vi her staar overfor. De minder om den maade, hvorpaa en af vore digtere har skildret en stakkars idiots syn paa en blomst. Han ser den, erkjender den, glæder sig ved den; ser og føler farver og lugt; men ingen tanker eller dybere følelse vækkes derved. — Tyndall tilhørte ingen af disse klasser, og om de sidste har jeg hørt ham tale med foragt.*)

Tyndall var paa grund af sine mangfoldige interesser og ypperlige fremstillingsevne et udmerket selskab, og for friske, normale mennesker velgjørende interessant, fortæller Spencer videre, „men for mig var han

*) Det er af interesse at høre fra vor tids høieste videnskabelige tænkning og fra den mand der mere end nogen anden har skabt og repræsenterer den, ord, der saa begrænser de fysiske videnskabers omraade, der saa revser dem, som vil bli staaende alene ved, hvad de aabenbarer, der udtaler saa dyb en følelse af livets og naturens uudforskelige mysterier og vidunderlighed i en tid, da mindre mænd i videnskabens navn proklamerer mysteriets og det vidunderliges forsvinden. For Spencer er det øiensynligen (hvad vi jo ogsaa ved fra hans verker) en taabelighed at ville begrænse liv og tanke inden det, som de fysiske videnskaber aabenbarer, og som lader sig bevise og lægge klart for dagen. Ikke alene existerer der mere, end vi kan se og føle, men ogsaa mere, end vi kan haabe nogensinde at blive istand til at levere logiske beviser eller klar redegjørelse for. Og den, der vil udelukke dette fra sin tanke og sit liv, udelukker simpelthen derfra det meste, det største og det dybeste. — Under det fysiske ligger det metafysiske.

Interessant er ogsaa Spencers tilføielse om, at Tyndall i det store ukjendte, der omgiver os paa alle kanter „saa mere end negtelse og tomhed *(negation)*.“ Som de fleste læsere bekjendt, er Spencer ophavsmanden til denne idé om et stort (eller en stor) Ukjendt eller endog Ukjendeligt, der omgiver alt, vi ved, eller kan vide, som oceanet en liden ø. Men hans uvilie mod at definere videre eller indlade sig paa skildring af det, som han engang har kaldt det ukjendte og ukjendelige, har ledet baade disciple og modstandere til at betragte dette Spencers „*ukjendte*“ som en blot og bar negtelse og tomhed *(negation)*. Man har lagt vegten paa, at det er *os ukjendt*, medens Spencer lægger vegten paa, at det er det som bærer, opretholder, levendegjør alt. For ham er det ikke tomhed eller negtelse, men fylde og positiv rigdom. Det er blot *vore evner*, der svigter, *ikke dets indhold og magt*. Disciple og modstandere betoner saa at sige udelukkende og ser blot ordets første bogstav „u“. Det er for dem det *u*-kjendte. Medens Spencer heller vilde skrive det (eller den) u-*kjendte*. „U“-en tilhører *os*, betegner os og *vort* forhold til det, hvorom der handles. Man har bekjæmpet Spencer, og hans disciple har forstaaet ham, som om „ukjendeligheden“ og især „u“-en var det eneste betegnende, det eneste indhold af den existensens og livets fylde, der efter Spencers mening ligger bortenfor det kjendte. Men „ukjendeligheden“ og „u“-en betegner altsaa slet ikke andet end *vore egne evners utilstrækkelighed*, — en mangel, en *negation i os selv*.

ødelæggende interessant." Spencer har nemlig længe været en svag og sygelig mand, der alene har kunnet udrette sit mægtige arbeide ved at iagttage den omhyggeligste økonomi med sine egne kræfter, og at tale og samtale har altid taget lige saa sterkt paa ham som at skrive. Tyndalls evne til at underholde og interessere ham var derfor en evne og behaglighed, han for sin sundheds og sit livs skyld maatte flygte fra. Ved én leilighed holdt han ud i to dage paa et besøg hos Tyndall, fortæller han, men saa maatte han flygte. En anden gang, da Spencer træt skulde gaa tilsengs, efter at de to mænd havde underholdt sig med hinanden den hele dag, stansed Tyndall ham med spørgsmaalet: „*Tror du paa materiens existence?*" — Et daarligt spørgsmaal for en mand, der som Spencer ikke kan have svaret paa rede haand, at sove paa.

Om Carlyle var ogsaa *Spencer* (ligesom Huxley) uenig med Tyndall. Særlig angaaende Carlyles politik. Denne havde nemlig ingen tro paa parlamentarisk styre, flertalsstyre og lignende*) og var i sine politiske doktriner i det hele lidt af en despot. Tyndall, mener Spencer, havde ogsaa noget af en despot i sig. Spencer selv derimod lægger som bekjendt den største vegt paa den personlige frihed og individets initiativ. Han er en modstander af centralisation og „sterk regjering", som af enhver form af socialisme. Han fortæller, hvorledes han et par gange kom sammen med Carlyle, men opgav at søge hans selskab videre, fordi han fandt, at enten maatte han sidde taus og lytte til dogmatiske udtalelser, hvori han var absolut uenig, eller de to maatte komme ind paa en diskussion, der kun kunde ende med, at de blev siddende og stridglane paa hinanden i arg taushed. Men uenig, som han i mangt og meget er med Carlyle, har han, siger han, med begjærlighed læst alt, han har skrevet, og nydt hans umaadelige energi og overstrømmende kraft, selv naar han har været absolut uenig med ham, hvad indholdet angaar.

Efterhaanden har dog, fortæller han videre, han og Tyndall nærmet sig hverandre i deres politiske opfatning. Tyndall fik mere og mere forstaaelse af den personlige friheds velgjørende værd, og Spencer selv har lært af erfaring, at den nationalkarakter, der udkræves for at løfte og bruge virkelig frie institutioner, den besidder endnu ingen nation. Det moderne demokrati med sine uselvstændige førere og lovgivere er i hans øine en ren karikatur af den frihed, paa hvilken han tror. Det har altid været hans udtalte overbevisning, at frie institutioner kræver en høi og kjæk karakter hos befolkningen. Hvor denne savnes, der er en „sterk regjering" en nødvendighed for at beskytte mod kaos og undergang.

*) Sml. en artikel om Carlyle i andet bind af „Kringsjaa".

Ogsaa om X-klubben giver Spencer et par nye oplysninger. Han selv (Spencer) var, siger han, den eneste af dens medlemmer, som ikke var eller er medlem af noget lærd selskab, professor eller præsident for dette eller hint. Han fortæller ogsaa, at engang hvert aar foretog klubben en udflugt i det frie, da de gifte medlemmers hustruer fulgte med. „Hjalp ikke Tyndall os ved slige leiligheder ved sit vid, saa hjalp han os desto mere ved sin overstrømmende latter.“ Man slog sig ned paa et eller andet vakkert sted, leired sig under en trægruppe og efter en middag i det grønne, læste man ofte høit *digte*, — stik imod den vanlige formening, tilføier Spencer, at videnskab og poesi er uforenlige. Saaledes husker han endnu, at Huxley engang læste høit et af *Tennysons* længere digte og Tyndall en anden gang et af *Mrs. Brownings.**)

Endelig omtaler ogsaa Spencer Tyndalls næsten udfordrende ærlighed og sandhedskjærlighed. Han var en af dem, der helt har brudt med „kompromissets aand“. Det faldt ham aldrig ind at tænke engang paa, om det var „klogt“ og „praktisk“ at sige en ting eller erklære sig for en mening. Ogsaa hans ædelmodighed omtales. Han var altid ængstelig for at faa andre frem og for at andre skulde faa den løn, paaskjønnelse og ære, der tilkom dem. Ofte ofred han uger paa at skaffe andre, ham ubekjendte, slig paaskjønnelse. Og hvor han fandt miskjendt eller ukjendt talent, der gav han sig aldrig — forlod eget arbeide — før han fik det kjendt og paaskjønnet. Blev nogen uretfærdig behandlet, stod Tyndall altid rede til forsvar. Enhver, der kjender lidt til livet og ved, hvor optaget selv de bedste og mest ædelmodige er med sine egne affærer, vil forstaa at vurdere slig opofrelse og en slig egenskab hos en mand. Aldrig var Tyndall saa fordybet i sine egne studier, at han ikke stod rede til at hjælpe èn kollega, og det skjønt han hørte til dem, der sjelden kan gjenoptage et afbrudt arbeide uden stor tidsspilde og meget besvær.

Og tilslut citerer Spencer en linie af et brev, han i senere aar modtog fra Tyndall, og hvor denne om sin hustru siger: „Hun har udvidet min tro paa og mine tanker om de muligheder, der bor i den menneskelige natur.**)

---

*) Det morer mig at finde Spencer og Huxley lyttende til Tyndalls læsning af Mrs. Browning. For min egen del har jeg nemlig fundet hendes digte noget af det vakreste og friskeste, jeg kjender. Men man faar ofte høre, at Mrs. Browning blot passer for unge piger (hun har nemlig et næsten straalende rent sind i sin digtning og er idealist). Det glæder og morer mig, at man altsaa herefter faar sige „for unge piger, Spencer, Huxley, Tyndall etc.“

**) “*She has raised my ideal of the possibilities of human nature.*“

Det forekommer mig, at som vi lærer enkelte af de mere viderekomne, virkelig større og noblere mænd i vor tid at kjende, saa kan vi paa dem alle anvende de citerede ord, ja, hvad mere er, de ikke alene udvider vor tro paa og vore tanker om de *muligheder*, der bor i den menneskelige natur; men giver os ogsaa, synes jeg, bedre tanker og bedre tro paa menneskene, som de tildels allerede er.

Lidt om de russiske fabrikarbeidere.

(Dr. *R. Kritschewsky* i „*Neue Zeit.*“).

Den udvikling, hvorved den russiske bonde forvandles til en „fri“ fabrikproletar, har i almindelighed tre trin: først ser eieren af den usle, udpinte, med skatter overbebyrdede jordflek sig tvungen til at tage sin tilflugt til fabrikarbeide eller lønsarbeide overhoved som en bifortjeneste; dernæst bliver fabrikarbeidet som følge af den fremadskridende forværrelse af hans stilling hans første og vigtigste beskjæftigelse og agerbruget en bisyssel; og tilslut opgiver bonden helt agerbruget for *udelukkende* at kaste sig over fabrikarbeidet. I de kredse i guvernementet Moskva, hvor man har anstillet undersøgelser, er fabrikarbeidet for den store masse arbeidere allerede blevet deres eneste beskjæftigelse. Af 19,616 adspurgte arbeidere er der nu for tiden blot 18,4 pct. af de voxne og 16 pct. mindreaarige (fra 14 til 18 aar), som om sommeren forlader fabriken for at arbeide med jorden.

Men dette tal giver ikke blot en forestilling om, i hvilken maalestok bønder i vedkommende egn bliver proletarer. Det viser tillige resultaterne af den maade, hvorpaa især de store industridrivende systematisk tvinger bønderne til at blive lønsarbeidere. For stadig at kunne have arbeidere til sin raadighed, griber de russiske fabrikeiere til saadanne midler som at forhøie lønnen om sommeren, at gjøre en 30 til 50 procents fradrag i lønnen, naar arbeiderne forlader fabriken om sommeren, samt i kontrakten forpligte den arbeider, som forlader fabriken, til at skaffe en stedfortræder o. s. v.

Arbeidsdagens gjennemsnitslængde er 12 timer 30 minuter. Dertil kommer imidlertid *overtiden*, der hyppig forlænger arbeidsdagen med 2 til 4 timer og i nødvendige undtagelsestilfælde med hele *syv* til *ni* timer, hvad der giver en arbeidsdag paa $14^1/_2$ til $16^1/_2$ og undtagelsesvis $19^1/_2$ til $21^1/_2$ time. Kapitalisterne har dog forstaaet, at jo længere arbeidsdag,

des daarligere bliver arbeidet. Og derfor har de fundet paa et meget sindrigt system med at dele arbeidsdagen. Den almindeligste maade at gjøre dette paa er en deling i sextimers-perioder, hvorved arbeideren ikke faar mere end 3 til 4 timers uafbrudt søvn.

Hvordan det forholder sig med søndagsfreden i czarens hellige Rusland, fremgaar tydelig nok af et saadant faktum som, at der i kornmøllerne arbeides *uafbrudt* dag og nat saavel hverdag som søndag. I denne bedrift arbeides der fra 303 til 339 dage (nøiagtig udtrykt *astronomiske* dage!), medens tallet er noget lavere for fabriker og større verksteder.

Arbeidslønnen er lavere end i Vest-Europa. Arbeidet drives for det meste paa „styk". Lønnens høide vexler efter lønsformen og er naturligvis forskjellig for mænd og kvinder.

	Maanedsløn for mænd.	Maanedsløn for kvinder.
Stykløn	12,45 rubel (ca. kr. 22,41)	10,82 rubel (ca. kr. 19,47)
Dagløn	16,21 — (- - 29,67)	7,22 — (- - 12,99)
Aars- eller terminløn	14,25 — (- - 25,65)	7,05 — (- - 12,68)

Gjennemsnitslønnen i hele regimentet Moskva, uden forskjel for alder eller kjøn, er 11,89 rubel (ca. kr. 21,36). Og det forholder sig ikke saaledes, som almindelig troet, at prisen paa levnetsmidlerne er lavere i Rusland end andre steder. En slig elendig arbeidsløn giver selvfølgelig ikke arbeiderne anledning til at skaffe sig ordentlige boliger. De fleste af disse (56,8 pct.) bor, eller rettere sagt, sover i selve arbeidslokalerne, og dette er saa meget oftere tilfælde, jo større bedriften er. Egentlige beboelsesrum findes dog ikke i alle anlæg; i de bedrifter, hvor der udelukkende eller hovedsagelig anvendes haandarbeide, bor og sover arbeiderne i selve arbeidsrummene, selv om bedriften er aldrig saa sundhedsfarlig. Men de egentlige beboelsesrum er ikke stort bedre. De er i de fleste fabriker saa overfyldte, at der paa den enkelte knapt falder 2 kubikmeter og hyppig blot 1 eller endog blot $^1/_2$ til $^2/_5$ kubikmeter. Beboelseskasernerne bestaar enten af enkelte smaakammere eller større soveværelser. Hvert kammer beboes af flere familier, og selv i fællesrummene sover i de allerfleste tilfælde alle sammen uden forskjel for alder eller kjøn. Nogen ventilation er der ikke tale om; i flere fabriker, der ikke har vaskehuse, vaskes og tørres skiddentøiet i selve soverummene. Ligesaa elendige og sundhedsfarlige er forresten ogsaa de af arbeiderne udenfor fabriken leiede boliger.

Det er derfor ikke at forundre sig over, at sundhedskommissionens indberetning har en mængde bedrøvelige kjendsgjerninger at konstatere. Værst er det med arbeiderne i textilindustrien. De er mindre af vext, viser en mere mangelfuld udvikling af brystkassen og musklerne og en

ringere legemsvegt end de øvrige arbeidere. Og for samtlige arbeidere gjælder det, at de ved firtiaarsalderen er dødssyge invalider.

Dementjeff, i hvis bog („Fabriken — hvad den giver befolkningen, og hvad den tager fra den") jeg har fundet de ovenfor anførte oplysninger, siger: „Den, der har seet vore fabrikarbeidere selv, den, der som vi har havt leilighed til at tale med dem og paa nærmere hold studere deres sørgelig blege, søvnige og udtryksløse ansigter, den visne hud og de slappe muskler hos spinderiarbeiderne, maskinvæverne etc., den, der kjender deres træge følesløse væsen, deres sløve ligegyldighed mod alt og alle, maa indrømme, at vi, ved blot at skildre tilstandene med de nøgne tal, har givet et altfor blegt billede af virkeligheden."

Australiens kulturudvikling.

(Efter *E. Reyer* i „*Deutsche Rundschau*").

IV.

For at skaffe vand nok til jordens dyrkning og til metallernes udvinding trænges der i det regnfattige land kunstige foranstaltninger. Bare i N. S. Wales er anlagt 27000 cisterner i beitemarkerne til en samlet værdi af 90 mill. kr.; desuden findes 3300 brønde.

Cisternerne er i regelen 6 meter dybe og rummer 200,000 hektoliter vand. Damp- eller hestegangs-pumper fylder dette i de hundrede meter lange drikketraug. Og alligevel kan tørre aar anrette betydelig skade. I N. S. Wales omkom i 1877 $5^1/_2$ mill. faar og 800,000 storfæ af vandmangel, ja i 1884 skal 8 mill. faar være omkommet.

Derfor har man i senere tid forsøgt at bore artesiske brønde her ligesom i Algeriet, Kalifornien og Kolorado. Det første forsøg foretoges af regjeringen i Queensland; ved at bore 200 meter traf man paa vand nok til at levere 10,000 hektoliter daglig; de dertil anvendte 14,000 kr. var strax optjent. Siden følger privatfolk efter.

Nordvest for Melbourne leiede brødrene Chaffey i begyndelsen af 80-aarene 250,000 acres ørkenland: fire aars arbeide med at skaffe vand har nu forvandlet strøget til en frugthave.

Slige tal giver en forestilling om folkets energi. Den er i fuld gang med at forvandle de tørre ørkenegne til frodige agre.

V.

Australiens handelsomsætning er i forhold til folketallet over dobbelt saa stor som Skandinaviens, Hollands og Englands. Her falder der aarlig 2 tons ud- og indførsel paa hver indbygger; men i N. S. Wales er tallet 4,8 tons.

N. S. Wales har 250 gange færre indbyggere end Indien, men dets handel er 4 gange større. Som handelsplads staar Sydney kun tilbage for London, Liverpool og Hull. Sydneys og Melbournes vext sees af følgende tal:

	1841:	1861:	1871:	1881:	1891:	
Sydney	30,000	93,000	135,000	224,000	383,000	indb.
Melbourne	5,000	140,000	208,000	283,000	458,000	—

Landet besørger $^2/_3$ af sin udenlandske handel i egne skibe. Sydney har 7 vældige dokker; og paa dets verfter byggedes der i begyndelsen af ottierne aarlig 100 skibe paa tilsammen 7000 tons.

Til anskuelighed anføres følgende statistik over N. S. Wales handel:

	Indførsel:	Udførsel:	Samlet omsætning:	
1825:	5,400,000	1,800,000	7,200,000	kroner
1835:	19,800,000	12,600,000	32,400,000	—
1865:	180,000,000	180,000,000	360,000,000	—
1889:	414,000,000	414,000,000	828,000,000	—

Altsaa var i tyveaarene indførselen tre gange saa stor som udførselen, medens begges værdi efter midten af sextierne har holdt sig jevnstore. Af udførselen i 1889 optog ulden omtrent halvdelen; der udførtes for 180 kr. i uld for hver indbygger i landet, eller for 900 kr. pr. familie.

Selvfølgelig fordeles udbyttet ganske anderledes. Storkapital-systemet raader her som ellers i civiliserede lande. Istedenfor fri adgang til at slippe sauer paa beite er nu traadt det saakaldte paddock-system, d. v. s. store indhegninger for uhyre hjorder.

Og kapitalerne samler sig naturligen i hovedstæderne. Sydney eier allerede $^1/_3$ af N. S. Wales' nationalformue, Melbourne $^2/_5$ af Victorias. De i banker anbragte summer er paa de sidste 30 aar forøget fra 288 mill. kr. til 2322 mill. kr. Paa hver familie (regnet efter 5 personer) faldt i slutten af femtierne 900 kr. og i vore dage 3000 kr. i bankindskud.

Australiens samlede formue ansloges ved aar 1800 til 18 mill. kr., i guldfeberens tid til 1800 mill. kr. og i 1890 til 21,000 mill. kr. I Tyskland regnes der at falde 12,000 kr. paa hver familie, i England det dobbelte, i Australien maatte beløbet sættes til 27,000 kr.

I disse tal maa der paa grund af den ifjor indtraadte krise gjøres et vist fradrag; men erfaring fra tidligere kriser belærer os om, at unge lande som Amerika og Australien meget hurtig kommer paa fode igjen.

De samlede indtægter i N. S. Wales ansloges i 1888 til 970 mill. kr., hvoraf de 50 mill. blev opsparet. Gjennemsnitsindtægten pr. indbygger i Mellemeuropa anslaaes til 360 kr., i Amerika til 580 kr. — men i N. S. Wales til 940 kr. Som gjennemsnitlig udgift regnes 850 kr.; deraf gaar 44 pct. til mad og drikke, 15 pct. til klæder, 12 pct. til husleie, 4 pct. til tjenerløn, 3,7 pct. til lys og varme, 3 pct. til skole, kirke og velgjørenhed og 2 pct. til læge samt 5—6 pct. til skatter. Til sammenligning anføres, at en Wiener-arbeider maa ud med 11—17 pct. af sin aarsindtægt i form af indirekte skatter.

Hvor ulige formuesdelingen end er, saa viser dog madforbruget, at selv arbeiderklassen ikke slider ondt. Statistiken godtgjør, at medens hver tysker kun faar 30, hver englænder 50, hver amerikaner 68 kilo kjød aarlig, bruger hver australianer 120 kilo. Planteføde bruges der mindre af: i Tyskland fortærer hver indbygger aarlig 340 kilo melstoffe, i Nordamerika og Australien kun 200 kilo. Faarekjød er nemlig en forholdsvis billig vare i Australien.

Fattig-statistiken viser, at medens England har 30 fattige paa hver 1000 indbyggere, har Australien kun 4. Gunstig viser sig ogsaa sammenligningen, hvad alkoholforbruget angaar: beregnet efter koncentreret alkohol fortæres 16 liter pr. indbygger i Storbritannien, 13 liter i Tyskland, 12 liter i Nordamerika og Australien. Brændevins-sjappernes tal aftager. For hele landet regnes der kun 17 arresteringer paa 1000 indbyggere for drukkenskab: ret mange vanedrankere gives der altsaa ikke.

Selvmords-statistiken er derimod ugunstig for landet. I England forefalder 7—8 selvmord pr. 100,000 indbyggere; men i N. S. Wales 10 og i Queensland 14. Rent ilde er jo ikke dette; saaledes faldt der i Sachsen omkring 1860 hele 24 selvmord paa 100,000 indbyggere. Man huske tillige, hvor mange fortvilede existencer der medfølger indvandrerstrømmen for at gjøre det allersidste forsøg paa at fange lykken; naar saa dette brister, foregaar selvmordet i det nye land og tælles med i dettes istedenfor i hjemlandets statistik.

VI.

Aandslivet er der megen fart i. Ligesom i Nordamerika gjøres der store anstrengelser for at fremme almen-oplysning.

I trediveaarene besøgtes skolerne blot af 4—5 pct. af befolkningen. Nufortiden staar 21 pct. i skolelisterne. Næsten alle i alderen mellem 5 og 15 aar nyder undervisning. I femtiaarene blev 10 pct. af egteskabskontrakterne underskrevne med blot et bomerke; fortiden er dette ikke

tilfælde med mere end 3 pct., og disse skyldes hovedsagelig indvandrede irlændere.

I N. S. Wales anvendes aarlig 7 mill. kr. til bygning og udstyr af skoler; hvert skolebarn koster 70 til 90 kr. om aaret.

Ligesom i Amerika er skolen nu løst fra kirkesamfundenes overopsyn og stillet under en særskilt undervisningsminister. Før 1848 fandtes kun menigheds-skoler med statsbidrag. Kampen om skolen varede til 1890, da menigheds-skolerne mistede ethvert statstilskud. Følgen blev, at i N. S. Wales 17,000 menigheds-skoler maatte lukkes. Blot de katolske irlændere holder sine kirkeskoler vedlige. Private skoler har $^1/_6$, statsskoler $^5/_6$ af skoleungdommen.

Folkeskolen skal give hvert barn 4 timers undervisning hver dag. Dertil kommer en time religionsundervisning daglig i 140 dage; men denne overlades til vedkommende menighedslærer.

Middelskolerne er indrettet som i England; de fleste giver god undervisning i levende sprog, og kun et lidet antal meddeler klassisk dannelse.

Den tekniske høiskole i Sydney havde i 1889 hele 2700 studerende, hvoraf 446 kvinder.

Universitetet i Sydney (stiftet i 1855) støttes ved rige legater (920,000 kr. i fast eiendom, og 1,440,000 kr. i penge, tils. 2,360,000 kr. foruden en mængde stipendiefond) og har et udgiftsbudget paa 600,000 kr. aaret.

Musæet i Sydney roses af fagmænd, det besøgtes i 1889 af 140,000 personer.

Folke-biblioteker raader der sterk interesse for, som overalt hos engelsktalende folk. Victoria havde i 1887 314 offentlige biblioteker med en samlet udgift af 774,000 kr. og 400,000 bind samt 3 millioner udlaan. Alene Melbournes folkebibliotek eier 115,000 bind og 116,000 hefter, samt 405,000 udlaan om aaret. Bogudlaanet i Victoria svarer til de engelske og amerikanske byers; i Tyskland benyttes folke-bibliotekerne kun halvt saa flittig.

Alt i alt: Australien er et førsteklasses fremskridts-land.

En skilsmisse-statistik.

(Af en artikel i „*Neue Zeit.*“).

En tysk lærd, dr. Wernicke, har nylig paa grundlag af Bodios og Bertillon's arbeider leveret en skilsmisse-statistik, hvoraf vi gjør nogle uddrag.

Paa 1000 egteskaber er skilsmisse-procenten for:

	Belgien.	Sverige.	Frankrig.
1836—40	—	4,8	2,1
1841—45	0,7	4,2	2,7
1846—50	0,9	4,4	2,8
1851—55	1,0	4,4	4,0
1856—60	1,4	4,3	4,9
1861—65	1,6	4,8	6,0
1866—70	1,9	5,0	7,6
1871—75	2,8	5,8	6,5
1876—80	4,2	7,1	9,0

For alle tre landes vedkommende viser sig altsaa en stadig stigning i skilsmissernes antal. Det samme gjælder for Tyskland.

Med hensyn til religionsforskjellens indflydelse som skilsmissegrund kommer dr. Wernicke til det resultat, at der i katolske lande dels er tilbagegang, dels stigning i antallet af skilsmisser, i protestantiske derimod næsten uden undtagelse en hurtig stigning. Hovedaarsagen til tilbagegangen i katolske lande er uden tvil geistlighedens bestræbelser for at vanskeliggjøre skilsmisser.

Med hensyn paa forskjellen mellem by og land anfører vi følgende tal:

Paa 1000 egteskaber er skilsmisseprocenten

	for storbyerne:	for hele landet:
Budapest 1882—86)	6,0	5,8 (Ungarn).
Wien (1882—86)	32,0	4,0 (Østerrig)
Hamburg (1882—86	50,0	16,0 (Tyskland).
Berlin (1882—86)	58,0	14,8 (Preussen).

En undtagelse danner alene Kristiania, hvor der i tidsrummet 1864—72 paa 100 egteskaber blot kom 1,7 skilsmisser, medens gjennemsnitstallet for hele Norge var 2,7.

Efter de af klagerne angivne grunde (et stort spørgsmaal bliver det

jo, hvor stor vegt man tillægger dem) kommer forfatteren til følgende resultat:

	Berlin. 1881—84	Würtemberg. 1870—75	Sachsen. 1872—74	Italien. 1866—79	Frankrig. 1876—80
Egteskabsbrud af manden . . . . / Egteskabsbrud af hustruen . . .	52,0	46,0	37,17	13,0	2,51*)
Mishandlinger . .	6,9	54,0	3,63	61,0	91,71
Desertion	41,1		32,24	26,0	—

Meget interessante er opgaverne over aarsagerne til egteskabsbrud i Frankrig:

	1837—40	1841—45	1846-50	1851—55	1856—60	1861—65	1866—70	1871—75	1876—80
Egteskabsbrud af manden	5,3	5,8	4,4	5,3	4,8	4,0	2,5	3,0	2,5
Egteskabsbrud af hustruen . . .	4,0	4,6	4,9	6,2	6,4	6,2	4,5	5,0	4,8
Mishandlinger . .	88,5	87,3	88,6	86,5	87,0	88,7	92,0	91,0	91,7
Vanærende straffe	2,2	2,3	2,1	2,0	1,8	1,1	1,0	1,0	1,0

Grunden til, at skilsmisser som en følge af mishandlinger er i stigende, turde vel være den, at kvinderne i vore dage med sin udviklede selvbevidsthed og æresfølelse langt mindre end før finder sig i nedværdigende behandling.

Med hensyn paa de skiltes stand og samfundsklasse efterviser Bertillon for Frankrigs vedkommende, Wright for Amerikas, at skilsmisser forekommer sjeldnest hos bønderne og oftest blandt handelsklassen, medens kropsarbeidere og aandsarbeiderne omtrent veier hverandre op.

Efter Wright bliver de fleste egteskaber opløste i det tredie til syvende aar af deres bestaaen. I Wien var i 1874—79 gjennemsnitsalderen for de opløste egteskaber 8—9 aar. I Frankrig udgjorde 1886 antallet af opløste egteskaber af 5- eller 6-aarig bestaaen 32 pct. af samtlige skilsmisser, i Sachsen i 1872—74 31,10 pct.

Med hensyn til alderens indflydelse paa skilsmissernes hyppighed er man næsten overalt kommen til det resultat, at hustruen bør være noget yngre end manden. Den schweiziske statistik, som desværre blot omfatter et tidsrum af fire aar, bekræfter dette.

---

*) Frankrigs overraskende ringe antal egteskabsbrud kommer vel af den franske lovgivning. Art. 230 i *code civil* bestemmer: Hustruen kan først forlange skilsmisse, naar manden fører sin konkubine ind i hjemmet. Og det hænder vel ikke ofte.

For hvert 100,000 par i aarene 1877—80 var antallet af skilsmisser, naar aldersforskjellen var:

	Manden yngre.	Hustruen yngre.
fra 1—10 aar	239	192
„ 11—25 „	480	184
„ 25 og mere	1020	106

Altsaa jo ældre hustruen var, desto hyppigere skilsmisser, og jo yngre, desto sjeldnere. Men selvfølgelig spiller dog ogsaa økonomiske aarsager her en stor rolle.

Forfatteren beklager i slutningen af sin artikel den lette adgang til skilsmisse, da den efter hans mening blot avler letsind og pligtforsømmelse. I den anledning skal vi bare gjøre opmerksom paa en kjendsgjerning. Som bekjendt er skilsmisser blandt Ruslands græsk-katolske befolkning overordentlig sjeldne. Men saa indtager ogsaa, efter hvad Foinitzki fastslaar i sin afhandling „Kvinden som forbryder", — mord af egtefællen en af de første pladse i statistiken over forbrydelser.

Den kinesiske literaturs samfundsopdragende rolle.

(Efter *E. Chavannes* i „*Revue Bleue*").

(Slutning).

Det, der har omgivet disse bøger med dette absolut hellige skjær, er ikke alene deres ælde, men væsentlig den omstændighed, at de bringer et vist antal almindelige forestillinger, som indeholdes i de ord, der dømmer eller fortæller kjendsgjerningerne. Og nu er disse almindelige forestillinger endnu den dag idag det tilgrundliggende element i kinesernes opfatning af livet, saaledes at bøger, der i videnskabens øine ikke er andet end historiske dokumenter, for folket bliver en hellig arv; thi de føler med sit ufornuftige, men sikre race-instinkt, at fædrenes hjerte slaar i dem. De tanker, som de kinesiske klassikere udvikler, hører til dem, som gjerne ansees for medfødte, eftersom de er kommen til os fra en fjern fortid, saa deres oprindelse er umulig at efterspore. Ogsaa vi europæere har visse grundtanker, der synes os saa indlysende, at vi erklærer dem for absolute eller i hvert fald gjør dem til ledende love for vor fornuftige opfattelse af tingene. Men taler De med en dannet kineser om disse ting, vil De snart faa høre, at der er en afgrund mellem Dem og ham; De er i samme stilling som den, der skal bevise geometriens læresætninger for en, der negter at anerkjende

denne videnskabs begyndelsesgrunde. Og omvendt opdager vi ved læsningen af de kinesiske klassikere visse begreber, der er nye for os, men som synes at være tankernes form og opretholdende kraft. Forestillingen om sønlig fromhed indtager en fremragende plads; det afhængighedsforhold, der existerer mellem en søn og den, der har sat ham ind i verden, er jo det enkleste, det oprindeligste af alle livets forhold. Det samme forhold existerer under samme navn mellem de levende lemmer af en familie og alle de forfædre, som er forbundne med dem ved slegtskabets baand (gjennem agnation); det findes mellem folket og dets hersker og fader, det findes endelig mellem selve herskeren, himmelens søn, og himmelen; da himmelen er den øverste styrer og leder af naturfænomenerne, er det et sikkert tegn paa, at den sønlige fromhed ikke er blevet øvet, naar der kommer noget paafærde, en forstyrrelse i den naturlige orden som pest, hungersnød eller oversvømmelse. Den sønlige troskab er den harmoniens lov, som styrer naturkræfternes regelmæssige gang saavel som det gode forhold indbyrdes mellem menneskene. Den er symbolet paa det mystiske baand, der forbinder de paa hinanden følgende slegtled og gjør, at familien i virkeligheden har større betydning og virkelighed end individet, at staten opfattet som den samlende verden staar over familien. Denne tanke, der blot i afsvækket form har fundet plads hos nogle af occidentens tænkere, er kinesernes store troesartikel. Den forekommer allerede i deres literaturs ældste optegnelser.

De fire afhandlinger *(se chou)*, som de literaturkyndige sætter nærmest efter kinesernes kanoniske bøger i rang, udvikler under en mere dogmatisk og mindre historisk form disse samme begreber og tanker. De er kjernen i den kinesiske moral, der fremstilles systematisk i det store skrift *Ta hio* og i *Den rette middelvei (Tchong young)*, og som kritiseres og udvikles i Confucius' eiendommelige dialoger (Loeu you) samt Mencius' og hans disciples lignende bøger.

Tilslut bør man blandt de aarsager, der har givet de klassiske kinesiske skrifter denne hellige ærværdighed, nævne de forskjellige ritus og ceremonier. Sandt at sige saa er de rituelle forskrifter for en europæisk læser noget af det allerflaueste i Kinas hellige bøger; vi forstaar ikke, hvilken interesse de uendelig minutiøse regler angaaende sørgedragten, de forskjellige maader at hilse paa, og den holdning en dannet mand, maa indtage, kan have. Vi vil have mere umiddelbar følelse og finder det meningsløst paa forhaand at bestemme til de mindste detailler vor holdning og følelse ligeoverfor begivenhederne. For en kineser derimod staar det som en nødvendighed at opføre sig vel, da det er paa den maade, man kommer til at tænke godt og rigtig; ceremonierne er blot symboler paa forskjellige sindstilstande, og iagttager man disse med nøiagtighed, drives

man derved til at forstaa de tanker, som ligger til grund for dem. Ligesom straf og tugtelser holder ondskaben i tømme, saaledes vækker ceremonier dyden til virksomhed. Da visdommen opfattes som en egenskab, man erhverver sig udelukkende ved at udføre de handlinger, som den skulde inspirere, er man blevet drevet til at skrive hele bind om, hvordan den vise skal bære sig ad i alle livets forhold: de har opstillet en velopdragenhedens dogmatik. Jeg husker engang, jeg reiste gjennem en kinesisk landsby, et par unger, de kunde være saadan 3 à 4 aar, der stod høitidelig stille ligeoverfor hinanden og øvede sig paa den store officielle hilsen, der indbefatter en række bøininger, hvorunder man berører jorden med panden; en olding stod paa tærskelen til sit hus og saa smilende paa, hvorledes de to smaafyrer efterlignede de hellige knælninger og bevægelser, som saa mange slegter før dem havde udført. Hele Kina med sin ærbødighed for de svundne tiders sæd og skik indeholdtes i denne lille scene, og jeg fik i det øieblik en dyb følelse af, hvilken magt de nedarvede og uforanderlige skikke har, som børnene i umindelige tider har lært af sine fædre.

III.

Over alle butikdøre og indgange til teatrene er der opslaaet nogle sentenser paa rødt, hvidt eller gult papir; for det meste indeholder de ønsker om lykke for huset eller paakaldelser af beskyttende aander, men ofte læser man ogsaa der en eller anden forskrift af de gamle vismænd eller en historisk reminiscens. I de aviser, der i de allersidste aar er blevet grundede i Kina som en efterligning af vore dagblade, gjør hvert øieblik indflydelsen af den gamle literatur sig merkbar: man vilde ikke forstaa den mindste notits, hvis man ikke har de nødvendige forkundskaber, uden hvilke de lærde hentydninger, hvormed forfatteren anser sig for nødt til at udsmykke sit stykke, bliver ubegribelige.

Brevstilen smager endnu mere af denne gammeltidsdyrkelse. Der findes i Kina flere brevsamlinger bestemte til at tjene som model, og enkelte er blevet berømte; det er ikke som i Frankrig almindelige haandbøger til brug for de mere ulærde og ukyndige, men fuldkomne færdige mønstre i den vanskelige kunst at skrive digte over emnerne for almindelige breve, hvor der næsten ikke er en sætning, som ikke er et behændig udført plagiat. Og taler man med en dannet kineser, kan man ikke undgaa at blive slaaet af det dybe kjendskab, han næsten altid har til de gamle forfattere. Han kan lange stykker af dem udenad, og er der i en bog et eller andet skjult citat fra en klassisk forfatter, kjender han det øieblikkelig og kan fortælle, fra hvilket sted i en bog det er laant.

Det er ikke bare af egen indre tilbøielighed, at enhver kineser af det gode selskab har skaffet sig denne literære viden. Det er noget, der følger af selve hans stilling. Han har hævet sig over arbeiderens og haandverkerens niveau; som god discipel af Confucius foragter han handelen, der i hans øine er den „laveste af alle bestillinger"; og ud fra hans lands borgerlige indretning kan han derfor ikke blive andet end embedsmand. Men nu er kjendskab til literatur det, som kræves af alle, der ansøger om plads i statens tjeneste; mandarinerne rekruteres næsten udelukkende ved en konkurrance, der er den samme for alle, en slags examen artium i gammel stil, hvor kandidaterne faar opgaver, som svarer til middelalderens diskurser eller latinske vers. Der fordres fortolkning af et stykke hos en klassisk forfatter, hvor det gjælder at have en god hukommelse. De tre grader *(sien ts'ai* student, *k'iu jeu* kandidat, *tsin che* doktor), som det gjælder at tage den ene efter den anden, er blot forskjellige i vanskelighed.

Doktor-examen varer f. ex. i ni dage, der inddeles i tre perioder, hver paa tre dage. Først skriver doktoranden et stykke paa vers og tre udarbeidelser over emner, laant fra de fire afhandlinger *(se chou)*, derefter leverer han fem udarbeidelser over emner fra de fem kanoniske bøger *(ou king)*; og endelig i den tredie periode skal han udarbeide fem opgaver over forskjellige spørgsmaal efter frit valg. De første tre udarbeidelser er de vigtigste; de afgjør spørgsmaalet, om man vil faa examen eller ikke. Efter en oplæsning af navnene paa de lykkelige kandidater, trykkes de arbeider, de har udført de tre første dage, i en liden bog med gul perm.

Følgende opgaver gaves ved examen i 1889: Den første er taget fra Confucius' dialoger *(Loen you)*. Der tales om den bedste regjeringsmaade, og Confucius siger: „Følg dynastiet Hia's kalender, betjen dig af dynastiet Yns tronstol, bær dynastiet Tcheous uniformshue og vælg Choens musik og hans danse." Der skal udvikles, at det gjælder at efterligne oldtiden, og at dette skal udføres med fornuftig beregning. Den anden opgave er taget fra bogen om den rette middelvei: „Det er ved sine personlige egenskaber, at en hersker gjør sit valg af mennesker, og ved fornuften, at han udvikler sine personlige egenskaber." Den tredie er taget fra Mencius: „Hvis du ikke skaber et ombytte af produkter og personlig tjeneste, saaledes at den enes overskud skaffer, hvad der mangler den anden, da vil arbeiderne faa for meget korn og kvinderne for meget lærred; men tilveiebringer du dette ombytte, saa vil tømmermændene og hjulmagerene faa mad." Som man ser, bestaar opgaven i at udvikle en praktisk, moralsk eller statsøkonomisk almensætning med alle en rafineret rhetoriks kunstmidler.

Denne examen, hvortil der fra det hele land melder sig en fem til

sex tusen kandidater, er saa streng, at det blot er omkring 300, som bestaar den. Iaar var der i Peking af 12,478 kandidater blot 183, som bestod magisterprøven. Desuden holdes disse examener blot hvert tredie aar. Man vil da faa en forestilling om det strenge udvalg, som her gjøres: altid paa grundlag af kjendskab til klassikerne og kyndighed i at fortolke deres visdomsord. De mest fremragende statsmænd i vore dages Kina har taget denne examen: Li Hong-tchang, vicekonge i provinsen Tche-li, blev doktor i 1847 o. s. v. Denne rent literære examen er den eneste, som giver adgang til det offentlige liv; og den skaber en klasse af literært dannede mænd med al myndighed og magt i det uhyre rige. Disse mænd er ivrige vogtere af fortidens traditioner, og sætter derfor en ubøielig opposition mod den europæiske civilisation. Saa stor betydning har studiet af literaturen. Der gjøres da ogsaa fra statens side alt for at opmuntre til studiet af den. Der indgives stadig nye udgaver af de klassiske bøger, alle kommentarer samles og forbedres, og der gives ikke i hele verden, med undtagelse af bibelen, den bog, som har givet anledning til saa mange fortolkninger, som de kinesiske klassikere.

Herodes den store.

(*Ernest Renan* i „*Rev. des deux Mondes*“).

Herodes var araber, prægtig skabt, intelligent, tapper, haardfør, kvindekjær. En personlighed som Mehemed Ali i vore dage giver en god forestilling om ham. Istand til alt, endog de værste lavheder, havde han dog en egte følelse for det store: men han befandt sig i absolut uoverensstemmelse med det land, som han vilde styre. Han drømte om en fremtidig stormagtsrolle, medens Israels hele fremtid laa i dets religion. Grusom, lidenskabelig, ubøielig, slig som man maa være for at gjøre lykke i daarlige omgivelser, synes begreber som religion, filosofi, fædrelandskjærlighed, dyd aldrig at have havt nogen mening for ham. Kort sagt: han var et meget smukt dyr, — en løve, som man ser paa for dens rige farvers skyld, men af hvilken man ikke fordrer moral. Han saa verden som den var, og med sin grove natur elskede han den saaledes. Fremmed som han var for enhver forstaaelse af religionens idé, lykkedes det ham at faa kuet sit folks fanatisme, men hans verk kunde blot faa en flygtig døgntilværelse. Israels religiøse aand udslettede hurtig hvert spor af, hvad han havde udrettet. Det eneste, som blev tilbage efter ham, var nogle stolte ruiner og en grufuld legende.

En almindelig uvillie fra alle partier i Jerusalem modtog *halvjøden*, som senatets udnævnelse og Sosius's kup havde givet dem til konge. Herodes's første bedrifter i Jerusalem var forfærdelige. Han lod henrette 45 af Antigonos's mest fremtrædende tilhængere og konfiskerede deres eiendomme. Man gik saa vidt som at ryste paa de døde for at faa tag i det guld og sølv, som kunde være skjult i ligklædet. Han trængte penge for at kunne vinde Antonius's gunst, — en nyttig, men meget kostbar vare.

Egentlig var Herodes en græker som Antiochus Epifanes, men klogere end denne — uden tanke paa, at han nogensinde kunde helt undertrykke den jødiske aand og religion. Han vilde en frisindet, tolerant jødedom, som vi drømmer om en katolicisme, der eier disse egenskaber. Han gjorde derfor jøderne mange indrømmelser. Saaledes undlod han i modsætning til asmonæerne at sætte sit billede paa pengestykkerne. Og paa ingen af de monumenter, han lod opbygge i Jerusalem, var der udskaarne billeder. Ved sine døtres bortgiftelse fordred han endog, at svigersønnerne skulde lade sig omskjære. Araberen Syllæus, der egtede hans søster Salome, fik han til at omvende sig til jødedommen. Og han agtede altid høit de to berømte farisæere Sameas og Pollion og løste dem fra deres troskabsed mod sig. Men selv vilde han have lov til at bære sig ad, som det behagede ham. Han byggede hedenske templer *udenfor* Palæstina; og hans fester i Jerusalem var krænkelser af de helligste forskrifter. Hans hellenske omgivelser og hele græske liv var en skrigende lovovertrædelse hos en jødisk konge.

Han lo af ypperstepresterne, som blot var legetøi i hans haand. Efter Hananel fulgte en ganske ubekjendt mand, Jesu Fabi's søn, og efter denne igjen en vis Simon, Boëthus's søn, hvis datter gik for at være Jerusalems skjønneste kvinde. Herodes blev forelsket i hende, besluttede at egte hende og ophøiede i den hensigt faderen til ypperstepræst. Familiens hoved, Boëthus fra Alexandria, var en rig, verdsligsindet helleniseret jøde, og hans slegt gik for at være vantro og nydelseslysten. Tre medlemmer af familien beklædte ypperstepreste-værdigheden i den anden halvdel af Herodes's regjeringstid og under Archelaus. De udgjorde midtpunktet i en kreds, som man ofte sammenblandede med saddusæerne og kaldte *Boëthusim*, et ord, der var ensbetydende med fornegtere og materialister. Men de vovede aldrig at vedkjende sig sine meninger og forstak sig bag farisæerne, naar det kom til handling.

Merkelig nok fandt Herodes farisæerne ikke saa rent vanskelige at behandle endda. Disse fanatikere førte en mindre heftig krig mod *halvjøden* end mod sine nationale herskere Johannes Hyrkanus og Alexander

Jannæus. I hele hans lange regjeringstid var det knapt nok de ofred ham en tanke, saa optagne var de af omsorgen for loven, og saa lidet havde de verdslige politiske spørgsmaal betydning for dem. Det farisæiske parti indrømmede paa en maade to verdener, en jødisk troende med respekt for loven, og en hoffets verden, for hvem loven ikke var til, især naar der stod statsgrunde bag.

De, der skaffede Herodes de fleste vanskeligheder, var de gjenlevende af asmonæerne. Han havde ægtet Mariamne, Aristobulos den andens sønne- og Hyrkanus den andens datterdatter. Denne sidste ætling af asmonæerne er en oase i tidens ørken, en ren skyldfri kvinde midt blandt alle tidens grufuldheder. Det var en fyrstinde af en sjelden skjønhed, af en pletløs vandel, værdig og stolt og imponerende, frygtløs og overlegen, respekterende sit navn og sin fødsel, men skabende sig mange fiender ved sit helstøbte og bydende væsen. Herodes tilbad hende, men var ikke lykkelig med hende; thi hun gjorde ikke meget for at vinde hans gunst. Hendes moder Alexandra, Hyrkanus II.s datter, var en ond og intrigant kvinde og drev en ihærdig, skjult opposition imod svigersønnen. Og der førtes en krig med stadige scener mellem den kvindelige verden paa begge sider. Det var at forudse, at det vilde komme til tragiske konflikter.

Hyrkanas II, der var fange hos partherne, ønskede at kunne vende tilbage til Jerusalem. Og da det ogsaa var Herodes' ønske, kom han og vandt den bedste forstaaelse hos den nye konge. Da han paa grund af sin lemlæstelse ikke kunde gjenindsættes i sit yppersteprestembede, lod Herodes kalde en ukjendt og ubetydelig prest fra Babylonien ved navn Hananel og indsatte ham i den høie stilling. Alexandra blev oprørt; hun havde ment, at embedet med rette tilkom hendes unge søn Aristobulos, Mariamnes broder, en ung mand paa 17 aar af en sjelden skjønhed. Og Alexandra havde paa sin side Cleopatra, Ægyptens dronning, der formaaede alt over Antonius. Mariamne var saa virksom paa sin kant, at Herodes maatte give efter, og den unge yppersteprest havde en glimrende triumf ved sin indsættelse i embedet ved tabernakelfesten aar 35. Men han maatte snart dyrt betale sin tidlig vundne ære. Under en fest i Jericho tog Herodes ham med sig for at bade i en af de store fiskedamme, der laa rundt paladset; der svømmede en hel del unge folk om, hvem han havde givet sine befalinger. De unge mennesker morede sig med at holde ypperstepresten under vandet. Det blev mørkt i rummet — de holdt ham under vandet, til han var død. Hananel indsattes øieblikkelig i hans sted.

Man tænke sig Alexandras raseri. Hun havde paany en samtale med

Cleopatra. Herodes maatte afsted til Antonius i Lattakie, — men han reddedes atter af sine penge. — Cleopatra var i det hele Herodes' anstødssten i livet. Hun elskede ham ikke, og hvad mere var, hun vilde selv have Judæa. I aar 34 gav Antonius hende hele kysten af Palæstina og Jericho. Og ikke desto mindre maatte Herodes sætte op et fornøiet ansigt og modtage Cleopatra i Jerusalem. Hun forsøgte at faa ham til at forelske sig i hende, uden tvil blot i den hensigt at ødelægge ham, om han fangedes. Men han var klog; han opgav paa sin side tanken om at skaffe sig af med hende og overvældede hende med foræringer og ledsagede hende med de største æresbevisninger lige til den ægyptiske grænse.

Borgerkrigen mellem Antonius og Oktavianus berøvede Herodes en trofast ven, men skaffede ham til gjengjæld af med den farlige Cleopatra. Han besluttede at begive sig afsted til Oktavian for at vinde dennes gunst, men for sikkerheds skyld lod han før afreisen den gamle Hyrkanus dræbe; han var nu over otti aar gammel og den eneste, der endnu kunde forene de legitimistiske elementer af asmonæernes parti. Han fremstillede sig for Augustus afklædt alle sine kongelige prydelser, som en bønfaldende. Og han fik beholde land, rettigheder og besiddelser. Hans venskab for Oktavian var lige ærligt som for Antonius; han fik tilbage Jericho, alt hvad Antonius havde taget fra ham og dertil mange nye besiddelser. Og det aar, der havde truet med at bringe hans fuldstændige undergang, havde istedenfor en fantastisk upaalidelig beskytter bragt ham en solid ven, der som han selv var bestemt til at skulle leve længe.

Trods alt, hvad der var forefaldt, elskede Herodes Mariamne mere vanvittig end nogensinde; medens hun, uden at støde den grumme løve helt tilbage, var blevet meget koldere i sin hengivenhed. Og den grusomme Salome hviskede ham hver dag i øret, at hun burde dræbes. Herodes synes at have frygtet for, at Antonius skulde have taget tilegte den kvinde, som vilde være blevet enke ved hans død — uden at tænke paa Mariamnes stolte og værdige karakter. Imidlertid bar Alexandra og Mariamne sig saaledes ad, at en klog politik maatte faa alle mulige mistanker til dem. I et slags hemmeligt raad lod da Herodes dømme til døden den kvinde, han tilbad. Da Mariamne førtes til straffestedet, styrtede Alexandra sig frem, kastede sig over den ulykkelige, slog hende i ansigtet og kaldte hende en ond, utaknemmelig kvinde, som blot havde faaet den skjæbne, hun fortjente. Der reiste sig et skrig i hoben; men Mariamne sagde ikke et ord, skiftede ikke farve. Hun døde uden at ville se sin moder.

Herodes havde givet efter for et anfald af sin vanvittige grusomheds-

trang. Og efter dødsdommens fuldbyrdelse vaagnede igjen hos ham helt kjærligheden til den døde. Han havde hallucinationer — og han kastede sig ind i vilde sanseorgier, saa han kom døden nær. Rygtet om, at han var død, udbredte sig i Jerusalem. Alexandra vilde benytte sig deraf til selv at tage magten. Hun søgte at vinde kommandanterne over to af Jerusalems festninger. Herodes lod hende da tilslut dræbe. Han gjenvandt sin sundhed, men var efter denne tid et stadigt bytte for forfølgelsesvanvid, saa han paa den ringeste foranledning sendte sine tjenere og bedste venner til skafottet. En angivelse fra søsteren Salome gav ham et paaskud til at skaffe sig af med alle Hyrkanus' ætlinger, og dermed var trængselens dage forbi for Herodes, og han kom som Augustus over i de glimrende bedrifters tid, som bringer tilgivelse for alle synder.

(Forts.)

Nye opfindelser.

(Efter Oberstløitnant *H. Elsdall* i „*Contemp. Rev.*").

Forfatteren begynder med at imødegaa en udtalelse af Mr. *Pearson* (hvis pessimisstiske fremtidssyn allerede er blevet gjengivet i „*Kringsjaa*"), om at menneskeheden nu omtrent maa være kommet saa langt, som det gaar an at komme i retning af nye opfindelser og videnskabelige fremskridt. Det er i hvert fald ikke tænkeligt, mener Mr. *Pearson*, at fremtiden vil bringe nogen opfindelse af slig epokegjørende virkning som vore jernveie eller dampskibe, eller at det tyvende aarhundrede vil kunne maale sig med det nittende paa dette omraade. Vi har løst omtrent alle de store problemer og kommet saa langt, vi kan. — Paa ingen maade, mener Mr. Elsdall. Antallet af nye opfindelser er faktisk i tiltagende, og et altid rigere og nyere materiale for nye opfindelser, i form af ny videnskabelig og teknisk viden, samles stadig. Det tyvende aarhundrede vil sandsynligvis opvise større fremskridt end det nittende. De er blot først begyndt nu. Der er endnu store problemer at løse, og vi er allerede istand til at se et par sandsynlige løsninger eller nye opfindelser, der vil virke fuldt saa revolutionerende som dampskibets eller jernveiens indførelse.

I.

Med luftskib — fra Kristiania til Bergen paa $1^3/_4$ time.

Et eggende problem, der endnu staar uløst, er luftseilads. Og her begynder vi at skimte løsningen. Den store almenhed er sig neppe bevidst, at der paa dette omraade er gjort umaadelige fremskridt paa de sidste

10—15 aar. Det endelige resultat foreligger vistnok ikke endnu; men vi er kommet langt udover det punkt, da luftseilads blot var en fantasi og drøm eller en leg for forvovne eller opfindsomme hjerner. Problemet er blevet underlagt den exakte videnskab. Det er blevet prøvet og beregnet. Vidtløftige experimenter er foretaget af fremragende teknikere og videnskabsmænd, og resultatet er, at medens det for 12—15 aar siden lod sig *bevise* ved tal og beregninger, at luftseilads *under de da kjendte forhold* var en praktisk umulighed, saa lader det sig nu lige fuldt bevise, at den allerede under bestaaende forhold er fuldt mulig. Gaar vi her frem i de næste 10—15 aar som i løbet af det svundne tidsrum af samme længde, saa vil problemet, inden den tid er udløben, foreligge fuldstændig og praktisk løst og luften være blevet vor væsentlige kommunikationsvei for al trafik, hvor hurtighed spiller en betydelig rolle.

Det er i tre forskjellige retninger at forholdene paa de sidste 10—15 aar har forandret sig, og at fremskridt er gjort, der stiller det hele i et fuldstændigt nyt lys.

For det første har man vendt tilbage fra luftballoner til flyvemaskiner. Balloner vil i hvert fald i fremtiden kun blive anvendt til at løfte og bære en mindre del af vegten. Det kommende luftskib vil blive en flyvemaskine, der bæres oppe ikke ved gas, men ved *drivkraft*, ved en motor.

Men de nye flyvemaskiner afviger væsentlig fra de gamle. Og afvigelsen bestaar deri, at man i vore dage har givet sig til at lære af naturen; man har omhyggeligt studeret fuglenes vinger og flugt, underkastet disse matematiske og mekaniske beregninger, taget dem som model og konstrueret de nyere flyvemaskiner efter samme princip, — eller nøiagtigere sagt efter det princip, hvorefter en fugl svæver gjennem luften med udspilede vinger uden at røre disse, naar den engang er kommen i en vis fart fremover. Ved at vingerne holdes i en vis stilling (danner en vis flad vinkel med horizontalen) er bevægelsen fremad nok til at bære fuglen oppe eller endog til at løfte den høiere, idet nemlig luften under bevægelsen fremover trykker mod vingernes underside og saaledes skyver fuglen op. Jo hurtigere den bevæger sig fremover, desto kraftigere skyver luften den op.

I flyvemaskinen erstattes vingerne af store, lette flader, der holdes i en lignende flad vinkel ($1^1/_2{}^0$ — $1^3/_4{}^0$) med horizontalen, medens maskinen faar sin bevægelse fremover ved hjelp af en art skrue.

Jo hurtigere maskinen flyver frem, jo kraftigere bærer luften den op, og jo mere kan den altsaa løfte. I næste hefte af „*Kringsjaa*“ vil en saadan maskine, der endnu er i det experimentale stade, blive beskrevet. For at faa den nødvendige fart til at flyve vil maskinerne ved afgangsstederne hvile paa en art jernbane — paa skinner. Naar de skal gaa, sættes dam-

pen paa, maskinen flyver afsted og saasnart den faar fuld fart løfter den sig fra skinnerne og stiger tilveirs. Selvfølgelig er slige maskiner styrbare.

Nu fandt man ogsaa i fuglenes verden, at de større fugle har forholdsvis de mindste vinger og omvendt. Jo større fuglen er, jo mindre vingeflade (forholdsvis) behøver den. Dette gav naturligvis flyvemaskinens konstruktører godt haab. En stor maskine behøver jo nemlig da forholdsvis langt mindre vingeflade end en fugl. Selvfølgelig er nu det hele blevet underkastet beregning, og man ved med nøiagtighed, hvor stor vingeflade en flyvemaskine maa have for at bære en vis vegt med en vis hastighed. Og maskinerne bliver slet ikke uforholdsmæssig store, tvertom man kan allerede med vished sige, at fremtidens luftskibe vil blive meget mindre end de luftballoner, der nu benyttes i krigstjeneste.

For 10—15 aar siden lod det sig paavise, at det *dengang* var aldeles umuligt at konstruere en motor, der kunde udfolde kraft nok til at løfte sin egen vegt engang, end sige bære skib, passagerer eller gods desuden. Det var dengang. Nu har vi ogsaa i denne henseende gjort slige fremskridt, at den gamle beregning ikke længer holder stik. Man *bygger* nu motorer, der med samme vegt som før udfolder en langt større kraft, saaledes at den side af sagen fremstiller sig i et helt andet lys.

Endelig havde man for 10—15 aar siden ikke noget materiale, der egned sig til bygning af en flyvemaskine, paa engang let nok og sterkt nok. Jern eller staal var for tunge, ethver andet materiale mangled soliditet. Men nu er ogsaa et aldeles fortrinligt materiale fundet, et, der er som skabt specielt til dette brug, paa engang smidbart og solid som staal og langt lettere (det veier blot en trediedel saa meget som jern) — det er aluminium. Til for nylig var dette metal og dets legeringer, som er endnu nyttigere, meget kostbart og dets brug var af den grund udelukket. Nu er imidlertid prisen faldt saa betydelig, at der kan blive tale om dets praktiske anvendelse i større udstrækning, som f. ex. til flyvemaskiner. Et mindre prisfald endnu, og det maa endog finde anvendelse paa mange tekniske omraader i vanlige konstruktioner, hvor nu staal benyttes, som f. ex. ved store broer. (Metallet er som bekjendt af sølvets farve; vi kan saaledes tænke os fremtidens luftskibe som lette konstruktioner, hvide og glinsende, som var de bygget af sølv).

Det er saaledes i disse tre retninger, de fremskridt er gjort, der helt har ændret det store problem og stiller dets løsning i nær udsigt. — Forfatteren mener dog, at man ikke endnu er helt inde paa den rette vei. Man venter, som nævnt, at løfte skibene alene ved deres fart fremover. Forfatteren tror ikke, problemet kan ansees helt løst, forinden bevægelsen

fremover og løftningen er skilte ad, saaledes at maskinen kan stige ret tilveirs uden bevægelse til nogen kant og saa ved hjælp af sine skruer svæve fremover, hvorhen den vil. Og han mener, at ogsaa dette vil blive gjort.

Forfatteren skrider saa til at paavise fordelene ved luftseilads. Den vil blive sikrere, billigere, hurtigere end nogen anden kommunikationsmaade. Uheld vil næsten ikke kunne indtræffe. To luftskibe, der møder hinanden, har hele lufthavet at undgaa hverandre i. De kan styre til siden for hinanden, det ene dukke under det andet, eller flyve over det. Afstanden vil blive kortest mulig. Luftskibet vil flyve som en pil i ret linie over fjeld, vand og dale. Intet kan standse det. Intet terræn kan hindre det. Det behøver ingen kostbare anlæg, ingen tunneller gjennem fjeldene, ingen broer. Høifjeldssne kan det le ad. — Og intet andet kommunikationsmiddel kan opnaa dets hurtighed. Hvad hurtighed angaar, byder det i det hele paa umaadelige fordele fremfor dampskibe og jernveie. Ved dampskibe f. ex. skal der overordentlige kraftudlæg til for at vinde blot en extra mil i timen i hastighed, efter at man er kommet op til visse tal. Dersom et skib med et vist antal hestekræfter gjør f. ex. 14 eng. mil i timen, saa kan vi ved at fordoble det hele kraftudlæg blot vente omkring 16 eng. mil.

Hvis vi derimod har et luftskib, der flyver 50 eng. mil i timen, og vi ønsker at fordoble hastigheden eller drive den op til 100 eng. mil, vil det kræve mindre end en fordobling af kraftudlægget. For hver extra hestekraft vinder man altsaa her betydelig i hastighed. De kommende luftskibes vanlige hastighed bliver neppe under 160 km. pr. time. Det vil sige, de vil kunne føre os fra London til New-York paa 36—48 timer, fra London til Paris og tilbage igjen mellem frokost- og lunchtid og fra *Kristiania til Bergen paa mindre end to timer.*

Og hvad udgifterne angaar, saa beregner forfatteren den aarlige besparelse over jernveisfærdsel paa en strækning af 160 km. og hvor det gjelder passagerbefordring, postvæsen o. l. til over $3^1/_2$ million kroner!

Det er en selvfølge, at luftseilads under slige vilkaar helt vil revolutionere vort moderne liv, lige saa meget som jernbanerne før gjorde det. Toldbeskyttelsessystemet vil vel da faa sit dødsstød; thi hvordan i al verden skal man kunne hindre smugling, naar man ikke længer bare har en kyststrækning eller grænselinie at passe paa, men naar fremmede skibe kan lande hvorsomhelst over hele rigets overflade, losse ud i hvilkensomhelst afsides krog af landet, og være væk og ude af syne, før toldpersonalet kan faa talt til tre. Selv de tekniske videnskaber synes saaledes at tage parti i striden mellem frihandel og beskyttelsessystem og at stille

sig afgjort paa den sistes sidste. Og krig — om der endda føres krig mellem civiliserede nationer om 10—15 aar, saa maa den naturligvis væsentlig blive henlagt til luften. En liden flaade af lufttorpedobaade vil vel en time efter krigserklæringen have oversvømmet hele det fiendtlige land og givet sig til at øse dynamit ned over dets byer. Inden samme aften burde vel krigen være endt med det ene eller andet eller begge landes totale ødelæggelse.

II.

En gammel vismand nævnte tre ting, der stod for ham som det vidunderlige, nemlig „fuglens flugt gjennem luften" og „fiskens vei gjennem vandet". Vi har seet videnskaben lære af og søge at efterligne den første. Vi skal nu se, at ogsaa ved at studere den anden kan store fremskridt haabes.

Hvad dampskibe angaar, er det den almindelige mening, at vi næsten har naaet det muliges yderste grænse. Bedre og mere effektive maskiner lader sig næsten ikke bygge. Men med al respekt for konstruktørerne, saa synes de dog at have havt sine øine saa udelukkende fæstet paa én faktor i problemet — nemlig maskineriet —, at de har overseet alt andet. Og der er ogsaa andre vigtige faktorer. Ved maskinens forbedring kan man vist ikke opnaa stort større hastigheder. Men ved at betragte en anden vigtig faktor og søge *at formindske vandets modstand* lader ubetinget endnu meget sig udrette. I denne henseende er saa godt som intet endnu gjort. Og dog spiller den en betydelig rolle.

For en del aar siden var den idé almindelig, at vandets modstand mod et fremtrængende skib maales ved den modstand, det vilde øve mod en fremtrængende flade saa stor som og lig skibets største tversnit. Modstanden var proportional med dette og udgjordes af vandets uvilie mod at blive skudt bort. Nyere konstruktører og forfattere paa dette omraade, erkjender, at nogen slig modstand findes slet ikke eller næsten slet ikke. Den væsentlige modstand udgjøres *alene af vandets friktion mod skibets sider*. En torpedo f. ex., hvor denne friktion var bortskaffet, burde under vand bevæge sig med sin oprindelige hastighed *næsten i det uendelige*. (I virkeligheden er forholdet det, at for *vandets* vedkommende udgjør friktionen mellem det og siderne af et legeme, der helt er dækket af vandet, 98 % af den hele modstand).

Mr. Brennan, opfinderen af den velkjendte torpedo, fortæller mig, at han behøver 100 hestekræfter for at drive sin torpedo med en hastighed af 24—25 knob i timen. Denne torpedo *synes* ypperlig konstrueret for at opnaa den størst mulige hastighed. Den er af størrelse som en

middelstor hai eller en stor nise. Men en nise svømmer med yderste lethed med den ovennævnte hastighed og kan tilsyneladende vedligeholde den i det uendelige uden at blive træt. Spørger vi saa en fysiolog, hvormange hestekræfter et sligt dyr kan have til sin raadighed, saa bliver svaret: formodentlig omtrent 1 hestekraft eller muligens op til to. Med en à to hk. udretter altsaa en nise mere, end vi kan drive det til i et sindrig og omhyggelig konstrueret apparat med 100 hk. — Hvorfor og hvorledes?" Svaret paa det spørgsmaal maa have betydning for skibsbygningens udvikling.

Delvis er grunden at søge i fiskens bevægelsesmaade, dens bugtende, slangeagtige svømning, — noget som jeg villig indrømmer vi ikke godt kan efterligne i vore oceandampere. Men den væsentlige grund maa dog søges i, at friktionen her næsten er borteliminieret, medens den for en torpedo ved store hastigheder bliver betydelig, indtil man der snart kommer til en grænse, hvor de største kraftudlæg næsten ikke magter at øge hastigheden i merkbar grad.

Hele fiskeriget igjennem finder vi, at naturen er yderst omhyggelig med at formindske denne friktion. Den gjør det paa mange vis, — ligeoverfor aalen ved at dække den med et lag af glat slim, hvorover vandet glider hen som over olje, i de fleste tilfælde derimod ved et lag af smaa glatte skjæl, for haiens vedkommende ved en knudret hud. En glat, blank hud er hvad naturen *aldrig* benytter, men hvad vore skibsbyggere har lagt sig efter. Den synes at være det uheldigst mulige for friktion. Til den jevne, glatte skibshud klæber nemlig vandpartiklerne sig. De hænger fast ved den, saaledes at et skib ikke *glider gjennem* vandet, men trækker en del af det med sig, og en større del jo større farten er. Det omgiver sig som med en tyk skal af vand, som det maa slæbe paa, — eller havet suger sig fast om det. For at undgaa dette er det, at de fleste fiske har skjæl. Her glider nemlig vandpartiklerne fra skjæl til skjæl, uden at faa tid til at fæste sig eller suges fast. Ved enden af et skjæl glider de af og rives løs. Paa denne maade undgaaes den vandets tilklæbning. der skaber friktionen, og fisken glider selv med den største hastighed frit igjennem vandet. — Man ser forskjellen let, om man vil iagttage, hvorledes en fisk kan bevæge sig lige tæt ind til en kvist paa overfladen, og det yderst hurtig, uden at kvisten rører sig. Træk derimod en liden baad eller lignende gjennem vandet paa samme vis, og kvisten viser ved sin bevægelse, at vandet selv er sat i bevægelse lige hen til den. Man ved, hvorledes rusk, der driver om en skibsside trækkes med af denne, fordi vandet selv trækkes med, — en stor hai derimod vilde kunne gaa inden en haarsbredde af samme rusk, uden at det viste tegn paa bevægelse.

Kunde Mr. Brennan faa ophævet denne friktion ved sin torpedo, saavidt som naturen har faaet gjort det med sine skabninger, saa burde et par hestekræfter være nok til at drive den ogsaa, eller dens hastighed maatte kunne betydelig og let forøges.

Det maa indrømmes, at ved vanlige skibe kommer der en anden faktor med i beregningen, nemlig vindens og bølgernes modstand. Men omtrent 50 % af den samlede modstand maa dog kunne henregnes under hudfriktion. Og det er en selvfølge, at ved at formindske modstanden øges farten lige saa vel, som om vi med samme modstand øged drivkraften i lignende forhold. Det forekommer mig derfor, siger forfatteren, at regjeringen burde bevilge en sum penge til undersøgelser paa dette omraade. En hais friktion bør saaledes maales og dernæst en model støbes af den og kopier af denne forfærdiges i forskjellige materialer, hvis friktion saa atter skulde maales. Selv udkaster han tanken om, at en hud af papirmasse, presset til en efterligning af haiens hud muligens vilde kunne løse problemet og gjøre det muligt for oceandampere at glide lige saa let gjennem vandet som hai eller nise. Saadan papirmasse benyttes som bekjendt allerede til jernbanehjul og lader sig presse i hvad form som helst. Fiskenes skjæl lod sig vel ogsaa efterligne. Denne papirhud skulde saa fæstes udenpaa jernhuden.

Det er en selvfølge, at for at holde huden ren maatte man regne med hyppig og regelmæssig doksætning, som dog for de store rutedampere ubetinget vilde lønne sig, naar derved timer og dage lod sig indspare paa reisen.

Dernæst maa vel ogsaa skibsbygmestrene snart søge at forringe bølge- og vindmodstand; muligens ved at anvende paa oceandampere det system, som allerede er blevet benyttet med saa stort held paa de kanadiske søer, — den saakaldte *hvalrygkonstruktion* (*whaleback*), hvor omtrent hele skibet er under vand, blot et krummet dæk, hvorover bølgerne glider uden at brydes eller slaa over det, tilligemed en liden overbygning, hvilende paa søiler for passagerer og mandskab.*)

Ved disse to midler, mener forfatteren, at fremtidens dampskibe maa kunne drive det til 40—50 knob i timen istedetfor 16—18 som nu, — det vilde altsaa sige fra Liverpool til New York paa meget mindre end det halve af den tid, som Cunard-damperne nu bruger.

III.

Endnu to problemer, der synes at nærme sig sin løsning og at love store forandringer og omvæltninger, nævner forfatteren. Det ene er nyttig-

*) Se „Kringsjaa", I, s. 568, hvor der findes billede af og en kort artikel om disse skibe.

gjørelsen af den kraft, der ligger ophobet i et stykke kul paa en bedre og mere effektiv maade end ved at forbrænde det. Derved gaar nemlig det meste af kraften tilspilde. Mange grunder paa løsningen. Den ligger vel i at faa kraften direkte overført til elektricitet, istedetfor først til varme. Lader dette sig udføre, saa vil blandt andet ogsaa luftskibet have opnaaet netop det brændsel eller den kraftkilde, det trænger.

Og det sidste problem bestaar i at nyttiggjøre for menneskelig brug de fødeemner som ligger nedlagt i vextriget, i vanligt græs f. ex. Fødeemnerne er skikkede for os, men de foreligger i en ufordøielig form. Dette maa laboratoriet kunne hjælpe paa, give os en praktisk metode til at udtrække fødeemnerne og gøre dem fordøielige. En slig opfindelse vilde være ensbetydende med opdagelsen af en hel ny verden, en hel ny klode, ubefolket men fuld af fødemidler. Eller vi kunde uden frygt imødese jordens befolknings tiltagen gjennem lange tider.

Dette er blot ting, der allerede er trukket ind under den moderne forskning, og hvor vi alt skimter løsning og opfyldelse. Men der er al grund til at antage, at før de er løst vil nye problemer have trængt sig ind paa os, og nye epokegjørende fremskridt være stillet i udsigt.

Oprøret mod republiken i Brasilien.

(Efter *S. de Meudonca*, brasil. gesandt i de For. Stat., i „*North. Amer. Rev.*“).

I forrige hefte gjengav vi ovennævnte forfatters fremstilling af den republikanske ides opkomst og seirrige gjennembrud i det store sydamerikanske keiserrige. Vi fortsætter denne gang med hans fremstilling af det endnu paagaaende oprør mod den lovlige republikanske regjering i landet.

Monarkiet faldt den 15de nov. 1889 for koalitionen mellem det historiske republikaner-parti og militærstanden. Keiseren afløstes af en revolutionær diktator. Det hele foregik uden modstand. I hele riget fandtes kun en eneste mand, som vilde vove sit liv til det gamles forsvar, og den mand var selv republikaner! Tilfældighedernes spil havde stillet ham i spidsen for rigets marine; derfor ansaa han det for sin embedspligt at holde igjen. Selv tronarvingens egtefælle, greven af Eu knyede ikke, endda han var rigets feltmarschal; han bare tingede sig nogle millioner i pension og „beklagede“, at han under den nye tingenes orden ikke kunde tjene nationen med sin kaarde! Keiseren og hele hans hus gik ombord paa „Alagoas“ og dampede bort til Europa.

Den provisoriske regjering, der øieblikkelig fik tilslutning hos hele nationen, havde som førstemand general *Deodoro da Fonseca* og bestod ellers af historiske republikanere — paa en mand nær, den nyomvendte monarkist *Ruy Barbosa*.

Aldeles som i 1822 og 1831 var ogsaa nu i 1889 regent-skiftet foregaaet uden blodsudgydelse. I det hele har demokratiske omvæltninger i Brasilien altid gaaet glat; i 1888 blev saaledes slaveriet afskaffet i al ro og mag. Grunden hertil er, at

Brasiliens militærstand altid har sluttet sig varmt til folkefrihedens sag og negtet at udføre bøddeltjeneste for bagstrævets mænd. Gamle keiser Pedro II likte sig bedst blandt stuelærde og jurister, medens officerer og militært stel aldeles ikke var efter hans hoved — pudsigt nok for en fyrste! Følgelig gjaldt for god tone i de høiere kredse at være modstander af al militarisme! De to konkurrerende partier under keiserdømmet forsømte saavel hæren som flaaden og stængte officererne ude fra indflydelse i politiken. Under de sidste intriger søgte man vistnok at benytte sig af de militæres misnøie — men en god dag fik officererne øinene op for humbugen, og alle som en sluttede de sig af hjertet til republikens mænd. Og siden har militærstanden vist sig trofast, ikke mod en tilfældig diktators vilie, men mod fædrelandets grundlov.

En grundlov fik nemlig den nye republik aaret efter keiserens afreise. 24de februar 1891 mødte den lovlig valgte grundlovgivende forsamling og afløste den under revolutionen tiltraadte provisoriske regjering. Den nye grundlov var affattet efter mønster af de nordamerikanske Forenede Staters.

Den provisoriske regjering havde siddet længe nok til at faa gjort en del ugagn. Eventyreren Ruy Barbosa havde som finansminister drevet udstedelsen af papirpenge utilladelig vidt og derved bragt en usund børs-spekulation til at blomstre op. Og paa grund af to ministres afgang havde diktatoren Fonseca rekonstrueret kabinettet slig, at der tilslut bare sad en eneste historisk republikaner deri.

Efter grundlovens vedtagelse lod Fonseca sig selv vælge til republikens præsident, istedetfor som god borger at træde tilbage for en af de to civile hædersmænd: Saraiva eller Paulino de Souza, der i monarkiets dage havde været ledere, den første for de liberale, den anden for de konservative, og som strax havde vist sin egte patriotisme ved at slutte sig til den nye statsskik.

Tilmed sammensatte Fonseca som nyvalgt præsident sit kabinet af en gruppe høist snæversynte personer, som ikke var den parlamentariske regjeringsform voxne. Dette førte uundgaaelig til en strid mellem ministeriet og nationalforsamlingen. Og præsidenten var uklog nok til strax at bryde den netop antagne grundlov: 3die novb. 1891 lod han egenmægtig nationalforsamlingen opløse og hovedstaden erklære i beleiringstilstand.

Rigets nordligste og sydligste „stat", Pará og Rio Grande do Sul, protesterede mod slig adfærd; men de øvrige „staters" guvernører støttede præsidenten (eller nu altsaa „diktatoren"). Et par uger efter (23de novbr.) gjorde hovedstaden eller rettere nationalflaaden paa Rios havn oprør mod Fonseca. Lederen var da som nu *Custodio de Mello*. At marinens samtlige officerer holdt kun en enkelt sig tilbage — *Saldanha da Gama*, som otte dage forud af Fonseca var bleven udnævnt til viceadmiral; dengang optraadte han som korrekt officer til regjeringens forsvar — i disse dage staar han derimod selv i spidsen for en ny revolution! Forklaringen er, at Gama gjerne støttede den regjering, der ved sin handlemaade bidrog til at svække en statsform, som han selv hadede. — Fonseca selv indsaa sin feiltagelse og fulgte en venskabelig „magts" raad om at undgaa blodsudgydelse: han nedlagde sit embede.

Vicepræsidenten, marschal *Floriano Peixoto*, overtog præsidentens funktion, og uroen i landet stansede. Nationalforsamlingen gjenoptog sine møder; dens flertal havde hyldet flaade-oprørets tanke. Ministeriet Lucena sammensattes af gamle republikanere og viste strax mod til at dæmme op for den korruption, der havde sneget sig ind; børs-spekulanterne fandt ikke længere et villigt øre hos

regjeringen, og med svoger-politiken var det helt forbi — hædersmanden Rodriguez Alves var bleven finansminister.

Den nye præsidents høire haand var Custodio de Mello. Efter hans raad fjernedes de guvernører, som havde støttet Fonseca; dette *nye* egenmægtige skridt fra regjeringens side fremkaldte lokale oprør i „staterne“ og svækkede atter tilliden til et grundlovstro rigsstyre.

Særlig vanskelig at forsone var staten Rio Grande do Sul. Her kjæmpede Gaspar Martins i „føderalismens“ navn mod regjeringen i Rio Janeiro. Omsider røbede denne „føderalisme“ sig som en fordækt monarkisk reisning. Præsidenten maatte tilslut sende tropper did syd for at støtte guvernøren mod oprørerne. Distriktet grænsede nemlig til Uruguay og fik hjælp derfra. Peixotos trofaste støtte i dette stræv var Mello, som fra nov. 1892 til april 1893 stod som medlem af ministeriet. I april traadte imidlertid Mello og en anden minister tilbage — og ud paa sommeren, *natten til 5te september* ifjor, gjorde den samme Custodio de Mello oprør mod sin fordums ven. Med 36 sjøofficerer og en halvtylvt deputerede fik han nogle orlogsskibe i sin vold og aabnede den ulyksalige borgerkrig, der endnu tærer Brasiliens kraft.

Denne borgerkrig føres mestendels ved manifester, proklamationer og programmer. Mello, Gama og Barbosa paakalder gang paa gang sine landsmænds tilslutning til at omstyrte den statsforfatning, de selv har været med om at skabe.

Den oprindelige oprørs-leder, de Mello har i sine to første manifester talt høie ord om at „gjenoprette grundlovsmæssig orden i republikens styre“, om at „sprænge militær-tyranniet,“ om at „gjenreise landets kredit“ og „trygge dets fred“ — thi præsident Peixoto havde „krænket forfatningen“ og brugt sit veto i utide mod en lov, der maatte hindre hans gjenvalg. Rigtignok er det en besynderlig fremgangsmaade at vælge kanonkugler som det heldigste middel til at hævde fred og sikkerhed, at anvende beleiring og bombardement til at ophæve militær-tyranniet og oprør til at bøte paa den krænkede grundlov! Mere republikansk vilde det vel været, om han havde ventet de par uger fra september til slutten af oktober, da kongresvalgene skulde foregaa; saa kunde han forberedt stemningen til det præsident-valg, som forestaar nu i marts iaar*), og faat Peixoto dømt af vælgerne. Den beskyldning mod Peixoto, at han havde anvendt sit veto for at aabne sig adgang til gjenvalg, er meningsløs, forsaavidt som hans valgbarhed paa forhaand er ophævet ved grundlovens bestemmelse om, at en vicepræsident, der har fungeret som præsident mindst et aar før valget, ikke kan vælges til præsident.

Sagen er nok, at forfængeligheden har forført Custudio de Mello til at fantasere sig op noget om et lignende held som i november 1891, da han paa en formiddag bragte Fonseca til at ryge af pinden. Hans vilde drøm gik dennegang ikke i opfyldelse. Kongressen bemyndigede regjeringen til at erklære beleiringstilstand og bevilgede midler til forsvar af de grundlovsmæssige institutioner. Derefter opløste kongressen sig i ro, tre uger efter oprørets udbrud.

Oprøret havde ikke held med sig. Urostifterne synes at have stolet paa støtte fra personer, som imidlertid, da det blev til alvor, maa have anseet sagen for tabt paa forhaand. Eventyreren Ruy Barbosa holdt sig skjult fra første dag af og fandt det siden fornuftigst at rømme til Montevideo. Og otte dage efter oprørets udbrud indtraf et betegnende selvmord: en bankier, som havde laant

*) Valget foregik forleden dag; om udfaldet se red. art.

urostifterne penge mod at faa dem tilbage med rente inden en uge, fandt det fornuftigst efter fristens udløb at slutte sin forretning med et revolvorskud.

Mello afholdt sig længst mulig fra at søge forbindelse med de oprørske monarkister i syden, ligesom han negtede at være i forstaaelse med den hemmelige monarkist Saldanha da Gama — han vilde ikke dele chancerne med andre forfængelige personer. For at blive anerkjendt som „krigførende magt“, lod han en kaptein Lorena besætte den lille ø Desterro udenfor kysten 70 mile syd for hovedstaden — men de fremmede magter nægtede at anerkjende denne „regjering“. En ny skuffelse for den sangvinske herre.

Allerede tidlig i november saa *Times's* korrespondent sig istand til at melde, at der var forhandlinger igjære mellem „republikens redningsmand“ de Mello og monarkisterne — og en maaned efter viste det sig, at *Times* som sædvanlig havde været vel underrettet, idet den hidtil neutrale da Gama kastede masken og fremstod som erklæret monarkist og samtidig sluttede sig til oprørerne. Den snu herre beklædte stillingen som chef for sjøkrigsskolen, skoleskibene og regjeringens marinestation paa Enchadas-øerne. Pludselig lod han heise flaget med det røde genferkors, der allerede havde tjent som skalkeskjul for oprørerne. Resten af den „neutrale“ flaade fulgte Gamas exempel. Og den 9de december læste man paa hovedstadens gadehjørner det første oprørs-manifest fra Saldanha da Gama. Dette navn trænger herefter Custodio de Mello i baggrunden.

Manifestet opfordrede nationen til at „udtrykke sin vilje frit“ og „i høitidelig følelse af sit ansvar“ at „vælge den regjeringsform, hvortil den ønsker at knytte sin glimrende fremtid“ — vælge mellem monarkiet, som det var før 15de november 1889, og den nye statsskik, der var fremgaaet af „militærets mytteri dengang.“

Nationens svar til da Gama blev det samme, som de Mello fik et fjerdingaar tidligere. Frugtesløst var ogsaa det haab, som de nye rebeller havde gjort sig om at finde støtte hos udenlandske magter. Og inden et par uger maatte da Gama indlade sig paa den latterlighed at erklære, det var regjeringen, der for at skade ham, havde trykket og opslaaet monarkist-manifestet i hans navn. Dette nye manifest var en ny dumhed; thi ligesom det første manifest havde stødt alle virkelige republikanere blandt oprørerne, saa stødte dette sidste alle monarkiets tilhængere.

En ting er heldigvis fastslaaet ved da Gamas manifest-mageri: fra nu af kan ingen forfængelig anstaltmager med haab om virkning give sig mine af at tale i „nationens“ navn.

Desuden har hans aftale med prinsen af Gram Pará (den afdøde Pedro II's dattersøn) røbet de monarkistiske spekulationer, der hidtil blot har ruget som en mørk sky i republikens horisont. Nu ved man, med hvem man har at gjøre.

Saa meget synes sikkert, at den nye statsskik vil gaa seirrig ud af kampen, selv om baade de hidtil ledende personer har begaaet ufornuftige ting og deres fiender i fremmede lande har udbredt sladderagtige beskyldninger mod den nye republik.

Brasilien har under den fireaarige republikanske forfatning gjort fremskridt i en maalestok, som man i monarkiets dage ikke drømte sig. Statsindtægterne ansættes iaar til 436 mill. kroner mod 270 mill. kr. i 1888. Indvandringen, der i 1888 beløb sig til 132,000 personer, naaede i 1891 tallet 220,000. Siden centralisationens ophævelse, har „staterne“ fordoblet sin produktion paa fire aar — slig har virkelysten tiltaget. Saadanne kjendsgjerninger kan en flok oprørske marineofficerer ikke udrette stort imod med alle sine kanoner, selv om det gjælder at skaffe en „arbeidsløs“ prins en indbringende stilling som keiser. Fremmede magter har jo ingen anden interesse, end at se orden gjenoprettet i det rige land, hvor foretagsomheden endelig er kaldt tillive. Skulde det merkelige hænde, at oprørerne fik tronen reist, vil det ialfald være forbi med landets ro og orden, indtil den atter blev omstyrtet. Thi grundstammen af landets hæderlige befolkning deler alle amerikaneres kjærlighed og tillid til republiken.

Kringsjaa.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kristiania, 9. marts 1894.

I *England* er naturligvis ***Gladstones*** afgang som førsteminister den store begivenhed. Den rent menneskelige side herved er behandlet paa et andet sted i „Kringsjaa". Hvad indflydelse det vil have paa Englands offentlige liv, paa partiernes stilling og sammensætning, er det endnu umuligt at sige. Den nye førsteminister lord *Roseberry* ansees som en meget dygtig mand; men om han vil kunne fylde Gladstones plads, holde det temmelig uensartede liberale parti sammen og beherske de tusen traade, der paa alle kanter samles i det britiske riges førsteministers haand, — derom tviler endnu de fleste. Der er mange blandt Gladstones kolleger, som i underordnede stillinger i ministeriet har udført et betydeligt arbeide og været til den største nytte, vistnok mange, som kunde styre et mindre rige; men den engelske premierminister har et verdensrige at holde rede paa, tusen interesser at varetage og forsone; og en *liberal* førsteminister har desuden at give form, fasthed, klarhed og sammenhæng til den flydende masse af haab, ideer, idealer, drømme, teorier, fantasier, ønsker og interesser, som tilsammen udgjør et lands liberalisme.

I ***Italien*** synes stillingen daglig at forværres. „Kringsjaa"s rosende udtalelser over *Crispi* og hans politik i Sicilien har nok været forhastet. En artikel i det sidste numer af „*Fortnightly Review*" giver os en ganske anden idé om den italienske statsmand og om hans fædrelands stilling. Artikelen er skreven med dyb bitterhed, men maa vistnok staa til troende. Den viser os Crispi som en fuldstændig tyran, der regjerer ved udpresning, fængslinger, forfølgelser, pressetvang, politi og bajonetter; en tyran, der blot har et eneste maal, at vedligeholde Italiens militære status for derved at opfylde dets forpligtelser mod trippelalliancen, og som for at naa det maal ikke betænker sig paa at ruinere sit fædreland i bund og grund, materielt og aandelig. Han ønsker diktatorisk magt; han ønsker nye skattepaalæg i et land, hvor rustningerne allerede har aldeles udarmet befolkningens masse, og han indsætter en soldat — en general — som uansvarlig diktator over det ulykkelige Sicilien. Han paastaar at have fundet ud, at urolighederne der ikke alene er af social natur, men ogsaa af politisk. Der skal være en stor sammensværgelse mod den italienske regjering og tale om at udlevere en havn til Rusland mod russisk understøttelse. Og hermed undskylder han saa en fremgangsmaade, der lægger $1^1/_2$ million menneskers liv og skjæbne i en uansvarlig soldats hænder. — At stillingen nok er alvorlig, mere end alvorlig, indrømmer forfatteren. Der trues med oprør overalt. Der agiteres mod regjeringen, — en regjering, siger artiklen, „der er saa raadden, at det ikke gaar an at respektere den, og som derfor heller ikke har nogen ret til at kræve lydighed." Forfatteren anser en borgerkrig for en mulighed og mener, at Crispi for at hindre den kan se sig nødsaget og være villig til at indkalde tyske tropper for at kue befolkningen. — Parlamentet har ikke længer noget at sige. Crispi har truet med, at giver det ham ikke, hvad

han forlanger, saa opløser han det og lader et nyt vælge under arméens og politiets tilsyn, med fængsel og forfølgelse som argumenter for sit program. Italien er et rigt land, siger forfatteren, rigt af naturen; men militarisme og daarligt styre har ligesom afsvedet dets rigdomme, bundet dem fast og gjort dem utilgjængelige, saa folket bogstavelig sulter midt i overflod.

I **Brasilien** gaar fremdeles revolution og borgerkrig sin jevne, træge gang. Der har været nyt præsidentvalg med det udfald, at senator *Prudente de Moraës* er blevet valgt i stedet for den fungerende præsident *Peixoto*. De Moraës siges at være en „moderat", hvem det muligens vil kunne lykkes at forsone de stridende parter og gjenindføre orden for en tid; men han tiltræder uheldigvis ikke før den 15de november, og imidlertid vil da borgerkrigen blive fortsat. *Peixoto* samler en flaade, og admiral Mello beleirer Santos, efter hvis indtagelse han formodentlig agter at marschere over land mod hovedstaden.

— Hovedstaden gratuleres med sin første elektriske sporvei. Maatte deres tal hurtig øges! — Det forlyder, at de, der bor langs banen, finder sig yderst generet af larmen og klokkeringningen. Sandsynligt er det vel ogsaa, at det vil gaa hos os som overalt ellers, at de, der har raad, vil flytte et kvartal eller saa bort fra sporveien, og at følgelig de bedste gader *ikke* vil blive de, hvor banen gaar. — Ikke paa nogen maade for at „skryde" af alt amerikansk, men blot for at faa øinene op for faktiske forhold og for forskjellen mellem den gamle og den nye verden, maa jeg tilføie, at medens vi glæder os over, at den stump elektrisk sporvei er den første i Skandinavien, er der vel ikke mange byer i de Forenede Stater med mere end 10—12,000 mennesker, som ikke har sit elektriske sporveisnæt, og i de noget større byer er hestesporveiene omtrent helt forsvundne eller fortrængt til fjerntliggende strøg — undtagen i New York.

A propos: — Elektrisk sporvei er et svært langt og tungvindt navn. Skulde det ikke gaa an at døbe den slet og ret „elektriken"?

Jeg beklager, at „Kringsjaa" et par gange har været sent ude, grundet paa omstændigheder, som har ligget udenfor min kontrol.

Vore nye jernbaner.

Heldigvis kan vi da gratulere os selv med, at et nyt, alvorligt skridt er gjort mod at gjøre Norge helt til *ét* rige, mod at knytte os alle fastere sammen, og specielt tror jeg, vi har al grund til at glæde os over, at det endelig er bestemt, at Vestland og Østland skal smides sammen og Bergen og Kristiania komme saa vidt nær hinanden, at den ene af vore to største byer til enhver tid kan føle og følge med i, hvad der foregaar i den anden. For mig staar det jo saa, at for et saa lidet folk, som vi er, gjælder det først og fremst om at slutte os saa tæt sammen, staa saa kompakt, som muligt. Vi trænger paa kulturlivets omraade haardt nok til den større rummelighed og alsidighed, som vi vel tør haabe vil frembringes ved, at to saavidt forskjellige landsdele og folketyper som Vestlandets og Østlandets kommer i nærmere berøring. Og for vort folks udvikling i det hele spiller vel intet en slig rolle som kommunikationsvæsenet. — Jeg finder i et skrift om Bergensbanen en del meget interessante tabeller, der viser udviklingen af de landsdele, der allerede har faaet jernbaner, siden disses anlæg. Fra fem aar til fem aar viser der sig allevegne store opsving,

nye fabrikanlæg kommer til, de bestaaendes antal flerdobles, jernbanernes indtægter stiger stadig, hvad der tydelig nok viser materiel opkomst, øget velstand, og gjennem de bedre forbindelser med udenverdenen, kulturel udvikling, folkets egen vext.

Uheldigvis er vort land et kostbart land for jernbaneanlæg. Mon det derfor ikke, i betragtning af, at et billigt men godt kommunikationsvæsen for os er en livssag, vilde lønne sig for regjering og storting at ofre en del penge paa at sende et par dygtige ingeniører ud i verden for at undersøge de forskjellige maader, der allerede andetsteds er blevet benyttet til at skaffe *billig* kommunikation. Der er jo strækninger i vort land, hvor et vanligt jernbaneanlæg ikke er at tænke paa, men hvor man dog bittert trænger en bedre samfærdselsvei, end elv eller kjørevei kan skaffe. Og der er i andre lande prøvet forskjellige slags af saadanne billige anlæg. Vilde det ikke være nyttigt at faa rede paa den sag?

For min egen del tror jeg nu, at det er i elektrisk retning vi nærmest maa haabe at se kommunikationsproblemet løst for vort land. Her staar vi da heldigvis heller ikke længer overfor drømme, idet elektriske anlæg drives med held under betingelser, der meget ligner dem, vi mange steder i vort land forefinder. Hvad der giver dem den væsentlige fordel over dampjernbaner er, at selve banelegemet kan bygges saa meget lettere, med større stigninger og skarpere kurver og derfor langt billigere, særlig i et terræn som vort. Dertil kommer, at vi maa lære at benytte den drivkraft, naturen har givet os dertil i vore fossefald. — Det forekommer mig derfor, at der burde udsendes et par sagkyndige og praktisk dygtige mænd for at sætte sig fuldt ind i denne sag. Praktiske mænd maatte det være og ikke teoretikere. Og man fik bekvemme sig til for én gangs skyld at sende dem til Amerika for at lære og studere, fordi man der i den retning er kommet saa meget længer end andetsteds og har prøvet det hele under alle tænkelige betingelser.

Ja, havde *jeg* magt, saa gav jeg ubetinget en del stipendier til en hel del af vore haanverkere og teknikere, for i *Amerika* at sætte sig ind i der benyttede metoder og verktøi og hente hjem fra alle arbeidsfelter den mængde nyt og brugbart, som der findes, og som vi herhjemme lever i tyk uvidenhed om. Der findes ikke et haandverk iblandt os, der ikke derfra kunde hente nye ideer og impulser og derved faa et nyt opsving. Det vilde gjøre en norsk smed f. ex. godt at komme ind i en smedje der og se den prægtige række af velholdt verktøi paa væggen. Hans arbeide vilde blive en ren leg ved benyttelsen af slige hjælpemidler.

Men det nytter naturligvis lidet at sige det. „Intet godt kan jo komme fra Nazaret.“ Hvad stipendier der uddeles, vil naturligvis fremdeles blive benyttet paa de gamle, vante veie.

„Den store Gamle“.

Saa har han da maattet slippe rortaljen tilsidst, den store Gamle. Og det ikke fordi haanden var bleven magtløs eller aanden svækket, men blot fordi et slør lagde sig over øinenene og hindrede synet. Blindhed slog ham, slog ham just som hans parti mente, de trængte ham mest, just som stormen hvinede som værst i statsskibets rig og skroget krængede

over som styggest; just som det gjaldt; just som de sidste skjær og pynter skulde veires, før han kunde føre skibet ud af storm og brydning ind i den havn, han hele tiden havde pegt paa og styret imod. Blindhed slog ham, og den Gamle maatte i hast lade rortaljen falde sig af hænderne og føres nedenunder. Og der sidder han nu lige frisk i aand og sind, lige sterk i muskler og nerver, alle interesser, alle haab, alt liv samlet lige fuldt som før om striden og stormen og skibet og maalet deroppe — en gammel kjæmpe ved sin gamle kraft, men afvæbnet og sat fangen af blindhed netop i den interessanteste, afgjørende stund. Der sidder han og véd, at roret maa lægges i uvante og mindre dygtige hænder, just naar de bedste trængtes som mest. Der sidder han og maa tvile om udfaldet, som alle de andre tviler, ude af stand til at gribe ind længer; — maa se sit livs sidste storverk ødelagt, stanset; sit parti kanske splittet; leve, være sterk og frisk med higende lyst til at gribe ind, uden dog at kunne det.

Fra alle hold har man da ogsaa overfor dette rent menneskeligt tragiske element i den store, gamle mands ulykke og afgang glemt for et øieblik den politiske betydning. Man har blot seet manden, seet det menneskelige, seet det dybt og gribende tragiske. Selv bitre politiske modstandere synes næsten at have tørret en sympatiens taare fra øiet.

Det er en selvfølge, at saalænge der findes ufuldkommenhed og ufærdighed i verden, maa der herske forskjellige opfatninger, om hvad der skal gjøres, og om hvad der i hvert enkelt tilfælde er ret. Og saalænge maa der findes partier, der staar mod hinanden, strid og diskussion. Anderledes kan det ikke være. Og heftig strid er ikke altid det værste. Den kan være lige meget tegn paa, at begge parter bestaar af alvorlige, ærlige, bra mænd, som paa, at de staar skarpt imod hinanden i opfatningen af en eller anden sag. I alvor, ærlighed og kjæk, nobel karakter vil de da være ét. — Kun bør vi i al strid søge at mindes alt, vi eier af fælles grund, af fælles tro, af fælles opfatning, og agte og ære det fælles menneskelige og gode i hinanden. Det vil menneskeliggjøre selve striden, løfte diskussion og kamp til et høiere niveau og sikre det bedste udfald med mindst mulig rivning og bitterhed. At undgaa de sidste vil selvfølgelig enhver bra mand søge mest muligt at gjøre.

Selvfølgeligt er det ogsaa, at de forskjellige siders og partiers opfatning af de mænd, der staar forrest i de kjæmpendes rækker, ikke kan blive den samme. Tilhængere og modstandere har naturligvis betydelig forskjellige opfatninger af Gladstone, særlig da af *politikeren* Gladstone. Men selv gjennem de bitreste modstanderes angreb paa ham skimter vi dog gjerne agtelse, ja ofte rent ud sympati for manden. Det er ofte, som om den, der voldsomst har angrebet ham, slutter med at bøie sig dybt, ærbødig og sørgmodig for den gamle mand, og med at sige: „Ja, det gjør mig ondt at have maattet sige dette, at have maattet angribe dig; det vilde være saa langt behageligere at være enig med dig, for det er ikke muligt andet end at holde af dig og beundre dig, trods alle dine feil. Du er dog en kjærnekar og mener det saa vel, det véd jeg; det véd vi alle.“

Det er jo ogsaa en selvfølge, at en mand, der kan frembringe denne virkning paa sine modstandere, maa være en umaadelig kraft i et folks offentlige liv, naar han engang er naaet frem til en indflydelsesrig stilling deri. Han virker humaniserende paa alle, og hans eget parti finder, at han som fører er værd tusener af stemmer.

Naturligvis har Gladstone paa sin samvittighed mange feil i sin lange offentlige karrière, naturligvis kan der om hans sidste store reformforslag herske delte meninger angaaende deres værd og klogskab; men mandens storhed og hans karakters finhed og nobelhed betviler vist ingen for alvor længer. Det er allerede noget at have kunnet indtage den stilling, han har holdt i engelsk politik i saa mange aar, uden at hans modstandere har kunnet finde et ord at sige mod *manden*. Forstaaelsens, hodets feil kan man bebreide ham; men aldrig nogen hjertets eller karakterens. Som en egte, gammel riddersmand gaar han ud af striden med uplettet skjold, og modstanderne selv stiller sig i espalier og bøier sig dybt med blottede hoder, idet den store gamle føres blindet ud af arenaen.

Hvad der som fører for det liberale parti i England har givet ham hans enestaaende magt er vel nærmest den forening, som vi møder hos ham af den kloge — eller, som hans modstandere helst kalder det, *slue* — politiker, den helt praktiske mand (han vandt sine sporer som finansmand), hvis sunde sans den praktiske verden har tillid til, og den hjertets og aandens ungdommelighed, idealitet og entusiasme, der satte ham istand til at følge med i tiden, optage og begeistres for nye ideer, tilhøre og føre næsten hver ny slegt af ungdom. Der var noget hos ham, der rev de unge med sig, — det var en glødende tro paa alt, hvad der er godt, alt, hvad der synes ret, paa selve mennesket, paa vext, paa bedring, paa fremskridt. Han kunde vist tage feil af, hvad ret er; men for det, der *syntes* ham ret, stod hans hele personlighed i glød, og ordene faldt fra hans læber som tændende gnister. Midt i ungdommen syntes han den yngste, den sidstkomne, den friskeste og mest ideelt begeistrede af dem alle. Men samtidig fandt ældre, praktiske mænd i hans ord slet og ret visdommen, klogskaben, det klare udsyn, det greie overblik, det sunde omdømme og den kraftige haand, der lod sig stole paa. Og gamle inddrevne politikere blev staaende i aabenmundet beundring over, hvad de med et mindre komplimenterende udtryk kaldte „den gamle rævs sluhed“. Han forstod at manipulere mænd og partier, vælge tid og sted, rette sin idealisme og sine teorier lidt efter, hvad klokken er slagen, — forstod kort sagt den verden, han bevægede sig i. Sandsynligt er det vel kanske, at hvad tilhængere og modstandere ofte saa som durkdreven sluhed ikke var andet

end en troende mands sikkerhed og instinkt. Folk tager saa ofte feil af de to, og tillægger den sluhed, som blot handler aldeles ligefrem. Thi saa sjelden er paa mange af livets omraader aaben og ligefrem handling, at den ser ud som sluhed og virker som den reneste overrumpling og list. Ingen venter den. Den kuldkaster alle beregninger, og de listige finder sig overlistet, — hvad naturligvis for dem blot kan være tegn paa større sluhed, end de selv besidder.

Hans tale og hans hele optræden har altid været præget af disse forskjellige træk. Politikere, praktiske mænd og idealistisk ungdom har alle fundet noget for sig deri. Og det hele har været ét. Den praktiske mand har fæstet sig ved hans voluminøse statistik, hans tal, klare beregninger og oversigter, rolige, overbevisende argumenter. De mere ideelt sindede har i alt dette blot seet overfladen, gjennem hvilken de har skimtet den Gamles idealisme og begeistring for det abstrakt rette. Idealets glød har ligget selv over hans regnestykker og tal. Hjertet har altid banket i hans ord, hvor sindig og rolig end hodet har ordnet dem.

Naturligvis maa ogsaa til forklaring af hans magt og indflydelse henregnes hans enestaaende aandsevner af mere vanlig art. Hans skarpe og uudtømmelige erindring, hans tankes klarhed, hans veltalenhed og hans omfangsrige almendannelse. Han var jo ingenlunde bare politiker eller statsmand. Han vilde eiet et navn i engelsk historie som forfatter, selv om han aldrig havde ænset politik. Han var literær kritiker og historiker, og hans idealitet gav sig atter udslag i en intens begeistring for bøger, for digtning, for ideer af enhver art, for alt, hvad stort og skjønt ord har foreviget. Homer var især hans yndlingslæsning og gjenstand for hans altid overstrømmende beundring.

Og atter igjen møder vi hans idealitet og varme begeistring og hjertelag i hans religion. Den Gamle er en entusiastisk kristen, har altid været det. Og der er vistnok mere forbindelse mellem hans kristendom og politik, end de fleste aner. Ja det er utvilsomt netop den dybeste hemmelighed ved hans politiske magt, at hans politik var en del af hans tro og af hans kristendom. Begge var idealisme, begge var udslag af den gamle mands intense tilbedelse af alt stort, godt, nobelt, af en religiøs følelse overfor dette, af en dyb og inderlig tro, hvor Gud, Kristus, det ideale, ret, sandhed og godhed flød i hinanden og var ét.

Hans idealisme vilde ikke hjulpet ham uden de praktiske evner til at give den tidsmæssig form og udtryk. Men det var dog idealismen, der var livet og sjælen i al hans virksomhed. Det var den, der vandt hans tilhængere; det var den, der gav hans ord det gyldne præg og hans taler den ild der tændte og den flugt, der løfted og rev hen. Og hans

idealisme var religion. Ikke blot sværmeri, følelse, drømme, men modnet overbevisning, princip, tro. Han har vistnok i al sin færd selv følt, at han stod for den Eviges aasyn, til ansvar for ham og som hans tjener.

Gjentagende har han traadt i skranken for sin kristendom og tro; thi disse var ikke hos ham blot passive størrelser, ting han *antog*. De var ting, han gav sig hen til, omfatted med al sin naturs kjærlighed og hengivenhed. Han hørte en ældre skole til, hvad teologisk tolkning gjælder, og i tidsskrifter har han gjentagende optraadt til dennes forsvar. Naturligvis hindred dog ikke det ham fra at have til venner og medarbeidere folk af en helt anden opfatning.

Det er vistnok alene som den kristne troende og entusiast, at man vil kunne forstaa selv politikeren Gladstone, — idealisten i alt; den store Gamle, der med et livs erfaring bag sig og et dybere kjendskab til menneskene og alle deres mangler og feil, end der falder i de flestes lod, dog til det sidste kunde staa der ung, troende og begeistret og blandt beregnende og praktiske politikere løfte det rent ideelles fane, bortjage ved sin personlighed og sine ord alle kyniske smil og faa et helt folk til at skjælve ved følelsen af, at de nu stod overfor det store valg mellem *ret* og *uret*, — slig som han f. ex. gjorde det i den tale, hvormed han første gang indbragte sit *home-rule* forslag i parlamentet. Vakrere laurbærkrans end den tale udgjør kan ingen statsmand ønske sig lagt paa sin grav. Hvor velgjørende føltes det ikke, at se en mand i hans stilling reise sig i nationalforsamlingen, bryde med alle de vanlige talemaader om klogskab og fortjeneste og tab og mulige udsigter her og mulige udsigter der, og i stedet sige til sit folk: „Vi har gjort Irland uret; vi har alle været med derpaa. Lad os nu søge at gjøre det godt igjen. Lad os være retfærdige. Lad os handle mod Irlands folk, som stod vi selv i dets sted. Frygt ikke, at det britiske rige derved vil lide. Et rige lider aldrig i længden ved at stille sig paa rettens side. I hvert fald, mit folk! der er noget som er større end storhed. Lad os bygge vort fædrelands magt paa hel retfærdighed, og vi vil have bygget paa den bedste og varigste grund og gavnet vort fædreland mest.“

Gladstones *homerule*-forslag tør aldrig blive lov, tør muligens ikke fortjene det. Det tør være beheftet med store praktiske mangler. Det tør blive med hans store *forsøg* i den retning, — et forsøg, hvorpaa den gamle mand satte al sin livskraft, alt sit vundne ry, sin stilling, sine venskaber, — alt i verden ind. Det tør blive med det. Det tør aldrig lykkes. Men at have gjort det forsøg, at have evnet og vovet det, at have undfanget idéen til det vil vistnok af eftertiden indrømmes at være en af de største og nobleste statsmandshandlinger, historien har at opvise. Og

jeg tænker, naar engang det nittende aarhundredes store navne skal samles paa historiens blade, vil der blive faa om noget, der vil skinne vakrere, og klarere end *William Ewart Gladstones*, — „*Mr.*“ Gladstones. Og intet i hans lange karrière vil vistnok staa frem mere storslagent og vindende end hans alderdoms glimrende forsøg paa at gjøre gammel uret god og binde Irland og England til hinanden ved retfærdighedens og den gjensidige velviljes lænker. Om det blot staar der som et *forsøg* og et mislykket forsøg, det vil synes læserne større daad end hele rækker af vanlige politiske seire.

Ære være den store Gamle, — en bra mand i en høi stilling, en riddersmand med uplettet skjold, der han nu sidder blind, en, der har stridt for de smaa, for de uretfærdig behandlede, en, der har havt tro paa det godes seirende magt, trods en erfaring større end de flestes, en, der har baaret den simple tillid til ret og retfærdighed op til samfundets høieste krav og stillinger, en, der har havt tro paa os alle, tro paa, at menneskene dog paa bunden er gode og vil det gode, en, i hvis nærværelse derfor alle fremtidshaab har fanget nyt liv, en, der mægtig har støttet alt, hvad der er lysest og bedst i os og iblandt os, en, der har fæstnet og styrket vor egen tro, — en, i hvem ungdommens tro og glød endnu lever i hans 84de aar, og i hvis bryst barnehjertet aldrig er visnet hen. — Var der blot mange lig ham!

Et oversættelsesfond.

Der existerer i England et fond, der benyttes til oversættelse til engelsk af den moderne bibelvidenskabs fornemste og mest banebrydende verker. Udgivelsen af et sligt verk er nemlig et saa vidt kostbart foretagende, og den afsætning, der inden rimelig tid kan ventes, saa liden, at ingen forlægger kan paaregnes at ville paatage sig oversættelse og udgivelse som spekulation. Han kan benytte sin kapital til mere lønnende, om end mindre nyttige foretagender. Det er jo det uheldige her i verden, at det bedste lønner sig ikke, medens det daarligste ofte lønner sig bedst.

Men hvad der saaledes ansees som en nødvendighed i det langt større England, hvor man dog skulde tro, at sagen om nogetsteds kunde overlades privat foretagsomhed og initiativ, det bliver selvfølgelig hos os end nødvendigere, en absolut livssag, — ifald vi da i det hele ønsker at følge med den øvrige verden og ikke blive liggende bagud i alle retninger. Et oversættelsesfond burde hos os udgjøre et af vort samfundslivs vigtigste organer. Det er ligefrem bedrøveligt at tænke paa for den, der kjender lidt til udenlandsk literatur i forskjellige retninger — den mere videnskabelige og tankevægtige literatur —, hvor uendeligt meget vort folk taber ved, at omtrent intet af alt dette er tilgjængeligt for andre end det lille aristokratiske faatal iblandt os, som *med lethed* kan læse forskjellige fremmede sprog. Og den uvidenhed, som derved faar sprede sig hos os gjennem alle sam

fundslag, uvidenhed om ting, der i vor tid burde kjendes af hvert skolebarn, er sørgelig. Man snubler over den paa alle kanter. Ting, der ligger i luften i de store kulturlande, er her absolut ukjendte. Og idéer, der forlængst er sat hen i antikvitetsmuseerne derude, er herhjemme endnu daglig kost for den store masse.

I gamle dage ansaa enhver stat det nødvendigt at have i det mindste ét universitet. Det er vistnok fremdeles nødvendigt, og et universitet kunde utvilsomt gjøre endnu mere nytte, end det gjør — og vil vel i fremtiden gjøre det — ved at gjøre sig til et virkeligt centrum for nationens kulturliv, ved at blive det hjerte, der pumper aandeligt liv og blod ind i alle folkets aarer og holder det friskt og sterkt. — Men universiteterne spiller ikke længer den eneraadende rolle, de engang gjorde. „Bøger er det moderne universitet“, som Carlyle sagde. Det bedste og største kulturarbeide nedlægges i vore dage i bøger, og for en stor del i bøger, der lader sig læse omtrent af enhver. Har man adgang til *dette* universitet, saa kan man vælge ikke alene mellem en liden gruppe af ens eget folks professorer, men man har den hele verdens lærde hær for sig. Man kan lytte til professorer fra Berlin, Tübingen, Leyden, Leipzig, fra Cambridge og Oxford, fra Paris og Harvard. Og man kan slippe at høre selv disses hverdagsudtalelser og i stedet faa med én gang og i to, tre bind det allerbedste, de har at sige, det høieste ord, de kan give os.

Og adgangen til dette verdensuniversitet er fri. Det koster ikke mere end de bøger, man kjøber, leier eller laaner. Betingelserne for optagelse er blot, for nærværende, at man med lethed læser fremmede sprog. Det er disse betingelser, vi burde forsøge at faa ændret, saaledes at adgangen blev fri for enhver, der kan læse og følge en klar tankerække. Og dette lader sig gjøre ved et oversættelsesfond, gjennem hvilket de bedste og største verker overføres paa vort sprog og udgives i udgaver, der kan blive tilgjængelige for alle.

Et saadant oversættelsesfond forekommer mig derfor i vor tid — da „bøger er det rette universitet“ — og for et lidet land at være af større vigtighed og nødvendighed end selve vort universitet. Det burde derfor, synes det mig, være vore statsmyndigheders opgave at oprette et saadant snarest muligt, eller at bevilge et aarligt beløb til oversættelser og udgivelse af de forskjellige videnskabers og literaturens og tænkningens hovedverker. Bestemmelsen af *hvilke* verker, der skulde oversættes, maatte lægges i fagmænds og andre dygtige mænds hænder, kanske helst i universitetsfakulteternes.

Thi naar jeg i begyndelsen nævnte det *teologiske* oversættelsesfond i England, saa var naturligvis dette blot exempelvis. Hos os maatte man ikke indskrænke sig til en enkelt videnskab eller tankeretning; man maatte tage alt med. Det maatte være meningen at gjøre tilgjængelig for massen af vort folk *al* den viden og *alle* de banebrydende og opklarende tanker, *alt* det lys, som i vor tid er kommet ind i verden, men som for os endnu ligger indelukket og afspærret fra os i fremmede sprog. Jeg for min del anser som sagt dette som en national livssag. At udgjøre og tilhøre et lidet folk har sine fordele, men det har ogsaa sine ulemper. Ulemperne maa vi afhjælpe og beseire. Et oversættelsesfond vil afhjælpe og beseire den værste af dem alle. Den dag, stortinget yder en slig bevilgning, bør det bringes en begeistret og dybtfølt hyldest fra hver mand og kvinde, der forstaar betydningen af tanker, viden, aand og kultur. Og den statsmagt eller enkeltmand, der tager det afgjørende initiativ i denne sag, bør vi reise landets prægtigste monument.

Notitser.

— *Kvindelig ordfører* er Onchunga paa Ny-Zeeland den første by, der har.

— *Stenkul fra Japan* finder i den senere tid rask afsætning i Bombay, da indisk kul er slettere og engelsk kul dyrere.

— *Ved-nød* ser det ud til i Syd-Rusland. Vinteren har været saa snebar, at føret har gjort det umuligt at drive vedstokkene frem til elvene.

— *Telegram-ombringelse pr. velociped* er forsøgt i otte af Frankriges største byer og skal nu indføres i alle byer med over 20,000 indbyggere.

— *Et „overmenneske“.* Forleden døde en 26 aarig mand, der lod sig udstille paa varieté'er under ovenstaaende titel. Fyren veiede 472 pund og omkom af „fedt paa hjertet“.

— Kongen af Portugal har nylig forsikret sit liv for 2 millioner francs (1,440,000 kr.) i engelske og franske selskaber.

— Millionæren George Gould i New-York har foræret sin frue i fødselsdagsgave det marmorslot, hvori egteparret bor, med fuldt indbo og udstyr. Værdien anslaaes til 8 millioner kroner.

— *Nyt i postvæsenet.* Würtembergs poststyre har indført „postanvisningskonvoluter“, d. v. s. postanvisningsblanketter trykt paa brevkonvoluter med paatrykt frimærke. Derved kan man samtidig med pengeanvisningen sende et brev indlagt i konvoluten.

— *Petroleumskilder i England.* I det sydvestlige grevskab Somerset har man paatruffet jordolje ved brøndboringer. To anseede geologer har alt godtgjort, at oljen er en fortrinlig petroleum. Der skal nu foretages storartede boringsforsøg for at komme paa det rene med righoldigheden af det petroleums-forraad, som efter mange geologers formening skal findes i Englands grund.

— *Chicagos 400,000 tyskere* fandt for et par aar siden ud, at de burde have sit eget teater. Ikke længe efter havde de for 3 mill. kr. reist *Schiller-teatret*, et af de prægtigste af byens mange kjæmpehuse. Foruden teater, restaurationer og butiker er der indrettet 204 kontorlokaler til udleie. Scenen med tilbehør viste sig imidlertid upraktisk — — og en god dag indtraf der fallit. Nu spiller engelsktalende trupper paa tyskernes scene, undtagen søndag aften; thi da kommer personalet ved Milwaukees tyske teater ned til Chicago og giver gjæsteforestillinger.

— *Et 850 hektoliter stort vinfad,* hele 7 meter høit, er bygget i Paris's vinhalle, verdens største lager af druesaft. Fadet er ved indvendige vægge delt i 5 hermetisk tætte rum, der hvert kan fyldes med en særskilt sort vin. Fyldingen foregaar ved en dertil konstrueret lufttryk-maskine. Fadet har en liden dør paa en af siderne, hvorigjennem en mand kan slippe ind og foretage rensning. Tomt veier fadet 11,000 kilogram, fyldt med vin 96,000 kg. — Dette kjæmpe-fad stiller det ellers berømte Heidelberger-fad aldeles i skyggen.

— *81 aars tjeneste* i den ægyptiske stats tjeneste har en funktionær ved jernbanestyrelsen i Cairo gjort. Han blev i 1812 udkommanderet til sjøkrigstjeneste og fik efter 41 aars ansættelse et stykke jord i pension. Men strax efter tog han ansættelse som fyrbøder ved den første jernbane i landet. Efterhvert avancerede han til opsynsmand ved reparationsverkstedet med 50 kr. maaneden i løn. Ved juletider 1893 havde han tjent 40 aar i jernbanevæsenet og fik afsked med bibehold af fuld løn.

Forskjellige meddelelser.

En ægyptisk pascha — Mahommed Ali — mente engang, at han ved at rive pyramiderne ned vilde kunde indvinde saa megen dyrkbar jord for sit folk og sit rige, at det burde gjøres. Men England forbød det. Lord Palmerston, som da var førsteminister, mente, at pyramiderne er af større værd for menneskeslegten end nogle kvadratmil dyrkbar jord. — Nu er der atter tale om at ødelægge en samling af Ægyptens gamle monumenter for derved at gjøre landet rigere. Det er meningen at bygge en dam i Nilen ved Assuan for at regulere oversvømmelserne i flodens nedre løb og derved udvide og berige det dyrkbare land. Men ved slig opdæmning vilde templet og bygningerne paa øen *Philae* — blandt de vakreste i Ægypten og repræsenterende et vigtigt afsnit i landets historie, den græske kulturs blanding med ægyptiske traditioner og ideer — sættes under vand hvert aar og følgelig efterhaanden ødelægges og forsvinde. — Fra mange hold protesteres der nu ivrig i England mod denne plan som et stykke vandalisme, der vilde retfærdiggjøre den civiliserede verden, om den skred ind og jagede englænderne fra Ægypten. Det er nemlig denne gang fra dem, planen er udgaaet. Var det absolut nødvendigt, siges der, saa maatte det jo gjøres, men det vilde endda være et uerstatteligt tab for den hele menneskelige slegt. Og at gjøre det uden tvingende nødvendighed er slet og ret barbari af samme art, som det, der dikterte ødelæggelsen af Alexandrias gamle bibliotek under den muhamedanske erobring. — Det vilde i hvert fald være at ødelægge et vigtigt afsnit af menneskehedens historie, udslette vor slegts fodspor i fortiden og dermed tilintetgjøre en rig arv af visdom, skjønhed og løftning. Og ved ødelæggelsen af Philae, siger et blad, „vilde man desuden udslette den mands verk og minde, der kanske i et kort liv har gjort mest for menneskehedens materielle fremgang, nemlig *Euclid*."

— I England er i disse dage en hel diskussion atter blevet vakt om, hvorvidt der gives en udødelighed og en himmel ogsaa for dyr, eller om hvorvidt disse vil dele menneskets udødelighed og himmel. Den bekjendte *canon Wilberforce* har udtalt, at efter hans formening er den hele dyreverden indbefattet i udødelighedshaabet og i hvert haab, som den rettroende kristne fæster til Jesu død og forsoning. Han citerer og slutter sig til *Charles Kingsleys* udtalelse, at „Kristus levede, døde og opstod lige saa fuldt for det mindste væsen, der suges ind i en hvals svælg, som for den mest udviklede og høiest staaende blandt menneskene." — Det konservative ugeblad „*Spectator*", hvorfra denne meddelelse tages, kan ikke følge Kingsley og Wilberforce saa langt, men det mener dog, at hvor vi i dyreverdenen finder spor af en moralsk natur, af samvittighed og kjærlighed eller hengivenhed, der er det umuligt at tro paa menneskets udødelighed uden ogsaa at tro *disse dyrs*. *De* maa dele menneskets endelige udvikling og skjæbne. Og forskeren *Romanes* finder disse spor i flere dyrearter, specielt hos hunden. Hundens udødelighed maa derfor indrømmes. Men for den dyreverden, hvor disse spor af en moralsk natur ikke kan opdages, mener bladet, at der ingen grund er til at tro paa nogen udødelighed eller deltagelse i Kristi forsoningsverk. Det trækker grænsen med andre ord ikke mellem mennesker og dyr, men inden dyreverdenen, der hvor alle spor af en moralsk eller høiere natur slutter. Det er i *denne*, udødeligheden har sin grundaarsag. — Men dertil kan vel svares, at det er en lidt vanskelig sag at sige, hvor langt ned i dyreverdenen disse moralske spor og begyndelser rækker. Et

skarpt øie saa dem kanske langt længer ned, end vi i almindelighed antager. Vi kjender jo svært lidet til en mygs indre væsen, tanker og følelser f. ex., véd jo slet ikke, om den ikke i sine forhold til andre myg nok kan udvise en slags rudimentær retsbevidsthed. Evolutionisten vilde vel nærmest sige, at finder vi den moralske sans fuldt udviklet hos mennesket, mindre udviklet f. ex. hos hunden, saa er der al grund til at tro, at dens svageste begyndelser strækker sig helt tilbage til livets laveste former. Og tilhængere af Wilberforce og Kingsley finder bibelsk støtte for sin tro i apostlen Pauli ord, hvor han taler om længselen efter den forsoning og opreisning, som Kristus bragte og siger, at „*den hele skabning* har sukket derefter og været tilsammen i smerte ventende derpaa."

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Nyt Tidsskrift*". — Februar. — Indeholder en artikel af *Vald. Vedel* om moderne dansk aandsliv, hvoraf det fremgaar, at der ogsaa dernede holder paa at foregaa et omslag i literatur og tænkning, bort fra den ældre realisme og naturalisme, undertiden gjennem symbolisme o. l. og frem mod noget friskere og sundere; — „indefra raaber sider af sjælelivet, der er skudte tilbage af tidens kultur, igjen efter luft og næring." — Artikelen er særdeles orienterende. — Videre skriver *Emil Nicolaysen* om „Shelley og Wergeland", *Herman Bang* om „Norske skuespil i Paris", *Sigurd Ibsen* om „En renegat". Desuden er der boganmeldelser og en oversættelse fra „*Revue des deux Mondes.*"

„*Samtiden*". — Februar. — Har en oversættelse af den amerikanske digter Edgar Poes „Ravnen" og et portræt af digteren; — en meget interessant artikel om det franske samfund, skrevet efter afholdelsen af den sidste Pariserudstilling af fru *Margrete Vullum* („Et demokratisk samfund"), et digt af *B. Kjekstad*, „forhaabninger", og desuden to oversættelser og en teateranmeldelse.

„*Naturen*". — Februar. — Indhold: *James A. Grieg:* Bastarder blandt vore vilde hønsefugle. — *Gunnar Andersson:* Lidt om høifjeldets planteverden. — *John Tyndall:* Videnskaben og det praktiske liv. — *Adolf Dal:* Fra en reise paa Hardangervidden 1893. — Mindre meddelelser.

„*Nylænde*". — Tidsskrift for kvindernes sag. Opmerksomheden henledes paa dette kvindernes eget blad, der nu udgives og redigeres af frk. Gina Krog. Et eget organ bør kvinderne og deres særsager have, og forhaabentlig vil Nylænde derfor finde den støtte, det fortjener, og blive istand til at udrette det arbeide, som alene et saadant blad evner. Første numer indeholder: Til tidsskriftets læsere. — De politiske partier og kvinderne. — Vel mødt igjen (Edith). — Kvinden og folkedigtningen (Moltke Moe). — Solblomsten (Aasta Hansten). — Forskjelligt.

„*For Kirke og Kultur*". — Februar. — Dette er et tidsskrift udgivet af pastorerne *Chr. Bruun* og *Thv. Klaveness.* Det søger at give den herskende kristelige opfatning

udtryk, røst og indflydelse paa det hele almindelige kulturlivs omraade. Det er saaledes, fra alle hold betragtet, et meget fortjenstfuldt foretagende, der vil hjælpe os til at blive bedre kjendt med og forstaa bedre den kirkelige tænkemaade og kultur, medens disse utvilsomt paa denne vis vil kunne øve en videre og yderst tiltrængt indflydelse inden vort almindelige aandsliv. Andet hefte indeholder en velskreven artikel af *Gustav Jensen*, „En røst udenfra", hvor vi netop paa nærmere hold, end vi ellers gjerne er istand til, gjør bekjendtskab med én tankeretning og tænkemaade blandt vor kirkes mænd. Prof. *Mourly Vold* skriver om „Spiritistiske fænomener". Dr. *Horn* om „Et filosofisk forstudiums betydning for theologien" og *A. W.* anmelder en bog af K. Feilberg. Desuden tager *Thv. Klaveness* haardt fat paa „Kringsjaas" redaktør i anledning af et cirkulære, der blev udsendt for at faa oprettet en ubunden og udogmatisk prækestol i Kristiania. Et cirkulære, hvor der blot skisseres et standpunkt i løse træk, for at meningsfæller skal forstaa tanken, synes neppe at være bredt nok grundlag for saa omfangsrig og afgjørende en kritik, som hr. pastor Klaveness her giver.

Literatur.

Axel Lundegård: — Prometheus. — En konstnärs saga. — Albert Bonniers förlag. — Stockholm. — Tvenne delar. — Pris kr. 4,75.

Har man engang lært at kjende Lundegårds bøger, saa hører en ny bog af ham til de ting, der sætter en i godt humør og vækker forventninger om en glad, nydelsesrig stund under læsningen. Han er en af dem, der gjør sig flid med at give os et fuldt gjennemtænkt og fint udarbeidet verk. Han slænger ikke sit arbeide til os halvfærdigt. Stilen er klar, rolig, behersket og behagelig. Den fører en med sig som i en drøm, som gjennem en række af behagelige syner. — Den kunstner, hvis saga her fortælles, er billedhugger, og der er noget ved bogens hele form, ved stil, udarbeidelse og indhold, der minder om denne kunst med sine rene og klare linier. Idéen skinner fuldstændig og tydelig frem gjennem sproget, og dette slutter sig fint og velformet om den. Det hele er — saadant indtryk gjør den i hvert fald paa mig — som en statue i prægtigt, hvidt marmor; dog ikke en Prometheus, men en „Gemma".

Lundegård søger gjerne sit materiale i det vakreste, han kan finde, og dette oparbeider han saa vakkert, hans kunst evner. Det er vel ikke for intet, at forfatteren dvæler saa kjærlig ved det „hvide marmor", som det mest passende materiale for et fuldlødigt kunstverk. Han er en skjønhedstilbeder, foretrækker at udføre sit arbeide i marmor fremfor i gibs, at have en Gemma til model fremfor det første det bedste ansigt, han ser i vrimlen, og kan ikke slaa sig tiltaals, før modellen er blevet helt indforlivet i marmoret. Hans kunstner slaar sin egen Prometheus istykker, fordi han ser, at den ikke er helt, hvad han mente og vilde. Og i den handling har han vist forfatternes fulde sympati.

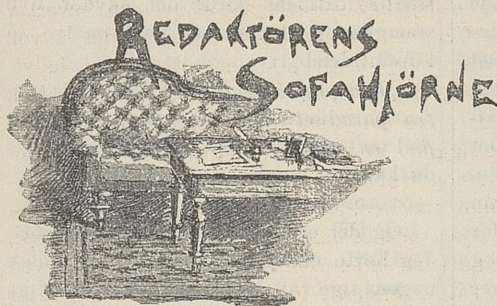
Følgen bliver da ogsaa, at vi hos Lundegård altid møder noget vakkert, vakkert udført. Han er realistisk nok, og dog hviler der et ideelt skjær over det hele. Ja, han faar endog den fineste, ømmeste romantik ud af dette vort moderne og dagligdagse liv. Der er en naturlig nobelhed i hans personer, der virker for-

friskende og dragende. Man er i godt, behageligt selskab, saalænge man bevæger sig mellem hans bøgers to permer. — Der er blevet klaget over, at der i vor moderne literatur næsten ikke findes fuldstøbte *mænd.* Der er altid noget halvt, noget skjørt eller forskruet ved dem. En bra, mandig mand, et adelsmenneske, realistisk tegnet og virkelighedsvirkende, er en ren sjeldenhed. Og om Lundegård selv er det blevet sagt, at hans styrke ligger i at tegne de bedre og finere kvindeskikkelser. Men i denne bog møder vi dog i kunstneren, Gabriel Tollin, Prometheus's skaber, en mand, vi helt og fuldt kan vedkjende os som *mand,* — en bra, nobel mand; velbalanceret; kraftig og kjæk paa samme tid, som han er en, hvem, Gemmas mor med glæde maa have kunnet se drage bort med sin datter. Ved siden af denne mandsskikkelse har vi saa „Gemma“, en af de vakreste og mest tiltalende kvindekarakterer i nyere literatur efter min mening. Gemma er Gabriel Tollins hustru. Han hug hendes staty i marmor, før han havde seet hende eller vidste om hendes existence. Det var hans egen drøm, han hug, en kvinde slig, som han yndet at tænke sig hende, et syn for hans kunstnerøie, et ideal. Og da verket stod fuldendt, forbausedes han ved at erfare, at det var en virkelig kvinde, han havde hugget. Ligheden var slaaende. Snart efter mødte han hende. Og saa faar vi en liden kjærlighedshistorie, der ogsaa er — jeg ved ikke bedre betegnelse for dens renhed og finhed — som hugget i marmor med Italiens varme solskin glødende henover.

Vakkert, slet og ret vakkert, er det hele. Ikke mere. Ikke stort; ikke vidunderligt; ikke epokegjørende; ikke noget af alt dette andet, som moderne bøger saa gjerne er. Bare noget virkeligt og helt igjennem vakkert, udført med fin kunst. Det hele bliver staaende for en efter læsningen som en ikke uvirkelig (tvertom yderst virkelighedsvirkende), vakker drøm i glinsende marmor (jeg kan ikke komme bort fra billedet) med sydlandsk løv og sol som baggrund og atmosfære. Den, der læser bøger for at møde noget *vakkert,* bør ikke lade Lundegårds Prometheus gaa sig forbi. At den er skrevet paa svensk, vil vel ikke volde videre bryderi.

Ola Hansson: — *Fru Ester Bruce.* — Roman. — H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania. — Pris kr. 2.00.

Det er to interessante karakterer, forfatteren her har faaet fat paa i fru Ester Bruce og herredshøvding Åkesson. Forøvrigt udmerker ikke det liv, der skildres, sig ved sin interesse. Det er et billede fra Skaane, fra det høiere selskabsliv paa landet. Tungt, trangt, dystert, raat og vammelt giver det indtryk af at være. Men det er levende tegnet. Man ser det hele tydelig for sig, landskab, herregaarde, folk og liv. Det er som at leve oppe i det alt en stund, eller sidde i et hjørne i selskaber og familier og se det hele for sig. Ogsaa her møder vi det kompakte, gjennemarbeidede verk, med alt klart udtænkt og udført, — skildring og ikke blot antydning. Men man sympatiserer med Åkesson, naar han finder hele dette liv trods alle intriger, egteskabsbrud o. l. temmelig uinteressant. Kun i ham selv og fru Bruce møder vi to virkelige personligheder, og disse vil man da til gjengjæld ikke angre paa at have stiftet bekjendtskab med.

„*Idet du med haab begynder livets store pilgrimsvandring, skal du knytte til dig med venskabets baand saa mange hjerter du kan. Thi vid, at hundrede hellige Mekka-templer er ikke værd ét hjerte. Lad profetens grav og den hellige sten fra paradiset være, og gaa du heller og find en ven.*“

Saa talte eller sang en af de gamle persiske digtere. Og raadet er visselig godt. Et par gode venner, — og det er vanskeligt ikke at blive tilfreds med livet trods mange savn og afkald. Men ingen venner, — stakkar! for *dem* skulde kirkeklokkerne kime hver dag heller end iflæng for de døde.

Jeg mener *venner* og ikke bare bekjendte. Og jeg mener *rigtige* venner, — folk som man er kommet helt ind paa livet, som man har levet sig sammen med, som man har delt sine dybeste tanker og inderligste følelser med, som man kan være helt sig selv med, til hvem man kan tale frit og utvungent om alt, der rører sig i en, og hos hvem man altid vil finde sympati og forstaaelse. Folk, som man har mødt paa alle livets gange og niveauer, som man er knyttet til med sit hele væsen, som man endog deler tro og tvil med og kan tale til selv om sin religion, — ærligt og helt. Folk, hvis ideer og interesser i det store hele falder sammen med ens egne, der tilbeder de samme idealer, lever inden den samme aandssfære, ja som selv har nogenlunde samme smag, og som man endelig har lært at holde varmt af og at respektere og agte for det gode i dem, og hos hvem man føler en lignende oprigtig og forstaaelsesfuld agtelse og kjærlighed for en selv. Slige venner mener jeg er omtrent det herligste, livet er istand til at give os. Den, der eier dem, har ingen ret til at klage. Han burde være lykkelig. Paladser, kroner og guld i dynger er uden værd i sammenligning dermed. Ikke sandt?

Bare den ene ting: under al livets strid og kav, under alle de misforstaaelser og al den ugreie, som nødvendigvis følger dermed, at kunne mindes til enhver tid tre, fire personer — eller endog blot en eneste —, som man *véd* forstaar alt, dømmer rigtig, tilgiver hver feil, ser hvert motiv, føler med en, beklager, lykønsker uden ord, til hvem man kan ty, ifald alt gaar galt og den hele verden forresten fordømmer en, og sidde agtet og afholdt hos som før, — bare det giver et ikke lidet reserveforraad af kraft og modstandsevne her i livet. Og jeg taler om venner, der er venner af, hvad der er bedst i én, som man véd holder af en for *det*. Bare mindet om dem, tanken paa dem, bliver derfor i en haardt fristet stund, eller i sløve, kvalme tider til et flag, der slaar ud og maner for ens øine. Man *maa* jo være tro mod, hvad de holder af og agter i en. Man vil ikke skuffe dem. Om ikke for andet, saa for deres skyld faar man holde ud, kjæmpe imod, stræve sig frem, vinde seiren. Om ikke for andet, saa for at kunne møde dem med det gamle, varme haandtag og det gamle, aabne blik ind i øiet, naar man træffes igjen.

„Omringet af en hel sky af vidner,“ heder det i det nye testamente. Apostelen finder kraft, opmuntring deri, — i tanken paa, at han ikke staar og kjæmper alene; en hel sky af vidner, der forstaar og vil ham vel, omringer ham. Umuligt at falde da, umuligt andet end at

seire og naa maalet. Og paa lignende vis støtter, styrker, opmuntrer en to, tre forstaaende, sympatiske venner en. Det gjør lidet, om de er langt borte, paa den anden side af ekvator. Afstande existerer ikke for aand og hjerte. Det gjør intet, om man ikke har mødt dem i aarrækker. Man ved, man har dem lige fuldt. Og man ser dem stadig for sig. Man ved, hvad de vilde sige og tænke om hver handling, man foretager sig, og man stanser ofte pludselig paa et skraaplan, fordi man ser for sig den skygge, ens handlemaade vilde bringe over vennens ansigt. Nei, naar man møder dem igjen, skal det være uden mindskning af det, som de agted og holdt af i en. Man vil kunne sige: „Jeg har snublet og faldt saa mangen en gang og taget feil af veiene ofte nok; men jeg har ærlig søgt at holde frem i den retning, vi sammen talte om og sammen tilbad; jeg har ikke forladt fanen, jeg har kjæmpet for den, saa godt jeg kunde, og her er den." Og man haaber at læse samme ord i deres øine. Saa kan man sidde ned og tales ved igjen akkurat som i gamle dage, blot med den vinding, at en del haab er blevet erfaring og minder, og en del tro vished.

Saa af og til under livets gang og storm at kunne mødes, eller at faa eller sende en epistel ud fra ens dybeste liv, ud fra vennens dybeste, faa høre, hvad han har vundet, hvordan det er gaaet ham, hvad nyt lys han har opdaget, hvad han har lært, hvor han nu staar! Og de gamle minder, som bliver rigere, vakrere, kjærere for hvert aar, som har evne til at tø sind og hjerte op, saa øinene bliver fugtige hverken af sorg eller glæde, men bare af, at ens følelsesliv smelter og breder sig ud. For en varme, for en dyb glæde, for et lys i de gamle minder! — „Husker du — —?" Tre kvart af en mands bedste tro og friskeste haab springer fra og voxer op af slige ting. Et vakkert minde er som sæd i fortidens jord; det skyder nye stængler og blomster af haab og tro op i fremtiden.

„*Lad profetens grav og den hellige sten fra paradiset være og gaa du heller og find en ven.*" — Ja, gjør det, medens du kan.

Og det er kanske ikke saa let gjort. Jeg hørte endogsaa for nogen tid siden nogen sige, at de troede ikke paa sligt venskab, troede ikke paa dets mulighed. Saa der maa vel findes dem, der ikke kjender det.

Det kræver, tror jeg, at to personer møder hinanden under lidt exceptionelle forhold. Deres sjæle maa saa at sige være hvidglødende af en eller anden grund, for at de skal kunne sveitses sammen. De maa være under indflydelse af noget, der tager dem ud af deres egoisme, der kaster lys over og sætter liv i alt, hvad der er bedst i dem. Jo dybere denne indflydelse rækker, jo høiere og større de interesser er, der drager dem sammen og ildner dem, jo fuldkomnere bliver venskabet; thi jo mere fuldstændigt vil de to sjæle berøre hinanden, jo mere helt vil de aabne sig for hinanden og lære hinanden at kjende — baade i høider og dyb. En stor tanke, en dyb begeistring, en intens følelse, fællesskab i en mægtig sag, det er damphammeren, der sveitser dem sammen. Alt andet venskab bliver mere eller mindre overfladisk eller delvist, — ikke helt og fuldt, ikke den fuldstændige forstaaelse og sympati, hvorom jeg ovenfor har talt.

Og derfor er det, at ungdommen er den tid, da de allerfleste venskaber knyttes for livet. Man begeistres jo gjerne lettest da, er følsommest. Bagefter faar man saa travlt med sig selv og sine egne private affærer, at disse sjælens hvidglødeperioder bliver undtagelser. Derfor er det vel ogsaa, at digteren tilraader den *unge*, idet han *begynder* livets pil-

grimsfærd, at knytte til sig saa mange hjerter som muligt. Da er nærmest tiden til at vinde denne rigdom. Bagefter faar man leve, paa hvad man da har vundet, — leve paa ungdomsvennerne. Naar vi er blevet over tredive, faar vi vist ikke mange *nye* venner af denne art. Hold fast paa ungdomsvennerne derfor, og lad dem ikke gaa. Tab heller formue og stilling end dem. Stilling kan man faa igjen, og formue klarer man sig foruden; men venner klarer man sig ikke godt foruden, og de er ikke let at opdrive.

Bedst af alle er de venner, med hvem man har gjennemlevet afgjørende afsnit af ens liv; de som saa ens kamp dengang, fulgte den, deltog i den, under hvis øine man er blevet til, hvad man er. Og dette falder jo ogsaa gjerne i ungdommen eller den tidlige manddom. Venner til hvem man kan sige: „Husker du den dag, da det og det hændte, da vi bagefter gik sammen ud i skoven, vandred om paa maafaa, sad hele eftermiddagen paa en træstamme, der var faldt tvers over en bæk og taltes ved og kom hjem om aftenen efter at være komne hinanden saa nær og have gjort saa meget for hinanden, som to mennesker kan her i denne verden?“ Det er de venner, som gjør verden folkerig for en, og som vil gjøre den, er jeg bange, temmelig tom, naar de gaar andetsteds hen før os og uden at sige hvorhen. Det er disse, som gjør det lunt og varmt her i livet og som gjør, at vi kan smile, naar alt gaar den forkjerte vei. Det er dem som gjør, at livet for os aldrig kan blive fladt og overfladisk. Den, der engang har følt de dybe understrømme i en andens sjæl, seet ned i dens dyb, seet hvor stort, hvor rigt og hvor vakkert og godt det menneskelige hjerte kan være, for ham kan livet aldrig blive smaat, aldrig noget betydningsløst, for ham bliver det — slig som det er til dagligdags — det „vidunderlige“, dyb paa dyb af under og storhed; og for ham bliver tvil en vanskelig sag. Naturen selv er blevet varm og øm som et menneskehjerte og i hvert ansigt, han ser, læser han samme dybder og samme undre, som han fandt i sin vens sjæl.

— Det „vidunderlige“, bedste Hilde! det er, naar to menneskelige sjæle kommer hinanden lige ind paa livet, lærer at forstaa og holde af hinanden, at tænke og føle sammen, og bliver som ét — enten det nu er i kjærlighed eller i venskab. Noget stort vidunderligere gives der ikke og behøves der ikke. — Jeg husker ikke nu ordene saa nøiagtig; men de er blandt de dybeste og vakreste, jeg kjender, — hvad Muhammed ved en leilighed sagde til sine disciple, der bad ham om tegn paa det guddommlige forsyns existence, hvorom han talte. Han henviste dem først til blomster og græs, til naturens hele herlige orden, og saa minded han dem om deres egen evne til at se, til at forstaa og forstaa hinanden, til at tale sammen og til at føle for og med hinanden. „Sandelig, sagde han, alt dette er *tegn* for folk, der har forstand“. — Ofte har jeg været saa heldig at maatte mindes disse ord. Hvad er dog vidunderligere og herligere, hvad bedre „tegn“ kan nævnes eller trænges, end denne forstaaelse og samfølelse, denne nydelse ved at kunne dele alt med en anden, se med ham, tænke med ham, føle med ham? Hvad findes der i verden af lykke, der kan stilles ved siden af en samtale, som man kan have den med en slig ven? Man trænger ham og den for at faa tag i sig selv, for at faa ens egne tanker ud, for at komme til klarhed. — En livsfilosofi burde skrives af to eller tre. Vi kan ikke tænke ordentlig alene. Men hvor selv de stummeste og sløveste af os bliver veltalende og tænker let og godt, naar vi sidder rolig samtalende med en god ven! Hans tanker slaar ild i vore,

sætter vort hjernemaskineri igang. Og vi gjør gjengjæld. Der fødes tanker imellem os, som hverken helt er vore eller hans. De er fælleseie. De er et produkt af begge hjerner drevne af begge hjerter og den strøm, der flyder mellem dem. De er større og vakrere, de borer sig dybere og svinger sig høiere end de tanker, hver enkelt magter alene. Og to slige hjerner multiplicerer eller potenserer hinanden; det er ikke simpelt hen at addere. — Der vaagner under samtalen dyb i en, som en ikke selv aned. En svinger sig op til høider, en kuns nødig atter forlader for at gaa til det daglige arbeide. Men lidt af den livsfjeldluft, man fandt der, tager man med sig ned i arbeidets dal.

Og reise —? Ja med en god ven. Ellers lønner det sig næsten ikke. Man ser saa lidet med ét par øine og føler saa overfladiskt det, man ser alene. Saa irriteres man derunder stadig ved tanken paa: „Nei, at ikke han er her!“ og man taber lysten til at se.

Jeg tror, at jeg har seet ganske meget vakkert af alle slag her i verden, og meget har jeg beundret; men det vakreste, jeg har truffet paa, og det jeg har mest beundret, det har jeg seet i de mennesker, jeg har været saa heldig at lære godt og fuldt at kjende. Aldrig har jeg seet vakrere ting, aldrig har jeg følt mig paa helligere grund, aldrig har jeg følt slig svimlende tro, som naar i en fortrolig samtale en saadan har trukket tilside det slør, hvormed vi alle til dagligdags skjuler det bedste og det helligste i os, og har vist sig for mig, som han virkelig er, har ladet mig se ned i hans sjæls dyb. — Ting, alt dette, der kanske er *for* hellige til at nævne endog slig i sin almindelighed. Men stakkars den, som ikke forstaar, hvad jeg mener og har følt og erfaret det samme!

Underligt er det bagefter at se disse mennesker bevæge sig om i det daglige liv som ellers, pjatrende, smaaarbeidende. Det synes næsten synd, — dersom de da ikke forstaar at bringe harmoni mellem de to ting og adle al sin færd ved, hvad der er bedst og dybest i dem. Og det har saa faa af os lært. Det er en vanskelig ting at lære. — Ingen aner den skjønhed, den storhed, vi har set i dem. De bærer et tempel i sit bryst vakrere end noget græsk, helligere end noget, menneskehænder har opført, og ingen synes at se det, ingen véd det uden et par intime venner.

Og saa er det vel med dem allesammen, — med de andre ogsaa, som *vi* ikke kjender, og i hvem vi derfor intet ser. De har vel, alle disse mennesker, som vi albues gjennem livet, sit tempel i brystet, kjendt blot af en eller to eller faa, og enkelte bærer det vel livet igjennem uanet og ukjendt af nogen, — de rent ensomme, hvem af den grund alt i verden burde tilgives. — Dog hos mange véd vi jo nok, at templet er faldt i ruiner og ligger der som en grushob. Det skulle vel nærmest, fordi de manglet venner til at støtte det med tro og forstaaelse og sympati.

Sandelig, „*hundre templer i Mekka er ikke værd ét hjerte.*“

Men jeg har nok forvildet mig ind paa farlige enemerker, — farlige, fordi det virkelig *er* hellig grund, hvor vi alle gribes af samme følelse, der blandt jøderne fandt udtryk i, at man ikke engang vilde nævne den eviges navn. Det var *for* helligt. Saa her, med mindre man har ord af guld at tale med. Og derfor bort fra det!

Men naar jeg ser, hvorledes folk gaar blinde om mellem undre, herligheder og helligheder, skubber sig frem mellem dem uden at agte paa dem, staar blinde overfor det virkelig store og „Vidunderlige“ blot fordi det heldigvis er temmelig almindeligt, medens de skriger hurrah og gaar fra sans og samling over smaatterier, saa faar jeg en uimodstaaelig lyst til paa min vis at raabe: „hatten af, godtfolk, for det, som virkelig er helligt og stort iblandt os; hatten af for det dagligdagse, yrfuldt som det er af undre og mirakler; hatten af for mennesket og for menneskene, — hverdagsmenneskene, som dog alle bærer paa sit tempel — og fremforalt for dem, vi kjender bedst og de baand, der knytter os til *dem!*“

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

Kringsjaa.

Redaktør: H. Tambs Lyche.

Bind III. 17. Marts 1894. Hefte 6.

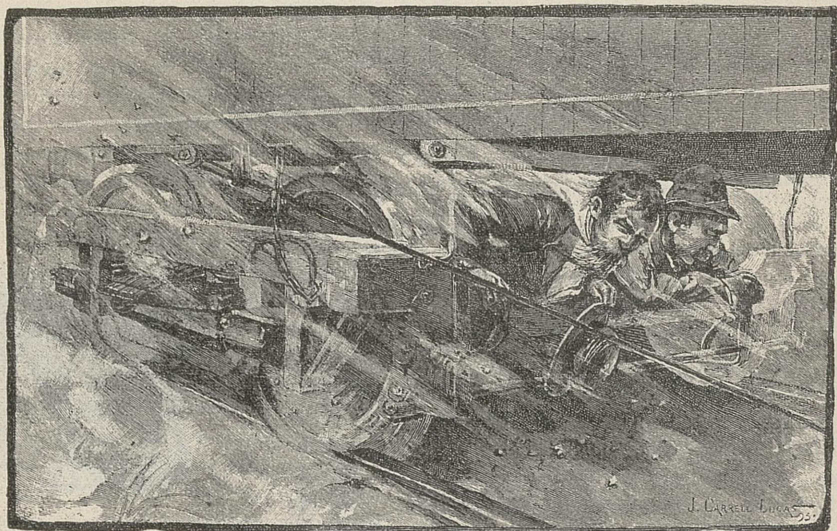
Fra det fjerne Vesten.

En reise over det amerikanske kontinent med en af Pacifik-banerne minder i flere henseender om dampskibsreisen over Atlanterhavet. Passagererne slaar sig tilro og føler sig hjemme paa det hurtigflyvende tog, som de gjør det paa dampskibet. Man henvender sig til sine naboer, faar vide, hvem de er, hvorfra de kommer, og hvorhen de skal, hvad deres forretning og familieforhold er, og inden en dags tid kjender man alle passagerer i samme vogn, — man er blevet et sluttet, helt gemytligt selskab. Naar man vaagner om morgenen og viser sig med søvnen i øinene, hilses man af tilraab „godmorgen“ fra alle kanter. Man ser ud over landskabet for at se, om det har forandret sig eller fremdeles er den samme grønne, vuggende prærie. Under vaskningen i vaskeværelset samtales der om nattens hændelser, hvor langt man er kommet, hvor det var, man stansed saa længe midt paa natten o. s. v. Man faar sig frokost og tager saa en tur ud paa vognens platform for at trække frisk luft og muligens høre, at en *tramp* netop er bleven opdaget i kulkassen i spisevognen og skal slænges af ved næste station. En *tramp* er en særegen amerikansk institution. Han er en tigger, der driver om hele unionen over, stjæler sig til reiser med jernbaner og dampskibe (paa de første finder man ham ofte under godstogene i den stilling, som omstaaende billede viser), og opholder sig i en by blot saalænge, han liker sig der, hvorefter han drager videre, ofte tilfods langs landeveiene i al ro og mag. Han har jo aldrig hastverk, nyder livet, som han gaar; lægger sig ofte ind paa en strafanstalt for vinteren, for saa med vaarens komme at tage til landeveiene igjen og fryde sig ved naturens vaagnende liv. Undertiden er han *tramp* af nødvendighed, som naar i daarlige aar mangel paa arbeide fylder byer og veie med titusener af arbeidsløse; men oftest er den

egentlige *tramp*, hvad han er, af opdragelse, vane eller ren kjærlighed til sin profession og det liv, den medfører, samt af indædt had til alt arbeide.

Og saa gaar en anden dag under jevnt løb fremover græssletterne, medens man læser, passiarer, døser og af og til kjøber nye lokalblade, for at faa de sidste efterretninger ude fra verden og se af bladene, hvad slags civilisation og samfund, man nu færdes igjennem. Man lærer tilsidst at kjende disse mennesker i vognen saa godt, at det er med rent vemod en omsider skilles fra dem; thi en lærer ofte at kjende folk bedre paa et par dage under en slig tur end ellers paa et par aar; her lægger de nemlig alle baand og værdigheder og al afskrækkende kulde tilside og er sig selv. Her har de intet at vinde ved at imponere og intet at tabe ved at være sig selv; — intet at tjene af os andre heller. Man kan være mennesker ret og slet i hele dage, uden at behøve at tænke

Lystreise under vanskeligheder.

paa forretninger engang. Kun nogle faa afsender og modtager telegrammer langs linien og skribler breve og notitser, de fleste dovner sig og tager ferier. Og alle mennesker er hyggelige, naar de har ferier, — dersom da ikke ferierne varer for længe eller kommer for ofte.

For min egen del var det en ren feriereise, der tog mig ud over den nordre Pacifik-bane for en del aar siden. Jeg havde absolut intet at bestille, før jeg kom frem til mit bestemmelsessted, — en ingeniørleir et steds oppe i Klippebjergene i det vestlige Montana. Først skulde jeg dog stanse en dags tid eller to i staten Montanas hovedstad, *Helena*, en by paa 10,000 mennesker dengang og berømt som verdens rigeste og værste by for sin størrelse (nogle og tredive millionærer taltes der om). Civilisation, lov, orden og politimagt havde endda ikke helt underlagt sig den; de herskede blot i hovedgaderne. Sidegaderne tilhørte endnu *the western frontiers*

*life.**) Spillehusene laa væg i væg og lokked aabenlyst sine kunder til sig. Der spilledes for aabne vinduer og uden at man ænsed, at flokke af folk stimled sammen udenfor og saa paa. Saa svært sjelden var jo heller ikke et pistolskud eller et knivstik. Offentlige kvinder kjørte om i selve hovedgaderne i helt elegante ekvipager og straalende toiletter. Byen var rig, der strømmed formelig penge gjennem gaderne, og priserne var derefter. Det kosted henved to kroner at faa klippet haaret og 85 øre at blive barberet. Lige meget kosted det at faa ens sko pudset om morgenen, derfor havde vi da ogsaa i et hotel, hvor jeg senere boede en tid, en skopudser, som eied flere gaarde i byen og en betydelig sum i banken desuden. — Byen var flunkende ny med ubrolagte, sølede gader, delvis allerede med asfaltfortauge, elektriske sporveie, flere elegante hoteller og store butiker eller bazarer. Mellem to prægtige fireetages murgaarde saaes dog ofte en liden bjelke- eller bordhytte fra tidligere aar. Tomter var allerede oppe i eventyrlige priser. Inde i selve byen var der næsten ikke tale om at faa dem længer, men flere kilometer udenfor bygrænsen udlagdes hele nye byer som forstæder med sporveislinier derud, træplantede gader og parkanlæg i embryo (uden et eneste hus), — og saa solgtes der da tomter i denne eller hin „sundeste, deiligste, behageligste, med alle fordele udstyrede residensforstad til den vordende millionby, det fjerne Vestens Chicago, Helena.“ — Og pengene strømmed.

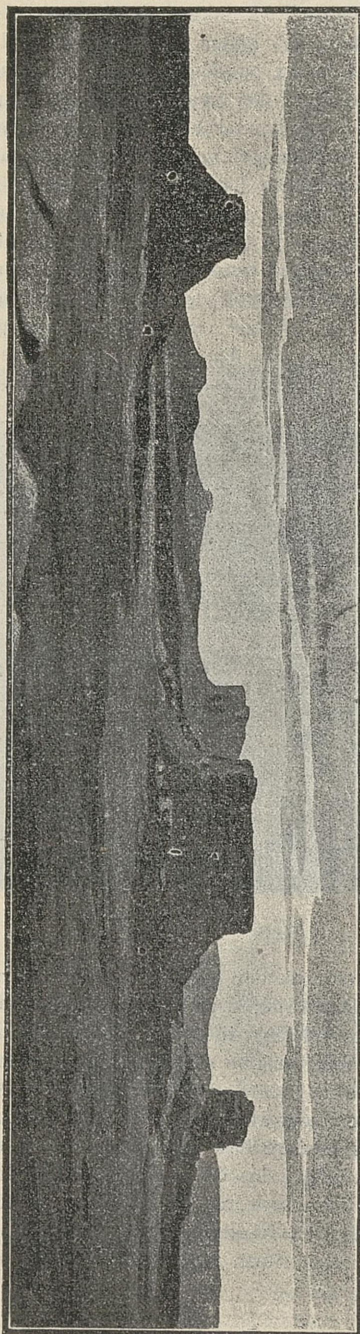

Koret i metodistkirken.

Montana er en af de Forenede Staters 44 smaa republiker. I areal er den omtrent saa stor som kongerigerne Italien, Holland, Belgien og Danmark tilsammen; men den havde dengang blot henved 200,000 mennesker. Statens vestlige del er bjergfuld, idet Klippebjergene gaar gjennem den; den østlige del derimod udgjøres i det store hele af en graagrøn græsslette, hvorpaa der hæver sig kaotiske rækker af slige delvis hensmuldrede og gjerne græsklædte fjeldformationer, som omstaaende billeder viser. Disse sidste gjør et høist besynderligt indtryk. Undertiden hæver der sig næsten fuldkomne, afskaarne kegler med grønne sider lige op fra den flade slette. Til andre tider efterligner formationerne hele fæstningsverker; der er volde og mure, skanser, taarne og udliggende forter; paa afstand er det vanskeligt at tro, at ikke menneskehænder har havt noget dermed at bestille. Jordsmonnet er lidt tyndt og tørt, men ved hjælp af kunstig vanding avles betydeligt. Langs floderne findes overordentlig frugtbare distrikter, og det meste af statens overflade lader sig sandsynligvis dyrke. Klimaet er meget behageligt, friskt og mildt med varme vinde fra det Stille Hav, der midt paa vinteren smelter sneen bort paa faa timer og for-

---

*) Vestens grænseboerliv.

De besynderlige fjeldformationer.

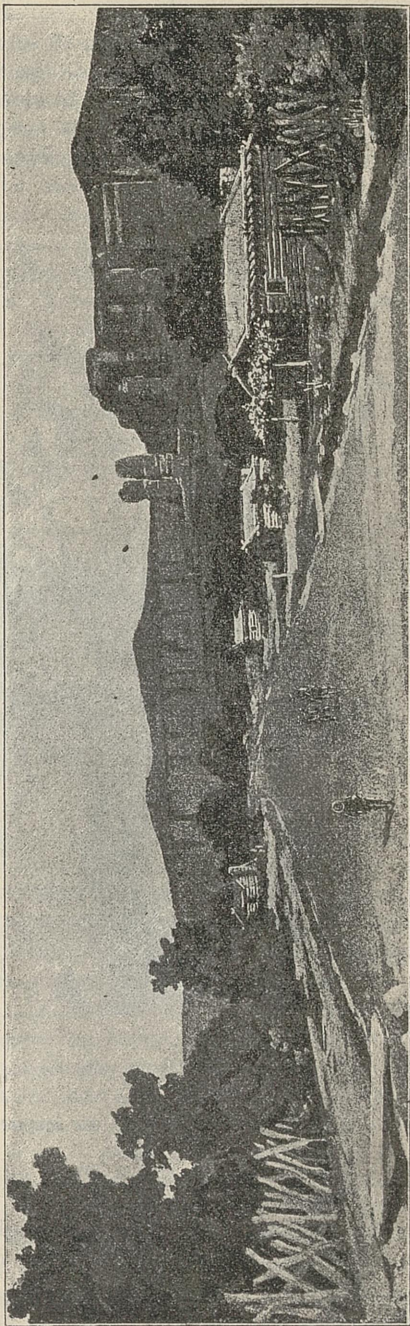
andrer Vestens vinterkulde til kalifornisk vaar eller sommer. Oppe i Klippebjergene er klimaet meget foranderligt, men dog virkelig behageligt. Vindenes retning bestemmer temperaturen. Med nordostvind fyger om vinteren snestormene bidende kolde og begravende alt i dybe snemasser; men strax vinden snur om til vest, kommer der varme pust som fra en hed bagerovn, og sneen svinder ihast. Jeg har ofte gaaet ud om morgenen i tyk vinterfrak og er vendt tilbage varm og sved i skjortærmerne. Luften deroppe er frisk og ozonfyldt, saa den næsten beruser, sætter nyt blod og ny livslyst i en; men den er tør som knusk, især naar det blæser fra vest. Da er den, saa læberne sprækker og halsen smerter af tørhed, og man drikker uafladelig. Der er blot den slemme ting ved tørst og drikning, at alle bækker og aaer ligger fulde af døde og raadnende kjør. Statens jord benyttes nemlig endnu væsentlig til græsgang for store kvæghjorde. Man slaar ikke og høster ikke i lader, ikke heller bygger man fjøs eller indhegninger engang; kjørene gaar ude vinter og sommer og sørger for sig selv. Følgen er, at i kolde vintre fryser de ihjæl i tusen- og titusenvis og ligger saa der ud over aaret forpestende i nærheden den ellers friske luft og det gode drikkevand. Særlig finder man dem liggende i eller ved bække og aaer. I begyndelsen byder det derfor lidt imod at drikke af disse; men man venner sig snart til det nødvendige og nøier sig med at finde et sted, hvor ingen aadsler *sees* i hvert fald.

Klima og jordsmon synes at egne sig særlig til frugtavl, sandsynligvis bliver store dele af staten om kort tid vinproducerende lande og de underlige knoller og knauser i landskabet klædt med vinranker. Men for tiden er det jordens metalliske (og lignende) rigdomme, der især lokker indvandrere. Af disse findes alle arter, fra kul og jern til guld og diamanter. Særlig er statens vestlige del rig paa guld og sølv, og det var fra

nyaabnede miner af denne art, at Helena fik sin rigdom og sine millionærer. Alle mennesker spekulerte i mineaktier og drømte om at eie paladser. Den halve konversation, hvor man saa end kom hen, dreied sig om eventyrlige fortællinger om folk, der havde vundet kolossale formuer paa nogle maaneder for kanske at tabe dem igjen paa faa aar.

Vi i vor ingeniørleir havde det mere prosaiske hverv at udstikke og bygge en jernbanelinie fra Pacifik-banens hovedlinie op til et af sølvgrubedistrikterne.

Helena var civilisationen selv, sammenlignet med, hvad der kom længer vestover oppe i fjeldene. En dags reise til bragte mig til den station, hvor jeg skulde af for at begive mig videre op igjennem landet pr. diligence eller anden befordring. Stationen, der kaldte sig by, bestod af tre, fire *salooner*, hvoraf den ene tillige bar den prangende titel „*hotel Rockies*".*) Samtlige huse var i den vanlige vestlige nybyggerstil, — fjæleboder med kolossale skildt malet over facaden, der bestaaende af en tynd bordvæg gjerne er en halv gang til saa stor som selve husvæggen. Hotelgjesterne bestod af *cowboys* og eventyrere af forskjellig art. Men de er slet ikke de værste mennesker at komme ud af det med. „Hallo, fremmede!" tilraabes man strax man kommer ind, og saa bliver man examineret angaaende ens hensigter og øvrige personalia, medens man tillige maales paa

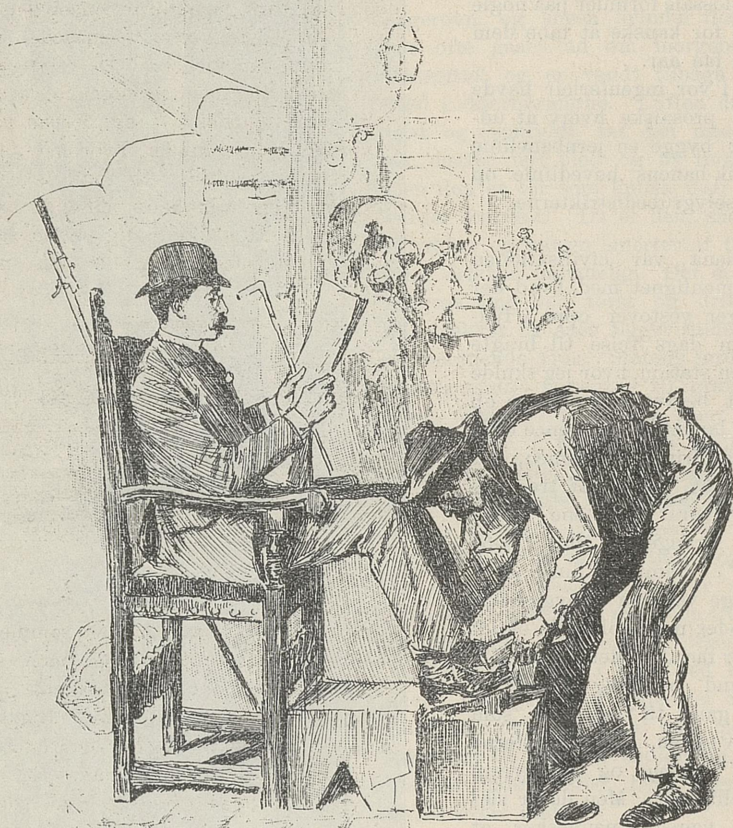

En mineby.

*) *Rockies* er et slags kjælenavn for *Rocky Mountains* eller Klippebjergene.

en mindre behagelig maade med øinene. Og saa heder det gjerne: „*What do you take, stranger?*“*)

Næste morgen holdt diligencen til sølvdistriktet for døren. Langs veien et steds vilde jeg finde ingeniørleiren. Diligencen var en vanlig aaben farmvogn med kraftige, solide hjul og fire heste. Vi blev stuet ind alle, som skulde med, uden hensyn til bekvemmelighed og under spøg og godt humør; en „dame“, der var med, blev der enstemmig gjort særlige foranstaltninger for, saa hun fik bedre og

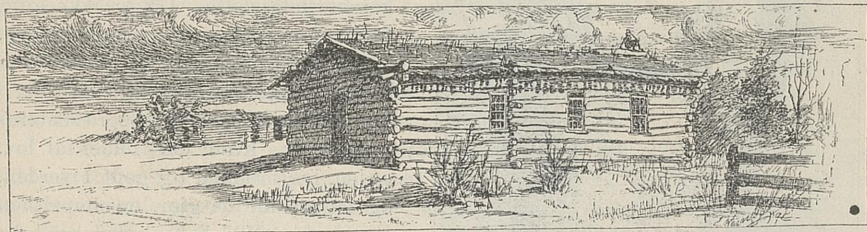
En skopudser.

mere plads end vi andre. Og saa afsted op imellem fjeldene langs en dyb sølestrøm, som beæredes med navn af „vei“. Det var som at seile i en storm med rasende sjø. Vi, som sad yderst, maatte holde os fast for bare livet. Over stok og sten, huller og knauser gik det, først med den ene side høit i veiret og hele

*) Hvad skal De have at drikke, fremmede?

vognlasten glidende ned paa staklerne yderst paa den anden side, saa under skakning og rystning ny kæntring den anden vei. Af og til bar det gjennem en aa, saa vandet kom helt op under vogngulvet. Broer fandtes ikke. Undertiden maatte vi alle af og spadsere over et rigtigt slemt stykke, hvor „veien“ var gledet ud fra fjeldsiden, eller endog hjælpe de fire svedende heste ved at skyve paa gjennem et extra dybt sølehul.

Men saa smagte ogsaa det første maaltid i leiren, fra tintallerkener og tinkopper, aldeles udmerket og det trods det ækle svarte, som laa i tykke lag mellem gaffelens tænder og paa tallerkenens bund. Man bare haandterte spiseredskaberne med lidt forsigtighed. Maden var udmerket, det bedste Vesten formaaede, og vor kok var dygtig i sit fag, — men opvasken fandt han kjedelig. Den foregik ved, at alt dækketøi kastedes i en stor balje, hvorpaa der heldtes kogende vand over det hele; saa tog han en stør og roded lidt omkring i det, — og derpaa var det færdig. Bag komfyren hang et par ærværdige, sorte kluder, hvormed det hele blev tørret af og sat paa bordet igjen for næste maaltid. Er man ikke rigtig sulten, saa vandrer uvilkaarlig tankerne fra gaffels og tallerkens udseende hen paa denne operation, og man taber appetiten, — ja, er man ikke rigtig sulten, saa kan man endog finde paa at gjøre indvendinger mod at spise af tin eller blik; men er

Skole og kirke i et nybygge.

man bare sulten — og Montana luft sørger for det —, saa gaar alt sammen bra. Man nøier sig saagar ikke med de reglementerede maaltider engang, men stjæler sig ud paa aftenen ind i kokkens telt og plyndrer ham for morgendagens *pie.*

Oppe i selve grubedistriktet laa en typisk amerikansk mineby. Bjælke- og bordhytter i regelmæssige, brede gader. Træer endog plantet hist og her og dristige roser klatrende om udenfor spillelokalernes og saloonernes døre og vinduer. Et noksaa godt og yderst livligt hotel fandtes. Livlig var byen i høieste grad, „dans og moro“ hver eneste kveld, — og bønnemøder og præken i de to kirker næsten lige saa ofte; for blandt de henved tusen *cowboys*, eventyrere og sølvgravere med deres familier, som holdt til der, var der ogsaa et snes familier eller saa, som var villige, om det gjaldt, til at sætte livet til for deres tro og for hævdelsen af et skikkeligt og civiliseret liv. Skulde der være dans i „salen“, saa fik kirkefolket i hast ordnet et „extra“ bønnemøde med specielle tiltrækninger, „tale af broder Jones“ eller „sang af Miss saa og saa“. Politi snubled man ikke over. Det var et anarkisk samfund realiseret. Men der var ikke særlig godt at være for folk, der holder af personlig frihed, uden at behøve at staa rede til at værge den med revolverløb hvert øieblik. Kirkefolket stred tappert der som i Helena for at bringe orden ud af kaos. Og de seirer naturligvis (har kanske forlængst seiret og gjort den

lille by til et fredeligt, idyllisk lidet sted), for de véd præcis, hvad de vil, og vil det med al deres magt og al deres sjæl, og tror paa det. De blev allerede respekterede af de andre; man lo ad dem, gjorde nar ad dem, men man lod dem i fred og saa i grunden op til dem. Af og til blev ogsaa en eller anden vild *cowboy* forhexet af et vakkert pigeansigt blandt kirkefolket, — der var vakrere, renere, finere ansigter der end paa dansesalen, — og følgen blev, at han efter en del kamp og stræv blev „omvendt", bygged sig et lunt lidet hjem med rosenhave udenfor, lagde tilside hvert aar et klækkeligt bidrag til prest og kirke, viste sig frem i „Guds hus" hver søndag og optraadte blandt sine tidligere kamerater kjækt, rolig og værdig for sit nye liv og dets tro. De andre lo først, saa viste de dobbelt agtelse.

En af minebyens skjønheder.

Det er interessant at iagttage denne kamp derude i det vilde Vesten (nu er der ikke stort igjen af det „vilde Vesten", og om faa aar er den forsvunden) mellem kaos og lovfæstet orden, mellem anarki og civilisation, mellem vildskab og kirkernes indflydelse. Det er ikke altid fuldkomne midler, de sidste bruger, og deres forkyndelse er ofte af en besynderlig, halvbarbarisk art: men i den kamp, de der fører, repræsenterer de dog alt, hvad der findes af lov, orden, lys, mildhed og godt i verden, og det arbeide de gjør, er simpelthen storartet. Vildskaben dæmper de, kaos ordner de, kraftige, utøilede naturer gjør de til brá, kraftige mænd. Efterhaanden faar de magt til at lukke spillehusene eller drive dem under jorden, og saloonernes antal præker de ned aar om andet. Bøn som præken gaar altid lige paa livet løs og bliver ofte svært personlige. Man beder for navngivne syndere, og kommer de ind i kirken, saa vender presten sig til dem og taler direkte til dem. Det skal ofte mod til, for synderen kan have ord paa sig for at være letfingret med revolveren, som aldrig forlader baglommen. Men presten er ingen rædhare, ofte lidt af en fanatiker og et godt martyremne. Han tør ikke fortie sandheden for at frelse sit liv, og han vil ikke forsømme at omvende og frelse „Revolver-John", selv om denne skyder ham til tak. Og „Revolver-John" gaar i kirke af og til, for han liker, trods alt, den fredelige, stille atmosfære derinde, de deilige, gamle salmemelodier, de vakre, hjertevarmende ord om „kjærlighed og alt det" og alle de stille, pene, venlige mennesker. For hele hans klasse bliver kirken som en liden grøn oase, hvor de maa indom af og til, naar de har gaat sig træt af dansen, spillet og al den anden moro udenfor. Og tilsidst „fanges" de og bliver der.

Ikke mindre civiliserende end kirkerne virker „*the schoolma'am*"*). Hun er gjerne fra Østen, helt ifra Illinois eller endog fra Ny Englandstaterne. Det er altid „hun". Mandlige lærere er næsten ikke til at finde i det fjerne Vesten. Lærerinderne i disse skoler, der ofte ligger fjernt fra andre huse, ensomt midt paa prærien eller i en kløft mellem fjeldene, og hvor børn fra de vildeste hjem inden civilisationen skal opdrages, er gjerne unge piger i tyveaarsalderen, der ofte drives ud der af ren kulturel missionslyst, og meget ofte bliver boende derude for godt som fruer i de hjem, der efterhaanden influerer paa det hele samfund og selskabsliv. De er befolkningens kjæledægger. Der er altid god plads for dem paa diligencen, og alle bestræber sig paa at være *gentlemen* og ikke sige „*damn*" engang, naar „*the schoolma'am*" er nær. Man ærer i hende paa engang skolen, opdragelsen, civilisationen og den dannede kvinde. Det ansees for en hel ære at faa have hende i logis paa gaarden, og ofte maa hun vandre om fra gaard til gaard, for ikke at fornærme nogen. Man er svært ængstelig for, at faa hende til at „like landet der vest". Hun paa sin side bringer med sig ind i skole og hjem ikke alene skolebøgernes kundskaber, men et helt gufs af en høiere aand og kultur, og sætter strax dette i et lys, der gjør det attraaværdigt. Børnene længes hen mod alt dette lyse, store, vakre, vidunderlige, som hun repræsenterer, alt dette, som findes i verden af høiere liv og større kundskab. Og bøgerne er veien, ved de, derfor graver selv tykhodede, sværlemmede krabater sig gjennem dem med en flid, der ofte trænger at begrænses heller end at anspores. Skolen bliver det store i livet, den aabne port til det vidunderlige, og lærerinden bliver for dem den, der har ført dem igjennem den og bragt, hvad lys og høiere liv de eier ud til dem. Man respekterer presten og holder af skolemadamen.

Beundringsværdig er virkelig hendes evne til at faa orden og skik paa disse vilde krabater fra lovløse hjem, — mest beundringsværdig den lethed, hvormed hun syntes at skille sig fra sit hverv; det gaar som leg; og dog ikke mindre beundringsværdigt det mod, der skal til, for at en ung pige skal kunne give sig ud paa den slags ikke ufarlige eventyr. Men det har naturligvis sine fordele og sin tiltrækning ogsaa. Lønnen er gjerne god, — og en ridetur over sletter og bakker til og fra skolen i frisk, oplivende luft, samt ind imellem en formelig nævekamp med barbari og kaos, det eier jo, heldigvis for Vesten, for mange en mægtig tiltrækning.

Skoler, kirker, *saloone*r og spillehuse, disse fire udgjør de mest fremtrædende og helt bestemmende træk i alle det fjerne Vestens byer. Og mellem dem foregaar der en kamp, som aldeles ikke er „stille", og hvis udfald paa forhaand er afgjort. Allerede nu vilde utvilsomt baade Helena og den omtalte grubeby se ganske anderledes civiliserede og ordnede ud, end de dengang gjorde. — Det „fjerne Vesten" existerer næsten ikke længer; nybyggerlivet derude, der virkelig frembyder meget af interesse, og som trods en del raahed dog virker friskt og kjækt og snart indtager en for sig, slig at man med et suk føler toget sætte sig i bevægelse østover igjen, — det vil snart blot findes i bøger.

---

*) Lærerinden.

Herodes den store.

(*Ernest Renan* i „*Rev. des deux Mondes*“).

II.

Herodes's regjering i denne nye periode er en af de stolteste epoker i Israels historie; han er fyldt af en stor, frisindet, sand civilisationens aand. Hans bygverker gjenkaldte i erindringen oldtidens skjønneste arbeider. Og vi kan blot med vanskelighed forstaa, at en liden stat har kunnet udføre denslags vidundere, naar man dertil ved, at Herodes i dette sit arbeide havde at kjæmpe mod den allersnevreste aandsretning hos folket. Et ubøieligt flertal af gamle reaktionære negtede, som paa Antiochus Epifanes's tider, at opgive sine sædvaner og antage hellenismen. Herodes minder os i denne tid om en oplyst khediv, der lader operaer opføre i Kairo og beskytter kunster, som hans undersaatter ikke forstaar, og som den officielle religion fordømmer.

I aar 27 f. Kr. anordnede næsten alle lande en femaarsfest for Augustus. Herodes var blandt de første. Jerusalem fik i en fart teater, amfiteater og cirkus, bygverker, som man 150 aar iforveien havde protesteret imod paa det mest energiske. Teatret var rigt udstyret, overalt læstes stolte inskriptioner til ære for verdens hersker, Augustus; istedenfor statuer var der trofæer af menneskelignende form, som vakte jødernes mishag. Herodes havde megen møie med at stille dem til ro. Han blev nødt til selv at gaa i teatret og vise de halstarrige tossehoder, at det bare var nogle træ-stivere som bar de enkelte bygningsdele. Og tossehoderne brast i latter.

Femaarsfesten blev storartet. Herodes havde ladet den bekjendtgjøre i alle nabolande, og alle kom, uden hensyn til race eller religionsforskjel. Intet kunde være mere straalende end de prægtige dragter, atlet-opvisningerne, musiken. Der var ogsaa kampe med vilde dyr, for hvem de ulykkelige ofre kastedes. Farisæerne protesterede og fandt det forfærdeligt, at man fandt sin fornøielse i ulykkeliges død. Men det var ikke længer muligt at gjøre modstand. Det svageste forsøg paa opposition straffedes med døden.

I provinserne var tilbedelsen af Augustus hovedreligionen. Herodes byggede for sin regning en fire eller fem templer til hans ære: i Cæsarea, Sebaste, Panium, Batanea. Men han vovede ikke at bygge noget i Jerusalem. Derimod opførte han et vidunderligt palads. Og rundt om i provinserne reiste han en uendelighed af templer og kunstverker. Det nye glimrende liv i de fønikiske byer paa denne tid var for en stor del

Herodes's verk. Løste fra det sorte spøgelses, jødedommens, magt, der havde truet med at tilintetgjøre dem, syntes de pludselig at vaagne op. Og Herodes støttede alle mulige bestræbelser i den retning. Hørte han, at en by trængte til at istandsætte et græsk tempel eller lignende, saa sendte han øieblikkelig de nødvendige penge. Og da han fik vide, at de olympiske lege havde mistet al sin tidligere glans og pragt paa grund af manglende pengemidler, oprettede han et fonds for prisbelønninger, saa at en smuk inskription gav ham titelen af fast prisopstiller. Der er en egen bizar ironi i, at de fornemme jøders penge anvendtes til saa ugudelige bestræbelser.

Men endnu større var det ry, han erhvervede sig ved anlæg af nye byer. Samaria, der siden Alexanders tid var mere græsk end samaritansk, og som i uhyggelig grad havde været offer for asmonæernes fanatisme, gjorde Herodes til en straalende by, som han kaldte *Sebaste* — efter Augusts græske navn.

Hans nyskabelse af Cæsarea var et endnu stoltere verk. Et tempel for Rom og Augustus, det smukkeste man endnu havde bygget, hvis søiler vi i vore dage kan beundre paa *piazettaen* i Venedig,*) reiste han der paa en høide over havnen. Og havnemoloen var et enestaaende anlæg ved arbeidets fuldkommenhed, det gode udvalg af materialier og de udmerkede bekvemmeligheder, det bød sjøfolkene. Imidlertid nyttede de ikke stort disse Herodes's bestræbelser, der gik ud paa, at jøder og hedninger skulde leve i fuld frihed ved hinandens side. Det sociale liv i Cæsarea blev umuligt. Jøderne kunde ligesaa lidt dengang, som muselmændene nu, leve uden at herske over nabofolkene. Det var stadige stridigheder og forfærdelige massakrer.

Men Herodes viste sig ogsaa som den dygtige styrer af rigets indre administration. Han gjorde ende paa røveriet paa kyststrækningen i øst for Geneserets sjø, som til den tid havde været overladt til nomade-horders plyndringer, ved at anlægge kolonier af idumæiske og babyloniske jøder der. I Gaba, Galilæa og Hesebon lagde han militære kolonier. Handel og industri blomstrede, og mere end en gang gik Herodes i spidsen for foretagender, der bares af en sand frisindet aand. Og overalt viste hellenismen sig seirende. Alexander og Aristobulos, Herodes's og Mariamnes sønner, havde siden aar 23 været i Rom for at gjøre sine studier der. De modtoges i keiserens palads og lærte Horats og Vergil at kjende. Herodes selv modtog undervisning i græsk filosofi, veltalenhed og historie af Nikolaus fra Damaskus, en høibaaren og forfængelig, men overordentlig lærd mand, der

*) Søilerne borttoges af venetianerne fra Cæsareas ruiner.

var hans fortrolige raadgivere i de ti-femten sidste aar af hans liv. Det fortælles, at paa Herodes's reise til Italien (aar 18 f. Kr.) gjorde han ikke andet ombord i skibet end diskutere filosofiske spørgsmaal med Nikolaus. Denne har ogsaa givet os hele vor overordentlig fuldstændige viden om Herodes's liv. To fremragende grækere meddelte hans sønner undervisning, og Herodes tilstod gjerne, at han havde mere tilovers for grækere end for jøder. Erindringen om hans bedstefaders tvungne omvendelse og følelsen af det latterlige ved hans omskjærelse i grækeres og romeres øine var ham altid en pæl i kjødet, som han bar med en stadig oprørsfølelse.

De under Rom staaende smaastatsfyrster maatte ofte sluge mangen bitter pille, især naar de viste sig i keiserstaden. Man saa dem stadig togaklædte uden purpur og diadem i keiserens følge i indbyrdes kappestrid om at yde ham de laveste tjenester. Herodes stod hele tiden i det bedste forhold til Augustus, men alligevel delte han de andre provinsfyrsters afhængige stilling. Han havde saaledes ikke ret til at udstede andet end kobbermynt. I andre henseender blev dog Herodes kongelig belønnet for sin stadige beilen til Augusts gunst. Hans herskeromraades grænser udvidedes — de strakte sig tilsidst til Haurans bjerge. Han skaffede sin broder Feror stillingen som tretrark over Peræa.

Havde Israels folk derfor havt nogensomhelst tilbøieligheder i retning af verdsligt herredømme, vilde de hilset ham som sin herre og konge. Men de var blot optaget af sit religiøse ideal — og betragtede alle disse herligheder, som ligesaa mange nye byrder for folket. „Ve den!“ siger Enoks bog, „der bygger sit hus med sine brøders sved. Alle stenene i disse verdens boliger er ligesaa mange synder.“

Denslags fromme klager over tilstandene blev altid straffede paa det strengeste. Et skaanselløst politi bragte al oprørsmurren til at forstumme. Et par sammensværgelser, rettede mod de nye skjændige hedenske skikke, kvaltes i blod. Det heder i et skrift fra den tid: „Selv naar du er alene med dig selv, saa band ikke kongen fra den fjerneste krog af dit soveværelse, sig ikke et ord mod den mægtige mand; thi himlens fugle kunde fange dine ord og sende dem videre, de vingede væsener kunde melde, hvad du har sagt.“

III.

Den vidtdrevne freidighed, hvormed Herodes optraadte ligeoverfor alt jødisk væsen, førte ham ind paa en tanke, hvis dristighed forbauser os. Templet, der var bygget paany af Zorobabel, var nu 500 aar og saa saa forældet og tarvelig ud, at det rent stilledes i skygge af de omliggende paladser. Herodes besluttede at ombygge det og gjøre det meget større.

Jøderne forfærdedes ved tanken, men da Herodes forsikrede dem, at ingen sten skulde røres, før man havde nok penge, gav de sig tiltaals. I grunden var de noksaa ligegyldige overfor saadanne rent kunstneriske planer. Verket paabegyndtes i aar 19 f. Kr. og tilendebragtes aar 63 efter Kr. Da Jesus og hans disciple vandrede om i Jerusalem, var meget af midtbygningen endnu blot halvfærdig. Det blev et vidunderligt bygverk. Men det fik ikke lang bestand. Jesu kirke, der skulde være aaben for alle, udgik fra synagogen og basilikaen; ikke fra Herodes's stolte, pragtfulde gudshus med sin smaalige, strengt gjennemførte kaste-inddeling. Jesus elskede blot enken, der gav sin skjerv der. Imidlertid knyttedes den første kristne menigheds gudstjeneste til templet. Jakob, herrens broder, sagde man, tilbragte sine dage der i bøn. Vi ser da ogsaa, især af Lukas' evangelium, at menighedens regelmæssige kirkegang begyndte der. Og de bønner og taarer, som her skaffede sig luft, affødte historiens største religiøse revolution, en revolution, der endnu ikke har sagt sit sidste ord.

IV.

Men al templets glans og alle paladsers pragt formaaede intet mod alderdom, sygdom og død. Kongen brugte alle mulige midler for at skjule alder, farvede sit haar o. s. v. Skaberen af saa mange vidundere nærmede sig enden uden at vide, hvem der skulde have hans skatte og paladser.

Herodes var gift ti gange; og man ved idetmindste om 15 af hans børn. Vi har seet, hvorledes hans egteskab med Mariamne endte med dennes mord og frygtelige samvittighedsnag fra Herodes's side. Tolv aar efter kom næsten den samme situation tilbage. Alexander og Aristobulos, Mariamnes sønner, vendte tilbage fra Rom, hvor de havde tilendebragt sin dannelse i den fornemme, glimrende verden. De vandt strax Jerusalem. Man mindedes deres moder og slegt, landets lovlige herrer.

Herodes lukkede i begyndelsen øinene for hele denne bevægelse; han lod Aristobulos egte Berenice, Salomes datter, og Alexander, Glafyra, kongen af Kappadocien, Arkelaus's, datter. De unge prinser blev ukloge. Og i aar 12 reiste den gamle konge til Italien med Aristobulos og Alexander for at anklage dem for Augustus. Denne viste sig i besiddelse af megen takt og finfølelse. Paa et tegn fra ham faldt de to sønner for faderens fødder, han aabnede armene for dem. Og de vendte alle tilbage til Judæa.

Hoffets intriger begyndte imidlertid atter med friskt mod. Kvinder, evnuker og kammertjenere blandede sig op i sagerne. Det pragtfulde marmorpalads blev et rent helvede. Herodes gjorde i enkelte øieblikke indtryk af at være gal; han udstødte forfærdelige skrig under søvnen.

Naar han ikke lod sine sønner dele moderens skjæbne, var det for to tings skyld. Arkelaus, Kappadociens konge, kom til Jerusalem for at forsvare sin datter og svigersøn og bragte en smule ro tilveie. Paa den anden side paadrog Herodes sig Augustus's alvorlige unaade ved en expedition mod araberne. Men de forsonedes snart, og forsoningen blev sønnernes dødsdom. Aar 7 f. Kr. dræbtes de ved kvælning i Sebaste. Men intet hjalp. Kongens mistænksomhed vendte sig mod alle. Den fuldstændige mangel paa moral, som karakteriserer dette hof, gjorde livet uudholdeligt: enhver søgte den andens undergang. Et øieblik tænkte Herodes endog paa at lade myrde Salome, der havde indført alle disse angivelser og myrderier. Og Antipater lagdes i lænker og dømtes til døden.

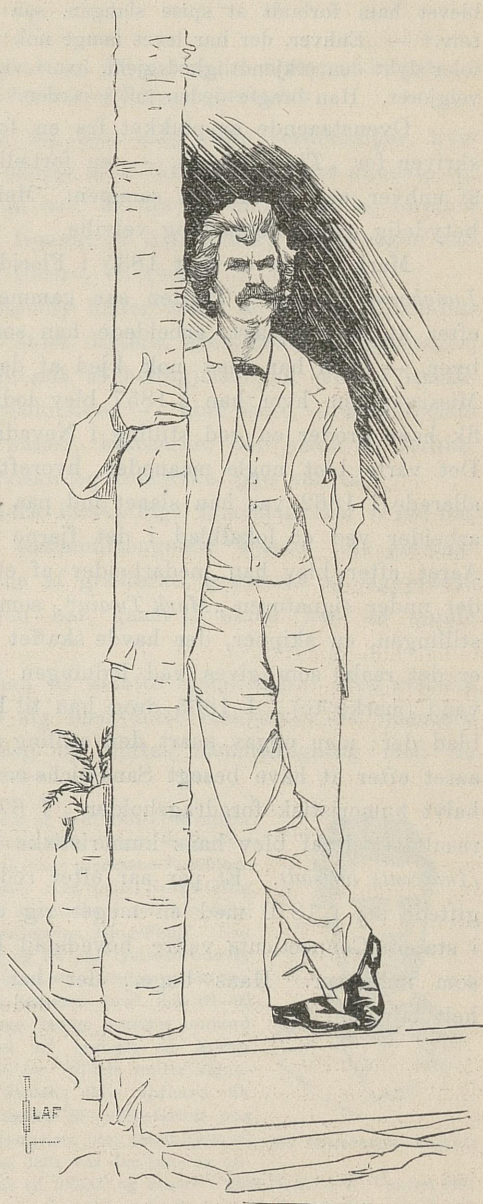
Saa blev Herodes syg og forstod selv, at han vilde dø. Og nu grebes han af en ren feber — et stadigt raseri, hvorunder han hvert øieblik tog nye beslutninger og tilintetgjorde de gamle. Hver dag forandrede han sit testamente. Den døende konge blev ondere end nogensinde før. Hvad der fremforalt pinte ham var, at hans død skulde blive en glæde for hans undersaatter. Ved rygtet om hans nær forestaaende død vaagnede den religiøse fanatisme til nyt liv. To bekjendte skriftkloge, Judas, Sarifæus's søn, og Mathias, Margolaths søn, der fulgtes af en talrig tilhængerskare blandt ungdommen, førte an. En gylden ørn, der stod over hovedingangen til templet, blev midt paa lyse dagen slaaet i stumper og stykker af de unge troens entusiaster. De to skriftkloge arresteredes og en hel hob fanatikere med dem. Herodes samlede folkets øverste i teatret og lod sig bære derhen. Forsamlingen forlangte dødsdom over oprørerne, og hovedmændene blev brændte strax efter.

Herodes's sygdom gjorde rivende fremskridt. Men han tænkte bare paa, hvorledes han skulde faa jøderne til at sørge paa dødsdagen. Han drømte om forfærdelige massemord; han søgte at tage livet af sig. Antipater, der fra sit fængsel hørte de rædselsfulde smerteskrig, troede et øieblik, at faderen var død, og forsøgte paa at faa fangevogteren til at slippe ham løs. Det lykkedes ikke; men Herodes grebes af et grænseløst raseri. Han befalede, at sønnen skulde dræbes og begraves uden ceremonier i Hyrkaniet. Augustus sagde, da han hørte denne historie: „Det er værre at være den mands søn end hans gris."

Fem dage efter dette mord døde han. Han begravedes med den største pragt og pomp. Hans dødsdag feiredes af Israel som en glædesdag. Og der dannede sig legender om hans skrækkelige grusomhed: Han havde villet dræbe Jesus som barn og ladet de uskyldige myrde i Betlehem. Sandheden er imidlertid den, at Jesus endnu ikke var født, da Herodes døde i Jericho. Men i en forstand er det sandt, at Herodes vilde dræbe Jesus. Havde hans tanke om et jødisk kongedømme af denne verden vundet seir, var kristendommen aldrig blevet til.

Mark Twain.

Mark Twain og *Bret Harte* er omtrent de to eneste amerikanske forfattere, der er vel kjendte i Europa. De synes begge at eie et vel saa stort ry paa denne som paa den anden side af Atlanterhavet, og at have fundet et vel saa taknemmeligt publikum i Europa som i deres hjemland. Den første er jo ogsaa i besiddelse af en sjelden sund og sprudlende humor, om den end i længden falder lidt vel tung og ensformig. For meget „*horseplay*“, som hans landsmænd vilde sige. En mindre dosis af ham nu og da kan dog virke yderst forfriskende og sætte ens lattermuskler i ordentlig rørelse. — Forøvrig er Mark Twain ingenlunde bare humorist og spøgefugl. Der er et dybt alvor i ham, og han forstaar ogsaa at røre ved de dele af os, der bringer fugtighed til øinene, — hvad vel den egte og kraftig virkende humorist altid maa kunne, som vor egen Johannes Brun f. ex. i en anden stilling saa ypperlig forstod. Man maa ofte le, medens halsen snører sig underlig sammen. Og iblandt det grovere humoristiske skyts støder man ogsaa ofte paa smaa egte perler, der er lige meget i slegt med vid som med humor.

Mark Twain.

„Den største forskjel paa en kat og en løgn, er at en kat bare har ni liv.“ — „Venskabs hellige følelse er af saa solid, varig, herlig og loyal en

natur, at det vil vare gjennem en hel levetid, saafremt man bare ikke søger at laane penge paa det." — „Adam var bare et menneske, som vi andre, — det forklarer det hele. Det var ikke for æblets egen skyld, han endelig vilde have det; men det var, fordi det var forbuden frugt. Feiltagelsen stak i, at det ikke var blevet ham forbudt at spise slangen, saa havde han gjort det af med djævelen selv." — „Enhver, der har levet længe nok til at have lært livet at kjende, ved og føler dybt den erkjendtlighedsgjeld, hvori vi staar til Adam, vor slegts første store velgjører. Han bragte døden ind i verden."

Ovenstaaende er plukket fra en fortælling, som Mark Twain just nu skriver for „*The Century*", — en fortælling, hvor alvor, pathos og humor af enhver art er blandet sammen. Men man maa dog læse stykker med betydelig overbærenhed og velvilie.

Mark Twain er født 1835 i Florida. Hans virkelige navn er *Samuel Langhorne Clemens.* Tretten aar gammel sattes han i bogtrykkerlære, og efter at være oplært, arbeidede han som sætter i forskjellige af unionens byer, — men han blev nok kjed af det og slog om til sjømandslivet paa Mississippien, hvor han i 1857 blev lods paa en damper. Fire aar senere fik hans broder en god stilling i Nevada og tog ham til sig som assistent. Det varte blot nogle maaneder, hvorefter han forsøgte sig i gruberne, og allerede i 1862 var han slaaet ind paa en ny levevei, idet han blev medarbeider ved et lokalblad i det fjerne Vesten og skrev bynyt for dette. Aaret efter blev han medarbeider af et stort New Orleans-blad og skrev der under signaturen „*Mark Twain*", som han arvede efter sin forgjænger i stillingen, en skipper, der havde skaffet bladet Mississippi-nyheder. Ordene er det raab, som gives ved lodningen ombord, naar man finder to favne vand (merke to). I 1865 drog han til Kalifornien og blev reporter ved et blad der; men opgav snart den stilling og slog sig paa guldgravning. Efter aaret efter at have besøgt Sandwichs-øerne begyndte han at optræde som halvt humoristisk foredragsholder. I 67 reiste han i Europa og Østen og resultatet deraf blev hans humoristiske hovedverk „De uskyldige paa reise" *(Innocents abroad).* Et par aar efter redigerte han et dagblad i Buffalo og giftede sig i 1870 med en meget rig dame, hvorefter han tog fast bolig i staten Connecticuts vakre hovedstad Hartford, hvor han fremdeles lever som millionær. Hans bøger, der har indbragt ham vakre summer, er helt talrige.

Kina og kineserne.

(For „*Kringsjaa*“ af *W. Coucheron-Aamot**).

I.

Akkaderne. — Kinas opdagelse. — *Kow-wa* og *Shi-pa-sang*. — Statsmaskineriet. — Examenssystemet. — Keiserens stilling i samfundet.

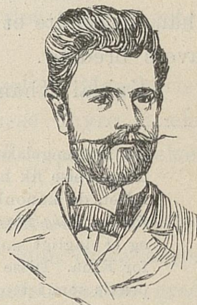
Der har været og er endnu den dag idag store verdensriger, hvis lange og indholdsrige kulturhistorie mange af os ikke kjender det mindste til.

Det falder sjelden europæeren ind, at der er andre lande, foruden Grækenland, som har frembragt en Homer, en Aristoteles; andre riger end det romerske, der kan fremvise en Cicero, en Cæsar.

Men vil man gaa videre østover, finder man, at Europa ikke har noget monopol paa besiddelsen af store digtere, statsmænd og feltherrer, tvertimod. Vi vil for exempel finde nok af heltegjerninger, nok af intelligensens triumfer, store felttog, revolutioner — kort sagt — alle sociale fænomener hos verdens talrigste nation, kineserne, der eiede en kulturhistorie, længe før det persiske, græske og romerske rige var til.

Ved nærmere studium af jordens forskjellige folkeslag faar vi øie for, at kulturudviklingen er en eneste sammenhængende kjæde. At germannerne har lært af romerne, romerne af grækerne, grækerne af ægypterne og vestasiaterne, og at disse igjen har gaaet i skole hos de gamle babylonere.

Indtil ganske nylig mente man at maatte stanse her. Men enkelte kulturforskere har ikke villet nøie sig med dette resultat. Ved nærmere undersøgelse af det kinesiske sprog og dettes sammenligning med de

W. Coucheron-Aamot.

* Hr. marineløitnant W. Coucheron-Aamot er født 1868 i Stavanger og udnævntes til secondløitnant i marinen 1889. Udgav strax efter sin første bog „*Fra orlogslivet*“, en kritik over marinens forældede stel, og skrev fortællingen „*Sjøkadet West*“. Han forlod Norge tidlig om vaaren 1890 med permission og tog ansættelse i den kinesiske toldmarine som 3die løitnant paa kanonbaaden „Sing-Fêng“. Laa i længere tid rundt om øen Hongkong og fik paa lystture udover landet god anledning til at studere kinesernes sæder og skikke, samtidig med, at han levede daglig sammen med den 80—90 mands sterke besætning. I de mange ledige stunder ombord beskjæftigede han sig med studiet af sproget og korrespondanceskrivning til forskjellige aviser (tildels under signaturen *William*). Da Hongkong er verdens 3die sjøhavn fik han samtidig god anledning til studiet af skibsfarten paa Kinakysten. Resultatet af disse undersøgelser blev sendt hjem til norske skibsredere, og ved udløbet af 1891 var den ind- og udklarerede tonnage steget fra *23,000* tons til 106,000 og senere i 1892 til *150,000*. Vaaren 1891 udbrød missionsurolighederne i Kina, og efter et par korte ture til Kanton for at beskytte europæerne, fik *Ling-Fêng* ordre til at gaa nordover langs hele kysten til Shanghai og der-

øvrige orientalske, troede man at kunne paavise, at kineserne var et *emigrantfolk.*

Nu gjaldt det at finde, *hvorfra* udvandringen var foregaaet. Efter en hel del famlen frem og tilbage er den videnskabelige horisont klarnet, og paa grundlag af de opdagelser, som orientalisterne Terrien de la Couperie, Lenormant, Sayce og Oppert har gjort i de allersidste aar, kan vi nu med forholdsvis tryghed antage, at *kineserne er verdens ældste kulturfolk.* Gjennem kinesernes forfædre skal den hvide race ha modtaget sin kultur.

Man har fundet, at da den hvide races forfædre forlod sit urhjem i Centralsibirien for at søge et bedre hjem ved Eufrat og Tigris's frugtbare bredder, saa traf erobrerne her paa en folkestamme, der levede i et ordnet samfund. Af dette folk, som babylonierne kaldte akkader eller sumerer, lærte da Centralsibiriens nomader kulturens ABC*).

Fra Eufrat spredtes saa civilisationens ideer videre til Grækenland og Rom.

Udsat for erobrernes plagerier har formodentlig de fredelige akkader søgt østover til den nordlige del af det nuværende kinesiske rige, og herfra har racen i de sidste 500 aar udbredt sig videre og videre sydover og opført den største samfundsbygning, som verden nogensinde har seet. Det er om emigrantfolket og deres land, om Kina og kineserne jeg nu vil fortælle.

*
* *

Naar vi undtager enkelte spredte optegnelser i oldtidens historie, saa synes ikke kineserne og europæerne at have havt noget kjendskab til hinandens tilværelse før i begyndelsen af det 13de aarhundrede. Da begyndte man at røre paa sig dernede i det nordøstlige Asien. De mongolske nomader steg ned fra sine høisletter og under sin anfører, Dsjengis Khan, begyndte et erobringstog, som først truede med at stanse ved Atlanterhavets bredder.

Kublai Khan, Dsjengis's store sønnesøn, fuldførte Kinas erobring og

---

fra 1000 engelske mil paa floden Yang-tsi-Kiang til Ichang i Kinas centrum. Paa denne lange reise fik han god anledning til at studere missionsspørgsmaalet paa selve missionsfeltet, da kanonbaaden laa tilankers i flere dage ved hver station opover floden. I Ichang forblev *Ling-Fêng* i henved 6 maaneder til beskyttelse for de talrige missionærer i havnen, og et dagligt samvær med disse klargjorde endnu mere missionsspørgsmaalets betydning for Kina. Disse lange vintermaaneder deroppe brugtes udelukkende til studiet af Kina i praxis som i teori.

Vaaren 1892 forlod kanonbaaden Ichang og gik ned ad floden igjen til Shanghai og derfra videre nordover til Chefu. Her forlod han den kinesiske toldmarine og foretog en reise op til Peking og „den store mur" paa grænsen af Mongoliet. Herfra sattes kursen over til Japan og videre hjemover, en reise, som han nu har skildret i sit netop udkomne verk: „*Fra den kinesiske mur til Japans hellige bjerg.*"

*) Se „*Kringsjaa*" I 137.

herskede over et større areal og en større folkemængde end noget andet menneske hverken før eller siden.

Det var paa Kublais tid, at venetianeren Marco Polo besøgte det fjerne Cathay, som Kina engang kaldtes. Han opholdt sig i flere aar ved mongolerkhanens hof, og det var først ved den berømte reisendes tilbagekomst, at enkelte europæere fik høre lidt om den store civiliserede nation derude i Østen.

Den mongolske stormbølge, som havde truet med at overskylle hele kristenheden, rullede langsomt tilbage; men i mellemtiden havde den jevnet alle politiske mure fra Polens grænser til „det gule Hav". Asien laa aaben, og den ene europæer efter den anden fandt veien ud til Cathay, dels i egenskab af gesandter, dels som missionærer. Men det vared endnu et par aarhundreder, før europæerne fik et bedre kjendskab til det store verdensrige.

Det nuværende kinesiske rige er større end hele Europa baade i areal og folkemængde.

I politisk henseende deles kolossen i

I. *Vasallandene,*

II. *Det egentlige Kina.*

Naar kineserne omtaler den første afdeling, bruger de altid benævnelsen *Kow-wa* — „udenfor portene og passene". Og disse landstrækninger ligger ogsaa bogstavelig talt udenfor „den store mur" og bagenom høie fjeldkjeder, som adskiller dem fra det egentlige Kina.

Hvor en oprørshøvding under et dynastiskifte har held med sig, vil han vistnok forsøge at sætte sig i besiddelse af Vasallandene, fordi de nu engang i historiens løb har anerkjendt kinesernes overhøihed; men usurpatoren vil alligevel anse sit verk som fuldbragt i det væsentligste, naar det egentlige Kina har svoret ham lydighed.

Kow-wa bestaar af 5 særskilte dele, nemlig: Mongoliet, Manchuriet Tibet, Turkestan og halvøen Korea. Alt i alt omfatter disse uhyre strækninger et areal paa 8 millioner □ km., det vil sige $^4/_5$ af Europas størrelse, men med bare en 30 millioner indbyggere.

Ethvert af landene er bebobet af forskjellige nationaliteter, der taler sit eget sprog, med særegne nationale sæder og skikke. Men disse anser kineseren for rent barbariske og betragter *Kow-wa*, i endnu høiere grad end europæeren, for nogle ukultiverede, ubehagelige mennesker. Derfor hænder det ikke saa sjelden, at keiseren forflytter daarlige embedsmænd til en eller anden administrativ post i disse egne. *Kow-wa* er — kort sagt — Kinas Sibirien.

Men trods dette triste syn paa Vasallandene, er kinesernes merkantile og koloniserende aand aarsag til, at et stort antal af det himmelske riges sønner er trængt frivillig ind i disse regioner, dels som nybyggere, dels som handelsmænd. Og ved disse pionerer har kinesiske sæder og skikke lidt efter lidt løftet disse nationers lave kultur. Tibet er det land, som er forblit mest uberørt, men tibetaneren er ogsaa den nation, der staar kineserne nærmest i civilisation.

Efter denne korte skitsering af Vasallandene skal vi fra nu af kun befatte os med *Shi-pa-sang**) — det egentlige Kina, et land, der praktisk talt er befolket af *en* race, som benytter *et* skriftsprog, med *samme* nationale sæder og skikke.

Menigmands begreber om dette riges betydning og størrelse er i regelen meget omtaaget. De fleste tænker sig et land saa stort — ja som for exempel Frankrig; en region helt igjennem utrolig tæt befolket som London eller de store manufaktur-centre i England. Men det ved vi jo, er en vildfarelse. Kina er ikke engang saa tæt befolket som Storbritanien. Det er kun paa grund af sin udstrækning, at *Shih-pa-sangs* halvfjerde hundrede millioner indbyggere har faaet det fornødne albuerum.

De 18 provinser bedækker nemlig en flade paa henved 4 mill. □ km. Altsaa 100 × Danmark, 14 × Storbritanien og Irland, 13 × Norge og $7^1/_2$ × Frankrig.

Den fysiske geografis hindringer har udestængt kineserne fra berøring med udenverdenen. Det skal have været aarsagen til, at den kinesiske race i aartusinder er forbleven en eneste homogen nation, uagtet den har spredt sig udover et saadant uhyre territorium. Saa mener mange; men det er ikke tilfældet; *for flere af provinserne er adskilt fra hinanden ved floder, mod hvilke Rhinen er en smaaelv, og ved fjeldkjæder, som kan kappes med Alperne og Pyrenæerne i vildhed og uover stigelighed.* Desuden har man ikke mere ret til at sige om kineserne, at de har udestængt sig fra berøring med udenverdenen, end om *os.* For vi har jo paa den anden side ikke havt noget samkvem med dem, der i antal er flere end alle europæere tilsammen.

Hvad kan da være aarsagen til dette enestaaende fænomen, at den kinesiske race paa modsatte flodbredder, i dalene paa modsatte sider af mægtige fjeldkjæder, er forbleven *en* nation *trods de fysiske hindringer.*

Et nærmere studium af Kinas historie og literatur vil give opløsning paa gaaden. Man vil finde, at folkets lærere fra oldtiden af har fæstet sine øine paa enkelte uforanderlige elementer i menneskenaturen. Paa

*) Betyder „de 18 provinser".

disses grundlag har de bygget op den ene fællesinstitution efter den anden, som alle har hjulpet til at styrke sammenhængskraften mellem individerne. Disse institutioner er stadig blevet forbedret op igjennem tiderne — og se monumentet! Det mest storartede, gigantiske, som verden nogensinde har seet. Et monument ligesaa overlegent ægypternes pyramider som aand er materie. *En kompakt nation paa halvfjerde hundrede millioner af jordens nøisomste, flittigste, fredeligste, ædrueligste og maaske mest begavede mennesker.*

Kineserne begyndte sin nationale existens med de ældste af de ældste nationer; de har overlevet sine samtidige, babylonierne og ægypterne; de har overlevet perserne, grækerne, romerne, og det vil være et stort spørgsmaal, om de ikke overlever os ogsaa; for kineserne besidder idag ligesaa megen ungdom, ligesaa megen livskraft, som den yngste af de yngste nationer.

Og i denne lange livsperiode tror mange, at nationens kulturudvikling har staat stille! En saadan formening høres vistnok latterlig ud for dem, der har lidt begreb om kulturhistorie; men jeg nævner det bare, da jeg saa ofte er mødt med en saadan meningsytring. At et folk kan staa paa samme udviklingstrin i aartusener, vilde være et umuligt, uforklarligt fænomen. Et *folk, der ikke gaar fremover, er dømt til undergang;* for da vilde det vende tilbage til sin vilde *urtilstand.*

Nei, kineserne har nok ikke staaet stille, men forskjellen mellem vor kulturudvikling og deres er følgende: Vesten har i halvtredie tusen aar udviklet sig fra et meget lavt standpunkt til det høie overlegne trin, vi nu har naaet til — i de sidste aarhundreder med rivende hurtighed.

Kineserne eiede derimod en forholdsvis høi kultur allerede for en 5000 aar siden, og paa denne grundmur har de bygget gjennem tiderne — sent, men sikkert. Intet steg tilbage, som saa ofte i Europa.

Det egentlige Kinas inddeling i 18 provinser er hovedsagelig *politisk* eller administrativ. For at vi kan faa et nogenlunde begreb om de forskjellige hovedhjul i det kinesiske statsmaskineri, skal vi begynde med de mindste.

Enhver provins er gjennemsnitlig delt i 80 *hien* eller distrikter med en befolkning fra 100,000 til $^1/_2$ million, alt efter provinsens størrelse. Over dette landskab staar en civil embedsmand *chi-hien,* som europæerne kalder „distriktsmagistraten"; men denne titel rummer ikke paa langt nær hans funktioner; for en *chi-hien* udfører i en person alle de forretninger, som hos os sorterer under fogden, sorenskriveren, politimesteren — og

provsten med. Vil man studere „embedsverkets forenkling", kan Kina give mange gode vink. Kineserne mener nemlig, at embedsmændene er til for *folkets skyld*, og ikke som nordmændene, der i flere henseender synes at have den opfatning, at folket er til for *embedsmændenes skyld.**)

Styrelsen er hovedsagelig baseret paa *ansvarlighedsprincipet.* Et familieoverhoved udøver uindskrænket myndighed i sit eget hjem. Et halv snes familier kontrolleres igjen af den ældste eller mest anseede af familiefædrene. Denne er igjen ansvarlig for ro og orden til en *ti-pao* eller kredsforstander, og denne igjen for den af keiseren indsatte *chi-hien.*

Dette system gjør et offentlig politivæsen omtrent overflødigt, og der findes heller ikke saa stor politistyrke i en provins af Frankrigs folkemængde som i Paris alene.

Folket ser neppe noget til sin øvrighed, undtagen naar skatteseddelen skal betales. Der hersker et saa udstrakt kommunalt selvstyre, som kun kan finde sted hos et saa gjennemgaaende lovlydigt og fredeligt folk som kineserne.

Den næste administrative inddeling er et *fu* eller departement, der gjennemsnitlig bestaar af 5 distrikter. I spidsen for dette landskab staar *chi-fu* eller prefekten. Til ham appelleres alle sager, som ikke har fundet den forønskede afgjørelse ved magistratens domstol.

En 4—5 departementer er igjen slaaet sammen til et len, og den civile mandarin, som hersker over et saadant gebet, kaldes baade af europæere og kinesere for *tao-tai.* „Hans exellence" føier man undertiden til, og det kan gjøres uden mindste betænkning, for denne exellence er maaske hersker over en befolkning ligesaa stor som Norges, Sveriges og Danmarks tilsammen. Og i disse lande ved en jo der findes mange exellencer, baade forhenværende og virkelige, foruden et par majestæter.

Over alle disse høie embedmænd staar provinsens *tsung-tuh* eller guvernør, som europæerne i regelen benævner vicekonge. Men denne titel virker lidt misvisende. For disse høie mandariner, der hersker over lande af Frankrigs størrelse, er ikke mænd med arvelig rang eller keiserhusets prinser, men simpelthen medlemmer af det civile embedsverk, mænd, der i yngre dage har taget sine grader ved examensbordet, og senerehen forstaaet at praktisere sine kundskaber i underordnede stillinger.

Guvernøren residerer i provinsens hovedstad, der ofte har over en million indbyggere. Her findes ogsaa stationeret tre høie herrer, der forretter som provinsens finans-, justits- og undervisnings-minister. Desuden er der ved guvernørens side stillet en *ti-tu.*

---

*) Vi ved alle, hvorledes gavnlige reformer i det sidste aar er blevet forhalet ved kongelige embedsmænds ansættelser for levetiden.

Denne herre er overbefalingsmand for de smaa manchuiske garnisoner, der siden erobringens dage er stationeret i alle provinsens hovedstæder. Men en *ti-tus* stilling er ikke bare militær. Tartargeneralen, som europæerne benævner ham, har en endnu større betydning som *repræsentant for det herskende manchudynasti og kontrollør af den kinesiske guvernørs embedsførelse.* Denne ordning er truffet for at hindre forsøg paa manchuernes fordrivelse.*)

Men forresten er guvernørerne i praxis næsten uafhængige, saalænge de styrer overensstemmende med de yderst nøiagtige forskrifter, som er fastsat for deres embedsførelse. Hver provins skjøtter sine egne affærer og holder en egen provinciel armé eller flaade.

Det synes at være de fleste europæeres mening, at opiums-krigene og den sidste Tonkin-krig har været ført mod *hele det forenede Kina.* Denne opfatning er ligesaa feilagtig som de fleste kineseres, som bare anser de europæiske lande, der har ført krig med Kina, som *oprørske vasalstater.*

Under uroligheder var guvernørerne tidligere kun ansvarlige hver for sin egen provins. Den logiske konsekvens af dette militærsystem har været, at de respektive guvernører kun tænkte paa forsvaret af eget gebet og overlod naboen til sin skjæbne, indtil en ordre fra keiseren bød dem at komme til undsætning.

Ved det nærmere kjendskab, som den kinesiske regjering har faaet i den senere tid til de europæiske stormagter, har man faaet øinene op for den fare, der ligger i den slags krigsførelse, og som vi senere skal faa høre, vil europæerne næste gang møde et forenet Kina.

Til gjengjæld for den udstrakte myndighed, der lægges i guvernørens haand, er han *personlig* ansvarlig for god og retfærdig styrelse. Hvis der ved nogensomhelst anledning udbryder misnøie blandt befolkningen, saa maa guvernøren staa til regnskab, og har han begaaet nogen graverende feil i sin administration, bliver han degraderet.

Dette personlige ansvar, som lægges paa hans skuldre, gjør ham naturligvis meget kritisk overfor sine underordnede embedsmænd, og „Pekinggazetten“ vrimler daglig af exempler paa mandariner, som guvernøren har indgivet klage over. *Han selv* er nemlig ikke tilladt at straffe eller forflytte nogen, da de alle er ansat af *keiseren.*

At embedsmændene nødig vil se sig som gjenstand for en saa udelikat opmerksomhed og det i en officiel avis, siger sig selv, og disse

*) Til endnu mere betryggelse mod altfor stor popularitet, ansættes de høiere embedsmænd bare for 3 aar, og det afhænger af deres skjøtsel, af folkets som regjeringens interesser, om de ikke blir forflyttet. Desuden ansættes ingen embedsmand i det distrikt eller den provins, hvor han er født, for at hindre, at familieinteresser skal influere paa hans administration.

klager virker naturligvis som en meget alvorlig formaning om at fylde sine pligter mod regjering og folk.

I Kinas hovedstad, Peking, løber alle regjeringstraade sammen, og der *har* al magt været samlet i centralregjeringens hænder. Men nu er dette forhold lidt forrykket, da Li-Hung-Chang, der residerer i hovedstadsprovinsens anden millionby, Tiensin, er blevet forlenet med større myndighed end de andre guvernører. Denne undtagelse er dog bare *extraordinær*, fremkaldt ved Kinas berøring med vesten. Vi skal senere komme tilbage til denne merkelige personlighed.

For at assistere keiseren med de officielle forretninger findes 6 kabinetsministre, der daglig maa indfinde sig i paladset og foredrage de vigtigste forberedte sager for hans majestæt.

Ved siden af kabinettet staar storsekretærerne eller departementscheferne. Storsekretariatet tæller et lige antal kinesere og manchuere Disse herrer bestyrer de 7 regjeringsdepartementer, som expederer alle løbende sager, der strømmer ind fra provinsguvernørerne. I det sidste aarhundrede har man ogsaa oprettet et særegent departement, *tsung-li jamen* eller udenrigsministeriet. Her har de storsekretærer, som er bedst kjendt med udlandet, sæde.

Tilslut skal jeg nævne en merkelig institution, der er særegen for Kina, en institution, der i flere henseender spiller samme rolle som de europæiske parlamenter, og det er *tu-cha-juen* eller censoratet.*) Dette bestaar i teorien og som oftest i praxis af rigets mest anseede mænd, hvis pligt det er at kontrollere alt og alle, fra keiseren paa dragetronen ned til den mindste distriksmagistrat. De kaldes ogsaa af den grund for „keiserens øine og øren".

Censoratet bestaar af 50—60 kinesere og manchuere. Heraf er over halvdelen stationeret rundt omkring i provinserne. Hvemsomhelst, der har en klage at fremføre, det være en fattig enke eller befolkningen i en hel provins, ve den skyldige, hvis klagen er berettiget! For denne retfærdighedens domstol slipper ingen fri. Selv keiseren bliver reprimanderet af disse folketribuner.

Men censorernes pligt er ikke bare at kontrollere og paatale misbrug af magt. Har f. ex. en af dem reist anklage mod en guvernør, og dette skridt viser sig at være berettiget, da hænder det ofte, at keiseren sætter censoren i guvernørens sted for at udbedre den begaaede feil. Dette personlige ansvar hindrer censoratets misbrug af den store myndighed, som folket har lagt i dets haand.

---

*) Begyndte sin virksomhed ca. 200 efter Kr.

Forresten er *tu-cha-yuens* autoritet blevet adskillig rokket i de senere aar ved Li-Hung-Changs og et par andre dygtige vicekongers egenmægtige optræden, naar det har gjaldt at gjøre brug af vestens nuværende overlegenhed paa dampens og elektricitetens omraade. For majoriteten af censoratets medlemmer er yderst konservative.

(Forts.)

Verdens jernveisnet.

(Efter *J. Stephen Jeans* i *„Fortnightly Review"*).

Den første offentlige jernvei aabnedes i England mellem Stockton og Darlington den 29de september 1825.

Den næste aabnedes i de Forenede Stater den 17de april 1827. Dernæst kom en bane i Østerrig den 20de september 1828, og Frankrigs første bane i oktober samme aar. Først i 1830 aabnedes den anden bane i England mellem Liverpool og Manchester, og det er først med dette aar, at den egentlige udvikling af vort moderne jernbanenet kan siges at være begyndt. Fra den tid af gik det raskt fremad i de nævnte ledende lande (ikke i Østerrig, hvor regjeringen søgte at hindre jernbanebygning indtil 1838), mens de øvrige lande først senere begyndte at komme efter.

Saaledes fik Tyskland og Belgien sine første baner først i 1835, Holland, Italien og Luxemburg i 1839, Schweiz og Danmark i 1844, Spanien i 1848, Rumænien og Tyrkiet i 1860 og Grækenland i 1869.

I Amerika kom alle andre stater end de nordamerikanske fristater helt sent efter. Kanada fik sin første bane i 1847, Mexiko i 1850, Peru aaret efter, Chile i 1852, Brasilien i 1854, Argentina og britisk Guyana i 1864, Venezuela i 1866, Honduras og Corta Rica først i syttiaarene og Nicaragua, Guatamala, Trinidad og Colombia først efter 1880.

Den første bane i Australien aabnedes først i 1854. I Afrika fik Ægypten den første bane i 1856, og derefter kom Kapkolonien i 1860. I Asien byggedes den første bane i britisk Indien i 1853, Ceylon kom efter i 1865, og Japan i 1873.

Norge aabnede sin første bane i 1854.

Længden af jernbaner i den hele verden var i de to aar 1880 og 1890 steget op til følgende tal*):

	1880	1890	Tilvext i 10 aar
Europa	168,000 km.	220,000 km.	52,000 km.
Amerika	175,000 „	330,000 „	155,000 „
Asien	16,000 „	32,000 „	16,000 „
Afrika	5,000 „	9,000 „	4,000 „
Australien	8,000 „	19,000 „	11,000 „
	372,000 km.	610,000 km.	238,000 km.

Af det amerikanske jernbanenet i 1890 havde de Forenede Stater alene ca. 260,000 km. eller ikke langt fra saa meget som de andre tre verdensdele tilsammen.

I Europa er det de Britiske Øer, som er bedst forsynet med jernveie. De har henved 35,000 km. eller 1 eng. mil jernbane for hver 6 eng. kvadratmil landoverflade, hvad der vilde give Norge, ifald dets jernbanenet var lige saa fuldt udviklet, noget over 35,000 km. jernvei, hele Europa over 1,000,000 eng. mil og den hele verden omkring 15 millioner mil! De Forenede stater maatte for at være lige saa vel forsynet med jernbaner som England bygge mere end dobbelt saa meget til, som de allerede har, eller deres net maatte stige fra 260,000 km. til over 800,000 km. Her er det da ogsaa blot de nordøstlige stater, hvis jernbanenet endnu har naaet saa langt frem, at de nogenlunde tilfredsstiller trang og krav. I de vestlige og sydlige stater kan jernbanebygningen blot ansees som vel begyndt.

Men hvorledes har amerikanerne evnet paa faa aar at bygge et sligt uhyre jernbanenet uden at ruinere sig. De er jo dog blot idag 65 millioner mennesker, og da folkemængden har tiltaget saa umaadelig i de allersidste aar, kan man vel sige, at en folkemængde ikke meget større end Frankriges her har bygget (væsentlig siden 1864) et jernbanenet omtrent saa stort som hele Europas, Asiens og Afrikas tilsammen, og mange af disse baner er vældige anlæg, der gaar paa strækninger af hundrevis af mile gjennem øde ørkener, over golde sletter eller krydser snefyldte høifjeld. Befolkningen er for det meste yderst tynd og spredt. Deres hele jernbanenet op til 1890 har kostet den vakre sum af ca. 37,960,000,000 kroner.

Og naar man indbilder sig, at folket den hele tid under denne jernbanebygning har været krøsusrigt, saa tager man aldeles feil. Værdien af dets jernbanenet idag er mange milliarder mere end den hele nationalformue androg til i 1850! Saa kom borgerkrigen, der totalt ruinerte mange stater og selvfølgelig udarmed de fleste. Ved krigens udbrud havde landet

*) Tallene er her afrundet og ikke *absolut* nøiagtige.

blot ca. 50,000 mil jernbaner for det meste i en elendig forfatning. Men allerede i 1880 var man naaet op til 175,000 km. for det meste i god stand. Faktum er altsaa, at en stor del af denne kjæmpemæssige jernbanebygning udførtes, mens folket var fattigt og med de største vanskeligheder. At opdrive pengene var ofte mere et mesterverk end de største ingeniørforetagender. Dog klemtes penge frem til at bygge lange, kostbare linier lige ud i ubeboede ødemarker og tvers igjennem vilde fjeldstrækninger. Til de øvrige vanskeligheder kom ogsaa, at folket allerede havde sat umaadelige summer i et vel udviklet kanalsystem, som jernbanerne næsten unyttiggjorde og delvis ruinerte. Men folket følte, at jernbaner maatte det have, at landet maatte knyttes sammen, — at kommunikationer var rigdom. Og bygget blev de. Som oftest paa den vis, at der er reist en aktiekapital paa 50 % af anlægsomkostningerne, og de øvrige 50 % er et i anlægget garanteret laan.

Endnu i 1870 befordred de nordamerikanske jernbaner blot 100 millioner tons af fragt. I 1890 var dette tal steget til 700 millioner! Et slaaende udtryk for den materielle udvikling, som jernbanenettet har skabt og muliggjort. Fragtsatserne er i de Forenede stater de laveste i verden, saa lave, at en engelsk jernvei øieblikkelig vilde gaa konkurs ved at antage dem. Det er den umaadelige trafik og det overordentlige praktiske og i sammenligning med Europas billige jernbanesystem, som der muliggjør dem. Amerika bygger nemlig jernbaner billigere end noget andet land, endog billigere end Norge, trods vor lave arbeidsløn og smaa grundværdier (med følgende ubetydelige expropriationsudlæg). For en stor del har de jo et yderst let terræn. Men selv i det vanskeligste terræn og under ellers lige forhold bygger de trods den langt høiere arbeidsløn og det høiere materialkostende billigere end Europa. Havde de ikke fundet paa maader, hvorpaa der lader sig bygge billig, saa kunde de simpelthen ikke faaet sine jernbaner istand. De har søgt at rette byggemetoderne efter forholdenes natur. Saaledes har de væsentlig billiggjort sine anlæg ved at benytte skarpere stigninger og kurver, end der anvendes i Europa, hvorved linien retter sig mere efter terrænet, og det hele anlæg derfor bliver lettere og billigere i betydelig grad. Man har ikke der raad til at gaa lige ret frem over dale og gjennem fjeld; man snor sig frem paa bedste og billigste vis. Og dette er atter muliggjort ved opfindelsen af og den exklusive anvendelse af de saakaldte bogievogne*), der i de

*) Ved en bogievogn hviler selve vognen, der gjerne er meget lang, paa to smaavogne, en ved hver af vognens ender. Vognen selv dreier sig frit paa smaavognene eller bogierne. Det er saaledes disse, der bestemmer radierne i kurver, og her staar hjulaxlerne tæt ved hinanden.

allersidste aar er blevet indført ogsaa hos os. Ved hjælp af disse gjøres afstanden mellem hjulaxlerne meget mindre end paa de gamle europæiske vogne. Og denne afstand og ikke vognens længde bestemmer kurvernes tilladelige skarphed. En bogievogn gaar sikkert og støt over kurver, hvor en vanlig vogn aldeles ikke kunde gaa. Ved temporære militærbaner har man saagar kjørt over kurver med blot 50 fods radius. Desuden har man paa forskjellig vis søgt at billiggjøre selve anlægget, i hvert fald midlertidig. Efterat distrikterne er oparbeidet, og trafiken bliver større, kan saa disse midlertidige konstruktioner afløses af mere permanente. Sikkerheden lider ingenlunde ved disse byggemaader. De er simpelthen en afpasning af konstruktioner til forholdenes natur. Paa denne vis har man i Amerika kunnet bygge baner for lige ned til *en tiendedel,* af hvad de koster i England!

Selve trafiken er ogsaa paa forskjellig vis billiggjort ved, at det hele materiel er afpasset efter forholdene. Saaledes benyttes der meget større godsvogne end nogetsteds i Europa, hvad der i betydelig grad reducerer den døde vegt, som lokomotiverne har at trække, alle arbeidsomkostninger, vedligehold, etc. — Og billige som disse baner er, er de dog bedre og bekvemmere udrustet end de fleste europæiske. Saaledes kommer jo nu amerikanske passagervogne i brug hele Europa udover. Luftbremser benyttes der paa alle passagertog og i senere tid mere og mere ogsaa paa godstog. De tillader en næsten øieblikkelig stansning fra fuld fart og yder altsaa et betydeligt bidrag til passagerernes sikkerhed, medens de forminsker tidsspilde ved alle stationer og andre stansninger. Man ser da ogsaa der et exprestog komme farende i fuld fart næsten lige op til stationens platform og saa stanse hurtig og uden stød. Ogsaa vognkuplingerne er solidere og sikrere.

Engelske ingeniører har derfor i senere aar ivret for at efterligne det amerikanske driftsystem, og før det sker, mener forfatteren, kan intet nyt opsving i jernbaneudvikling i Europa ventes, hvad der dog er af saa umaadelig stor betydning; thi der findes intet middel, ikke engang i den flittigste og arbeidsomste befolkning og den frugtbareste jord, der saa sikkert vil hæve et samfunds velvære og materielle udvikling“.

„The house of commons“
— Englands underhus. —

(Efter *Thomas Power O'Connor* i „*Harpers Mag.*“).

II.

Endnu interessantere er det dog i begyndelsen af møderne, „interpellationstiden“, som det kaldes. I underhuset trykkes interpellationerne og omdeles som trykt dokument til enhver af repræsentanterne. Alligevel var det i begyndelsen af min parlamentstid skik at læse op af disse papirer, og jeg har hørt parlamentsmedlemmer blive tvunget til at læse op under høie raab: „Læs, læs!“ fra hele huset. Nu forebringer man en interpellation blot ved at henvise til nummeret paa kartet.

Intet giver en bedre forestilling om det britiske riges uhyre udstrækning og besynderlig uensartede sammensætning end disse daglige forespørgsler til regjeringens medlemmer. Der interpelleres om den udenrigske politik, om skatterne i Indien eller en uretfærdighed begaaet i Hongkong. Skotland, Wales og Irland klager, det ene land værre end det andet, over alskens overgreb fra administrationens side, og Balfour havde ofte nok at gjøre med at afparere de drabelige hug, der rettedes mod ham. Men det kan ogsaa være rene smaating, som naar en spørger, hvorfor træerne i den og den park visner hen, eller der forebringes en skandale fra et fattighus, et overgreb af en konstabel o. s. v.

Seet i sin store almindelighed maa denne ubegrænsede interpellering og forhøring af ministrene roses som et fortrin ved vort regjeringssystem. Men den kan lede til farlige misbrug. Jeg vil ikke tale om, hvor ministrene maa lide rent legemlig ved at blive underkastet et krydsforhør, lige saa ubarmhjertigt og skaanselløst, som det forsvareren gjør modpartens vidner til gjenstand for i en retssag. Men jeg har hørt Gladstone blive krydsforhøret saaledes paa en tid, da hvert eneste ord, han sagde, kunde føre fred eller krig med sig. Dog kan en minister, og først og fremst udenrigsministeren, altid negte at give oplysninger — af politiske grunde.

Interpellationstiden er naturligvis de voldsomst bevægede timer under møderne — altid latter og heftige udbrud af forbauselse eller vrede. Det engelske underhus er en høist urolig forsamling. „Hør, hør!“ lyder det uafbrudt. Det betyder alt muligt. Rolig, besindig tilslutning, lidenskabeligt bifald, blodig ironi og stormende oprørthed. Det bliver ogsaa paa mange maader betegnende for udraaberens personlige eiendommeligheder eller dannelsestrin. Den afdøde Sir Fowler, forhenværende lord-mayor og tory af egteste blaa type, var bekjendt som en ihærdig „hear“-brøler,

men i hans mund lød det „yah, yah“. — Staar det derfor i parlamentsrapporterne, at en vis sætning er bleven modtaget med bifald, betyder det, at saa og saa mange repræsentanter har raabt „hør!“ i f. ex. ti sekunder; og „sterkt og langvarigt bifald“ betyder f. ex. tredive sekunders „hør“-raab. Jeg husker en anledning, hvor dette „hør!“ gjorde et voldsomt indtryk paa mig. Der var en afdeling indiske soldater i England, og nogle af deres officerer havde, iført sine underlige maleriske uniformer, indfundet sig i underhuset og førtes til det galleri, hvor berømte fremmede faar sæde. Der var noget overvældende i dette synlige billede paa Englands endeløse storhed, indesluttende indenfor sine grænser disse talløse millioner indbyrdes forskjellige i tro, race og sædvaner, skilte ved aarhundreder, fastlande og verdenshave fra det engelske folk. Fra alle kanter i salen reiste sig et raab, høit rungende og hjerteligt, og skjønt det ikke tog nogen anden form end et vældigt, vedholdende „hear, hear!“ havde det samme ildnende virkning som et vildt hurra fra et regiment, der stormer frem til angreb med fældet bajonet. Ihvertfald forstod de indiske soldater det, for de sprang op, og rette og ranke, som det sømmer sig krigere, førte de haanden hilsende op til sine turbaner.

Afstemning i Underhuset gaar for sig paa den maade, at Speaker’en opfordrer repræsentanterne til at svare ja eller nei. Der raabes et mangestemmigt „Aye“ og dernæst et do. „No.“ Speaker’en siger derpaa: „Jeg tror „jaerne“ har overvegten“ eller omvendt. Hvis man nu fordrer ordentlig afstemning, raabes der: „Neierne har overvegten,“ og saa kan der fremtvinges afstemning, selv om det bare er et par repræsentanter, som ønsker det. Speaker’en kan da minde om en auktionarius, som beder om nyt bud. „Jeg tror, „jaerne“ har overvegten,“ gjentager han og ser hen i den kant af salen, hvorfra den lille oppositions protester høres. Og huset i det hele søger ofte at støtte hans bestræbelser for at undgaa afstemning, idet der raabes „enig, enig!“ Holder oppositionen alligevel paa sit, da er Speaker’en nødt til at forlange afstemning; hvis ikke, erklærer han simpelthen: „Jaerne har overvegten,“ og dermed er sagen afgjort.

Naar der fordres afstemning, sættes der strax i bevægelse et helt underjordisk maskineri, som den almindelige tilskuer ikke ser eller hører noget til. Først vender en af kontorcheferne ved bordet sandglasset, der stilles for 3 minuter — den fastsatte tid, inden hvilken det skal være afgjort, om afstemning skal finde sted eller ikke. Samtidig sættes de elektriske klokker over hele huset i bevægelse, og politibetjenterne, der findes spredt rundt i salen, som om det var et russisk palads, de skulde bevogte, raaber: „Afstemning, afstemning!“ af sine lungers fulde kraft. Klokkerne ringer tre gange — og medlemmerne kommer styrtende alle steder fra. Nogle er

kaldt ud lige fra sin middag og kommer ind i salen tyggende paa den sidste bid. Andre har siddet i røgeværelset, og deres aasyn er præget af den ro, som cigaren bringer. Andre igjen er netop komne til huset, hørte klokkerne, da de skulde stige ud af vognen, og puster og stønner efter det hurtige løb op af trapperne. Og snart er salen, hvor der før sad spredt en fem—sex ensomme sjæle, fyldt af hundreder.

Endnu gjentages den gamle lexe mellem Speaker'en og oppositionen et par gange, indtil han endelig erklærer: „Jaerne gaar tilhøire, neierne til venstre.“ Og saa opnævnes tællerne for „jaerne“ og ligeledes for „neierne“. Paa hver side af salen er der nemlig en korridor — lobby, som den kaldes — den ene tilvenstre, den anden tilhøire for Speaker'en. „Jaerne“ gaar ud i høire korridor gjennem døren bagenfor Speaker'ens stol, „neierne“ gjennem døren ved indgangen til huset, og hver af dem vender tilbage gjennen den dør, hvorigjennem de andre gik ud. I hver af disse korridorer er der en korsbom, som blot slipper en igjennem af gangen. Paa høire side staar opslaaet en plade med bogstaverne A—H, tilkjendegivende, at de repræsentanter, hvis navn begynder med bogstaverne A til H, skal gaa gjennem paa den side. Den anden side er for de øvrige bogstaver i alfabetet. Paa en pult ved korsbommen ligger en trykt fortegnelse over alle husets medlemmer, og her staar to sekretærer hver med sin blyant i haanden. Enhver repræsentant nævner sit navn, naar han gaar forbi, hvorpaa sekretæren merker navnet af paa stemmelisten. Den saaledes afmerkede liste overleveres til de funktionærer, som fører journalen og trykkes i parlaments-efterretningerne. Er repræsentanten kommen gjennem korsbommen, har han at gaa gjennem døren ved enden af denne „lobby“. Men her er igjen passagen saa smal, at bare en kan komme igjennem af gangen. Paa hver side af denne dør er der en tæller — den ene for regjeringspartiet, den anden for oppositionen. Idet han gaar forbi disse to, bliver han talt høit, hvorved han løfter paa hatten. Naar „lobby'en“ er tømt, nævner den ene tæller det tal, han har faaet ud, hvorpaa den anden erklærer sin enighed eller det modsatte. Paa samme vis gaar det for sig i den anden „lobby“.

Med det bevægede politiske liv, som er saa karakteristisk for England, er der naturligvis forfærdelig spænding med hensyn til udfaldet. Og der er da mange maader at gjætte sig frem paa. Gaar f. ex. tælleren for den ene „lobby“ henimod sekretæren, før tælleren for den anden, er *det* allerede et tilstrækkelig tydeligt tegn paa, hvilket parti der har vundet. Og ellers naar et medlem kommer fra den „lobby“, der endnu tælles, og ivrig spørges om sit tal, og han da kan oplyse, at han har et høiere tal end det høieste fra den anden „lobby“, saa er dette allerede nok til

at bringe den længe tilbageholdte spænding ud i lys flamme. Hele salen gjenlyder af de vildeste „hear, hear!“ Undertiden har jeg set endnu sterkere udbrud af partibegeistring. Det var f. ex. den store nat den 8de juni 1885. Gladstones ministerium havde siddet sammen i næsten fem aar, og i hele denne tid havde det maattet klare de værste angreb fra to, ja jeg kunde godt sige tre, oppositionspartier. Den almindelige tory-opposition, den irregulære, men meget farligere opposition af det fjerde parti, der ledededes af lord Randolph Churchill, endelig den lige farlige, men uendelig hidsigere opposition af Parnells tilhængere. Det liberale parti led dernæst under indre opløsning, den evige splittelse mellem de moderate og radikale elementer, som truede ethvert liberalt partis existens, og som dennegang var fremkaldt af Gladstones ægyptiske politik. Den endelige afgjørelse kom i anledning af et budgetspørgsmaal. Under afstemningen begyndte det at blive aabenbart, at regjeringen befandt sig i en vanskelig situation, og at voteringen kunde gaa mod den. Da det saaes, at regjeringspartiets indpisker, dengang lord Richard Grosvenor, var kommen ud af sin „lobby“ først, begyndte haabet at blive til vished, og da han endelig fik listen af sekretæren, lød „hør“-raabene som en storm gjennem salen. Hattene fløi af og svingedes vildt, og lord Randolph Churchill kom op paa sin bænk og svingede sin hat som en skolegut fra Eton.

Tilslut nogle ord om „indpiskeren“. Man høre, hvad den ældre indpisker har at gjøre. Han maa læse morgenaviserne og meddele underhusets leder det væsentlige af deres indhold. Dette vil igjen sige, at han maa staa temmelig tidlig op. Saa skal han have en samtale med „the wirepullers“ (de indflydelsesrige politikere, der holder udviklingens traade i sin haand) og raadslaa med dem om valget af kandidat for en eller anden kreds, hvorunder der muligens kan være at ordne en af disse smaa, smudsige opgjør, der forekommer i de bedst ledede partier. Endelig skal han se at skaffe talere for en eller anden politisk demonstration, som skal indjage fienden skræk, hvorfor der behøves et halvt dusin øvede folketalere. Alt dette skal være ordnet, før han begiver sig til huset. Saa maa han sidde der til den sidste afstemning er tilendebragt og endelig foreslaa mødets udsættelse til næste dag. Det underlige er nemlig, at Speaker'en ikke har ret til at forlade sin plads, før der er kommen forslag om berammelse af nyt møde (undtagen for de møders vedkommende, der er sat til en vis tid). Og dette kan gaa saa vidt, at da engang rette vedkommende havde forladt huset uden at foreslaa nyt møde, blev Speaker'en — saavidt jeg husker lord Eversley — siddende paa sin stol indtil vedkommende var bragt tilbage. Speaker'en maa bære ansvaret, hvis der ikke er det nødvendige antal repræsentanter tilstede, saa der under hele

mødet kan være majoritet for ethvert af regjeringspartiets forslag. Og det er ikke noget let arbeide at holde sammen parlamentsmedlemmerne, der for største del tilhører *the upper ten thousand*, der baade har pengene og tiden til sin raadighed, naar dansens, middagens og teatrets glæder paa alle kanter lokker og kalder. Saa vanskeligt er det, at ingen faar lov at forlade huset uden at gjøre fuld rede for sig. Der er derfor i virkeligheden bare en udgangsdør, og ved den staar posteret tre eller fire kerberuser med notisbog i haanden, og ingen slipper ud, før han høitidelig har erklæret, at det andet parti ogsaa er blevet forladt af et medlem, og at han skal komme igjen klokken ti, da kampens bølger atter vil gaa høit, og trangen atter føles til en stor majoritet. At faa oppositionens mænd til at følge forhandlingerne regelmæssig er umuligt; men naar man har penge og embeder at bortgive, kan man altid faa sine venner til at møde.

Saa meget har indpiskeren at gjøre og alligevel søges denne bestilling af alle mulige slags folk. Den officielle titel for ministeriets første indpisker er *Patronage Secretary of the Treasury* (patronats-sekretær i finansministeriet). Tiderne er blevet andre i England, men der var en periode, da patronats-sekretæren havde meget at sige. I de dage kunde ingen komme ind i statstjenesten uden ved indstilling, og det var patronatssekretæren, som havde eneretten til at indstille. Det havde derfor adskilligt at sige for en valgkreds, at dennes repræsentant tilhørte det herskende parti, i hvilket tilfælde der vilde komme en mængde udnævnelser til statstjenesten, hvorved de opvoxende unge mænd fik en udmerket anledning til at gjøre karrière. Indpiskeren har, som allerede nævnt, mistet denne forret, da der nu kan frit søges om alle embeder; men endnu har han indflydelse nok. Han har den afgjørende stemme ved uddelingen af husets æresposter og tillidshverv. Han har for en stor del raadighed over partifondene, der gaar til de begavede, men fattige mænd, som hvert parti maa støtte etc. Man vil da kunne forstaa, at denne besværlige bestilling søges af saa mange, hvem aabenbart alt i verden frister til et liv i lediggang. Da jeg første gang traadte ind i parlamentet, var lord Richard Grosvenor den første ministerielle indpisker. Lord Richard er søn af den afdøde hertug af Westminster og broder af den nulevende hertug, og hertugen af Westminster ansees almindelig for at være Englands rigeste peer. Lord Richard er selv en meget rig mand, er nu peer og heder lord Stalbridge. Og dog var denne mand, der havde reist verden rundt, var ivrig sportsmand og glad i landlivet, i de fem aar fra 80 til 85 torypartiets første indpisker. Det var i den tid, krigen rasede som værst mellem det irske parti og ministeriet: møderne varede til klokken tre og fire om morgenen, det var yderst sjelden, at et møde sluttede før kl. 3 — men lord Richard sad paa sin plads

til sidste stund, talte stemmerne ved hver votering og var altid glad og rolig. Dette er den engelske opfatning af, hvad det politiske liv kræver af hver enkelt. I det nuværende parlament indehaves stillingen som første regjerings-indpisker af Mr. Marjoribanks. Han er ældste søn og arving til en meget rig peer, er gift med datteren af en hertug og har selv stor formue, men han udfører alt det pinlige og kjedelige arbeide, der paahviler ham med et humør, som aldrig svigter.

Udsigten til en europæisk krig.

(Efter *Archibald Forbes* i „*North Amer. Review*“).

Paa opfordring skriver den berømte engelske krigs-korrespondent en artikel med ovenstaaende titel for amerikanske læsere. Vi gjengiver nedenfor det væsentlige af indholdet.

Den almindelige mand i Europa, som stønner under tyngden af de forfærdelige krigsskatter, tror helst paa en snarlig udbrydende krig. De ledende personer gaar derimod ud fra, at en krig vil blive endnu kostbarere end en fortsat væbnet fred; ingen kan paa forhaand beregne en vordende krigs varighed og sandsynlige udfald. Selvfølgelig maatte en snarlig krig være det allerønskeligste, *dersom* den for evig vilde gjøre slut paa folkenes væbning. Men desværre har det vist sig, at krig avler krig, og at fred blot betyr pusterum til at samle nye kræfter for at tage fat paa en ny frisk. Fremtiden ser mørkere ud end nuet — derfor er nationernes styresmænd tilbøielige til at holde det gaaende paa det uvisse.

Gamle Moltke skrev: „I sin almindelighed er det ikke længere monarkers forfængelighed, som truer freden; men en nations drift, dens misnøie med sine indre vilkaar, dens partisplittelse og afhængighed af kjæmpende partiledere. De store krige i nyere tid erklæredes mod de regjerende myndigheders ønske og vilje. For nærværende er spørgsmaalet ikke saa meget: om en nation er sterk nok til at føre krig, som: om dens regjering er kraftig nok til at forebygge krig.“

Her synes den alderstegne forfatter at have glemt, hvorledes hans hjertens venner kong Wilhelm og grev Bismarck i 1866 erklærede Østerrig krig, stik imod den preussiske nations udtrykkelig tilkjendegivne ulyst dertil. Saa det hjælper ham lidet, om han skulde have tænkt paa Napoleon III i 1870 og Alexander II i 1876, der begge visselig lod sig lokke af

den offentlige mening blandt sine undersaatter. For nærværende er det ialfald haandgribelig sikkert, at af de fem til tænderne rustede nationer er der blot en eneste, som tørster efter at faa slaa løs: Frankrig. Franskmændene har hævn at tage. Men Rusland er ikke fyldt af nogen flammende lyst til kamp; udfaldet af det sidste udbrud af panslavistisk korsfarer-begeistring (i 1876—77) har just ikke opmuntret til at gaa paa igjen. Tyskernes hjerter flyder heller ikke over af krigslyst; men soldateraanden i folket vil naarsomhelst bringe ungdommen til paa keiserens blotte ord med fryd at stille sig i geleddet. Østerrig-Ungarn er et løst sammensurium, hvis eneste fællesfølelse er hengivenheden for den populære Frans Josef; nogen tilbøielighed til krig røber sig ikke paa noget hold i riget, men soldateraanden er kraftig, og det unge mandskab er ypperligt stof til bataljoner. Italien er trippel-alliansens brodne kar; rigtignok behøver ikke en statsbankerot at stanse en nation paa krigsstien — Tyrkiet holdt det gaaende i 1877 og kan ialfald ikke give den ynkelige finansnød skylden for nederlaget. Italiens statsindtægter vil iaar neppe overskride 1160 millioner kr., og deraf maa halvdelen sluges af gjælden; men brød krigen løs, stansedes afbetalingen, saa samtlige statsindtægter vilde gaa til hær og flaade — og isaafald blev Italien intet foragteligt led i tre-forbundet.

Alt i alt: Europas fastland er ikke ladet med megen krigslyst. Rigtignok er det bra at huske, hvorledes en vel underrettet statsmand den 5te juli 1870 i Englands underhus kunde erklære, at Europas politiske horisont var uden en sky — skjønt Frankrig allerede den 19de juli næstefter sendte Tyskland sin krigserklæring. Den slags overraskelser er Europa nutildags dog garderet imod. Ingen af de fem fastlandsmagter er nemlig længere at betragte som ubunden, hvor det gjælder en krigsbeslutning. En isoleret optræden er ligefrem utænkelig. I vore dage bør der ikke tales om fem stormagter — men *blot om de to stormagt-forbund*: to-forbundet (Rusland og Frankrig) og tre-forbundet (Tyskland, Østerrig-Ungarn og Italien). Der gives derfor ikke mere end *to muligheder for krig:* angreb kan ventes enten fra to-forbundet eller fra tre-forbundet.

Betragter man stillingen sindig, tør man nok forudsige, at baade 1894 og 1895 vil gaa tilende, førend et saadant angreb foretages. Stillingen er nemlig — efter det sindigste skjøn — følgende:

Tre-forbundet. Dets ledende magt, Tyskland, har vistnok i de ti sidste aar „til extraordinære formaal“ laant 160 mill. kr. aarlig og tynges derfor af svære skattebyrder; men riget staar fuldt rustet til paa korteste varsel at optage en kamp. Forleden oktober vedtoges en forøgelse af hæren med 70,000 mand. Den tyske rigshær tæller 22 fuldstændig indøvede og udrustede hærkorpser; i feltartilleri er Tyskland overlegent over

Frankrig; den tyske reserve er i fuld orden. Regjeringen har desuden til raadighed en „kriegs-schatz“ paa nær 400 millioner kr., som kun skal røres, efterat krig er erklæret. Landets befolkning (for tiden 49 mill.) voxer jevnt og raskt, saa rigets soldaterbestand af sig selv tiltager med aarene. Tyskland hvæsser sit sværd uden afladelse og tillader ikke sit vagthold i øst og i vest at blunde et øieblik. Men angreb paa naboer synes det nu ikke mere at have i sinde. Forbundet med Østerrig er ogsaa udelukkende et forsvarsforbund mod Rusland. — Østerrigs holdning svarer omtrent til Tysklands; riget ruster kun i forsvarsøiemed. Men Østerrigs rustninger er endnu langtfra færdige. Dets hær synes endnu ikke at være fuldt forsynet med magasinrifler. Østerrigs svaghed beror nu som altid tidligere paa dets slette og slappe hærledelse; og denne svaghed lader sig ikke ophæve, saalænge alle de høieste kommandoposter udelukkede forbeholdes erkehertuger og hofkavallerer. — Italiens vanstyre er nu en offentlig bekjendt sag; dets hærvæsens tilstand gjør enhver kraftig optræden fra denne magts side umulig eller ialfald usandsynlig.

To-forbundet. Frankrig har aldrig været saa vel forberedt til krig som nutildags. Landet slap lykkelig undaf den forfærdelige skjæbne, som Moltke i 1875 af al magt søgte at lade arvefienden vederfares. For tiden er hver voxen mand i riget en vel rustet og vel øvet soldat. Fædrelandsfølelsen har samlet nationens kraft om det store maal, som nu er naaet: at være sterkere end Tyskland. Men landet stod længe isoleret og kunde ikke for alvor tænke paa en hævnkrig. Saa indtraf det gunstige tilfælde, at en „forstaaelse“ med Rusland lod sig tilveiebringe. De begeistrede manifestationer af denne „forstaaelse“ er i friskt minde. Løsenet ved disse anledninger lød: „Fred! Fred!“ — men i sine stille sind jublede franskmændene tillige: „Nu tager vi Elsass tilbage.“ Overfor Tyskland er Frankrigs betænkeligste svaghed nationens aabenbare aftagen i antal; landet er nemlig rigt nok til at bære sine uhyre rustninger.

Rusland er Europas bussemand. Saa sikkert som vaaren kommer, pleier ogsaa aviserne og de politiske vigtigperer at hale denne bussemand frem til skræmsel for publikum. „Rusland staar nu paa sprang til en optræden, der, om den har held med sig, maa skaffe Europa en hel tylvt Polen'er“ — saa heder det, og man faar sig disket op igjen den gamle nyhed, at czaren lader sin hær koncentrere langs vestgrænsen, og at denne hær tæller 20 fuldstændige armé-korpser.*) At Rusland samler al sin kraft langs vestgrænsen, er kun dets simple pligt mod sig selv, og allermindst noget at falde i forbauselse over. Strax seiren ved Sadowa i 1866 havde

*) En udførlig fremstilling af Ruslands hærvæsen er gjengivet i „*Kringsjaa*“, bind. II side 660.

skubbet Preussen frem til en magtstilling, som ingen kunde kimse ad, maatte selvopholdelsesdriften tilsige Rusland nødvendigheden af sterkere vagter langs den preussiske grænse — og strax begyndte da ogsaa denne ansamling af russiske tropper langs rigets vestrand, som det efterhaanden er bleven almindeligt at benævne en trudsel mod Europas fred. Indtil tre-keiser-forbundet gik overstyr i 1878, laa der jo intet truende i en saadan anordning. Men efter trippel-alliansens afslutning i 1883 maatte Rusland øge sine anstrengelser for at koncentrere rigets militærmagt paa den kant, hvor en mulig fare kunde lure; og fra nu af kan det jo se ud som en trudsel. Saameget mere som det ligger aabent i dagen, hvilke ulemper en slig opstilling af hæren er forbunden med: for at omgaa besværet med i krigstilfælde at maatte transportere hver hærafdeling fra dens udskrivnings-distrikt til kamppladsen, har styrelsen fundet det nødvendigt at holde hæren paa et slags foreløbig feltfod i kamppladsens umiddelbare nærhed; Polen er bleven indrettet som en eneste kjæmpefæstning, hvor „den forsterkede fredsstyrke“ kan holde defensiven de første par maaneder efter en krigs udbrud, indtil reserven er mobiliseret og fra landets indre ført hen til de positioner, den i krig skal indtage. Skulde en spion bringe tilforladelig besked om, at Rusland holdt paa at mobilisere sin reserve, vilde Tyskland-Østerrig ikke have at betænke sig et øieblik, før de benyttede anledningen til med sine raskt opstillede hærmasser at komme i forkjøbet med et angreb.

Rusland formaar ialfald paa papiret at balancere sine regnskaber. Store summer anvendes paa jernbane- og havne-anlæg nærmest i militær-øiemed. Den udenlandske statsgjæld bringes jevnt ned ved hjælp af et samvittighedsfuldt bestyret amortisations-fond. Finansministeren erklærede nylig, at statskassen har midler til at bestride „en hvilkensomhelst betydelig udtælling i aarets løb, og at der ikke er ringeste nødvendighed for et nyt laan.“ Sikkert er det, at styrelsen har samlet 75 mill. kr. i guld til brug for hæren, om den rykker ind paa fremmed grund, hvor papirpenge ikke kan anvendes. Sterkere rustet har Rusland aldrig været, selv om en del af hærens styrke, efter landets skik, blot er at finde paa papiret. Men kjækkere og seigere soldat end russeren gives der ikke paa jorden. Regiments-officererne er hensynsløst tapre, overmaade letsindige, fornøielig uvidende i sit fag og misfornøiede med et liv uden alkohol — helst i form af champagne. De høiere officerer — undtagen i garden — er for det meste hverken duelige eller ivrige i tjenesten. Skobelef gik tidlig i graven, og Gurko ligger paa dødsleiet: man ser sig forgjæves om efter et militært geni — det skulde da være den barske og morske Kuropatkin, der for tiden nok er chef for generalstaben. Fra øverstbefalende og ned til korporalen hersker der korruption; man snyder lige flittig nu som for 17

aar siden, da storfyrst Nikolaus og et stort leverandør-kompani befandtes at være i skjønneste forstaaelse om at putte millioner af statskassen i egne lommer.

Situationen er altsaa den: hele det væbnede Europa venter paa det bestemmende vink fra en eneste mand. Der er noget løierligt og samtidig nedværdigende i dette. Thi som prædikeren siger: „Kongens hjerte er uransageligt.“ Czar Alexander III kjæmper med to modstridende tilbøieligheder; rædsel for krig og had til Tyskland. Verdens skjæbne beror paa, hvilken af disse følelser den ene dødelige lader blive den eneraadende i sit sind. Noget parlament er han jo ikke belemret med, sine ministre behøver han jo ikke at tage hensyn til, og en lededukke i gunstlinges eller kvinders hænder er han mindst af alt — den store, sterke karl maa i sin egenskab af uindskrænket monark kjæmpe sig frem til en afgjørelse af det forfærdelige spørgsmaal ganske paa eget ansvar. En rædsom stilling for et hæderligt menneske. Hans undersaatter er afskaaret adgangen til at udvikle og udtrykke en „offentlig mening“, hvis redskab han i tilfælde kunde gjøre sig til — ensom maa han fatte sin bestemmelse, i sit eget stille sind maa han udfægte den meningskamp, som kan afføde det lille kommandoord, der engang udtalt af hans mund øieblikkelig stiller mindst 10 millioner fuldt rustede mænd op i rækker for at tilintetgjøre hinanden indbyrdes. Personlig vilde han utvilsomt helst se iverksat en almen afvæbning — men en slig tanke forekommer nok selv ham at være haabløs. Formodentlig kan han endnu, paa grund af sin armés ufærdige tilstand, faa vente en tid med at træffe det endelige valg. Helt færdig bliver jo Rusland aldrig; men for nærværende maa det ialfald først have forsynet sig med geværer.

For et aar siden var der ikke et eneste magasingevær i brug inden hele den russiske hær. Det gevær, som anvendtes, kunde paa langt nær ikke maale sig med tyskernes og østerrigernes rifler. Og hvad en underlegenhed i dette stykke kan have paa sig, er i altfor friskt minde efter de skrækkelige uger foran Plevna, da tyrkerne med sine remington-geværer fra Amerika spillede mester over russerne med deres gammeldagse greier. Langt om længe bestemte man sig, for et aar tilbage, for at indføre „tre-linie-riflen“ og satte strax fabrikationen igang. Men to og en halv million magasingeværer lader sig ikke forarbeide i en haandvending. For tiden er sandsynligvis bare trediedelen færdige. Før den hele beholdning er oparbeidet, og samtlige mandskaber opøvede i brugen af det nye vaaben, kommer vi ialfald til at skrive 1896. Og før „tre-linie-riflen“ er indforlivet i den russiske hærs udrustning, synes der ikke at være grund til at vente krigens udbrud hvert øieblik.

En sag er sikker: erklæres krigen, bliver det en dyst paa liv og død for de deltagende magter. Seirer tremagts-forbundet, er det ude med den franske nationalitet og med Ruslands eiendomsret til Østersjølandene samt alt land vest for Djnæpr. I det modsatte tilfælde bliver Italien indrettet til en afløbsrende for Frankrig, og tyskernes riger et bytte for slaverfolkene.

Tilslut nogle talopgifter over de to partiers styrke:

	Freds-styrke.			*Krigs*-styrke.		
	Folk.	Heste.	Kanoner.	Folk.	Heste.	Kanoner.
To-forbundet:						
Rusland	1,033,661	150,000	2,200	2,411,105	463,000	5,200
Frankrig	538,738	122,000	2,810	2,715,600	800,000	4,500
	1,572,399	272,000	5,010	5,126,705	1,263,000	4,500
Tre-forbundet:						
Tyskland	593,550	120,000	2,964	2,440,000	562,150	4,430
Østerrig	319,235	65,500	1,000	1,590,000	292,000	2,140
Italien	238,000	52,000	860	1,253,200	134,000	1,620
	1,150,785	237,500	4,824	5,287,200	988,150	8,190
To-forbundets overvegt:	421,614	34,500	186	—	274,850	1,510
Tre-forbundets overvegt:	—	—	—	160,495	—	—
Begge alliancers samlede krigsmagt:				10,413,905	2,241,150	17,890

Begge alliancers samlede befolkning: 272,569,462 mennesker.

Ikke solen, men solens skyer vor lyskilde.

(Efter *Sir Robert Ball, F. R. S.**) i *„Fortnightly Rev.“*)

Det er ikke solen selv, men de over dens overflade og i dens atmosfære drivende skyer, som vi skylder lys og varme. Toges disse skyer bort, saa blev vi siddende i mørke og isende kulde.

Disse skyer kan sammenlignes med dem, der fylder vor egen atmosfære. Som man ude i rummet ved at betragte vor jord væsentlig blot

*) *Sir R. Ball* gjengiver her i det væsentlige en del af, hvad der indeholdes i en afhandling fremlagt for det britiske videnskabsselskab af *dr. G. Johnstone Stoney* i 1866. Man vidste da i det hele saa lidet om solen, at denne værdifulde afhandling forblev ganske upaaagtet. Men i de sidste aar, siger Sir R. Ball, har nye opdagelser slaaende støttet dr. Stoneys slutninger, og Sir R. Ball fremlægger dem derfor nu for almenheden, fordi deres indhold og betydning endnu synes ukjendte selv blandt fagmænd.

vilde se disse og blot skimte selve jorden imellem dem, saa er det med vort syn af solen. Det er væsentlig blot dens skyer, vi ser; solen selv kun glimtvis mellem disse. Men der er den forskjel, at solens skyer er intenst lysende, medens den selv i forhold dertil er absolut mørk. Og som vore egne skyer blot bestaar væsentlig af et eneste stof, vanddamp, saa er det med solens skyer; de udgjøres af et eneste kemisk element, kulstof (den væsentlige bestanddel i kul og existerende rent som diamant).

Vor hele atmosfære indeholder stadig selv i den klareste og tørreste luft en del fint fordelt vanddamp. Under visse omstændigheder samler og fortætter denne sig til skyer, der saa atter kan videre fortættes til regn. Den omstændighed, der væsentlig bevirker denne gradvise fortætning af luftens vanddamp, er temperaturfald. I tør klar luft er vandet jevnt fordelt, lad os sige, som elementære molekyler. Synker temperaturen, saa bevirker det, at molekylerne forener sig med sine nærmeste naboer til smaa vanddraaber, og en samling af slige draaber udgjør en sky.

Noget lignende foregaar med kulstoffet i solens atmosfære. Solens hede er saa stor, at endog diamanten vilde fordunste og blive gas deri, og kulstoffet i dens indre findes derfor kun i gasform, eller opløst i sine elementære molekyler. Men naar saa kulstoffet stiger op i atmosfæren og derved fjerner sig fra selve varmekilden, saa synker temperaturen saa vidt, at kulstofgasen begynder at fortættes, molekylerne slutter sig sammen til draaber og draaberne til skyer. Og det er disse skyer, der udgjør solens lysende skive og gjør vort verdenssystem beboeligt.

Betragtes solen gjennem et teleskop, saa giver dens overflade indtryk af at være porøs eller kornet. Det vil sige, den bestaar af større og mindre lysende punkter og flader, der skilles ved større eller mindre mørke mellemrum og huller. Solpletterne er slige mørke huller. De kan være saa store, at vor hele jord kunde sænkes ned igjennem dem uden at berøre de lysende flader, hvoraf de omringes. Andre er ganske smaa. Det er de lysende punkter og flader, som ovenfor er blevet kaldt skyer. Der var en tid, da man tvertom troede, at de *mørke* pletter og strækninger var skyer, der drev hen over solens egen lysende overflade. Men vi véd nu, at det modsatte maa være tilfældet, blandt andet af den alene fyldestgjørende grund, at disse pletter er blevne iagttagne paa solskivens rand og der som *hak, indhug* eller huller i skivens kant. Var derimod pletterne skyer og de lysende dele solen selv, saa maatte de første forsvinde, naar de nærme sig solens kant, der maatte forblive hel og rund.

Pletterne er altsaa huller, hvorigjennem vi ser ind gjennem en lysende opbrukket skal eller atmosfære til solens mørke kjerne.

Skyerne er af forskjellig størrelse, undertiden store som hele riger og kan maale 1500—3000 km. i diameter. — Men hvor *tykke* er de? Og hvad *form* har de? — Der findes titusenvis af disse skyer, og da de alle i vore kikkerter ser omtrent ligedan ud, slutter vi deraf at de maa være kugleformige. Var de af anden form, saa maatte de jo nemlig vise sig forskjellige for os efter den stilling, de indtager, og efter deres afstand fra skivens centrum. At de er kugleformige betyder saaledes, at den atmosfære, hvori de bevæger sig, maa være af en dybde af mindst 1500—3000 km. Det er muligt, at der kan være flere lag af slige kugleformige skyer; men i hvert fald maa hele den atmosfære, hvori de driver om, udgjøre en ren ubetydelighed i tykkelse sammenlignet med solens diameter. Den tør forholde sig til soldiameteren blot som æblets skal til æblet eller muligvis som en appelsins skal til frugten selv. I denne atmosfæriske skal driver da de kugleformige skyer om, der udsender solens lys. Den store klode selv er forholdsvis mørk.

Denne atmosfæriske skal benævnes i astronomien fotosfæren (lyssfæren).

Men *hvorfor* er nu solkloden selv mørk, medens kun dens atmosfære er lys? Og hvoraf véd vi, at disse skyer bestaar af kulstof?

Svaret paa det første spørgsmaal kunde ved første tanke synes saa meget vanskeligere, som man ingenlunde maa forstaa det saa, at skyerne eller fotosfæren er selve *solvarmens kilde*, og at kloden selv er mere afkjølet. Tvertom fotosfæren er den kjøligste del, den der indeholder mindst hede, — og dog den, hvorfra vi faar næsten al vor solvarme og alt vort lys. Kloden selv er meget mere ophedet, og jo længere vi kommer ind mod dens centrum, desto varmere maa det blive. Og dog er kloden mørk og sender *os* lidet varme. *Vor* varmekilde er i solens kjøligste del.

Sagen er ganske simpel. Selve solkloden eller dennes indre er saa intenst ophedet, at ethvert stof deri bliver helt gasformigt. Og en virkelig gas kan ikke udstraale hvidt lys og varme, saaledes, som solen gjør. Dertil kræves legemer i fast eller flydende form, eller fint fordelt ophedet støv af slige faste eller flydende legemer. Men da nu noget saadant ikke kan existere i selve solkjernen paa grund af den intense hede, saa følger deraf, at denne ikke kan sende os det lys og den varme, vi trænger. Den er *for* varm dertil. Og derfor viser den sig mørk. Ved „mørk“ maa vi dog ikke her forstaa absolut mørke, men blot, at den i forhold til fotosfærens udstraalede blændende lyshav viser sig mørk. I virkeligheden er ogsaa det indre lyst, lyst i hvert fald som en sommerdag her paa jorden;

men det vilde ikke forslaa til at oplyse et verdenssystem, og synes nattemørke ved siden af de lysskyer, som driver om i fotosfæren.

Og grunden til, at denne er vor egentlige lyskilde, er simpelthen den, at her er solens temperatur falden saa vidt, at i hvert fald ét legeme har kunnet fortætte sig til støv af flydende eller faste glødende partikler, der kan *udstraale* lys og varme.

Dette ene legeme er kulstof.

— Og hvorfor netop kulstof?

Vi har fundet i solen eller dens fotosfære omtrent alle de stoffe eller elementer, som findes her paa jorden og desuden har man troet at have opdaget der to kemiske elementer, som ikke findes her, nemlig coronium og helium. I det store hele bestaar det hele universum af det samme stof. — Det kunde da synes vanskeligt at udpege det specielle legeme eller legemer, hvoraf solskyerne bestaar; men sagen simplificeres strax betydelig ved lidt eftertanke. Intet kemisk sammensat legeme kunde existere i de temperaturer, der hersker selv i solens fotosfære. Skyerne maa saaledes bestaa af et enkelt eller af flere enkelte kemiske *elementer*. De to, der specielt tilhører solen, om de findes — coronium og helium er ved sine egenskaber udelukkede. Det maa altsaa være et eller flere af de fire og sexti elementer, som vi kjender her paa jorden. De fleste af disse har man allerede paavist i solen, og det er sandsynligt, at de alle findes der. — Men det er blot en brøkdel af disse 64 elementer, hvorom der virkelig kan blive tale, nemlig blot om dem, der har den egenskab at kunne forblive i fast eller flydende form ved en temperatur saa høi, som den, hvorom det her dreier sig. Alle gasarter er saaledes strax udelukket og alle elementer, der let fordamper. Som et exempel paa et element, hvoraf disse skyer ganske sikkert *ikke* bestaar, kan nævnes jern. Jern trænger som bekjendt en ganske stor hede for at smelte eller gaa over i flydende form og en endnu større for at forvandles til gas eller fordampe; men allerede ved temperaturer langt under, hvad der her er tale om, vilde jernet være en fuldkommen gasart. Det mangler altsaa den fornødne egenskab at kunne modstaa den intense hede. Af samme grund udelukkes samtlige metaller, og man er indskrænket til de femten *metalloider*, hvoraf igjen de fleste enten er gasformige ved almindelig temperatur eller helt let forflygtiges. Derved reduceres de elementer, hvorom der kan være tale, til ganske faa. Og en anden betragtningsmaade vil blandt disse pege aldeles bestemt paa kulstoffet, som det eneste element, der opfylder alle betingelser, og som derfor alene maa udgjøre de fotosfæriske skyer.

Det er tidligere blevet omtalt i „Kringsjaa“, at i en gas er atomer

og molekyler i stadig, overordentlig hurtig bevægelse i alle retninger. De sidste farer om som smaa riflekugler paa kryds og paa tvers. Bevægelsernes hastighed afhænger af temperaturen og af gasartens natur. For samme gasart stiger de med temperaturen. For forskjellige gasarter derimod staar de i forhold til gasmolekylernes vegt eller masse, der varierer for de forskjellige legemer. De legemer, der har de letteste molekyler (eller mindst molekylarvegt) har i gasformig tilstand de hurtigst løbende atomer.

I solens kjerne er altsaa alle legemer i gasformig tilstand, og samtlige molekyler farer om med hastigheder svarende til vedkommende stofs molekylarvegt og den omgivende temperatur. De farer om i *alle* retninger, op og ned, frem og tilbage. Det er dog blot med bevægelserne opad eller ud fra solens centrum og kjerne, vi her har at gjøre. — Molekyler af enhver art bevæger sig med umaadelige hastigheder som en sky opad og udad fra solens overflade (andre samtidig nedad). I denne sky af molekyler udmerker kulstoffet sig ved talrighed og intens hastighed; thi dette legeme har en af de mindste molekylarvegter (der er blot *fem* elementer, der har en lavere). Nu øver videre solens masse en umaadelig sterk tiltrækning paa denne sky af opad stigende molekyler. Den arbeider paa at stanse og trække dem tilbage. De, hvis hastigheder er mindst og vegt er størst, vil naturligvis først føle virkningen heraf. De vil ikke naa langt bort fra solens overflade eller høit op i fotosfæren og følgelig heller ikke komme langt nok væk fra den hede solkjerne til at underkastes nogen større temperaturforandring eller afkjøling. De vil derfor ikke fortættes, men forblive gasformige. — Blandt disse vil findes kulstoffets eneste rivaler blandt metalloiderne, hvad modstand mod hede angaar. De bortelimineres saaledes her.

De lettere og hurtigere molekyler, hvoriblandt kulstoffet og en fem, sex til, der dog mangler de andre nødvendige egenskaber for at kunne danne de lysende skyer, vil stige høiere, før solens tiltrækning stanser dem, saa høit, at temperaturen synker ikke lidet under det punkt, hvor den befinder sig i solkjernens indre. Denne synkning er tilstrækkelig til, at kulstoffet fortætter sig og bliver flydende eller fast. Molekylerne slutter sig sammen, danner draaber eller støv (diamantstøv), som jordens vanddamp, og disse draaber forbinder sig saa til de kugleformige skyer, — og vi har i disse endnu intenst hede, flydende eller faste kulstofpartikler, hvad der kræves for at udstraale sollys og varme. Det hele ligner nogenlunde en kjæmpemæssig elektrisk buelampe, hvor jo ogsaa lyset er den intense udstraaling af hvidglødende mikroskopiske kulstofpartikler.

Vi ser saaledes, at sollys og solvarme frembringes af det samme

stof, der her paa jorden skaffer os alt kunstigt lys og al kunstig varme, kulstoffet, og dette viser sig at spille en endnu større rolle i universets økonomi, end nogen før havde anet.

Men det underligste ved det hele er, at det blot er takket være solens lidt *kjøligere* atmosfære og dens fortættede kulstofskyer, at vi opnaar det lys og den varme fra den, som vi trænger. I sig selv er den *for varm til at kunne varme os og for ophedet til at kunne lyse for os.* Dens bestanddele maa afkjøles noget, før de kan udstraale sin kapital af varme og lys og saaledes komme os tilgode. Og for denne afkjøling af det mest skikkede materiale er der sørget ved et dertil passende arrangement af molekylarvegter og kræfter.

Vandstofgassen, hvis molekyler er endnu meget lettere end kulstoffets og derfor løber hurtigere, naar selvfølgelig endnu længer ud fra solens overflade og afkjøles lidt mere; men den er selv under normale forhold en gas og undergaar derfor ingen forandring; den omgiver blot *fotosfæren* som en ny og meget tykkere skal af tynd, glødende vandstofgas, den saakaldte *kromosfære.* Denne udgjør en skal af henved 10,000 km.'s gjennemsnitlige tykkelse; men store masser deraf kastes ofte endnu meget længer ud i rummet, lige indtil over 300,000 km.

Her har vi altsaa to i visse maader paralelle og yderst vidunderlige naturtilstelninger, — den vanddampatmosfære med sine skyer, der omringer vor jord, og denne kulstoffotosfære, der med sine skyer omringer solen og regulerer og omsætter til effektivt lys og varme for verdensrummet klodens overvættes hede.

George Eliot.

1819—1880.

(Af *H. Tambs Lyche).*

II.

Det er saaledes som skildrer af det dybere sjælsliv, der finder udtryk i moral og religion, at George Eliot har sin største betydning. Her kan ingen gjøre hende rangen stridig. Ingen har trængt ind i dette liv og tilegnet sig det som hun. Ingen har evnet at møde det i alle dets former med hendes fulde forstaaelse og varme sympati. Den, der ikke interesserer sig for dette liv, der ingen dragning har mod det, der ikke eier tilsvarende strenge i sin egen sjæl, vil sandsynligvis finde George Eliot kjede-

lig. Det er nærmest for dem, der selv har følt eller føler dette livs manen og magt, men som i vor af tvil og spørgsmaal opfyldte tid, ikke har kunnet eller turdet give sig hen dertil, som derved er blevet kastet om i strid og tvilraadighed og kanske tilslut har ladet hint dybere sjælsliv kvæles og dø ud, — det er nærmest for saadanne hendes bøger er skrevne. De vil i dem finde noget meget mere end underholdning. Det tør hænde, de i dem finder et midtpunkt for liv, tro og tanke og en vei ud af tvilraadighed, strid og slaphed.

Thi hendes bøger er netop resultatet af, at hun selv har fundet en saadan vei, har kjæmpet sig igjennem tvil og strid og har fundet et midtpunkt for liv, følelse og tanke. De er en intens og dyb livserfarings vel udtænkte og kunstnerisk udformede resultater. (Hendes første bog saa ikke lyset, før hun var 36 aar). Hun har selv staaet midt oppe i tidens alvorligste sjælestrid, er en moderne af de moderne, kjender sin tid og dens tanker ud og ind, er helt og fuldt rationalist og, som allerede omtalt, en af vort aarhundredes mest belæste og lærde forfattere og en af dets største aander. Hun har ikke alene faaet høre paa lang afstand dumpe ekko af disse tidens tanker, der ødelægger saa mangens tro og dæmmer for saa mangt et fint og nobelt dybere sjælsliv. Hun fik tankerne paa første haand, levede midt oppe iblandt dem og var af de første til at bøie sig for dem. En af deres første repræsentanter, Herbert Spencer, var hendes personlige og varme ven. Hun bøiede sig for dem og antog dem helt. Hun vandt ikke sindets fred og livets midtpunkt ved atter at vende dem ryggen og ty tilbage til et ungdommens afkastede system. Hun forblev det helt moderne menneske med den helt rationelle tankegang til det sidste. — Og disse tidens tanker udførte et grundigere nedbrydende arbeide i hende end i de fleste. De rev al gudstro og alt udødelighedshaab ud af hendes sjæl, — enhver form af disse. Hun leved dem foruden, vendte aldrig tilbage til dem og stod selvfølgelig sit hele liv igjennem udenfor alle organiserede religioner — og dog i sympati med kjernen i dem alle og som den bedste skildrer af deres liv, som de nogensinde har havt. Den vei, hun fandt ud af tidens tvil og spørgsmaal, kaos og strid og ud af den sjælslivets lammelse, som disse vækker hos saa mange, gik altsaa ikke med nødvendighed i hvert fald gjennem nogen saadan tro eller noget saadant haab. Det var ikke her, hun fandt livets midtpunkt.

Og dog fandt hun et saadant, — som enhver læser vil forstaa og føle. Her er ro, her er orden i tanker og syn. Her er lange linjer og vid udsigt, mægtigt indhold og en cirkel, der synes at tage alt ind og lade alt frit; men den har dog — føler man sterkt — sit faste centrum. Varmt og inderlig skildrer hun den troende katolik, slig at det heder fra

katolsk side, at den kvinde var ikke langt fra den fulde forstaaelse af moderkirkens aand og idé og kan ikke have staaet mange skridt fra den. Asketikeren og martyrreformatoren *Savanorola* tegner hun med en sympati og inderlighed, der stiller ham levende frem for os, slig at vi synes atter at høre hans mægtige ord og føle hans aands og personligheds gribende kraft. Men lige varmt og lige inderlig, med samme fulde, sympatetiske forstaaelse tegner hun den lille, kvindelige metodistprædikant *Dinah Morris* (i „*Adam Bede*“), slig at metodisterne mener (og det finder ofte udtryk), at i en periode af sit liv *maa* George Eliot have været metodist og følt aanden over sig, eller i hvert fald været meget nær det. Lige vakkert og helt faar vi dissenterpresten *Tryan* og frikirkepresten *Rufus Lyon*. I *Daniel Deronda* har hun tolket den moderne jødedom og skildret en jødesværmer *Mordecai* slig, at det fra jødisk hold er blevet udtalt, at aldrig er deres religion blevet bedre og mere sympatetisk tegnet. Mordecais karakter synes mig en af verdensliteraturens mesterverker. Men derom senere. Atter igjen faar vi i *Felix Holt* det dybere sjælsliv i en moderne „radikaler“, en hvem kirke og tro er ligegyldige ting. Ogsaa her samme forstaaelse og inderlighed i skildringen, samme virkelighed og liv. Og betegnende for hendes hele opfatning: der synes at være saa liden reel forskjel paa *Felix Holt* og presten *Lyon* med sin urokkelige gamle bibeltro. De føler det ogsaa selv, drages mod hinanden af en sjælelig tiltrækning, trods al deres radikale forskjel i synsmaader. Og herved faar vi et vink, om hvad der for hende er midtpunktet. Det religiøse liv bestaar ikke for hende i former, ceremonier eller meninger. Alt dette er blot symboler, den ydre dragt, hvori livet ytrer sig. Det er aanden, det kommer an paa, og den kan være den samme i de mest forskjellige former, den samme i den troende katolik og den fornegtende ateist. Der er en religion, der kan være fælles for disse, og det er den, hun søger at gribe, den, der for hende udgjør livets midtpunkt og præger alle hendes verker med ro og fred.

Og hvori bestaar denne religion og aand? — Det siger sig selv, at det er vanskeligt at definere det, som forfatterinden netop finder under saa mange forskjellige definitioner, og som hun har ment at kunne forklare lettest og bedst ved en lang række af livsskildringer. Men i det store hele kan vi dog sige, at den bestaar i følelsen af menneskets lidenhed sammenlignet med de naturmagter, det i livet staar overfor, men samtidig ogsaa i følelsen af en *orden*, en naturens etiske orden, der bærer en op og er som en „*fester Burg*“, som „et skjold og et panser,“ som „en sang og jubel,“ naar man forlader sig paa den; fremdeles videre i den intense følelse af, at denne maa lydes og følges, — at med den maa man komme i

harmoni. Dens indhold er de moralske love, idealerne, pligterne. Og den store forskjel mellem det religiøse og det ikke-religiøse menneske bliver, at medens det første er sig livets storhed, dybde og alvor bevidst og derfor vandrer dets veie som i en mægtig kirke, medens det videre finder sit livs maal og centrum udenfor sig selv, i pligtopfyldelse, i de store idealer og deres realisation, i den etiske ordens indhold, medens det giver sig selv hen for disse og finder sin lykke deri, saa gaar det andet gjennem livet som gjennem en række markedsboder eller en balsal, uden følelse af de dyb og høider, der omgiver det, og med tankerne fæstet alene paa egen velfærd og lykke. Det ikke-religiøse menneske lever i den forestilling, at universet er til for dets skyld og kredser om det. Det religiøse menneske derimod føler sit centrum i lov og pligt, i ting og kræfter udenfor sig selv og lever for at opfylde disse. Det første standpunkt svarer til det ptolemæiske system i astronomien, efter hvilket det hele universum dreiede sig omkring vor jord, medens det sidste standpunkt — religionens — svarer til det koperniske system, hvorefter jorden kredser om et mægtigt, bindende centrum langt udenfor og høit ophøiet over den.

Dette udgjør da den store, skarpe grænse mellem religion og ikke-religion. Der, hvor følelsen har vaagnet af et midtpunkt udenfor en selv, et bindende centrum, hvorom livet maa ordnes og ledes, af en lov, der maa lydes, en renhed og retfærdighed der maa vindes, pligter der maa opfyldes, idealer, der maa realiseres, — der, hvor livet ikke længer peger ind til ens eget lille „jeg“, men ud; ikke suger alt og alle til sig, men giver sig hen for andre, — der er det religiøse liv begyndt*). Formerne er jo mindre væsentlige. Ateisten kan finde dette centrum simpelt hen i den moralske lov og verdensorden, i pligt og i kjærlighed og arbeide for menneskene. Eller han kan finde det i disse som udtryk for en magt og vilje, der er alle tings ophav og lov, men som han ikke fatter eller forstaar uden som pligt og moral. Det var nærmest George Eliots eget personlige standpunkt. Den kristne finder det i guddommen som aabenbaret i Kristi personlighed. Og forskjellen er ikke saa stor, som man skulde tro; thi det som ateisten kalder pligt og ret er præcist det samme, som den kristne kalder Guds vilje, og hvad den første samler under sine idealer, er hvad den sidste ser i Kristus. Forskjel er der naturligvis. Men vi har dog ganske vist her det, som er hovednerven i alt religiøst liv, det som er fælles for al religion, saa langt som den er sand og reel religion. Og det var gjennem sin egen intense følelse af

*) Det er den vaagnende følelse af en lov, der maa lydes, pligter, der maa gjøres, af et rent og ophøiet ideal, der skaber den bitre, tunge følelse af ens livs hidtidige elendighed og brødefuldhed, lavhed og usselhed, som kirkerne kalder syndserkjendelse.

dette standpunkts sandhed, at George Eliot var istand til at trænge saa dybt ind i og skildre saa varmt, inderlig og levende det religiøse livs mange fremtoninger. Hun havde den fundamentale sympati med alle religiøse naturer, ud fra hvilken hun kunde forstaa dem, og hun søgte saa at finde aanden og meningen selv i de mindste detaljer af den tro og de former, hvori de udtrykker sit liv. Her blev hun digteren, lagde sin egen opfatning tilside, søgte at se alt med sine karakterers øine og tanker og føle alt med deres følelsesliv. Dette *kunde* hun gjøre, fordi hun i de store hovedpunkter stod dem saa nær og i hovedsagen delte deres religiøse liv og følelse. De skildrede personer staar derfor ogsaa der som typiske metodister, katholiker, eller hvad de nu er. De bærer sin religions hele aand med sig ind i bogen. Vi møder dem der, som vi møder dem i livet. Ingen fordreining, ingen farvning her fra George Eliots eget livssyn. Hun gaar helt op i sine karakterer. Lægger al sin sjæl i at faa dem fuldt og sandt frem; skildrer med slig varme, at mangen en næsten føler sig omvendt til metodisterne af Dinah Morris, men saa svinger tilbage til katholicismen under Savanorolas prædiken og indflydelse, for atter i Daniel Deronda næsten at ønske, at en var jøde.

Men staar end personerne der frie og selvstændige og rent objektivt tegnede, saa er det dog en selvfølge, at hendes eget livssyn og egen filosofi i mere eller mindre grad farver bøgerne i deres helhed. Ingen forfatter kan undgaa det (absolut objektivitet opnaar blot fonografen og fotografiapparatet), og som tidligere omtalt er det heller ikke at ønske. Karaktererne staar der, som de er i virkeligheden, metodister eller katoliker; men den verden og det liv, hvori de bevæger sig, er verden og livet slig som George Eliot saa dem. Og det er en verden uden gud i vanlig forstand og et liv, der finder sin fulde afslutning paa kirkegaarden. Saa omhyggelig *søger* hun dog at holde sin egen filosofi og dens udtryk udenfor, at man ikke let vilde faa klarhed over den ved at analysere alle hendes romaner. Vi maa søge den i hendes velkjendte private meninger og i andre, udenfor romanrækken staaende udtalelser. Det er helt ubevidst, at hendes filosofi farver hendes noveller. Specielt søgte hun at holde alle sine tvil og alle fornegtelser borte fra dem.

Verdens byrde af tvil er stor nok, mente hun. Det maa heller være enhver om at gjøre at pege paa hvad glimt af lys, han maatte være istand til at se, og give, hvad vished og tro hans egen sjæl har tilkjæmpet sig, bærende sine tvil i stilhed.

Hun var agnostiker eller næsten ligefrem ateist, blot at hendes fornegtelse var et ydmygt, blødende sinds mangel paa evne til at tro og hendes ærlige bekjendelse deraf, aldrig dogmatisk fornegtelse. „Guds-

tanken er utænkelig," sagde hun, „og sjælens udødelighed utrolig"; men tillagde saa; „men hvor *pligten* er absolut og uundvigelig."

Hun var i store træk og med mange forbehold en discipel af Auguste Comte og en tilhænger af hans positivistiske filosofi og hans „menneskehedens religion".

Naturen med dens love og kræfter er, heder det her, alt, der existerer, eller i hvert fald alt, vi kan lære at kjende noget til. Der er intet for os tilgjængeligt bagom eller bortenfor den. Er der noget, saa ligger det udenfor vore erkjendelsesevner. Istedenfor at spekulere angaaende dette ukjendte og ukjendelige, bør vi derfor langt heller give al vor tid og evne til at lære naturens indhold, dens love, kræfter og muligheder at kjende. Kun paa den vis kan vi øge livets værd og lyksalighed. Tro maa inskrænkes til kuns at betyde tillid til naturens love. Religionen maa indskrænke sig til lydighed mod disse love og begeistring for alt, de aabenbarer som sandt og ret.

Men *naturen* maa vi huske indeholder saa uendelig meget. Og det er allerede blevet paavist, at George Eliot ikke var tilbøielig til at udelukke fra den natur, der maa undersøges og dyrkes, noget felt af livet. Ogsaa de høieste idealer, de dybeste sjælens længsler er dele af naturens orden. Profeter og martyrer, digtere og musikere og alle deres toner, ord og fantasier hører naturen til. — Desuden havde George Eliot optaget meget fra Spencers filosofi, særlig hans bekjendte „store uerkjendelige", som underligger alt, er det usynlige, ufattelige, almægtige, væsensgivende. Alt i alt. Og i det hele var Comtes og Spencers filosofiske systemer smeltet sammen i hendes hjerne. Hun fandt hos den sidste den plads for mysterium, mystik og mulighed, det perspektiv og den frihed og ubegrænsethed, som hendes aand trængte, og som Comte mangler. Den sidstes forsøg paa at *opkonstruere* en ny „menneskehedens religion" interesserede hende ikke.

Heller ikke paa noget kommende liv turde hun altsaa tro. I hvert fald, mente hun, er det ørkesløst at spekulere derover. Den eneste lykke og det eneste gode, menneskene nogensinde kan opnaa, maa de vinde nu og her i dette liv; ikke gjennem overnaturlige magters hjælp, men ved naturkræfter og naturloves medvirken, ved at leve som de naturens etiske love tilsiger, der holder os mennesker i sit greb.

„Alt hvad vi haaber at finde af godt og skjønt, det maa vi finde her i vort jordeliv. Der er ingen løn i himlen for de her forfulgte, ingen vinding der for, hvad der tabes her, intet smil der for de taarer, som her fældes. Der er ingen dommens og opreisningens dag. Døden er det evige punktum. — Der er ingen styrende, retfærdig Gud, ingen alfader og ingen

hjælp for mennesket uden i dets egen kraft og i medmenneskers kjærlighed og barmhjertighed. Menneskene er som en familie af forældreløse børn, der helt er overladt til sig selv i verden. Her er de nu engang og faar se at stelle sig, som de bedst kan. — — Men siden dette liv er alt, saa bør det os ogsaa at gjøre vort yderste, for at det kan blive til en rig velsignelse for alle. Siden der intet kjærligt forsyn findes i himlen, saa lad os trække os desto nærmere sammen, holde desto mere af hinanden og oprette et gjensidigt forsyn iblandt og mellem os her paa jorden. Siden der ingen himmelske goder venter de ulykkelige, saa lad os dele vore jordiske goder med dem. Og siden der ingen himmel er hinsides graven, saa lad os se at vinde en og bygge en her. Den høieste himmel, vi kan tænke os, bestaar vel ikke i andet end renhed, kjærlighed, sandhed og godhed. Den himmel kan vi leve i her, den er „i os“.“

Nogenlunde saaledes var hendes eget livssyn, og det farver den baggrund, hvorimod hendes billeder tegnes, hvormeget hun end søger at holde den negative del deraf udenfor. Det skaber den atmosfære, hvori hendes personer bevæger sig. Det former de store træk i det livs- og verdensbillede, som hun giver. Karaktererne staar der som sagt, som de er i livet. Men livet selv, dets natur og dets love støbes gjennem George Eliots egen aand som form. Som helhed bliver derfor ogsaa hendes bøger til en række positivistiske eller agnostiske livsbilleder eller samler sig til et stort verdensmaleri i positivismens og agnosticismens aand. Hun er den eneste store forfatter, der har givet os et saadant. Andre har kritiseret og skildret tvil og fornegtelser. George Eliot søger i Comtes fodspor at reise det nye, give dets positive del, — ser hele verden som en troende positivist.

Og det er et vakkert, gribende og løftende billede, vi her staar overfor. Nobelt i hvert et træk. Men — der ligger dog en melankoliens luft over det hele. Det er graat. Karaktererne er ædle, saa ædle, at de fortjente en bedre verden at leve i, føler vi. Menneskene er for gode for det lidt trøstesløse universum, hvori de lever. Der *burde* være en himmel, — *burde, burde* for slige som Dinah Morris, Romola, Mordecai og alle de andre. Det er en daarlig verden, som ikke kan skaffe den, en daarlig verdensøkonomi, der lader saa meget herligt liv gaa tilspilde, just som det modnes. Der burde være en Gud, en alfader til at glæde sig over slige mennesker og favne dem til sit bryst, naar de har „stridt ud“. Og jo mere man ser paa George Eliots verdensmaleri, desto mere føler man sig overbevist om, at saa er det. Hun har udeladt noget. Og hendes billeder er blevet lidt for graa og flade derved. Livet derude under Guds deilige blaa himmel er alligevel større, høiere under taget, rummeligere og mere smilende.

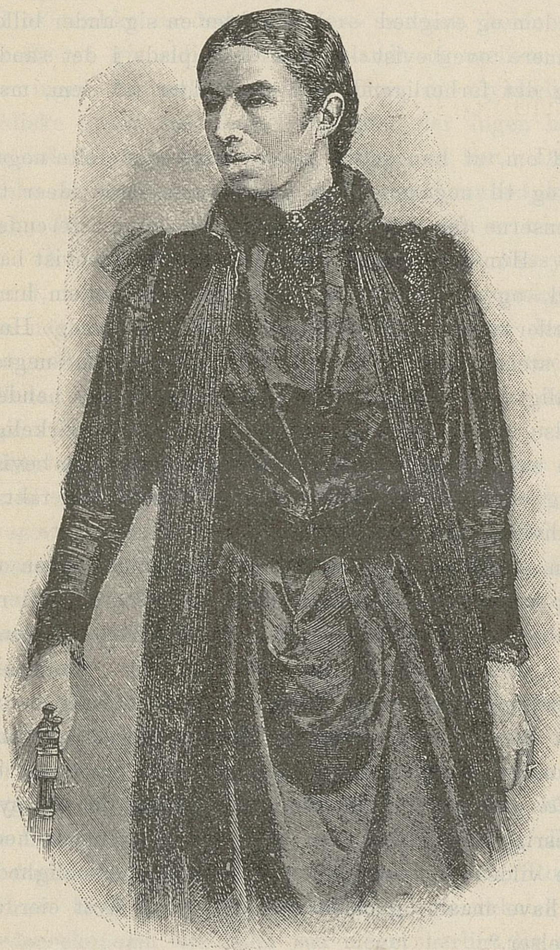
Der er længsler og instinkter i os, der sprænger billedets ramme. Der falder et lys ind i vort liv, der gaar en frydesang igjennem den hele natur fra fuglens kvidren til sjælens haab, som ikke har faaet plads i billedet. Derfor er det ikke livet helt, som det er. Vakkert, herligt, prægtigt er det, saa langt det rækker; kun falskt i rammen, i grænserne, i hvad det udelader, i sammentrængtheden, fladheden, mangelen paa endeløs høide og forsvindende perspektiv. Guddom og evighed — derom føler en sig under billedets betragtelse mere og mere overbevist — maa have plads i det sande livs- og verdens-maleri, og det forherligende lys, der falder fra dem, maa spille henover alt.

Og vi har vidnesbyrd om, at hun selv i sin dybeste sjæl følte noget lignende. Hun var for klog til nogensinde at ophøie sine egne ideer til ufeilbare dogmer, eller grænserne for sine egne tanker til det existerendes og til sandhedens grænser. Hun forstod, at enhver — hvor overbevist han end føler sig, kan tage feil, og at der findes uendelig mere mellem himmel og jord end hendes eller nogen andens filosofi har drømt om. Hun blev derfor aldrig helt ud ateist, just fordi hun ikke vilde *absolut* negte, hvad der syntes *hende* umuligt og utroligt. Der spøgte altid dybt i hendes sjæl en anelse om, en følelse af, at der dog kanske var sandhed, virkelighed i de store tanker, hun saa sig nødt til at forkaste af mangel paa bevis, — at vore ideer om Gud og udødelighed dog tilsidst turde staa som fakta, de med, — og i saa fald hvilke fakta!

„Jeg har,“ sagde hun, „intet at sige mod den tro, der er en famlen og raaben efter haab og hjælp ud af menneketrængslens og menneskenødens sorte svælg. Jeg længes blot efter at hjælpe (om hjælp er mulig) dem, som mangler al saakaldt „trøstende tro“, og som dog, for sin sjæls sundhed og liv, trænger kraftige livsmotiver. Men det styrker mig netop og giver mig mod og kraft at vide med vished, at der naturligvis for mine egne kræfter og min personlige erfaring gives *grænser, som ingenlunde er de samme som det existerendes grænser*, og at disse maa skjule for *mit* syn mange store og velsignelsesrige muligheder for vor lidende menneskehed. Den mest trøstesløse tanke vilde det være, at vi i vor egen personligheds erfaring og viden skulde have maalt og omskrevet alt, hvad livet eier af aandelige goder og velsignelser.“

Mrs. Humphry Ward.

Mrs. Humphry Ward, hvis billede „*Kringsjaa*" her bringer, vil være mange af læserne bekjendt fra den ene eller anden af hendes to helt verdensberømte bøger *Robert Elsmere* og *David Grieve*. Den første gjorde en aldeles fænomenal lykke, særlig inden den engelsktalende verden, hvor den paa et par aar udkom i oplag paa oplag, til det i Amerika syntes, som om ikke en levende sjæl over 10 aar kunde have undgaaet at blive forsynet med en *Robert Elsmere*. Den var det staaende samtaleemne i lang tid overalt. Der prækedes over den og holdtes foredrag om den og skreves om den i det vide og brede. Og bogen er vel værd at læse, tankefuld, interessant og velskreven. Men dens umaadelige popularitet skyldtes utvilsomt mere det faktum, at den i rette tid tog op et spørgsmaal, der allerede laa ulmende i alle sind, end dens eget indre værd. At sammenligne den med George Eliots verker er ikke at komplimentere de sidste, om den end utvilsomt indtager en ganske høi rang blandt senere aars romanliteratur. *Gladstones* sterke anbefaling gjorde jo ogsaa meget til at skabe bogen og dens tanker et verdensmarked. — Det er det moderne opbrud i den teologiske og religiøse verden, som forfatterinden behandler i novellistisk form, idet hun samtidig gjør et forsøg paa inden fortællingen at opkonstruere en ny religion eller kirke, — et forsøg, der lider af svære og sjæbnesvangre mangler. *David Grieve* sættes af de fleste, som har læst den, høiere end *Robert Elsmere*; men dens længde virker afskrækkende.

Mrs. Humphry Ward.

Forfatterinden er født i Tasmanien i 1851. Hun er af gammel literær og frisindet-religiøs slegt og gift med forfatteren Thomas Humphry Ward. Foruden de nævnte bøger har hun ogsaa skrevet to mindre kjendte samt en oversættelse, og desuden en hel række tidsskriftartikler om literatur, politik, kunst, teologi og religion. Hun bor i London.

Det nationalistiske program.

(Efter *Edward Bellamy**) i „*The Forum*").

Nationalisme er økonomisk demokrati, — det demokratiske princip, overført fra det rent politiske til det socialøkonomiske omraade. Den sætter sig som maal at afskaffe de riges herredømme og at anvende den demokratiske idé paa rigdommens produktion og fordeling. Den søger at gjøre en ende paa de rige privatmænds uansvarlige kontrol og magt over alle det menneskelige samfunds økonomiske interesser, og at lade disse afløses af ansvarlige, offentlige funktionærer. Eller man ønsker at bringe vort industrielle og økonomiske liv i samklang med det politiske ved at gjøre det til gjenstand for samme folkelige selvstyre og fællesskab og underlægge det samme princip „ved alle, for alle," hvorpaa de Forenede Staters politiske forfatning er grundet. Som det politiske demokrati søger at beskytte borgerne mod enhver form af politisk tyranni eller undertrykkelse, saa søger nationalismens økonomiske demokrati at skaffe dem beskyttelse mod enhver form af tyranni og undertrykkelse, hvortil industri og penge byder sig. Uden dette nationalismens sociale demokrati kan aldrig det politiske holde sine løfter og sikre samfundets medlemmer de rettigheder og friheder, om hvis værd, det har belært os, og hvis opnaaelse det har lovet.

Hvad der retfærdiggjør en slig bevægelse som den nationalistiske i Amerika, lader sig i korthed udtrykke som følger:

Det er indlysende, at den maade, hvorpaa samfundets økonomiske interesser og liv varetages og organiseres, er af større betydning for dets medlemmer end noget andet. De Forenede Staters økonomiske system var inden nulevende mænds erindring af en slig art, at det aabnede en fri mark for hver enkelts arbeide og foretagsomhed og gjorde det muligt for

---

*) Edward Bellamy er forfatteren af den velkjendte socialistiske roman „Et tilbageblik" og lederen af den saakaldte nationalistiske bevægelse i de Forenede Stater, der særlig har sit tilhold i Ny England-staterne og væsentlig omfatter den velstaaende middelklasse. Mange ledende mænd bekjender sig til den. Inden samtlige kirkesamfund har den fundet ivrige talsmænd og betydelig tilslutning.

alle at skaffe sig et godt og rundeligt udkomme, og som følge deraf herskede der indtil senere aar en høi grad af tilfredshed med det bestaaende blandt folket.

Men ved en økonomisk og industriel revolution, der savner sidestykke i historien, er alt dette blevet helt forandret paa 30, — ja væsentlig blot i løbet af de sidste 20 aar. Istedetfor en fri mark for den enkeltes foretagsomhed, viser nu vort økonomiske system os en række af sterkt centraliserede industrielle regjeringer bestaaende af private rigmænd og udøvet alene for deres eget bedste. Og disse regjeringer monopoliserer saavel folkets arbeide som udbyttet deraf. Om fri konkurrance er der ikke længer tale. Den enkeltes foretagsomhed har ingen fri mark. Han maa give sig i tjeneste hos en af de store og rige korporationer og leve ved dennes naade og som dens vassal.

Og skjønt disse vore industrielle og økonomiske herskere kontrollerer interesser, der er af uendelig meget større betydning for os end dem, der er underlagt den politiske (saakaldte) regjering, og medens medlemmer af den sidste vælges af folket og staar det til ansvar, saa har folket ingensomhelst indflydelse paa disse mægtige herskeres udkaaring. De holder uden ansvar ved tilfældets eller arvtagerens naade det hele folks daglige brød og hele existence i sine hænder.

De gamle konger og politiske herskere skjulte dog i hvert fald sin magt under vakre navne og høitklingende fraser. De styrede ved „Guds naade“ og for folkets vel. Vore nuværende økonomiske herrer benytter ingen slig maskering. Med brutal ærlighed erkjender de, at de har sin magt, fordi de evner at trodse al modstand, og at de udøver den ene og alene til egen fordel og fortjeneste.

Denne revolution er en nødvendig følge af dampens, elektricitetens og maskineriets storartede udvikling. De har gjort industriens koncentration til en økonomisk nødvendighed. Vi kan ikke længer gaa tilbage paa denne vei. Den gamle smaaindustri med sin frie konkurrance er et for altid tilbagelagt standpunkt. At revolutionen har havt saa skjæbnesvangre sociale følger kommer af, at folket ikke har havt sine øine aabne for udviklingen og har tilladt dens frugter at falde i enkeltmænds hænder. Koncentrationen er uundgaaelig, men det hele folk maa nyde godt af den.

For tiden eies det halve af al rigdom i de Forenede Stater, den rigdom, hvoraf alle vore 70 millioner maa leve, af 31000 enkelte mænd. Og ifølge aaret 1890's statistik eiedes da 71 pct. af unionens samlede rigdom af 9 pct. af folkemængden, hvad der altsaa blot overlod de øvrige 91 pct. af befolkningen 29 pct. af rigdommen til fordeling. 4074 enkeltmænd

eier en femtedel af den hele rigdom eller næsten lige saa meget som de ovennævnte 91 pct.

Er ikke dette tal til at faa forstand af? — Historien kjender intet sidestykke til en slig total expropriation af det hele folk paa saa kort en tid. I Europa er den resultatet af aarhundreder, en fortidsarv. Hos os er den foregaaet paa de sidste 20 aar. Vi har seet det gaa for sig under vore egne øine.

Og denne revolution maa gaa endnu videre, til praktisk talt det hele land og alt, det indeholder, eies af nogle tusen almægtige rigmænd. Hvad gavner os saa politisk frihed og konstitution? Kan en stemmeseddel give os brød? Kan vakre ord frigjøre os fra den mand, hvis tjeneste vi ikke kan forlade uden at overgive vor familie og os selv til sult?

Og de sociale følger? — Indtil nylig var det vore statsmænds høie ord, at i vore farmere og deres tilfredshed havde republiken sit bedste og sikreste værn. Sidste valg opviste næsten en million socialistiske stemmer blandt vore farmere, og enhver véd, at utilfredshed nu hersker blandt dem i høiere grad end blandt nogen anden klasse. Det nye industrielle system har udsuget dem og drevet dem til fortvilelse. De er vor mest revolutionære folkeklasse idag. — Og ikke stort bedre er det blandt arbeiderne. Den tilfredshed, vi kjendte i tidlidere aar, er borte. De føler sig under et større og større tryk. Uro, ufred, mistænksomhed og strid har taget den gamle tilfredsheds plads. Vi oplever, at republikens tropper maa nedskyde streikende arbeidere, som var vi i Europa. — Og vi begynder jo allerede ogsaa her i den Ny Verden at tale om „klasser“, en øvre og en lavere „klasse“.

Det er denne faktiske stilling, der har fremkaldt nationalismen.

Gaa tilbage, kan vi ikke, om vi vilde. Smaaindustrien lader sig ikke gjenindføre. Den frie konkurrance, hvad man end mener om den, er det forbi med. Vi maa finde os i den industrielle koncentration og den storindustri efter gigantisk maalestok, som vor tids opfindelser har affødt. Vi kan alene redde os fra de resultater, vi allerede i vort land ser af den, ved at gjøre disse mægtige interesser og forretninger, hvoraf ofte hundrede tuseners daglige brød er afhængig, til offentlige interesser og sager. Folket selv maa overtage deres ledelse. Der er ingen anden udvei. Økonomisk oligarki eller økonomisk demokrati. Nogle faa styrende og kontrollerende vort hele økonomiske samfundsliv til egen fordel og uden ansvar, eller det hele folk styrende det ved folkevalgte, ansvarlige agenter og til det fælles bedste. Det staar ikke i den menneskelige tankes magt at finde nogen mellemvei.

Nationalismen vælger den sidste udvei. Den er blot den gamle kamp

for frihed og ret under nye forhold mod nye tyranniserende magter. Den er blot hævdelsen af det gode gamle demokratiske princip paa et nyt omraade, hvor det paa grund af tidens udvikling nu maa hævdes og seire, skal ikke demokratiet selv gaa tilgrunde eller blive blot og bart skin, skal vi ikke henfalde under det mest ansvarsløse, brutale og forfærdelige faamandsvælde, menneskeheden nogensinde har kjendt.

Vi holder da paa, at et folks industrielle liv som dets politiske bør underlægges en styrelse og ledelse af folket, for folket og ved folket. Det vil sige, at alle de store industrigrene maa *nationaliseres*, underlægges folkets kontrol. Deraf navnet.

Man indvende ikke længer, at dette er umuligt. Vi ved, at det ikke alene gaar an; men at industriens og forretningslivets egne love kræver det og fører i den retning. Hvad er en „*trust*“ *) andet end nationalisering af en hel industrigren — med den forskjel rigtignok, at „*trusten*“ er organiseret til privat fordel. Men det faktum, at disse nationale „*trusts*“ daglig tiltager, og at eierne tjener penge ved saaledes at nationalisere sine forretninger, viser noksom, at det ikke alene gaar an, men at det er praktisk og økonomisk. Den *nationale* stat er ikke andet end denne bevægelse mod dannelsen af „*trusts*“ helt gjennemført og disse underlagt offentlig kontrol og administreret for det fælles bedste istedetfor til den enkeltes fortjeneste. Praktisk seet er derfor sagens udførbarhed fuldt paavist. Vi *har* allerede den industrielle organisation, som nationalismen forlanger. Forretningslivet har selv af egen drift besørget det. For os staar det blot tilbage at sige: „Gjennemfør den helt og *demokratiser* den.“

Det er det hele. — „*Trusts*“ for det fælles bedste istedetfor til den enkeltes fortjeneste og alles udsugelse og undertrykkelse.

Der bliver ikke under nationalismen „mere regjering“. Der bliver blot en anden og ansvarlig regjering istedetfor en uansvarlig og temmelig vidløftig. Thi de store rigmænd regjerer os *nu*. Samfundets styrelse bliver tvertom simplificeret, og alt kommer under skarp og vaagen kontrol.

Indførelsen af „*trusts*“ til privat fordel har noksom bevist, at i denne retning ligger store besparelser, mere effektivt arbeide og i det hele en mere økonomisk organisation af det industrielle liv. Den *nationale* stat vil give os paa billigste vis, med mindst muligt udlæg af arbeide og kapital, de største resultater. Den nuværende ordning ødsler med arbeide, tid og penge. Eller den nationale stat vil sætte os istand til at naa en materiel

* En „*trust*“ er en sammenslutning af alle forretninger af samme art inden et helt land saaledes, at de alle styres og ledes fra et eneste centralkontor. Der er allerede i de Forenede Stater over 50 slige „trusts“.

udvikling høiere, end vi under bestaaende forhold tør eller kan drømme om engang.

Nationalismen forsøger ikke at skildre eller fremstille den kommende stats endelige ordning i alle dens detaljer. Vi erkjender, at det er ugjørligt; følgerne af de forandringer, der ligger mellem den og os, lader sig ikke i alle dele forudse. Vi hævder blot det princip, hvorefter der maa handles, og vil gjennemføre det skridt for skridt, som omstændighederne tillader. Eftersom det gjennemføres, vil vi se tydligere, hvad det næste skridt maa blive, og hvad det endelige resultat vil vorde.

Vi agter at begynde med de forretninger og industrigrene, som nu nyder særlige privilegier og fordele, som jernbaner, telegrafvæsen, sporveie, elektriske belysningsbolag, vand- og gaskompanier og lignende, der allerede i Europa for en stor del er nationaliserede. Vore jernbaner beskjæftiger i det hele omkring 1,000,000 mænd eller brødføder ca. 4 millioner mennesker. Vi vilde begynde med at faa denne mægtige industri ind under offentlig kontrol og disse arbeidere under offentlig beskyttelse. Det vilde snart føre med sig nationalisering af beslegtede og forbundne industrigrene, som jernindustrien, der brødføder ca. 2 millioner mennesker, og som allerede er paa god vei til at nationaliseres af sine nuværende eiere, hvad drift og ledelse angaar. — Den ansvarsløse udhugst af vore skove fra privates side har allerede gjort det i mange stater til en livssag at nationalisere den hele tømmerindustri eller underkaste den en kontrol, som eierne neppe længe vilde taale. — Overalt hvor et nationalt monopol ved dannelse af „*trusts*“ og lignende er kommet istand, der bør staten gribe ind og overtage det hele. Brand- og livsassurance burde strax kunne gjøres til nationalsager, hvorved de assurerede vilde faa øget betryggelse og sikkerhed for sine indsatte penge.

Det er ikke meningen, at staten skal overtage alt forretningsliv. De enkelte kommuner og byer vil overtage det, som nærmest angaar dem.

Videre forlanger vi, at staten skal tage sig af de arbeidsløse og sørge for, at de faar arbeide. De arbeidsløse repræsenterer unyttet arbeide. Og arbeide er rigdom. Der behøves ingen barmhjertighedsfølelse at indgaa i denne sag. Ethvert samfund staar sig paa at benytte al den arbeidskraft, hvorover det raader. Det er blot daarlig ledelse, der lader tusener af dygtige hænder ligge ledige. En dygtig styrelse maa altid kunne finde god og indbringende anvendelse for dem. Overproduktion er jo blot en dum talemaade. Overproduktion er en umulighed. Det er underkonsumtion, man mener, naar man bruger ordet, og denne er blot en følge af vor elendige social-økonomiske ordning, hvor de, der trænger og har arbeide at give for, hvad de trænger, ikke kan faa sit arbeide ombyttet mod de ting,

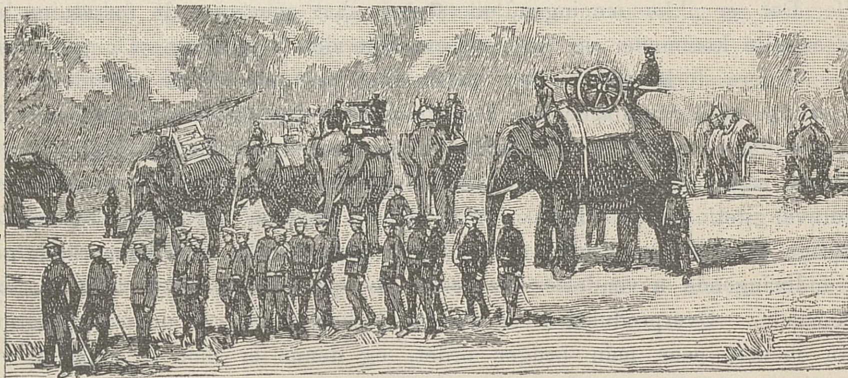
de behøver. Man taler om overproduktion af skotøi, hvor det halve folk gaar barbent!

Tilslut mener nationalismen, at det maa komme til, at fuldstændig økonomisk lighed raader, at enhver udfører det arbeide, hvortil han er bedst skikket, og derfor faar sin lige del af nationens rigdom.

Faa synes endnu at forstaa, at nationalismen slet og ret er det eneste økonomiske system, der gjør fortsat demokrati mulig. Man anser det som et af mange mulige forslag til det sociale spørgsmaals løsning, — en af mange tænkelige drømme om det vordende samfund. Det er ikke saa. Der er blot en vei til at frelse os fra industrielt og økonomisk faamandsvælde, og den vei heder nationalisme. Der er blot to maader, hvorpaa samfundenes liv kan ordnes, enten gjennem styrelse og ledelse af enkelte til de enkeltes fordel eller gjennem styrelse og ledelse af alle til det fælles bedste. Den tid er kommen, da folkene maa afgjøre, hvilken af disse to mulige samfundsordner de vil underkaste sig, — nationalismen eller faamandsvældet ved pengenes og industriens magt. Enten — eller.

Ikke paa aarhundreder — kanske aldrig — har mænd og kvinder havt anledning til at begaa saa skjæbnesvanger en feiltagelse, som den *de* gjør sig skyldige i, der stiller sig paa den gale side i dette demokratiets endelige og afgjørende hovedslag.

Fra Siam.

Elefantartilleri.

Muhammedanismen og kristendommen.*)

(Efter professor *Max Müller* i „*XIXth Century*“).

Det er, siger Max Müller, en i begyndelsen underlig men afgjort behagelig følelse, der griber en, naar man ved at leve iblandt en muhammedansk befolkning opdager, at angaaende alle vanlige emner er deres tanker og vore tanker, deres følelser og vore følelser, deres motiver og vore motiver aldeles de samme. De gjør, hvad ret eller uret er, paa samme vis og af samme grund, med samme fred eller nag i samvittigheden som vi. Taler de om religion, hvad de sjelden gjør, saa taler de derom paa samme vis som vi; om Gud f. ex. som al verdens herre og styrer, som absolut retfærdig og dog ømt barmhjertig. Og de opfører sig og handler, som var de fuldt og fast overbevist om, at et godt liv vil finde sin løn, et ondt sin straf i dette eller et kommende liv. De er overordentlig sandhedskjærlige og giver os sin tillid og fortrolighed mod vor. Er da disse, spørger man uvilkaarlig sig selv, de vantroende og hedninger, for hvem vi har pleiet at bede? Og er deres religion falsk, medens vor er sand, deres moral raadden, medens vor er ren og sund?

Deres skikke er utvilsomt for en stor del forskjellige fra vore, men de bliver os sjelden ubehagelige. Ifald deres liv i sin helhed kan siges at være resultatet af deres religion, saa maa vi ærlig tilstaa, at i mange punkter overgaar disse hedninger og vantroende os kristne. Der er ingen *magt* anvendt i muhammedanske lande for at hindre drik og drukkenskab, og jeg maa tilstaa, at blandt de høiere klasser (som *overalt* har en overflod af skabbede faar) er totalafhold ikke længer almindeligt; men befolkningens store masse, middelklassen saavelsom de lavere klasser, er i muhammedanske lande paa dette omraade *helt fri* og dog aldeles *ædruelig*. Forholder det sig saa, som en velkjendt engelsk dommer har udtalt, at

*) Om det end ikke gaar an at opstille ens egen mening mod saa fremragende en autoritets som Max Müller, hvor det gjælder faktiske forhold, saa maa det dog være tilladt at afvige lidt fra ham, hvor det gjælder slutninger og rent personlig opfatning. Og mig forekommer det, som gjør forfatteren vel store anstrengelser for at gjøre muhammedanismen til en mere aandelig og kristendommen mere lignende religion, end den er. Mig synes Muhammed nærmest som en af de gamle jødiske profeter *født efter Kristus* og under noget andre forhold, — og ikke som en af de største af disse. En forkvaklet jødedom med kristne iblandinger gjør koranen nærmest indtryk af at give. Dog alt med den egte personligheds og originalitets præg. En stor, ærlig mand, der dybt følte livets alvor og guddommelighed og med sine bedste evner søgte at give dette alvor og denne guddommelighed form og udtryk i ord, — en stor mand og profet, men med sine feil og mangler, der er iøinefaldende nok i koranen ogsaa.

næsten alle forbrydelser iblandt os skyldes drukkenskab, hvordan kan vi da undgaa at beklage, at vor kristne religion og dens tjenere ikke har magtet at udøve saa heldbringende en indflydelse over vestens folk, som koranen og dens forkyndere har øvet paa Asiens! Hvordan kan vi undgaa at ønske, at de maatte blive istand til at frembringe i samme retning de samme resultater, som koranen har sikret sine tilhængere i over tolv aarhundreder allerede!

Og der er et andet vigtigt punkt, hvor de staar høit over os. Om jeg tør tro mine mange tyrkiske venner, findes der ikke en eneste muhammedansk kvinde, der fører et aabenlyst usædeligt liv. Sikkert er det, at slige ting, som trænger sig ind paa ens syn og følelse i hver af vestens storbyer, er aldeles ukjendte, hvor koranen hersker. Drukkenskab og prostitution har den afskaffet. Heller ikke kjender den muhammedanske verden til, at unge ugifte mødre tager sig selv eller sit afkom afdage af fortvilelse over den stilling, hvori de er bragt.

Havde det ikke været for den *politiske* rolle, som Muhammeds efterfølgere har spillet i verdenshistorien, saa vilde koranen og dens religion være blevet mødt som allierede baade af kristne og jøder, — i hvert fald *burde* de være blevet saaledes mødt. Det var ikke i begyndelsen en ny eller fiendtlig religion; det var, som Muhammed selv forsikrede, den gamle Abrahams religion forkyndt til Arabiens uvidende og afgudsdyrkende stammer.

Arabien havde længe før været delvis befolket af jøder og kristne. I aaret 342 sendtes en italiensk biskop til Arabien med tilladelse til der at bygge tre kirker. Flere stammer omvendtes til kristendommen. I Sana var der paa Muhammeds tid en prægtig kirke, hvortil den kristne konge af Abyssinien beordrede sine arabiske undersaatter at valfarte istedetfor til Mekka. Dette paabud førte til en krig i det selvsamme aar, hvori Muhammed fødtes. Profeten selv undervistes i kristendommen af Jabr og Yasâr, som siges at have forelæst ham baade det gamle og det nye testamente. Og hans første hustru, Khadijah, med hvem han leved i et yderst lykkeligt og vakkert monogamisk egteskab til hendes død eller i 25 aar, var tilligemed sin fætter Waraka mistænkte for at være kristne. Khadijah øvede en overordentlig stor indflydelse over profeten, ogsaa over hans offentlige og religiøse arbeide. Hun var den første til at tro paa ham og stod trofast ved hans side, medens han endnu selv tvilte paa de tanker og røster, der bares ind paa ham. I hvert fald kjendte hun til kristendommen. Blandt de hustruer, som profeten tog efter Khadijahs død, finder vi en jødinde og en kristen kopterinde. Blandt hans raadgivere møder vi en kristen munk. Det er saaledes umuligt for nogen historiker at betvile, at Muhammed baade kjendte jøde- og kristendom, og var paavirket af disse, ja

endog velvillig stemt mod dem. En tid maa det næsten have seet ud, som var Muhammed blot grundlæggeren af en ny jødisk eller kristen sekt. Ikke alene forkyndte han sin religion ikke som noget nyt, men blot som den, der var givet Abraham; men han omtalte baade det gamle og det nye testamente som „Guds ord“ og satte Jesus høit over alle profeter, ogsaa over Abraham. Han brugte om ham den titel, der for Muhammed var den høieste han kunde give, nemlig „Guds ord“. Ved de andre profeter var Guds ord kommet til menneskene, men i Jesus var ordet selv. De andre talte derom, Jesus *var* det. — Han omtaler ham ogsaa som Guds aand. Og intet andet menneske, allermindst sig selv, giver han disse titler. Han var blot en profet som de andre, „blot og bart et helt almindeligt menneske,“ forsikrede han stadig, hvem Gud havde værdigedes at sende som forkynder af sit ord til de stakkels uvidende araber. Selv var han saaledes, om end den sidste af profeterne, efter eget udsagn slet ikke den største.

Alt hvad han ønskede at gjøre, var at rense religionen, det vil sige jødedom og kristendom, fra hvad der forekom ham falskt deri. Den kristendom, som han lærte at kjende, var uheldigvis en af de mest forkvaklede former af den. Det nye testamente og Jesus anerkjendte han som af Gud, men ikke alle de teologiske tillæg, der overlaa den asiatiske kristendom paa de tider. Særlig var den form af treenighedslæren, der her havde fundet tilhold, modbydelig. Den havde i virkeligheden udartet til en lære om tre guder, og treenigheden nævntes af en af disse sekter som bestaaende af „Faderen, Maria og deres søn“. Overalt tilbades Jesu moder paa samme vis, som afgudsdyrkerne tilbad sine gudinder. Det var dette, der stødte ham bort fra kristendommen — den eneste kristendom han kjendte. Særlig var Maria-dyrkelsen ham modbydelig; men ogsaa den krasse form, hvori selve treenighedslæren fremstilledes, var ham uantagelig. „De er de vantroende,“ udbryder han, „som siger: Sandelig Gud er Kristus, Marias søn; medens Kristus selv sagde: Tilbeder Gud, o folk, min herre og Eders herre.“ En mere filosofisk tolkning af treenighedslæren havde muligens ikke saaledes stødt ham bort. Kristne teologer og selv de trangeste skoler maa da ogsaa indrømme, at det blot var Muhammeds hensigt at forkynde en renset kristendom. Og hr. pastor Marcus Dodds, hvis ortodoxi nu er hævet over al tvil, har udtalt, at havde profeten blot kjendt Jesu sande karakter, saa „havde den kristne kirke talt en stor reformator mere.“

Det er nu for sent at beklage, at Muhammed ved den asiatiske kristendoms korruption dreves ud fra kristenheden og blev grundlægger af en ny religion istedetfor en mægtig reformator af den gamle. Jeg har

stadig i samtaler med tyrkiske venner fundet, at den dybere forskjel mellem kristendom og muhammedanisme er meget liden, og at de to, ifald det ikke havde været for disse tidlige forvanskninger og misforstaaelser, kunde have været og vilde været ét.

Der er sex hovedpunkter i en muhammedaners trosbekjendelse og ingen af dem byder paa nogen uovervindelig vanskelighed for sammenslutning med de kristne. De er: Guds énhed, tilværelsen af engle, visse bøgers inspiration (indbefattet vor bibel), visse profeters sendelse og inspiration (indbefattet alle, som vi kjender, plus Muhammed), dommedag, Guds styrelse og ledelse af alt.

Hvad det første punkt angaar, saa var jeg istand til at overbevise mine venner om, at der ikke mellem den ortodoxe kristne treenighedslære, ret forstaaet, og deres syn paa og dogme om Guds énhed er nogen videre forskjel.

Hvad inspiration angaar, saa skiller muhammedanerne mellem to slags inspiration, den bogstavelige, hvor ordene selv er direkte givne af Gud, og en anden mere aandelig og organisk og mindre ydre og mekanisk, hvor blot profetens egen aand saa løftes og oplyses ved guddommelig hjælp og magt, at hans egen tænkning og søgen fører ham til at se dele af sandheden. I saa fald er *ordene* hans egne. I koranen skiller muhammdanerne mellem disse arter af inspiration. Og som ingen muhammedaner negter, at Jesus talte fra Gud eller var inspireret, saa burde vel heller ingen kristen behøve at negte, at Muhammed eied denne anden art af inspiration.

Dogmet om inspirerte profeter er eget for muhammedanismen i den fyldige form, hvori det der gives. Der læres, at Gud i alle lande og til enhver tid har sine profeter, gjennem hvem han taler til menneskene og leder dem. Det er en lignende tro, der ogsaa gjenfindes i buddhismen. *Såkyamuni,* der almindeligvis kaldes Buddha, og hvis lære buddhismen er, var jo nemlig efter eget udsagn blot en af en hel klasse og række af buddhaer, der i slegt efter slegt og over den hele jord opstaar for at frelse menneskene fra synd, sorg og elendighed.

Det er ofte blevet sagt, at en religion, der lærer hvad koranen gjør om det kommende liv, maa være falsk. Jeg tror ikke det. Vi maa i alle religioner regne med en vis tilsætning af antropomorfisk sceneri; heller ikke vilde det være muligt at beskrive paradisisk lyksalighed uden ved hjælp af analogier hentede fra jordisk lykke. Hvorfor da udelukke fra tanken paa det kommende liv det, der har skaffet os mest lykke her i livet, omgang og venskab med andre personer af begge kjøn. Vi kristne

har dog malet vor himmel materiel nok, fuld af sølv, guld og ædle stene. Hvorfor dadle Muhammed, fordi om han satte kvindens skjønhed højere end guldets eller ametystens og derfor heller søgte at tolke og fremstille paradisets lyksalighed ved den første end ved den sidste? — Kristne synes at tro, at muhammedanerne ikke kjender andre himmelske glæder end sansernes, og at deres paradis blot er et stort harem. Intet kan være mere feilagtigt. Ofte, hvor paradisets glæder skildres, nævnes ikke hurierne, og hvor de nævnes, er det gjerne som mændenes hustruer eller venner. Og om end disse huriers nærværelse i muhammedanernes paradis aabenbarer et mindre aandeligt livssyn, end en filosof vilde godkjende, saa er der dog, hvor barnslige de end er, intet urent eller udelikat i skildringerne af dem.

Hvad flerkoneriet angaar, saa maa vi huske, at Muhammed gav love for halvvilde, barbariske stammer, hvor kvinden stod ganske ubeskyttet, med mindre hun var hustru eller havde en far eller bror i livet. Kvinden uden far eller mand var ilde stedt. Polygamiet var derfor væsentlig en social institution, tilladt og oprettet for bedre at sikre kvindens stilling og skaffe hende nødvendig beskyttelse. Det vil sige: af denne grund var polygamiet voxet op af sig selv ved omstændighedernes magt længe før Muhammeds tid. Det var en ældgammel institution, hvori ingen saa noget galt. Muhammed havde ikke anden befatning dermed, end at han gav strenge regelbundne love, sikrede hustruens stilling og ret i egteskabet og *begrænsede* det tilladte antal af hustruer. Og selv i denne begrænsede form *tolereres* blot og paabydes ingenlunde flerkoneriet i koranen. Det kan meget godt afskaffes, uden at nogen religiøs strid vækkes derved. Mange muhammedanere ønsker det afskaffet. Og her hjælper Muhammeds egne ord reformatorerne. Han sagde nemlig om sig selv for at begrænse og afsvække den autoritet, hans ord vilde faa: „Jeg er blot et vanligt menneske som I andre; naar jeg taler om religion, saa modtag og lyd mine ord; men naar jeg taler om denne verdens affærer, saa er jeg blot et vanligt menneske som I andre.“ Hans ord om egteskab lader sig saaledes, naar tiden kræver det, ændre eller sætte ud af betragtning.

Imidlertid lader der sig ogsaa sige noget for det lovfæstede og strengt begrænsede polygami. Ofte under samtale derom med tyrkiske venner har disse bragt mig til taushed ved at pege paa forholdene inden vort kristne samfund og i vore store byer og ved at spørge mig, om jeg da tror, disse er bedre og mere moralske. Værd at merke er det ogsaa, at naar en muhammedansk slavinde føder og faderen er husets herre, saa gjør koranen hende til medlem af familien og hendes barn til faderens legitime afkom og arving.

Hvad Muhammeds eget flerkoneri angaar, saa bør vi jo huske, at det

først begyndte, da han var en aldrende mand, efter 25 aars trofaste engifte med en kvinde, der var meget ældre end han. Muhammedanerne betragter dette i et andet lys end vi. De ser ikke et udslag af sanselighed deri. Men lad det være, som det vil; vi kan ikke dømme ham efter vore maal og idealer, men efter hans tids og hans lands, og vi faar da huske, at David og Salomon trods deres flerkoneri dog i vor egen bibel og af kristne lærere opstilles som og benævnes mænd efter Guds hjerte.

Dømt efter sin tids og sit lands maal, efter det kjendskab, der var tilgjængeligt for ham, var han en mand, udadlelig i alt sit liv, hengiven til sandhedens sag og sine medmenneskers frelse og bedste. Af den umaadelige magt, han ved sit blotte ord og sin personlighed øvede over dem, der kom i berørelse med ham, og gjennem disse over andre, maa vi vel ogsaa kunne slutte os til en helstøbt, egte og kraftig karakter. I den sandhedens aand, der hvisked i hans indre, gjenkjendte han Guds aand; at han tog denne stille hvisken for at være engelen Gabriels røst, viser blot, at han talte et sprog, vi ikke længer forstaar. Endelig er det betegnende for hans nøgternhed og ærlighed, at han ikke alene negtede at kunne gjøre mirakler overfor sit folk, der gjerne vilde troet hans ord derom, og som i den evne vilde seet sikkert tegn paa hans guddommelige sendelse, — ikke alene negtede at kunne gjøre dem, men ogsaa energisk protesterede mod, at visse naturlige hændelser, hvori mængden saa jertegn og mirakler til hans gunst, skulde saa tydes.

Og jeg maa tilføie, at i alle samtaler med muhammedanere har jeg fundet, at der er et punkt i kristendommen, som de altid bøier sig for og aldrig fornegter, det er det høie livsideal, som vi møder i Jesus af Nazareth, og i ham alene. Dette er og vil altid vedblive at være kristendommens sande styrke. Jesus ikke alene lærte den, men han levede den ogsaa.

Kharilaos Trikupis.

Græsk statsmand.

(Efter *Jeremiah W. Jenks* i „*Atlantic Monthly*“).

Grækenland har i den sidste menneskealder gjort forbausende fremskridt. I levevis, i velstand, i undervisningsvæsen, i kunst og videnskab, i statsstyrelse, kort: paa alle kulturomraader er det nuværende Grækenland ikke til at kjende igjen for den, der kjendte landet under det foregaaende slegtled. Som det skal være, er det jo endnu paa langt nær ikke; og mangt et feiltrin er gjort. Landbefolkningen er endnu temmelig uvidende. Landet stikker saa dybt i gjæld, at man kan tvile om dets solvens. Men fremskridtene er saa paatagelige, at fremtiden er alt andet end haabløs.

Statsstyrelsen er parlamentarisk og ledes følgelig i demokratisk aand; men neppe i noget andet europæisk land er det folkelige initiativ svagere og ledernes indflydelse sterkere udviklet. Folket følger gruppevis de store politikere.

Blandt disse politikere har i den sidste halve menneskealder ingen erhvervet tilnærmelsesvis slig anseelse som *Kharilaos Trikupis,* en mand, om hvem udlandets første autoriteter erkjender, at han i hvilketsomhelst rige vilde været en stor statsmand.

Trikupis tilhører en politiker-familie. Hans fader og onkelen Maurokordatos har begge indskrevet sine navne i landets historie. Sin opdragelse har han faaet i Frankrig og England; paa begge steder har han siden med ære repræsenteret sit hjemland som gesandt. Derfor sidder han inde med sjeldne sprogkundskaber og et fortroligt kjendskab til politiske forhold og ledende mænd ude i den store verden. Sin tjeneste i diplomatiet begyndte han tyve aar gammel i 1852. Den afsluttedes foreløbig, da han under kongeskiftet i 1863 kaldtes til medlem af nationalforsamlingen. Siden har han stadig været medlem af *Bulé*, stortinget i Athen, som repræsentant for Missolonghi eller som minister.

Af vext er Trikupis en usedvanlig kraftig kar, og hans arbeidskraft er aldeles forbausende: som finansminister og ministerchef pleier han at være i virksomhed 18—20 timer i døgnet. Hans søster beretter, at han kan gaa til sengs kl. 3 for at møde paa kontoret kl. 7 om morgenen. For tre—fire aar siden søgte oppositionen at trætte ham ud ved at holde budgetdebatten gaaende i et træk fra fire om eftermiddagen til ti næste formiddag; delt i smaa lag tog de ordet den ene efter den anden og drev paa med kritik af bagateller; repræsentanterne gabede, sov, forsvandt i restaurationsværelset — men Trikupis sad paa sin plads de 16 timer uden

at røbe træthed eller sløvhed, ja uden at nyde den ringeste forfriskning. En anden gang skal han have holdt ud i 14 timer og dá blot ved en vens fif være lokket til at faa en hvil. En slig kjæmpekraft imponerer tilhængere som modstandere. I aandssmidighed og alsidig viden skal Trikupis kunne kappes med Gladstone. Et øiebliks samtale med ham er nok til at overbevise en om, at han ikke blot er praktisk politiker og skarp menneskekjender, men tillige en sand professor i statsvidenskaberne og en dreven finansmand. Som alle dannede grækere taler han fransk til fuldkommenhed, men ogsaa engelsk behersker han aldeles og er vel bevandret i tysk.

En preussisk general erklærede, at han sjelden havde truffet en politiker saa vel inde i militærsager. Og da han i 1886—88 lod bygge græske panserskibe, forhandlede han paa lige fod med marineoffiserer og skibsbyggere om, hvad det skulde være. Desuden rækker han at følge med i de forskjelligste videnskaber: geografi, statistik, historie, naturfag; men hans yndlings-studium er arkæologi. — Trikupis har ret til en væsentlig del af takken for den græske regjerings energiske støtte af musæerne og kunstakademierne for udlændinger.

Som taler er han sit lands første mand. Det forsikres, at han har havt ordet fire timer i træk uden at fugte struben, medens hans hovedmodstander Delyannis sluger glas efter glas. Hans tale er en ustanselig brusen; han nøier sig ikke med at gjendrive, han sønderflænger sin modstander; han overbeviser ikke, men river alle med som i en malstrøm. Klar tanke og kraftig fremstilling, koldblodig dømmekraft og mod til at trænge tilbunds er hans væsentlige egenskaber paa tribunen. Ligefrem og freidig udtaler han det fornødne, som nu forleden, da han aabent tilkjendegav statsbankerotten. Hans foredrag skal udmerke sig ved en klassisk sprogtone.

Patriot er Trikupis saa inderlig som nogen, om end hans modstandere søger at sværte ham, fordi han slaar sine landsmænd koldt vand i blodet, naar brushovederne skriger „gaa paa“ i tide og utide. Under det bulgariske statskup i 1885 satte Delyannis hæren paa krigsfod for at snappe lidt land fra Tyrkiet; Trikupis gik strengt i rette med ham, fordi der blot toges halve foranstaltninger. Og ganske rigtig: før noget var udrettet, mødte stormagternes flaader og blokerede landets havne. Alt Delyannis opnaaede, var at sænke landet i en fortvilet gjæld. „Havde vi været ved magten, skulde vi ialfald øieblikkelig besat alt det land, vi kunde — og saa først aabnet forhandlinger. Besiddelse gjælder i slige tilfælde 99 af 100“. Der stikker en Machiavelli i ham. Kjækt og raskt slaar han til, men er samtidig klog nok til ikke at begaa uforsigtigheder.

I sin personlige optræden er han særlig forsigtig; saaledes har han aldrig modtaget en gave, forat han kan være tryg mod mistanke.

Sin begavelse som diplomat viste han tilstrækkelig i 1864 ved at udvirke Englands udlevering af de Ioniske øer, trods intriger fra de kløgtigste hoveder i Ruslands og Østerrigs diplomati.

Som finansminister har Trikupis muligens indlagt sig størst fortjeneste og vist den høieste begavelse. Han deler med kyndige englændere troen paa det „fattige" lands evne til at klare sig uden stadigt deficit. Derfor har han sat saa meget ind paa at skaffe gode veie og jernbaner; adkomsten til de afsides dale maa lettes. Han har bl. a. aabent øie for det indbringende i turistvæsenets udvikling. Men først og fremst har han lagt vegt paa ordningen af pengevæsenet. Uindløselige papirpenge er ikke bare en ulempe for den, som skal balancere et statsbudget, idet skatterne maa modtages i papir, medens udlandet forlanger guld baade som renter og som pris for leverede varer — men tillige en gift i alt landets omsætning. Grækenland lider under denne mare; guld holder sig i 150—175. At vælte slig en mare af sit folk, er et karstykke, som ikke ret mange statsmænd har eiet kræfter til. Trikupis har allerede én gang vist sig at være mand derfor, og han er netop ifærd med at tage det svære løft for anden gang. Naar man husker, at vovestykket maa udføres ved hjælp af nye skattepaalæg, da indser man, hvilket mod der kræves af en parlamentarisk minister for at gaa løs paa noget saadant; det ender gjerne med, at manden mister sin popularitet og taber ved næste valg. Det var i 1883—84 at Trikupis første gang tog tyren ved hornene; han fik bevilget et laan, afskaffede tvangskursen og inddrog de ufunderede seddelpenge, samt fik vedtaget de hertil fornødne nye skatter. Selvfølgelig faldt han igjennem ved valget i 1885. Da var det, Delyannis kom til roret og satte hæren paa krigsfod, hvilket medførte ny gjæld og tvangskursens gjenindførelse. Tvangskursen gjælder den dag idag; at faa den afskaffet, er det Herakles-arbeide, Trikupis for nærværende stræver med. Nye skatter maa der paany til, og Trikupis har den tro til sit land, at det kan klare byrden. Rigtignok er skatten paa et halvsnes aar voxet til det tredobbelte; men endnu ifjor var det kyndige mænds mening, at Grækenland ikke viste tegn til udmattelse.

Hvor vanskelige forholde en statsmand i Grækenland har at arbeide under, sees ved et blik paa forfatningen samt paa den praxis, denne har affødt. I de tredive aar siden kong Georgs tiltræde har landets statsform været ét kammer-systemet (som i Norge). Regjeringen har været afhængig af flertallet i *Bulé* (stortinget). Saa har det udviklet sig den praxis, at tingmændene mod at votere for et regjeringsforslag forbeholder sig en

personlig gjentjeneste af regjeringen. „Parti"-organisation gives der neppe; samtlige tingmænd agerer „vilde"; at forfølge et rent privat formaal ansees ikke for skam. Det siges, at Trikupis mindre end andre ministre tager hensyn til henvendelser fra tingmænd; han ofrer heller en stemme, end han giver efter for en skamløs anmodning om at skjænke den eller den person et embede. Ja, han har sat love igjennem, der skulde hæmme slig embedstrafik. Men naar Delyannis kommer til magten, lader han Trikupis' love ophæve, saa Trikupis maa begynde om igjen.

I det hele er Trikupis lidet tilgjængelig for personlige henvendelser, hans optræden er meget forretningsmæssig. Selv er han en utrættelig arbeidstræl, derfor forlanger han ogsaa af sine underordnede embedsmænd en flid, som de ikke altid er vant til. At logre for vælgere eller for tingmænd er noget, Trikupis aldrig nedlader sig til. Sin indflydelse, sin agtelse, hele sin magtstilling skylder han udelukkende sin uforlignelige dygtighed som administrator og som reformator. Paa dette omraade staar han absolut uden sidestykke i hele landet.

Til bedre forstaaelse af den sjeldne personlighed bør man have indblik i det græske parti-væsen. I Grækenland betyder „politisk parti" ikke andet end en dygtig politikers tilhængere i tinget. For nærværende findes der fire slige „partier", hvoraf Trikupis-partiet og Delyannis-partiet er de to betydeligste. Oprindelig tilhørte Trikupis selv Komunduros-partiet, men i 1872 vandt han ved endel reformforslag tilslutning hos fem—sex tingmænd og blev saaledes selv partichef. Partierne forfegter egentlig ikke særlige principer, de beror kun paa særlig tilslutning til den og den personlighed med høvdinge-evner. Rundt om i landet har vedkommende høvding sine haandgangne bygdehøvdinger, der leder valgene. Parti-aanden er selvfølgelig ikke sterk. Stemme-kjøb anvendes uden blu. Imidlertid vilde det være uretfærdigt at dømme grækerne som slette borgere. Tvertom: interessen for offentlige sager er almindelig, og patriotismen giver sig tidt udslag saa smukke, at mange andre folk gjøres tilskamme. Rigmænd har skjænket sit fædreland prægtige bygverker, musæer og akademier; de sætter sin ære i at smykke sit fædreland. Men i politiken evner det unge folk endnu ikke at vise sig modent.

Kun én mand i landet staar fremmed overfor alt politisk pilleri og al tuskhandel med stemmer. Derfor er Trikupis ingen afholdt mand; der staar agtelse og skræk af ham, og paa grund af sin overlegne dygtighed er han bleven en uundværlig kraft i staten. Som saa mange andre genier er Trikupis en autokratisk natur. Delyannis spenderer gjerne et glas paa en vognmandsgut — Trikupis lægger sin selvbevidsthed for dagen uden sky og ter sig med en herremands overlegenhed. Den mand gaar kun sin

egen vei bent paa, bukke sig og bøie sig er hans væsen imod. Selv pressen vover han at kimse ad. Opposition anfegter ham ikke, upopularitet heller ikke. Maa der nye skatter til, saa foreslaar han nye skatter. Kræves der besparelser, saa foretager han besparelser. Nylig suspenderede han landets gesandtskaber af økonomiske hensyn, og i 1887 lod han *Bulé* indskrænke sit medlemstal fra 250 til 150, ligeledes af sparehensyn. Selvfølgelig lod senere Delyannis tallet stige, til 207, for at sikre sig popularitet. For et par aar siden lod Trikupis vedtage en bestemmelse om, at studenterne skulde betale for adgang til universitetets forelæsninger. Studenterne gjorde vrøvl og sendte tilslut en deputation op til ministeren; før ordføreren kom tilorde, bemerkede Trikupis kort og godt: „Kommer dere som studenter eller som borgere? i egenskab af studenter har dere ikke det ringeste med at blande dere op i statssager — i egenskab af borgere er dere slette patrioter, som ikke vil være med at lette landets byrder“ — dermed vendte han deputationen ryggen og gik ind i et andet værelse. En slig optræden skaffer ikke sin mand megen popularitet.

Denne foragt for upopularitet har været det eneste svage punkt i Trikupis' politik. Han er lidt for tilbøielig til at puffe sit publikum ind paa den rette vei, istedenfor at lede og lokke det did.

Og dog er det Trikupis, som har skabt folkestyret i Grækenland. Netop Trikupis' artikler om tillid til flertallet var det, som aabnede baade kongens og folkets øine for det skadelige i valgtryk. Nu agter han altsaa at se, om der — uden smaalig stemmehandel — kan skabes flertal for hans nye forslag om tvangskursens ophævelse ved nyt laan og nye skatter; ellers forestaar statsbankerot. Trikupis har selv iaar et par gange maattet forlange henstand med endel af statens forpligtelser.

Personlig er Trikupis en fattig mand, der lever af sit arbeide og en liden arv. Han bor tilleie sammen med sin ugifte søster. Denne usedvanlig begavede dame er hans støtte i livet; dag ud og dag ind fungerer hun som vertinde overfor de uophørlige besøg og véd at vinde alle ved sin elskværdighed og sin fine dannelse. Frøken Trikupis' modtagelser svarer til førsterangs saloner i den allerstørste verden. Og hendes mægtige broder minder i mangt om selve Bismarck. De smaa forholde og det lille folks smaaskaarne politik sætter ofte den store personlighed udenfor en stund; men naar der er alvor paafærde, er han god at kunne ty til. Hvergang de smaa ærgjerrigheder har seilet statsskibet paa grund, blir det altid Trikupis, der kaldes til magten.

Notitser.

— *56,700 arbeidsløse* er der for tiden i Brooklyn, deraf 10,000 kvinder.

— De *Forenede Staters statsgjæld* beløber sig for nærværende til 3757,640,000 kroner.

— *En moderne obelisk.* Som krigermonument reises i New-York en sten, der er 14 meter høi og veier 92 tons.

— Kobber vinder ved tilsætning af 10 pct. aluminum en næsten firedobbelt styrke.

— *Den engelske geistlighed* har en samlet aarlig offer-indtægt af 140 millioner kroner.

— *Englands hø-høst* slog feil ifjor, saa der blev indført 263,000 tons hø i 1893 mod 61,000 i 1892. De 101,000 kom fra de Forenede Stater.

— *Tysklands jernproduktion* er mere end tredoblet fra 1877 til 1892, idet den er steget fra 1,600,000 tons til 5,000,000 tons.

— De gifte lærerinder i byen Adria, syd for Venedig, har nylig af skolestyret faaet tilhold om at lade sin nedkomst foregaa i ferierne!

— *Den rigeste tysker* er Albert Hoesch, hovedeieren af Hoesch-staalværket ved Dortmund. Hans aarsindtægt beløber sig til 7½ million kroner.

— *Tysklands millionærer* tiltager i antal. Bare i Sachsen var der i 1892 hele 1,120 millionærer, medens tallet i 1880 var 427. Samtidig er den høieste privatindtægt stegen fra 565,000 kr. til 1,246,000 kr.

— *Et kongerige tilsalgs.* I Berlin udbydes for tiden et kongerige tilsalgs. Dets navn er Neatupia, det ligger paa øen Toctoto nord for Ny Guinea og maaler 7 geografiske kvadratmile. For en del aar siden blev dette „rige" af sin sidste indfødte hersker solgt til en tysker, der senere døde som direktør for Guineakompaniet. Hans arvinger ønsker nu at afhænde sit arverige til høistbydende.

— *Influenza*-smitten føres ikke gjennem luften, men ved direkte berøring mand og mand imellem; saa lyder resultatet af en engelsk regjeringskommissions undersøgelser. En navnkundig strubelæge hævder, at aandedrættet er smitte-førende.

— *Verdens største bogværk* er den af de Forenede Staters regjering besørgede fremstilling af borgerkrigen i 120 bind, hvoraf de 89 allerede er udgivne. Hvert bind omfatter 1000 sider og koster staten over 70,000 kr. Der trykkes 11,000 exemplarer. Salgsprisen er omtr. 3,000 kroner.

— *Telefonere uden traad* gjennem vand er der gjort særdeles heldige forsøg med i Bristolfjorden, paa afstande op til 5½ kilometer. Den tid skal ikke være fjern, da man kan tale sammen gjennem vandet mellem Dover og Calais. Opfindelsen skyldes elektrikeren Henry Preece i det engelske postdepartement; han har syslet dermed i 10 aar.

— *Arbeids-løn* og *arbeids-udbytte.* En tysk statsøkonom, professor Schultze-Governitz, har sammenlignet forholdet mellem arbeids-løn og arbeids-udbytte i Tyskland (og Schweiz), England og Nordamerika. Hans resultat er følgende, regnet pr. arbeider:

	Uge-løn.	Uge-udbytte.	Løn pr. 100 m.
Tyskl. & Schw.	kr. 10,56	426 m.	kr. 2,28
England	„ 14,77	645 m.	„ 3,09
Amerika . . .	„ 18,31	1,097 m.	„ 1,53

Altsaa er produktet billigst, hvor lønnen er høiest. Aarsagerne er: 1) hvor menneskekraft er kostbar, anvendes kun allerbedste slags maskiner; 2) hvor arbeidet betales bedst, faar man de allerbedste arbeidere.

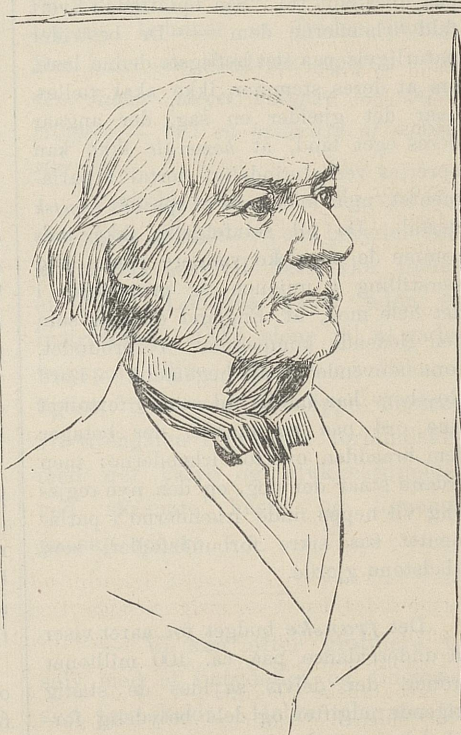
Kringsjaa.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Kristiania, 23. marts 1894.

Borgerkrigen i *Brasilien* skal ifølge telegrammerne være endt, idet den paa Rio Janeiros havn liggende oprørske flaade under admiral *da Gama* har overgivet sig uden betingelser. Officererne flygted til franske og portugisiske skibe. Der er dog det at bemerke ved disse efterretninger, om at ro og orden atter hersker i det omfangsrige land, at den egentlige fører for oprørerne var ikke da Gama, men admiral *Mello*, der *ikke* har kapituleret, men for tiden befinder sig med sit krigsskib i Santos, hvorfra han sandsynligvis med sine mænd vil begive sig til de sydlige provinser, som endnu er i fuldt oprør og ikke endnu har vist tegn til at ville underkaste sig. Foreløbig er det altsaa blot paa hovedstadens havn, at ro og orden er gjenoprettet, og at den siddende regjering har vundet en afgjørende seir. *Endnu* er ikke borgerkrigen helt endt, saaledes som det heder i telegrammerne. En anden sag er det, at denne afgjørende seir paa Rios havn kan føre til, at admiral Mello ogsaa underkaster sig, og at de sydlige, oprørske provinser indleder underhandlinger med centralregjeringen. Aarsagen til disses oprør er væsentlig af økonomisk art. De ønsker at beholde de i provinserne opkrævede toldindtægter for eget brug og ikke at udlevere dem til forbundsstyrelsen i Rio. Et kompromis med fredsslutning tør vel derfor snart kunne komme istand.

Den nye *engelske* regjering under lord *Rosebery* har allerede lidt et nederlag i underhuset, idet en under adressedebatten mod overhuset rettet resolution efter forslag af den uafhængige radikale *Labouchère* vedtoges *mod* regjeringens protest med to stemmers majoritet. Et øieblik saa det derfor næsten ud, som om den nye regjering allerede skulde maatte trække sig tilbage; men nederlaget blev dog i et senere møde gjenoprettet, idet resolutionen atter nedvoteredes efter regjeringens forslag

Gladstone.

Den første afstemning kom som en overrumpling, da forholdsvis faa parlamentsmedlemmer var tilstede. — Det bemerkningsværdige ved sagen var imidlertid, at det irske parti i underhuset stemte *mod* regjeringen. Grunden hertil var en ytring af lord Rosebery i overhuset. „*Homerule* kunde ikke gives Irland, udtalte han, før *England* selv, som det ledende medlem i de tre kongerigers kompagniskab, følte sig overbevist om sagens retfærdighed.“ Ytringen synes jo at maatte betyde, at den nye regjering ikke vil fremme *homerule*, forinden vælgerne i selve *England* giver flertal derfor. Og som bekjendt er de engelske vælgeres flertal endnu afgjort mod homerule. Den liberale majoritet i underhuset skyldes det irske parti. De faldne ord syntes derfor næsten som en udsættelse af det irske spørgsmaals løsning paa ubestemt tid. Saa opfattede i hvert fald irlænderne dem. — De bestrider naturligvis paa det heftigste denne lære, om at deres stemmer ikke skal tælles, naar det gjælder en sag, der angaar deres eget land, at *homerule* ikke kan oprettes ved almindeligt flertal i parlamentet, men maa have et specielt *engelsk* flertal. De vil selvfølgelig ikke indrømme de engelske vælgere nogen slig særstilling i unionen og protesterer i det hele mod, at England opføres som den „ledende kompagnon“ i forbundet, som udøvende en art hegemoni. — Lord Rosebery har imidlertid senere fortolket sine ord paa en maade, der betager dem braadden overfor irlænderne; men ordene staar der dog, og den nye regjering vil neppe finde irlænderne i parlamentet saa sikre forbundsfæller, som Gladstone gjorde.

Det ***franske*** budget for aaret viser en underbalance paa ca. 100 millioner kroner, der delvis skyldes de stadig stigende udgifter og dels betydelig formindskede indtægter, væsentlig paa grund af den høie beskyttelsestold. Budgettet skal bringes til at balancere, dels ved konvertering af statslaan og dels og fornemlig ved paalæg af nye skatter, særlig en direkte indtægtsskat.

Den ***tysk-russiske handelstraktat*** er vedtaget af den tyske rigsdag.

Anarkistiske bombekastninger vedbliver fremdeles og skjærper regjeringernes strenghed.

Kossuth, den ungarske frihedshøvding, er død. „*Kringsjaa*“ vil i næste hefte komme tilbage til hans personlighed.

De 25 bøger.

Da jeg er blevet mildt irettesat, fordi jeg i et tidligere hefte „sladrede“ før tiden angaaende de fra de indsendte boglister fundne resultater, saa skal jeg i fuld anerkjendelse af det berettigede i disse forestillinger afholde mig fra at nævne mere derom, forinden alle lister er indkomne. De kommer ikke endnu paa langt nær saa raskt, som de burde; særlig maa jeg opfordre „*Kringsjaas*“ *kvindelige* læsere til at sende lister, idet disse endnu er i rent mindretal. Neppe 25 % af alle skriver sig fra kvinder. Det bliver derved vanskelig at foretage den sammenligning, som jeg tror vilde være af interesse, mellem de blandt mænd og de blandt kvinder mest populære bøger. Der er selvfølgelig forskjel.

Derimod viser listerne forøvrig en glædelig alsidighed, hvad deres oprindelse angaar. De kommer fra forfattere, militære og civile embedsmænd, prester, lærere, arbeidere og i det hele fra næsten alle optænkelige livsstillinger saavelsom fra alle egne af landet.

Men endnu maa jeg have mange flere og opfordrer derfor fremdeles alle, der føler lidt interesse for udfaldet, til at sende mig sine opgaver. Navn behøves

ikke, men helst alder, stilling og oplysning, om det er mand eller kvinde, der skriver.

I det første hefte i mai vil resultatet foreligge.

Elektrisk jordbrug.

— Jeg tillader mig at henvende gartneres og landbrug-interesseredes opmerksomhed paa en notis om elektrisk havedyrkning under *„fra den tekniske verden“*. Notisen er taget fra et fremragende teknisk tidsskrift, hvor den findes undertegnet af et af de bedste navne paa elektroteknikens omraade. De anførte experimenter er udført med største omhu ved en strengt videnskabelig institution og bekræfter blot udfaldet af lignende experimenter foretagne andetsteds. — I det hele vil jeg samtidig gjøre opmerksom paa, at medens rent tekniske udtryk, beregninger o. l. udelades af denne afdeling „fra den tekniske verden“, saa tages dog alt fra første rangs tekniske tidsskrifter og fra de bedste autoriteter paa de respektive omraader. Jeg søger at give meddelelsen en populær, læselig form; men for indholdet kan der altid gives de bedste kilder og autoriteter.

Elektriske vogne.

Problemet at fremdrive almindelige vogne paa vanlige gader og veie ved hjælp af elektricitet skal være fuldt og praktisk løst. Jeg tager meddelelsen fra en redaktionsartikel i det ledende engelske ugeblad *„The Spectator“*. I flere dage heder det har man seet en elektrisk pakkevogn løbe om i Londons gader. Den er ikke et legetøi og ikke blot et experiment, men har vist sig fuldstændig praktisk i alle henseender. Den er af størrelse og udseende som en vanlig 2-hestes pakke- eller kjøbmandsvogn uden forspænding, og drives ved akkumulatorer (oplagret elektricitet). Den styres med største lethed, kan løbe med hvad fart som helst op til 16 km. i timen og kan gaa 80 km. før akkumulatorerne behøver at fyldes paany. Det indre er elektrisk oplyst. *Og den falder meget billigere — 50⁰/₀ billigere — end en hestevogn af samme størrelse!*

Forholder alt dette sig virkelig saa, siger *„Spectator“*, saa betyder det, at om faa aar vil der ikke findes en hest i Londons gader uden til lystridning. Ikke alene vil al gadetransport blive billigere og behageligere, men ved at slippe hestene vil trængslen i gaderne formindskes med det halve og ulykkestilfælder ved skræmte heste og lignende ganske ophøre.

— Vi kan atter gratulere os selv med et betydeligt og tidsmæssigt fremskridt. Ifølge telegram fra Bergen er der dersteds dannet et

„elektrisk færgebaad-selskab“. Der skal bygges og sættes igang otte elektriske baade paa Bergens havn. Der synes i det hele paa det tekniske og paa forretningslivets omraader i den senere tid at herske et liv og en foretagsomhed, der minder om forholdene i en ny nordamerikansk stat. Og Norge er i virkeligheden en „ny stat“, — ny jord. Der ligger store unyttede rigdomskilder paa alle kanter af os. Hvem drømte vel f. ex. for en tid siden om, at Norge skulde blive et marmorexporterende land? Nede ved Fredrikshald vil man nu, som bekjendt, finde et betydeligt marmorsliberi, hvor nordlandsk marmor forarbeides. Det er først i de sidste aar, at vi har opdaget, at vi i selve vore granitfjeld har unyttede kapitaler liggende, brød — og lidt til — for tusener. Nu beløber sig allerede vor granitudførsel til over 800,000 kroner, og i et interessant lidet skrift, udgivet af den „geologiske undersøgelse“, heder det, at dette blot er at betragte som en god begyndelse, granitindustrien maa kunne oparbeides betydelig endnu. Graniten finder i udlandet mere og mere anvendelse som bygningssten og til monumenter.

Det vilde i det hele være interessant og nyttigt, om nogen vilde give os en bog om Norges brugte og ubrugte rigdomskilder, — en nogenlunde populær bog. Det vilde styrke fædrelandskjærligheden og troen paa vort land kanske vel saa meget som en ny nationalsang eller et ikke ubetydeligt digterverk.*)

*) Det er noget i denne retning, den „geologiske undersøgelse“ under dr. Hans Reusch's ledelse har givet os i en række billige smaaskrifter, hvorpaa opmerksomheden henledes. Her behandles dog blot de industrigrene, der staar i noget afhængighedsforhold til geologien.

Kalkpuds!

To af denne verdens afskyeligheder er kalkpuds og blikgesimser. Lovene skulde forbyde dem begge. De er materialiseret løgn og bedrag og præker falskhed og daarlig smag ind i os fra hver en husvæg.

En arkitektur er selvfølgelig umulig, saalænge vi benytter kalkpuds. Den strider imod alle arkitektoniske principer, kvæler alt, hvad god smag, sandhed og ærlighed heder i bygningskunsten. Den gjør vore bygninger til rene kalkede grave, udentil gilde nok at se til for den, hvem løgn og bedrag ikke er ubehagelige, men indeni fulde af daarlig bygning, elendigt murbrug, synder og feil af enhver art og en skrigende protest mod, hvad kalkpudsen fortæller. Arkitekturen bliver simpelt hen til gibsdekoration og ophører at være bygningskunst. Bygningens stil bestemmes ikke af dens konstruktioners form, men af arkitektens fantasi og blyant. Hvad „stil“ som helst han klines paa i kalkpudsen. Bygningen selv er bare en

murstenskasse uden stil, form eller skjønhed. Hele arkitekturen ligger i kalkpudsen, som støbes til at efterligne dette eller hint, tempel- og paladsfacader og meget andet rart. Men det hele er bare fusk, bare sminke, bare dekoration. Der klines paa søiler og gesimser, hvor der hverken findes søiler eller gesimser i selve bygningen.

Saalænge bygningen er en ting og dens udseende noget andet, og der ingensomhelst principiel forbindelse er mellem disse, saalænge udseendet blot er afhængigt af gibsmageren og kalkpudseren og ikke i ringeste mon af bygningens konstruktion, saalænge den hele arkitektur blot er en ydre skal klistret fast paa maafaa til en bygning blottet for alt, hvad kunst heder, saalænge kan der naturligvis ikke være haab, om at faa nogen reel, blomstrende og naturlig arkitektur.

I andre lande er da ogsaa, til held for dem, kalkpudsen et tilbagelagt standpunkt. Men hos os gjør den sig endnu vigtig og næsten eneraadig. Man taler om bygninger i den og den stil, naar man igrunden aldeles ikke drømmer om at bygge i nogensomhelst stil. Man vil *bygge* en fæl murstenskasse slet og ret; men man agter at kline paa den en kalkpuds, der skal *forestille* den eller den stil. Vore gader bliver til et teater. Husvæggene er sceniske dekorationer, malt eller klint sammen til at tage sig ud, naar man ser paa dem uden kritik og med den bedste vilie til at forblive i den illusion, de vil skabe.

Man behøver neppe at være fagmand for at forstaa, at den første betingelse for sund og levende arkitektur er, at udseendet skal bestemmes af bygningens egne love og konstruktioner. Det skal kun betone, fremhæve og forme til skjønhed det hele konstruktive arrangement. Alt andet er fusk, der maa ødelægge arkitekten og forplumre hans kunst. Ingen søiler og ingen gesimser med mindre de har sin begrundelse i selve bygverkets natur! Det ydre og indre maa være i harmoni. Med kalkpuds er det umuligt at opfylde disse betingelser. Den frister til fusk, frister til at bygge daarlig og kunstløst og skjule det alt med puds og gibsornamenter. Den lammer alle høie krav til arkitekten og fornedrer hans kunst.

Heldigvis har man jo i de sidste aar ogsaa hos os begyndt ved større arbeider at opgive kalkpudsen og bygge af finere mursten med bedre brug og delvis af naturlig sten. Det er begyndelsen til alt, hvad arkitektur kan kaldes. Naar kalkpudsen falder, saa tvinges arkitekten til at overflytte sin kunst fra gibsmassen til selve bygverket. Han maa frembringe skjønhed gjennem selve bygningens former og konstruktioner, ved at benytte bedre materiale og lade udføre bedre arbeide.

Mursten benyttes nu i udlandet i saa mange former, at af den alene lader der sig bygge de vakreste, koseligste villaer og bygninger. Den er at faa i forskjellige farver fra lysegul til sort, — den mørkebrune egner sig vel bedst for væggenes hovedmasse. Og der faaes særskilt formede sten for facader, sten med skarpe, rene kanter, linier og flader, der lagt i godt og omhyggeligt murbrug giver jevne, snorrette fuger. Ornamenter i alle stilarter og af enhver form og størrelse faaes ogsaa i terra cotta, — søilekapitæler (for *virkelige* søiler), bue- og hvelvstene, gavlprydelser etc.

Lad os først blive kalkpudsen kvit, og arkitekterne vil se sig nødsaget til at holde op at bygge disse kjedelige kasser, hvis ensformighed og lighed man søger at skjule ved paaklistrede gibsdekorationer; de vil i stedet dele sine vægflader, give det hele bygverk form og stil, saaledes at det bliver vakkert i sig selv

endog uden al puds og dekoration, og saa at denne sidste blot benyttes til at fremhæve selve bygningens former, konstruktioner og indre arrangement.

Hermed er naturligvis ingen dadel rettet mod vore arkitekter. De vilde vistnok alle med glæde banlyse kalkpudsen; men de maa jo føie sig efter det byggende publikums smag, og det byggende publikum holder endnu paa sine gilde kalkede grave. De er jo billige. Det lader sig ikke negte. Gibsmageren er en billig bygmester og arkitekt, og han kan skjule saa meget, som ikke taaler dagens lys. At opføre en firkantet kasse af daarligt og stygt murbrug og saa kline et lag puds med indsatte efterligninger af søiler og andre rariteter udenpaa, det er selvfølgelig den billigste bygningsmaade. Men det er fusk, der staar iveien for smagens og arkitekturens udvikling.

Forskjellige meddelelser.

Friland. I bind II (side 781 ff.) gav „Kringsjaa“ en fremstilling af wieneren dr. Th. Hertzlas plan at anlægge en kommunistisk koloni paa Kenia-høilandet i Øst-Afrika. De første, frilændere, 20 i tallet, drog afsted den 1ste marts sidstleden, medførende en liden damper og tre baade. Det østerrigske krigsministerium har velvillig overladt ekspeditionen rifler og ammunition. Næste tog afgaar i juli maaned. Fuldstændige oplysninger erholdes gjennem „Das freiländische Aktionskomitee“, Wien VIII Langegasse 53.

Et nyt kommunistisk samfund er stiftet etsteds ved Michigansjøen. Selskabet eier i fællesskab 400 acres land, som dyrkes i fællesskab. Begge kjøn har lige ret. Ved aarets udgang skal udbyttet deles efter hver enkelts arbeide. Broderparten gaar til reservefond. Ideen er laant fra Bellamys bekjendte bog „Looking backwards“.

Fra den tekniske verden.

(Efter tekniske tidsskrifter).

Elektrisk havedyrkning. — Allerede i 1880 fremlagde englænderen dr. Charles W. Siemens resultaterne af en række experimenter, som han havde foretaget med elektrisk havedyrkning i drivhusene ved Timbridge Wells i England. Han fandt, at det elektriske buelys havde en afgjort indflydelse paa planternes vext og paa udviklingen af klorofyllen i deres blade. Det viste sig ogsaa, at den gamle idé, om at vextriget trænger en hvileperiode i hvert døgn, er aldeles ugrundet. Dr. Siemens's planter udsattes for fuldt sollys hele dagen og for elektrisk buelys hele natten og voxte derved raskt og kraftigt. Det elektriske lys viste sig ogsaa

særlig virksomt i at paaskynde udviklingen af blomster og frugt; blomsterne udmerked sig ved sine sjeldent livfulde, friske farver, og frugten baade ved sit vakre udseende og sin fine smag. — — Videre experimenter i denne retning om end efter en helt anden plan er i løbet af det sidste par aar foretagne ved Massachusetts landbrugsakademi. Smaa havestykker beplantedes med vanlige grøntsager, og en elektrisk strøm sendtes saa *gjennem de jordstykker*, hvori vexterne var plantet. Andre stykker beplantedes paa samme vis, men uden elektrisk strøm. Resultaterne viste afgjort overlegenhed for den elektriske strøms vedkommende. Persillerødder f. ex. voxte ei alene langt hurtigere end ellers, men de blev større, vegtigere og bedre baade under og over jorden. Rødderne syntes i det hele ved indhøstningen dobbelt saa store, som hvor elektricitet ikke benyttedes. For rødder og græs tilsammen viste det sig, at forholdet mellem elektrisk og ikke-elektrisk dyrkning var som 35 : 24, hvad vegt angaar. Omtrent samme forhold viste sig for de andre grøntsagers vedkommende. — Et besynderligt fænomen, hvorfor man ingen forklaring har at give, iagttoges, idet de planter, der stod den *negative* pol nærmest, voxte hurtigst og blev størst.

Her har vi altsaa en metode, hvorved vi ved kunst kan forlænge for havedyrkningen og jordbrugets vedkommende vor korte norske sommer, — omgjøre vore vandfald til sommerlys og sommervarme for jord og vexter!

— I Amerika har *telefonen* ikke hidtil vundet den udbredelse, som man skulde ventet. Den er neppe i de fleste byer fuldt saa almindelig som i Kristiania. Grunden dertil ligger i, at apparaterne har været patenteret og deres forfærdigelse et fuldstændigt monopol, hvorved deres pris er blevet holdt overordentlig høi. Nu er netop pantentrettighederne udløbne, og apparater sælges til rent nominale priser. Følgen vil naturligvis blive, at telefonen der snart vil blive omtrent en nødvendighed i ethvert hus.

— Det store kraftanlæg ved Niagara nærmer sig fuldendelse. Det skal i det hele foreløbig udvikle 100,000 hk., hvoraf 50,000 paaregnes opbrugt i den nærmeste omegn, og de øvrige 50,000 skal sendes over elektriske kabler og traade til byer paa forskjellige kanter. Man beregner at skulle kunne levere elektrisk drivkraft fra vandfaldet paa slige vilkaar og til slige priser. at man allerede fra begyndelsen af kan undersælge kulhandlerne inden en omkreds paa 160 km.'s radius.

— Det foreslaaes fra teknisk hold at afskaffe betegnelsen *hestekraft* som maal for kraft eller arbeide. Den tid maa komme, heder det, da hesten selv blot vil findes i dyrehaver og zoologiske musæer; men den tid *er* allerede kommen, da *hestekraft* som arbeidsmaal er aldeles forældet og uvidenskabelig. Man trænger en mere exakt og videnskabelig énhed som maal for kraft eller arbeide. Hestekraften svarer til de gammeldagse alenmaal o. l. Den nye enhed maa være metrisk eller i hvert fald videnskabelig, ɔ: baseret paa visse naturmaal. Det gamle sagn er, at hestekraften blev til paa følgende vis. James Watt fandt ved experimenter, at en Clydesdale arbeidshest kunde udføre dag ud og dag ind et arbeide svarende til, hvad der udrettes, naar 22,000 eng. pund løftes en fod i hvert minut. Men saa tvilte han selv paa sine experimenters rigtighed og satte derfor hestekraftens størrelse uden videre vilkaarlig til 33,000 eng. fodpund. Elektrotekniken har forlængst skaffet sig sit eget videnskabelige og metriske arbeidsmaal. Den benytter som kraftenhed en *watt*, der er baseret paa det metriske og decimale system. Der gaar 746 *watts* paa en hk. — Større kraftmængder maales ved kilowatt (k. w.) paa 1,000 *watts* hver. — Der er intet iveien for at benytte den samme enhed paa den

hele tekniske videnskabs omraade og lade den fuldstændig afløse betegnelsen h. k. En *watt* er nemlig slet og ret en *mekanisk* enhed og har intet specielt med elektricitet at bestille.

— I *Budapest* benyttes et elektrisk sporveissystem med underjordisk ledning. Det skal have vist i alle dele saa praktisk og tilfredsstillende, at det nu er meningen at indføre det paa alle byens sporveie, — ombygge alle hestesporveie af denne type. Det foreslaaede sporveisnet vil faa en samlet længde af 65 km.

Literatur.

Hans E. Kinck: — *Ungt folk.* — H. Aschehoug og Co.s forlag. Kristiania. — Pris kr. 4,25.

Man har ikke læst mange sider af Kincks sidste bog, forinden man forstaar, at man her har med en virkelig mester i fortællingskunsten at bestille. Der er ingen trættende udtværethed og ingen indblanding af uvedkommende elementer her. Det hele er kompakt og sammentrængt, og hvert kapitel gaar lige paa sagen løs uden indledning eller kommentar. I en række af scener, hvis forbindelse det overlades læseren at se uden hjælp af pegepind, ser vi Sjurd Bjørntveits liv udfoldes for os fra skoledagene, til han er bleven valgmand og bankchef med udsigter længer fremover. Hver scene er ubetinget ypperlig tegnet. I et ellers trist graat—i—graat billede træffer man ofte paa korte, prægtige naturskildringer, der næsten giver indtryk af øieblikssfotografier.

Trist er den hele skildring. Det er en bygd ved en af Vestlandsfjordene, der præsenteres for os. Og vi ser den og dens hele liv saa klart og levende for os, at man maatte kunde kjende stedet og menneskene igjen et eller andet sted derborte. Stygt er der, koldt, trangt, lavt, usselt, raat, — et rent barbarisk samfund i ordets værste betydning. Men det er let at tro og forestille sig, at noget saa nær slig *kan* livet arte sig der under de svarte fjeld langt fra lys, sol, varme og verden. Og *lidt* lys bryder der jo ind selv her; det kommer dog væsentlig fra embedsmandskolonien; „folket“ er ikke tiltrækkende, for at tale i milde udtryk. Helten er en egte, raa vildmandsnatur, brutal og samvittighedsløs; der findes næsten ikke gode eller tiltalende træk i ham. Han er ikke den idealiserede „kjække“ vildmand, men den *virkelige* vildmand, hvor alle evner og kræfter er ugræs, og sind og hjerte er et kaos; grusom og underfundig. Det er ham en fornøielse at rive vingerne af en hel hær af fluer og slænge katten i væggen, og det fornøier ham paa samme vis — eller fordriver tiden for ham i hvert fald uden spor af samvittighedsnag eller medfølelse — at plukke vingerne af sine medmennesker. Saa raa og brutal er han, at doktoren og fogden væmmes ved ham, selv naar han er ædru og de døddrukne. Den første maa endog bede ham „lade være kona si“.

Imidlertid arbeider denne mand sig frem netop ved sin hensynsløshed og samvittighedsløshed. „Han handler godt“ og truer sig til stilling efter stilling. Alle midler er ham lige gode, og han vinder frem. Vi skimter ham som en af bygdens gjæveste samfundsstøtter og hæderskarer i kommende dage. Intet poetisk forsyn stanser ham eller hevner hans hærverk gjennem livet. Han har lykken med sig. Og de andre, som kappes med ham i bygden, er da heller ikke mere

tiltrækkende. De skjuler sine reelle hensigter under religionens kappe; de spekulerer i næstekjærlighed og gaar krumme veie med ydmygt sind og bøiede hoveder mod det maal, hvorimod Sjurd styrer bene veien frem med trusler og hævet hoved.

Dog enkelte lysglimt møder vi. Sjurd føler en stadig voxende ærefrygt for det, han ser af „kulturen“. Han forstaar, at det er noget, som gjør menneskene finere, bedre, sterkere, noblere. Og faderkjærligheden vælder i bogens slutning pludselig op i Sjurds ufølsomme, tørre bryst og lægger som lindveir over hele hans aand.

Som samfundsbillede synes bogen uvurderlig. Et merkeligt utillokkende, raat og stygt samfund er det, som sagt, med høist underlige foreteelser: men man føler sig dog tilslut nærmest enig med fogden: „Gi bare tid — gi bare tid! Vi er et ungt folk“.

Skandinaviske tidsskrifter.

For Kirke og Kultur. — Marts. — Der er den første del af en helt interessant og, angaaende den nye tænkning inden statskirkelige kredse, særdeles opklarende artikel af *Lyder Brun* om „tro og kritik“, hvori forfatteren søger at redegjøre for den ændrede stilling, hvori den nyere bibelkritik og videnskabelige tænkning har bragt kirkens mænd. De gamle ideer har tildels vist sig uholdbare, og forfatteren mener, at hvor dette er tilfældet, bør kirken uforbeholdent erkjende det. Den bør lære ogsaa af de angreb, der rettes mod den, og fremforalt holde sig paa høide med tidens bedste tænkning. Gjør den det, saa vil den i alle væsentlige punkter gaa styrket ud af vor tids ændringer og strid. „En falsk støtte for troen, som den historiske forskning i vore dage for bestandig har fjernet, er fremforalt den mekaniske inspirationsteori. Unegtelig blev i den evangeliske kirke, da romerkirkens udvortes autoritet var afkastet, den hellige skrift paa en lignende udvortes maade ophøiet til autoritet og sandhedsgaranti.“ —„ Den fuldt udformede inspirationsteori“ er „i virkeligheden en logisk konstruktion ud fra *teologiens tanker* om, *hvordan en skriftaabenbaring maatte være.*“ — „Dermed bliver skriften udvortes autoritet paa lignende maade, som kirken er det for de romerske. — Men i samme grad som denne udvikling fuldbyrdede sig, fjernede man sig fra reformationens oprindelige grundtanke og fra Luther.“ — „Vor tids historiske kritik“ har „gjennem overbevisende opvisning af skriftens menneskelige side gjort en omdannelse af den gamle inspirationsteori uomgjængelig nødvendig.“ „Mange“, mener forfatteren, „vil vistnok forarges, naar den hellige skrift saaledes fratages den ydre feilfriheds paasatte straaleglans;“ men i realiteten vil kirken og de troende alene vinde derved. Gud vil fremdeles staa bagom bibelens historie og tilblivelse, fordi om vi faar større klarhed over denne tilblivelses menneskelige historie. Vi vil blot faa „en fyldigere erkjendelse af de fremadskridende udviklingsrækker, hvorigjennem Gud har ladet sit rige komme paa jorden, en dybere indsigt i de slyngede veie, ad hvilke Gud har ført sin frelsesplan seierrig frem i slegtens liv.“ — Det er glædeligt at se de ideer, som artiklen indeholder, komme saa uforbeholdent frem ogsaa inden vor statskirke. Intet kan være bedre egnet til i vor tid at styrke den og øge dens indflydelse for godt. — — Desuden er der en præken af *Chr. Bruun*, en

fortælling af *Konrad Dahl*, en artikel om „de helliges samfund“ af *Fr. Wexelsen* og om „nyere undersøgelser angaaende krystalvision“ af *Thorvald Isaachsen*. Endelig tre fra udlandets literatur gjengivne artikler.

Norsk teknisk Tidskrift. — Januar. — Om transportmateriel for transportable, halvtransportable og permanente baner. (Af ingeniør N. N. Sontum). — Malmrøstning og skjærstenssmeltning, med særligt hensyn til driften af de norske kobber- og nikkelverk. (Af J. H. L. Vogt, professor). — Amerikanske lokomotiver paa jernbaner i New-Zealand. — Fra vore havnearbeider. (Af L. Meyer). — Bestemmelse af vandmængden ved høivand i bække og floder. (Af Rudolf Halter). — Uddrag af indberetning om en stipendiereise til Schweiz og Italien, foretagen i april og mai 1893. (Af elektroniker R. Schøyen.) — Forskjellige notiser.

Fra livets latterside.

Dybt rørt.

En moderne krigsfyrste hører om nogle marinesoldaters drukning ved et krigsskibs tilfældige undergang — og stanser et øieblik (men ogsaa blot et eneste øieblik) sine forberedelser til hundre tuseners nedslagtning, for at give sig tid til at fælde et par ømme taarer over den sørgelige og forfærdelige begivenhed og sende kondolenceskrivelser til de druknedes høie herrer.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 31. MARTS 1894. HEFTE 7.

Hvorledes oldtidens folk transporterte tunge masser.

(Efter *W. F. Durfee* i *„Engineering Magazine“*).

I.

Det er en velkjendt sag, at oldtidens folk i sine bygninger og mindesmerker benyttede langt større enkelte stene, end nu er almindeligt. Hvorledes de uden moderne maskineri har været istand til at transportere disse ofte kolossale klippeblokke lange veie og løfte dem til store høider, har længe udgjort en af de gaader, der har egget den reisende saavelsom den historiske forsker, uden at de har kunnet slaa sig tilro med nogen tilfredsstillende løsning. Betragter man f. ex. de uhyre enkelte stene i de gamle ægyptiske bygverker, stene, der ofte veier tusenvis af tons og maa være komne til byggestedet langveis fra, saa synes det næsten umu-

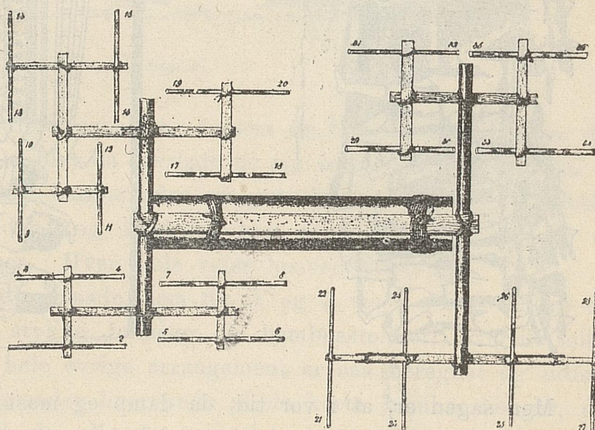

Fig. 1.

ligt andet, end at de gamle ægypter maa have kjendt mekaniske hjælpemidler og maskineri, som senere er blevet glemt, og at noget andet end menneskers og dyrs muskelkraft maa have været anvendt.

Fig. 2.

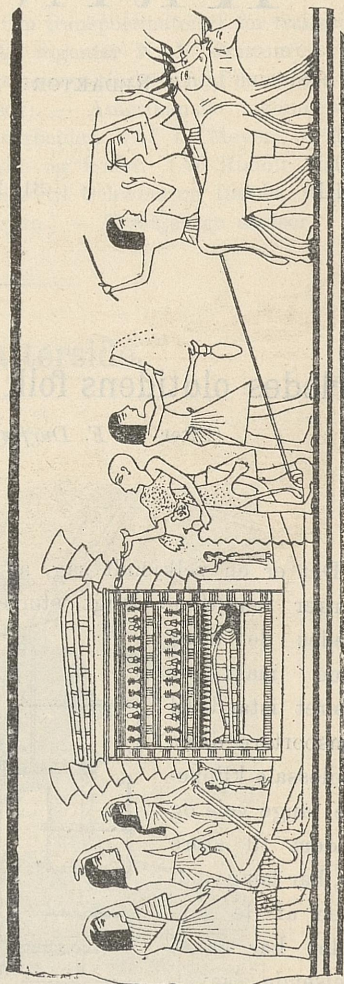

Fig. 3.

Men sagen er, at i vor tid, da damp og maskineri har opnaaet saa storartet udvikling og vidstrakt anvendelse, overser vi den magt, som lader sig frembringe ved direkte anvendelse af menneskers eller dyrs muskelkraft, naar store mængder af disse ved et passende arrangement sættes istand til at virke paa en og samme gjenstand.

Det er atter fra Kina, vi faar lys over dette gamle problem. I

dette merkelige land, hvor en høi civilisation har udviklet sig uden hjælp af damp eller maskineri, ser vi den dag idag, hvorledes man alene ved sindrig benyttelse af direkte anvendt menneskelig muskelkraft opnaar resultater, som vi uden hjælp af damp og indviklet maskineri vilde staa raad- og hjælpeløse overfor.

I aaret 1846 blev der i Hongkong bygget en samling store bygninger, hvortil blandt andet benyttedes 462 tunge granitsøiler. Den engelske bygmester havde passende maskineri ved haanden for at fremskaffe disse fra stenbruddene til byggestedet; men folkene hverken forstod det eller havde lyst paa at benytte det, hvorimod de mente, at det skulde være

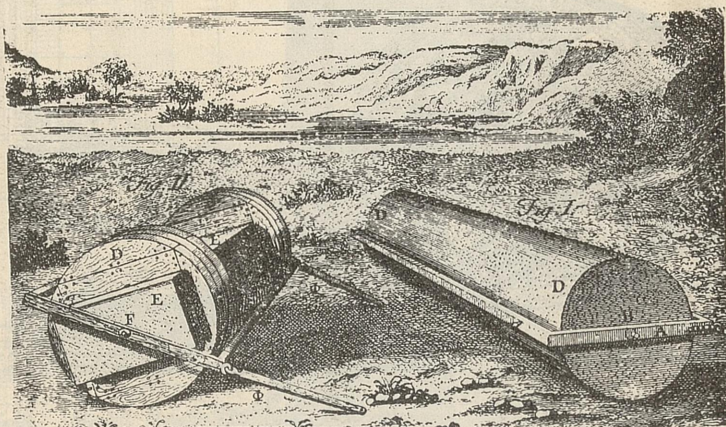

Fig. 4.

dem en let sag at udføre arbeidet, dersom de blot fik lov at gjøre det paa deres egen vis. De blev da overladt til sig selv, med det resultat, at søilerne kom paa plads, baarne uden ringeste besvær *paa mænds skuldre* den lange vei fra bruddene og ligeledes paa mænds skuldre løftede til bygningernes øvre etager. Hver søile veier henved 2000 kg.

Det foregik paa den maade, som fig. 1 og 2 viser. Den midtre del af fig. 1 bestaar af et stykke tømmer og bambusstokker, hvortil søilen blev surret fast. Det hele øvrige arrangement er saa beregnet og udført, at naar en mand stilles under hver ende af de korte bambusstænger, der er numererede, saa vil de alle komme til at bære præcis lige meget af den hele tyngde. Apparatet er, som det vil sees, arrangeret for 36 bærere, hver af disse kommer saaledes blot til at løfte og bære $^1/_{36}$ af granitsøilen. Det hele har den fornødne elasticitet og er saa ordnet, at de 36 mand ikke kommer i veien for hinanden. Arrangementet lader sig udvide næsten

i det uendelige, saa at selv de tyngste byrder vilde kunne blive baaret uden vanskelighed paa denne maade. For at løfte søilerne til de øvre etager benyttede man blot mere eller mindre langstrakte skraaplaner, bygget som stilladser eller lette broer fra byggegrunden op til det sted, hvor stenblokken skulde placeres, og bærerne bar da sin byrde opad skraaplanet uden synderlig større vanskelighed end paa selve landeveien. Fig. 2 viser bærerne paa vandring.

Her har vi vel utvilsomt en af de metoder, som ogsaa de gamle ægyptere og andre af oldtidens folkeslag benyttede sig af, og det giver os

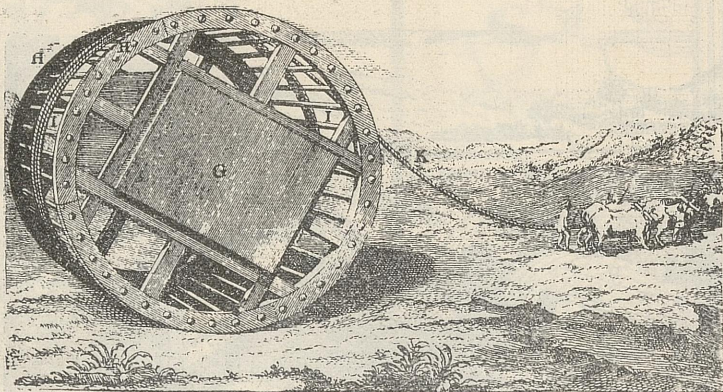

Fig. 5.

strax en idé om, hvor meget der lader sig udrette alene med menneskelig muskelkraft, naar man derpaa anvender lidt af den sindrighed og opfindsomhed, som vi vesteuropæere i vore dage har lagt alene paa maskiner og maskinkraft.

Vogne til befordring af tunge vegter synes oldtidens folk ikke at have kjendt. Paa monumenterne, der ved de mangfoldige tegninger, de leverer af bygninger under opførelse, er vor væsentlige kilde til forstaaelse af de gamles ingeniørkunst, finder vi for det meste slæder anvendt af noget nær samme art som de stenslæder, vi endnu benytter. Vogne synes i oldtiden blot at have været benyttet til fornøielse eller krig. Stridsvogne var som bekjendt en vigtig del af de gamles krigsstyrke. De forfærdigedes blandt de gamle ægyptere af jern. I aaret 2600 før Kristus havde den ægyptiske hærstyrke saaledes 20,000 stridsvogne. Kong Salomon indførte dem i Jødeland, idet han for 11—1200 kroner kjøbte en fra Ægypten, der saa anvendtes som model, hvorefter han lod forfærdige 1400 vogne, der fordeltes ud over landet mellem „stridsvognbyerne“.

Til at transportere de kolossale stenfigurer og andre store tyngder benyttede ægypterne overveiende slæden, der aldrig løb paa ruller, hvorfor en mand stadig gik foran den med en fedt- eller oljekrukke, hvis indhold flittigt benyttedes, for at faa den til at glide lettere, formodentlig paa underlagte planker eller bord. Der benyttedes enten mænd eller oxer til at trække, — i første tilfælde trak mandskabet i flere lange tauge. Den

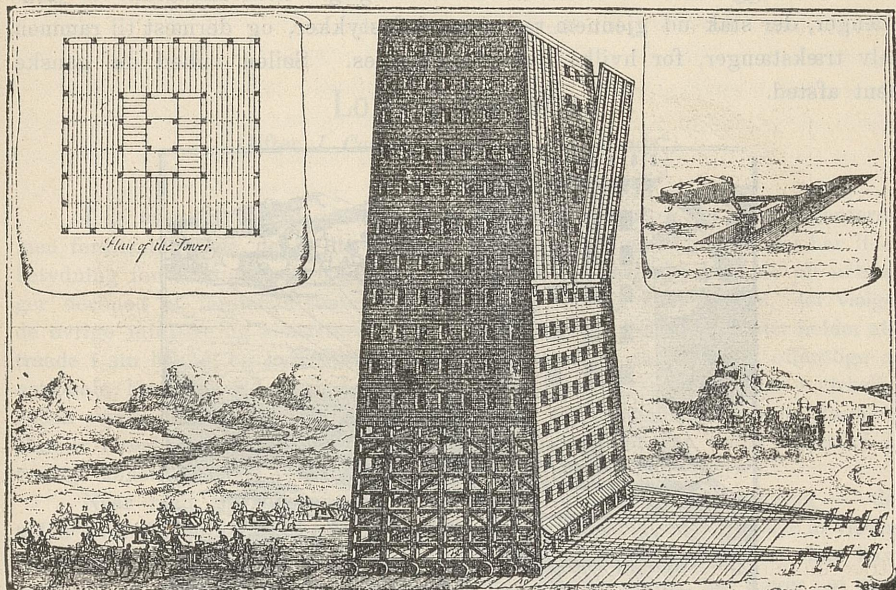

Fig. 6.

kolossale statue blev omhyggeligt surret fast til slæden ved dobbelte tauge, som ved hjælp af et træstykke blev tvundne om hinanden og derved strammet saa meget, man ønsked.

Fig. 3 viser en „ligbaad", der transporteres paa en af oxer trukken slæde.

Assyrerne forbedrede slæden ved at benytte løse ruller under den, hvorved de slap manden med smørelsepotten. De indførte ogsaa den forbedring at benytte en svær af et halvt snes mand opereret hævstang, der flyttedes med og sattes under slæden bagtil, for at hjælpe til at skubbe den frem paa vanskelige steder, eller naar den efter en hvil atter skulde sættes igang.

Lilleasiens arkitekter og ingeniører opfandt flere sindrige transportmetoder. En af disse vises i fig. 4. Den opfandtes af arkitekten Chersi-

phon, der byggede det store tempel til Diana i Efesus (600—560 f. Kr.). Templet, der blev regnet blandt verdens syv underverker, havde blandt andet 127 marmorsøiler af 60 fods høide og 7 fods diameter. Disse søiler blev transporteret fra marmorbruddene paa den maade, som fig. 4 viser (se tegningen tilhøire). Metoden er, som det sees, overordentlig simpel. Fire tømmerstykker blev lagt som en ramme om den raat tilhugne søile. I søilens begge ender fæstedes dernæst nøiagtig i dens centerlinie to jernstænger, der stak ud gjennem rammens endestykker, og dernæst til rammen selv trækstænger, for hvilke oxer forspændtes. Søilen rulled da ganske pent afsted.

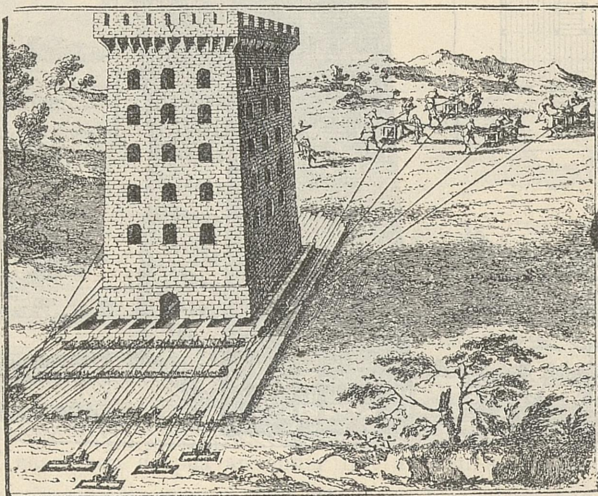

Fig. 7.

Arkitektens søn anvendte samme idé ved transport af store firkantede marmorblokke (se tegningen tilvenstre i fig. 4), idet han først om dettes to ender lagde tømmerstykker saaledes, at de dannede brede hjul. I stenens ender fæstedes saa atter jernstænger, der løb i tilsvarende huller eller lagre i to trækstænger, for hvilke oxerne spændtes.

En romersk arkitekt udviklede senere samme princip endnu videre. For at fremføre de største klippeblokker byggede han to svære hjul omkring stenen og forenede hjulenes omkredse ved stænger (se fig. 5), saaledes at det hele kom til at udgjøre en buragtig valse. Om denne vikledes saa et taug, hvortil oxerne forspændtes.

Videre benyttedes i senere tid taljer. Fig. 6 viser brugen af disse, hvor det gjaldt at bevæge de store taarn, som den beleirende styrke be-

nyttede ved storm paa en befæstet by. Mandskabet ved kapstandene beskyttedes mod fiendens skud ved selve taarnet. Dette var opfyldt af krigere, som, saasnart taarnet var kommet fiendtlige mure nær nok, stormed frem over de fra taarnets øvre del nedladte faldbröer.

Paa lignende vis flyttede en italiensk arkitekt i det femtende aarhundrede et større taarn af murverk*). (Se fig. 7).

Lord Rosebery.

(Efter *J. Castell Hopkins* i „*The Forum*").

I de fleste af vore dages konstitutionelle monarkier er det ikke regenterne, men førsteministrene, der er de egentlige styrere — konger af gavn. Det har liden betydning for et lands politik eller ledelse, hvem der beklæder tronen; alt afhænger derimod af førsteministeren. Det er endog ham og ikke kongen, der vælger de øvrige ministre og konstituerer den hele regjering. Det er ham, der holder alle traade i sin haand, og hvis personlighed sætter stempel paa hele det offentlige og nationale liv. For tiden er det saaledes ikke dronning Victoria, der i virkeligheden styrer det mægtige britiske rige, men den nye førsteminister *lord Rosebery.* Han er i realiteten Englands folkevalgte konge og bliver det, indtil folket ad de vanlige konstitutionelle veie kalder en anden til magten.

Naar man saa husker det britiske riges umaadelige udstrækning — det tæller over 300 millioner mennesker med stater og besiddelser i alle dele af verden — og den mangfoldighed af dygtige mænd, med hvem lord Rosebery har havt at maale sig og konkurrere, saa vil man forstaa den betydning, der ligger i at være naaet til den stilling, han nu indtager. En saadan mand kan det være vel værd at kjende baade for hans egen skyld og for den mægtige og indflydelsesrige stillings skyld, han indtager. Af ham og hans ideer afhænger indtil videre retningen af engelsk politik og ledelsen af dette mægtige verdensrige. Af interesse er derfor den analyse af lord Roseberys ideer og standpunkt, som en kanadisk forfatter anstiller i tidsskriftet „*Forum*".

I engelsk politik, hvor enhver, der er under 50 aar, betragtes som en ung mand, vækker det strax opmerksomhed, at rigets nye styrer tiltræder sin stilling blot 46 aar gammel. Af fødsel og opdragelse hører han det britiske aristokrati til og er en mand, som de høiere klasser respekterer og bøier sig for som en af sine, medens han af overbevisning er ivrig demokrat. Han er en populær mand, populær blandt den store masse, saavelsom blandt klasserne, og trods en sandsynligvis videregaaende radikal-

---

*) Forfatteren tilføier i en anmerkning, at flytning af større murgaarde, endog, medens de beboes, oftere med held er blevet udført i Amerika, og at han selv har flyttet med fuldstændigt held en skorstenspibe af mursten, 100 fod høi og 7 fod i firkant nedentil, — veiende ca. 170 tons.

isme og demokratisme end Gladstones, dog i besiddelse af modpartiets tillid saavelsom agtelse. At de konservative viser ham tillid og trods hans radikale ideer og sympatier dog formodentlig heller ser rigets ledelse i hans end i nogen anden liberal førers hænder, skyldes vistnok et grundlag af egte konservatisme i førsteministerens karakter. Han er en demokrat, der dog paaskjønner, hvad godt der findes paa den anden side og har aabent øie for farerne ved for hurtige og radikale ændringer lige saa fuldt som ved for lang udsættelse af nødvendige reformer. Han er radikal og mener, at tiden kræver mange grundige forandringer, men han har i fuldt maal den britiske kjærlighed til *orden.* Og fremforalt, skjønt han i spørgsmaalet om homerule for Irland kanske vil gaa vel saa langt som Gladstone, er han dog kjendt som en mand, der ikke et øieblik vilde være med paa at svække verdensrigets énhed og magt. Han betragter det Britiske Rige som en ting, der maa og skal opretholdes og vilde paa det bestemteste modsætte sig, at nogen del af det fik udskille sig fra det øvrige. Han protesterede saaledes ivrig mod, at øen Helgoland blev overgivet til Tyskland og har erklæret, at den regjering, der fordristede sig til at lade nogen del af det engang samlede rige falde ud af det, vilde møde folkets enstemmige og fortjente fordømmelsesdom. I det liberale kabinet har han været udenrigspolitikens konservative element og har fremholdt, at paa det omraade maa partiinteresserne vige og bøie sig for en kontinuerlig rigspolitik. Han har inden partiet udgjort en modvegt mod de liberale førere, der giver verdensrigets fortsatte bestaaen en god dag, der intet har imod at opgive Ægypten eller Uganda eller at lade Kanada eller Australien erklære sig uafhængige. Overfor rigets sammenhold og bestaaen er han ét med de konservative.

Dette hans standpunkt tør virke betydelig til hans gunst ved løsningen af det irske spørsmaal; det tør formindske i ikke liden grad den engelske og konservative modstand mod homerule; idet man vil føle sig forvisset om, at det nyskabte forhold under Roseberys ledelse vil blive saa ordnet, at rigets enhed ikke lider eller dets bestaaen trues. Og det er utvilsomt frygten for disse muligheder, der har udgjort styrken i den konservative modstand mod homerule. Gladstone var jo vel kjendt som en mand med noksaa kjølige følelser overfor „rigsideen“.

Vel værd at lægge merke til er det, at lord Rosebery tidligere har været præsident for rigsføderationsligaen *(Imperial Federation League)*, hvis maal det var at virke for en omordning af det britiske rige nogenlunde efter de Forenede Staters mønster, saaledes, at rigets mange forskjellige dele, England, Skotland, Irland, Wales og samtlige kolonier i alle verdensdele skulde blive til selvstyrende stater (med *homerule* alle sammen), hver

med sin regjering og sit parlament, men forbundne til en rigsenhed repræsenteret ved et unionsparlament og en unionsregjering, som de findes i de Forenede Stater. Heri mente ligaen at se den eneste vei til at vedligeholde det store rige. Af denne idé er saaledes rigets nuværende styrer en energisk tilhænger. Han har da ogsaa udtalt, at kravet paa irsk selvstyre burde af en liberal regjering benyttes til at gjøre større skridt frem mod føderationstankens realisation. Irsk homerule bør, synes han at mene, ledsages af skotsk, vælsk og engelsk homerule. Og samtidig har han selv undfanget ideen til en ny rigsinstitution efter det føderative princip og kopieret fra Amerika, nemlig en *imperial* høiesteret efter mønster af de Forenede Staters *Supreme Court*. Dette sidste er som bekjendt en politisk saavelsom en juridisk institution. Det dømmer i stridspunkter mellem unionens forskjellige stater, mellem en enkelt stat og unionen og mellem enkeltmand og en stat, og det er ogsaa unionskonstitutionens vogter, idet det afgjør, om nye love vedtagne af kongressen eller af de forskjellige staters lovgivende forsamlinger er konstitutionelle. Finder den dem ikke saa at være, saa er de dermed kraftløse og uden videre annuleret. Den har saaledes i konstitutionens navn et absolut veto overfor al anden regjeringsmagt i det hele forbund. En saadan høieste domstol for hele det britiske rige, — en domstol, hvor der skal sidde repræsentanter for kolonierne saavelsom for moderlandet og som skal være en slags fast og absolut voldgiftsret for de engelsktalende folk, — ønsker lord Rosebery oprettet, og man maa benytte sig af det irske spørgsmaal til at faa det gjort, mener han. Der er her en hel mængde af stridspunkter angaaende forholdet mellem et selvstyret Irland og riget, der heldigst kunde ordnes, ikke af parlamentet, men af en voldgiftsdomstol bestaaende af irske og engelske dommere. Her vilde man altsaa have den aktuelle grund til at virkeliggjøre rigsdomstolens idé, saavelsom allerede en begyndelse til denne. Anledningen burde da strax benyttes til at drive sagen helt igjennem. I en saadan ret ser førsteministeren det væsentlige foreningsbaand, idet den stadig vil udjevne alle stridigheder og mægle upartisk mellem de enkelte landes særinteresser og det Forenede Riges ret og krav.

For ham er derfor almindeligt *homerule* for samtlige lande i riget et nødvendigt skridt til at sikre rigets bestaaen og dets forskjellige deles velfærd og tilfredshed. Uden føderationsprincipets gjennemførelse kan ikke det Britiske Rige i længden holdes sammen, mener han. Og det irske spørgsmaal er i hans øine den aktuelle anledning, der byder sig til at gjennemføre en stor og almindelig idé. Af *den* grund er han en tilhænger og forsvarer af homerule.

Han er i det hele en ivrig beundrer af de Forenede Staters politiske

organisation. Den udgjør hans ideal for det Britiske Rige. Dettes opløsning i et antal helt selvstyrende stater, udgjørende et stort forbund om alle fælles interesser, synes ham bedst at sikre hver enkelt dens høieste udvikling og det hele riges fasthed og bestaaen. *Lokalt selvstyre* synes ham i det hele at være et af tidens første krav, en af betingelserne for at demokratiet skal kunne arbeide med held, derfor ønsker han ogsaa mere selvstyre og regjeringsmagt henlagt til de enkelte kommuner. Rigets indblanding i lokale anliggender anser han overalt som yderst uheldig og giver denne fremgangsmaade skylden for Irlands elendige forfatning. „Riv Irland løs fra England, lad det drive over Atlanterhavet og voxe sig fast til de Forenede Stater som en stat i Unionen, og om ti aar er dets folk, takket være det saaledes vundne homerule, lige saa velstaaende som de Forenede Staters øvrige befolkning," har han sagt. Men hvad der gjælder Irland, gjælder lige fuldt Skotland og Wales. Han tror som sagt paa *homerule* som et almengyldigt princip, ikke blot som en *irsk* sag. Og naar han nu har trukket homerule-sagen tilbage og besluttet at lade den hvile indtil videre, saa er det sandsynligvis for at kunne fremlægge den paany i en helt anden og mere almindelig, mindre specifik irsk form, som et led i føderationsprincipets gjennemførelse. Gladstones forslag var jo beheftet med mange feil; det var et kompromis, en halvveis ting og medførte ubetinget mange farer. Det er muligt, at lord Rosebery sidder inde med betingelser for at kunne løse spørgsmaalet paa en heldigere maade.

Ved siden af hans ytring om homerules velsignelsesrige virkninger for Irland bør man stille et andet ord af ham om, at rigets énhed *i føderativ form* er en idé, som det vel sømmer sig en engelskmand „at leve for, og om det kræves, at dø for."

Her har vi altsaa den nye førsteministers standpunkt i den irske sag. Den er for ham ikke blot den *irske*, men *føderationstankens*, det hele riges sag.

Som demokrat har han vist en aaben forstaaelse af, at det nu er *sociale* spørgsmaal, der kræver løsning. Hans navn er knyttet til en række sociale reformer og til et betydeligt arbeide i den retning. Under hans ledelse har Londons *County*-raad udrettet betydeligt for at skaffe arbeiderne bedre boliger og omgivelser. Folkepaladsets udrustning skyldes for en stor del ham. De sidste rester af religionstvang i form af teologiske betingelser knyttede til nydelsen af borgerlige rettigheder og fordele har han været med om at afskaffe. En løsning af det store jordeiendomsspørgsmaal har han ivret for som et nødvendigt krav.

Han giver i det hele indtryk af at være en helt radikal og egte,

men klog, taktfuld og, hvad der ikke har lidet at sige, administrationsdygtig demokrat. Hans mægling under den sidste store kulstreike og det heldige udfald deraf vil være i frisk erindring. Han har i det hele vist, at han staar masserne nær. „Borger Rosebery“ kaldte Tom Mann ham ved et stort folkemøde. — Hans udførte arbeide i forskjellige forhold har vist den samme kloge, taktfulde og virkelig dygtige mand. Man vil huske hans løsning som udenrigsminister af det vanskelige siamesiske spørgsmaal saavelsom den kraftige, men ikke paagaaende politik, England under hans hele administration har ført udad. I Londons *County*-raad har han vundet et lignende ry for praktisk duelighed og egte, taktfuld demokratisme.

Overfor lordernes hus, hvoraf han er medlem, har han længe indtaget den stilling, at det maa reformeres, skal det kunne bestaa. Allerede i 1884 foreslog han selv nedsættelsen af en kommission til at tage dets reform under overveielse, idet han udtalte, at endnu kunde huset reformere sig selv, men udsattes der meget længer dermed, saa vilde det snart vise sig at være blevet for sent at *reformere*. Forslaget forkastedes. — Blandt andet foreslog han dengang, at der skulde udnævnes som medlemmer af overhuset repræsentanter for handel, industri, videnskabelighed, literatur, kolonierne og arbeiderne. Ved dette sidste lo det ærværdige hus. Hans mening var, at overhuset for at kunne bestaa og beholde den agtelse, der kræves, om det skal kunne arbeide til rigets gavn, maa repræsentere ikke blot en del gamle aristokratiske familier, men nationens høieste intelligens og praktiske duelighed i det hele taget. Paa et *saadant* overhus troede han og tror han vel fremdeles. Etkammersystemet syntes ham ikke heldigt. Her er nu, sagde han dengang i overhuset, syv fremragende geistlige, fire og tyve nuværende eller forhenværende ministre og medlemmer af kabinettet, fire tidligere ambassadører, sex forhenværende generalguvernører for kolonier, ti af rigets mest fremragende lovkyndige, firti admiraler, generaler og forhenværende ministre uden sæde i kabinettet, og endelig literaturens repræsentant *the poet laureate*, — i det hele 116 personer, som ethvert overhus i verden maatte være stolt af at tælle som medlemmer. Til disse repræsentanter for virkelig duelighed og lang erfaring paa forskjellige omraader vilde han saa føie de omtalte repræsentanter for handel, industri, videnskabelighed, arbeiderne etc., og derved faa frem et erfaringens og sagkyndighedens parlament valgt eller kaaret uden hensyn til partispørgsmaal og partistrid. Hvorvidt lord Rosebery endnu tror en saadan tanke gjennemførlig, eller om han mener, at tiden for *reformer* paa dette omraade allerede er forbi, det faar da fremtiden vise.

Efter dette skulde man jo kunne vente store ting fra den nye førsteminister; men som chef for et temmelig uensartet parti og som Gladstones efterfølger befinder han sig ogsaa i en stilling, hvor der kræves et helt statsmandsgeni for at kunne udrette noget, og hvor det heller ingen skam vilde være at bukke under for de umaadelige vanskeligheder.

I udmarken.

Af

Rudyard Kipling.

(Oversat for „*Kringsjaa*" af *A. C. Holst*).

Et af de vigtigste hjul i det indiske regjeringsmaskineri er forstdepartementet. Det har hele Indiens skovplantning i sine hænder, eller faar den ialfald, naar regjeringen kan afse penge til den. Dets mænd kjæmper med vandrende sandmasser og banker, idet de gjerder dem ind langs siderne, bygger op dæmninger foran dem og klæder dem over med grovt græs og unge furuer ifølge Nancy-reglerne. De er ansvarlige for alt statens tømmer i Himalaya-egnen — ligesaa vel som for de nøgne bakker, hvor monsunerne frembringer tørre grøfter og furer, som det gjør en ondt at se paa; — hver kløft er en mund, der vidt og bredt forkynder, hvad skjødesløshed kan udrette. De experimenterer med hele rækker af udenlandske træer og stræver for at faa det blaa gummitræ til at fæste rod og om muligt forjage feberen. Paa slettelandet bestaar deres hovedsageligste pligter i at paase, at det hele bælte af løbegrave om reserveskovene er i god stand, saa at man kan slippe landsbyboernes hjorder derind, naar tørken kommer og kvæget holder paa at sulte ihjæl. De hugger ved i mængdevis langs de jernbanelinjer, hvor der ikke bruges kul; de beregner udbyttet af sine plantninger paa fem decimaler; de er baade doktorer og jordemødre for de uhyre egeskove i Øvre Birma og ser ligeledes efter junglerne i øst og galdæblelundene i syd; — og de er bestandig i pengeknibe. Men da en forstembedsmands pligter fører ham langt bort fra den slagne landevei og de ordnede stationer, faar han indsigt i mere end træplantning; han lærer at kjende folket og livet i junglerne, han støder paa tigre, bjørne, leoparder, vilde hunde og daadyr, — ikke en eller to gange under en dags klapjagt, men ret som det er under udførelsen af sin gjerning. Han tilbringer meget af sin tid i sadelen eller under telt; han er de nyplantede træers ven og de raa forstbetjentes kamerat, indtil skovene, der bærer vidnesbyrd om hans omsorg, sætter sit stempel paa ham. Og da holder han op med at synge de letsindige franske sange, han lærte i Nancy, og blir taus med den tause underskov.

Gisborne af forstafdelingen havde gjort tjeneste i fire aar. I begyndelsen var han urimelig glad i sit arbeide, fordi han kunde være i fri luft og paa hesteryggen, og fordi det gav ham myndighed. Dernæst hadede han det af ganske hjerte og vilde med glæde have givet et aars gage for bare

én maaned at kunne nyde den selskabelighed, Indien formaar at byde paa. Da denne krise var over, tog skovene ham fangen igjen, og han slog sig tilro med at tjene dem, fordybe og udvide sine løbegrave, betragte sine nye plantningers fine lysegrønne slør mod det ældre bladverk, mudre op de tilstoppede vandløb, og med at følge og opmuntre skovens sidste kamp paa de steder, hvor den bukkede under og døde i det lange, stive græs. En stille dag blev der sat fyr paa dette græs, og en mængde dyr, som havde sit hjem i det, styrtede frem, forfulgt af de blege flammer; men senere krøb skoven langsomt frem over den afsvedne jord i regelmæssige geleder, og Gisborne var fornøiet med sit verk. Hans *bungalow*, en liden straatækket hytte med hvide murvægge og som indeholdt to værelser, stod lige ved udkanten af den store *Rukh*. Han havde ikke prøvet paa at anlægge nogen have, thi *Rukhen* selv endte først lige foran døren i en liden bambustykning, saa han kunde ride fra foden af sin veranda lige ind i hjertet af skoven uden at han behøvede at foretage en lang kjøretur først.

Abdul Gafur, hans fede muhamedanske hushovmester, stelte maden for ham, naar han var hjemme, og tilbragte resten af sin tid med at sladre med de indfødte tjenere, hvis hytter laa bag bungalow'en. Der var to oppassere, en kok, en vandbærer og en feier; det var hele stasen. Gisborne gjorde selv sine geværer rene og holdt ingen hund. Hundene skræmte bare vildtet, mente han, og han brystede sig af at være istand til at sige paa en prik, hvor hans riges vilde undersaatter pleiede at drikke, naar maanen stod op, hvor de spiste før daggry, og hvor de hvilede i middagsheden. Skovbetjentene og skovvogterne boede i sine smaa hytter langt inde i *rukhen* og viste sig bare, naar en af dem var kommet tilskade ved et nedfaldende træ eller blevet saaret af et vildt dyr. Gisborne boede alene.

Om foraaret satte *rukhen* bare nogle faa nye blade; den laa der forøvrigt tør og uberørt af aarstidens haand og ventede paa regn. Dog var den da fuld af støi og liv i de mørke, rolige nætter; en kunde høre lyden af tigerens kongelige slag, hjortens skrig, eller af et gammelt vildsvin, som skjærpede sine hugtænder mod en træstamme. Da lagde imidlertid Gisborne sit lidet brugte gevær helt væk, for det stod for ham som en synd at dræbe paa den tid. Om sommeren i den forfærdelige maihede stønnede *rukhen* i varmedisen, og Gisborne var stadig paa udkig efter den første lille røgstribe, der røbede skovbrand. Saa kom regntiden, og *rukhen* forsvandt i de varme taagedampe, og regnen trommede hele natten igjennem paa de brede blade; der var en ustanselig lyd af rindende vand, og vinden slog imod alt det klæbrige grønne, medens lynilden vævede underlige mønstre bag det uigjennemtrængelige bladverk, — indtil solen brød frem igjen, og *rukhen* stod der dampende og nyvasket

mod den blaa himmel. Saa forlenede atter varmen og den tørre luft alt med en slags tigerfarve. — I aarenes løb lærte Gisborne sin *rukh* helt at kjende og følte sig meget lykkelig. Han fik sin gage maaned efter maaned, men han trængte lidet til penge. Pengesedlerne hobede sig op i den skuffe, hvor han gjemte brevene hjemmefra. Hvis han brugte nogle, saa var det til planter fra den botaniske have i Calcutta eller forat give en skovvogters enke en sum, som den indiske regjering aldrig vilde have tilstaaet hende.

Pengene var bra nok, men *hevn* maatte ogsaa til, og den tog han naar han kunde. En nat f. ex. kom en løbende til ham, aandeløs og stønnende, og fortalte, at en skovvogter laa død ved Kanje-strømmen; den ene side af hovedet var slaaet ind, som om det var et æggeskal. Gisborne tog afsted ved daggry forat se efter morderen. Det er bare sportsmænd, og nu og da en eller anden ung soldat, der faar ry forat være „vældige jægere“. Forstembedsmændene tager sin *shikar* som en del af dagsarbeidet, og ingen hører noget derom. — Gisborne gik tilfods til mordstedet: enken jamrede over det afsjælede legeme, medens to eller tre mænd undersøgte fodsporene paa den fugtige jord.

„Dette er *den røde*,“ sagde en af dem. „Jeg vidste nok, at han med tiden vilde gaa løs paa mennesker, skjønt der er vildt nok for ham. Dette er gjort af bare djævelskab.“

„*Den røde* ligger opunder klipperne bagom *sal*-træerne,“ sagde Gisborne. Han kjendte den tiger, de mistænkte.

„Ikke nu, sahib, ikke nu. Han raser frem og tilbage nu. Husk paa, at det første mord altid blir et tredobbelt mord. Vort blod gjør dem gale. Han kan gjerne være bag os nu, medens vi taler om ham.“

„Den er kanske gaaet til den næste hytte,“ sagde en anden, „det er bare fire *koss* herfra. — Hallo, hvem er det?“

Gisborne vendte sig om med de øvrige. En mand kom gaaende ned ad den tørre flodseng, nøgen med undtagelse af et stykke tøi om hofterne. Men han havde en krans af den hvide konvolvolus-slyngplante om haaret. Saa lydløst gik han henover stenene, at endog Gisborne, som var vant til skovvogternes letfodethed, undrede sig.

„Den tiger, som dræbte manden,“ begyndte han uden at hilse, „gik hen for at drikke, og nu sover den under en klippe hinsides bakken der.“

Hans stemme var klokkeklar og tydelig, fuldstændig ulig de indfødtes sædvanlige piben, og da han løftede ansigtet, saa det ud, som om en engel havde forvildet sig i skogen. Enken holdt op at klage over den døde og saa med store øine paa den fremmede, før hun med fordoblet styrke tog fat paa sin pligt igjen.

„Skal jeg vise sahiben den?“ spurgte han.

„Hvis du er sikker paa —“ begyndte Gisborne.

„Sikker nok. Jeg saa ham for bare en time siden — den hund! Hans tid var endnu ikke kommen til at spise menneskekjød. Han har endnu et dusin sunde tænder i sit ondskabsfulde hoved.“

Mændene, som havde ligget paa knæ ved fodsporene, listede sig sagte væk af frygt for at Gisborne skulde opfordre dem til at følge ham. Den unge mand smilede, da han saa det.

— „Kom, sahib,“ raabte han og dreiede sig om paa hælen, idet han gik foran sin ledsager.

„Ikke saa hurtigt. Jeg kan jo ikke følge dig,“ sagde den hvide mand. „Stop lidt. Dit ansigt er mig nyt og ubekjendt.“

„Det kan nok være. Jeg er netop kommet til denne skov.“

„Fra hvilken landsby?“

„Jeg hører ikke hjemme i nogen landsby. Jeg kommer derfra,“ han strakte armen ud mod nord.

„Er du en zigeuner da?“

„Nei, sahib. Jeg er en mand uden stamme og uden fader ogsaa.“

„Hvad kalder menneskene dig?“

„Mowgli, sahib! Og hvad heder sahiben?“

„Jeg er tilsynsmanden for denne *rukh* — mit navn er Gisborne.“

„Hvad vil det sige, tilsynsmand for skoven? — tæller du træerne og græsstraaene her?“

„Ja netop, for at ikke slige omstreifere som du skal sætte fyr paa dem?“

„Jeg! Jeg vilde ikke for nogen pris gjøre junglen ondt. Den er mit hjem.“ Han vendte sig om til Gisborne med et uimodstaaeligt smil og holdt op en advarende haand.

„Nu maa vi gaa roligere, sahib. Der er ingen nødvendighed for at vække dyret, skjønt det sover tungt nok. Det er kanske bedst, jeg gaar alene iforveien og jager den nedover med vinden til sahiben.“

„Allah! Naar har nøgne mennesker lært at jage tigere hid og did som andet kvæg?“ sagde Gisborne, forfærdet over mandens dristighed.

Denne lo sagte igjen. „Nuvel, saa kom med mig da, og skyd paa din egen vis med dit store, engelske gevær.“

Gisborne fulgte sin førers spor, krøb, klatrede, bøiede sig og snoede sig under den vanskelige vandring gjennem junglen. Han var purpurrød og dryppede af sved, da Mowgli tilsidst bad ham løfte hovedet og kikke frem over den blaa bakkekam lige ved en liden dam. Ved vandkanten laa tigeren magelig udstrakt og slikkede ganske rolig sin uhyre forpoten igjen. Den var gammel, havde gule tænder og var ikke saa lidet

skurvet, men i den stilling, den indtog midt i solskinnet, saa den dog imponerende nok ud.

Gisborne følte ingen samvittighedskvaler hvad jagt angaar, naar det var menneskeæderen det var tale om. Dette dyr maatte dræbes saa fort som muligt, mente han. Han ventede et øieblik for at faa pusten igjen, støttede geværet mod klippen og fløitede. Dyret vendte langsomt hovedet ikke tyve fod fra geværmundingen, og Gisborne plantede forretningsmæssig sine skud ind i dens krop, det ene bag skulderen og det andet lidt nedenfor øiet. I den korte afstand afgav de svære ben ikke den ringeste beskyttelse mod de dræbende kugler.

„Nuvel, skindet er i ethvert fald ikke værd at beholde,“ sagde han, da røgen trak væk, og dyret laa der stønnende og gispende i de sidste krampetrækninger.

„En hunds død passer for en hund,“ sagde Mowgli rolig. „Der er intet paa det aadsel, som er værd at tage.“

„Jo, mundskjægget. Vil du ikke tage det da?“ sagde Gisborne, som vidste, hvor stor pris skovbetjentene satte paa slige ting.

„Jeg? Er jeg kanske en luset jungel-*shikarri*, som bryr mig med en tigers mundskjæg? Lad den ligge. Her kommer alt dens venner.“

En ravn sænkede sig skrigende, medens Gisborne tog de tomme patroner ud og tørrede sig i ansigtet.

„Og hvis du ikke er nogen *shikarri*, hvorfra har du saa faaet dit kjendskab til tigrene?“ sagde han. „Ingen sporhund kunde gjort det bedre.“

„Jeg hader alle tigre,“ sagde Mowgli kort. „Lad mig bære sahibens gevær. *Arré*, hvor pent det er. Og hvor gaar sahiben nu hen?“

„Til mit hus.“

„Maa jeg følge med? Jeg har endnu aldrig været inde i en hvid mands hus.“

Gisborne gik tilbage til sin bungalow; Mowgli gik med lydløse skridt iforveien, og hans brune hud glinsede i solskinnet.

Han stirrede forundret paa verandaen og de to stole, som stod der, fingrede mistænkelig paa bambusjalusierne og traadte ind, medens han dog hele tiden saa sig tilbage over skulderen. Gisborne slap ned et rullegardin for at stænge solen ude. Det gjorde en smule larm, idet det faldt, og næsten før det naaede helt ned, var Mowgli med et spring udenfor og stod der i den frie luft, medens hans bryst bevægede sig heftig.

(Forts.)

George Eliot.

1819—1880.

(Af *H. Tambs Lyche*).

III.

Marean Ewans (som hendes virkelige navn var, idet George Eliot blot er et forfatternavn) fødtes i *Warwickshire* i England i 1819. Faderen hørte den gamle skole af middelklassens hædersmænd til; han begyndte livet som tømmermand og endte det som godsforvalter, og hans navn var blandt alle, der kjendte ham, et synonym for paalidelighed og glad arbeidsomhed. Baade fra faderen, som hun holdt overordentlig meget af, og fra moderen, en mild, elskende kvinde og dygtig husmoder, har George Eliot hentet mange træk for sine bøgers karakterer. Allerede i skoledagene, da hun skildres som „en stille, tilbagetrukken pige med skarpt tegnede, næsten gutteagtige ansigtstræk og en fylde af lyst haar, der hang i krøller om hovedet“, var hun en ivrig og umættelig læser og fuld af nysgjerrighed og videlyst overfor alt i verden. Hun havde overordentlig let for at lære og gjorde hurtige og grundige fremskridt i alle fag, særlig beundredes dog hendes musikalske anlæg, medens hendes skriftlige arbeider, stile og lignende, ingen opmerksomhed tiltrak sig. For religionen følte hun allerede som barn den dybeste interesse og deltog i skolaarene med iver og begeistring i en række bønnemøder. Den religiøse følelse var ubetinget det herskende og bestemmende træk i hendes natur og karakter. Men medens denne følelse fandt tilfredsstillelse i bønnemøderne, søgte hendes lige intense intellektualitet næring og lys i filosofiske verker, hvad der jo tidligere eller senere maatte føre til en kamp mellem de to dele af hendes natur, en kamp, som de fleste, der føler det religiøse livs dragning og magt, i vor tid maa gjennemgaa, og som blot kan ende paa et af tre vis, ved at følelseslivet kvæles, ved at den søgende, spørgende tanke stanses og med vold og magt holdes fængslet, eller endelig ved at der findes en høiere harmoni mellem de to, et udtryk for det religiøse liv, som den frittende, gravende tanke ikke evner at rokke, en forstaaelse af liv og religion, hvori begge sider af ens natur kan finde fuld frihed og ro, og hvori de kommer til at støtte hinanden istedetfor at strides. Det var, fortæller hun selv, allerede som skolepige hendes kjæreste drøm og høieste ærgjerrighed engang at blive istand til at *forsone* og *harmonisere* Kants og Lockes modsatte filosofiske standpunkter og systemer. Det er værdt at understrege de to ord „forsone“ og „harmonisere“, fordi denne barndoms-

drøm anslaar grundtonen i hele hendes kommende livsverk. Det blev et forsoningsverk, — et forsøg paa at vise de store lighedspunkter mellem modsatte og afvigende anskuelser, at harmonisere fortidens rige arv af følelse, poesi og religion med nutidens skarpe tænkning og helt praktiske liv, at slaa til lyd for *det*, hvori alle forskjelligheder dæmpes og svinder bort, og enighed opnaaes om livets store grundelementer.

Hendes moder døde, da hun var 16 aar gammel, og fra den tid af overtog hun faderens husholdning og fortsatte dermed til hans død atten aar senere. De pligter, der saaledes som husmoder paa et stort gods paalaa hende, hindrede hende dog ikke fra at fortsætte sine studier paa egen haand. Især kastede hun sig over klassiske og moderne sprog og disses literaturer; vi finder hende da ogsaa snart fuldstændig hjemme i fransk, tysk, italiensk, latin, græsk og hebraisk og i disse sprogs rige literatur og forskjellige aandsfærer og idékredse. Hun omtales gjerne, som allerede nævnt, som den mest belæste af alle nyere forfattere med undtagelse af Göthe.

„En stille, mild kvinde med et blegt, alvorligt ansigt og øine, der straalede af ømhed og sympati“, — saa skildres hun i ungdomsaarene. Hendes bekjendte saa ikke andet merkeligt ved hende end en sjelden velvilje og altid rede medfølelse. I selskabskredse sad hun gjerne stille, taus og lyttende; men mødte hun aandsfrænder, saa „begyndte øinene at straale, og i en lav, blød, men klar stemme, i præcise, velformede sætninger, ytrede hun tanker saa rige og skjønne, at en samtale med Miss Ewans bragte andre folks tale til at synes flau og intetsigende“.

For religionen vedblev hun at nære dyb og intens interesse. Hun stod fuld af en voxende undren og ærefrygt overfor livets og existencens overvældende, evige mirakel, — en undren og ærefrygt, al hendes læsning og tænkning blot fordybed —, og mod al den lyse, herlige natur slog hendes hjerte i varm, tilbedende kjærlighed. Det dybe moralske alvor, der i alt slet og usselt ser noget uendeligt værre end død og i det gode livets liv og den høieste, lokkende skjønhed, var og fra barn af hendes. Forældrene tilhørte den engelske statskirke, i hvilken hun ogsaa selv blev opdraget og konfirmeret, og en tid lang var hun et ivrigt medlem af denne, endogsaa søndagsskolelærer. Men efterhaanden kom hendes læsning og tænkning i strid med kirkens dogmer, hvor fast hendes hjerte end var bundet til dem. Hun stred i lang tid mod sine vaagnende tvil som mod noget ondt, — en fristelse — stred ved bøn og læsning af rettroende, gudelige bøger. Men det hjalp ikke. Af al magt og evne stred hun videre; søgte at overbevise sig selv ved alle midler, om at kirkens lære

dog er den rette, og da det ikke vilde gaa, søgte hun at indbilde sig, at det er pligt ikke at følge tvil og tanker paa dette omraade, men at holde op at tænke over sagen og blot tro blindt hen. I aarevis stred hun saaledes, under stadig bøn om hjælp mod sine tvil. Men det nytted altsammen ikke. Tvilene seirede. Hun voxte sig bort fra kirkens dogmer et for et, saa langt bort, at hun tilsidst kunde behandle dem objektivt, upartisk, som poesi. Men religionens aand forlod hende ingensinde.

I lang tid var saa hendes sindstilstand alene tvilende og forkastende, helt negativ, oprørsk. Kirkernes lære kunde hun ikke tro; men heller ikke var der noget andet, som hun kunde „*tro*“, og hvori hun kunde finde et midtpunkt for liv, arbeide og stræben. Hun kom i nær berørelse med flere fremragende, saakaldte „fritænkere“, folk, som med et ideelt sindelag forened en eller anden form af den da saa moderne videnskabelige „materialistiske“ filosofi. Hun paavirkedes noget, om end blot overfladisk, af disse; solid fodfæste og fuld klarhed over livet og over sig selv fandt hun dog intetsteds blandt tidens talløse og hinanden modsigende ideer, før hun blev bekjendt med *Feuerbachs* religionsfilosofi. Denne øvede en afgjørende indflydelse baade paa hendes personlige tankegang og senere forfatterskab. I den fandt hun begyndelsen til den klarhed, hun søgte.

Religionen, mente Feuerbach, er aldeles ikke, som man almindeligvis synes at tro, historie eller ydre videnskab. Den er psykologi. Den er aandsliv. Den hører det indre, ikke det ydre liv til. Dens kjendsgjerninger er følelser i den enkelte sjæl, ikke historiske hændelser eller videnskabelige fakta. Dens sandhed angaar indre, ikke ydre fænomener. Dens indhold er sjælsrørelser i individet og ikke verdensbevægelser derude omkring os. Den er subjektiv, ikke objektiv.

Sandhed i religionen bestaar saaledes ikke i en sanddru skildring af verdenssystemets ordning, men i egthed i de følelser, der søger udtryk. De historiske, teologiske og filosofiske elementer i et religionssystem har alene betydning som tegn og udtryk for det indre aandsliv, — som de billeder, hvori dette tager form. Sand religion kan godt findes i usand og absurd teologi, og den kan ytre sig lige saa godt i en række af barnslige myter, som i den klarest udtænkte filosofi.

Kristendommen kan saaledes meget godt være sand som religion, selv om den blev bevist at være falsk som historie og absurd som filosofi. Fra det religiøse standpunkt er ikke det store spørgsmaal: „Er det sandt at Jesus levede, sandt alt der fortælles om ham?“ men „Kan det liv og den lære, det nye testamente giver, fuldt og helt udtrykke vore dybeste følelser, — al den længsel, higen og magt i os, som vi kalder moral og religion?“

Hvad der vel for George Eliot var det opklarende i dette standpunkt,

var det vink, det gav hende, om den mægtige, befæstende sandhed, at religionen ikke staar og falder med religionssystemer, med beviser for eller imod de enkelte led i en religions udviklingshistorie, men at den har sit evige og urokkelige grundlag i selve den menneskelige natur. Som kunst i det hele taget ikke udspringer fra f. ex. græsk kunst (i hvor stor en gjæld end vi moderne staar til den), men fra den kunstsans og skjønhedstrang, der er bygget ind i den menneskelige organisme, der dirrer i vore nerver og skjælver i hver blodsdraabe, — netop saa er det ogsaa med religionen. Den er ikke afhængig af nogen enkelt religionsform eller historisk kjendsgjerning. Kristendommen kan være for den, hvad græsk kunst er for kunstlivet, men ikke mere. Dens oprindelse er ikke i Jødeland, men i det menneskelige hjerte. Dens solide grundlag er ikke evangeliernes egthed, men vor naturs uforanderlige beskaffenhed. Vi er religiøse væsener, som vi er tænkende væsener. Man kunde lige saa gjerne tale om at udrydde kunstsans og kunst eller forstaaelse og fornuft, som om at udrydde religion og religiøst liv. Stryg fra vor erindring og fra historien hvert minde om fortidens religioner, lad kristendommen med hele dens indhold blive glemt, og den menneskelige natur vil øieblikkelig begynde at forme en ny religion. Vi vil intet tabe uden den retledning, hjælp og ophobede rigdom af liv og tænkning, som fortiden paa dette omraade har testamenteret os. Lige saa godt kan man drømme om at udrydde al kunst af verden for alle kommende tider, ved at slaa istykker en del af museernes vakreste statuer og rive ifiller de gamle mestres malerier, som indbilde sig, at man kan gjøre det af med det haabets, troens, længslernes, ømhedens, moralens liv, som religionen giver udtryk, ved at bortkritisere og ødelægge en del gammel teologi og religionshistorie. Religionen er bygget paa det menneskelige hjerte; dens elementer er i vort eget liv, dens materiale vor egen natur.

Fra nu af stod hun med ét som udenfor og bortenfor alle sine tvil. De angik blot historie og filosofi, ikke religionen selv. Dens sandhed beviste hendes egen sjæl. Ud af den steg fremdeles haab, tro, tilbedelse, moralsk længsel. Her var religionens faste grund. Lad være falsk, hvad der vil i de bestaaende religionsformer, det kunde ikke længer hindre hende fra at give det religiøse liv i hendes eget bryst frit spillerum. Og samtidig kunde hun med ro betragte al religiøs kritik. Den rørte ikke ved selve sagen. De forskjellige troesformer blev hende nu ogsaa blot som forskjellige sjælens sprog, hvori det samme liv, de samme længsler, den samme klyngen til noget over en selv finder udtryk. Det kunde ikke mere falde hende ind at foragte eller hade en troesform end at foragte og hade et sprog. Omhyggelig søgte hun blot efter den psykologiske sandhed

i den, søgte at se den blot som udtryk for det indre liv. Man vil saaledes let se, hvor stor en rolle dette Feuerbachske standpunkt kom til at spille baade for hende personlig og for hendes forfatterskab. Det var det, der gjorde det muligt for hende at blive det religiøse livs altid upartiske og samtidigt objektive og intenst sympatetiske skildrer.

For hendes kunst vilde muligens dette have været tilstrækkeligt; men for hendes eget liv var det ikke nok. Det er ikke nok at vide, at det religiøse liv har sin fulde berettigelse og udgjør en del af naturens orden og harmoni. Religiøsiteten er blot følelse. I det tænkende menneske maa den ledes af tanker, fylde ideer, spille gjennem en livsopfatning, skal den i det hele kunne finde udtryk. Og dette kunde ikke Feuerbach give hende. Hun kunde ikke leve i drømme og bevidste illusioner. Hun kunde nok se den sande religion, der finder udtryk i kristendommen, men *hendes* religiøse liv kunde ikke finde udtryk i den, fordi den for hende blot var digt. Og man fæster ikke, sig selv bevidst, sit livs høieste interesser og dybeste overbevisninger til et digt.

Men hvad der endnu manglede, fandt hun, som allerede forklaret, hovedsagelig i Comtes positivistiske filosofi. Hun *fornegtede* ikke Gud, hun var blot ikke istand til at tænke sig Ham, og derfor søgte hun at danne sig en fyldestgjørende livsopfatning — en *working hypothesis**) for livsførelsen i det mindste — uden Gud og uden udødelighedshaab. Hendes intense sympati og hendes kjærlighed til naturen hjalp hende. „Vi kjender blot én tro,“ siger en af hendes personer, „troen paa hinanden.“ For hende gjaldt det, at menneskene i denne verdens forsynsløse men vidunderlige spil af kræfter slutter sig sammen, staar skulder til skulder i livskampen og søger mellem sig at bygge livet her paa jorden saa lyst og rigt, som gjørligt er. Religiøsiteten maa samle sig, dels om naturens dybe undre og næsten guddommelige love (thi der er love i livet, der synes som en alvishedens, alkjærlighedens og den absolute retfærdigheds love og styre), dels om alt, hvad der er stort, skjønt og godt og om alt, der kan tjene til at bygge livet op her paa jorden, og endelig om selve dette byggearbeide, om kjærlighed til medmennesker og hengivenhed for det fælles bedste. Er der ingen Gud, saa er der dog godhed, og godhed er saa underlig, saa stor, saa mægtig, saa skjøn, at det bør os ydmygt og tilbedende at knæle for den, hvor vi end finder den. Godhed i et menneske gjør det helligere end noget tempel. — Alene ved udvikling af de moralske kræfter i menneskene bliver livet skjønt og stort. Pligt er *det* som befordrer,

*) Hypothese, antagelse eller teori, som om end ikke absolut rigtig, dog gaar an at arbeide med.

frigjør og levendegjør livet paa jorden. De etiske love, er lovene for vext og udvikling. Derfor maa der opfostres hos menneskene en sterk moralsk sans og kjæk pligthengivenhed. De maa lære, at medens lyst og fryd ofte blot tjener en selv, er pligten det, der i længden virker til alles største lyst og fryd. Derfor maa den enkelte villig bøie sin egen lyst ind under pligtens lov, opgive sig selv og sit eget liv for at tjene andre. *Kjærlighed til medmennesker, ønsket om at befordre slegtens høieste gode her paa jorden maa i korthed være det store livsmotiv, religionens centrale korstanke.*

Endelig optog hun som tidligere nævnt i sin tankegang en del af Spencers filosofi, særlig udviklingslæren, der syntes hende at gyde klarhed og forklaring over saa meget i liv og natur, og tillige hans tanke om den store ubekjendte, — det svælg af magt og væsen, der ligger bagom alt, og er den egentlige, evige existance, overfor hvilken hver sjæl maa staa med blottet hoved og skjælvende hjerte, men om hvilken vi intetsomhelst kan vide.

Disse tanker bliver saa i George Eliots verker til liv og virkelighed. I deres lys tolker og tegner hun den verden, hvori vi lever. Det hele bliver kjød og blod, ikke længer abstraktioner og filosofiske satser.

Faderens død i 1849 berørte Miss Ewans dybt og voldte hende saa smertelig en sorg, at den truede med at undergrave hendes helbred og eget liv. Efter venners raad foretog hun da en reise paa fastlandet. Da hun aaret efter vendte tilbage, begyndte hun at udgive en del oversættelser af fremmede tænkere som Feuerbach og Spinoza. — Lidt senere blev hun en af redaktørerne for det radikale tidsskrift „*Westminster Review*".

I 1853, 34 aar gammel, egtede hun George Henry Lewis, en rationalistisk tænker og forfatter af rang, der i det væsentlige delte hendes positivistiske anskuelser. Grundet paa en absurditet i den engelske lovgivning, var det dem umuligt at blive lovformelig viet. Deres egteskab kom saaledes til at mangle baade den kirkelige og den borgerlige sanktion; men det var ikke desto mindre et sandt og lykkeligt samliv*). Hun,

*) Lewis havde allerede tidligere været gift. Hans første hustru, en ung pige, var imidlertid to gange løbet fra ham med sin elsker. Første gang kom hun angrende tilbage til sin mand og blev tilgiven; anden gang forsøgte han ogsaa, men uden held, at vinde hende tilbage. Ifølge engelsk lov kunde han nu ikke blive lovlig skilt fra hende, fordi han ved at tilgive hende paa en vis havde gjort sig til hendes medskyldige.

Da derfor senere Lewis og George Eliot mødtes og en dyb hengivenhed og kjærlighed sprang op imellem dem, var et lovformeligt egteskab en umulighed. Hun besluttede sig da til at trodse verdens mening og dom og blev Lewis' hustru uden vielse og egteskabsdokument. Egteskabet var helt igjennem lykkeligt; det var paa en gang det varmeste venskab og intens kjærlighed. „Jeg er, fortæller hun, usigelig lykkelig, takket være den største velsignelse, livet kan skjænke os: den fuldstændigste kjærlighed og sympati fra en mand, hvis hele natur vækker og ansporer min egen til det friskeste, sundeste liv."

der trods al sin mægtige aand og evne dog blot var en sky, tilbagetrukken, sympatitrængende kvinde, trængte dybt den støtte, hjælp og beskyttelse, som hun fandt i Lewis, der trofast og ædelmodigt værnede baade om hendes evner og følelser det lange samliv igjennem. — Det var ogsaa han, der fik hende til, 36 aar gammel, at prøve sine kræfter som forfatter. Selv manglede hun ganske tro paa sine evner i den retning og havde i det hele yderst liden tillid til sig selv. Det var hendes mand, der saa og følte hendes dramatiske fortællertalent og fik hende opmuntret og paaskyndet til saa sent i livet at folde digtervingerne ud.

En hunds psykologi.

(Af en artikel i „*Popular Science Monthly*", gjengivet i „*Revue des Revues*").

Herbert Spencer gjør i sin bog „Justice" opmerksom paa den høist eiendommelige maade, hvorpaa visse dyr organiserer sig i samfund, der giver os et billede af fuldstændig harmonisk samvirken mellem de egoistiske og de altruistiske drifter og følelser. Da et saadant resultat ikke er muligt uden som følge af dyrets evne til at tænke og sanse, følge sine drifter og give sin vilje udtryk, undersøger forf., om ikke visse dyr i lighed med mennesket kan tænke, drage slutninger og fatte og bringe i udførelse fornuftige planer.

Først afvises den gamle feilagtige antagelse, at dyrene ikke skulde kunne hæve sig over det blotte instinkts niveau, fordi det er umuligt at skille tanken fra sproget. Man har saaledes især paastaaet, at begreber eller almindelige forestillinger ikke kan tænkes uden ved hjælp af de ord, som udtrykker dem. I det tilfælde skulde altsaa hunden f. ex. være rent blottet for evnen til at tænke. Hvad vi kalder erindring hos dyrene, skulde efter det ikke være andet end blot og bar *forestillings-sammenhæng.*

I sin udmerkede bog „Intelligensens udvikling" beviser professor Preyer, at barnet, endog før det har lært at tale, tænker og danner almindelige forestillinger. Ved hjælp af omhyggelig udførte iagttagelser, strækkende sig over en tid af 40 maaneder af barnets liv, er psykologerne af Jena-skolen kommen til det resultat, at barnet allerede fra den anden maaned begynder at „*associere* sine erindrings-billeder". Og noget lignende gjælder foruden om børn ogsaa om døvstumme, hvem man ikke kan negte evnen til at danne almindelige forestillinger. Og Preyer slutter af disse kjendsgjerninger, at en hel del begreber kan udtrykkes klart og forbindes

logisk med andre uden hjælp af ord: „Det er ikke sproget, der har skabt tanken, men tvertimod tanken, der har skabt sproget.“

Efter denne korte indledning gaar forf. over til skildringen af sin hund *Toots*, hvis forbausende bedrifter fortælles. Toots udmerker sig ikke hverken ved skjønhed eller ved ren race. Man antager den for at være af lidt blandet oprindelse. Dens moder, der var født blind, og hvis forstand ligeledes var høist forbausende udviklet, var af en englænder blevet betroet til en saxesliber i San Diego, og det berettes om hende, at hun blot ved sin lugt kunde finde hvalpen i en afstand af 6 mil fra dens herres bolig. Dermed faar vi gaa over til Toots' store og merkelige gjerninger.

Alt fra den allerførste tid viste Toots et instinktmæssigt fiendskab mod mus, muldvarpe og sorte katte. Dens barndom tilbragtes i selskab med en graa hunkat, som den behandlede med agtelsesfuld hengivenhed; den undlod f. ex. aldrig at trykke et kys paa dens næse, hvergang den havde forladt den for nogen tid. Dens overstrømmende had mod mus, muldvarpe og sorte katte, saavelsom den udprægede forkjærlighed, den viste for lyse katte, tydede paa en opfatning af farver, der, selv om den ikke var naaet til begrebsmæssig klarhed, tydelig nok fremgik af dens handlinger. En dag tog jeg den med mig til en nabo, hvor den mødte et helt kuld hvide og graa katte, der var den ubekjendt, og mod hvem den viste en overordentlig velvilje. Dagen efter, eller kanske to dage efter, kom den sammen med et kuld sorte katte, som den, om den havde faaet lov dertil, bogstavelig vilde have revet istykker. Lad os huske, at Toots nærede en ligesaa heftig uvilje mod sorte hunde.

Det kloge dyrs iagttagelsesevne udvikledes ved samkvem med dens menneskelige venner hurtig og umiddelbart. Forunderligt, Toots kan le, ja, endog *smile!* Naar dens følelse naar op til en fornemmelse af sterkt behag, viser den tænder og slikker sig om munden, hvorved det lykkes den at frembringe et meget antageligt smil. Men den forbeholder med skinsyg ømtaalighed denne tilkjendegivelse af sine følelser for dem af sine venner, der vender tilbage til dens bolig efter en lang fraværelse, og viser den aldrig ligeoverfor dem, den har forladt for et øieblik siden. Den har til egen brug opfundet et tegn- og lyd-sprog. Den har eget udtryk for at bede om drikke, om lov til at gaa ud eller gaa over et gjærde. Naar dens herre sætter paa sig sin kalot, beder den om tilladelse til at faa ledsage ham ned i gaarden. Men naar han tager hat og stok, forstaar den, at det er en ordentlig spadsertur, de skal tage sig, og benytter følgelig et andet udtryk. Er ikke det akkurat, hvad et barn i den første periode af dets tænkende liv vilde gjøre? Og fremgaar ikke den slags handlinger af et aandeligt arbeide, som vi hos barnet kalder tanke?

Men Toots formaar endnu mere. Den forstaar visse sætninger, ikke af tonen, hvori de udtales, men af selve ordenes lyd. Siger man: „Vil du gaa ud, Toots?“ hopper den høit af glæde; men tilføier man saa videre *nøiagtig i samme tone:* „Du faar ikke gaa ud!“ antager den en skuffet mine, skjønt ingensomhelst gestus eller bøining af stemmen nærmere forklarer sætningen. Ligger den og halvsover, og ordet „kat“ udtales i samtalens løb, vil den ikke rikke sig. Men lægges til ordet kat adjektivet „sort“, vil den vaagne med et hop, løbe hen til vinduet for at se efter, om den skulde opdage gjenstanden for sit uudslukkelige had derudenfor. Og dette er ikke, hvad man saa end siger, resultatet af nogen reflex- eller automatisk bevægelse. Disse handlinger forudsætter bevidsthedsvirksomhed og medfører dannelsen af forestillinger, deres klassificering og en dom; med andre ord: bevidst tanke.

„For at efterligne,“ siger professor Preyer, „maa man først fornemme ved sansernes hjælp, for det andet kunne danne en forestilling paa grundlag af sanse-indtrykket og for det tredie gjøre en bevægelse svarende til denne forestilling.“ Og man kan tilføie: „Saasnart talen er om villie, forudsættes med nødvendighed en bevidsthed eller evnen til at danne forestillinger om et *jeg*.“ Det indrømmer alle for barnets vedkommende; hvorfor skulde saa ikke det samme være tilfældet med hunden?

„Igaaraftes“, fortsætter forf., „medens jeg vandede mine planter, kom Toots gjentagne gange hen til mig og bad mig om at lukke op døren for ham. Da jeg ikke havde lyst til at forlade mine planter, gav jeg lidet agt paa den, og den bestemte sig da til at opnaa sin hensigt paa en anden maade. Den gik hen til døren, saa, at denne ikke var laaset, men at der behøvedes en anstrengelse for at aabne den. Gik saa tilbage gjennem værelset, helt hen til verandaens rækverk, tog sats og kastede sig saa med hele sin vegt mod døren, saa den gik op. Snart kom den tilbage med husets frue, til hvem den rettede den samme bøn, som den allerede havde fremført for mig. Da hun ikke vidste om, at den havde faaet afslag af mig, aabnede hun haveporten og gav den endelig den ønskede tilladelse.

Et andet exempel med en dør, der er lukket, men ikke lukket med rigel, er endnu interessantere. Toots begynder med at overbevise sig om dørens tilstand. Naar den er færdig dermed, tager den sats og kaster sig med hele sin magt mod døren. Gjentager dette fem ganger med ny sats. Sjette gang gaar døren op. Siden har den forstaaet, at den kunde faa greie paa, om døren var løst lukket ved at banke let paa den med den ene klo. En nat, før den havde opdaget dette, lukkede dens herre døren. Da forsøgte den nøiagtig sex gange sit stormløb, men opgav det saa og bad

om hjælp. En slig gjentagelse af den samme handling trænger ikke til at analyseres, forat dens psykologiske værdi kan opfattes.

Romanes foregiver i sin bog „Menneskets aandelige udvikling“ at have bevist, at dyrene formaar at føle alle menneskelige sindsbevægelser, undtagen hvad der kommer ind paa religionens, den moralske sans'es og sansen for det ophøiedes omraade. Og John Fiske fortæller: „En terrier, der pleiede at sidde paa sin hale, naar den skulde bede sin herre om noget, bar sig ad paa samme maade ligeoverfor en figur paa kamingesimsen.“ Toots har gjort det samme. Man har overrasket den siddende i ærbødig bønfaldende stilling foran en kautschuk-figur, som den paa den maade bad om at stige ned af kaminen for dens skyld. Der er grund til at tro, at hunden ansaa figuren for levende, fordi den trak sig sammen under tryk af dens pote for saa igjen at antage sin vanlige form. Toots henvender sig paa samme maade til en dør, den ikke kan aabne, et vandglas, den ikke naar. Dens herre har mangen gang fundet den siddende foran den modstridige dør, bevægende poterne paa en saadan maade, at det aabenbart var dens mening at bede døren, som den vel antog for et guddommeligt væsen, om at aabne sig.

Tror Toots paa aander? Er det tilfældet, saa findes der aabenbart hos den tegn til en udviklet fetischisme, opdukkende glimt af primitiv religiøs følelse, en dunkel anelse om det ophøiede.

Hvad et engelsk parlamentsvalg koster?

(Efter „*Neue Zeit.*“).

En netop udkommen „blaabog“ over parlamentsvalgene i 1892 opgiver de samlede omkostninger for anledningen til over 960,000 pd. sterl. eller næsten $17^1/_2$ mill. kroner — heri medberegnet udgifterne til valgembedsmændene. Saa overvættes stort er jo ikke beløbet, naar man husker, at England, Skotland og Irland tilsammen har 670 valgkredse.

Da var det gunske anderledes svære summer, der gik med i gamle dage, da man *kjøbte* sig sæde i parlamentet. I den indskrænkede stemmerets tider var det en smuk liden kapital at eie stemmeret. For vel hundrede aar siden bød lord Chesterfield en af de hædersmænd, der drev agentur i valgkredse, 2500 pd. sterl. (45,400 kr.) for at blive „valgt“, men fik den besked, at under 3000 pd. (54,480 kr.) var der ingen kreds at opdrive. I 1768 skal valget i Northampton have kostet de to konkurrerende partier tilsammen 60,000 pd. (1,089,600 kr.), hvoraf det meste gik til ligefremme bestikkelser. Og i 1774 betaltes der 75,000 pd. (1,325,680 kr.) for at blive „valgt“ fra Gatton, en fillestad med et par forfaldne huse, hvis eiere levede andensteds i verden af de penge, deres stemmeret indbragte.

Paa dette uvæsen blev der først en ende ved valgreformerne af 1832, 1867 og 1884. Virkelig afgjørende blev dog først loven af 1872, der indførte hemmelig stemmegivning, samt loven af 1883, der satte straf for valgbestikkelser og valgtryk.

Nutildags kan ingen vælger paavirkes uden ved overtalelse. Loven af 1883 bestemmer, at enhver valgkandidat maa opnævne en agent, som besørger flyveblade trykt og omdelt, samt leier lokale for folkemøder; sine udgifter maa agenten offentliggjøre regnskabet over, deri medindbefattet kandidatens reiseudgift og hotelregning. Privatfolks virksomhed i valgkredsen kan man derimod ikke fordre opgifter over.

Selve valghandlingen maa i England ogsaa bekostes af kandidaterne. Til dette brug medgik der ved sidste valg paa lidt nær 200,000 pd. sterl. (3,600,000 kr.). Disse udgifter har Gladstones ministerium foreslaaet overført paa statskassen.

Foruden disse i loven fastsatte udlæg, viser nævnte „blaabog", at der i 1892 medgik til:

Valgagenter	192,853	pd.	eller	3,502,210	kr.
skrivere og bud	98,977	„	„	1,797,422	„
trykning, annoncer, skrivesager og porto	310,358	„	„	5,636,091	„
lokaler for møder og valg	49,295	„	„	895,197	„
kandidaternes reiseudlæg	49,415	„	„	897.376	„
andre udgifter	60,012	„	„	1,089,878	„
tilsammen	760,910	„	„	13,818,194	„
lægges hertil de ovennævnte lovbestemte udgifter	199,490	„	„	3,622,730	„
bliver den samlede valgudgift	960,400	„	„	17,440,932	„

Som venteligt er valgudgifterne større ved land-valg end ved by-valg. Gjennemsnitlig kostede hver afgiven stemme

	i England:	i Skotland:	i Wales:	i Irland:
i landkredse	5 sh. 3 d. (kr. 4.97)	5 sh. $6^1/_4$ d. (kr. 5.01)	5 sh. 0 d. (kr. 4.54)	2 sh. $9^3/_4$ d. (kr. 2.46)
i bykredse	3 sh. 0 d. (kr. 2.72)	3 sh. $7^1/_4$ d. (kr. 3.27)	3 sh. 3 d. (kr. 2.93)	1 sh. 8 d. (kr. 1.51)

Som det sees, er udgifterne for hver afgiven stemme i England, Skotland og Wales omtrent jevnhøie (ca. 5 kr. i landkredse, ca. 3 kr. i bykredse). Valgene i Irland er derimod billigere, fordi der sjelden stilles modkandidater.

Den høieste valgregning betaltes af den liberale kandidat for Handsworth i Staffordshire, nemlig 1968 pd. 15 sh. (kr. 35,752,70). Billigst slap kandidaten for Tullamore i Irland, hvor valget ialt kun kostede 20 pd. (kr. 363,20),

Regnet efter de opnaaede stemmer, faldt udgifterne sværest for John Leighton, der stillede i en londonsk kreds og kun fik 35 stemmer, der kostede ham 235 kr. pr. stykke.

En rig valgkandidat kan jo lade sine „venner" vedligeholde et jevnt „arbeide" i kredsen lang tid før valget. Hvad der medgaar hertil, opgives ikke. Men uretmæssig erhvervelse af stemmer forekommer nu yderlig sjelden.

Ibsen — det sidste stadium.

(Af en artikel af *Hjalmar Söderberg* i „*Ord och Bild*").

I det udmerkede svenske tidsskrift „*Ord og Bild*"*s* novemberhefte for forrige aar findes en artikel med ovenstaaende overskrift, som vi tillader os at gjøre nogle uddrag af.

Forf. begynder med en bemerkning om, hvor forskjellig den modtagelse er, Ibsens senere skuespil — fra og med *Vildanden* — har faaet hos publikum, fra hvad der blev hans tidligere stykker tildel. Skuespillene før *Vildanden* gjorde alle, hvor uhyggelige og sørgelige de end var, lykke. „Samme glæde som et forstadspublikum har af de mange lig, der ligger udstrakt i sit blod paa kryds og tvers henover scenen, naar tepper gaar ned for et eller andet røverstykke — samme glæde har en mere moderne og hærdet teatergjest af den sum splintret menneskelykke, som slutningsscenerne i *Gjengangere* eller *Et Dukkehjem* stiller i bengalsk belysning." Man havde ikke seet saadanne teaterstykker før, ikke seet livets helhed saa nær ind paa sig som i disse dramaer. Og det var ingen døgnberømmelse de vandt — thi, som en fransk kritiker (Ernest Tissot) har udtrykt det, de indeholder altid i ord og handling den størst mulige sum af liv paa scenen.

Men større endnu end Ibsen er som kunstner, er han som aand. Der findes i *Gjengangere* et sted, som mer end noget andet forekommer mig at vidne om sin ophavsmands storhed. Fru Alving erklærer ligeoverfor pastor Manders — det er efter scenen i spisestuen mellem Osvald og Regine — at hun ikke vilde have noget mod et egteskab mellem de to, „hvis hun kun var en snil og brav pige da". Og dog vidste hun godt, at de havde samme fader . . . En slig ytring vidner om en tænker, der aldrig har bukket under for lysten til at „se efter i facit". En saadan aand er altid paa gjennemreise; han kalder ingen anskuelse sit hus og hjem.

Den verdensanskuelse, hvori Ibsen i denne tid logerede, var en polemisk reformatorisk pessimisme. Han var en fremtidstroende; og det, han troede paa, var efter et udtryk, han bruger i et brev til Georg Brandes — „menneskeaandens revoltering". Det pessimismens stadium, hvorfra man endnu betragter verdens daarlighed som nogens *feil*, er imidlertid ikke det sidste, og blev det ikke for Ibsen. Der er et udtryk om ham, som stadig kommer igjen hos kristne kritikere, det er „den store frafaldne". Jeg for min del skulde imidlertid være tilbøielig til at forlægge den store brydning i hans liv til et senere tidspunkt end det, hvor vi mister den tro, vi har lært af vor moder. Denne brydning er det aabenbart, *Vildanden* er et udtryk for, den bærer alle spor af at være skrevet under indtrykket af den store misregning i digterens liv. „Jeg læste dette drama," skriver Edmund Gosse, paa dækket af et dampskib. Det var paa Atlanteren samme vinter bogen kom ud; og jeg kommer altid til at forene tanken paa disse sorgfulde blade med forestillingen om det golde billede af havet i oprør." Og sikkert er det, at Ibsens pessimisme i *Vildanden* er bitrest, graaest, mest trykkende — et mørkt rum, hvor det paa alle sider er uendelig langt til væggen. Det tragiske i tilværelsen har efter en krise som den, *Vildanden* bærer vidnesbyrd om, mistet sin æstetiske sammenhæng — jeg havde nær sagt sin æstetiske nydbarhed; og hvad Ibsen siden har digtet, forekommer mig i sine væsentlige træk at bære præget af at være en genial mands forsøg paa at slaa tiden ihjel. Da den geniale mand er en digter

af Ibsens rang, falder det af sig selv, at hvad han producerer i en saadan stemning, har evnen til paa en temmelig uforglemmelig maade at faa tiden til at gaa endog for vide kredse af læsere; kun er det, som er gaaet tabt i hin krise — efter min mening for altid — hans digtnings evne til umiddelbart at virke gribende paa de tusener, der fylder teatrenes saloner.

Ibsen er ved siden af Strindberg Skandinaviens eneste virkelige verdensgeni, derom kan der kun herske liden tvil — nogen udelukkende norsk eller blot udelukkende skandinavisk sukces har han aldrig vundet, den eneste undtagelse er kanske den sammenlignelsesvis ubetydelige komedie „De unges forbund“ — men han tilhører i dette sidste stadium lige lidet udlandet (med undtagelse af nogle faa kjendere) som den store almenhed herhjemme. Og jeg tror ikke, Ibsen nogensinde har været udsat for misforstaaelser af nationale grunde. Jeg tager derfor det store fremmede og hjemlige publikum under et . . . Og den største del af dette publikum, nemlig damerne, faldt fra, da *Hedda Gabler* gik over scenen.

Ibsen har et helt forfatterskab igjennem pisket egoisten i mennesket. Egoisten i fanatikeren, i *struggler-for-liferen*, i libertineren, i den uklanderlige egtemand; egoisten i sig selv, egoisten i Gud. Men i og med „*Hedda Gabler*“ synes han for første gang at have opdaget egoisten i kvinden. Jeg siger opdaget; thi de høie og mørke kvindeskikkelser fra hans historiske dramaer er endnu halvt konventionelle, og hvad Rebekka West angaar, saa er hun i sammenligning med Hedda bare en uklar og halvfærdig studie. Hun er forøvrigt ikke egoist af samme art, hun drives af en lidenskab — og her ligger netop Hedda Gablers synd, at hun aldrig har kjendt kjærligheden. Hendes valgsprog var stadig: hvilkensomhelst udskeielse undtagen kjærligheden. Ibsen har her skildret, i hvilken forfærdelig grad kjedsomhedsfølelsen fordærver. Jo mere regelret dydigt og hæderligt saadanne kvinders liv bliver i det ydre, des mer uroes deres indre liv af ønsker og en næsten forbryderisk nysgjerrighed. Deres sjæle bliver lig indestængte og ophedede drivhus, i hvis af en evig lede fordærvede luft der voxer op sælsomme syge blomster; og følgerækken bliver livstræthed — umoral. Naar en person som Hedda, der har levet et liv tomt paa oplevelser og handling, men som til gjengjæld har vænnet sig til i tanke og fantasi at „løbe linen ud“, for en gang skyld sætter sig i hovedet at ville *handle*, at gribe ind i livet, bliver resultatet let et paafund som at brænde manuskripte+. *Hedda Gabler er dramaet om livsleden som drivende faktor.*

Ibsens senere bøger har hver for sig foraarsaget et større mandefald blandt hans oprindelig store tilhængerskare. Det blev kun en ringe flok, som fulgte den gamle fører, da han omsider naaede op paa de tankens snedækkede fjeldvidder, hvor kulden, tomheden og freden bor.

Ja freden . . . Den bliver nu altid det mest problematiske af de tre. Det indtryk faar man af „Bygmester Solness“.

Forf. afviser først den latterlige tanke, at „Bygmester Solness“ er ment som et realistisk drama. — Overfladen i dette stykke er et skinliv — dødt og tomt. Det er paa dybet, det lever.

Ibsen har altid været en af de store affekters mand. Men stor er hos Ibsen nu og altid kun den, som vil det, han ikke kan, som er over evne. Den, der har gjort lykke og ser tilbage paa sit liv med rolig tilfredshed, interesserer ham ikke. Hans væsen er sammensat af tvil, ironi, frygt og trods. Men naar troen er død, hvorpaa skal man da tvile? Paa hvem og hvad? Og naar den fantasi har brændt ud, som engang personificerede verdensaltet og skabte den mægtiges billede —

hvem skal man da frygte, naar man er svag, og hvem trodse, naar man er sterk? Den aand, som i et langt liv har levet paa feltfod, har vanskelig for at finde sig tilrette paa en flad og øde hede, hvor ingen fiende længer er inden synsvidde.

Det er ud fra dette synspunkt, jeg ser paa „Bygmester Solness“: det er et verk fyldt af tvil, frygt og trods — mesteren ved ikke selv længer mod hvem eller hvad. Det er sagaen om den gamle kjæmpe, som sørger over sine døde fiender. Heri ser jeg ogsaa forklaringen paa, at Gud, der i de sidste femten aar ikke har været synlig i Ibsens digtning, her viser sig paany — om ikke med samme bibelsk faste konturer som fordum i „Brand“. Bygmesteren er en sterk og stridbar mand; han trænger nogen at slaas med. — Saaledes ligeoverfor ungdommen . . . Jeg tror, at om Ibsen frygter ungdommen, saa er det — i mangel af noget bedre. Det er neppe nogen skrækindgydende ungdom den, som er voxet op med „Gjengangere“, „Vildanden“ og „Rosmersholm“ paa natbordet . . . Jeg ser kort sagt i „Bygmester Solness“ et skriftemaal og en bekjendelse, og derfor finder jeg den at være — ikke et vellykket kunstverk, men det, som mere er: en rig og fængslende digtning. Og skulde jeg i Ibsens tidligere produktion finde en parallel, tror jeg det blev keiser Julians blege skikkelse — manden, der gav sit liv til indsats i en unyttig kamp. Man finder hos begge alt, hvad menneskenaturen eier af kainblodet i sine aarer, af det rugende mørke over dens pande, som stadig har set røgen fra sin offerild slaa mod jorden. . . . Og som ikke trøster sig med, at han er blevet den „første mand paa sit omraade“ . . .

. . . Vi talte om det herredømme, Ibsen har vundet over det lille faatal, der er spredt rundt om paa jorden, og som er den eneste nation, han tilhører — de originale menneskers nation. Det herredømme vil han beholde, selv naar hans stykkers sukces er glemt. Han har beriget verdensliteraturen med et nyt alvor og en ny humor. Han har forstaaet at fængsle sindene med en uhyggestemning af en helt anden og ægtere art end de maeterlinckske skræknætter med torden, slagregn og kometer. Og hans humor . . . Man glemmer ikke let Ulrik Brendel — „du skulde ikke tilfældigvis kunne undvære et ideal eller to?“ — Relling eller den mindeværdige selvmordsscene i „Hedda Gabler“, hvor haanlatteren hele tiden skjærer som en hvas knivseg gjennem handlingen. Dog det er først og fremst hans alvor, der har brudt ham vei, ikke mindst i Frankrig, hvor idé-dramaet er en nyhed, som endnu vækker forbauselse. — —

Jeg sagde, at „Bygmester Solness“ interesserede mig væsentlig som en bekjendelse — men det inderste i vort væsen glider altid bort. Spørgsmaalet om *personlighedens kjerne* har altid interesseret Ibsen; man mindes den dybsindige scene med Peer Gynt og løgen. Og som det gaar der med personlighedens væsen, saa gaar det med den positive sandhed. Den viger unna. Saa faar han da bestandig nøie sig med at fortælle os, hvor sandheden ikke er. Og skulde han ogsaa her tage feil nu og da, saa maa man mindes, at kunsten at tænke ret ikke altid er forbeholdt den rigeste aand. Geniet er ikke blot gaven at se; det er i mange tilfælde ogsaa gaven at overse. Sandheden synes mig nu og da at ligne en lav bom paa veien: den fantasiløse logiker snubler over den og kommer ikke længer, medens geniet lukker øinene og rider over med slappe tøiler.

Elektriske fiske.

(Efter dr. *J. G. Mc Kendrick* i „*Fortnightly Review*").

Menneskelige konstruktioner af enhver art er klodsede og daarlige i sammenligning med naturens. Hvad den gjør, gjør den fint og fuldkomment. Konstruerer den f. ex. et elektrisk batteri, saa sker det paa en maade, der gjør alt menneskeverk af den art tilskamme. Som konstruktør af smaa, kompakte og kraftige galvaniske batterier er den virkelig en mester, der trodser al menneskelig kunst og „moderne videnskab", ja endog vor nyeste videns evne til at *forstaa*. I henved femti arter af saakaldte elektriske fiske har den anordnet de mest interessante og glimrende udførte af saadanne batterier.

Disse fiske, der er særlig talrige i Nilen, men forøvrigt findes paa mange kanter og saavel i salt som ferskt vand, kjendtes allerede paa faraonernes tid; men det er først i løbet af de sidste 10—12 aar, at deres elektriske organer er blevet omhyggelig og mikroskopisk undersøgt. Det hele fint udførte arbeide paa disse batterier er nemlig mikroskopisk smaat; naturen har arbeidet paa dem ved hjælp af de sterkeste forstørrelsesglas.

Der er to forskjellige former af disse elektriske organer eller levende galvaniske batterier; den ene er i materie og struktur i slegt med legemets muskler, den anden mere med dets kjertelmasse; men i begge tilfælde bestaar batterierne af et uhyre antal af mikroskopiske (men hvert især omhyggeligt og fint udført) elementer. Styrken varierer for forskjellige fiske. Den elektriske aal har de sterkeste batterier, idet en elektrisk udladning fra den er nok til at stivne alle nerver og muskler i det menneskelige legeme, der kommer i berørelse med den; i andre af disse fiskearter er styrken meget mindre. Elektriciteten er deres vaaben: længe før Edysons tid havde de baseret sit forsvar paa elektriske batterier og udladninger; enkelte af dem har anlagt formelig elektrisk panser.

Det hele elektriske apparat i disse fiske bestaar af tre dele, som vi kan benævne henholdsvis batterierne, hovedkontoret og ledningerne. Hovedkontoret er en samling elektriske celler i hjernen eller rygmarven. Her trykkes, saa at sige, af fiskens egen vilje — thi det hele er dens frie vilje underlagt — den knap, der sætter det hele maskineri i bevægelse. Herfra udgaar saa de elektriske nerveledninger til batterierne. De første overfører som telegraftraade budet fra hovedkontoret til de elektriske verksteder. I disse sidste, eller fiskens egentlige elektriske organer, udvikles og derfra udlades elektriciteten.

I torpedofisken bestaar batterierne af to større nyreformede masser, der ligger en paa hver side i nærheden af hoved og gjæller. Batterierne er konstruerede efter det samme princip som Voltas søile*), men ganske anderledes fint og fuldkomment. Hvert batteri bestaar af ca. 800 vertikalt staaende prismatiske søiler, ordnet side om side, og hver søile i den fuldvoxne fisk af omtrent 600 enkelte elementer, eller „elektriske plader“, adskilte fra hinanden ved en geléagtig albuminøs vædske. Hver „plade“ bestaar igjen af flere tynde lag eller strimler, af hvilke det merkeligste er et, der bestaar af fin-kornet materie — „elektrisk substans“ — som paa den ene side er udformet til en række fremstaaende fingeragtige knuder. Der er altsaa i hvert batteri henved 500,000 plader eller elementer og i begge tilsammen en million saadanne. Hver „plade“ er forsynet med sin egen lille nervefiber, som slutter sig til dens nedad vendende overflade og der sønderdeles i en mangfoldighed af endnu mindre fibre, der fortaber sig i den elektriske substans. Pladernes nervefibre forbinder sig paa den anden side udenfor batteriet til større nerver, indtil de udgjør fem nervekabler (om man kan faa bruge saa stort et ord om saa diminutive ting), der fortsættes til fiskens hjerne, hvor de samles i en del af denne nær dens basis. Denne del af hjernen, — eller det elektriske hovedkontor — bestaar af en mængde smaa nerveceller, hver $^{1}/_{1000}$“—$^{1}/_{1500}$“ i diameter. Man kan gjøre sig et begreb om den maalestok, hvorefter det hele er konstrueret og det fine, mikroskopiske arbeide, som naturen her har udført, naar man hører at af søilernes enkelte plader eller elementer gaar der ikke mindre end 30 paa en millimeters høide! Og hver plade bestaar altsaa af flere lag; det ene (og vigtigste) af disse af den „elektriske substans“ med sin knudrede underside og uendelighed af smaa nerve- eller telegraftraade! — Ved at hver enkelt plade har sin nervefiber, er det fisken muligt samtidig og ved en enkelt viljeanstrængelse at udlade den hele million af celler. Dens vilje kan ogsaa beherske og regulere udladningens styrke, derimod har man endnu ikke opdaget, om det er den muligt at operere alene med en del af batteriet, — om den saa at sige kan affyre *enkelte* skud mod sin modstander (udlade enkelte celler) eller om den altid maa give ham hele bredsider. Udladningerne kan foregaa med slig fart, at der gives indtil 200 slag i sekundet og dette kan holdes gaaende i flere sekunder ad gangen; efterhaanden afsvækkes og tømmes dog batterierne; men en kort hvile sætter dem atter i slagfærdig stand. 200,000,000 enkelte celler kan altsaa en slig fisk udlade i sekundet, eller, om man vil, affyre saamange elektriske skud ved et eneste tryk paa den elektriske knap!

*) Denne bestaar som bekjendt af mange horizontale lag af zink og kobberplader adskilte ved fugtet trækpapir eller lignende.

Den elektriske aal har en lidt anden konstruktion af batterierne (naturen er jo uendelig rig paa idéer). Der er her fire batterier, to store og to smaa, samtlige strækkende sig langs dyrets underside fra bugfinnerne til nær haletippen. Hvert batteri bestaar af en række lange bræt (eller lave kasser) det ene liggende over det andet. Og hvert af disse bræt er delt i et stort antal enkelte celler ved vertikale skillevægge. Ogsaa denne form af batteri har vi jo i grovere form blandt vore egne konstruktioner. Mellem væggene, eller i hver celle, er der en vædske, hvori er nedsænket en „plade", der som i torpedofisken bestaar af flere lag, hvoraf igjen det vigtigste er det, der udgjøres af den „elektriske substans". Hvert bræt indeholder i middeltal ca. 800 enkelte celler eller plader, hver med sin nervefiber. Disse fibre forbinder sig saa atter udenfor batterierne til henved 200 større nervepar, der løber til eller rettere ud fra rygnerverne. De samles ikke her i noget hovedkontor i hjernen, men fordeles langs ryggen.

I begge disse og i enkelte andre tilfælde er de elektriske organer modifikationer af muskulær substans og struktur. Vanlige muskler og elektriske organer (eller levende batterier) udvikles tilsyneladende fra den samme oprindelige substans. Hvad der under visse forhold bliver muskel, bliver under andre forhold et elektrisk batteri. Den nyere, mikroskopiske undersøgelse af muskelsubstansen har ogsaa vist en slaaende lighed og sammenhæng med disse elektriske organer.

I nilfisken, *tordneren*, finder vi et exempel paa den anden form af elektrisk organ, hvor dette er udviklet af kjertelmasse. Her bestaar det af en bivoxlignende substans, der omgiver den hele fisk (undtagen hoved og finner) under den ydre hud. I denne substans findes ikke mindre end to millioner enkelte elektriske celler! Og det hele udgjør et slags elektrisk pantser, eller hvad en forsker har kaldt en „elektrisk yderfrakke".

Man har desuden maalt og udregnet omtrent alt, hvad der henhører til disse apparater. Den elektromotoriske kraft er for en enkelt plade hos den elektriske aal beregnet til 0,00006 volt og hos en torpedofisk til 0,0000117 volt. Efter dette bliver den sidstes elektromotoriske kraft i rolig tilstand 12 volt, hvilket dog under udladning vil blive betydelig forøget. Hos aalen er den, naar organet hviler, blot 4,8 volt; men maa under udladning beløbe sig til 3—800 volt. Som forklaring af disse udladningers betydelige virkning maa anføres, at batterierne bestaar af en mangfoldighed af smaa celler, og at hver udladning blot varer et øieblik, medens de følger hinanden med lynende fart.

Isolation benyttes ikke i disse levende batterier. Den er gjort

undværlig ved et yderst sindrigt arrangement, som det her er ugjørligt at forklare, da det vilde føre for langt ind paa elektroteknikens omraader.

Forbauselse har det ogsaa vakt, at fiskene ikke føler sine egne udladninger. Man skulde jo vente, at deres eget nervesystem vilde forstyrres vel saa meget deraf som deres modstanderes. Dette forklarer man sig alene ved, at deres egne nerver paa sæt og vis er blevet hærdede mod denne slags forstyrrelser, saa at de ikke føler dem. Man har forsøgt at give disse fiske elektriske stød fra vanlige batterier for at se, om de føler disse. De viste sig virkelig langt mindre følsomme overfor dem end andre dyr. Op til en vis grænse tog de ingen notits deraf. Øgedes styrken, saa syntes de at forstaa, hvad der var paa færde og „med en øvet, moderne elektrikers forstaaelse og tekniske viden indtog de øieblikkelig den stilling overfor den elektriske strøms fordeling i non-prismatiske ledere“. Denne kundskab er muligens frugten af lang erfaring i kamp mod andre elektriske fiske. De har lært baade at anfalde og afparere angreb med disse elektriske vaaben, som forstod de det hele felt lige saa godt som en moderne elektriker. Aalen, for exempel, bugter, naar den angriber sin modstander, sit legeme i en bue, saaledes at den berører modstanderen med næse og haletip, hvorved udladningen faar størst virkning.

Interessant er det ogsaa, at batteriernes indre modstand er omhyggelig afpasset og beregnet efter den ydre modstand, der skal overvindes, saaledes, at den er en anden (og konstruktionen derfor en anden) hos ferskvandsfiske end hos saltvandsfiske.

I det hele har vi her overalt en produktion af elektricitet, der i økonomi langt overgaar alt, hvad vore elektrikere endnu har udtænkt. Sandsynligt er det ogsaa, at disse organer virker efter og kan aabenbare os elektriske love, som endnu er videnskaben ukjendte, og de tør derfor kunne tjene os som veiledning til opfindelse af langt bedre apparater for frembringelse af elektricitet, end noget vi endnu kjender. En menneskelig efterligning af disse organer, siger Du Bois-Reymond maatte komme som resultat af „en dygtig hjernes dybeste studium og tænkning.“ Det tør saaledes hænde, at studiet af elektriske fiske og kanske ikke mindre af de glimrende ildfluer eller mere beskedne sankthansorme, ikke alene vil vise sig at være af interesse i og for sig, men ogsaa af økonomisk betydning for menneskeheden. Besynderlige tanker vækker det at vide, at titusener af aar før mennesker havde drømt om nogen Voltas søile eller andre former af batterier, havde naturen allerede benyttet de mest fuldendte former af disse, og at de nævnte fiske allerede da opererte med de love og kræfter, som vi først møisommeligt har lært at kjende i de sidste dage.

Kina og kineserne.

(For „*Kringsjaa*“ af *W. Coucheron-Aamot*).

(Fortsættelse).

Jeg har nu forsøgt at tegne et omrids af regjeringsmaskineriet, og vil saa videre forklare, *hvorledes de kinesiske embedsmænd har opnaaet sin stilling i samfundet.*

Vi lærte paa skolen, at Kina var et *despotisk keiserdømme.* Det er en vildfarelse. I Kina har folket bestandig været suverænt og eiet en frihed, som vi neppe kjendte af navn, før den franske revolution brød en bresche i despot- og prestetyraniets mur.

Men verdensriget derude i Østen har opnaaet, hvad vi fremdeles bider os i fingrene efter, nemlig: *at faa folkestyret repræsenteret med nationens dygtigste og mest intelligente sønner**). Parlamentarisme og flertalsstyre, som de fleste af Europas stater har troet at være det bedste udtryk for folkeviljen, synes at gaa i diametralt *modsat* retning af kinesernes ideal. Thi fra deres politiske morgengry har det været praktiseret og lært, at en god styrelse kun kan udøves, naar de *værdigste* og *talentfuldeste* borgere faar plads i regjeringen. Af dette grundprincip udsprang Kinas største sociale institution, *examenssystemet.*

Det var vistnok vanskeligt at forvisse sig om kandidaternes moralske kvalitet, om deres retfærdighedsfølelse ved disse konkurrancer. Men en væsentlig faktor kom frem og det var studenternes *intelligens.*

Kineserne har ment, at medens der synes at være en nær forbindelse mellem uvidenhed og laster, saa maatte paa den anden side store intellektuelle evner i regelen være forbundne med ophøiede moralske begreber.

Paa basis af denne betragtning besluttede man at finde frem de mest begavede inden nationen. Det er europæernes ubekjendtskab med dette system, som hovedsagelig er skyld i det latterlige skjær, som fremdeles hviler over navnet *mandarin.*

Først skal jeg nævne, at mandarin ikke er noget kinesisk ord, men afledet af det portugisiske verbum *manda* — at befale —. Paa kinesisk heder en embedsmand *kuan.*

Mandarinklassen eller embedsstanden danner Kinas regjerende aristokrati; af folkets vilje sat til at styre ikke ved *fødselens*, men ved *talentets ret.* Det er en klasse, som tilhører alle samfundslag; for enhver kineser har lov til at konkurrere om rigets høieste embeder. Naar jeg siger *enhver*,

---

*) En undtagelse herfra danner tidsrummet 250—200 før Kr. I denne periode forsøgte det kortvarigste af alle dynastier, *Tsin*, at indføre et despotisk styre.

saa er det ikke ganske korrekt, for der findes undtagelser, og det er sønner af *offentlige kvinder, skuespillere, skarprettere, fangevogtere og barberere.*

I regelen fremstaar de høieste mandariner af middelstanden eller endog lavere fra, som f. ex. den mægtigste nulevende kineser Li-Hung-chang, der er søn af en fattig vedhugger.

En længere udredning af det kinesiske examenssystem er her ingen plads til. Jeg skal fremdeles holde mig til at tegne omrids. Embedskandidaterne maa gjennemgaa 3 examener. Den første holdes i distriktsmagistratens residens. Her samles ofte op til 10,000 studenter. Et saa uhyre antal kan vække adskillig forbauselse, men skoleundervisningen er billigere og mere almindelig end i de fleste civiliserede lande i Vesten.

Af kandidaterne kan bare en 50—60 stykker bestaa examen og faar titelen *siu-tsai.* Majoriteten vender tilbage til privatlivet. Kun nogle faa forsøger lykken en eller flere gange. Selv de heldige kandidater viger ofte tilbage for den næste examen. De foretrækker at gaa gjennem livet i lave stillinger som kontorister paa magistratskontorer etc., hvor der er mindre besvær, og hvor fald og ydmygelser er mindre sandsynlige. „*Stormen, som fælder det høie træ,*“ siger et kinesisk ordsprog, „*sparer ofte græsstraaet ved dets fod.*“

Efter 3 aars forløb samles igjen *siu-tsais* fra alle distrikter i provinsens hovedstad for at konkurrere om den anden grad. Af de talrige kandidater bestaar denne gang ogsaa bare en 50—60 af de bedste sin examen; *thi antallet af embedsaspiranter er bestemt for hver provinses vedkommende efter folkemængdens størrelse.*

Nu gaar igjen 3 aar hen, og da samles alle *kiu-jens,* som andengrads kandidater kaldes, fra alle provinser i Peking for at konkurrere om *tsin-shi* eller doktorgraden. Et halvt snes aspiranter vinder prisen, og nu er de i besiddelse af al den lærdom, som Kinas ældgamle kultur besidder. Titelen *siu-tsai, kiu-jen* og *tsin-shi* kan i al korthed forklares som grader i kjendskab til Kinas historie, national filosofi, retsvidenskab, regjeringsprinciper, statsøkonomi, matematik, astronomi og literatur.

Der findes endnu en fjerde titel, og det er medlem af *han-lin-yuen,* den høieste ære, som nogen kineser kan naa, en titel mod hvilken en vicekonges er for intet at regne. Kandidaten udvælges af selve keiseren blandt Kinas mest intelligente doktorer.

Han-lin akademiet*) beskjæftiger sig hovedsagelig med historieskrivning. Men for at undgaa al partisk bedømmelse af keiseren og de ledende mænd offentliggjøres deres arbeider kun ved et nyt dynastiskifte.

---

*) Oprettet ca. 800 aar efter Kr.

Kandidater, der har bestaaet anden examen, kan vente sig et embede efter nogen tids forløb, men en *tsin-shi* blir øieblikkelig ansat som magistrat eller i en endnu høiere stilling.

Man ved nu, at disse rigets intelligenteste sønner besidder de fornødne kundskaber, og det gjælder saa at vise, at de kan praktisere det lærte — *deraf og kun deraf afhænger deres senere avancement.*

Embedsexamenerne blev først sat i system for en 1200 aar siden. I den forløbne tid har fagene undergaaet flere forandringer, efterhvert som udviklingen er gaaet fremover. Sammenstødet med Vestens kultur har ogsaa nødvendiggjort flere reformer, og der indløber aarlig forslag fra høie embedsmænd om radikale forandringer i examensvæsenet. Det trænges nok ogsaa i høi grad; for mangt og meget stemmer ikke med tidens fordringer.

Flere engelske gesandter og konsuler i Kina har studeret systemet meget nøie og indsendt forslag til den britiske regjering om systemets antagelse, da de anser det som det virksomste middel til at binde kolonierne til moderlandet. Som kanske enkelte kjender til, har man nu gjort et forsøg i Indien, hvor en mængde embeder besættes af indfødte, der har konkurreret ved de engelske høiskoler i Madras og Calcutta.

Examensinstitutionen er af umaadelig politisk rækkevidde i Kina. Den tjener som en sikkerhedsventil for alle urolige hoveders spekulationer. Medens den ærgjerrige i Vestens monarkier og republiker maa smigre for den store hob eller bøie ryggen for nationens mægtige, behøver kineseren kun at studere og praktisere sine studier for at naa til ærens top. Han ved, at hans evner vil blive nogenlunde retfærdig bedømt, og er han født til at herske, vil examener bane veien. Uden konkurrancesystemet vilde de høieste embeder besættes med keiserfamiliens medlemmer og de mindre poster med deres favoriter. Saadant noget som Persien og Tyrkiet ofte har været vidne til, nemlig: at kuske og barberere har svunget sig op til de høieste stillinger, saadant noget har aldrig været kjendt i Kina.

De kinesiske embedsmænd kommer af folket og forstaar dets følelser og ønsker. Systemet indfører derfor et folkeligt element i hele statsstyrelsen. Det tjener desuden til at binde de dannede klasser til tronen og giver denne en enestaaende stabilitet, selv om herskerhuset er af fremmed oprindelse, som nu er tilfældet.

Paa samme tid gjør systemet embedsklassen umaadelig konservativ; for mandarinerne ved, at de høie embeder under radikale omvæltninger af enhver art ikke tilfalder de intelligenteste og mest fortjente — men professionelle politikere.

Det feilagtige begreb, som Vesten har faaet om de kinesiske mandariner, strækker sig ogsaa til Kinas øverste statschef. Denne „himmelens søn", som europæeren ofte i en ironisk tone benævner herskeren over fjerdeparten af verdensbefolkningen, spiller ikke en intetsigende haremssultans rolle. Han indtager ligesaalidt en sinecurestilling som nogen af provinsguvernørerne. Hvad guvernøren er for *provinsen*, det er keiseren for *hele riget*. Hans embede er det mest byrdefulde, som kan hvile paa et enkelt menneske. *Hwang-chang* — majestæt — kinesernes sædvanlige benævnelse paa keiseren, ansees theoretisk taget som *himmelens udvalgte repræsentant paa jorden*, hersker af Guds naade, som man udtrykker sig i Europa — men vel at merke — ikke i kraft af sin *fødsel*. Fra deres histories morgengry har folkelærerne indprentet, at intet menneske besidder nogen arveret til embede eller trone. Under et dynastiskifte har nationen kun anerkjendt usurpatoren for *Fung-tien* — den af himmelen udkaarne, „himmelens søn", naar han har forstaaet at vinde folkets hengivenhed ved at sikre det fred og lykkelige tider.

Keiseren har vistnok faaet sit Mandat af universets hersker, men dersom han ikke opfylder sine pligter mod undersaatterne, saa tager himmelen mandatet fra ham, han ophører at være *Fung-tien*, og det er folkets ret at sætte en mere pligtopfyldende mand paa tronen. Denne statsretslære blev særlig indprentet i nationen af filosofen Mencius (372—289 f. Kr.) og praktiseret ved flere anledninger sidenefter.

For at give den øverste statsmagt den fornødne stabilitet, har den regjerende keiser i levende live med nationens billigelse at udnævne en af sine sønner til efterfølger. Men af det nuværende dynastis 8 keisere har kun 2 været den ældste. I regelen vælges den søn, som ansees at besidde de største herskeregenskaber; men udnævnelsesdokumentet bliver først aabnet ved keiserens død for at hindre uroligheder.

Yao og Shun, der altid stilles op som forbillede for keiserne, forbigik begge sine egne sønner, da de skulde vælge sine efterfølgere.

* * *

Jeg har nu forsøgt at skitsere Kinas statsmaskineri. Ved nøiere studium vil vi finde, at verdensrigets styrelse i teorien er næsten fuldkommen. At praxis desværre i mangt og meget afviger fra teorien, ja se det er resultatet af alt menneskeverks ufuldkommenhed.

Men vi maa alligevel tilstaa, at de ingeniører, der har konstrueret en maskine, som arbeider uden stærkere friktion efter flere aartusinders brug, de herrer kunde det være umagen værdt at kjende lidt til. Om dem skal vi nu faa høre.

II.

Næst efter filosofiske studier har historieskrivning lagt beslag paa nationens tænkende hjerner. Det er altsaa ikke stoffets sparsomhed, men snarere dets overvældende mængde, som vanskeliggjør en skissemæssig fremstilling af verdensrigets udvikling gjennem tiderne.

Kinesernes historiske annaler begynder samtidig med de ægyptiske og assyriske monarkiers grundlæggelse. Disse sidste rigers historie viser os en vexlende række af blomstring og tilbagegang; storhed ved tapperhed og fald formedels blødagtighed og forfinelse. Kinas historie fremviser derimod billedet af et rige, som vistnok langsomt men sikkert voxer sig stort, en nation, der uden blodige kampe stiger gradvis opover til et førsterangs kultursamfund.

Kineserne er som før nævnt et emigrantfolk. Formodentlig rykkede deres forfædre ind over nordgrænsen ca. 3500 f. Kr. og bragte da med sig en kultur, som var de indfødte stammers langt overlegen. Flere kinesiske historie- eller kanske rettere sagnskrivere ynder at føre os meget længere tilbage i tiden som f. ex. til Fo-hi (3900) og andre sagnfigurer.

Ssu-Ma-chien, den kinesiske historieskrivnings fader, er derimod saa beskeden at introducere os i begyndelsen af sit verk ved Huang-tis eller „den gule keisers" hof. Huang-ti skal have regjeret fra 2697—2597, men det er vel mer end tvilsomt, om denne herre har existeret. Dr. Oppert mener ialfald at kunne spore adskillig lighed mellem Huang-ti og babylonernes fornemste guddom *Nakhunte*.

Ssu-Ma-chien tilskriver den gule keiser flere opfindelser og en civilisatorisk opgave idethele taget. Men hvis vi skal antage hypotesen om akkaderne som kinesernes forfædre, da maa dette kulturstandpunkt alt være naaet før emigrationen.

Keiser Yao (2356—2255) ordnede det lille riges forvaltning og inddelte det i 12 landskaber, hver med en patriark eller fyrste til overhoved. Under Yao og hans efterfølgeres regjering nød kineserne — hvis vi kan stole paa historikerne — en tilværelse i lighed med den Adam og Eva førte i paradiset. Der existerede en del love, men man fik sjelden anledning til at bruge dem. Husdørene behøvede aldrig at lukkes, ingen stjal, ingen bedrog, kort sagt — hele nationen førte en saa lykkelig tilværelse, som hverken har været hørt eller spurgt til sidenefter. Keiser Yao var endog saa omsorgsfuld for sit folks vel, at han forbigik sine egne sønner og ophøiede en fattig bondesøn ved navn Shun til tronarving bare for dennes dyders skyld.

Det er ved denne høitidelige adoptionsceremoni, at vi for første gang

hører tale om nationens hellige institution *fædredyrkelsen*, den kinesiske samfundsbygnings grundvold.*)

Under Shuns regjering indtraf der en stor oversvømmelse, som enkelte forskere har tænkt sig at være bibelens syndflod. Jeg bare nævner det som et exempel paa, hvad opfindsomme hjerner kan præstere, naar det gjælder at bevise Mosebøgernes værdi som historiske dokumenter. Ulykken opstod da, som saa ofte senere, ved at Huang-Ho ogsaa kaldet „Kinas sorg“ forandrede sin kurs og satte lavlandet under vand.

En stor ingeniør ved navn Yu fik det hverv at lede floden tilbage til sit leie. Dette lykkedes ham efter 9 aars anstrengelser. Til løn blev han overdraget provinsen Hias styrelse. Senere ophøiede Shun ham til medregent, og Yu besteg tronen efter dennes død 2208.

Yaos Shuns og Yus regjering danner Kinas halvt mythiske guldalder. Historieskriveren, der har behandlet dette tidsrum, har vel ment ligesom paradismythens forfatter at burde opstille et ideal, hvorefter nationen skulde stræbe. Selv i nutiden finder vi, at kinesiske statsmænd refererer til hin gode gamle tid under Yao og Shun.

Dynastiet Hia, som Yu grundet, indehavde tronen i 400 aar. Derefter kom familien Shang i de næste 600 og endelig dynastiet Chow, der grundedes af en Wu Wang 1122 f. Kr. Først nu føler den historiske forsker fuldstændig solid grund under fødderne. — Kinesernes sagn eller sagatid er hermed forbi.

I den forløbne periode har nationen uden tvil været i besiddelse af en høiere civilisation end nogen europæisk nation mange aarhundreder efter. Huse, baade, kjøretøier var kommen i brug. Folket gik klædt i bomuld. Skrivekunsten var vidt og bredt bekjendt. Egteskabsceremonien indført istedetfor de nomadiske stammers skik at vinde sin brud ved rytterfærdighed. Musik og malerkunsten stod paa et relativt høit trin. Bjergverker og smelteovne var alt i gang, og mynter af metal begyndte at fortrænge andre byttemidler. I astronomien havde de ogsaa bragt det forholdsvis langt. Blandt andet var aaret blevet inddelt i maaneder og jevndøgnspunkterne bestemt. Landets størrelse havde ogsaa tiltaget i samme grad som kulturudviklingen. Flere indfødte stammer havde underkastet sig og andre halvvilde nomadefolk, som yungerne i vest og turkomannerne i nord, var drevet længere tilbage.

Wu Wang, grunderen af huset Chow, der sad paa tronen i de næste 900 aar, hører til en af de største skikkelser i Kinas historie. Ssu-Machien siger: „I Wu Wangs dage blev riget udmerket styret, samfundet

*) De af „*Kringsjaas*“ læsere, der har lyst til at kjende lidt nærmere til fædredyrkelsen, kan læse min netop udkomne brochure „Kineserne og den kristne mission“.

reguleret og de enkelte individer mere civiliseret. Agerbruget tog et sterkt opsving. Skovene fyldtes af vildt, og jagttiden henlagdes til den rette aarstid — kort sagt — herskerens vise og velgjørende styrelse føltes af hele nationen.“

En anden historiker skriver: „Hvor dyb, hvor utrættelig var vel ikke Wu Wang efter at naa den høieste fuldkommenhed? Hans maal som hersker var at virke for alt og alles velfærd; som søn at vise forældre ærbødighed og lydighed; som far at vise sine børn sit hjertes rigdom paa kjærlighed, som statsmand at vise sig oprigtig ved enhver leilighed.“

Wu Wang var kommen paa tronen med flere utilfredse vasalfyrsters hjælp. Disse herrer havde alt da naaet en uafhængighed, som senere resulterede i rigets opspaltning i en mængde smaastater under en række skyggekeiseres overhøihed. Men trods denne splittelse finder vi, at nationens politiske betydning forbliver den samme, og civilisationen gaar gradvis fremover. I denne periode vinder den literære klasse mer og mer indflydelse. Disse filosofer og folkelærere vandrer fra stat til stat, udbreder samme sæder og skikke, samme civilisatoriske elementer og *baner derved veien for opførelsen af en bredere grundmur, som senere skulde være istand til at bære den største samfundsbygning gjennem aartusener.*

For at holde mig til den skitsemæssige form bliver jeg desværre nødt til at omtale bygmesterne ogsaa i korte træk.

Omkring 600 f. Kristus fødtes filosofen Lao-tse, der jevnede veien for Konfucius ligesom Johannes den døber for Jesus. Han var grunder af en ethisk-filosofisk skole. Denne mistede senere sit oprindelige høie præg og blev et felt for de vildeste spekulationer, som nu er kjendt under navnet *taoisme*, en af Kinas 3 religiøse systemer.

I Tao-te-King, det eneste af filosofens verker, der er gaaet i arv til efterverdenen, forsøger han simpelthen at vise veien — *Tao* — til fuldkommenhed. Lao-tses indflydelse paa sine landsmænd har været liden i forhold til hans store efterfølger, men for mange andre med mig staar den stille tænker i et mere sympathetisk lys end Konfucius. Han er den eneste af verdens profeter, der har lagt kjærlighed til alt og alle som grundlag for sin lære.

I Lao-tses sidste dage fremstod endelig Konfucius, en folkelærer, der har havt den største indflydelse paa den kinesiske civilisation og dermed paa mange hundrede millioner af sine landsmænd, en profet, hvis indflydelse paa menneskeheden kun kan sammenlignes med Buddhas og nævnes ved siden af Jesus og Muhamed.

Hans ophøiede moralske læresætninger, der berører enhver gren af det sociale og politiske liv, blev samlet en hundrede aar efter hans død og

indbefattes under titelen *Lun-yu*, det klassiske værk, som embedskandidaterne i nutiden bliver examineret i paa det allernøiagtigste.

Konfucius's arbeide var i sin korthed: *at systematisere de civilisatoriske elementer i den kinesiske kultur og nedlægge grundregler for dens videre udvikling, som igjen kunde samle baade riget og nationen til en enhed.*

Dette verk lykkedes fuldstændig. Men selv fik han ikke se frugterne af sit arbeide, tvertimod. I sine sidste leveaar maatte han se sit fædreland mere og mere splittet ved politiske uroligheder, og hans lære falde frugtesløs til jorden. Intet under at profeten paa sit dødsleie udbryder i disse mismodige ord: „Den grønne urt er tørret hen. Jeg ser intet sted, hvor jeg kan faa hvile ud undtagen i graven. Jeg har ikke været heldig. Mon der findes nogen efter min død, som er villig til at gjenoptage mit arbeide?"

Ja heldigvis fandtes der mange, og nu synges den store lærers pris af hele det samfund, hvis egentlige grundlægger han kan siges at være.

Omtrent et hundrede aar efter Confucius's død fremstod Mencius (Mang-tse), der af kineserne sættes høiest efter mesteren. Han stod i samme forhold til denne, som Paulus til Jesus. De store grundregler, hvorefter nationen skulde ledes var allerede fastslaaet, og Mencius tilføiede ikke nogen nye. Filosofen manglede tildels den inspirationens gave, der har sat Konfucius i første række blandt verdens profeter: men han udførte alligevel et stort arbeide ved at udvikle og forklare de livets og naturens lovkrav, som mesteren havde testamenteret nationen. Hans verker er med rette indlemmet i de konfucianske kanoniske bøger, og citater findes idag — 2183 aar efter hans død opslaaet paa væggen i millioner af kinesiske hjem. (Forts.)

Aandssvage børn. — Fra skolernes omraade.

(Efter *Sir Douglas Galton*, K. C. B. i „*XIXth Century*").

Lidt efter lidt giver de nye tiders videnskabelige fremgang os praktiske og livsudviklende resultater paa alle omraader. — Utaalmodige, overforventningsfulde og let modløse individer sutrer fra tid til anden om, hvor lidet dog al denne høit lovende videnskabelighed har givet os af egte og dyberegaaende godt. Jernbaner har den givet os og telegraf og telefon og høie bygninger; men har den gjort livet et fnug lysere for de store masser? Har den givet rigere anledning til personlig udvikling og vext? Har den gjort hjemmene lykkeligere, jordelivet i det hele mere velsignelsesrigt? Og de utaalmodige, modløse, sutrende klagere venter, at vi alle

skal ryste paa hodet, se sørgmodige ud og svare: „Nei, nei, videnskaben har skuffet os; den har ikke holdt sine løfter; livet er ikke, trods jernbaner og telegrafer, et fnug bedre; vi er lige langt som før fra det, som velsigner og tilfredsstiller.“ — Men det *er* ikke saa. Den videnskabelige tænkning og forskning *har* gjort mere end at give os jernbaner, den har sendt sine resultater som solstraaler ind i hver krog af liv og verden. Den har allerede skaffet lidt mere af velvilje, humanitet, lys og sundhed ind i verden. Den har afløst et barbari, som den værste klager ikke vilde gaa tilbage til for nogen pris i verden. De „gode, gamle dage“ var triste dage for den store masse, var barbariets, grusomhedens og den hemmende uvidenheds dage. Takket være den videnskabelige forskning og tænkning, lysner det nu for hver dag som gaar paa alle livsfelter. Det bliver rummeligere, menneskeligere at leve; livet faar mere værd. Og dog har al denne forskning og alt dette arbeide blot *begyndt* at vise resultater; thi her som overalt i verden maa meget udrettes, før noget *synes*. Man har ingen ret til at blive utaalmodig, fordi videnskaberne ikke har omskabt verden paa 50 eller 100 aar. De har allerede i mange stykker omskabt den for det bedre, og de udretter nye ting hver dag.

Selv de rent materielle resultater, som man undertiden giver sig mine af at foragte, som jernbaner og telegrafer, har sit umaadelige aands- og livsværd. De beriger livet, hvorhelst de kommer. De binder os alle nærmere sammen og aabner hver især lettere adgang til alt, livet eier, af stort, skjønt eller godt.

Ja, selv slige „bagateller“, som de hundre lettelser i hus- og kjøkkenstel, hvortil det videnskabelige arbeide gjennem derpaa byggede opfindelser har ført eller vil føre, vil faa sin store og heldbringende betydning for familiernes og individernes dybeste og fineste liv. De vil løsrive en del af menneskenes (i dette tilfælde væsentlig kvindernes) tid fra det rent og ensformig materielle og derved muliggjøre et høiere aands- og følelsesliv, større personlig udvikling og rigere liv i det hele taget.

Selv i kjøkken og stue lyser saaledes — og det paa mange vis — den nye tid op. Men ikke mindst godt af den vil børnene nyde, eller nyder de delvis allerede. Ogsaa i skolestuerne rydder den nye tænkning og viden op, gjør det af med en hel del grusomt og forkvaklende barbari og kaster lys, glæde og rigere fremtidshaab udover barndommen og skoleaarene. Opdragelsen, som i de „gode, gamle dage“ var et helt systematiseret kaos (om man saa kan faa udtrykke sig), hvor alle børn, alle temperamenter og begavelser skares over en kam, og den stakkels ulykkelige blev banket dag ud og dag ind, fordi naturen havde gjort ham dum eller mindre begavet i en eller anden retning; hvor man troede, det gik an at omforme hjerner

ved at dænge dygtig løs paa rygstykker og faa et barn uden sprogligt anlæg til at lære de tyske konjugationer (og faa godt af dem) ved at lade det „sidde igjen"; — opdragelsen, som da ofte var grusom til det utrolige og visselig ofte ødelagde børn for deres hele liv (i den aller bedste mening), og som barnet følte som et mørke, en tvang og en forfærdelighed, den bliver mere og mere, takket] være tidens videnskabelige tænkning, til et rationelt og naturligt system, der gaar ud ikke paa at pugge mest mulig ind i den stakkels barnehjerne, men paa at *udvikle barnet* mest mulig, opdrage og give vext til, hvad evner og kræfter det eier, udvikle det fysisk, intellektuelt og moralsk, — gjøre et helstøbt menneske af det. Og som en følge deraf bliver opdragelse og skole for barnet lys, glæde, frihed og vext. —

„*Kringsjaa*" har allerede tidligere bragt artikler om det arbeide, som i vore dage udføres paa dette omraade. Atter har nu „*XIXth Century*" en interessant artikel derom. Forfatteren oplyser, at man har søgt at klassificere og inddele samtlige skolebørn i letgjenkjendelige grupper. Der er ydre tegn, som i regelen viser, at et barn er mindre vel begavet, og derfor maa opdrages under specielt tilsyn og ved særlige midler. At søge at tvinge de mindre begavede til at følge med i en klasse af normale børn er ligefrem grusomhed og resulterer ikke alene i, at de end mere fordummes, og at deres aandsevner ødelægges, men ogsaa let i, at deres helbred fordærves. Næsten lige galt er det vel paa den anden side at tvinge de *mere* begavede til at holde skridt med de mindre begavede. Klassen skulde baseres paa normalforholdet, der vil passe for det overveiende flertal af børn; men saa skulde der tages specielt hensyn saavel til de mere som til de mindre begavede. For disse sidste har man tilraadet at oprette særegne skoler med specielle læremetoder og lærerkræfter. — Hvor de maa holdes sammen med de andre, skulde læreren give sig særlig af med dem. For at muliggjøre dette, burde enhver lærer ved uddannelse sættes istand til at opdage og forstaa de mindre begavede børn. Og i det hele burde lærerstanden *oplæres til at blive lærere*; det vil sige til at forstaa barnets natur under forskjellige forhold og til at kunne udvikle den. Den vordende lærers vigtigste fag skulde være barnenaturens væsen og midlerne til dens heldigste udvikling. „Ingeniør, bygmester og mekaniker lærer at kjende og behandle det materiale, hvormed de har at gjøre i sine respektive fag, og endog kunstneren studerer farvestoffenes kemi; men læreren erholder liden undervisning og kjendskab til det barnemateriale, hvormed det er hans livsverk at arbeide."

— Naar der i artiklen tales om aandssvage børn, saa forstaaes dermed langtfra de rent idiotiske, for hvem jo ogsaa vor nedrakkede tid har

bygget skoler og skaffet lys; men blot den klasse af lidet begavede børn, der vanligvis gjennemgaar skolerne med de andre, stadig holder de andre tilbage og selv faar bank, „sidder igjen“ og holder sig paa de nederste pladse. Som oftest er deres aandssvaghed af rent fysisk natur og lader sig endog, delvis i hvert fald, rette paa, hvor læreren forstaar forholdet og kan anvende de rette midler (hvoriblandt prygl ikke er).

Der er som oftest ydre, fysiske tegn, hvor denne svagere hjerneudvikling forefindes. Enten er der en legemsfeil, som for lidet hode, eller nervøsitet af en eller anden art, eller bleghed, tyndhed og legemlig svaghed. De nervøse børn er dog ofte netop de lyseste hoder. De bør imidlertid ikke sidde samlet i skolen, men fordeles blandt de andre børn, da de baade virker og paavirkes heldigt.

Man har iagttaget virkningen af de forskjellige maader, hvorpaa en klasse kan styres, og har fundet, at disciplin vedligeholdes bedst og børnene trives bedst der, hvor læreren styrer, befaler og irettesætter mere med øie og blik end med stemme og høie tilraab. Ord forvirrer, hvor et blik tvertom ansporer barnets tanke og giver det ro til at samle sig. Høie, pludselige tilraab er at fordømme, ligesaa slag i pulten eller skarpt klingende klokker.

At lade yngre børn sidde stille og ubevægelige er ogsaa saa galt og bagvendt, som muligt. Man kvæler nemlig derved den spontaneitet (umiddelbarhed i bevægelser, tanker og udtryk), der er bevist at være grundlaget for den hele intelligens. Denne spontaneitet maa ikke kvæles eller hindres, men *ledes*. Den strenge disciplin — i ordets ældre forstand — er saaledes farlig. — Men ogsaa her vil man forstaa, at jo mere opdragelsen skal gjøres rationel og naturlig, jo mere barnet i denne retning skal sikres, desto større krav bliver der stillet til lærerne.

— Træthed er meget almindelig i skolerne og virker selvfølgelig meget uheldig paa barnet. Ogsaa derpaa burde læreren være opmerksom. Ved lidt studium af barnenaturen vil han strax hos den enkelte kunne opdage begyndende træthed og være istand til at kontrollere den ved passende anvendelse af barnets tid.

Hvor der er aandssvaghed tilstede, er gjerne hovedskalle og mundens indre daarlig udviklede, hvad form og størrelse angaar; men langtfra alle, der lider af disse fysiske feil, er derfor at anse som aandssvage. — I de fleste tilfælde kan, som antydet, den aandelige svaghed føres tilbage til fysiske aarsager, til sygelighed; ved at helbrede denne vil ogsaa den aandelige sundhed og kraft vindes.

Øiensygdomme er overordentlig almindelige i skolerne. Men autori-

teterne har allerede opmerksomheden henvendt derpaa. Som oftest er de let helbredelige, og alt der trænges, er opmerksomhed paa sagen og vilje til at rette derpaa. Man tør derfor med vished forudsige, at øiensygdomme snart vil begynde at aftage. — Døve har den moderne tanke og viden sat istand til at høre, stumme at tale, blinde at se; sygdomme udrydder den, den opvoxende slegt gjør den sundere og gladere, selv idioter aabner den adgang til aandens riger, — ikke saa gale resultater endda at begynde med!

— Daarlig hjerneudvikling, svagt legeme og magerhed findes i omtrent lige omfang blandt alle samfundsklasser, — ja man har endog troet at have paavist, at de er langt hyppigere blandt middelklassens og de høiere klassers børn end blandt arbeiderklassens.

— De værste barn at opdrage er de, hos hvem den moralske natur er daarlig udviklet, hvor hjernen er i god stand, hvor der er aandsevner nok (*over* det normale), men parret med absolut ondskab. Ogsaa for disse maa der benyttes specielle læremetoder med særligt tilsyn og egen omsorg. Interessant er, hvad forfatteren bemerker, at disse helt begavede men ondskabsfulde eller moralløse børn ofte er sindssvages eller sindssyges afkom. Den intellektuelle svækkelse hos forældrene synes saaledes at afføde moralsk svækkelse hos børnene. Denne klasse af børn er dog heldigvis ganske liden. I hele London regnes der blot 10,000 saadanne. Opdrages de ikke paa en for dem passende maade, voxer de op til forbrydere, vagabonder eller fattighuslemmer. Læreren burde derfor forstaa ogsaa denne natur og kunne tage sig af dens redning.

— Ikke alene har fysiske feil og svagheder indflydelse paa den aandelige tilstand, men legemets stilling og bevægelse indvirker paa hjernens arbeide. En daarlig stilling virker i retning af dovenskab og hjernesvækkelse, medens en god holdning, — lige til hændernes og fingrenes stilling og bevægelser — udøver en gavnlig indflydelse paa hjernens arbeide, hvorfor læreren ogsaa skulde have sin opmerksomhed henvendt paa dette. Den særlig blandt gutter ikke sjeldne vane eller uvane at rynke panden (hyppig blandt aandssvage — og blandt aber) lader sig udrydde ved at søge at holde barnet mest muligt interesseret. Er gutten interesseret, saa forsvinder rynkerne, og dermed styrkes ogsaa hans hjerne. Den time, hvori rynkerne er holdt væk, har derfor udviklet guttens hjerne.

— For lidet hode er en feil, der næsten altid er forbundet med svækkede aandskræfter, og denne feil er langt hyppigere blandt piger end blandt gutter. Andre feil og afvigelser fra det normale er derimod hyppigere blandt gutter, derimod synes enhver legemsfeil og sygdom at have en større indflydelse over den hele person hos piger end hos gutter.

— Samtlige fundne resultater er bygget paa nøiagtige og metodisk ord-

nede iagttagelser af titusener af skolebørn. En videnskabsmand alene har til dato undersøgt 80,000 børn, blandt hvilke han fandt 14,297, der viste en eller flere iøinefaldende „feil“ — sygelighed, nervøsitet eller lignende. I England har en kongelig kommission arbeidet paa sagen med det resultat, at den anbefaler oprettelse af særskildte offentlige skoler ogsaa for disse aandssvage, men dog langtfra idiotiske børn.

I hvepsenes verden.

(Efter *V. Marchal* i „*Revue Scientifique*“, gjengivet i „*Revue des Revues*“).

Sandsynligvis paa grund af sit bistre væsen har hvepsene lige til den sidste tid været forsømt af den videnskabelige forskning, skjønt de hører med til samme insekt-familie som myrerne og bierne. Ovennævnte forfatters afhandling er et af de første forsøg paa at meddele det store publikum resultaterne af de nyeste undersøgelser paa dette omraade.

Som bekjendt huser et hvepserede tre slags væsener: de kjønsløse arbeidshvepse, hunnerne og hannerne. Flest er der af arbeidere. Hannerne er næsten altid sværere end arbeiderne, men mindre end hunnerne; de er ikke væbnet med nogen braad og er derfor uskadelige; der er adskillig flere hanner end hunner. Baade arbeidere og hanner dør, saasnart høstkjøligheden indtræder. Kun hunnerne lever vinteren over. De befrugtes i september; en eneste parring er nok til at befrugte alle de tusener af æg, som hunnen skal lægge. Idet hunnen saaledes er bleven oplagssted for de vordende individer, som skal udgjøre næste aars hvepseverden, gjemmer den sig i en stensprække eller en barkrevne og ligger i dvale der, uden at tage næring til sig, til vaarens frembrud.

Naar luften igjen er varm, begynder de hunner, som har overstaaet vinterkulden, at bygge sig reder af graa papirmasse, der udvindes af dødt træ. Redet bestaar af sexsidede prismatiske celler. Her lægger hunnen sine æg, hvoraf der udklækkes larver, som moderen mader en gang om dagen. Efter 26—30 dages forløb er arbeidshvepsene krøbet ud af cellerne. Dermed er redet befolket med en flyvende koloni. Og hvepsemoderen faar overflødig hjælp til husstellet; hun bliver snart meget magelig, lader sig made, viser sig ikke uden døre og mister efterhaanden evnen til at flyve.

I løbet af et par maaneder er tallet paa redets indvaanere steget til omtr. 10,000. Dette betragtelige tal vilde være endda meget større, hvis arbeidshvepsene kom til at leve aaret ud. Men sandsynligvis dør de allerede sex uger efter sin fødsel. Er det nu bare hvepsedronningerne, der lægger æg og forplanter slegten? Ingenlunde; grundige undersøgelser har godtgjort, at arbeidshvepsene lægger æg, uden at være befrugtede, d. v. s. uden foregaaende parring (*parthenogenesis* — „jomfru-fødsel“). Merkværdig nok bliver de individer, som saaledes fødes uden hanners medvirken, selv bestandig hanner.

Hos bierne forekommer denne forplantning ved „jomfru-fødsel“ kun som undtagelse; men hos hvepsene synes den at være en fast regel. I august maaned, da der er størst overflod paa næring, træffes de fleste drægtige arbeidshvepse. Ja, dersom man paa eftersommeren fanger en del hvepse og mader dem rigelig, vil som regel trediedelen blive drægtige; dræber man derimod arbeidshvepse udenfor den rette aarstid, vil det vise sig, at hver eneste hveps er ufrugtbar. Det er saaledes en afgjort sag, at *ernæringen har indflydelse paa forplantningen.* Arbeidshvepsene er egentlig *smaa hunner*, der har samme forplantningsorganer som den store hvepsedronning og deltager i slegtens forplantning uden at blive befrugtet af nogen han.

Der er al sandsynlighed for, at den fra aaret i forveien befrugtede hvepsedronning ved vaarens frembrud kun lægger hun-æg, men at hun sidst paa aaret ogsaa sætter hanner i verden.

Rigeligheden af næring synes at afgjøre, om hunlarven skal udvikle sig til dronning eller til arbeiderske. Dronning-emnet udklækkes nemlig ved, at en af de larver, der som regel bliver arbeidersker, mades med en særskilt og udsøgt, meget kvælstofholdig kost.

Hvordan er det saa fat med hvepsenes sjæleliv? Stedssans eier de i rigt maal ligesom andre vingede væsener. Deres evne til at føle smerte eller fryd er ogsaa sterkt udviklet. Derimod synes ikke deres handlemaade at være meget beroende af fornuft-slutninger. Evne til gjensidig meddelelse, som man har konstateret hos myrerne, har man trods utallige forsøg ikke kunnet paavise hos hvepsene. Disses handlinger synes udelukkende at bero paa instinkt- eller reflexbevægelser. Om f. ex. redet er blevet ødelagt, saa der hverken er celler at lappe eller larver at made, stanser derfor ikke hvepsen sit arbeide. Den fortsætter trolig at tygge tør ved og deraf lave papirmasse til ingen nytte — bare fordi dens bygge- og tygge-instinkt kræver det.

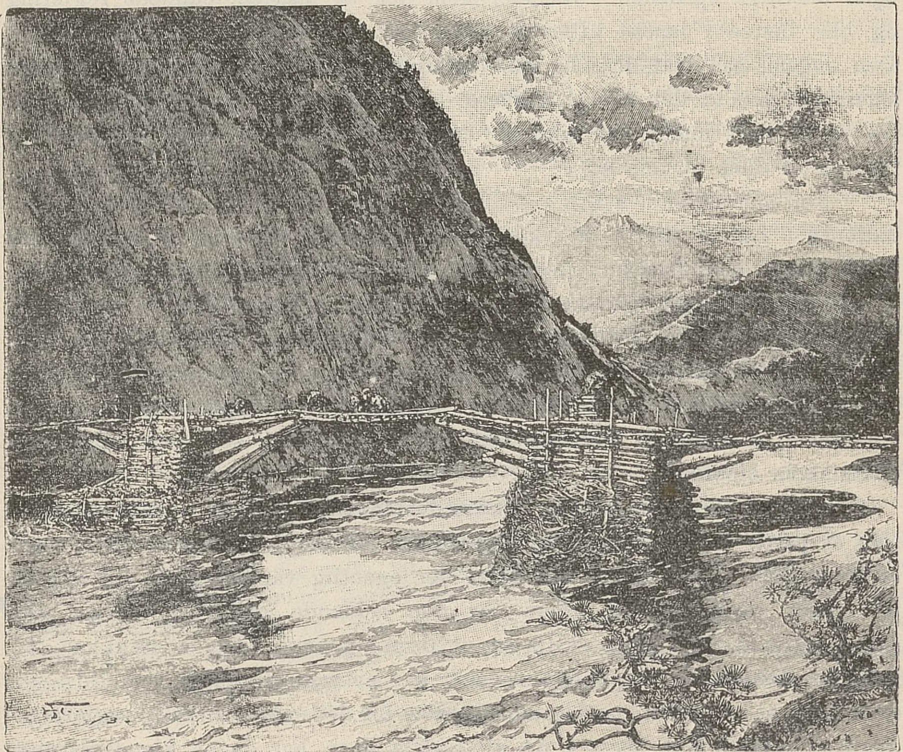
Høist merkeligt er følgende træk af hvepselivet: Naar en hveps træffer paa mad, f. ex. honning i rigeligt maal, æder den sig propfuld, til den saa vidt orker at flyve. Træffer den saa paa hjemveien en af sine husfæller, der ikke er mæt endnu, slaar den følge; snart ser man de to venner bestryge hinanden med følehornene og sætte mund til mund, idet den sultne slikker i sig den honning, som den overmætte gulper op. Denne udvexling af madvarer kan foregaa i meget snurrige former. Forf. har set en hveps, der lod til at have det meget travlt, pludselig kaste sig over en af sine fæller og bide den paa alle kanter med kjæverne; besynderlig nok lod den anfaldne til at finde sig villig i denne behandling. Det maatte være et slags massage. Mens affæren stod paa, piblede der draaber ud af munden paa den angrebne, som hele tiden „gjorde trut“; og de andre hvepse, som strøg forbi, kom hen og slikkede graadig. Det pudsige var, at den hveps, der udførte knadningen, selv ikke nød noget af den mad, som den klemte ud af sin kamerats mund; hvis der ingen uvedkommende var i nærheden, som vilde lade sig traktere, dryppede honningdraaberne til jorden. — Af dette at ville slutte sig til nogen solidaritets-følelse hos hvepsene er neppe tilladeligt. Lubbock har ialfald paavist, at ømme følelser mod hinanden indbyrdes er bierne og hvepsene fremmede for. Tvertom faar de stundom anfald af kannibalisme, saa de fortærer sine egne larver.

Er hvepsen kommen hjem med sin bør, sætter den sig hen i en krog af redet og tager fat paa tilberedningen. Arbeidet dermed er temmelig tungt. Naar

grøden er færdig, bæres den i smaa klatter omkring til larverne. Imidlertid er hvepsenes kjærlighed til larverne ikke altid af den rørende ømme art; det hænder, at de, naar der er knapt om mad, hakker de fedeste af sine kjære larver op til et maaltid for sig selv og de øvrige larver. Ja, saa ilde kan de være deran, at de i vanvittig fortvilelse slæber hele larveflokken ud af redet og flænger bugen op paa dem allesammen. Synderlig fornuftige og sindige væsener kan saaledes hvepsene neppe være.

Blandt alle de iagttagelser, forf. anfører, bør tilslut kun nævnes omtalen af den helbredende indflydelse, som hvepsenes gift skal øve. Der skal være beviser for, at denne gift har kureret bronkit og muskelrheumatisme; ja en enkelt forsker har foreslaaet at prøve den som det sidste middel mod uhelbredelige sygdomme, som kræft og lungetæring. En ting er ialfald sikker: at giften virker sterkt i mange tilfælde: det har hændt, at et hvepsestik har fremkaldt koldbrand — ja at det har stanset hjerteslaget og medført øieblikkelig død.

Landskab fra Wales.

Den „nye aand" i Frankrig.

(Efter „*Revue Bleue*").

Frankrigs indre politik undergaar for tiden ændringer, hvis endelige resultat endnu ligger fjernt; de vækker den største interesse hos alle iagttagere, og man kan uden overdrivelse sige, at disse ændringers forløb holder landets aandsverden i spænding.

Det store republikaner-parti var neppe til for 25 aar siden; nu er det næsten eneraadende. Partiets historiske oprindelse og første virksomhed ligger skjult i mørke selv for de bedst underrettede af dets tillidsmænd. Siden det traadte aabent frem, har det været organiseret for opposition og kamp. Fra først af var den lille trop en svag minoritet, der neppe blev lagt merke til i landet. Men medlemmerne følte sig og havde en særdeles bestemt partibevidsthed. Flokken var stolt af sit ringe tal og af den opsigt, dette ringe tal gjorde i verden. Snart saa den sin indflydelse og sin magt voxe med hver dag, takket være begivenhedernes gang og dens egen ihærdige optræden. Omsider kom den til magten, dannede regjering og blev herre i landet efter at have lagt alle andre partier for sin fod. Den engang saa faatallige og saa forfulgte skare naaede frem til den stolte selvsikkerhed, at den kunde erklære de gamle partier op i ansigtet, at der for dem intet andet var tilovers end „*de se démettre ou de se soumettre*" (at gaa af eller at føie sig).

For nærværende synes republikaner-partiet at forblande sig med selve nationen. Landet ser jo hverken frelse, fred eller fremtid for sig udenfor republiken. Det franske „demokrati" synes endelig at have faaet ledelsen af nationens skjæbne ganske i sin egen haand. Republiken har omdannet landet i sit billede. Fuldstændigere og stoltere har aldrig et partis seir været. Men i samme øieblik staar partiet overfor et betænkeligt fænomen, en baade ærefuld og ængstende prøve: saasnart det proklamerer sin opgaaen i nationen, maa det jo udviskes som parti og føle sig selv forsvinde netop i triumfens øieblik.

Taktik, forretningsorden, ansvarsforbindelser skifter, i samme stund som et parti, der er dannet og organiseret for kamp, gaar over til at være et freds-parti. Med andre ord hvad der egentlig var beregnet paa opposition, maa anvendes som organ for den siddende regjering, altsaa som konservativ kraft. Dette skifte er utvilsomt ganske uden sidestykke. Til held for det franske republikaner-parti har overgangen taget rum tid; det er mindst ti aar siden partiet anerkjendtes for det eneste virkelig regjeringsdygtige parti. Men først i de allersidste dage har denne kjendsgjerning

manifesteret sig som den forbausende, opsigtsvækkende nyhed, der sætter alle sind i bevægelse.

Der faldt nemlig midt i en debat et enkelt lidet ord, der pludselig belyste situationen og tændte den glædens eller harmens ild, som fænger hele landet over. Ordet faldt uforvarende og virkede derfor ogsaa som en funke fra den talendes inderste væsen. Taleren var ingen mindre end ministeren Spuller, i sin tid Gambettas fortrolige ven og en af republikanerpartiets egentlige stiftere; og ordet lød: „I kan rolig regne paa saavel regjeringens aarvaagenhed i hævdelsen af statens rettigheder som den nye aand, hvoraf den besjæles . . .“

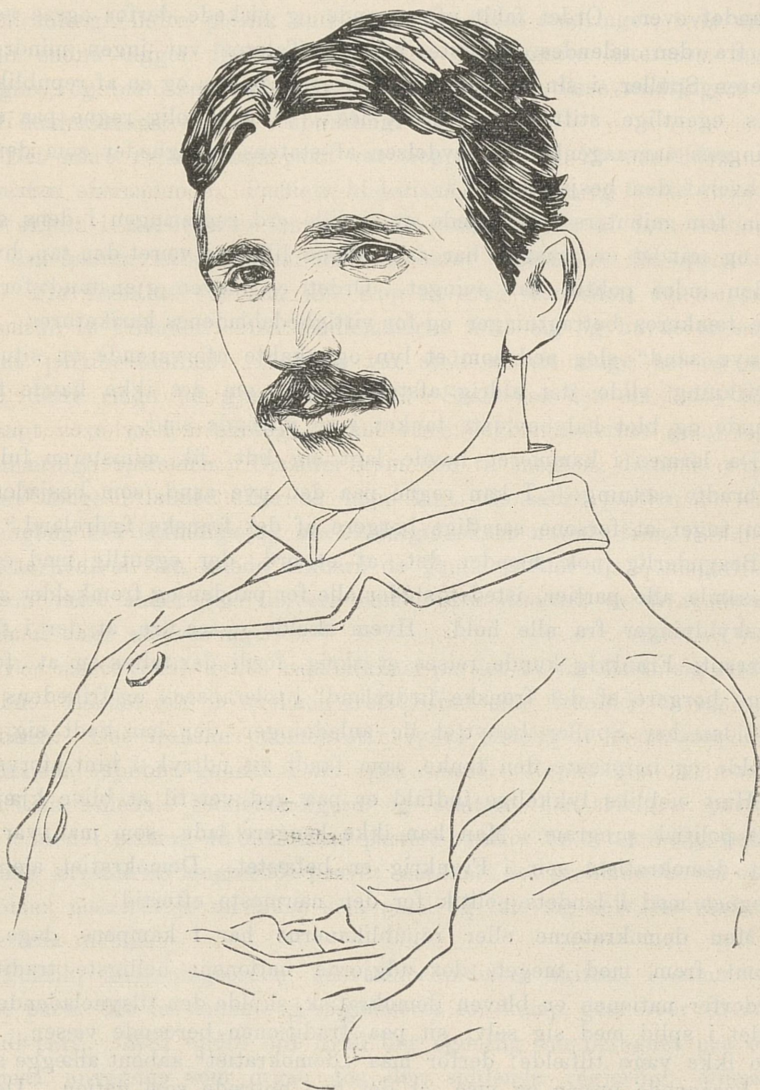
En fem minuters tid rystede dette lille ord regjeringen i dens grundvolde, og mindst en maaned har det samme lille ord været den tap, hvorom hele den indre politik har svinget. Ordet er bleven gjenstand for dybsindige tænkeres betragtninger og for vittighedsbladenes karikaturer. Dette „den nye aand“ slog ned som et lyn og skabte uforvarende en situation; slig virkning vilde det aldrig afstedkommet, om det ikke havde forløst slumrende og blot halvbevidste tanker i en mængde sind.

Da larmen i kammeret havde lagt sig lidt, fik ministeren fuldende sin afbrudte sætning: „I kan regne paa den nye aand, som besjæler den, og som søger at forsone samtlige borgere af det franske fædreland.“

Besynderlig nok hænder det, at et ord, der egentlig med et slag burde samle alle partier, isteden støder alle for panden og fremkalder angreb og beskyldninger fra alle hold. Hvem skulde ogsaa tro, at der i det fri og tolerante Frankrig kunde reises et skrig, fordi der taltes om at „forsone samtlige borgere af det franske fædreland“ i toleransens og frihedens navn!

Siden har Spuller benyttet de anledninger, der har budt sig, til at fremholde og indprente den tanke, som fandt sit udtryk i hint uforvarende ord. Hint øiebliks lykkelige indfald er paa god vei til at blive kjærnen i et helt politisk program. Man kan ikke længere lade, som man var blind for, at demokratiets seir i Frankrig er befæstet. Demokratiet alene kan der regnes med i landets politik for den nærmeste eftertid.

Men demokraterne eller republikanerne har i kampens dage faret voldsomt frem mod meget, der udgjorde nationens helligste traditioner. Naar derfor nationen er bleven demokratisk, skulde den tilsyneladende være geraadet i splid med sig selv, sit paa traditionen beroende væsen. Dette kan jo ikke være tilfælde; derfor maa „demokratiet“ aabent aflægge sit paa kamp beregnede væsen og vise, at det kan optræde som nation. Det nye Frankrig kan ikke vende sig mod fortidens Frankrig; demokratiet maa gjøre det til sin opgave at værne *nationens traditioner*. — Saaledes er det at forstaa hint ord om „den nye aand.“

Nikola Tesla.

Nikola Tesla.

(Efter *„Century"*).

Enhver kjender *Edisons* navn — den „elektriske troldmand", som han ofte kaldes — der er knyttet til næsten alt, hvad elektricitet heder i vor tid. Men Edison staar dog ikke længer alene paa dette felt: der er andre, som i de sidste aar har gjort vel saa dybe greb i den nye videnskabs mysterier og bragt vel saa store fund frem for dagens lys. Blandt disse staar Nikola Tesla først. „Han er ti gange saa stor som Edison," sagde nylig en elektrisk ingeniør, der blev udspurgt angaaende ham. Han er opfinderen af det saakaldte polyfase system for elektrisk kraftoverføring, der blandt andet skal benyttes ved det store Niagara-anlæg. Men han har trængt endnu dybere ind i den hemmelighedsfulde krafts væsen og natur, dybere end nogen anden. Han paastaar og har ved slaaende experimenter støttet sin paastand, at lys og varme ikke er andet end en form af elektricitet, molekylær elektricitet. De frembringes ved elektrostatistiske kræfter virkende mellem elektrisk ladede molekyler eller atomer. Og det er med disse atomer og molekyler han experimenterer.

Det har før været den almindelige mening, at en strøm paa 2000 *volt* vilde sikkert dræbe en mand, men Tesla har gjennem sine hænder modtaget strømme paa over 200,000 *volt* med det eneste resultat, at hans hænder omgaves af en glorie af blændende lys, og at hans klæder en tid bagefter vedblev at skinne og glimre med et dæmpet lys. Han haaber at kunne drive det til at modtage en strøm paa 3,000,000 *volt* og vil da kunne omgive sit hele legeme med et lag eller en glorie af blændende, men ufarlige flammer. Hvad han ved disse experimenter søgte at vise, er, at disse umaadelig sterke strømme bliver uskadelige, naar de blot *afbrydes tilstrækkelig ofte*. Under det omtalte forsøg afbrødes strømmen 1 million gange pr. sekund. Ved hjælp af disse uendelig ofte afbrudte eller vibrerende sterke strømme har han saa videre udført en række af de mest forbausende experimenter, der virkelig ser trolddomsagtige ud og kaster det meste af, hvad hidtil er udrettet paa det elektriske omraade, helt i skygge.

Tesla benytter ingen traade eller ledninger. Han hersker over etheratomerne i verdensrummet og gjør dem til sine lydige tjenere, der bringer hans bud i alle retninger. Han synes blot at behøve at sige „bliv lys", og der bliver lys. Hist og her hænger han elektriske lamper bestaaende blot af en indelukket gas eller en enkelt, liden traad. De kan hænges paa en krog hvorsomhelst, staar ikke i forbindelse med nogen ledning eller med maskineriet. Dette befinder sig paa en anden kant; og fra dette

sender han saa sine strømme ud i rummet. Naar disse har den rette styrke og det rette antal vibrationer, *begynder uden videre lamperne at lyse.* — „*Kringsjaa*" vil med det første bringe en fyldigere udredning af de interessante experimenter og opfindelser, hvormed han fremdeles er paa det ivrigste sysselsat.

Tesla er endnu en ung mand (36 aar), omkring de tredive, montenegriner eller serber af fødsel, men i de sidste aar bosat i New-York, hvortil han maatte søge hen for at faa det virkefelt for sin opfindsomhed og dristige spekulation, som hverken hans hjemland eller Østerrig-Ungarn, hvor han fik sin tekniske opdragelse, kunde skaffe ham. En tid lang arbeidede han sammen med Edison; men hans eget geni var af altfor selvstændig og utaalmodig en natur til, at det arrangement i længden kunde fortsættes.

Han har gjort de ord af en stor slaver tilskamme, at den slaviske race vel har digtere og soldater, men at den helt mangler opfindsomhed og praktisk geni, at den ikke engang har magtet at opfinde saa meget som en musefælde. Tesla synes at være netop et typisk opfindergeni, hans hode vrimler af ideer og han eier den praktiske forstaaelse af deres værd. Ganske pludselig og uden nogensomhelst forberedelse stiger pludselig denne store opfinder frem fra den slaviske races i aarhundreder uopfindsomme jordbund. Hans fader var prest og han selv af forældrene bestemt til at gaa samme vei. Han havde endog meget gode udsigter i den retning, idet en onkel af ham indtog en høi stilling i den græske kirke. Men natur og forsyn havde bestemt anderledes. Hans opfindsomhed og originalitet viste sig allerede paa den tekniske skole i *Gratz*, idet han ikke uden videre vilde slaa sig tilfreds med lærernes paastand, om at dette eller hint *var* saa og saa og *maatte* være saa, at *det* var almindelig erkjendt. Han saa bortenfor og gjennem den almindelige erkjendelse og fandt, at tidens lærde blot havde opstillet vilkaarlige grænser og teorier. Kommutator og børster er nødvendige og essentielle dele af enhver dynamo, forklarte professoren; men Tesla vilde ikke erkjende det, mente, at han kunde konstruere en dynamo uden dem, hvad han da ogsaa har gjort i sit polyfase system.

Besynderligt er det, at der pludselig ud fra denne slaviske race, som aldrig før har vist tegn til opfindsomhed eller praktisk geni, som de lærde teoretikere har beskrevet som poetisk, krigersk etc., men ikke praktisk og ikke istand til at opfinde en musefælde engang, fra et lidet afsides fjeldfolk af denne race kommer en prestesøn, som med ét slag overstraaler selve Edison i opfinderdristighed og i tjenester mod den yngste af de

tekniske videnskaber. Kanske vil det bidrage sit til, at de lærde bliver lidt forsigtigere med at give almengyldige teorier angaaende hele folk og racer og med at fraskrive disse denne eller hin evne. Man skal, som bekjendt, aldrig sige aldrig. Naturen er mindre teoretisk og ensformig af sindelag end de lærde. Den ynder at gjøre mange besynderlige og uventede ting og slænger ofte sit fuldbyrdede faktum i ansigtet paa vore opstillede umuligheder og lærde teorier.

Syd-Afrikas paddehat-byer.

(Efter *G. Quesnel* i „*Revue Bleue*").

„Paddehat-byer" — *mushroom cities* — har det hidtil været Nordamerika forbeholdt at lade gro op. Nutildags kan ogsaa Sydafrika opvise fænomenet. Rigtignok er klimatet til hinder for en helt amerikansk energiudfoldelse. Men guldet er fundet i jorden, og dermed er landets fremtid given. Den omvæltning, der i femti-sextiaarene foregik i Kalifornien og Australien, er allerede i anmarsch for det store strøgs vedkommende, der ligger mellem Oranje-floden i syd og Sambesi-floden i nord. — For at følge med i udviklingen dernede, er det nødvendigt at benytte de allersidste karter; fra ifjor til iaar bliver selv det nøiagtigste kart utilstrækkeligt. Nye stedsnavne skyder op som paddehatte, og grænselinjerne flytter sig som skyer paa himmelen.

Kaplandet og Natal var indtil for faa aar siden alt, hvad England eiede paa afrikansk grund søndenom ækvator. Nu omslutter dets farve paa kartet et mindst tre gange saa stort omraade — hele midtpartiet af Sydafrika lige op til Kongostaten og de to store sjøer Tanganjika og Njassa. Strøget vestenfor har Tyskland slaaet under sig fra Oranjeflodens munding op til det kystland, som fra gammel tid har været i Portugals eie. Østenfor det nye engelske omraade ligger — foruden Oranje-fristaten og Transvaal-fristaten — det 16 breddegrader lange kyststrøg, der ligeledes er Portugals urgamle eie. Som man vil huske, var Portugal og England for 3—4 aar siden nær ved at komme i krig om grænserne mellem disse sydafrikanske besiddelser.

En krig var strøget muligens ogsaa værdt; thi der findes rige guldleier i høidedraget søndenfor Sambesis midtre løb, det saakaldte Manikaland. For at udnytte disse guldleier var der i marts 1888 i Lisboa stiftet et „Moçambique-kompani" (M. er det gamle navn paa denne portugisiske

kyst). Men halvandet aar efter (oktober 1889) fik Sir Cecil Rhodes stiftet sit *British South Africa* i samme øiemed, og han lod sine folk ganske enkelt jage de portugisiske agenter ud af Manika. Portugiserne blev jo, som man kan forstaa, rasende og truede med krig. Kjæmpestormagten tog vistnok truslerne med ro; men Salisburys regjering fandt *British South Africa's* voldsfærd vel drøi, og der indlededes mindelige forhandlinger, som endte med forliget af 11te juni 1891. Ved dette blev Manika delt mellem England og Portugal, men Portugal maatte indrømme det engelske kompani fri seilas opad Sambesi og toldlettelser for transit-varer samt forpligte sig til inden en bestemt frist at have anlagt jernbane fra en havn ved kysten op til det britiske omraade inde i landet. Bygningen af denne jernbane overtog „Moçambique-kompaniet“ mod at faa eneret til at drive forretninger i landet fra den engelske grænse ned til kysten mellem Sambesi og Sabi-floden (30 mil søndenfor Sambesi). Arbeidet paabegyndtes 1ste oktober 1892, og et aar senere (sidste høst) var allerede 120 kilometer i farbar stand. Naar banen bliver færdig, vil den række 500 kilometer ind i landet (banen mellem Kristiania og Trondhjem er 560 km.) og sætte de britiske hovedstationer i Manika-strøget, Fort Salisbury og Fort Victoria, i forbindelse med kysten. Samtidig hygges en bane fra Kaplandets nordkant nordover gjennem Betsjuanalandets øde vidder langs grænsen af Transvaal, for gjennem Matabeleriget (hvis konge Lobengula nylig maatte krige med England) at naa op til Fort Salisbury og Manika-strøget. Afstanden fra Kapstaden til banens paatænkte endepunkt er over 2000 kilometer (omtr. som fra Hamburg til Moskva, eller fra Kristiania til Rom eller Barcelona). Naar der anlægges saa kostbare adkomstmidler, maa Manikalandet være særdeles værdifuldt.

Ingeniørerne, som har undersøgt strøget, anser Manika for ligesaa guldrigt som Transvaal. Og der er man i fuld gang allerede. Paa de sidste fem-sex aar er der i sydkanten af denne „Sydafrikanske republik“ skudt op en paddehat-by, som alt tæller 30,000 indbyggere; dens navn er *Johannisburg*. Jernbane har den og elektrisk gadebelysning, desuden heste-væddeløbsbane og parisertoiletter. Befolkningen er væsentlig anglosakser, der trives godt i det tempererede klima.

En lignende paddehat-by er i rask tilvext længere nordpaa, i den inderste vik af den portugiske Moçambique-kyst. Det er havnepladsen *Beira*, hvor den nyanlagte jernbane fra Fort Salisbury stanser ved havet. Beira var endnu ikke til i 1889, nu er den fast stoppested for de store oceanpostdampskibe og har en godt beskyttet havn. Flotte huse skyder i veiret, og en elegant boulevard samler de promenerende. Hotellerne gjør reklame med „fransk kjøkken“ og med „det bedste bord i hele Østafrika“; butikerne er vel forsynede med varer. Byen har et ugeblad, der udgives

paa de to herskende sprog, engelsk og portugisisk. Varmen er til hinder for heste-væddeløb, derimod er cricket-pladsen flittig benyttet. Beiras udførsel beløb sig ifjor til vel 400,000 kroner. Klimatet er som ellers i troperne ikke heldigt for en raskt stigende driftighed; men portugiserne har jo ellers — særlig i Brasilien — vist sig istand til at modstaa hedens farer. Derfor synes Beira at have en stor fremtid for sig. Naar jernbanen bliver færdig, og guldminerne i Manika er kommen vel i drift, maa Beira som dette rige distrikts havnestad blive en af de vigtigste punkter paa Afrikas østkyst.

Amerikanske rigmænds bidrag til videnskabens fremme.

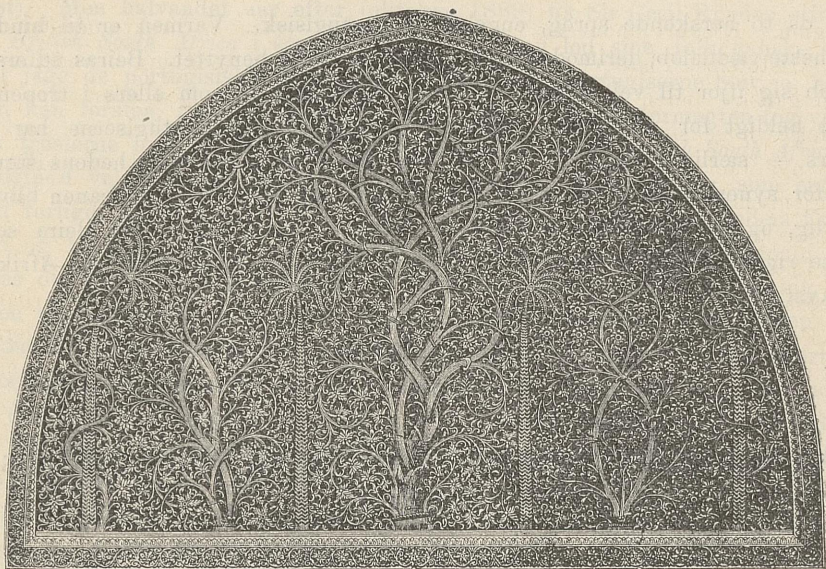
(Efter en forf. i „*Chautauquan*", gjengivet i „*Public Opinion*").

I 1847 skjænkede Abbott Lawrence 50,000 doll. til Harvard universitet ved Boston; dengang vakte dette forbauselse som noget aldeles uhørt i Amerika.

Siden har fremskridtet ogsaa paa dette omraade været umaadeligt. Fra 1860—82 er der skjænket mere end 50 millioner dollars (186$^{1}/_{2}$ mill. kr.) til videnskabelige stiftelser, deraf de 35 mill. i tiaaret 1870—80. Johns Hopkins skjænkede saaledes alene 3 mill. doll. (11,200,000 kr.) til det universitet, der bærer hans navn. Men det sidste tiaars stiftelser fordunkler alle tidligere.

Hvad Chicago-universitetet har modtaget bare af Mr. Rockefeller, maa anslaaes til over 20 mill. kroner. Senator Stanford har skjænket „Palo Alto" mere end 10 mill. doll. (37 mill. kr.). Mr. James J. Hill har givet 1 mill. doll. til oprettelsen af en katolsk presteskole i St. Paul under ledelse af hans ven erkebiskop Ireland. Mr. James Lick har oprettet det berømte observatorium ved Mount Hamilton i California. Mr. Armour bygger i Chicago et institut, der skal koste 3 mill. doll. Cincinnati-universitetet stiftedes af Mr. McMicken, der testamenterede 1 mill. doll. til dets vedligeholdelse.

Dette er blot nogle exempler paa de overdaadigste gaver. Listen over dem, som skjænker „bare" 100,000 doll. (373,000 kr.) til videnskabelige formaal, vilde blive næsten endeløs lang. I mere end en menneskealder har der blandt Amerikas rigmænd grasseret en meget smitsom ædelmodigheds-epidemi, der bryder ud strax det har kommet an paa at støtte videnskabeligheden i landet. En sund sygdom, som uden skade kunde overføres til enkelte strøg af den Gamle Verden.

Kopi i træ af gammelt indisk stenarbeide.

Kristne missioner i Indien — og hvorfor de intet udretter.

(Virchand A. Gandhi) i „The Forum").*

„Spørger man mig", siger professor Max Müller, „i hvilket land den menneskelige aand mest fuldstændigt har udviklet nogle af sine herligste egenskaber, har tænkt dybest over livets største spørgsmaal og fundet svar, som vel fortjener opmerksomhed selv for dem, der kjender Platou og Kant, saa peger jeg paa Indien. Spørger jeg mig selv, fra hvilken literatur vi europæere kan hente det, som trænges for at gjøre vort aandsliv mere fuldkomment, fuldstændigt og universelt og i det hele taget mere et menneskeligt liv ikke alene for den korte existence her paa jorden, men for al evighed, saa peger jeg atter paa Indien."

Har ikke den store, vestlige lærde helt uret, saa vil enhver indse betydningen af et dyberegaaende studium af indisk literatur, filosofi og

*) *Virchand A. Gandhi* er en indfødt hindu, sagfører og lærd i Bombay. Han har studeret Vestens literatur, tanker og religion: men er vedblevet at være en begeistret tilhænger af den gamle brahmisme. Hans opfatning af kristendommens dybere væsen og liv savner vistnok den samme fulde forstaaelse og sympati, hvis mangel han bebreider de kristne i deres optræden overfor *hans* religion. Men den lærde hednings ærlige og ligefrem udtalte syn paa den hele sag vil dog utvilsomt være af interesse og værd. Forstaaelse er begyndelsen til og betingelsen for alt godt. *Virchand A. Gandhi* var en af talerne ved religionsparlamentet i Chicago.

religion. Ethvert andet og moderne filosofisk system er direkte nedstammet fra Aristoteles, Plato eller Sokrates. Men i indisk tænkning befinder vi os i en ganske anden verden, en paa hvilken ingen fremmed eller ydre indflydelse nogensinde har indvirket. Her møder vi derfor for en stor del helt nye tanker, — tanker, der ligger udenfor den vestlige filosofis historie, et gjennemført *nyt syn* paa liv og verden. Sandsynlig er det ogsaa, at de græske tænkere, den europæiske filosofis førere, laante mange af sine ideer fra Indien. Ved Ganges's bredder stred den menneskelige aand med livets dybeste gaader og høieste tanker, medens Vestens folk endnu var barbarer. — For at forstaa den indiske filosofi og fatte de tanker, der i tidernes løb er fremvoxede i dette urgamle land — efter alle lærdes enstemmige erkjendelse religionens og filosofiens moderland — maa vi gaa tilbage til vort fædrelands ældste literatur, *de vediske salmer*, der trods fremmede barbarers gjentagne indfald og herjinger, er blevet opbevarede i merkelig renhed. Gjennem disse salmer løber som den herskende idé kjendskabet til den ene Gud, hvem al naturen aabenbarer, og hvis aasyn liv og universum er, — ikke en *udenfor* verdensordenen staaende skaber, der vilkaarlig uddeler straf og belønning, men Det Evige, som er det hele aandelige og materielle universums egentlige væsen og grund, og hvoraf alle naturens kræfter er fremtoninger. De vediske salmer var den voxende menneskeaands forsøg paa at erkjende og hylde denne *Brahma*, som Vestens tænkning endnu ikke har lært at kjende.

Det var naturens eget vidunderlige aasyn, dens tusenfoldige mangfoldighed, der først vakte hinduerens sans for og følelse af det guddommelige. Ikke *over* og ikke *udenom*, men *gjennem* den store, vakre, uendelige natur saa han den evige — Brahma — hvis aand er vor forstands lys og vor kjærligheds liv og magt, af hvem vi selv er en del, og til fuldt samfund med hvem, gjennem livets fuldkomne renselse, det gjælder at hæve sig.

I den form, hvori vi nu har de vediske salmer, blev de, mener enkelte, ordnet og nedskrevet mellem aarene 1100 og 1200 før Kristus, medens Max Müller sætter tiden til 2000 før Kristus. Men de enkelte salmer existerede delvis langt tidligere. De ældste, indholdet af den saakaldte *Rig-veda*, er i hvert fald nu mere end 4000 aar gamle.

Da Indiens filosofiske skoler stod paa det høieste og udfoldede den mest glimrende virksomhed, existerede endnu ikke de europæiske folk. Kongerigerne Kaldæa, Assyrien, Babylon og Ægypten var samtidige dermed. Persere og hellener kom bagefter. Fra Indien vandrede denne helt igjennem *aandelige* tænkning vestover, rigtignok blot i brudte, grunde strømme og i fragmentarisk form til de nævnte samtidige riger og derfra videre til Grækenland og til Rom. Kristendommen, der

vistnok opstod i Galilæa, blandede efterhaanden sin livsstrøm med disse i alle den gamle verdens kulturcentre spredte indiske tanker. Senere stilled dog pavedømmets tranghed og intollerance sig hindrende i veien for videre samkvem og samvirke mellem kristendommen og den saakaldte „hedenske filosofi“ (der saaledes var af indisk afstamning), og muhamedanismen satte snart ved sin tranghed og intollerance en uoverstigelig mur mellem østen og vesten. Al forbindelse mellem dem ophørte, hver udviklede sig ad egne linjer i sin egen retning. I Indien voxte den *aandelige* tænkning videre, takket være et klima og jordbund, der ved deres mildhed og frugtbarhed unødiggjør vestens materielle stræv og evindelige kamp for det daglige brød. Der havde man tid og ro til at *tænke*. Livet var ordnet. Det materielle grundlag besørgede naturen selv. I vesten derimod tvang naturens karrighed og det ublide klima menneskene til at kaste al deres evne og magt paa at gjøre livet muligt. Den materielle natur maatte først beseires, før der kunde blive tale om at give sig til at tænke paa existensens gaader. Derfor fik vesten en udadvendt og Indien en indadvendt kultur. Den ene dyrkede materien og den anden aand. Den ene lærte at tænke materielt, den anden aandeligt. Den ene frembragte tilsidst det nittende aarhundredes glimrende materielle filosofi, den anden byggede blot høiere og høiere det aandens og tankens mægtige babeltaarn, som indisk literatur repræsenterer. Den ene føied opfindelse til opfindelse, den anden tanke til tanke; den ene opdagede nye verdner i materiens rige, den anden i aandens. — Det hele liv gjorde vestens tænkere til materialister; selv teologi og filosofi blev materialistiske. Materien syntes disse folk det sikreste, som findes. (Det er dog ikke længer saa; materien bliver rent væk for de nyere forskere). Derfor søgte de ogsaa at give alt en materialistisk forklaring. Kun hvad der materialistisk lod sig forklare, syntes dem naturligt. Omsider førte dette til et helt filosofisk system af ateistisk materialisme, der underlagde sig vestens aand og tængte ind paa alle livsfelter.

Det er nu tre, fire hundrede aar, siden kristendommen først trængte ind i Indien, og paa hele denne tid er ei en eneste sand hindu blevet omvendt, trods mangfoldige tillokkelser og fristelser. Dette har missionærerne omsider forstaaet og har derfor vendt sig til de helt uoplyste masser. Blandt disse havde den en tid held med sig. Thi det er jo saa, at for et overfladisk blik og for en, der er uvant med religiøs og filosofisk tænkning kan der være noget tillokkende og tilfredsstillende ved det kristne verdenssyn. Dette er jo i korthed følgende: Gud, universets skaber staar udenfor og over naturen, skilt fra det skabte; Jesus Kristus er hans søn, der blev kjød og menneske for at frelse vor slegt og efter at have forkyndt sandheden, gav sig selv hen et sonoffer for alle; tro paa ham og paa ham alene frelser mennesket, medens hver den, som tror paa reinkarnation eller lignende bliver evig fordømt; som Kristus gav sig selv hen for alle, saa maa endelig ogsaa hans disciple give sig selv hen i kjærlighed til alle, idet derved deres endelige frelse og Guds fred vindes.

Det er ikke at undres over, at paa et tidspunkt, da hinduismen var i forfald og belagt med en mængde overtro og ceremonier, denne simple lære vandt mange tilhængere i Indien. For én ting i hvert fald fortjener missionærerne evig tak. De kom til Indien for at omvende os, og fandt der en tænkningens rigdom, hvormed de skyndte sig at gjøre sine vestlige brødre bekjendte. Det er dem, vi skylder vor tids nyvakte interesse for indisk literatur og religion.

For tiden gjør kristendommen, som bekjendt, intet nævneværdigt fremskridt blandt os.

Forskjellen mellem kristendommen og hinduismen er, som man allerede af dette vil se, større og dyberegaaende, end kanske de fleste tror. Den, der forbauses over kristendommens ringe fremskridt i Indien, maa huske, at den staar overfor et dybt udtænkt, fuldstændigt og afrundet tanke- og livssystem, en tro og en viden paa det aandelige omraade, der tilfredsstiller den mest kjæmpemæssige forstand, vækker beundring hos Vestens lærde, selv uden hel forstaaelse deraf, og som dog er tilgjængelig for det enkleste og barnligste sind, — en tro, der gjennem aarhundreder har gjort Indien til et mildhedens og humanitetens rige, hvor Vestens støiende, uadvendte og ofte grusomme civilisation synes barbarisk trods al dens glitter og stads. Kristendommen finder i en overnaturlig skaber livsgaadens sidste løsning. Hinduismen *begyndte* dermed og arbeidede sig efterhaanden videre, til den fandt hvile i forstaaelsen af det *intelligente verdenssystems énhed.* Det er det sidste skridt, livsgaadens fulde løsning, svaret paa alle spørgsmaal.

Kristendommen roser sig af det ældgamle ord: „Gud vor fader og alle mennesker vore brødre;" men hvad er dette mod hinduismens universelle kjærlighed. I Bhagavad Ghita heder det: „De virkelig oplyste omfatter med samme kjærlighed den lærdeste brahmin, den laveste paria; ja ko, elefant eller hund." Andre religioner siger: „Elsk din næste som dig selv." Hinduismen lærer: „Betragt *alt liv* som dig selv." Hinduismen er den universelle kjærligheds religion, — kjærlighed ikke alene mod næste og brødre, men mod hver følende skabning til de mindste mikroskopiske dyreformer. Og hinduismen er tolerant med forstaaelsens toleranse. Den ser paa alle jordens religioner som saamange veie, ad hvilke brødre med mere eller mindre held og oplysning famler frem mod det samme maal — Brahma.

Man tør mene, at der er liden forskjel paa Brahma og de kristnes Gud; men den er dog helt radikal. Det øieblik, man tillægger den Evige menneskelige egenskaber og nødvendigvis begrænser ham ved disse, skiller man sig fra os. En lærd hindu har paavist, hvorledes vor forskjellige opfatning af den Evige ogsaa bestemmer vor forskjellige moral og opførsel.

„Der er samme forskjel mellem en kristen eller almindelig deist og en hindu," siger han, „som mellem den, der i hele sit liv søger at handle efter en klog *herres* ordre, og den, der blot følger en *indre* lov, sin egen personligheds overbevisninger. Den kristne deler liv og verden i tre: en selv, naturen om en og endelig gud udenom og over begge. Og hver af disse har saa at sige sin lov og sin moral, hvorved der fremkommer en evigvarende konflikt og kamp i individet selv. Den

høieste moral naaes først, naar vi fatter, at vi er ét med den hele verden, en følende, dirrende fiber i det intelligente Hele — Brahma — og at vi frelses og løftes, som det hele løftes, og synker, som det synker. — Kristendommens maal er at tilfredsstille menneskets *følelser* ved at faa det til at underkaste sig et høieste væsen, af frygt for hvem det følger moralens love, hvorved det naar himlen og faar sidde ved tronens høire side. I Indien har religionen en trefold opgave. Den er ikke alene følelseslivets tilfredsstillelse ved tilbedelse af et ideal, der indbefatter alt vi kan tænke af godt og vakkert; den er verdensforstaaelse, forstaaelse af en selv og endelig moral. Den søger at paavise vor plads i og vort forhold til universet, at forklare os existensens virkelige maal og at give os et livsideal, der paa engang tilfredsstiller vor forstand og høieste tænkning og vore følelser. Og ved at tilfredsstille begge disse sider af vor natur, giver religionen fred i sindet, aandelig begeistring og fører til det evige gode, — alt kulminerende i den størst mulige virkeliggjørelse af ens egen personligheds muligheder."

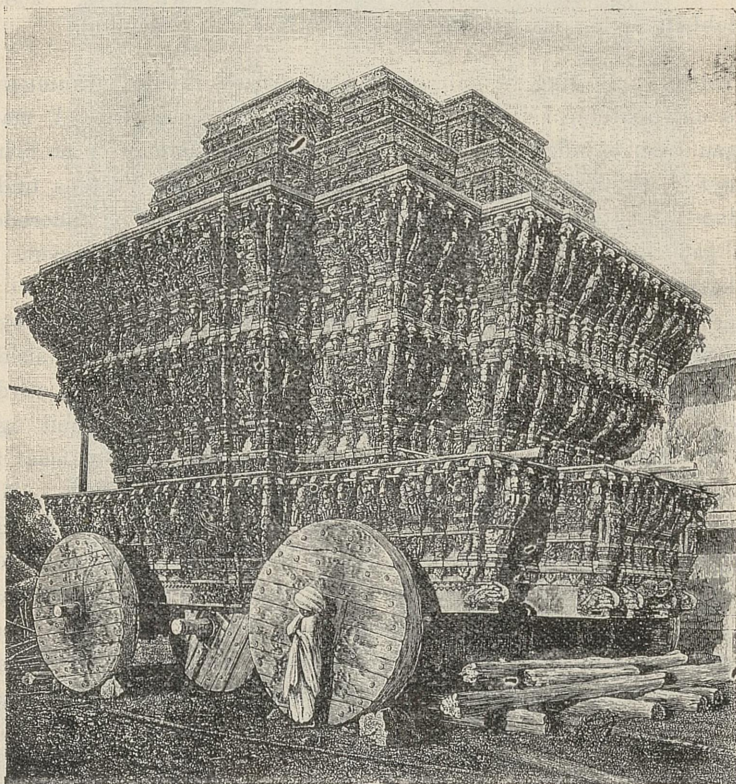
Man vil allerede af dette forstaa, at kristendommen ikke kan vente at gjøre noget indtryk paa en hindu. Vi mener at eie den dybere forstaaelse af liv og religion, den sandere og mere løftende opfatning af det guddommelige væsen og af vort eget forhold dertil.

Men der har kanske været endnu mægtigere om end mere overfladiske grunde til kristendommens ringe fremskridt. De første kristnes *opførsel* var ikke egnet til at gjøre deres religion respekteret engang. De kom iblandt os som rene barbarer, som røvere og drukkenbolte. Hvordan skulde vi vel faa tilovers for en religion, der bar slige frugter, saalænge vor egen skabte en virkelig mildhedens og humanitetens civilisation? Fordrukne og henfaldne til alle laster vakte disse kristne baade forbauselse og afsky iblandt os ved deres brud paa alle moralens love. Selv de udsendte britiske embedsmænd var ofte en skjændsel for deres religion og race.

Og i det hele synes os alle kristne, som kjødædere og vindrankere, at repræsentere en religion, der mangler humanitetens og mildhedens første elementer; thi for os betyder ikke kjærlighed og velvilje kjærlighed og velvilje alene mod levende væsener *af vor egen slegt*, men mod *alt*, der har følelse, der kan lide eller glædes. At repræsentanter for folkeslag, som opdrætter og ihjelslaar alene for at tilfredsstille en lav, dyrisk og egoistisk spiselyst, millioner af uskyldige medskabninger hvert aar, at slige mænd kommer iblandt os for i et allerede mildnet og humant samfund at prædike mildhed, velvilje og kjærlighed, det — gaar virkelig over hindueres forstand! Den almindelige mening i Indien er, at en mand bliver kristen alene for at faa anledning til at tilfredsstille sine lavere drifter i retning af drik og mad. Om en hindu sees at gaa i en kristen kirke, siger hans venner og bekjendte intet; men bliver han seet paa en vinkneipe, saa heder det strax: „han er blevet kristen!"

Det er vanskelig for en europæer at forstaa hinduens foragt og

væmmelse overfor den, der spiser sine medskabninger. Han betragter det omtrent, som europæerne betragter kanibalisme. Det er i hans øine dybden af dyriskhed og raahed. En grund til, at hinduer nødig sender sine sønner til Europa, er frygten for, at de skal lære den vamle skik at spise uskyldige dyrs kjød. Det synes os underligt, at kristne, som taler saa meget om at ofre livet selv for sin religion, — som missionærerne gjør, — at de ikke kan ofre saa meget engang som denne dyriske lidenskab for

Indisk tempel paa hjul.

kjødspiser paa humanitetens og religionens altre. — De kalder os hedninger. Er de mennesker hedninger, som tror paa sjælens evige existence, paa absolut og almindelig retfærdighed, og som praktiserer den humanitet og velvilje, de prædiker, alle syv dage i ugen? Eller er det ikke snarere de mennesker, der paastaar, at sjælen har havt en begyndelse (er evig i en retning, men ikke i den anden, uendelig en vei, men ikke den anden vei), som tror, at skjæbne, og hvad der hænder os her i verden, er en vil-

kaarlig guddoms verk, ens, der er dommer anklager paa samme tid, — de, som forkynder kjærlighed og velvilje om søndagene, og som resten af ugen gjør alt, de kan, for at øgelægge svagere brødre? Jeg spørger: er det ikke disse, der maa kaldes hedninger? Er *det* hedenskab at tro, at ens gjerninger og liv bestemmer ens lykke eller lidelse, at stole paa sig selv og ikke paa en mellemmand for evig frelse, at forkynde og praktisere mildhed og velvilje mod alle levende og følende væsner og ikke blot mod en forsvindende del af dem, — er *det* hedenskab, saa er jeg stolt, — ja dobbelt op og mangfoldig stolt, — af at være hedning.

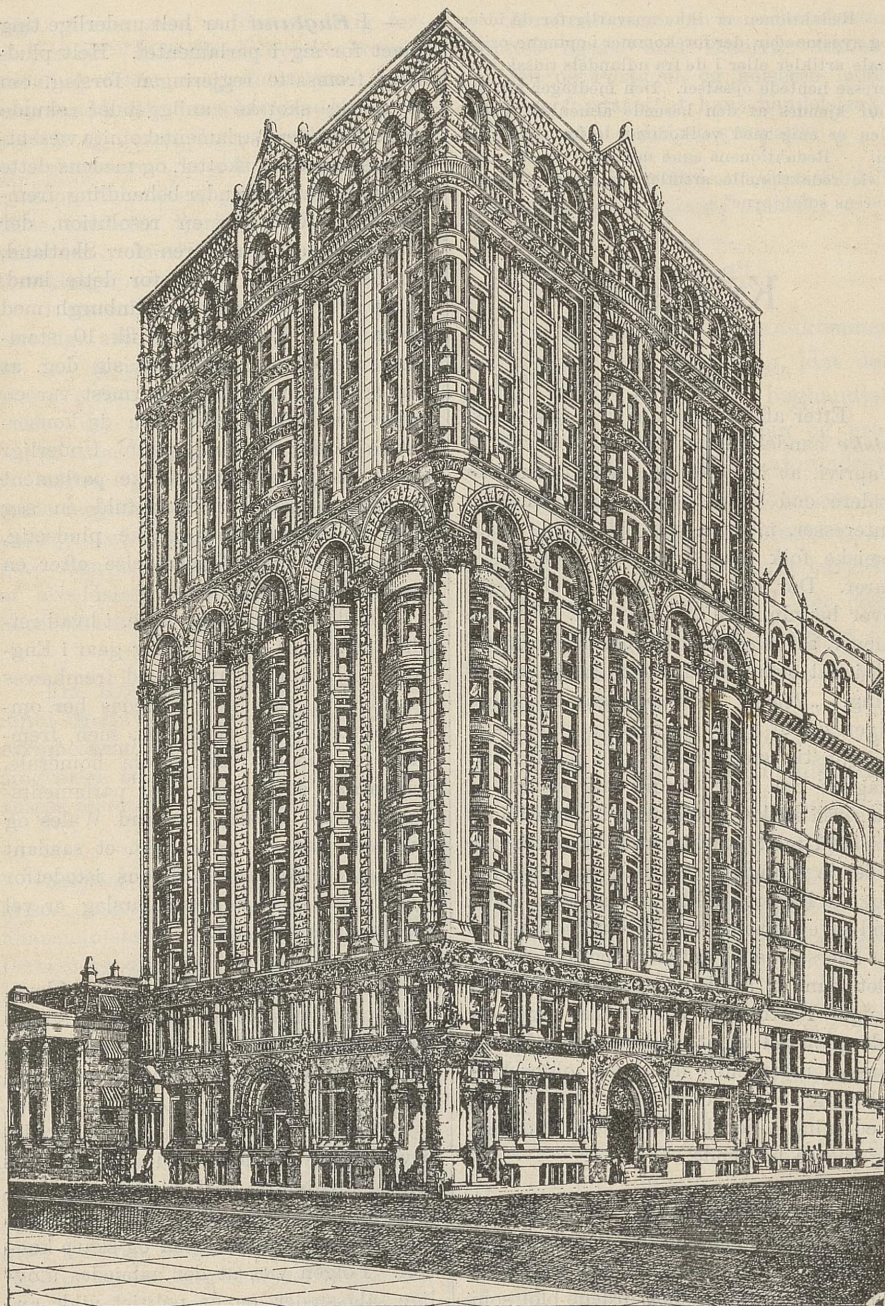
Vestens oplysning er absolut materialistisk i sine virkninger. De engelske universiteter i Indien skaber ateister og agnostikere i massevis, men ingen troende, ingen aandeligt interesserede. Istedetfor at bringe os noget nyt i retning af religion virker derfor snarere Vestens tanker og kristendom blandt os til at kvæle og ødelægge, hvad vi allerede har. Men én god ting er dog udvirket. Vor religion er blevet prøvet. Vi er blevet kastet tilbage paa den igjen og har begyndt at studere vort gamle sprog og dets literatur med fordoblet interesse og forbauses selv over den rigdom, vi der finder: en skatkiste af religionsfilosofi, — en alsidighed, universalitet og dristig spekulation, der staar uden sidestykke i verden.

De, der vil forkynde en ny religion, bør dog kjende helt og fuldt ikke alene denne, men ogsaa den, som de vil afskaffe. De maa forstaa det folks tanker, følelser og skikke, som de ønsker at omvende. Men har de kristne missionærer opfyldt denne første betingelse for held? Har de forstaaet den hinduiske filosofi og religion? Har de kjendt, fattet og følt vore ældgamle salmer om den evige, alt iboende Guddom — Brahma?

Nei, vi kan neppe omvende hverandre. Vi kan blot virke mod øget gjensidig forstaaelse og sympati. De kristne missionærer i Indien staar overfor uoverstigelige vanskeligheder, og alt deres arbeide er bortkastet arbeide.

Høie bygninger.

Omstaaende billede viser byggemaaden ved de nyere høie bygninger. Der illustreres, hvad tidligere er blevet omtalt i „Kringsjaa“, at ved disse bygninger lægger man an paa at fremhæve de vertikale istedetfor som ellers almindeligt de horizontale linjer. I dette tilfælde har dog arkitekten fundet for godt at dele bygverket i to dele ved et horizontalt baand midtveis mellem gade og tag, saaledes at det hele næsten giver indtryk af to bygninger stillet ovenpaa hinanden.

Exempel paa høi bygning.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 17. april 1894.

Efter afslutningen af den ***tysk-russiske*** handelstraktat blev det udtalt af Caprivi, at keiseren gjennem denne saa videre end til de to nationers handelsinteresser, mod en nær tid, da de europæiske folk maa forene sig mod fælles farer. Der har været spekuleret meget over betydningen af disse ord. Enkelte mener, at keiseren drømmer om en international overenskomst om delvis afvæbning. „*Times*" korrespondent i London siger sig at vide, at franske statsmænd er gunstig stemt overfor et muligt forslag af den art. Andre har tænkt, at keiseren ønsker at danne et internationalt forbund mod anarkisterne. Fra tilsyneladende velunderrettet hold paastaaes det dog, at keiseren ikke har tanke paa andet end et europæisk toldforbund rettet mod de oversøiske og udeneuropæiske lande, idet han er at den formening, at jordbruget i samtlige europæiske riger er ude af stand til at konkurrere med disse landes, medmindre det gives toldbeskyttelse, og at samfundene ikke kan bestaa, med mindre jordbruget holdes ved lige og gjøres lønnende.

— ***Italiens*** konge har til en fransk korrespondent sagt en del vakre ord om Frankrig og Italiens forhold til dette. I Frankrig opfattes dog ordene blot som klageraab over, at trippelalliancen bliver ham for dyr.

— I ***England*** har helt underlige ting gaaet for sig i parlamentet. Helt pludselig fremsatte regjeringen forslag, om at særlig skotske anliggender skulde behandles af en parlamentskomite væsentlig bestaaende af skotter, og medens dette forslag endnu var under behandling, fremsattes og vedtoges en resolution, der tiltraadtes af ministeren for Skotland, om helt *homerule* ogsaa for dette land, — et eget parlament i Edinburgh med andre ord. Resolutionen fik 10 stemmers majoritet. Det viste sig dog, at den og dens vedtagelse nærmest var en slags prøveballon, eller som de konservative kalder det, en „spøg". Underligt synes det jo af det britiske parlament at vedtage saa betydningsfuld en sag efter privat initiativ, ganske pludselig, uden varsel eller forberedelse efter en dags deklamatorisk debat.

Imidlertid viser det hele, i hvad retning stemning og udvikling gaar i England. Fra konservativt hold fremhæves det blot, at man ikke saaledes bør omordne forholdene stykkevis, men fremsætte et modent forslag om homerule, føderation eller nationale parlamentskomiteer for Irland, Skotland, Wales og England paa én gang. At et saadant forslag vil komme, muligens istedetfor Gladstones irske homeruleforslag, er vel nu høist sandsynligt.

I de ***Forenede Stater*** har Cleveland atter benyttet sit veto til at stanse den temmelig ukloge finanslovgivning. Det gjaldt atter en betydelig udmyntning af sølv.

I staten *Syd Karolina* har afholdsbevægelsen og dens vedtagelse af en forbudslovgivning ført til formelig borgerkrig. Alt salg af berusende drikke blev henlagt under staten og skarp kontrol. Følgen var, at der aabnedes ulovlige salgssteder, og da politiet vilde angribe disse, forsvaredes de af befolkningen med det resultat, at politiet maatte

vige. Guvernøren — der er ivrig forbudsmand — indkaldte da byernes borgervæbning. Denne negtede at tjene, hvorefter landdistrikternes borgervæbning tilkaldtes og denne, der væsentlig bestaar af forbudsmænd, kom til undsætning og gjenoprettede orden og lovlydighed. Men disse existerer fremdeles alene takket være den væbnede magt, medens videre forviklinger ventes.

I staten *Pennsylvanien* er der atter alvorlige arbeideruroligheder. I det hele er den sociale stilling i de Forenede Stater endnu mørk og truende. I Ohio holder der paa at samles et merkeligt tog af arbeidsløse fra hele Unionen; det vil begive sig til Washington for at anmode regjeringen om at gjennemføre et umuligt reformprojekt. Man imødeser ikke uden uro denne marsch af tusender af arbeidsløse og haabløse mænd til hovedstaden. Stygge tegn!

Fra ***Brasilien*** forlyder det, at admiral *Mello* skal have overgivet sig til øvrighederne i Uruguay, saaledes at den langvarige borgerkrig i det land nu maa ansees afsluttet — indtil videre.

Serbien har nylig havt en ministerkrise. Anledningen var et brev, som finansministeren havde skrevet til St. Petersburg og som blev opsnappet. Det udviste en meget servil tone overfor czaren og syntes næsten at lægge Serbien for hans fødder. Det fremgaar ogsaa deraf, at czaren ikke bryder sig stort om at opretholde huset Obrenovitch paa tronen, medens man ved, at det blot er troen paa, at dette har czaren paa sin side, der opretholder den vaklende trone. Videre heder det, at den dag Milan forlader Belgrad, falder monarkiet. Mellem Rusland og Østerrig skal der herske forstaaelse, om at ligegyldigt hvad der hænder i Serbien, skal de begge holde sig rolige og lade ske, hvad der vil.

Rusland søger nu handelstraktater oprettet ogsaa med Østerrig, Italien, Spanien og Portugal, og keiseren lader det blive forstaaet, at hans handelstraktater betegner politiske sympatier.

[En bebudet artikel om *Kossuth* (med portræt) kommer i næste numer].

„Kringsjaa".

Fra og med dette hefte udkommer „*Kringsjaa*" paa nyt forlag, idet det er blevet solgt til hr. boghandler Olaf Norli. Redaktion, plan og program forbliver i et og alt uforandret. Grundet paa denne overførelse og hvad dermed staar i forbindelse, er tidsskriftets udgivelse blevet betydelig forsinket. Herpaa vil der dog meget snart raades bod, saaledes at hefterne vil komme til den for udgivelsen bestemte tid.

Idet tidsskriftet gaar over til nyt forlag, ønsker jeg i anledning af, at det fra mange hold omfattes med betydelig interesse og sympati, og at man tilskriver redaktøren lidt mere end den ham tilkommende del af hvad fortjeneste der maatte være ved foretagendets udførelse, at oplyse, at det var hr. *Olaf Huseby*, den tidligere forlægger, der undfangede idéen til tidsskriftet, opfandt dets heldige navn og havde mod til at sætte foretagendet igang, skjønt kun faa dengang havde tro paa dets mulighed. Uden ham vilde der vel endnu intet „*Kringsjaa*" være. Personlig har han intet udbytte høstet af det, mens tidsskriftet selv nu maa ansees at staa paa sikre fødder.

Omslaget.

„Kringsjaa"s læsere vil af forskjellige artikler kjende til, at der ude i de større lande i de sidste aar har foregaaet et *omslag* i literaturen, og at dette literære omslag staar i forbindelse med en fuldstændig livets frontforandring. Det er reaktionen mod den tørre og overfladiske materialisme, der i aarrækker har ligget som en kvælende, ozontom atmosfære over liv og digtning paa det europæiske fastland. Det er en gjenopvaagnen af menneskenes dybere, finere, zartere, ideellere liv og dettes protest mod at kues og fængsles af materialistiske formler og rent fysisk-videnskabelige teorier. Det ytrer sig — med reaktionens vanlige overdrivelse — ofte som en dyb foragt for den moderne videnskab og den derpaa byggede tænkning, for hele vor nutidige materielle civilisation. Man har opdaget, at vi nærmer os lidet livsgaadens løsning ved at følge atomernes dans i verdensrummet, og at vi forstaar ikke mennesket stort bedre, fordi om vi mikroskopisk har studeret blodets løb i aarerne og bacillernes kamp i blodsdraaberne. Der er andre ting af interesse i verden end atomer og alt de kan forklare, andre og dybere ting i mennesket end blodceller og nervefibre. Man har videre fundet, at hele det dybere liv, der bestaar af tro, haab, idealer og drømme, ikke forsvinder og fordunster paa den fysiske videnskabs og materielle tænknings bud. Man kan længe nok „bevise", at mennesket ingen sjæl har og at al tro og al idealisme er „uvidenskabelige" og taabelige; op fra sjælens dyb vælder lige fuldt tro, mægtige haab, tanker og længsler, der finder jord og tid for smaa og for trange og bygger ind i evigheden og op til det fuldkomne. Man har længe nok staaet ydmygt med hatten i haanden overfor den materialistiske tankegang, bukket og skrabet og bedt den undskylde, at man endnu af og til viser dumme tegn paa at have en sjæl. Nu er man blevet kjed af denne ydmyghed og dette hykleri. Man vender den materialistiske tankegang ryggen og lever sit eget liv trods alle dens formler og teorier. Man stoler paa ens egen sjæl, og hvad den har at sige. Man skammer sig ikke længer ved i det nittende aarhundrede at tro, at haabe, at have idealer og leve for dem. Man har igjen faat en religion, — en *levende* religion. Man har forvisset sig om, at der er ældgamle ting, som endnu vil blive staaende en stund, og en hel verden af viden, af følelse, af liv og virkelighed, som teleskopister og mikroskopister ikke kjender og den materielle videnskab ikke fatter.

Kort sagt, den periode af materialistisk og udelukkende fysisk-videnskabelig tænkning, hvorigjennem vi en tid har levet, holder nu paa at give plads for en ny vækkelse af den menneskelige aand i *ideel* retning. Idealisme, tro, moral, religion sættes atter i høisædet og trænger den videnskabelige tænkning i baggrunden. — Det gaar altid saa i historien. Efter en længere periode af materialisme og jordvendthed kommer der en høistemt ideel og religiøs reaktion som en flom indover menneskelivets tørre marker. Reformationen med sin religiøse vækkelse fulgte pavedømmets og kirkens totale verdsliggjørelse; metodismen var kristendommens svar paa den franske rationalisme og dens drømme om at udrydde religionen. Og nu gaar vi øiensynligen et nyt religiøst frembrud imøde. Verden bliver atter religiøs og troende. De gamle, store tanker kommer til ære igjen. Kirker vil blive bygget i større udstrækning end nogensinde, og religionen atter gjennemsyre, løfte og give flugt til alt menneskeligt liv.

Dette omslag har som sagt allerede fundet vei ind i literaturen, selv i den franske. Den gamle skoles profet, Emile Zola, har erkjendt det, og med gammeldags ridderlighed gjort honnør for den seirende retning og vedkjendt sig nederlaget. Franskmændene bliver atter religiøse og alvorlige, og deres forfattere og literære mænd gaar i spidsen. Pligt og moral er blevet de store ord i det nyeste og yngste Frankrig og i dets literatur. Symbolisme og dekadence og alt, hvad de andre retninger hed, der dels afsluttede den ældre skole, dels var famlende forsøg efter det nye, er allerede tilbagelagte stadier, — det nye er kommet, og det er en literatur, hvor sundhed, kraft, nobelhed, ret, sandhed og pligt er de inspirerende muser, — en idealistisk literatur.

I senere tid har vi ogsaa merket dette omslag hos os. Der kunde nævnes mange tegn og exempler, som f. ex. Knut Hamsuns sidste bog „Ny jord", hvor den vittige Amerika-kritiker og tidligere foragter af moral og „moralmobben" optræder som profet og svinger moralens svøbe over et i hans tanker fordærvet og dekadent samfund. Medens den ældre roman kun fandt det nødvendige kunstneriske materiale og element i hustruer, der bedrager og løber bort fra sine mænd, faar vi allerede her til afvexling som et af romanens hovedmomenter en hustru, der vender tilbage til sin mand, og Knut Hamsun fortjener anerkjendelse, fordi han har opdaget, at ogsaa *det* — merkeligt nok! — kan være interessant og romantisk og indeholde kunstneriske muligheder.

Dr. Vald. Vedel gav os for en tid siden i „Nyt Tidsskrift" bud om en lignende tingenes tilstand i Danmark. Og nu i de sidste dage har flere af vore dagblade gjenlydt af et voldsomt krigsrabalder over stridsemnet „kunst og moral". Det er „omslaget", der er kommet for alvor og har sat sindene i bevægelse. Jeg skal ikke her indlade mig videre paa selve stridsemnet eller paa nogen bedømmelse af de forskjellige punkter, som striden har bragt under diskussion. Det interessante er, at den hele strid fra begge sider og gjennem alle misforstaaelser viser, at de vækkelsens bølger, der allerede har gaaet hen over Parises boulevarder, nu ogsaa har naaet op til os. Stridens voldsomme hede maaler dybden og vigtigheden af den sag, det gjælder. Bagom den literære strid staar to sammenstødende livsretninger. Det er en ny tid med nye tanker, nye maal, nye haab, ny tro og nye idealer, der holder paa at bryde igjennem. Uden strid og misforstaaelse gaar naturligvis ikke det. Det er en ny, lysere og bedre tid, der rinder ogsaa blandt os.

Det formelle stridsemne er, hvorvidt vi har ret til at udtale os om en bogs moral- eller livsværdi, hvorvidt vi efter at have erkjendt, at et kunstverk er udmerket kunst, er fint og gribende skrevet, har lov til at analysere dets indhold, dets tanker og livstolkning og bedømme disses sandhed og overenstemmelse med liv, natur og virkelighed, eller om alt er sagt, som det i det hele er tilladt at sige om et kunstverk, naar vi har sagt, at det *som kunst* er godt eller slet. Hvad standpunkt „*Kringsjaa*"'s redaktør her indtager, er det unødvendigt at oplyse tidsskriftets læsere om. Med dyb ærbødighed lytter jeg til en dygtig kunstkritikers dom om et kunstverk og fordrister mig ikke til at modsige ham paa dette hans felt. Men jeg forbeholder mig virkelig ret til at udtale mig om dette kunstverks etiske værd, om dets indflydelse paa mig og andre, om dets tankers og skildringers *sandhed*. Saa høit staar ikke digterne, at det skulde være synd at kritisere og have en

mening om deres verker ogsaa fra dette standpunkt. En novelle er jo altid en *livs*skildring, bevidst eller ubevidst ogsaa en livs*tolkning*, — livet følt og seet gjennem forfatternes erfaring, viden og temperament. Vi maa virkelig have ret til at prøve og udtale os om, hvorvidt skildringen synes os *sand*, eller om tolkningen taaler dybere erfarings og større videns prøvelse. Og lad det være saa glimrende kunst, det være vil, man maa tilgive os, om det hele alligevel skurrer i vore øren, ifald vi finder det ganske livsbillede forvrængt, usandt og daarligt tolket.

Det er, saavidt jeg forstaar, ikke andet stridens formelle og literære side gjælder. Ordet *moral* er blevet benyttet, hvor jeg har talt om sandhed og overensstemmelse med liv og virkelighed; men meningen er naturligvis den samme. Er moralen i det hele *noget*, og har den i det hele krav paa lydighed og agtelse fra *nogen* af os, saa er den — ikke menneskepaafund eller vilkaarlige teorier, men livets og virkelighedens evige love og forhold, en del af det liv og af den natur, som forfatteren søger at skildre. Skildrer han derfor helt, sandt og dybt, saa *maa* hans bog blive moralsk; var det ikke saa, saa vilde det bevise, at moralen ikke hører naturen til, ikke er begrundet i livets evige orden, men er menneskepaafund.

Ved siden af at være „moralsk“ i den forstand, at den giver et sandt og fuldt indtryk af livet selv med dets etiske indhold og værdier, kan jo ogsaa en bog være moralsk i *den* forstand, at forfatteren selv er begeistret for den art af skjønhed, som vi kalder godhed, dyd, karakter eller nobelhed. Og er forfatteren som kunstner skjønhedsdyrker, saa er det høist naturligt, at han eier og giver udtryk for denne begeistring; thi som skildrer af mennesker er det jo netop denne form af skjønhed, hvormed han næsten udelukkende faar at bestille. Hvordan i det hele en forfatter, der helt og holdent tumler med *menneskeligt* liv kan undgaa at befatte sig med *etiske* spørgsmaal og værdier, og hvorledes man kan forlange, at vi skal læse hans bog uden et øieblik at spørge, om han her skildrer *sandt* og *dybt*, eller om hans bedømmelser og fremstillinger er *overfladiske* og *grunde*, det er det virkelig vanskeligt at forstaa.

For mig er det forfatterens evne til at skildre livet sandt og dybt *med* alt det, som i det menneskelige liv udgjør tre fjerdedele af det hele, — det moralske, — der giver en bog dens største værd. En selvfølge er det vel, at den maa være velskreven. De bedste moralske hensigter kan naturligvis ikke undskylde en daarlig skreven bog eller dække over grove kunstneriske feil. Det skulde jo ikke behøves at siges. Et kunstverk maa naturligvis først og fremst være kunst; men kunst, der skildrer mennesker og menneskeligt liv, og skildrer med gribende magt, den *bliver ogsaa* en intens *etisk* magt, som vi prosaiske moralister *maa* faa lov at lægge, ikke vor, men naturens lille moralalen paa.

Men dette er for mig biting. En besynderlighed og gammel overtro eller blind fordom, der atter og atter kommer tilsyne under diskussionen, er den mening, at moral og kunst (eller skjønhed i det hele) er aldeles modsatte og uforsonlige ting. — Naturen er blot én, og hver ting, der er begrundet i den, vil vise sig at være i harmoni med alt andet. Er der tilsyneladende strid, saa skyldes det alene vore menneskelige definitioner og tvangstrøieteorier. — Det er just *det*, tror jeg, den nye tid betyder, en forening af kunst og moral i livet, af skjønhed og pligt, af glæde og ret; et liv, der er lyst, vakkert og stort, *fordi* det er sundt, korrekt og moralsk. Den gaar ikke denne drøm om et liv i frihed og skjønhed uden hensyn

til pligt og moral. Den gaar ikke. Det bliver ikke frihed, og det bliver det stik modsatte af skjønhed. Det bliver vammelhed og raaddenskab. Skal livet bygges skjønt, saa maa vi begynde med at grunde det i retfærdighed og streng pligtfølelse. Jo mere vi faar indarbeidet af moralsk forstaaelse og følelse, af pligtsans og fin, ædel karakter, af velvilje og sandhed i menneskene, desto vakrere og friere vil livet udfolde sig. Liv i skjønhed er ikke svært forskjelligt fra liv i godhed. Der var et ord, de gamle jøder ridsede ind paa sine alterkar og skrev i flammeskrift paa sine faner, et ord, vore moderne samfund ogsaa maa lære at forstaa,

det moralske livs skjønhed,

eller i deres gamle ordelag „helligheds skjønhed".

Skrivemaskiner og hurtigskrift.

Det er besynderligt, at hos os, hvor forretningslivet dog pulserer ganske friskt og energisk, og hvor man ikke er saa svært bange for at optage nye ideer og metoder, naar de lover grei besparelse af tid og arbeide, — at man ikke her har lært at benytte sig af skrivemaskiner i forbindelse med hurtigskrift. I de Forenede Stater er der ikke længer mange kontorer eller forretninger af nogensomhelst betydning, hvor de ikke benyttes, eller hvor man vilde anse det muligt at undvære dem. Heller undværede man vist telefonen; thi skrivemaskinen sparer jo endnu mere tid.

Fordelene ved den er, at man skriver betydelig hurtigere ved dens hjælp end med pen — det vil da sige, naar man har øvelse — og at skriften samtidig bliver langt tydeligere og lettere at læse, bliver som en trykt side. Det sidste maatte særlig være af betydning blandt os, hvor en god, letlæst haandskrift ikke saa ofte sees, og hvor de fleste skriver temmelig utydelig. Mange udenlandske tidsskrifter negter at modtage manuskript, der ikke er maskinskrevet, fordi redaktionen og dens gjennemlæsere ikke kan sløse tiden bort med at stave sig gjennem vanlige haandskrifter. En betydelig lettelse er det naturligvis ogsaa i forretningslivet at kunne læse ethvert ankommet brev med samme lethed som en trykt side, aldrig at behøve at være i tvil om et ord, et navn eller en sum. En dygtig mand renskriver en række breve paa skrivemaskine langt hurtigere og naturligvis langt bedre og tydeligere end med pen. Og maskinens kostende er en ubetydelighed mod den hjælp, komfort og tidsbesparelse, den giver.

Men sin fulde betydning faar den dog først i forbindelse med hurtigskrift. I Amerika er det almindeligt, at samme person fungerer som hurtig- og maskinskriver. Hurtigskrift benyttes der til stadighed i det vanlige forretningsliv, og dygtighed deri er meget almindelig.

Forretningschefen kan da besørge selv en betydelig korrespondance paa et par morgentimer eller mindre og have resten af dagen fri til andre hverv og interesser. Han gjennemlæser dagens post, besvarer strax en del af denne ved at diktere svarene til hurtigskriveren; giver ham saa ogsaa de breve, der ligger over til besvarelse fra tidligere dage. Dermed er chefen kvit korrespondancen. Hurtigskriveren tager sine notitser hen til skrivemaskinen og renskriver eller rentrykker brevene paa denne under resten af arbeidsdagen.

Her er jo mange forretninger hos os, hvor et saadant arrangement maatte føles som en betydelig lettelse og besparelse, hvor maskinen maatte kunne optjene sin pris paa et par maaneder, og hvor chefen derved blev istand til at udføre meget mere arbeide og drive en større forretning end nu. Men selv i mange mindre forretninger tager vel under den nuværende ordning korrespondancen en uforholdsmæssig lang tid, der kunde anvendes til meget større fordel, ifald brevene lod sig besørge paa kortere tid. Smaaforretninger slaar sig i de Forenede Stater undertiden sammen om en hurtig- og maskinskriver.

Forøvrigt har man ogsaa nu hurtigskriftmaskiner, der unødiggjør den øvede hurtigskriver. Og i enkelte forretninger saavelsom hos enkelte offentlige mænd, der sidder i større virksomhed, har man indført fonografen i hurtigskriverens sted. Ved dennes hjælp gaar det hele endnu lettere. Chefen sætter sig ned foran fonografen, naar han kommer paa kontoret om morgenen og aabner sin post. Eftersom han gjennemlæser og overveier denne, taler han saa simpelt hen svarene ind i fonografen, saa hurtigt som han selv kan tænke. Naar han er færdig, tager maskinskriveren fonografen og sveiver talen eller de dikterede breve af igjen med den hastighed, han ønsker, og renskriver dem paa maskinen efter fonografens diktat. En bekjendt af redaktøren forsikrer, at det vilde være ham umuligt nu at undvære fonografen; han kunde ikke paa nogen vis blive færdig med sit arbeide uden dens hjælp.

Mon det ikke vilde lønne sig for en del yngre forretningsmænd og forretningsdamer, at øve sig godt op i hurtigskrift og lægge sig til en skrivemaskine for saaledes udrustet at tilbyde forretningsfolk sine tjenester?

Forskjellige meddelelser.

— En forfatter i „*Nineteenth Century*“ henleder opmerksomheden paa, hvor lidet udviklet og benyttet lugtesansen er blandt moderne mennesker. Skjønt næsen udgjør saa fremtrædende en del af ansigtet, staar dog den sans, den repræsenterer, ikke i noget rimeligt forhold til denne fremragenhed. Vi ved jo, hvor langt bedre enkelte dyrs lugtesans er end vor. Hos os synes den blot at være en levning fra andre tider, — „en levning af en levning“, siger forfatteren. Europæerne synes at have mindre af dem end andre udeneuropæiske folk. Saaledes har japaneserne en finere lugt end vi. — Forfatteren mener, at vi maatte kunne faa langt mere nytte og nydelse af denne sans, end vi for tiden har. Vi synes af en eller anden grund at overse og forsømme den. — Han minder om en bretagner, der engang kom til Paris med en parfymerikasse med mange rum og afdelinger og tilbød sig at give en „lugtekoncert“ (den symbolistiske digterskole med sine røde og blaa lyd og lillafarvede syltetøis-smag kan saaledes ikke gjøre krav paa at have opfundet noget nyt). Han havde opfundet eller opdaget en lugteharmoni. Man tog ham imidlertid for en galmand og lod ham reise skuffet tilbage til sine blomster og marker. Sagen var vel nærmest den, at manden havde en finere næse end almindelig og derfor forstod lugtens lov og følte den nydelse, den giver, bedre end de andre, som ikke kunde nyde og følge med i hans koncert, fordi de „mangled næse“, — som enkelte „mangler øre“ for musik. Medens i musiken flertallet „har øre“, saa

er det paa lugtens omraade blot de færreste som „har næse“, og da flertallet raader, saa kalder det den gal, som fordrister sig til at have bedre næse end andre. — Der er flere, som har opdaget en lugteskala svarende til musikens. I det hele skal lugtenerverne frembyde visse ligheder med hørselsnerverne, der gjør det sandsynligt, at de vender ud mod en lignende harmoniens verden, som den øret giver os adgang til. Men organet er blevet forsømt, saaledes at vi ikke engang kan gjøre os nogen idé om den nydelse, vi her gaar glip af. Var næsen lige saa fuldt udviklet som øret, saa havde vi kanske ogsaa havt en lugtens Beethoven og Mozart. Det er kun i kvindens toilette og den katolske kirkes ritual, at vi endnu finder en liden levning af forstaaelse af denne sans's betydning med evne til at benytte den til livets berigelse.

— I England existerer der tre forskjellige former af den *socialistiske* bevægelse. — Der er først det vanlige socialdemokrati, hvortil der hører mænd som digteren *William Morris*. Saa er der den „kristelige socialismes“ tilhængere med store og hædrende traditioner fra mænd som *Charles Kingsley* og endelig en særlig engelsk form af bevægelsen, der repræsenteres ved det *Fabiske samfund (Fabian society)*. Navnet har den fra den bekjendte gamle romerske hærfører, hvis program gik ud paa at føre et slags guerrillakrig mod fienden. Som den „kristelige socialisme“ repræsenterer en forening af religiøs følelse, kristentro og moderne socialisme, saa repræsenterer det Fabiske samfund et *forbund mellem vanlig socialisme og kultur og dannelse*. — Dets program er det vanlige socialistiske; det arbeider blot for, at „omvæltningen“ maa komme til at foregaa jevnt, roligt, gradvist og forstandigt under ledelse af klartseende og virkelig liberale mænd, ikke af trange fanatikere. Det lægger sig særlig efter at sprede kundskab om og forstaaelse af det sociale spørgsmaal og søger at indføre ro og velvilje istedet for had og lidenskab i diskussionen. Blandt medlemmerne er mænd og kvinder som Grant Allen, Stopford Brooke, Walter Crane, Miss Willard, etc. Samfundet har udfoldet stor virksomhed og har ført de socialistiske idealer ind i kredse, hvor de aldrig før fik adgang, samtidig som de har bidraget i betydelig grad til at kaste forstaaelse og klarhed over det hele felt.

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Samtiden*“. — Mars. — Indeholder et digt af *Sophus Clausen* „Karnevallet“, en interessant artikel om „middelalderlig digtning og moderne pastiche“ af *H. K. Søltoft Jensen*, „den ny-italienske retning i den dramatiske musik“ af *G. Schjelderup*, samt en oversat og sterkt skreven artikel om „kristelig socialisme“ af *Friedrich Naumann*.

„*Nyt Tidsskrift*“. — Mars. — Indeholder *Vilhelm Krags* paa Kristiania teater opførte stykke „De gamles juleaften“, — en artikel om „To raser i Norge“ af *Andr. M. Hansen*, som vil blive lidt videre omtalt i næste hefte, „Gladstone“ af *Sigurd Ibsen*, en oplysende artikel „Om drømme“ af *J. Vibe*, anmeldelse af vaarudstillingen af *Andreas Aubert*, en politisk artikel „Norsk og svensk synspunkt“ af *professor J. E. Sars* og en kort afhandling af *Chr. Collin* om „Kunstens frihed“. Det hele udgjør et meget kompakt, solid og læseværdigt hefte.

Notitser.

— *21 universiteter* findes der i Italien, 20 i Tyskland, 15 i Frankrig, 11 i Østerrig-Ungarn, 10 i Spanien og 7 i England.

— *2 1/4 millioner kroner* har den berømte engelske skuespiller Henry Irving tjent paa sin netop afsluttede syv maaneders turné i de Forenede Stater.

— En afholdsforening er for første gang i disse dage stiftet i øllets hovedstad München; professorer og generaler, ja selve erkebispen er med i foreningen.

— 1 million kilogram „confetti" kastedes ud ved midfaste-karnevals-festen i Paris. I hovedgaderne laa der et tommetykt lag af sukkertøi. 1500 mennesker drev udsalget.

— En diamant paa 920 karat, funden i Oranje-fristaten i Syd-Afrika og for nærværende forvaret i Englands banks kjælder, skal nu sendes til Amsterdam for at blive sleben.

— *242,000 millioner kroner* angiver de Forenede Staters rigsskattekommission landets formue til. Dette betegner en stigning paa 50 pct. siden 1880, da tallet var 164,000 millioner kroner.

— Neppe en tiendedel af alle planter har duft. Den reseda, som dyrkes i haverne for sin dufts skyld, har mindst halvhundre nære slægtninge, der ikke eier duft. Og bare en tylvt af de hundre kjendte arter af violer er duftende.

— *552,750 telefoner* var i brug i de Forenede Stater i 1893. Ledningernes samlede længde beløb sig til 815,480 kilometer, hvoraf de 169,275 kilometer gik under jorden. Abonnenternes antal var 232,000. Stationernes antal var 1350 med over 10,000 personer i tjeneste. Samtalernes antal beløb sig til 600 millioner.

— Paa Londons underjordiske jernbaner har man indført en forbedret belysning, idet der i hver kupé er anbragt to elektriske lamper paa hver væg lige over de reisendes hoveder. For at tænde en lampe maa man slippe et pennystykke i et automatisk virkende apparat, saa faar man lys til at læse avisen med en halv time.

— *Bedre tider?* Tysklands ud- og indførsel var i januar 1894 ialt 35 pct. større end i 93, ligesom jernbanernes indtægter viste 20 pct. stigning. Englands indførsel var i februar 14.19 pct. og dets udførsel 3.42 pct. høiere end for et aar siden. Frankrig, Italien og Spanien er derimod værre stelt iaar end ifjor. Indien og Kina ligesaa. Suez-kanalens indtægter, som er et udmerket barometer for verdenshandelen, viser opgang i februar.

— *Kristendommen i Indien.* En nylig udgiven missions-statistik viser, at i 1890 virkede der 47 missionsselskaber i Indien foruden 20 kvindeforeninger og 6—8 isolerede missioner. I disses tjeneste stod 857 ordinerede missionærer udenfra samt 118 lægprædikanter, 76 lærere og 721 kvindelige missionærer. Af de ordinerede missionsprester var 129 baptister, 76 kongregationalister, 203 episkopale, 140 presbyterianere, 125 lutheranere og 110 metodister. 460 var fra England, 186 fra Amerika, resten fra Europas fastland. Desuden virker der 857 indfødte ordinerede prester og 3491 indfødte lægprædikanter. Kristendommens stigende udbredelse ses af følgende tal:

1851	1861	1871	1881	1890
Indfødte kristne:				
91,092	132,731	224,258	417,373	559,661
Kirker og menigheder:				
267	971	2276	3650	4863
Nadverdsgjester:				
14,661	24,976	52,816	113,325	182,722

Heri er ikke medregnet Ceylons 37,000 og Burmahs 89,182 kristne i 1890.

Teknisk kringsjaa.

(Efter tekniske tidsskrifter).

— I de Forenede Stater er der nu nedlagt og anvendt i elektrisk bedrift en kapital paa ca. 1500 mill. kroner. — Der er omkring 2300 elektriske centralstationer i virksomhed. Disse repræsenterer en kapital paa 750 millioner. Fabrikationen af elektrisk maskineri etc. repræsenteres af de øvrige 750 millioner.

— Den største vanskelighed, hvorimod bestyrerne for elektriske centralstationer har at kjæmpe, ligger i den korte tid, hvori lamperne benyttes. Væsentlig paa denne korte tid maa det hele foretagende forrentes; følgen deraf er, at verkets priser pr. lampe maa sættes meget høiere, end det vilde være nødvendigt, ifald den elektriske strøm blev benyttet efter nogenlunde samme maalestok hele døgnet rundt. Aaret har 8766 timer; men et elektricitetsverk kan prises lykkeligt, om dets lamper benyttes i gjennemsnit 1000 timer i aaret. Paa disse 1000 timer af aarets 8766 maa altsaa foretagendet forrentes. Det er klart, at ifald folk vilde brænde sine lamper døgnet rundt eller alle de 8766 timer, saa kunde prisen pr. time reduceres til en ubetydelighed mod, hvad den nu er. Samme resultat vilde opnaaes, ifald den elektriske strøm i de timer, da lamperne ikke benyttes, blev anvendt til andet brug. — Det har derfor blandt elektrikere været et stadigt tema for spekulation at finde en anden, almindelig brug for elektriciteten, der kan supplere lampekonsumptionen. I „*Electrical Engineer*“ fremsættes nu en løsning af problemet. Den gaar i korthed ud paa at benytte elektricitet til kogning saavelsom til belysning. Kogningen vil for en stor del foregaa i de timer, da lamperne ikke benyttes og altsaa med held kunne supplere disse. Forfatteren har undersøgt den økonomiske side ved sagen meget omhyggelig og finder, at elektrisk kogning falder $^1/_3$ billigere end vore vanlige metoder, hvorfor elektricitetsverkerne maa kunne undersælge kul- og vedhandlerne paa dette felt. En god komfyr af de bedste konstruktioner nyttiggjør blot 4 $^0/_0$ af det forbrugte brændmateriale; eller for hver 27 kg. kul man brænder, gaar 26 kg. tilspilde! Et elektricitetsverk bør derimod kunne nyttiggjøre 6 $^0/_0$ af det forbrugte brændmateriale. Elektrisk kogning falder saaledes $^1/_3$ billigere og er naturligvis i alle øvrige henseender langt at foretrække for sølet med vanlige komfyrer. Man tør vel efter dette næsten vente, at elektrisk kogning snart vil blive lige saa almindelig som elektrisk belysning. Hos os er vel den dag nær, da ikke alene vore gader oplyses, men og vor kaffe koges og vor steg brunes ved elektrisk overført vandkraft fra fosser oppe mellem fjeldene.

— Elektrisk maskineri kræver omhyggeligt arbeide. Strømskiftningsapparatet *(switch board)* ved centralstationer er ofte et formeligt hul i det elektriske kompagnis lommer. Ved ét elektricitetsverk fandt man saaledes ved undersøgelse, at der hvert aar tabtes 18,000 kroner bare gjennem daarligt og unøiagtigt arbeide paa dette apparat. — Ogsaa ved elektriske sporveisanlæg har man opdaget lignende kostbare feil ved anlægget. Ved ét anlæg fandt man, at 40 $^0/_0$ af kraften forsvandt mellem centralstationen og længere borte liggende dele af ledningen. Aarsagen er blot slet arbeide eller uvidenhed fra deres side, der planlagde anlægget.

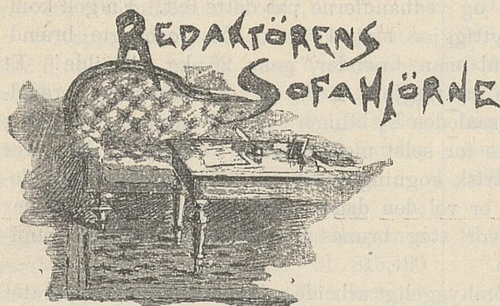
— I Chicago har de forenede brandassurandørers elektriske konsulent af-

givet en rapport over ildebrande, foraarsaget ved elektricitet. Han opgiver 77 saadanne, men paaviser, at de i hvert eneste tilfælde skyldtes daarligt arbeide, taabeligt arrangement eller uforsigtighed.

— I Frankrig (Paris ikke medregnet) er der for tiden 301 elektriske centralstationer i virksomhed. De drives ved tilsammen 38,200 hk., hvoraf 21,820 faaes ved damp, 9259 ved vandkraft, 6000 ved en forening af begge, og resten ved gas. Vandkraft benyttes ved de fleste stationer, idet der er 136 af disse mod 113, der benytter damp. 248 benytter vexelstrømme og 47 direkte strøm. Mange af de vigtigste stationer, der nu er under bygning, vil benytte det polyfase system (Teslas opfindelse) med drivkraft fra gasmotorer.

— En klasse af vordende amerikanske arkitekter vil til sommeren gjennemreise Italien for paa stedet at studere den italienske renaissances arkitektur under professor Hamlin fra New-York universitetet *Columbia College.*

— I Frankrig har man nylig foretaget en række experimenter for at bestemme vandets modstand under forskjellige omstændigheder mod baade og skibe. — „Kringsjaas“ læsere tør huske en artikel, hvori en englænder foreslaar, at hurtiggaaende skibe skal benytte en speciel „hud“ for at glide lettere gjennem vandet og derved enten spare drivkraft eller vinde hastighed. — Ved de nævnte experimenter viste det sig, at ved at beklæde hele skibets overflade under vand med voxdug, formindskedes modstanden 30 %. — I Amerika har man udført en hel ny skibskonstruktion i de saakaldte „*whalebacks*“, hvorom ogsaa „Kringsjaa“ har havt et par artikler. En af nyhederne er her en *skeformet* boug. Ved dennes anvendelse fandt man ved de franske experimenter, at der kunde spares 75 % i drivkraft og i dennes kostende!

Kunst i livet.

„Syng kuns du, digter, i fagreste ord, hvilken lyst det er at ride, og vind berømmelse ved din sang; men for min del foretrækker jeg simpelthen — at ride.“

Saa omtrent falder etsteds den engelske digter *Robert Brownings* ord. De giver udtryk for tanker, som det er vel værd at henlede opmerksomheden paa. Oversat til almindeligt og almengyldigt sprog betyder sætningen naturligvis dette: Bedre at leve end at digte eller skrive om liv; bedre at handle end drømme og fantasere, selv om man kan gjøre det meget fint og kunstnerisk; bedre at sætte poesi i livet selv end at putte den ind mellem to bogperme; bedre saa at beseire, beherske og ordne ens eget liv, at *det* bliver digtning, bliver skjønhed, bliver romantisk, bliver *værd en bog og en sang,* — bedre det end at skrive det vakreste digt eller den mest interessante novelle; bedre at *realisere* end at *skildre* ens egne

idealer og drømme; bedre at ride — virkeligt ride — ude i den solklare, friske luft, end at skrive de vakreste og sirligste vers om den nydelse, det er at ride.

Og i end høiere grad naturligvis: bedre at stræve efter at faa lidt poesi, lidt romantik, lidt skjønhed, adel og storhed ind i vort eget virkelige liv, end at lade tiden gaa med drømme og et fantasiliv i romanernes verden.

Læseren vil naturligvis uden paavisning deraf forstaa, at der er to sider ved denne sag, — at hvad der er sagt eller bliver sagt ikke maa opfattes som nogen fordømmelse eller undervurdering af kunst og literatur, af digteres og forfatteres arbeide eller af den betydning for liv og menneskeværd, som bøger og læsning eier. Meget lod sig jo sige om *den* ting; men det er ikke derom der *nu* er tale. Sikkert synes det mig, at der blandt os i vor tid hersker en *over*vurdering af dette *skildrende* arbeide, af digtning, drøm og fantasi, paa *bekostning af livet selv*, af virkelighed og handling. Og *det* er skadeligt. Det leder alt, vi eier af idealisme, ind i fantasiens og bøgernes verden istedetfor ind i det virkelige liv.

Det er jo en gammel historie. Det er det, som udgjør det bestemmende karaktertræk hos Ibsens nordmandstype Per Gynt. Det bliver bare drøm og digt og forbandet løgn altsammen for ham, — vakre drømme, store drømme, om „keiser Per Gynt" og al hans stads, om hvorledes selve „Engellands prins" staar paa stranden og venter paa ham, og alle de vakreste jenter gaar ham imøde; men imidlertid bliver knæerne fillede, og hytte og gaard forfalder. At drømme er saa let; men at *handle* —! Til og med at være profet gaar nok an; munden kan man sagtens bruge; men at være *mand* og fuldt menneske, — det er noget andet! Skrive bøger — —? Ja, Ibsen har jo nylig selv fortalt lidt om det og sagt os sin hjertens mening og sin vundne erfaring derom. At bygge kirketaarn, siger han, der rager op mod skyerne, og vakre hjem med himmelpegende spir paa, det er alt sammen ingenting mod den kunst (som den yngste almindelige arbeider kan gjøre lige saa godt som bygmesteren selv) *selv at klyve op saa høit, som man* (i bøger og drømme) *har bygget*. At leve er, med andre ord, vanskeligere, som det er større, end at digte. Stakkars digtbygmester, naar han selv vil vove sig op til de høider, hvorom han har skrevet saa vakkert og gribende! Stakkar! det duer han nok ikke til; da bliver han *svimmel* (svimmel, ør og svag, den „store bygmester"!) og tumler ned.

Nu, vi har intet imod en svimmel bygmester, naar han dog kan give os andre slige bygverker som „Brand" og „Per Gynt". Men bygmesteren *selv*, — han foretrak kanske tilsidst liv for drøm, virkelighed for digt og det klare rolige hoved deroppe paa stilladserne for alle de svimlende fantasier, — som Browning erklærer det bedre at ride slet og ret og nyde ridningen end at kunne træde tusen vakre rim over temaet: „ridning".

Og er det saa med kunstens største mestre, mon da ikke de mindre ogsaa ofte føler det samme og gjerne gav al sangens fagre gave for evnen til at kunne leve en sang værdigt. Uheldigvis gaar jo slet ikke de to evner bestandig sammen. Mangen en, hvis tanker kløver skyerne og trænger ind i selve skjønhedens himle, vilde faa 6 i karakter ved en examen i den kunst at leve og være mand. Mangen en betaler sangens fagre gave med ren sjælsbankerot forøvrigt. Det er ikke altid den, der synger vakrest om kjærlighed, der er mest at lide paa som elsker og mand; ikke han, der føler dybest. — Nei, det er vist tvilsomt, om digterne selv føler dybest de følelser, de

giver udtryk. Tror det neppe. De magter det vakre *udtryk*, medens andre, for hvem det er vanskeligt at finde ord, kanske føler mange gange dybere. Jeg har seet taarer komme i gamle, energiske forretningsmænds øine over en vakker solnedgang eller et prægtigt landskab. De forsøgte ikke at sige noget, kunde ikke have gjort det, om de havde forsøgt; men jeg tror bestemt, de havde en langt dybere og mægtigere følelse af, hvad de saa, end mangen en digter, der har broderet de nydeligste smaa vers om naturens skjønheder. Ja, jeg er endog af den formening, at mangen vanlig læser af et sligt digt føler dets følelse dybere end digteren selv. For *ham* er det halvt fantasi, og han deler sin beundring mellem sine egne sirlige, velklingende vers og naturen selv, medens læseren bare ser det fremtryllede billede og giver sig hen med hele sin sjæl i beundring for det. Kjendte digterne mere til os almindelige mennesker; vidste de noget om, hvor dybt, hvor stort, hvor fint selv den simpleste og mest dagligdagse iblandt os kan føle, saa viste de ikke overfor os den dumme foragt og med hensyn til sit eget digterjeg den barnslige og kjedelige kryhed og overvurdering, som vi ikke sjelden møder hos dem og er nødt til at le ad trods vor beundring for deres forsyns-givne evner.

Jeg er bestemt af den formening, at det vilde være til usigeligt gavn og velsignelse for vort land og folk, ifald en del af den betydelige kunstneriske begavelse, vi eier, kunde arbeide sig ind paa andre felter end skjønliteraturens og den professionelle kunsts, ifald den kunde komme livet lidt nærmere og give sig lidt mere af med det, — ifald en del af vore talløse digterspirer vilde forsværge digt og noveller og istedet sætte sig det som maal at ofre begavelse, idealisme og kunstsans paa *virkelighedens* alter ved at søge at digte og arbeide lidt mere skjønhed, nobelhed og poesi ind i vort daglige liv.

Det er beklageligt, tror jeg f. ex., at forholdene gjør det saa vanskeligt for en lidt kunstnerisk begavet natur iblandt os at blive prest. Enhver prest burde være lidt af en kunstner, — en digter, der søger at faa livets dagligdagse ting til at rime, pligter og hverv til at klinge melodisk og skjønt, der prøver at skrive sit livsverk udover det lille samfund, hvor han er sat som aandshøvding, at omdigte det til skjønhed og poesi, faa musik og harmoni ud af det — en digter, der, istedetfor at skrive sine vakre drømme i bøger, vil virkeliggjøre dem, indarbeide dem i sine medmennesker, der, istedetfor at leve blandt fantasifigurer, vil søge at omdanne virkelige mennesker til de idealer, der foresvæver ham.

Der skrives virkelig for mange bøger, for mange af novellens art i hvert fald; mere end vi har brug for, mere end vi kan overkomme at læse, mere, end der kan skrives godt, mere end der kan leve. Det er, om ikke bortkastet, saa dog ilde anvendt arbeide. De flagrer ud iblandt os mange af disse bøger hver vaar og vinter som en sværm af visne blade. De læses af nogle faa (de fleste), lever en dag eller et par maaneder og er saa for evigt glemt. Det er vanskeligt at forstaa, hvad tiltrækning der er ved et saa lidet lønnende arbeide. — Sagen er vel den, at for en kunstnerisk og ideel natur er der endnu hos os saa faa veie aabne. Direkte indflydelse paa livet er det dem vanskeligt at opnaa, eller de opnaar den lettest ved at digte. Derfor er det vel, at enhver ung mand, i hvis sind der flagrer vakre drømme, høie idealer og store tanker, i hvis hjerte og sjæl der er melodisk stemte strenge, for hvis øine der drager lokkende skjønhedssyner, der i det hele har noget, han gjerne vil sige, skriver en bog — novelle naturligvis —

ind i hvilken han drømmer sine drømme, hvor han i fantasien handler og lever og giver udtryk for sine ideer, endog ofte *præker* for sine medmennesker, ikke sjelden ud fra en nogle-og-tyveaarig og yderst begrænset livserfaring og endnu meget mere begrænset læsning og kjendskab til, hvad der i den retning allerede er gjort, ofte for et par tusen aar siden. Kun sjelden har disse mænd en saa særlig novellistisk begavelse, at deres arbeide paa et andet livsfelt vilde være noget føleligt tab for literaturen, og i de fleste tilfælde vilde visselig et kursus i hvad menneskene allerede har tænkt og opnaaet, før *de* kom til verden, være dem til største gavn.

Til største held tror jeg derfor det vilde være, ifald en betydelig del af disse yngre begavelser vilde slenge pennen fra sig, omgjorde sine lænder og gaa ud i livet med den faste beslutning at skrive sine digte og leve sine romaner ind i virkeligheden selv; om en del af dem kunde blive prester og føre kunstens friheds- og skjønhedsatmosfære ind i kirkerne, ind paa det religiøse og moralske livs omraader; om andre kunde slaa sig paa praktiske bedrifter, blive bygmestere, ingeniører, mekanikere, elektrikere og bruge sin fantasi og idealisme til at sætte fart, kunst og nye tanker ind i sine respektive fag; om de i det hele kunde og vilde overføre sin kunstsans til vort daglige, virkelige liv, hvor den trænges saa saart; om vore Per Gynter vilde lade Gjendineggen, Englands prins og Soria Moria slot fare, og isteden hjælpe os at faa skik og sving paa gaardsstellet, paa hytter og hus og det liv, som føres i dem; thi der er endnu saa bedrøvelig stygt, raat og ukunstnerisk. — — Skulde det da være saa nedværdigende for en kunstnernatur at befatte sig med det virkelige liv, at være med om at „løfte“, at tage en haand i med i arbeidet for at gjøre liv og verden bedre. Er deres digterhingste virkelig alle saa viltre, at der ikke lader sig lægge arbeidssæle paa dem? — Vi trænger dem til at pløie landet med; *de* alene kan gjøre det. Det er netop kunstnertemperamentet vi trænger paa alle livsfelter iblandt os. Netop. Det er mangelen paa det, som gjør det daglige liv stygt, tørt, enstormigt og prosaisk. Det er, fordi alle vore digtere forlader os, alle kunstnerbegavelser trækker glacéhandsker paa og gaar hen og digter sirligt paa vellin og overlader dagens liv og gjerning alene til os stakkars prosaister og ukunstneriske naturer, det er derfor virkeligheden bliver saa tom og utilfredsstillende. Kom og hjælp os, kjære herrer digtere! Kom ud af studerværelserne, kom ud til os paa gader og veie og tag et tag med om at „løfte“ liv og virkelighed. Bliv et slags moderne Prometheuser, bringende os lidt af himlens ild ned i vore stuer og ned under vore dampkjedler. Ære være dig, selv du store digter! om du ved syn af vor nød og trang til hjælp, tager din viltre, stolte pegasus og resolut spænder ham for den tunge arbeidsvogn, vi gaar her og stræver og slider med at trække. Giv os lidt hjælp! Hjælp os at faa harmoni ind i dette kaotiske hverdagsliv om os. Hjælp os at faa poesi og skjønhed ind i det. Det er sandelig digtning det ogsaa og lige saa stort og værdigt et arbeide som at brodere vers og pensle sirlige smaa repliker i vakre smaa bøger. — Her er et land at bygge, et folk at skabe, — en *nation* at skabe —, et kaos at omdanne til en lys, mild, venlig og ordnet verden, ideal og virkelighed at forene, kunst og hverdagsliv at sone. Kom og hjælp os!

Vi har faaet ideer nok, idealer nok. De vrimler paa alle veie. Det er *virkeliggjørelsen* som nu skal til, „ordet, der atter maa blive kjød og liv“; løfterne, der maa opfyldes, luftslottene, som maa gives grundmur og jordfæste. Kom og hjælp os!

Kunst i livet, — det er det, vi mangler og trænger. — Digtere som arkitekter, bygmestre, ingeniører, møbelsnedkere, skræddere og skomagere; digtere som forretningsmænd, politikere, prester; digtere i hjem og skole; — digtere, der til fuld forstaaelse af det valgte arbeide føier fantasi, indbildningskraft og kunstsans; digtere, der kan bygge vore huse saa de bliver som virkeliggjorte drømme, der kan flette poesi og romantik ind i sten, jern og glas og gjøre vore boliger til noget andet og mere end ensformige, firkantede kasser; digtere, der kan give os en tidens krav og skikke tilsvarende arkitektur; digtere, der kan faa vore vandfalds kraft og vor trang til større velstand og rigdom til at rime sammen, der kan lave virkelige og vakre sange af elektriske kabler og jernbaneskinner; digtere, der kan faa selv tallene i journal og hovedbog til at synge og juble; digtere og kunstnere, der ikke vil holde sig for gode til at arbeide haand i haand med møbelsnedkere og kakelovnsstøberier; og naturligvis fremforalt digtere, som vil hjælpe os at forme vort eget liv, vor egen karakter efter de billeder og idealer, som de skriver sine digte om og til.

En af tidens store ulykker hos os er ubetinget denne, at vi har *sondret* liv og kunst og ikke synes at eie evne til at forene dem, — at vi er af den Gyntske æt. Vi har høi nok kunst og en overlivlig fantasi; men livet forbliver *stygt.* — Var jeg millionær, saa forsøgte jeg at samle en liden fylking af kunstnere og sendte dem udover landet for at erobre det for skjønhed og kunst i livet; for at hamre kunst ind i folks daglige liv; for at opdrage bedre smag og faa menneskene til at anvende denne bedre smag ikke blot paa bedømmelsen af malerier og bøger, men paa hver dags jevne liv. Jeg vilde paalægge dem at holde foredrag om smag i hjemmene, om kunst i bygverk, om skjønhed i alle former, om parkanlæg, om haver, om dragt, om børn og deres stel, om veie og offentlige bygninger, — og i det hele at vække *en mod ens eget daglige liv rettet skjønhedstrang.* — Og havde jeg magt, saa indførte jeg denne udvikling af skjønhedssansen som et af de vigtigste fag i folkeskolen og ved seminarierne.

Kunst i livet. — Ja, og *livet som kunst.* Havde jeg magt, saa oprettede jeg ogsaa ved vort universitet en afdeling for den kunst at leve, hvor der skulde gives undervisning i at ordne og udvikle dette liv paa bedste maade, i at gjøre det meste og høist mulige ud af det, i at gjøre det saa stort, rigt og vakkert, som naturens love og grænser tillader; — thi det er jo et faktum, at intet forstaar vi mindre, og i intet faar vi mindre undervisning, mens det ogsaa er sikkert, at vi paa ingen maade gjør det ud af vort jordliv, som gjøres kunde; at vi ved dumhed og uvidenhed forskjertser rige velsignelser og taber glimrende anledninger; at livet her og nu, i Norge i disse tider, uden store vanskeligheder alene ved lidt mere forstaaelse og samarbeide mellem kunstnere og praktiske mænd lod sig gjøre meget, meget lysere, bedre, mildere, vakrere, end det er; at vi selv kunde blive noget ganske anderledes ranke og friske mænd og kvinder, end vi er; at livet selv kunde blive (og det vil naturligvis blive det, om ikke saa længe) fagrere end noget digt, noget skuespil, der endnu er digtet eller drømt her i landet.

Men desværre vi lærer alt, uden det at leve og ordne det virkelige liv paa bedste maade.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 15. APRIL 1894. HEFTE 8.

Gorillaer og chimpanzer.

(R. L. Garner i „*Harpers Weekly*").

Det er vel kjendt for de fleste af mine læsere, at jeg drog afsted til de vildeste skogtykninger i Vest-Afrika og reiste mig et staalbur der, hvori jeg opholdt mig dag og nat i over tre maaneder, og i det meste af denne tid aldeles alene. Det er bare i slige absolut ensomme skog-dybder gorillaen, denne kjæmpestore abe, er at finde; der er den enehersker, og ikke et levende væsen er der, som vover at sætte sig op mod hans kongelige bud. Der saa jeg den i naturtilstanden. Uvidende om min nærværelse, som den var, kunde den bære sig ad, som den vilde. Jeg har aldrig kjendt nogen, som ikke vilde føle en angst skjælven gaa gjennem sig ved at møde en slig fiende; men mit bur gjorde farerne meget ringere og gjorde det muligt at studere naturen som den er, skjønt den umiddelbare nærhed af en af disse uhyggelige uhyrer vel kunde bringe blodet til at stivne i en mands aarer og faa en djævel til at gyse.

Jeg har læst og hørt beskrivelser af de lyd, gorillaen udstøder, men først da jeg selv i den uendelige nattestilhed nogle skridt borte fra

mit bur hørte dens brøl, fik jeg et virkeligt indtryk deraf. Det begynder som en lav, ikke absolut umusikalsk tone, der gradvis stiger i høide og fylde, indtil den bliver til et forfærdeligt gjennemtrængende hyl. En gorilla udstøder ikke disse lyd hver nat, men den begynder altid mellem klokken 2 og 4 om morgenen, og gjentager dem da med mellemrum af et til to minuter. Den eneste mening, som jeg kan skjønne laa i denne lyd, var, at den skulde vække de andre og kalde dem sammen, naar det gjaldt en længere vandring et eller andet steds hen, eller den skulde varsle en eller anden indtrængende, der kunde høres i nærheden. Jeg for min del ved ingen lyd saa rædselsfuld som skriget af en slig stor gorilla i ens umiddelbare nærhed i nattestilheden. Jeg tror, lyden kan høres i en afstand af 6 til 7 kilometer. Undertiden ledsages disse rædselsfulde hyl af en anden lyd, som jeg en nat opdaged kom af, at gorillaen slog hænderne mod et stykke træ.

Der var ogsaa en anden ting i de sædvanlige forestillinger om gorillaen, som ikke viste sig at forholde sig som i virkeligheden. De fleste har af billeder og paa anden maade faaet det indtryk, at gorillaen for det meste bevæger sig i opreist stilling. Det er ikke saa. I almindelighed gaar gorillaen som et andet firføddet dyr, og har efter min overbevisning en afgjort uvilje mod at gaa opreist. Der existerer ogsaa overdrevne forestillinger om gorillaens tilbøielighed til at klatre i trær. Den er ganske vist flink til at klyve i trærne, men en undersøgelse af dens fod viste, at den utvilsomt var bestemt til at opholde sig nede paa jorden. Fodens gribeevne er langt svagere udviklet end hos chimpanzen og kan i denne henseende ikke sammenlignes med haandens evne. Jeg holdt stadig, den tid jeg var der, saavel en gorilla som en chimpanze, gorillaen var sjelden — om nogensinde — oppe i trærne, medens chimpanzen altid holdt sig deroppe og altid f. ex. tog den frugt, jeg gav den, med derop.

Noget, min unge gorilla særlig yndede at fordrive tiden med i sine fristunder, var at „stupe kraake"; dette gjorde den hver dag med en times mellemrum, og naar den havde udført dette kunststykke, reiste den sig paa benene og saa paa mig, som for at sige: „Var det kanske ikke godt gjort?" Den kunde gjentage dette en ti — tolv gange, og den bar sig ad, som om den vidste, den blev lønnet for sit arbeide. Dens ansigt syntes aldeles ude af stand til at udtrykke noget, som kunde ligne et smil — den mest nøgterne høitidelig alvorlige skabning, jeg har seet, — og der gaves ikke den ting, som kunde faa den til at drage paa smilebaandet.

Naar gorillaen har en fiende at angribe, ruller den med øinene i den retning, hvor angrebet skal føres, men skjuler ellers omhyggelig sit forehavende. Den slaar saa til fra siden, og har den faaet tag i vedkommende,

fører den lynsnart med den frie arm et nyt slag mod fienden. Derefter gaar den over til at bruge tænderne. En anden ting, som jeg ogsaa iagttog, var, at gorillaen blot en gang udstødte en lyd under et sligt angreb paa en fiende, medens chimpanzen altid ved slige leiligheder hylte og skreg. Og jeg tror ikke, at den nogensinde kaster stene eller stokke paa fienden. De indfødte paastaar, at den bygger huse og reder, men jeg tilbød forgjæves betydelig belønning blandt de syv stammer, jeg besøgte, til den der kunde bringe eller vise mig nogen saadan bygning af gorilla-hænder; selv saa jeg heller aldrig paa mine reiser spor deraf.

Professor Garners bur.

Det har længe været min opfatning, at chimpanzen kommer næst efter mennesket i naturens rangordning, og min erfaring i Afrika har bekræftet denne overbevisning. Chimpanzen er meget selskabelig, medens gorillaen er en fuldblods egoist. Den første lader sig let tæmme og bliver husvant, medens den sidste sjelden, om nogensinde, finder sig tilrette i menneskeligt selskab. Gorillaen har vanskeligt for at vænne sig til nye forhold og efterligner aldrig menneskelige handlinger, medens chimpanzen med lethed gjør begge dele.

I Gaboon blev jeg saaledes indbudt til et sørre selskab hos den tyske konsul. Da jeg paa grund af en længere reise ikke kunde indfinde mig, besluttede man at lade en verten tilhørende chimpanze repræsentere mig. Den sattes der i min stol ved bordet og tog del i selskabeligheden. Det var skik, naar en skaal blev udbragt, at alle gjester klappede i bordet. Denne skik fulgte chimpanzen samvittighedsfuldt, og da en af de indbudne ved en leilighed forsømte det, anfaldt min repræsentant

ham og lod ham ikke i fred, før han deltog i skaalen ved at dunke i bordet.

Af alle mine dyrevenner anser jeg chimpanzen Moses som en af mine kjæreste og mest trofaste. Vi to var kamerater i lange maaneder. Den spiste ofte ved mit bord og likte intet bedre end at ligge paa mit fang. Undertiden fandt den paa, naar vi sad tilbords, at stikke sin skidne, lille haand i et fad eller lægge benene paa bordet, og da sendte jeg den bort fra bordet og gav den befaling til at sidde paa gulvet under resten af maaltidet. Jeg holdt paa at faa skik paa den, da den blev syg og døde, og jeg skammer mig ikke ved at tilstaa, at jeg græd over den. „Kjære lille Moses! Ingen kan forstaa, hvor meget den har været for mig de dage og nætter i det triste land, hvor meget jeg holdt af den og sørgede over tabet af den.“

Samtidig med Moses havde jeg en anden, ældre chimpanze, Aron. De to var gode venner, især holdt Aron meget af sin lille kamerat, og hans opførsel, da den sidste døde, var rørende. I flere dage, efter at Moses var bleven syg, sad Aron med sine arme rundt den, og bar med taalmodighed alt, den fandt paa at foretage sig. Ingen uden jeg fik lov at røre den. At jeg stellede med den, syntes derimod Aron om. Den morgen jeg fandt Moses død, sad Aron mod sædvane taus i et hjørne af buret. Den hverken talte til mig eller kom mig imøde, som den pleiede, og det var neppe bare min indbildningskraft, der læste sorg i dens ansigt. Jeg ved ikke, om disse dyr har noget ord for død, men ganske vist ved de, hvad den er og betyder. I flere dage efter var Aron umulig at berolige eller tilfredsstille, og saa længe hans kamerats lig var synligt, og medens jeg gjorde skelettet istand, sad han taus og vogted paa det.

Efter Moses's død skaffede jeg den utrøstelige Aron en ny kamerat i chimpanzen Elisheba. De to blev snart uadskillelige venner. Aron forlod aldrig sin nye veninde, fulgte hvert af hendes skridt, og da ogsaa hun blev syg, drog han den omhyggeligste omsorg for hende, sad med sine arme om hende i timevis ad gangen. Selv efter at hun var død, holdt han liget omarmet og vilde ikke give slip paa det. Da jeg lagde haanden paa hendes hjerte for at undersøge, om det var stanset, saa Aron spørgende paa mig og lagde saa sin haand ved siden af min. Han troede det vilde hjælpe hende og vilde være med om at gjøre alt, han kunde.

Ogsaa min unge gorilla, Othello, døde for mig, — af tobaksforgiftning paastod de indfødte; ingen gorilla taaler at være i tobaksrøg, siger de, og da de hørte, at jeg røgte, tilskrev de øieblikkelig dens død den aarsag. — Det var interessant, da jeg først fik den, at iagttage Moses's opførsel mod den. — Othello var udenfor sit bur og spiste bananer, da

Moses kom hen for at stifte bekjendtskab. Den skred kjekt hen mod den nyankomne med ansigtet vendt fuldt mod den, stansede først et par tommer fra den, reiste sig saa op paa tæerne og ud stødte et forfærdeligt hyl. Gorillaen vedblev at spise uden at værdiges at se op engang. Moses forsøgte siden ofte at stifte bekjendtskab og venskab, men uden at opnaa mere opmerksomhed end første gang. Det saa ud, som om den overfor chimpanzen følte den dybeste, aristokratiske foragt,

Prof. Garner, en indfødt gut og Moses.

skjønt jeg ikke tror, at den nærede nogen slig følelse; dens opførsel alene gav det indtryk. — Dens skrig var ofte skuffende ligt et menneskes.

Jeg ved ikke, om der er forskjellige sprog blandt gorillaerne, men blandt chimpanzerne er der betydelig forskjel i talemidler og udtryk. Saaledes var de lyd, der benyttedes af Moses og af Aron forskjellige næsten i alle punkter; men Elishebas sprog var meget ligt Arons. I det første tilfælde maatte forskjellen betegnes som stor nok til at skabe to særskilte sprog; i sidste tilfælde derimod talte Aron og Elisheba blot, saa at sige, forskjellige dialekter af samme sprog.

Nu har jeg alene Aron tilbage af mine afrikanske dyrevenner, og mangen trættende mil har vi to reist og mangen ensom nat og dag tilbragt i hinandens selskab. To gange har den ømt vaaget ved sine kameraters sygesenge og seet livets lampe slukne. Siden Elishebas død er det næsten umuligt for mig at komme bort fra den.

Det fabiske samfund.

(Efter *William Clarke* i „*New Englands Mag.*“).

Der føres for tiden i engelske tidsskrifter en meget interessant og opsigtsvækkende diskussion om socialismen. De diskuterende paa begge sider er fremragende mænd, hvis navne er kjendt langt udenfor deres fædrelands grænser. Diskussionen føres i Englands første tidsskrifter og selvfølgelig som enhver diskussion burde føres mellem gentlemen og civiliserede mennesker. Den er derfor i betydelig grad oplysende og har vakt vidtrækkende opmerksomhed. Den er vel næsten den store begivenhed i England for tiden. — Anledningen til denne diskussion er en bog, der er udgivet af et socialistisk, engelsk selskab og som bestaar af en række *essays* af forskjellige fremragende forfattere og mænd, alle tilhængere af socialismen. Selskabet er det i sidste hefte af „*Kringsjaa*“ kortelig omtalte „*Fabiske samfund*“. Som indledning til en gjengivelse af denne diskussion, hvori ogsaa en af Englands første levende forfattere deltager, vil det derfor være tjenligt at benytte en artikel om dette samfund, skreven af et af dets medlemmer, *William Clarke*, der selv er ansvarlig for et af *essayerne* i den nævnte bog.

Ingen besøgende i London kan længe færdes i politiske kredse uden at faa høre en hel del om det *Fabiske samfund.* Navnet har det efter den

romerske hærfører Quintus Fabius Maximus med tilnavnet nøleren *(Cunctator)*. Dennes metode under krigen med Hannibal gik som bekjendt ud paa foreløbig at undgaa afgjørende hovedslag (hvortil han ikke mente, at tiden endnu var kommen), at følge og observere fienden overalt, trætte ham ud paa hver optænkelig vis, medens han styrkede sin egen magtstilling, for saa, naar det beleilige øjeblik maatte komme, at slaa til med al sin opsamlede magt. — Det er denne metode, det fabiske samfund som socialistisk organisation vil gjøre til sin. Dets medlemmer er i et og alt socialister, deres ideal og maal er den socialistiske stat. Men de vilde ikke, om de kunde, indføre denne strax og med et slag. De er ikke revolutionære. De er overbeviste om, at en saadan politik vilde vise sig skjæbnesvanger for de interesser, de har paa hjerte, saavelsom for samfund og civilisation i det hele. De tror ikke, tiden endnu er kommen til at levere det afgjørende slag, der efter deres mening under existerende omstændigheder maatte blive et nederlag. De ønsker at faa den socialistiske armé til at optage *nølerens* taktik, — *vente, voxe og vinde.*

De finder, at socialdemokratiet og det store arbeidende folk endnu ikke er modent til at gjennemføre hele det socialistiske program til eget og alles bedste. Der maa mere forstaaelse, mere oplysning og udvikling til. Masserne maa lære bedre at forstaa de økonomiske love og samfundets komplicerede sammensætning. Intelligens og karakter maa udvikles gjennem det hele folk, — det maa forberedes for den magtstilling, den socialistiske stat giver det, opdrages paa forhaand til gode og dygtige borgere deri. Samtidig maa fiendens stilling svækkes skridt for skridt, og de reformer indføres gradvis, der, naar de alle *er* gjennemførte, vil give os den socialistiske stat. — Gradvis, sindig, men uophørlig reform i socialistisk retning og med den socialistiske stat som maal, — det er altsaa i korthed samfundets politiske program. Og samtidig som dette iverksættes, vil det da af al magt søge at opdrage folkets store masse til socialistisk tænkende, følende og villende mennesker, med fuld forstaaelse af situationens alvor og det maal, det gjælder om at naa.

Samfundets „motto“ er: „*Vent*, som Fabius gjorde i sin kamp mod Hannibal, paa det rette og beleilige øieblik; men naar det kommer, slaa saa til med magt, ellers er al venten forgjæves.“ — Af dets program gjengives her følgende: „Det Fabiske samfund bestaar af socialister. Dets maal er derfor samfundets selvstændige omordning, saaledes at jorden og al produktiv *(industriel)* kapital frigjøres fra enkeltmands og enkelte klassers eie og herredømme og gjøres til fælles eiendom for det fælles bedste. Kun paa denne maade kan landets naturlige og oparbeidede goder og velsignelser blive retfærdig fordelt blandt befolkningen. Samfundet arbeider

derfor for at ophæve den private eiendomsret til jord og følgelig af den pris, som alle ikke jordbesiddende i form af jordrente maa betale jordeierne for at faa lov til at leve af og paa jorden. Videre arbeider samfundet forat administrationen af al den produktive kapital, der bedst lader sig anvende paa den vis, bliver tillagt stat eller kommune. Thi paa grund af, at produktionsmidlerne hidtil har været privat eiendom, har opfindelser og fremskridt væsentlig kun yderligere beriget den eiendomsbesiddende klasse saaledes, at arbeiderne nu er afhængige af denne endog for tilladelse til at tjene deres levebrød.“ — For at gjennemføre sit program vil samfundet væsentlig befatte sig med at agitere for og udbrede socialistiske ideer samt forstaaelse af den enkeltes forhold til samfundet i økonomisk, etisk og politisk henseende.

Den moderne socialistiske bevægelse i England kan neppe siges at have eiet nogen virksom tilværelse før 1881. I det aar holdtes i *Westminster Palace Hotel* i London et møde, hvor blandt andre Francis Newman, kardinalens broder, Helen Taylor, Stuart Mills steddatter, og Hyndman, den socialistiske fører og forfatter med flere forbundsmedlemmer var tilstede. Mødets resultat blev dannelsen af den „Demokratiske føderation“ *(Democratic Federation)*. Denne var oprindelig nærmest en radikal og demokratisk protest mod den da herskende liberale politik under Gladstones ledelse og mod dennes utilstrækkelighed fra demokratisk synspunkt. Men under *Henry Georges**) ophold i England, strax efter organisationens dannelse, omvendtes denne til hans ideer og begyndte med iver at virke for jordens nationalisering. — I aaret 1883 foregik der endnu en forandring i organisationens maal og ideer, idet den da traadte frem med et fuldstændigt socialistisk program. Dens skrifter gav det konservative britiske samfund som et elektrisk stød. Man havde til da tænkt paa socialismen som udslag af fransk barnagtighed og tysk upraktisk teoretiseren, som følge af fastlandets beskyttelsespolitik og militarisme og som noget, der aldrig kunde faa fodfæste i det fornuftige England. Og nu aabnedes almenhedens øine pludselig for, at den havde meget godt og solidt fodfæste med dygtige forsvarere og med førere, med hvem der maatte regnes. Herbert Spencer blandt andre forskrækkedes over dette tidernes tegn og skrev sin advarsel mod *„det kommende slaveri“*, henimod hvilket socialistisk lovgivning efter hans mening fører os, den konservative *Quarterly Review* rysted sit

---

*) Forfatteren af „Fremskridt og fattigdom“ og ophavsmanden til den idé at reformere samfundet økonomisk ved praktisk om end ikke formelt at nationalisere jorden og alle naturlige rigdomme gjennem beskatning, — den saakaldte grundskat af jordrentens størrelse.

gamle ærværdige hoved og forbausedes høiligen over de slemme agitatorers uforskammethed ved at indføre socialismen paa de britiske øer.

Men der var mange i London, som, hvormeget de end sympatiserede med den nye organisations maal, dog ikke kunde slutte sig helt til den, dels fordi de ikke troede paa nogen pludselig „social revolution", men mente, at forandringerne burde og maatte komme gradvist og evolutionært, og dels fordi den vanlige socialistiske agitation syntes dem at glemme og overse livets aandelige og etiske side, hvor ogsaa meget arbeide maa udrettes og store forandringer foregaa, før den socialistiske stat bliver mulig. Mænds moralske opfatning af sin stilling i og til samfundet maa ogsaa revolutioneres, — et socialt tænkesæt afløse det nuværende individuelt-egoistiske. — Efter en del møder og diskussioner dannedes der af disse socialister udenfor den *Demokratiske føderation* to nye organisationer. Den ene er „Det nye broderskab" (*New Fellowship*), der bedst kan betegnes som en *etisk-socialistisk* forening, der særlig lægger an paa at anskueliggjøre socialismens moralske side og virke gjennem denne. Foreningen er liden, men dens medlemmer tager sagen for ramme alvor og viser sig meget energiske. Den udgiver den lille *Quarterly* „Saatiden" (*Seedtime*). Den anden organisation er det „Fabiske samfund", væsentlig bestaaende af mænd, der er de lykkelige indehavere af høiere dannelse og kultur, og som sidder inde med betydelige økonomiske kundskaber; — det er en forening af socialisme og kultur eller den repræsenterer den førstes kulturelle side.*)

I det hele tæller den moderne socialistiske bevægelse blandt sine medlemmer de dygtigste mænd, jeg har havt den ære at kjende. Af disse har det Fabiske samfund ikke saa faa. Der er maleren Walter Crane, forfatteren og taleren pastor Stopford Brooke, Grant Allen, en af vor tids mest belæste mænd, G. Bernard Shaw, den velkjendte og geniale dramatiske og musikalske kritiker, Miss Willard, den i begge verdener kjendte fører for kvindernes afholdsbevægelse (*W. C. T. U.*), professor Shuttleworth, Londons dygtigste lavkirkelige taler, D. G. Ritchie, en af Englands skarpeste tænkere, skuespillerinden Theodore Wright, russeren Sergius Stepniak, digteren Alfred Huges, dr. Furnival, den grundigste og mest energiske af Englands ældre lærde og andre.

Samfundet erkjendte fra sin dannelse af, at det sociale spørgsmaal ikke kan løses ved teorier og følelse eller medlidenhed alene, at der

---

*) Der findes altsaa nu foruden den *almindelige socialisme*, *den kristelige socialisme*, der forener religion og kristendom med socialisme, ogsaa en etisk socialisme, der forbinder etisk og socialistisk alvor og begeistring, og en kulturel socialisme, der repræsenterer kulturens og den socialistiske agitations forening. — Desuden findes i Amerika *nationalismen*.

først og fremst maa forstaaelse af samfundets forhold og love til. Der kræves grundigt studium og dyb tænkning, klare, greie ideer og velprøvede, fastslaaede principer. Der er ikke tale om at grundlægge noget jordisk paradis eller ideelt tusenaarsrige, blot om at udgrunde og udstudere, hvorledes det sociale spørgsmaal, der stirrer os alle i øinene, paa bedste maade lader sig løse. Samfundet har saa udelukkende og saa energisk kastet sig over den faktiske og rent social-økonomiske side ved sagen og har gjort dette i saa rent objektiv og intellektuel stemning, at det er blevet dadlet for mangel paa varme og begeistring. Men det føler, at varme og begeistring vil der altid være nok af, — hvad der paa dette omraade trænges, er rolig sindig tænkning og klare, prøvede ideer. Der er neppe i England idag paa dette felt mere belæste mænd eller skarpere tænkere, end de for det meste yngre mænd, der udgjør det Fabiske samfund.

I begyndelsen var det meningen at holde medlemstallet strengt begrænset; det skulde være en halvt privat agitationsklub; men efterhaanden maatte man aabne dørene og tage flere ind. Der er nu repræsenteret i samfundet omtrent alle stillinger: advokater, læger, kunstnere, journalister, arbeidere, prester, lærere, arbeiderførere, forfattere, literater, handelsmænd etc. Der er ingen millionærer, men flere helt velstaaende eller rige medlemmer.

Et par exempler paa hvad slags mænd der udgjør samfundet, og paa hvad disse foretager sig, vil give den bedste idé om organisationens karakter.

Det er en ung mand ansat ved postvæsenet med en løn af 2400 kr. om aaret. Han er gift med en høit dannet og dygtig dame. De bor i to eller tre værelser i en af forstæderne. Han er blevet valgt til fattigforstander i sit distrikt. Han giver al sin fritid til socialistisk propaganda. Han har skaffet sig et lidet flytbart kateder, og med det drager han i sin fritid om i gaderne og taler eller holder foredrag paa gadehjørner eller aabne pladse, hvor han i det hele kan finde tilhørere. Hun følger med og uddeler socialistisk literatur blandt mængden. Begge er høit dannede, fintfølende mennesker, hos hvem der ikke er spor af demagogen eller (*hos hende* af den konventionelle kvindesagsforkjæmperinde. Socialismen er en del af deres religion, og de ofrer den alt, de eier, — sin fritid og sine evner.

Og der er kritikeren *G. Bernhard Shaw*. Efter at have skrevet en udførlig kritik over sidste aftens opera eller Richter-koncert begiver han sig ned i Syd- eller Øst-London, hvor han taler eller holder foredrag paa et gadehjørne, i en park eller i en mørk, tilrøgt sal til de fattigere kvar-

terers beboere. Alt naturligvis uden vederlag. — Der er magt i en idé og en bevægelse, der afsætter slige resultater.

Samfundet virker dels ved afholdelse af foredrag omkring i arbeidersamfundene, dels ved offentlig diskussion med fremragende repræsentanter for den antisocialistiske opfatning, dels ved at udgive smaaskrifter og bøger og endelig ved direkte deltagelse i det politiske liv. Det er samfundets princip, at ingen maa optræde offentlig, før han selv har gjennemgaaet et grundigt kursus i politisk økonomi. Først skal man selv være fuldt rodfæstet og uddannet, saa kan man optræde som fører for andre. Foreningens foredragsholdere er ualmindelig dygtige mænd, og i debat med dem har flere af antisocialismens navngjætne repræsentanter faret meget ilde.

I 1888 holdtes der efter samfundets foranstaltning af nogle af dets dygtigste kræfter og beregnet paa et første klasses publikum 8 foredrag over den moderne socialisme. De blev holdt for overfyldt sal og vakte en saadan opsigt, at man bestemte sig til at udgive dem i bogform. Dette blev den nu saa bekjendte bog „Fabiske essays om socialisme“ *(Fabian essays in socialism)*. Bogen har opnaaet et større salg — 30,000 — end noget andet nationaløkonomisk verk med undtagelse af Henry George's „Fremskridt og fattigdom“. Pressen stillede sig ogsaa over forventning gunstig overfor bogen, der ogsaa er blevet meget læst i Amerika, Tyskland og Frankrig.

Omtrent paa samme tid bestemte samfundet sig til at tage aktiv del i den praktiske politik. I 1889 udgav det saaledes før kommunevalgene i London en pamflet „Londoner programmet“, som det radikale parti i hovedstaden aftrykte som *sit* program og valgmanifest, og paa dette socialistiske program var det, at det radikale parti seirede og erobrede Londons byraad. Ved valget i 1892 blev de konservative og moderate partier næsten udslettede. Samme aar valgtes ogsaa fire medlemmer af det Fabiske samfund ind i byraadet (*County Council*).

I det hele gaar samfundets arbeidsplan ud paa at sprede gedigne kundskaber paa det nationaløkonomiske omraade, gjøre propaganda for det socialistiske samfundssyn, vaage over fiendens bevægelser og overfalde og svække ham ved hver given leilighed. Medlemmerne paalægges at være tilstede ved alle offentlige møder, hvor sociale eller økonomiske spørgsmaal diskutteres, for at søge at paavise sine modstanderes feiltagelser eller faa et ord ind for de socialistiske idéer. Ogsaa ved politiske valgforsamlinger maa de være tilstede, udspørge og krydsforhøre alle kandidater for tillidshverv angaaende deres stilling overfor det sociale spørgsmaal og stille sig selv til valg for hvadsomhelst overalt, hvor omstændighederne i sagens

interesse kræver det. De maa lægge an paa at bane sig adgang til parlamentet, til byraad, til skoletilsynskomiteer, til fattigopsynet og overalt lade socialismens lys skinne. Det er den Fabiske taktik.

Det politiske arbeidsprogram lyder som følger: Almindelig stemmeret for alle mænd og kvinder over 21 aar, som ikke er i fængsel eller paa sindssygeasyl. Beskatning af al indtægt, der ikke er arbeidsfortjeneste, i form af skat paa jordens naturværdi, høie arveafgifter og en progressiv indtægtsskat. Kommunernes overtagelse af eiendomsretten til jorden og til lokale industrigrene. Al skolegang og al oplysning fri og gratis for alle, og dette gjældende saavel haandarbeide som boglærdom. Statens overtagelse af driften af jernbaner og kanaler. Otte timers arbeidsdag for alle arbeidere i statens eller kommunens tjeneste, for alle arbeidere ved jernbaner, gruber og lignende bedrift, hvorover staten har paataget sig at øve kontrol, og forøvrigt overalt, hvor arbeiderne selv ønskede det. Lokalt selvstyre med ret for dette til at drive kooperativt jordbrug, bygge arbeiderboliger o. l.

Det er de „nærmeste krav".

Forfatteren taler til slutning om grundene til socialismens omsiggriben i senere aar i England, særlig blandt den dannede middelklasse. En grund er den gamle liberalismes nedgang og manglende evne til at møde de nye tider med sine nye krav og vanskeligheder samt forstaaelsen af, at politisk fremskridt og frigjørelse alene ikke fører til noget resultat. For 23 aar siden var England fuldt af republikanere og republikanske foreninger. De er nu aldeles forsvundne. Paa republikanismen alene har ingen længer nogen tro. Den formaar ikke at vække et tænkende menneskes begeistring. Socialismen — den økonomiske frigjørelse — har taget dens plads.

Dernæst har en række store forfattere virket mægtig i socialistisk retning. Fremst blandt disse maa nævnes Dickens, Victor Hugo, Carlyle, Walt Whitman, John Ruskin, Tolstoy, Zola og Mathew Arnold, — en underlig og forskjelligartet samling ganske vist, men alle disse har dog én ting tilfælles: Den dybe og kraftige sociale følelse.

Interessant er det, at kunsten og socialismen har slaaet følge, og at en række kunstnere i den sidstes virkeliggjørelse ser kunstens frigjørelse fra lammende og demoraliserende baand og en ny, herlig kunstperiodes begyndelse.

Videre er den gamle politiske økonomi aldeles død ligesaavel som den liberale *laissez-faire* politik. Forgjæves opløfter stakkels Herbert Spencer sin røst for den sidste. Ikke en mand i England agter derpaa. Hans politiske ideer er allerede lige saa forældede som Noahs ark.

Desuden har tidens religiøse omvæltninger begunstiget og vendt alvor-

lige menneskers tanker mod socialismen. Om én ting bliver nemlig alle religiøse retninger og kirker i vor tid mere og mere enige, nemlig om, at *dette liv her og nu* er lige saa helligt, godt, stort og guddommen og himlen nært som noget kommende liv eller nogen svunden historisk tid. Man føler den gamle længsel mod et kommende liv næsten som en synd. Livet er ét. Hvad der end kommer bagefter, gjælder det at leve dette liv paa bedste maade og vise os det værdige og taknemmelige for det. Dertil kommer følelsen af, at den himmel vi vil opnaa, maa vi selv skabe baade her og hisset. Denne religiøse frontforandring gjør, at man med fornyet tro, haab og alvor vender sig mod *dette* liv for i Guds som i medmenneskers navn at se, hvad der lader sig gjøre ud deraf, hvor godt det kan blive, — og for saa at handle derefter.

Endelig har da samtidig den industrielle evolution foregaaet, der stiller i mere og mere blændende og grelt lys det absurde, det selvmorderiske, det umoralske ved den sociale ordning, hvorunder vi nu lever. Man tager storlig feil, om man tror, det alene er arbeiderne, der lider og føler det voxende økonomiske tryk. Det føles kanske vel saa sterkt inden middelklassen. Den unge mand med universitetsuddannelse er i mange tilfælde meget værre faren end nogen arbeider. Der er simpelthen ikke plads for mange af disse i vort moderne samfund. Det har ikke brug for deres tjenester og arbeide og betaler dem derfor heller intet. Det er ofte for dem ikke tale om „tryk“ alene, men om bogstavelig sult og hungersdød. Kun 15 pct. af Londons sagførere faar nogensinde en sag at føre! Ligedan er forholdet blandt læger og paa alle andre kanter. Jeg kjender dygtige, lærde mænd, som arbeider paa haardeste maade med de vanskeligste literære eller videnskabelige opgaver ni timer om dagen for en betaling, som en vanlig arbeider vilde foragte. — „Saa lad dem arbeide med sine hænder,“ raaber den tankeløse. Naar haandens arbeidere i senere aar næsten daglig og til stadighed paraderer paa gaderne i tusenvis af arbeidsløse skarer? Naar hvert verksted, hver forretning allerede er overfyldt, og to munde venter paa hver bid brød? Nei, de har kun én udvei: de kan sælge sig, give sig den intellektuelle prostitution i vold, — sælge sine evner, sine overbevisninger, sin positive viden til den kapitalistiske klasse, der har gjort sig til herrer over den intellektuelle som over den materielle produktion. Og mange er de, som vælger den vei.

Men dette forhold ligger ogsaa til grund for et saadant fænomen som det Fabiske samfund. De dannede, de intellektuelle klasser, de begavede opdager, at deres interesser er arbeidernes interesser, at alle som *arbeider* med haand eller aand maa gjøre fælles sag mod den privatkapitalistiske samfundsordning. Og saaledes fremstaar det forbund mellem kulturens bærere og det store arbeidende folk, mellem kulturen og socialdemokratiet, hvoraf vi maa kunne vente os meget, og hvis bedste illustration vi finder i det Fabiske samfund.

Udgravningerne ved Sendschirli.

(Efter professor *David Henry Müller* i „*Contemp. Rev.*“).

I løbet af de sidste tre, fire aar er der under tysk ledelse blevet foretaget en række interessante og lovende udgravninger ved den lille kurdiske landsby Sendschirli i det nordvestlige Syrien ved foden af Amunusbjergene (37⁰ 6‘ n. b. og 36⁰ 41‘ ø. l.). Professor David H. Müller redegjør i Aprilheftet af „*Contemporary Review*“ for resultaterne. — Man har fundet et gammelt, ganske godt bevaret slot, eller rettere sagt en borg eller fæstningomsluttende slot og by. Den sidste omgaves af to mure, hver af 2 km.s længde og forsynet med hundre taarne og tre porte. Borg og palads er fulde af interessante indskrifter, der skriver sig fra meget forskjellige tider, idet by og slot øiensynligen gjennem flere aarhundreder var en eller anden fyrstes residents. Indskrifterne er ogsaa paa forskjellge sprog og i forskjellige skriftarter. I den ydre slotsgaard fandtes en prægtig statue af den assyriske konge Esarhaddan. Statuen selv er 3½ meter høi og veier 6000 kg. Den staar paa et fodstykke 1.1 meter høit. Kongen staar rolig og kjækt opreist, vendende sig noget til høire, saaledes at ansigtet sees i fuld profil; i venstre haand holder han et scepter, medens der om den høire er tvundet to reb, ved hvilke han fører to fangne fyrster. Den ene af disse viser sig ved sit negerfysiognomi og uræus-slangen paa hovedet at have været en ægyptisk konge af det ethiopiske dynasti, medens den anden sandsynligvis er kong Baalu af Tyrus. Rebene er i begge tilfælde gjort fast til ringe stukne gjennem fyrsternes læber. Man mindes Esaias's ord mod den assyriske konge: „Derfor, siger Jahoe, vil jeg stikke en krog i din næse og fæste en ring i dine læber.“ I indskriften paa fodstykket fortæller Esarhaddan om sine bedrifter, hvorledes han ved Guds (Assurs) hjælp har slaaet sine fiender, hvorledes han forfulgte paa en femten dages marsch den ægyptiske kong Tirhakah (Tarku) lige til hans hovedstad Memphis, hvorledes mandefaldet var stort paa fiendens side i de fem hovedslag, og hvorledes han endelig beleirede Memphis og indtog det ved hjælp af murbrækkere, hvorefter han brændte det og jevnede det med jorden, — alt ved Assurs hjælp, til hvis ære og pris alle hans handlinger geraader, og i hvis navn og til hvis forherligelse ogsaa dette monument er opsat.

I slutningen af indskriften forbandes den, der vover at ødelægge eller flytte hans statue, eller at udviske navn eller indskrift derpaa; „maa gudinden Istor fornedre ham fra mand til kvinde.“ Men trods denne forfærdelige forbandelse, fandtes dog statuen væltet og sønderslaaet. Den var

øiensynligen blevet omstyrtet under en eller anden stor revolution eller katastrofe. En brand maa have herjet slottet. Det viser sig ogsaa, at med denne revolution endte slottets og byens levende tilværelse. Siden den tid har ingen menneskelig haand rørt mure eller statuer i de prægtige gamle paladser, før de tyske videnskabsmænd i 1888 atter lagde dem frem i dagens lys. Statuen blev opreist i aaret 670 f. K. By og borg maa være blevet ødelagt ved de omvæltninger, der foraarsagede det assyriske riges fald, omkring 606 f. K.

Her staar vi saaledes overfor borgens yngste dele og minder. Det er med ting, der næsten er samtidige med eller lidt senere end profeten Esaias, vi har at gjøre. Esarhaddan og Tirhakah er jo velkjendte bibelske navne og figurer.

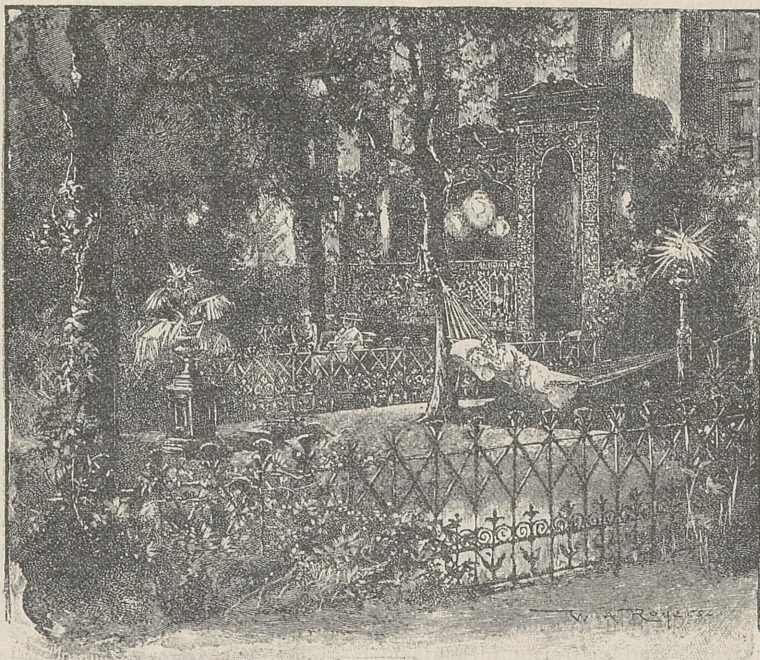
Af Esarhaddans statue lærer vi da, at ruinerne paa hans tid udgjorde en eller anden assyrisk vasalfyrstes residensstad. Indskrifterne paa statuens fodstykke er assyriske. — Men en række ældre semitiske indskrifter giver os indblik i ruinernes *tidligere* historie. En af disse fortæller om en revolution, der fandt sted her længe før. Den er forfattet af en „Bar-Rekûb, søn af Panammu, konge af Sam'al og vasal af Tiglatpileasar, herre over en fjerdedel af jorden.“ Og paa assyriske monumenter gjenfinder vi dette kongerige Sam'al, hvis hovedstad vi altsaa har med at gjøre, og kan der følge dets skjæbne gjennem mere end to aarhundreder. Det synes afgjort, at den Tiglatpileasar, som her nævnes, er den assyriske konge Tiglatpileasar III, der regjerede fra 745—727 f. Kr. eller i Esaias's dage, Indskriften fortæller, hvorledes landet blev en assyrisk vasalstat. Der var et oprør, hvorunder Bar-Rekûbs bedstefader, den da regjerende fyrste, blev dræbt. Og for at kue oprøret indkaldte Bar-Rekûbs fader, Panammu, assyrerne, der hjalp ham og sikrede ham tronen som vasal. En kolossal statue, der blev funden i nærheden af Sendschirli, fører os endnu længer tilbage. Indskrifterne paa statuen er forfattede af en Panammu, søn af Karul, der ogsaa omtales i den tidligere nævnte skrift fra Tiglatpileasars dage. Sprog og bogstaver tyder paa, at vi her er ført tilbage til begyndelsen af det niende aarhundrede f. Kr.

Af hvad race og sprogstamme var nu dette folk, der dengang befolkede denne del af Asien? Ifølge Halévy var det bibelens hittiter, der er de samme som assyrernes hati. — Den nordlige gruppe af semitiske sprog deles i to familier, — den jødisk-fønikiske og den aramæiske. Hidtil har man anseet disse for at være helt skarpt adskilte og markerte; men i indskrifterne i Sendschirli finder man dem blandet og løbende i hinanden. Vi staar derfor her overfor et sprogligt og nationalt mellem-

led i den semitiske folkefamilie med interessante gaader og problemer hvad sprog og race angaar.

Men endnu har vi ikke naaet tilbage til Sendshirli-ruinernes tidligste tider. Der er endnu en tredie klasse af indskrifter, som tager os endnu længere tilbage, nemlig de saakaldte hittitiske hieroglyfer, der dækker de mange rester af syro-kapadokisk kunst. Indskrifterne er vi endnu ikke istand til at læse og ved derfor hverken, hvis arbeide de og ruinernes første bygninger er, eller fra hvad tid de stammer. Vi staar atter overfor en af historiens uløste gaader. Kanske vil de videre udgravninger kaste lys derover og give os en ny Rosette-sten, der kan hjælpe os til at læse disse hieroglyfer, der for tiden trodser al vor viden og egger os ved sin mørke hemmelighedsfuldhed.

Gadeparti fra New-York.

Kina og kineserne.

(For „*Kringsjaa*“ af *W. Coucheron-Aamot*).

(Fortsættelse).

Lao-tse, Konfucius og Mencius samlede ved sin lære de civilisatoriske elementer i det splittede samfund til en homogen enhed. Herved lettedes arbeidet i høi grad for den mand, som senere skulde grundlægge nationens politiske storhed ved at forene smaastaterne, der alt var sammenknyttet ved samme civilisation, under en regjering. Og denne rolle tilfaldt Shi-Huang-ti (221—209 f. Kr.).

Denne merkelige personlighed tilhørte et lidet dynasti, der i længere tid havde trodset huset Chows skyggekeisere. Efter en voldsom kamp lykkedes det ham at undertvinge de øvrige stater og blev saaledes den virkelige grundlægger af det kinesiske rige. Hans familiebesiddelser *Tsin* laa i den nordligste provins Shensi paa grænsen af Mongoliet. Shi-Huang-ti havde saaledes tartarerne til naboer, og af den grund var vel den krigerske aand mere udviklet her end blandt sletteboerne ved Huang-Ho's bredder. Det var derfor ganske naturligt, at erobrer-rollen tilfaldt Tsins hersker.

En af smaafyrsterne havde spurgt Mencius om, hvad der burde gjøres for at bringe riget tilbage til den velstand og fred, som nationen nød under Yao og Shun?

„Folket maa forenes under en eneste hersker“, svarede filosofen.

„Og hvem vil være istand til at udføre dette storverk?“

„En, som ikke finder nogen fornøielse i at ofre sine medmenneskers blod.“ Mencius mente hermed, at kun en liberal, retfærdig, vis og kraftig mand burde vove forsøget. Men den tidsalder var nok ikke skikket til at frembringe en saadan hersker, og de midler, som Shi-Huang-ti brugte til gjennemførelsen af rigets enhed, vilde sikkerlig Mencius ha fordømt.

Shi-Huang-ti lod sig ikke bare nøie med Chow-dynastiets gamle rige. Under hans regjering satte kineserne første gang over floden Yang-tse-keang og erobrede mesteparten af det nuværende Sydkina. Herved indlemmedes i riget flere fremmede folkeelementer, som senere underkastede sig den høiere kinesiske kultur.

Da erobringsverket var fuldført, blev Kina inddelt i 36 provinser, og istedetfor at indsætte de overlevede skud af feudalfyrsterne som guvernører, blev disse poster besat med hans mest fortjente og intelligente tilhængere. Alle dele af landet blev kartlagt, og hver guvernør maatte indsende nøiagtige rapporter om de respektive provinsers handel. Kort sagt, hele riget blev ordnet og omorganiseret. Det regjeringssystem, som

denne kraftige hersker indførte, har i det væsentligste holdt sig op til nutiden.

De tartariske nomadestammer havde stadig foruroliget landets nordgrænse under de sidste aarhundreders kulturudvikling. Shi-Huang-ti mente, at det var bedst engang for alle at stoppe dette uvæsen. Hans armeer drev ogsaa nomaderne langt ovenfor grænsen, og med sin sædvanlige grundighed besluttede han at bygge et værn, som til evig tid skulde betrygge nationen mod tartarernes rovtog. Dette værn var *den store kinesiske mur*, der visselig maa ansees for at være det største underverk, som menneskelige hænder har frembragt. Vistnok svarede muren ikke til sin hensigt, da tartarerne kort efter hans død rykkede over den; men kjæmpeverket vil alligevel til evig tid bevare bygmesterens navn fra forglemmelse.

Andre foretagender var til mere nytte for nationen, saaledes lod han blandt andet anlægge en bred landevei tvers gjennem de nordlige provinser 1500 kilometer lang.

Men under udfoldelsen af al denne enestaaende energi og virkelyst fik han den lærde klasse mer og mer mod sig. Og det var let at forstaa. Hele hans løbebane syntes at være en skjærende spot mod alle de folkeretslige principer, som de store hedengangne mestere havde indprentet, og flere af filosoferne var ikke bange for at sige despoten sin mening om hans styrelse i det hele taget. Denne modstand gav stødet til et yderst brutalt skridt fra herskerens side. Han befalte, at alle bøger skulde brændes, især Konfucius og Mencius's skrifter, som folket satte høiest.

Man kan tænke sig til den forfærdelse, som greb hele nationen ved dette budskab; men det var ingen raad for det. Tyrannen sad for fast i sadelen, og bogbrændingen blev gjennemført saa grundig som mulig. Kun enkelte exemplarer undgik ødelæggelsen. Samtidig blev en 400 af de mest ihærdige modstandere af hans politik levende begravet.

Denne radikale fremgangsmaade mener flere af historieskriverne kom af Shi-Huang-tis vanvittige forfængelighed, at ville faa efterverdenen til at anse ham for rigets grundlægger. Men despoten har nok havt andre grunde ved siden af. Shi-Huang-ti vilde være og var ogsaa en stor reformator. Han forsøgte at bygge den kinesiske verden om igjen, at erstatte forældede institutioner med nye og vilde, at nationen skulde søge idealet *i fremtiden istedetfor at se tilbage til Yaos og Shuns dage.*

En anden hensigt med bogbrændingen var kanske ogsaa at drage et slør over de sidste aarhundreders begivenheder. For en fyrste, der ønskede at regjere med despotisk magt, var det neppe behageligt at blive mindet om de uafhængige vasallers tid.

Shi-Huang-ti havde tænkt sig, at det rige, som han havde smeltet

sammen med sit sværd, for bestandig skulde blive hans families eiendom; men han havde ikke beregnet styrken af den sæd, som Konfucius og hans disciple havde saaet. Deres lære havde fæstet en kraftig rod, og nationen ventede bare paa tyrannens død for en gang for alle at umuliggjøre en despotisk styrelse.

Intet dynasti har været kortvarigere. Faa aar efter, at den store murs bygmester var gaaet til hvile, brød oprøret løs, og under denne forvirring lykkedes det Liu-pang, der fra simpel soldat havde svunget sig opover, at gribe regjeringens tøiler. Under navnet Kao-Huang-ti besteg han den ledige trone og grundede dynastiet *Hau*, der af alle kinesere betragtes som et af de bedste herskerhuse, der nogensinde har styret deres lands skjæbne.

Fra nu af begynder et nyt afsnit af Kinas historie. Rigets sociale og politiske grundmur var opført. De efterfølgende bygmestere havde kun at rette sig efter den givne omridstegning.

Fra Kao-Huang-ti og op til nutiden kan vi merke os 6 store dynastier: Hau (200 f. Kr.—250 e. Kr.), Tang (600—900), Sung (960—1280), Yuen (1205—1340), Ming (1379—1640), Ta Tsing (1644—).

Disse kronologiske data afmerker visse trin i samfundets kulturudvikling. Mellemrummene fremviser anarkistiske tilstande, hvorunder civilisationens marsch blev *hindret*, men ikke *stoppet*. Ved hjælp af det enhedsstempel, som Shi-Huang-ti havde sat paa nationen og paa grund af den fundamentale lighed i sæder og skikke, som den literære klasse forstod at opretholde, har det altid lykkedes efter en kortere eller længere periode at gjenoprette den politiske og sociale enhed, og gjøre den mere og mere homogen.

Keiseren af Hau-dynastiet tilbagekaldte alle de despotiske forbud, som Shi-Huang-ti havde udstedt, og ordnede retsvæsenet efter den model, Konfucius havde udkastet grundrids til. Straffeloven blev udarbeidet af Kao-Huang-tis minister Sjao-Ho. Dette verk, der bestaar af 400 særskilte paragrafer, har vist sig saa brilliant, at det har tjent alle efterfølgende lovgivere til model.

Under Hau tog literaturen og de skjønne kunster et storartet opsving. Konfucius's og de andre folkelæreres verker blev fundet frem fra de skjulte steder, hvor hengivne tilhængere havde bragt dem i sikkerhed for Shi-Huang-tis bogbrændingsdekret. Komiteer oprettedes for at bringe orden i disse literære skatte og for at skille de egte fra de mange forfalskninger, som blev udgivet.

Den literære virksomhed lettedes betydelig ved opfindelse af *papiret* og *tusch*. Før havde man brugt at indridse tegnene paa træ eller male dem paa silke. Under Ming-ti (57—75 e. Kr.) fik buddhismen fast fod i

Kina. Og trods al modstand fra de dannede klasser, vidste dens apostle at overvinde alle hindringer, da de var saa fornuftige at bringe denne fremmede religion i harmoni med de kinesiske sæder og skikke. Den kristne læres apostle har et par aartusener efter anvendt den modsatte taktik og resultatet er blevet ÷ istedetfor +.

Blandt historieskriverne under Hau indtager den før nævnte Ssu-Ma-Chien første plads. Denne kinesiske Herodots hovedverk er delt i 130 bind og indbefatter tidsrummet fra 2697 f. Kr. til 104 e. Kr. Dette arbeide har sidenefter dannet basis for al historieskrivning.

Ssu-Ma-Chien var ogsaa en stor astronom. Han korrigerede almanakken med saa stor nøiagtighed, at europæiske astronomer har kunnet stadfæste, at en solformørkelse, som Ssu omtaler i sin historie 2100 f. Kr., virkelig indtraf paa samme dag.

Haus vise og store herskere hævede nationen op til verdens største eller næststørste, da romerne under Augustus muligens vil disputere om æren. Landet dækkedes af folkerige byer. Kinesiske armeer marscherede under dygtige hærførere tversover det asiatiske fastland til det Kaspiske hav — ikke under mord og brand, men med civilisationen i sine fodspor. Kineserne agerede et slags politi i stor maalestok ved at forsvare de svage mod urostifterne.

Store offentlige arbeider — veie, kanaler, broer, vandledninger etc. existerer endnu den dag i dag som et minde om Haus dygtige herskere.

Under det næste store dynasti *Tang* udmerker nationen sig særlig ved udfoldelsen af en kolossal aktivitet paa literaturens omraade, og en mængde af de romaner og dramaer, som saa dagens lys i denne periode, er fremdeles en yndet læsning blandt befolkningen.

Blandt digterne kan nævnes Li-tai-Poh og Tu-Fu, Kinas Byron og de Musset. Poesien tog en høiere flugt, end den nogensinde har naaet i dette poeternes eldorado. For et par hundrede aar siden samledes alle poetiske verker fra Tang-perioden. *Verket bestaar af 49,000 digte fordelt paa 900 bind.*

Det var under dette dynasti, at det berømte kinesiske akademi *Hau-lin* blev stiftet. Medlemmerne valgtes blandt de mest intelligente og begavede skribenter, og deres efterfølgere har siden havt en stor betydning for nationens politiske, literære og moralske udvikling.

Examinationer for embedskandidater blev ogsaa samtidigt sat i system — det samme, der existerer den dag i dag med de modifikationer, som kulturens fremskridt har nødvendiggjort.

Denne begivenhed var, som jeg før har nævnt, af største betydning,

da de mest intelligente og værdige blandt nationen saaledes blev sat i spidsen for styrelsen.

Den største af Tang-dynastiets herskere var Tai Tsung (627—649). I denne mand ser kineserne idealet af den keisertype, som Konfucius havde opstillet, og med fuld ret. Hvad Tai-Tsung udrettede som regent og statsmand, fremviser rigets glimrende historie under hans styrelse, og om mennesket Tai-Tsung faar vi et godt begreb ved gjennemlæsning af hans verk om regjeringskunsten. Jeg skal bare citere et lidet exempel. Det er en leveregel, som han giver sine børn: „Min søn vær retfærdig og barmhjertig. Regjer over dig selv. Hav absolut kontrol over dine lidenskaber, og du vil være istand til at herske over dine undersaatters hjerter uden vanskelighed. Dit eget gode exempel vil gjøre dem mere pligtopfyldende end de strengeste lovbud. Straf sjelden og med moderation, men udstrø velgjerninger med begge hænder. Opsæt aldrig en naadesbevisning til imorgen, hvis du er istand til at give den idag; derimod skal du vente med straffen, til du er absolut sikker paa, at den er fortjent."

Samtidig skal vi nævne, at han paabød, at nationens herskere fra hans regjeringstid bestandig skulde faste i 3 dage, før de underskrev en dødsdom.

Blandt store opfindelser under Tang-dynastiet bør først og fremst nævnes *bogtrykkerkunsten*. En saadan opfindelse var der naturligvis sterk trang for, og vi maa bare undre os over, at kunsten ikke var blevet kjendt længe før blandt et saa literært anlagt folk som kineserne. Trykningen foregaar ikke som hos os med bevægelige typer. De kinesiske skrifttegn fremstiller som bekjendt ikke bogstaver, men ord, og disses antal — ca. 30,000 — umuliggjør næsten brugen af bevægelige typer. Isteden udskjæres tegnene paa træblokke. Denne metode viser sig for det kinesiske sprogs vedkommende at være betydelig billigere og ligesaa hurtig som vor. Bevægelige typer opfandtes i det 11te aarhundrede, men blev senere opgivet.

I bogtrykkerkunstens fodspor fulgte aviser, og verdens ældste blad, den saakaldte Peking Gazette, *King-fau*, saa dagens lys. Paa Tai-Tsungs tid hører vi for første gang om *krudtets* anvendelse til krigsbrug — miner, men som fyrverkeri var det kjendt ca. 400 f. Kr.

Tilslut kan vi ogsaa nævne opfindelsen af *papirpenge*, der begyndte at komme i brug under den sidste hersker af huset Tang.

Det første aarhundrede af Sung-dynastiet (960—1270) hører til de fredeligste og lykkeligste i Kinas historie, og kulturudviklingen, især blandt de lavere klasser, skrider raskt fremover, takket være bogtrykkerkunsten. De literære frembringelser i denne periode er rent fænomenale. Jeg skal

bare nævne: Ssu-Ma-Kuangs „Historiens speil“ i 294 bind. Chu-Hsis filosofiske verker i 66 bind. Ma-Tuan-lins „Antikvariske undersøgelser“ i 348 bind. Aarhundredet danner Kinas augustæiske æra.

Men denne glimrende periode fik en brat afslutning, da tartarerne begyndte sine vandalertog ned over slettelandet. Efter tartarerne fulgte mongolerne, og under Gjengiz Khan kom kineserne for første gang under et fremmed herskerhus.

Men dette forhold medførte ingen forandring i samfundsordningen. Gjengiz selv var jo stadig paa krigsstien fra „det Gule hav“ til Østersøen. Ordningen af sit verdensrige overlod han til sine efterfølgere.

Gjengiz's søn forsøgte i begyndelsen at bryde med de gamle regjeringsprinciper; men da mødte han en afgjort modstand fra sin premierminister Yehlu-Tsus-sais side. Uagtet denne mand var en mongoler af fødsel, besad han et ganske ualmindeligt kjendskab til Kinas kultur. Orientalisten Abel de Remusat giver følgende karakteristik af den statsmand: „Paa grund af det intime forhold, hvori Yehlu stod til Gjengiz Khan og hans søn, fandt han sig af forsynet sat som protektor for det erobrede folk. Sin hele levetid brugte han til at indgyde den triumferende barbarisme respekt for love, god orden og for civilisationen idetheletaget. Han erstattede det fysiske magtsprog med fornuftens herredømme. Sværdet veg for institutionernes magt, plyndring for skatter. De kinesiske literaters uimodstaaelige indflydelse holdt stand mod erobrernes barbariske autoritet.

Kublai Khan, Gjengiz's store sønnesøn, fortsatte Yehlus politik, men i større skala. Han blev selv en kineser og brugte hele sin kolossale magt til at udbrede sit adopterede fædrelands kultur. Det var Kublai, som gjorde Peking til Mongolerrigets hovedstad. I Marco Polos reisebeskrivelse faar vi et godt indblik i storkhanens glimrende hofliv og om hele rigets blomstrende tilstand.

Blandt store offentlige arbeider, som udførtes under hans kraftfulde regjering, kan nævnes verdens største kanalanlæg — *Keiserkanalen* — der forbinder Peking med det sydøstlige Kina. Kublai Khan døde i 1294.

Mongol-dynastiet forstod ikke alene at opretholde rigets politiske storhed, det har ogsaa havt adskillig betydning for samfundets sociale udvikling. Blandt andet indførtes flere gavnlige reformer i administrationen. Dets levedygtighed blev alligevel meget kortvarig. Kublais efterfølgere manglede de egenskaber, som kunde forsone nationen med et fremmed regimente, og i 1377 var mongolerne og deres herskerhus fordrevet fra Kinas jordbund.

Tsai Tsu, grunderen af det nye indfødte dynasti *Ming,* var søn af en fattig arbeider. I sin ungdom blev han opdraget i et buddhist-kloster;

men da oprørsfanen løftedes mod det hendøende Mongol-dynasti, aflagde han munkedragten, sluttede sig til oprørshæren og blev kort efter leder for hele den nationale bevægelse. Tsai Tsu valgte Nanking til hovedstad, men hans sønnesøn Yung-lo, som bragte Bagindien under kinesisk overhøihed, forflyttede atter regjeringens sæde til Peking, og der har det været siden.

Under Ming-dynastiet skrider kulturen jevnt fremover, og man merker en betydelig forfinelse i sæder og skikke. Industrien tar ogsaa et sterkt opsving, især porcelænfabrikationen, og de blaa porcelænvarer fra Mingperioden betales i nutiden med de mest svimlende priser. I literaturen fremkom en lang række af store arbeider, blandt andre et encyklopædi paa 22,000 bind (50 à 60 sider pr. bind). Hvor langt kineserne alt var naaet i literær henseende, kan forstaaes af, *at Yung-los privatbibliotek indeholdt ca. 1 million bøger af videnskabeligt og skjønliterært indhold.* Det var under de sidste herskere af Ming, at portugiserne begyndte at drive handel med opium og fik lov til at nedsætte sig paa den lille ø Macao ved Kantonflodens munding. Samtidig ankom den første afdeling af jesuitiske missionærer. Det var udvalgte mænd disse første budbringere af det glade budskab, mænd, der stod paa den europæiske kulturs høidepunkt.

Ikke noget under, at kineserne, der skatter lærdom høiest af alt, modtog disse kloge apostle for den milde nazaræer med aabne arme. Fædrene saaes i keiserens raadsal og i de lærdes midte.

Blandt disse jesuiter maa særlig nævnes Matheo Ricci. Han tilbragte mange aar i Peking og tilegnede sig et enestaaende kjendskab til sproget. Sammen med sin intime ven Ziu Kuang-ki,*) Hau-lin-universitetets kansler, udgav han blandt andet et stort verk om den astronomiske videnskab i Europa.

Ziu Kuang-ki var den mægtigste kineser og er til dato det eneste exempel paa, at en mand af betydning og lærdom har bøiet knæ for korset.

Ricci og Ziu blev senere sat i spidsen for det astronomiske observatorium, og keiseren overdrog dem det vigtige hverv at korrigere almanakken, et arbeide, som de udførte til hans majestæts høieste tilfredshed.

Efter at Ming-dynastiet havde regjeret med visdom og glans i henved 300 aar, gjorde naturen igjen sin ret gjældende. Den gamle familie sygnede hen, og den ene general efter den anden løftede oprørsfanen. Under disse stridigheder viste kinesernes gamle svøbe, tartarerne, sig igjen paa skuepladsen. Men denne gang kom de som indbudne gjester, tilkaldt af den

---

*) Ziu Kuang-ki har særlig gjort sig bekjendt som forfatter af et værdifuldt kjæmpeverk om agerbruget.

keiserlige armés hovedanfører, for at knuse et oprør. Manchu-tartarerne efterkom opfordringen meget beredvillig. Under sin unge høvding Sun-shi rykkede de mod Peking, hvis befolkning modtog dem som befriere. Men da manchuerne senere hen blev anmodet om at drage tilbage, havde de faaet altfor stor lyst paa civilisationens bekvemmeligheder og svarede paa opfordringen med at udraabe Sun-shi til Kinas keiser 1644. De anarkiske tilstande umuliggjorde nogen samlet optræden fra nationens side, og efter nogle aars forløb sad det nye Manchu-dynasti fast i sadelen.

Kinas historie under dette herskerhus, som fremdeles sidder paa dragetronen, har naturligvis størst interesse for os europæere og vil derfor ved en senere leilighed blive gjort til gjenstand for en særskilt artikel.

Nyeste fremskridt paa elektricitetens omraade.

(Delvis efter „*Neue Zeit.*“).

Det elektrotekniske omraade er allerede blevet saa stort og omfattende, at det er vanskeligt at følge med paa og overse det hele felt. Den elektriske strøm trænger ind overalt og skaber allevegne nyt liv og nye livsformer. En blot og bar opregning af alle de ting, hvortil elektricitet nu benyttes, vilde fylde sider. Sidste hefte af „*Kringsjaa*“ omtalte dens brug i vore kjøkkener, som noget allerede praktisk muligt og sandsynligvis økonomisk fordelagtigt. Ved elektrisk kogning er hver gryde og hver pande sin egen komfyr. Varmen udvikles i kjørelet selv, og dette kan meget godt staa paa middagsbordet og koge. Da der ingen flamme og intet sod udvikles, kan alt kjøkkentøi holdes blankt som selve bordsølvet. — I større strygerier i Amerika har man allerede indført elektriske strygejern, der vedligeholder en ensartet og passende varme i timevis og saaledes sparer den uafladelige ophedning af jern. — Opvarmning ved elektricitet lader neppe heller længe vente paa sig; fra teknisk side er problemet meget simpelt og forlængst løst, det er her kun den økonomiske side ved sagen, som endnu lægger hindringer i veien. — Ved indførelsen af elektrisk belysning, opvarmning og strygning i vore hjem vil disse undergaa en umaadelig forandring for det bedre. Kulrøg og sod, lampeolje og alt det stadige uvæsen med ilægning af ovne og fylding af lamper vil det være forbi med. Varmeapparaterne kan bygges og konstrueres saa dekorative, som man ønsker, saaledes at de bliver en del af værelsernes væsentlige pryd. Varmen kan reguleres nøiagtig til graden hele døgnet rundt, og dog vil et tryk paa knappen være nok til paa faa minuter at faa huset

opvarmet om morgenen efter en kold nat. Man kan ligge i sengen og „lægge i alle ovnene“ — figurlig talt —, eller rettere ligge og ved et tryk paa knappen faa de værelser, man ønsker, opvarmet og frokosten kogt af sig selv. Muligens faar man ogsaa elektriske koste, som man kan sætte til at gjøre stuerne rene, medens man klæder sig paa. — Lamperne anbringes, hvor de tager sig bedst ud eller giver det heldigste lys. De findes i kjælder og paa loft, i alle kot og skabe. De hænger ved siden af toiletbordet; de glimrer inde blandt blomster og planter paa blomsterbordet. De sidder bag ens ryg paa toppen af lænestolen. Ildsfarligheden fra lamper og ovne er bortryddet.

Ogsaa om de elektriske strømmes brug ved have- og jorddyrkning har „*Kringsjaa*“ allerede indeholdt meddelelser. Sandsynligt er det ogsaa, at elektricitet snart vil blive benyttet som drivkraft ved jordbruget. Der vil blive tærsket og muligens harvet og pløiet, gjødslet og saaet ved elektricitet, der erholdes fra centralstationer og fordeles som livskraft udover markerne.

I de Forenede Stater har elektricitet i flere aar været udelukkende anvendt ved mange gruber og bjergverker. Den oplyser gruberne — den hverken opbruger eller ødelægger luften dernede — og driver alt maskineri. Endvidere benyttes den til enkelte metallers udvinding, særlig aluminium — fremtidens metal —, til sveisning, til hærdning af staal, til lodning, til metalplattering, etc. etc. I glas- og papirindustrierne har den fundet anvendelse. I senere aar benyttes den til at drive de boremaskiner, der benyttes ved Donau-reguleringen. I den kemiske industri har den allerede fundet mangfoldig anvendelse. Soda, klor og kjøkkensalt fremstilles ved dens hjælp, ligeledes fosfor og klorsur kali; der garves med den, o. s. v. i det uendelige. Ogsaa sukkerindustrien revolutioneres ved den nylig opfundne elektriske centrifugalmaskine med sine 9—1200 omdreininger pr. minut og store besparelser af arbeide og tid.

Ogsaa paa telegrafens omraade sker der i de sidste aar store fremskridt. Saaledes har man med Andersons automatiske telegrafapparat sendt paa et minut 3000 ord over samme henved 500 km. lange ledning (af kobber). Jacksons elektriske jernbanesignalsystem gjør det muligt for stationspersonalet hvert øieblik at se, hvor ethvert tog befinder sig, saaledes at al fare kan afværges itide. Samtidig er der dog ogsaa arrangeret elektriske sikkerhedsapparater langs linien, der gjør ethvert sammenstød til en absolut umulighed, idet en allarmklokke ringer paa det fremilende lokomotiv, strax det nærmer sig et andet tog, og i god tid til at faa det stanset.

Selv paa det politiske felt trænger elektriciteten ind i form af

Robinsons stemmetællingsapparat, der automatisk registrerer stemmerne og angiver resultatet i samme øieblik, som valghandlingen afsluttes.

Ogsaa i kunsten begynder den elektriske strøm at gjøre sig vigtig. Saaledes lader et pianos toner sig ændre og forbedre ved elektricitet; klangfarven kan drives til at minde om orgel, violin eller harpe.

Paa medicinens omraade har, som bekjendt, elektriciteten forlængst vist sig af meget stor betydning. Den anvendes allerede i vid udstrækning som direkte lægemiddel og benyttes desuden til at oplyse indre dele af legemet, til at ophede kirurgiske instrumenter, o. l. Charcot konstruerte for paralytiske patienter en seng, som ved elektricitet holdes i stadig, rystende bevægelse, hvad der synes at forfriske de syge.

Videre benyttes den til at rengjøre og vedligeholde dampkjedler, til reproduktioner i kunstindustrien, til blegning og farvning. Og endelig kan nævnes af kuriøse anvendelser, en „elektrisk lommetyvopdager", et lidet apparat, der øieblikkelig ringer, ifald en fremmed stikker haanden i ens lomme eller famler med ens eiendele. Og videre ved kombination af elektricitet og fotograferingskunst et apparat, der automatisk og sikkert tager et fotografi af indbrudstyven. Saasnart denne begynder at røre ved pengeskab eller kommode, stilles ved en elektrisk strøm et øieblikfotografi-apparat, samtidigt tændes et kalciumblus, og tyvens fotografi ligger sikkert forvaret for at blive overleveret til politiet næste morgen.

Hvad vi nordmænd ikke maa glemme i denne forbindelse, det er, at ethvert fossefald repræsenterer masser af elektricitet, og at denne er et middel til saa at sige at flytte vore fosser fra fjeldene ned til byerne.

Kooperativ husholdning.

(Efter „*National Economist*").

„*Kringsjaa*" har oftere omtalt forskjellige teorier angaaende kooperativ husholdning. Sagen vil nu blive prøvet efter en tilstrækkelig stor maalestok til, at udfaldet vil blive af betydelig interesse. Fru *Coleman-Stuckert*, en rig Chicago-dame, vil gjøre et forsøg paa at realisere idéen, for hvilken hun er meget begeistret. Hun vil sætte 750,000 kroner ind derpaa. — For denne sum vil der i Chicago blive opført et større bygningskomplex, der vil omfatte et helt kvartal og bestaa af 44 enkelte huse, hvert beregnet paa en familie. Grunden deles imidlertid i 46 dele, idet de to tiloversblevne benyttes til en fælles aaben plads og til fælles kjøkken,

vaskeri, forsamlingslokale, bibliotek og læseværelse samt elektrisk kraft- og lysstation og centralopvarmningsapparat, hvilket alt vil samles i en bygning beliggende paa en aaben plads midt i bygningskomplexet. Hvert hus vil i gjennemsnit indeholde sex værelser, saa hver familie bliver ganske godt indlogeret. Husenes indredning og det hele stel skal være af første klasse, og dog vil prisen blive eventyrlig lav. De 44 familier vil trods det første klasses stel — takket være kooperation og den derved muliggjorte praktiske og økonomiske ordning — blot trænge 14 personer til sin opvartning. Blandt disse vil der være en udlært bager, en første klasses kok, en gartner, to maskinister og en chef. Der spares, menes det, lønninger til omtrent 80 tjenere, samtidig som det hele arbeide bliver bedre gjort. Middagen vil bestaa af fire velkogte retter, der vil blive sendt fra kjøkkenet — pr. elektricitet, naturligvis. Naar middagstimen kommer, trykker chefen paa en knap i kjøkkenet, og de 44 familiemiddage farer dampende afsted til de respektive 44 spisestuer. De sendes i ophedede indpakninger, saaledes at de kommer rygende paa bordet. Damp benyttes til opvarmning; hvorved værelser, gange, trapper og entréer vil blive behagelig og sundt opvarmet for en brøkdel af, hvad det vilde koste efter det gamle barbariske og ødsle system med de utallige ilæg og opfyringer. Der sørges for ventilationsapparater, og det hele komplex oplyses ved elektricitet. Prisen for den hele herlighed bliver ca. *to dollars* pr. person! For at forstaa prisens latterlige lavhed, maa man mindes pengenes mindre værdi i Amerika, idet saavel lønninger som alle priser er høiere end hos os. Kost og logis af aller tarveligste art — og da er det *yderst* tarveligt — lader sig ellers neppe opdrive for mindre end 3 dollars ugen. Ti dollars ugen vilde kaldes billigt for den levemaade, hvorom der her er tale, under nuværende forhold. Selv en mand med ganske smaa indtægter og middels stor familie, en arbeider, kontorist eller butikmand vil derfor under den nye ordning kunne leve som en liden prins og endda lægge penge tilside. Husenes størrelse og indredning varierer, saa man kan rette sit udlæg efter egen trang, indtægt og smag. Meningen er, at de enkelte huse skal *eies* af beboerne og ikke bortleies; men dog eies som en del af komplexet, eller som aktiekapital i kompaniet. For 7500 kroner vil man her kunne faa et meget vakkert og rummeligt hus i et af Chicagos bedste beboelsesstrøg. Derved bliver man eier af sit eget hus og en af de stemmende og dirigerende i det kooperative kompani og med adgang til at leve udmerket for mindre udlæg end ellers den tarveligste levemaade vilde koste. Betalingen erlægges i aarlige terminer, der ikke bliver større end vanlig husleie.

Fru Coleman-Stuckert er rig og interesseret og agter ikke at lade det blive med dette forsøg. Hun tænker ogsaa paa at bygge to andre og forskjellige komplexer: et for formuende folk, hvilket vil blive som et virkeligt palads, og et for folk med yderst smaa indtægter, hvor dog ogsaa disse — takket være kooperationsprincipet — vil kunne leve rummelig, lyst og godt, uden at opbruge alt, de tjener.

I udmarken.

Af

Rudyard Kipling.

(Oversat for „*Kringsjaa*“ af *A. C. Holst*).

„Er det en fælde?“ sagde han hurtig.

Gisborne lo. „Hvide mænd fanger ikke mennesker. Du er virkelig et rent barn af junglen.“

„Nu skjønner jeg det,“ sagde Mowgli. „Det har jo ingen hager eller kroge. Jeg — jeg har aldrig seet sligt noget før idag.“

Han kom ind paa taaspidsen og saa med store øine paa møblerne i de to værelser. Abdul Gafur, som holdt paa at dække frokostbordet, saa paa ham med stort mishag.

„Hvilket bryderi bare for at spise, og hvilket bryderi for at tage sig en lur efterpaa,“ sagde Mowgli med et smil. „Vi tager det lettere ude i junglen. Her er vidunderligt. Der er mange kostbare ting her. Er ikke sahiben bange for at blive røvet? Jeg har aldrig seet saamange forunderlige ting før.“ Han stirrede paa et støvet Benares-messingfad paa en skrøbelig hylde.

„Bare en jungeltyv vilde stjæle her,“ sagde Abdul Gafar og satte ned et fad med megen støi. Mowgli lukkede øinene helt op og stirrede paa den hvidskjæggede muhamedaner.

„I mit land skjærer vi halsen over paa gjederne, naar de bræger for høit,“ svarede han muntert. „Men vær du ikke ræd! Nu gaar jeg.“

Han vendte sig om og forsvandt i *rukhen*. Gisborne saa efter ham med en latter, der endte i et lidet suk. Der var just ikke meget udenfor hans vanlige arbeide til at interessere ham, og denne skovens søn, der syntes at kjende tigre paa samme maade som andre mennesker kjender hunde, vilde have været en adspredelse.

„Det er en høist forunderlig fyr,“ tænkte Gisborne. „Han ligner billederne i den klassiske ordbog. Jeg ønsker, jeg kunde beholdt ham som jagtbetjent. Der er ingen moro i at gaa paa jagt alene, og denne fyr kunde blevet en fuldkommen *shikarri*. Jeg undres paa, hvem i verden han er.“

Og det samme undredes han paa, da han sad paa verandaen ud paa aftenen og røgte. Han sendte en tobakssky ud i luften. Da den trak væk, saa han Mowgli sidde med korslagte arme paa kanten af veranda-

rækverket. Et spøgelse kunde ikke kommet paa en mere lydløs maade. Gisborne fór sammen og slap piben.

„Der er ingen at snakke med derude i *rukhen*," sagde Mowgli, „derfor kom jeg hid." Han tog piben op og gav den til Gisborne.

„Nu," sagde Gisborne, — og efter en lang pause tilføiede han: „Er der noget nyt i *rukhen?* Har du fundet nok en tiger?"

„De blaa kjør*) har forandret sine græsgange imod nymaane, som de pleier. Vildsvinene har trukket sig længere ned imod Kange-floden, for de vil aldrig søge føde paa samme sted som den blaa oxe, og et af svinene er bleven dræbt af en leopard i det lange græs ved udspringet af floden. Mere ved jeg ikke."

„Og hvorledes har du faaet dette at vide?" spurgte Gisborne, idet han bøiede sig fremover og saa ind i hans øine, der glitrede i stjernelyset.

„Hvorledes skulde jeg undgaa at vide det? Den blaa oxe har sine skikke og vaner, og et barn ved, at den og svinet aldrig søger føde paa samme sted."

„Jeg vidste det ialfald ikke," sagde Gisborne.

„Tck! Tck! Og dog fortæller mændene i hytterne mig, at det er dig, som har overopsynet over hele denne *rukh*." Han lo.

„Det er bra nok at føre løst snak og komme med barnehistorier," svarede Gisborne, som blev en smule stødt over hans latter. „Det er let nok at sige, at dette og hint gaar for sig i *rukhen*. Ingen kan jo modsige dig."

„Hvad aadselet af det dræbte svin angaar, saa kan jeg vise dig benene af det imorgen," svarede Mowgli lige rolig. „Og hvad den blaa oxe betræffer, saa skal jeg jage en lige hid, hvis sahiben vil sidde her ganske rolig; — og hvis du lytter opmerksomt, saa kan sahiben efter lyden skjønne, hvorfra den kommer."

„Mowgli, junglen har gjort dig vanvittig," sagde Gisborne. „Hvem kan vel jage den blaa oxe slig uden videre?"

„Stille, — sid ganske rolig da. Nu gaar jeg."

„Ved himlen! Den mand er et spøgelse!" sagde Gisborne; for Mowgli var forsvundet i mørket, uden at man hørte en eneste lyd. *Rukhen* laa der med fløielsdybe skygger i det usikre stjernelys, — saa stille, at det mindste vindpust i trætoppene lignede et barns suk isøvne. Abdul Gafar klirrede med tallerkener i kjøkkenet.

„Vær rolig," skreg Gisborne og satte sig ned for at lytte som en

---

*) Nilghai = vil-blu = ghai-cow = den blaa okse, er af størrelse som en hest og meget vild. omtremt umulig at tæmme. O. A.

mand, der er vant til *rukhens* taushed. Han havde søgt at bevare selvagtelsen i sin ensomhed og klædde sig om til middagen hver aften; det stive hvide skjortebryst knirkede under hans regelmæssige aandedræt, indtil han forandrede stilling. Saa begyndte tobakken i en lidt uklar pibe at synge lidt, og han kastede piben fra sig. Nu var alt ganske stille med undtagelse af nattens susen i *rukhen*.

Fra en uberegnelig afstand kom et svagt, svagt ekko af et ulvehyl gjennem det umaadelige mørke. Saa blev det stille en lang, lang stund. Endelig, efterat han havde mistet al følelse i benene nedenfor knæerne, hørte Gisborne en knagende lyd langt borte i underskoven. Han tvilede, om han havde hørt ret, indtil lyden gjentog sig.

„Det er i vestlig retning," mumlede han, „der er nogen paa benene derborte." Lyden voxede — brag fulgte paa brag, — samtidig med en forfulgt blaa oxes dybe grynten; man kunde høre, den flygtede i panisk skræk uden at agte paa, hvor den tog veien.

En skygge styrtede frem mellem træstammerne, fór tilbage, — vendte gryntende om igjen, — og med en klaprende lyd mod den nøgne jord kom den ham saa nær, at han næsten kunde røre ved dyret med haanden. Det var en uhyre blaa oxe, dryppende af dug, i manken hang en slæbende slyngplante, og øinene glimtede i lysskinnet fra huset. Dyret fór sammen ved synet af mennesker og flygtede langs kanten af *rukhen*, indtil det forsvandt i mørket. Gisbornes første forvildede tanke gjaldt det upassende i paa denne maade at trække det uhyre dyr frem af *rukhen*, at skræmme det til flugt i den mørke nat, der burde tilhøre det.

Medens han fremdeles stod og stirrede, sagde en blød stemme i øret paa ham:

„Han kom fra flodens udspring, hvor han anførte hjorden. Fra vest kom han. Tror sahiben nu, hvad jeg siger, eller skal jeg bringe hjorden, saa du kan tælle den? Sahiben hersker jo over denne *rukh*."

Mowgli havde sat sig paa verandaen igjen; han pustede en smule hurtig. Gisborne saa paa ham med aaben mund. „Hvorledes fik du det til?" spurgte han.

„Det saa jo sahiben. Dyret blev jaget, — som man jager en bøffel. Ha! Han faar en vakker historie at fortælle hjorden, naar han kommer tilbage igjen."

„Dette er fuldstændig nye kunster for mig. Kan du da løbe ligesaa hurtig som dyrene."

„Det har jo sahiben seet. Hvis sahiben ønsker at vide mere om de vilde dyrs bevægelser, saa er jeg færdig naarsomhelst. Dette er en god *rukh*, og jeg vil blive her."

„Saa bliv da, og naar du trænger mad, saa kan du faa af mine tjenere."

„Ja, jeg er virkelig svært glad i kogt mad," sagde Mowgli hurtig. „Ingen kan sige, at jeg ikke spiser kogt eller stegt føde ligesaa godt som andre mennesker. Jeg vil komme til maaltiderne. Saa lover jeg paa min side, at sahiben kan sove i fred i sit hus om natten, der skal ikke faa komme nogen tyv og stjæle hans kostbare ting."

Samtalen endte ved Mowglis pludselige forsvinden. Gisborne sad længe og røgte, og resultatet af hans tanker var, at han nu endelig i Mowgli havde fundet det ideal af en skovvogter, som han og departementet altid var paa jagt efter.

„Jeg maa paa en eller anden maade faa ham ind i regjeringens tjeneste. En mand, som kan jage dyrene slig, maa kjende mere til *rukhen* end femti andre. Han er et mirakel — et *lusus naturae* — men skovvogter maa han blive, hvis han bare kan slaa sig tilro," tænkte Gisborne.

Abdul Gafars mening var ikke saa gunstig. Han betroede Gisborne ved sengetid, at fremmede, fra Gud ved hvor, efter al sandsynlighed var udlærte tyve, og at han personlig slet ikke brød sig om nøgne omstreifere, der ikke vidste, hvorledes de skulde tiltale hvide folk. Gisborne lo og bad ham gaa, og Abdul Gafar trak sig knurrende tilbage. Senere ud paa natten fandt han leilighed til at staa op og prygle sin trettenaarsgamle datter. Ingen fik grunden at vide, men Gisborne hørte skrigene.

De følgende dage kom og forsvandt Mowgli som en skygge. Han havde slaaet sig selv og sin vilde husholdning ned tæt ved bungalowen, men i udkanten af *rukhen*, hvor Gisborne ofte saa ham sidde i de maanelyse nætter, naar han gik ud paa verandaen for at trække frisk luft; — enten støttede han panden mod knæerne eller laa langsmed en gren, trykket tæt op til den som et andet natligt dyr. Derfra pleiede saa Mowgli at hilse paa ham og ønske ham en rolig nat, eller han kom ned og fortalte de vidunderligste historier om dyrenes liv i *rukhen*. Engang gik han ind i staldene og saa paa hestene med dyb interesse.

„Dette," sagde Abdul Gafar betydningsfuldt, „er et sikkert tegn paa, at han en vakker dag stjæler en af dem. Naar han nu engang bor her, hvorfor lægger han sig saa ikke efter et ærligt levebrød? — Men nei, han vandrer frem og tilbage som en løs kamel, fordreier hovederne paa taaber og aabner de uforstandiges læber til letsindighed."

Desuden pleiede Abdul Gafar at give Mowgli strenge befalinger, naar de mødtes, bød ham at hente vand og ribbe fugl, og Mowgli adlød med en ligeglad latter.

„Han er af ingen kaste," sagde da Abdul Gafar. „Han gjør, hvad-

somhelst en ber ham om. Pas bare paa, sahib, at han ikke gjør for meget. En slange bliver en slange, og en jungel-omstreifer en tyv til sin dødsdag."

„Ti stille," sagde Gisborne. „Jeg gir dig lov til at revse din egen husstand, naar det kan løbe af uden altfor megen støi, fordi jeg kjender din natur og dine skikke. Men du kjender ikke mine. Manden er uden tvil lidt sindssyg."

„Jo da! — Svært lidet sindssyg er *han*," sagde Abdul Gafar. „Men vi faar se, hvad enden blir."

Nogle dage efter nødte Gisbornes forretninger ham til at opholde sig tre dage i *rukhen*. Abdul Gafar, som var gammel og tyk, blev hjemme. Han likte ikke at tage ind til skovvogterne, og havde desuden stor tilbøielighed til i sin herres navn at forlange afgifter af korn, olie og melk fra dem, der havde liden raad til den slags godgjørenhed. — Gisborne red afsted ved daggry, ærgerlig over, at hans skovmand ikke var ved verandaen for at ledsage ham. Han likte ham, likte hans styrke, hurtighed og lydløshed, hans aabne smil, den fuldstændige uvidenhed om almindelig skik og brug og de barnlige historier, han pleiede at fortælle om de vilde dyr i *rukhen*, historier, som Gisborne nu troede. Efter en times ridt gjennem buskadset, hørte han en svag raslen bag sig og saa Mowgli følge lige efter.

„Vi har et godt tre dages arbeide for os," sagde Gisborne, „blandt de nye træer."

„Det er godt," sagde Mowgli. „En skal altid beskytte de unge træer. De danner snart en hel tykning, hvis bare dyrene lader dem være i fred. Vi maa faa vildsvinene bort igjen."

„*Igjen*? Hvorledes? — Gisborne smilede.

„Aa, de rodede op jorden og brugte hugtænderne paa de unge *sal*-træer igaaraftes, og jeg jagede dem derfor bort da. Det er grunden til, at jeg ikke var ved verandaen imorges. Men svinene skulde i det hele taget ikke være paa denne side af *rukhen*. Vi maa se at holde dem nedenfor Kenye-flodens udspring."

„Hvis et menneske kunde styre skyerne, saa var han kanske istand til det ogsaa. Men Mowgli, naar du, som det synes, er hyrde i *rukhen* uden løn eller vinding —"

„Det er sahibens *rukh*," sagde Mowgli og saa hurtig op paa ham. Gisborne nikkede takkende og fortsatte: „Vilde det saa ikke være bedre at arbeide for betaling for regjeringen? Naar man har tjent rigtig længe, faar man pension."

(Forts.).

Menneskehedens literære udviklingshistorie.

(Efter en artikel af D. F. Hannigan i „*Westminster Rev.*“).

Den franske sociolog Ch. Letourneau, hvis bog „Moralens oprindelse og udvikling“ for nogle aar siden udkom i dansk oversættelse, har iaar udgivet et arbeide, der behandler literaturens udvikling*). I „*Westminster Review*“ for april findes et resumé af denne bog, hvoraf vi gjør nogle uddrag.

Literaturen har samme oprindelse som alle andre livsfænomener. Vore aandelige indtryk, sindsbevægelser, viljesytringer og drifter, ja endog tanker har som fysisk underlag og grund de molekulære vibrationer af visse nerveceller. Det er unødvendigt at eftergaa den proces, hvorved vor hjerne af nerve-irritationer skaber sanseformemmelser og tanker. Det faar være nok at sige, at den moderne videnskab med en for alle praktiske endemaal tilstrækkelig klarhed har godtgjort sjælens materielle undergrund (*the physical basis af mind*). De høiest udviklede af de lavere dyr og de lavest staaende mennesker har i aandelig henseende overmaade meget tilfælles. En hottentot er paa mange punkter en papegøie underlegen.

Smags- og lugt-fornemmelser er ikke saa sterke og varige som høre- og synsindtryk. Disse sidste sansninger kan da betegnes som intellektuelle, — de giver vor aand evnen til at fornemme den ydre verdens fænomener. Ved hukommelsens hjælp kan vi let mane frem igjen indtrykkene af, hvad vi har hørt eller seet, og vi kan ad kunstig — eller rettere sagt kunstnerisk — vei gjenfrembringe vore indtryk og skabe nye sansebilleder ved linjer, farver eller lyd. Her har vi oprindelsen til al literatur og kunst.

Den primitive kunst, der er fælles for mennesket og mange af de lavere dyr, er mimisk dans. Det første menneske var et dansende dyr, og musik i en eller anden form blev snart et fast akkompagnement til dansen. Literatur og bildende kunst er senere udviklinger.

Hos fuglene finder vi de første begyndelser til kunst; thi de baade synger og danser, og staar saaledes i kunstnerisk henseende omtrent paa samme standpunkt som de vilde. Det er ved sproget, at mennesket væsentlig adskiller sig fra de andre dyr.

Nu ved vi jo, at de gamle teorier om sprogets overnaturlige oprindelse forlængst er tilintetgjorte. Et skrig, et udbrud er blot en reflexbevægelse, og de første menneskers tale bestod sandsynligvis af blotte skrig og udraab; det var aabenbart et forsøg paa at efterligne visse lyd

*) *L'Evolution Littéraire dans les Diverses Races Humaines.* Paris 1891.

ved et slags onomatopoiesi. Det menneskelige sprog er fremkommet som resultat af denne efterligning. Akcent, klangpræg og forbindelse af artikulerede ord er selvfølgelig først udviklet senere. Samfundsliv, sympatier og antipatier forklarer delvis de civiliserede sprogs lyd og former. Særkjendet for de primitive sprog er fattigdom paa ord og usikkerhed i ordenes betydning. Enstavelses-sprogene maa have bestaaet af et uhyre begrænset antal af lyd, hvoraf enhver skulde udtrykke og give et af den primitive vildes grove uklare indtryk eller tanker. I vore dage er Australiens, Amerikas og Afrikas vilde kommen over enstavelsesstadiet og har naaet det polysyntetiske, agglutinerende udviklingstrin i sproget, hvor flere ord sammensættes til et enkelt; hvilket ofte ogsaa medfører mangel paa klarhed. Tasmanierne havde saaledes efter en reisendes beretning ord for de forskjellige slags træer, men ikke noget abstrakt ord for „træ“. Australerne synes ikke at eie udtryk for begreber som „retfærdighed“ eller „forbrydelse“. De amerikanske indianere har ingen ord for „tid“, „rum“, „substans“.

Der er en vis lighed mellem et barns og en vilds sprog. Barnet skriger, ja endog synger, før det har lært at tale. Barnet og den vilde har den samme tilbøielighed til at anse ydre gjenstande for levende og opfatte aandelige billeder af aandelige fænomener som fantastiske eller overnaturlige væsener. Vi har hørt fortælle, at en liden pige ikke vilde plukke blomster, fordi hun var bange for at gjøre dem ondt. Det er en ganske poetisk tanke — en Wordsworth værdig, men der er megen sandsynlighed for, at en indfødt i Central-Afrika ogsaa vilde falde paa den. De vildes literatur er da ogsaa blot en samling barnagtige og irrationale forestillinger — en uudviklet forstands vage og famlende forsøg.

Literaturens udvikling er paa det nøieste knyttet til samfundsforholdene. Den tidligste form af samfundet var ikke familien i moderne forstand; men klanen, en liden gruppe individer, hvis interesser var strengt underordnede stammens. I sin første begyndelse er da literatur og kunst udtrykket for klanens eller det lille samfunds forenede liv. De vildes krigsdans f. ex. tager saaledes hele stammen del i. Paa dette udviklingstrin er der ikke plads for individualiteten.

Menneskeslegten kan med hensyn paa den literære udviklings historie inddeles i en sort, gul og hvid race.

Negerracernes literatur er temmelig righoldig, — under negerracerne er indbefattet: australer, papuaner og afrikanske negre. Australerne befinder sig endnu paa klansstadiet. Deres sprog er meget ufuldkomment og savner ord for abstrakte begreber. Deres danse er en efterligning af kænguruens bevægelser, og de synger paa en vild, usammenhængende maade. Der er to eller tre noter, som de gjentager i et væk. Disse sange fortæller om

kjærlighed, jagt eller krig. Rim faar de i mange tilfælde frem ved at gjentage den samme linje f. ex.:

„Ne popila raina pogana
Ne popila raina pogana
Ne popila raina pogana."

Disse ords mening har liden betydning for sangeren; det væsentligste er, at de lyder vel i hans øren. Sang blandt australerne ledsages ikke nødvendigvis af dans, men de danser aldrig uden at akkompagneres af en eller anden slags sang. Mænd og kvinder danser sjelden sammen hos disse vilde. Kvinderne danser, naar der er hændt et eller andet i deres daglige liv; mændenes dans derimod betragtes som en mere betydningsfuld funktion; den er en efterligning af dyrenes bevægelser.

Papuanerne indtager et noget høiere standpunkt. De har et vist talent for tegning, en kunst australerne er ganske ukyndige i. De skjærer figurer ud i barken af trær, forestillende slanger, krokodiller og ofte obskøne gjenstande, der synes at hænge sammen med fallusdyrkelsen. Deres dans ligner australernes. I Ny-Guinea kan alene mændene tage del i de nationale danse. Disse danse maa siges at besidde en vis literær karakter, da de altid er udtryksfulde og fremstiller en eller anden i stammens øine betydningsfuld begivenhed. I Ny-kaledonien fremstiller dansene de forskjellige stadier af markarbeidets udvikling. Indbyggerne paa Ny-Hebriderne forfærdiger træpauker, hvormed deres kvinder slaar takt til dansen. Blandt Ny-kaledonierne bruges bambusrør til dette. Disse sidste besidder større fantasi end de andre papuanere. Melkeveien er for dem „himlens flod". En af dem sagde engang til en missionær: „Du taler som en bæk."

Hottentotterne har en slags vild opera-musik af den mest primitive type, orkestret bestaar af siv, der skal frembringe lyd som et harmonium. De har to slags sang, hellig og verdslig, og staar endnu paa det trin af oprindelig animisme, hvor sten og stok dyrkes som guddomme.

Blandt negrene i Kongo er dans en blot og bar moro, og musik og sang er bare akkompagnement til dansen. Den blotte lyd af „tom-tom'en" kan gjøre dem rent vanvittige, og da styrter de sig rundt og danser med vilde gestus som vanvittige.

Negerne i det øvrige Afrika har en klasse sangere eller digtere, hvis bestilling det er at synge sine kongers pris. Denne klasse mennesker kaldes „grioter". De udgjør ofte en del af de vildes aristokrati og nyder særegne vigtige forrettigheder. I det foreliggende verk gives nogle exempler paa disse poeters frembringelser, der viser et vist grovt literært instinkt.

Den anden del af verket behandler de gule racers literatur: polynesierne, de amerikanske indianere, aztekerne i Mexico og inkaerne i Peru,

mongolerne, hvortil er henregnet eskimoerne, kinêserne og japaneserne. Interessantest er det at læse om kinesisk literatur*). Ved at tvinge kunsten ind under pedantiske reglers herredømme synes kineserne at have dræbt al originalitet. De har ingen idé om „kunsten for kunstens egen skyld". Hvert kinesisk drama maa have en moral, og literaturens hovedformaal sættes i fremstillingen af regler for god tone. Fra den kinesiske prosa „udstrømmer der", siger Letourneau, „en inderlig kjedsommelighedens duft, indeholdende i ligelig blanding alle barbarismens, pedanteriets og banalitetens elementer. Det er en literatur for gamle folk, hvis aandskraft er i nedgang."

Tilslut behandler han udførlig det gamle Ægyptens, Grækenlands, Roms, Assyriens, Indiens, Arabiens og jødernes literatur. Han erklærer, at den eneste perle i den assyriske literatur er den berømte Istar-legende, der kan have inspireret Homer; thi utvilsomt var den assyriske Venus en tidligere skabning end den græske kjærlighedsgudinde. Om araberne siger han, at den før-islamske periode i deres literatur er af en friere fantasifuld karakter end den, som fulgte paa Muhamed. Profeten hadede poesi, og hans lære er med al sin sande ophøiethed dog for ubøielig og dogmatisk. Om jøderne har Letourneau ikke stort andet at sige, end at de var aandelige slaver.**)

I sit slutningskapitel taler han om „fremtidens literatur" og gjør opmerksom paa, at der findes en vis sammenhæng mellem literaturens og samfundets skjæbne. Naar et folk degenererer, gjør dets literatur det ogsaa. En blot og bar formel fuldkommenhed kan ikke hindre literaturens dekadence, og her ligger visselig en af den moderne franske literaturs farer. Letourneau dadler realisterne, fordi de dvæler for meget ved den smudsige side af livet. — Hans fortjeneste er, at han har lært os at betragte literaturen ikke som en samling af mesterverker, men som det sande udtryk for menneskets aandelige liv og ideale længsler.

---

*) „*Kringsjaa*" har i 4de og 5te hefte af dette bind en artikel af E. Chavannes om den kinesiske literaturs samfundsopdragende rolle. Letourneau synes neppe at yde kinesernes standpunkt eller frembringelser i literaturen retfærdighed. Indtrykket af mange af deres digte er dog netop af et poetisk og ungdommeligt folk.

**) Heller ikke mod Muhammed og jøderne synes Letourneau retfærdig. Koranen er netop en poetisk bog, fuld af glødende fantasi og digteriske syner og udtryk. Og det er vanskelig at vide, hvad stor og gribende literatur er, om ikke jødernes salmer og profetier er at henregne blandt det bedste.

George Eliot.

1819—1880.

(Af *H. Tambs Lyche*).

IV.

Det var med en samlig af tre helt beskedent anlagte, men yderst samvittighedsfuldt og ærgjerrig udførte kortere fortællinger under fællestitlen *Scenes from clerical life — scener fra geistlighedens liv*, — at hun debuterte. Objektivt, men sympatetisk søger hun her at skildre det dybere og friere liv, der endnu pulserede om den gamle tros altere. Saaledes anslog hun strax grundtonen i sin hele literære produktion. — Formelt og intellektuelt stod hun jo selv ganske udenfor det liv, hun skildred, saa helt udenfor det, at hun kunde vise det fuldkommen retfærdighed, at der ingen bitterhed eller modsigelseslyst ulmed i hende, medens hun samtidig ved sympati og egen moralske og religiøse følelse droges mod det centrale og dybeste i sine karakterer. Hun forstod dem. Gjennem smaalighed, overfladiske former og megen absurditet saa hun ned i det dybe alvor, den sjælens trang, nød og higen, den længsel mod lys og ret, som finder luft og udtryk i enhver form af tro eller religion. Fordringsløse som disse fortællinger var, gjorde de derfor strax et dybt indtryk inden den dannede verden. Dickens var blandt de første til at anerkjende den geniets kraft, der præged de enkle linjer og de prosaiske, ligefremme sider. Den dybe forstaaelse virked som en aabenbaring, og den varme sympati baned vei til læserens hjerte. Her var klarhed og mildhed paa en gang. Hun minded om Walt Whitmans difinition af en digter: en der blot kaster som klart, mildt, varmt sollys omkring den ting eller person, han skildrer, saa den bliver staaende for os distinkt, forklaret og afsløret med alle sine feil og skrøbeligheder, men og badet i sympatiens varme lys.

Det var et helt nyt felt, hun havde fundet. Ingen havde drømt, at der fandtes saa megen romantik, heroisme og sjælsstorhed omkring disse sekteriske kapeller i baggaderne eller de gamle, aandelig tilstøvede kirker udover landsbygden. Det var første gang dette liv fandt en forstaaelsesfuld og sympatetisk skildrer, og originaliteten og den skarpe individualitet var lige fremtrædende i synspunkt og behandling som i valget af stof. Det var en ny røst i literaturen og en der aabenbart sad inde med store forraad af magt og rigdom. — Religionen selv løsrev sig allerede her fra former og fraser og slog en imøde som en stor og mægtig aand og magt, for hvilke selv tvileren maatte bøie sig respektfuld i erkjendelse af, at den indeholder mere, end han havde tænkt.

Af de tre fortællinger var vel „Jeannettes anger" den mest gribende og sterkest skrevne. — Til syvende og sidst maa dog en kunstner maales efter den evne, han besidder til at røre og bevæge sine medmennesker dybt og sterkt, være det sig ved følelser, ved store tanker eller ved begge i forening. Saaledes dømt maatte de tre fortællinger nødvendigvis sættes høit. At læse Jeannettes triste, men reelt virkende historie med dens kamp, anger og seire, uden at ens eget sind sættes i dyb og heftig bevægelse og mange tanker vækkes, det tror jeg er umuligt for et normalt menneske. Dog var de benyttede midler saa enkle og det hele saa simpelt og fordringsløst uden spor af effektjageri eller nervøse forsøg paa at være interessant, kunstnerisk eller dybsindig, — blot ligefremt fortalte skildringer af personer og forhold af den art, som man daglig kunde møde i hver by eller landsby i England; kun at hun i disse vanlige ting saa *dybt*, saa tilbunds, baade med den udviklede aands forstaaelse og det ømme kvindehjertes sympati, og at hun var istand til at puste livets aande ind i alle disse personer, saa de leved sit eget liv uafhængig af forfatterinden og traadte selvstændig frem fra bogens blade. Det var fine psykologiske skildringer, sjæls- og sindsstudier, udarbeidede i et ligefremt, roligt sprog, — skildringer af moderne, men som oftest helt dagligdagse og normale mennesker, med al deres sammensathed og indre brydninger — og som saadanne staar de vel endnu blandt det mest fuldkomne, vi eier af den art. De russiske forfattere har særlig lagt sig efter syge sinds og abnorme sindsstemningers psykologiske analyse, George Eliot har anvendt den samme analyse med lige saa stor dygtighed og grundighed paa normale, friske mennesker.

Samtlige personer var her som i alle hendes tidligere noveller helt dagligdagse karakterer, uden noget af besynderlig interesse ved dem, og dog forstaar hun at holde os fængslet over deres livs historie, — ogsaa *det* bevæger sig mellem evigheder og mystiske magter og undre. Saaledes siger hun selv om en af dem:

„Pastor Amos Barton, hvis triste skjæbne jeg har paataget mig at skildre, var, som læseren vil se, hverken nogen ideal personlighed eller noget undtagelsesmenneske . . . . en mand uden heroiske dyder og uden nogen last eller synd skjult i sit bryst, uden den ringeste hemmelighedsfuldhed om sit liv, — tydeligvis et fuldstændigt gjennemsnitsmenneske . . . Men disse gjennemsnitsmennesker, som udgjør i hvert fald de fire femtedele af jordens befolkning, bærer ogsaa paa det, vi kalder samvittighed, og har følt det guddommelige kald og den dybe trang til at vælge den smertefulde, tornestrøede vei, som heder „det rette"; de har sine sorger, hvorom der aldrig tales, sine kors, som de bærer i heroisk stilhed, og de

har sine dybe, hellige glæder; de har kanske følt en moders eller faders glæde og ansvar og har grædt over sine døde . . . Deres trange, monotone existence bliver i sig selv en tragedie af dybeste interesse, naar vi sammenligner den med den menneskelige naturs herlige muligheder.“

Efter den lykke, disse tre fortællinger gjorde*), fik hun mod til at tage fat paa et større arbeide, novellen *Adam Bede*, der strax grundfæstede hendes ry, og er forblevet hendes mest populære bog, kanske den eneste, om hvilken dette udtryk lader sig benytte; thi hendes arbeider hører ikke til den letlæste sommereftermiddags art af literatur, der vinder dagens popularitet; de er for tunge, for solide og indholdsrige for den læser, der væsentlig søger blot et par timers hvile og adspredelse over en bog. — *Adam Bede* er et stykke lyslevende engelsk landsbyliv med et intenst drama handlet i dets midte, og interessen samlende sig væsentlig om personernes indre strid mellem ret og pligt paa den ene side og fristelse og egen lykke paa den anden. Natur og mennesker staar saa levende for os, og forfatterinden har lagt saa meget af sin egen forstaaelse og kjærlighed over det hele, at vi formelig vindes for dette halvt gammeldagse, underlige, fornuftige England med sine fede, dybgrønne enge, renslige bondegaarde og evindelige tornehække, med sine stille søndage og flegmatiske omend samtidig helt lystige mennesker, — *merry old England.*

Saavel i landsbytømmermanden Adam Bede, som i den lille, kvindelige methodistprædikant, Dina Morris, har vi faaet to glimrende karakterskildringer, — personer af hendes egen skabelse, der vil leve sit friske, kjække, selvstændige liv længe efter, at vi alle er væk og glemt. Næsten lige interessant og lige levende er stakkels Hetty med sin saa helt forskjellige natur og personlighed.

Vi møder allerede i Adam Bede, i skildringen af denne lille vakre, forfængelige Hetty en idé, hvortil forfatterinden ofte vender tilbage. Det er livets kontinuitet, dets lighed med en strøm, — tilstedeværelsen af en art moralsk tyngdekraft, der griber fat paa hver handling og hver tanke i os og enten drager os nedover ved dem eller skyver os opover. Den bitre elendighedens vei, der ender i mørke, graad og tænders gnidsel, *begynder* som en bred, sollys, lokkende alfarvei, ind paa hvilken den ubetænksomme slentrer saa let uden at have videre ondt i sinde. Men er han engang

*) Der rasede en tid en ganske heftig strid angaaende den anonyme forfatters personlighed og kjøn. Dickens holdt paa, at George Eliot var en kvinde, andre, at det var en mand; én fremragende kritiker kom til det resultat, at forfatteren forened, som de store genier altid gjør, mandlige og kvindelige egenskaber. En vis hr. Seggins blev i „*Times*“ offentlig tillagt forfatterskabet og gjorde endog selv krav paa det.

kommen ind paa den, saa er han i de onde magters vold, — videre og videre trækker de ham frem, — videre og videre maa han da, selv efter at veien er blevet trang og tung og styg og han ønsker sig væk fra den, — videre og videre, til han er evig fortabt.

Saa gaar det Hetty. Hendes første skridt paa den farlige vei skyldes blot det varme, bankende blod og den forfængelighed og tankeløshed, hvormed naturen har udstyret hende. Men engang der, glider hun videre og videre uden længer at kunne stanse eller vende om; hvert videre skridt er i sig selv saa ubetydeligt og synes saa let at gjøre om; men tilsammen lægger de snart det umulige mellem hende og tilbagevenden.

I et af hendes hovedverker *Romola*, hvor hun har forladt dagens engelske smaastadsliv og valgt Florents i Savanarolas og Michel Angelos dage som milieu for sin historie og dens karakterer, udgjør dette en af bogens ledende tanker og er glimrende udarbeidet. — *Tito Melema* møder vi her først som en vakker, indtagende, livsglad yngling. Der er intet ondt i ham. Han er elskværdig og af et lyst, optimistisk og poetisk temperament. Overalt spreder han lys, glæde og livslyst om sig. Han vil alle mennesker vel (saalænge deres og hans eget vel aldrig er kommen i strid), er venlig og forekommende og derfor alles yndling. Der er blot ét svagt punkt i den ellers virkelig vakre karakter. Han mangler samvittighed, mangler den sterke pligtfølelse, den etiske loyalitet mod ret og nobelhed. Lys og lykke er hans guder, til hvem han ofrer takkeoffere. Han foretrækker altid, hvad *let* er, for hvad *ret* er. Saalænge livet flyder stilt og jevnt for ham, og han intet *valg* stilles, saalænge gaar alt godt og vel; men anderledes, naar han staar paa „veiens skille". Han har ingen lyst til at gjøre uret; tvertom, han er idealist til fingerspidsene, elsker alt hvad lyst og skjønt er og derfor ogsaa alt godt og ret, — og vil ogsaa helst *leve* i dette, saalænge det intet videre koster.

Men saa staar han pludselig en dag — den slags ting kommer pludselig og uforvarende — paa „veiens skille". *Der* gaar den brede, deilige, sollyse alfarvei, hvor der glimter af lys og kjærlighed mellem grønne træer; koster intet at gaa der; bare at *glemme* en pligt eller to, lade være at gjøre et par ting, som kanske idealt seet burde være gjort; men gjøres de, saa vender man den lyse vei ryggen og slaar ind paa den bratte, tunge, stygge, mørke fjeldsti, der fører op i pligternes golde fjeldørken. Det rette og det lette staar for en gangs skyld mod hinanden, som de vel en eller mange gange gjør i hvert liv. Og saa strider han en kort strid, for han er en bra mand og har en liden, fin, men svagelig samvittighed; allerhelst vilde han gaa begge veie paa en gang; det er saa kjedelig dette at maatte vælge; det er ikke pent af forsynet at stille en ideel natur, der gjerne vil

gjøre det rette, naar det bare er nogenlunde let, overfor slige vanskeligheder; — striden er ikke lang; det er jo saa lidet det gjelder; der er ikke tale om at begaa nogen synd; langtfra; ikke om at *gjøre* nogen verdens ting, bare om midlertidig — rent midlertidigt, til en bedre leilighed — at glemme og udsætte med et ækelt, ubehageligt krav, som desuden *ingen andre ved noget om*. Ikke et eneste menneske vil vide eller kunne mistænke, at han har gjort noget galt, noget ondt, har sveget en bra mands pligt og ideal. Det bliver hans hemmelighed. Og det er jo bare midlertidigt; saa snart som muligt vil han tage alvorlig fat paa den forsømte pligt og gjøre alle rimelige krav fyldest. Men idag maa han virkelig faa lov til at sole sig paa lykkens veie og *leve*. Man kan da ikke være forpligtet til at ofre sig saa helt og holdent for andre heller! Man har da vel krav paa selv at faa leve ogsaa! — Og saa gaar han plystrende og glad ind paa den farlige, lokkende vei. — Der sker intet. Lykken vedbliver at smile paa ham, alt begunstiger ham; ingen mistænker ham for noget galt; han prises og lovsynges som en prægtig ung mand. Og hans egen lille samvittighed vugges isøvn og forstyrrer ham ikke. Han er en lykkelig mand, *Tito Melema*.

Men hans handling — eller ikke-handling — er slynget ud i livet, og dets kræfter har taget fat paa den. Dens naturlige følger er ikke til at undgaa. Stilt og lydløst hober de sig op om ham. Han hverken ser eller føler, at noget saadant gaar for sig: det er, som omgaves han af et naturens hemmeligt politi, der vaager over hvert skridt han tager, noterer sig alt, narrer ham med sig og blot venter paa at faa alle beviser ihænde for at lægge den arresterende haand paa hans skulder og sige: „du er *vor* mand, Tito Melema!“ — Han ser intet; men læseren faar følge denne ophobning af den første handlings naturlige følger fremover siderne. Der kommer ingen ydre katastrofer, ingen lykkens omskiftelser; solen skinner lige varmt, og Tito naar alle sine ønskers maal, selv at vinde den ranke, vakre Romolas hjerte og haand. — Men veien begynder dog snart at blive trangere og vanskeligere. Følgerne af den første handling møder ham som nye, deraf resulterende vanskeligheder. For at komme forbi disse — og uden at han kommer forbi dem, er den første usselhed forspildt — maa han atter gaa lidt tilside fra ret, pligt og ære, ofre et par principer til, give sjæl og samvittighed en ny sovedrik. Men engang forbi dem paa denne maade, lægger den nye usselhed sig til den gamle og resulterer ved samvirken med alle livets kræfter i endnu større vanskeligheder paa hans vei. Atter maa han forbi med nedværdigelse, ydmygelse og sjælsforlis, og efterhaanden endog ved udvortes handlinger, der vilde blive farlige, ifald deres sande natur blev opdaget. — For hver gang han saaledes møder følgerne

af sine egne usselheder, bliver *han* svagere i modstandsevne og *de* sterkere. Vi kjender snart ikke den lyse, vakre, livsfriske Tito igjen. Han er blevet styg og ussel af sjæl, ligefrem ond. Han har strakt vaaben i livskampen, har givet sig det onde i vold, og dette er gaaet ham i blodet. Han kan gjøre ting, som han før vilde anseet utænkelige, som han vilde fordømt i de strengeste og oprigtigste ordelag.

Stadig bedre gaar det for ham i det ydre, medens hans sjæl dør hen tomme for tomme af en ondskabens og usselhedens koldbrand. Omsider er følgerne af hans retsbrud blevet saa talrige, at de staar om ham som en truende hær. Det bliver hans daglige hverv at holde sig dem fra døren. Han er villig til at ofre hvadsomhelst nu, begaa hvad nedrighed, ja hvad forbrydelse somhelst, for at komme vanskelighederne forbi og undgaa den opdagelse, som han, længe før der er grund dertil, begynder at frygte. Samvittigheden, som er blevet hærdet med sovedrik og irriteret af den, vaagner som en frygt og gru for at plage og martre ham. — Endelig kommer den aabent udtalte mistanke, som han jo *maa* værge sig mod. Han er blevet hærdet nu og lyver sig fri uden betænkelighed, selv et mord falder ham ikke længer svært, naar det gjælder at redde den skygge af lykke, der endnu staar ham tilbage. — Tilsidst gaar han der skjælvende for opdagelse og afsløring. Hans hustru gjennemskuer og foragter ham; han ser endog sin egen vammelhed, og det gjør ham end mere ond og bitter. Endog de vakre ansigtstræk præges af det indre fald og faar et vildt, brutalt udtryk. Alt, hvad der var af værd i ham, er forlængst dødt, da endelig den arresterende haand lægges paa hans skulder og naturen visker ham ud af livet, som et barn visker ud en talsum paa sin tavle.

Men ikke alene over ham selv falder følgerne af hans usselhed og feil. Menneskene er solidariske. Den ene lider for den andens ondskab, som den følgende generation maa betale i sygelighed for den nulevendes synder. Titos helt uskyldige hustru, der havde fortjent saa mange gange bedre, maa lide for hans daarlighed. Han synder, og hun straffes og bliver ulykkelig derfor. Naturen er slig; det er først paa lang afstand, vi ser de store linjer, der aabenbarer retfærdigheden. Han soler sig længe i lykken, medens hun skjæmmes og græmmes for ham. — Ogsaa til hende kommer det store valg, og kommer takket være mandens feiltrin i tifold vanskelig form; men fordi hun har den rene og sterke vilje seirer hun, — og Romola, hvem vi mødte som ung, skyldløs pige, voxer gjennem al denne uforskyldte strid og lidelse til en kvinde, der gjør hele livet om sig til et tempel og virker paa læseren som en velsignelse og en manen.

Mellem *Adam Bede* og Romola kom der en række omhyggelig udførte noveller hentede fra tidens liv i England. Det er ikke her muligt mere end i al korthed at omtale den herskende tanke i den største af disse, — skjønt en og hver af dem har sit fuldlødige værd og sin dybe tankerigdom.

Lajos Kossuth.

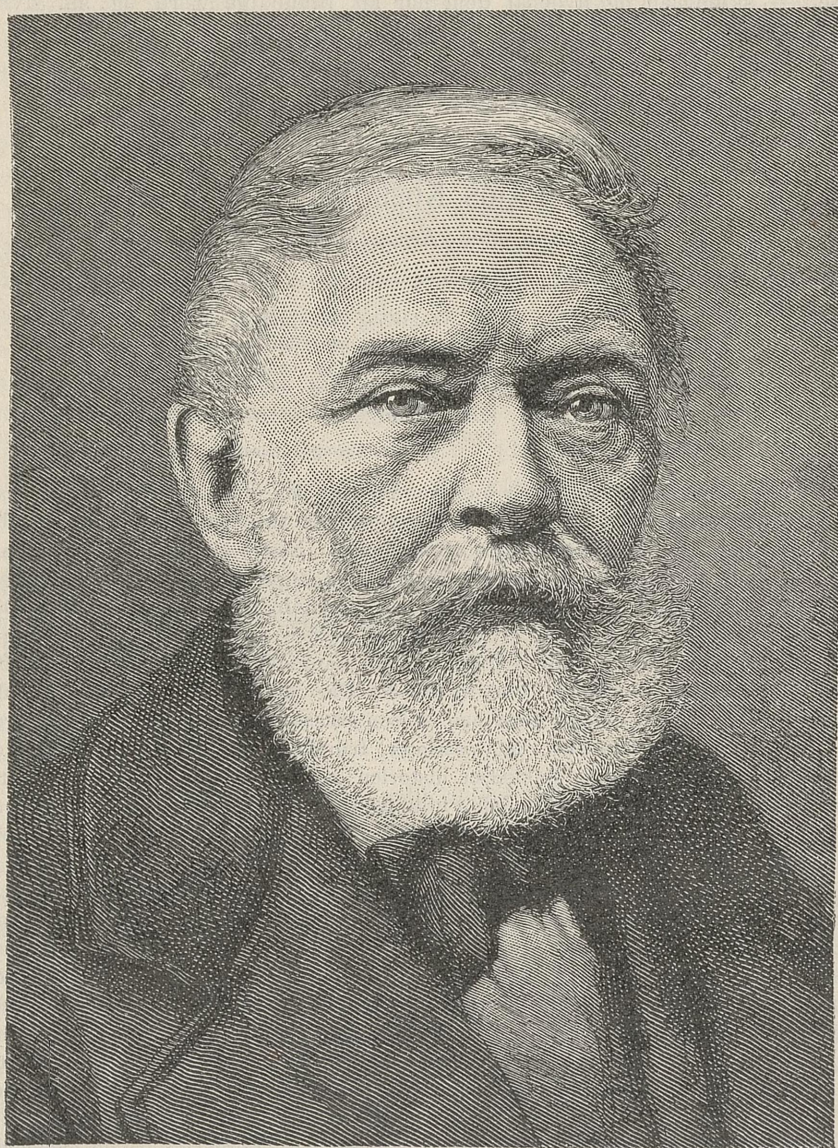
(Væsentlig efter „*Review of Reviews*“).

„Skulde jeg vælge mig en plads blandt naturens fysiske kræfter, saa vilde jeg vælge at være duggen, der falder stille og uænset over den hele jord og trampes hensynsløst under fødder, men som dog evigt velsigner, forfrisker og fornyer alle livets former.“

(*Kossuth* i de sidste aar af hans liv).

Vort aarhundrede har været merkværdig rigt paa store og ædle mænd, paa virkelige helteskikkelser. Vi ser og paaskjønner det først nu, da de omtrent alle har draget bort og ingen efterfølgere efterladt sig. Neppe vil man i hele verdenshistorien finde et andet hundreaar saa fuldt af høi begavelse, stort, ædelt og ideelt liv, herlig strid, mægtige haab og idealer og betydningsfulde forandringer. Det har været et *stort aarhundrede*. I literaturens verden har vi havt Göthe, Hugo, Carlyle, Browning, George Eliot, Ibsen og en mangfoldighed af andre. I videnskab og tænkning behøver vi blot at mindes Darwin, Spencer, Huxley, Tyndall. Endelig har der været en hel liden hær af den klasse af mænd, der altid indtager de første pladse i verdenshistorien, patrioter, frihedshelte og folkeførere. Der er Garibaldi, en af de nobleste skikkelser historien har at vise, Mazzini, helgenpolitikeren, Garrison, Lincoln og Wendell Phillipps i Amerika, negerracens forsvarere og befriere, Herzen, Ledru Rollin, Louis Blanc og mange andre, der lige fuldt fortjener at nævnes.

Det er da blandt disse sidste, at Lajos Kossuth hører hjemme. Han har været for Ungarn, hvad Kosciusko var for Polen, Garibaldi og Mazzini for Italien og Abd-el-Kadr paa sin vis for Algier. Han var nær blevet for sit fædreland, hvad Washington blev for de Forenede Stater. Som den sidste var han sit lands fører og høvding i en fortvilet kamp for frihed og uafhængighed, for national existence, mod det større rige, der herskede over det. Kampen førtes af nogenlunde samme motiver, med samme maal og med lige tapperhed og udholdenhed; men Kossuth og hans landsmænd bukkede under for en stadig voxende overmagt, saavelsom for uenighed, oprør og forræderi inden egne rækker, medens Washington seirede. Kun det endelige held skiller de to helteskikkelser ad. Forøvrigt havde mændene og deres kamp saa meget tilfælles, at det var naturligt nok, at Kossuth i Amerika blev omfattet med en beundring og sympati, som ingen anden europæer, ganske som var han en af deres egne.

Lajos Kossuth.

Kossuth var 92 aar gammel, da han døde i Turin, hvor han i mange aar havde levet i al stilhed. Han overlevede sin storhedstid med mange aar. Hans virkelig historiske arbeide var afsluttet — og afsluttet med fuldstændigt nederlag — i 1850. Siden den tid har han dog et par gange grebet afgjørende ind i begivenhedernes gang, saaledes skyldtes Krimkrigen i væsentlig grad hans agitation og anstrengelser.

„Mit stamtræ," pleiede Kossuth at sige, „er som et galge-træ med en af mine forfædre hængende fra hver gren." Mellem aarene 1597 og 1775 stod nemlig sytten af hans forfædre anklaget for høiforræderi mod den østerrigske regjering i landet. En god familje altsaa at komme af for en mand, der skulde reise oprørsfanen mod Habsburgerne og søge at organisere et uafhængigt Ungarn. Manden selv var en egte madsjar: ridderlig, poetisk-romantisk, sværmende, idealistisk, veltalende, høisindet, frihedsberuset, modig og dristig, stivnakket, bestemt og trodsig, umedgjørlig og ikke til at bevæge, naar hans parti engang var taget, men tillige fuld af blød mildhed og ømhed som en kvinde, — i det hele med meget af kvinden i sit temperament, hvad jo ogsaa gjælder om Mazzini og Garibaldi.

Som barn var han engang blevet straffet af sin fader, fordi denne mente, at han havde været ulydig, været med paa en leg, som var blevet ham forbudt. Faderen havde taget feil. Straffen var for Kossuth intet; men *uretfærdigheden* kunde han ikke taale. Han skulde „bede om forladelse", før han atter kunde tages til naade. Men „heller vil jeg sulte ihjæl, end bede om forladelse for noget, jeg aldrig har gjort," svarede den vordende oprører, da moderen søgte at faa ham til at være føielig. Det endte med, at faderen erkjendte sin feil og gav efter. Ved siden af denne bestemthed, trods (en ypperlig egenskab i og for sig) og ømme retsfølelse viste han ogsaa allerede da sin naturs anden side, mildheden og medlidenheden med alle, der led. Barnet gav bort, alt han kunde, lige til sin egen yderfrakke til en frysende kamerat.

Han var protestant og en alvorlig troende og kristen; men hans virkelige kirke var dog hverken Luthers eller Kalvins, men Ungarn. Patriotisme var hans religions form og udtryk, de ungarske nationalhelte hans helgener og madsjarernes strid gjennem tiderne hans hellige historie. Gud og Ungarn var paa det nøieste knyttet sammen i hans tanke og følelse.

Han var ualmindelig begavet, studerede lovkyndighed og havde allerede 21 aar gammel faaet ry for grundige kundskaber og merkeligt klarsyn. Som adelsmand kunde han strax indtage et sæde i distriktets repræsentative forsamling, hvor hans veltalenhed og aand øieblikkelig gjorde ham til en fremragende mand.

Han var i flere aar bestyrer af en adelig dames godser og fik derunder anledning til at lægge betydelig dygtighed i forskjellige retninger for dagen. Da saaledes bønderne i distriktet reiste sig mod den jordbesiddende adel i et oprør, der truede med at sprede sig videre, fik han dette dæmpet alene ved sin veltalenhed og aabenbare sympati og forstaaelse til begge sider. De uvidende bønder mente, at en epidemisk sygdom, der herjede deres hjem, skyldtes adelens forgiftning af drikkevandet. Han fik først bønderne beroliget og dernæst sygdommen stanset ved utrætteligt arbeide, under hvilket han stadig udsatte sig selv for smitte og livsfare.

Tredive aar gammel mødte Kossuth første gang i den ungarske lovgivende forsamling. Her optraadte han nærmest som bøndernes og smaafolkets talsmand overfor de store godseiere, der havde den keiserlige regjering bag sig. Han var

hele sit liv igjennem halvveis en socialist. Af Ungarns 13 millioner mennesker var dengang 11 millioner bønder, der dyrkede godseiernes jord paa yderst haarde og kuende vilkaar. Kossuth forsvarede reformer, der gik ud paa at skaffe bønderne anledning til selv at eie den jord, de dyrkede, og blive alle andre uretfærdige byrder kvit.

I den lovgivende forsamling var hans indflydelse liden; men han begyndte strax at udgive et blad i form af breve eller referater fra forsamlingen. Disse blev først litograferede; men da den østerrigske regjering forbød deres cirkulation som et brud paa presseloven, der gjorde det strafbart at trykke forsamlingens forhandlinger, omgik patrioterne dette ved at lade brevene afskrive i hundrevis af kopier og omsende som private breve, og da regjeringen ogsaa konfiskerede disse i posten, blev der leiet specielle kurerer til at ombringe dem til alle dele af landet, hvor de blev oplæst af landsbyernes og distrikternes ledende mænd og lidt efter lidt vakte den slumrende nationalfølelse og frihedstrang, samtidig som de gav den opvoxende bevægelse énhed i maal, plan og idéer.

I 1836 opløstes den lovgivende forsamling, hvorpaa regjeringen søgte at kvæle den frisindede og nationale bevægelse ved allehaande forfølgelser mod dens mænd, ved at afskaffe tale- og forsamlingsfrihed, ved massearrestationer etc. Folket forbitredes, men havde ingen anledning til at udtale sig. Kossuth begyndte da at udgive et nyt blad, indeholdende referater fra alle Ungarns kommuneraad, hvor mange djerve ord faldt. At bringe alle disse raad og deres mænd sammen i sit blad, var paa en maade at give Ungarn en ny lovgivende og debatterende folkeforsamling istedetfor den nys opløste. Saa i hvert fald opfattede regjeringen det. Den blev snart ræd dette arbeide, og da den ikke paa anden vis kunde stanse det, kastede den ophavsmanden i fængsel. Der sad han to aar, før han blev stillet for nogen ret og sendtes saa til en fæstning. Arrestationen var naturligvis en betydelig hjælp for den nationale sag. Den vakte den yderste forbitrelse og al forbitrelsens energi og enighed udover det hele land. De kommunale raad negtede omsider alle bevilgninger af penge og mandskab til hæren, indtil Kossuth og hans venner skulde blive sat paa fri fod, og da regjeringen trængte baade soldater og penge, maatte den tilsidst give efter, og Kossuth kom atter ud som fri mand efter at have siddet fire aar paa fæstningen.

Sin fængselstid havde han benyttet til at lære engelsk med saadant held, at da han senere gjestede Amerika henrev han store forsamlinger ved sin veltalenhed paa deres eget sprog, — noget blot ganske faa fremmede har magtet. Fængselslivet havde dog brudt hans helbred, saa han kom ud som en syg mand. Han overvandt imidlertid snart disse virkninger og begyndte saa i 1841 at udgive et dagblad som organ for den nationale og liberale bevægelse i Ungarn. Bladet var saa farligt i regjeringens øine, at den kjøbte eller bestak bladets eier til at opsige Kossuth som redaktør. Noget nyt blad fik han ikke tilladelse til at udgive. Men han stod ikke derfor raadløs. Tog man pennen fra ham, saa havde han dog tungen i behold.

Han gav sig strax til at drage om i landet paa agitationsreiser og dannede foreninger og selskaber, hvor han kom. Han forstod, at landet under enhver omstændighed trængte økonomisk og social udvikling, og kastede sig derfor med iver over dette arbeide. Hans foreninger og selskaber havde handelens og industriens ophjælp til maal. Sparebanker oprettedes ved hans initiativ saavelsom direkte handelsforbindelser med fremmede lande. Jernbanebygning ivrede han

ogsaa for. Alt opfattede regjeringen naturligvis som farlig agitation; thi alt hvad der støttede og gav vext til Ungarn, svækkede den. Som medlem af Pesths byraad kunde han ogsaa tale til det hele land. — Han var en helt rig mand, da han traadte ind i det offentlige liv; men pengene gik snart; thi han brugte frit af sin egen formue til at sætte igang alle de forskjellige landsnyttige foretagender, for hvilke han arbeidede; dog afslog han at modtage et stort gods, der blev tilbudt ham af en del liberale førere og rigmænd.

Frugterne af hans langvarige arbeide paa at vække og samle folket til en nation, viste sig i 1848, da den frihedsstrømning, der drog henover hele Europa, ogsaa naaede Østerrig og Ungarn og i det sidste land fandt en organiseret bevægelse, der strax vidste, hvad den vilde. Op til denne tid havde ikke Kossuth arbeidet mod den keiserlige regjering. Han ønskede blot den uafhængighed for sit fædreland, som det senere har faaet.

I 1847 valgtes han til medlem af den atter sammentrædende lovgivende forsamling. Han var nu blevet Ungarns naturlige fører. Ingen anden havde lidt og arbeidet for det som han, ingen anden besad hans glødende tro paa det og hans sterke og ømme kjærlighed til det. Da aaret 1848 med sit almindelige opbrud kom, gav han strax klar form til bevægelsens ønsker i Ungarn. Det gjaldt ikke mere end trykke- og talefrihed og en selvstændig, parlamentarisk regjering for landet under keiserens forsæde.

Disse reformer vedtoges enstemmig, og en deputation med Kossuth i spidsen sendtes til Wien for at faa keiserens sanktion. Wien var ogsaa i fuldt oprør og modtog Kossuth med begeistring som Ungarns befrier. Habsburgernes trone stod paa svage fødder. Kossuth fik audiens, og keiseren lovede at alt skulde blive indrømmet, ifald Wien blot blev bragt til ro. „Gjør hvad ret er mod mit fædreland," svarede Kossuth, „og jeg vil sørge for, at Wien er rolig." „Jeg fik deres løfte" — fortæller han selv videre — „og inden 24 timer var Wien rolig. Og — Gud er mit vidne — naar huset Habsburg endnu har en trone at opretholde, saa skyldes det mig." — Havde regjeringen holdt *sit* løfte og handlet aabent og ærlig, saa var alt gaaet godt og vel. Sanktionen blev givet og Kossuth vendte tilbage med den nye forfatning. Han dannede selv det første ungarske ministerium og indtraadte deri som finansminister, i hvilken egenskab han lagde overordentlig dygtighed og energi for dagen.

Men den østerrigske regjering havde blot givet efter i nødens stund; det viste sig at være deres hensigt at omgjøre alt saasnart som muligt. Den søgte paa alle vis at umuliggjøre den nye ordning i Ungarn, gik endog saa vidt som til at organisere oprør mod den. — Kroaterne, der henhørte til Ungarn, var utilfredse og anfaldt pludselig landet med hjælp og støtte fra den østerrigske regjering. Atter blev der sendt en deputation til Wien; men da denne afvistes, og regjeringens uærlighed tydelig kom for dagen, var der ikke andet for de ungerske patrioter at gjøre end helt at bryde med Østerrig og keiseren og proklamere et uafhængigt Ungarn. De østerrigske farver slængtes hen for den røde fjærbusk, der var patrioternes samlingsmerke. Kossuth valgtes til diktator.

Landet var aabent og forsvarsløst, uden ordnet styrelse, uden penge, uden budget. De kroatiske skarer herjede udover dets aabne territorium støttet fra østerrigsk side, serber og wallacher gjorde ogsaa oprør og herjede og plyndrede som

vilde indianere i landets sydlige egne, mens Østerrig selv sendte øvede, veldisciplinerede armeer ind over grænserne paa et halvt dusin forskjellige steder.

Nu begyndte en af de mest heroiske og sympativækkende kampe i historien. Førerne med Kossuth i spidsen tabte hverken mod eller besindelse, og folket fulgte dem. „Den, der har indflydelse i en landsby eller et distrikt“ — saa lød Kossuths proklamation — „lad ham løfte Ungarns fane; lad ham samle ti, femti, hundre eller tusen mand, — saa mange han kan og marschere mod Veszprim. Lad ingen musik blive hørt paa vore vide sletter uden Rackoczy-marschens høitidelige toner. Mellem Veszprim og Weissenburg skal vore kvinder grave en grav, og i den skal begraves enten vore fiender eller vort fædrelands navn, ære og existence!“ Og da en armé ved Kossuths anstrengelser var samlet — bogstaveligen skabt af intet — henvendte han sig til soldaterne med de ord: „Ungarer! *der* gaar veien til jers hjem og familjer; *denne* vei fører ind i døden for mange af jer; men *denne* vei er pligtens*) vei. Lad hver mand frit vælge, hvilken han vil følge. Vi vil kun have *frivillige* under vore faner.“ Og fra soldaternes rækker kom svaret som en storm: „Frihed eller døden!“ Stakkars den og stakkars det folk, som i de ord blot ser teatralsk eller ungdommelig opbrusning, som ikke eier følelse og forstaaelse derfor! For dem maa livet være en bleg, udvandet, værdiløs styggedom.

Og saa begyndte kampen. Kossuth selv var ingen general, men han forstod at skabe baade soldater og generaler. Paa ham hvilte det hele organisationsverk. Han maatte skaffe baade penge og aand, mod, begeistring, slagplan, vaaben og mad. Han maatte mægle, styre, lede. Der var oprør at dæmpe fra tre kanter, fra serber, wallacher og kroater. Paa alle tre kanter stod man overfor folkeslag, der var fuldstændige barbarer og hvis krigskunst var af samme art som baschi bozukernes. De plyndrede og herjede, lemlestede lig og levende, skjændede kvinder og pinte unge og gamle. De ungarske armeer mødte dem med fasthed, men uden at forledes til at sætte grusomhed mod grusomhed. Over grænsen drog de krigsvante østerrigske armeer og generaler frem over landet. Mod alt dette havde Kossuth en haandfuld kjække og intelligente mænd og et folk, som forøvrigt var kuet og fordummet af sekellang undertrykkelse, ingen penge og ingen hjælpemidler. Selv var han syg, men arbeidede uafladelig, holdt fem sekretærer stadig beskjæftiget med korrespondance, talte, udstedte proklamationer, reiste, skaffede penge, underhandlede, mødte forrædere inden egne rækker . . . . „Han er bare en bundt aandelig energi,“ sagdes der om ham af en, der i den tid stod ham nær. Han var Ungarns hjerne og hjerte. De ungarske tropper maatte i begyndelsen trække sig tilbage for overmagten. Hovedstaden og det halve land faldt i fiendernes hænder. Men patrioterne gav ikke tabt. Regjeringen flyttede fra sted til sted. Hæren blev opøvet og forsterket, og snart kunde den gjenerobre hovedstaden og drive de østerrigske armeer foran sig fra seir til seir gjennem en række af tappert kjæmpede træfninger. Østerrig havde snart maattet give tabt og anerkjende en ungarsk republik, havde ikke i nødens stund Ruslands czar ilet det til hjælp og sendt en hær indover nordgrænsen. Nu blev kampen altfor ulige for den lille energiske hær.

Man har sammenlignet Ungarns stilling i denne tid med Frankrigs under revolutionen, da Vendée var i oprør og de allierede rykkede ind over grænserne. Men her havde man tre Vendéer og desuden en forræder som general. Gørgis, en professor i kemi, var den nye hærs dygtigste general og havde vist sig som glim-

*) En franskmand vilde sagt „ærens“.

rende soldat og hærfører; men da hans fædreland anfaldtes samtidig af Rusland og Østerrig og af de indre fiender, strakte han vaaben, — af nødvendighed sagde han selv, — som forræder menes det i almindelighed. Dermed var videre modstand umuliggjort. Kossuth og en del andre førere flygtede til Tyrkiet, hvor de en tid opholdt sig, idet sultanen overfor de mægtige keiserriger negtede at udlevere „oprørerne“. Det blev forestillet Kossuth, at ved at gaa over til muhammedanismen vilde han ganske sikre sig mod udlevering til sine fiender. Men Kossuths svar var: „Heller galge og skafot.“

Efter en tids forløb sendte den amerikanske regjering et skib for at hente ham til de Forenede Stater som folkets gjest. Paa veien stansede han i England, hvor masserne modtog ham med begeistring, medens de høiere klasser naturligvis holdt sig væk fra en „oprører“. I Amerika vandt han, som ingen anden europæer har magtet det, folkets kjærlighed og beundring. Det er interessant at mindes, at han allerede dengang indtrængende raadede England og Amerika til at indgaa i et anglosaxisk verdensforbund, en tanke, der i de sidste aar har vundet betydelig tilslutning.

Fra nu af var hans væsentlige arbeide over. Han vedblev dog at agitere for sit fædrelands uafhængighed. Det var efter hans flugt blevet fuldstændig kuet og underlagt Habsburgernes despotiske styre. Alt blev staaende stille i landet i 16 aar. I 1859 og 1866 forsøgte Kossuth forgjæves at faa en reisning istand. I det sidste aar antog de ungarske førere den nu gjældende grundlov, der gjør Ungarn til et selvstændigt rige og sikres alt, hvad Kossuth selv i 1848 forlangte og da vilde været tilfreds med. Men efter hans mening burde aldrig landet, *efter hvad der var hændt i det følgende aar*, have anerkjendt den østerrigske keiser som sin konge. Han havde fragaaet sit ord og sveget dem, og de paa sin side havde forsvoret ham og lovet troskab mod et frit og uafhængigt Ungarn. Derved skulde man blevet staaende. I senere aar var han ogsaa blevet mere og mere overbevist om, at foreningen med Østerrig aldrig kunde blive til Ungarns held. — Han havde selv givet sit ord paa aldrig at vende tilbage til sit fædreland, saalænge en Habsburger var dets herre og konge. Og han holdt ord. Hans folk vilde gjerne have havt ham tilbage, ingen hindringer stod iveien; men han *vilde* ikke. Først maatte Ungarn være helt frit. Han følte, at hans folk havde sveget sine løfter og sine høie idealer fra 1849, havde indgaaet et uværdigt kompromis. Det vilde han ikke være med paa, kunde han ikke være med paa, stivnakket, trodsig idealist som han var. Derfor henlevede han alle sine senere aar som landflygtig fra det land, hvor al hans kjærlighed, al hans interesse, al hans følelse samlede sig. Disse aar forbitredes og formørkedes, ikke ved det glimrende og ærefulde nederlag i 1850, — det var i virkeligheden en seir — men ved seiren i 1866, da hans folk kjøbslog om sin ret og sveg sig selv. Han var en skuffet mand, — ikke ved *sit* nederlag, men ved sit folks, ikke ved et nederlag mod en ydre overmagt, men ved et nederlag af folkets bedste natur. Mørk og bitter blev han derfor, en pessimist, der saa alt sort i sort. Lidt rent personlig skuffelse tør han vel og have følt ved at se sig selv — engang Ungarns diktator og den hele liberale verdens afgud — glemt og sat udenfor alt; hans ord, raad og handlinger upaaagtede. Da han ikke længer kunde tage aktiv del i begivenhederne, slog han sig paa at være profet og forudsige kommende ting. Alt gik efter hans mening galt. Intet duede. Alle nationer var dømt til undergang. Det sociale spørsmaal trænger sig mere og mere i for-

grunden overalt; det lader sig ikke dæmpe. Masserne kræver andel i livet, kræver sin menneskeret. Men spørgsmaalets løsning forstaar ingen. Statssocialismen klarer det ikke, og republikanisme, liberalisme etc. har vist, at de her staar magtesløse. En naturrevolution, en forfærdelig omstyrten af alt og alle er det eneste haab og den eneste udsigt.

Mørkere og mørkere bliver hans sind med aarene. Han føler sig alene og lider ved at være alene. „Jeg har søgt glemsel og fred i arbeide; men det er mig heller ikke muligt længer. Jeg er en nedbrudt olding. Arbeide trætter mig, og ensomhedens smertelige elendighed veier daglig tyngere paa mig. Jeg er alene med mine minder og bitre erfaringer. Plato har ret: livet er ingen velsignelse, ingen gave, men en pligt; ikke vinding, men tab. Naar man paa gravens rand gjør op sin livsbog, saa kommer altid balancen paa den gale side. Jeg har maattet spørge mig selv, om livet i det hele er værd at leve. Kun én trøst har jeg: *med al min magt og evne har jeg søgt at gjøre min pligt.*“

Hans verk lykkedes ikke. Ungarn vandt ikke sin frihed ved ham, men ved andre. Han blev en slagen, skuffet mand, og hans senere aar overskyggedes af bitterhed og pessimisme. Andre mænd og midler har bygget det moderne Ungarn, og der er endog dem, der spørger: „Hvad har vel Kossuth gjort, hvad skylder Ungarn ham?“

Storhed er ikke afhængig af held eller nederlag. Den, der seirer, er ikke altid stor, og den slagne mand kan være den største af alle. Det er det geni, den karakter, det hjertelag, der lægges i liv og arbeide, maalenes størrelse og hensigtens renhed, der skaber storheden. Og saaledes maalt maa Kossuth sideordnes med den heldigere Garibaldi, med Mazzini, ja med Washington. At have givet sit folk kjærlighed til frihed, følelsen af nationalitet, tro paa sig selv; et høit, uplettet ideal og et nobelt exempel, det er heller ikke smaating, og det har Kossuth givet Ungarn. Selve den stridige, kompromisfiendtlige idealisme, der gjorde ham til en landflygtig hans hele liv, er en vakker arv og gave at give et folk. Han har vakt og næsten skabt den nationale aand i sit fædreland, og har ogsaa i praktisk retning bidraget i betydelig grad til landets udvikling. Men, som George Eliot siger, det største gode, en virkelig stor aand giver sit folk og land, det er — *sig selv*, et kjækt, ophøiet liv og exempel og et manende ideal, — *mindet om en helt og en nobel skikkelse*, der med al sin magt og evne livet igjennem stræber efter at gjøre sin pligt. *Det* er ingen liden gave, — det største, der kan gives.

Kvinden som forbryder.

(Efter en artikel i „*Revue des Revues*“.)

Dette spørgsmaal, der i den senere tid er behandlet af de italienske forbryder-psykologer Lombroso og Ferrero, er nylig diskuteret i de russiske tidsskrifter „*Sieverny Viestnik*“ og „*Russkaja Mysl*“. I det første er den lærde kriminalist Foinitzky kommen til de samme pessimistiske resultater som de to ovenfor nævnte italienere; medens i det sidste en forfatter ved navn E. Tarnovsky søger at forsvare de bagvaskede kvinder og bevise, at skjønt de i vort moderne samfund er

meget ulykkeligere end mændene, saa er de alligevel mere moralske og ustraffelige end disse. Han imødegaar et for et Foinitzkys argumenter. Først har vi den ubestridelige kjendsgjerning, at næsten overalt og til alle tider falder den overveiende mængde forbrydelser paa mandens side. I aarene 1876—85 udgjorde de kvindelige forbrydere blot 9—20 pct. af de mandlige i Rusland, Østerrig, Italien, Frankrig, Belgien, Tyskland og England. Men stillingen er efter Tarnovskys mening i virkeligheden endnu gunstigere for kvinden. Man maa jo huske paa, at der er flere kvinder end mænd, og at, hvad der har den største betydning, den tvungne militærtjeneste formindsker antallet af mandlige forbrydere ved at stille en hel del mænd, som neppe udmerker sig ved noget overmaal af dyd, udenfor den almindelige borgerlige jurisdiktion.

Men hvad er nu grunden til, at kvinden er manden saa overlegen i moralsk henseende?

Efter Foinitzkys mening er grunden den, at den straffende retfærdighed optræder mere lemfældig overfor det svage kjøn, at man altid glemmer prostitutionen, der tæller saa mange ofre blandt kvinder, at man videre glemmer, at kvindernes forbryderske tilbøieligheder slaar ud i hemmelige handlinger, som de mer eller mindre aabenlyst er medvidere og medsammensvorne om, at kvindens aandelige og legemlige konstitution lægger hindringer i veien for udfcldelsen af hendes forbryderske instinkter, og endelig at hendes moralske overlegenhed samtidig er et resultat af hendes sociale stilling og den rolle, hun spiller i vore hus og hjem som móder og tjenestepige.

Hvor stor sandhed er der nu i disse anførsler, spørger Tarnovsky. Efter russiske statistiske opgaver udgjør de kvinder, som hindres fra forbrydelser, blot $1^1/_2$ pct. flere end de, der dømmes for begaaede lovovertrædelser. Læg nu denne $1^1/_2$ pct. til de kvindelige forbrydere, og man vil finde, at dette paa ingen maade gjør nogen forandring i kvindernes gunstige stilling. — Saa har vi prostitutionen. For det første, spørger Tarnovsky: Er nu prostitutionen en udelukkende kvindelig forbrydelse? For ikke at tale om eierne af de offentlige huse; hvor mange mænd er der ikke, som lever af sine elskerinders og hustruers utugt? . . . . Desuden — hvad er det, som i almindelighed driver de prostituerede kvinder ind paa den levevei? Parent-Duchâtelet giver i sit klassiske verk om prostitutionen tilstrækkelig fyldestgjørende oplysninger i denne henseende. Af 5,183 prostituerede kvinder, hvis fortid han har studeret, har han fundet ikke mindre end 2,397, som var blevet det, fordi derés elskere forlod dem. 2,696 har taget sin tilflugt til prostitutionen, drevne dertil af den yderste nød, og af disse sidste har 89 gjort det for at kunne opholde sine gamle forældre eller mindreaarige søskende . . . Men lad os indrømme, at prostitutionen er en forbrydelse. Vi maa da først gjøre opmerksom paa, at antallet af de indskrevne prostituerede ingen steder er synderlig stort. Efter *l'Annuario statistico italiano* (1884) var der i Italien i 1881 (31te december) 10,422 prostituerede mod 431,432 dømte for forskjellige forbrydelser. Og af de sidste var blot 72,000 kvinder. Lægger vi nu til dem de 10.422 prostituerede, faar vi 82,422 kvindelige forbrydere mod 359,431 mænd. Man vil kanske indvende, at de ikke-indskrevne udgjør et stort antal, men dette vilde føre os ind paa et omraade, hvor vi ikke kan øve kontrol. Og selv om vi indrømmer, at der kan findes to eller tre gange saa mange kvinder som de ovenfor nævnte, der i hemmelighed fører et daarligt liv, vilde dette ikke i merkbar grad ændre det resultat, vi er kommen til.

Vi vilde da maatte beskjæftige os med den store mængde mænd, der forstaar at skjule sine misgjerninger for den aarvaagne retfærdighed . . .

Har prostitutionen da væsentlig sine ofre blandt kvinderne, saa er alkoholismen hyppigst at møde blandt mændene. Mellem aarene 1881—85 var der i Frankrig blot en ubetylig pct. kvinder blandt alkoholismens ofre, i Rusland et endnu ringere antal, 6—8 pct., ligesaa i Bayern, 7 pct. Og sikkert er det, at alkoholismen tæller lige mange ofre blandt mænd som prostitutionen blandt kvinder, og da staar jo de to kjøn lige. Forholdet mellem kvindens og mandens forbryderiskhed bliver som 1 : 5.

Men, siger Foinitzky, kvinden er den egentlige anstifter af forbrydelsen. Hun fremkalder den og iverksætter den ofte paa en saadan maade, at den mest erfarne dommer ikke kan bringe paa det rene hendes skyldighed, og efter det berømte udsagn bør man jo altid søge kvinden bag enhver forbrydelse. Foinitzky støtter sig paa dette punkt især paa Joly, der opregner en mængde tilfælder af tyverier og bedrageriske handlinger, hvor kvinden synes at have været foranledningen til forbrydelsen, som hun har faaet iverksat for at tilfredsstille sin trang til pynt og forlystelser. Imidlertid maa man huske paa den anden side af sagen, mandens daarlige indflydelse paa kvinden, der sandsynligvis viser sig meget hyppigere. Har kanske ikke kvinden altid været den undertrykte? Er der ikke blevet gjort alt for at udvikle mandens handleevne og svække kvindens?

Altsaa: de forbryderske mænd er fem gange saa mange som de forbryderske kvinder. Og hvorfor? Er det fordi kvinden er mere moralsk end manden? Langtfra! svarer Foinitzky, Lombroso, Wagner, Oettingen o. a. Ser vi da ikke, at de forbrydelser, der ikke kræver nogen større legemlig kraft som barnemord, forgiftning, ildspaasættelse etc. trives bedst blandt kvinder? Naar derfor kvinderne ikke begaar saa mange forbrydelser som mændene, er grunden simpelthen den, at de mangler kræfter og følgelig møder uoverkommelige hindringer for sine onde lysters udfoldelse. Ja, indrømmer Tarnovsky, kvinderne dræber sine børn, ofte sine mænd, og herunder tager de sin tilflugt til list, gift osv. Alt dette er sandt, men hvis er feilen? Lad os huske paa Gretchen i „Faust", hvor er hun ikke en sympatisk skikkelse tiltrods for, at hun dræber sit barn! Bærer maaske ikke den lærde doktor Faust det største ansvar for hendes forbrydelse? Og det er visselig skrækkeligt af en hustru at myrde sin egtefælle, men man maa ogsaa huske paa de mange ulykkelige egteskaber. Bertillon har vist, at kvinderne to til tre gange saa hyppig som mændene forlanger skilsmisse, hvad der beviser, at de i almindelighed føler sig ulykkelige i egteskabet. Hvad utroskab angaar, saa er den meget almindeligere hos mændene, skjønt det for deres vedkommende er meget vanskeligt at bevise den, og skjønt kvinderne har langt flere grunde til at falde for denne fristelse. Mellem aarene 1881—85 faldt der paa hvert hundrede forbrydelser af denne art 78.7 pct. paa mænd og blot 21.3 pct. paa kvinder.

Afgjørende for spørgsmaalet om kvindernes forbryderske tilbøieligheder er det, at de kvindelige vaneforbrydere udgjør et meget ringere procenttal end de mandlige. Den franske statistik giver saaledes for aarene 1876—80 53 pct. mandlige og blot 21 pct. kvindelige vaneforbrydere. — Saa heder det, at grunden til kvindens høiere moral er, at hendes virkeomraade er saa meget mere indskrænket end mandens. Hertil kan man blot svare, at skjønt kvinden udfører en tredjedel af det produktive arbeide i verden, begaar hun blot en sjettedel af forbrydelserne.

Endelig bør man huske paa, at kvinden som forbryder ikke er nogen konstant størrelse, men noget meget ubestemt og skiftende. Af 100,000 lærerinder er

der saaledes blot 3.2 forbrydere, medens der paa det samme antal lærere falder 83.0; men inden det lægevidenskabelige laug er der 16.5 kvindelige forbrydere mod 16.6 mandlige. Sagen bliver mindre gaadefuld, naar man tænker paa den uhyre mængde englemagersker, som kommer ind under denne kategori. Derimod var der blandt de 103.000 kvinder tilhørende den geistlige stand (nonner osv.) ingen forbryderske elementer. En undersøgelse af procent-tallet for de høiere bestillingers vedkommende fører ogsaa til et for kvinderne meget gunstigt resultat.

Efter den russiske forfatters mening beviser disse tal, at kvinden har en skarpere, mere levende og rigere udviklet moralsk sans end manden. Hun er underlegen i intelligens og i karakterens energi, men staar over manden ved sin afsky for uretfærdighed og vold. Desuden er hun mindre egoist end manden. Man behøver blot at studere Morsellis selvmordstatistik for at opdage, at mændene væsentlig tager livet af sig af rent egoistiske grunde, kvinderne derimod af moralske (forældres, elskeres eller børns død). — Kvindens arbeide ofres for det meste paa det huslige stel, børnene, de fattige og de syge. Paa disse felter er det hun har udviklet sin rigere altruistiske sans, og den vil blive vor alles redning. Thi det moderne samfund begynder at miste sine krigerske instinkter, og det medfører øget indflydelse for kvindernes vedkommende. Hendes hænder er ikke plettede af det blod, som fortidens krige har øst ud over jorden; og naar hun faar de samme politiske rettigheder som manden, vil det være ude saavel med krigen mellem folkene indbyrdes som mellem kjønnene.

Hollandsk statsliv og dets mænd.

(Efter *Charles Benoist* i „*Revue des deux Mondes*“).

I Holland føres der for tiden en heftig kamp om stemmerettens udvidelse. Af denne kamps betydning og det lys, den kaster over de forskjellige partier og mænd, og i det hele over hollandsk stats- og samfundsliv giver en artikel af *Charles Benoist* i „*Revue des deux Mondes*“ os ganske god forstaaelse.

Grundloven af 14de oktober 1848 fastsatte i sin § 76, at stemmerettigede skulde kun de borgere være, der er ilagt en skat, hvis minimumsstørrelse nærmere skulde bestemmes ved en almindelig valglov og med hensyntagen til forholdene i rigets forskjellige dele, men som dog ikke skulde være under 20 gulden (ca. 30 kroner) og heller ikke over 160 (ca. 235 kroner). Den hertil knyttede valglov satte for de forskjellige provinser den stemmeretsgivende skat til fra 20 til 40 gulden, altsaa en temmelig høi grænse. Følgen var da, at blot en mindre del af landets borgere havde valgret og kunde deltage i det offentlige liv. I 1886 var der saaledes af en befolkning paa 4,400,000 mennesker blot 138,107 stemmeberettigede.

Mod disse bestemmelser førtes der gjennem mange aar en ivrig agitation; men da der krævedes en grundlovsrevision for at faa forholdet ændret, tog det lang tid, inden resultatet lod sig opnaa.

I 1883 nedsattes endelig en kommission for at udarbeide forslag til en forfatningsrevision, og først i aaret 1887 blev den reviderede forfatning vedtagen

under det liberale ministerium *Heemskerk*. I den nye grundlov var stemmeretsbetingelserne blevet § 80. Denne fastsætter, at „valgret har alle borgere, der er *i besiddelse af saadan skikkethed og økonomisk velvære*, som en almindelig valglov skal nærmere bestemme, og som har naaet den alder, samme lov maatte forlange, dog saa, at denne ikke kan sættes lavere end 23 aar.“ Desuden indeholder paragrafen de vanlige bestemmelser om, at udelukket er straffede personer, de der i sidste valgaar har nydt fattigunderstøttelse, eller ikke har betalt den dem ilignede skat, etc. — De egentlige betingelser og begrænsninger overflyttedes saaledes fra grundloven til den almindelige lovgivning. Den første er, som man ser, saaledes formet, at den tillader almindelig stemmeret for alle selvhjulpne mænd; det afhænger af den almindelige lovgivning eller flertallets ønsker, hvor langt man til enhver tid vil gaa i den retning.

Imidlertid vedtoges ikke strax nogen ny valglov, og endnu er heller ikke nogen saadan blevet vedtaget. Man nøiet sig med til den gamle at knytte en *midlertidig* bestemmelse om, at stemmeberettigede skulde *indtil videre* alle være, der betaler en skat af mindst 10 gulden (14—15 kroner). Dette var strax at nedsætte grænsen til mindre end det halve, og de valgberettigedes antal blev derfor ogsaa strax mere end fordoblet, idet tallet steg fra 138,107 i 1886 til 292,545 i 1888. Men dette var som sagt blot et rent midlertidigt arrangement, der ingenlunde udgaves for nogen ikraftsættelse af den nye grundlovsparagrafs aand og tanke. Forinden noget videre skridt lod sig foretage i sagen, faldt imidlertid det liberale ministerium *Heemskerk* og afløstes af det konservative under baron *Mackay*. Det konservative parti havde ganske andre sager end den nye valglov paa sit program, hvorfor denne henskjødes for at faa behandlet en skolelov og en militærlov. Paa den sidste styrtedes imidlertid i 1891 det konservative ministerium, idet valgene gik lov og ministerium imod. Strax valgenes udfald var bekjendt, fratraadte baron Mackay, hvorpaa det nuværende ministerium *Van Tienhoven* udnævntes.

Van Tienhoven kaldtes til kabinettet fra borgermesterembedet i Amsterdam og overtog selv udenrigsportefeuillen, medens indenrigsportefeuillen gaves til den mand, der i virkeligheden var og er de liberales fører, *Tak van Poortvliet*, men hvem dronningregentinden, sandsynligvis paa grund af hans temmelig radikale standpunkt, forbigik for den hende personlig mere behagelige *Van Tienhoven*, da det gjaldt at overdrage det nye kabinets dannelse til en af det seirende partis repræsentanter. *Van Poortvliet* er imidlertid partiets og kabinettets sterkeste mand, og det var i erkjendelse heraf, at van Tienhaven overdrog ham den vigtigste portefeuille. I Holland har man forøvrigt ingen regjerings*chef* eller første- eller statsminister. Alle kabinettets medlemmer er sideordnede og præsiderer i møderne efter tur en maaned ad gangen. Ministeriet faar blot navn efter den, hvis *dannelse* det skyldes; saasnart det er organiseret, ophører al rangsforskjel mellem dets medlemmer.

Det var løfter om stemmerettens udvidelse, som det liberale parti skyldte sin valgseier; men da løfterne skulde indfries, viste det sig vanskeligt at komme til enighed om form og grænser inden kabinet og parti, og det var derfor først i august 1893, at *van Poortvliet* kunde fremsætte, efter at have kjæmpet sagen frem mod sine partifæller, forslag til ny valglov. Senere ændrede han dette forslags redaktion og detaljer, hvorpaa det i indeværende aar praktisk forkastedes ved vedtagelsen af en „ændring“, der umuliggjorde det. Ministeriet bestemte sig til at appellere til vælgerne; kammeret opløstes og nye valg udskreves. Disses udfald

er endnu som helhed ukjendt, men de synes at gaa til gunst for kabinet og valglov.

Denne sidste gaar i virkeligheden ud paa at give omtrent almindelig stemmeret, idet den bestemmer, at den „skikkethed“ og det „økonomiske velvære“, som grundloven forlanger, skal bestaa i at *være selvhjulpne mænd og at kunne læse og skrive.* Loven giver saaledes valgret til alle økonomisk selvhjulpne borgere over 23 aar, der kan læse og skrive. Selvhjulpen skal enhver ansees at være, der har boet i samme hus i de sidste 3 maaneder eller ikke har flyttet mere end 1 gang i det sidste aar, som i denne tid hverken har modtaget understøttelse for sig eller sine, og som desuden har betalt sine skatter, — ligegyldigt hvad disse maatte være og uden at denne bestemmelse hindrer *dem* fra at stemme, der ikke er ilignet nogen skat. At man selv uden hjælp undertegner en anmodning om at blive indført paa listerne over de valgberettigede, skal ansees som fyldestgjørende bevis for, at man kan læse og skrive.

Fra flere hold kritiseres disse detaljbestemmelser. Saaledes ansees det uheldigt at maale borgernes intelligens ved denne overfladiske prøve i den ædle skrivekunst. Det paavises, at en mand, der ikke kan handtere pennen, meget godt kan være langt bedre „skikket“ som vælger, end en, der skriver vakkert.

Det mest interessante ved sagen er imidlertid det lys, dens behandling kaster over partiernes stilling og sammensætning og de kræfter, der rører sig inden det lille lands grænser.

Det underlige og helt epokegjørende ved van Poortvliets forslag er nemlig det, at det aldeles forskyder og revolutionerer partistillingen. Saavel det liberale som det konservative parti har det splittet, saaledes at regjeringen finder sig modarbeidet af en fløi af sit eget parti og ivrig støttet af en del af modpartiet. Den gamle *politiske* deling mellem konservative og liberale forsvinder, og isteden danner der sig om regjeringen et nyt *demokratisk parti med socialistiske tendenser* og mod den et *aristokratisk overklasseparti, bestaaende baade af liberale og konservative.* Delingen bliver *social istedenfor politisk.*

Regjeringen støttes af den *radikale* fløi af det liberale parti under *Kerdijks* ledelse, — denne gruppes natur og tendenser forstaaes strax af det navn, den selv ynder at give sig: „*antiplutokrater*“ —, og af to konservative grupper, de *demokratiske katoliker* (i Holland er det religiøse og kirkelige liv sterkt og ytrer sig ogsaa paa det politiske omraade) under dr. theol. *Schaepmans* ledelse og de *demokratiske kalvinister* under dr. theol. *Kuyper* som fører. Dens modstandere er den mere moderate del af det liberale parti under *van Houtens* ledelse, samt de mere aristokratiske elementer paa den konservative side. Som man ser, er det altsaa en fuldstændig opløsning af de gamle partier og en hel omordning af det offentlige livs udseende. Og det interessante, der giver sagen mere end lokal, helt europæisk betydning er, at det igrunden er det *sociale spørgsmaal,* der staar bagom det hele og har bestemt den nye partidannelse. Det er den helt ud demokratiske følelse med nye idealer, der samler det nye regjeringsparti og fører katoliker, protestanter, gammelkonservative og yderliggaaende radikale sammen unter ét flag. Det er en ny aands indbrud og ordnende indflydelse paa det politiske livs kaos.

De liberale førere Kerdijk og van Houten var i lang tid uadskillelige i politiken. Kun mente den sidste at spore de første begyndelser til et socialistisk

tænkesæt hos sin ven, medens han selv var intens individualist. Aarene har udviklet begge mænd i disse retninger. Hvad der dengang hos Kerdijk blot var „de første begyndelser“, har vist sig temmelig tydelig, medens van Houten er blevet en art doktrinær anarkist, en bitter modstander af alt, der lugter af socialisme eller udvidelse af statsomraadet paa den individuelle friheds og foretagsomheds bekostning. — Kerdijk er nu den fornemste modstander af ethvert forsøg paa at fastsætte en hvilkensomhelst skatteydelse som valgretsbetingelse. Selv om det blot er en gulden, vil han ikke vide af det, siger han; thi det er i hvert fald at grunde stemmeretten paa *penge*, hvad der er plutokratisk, og han er *antiplutokrat*.

Den katolske prest og professor dr. *Schaepman*, føreren for det *katolske* demokrati, er Hollands største digter og taler, en fortrinlig parlamentariker og i det hele en af det moderne Hollands mest fremragende mænd. En kraftig og tiltrækkende, egte hollandsk skikkelse med velformet hage, vide næsebor, lyst graanende haar, milde, men inkvisitoriske blaa øine bag guldbrillerne og fremforalt en mund (med tykke læber), „der er veltalende, selv naar den er taus.“ Taler han, saa føler tilhørerne, selv om han ikke forstaar et ord af sproget, den frysen eller kolde skjælven i blodet, som alene de største talere kan frembringe. Ordene synes at komme, selv naar han blot taler i konversationel tone, fra den hele personlighed. Der er kun to andre levende talere, der i denne henseende kan stilles ved siden af ham, nemlig Castelar i Spanien og schweitseren Kaspar Decartins. Den første har et mere blomstrende sprog, den anden er kortere og skarpere. — Dr. Schaepman er skaberen af det katolske parti i Holland, har skaffet det organer og tilslutning. Hans valgsprog, det han ærlig efterlever, er *Credo, pugno — jeg tror, jeg kjæmper*. Mange af hans parti og tro er blevet forfærdede over den alliance, han nu har indgaaet med kalvinisthøvdingen dr. *Kuyper*.

„Der er noget ærværdigt og paveligt ved denne kalvinistprest. Første gang jeg saa ham i hans hjem,“ fortæller forfatteren, „fandt jeg ham i hans studerværelse, hvis midte optoges af en læsepult, hvorpaa bibelen hviler paa et guldbroderet klæde. Hans husdragt mindede om en munks. Han talte, idet han betonede sætningerne med en haandbevægelse, der bragte pastorringen paa hans haand til at funkle. Jeg betragtede dette romerske ansigt og maatte uvilkaarlig tænke paa de gamle paver, der tillige var halvt Cæsarer, og i et og alt folkeførere. Tiden har ikke ændret dette ansigts stolte udtryk, saa lidt som den har kunnet sætte en fure i panden eller dæmpe den øiets flamme, der baade lyser og varmer.“ Hvad dr. Schaepman har gjort for katolikerne, har Kuyper udrettet for kalvinisterne. Han har organiseret dem, givet dem organer, skoler, anseelse og indflydelse. Der er blot 300,000 af dem, men de udgjør en samling intelligente, kraftige karakterer. Han synes næsten at være en art moderne og liberalere John Knox, idet politik og religion for ham er paa det nøieste forbundne. Demokrati og kristendom er ét. „Vi ligner hugenotterne; vi er paa engang troens og politikens mænd. Vi støtter os til folkets store masse, hvor vort arbeide og vor magt ligger! Vi betænker os derfor ikke paa at indgaa forbund med de radikale eller endog følge socialisterne for at hjælpe at virkeliggjøre alt, hvad socialismen eier af fornuftigt og ædelmodigt. Vore arbeidere og bønder er i hvert fald lige saa gode som vore grever og baroner; det gaar ikke an at lade dem vansmægte i al evighed i fattigdom og elendighed. Man aner ikke, hvor meget der findes af intelligens og offervillighed blandt disse folk. Det er blandt dem vi maa søge livets kilder . . . Vi gaar med paa alt godt, som tidens revolutioner har bragt og

pegt hen paa, men vi afleder det alt fra andre idéer end de revolutionære, — ikke fra folkeviljen, men fra *Guds vilje.*“ Det er folkets masser og deres „løftning“, der interesserer ham. Valgt til deputeret, opgav han strax sit sæde, fordi han mente at kunne udrette mere udenfor parlamentet som taler og som redaktør af sit blad „*Standard*“ for „folkets opdragelse og udvikling“. Han har opdaget, at socialisternes fører og tribun *Domela Nieuwenhuis* er en art prædikant, hvis religion har taget form af socialisme, — og som der i dennes socialisme er religion, saa er der i hans egen religion en del socialisme.

Man finder saaledes her katoliker, kalvinister og vantroende af den radikale fløi, liberale og konservative forenet ved sit fælles demokratiske instinkt og maal og repræsenterende tendenser, der gaar i socialistisk retning.

Foruden de nævnte mænd, er der endnu en, der har spillet en rolle under kampen, nemlig *Roëll*, der søgte at samle de forskjellige grupper og partier om et kompromis, der gik ud paa at fastsætte en skatteydelse som valgretsbetingelse, men sætte den saa lavt som til 1 gulden. Forslaget fandt dog ikke tilslutning.

Det antidemokratiske partiforbunds fører er van Houten og baron Mackay.

Den mand, der har sat det hele iscene, og hvis forslag har fremtvunget den nye partigruppering, *Tak van Poortvliet*, benævnes i Holland „en liden Bismarck“, — et tilnavn, som allerede hans omskabning af partierne og hans forskyvning af den hele parlamentariske stilling giver nogen grund. Han betragtes som en „sterk mand“, en, der eier baade ideer og evnen til at iverksætte dem, baade hoved og fast haand. Hans udseende minder forresten lidet om jernkansleren, — en ligetil, gemytlig hollandsk borger, der i regn eller sneslud sees at vandre tilfods til sit lille, trange ministerkontor, hvor han er frit tilgjængelig for en og hver, der ønsker at tale med ham, medens han arbeider ufortrødent hele dagen igjennem. „Han er omtrent femti aar gammel, kort og tyk med et friskt udseende og graat haar og skjæg. Han er kold, indesluttet, korrekt og tilbøielig til at svare en med enstavelsesord; man finder i det hele hos ham blot den største tilbagetrukkethed under den høieste grad af ydre høflighed. Mere ser man ikke. Dog kan man jo ikke negte, at der tør være kraft og magt under denne kulde og slebne ro; man maa tro det, siden al verden siger det. Det er Hollands sovende vande.“ — Det er manden, som er centret i den hele strid, og hvis seier den nye valglovs endelige vedtagelse vil være*).

---

*) Ifølge de senest modtagne telegramer har valgene gaaet ministeriet imod. Red.

Hvorledes oldtidens folk transporterte tunge masser.

(Efter *W. F. Durfee* i „*Engineering Magazine*“).

(Slutning.)

II.

I den foregaaende artikel blev væsentlig omtalt de hjælpemidler og arbeidsmaader, der af oldtidens folk benyttedes ved *flytning* af tunge masser i horizontal retning. Her skal i korthed nævnes, hvad vi ved om deres verktøi og metoder, hvor det gjaldt at *løfte* disse masser.

Et af de væsentlige midler hertil er dog allerede blevet nævnt, hvor de endnu benyttede kinesiske arbeidsmetoder beskreves. Det er skraaplanet. — Det blev omtalt, hvorledes de kinesiske arbeidere skaffede de tunge granitsøiler op til bygningernes øvre etager ved at opføre et skraaplan eller en bakke af tømmer fra jorden op til vedkommende etage. Op ad dette skraaplan marscherte saa bærerne med sin byrde. — Den samme metode benyttes ogsaa fremdeles i Indien og udgjør øiensynligen den maade, hvorpaa de mægtige templer fra fordums tider blev opført. Her benyttes dog skraaplan af *jord*. Der bygges en række saadanne bakker af solid jordfyld og med passende skraaning — op til bygningens første etage at begynde med. Eftersom saa bygverket stiger tilveirs fyldes der paa bakkerne, saaledes at de holder skridt med den opvoxende bygning og samtidig beholder sin oprindelige skraaning, — bliver altsaa baade længere og høiere. De udgjør en del ligefremme *veie*, der altid fører fra byggegrunden op til bygverkets høieste færdige rand. Op ad disse bakker slæbes saa de store stenblokke ved hjælp af bambusstænger, der er surret fast tversover stenens øvre flade. Hver stang er saa lang, at flere mand kan skyve paa den paa hver side af stenen, medens afstanden mellem stængerne blot er tilstrækkelig til at give arbeiderne plads. Der benyttes ogsaa gjerne smaa ruller under stenen, for at disse skal løbe lettere, og planker eller tømmer under dem. Først naar hele bygningen er færdig, graves disse jordbakker væk, og dermed udviskes da ethvert spor af den ligefremme og simple maade, hvorpaa de kjæmpemæssige stenblokke naaede sine høie stillinger. Den reisende fra Vesten bliver staaende forbauset overfor bygning og problem, grundende paa, om ikke de gamle bygmestre maa have kjendt baade damp og maskineri, og ude af stand til at falde paa det simple og ligefremme om end i vore øine lidt klodsede middel, der i virkeligheden benyttedes: *at bygge en almindelig vei op til de øvre etager og slæbe stenen opad denne.*

Næsten nøiagtig den samme metode blev ogsaa benyttet i Ægypten af de tidligste pyramidebyggere. Saaledes ved vi, at da den store Cheops pyramide skulde paabegyndes (3050 f. Kr.) var det første, man gjorde, at bygge en saadan bakke fra Nilen og dens overflade ved lavvand op- og hentil byggestedet. Denne bakke udførtes dog ikke af jord som i Indien eller af tømmer som i Kina, men af solid murverk. Den skulde jo ogsaa vare en god stund, alle de mange aar, det vilde tage at fuldføre pyramiden, — verdens kjæmpebygverk. Bakken eller skraaplanet var 3000 fod langt og havde en høide af 164 fod, der udgjorde byggepladsens høide over Nilen ved lavvand. Stigningen var altsaa omtrent 1 : 18. Skraaplanets bredde var 60 fod. Det udgjorde saaledes en solid, jevn og bred chaussé.

Det var meget almindelig blandt de gamle ægyptere at benytte Nilen og dens baade og skibe til transport af bygningssten. I det ovenfor nævnte tilfælde lagde skibene til ved skraaplanets fod, og stenen blev saa trukket over paa slæder, der forspændtes med oxer eller mænd og droges opad bakken til byggestedet. Ruller blev, som i foregaaende artikel nævnt, ikke benyttet af ægypterne, derimod brugtes smørelse og olje til at faa slæden til at glide lettere henover den faste, jevne vei.

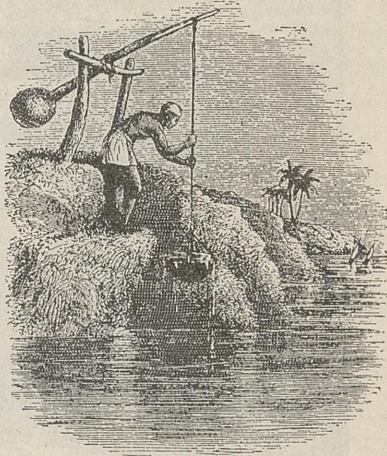

Fig. 1.

Ankommet til selve byggestedet benyttedes saa — efter al sandsynlighed — et helt sindrigt, men enkelt verktøi og arrangement for at løfte stenene op til sin plads i pyramiden. Denne byggedes som bekjendt i afsatser. Paa hver afsats var der opstillet en række ganske enkle apparater, bestaaende af en temmelig lang hævstang af samme konstruktion og ophængt paa en noget lignende maade som den bekjendte *shaduf*, der endnu er i brug langs Nilen og undertiden ogsaa findes i mere civiliserede lande som et enkelt middel til at hente vand op af en brønd*). Hosstaaende fig. 1 viser tydelig nok shadufens konstruktion og brug. Ægypterne benytter den til at hente vand op af Nilen for dermed at fylde de smaa kanaler, der vander deres marker.

---

*) I de Forenede Stater ser man dem endnu paa enkelte steder, hvor de bibeholdes som en kuriositet og et historisk mindesmerke. I tidligere tider var de der meget almindelige.

Lignende hævstænger, kun af langt solidere konstruktion, stod da opstillet paa pyramidens forskjellige terrasser. Naar en sten skulde løftes, bragtes to saadanne apparater staaende paa den første afsats hen til den. Der surredes tauge om dens begge ender, og til disse fæstedes de to hævstængers korte arme, — en ved hver af stenens ender. Hævstængernes lange arme var forsynet med en dygtig vegt saavelsom med en hel bundt af tauge, som arbeiderne halte i. Derved løftedes stenen op paa den første afsats, hvor to lignende apparater fra anden afsats greb fat paa den, osv.,

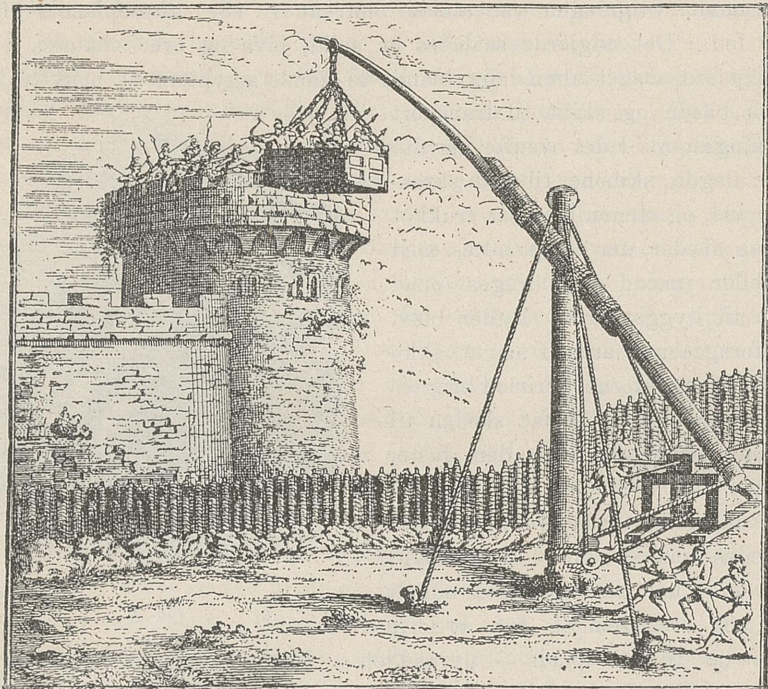

Fig. 2.

indtil den var naaet op til pyramidens høieste færdige punkt, hvor den ved hjælp af de samme apparater lod sig sænke ganske let og pent ned paa sin bestemte plads.

Lignende hævstangsapparater fandt ogsaa anvendelse i krigskunsten, baade ved forsvar og angreb. Saaledes skal de efter Arkimedes's raad være blevet benyttet paa en ganske sindrig maade under Syrakuses beleiring af Marcellus. Paa byens mod havnen vendende og lige ved vandet liggende mure opstilledes disse apparater. Til løftestængernes korte arm var fæstet

flere sterke tauge, hvoraf hvert igjen var forsynet med en solid krog eller hage, nogenlunde som en fiskekrog. — Naar et af fiendens skibe nærmede sig murene enten til angreb eller for at spionere, kastedes disse tauge ned over det; krogene greb altid fast et eller andet sted og samtidig stod mandskab rede ved løftestangens lange arm til at løfte skibet ud af vandet og tømme det hele indhold af krigere og mandskab i bølgerne.

Paa land anvendtes et lignende arrangement til at løfte et slags store kurve eller platformer tæt besatte med soldater op paa de beleirede byers mure og taarne. — Se fig. 2.

Lignende apparater benyttedes ligeledes i Italien til henimod slutningen af det 17de aarhundrede til at lade og losse skibe.

Hvor det gjaldt at løfte en større sten en kortere distance, benyttedes vistnok den samme metode, som endnu daglig bruges overalt i verden. Først løftes ved hjælp af hævstænger stenens ene ende et par tommer, hvorpaa der bygges

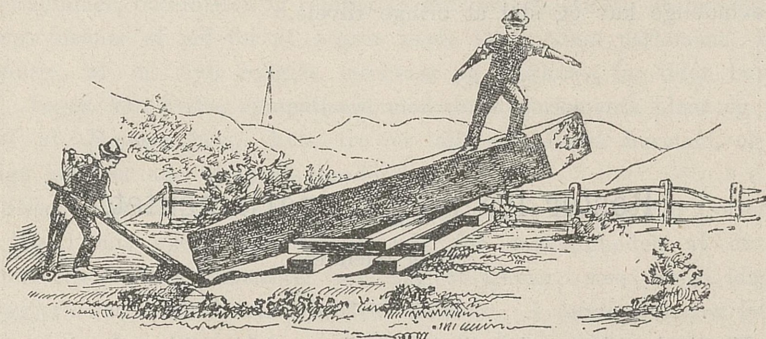

Fig. 3.

under den med klodser eller sten. Dernæst løftes og bygges under paa lignende vis den anden ende, o. s. v. — Skal et større stenblok vendes for at komme i sin rette stilling, saa gjøres dette let, ifald man først kan faa et stykke tømmer ind under dens midtpunkt. Paa dette kan da stenen bringes til at balancere og dreies saa med lethed. Ogsaa denne metode benyttedes utvilsomt i den graaeste oldtid saavel som i vore egne dage. — Se fig. 3.

Blok og talje er ligeledes en meget gammel opfindelse. Saavel ægyptere som assyrer benytted sig deraf. En ægyptisk blok er endog blevet funden og befinder sig i museet i Leyden. Den er ikke saa svært forskjellig fra vor egen tids apparater af samme art. Hjulet er af furu og tauget af daddelpalmens fibre. Romere og grækere udviklede denne opfindelse videre og benyttede sig af taljer i forbindelse med kran. Romerne føiede ogsaa

dertil gangspillet, saa deres kran med gangspil og talje ikke saa meget forskjellig ud fra lignende konstruktioner, der er ibrug den dag idag.

Det er interessant at tænke paa, at selv en i vore øine saa simpel (fordi den er tilvant) ting som blok og talje engang var ukjendt, og at dens opfindelse skyldtes en eller anden ægyptisk Edison eller Watt, — et sindrigt opfindergeni blandt de gamle. Selv brugen af skraaplan og hævstang eller opfindelsen af den ægyptiske shaduf maa engang have været store opfinderes lykkelige ideer og være blevet hilset med forbauselse og undren som en stor velsignelse. Der er mange Edisoner og John Ericsoner blevet glemt i tidernes løb. Tusener af dem har arbeidet og som ved inspiration faaet sine lyse idéer, før den materielle civilisation blev bygget op, som vi nu nyder godt af. De pløiede og saaede verdensmarken, og vi høster og nyder frugterne af deres arbeide. Vi er de lykkelige arvinger til al den rigdom og alt det gode, som det har taget tusen slegtleds evindelige kav og slid at bringe tilveie.

Røster fra religionsparlamentet.

(Efter referater).

Kardinal Gibbons (katolik): — Jeg opfyldte ikke min pligt som den katolske kirkes tjener, sagde jeg ikke strax, at det er vort ønske at forelægge vor kirkes tro og krav, paakalde opmerksomhed derfor og søge at faa dem antagne af enhver ærlig mand, som vil høre paa os. Men vi appellerer alene til samvittighedens og fornuftens domstol. Jeg føler, at min katolske tro er en skat og rigdom, sammenlignet med hvilken alle verdens rigdomme forøvrigt er støv, og jeg skulde ønske at kunne dele den med enhver. — Skjønt vi ikke er enige i trosspørgsmaal, er der dog, Gud være lovet, én platform, paa hvilken vi alle kan mødes og staa sammen i fuld enighed. Det er barmhjertighedens, humanitetens og velviljens platform. — Jesus Kristus er vor fælles broder. Vi har i hans evangelium et vakkert og herligt bud indprentet os i parabelen om den barmhjertige samaritan. Lad os alle lyde det. Vi husker, hvorledes samaritanen drog omsorg for den saarede mand, skjønt denne var hans fiende baade i tro og af nationalitet. Det er om det bud og den parabel, vi samles i dette parlament. — Ingen

har af nogen grund ret til at slaa haanden af sin broder. Og vi er alle brødre. Lad ingen sige: „Er jeg min broders vogter?“ Det var Kains ord. Jeg siger jer alle, som er her tilstede idag, hvad saa end eders tro, nationalitet eller religion er, I er alle og I *skal* være jer broders vogter. Og alle mennesker er eders brødre. Der findes ikke Gud velbehageligere handling end den vi øver, naar vi rækker en broder haanden, trods uenighed i tro, eller hjælper den lidende uden at spørge om hans religion. Aldrig staar vi frelseren nærmere, end naar vi bringer lys til en formørket sjæl. Aldrig fortjener vi bedre at kaldes Guds børn, end naar vi bringer glædens blomster til at spire frem i hjerter og sind, der før var øde, mørke og golde.

Dionysios Latas (erkebiskop af Zante; græsk-katolsk): — Alle jordens folk, alle mennesker uden hensyn til race, nationalitet eller tro har en fælles skaber og derfor ogsaa en fælles fader og Gud.

Mozoomdar (repræsentant for den teistiske *Brahmo-Somaj* i Indien): — Af at brahminer, buddhister og repræsentanter for alle Asiens store religioner har reist tusener af mil for at afgive møde her i eders parlament, kan I selv slutte, at en dyb religiøs interesse og vækkelse for tiden bevæger Asien. Ingen kan bedre sympatisere med dette parlaments ideer og maal, end vi af *Brahmo-Somaj*, hvis tro er alle religioners harmoni, og hvis kirkelige ideal er alle nationers broderskab.

Shibata (Shinto-yppersteprest fra Japan): — Det er nu fjorten aar siden jeg i mit eget land udtalte mig for ønskeligheden af et sligt verdensstevne af repræsentanter for alle religioner, som det vi idag ser virkeliggjort ved vore kristne brødres initiativ. I forstaar derfor let min glæde ved at have levet længe nok til at se denne dag. — Fortiden har været fuld af religiøs strid og fiendskab; men de tider og sæder er heldigvis forbi, og tilhængere af alle religioner kan idag mødes og med respekt for hinandens personlighed og meninger udtale sig om de vigtige sager og spørgsmaal, som det gjelder. Jeg haaber, at saadanne møder vil blive holdt med regelmæssige mellemrum, og tror de vil hjælpe til at binde broderskabets baand mellem alle folk og racer, bistaa os alle i forstaaelsen af livets og universets dybe sandheder og bringe fred mellem folkene ved at føre dem alle ind paa den fulkomne retfærdigheds vei.

Fyrst Wolkonsky (Rusland): — Lad mig faa lov at fortælle en af mit fædrelands legender. Finder nogen den for spøgefuld for saa alvorlig en anledning, saa forsvarer jeg mig med, hvad en af vore forfattere har sagt: „Spøg er en usynlig taare i et synligt smil.“

En gammel kone var i helvede og led svarlig. En dag saa hun en engel flyve forbi op mod de himmelske regioner. Hun raabte til engelen

og bad ham bede for sig, naar han kom for Guds trone. „Sig den Almægtige, sagde hun, at jeg allerede har lidt mere, end jeg evner bære.“ — Engelen frembar hendes budskab og bøn. „Spørg hende,“ svarede den Almægtige, „om hun i sit liv paa jorden har gjort godt imod noget menneske“. Engelen gjorde saa, og konen tænkte og tænkte. Tilsidst sagde hun: „Jo, jeg gav engang en gulrod til en sulten tigger.“ „Tag en gulrod“, sagde Gud til engelen, „ræk hende den ene ende i helvede, medens du selv trækker i den anden ende, og drag hende saa herop.“ Engelen gjorde saa, — og se, kvinden løftedes ud af det sydende svælg og steg og steg. Men da andre dernede saa dette, greb først en og saa mange om hendes ben, indtil en lang række hang fast ved hende. Men endda bar og løftede gulroden, og engelen fandt det lige saa let at trække som før. Men saa blev konen med ét ræd, at vægten af alle de andre skulde blive for stor, og at hun ikke skulde komme ind i himlen alligevel. Hun begyndte da at spænde og sparke af alle kræfter og raabte: „Slip mig, slip mig; det er *min* gulrod!“ — Men med det samme hun sagde „min“, gik gulroden tvert af, og de faldt alle tilbage i helvedes flammer og er der endnu.

Dharmapala (repræsentant for den buddhistiske religion): — Jeg bringer jer de bedste ønsker fra 475 millioner buddhister og velsignelse og fred fra stifteren af den religion, som gjennem 24 aarhundreder har gjort Asien til mildhedens og toleransens hjem. For 22 hundre aar siden begyndte vi i Indien det arbeide, som fortsættes her i Chicago idag, — de forskjellige trosretningers konsolidation og fredelige samarbeide. Keiser Asoka sammenkaldte da en religionskongres af repræsentanter for alle existerende sekter og livssyn; og udfaldet blev en religiøs fred, som siden har velsignet Asien. — Intetsteds vil I finde slig toleranse, velgjørenhed og broderlig sympati som i lande, hvor den milde Buddhas lære er antagen. Nu vil altsaa I efter end større maalestok fortsætte keiser Asokas velsignelsesrige verk. Mener I det alvorlig, venner, og er I uegennyttige og menneskekjærlige, saa vil I utvilsomt bidrage meget ved dette parlament til at virkeliggjøre den milde og ydmyge Jesu lære. Og maatte den toleransens lærdom, som her vil blive forkyndt, velsigne al verden i tyve kommende aarhundreder og opfylde den engelske digter Tennysons vakre profeti i hans velkjendte nytaarsdigt.

Tcharez (armenier): — Hilsen fra den gamle verdens ældste land til den nye verdens yngste. Gamle Armenia hilser det unge Amerika og sender sin velsignelse til dette foretagende — dette forsøg paa at bygge fremtidens tempel for fred og bróderskab paa hadets og intoleransens udslukte vulkaner.

Vivekananda (brahminermunk): — Jeg takker jer for den varme modtagelse, I har givet mig; takker jer fra verdens ældste munkeorden, som I saaledes har hædret gjennem mig, takker jer i religionernes moders, Indiens, navn, takker jer fra indernes millioner af hver tro, sekt og klasse. — Jeg tilhører en religion, i hvis hellige sprog, sanskrit, jert vestlige udtryk „exklusiv“ ikke lader sig gjengive. Jeg er stolt af at tilhøre en religion, der som den herskende i et land har givet fuld frihed og absolut fred til alle andre religioner gjennem aarhundreder. Under den brahminske religions beskyttelse har parser, muhamedaner, kristne og buddhister fundet tilflugt, beskyttelse, venskab og religionsfrihed i Indien. Jeg husker en salme, som jeg lærte som gut: „Som alle floder og strømme, hvor de end springer ud eller har sit løb, tilslut blander sine vande i havet, saa, o Herre! er det med de veie, rette eller krogede, uendelig forskjellige som de er, ad hvilke menneskene søger frem mod dig. Ved dine fødder mødes de alle.“ Trangsynthed, sekterianisme og fanatisme har længe nok hersket over vor vakre jord. De har fyldt den med had, bitterhed og blod. Men jeg haaber, at da klokkerne ringede for dette parlaments høitidelige aabning, da ringede de og til begravelse af al fanatisme, al forfølgelse med sværd eller pen og af al uvenlig og hadefuld eller bitter følelse mellem menneskene, — der dog alle stræver frem mod det samme maal.

Dr. Momerie (af den engelske statskirke): — Jeg beklager fraværelsen her af min kirkes erkebiskop; men tro ikke derfor, at den engelske statskirke ei er med jer. Mange er de af vor kirkes ypperste blandt dens nylig hedengangne, der vilde glædet sig ved at kunne have været tilstede her. — Parlamentet vil give ny virkelighed til de gamle, herlige bibelord: „Gud har aldrig og intetsteds været uden vidne blandt menneskene.“ — Det kan ikke være muligt, — det er *umuligt* siger jeg —, at Jesu nye bud: „elsker hverandre“ skulde være inspireret og fra Gud, naar Jesus ytrede det, men ikke inspireret og ikke fra Gud, naar Konfucius 400 aar tidligere udtalte det. — Faktum er, at alle religioner i deres dybeste væsen er mere eller mindre sande, og alle religioner i sine mere overfladiske dele mere eller mindre falske. Intet studium er alvorligere og nyttigere end det, der ærlig og uhildet sammenligner alle verdens religioner.

Dr. Arnett (neger og kristen biskop): — Jeg takker, fordi jeg er bleven valgt til at repræsentere negerracen i dette verdensparlament. Vi Kams børn hilser jer, Jafets, og jer, Sems børn. Jeg er en af dem, som tror paa Guds forsyn og paa hans profeters forudsigelser om, at Ætiopien endnu skal strække sine hænder ud mod Gud, og skjønt vort land, Afrika, idag er taget i besiddelse af Europas nationer, saa at hverken en fod af land eller af vand er blevet os selv levnet, mindes jeg dog og tænker

mine egne tanker derved i historiens lys, at de samme nationer paa samme vis engang delte Amerika mellem sig og tog *det* i besiddelse. Men de beholdt det ikke. Gud vil end give Afrika og Kams sønner deres Washington. Og han vil grunde derover en mægtig republik, hvis grundmure vil blive religion, moral, oplysning og ædruelighed, — en negerrepublik, hvor de ti bud og Jesu ord skal forme liv og love. Og Gud skal kjendes som fader og alle mennesker som brødre i vort befriede og gjenreiste Afrika. Ætiopien vil end strække sine hænder frem mod Gud. — Vi hilser jer og beder jer ikke glemme, at herefter er Kams sønner ogsaa med om alt.

Farvefotografi.*)

(Efter *Lazare Weiller* i „*Revue des deux Mondes*").

Lige siden 1810 har der været gjort forsøg paa at fotografere farver; men det er dog først i de sidste faa aar, at man har opnaaet resultater af betydning. Tidligere søgte man at reproducere farverne ved kemiens hjælp. Man forsøgte at finde kemiske stoffe, der vilde gjengive alle spektrets farver. Ad denne vei opnaaedes dog intet. De resultater, som i de sidste aar er vundne, og som væsentlig skyldes den franske professor *Lippmann*, medlem af akademiet, har man opnaaet ad en ganske anden vei og ved helt andre midler. Farvernes reproduktion er her ikke kemisk, men fysisk eller mekanisk. Derfor er der heller ingen fare for, at de opnaaede farver skal tabe sig eller forsvinde; de er evige som naturens egne, og af samme art. De *er* naturens egne farver.

Det hele beror paa, at lyset ikke er andet end svingninger og bølger i den alt gjennemtrængende *æter*. Dette, som engang blot var en videnskabelig teori, beviser og illustrerer den nye fotografikunst paa samme tid som den benytter sig deraf.

Naar et barn blæser sæbebobler ved vi, at disse, som dog er aldeles farveløse i og for sig, straaler i alle regnbuens farver saaledes, at de tykkeste vægge eller væggenes tykkeste dele bliver violette, de noget tyndere blaa, grønne og gule, indtil de tyndeste, som bliver røde.

Den nye farvefotografikunst skaber sine farver paa samme vis, som de skabes i sæbeboblen. Og hvorledes er *det?* Hvad skyldes det, at den farveløse sæbeboble i farveløst lys viser sig i forskjellige stærke og klare farver? — Naar vi forstaar det, forstaar vi ogsaa den hele hemmelighed ved farvefotografien.

*) Se „*Kringsjaa*" I, side 598, hvor A. M. St. Arctander giver et resumé af de samme fakta, som indeholdes lidt udførligere i denne artikel i sidste hefte af „*Revue des deux Mondes*".

En lysstraale er en æterbølge, der forplanter sig med ufattelig hastighed gjennem rummet, — fra solen til vor jord paa 8 minuter. Længden af hver bølge er i gjennemsnit $^1/_{2000}$ mm. — *I gjennemsnit*, thi den varierer for de forskjellige farver og nuancer; saaledes er den for det røde lys ved spektrets ene ende ca. $^7/_{10000}$ mm. og for det violette lys ved spektrets modsatte ende ca. $^4/_{10000}$ mm., medens den for det grønne lys omtrent i spektrets midte er ca. $^1/_{2000}$ mm.) — De røde straaler har altsaa de længste bølger, de violette de korteste. Men da naturligvis alle farver følges ad er det klart, at jo længere en bølge er, desto langsommere forplanter den sig (eller svinger den), og jo kortere den er, desto hurtigere maa den svinge og forplante sig for at følge med. Violet lys bestaar altsaa af korte, hurtige bølger, det røde af lidt langsommere og længere. Det første svarer til de høie, skarpe toner i musiken, det sidste til de dybere.

Bevæger nu to lysbølger af samme farve og altsaa af samme længde og hurtighed sig samme vei gjennem den samme række af punkter i rummet, saaledes, at de altsaa sætter de samme æterpartikler i svingning, saa er det jo klart, at de *enten kan styrke eller svække hinanden*. Det hører bølgebevægelsen som saadan til og lader sig iagttage ved bølger af enhver art, ogsaa havets. Bevæger bølgerne sig nøiagtig i hinandens følge, saaledes, at deres toppe og dale falder sammen, saa forsterker eller fordobler de hverandre — bliver til en kraftigere bølge. Der bliver dobbelt saa lyst som af den ene bølge eller straale. Bevæger de sig derimod saa, at den ene kommer en halv bølgelængde efter den anden, og at derfor den enes dal falder sammen med den andens top (eller bjerg), saa neutraliserer de hverandre, og der bliver intet lys, — altsaa fuldstændigt mørke. Ifald der altsaa fra en flade udsendes lys, og der efter disse straaler sendes en lige stor lysmængde, men saaledes, at der bliver en halv bølgelængdes forskjel mellem de to lysmasser — og det vilde opnaaes, ifald afstanden mellem lyskilderne gjordes nøiagtig en halv bølgelængde eller et produkt deraf — saa bliver der *ikke mere lys, men absolut mørke.*

Møder derimod to saadanne straaler hinanden kommende *modsatte* veie, saa indtræder paa grund af bølgebevægelsens almindelige mekaniske natur et ganske interessant fænomen, idet der opstaar i lysstraalernes retning *knudepunkter*, som er aldeles mørke, medens der mellem disse svinger lysbølger dobbelt saa store som den enkelte straales. Knudepunkterne falder under visse betingelser en halv bølgelængde fra hinanden. Det samme

*) Man faar en bedre idé om størrelsen, naar det forklares, at der paa almindeligt skriv papirs tykkelse gaar ca. 160 røde bølger og ca. 240 violette.

gjælder for enhver af bølgebevægelse. Det kan saaledes iagttages ved lydbølger. En fransk officer var den første til at paavise det, idet han et længere stykke vei fra en mur opstillede et stykke træ, hvorpaa der blev slaaet med en hammer. Mellem træet og muren lod han opstille en række soldater. Enkelte af disse hørte nu lyden sterkere end almindelig eller ventelig, andre hørte derimod aldeles intet. Kjendes den tone, der frembringes, saa lader disse ikke-lydende knudepunkters beliggenhed sig beregne, idet lydbølgens længde afhænger af tonen, som lysbølgens af farven. Farve og tone er samme ting paa forskjellige omraader, — bølgelængde. — Samtlige disse lysfænomener henhører under hvad der i fysiken kaldes *interferens*, og det er, takket være de derunder hørende love og fakta, at farvefotografien muliggjøres.

Lader man nu lys af en enkelt farve falde ind mod en speilende flade, saa vil dette reflekteres fra speilet, og de reflekterede straaler vil møde de senere indkommende direkte straaler. Følgen vil blive, at der foran speilet opstaar en række mørke knudepunkter i hver enkelt straales retning eller for hele lysbundten mørke planer (parallele med speilfladen), bestaaende af slige knudepunkter. Et øie, der befandt sig netop i et saadant plan og ikke udenfor det, vilde befinde sig i absolut mørke. Mellem de mørke planer er lyset, lige foran speilet, forsterket. Da imidlertid afstanden mellem to af disse planer, der hugger lyset foran speilet op i tynde lysskiver, blot er en halv bølgelængde eller i gjennemsnit $^1/_{4000}$ mm., saa er der selvfølgelig ingen adgang til at forvisse sig om dets tilstedeværelse ved øiets hjælp. Men den tynde lysfølsomme hinde paa en fotografisk plade vil kunne vidne om disse vexelvise lyse og mørke striber. Der gaar gjennemsnitlig 400 slige lysskiver paa et papirarks tykkelse.

— Overtrækker man et metallisk speil med en tynd hinde af et eller andet lysfølsomt og gjennemsigtigt stof som kollodium, og man saa mod dette lader en *ensfarvet* lysbundt fald, saa vil der inden selve hinden som idethele lige foran speilet danne sig saadanne ved mørke planer adskilte lysskiver. Hvor tynd end hinden er, saa vil den dog naturligvis indeholde mange saadanne lysskiver, idet ingen hinde lod sig gjøre saa tynd som en halv lysbølgelængde. I de mørke planer paavirkes selvfølgelig ikke den fotografiske plade eller kollodiumshinden. Der forbliver alt uforandret. Det er blot *inden lysskiverne, at hinden kemisk ændres.* Lægges nu pladen i et bad, der som vanlig i fotografien opløser og borttager alle de dele af hinden, som lyset ikke har paavirket, mens det øvrige „fixeres", saa vil der altsaa danne sig i selve hinden en *række selvstændige ved mikroskopiske mellemrum adskilte fotografiske plader.* Hver af disse vil i dette

tilfælde have samme udseende og en tykkelse, der er det halve af den bølgelængde, der svarer til farven af det indfaldne lys.

Men en gjennemsigtig plade af en saadan tykkelse vil altid, naar den udsættes for *vanligt farveløst lys reflektere dette med den farve, hvis bølgelængde svarer til tykkelsen.* Og selv en noget tykkere, men fremdeles ganske tynd plade eller hinde, hvis tykkelse staar i et *bestemt enkelt forhold* til en af farvernes bølgelængder (indeholder et simpelt produkt af denne), vil altid reflektere farveløst lys med den til denne bølgelængde svarende farve; — det vil sige, at den i vanlig belysning viser sig saaledes farvet. Det er grunden til, at sæbeboblen viser sig med forskjellige farver, der vexler med væggenes tykkelse. Ogsaa i dens hinde dannes en lignende række af lysskiver, som i den fotografiske hinde, kun at de strax igjen forsvinder. Bliver hinden altfor tyk, saa ophører fænomenet. Det beror paa, at lyset reflekteres fra begge hindens eller pladens vægge. Fra hver af disse udsendes der altsaa i alle retninger en hær af lysbølger. Ved at de fra den inderste væg — i sæbeboblen — støder sammen med dem fra den yderste opstaar fænomenet, idet bølgerne derved saaledes brydes og komponeres, at deres resultat bliver den farve, som svarer til pladens eller hindens tykkelse.

Lader vi altsaa mod en saadan fotografisk plade, som ovenfor er beskrevet, en bundt *rødt* lys falde, saa vil der i pladens følsomme hinde skabes en række selvstændige fotografiske plader af en tykkelse, der nøiagtig svarer til de *røde* straalers bølgelængde. Udsætter vi saa bagefter disse plader enkeltvis eller samlet for *vanlig* belysning, saa reflekterer de rødt lys, eller de viser sig *røde.*

Her er principet for farvefotografien.

Lader man nemlig ogsaa en bundt *grønt* lys falde paa samme plade, saa vil det samme fænomen gjentage sig, uden at det pladesystem, der hører det røde lys til, derved forstyrres. Der vil skabes et nyt sæt selvstændige fotografiske plader af en tykkelse svarende til de *grønne* straalers mellemrum. Man faar altsaa samtidig to sæt plader. Og lader vi saa den hele metalliske plade med sin hinde udsættes for vanlig belysning, saa viser den en farve, der er en *blanding af rødt og grønt.*

Saaledes ogsaa paa samme vis, ifald alle spektrets farver særskilt sendtes ind mod pladen.*)

Men enhver i naturen forekommende farve er en blanding af disse elementære farver. Lader vi derfor en saadan sende sine straaler ind i fotografiapparatet, (det vil alene sige, at gjenstanden stilles foran det), saa skabes et sæt af plader nøiagtig svarende til denne farve, — repræsen-

*) Fænomenet svarer til, hvad der i musiken foregaar, naar en og samme violinstreng f. ex samtidig vibrerer med to toner, en svarende til vibrationer af den hele streng, den anden til vibrationer af dele af strengen mellem visse knudepunkter.

terende de elementære farver, hvoraf den bestaar. Og naar saa disse — eller den hele plade — atter (efter vanlig behandling, der borttager det uforandrede kollodium og „fæster“ det øvrige) udsættes for vanlig belysning, saa viser sig den fotograferede farve, nøiagtig som i naturen.

Istedenfor en enkelt sammensat farve kan man naturligvis have en *vanlig gjenstand med mange farver og afskygninger*, en person eller et landskab, — naar pladen er færdig og fixeret og bringes ud i vanligt lys, viser den da alle farver som i naturen.

Den hele proces er saaledes *mekanisk*. Lysbølgerne selv bringes paa sæt og vis til at tage sin egen afstøbning i hinden som i et lag vox. Og naar saa atter lys falder henover den og gjennem den, tvinges det til at antage afstøbningens form, — det vil sige samme bølgelængder som de lysstraaler, der oprindelig kom fra den fotograferede gjenstand. Følgen er da ogsaa, at de reproducerede farver er naturens egne. Der er ingen efterligning, — det er den samme ting. Og der er ingen mulighed for, at farverne skal kunne tabe sig, saalænge pladen selv er i behold. Derfor har man ogsaa foreslaaet at benytte farvefotografien til at forevige og bevare de store maleres verker. *Deres* farver er tidens virkninger underkastet. Farvefotografien derimod vil kunne gjengive farverne lige saa friske om 1000 aar, som da de først kom fra mesterens haand.

Farverne er overordentlig klare, og der er en rigdom af toner og afskygninger, som ingen akvarel nogensinde har kunnet opnaa.

Pladen selv bestaar altsaa af en speilende metalplade, hvorpaa den lysfølsomme hinde befinder sig. Denne behandles væsentlig som ved vanlig fotografering, „fixeres“ paa samme vis og viser da sit billede blot ved at holdes i lyset. Lader man lys falde *gjennem* hinden, saa viser billedet sig med alle *komplementærfarverne* (rødt for grønt, blaat for gult, etc.).

At faa aftryk paa papir eller lignende fra metalpladen har man dog endnu ikke opnaaet. Men der er liden tvil om, at ogsaa det snart maa komme, og fra den stund af er farvefotografien en af de store kræfter og velsignelser iblandt os.

Den største praktiske vanskelighed, man hidtil har havt at beseire, bestod deri, at de forskjellige farver paavirker den følsomme hinde med betydelig forskjellig styrke. Rødt paavirker pladen saa langsomt, at ifald man uden specielle forberedelser skulde vente paa dens virkning, vilde de violette dele af pladen forlængst være ødelagt, medens de røde straaler endnu ingen virkning vilde have havt, naar de violette allerede havde øvet sit fulde arbeide. Imidlertid opdagede en fotograf, Attout-Tailfer, at ved at dyppe pladen i cyanin forøgedes dens følsomhed overfor de røde straaler, medens den formindskedes overfor de violette, og efter en række forsøg lykkedes det paa denne vis at gjøre pladen lige følsom overfor samtlige farver. — Denne del af processen synes saaledes nu fuldt færdig. Farver fotograferes til fuldkommenhed paa metalplader. Der staar blot igjen at opfinde en metode, hvorved disses billeder lader sig overføre til papir eller lignende materiale og mangedoble.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 27. april 1894.

Den ***tyske*** keiser skal have henvendt sig til den ***russiske*** czar for at faa denne til at gaa ind paa et forslag om almindelig europæisk afvæbning; men czaren gav i et høfligt svar afslag. Svaret gik i korthed ud paa følgende: „Store arméer og rustninger er ikke en aarsag, men en følge. De skyldes i dette tilfælde de europæiske krige i det sidste fjerdedels aarhundrede, samt de fredsslutninger, hvorved disse endte. Tripelalliancen sluttedes for at forsvare den tingenes tilstand, som fredsslutningerne oprettede. Den er derfor en trusel mod Frankrig og Rusland, fordi disse to lande tabte og led ved fredsslutningerne. Ingen af de to sidste magter ønsker krig; men de maa være forberedt paa, ifald de angribes, at kunne gjøre en ende paa en tingenes tilstand i Europa, som truer dem begge. Rusland kunde desuden ikke tage noget skridt mod afvæbning, med mindre Tyskland først kom til enighed og forstaaelse med Frankrig og Østerrig trak sig tilbage fra al indblanding i Balkanhalvøens affærer, overladende denne til dens retmæssige herrer — slaver og tyrker."

Svaret betyder med andre ord, at for Rusland og Frankrig er Europas nuværende politiske kort ikke paa nogen vis tilfredsstillende. Saalænge det forbliver saaledes, kan der ikke være tale om afvæbning eller varig fred. Saalænge ikke Tyskland og Østerrig gaar ind paa tilfredsstillende ændringer, maa de to første magter staa færdigrustet til ved given leilighed med vaabenmagt at „gjøre en ende paa en tingenes tilstand, der er en trusel mod dem begge."

Interessant er det dog at se, at Europas fyrster er blevet drevne til oprigtig at ønske og søge afvæbning og varig fred. Det er nøden, som driver. De store rustninger kan ikke i længden bæres. Der *maa* ske en forandring. Vi tør derfor nære fuldt berettiget haab om, at den dag, da fredstraktater og voldgiftsdomstole afløser denne rent ud idiotiske krigsleg, ikke er saa fjern.

Trippelalliancen bløder tildøde under rustninger og bliver snart nødt til at foretage noget for at rette paa forholdene. Rusland og Frankrig kan bedst vente. Gjælder det at trætte hinanden ud ved en væbnet fred, saa maa trippelalliancen først give tabt og enten gribe til en afgjørende fortvilet krig eller søge at komme til forstaaelse med en af de to andre magter eller med dem begge. Inden ret mange aar vil *pungen* tvinge de tre magter til at slaa ind paa en af de to veie. Og i begge tilfælde vil veien omsider føre til afvæbning. — Man begynder saaledes at kunne skimte en ende paa galskaben og en begyndelse til fred, ro, orden og velstand. Hverken teorier eller sentimentalitet synes bestemte til at hidføre den store velsignelse, men alene nød og pengeknibe.

I ***Ægypten*** har der været ministerkrise, idet den engelske overregjering i landet har tvunget paschaen til at lade ministeriet Riaz, med hvilket han selv var i fuld sympati, gaa som et sonoffer for sine sidste synder mod engelskmændene. Den nye regjering er dannet af Nubar pascha.

I ***Brasilien*** er da nu regjeringen i Rio Janeiro anerkjendt og herre i hele

landet. Dog er flere af provinserne i daarligt humør og paa god vei til at erklære sig uafhængige. Det store spørgsmaal er nu, om ikke den siddende præsident vil gjøre en ny revolution til en afvexling, og i november negte at nedlægge den kjære magt, naar den nyvalgte præsident Prudente Moraes skal tiltræde, idet han i stedet tør proklamere sig selv som diktator.

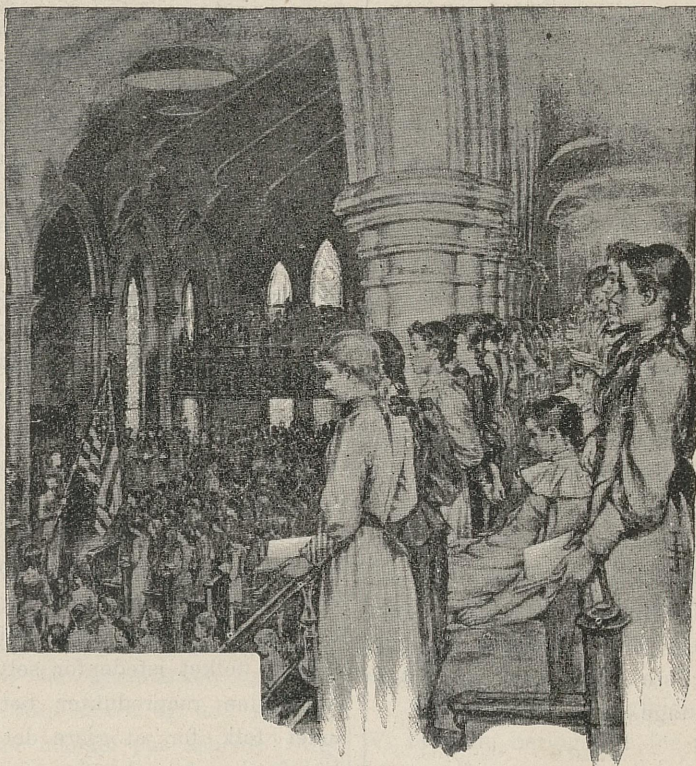
I *England* har finansministeren, *Sir William Harcourt* høstet megen ros fra alle hold, ogsaa fra sine politiske modstandere for sit nys forelagte budgetforslag. Det gjaldt om at dække en underballance paa over 80 millioner kr., som skyldtes betydelig forøgede udgifter, specielt til flaaden, hvilken de engelske partier er blevet enige om at styrke. Dækkelsen sker væsentlig ved noget forøget indtægtsskat (medens samtidig grænsen for skattefri indtægt rykkes op), ved forøgelse af arveafgift og skat paa efterladte formuer og endelig ved forøget skat paa øl og spirituosa. Det er særlig den anden post, der vækker opmerksomhed, idet en *progressiv* skat her er foreslaaet, saaledes at der af efterladte formuer paa mellem 100 pd. sterl. og 500 pd. sterl. betales 1 pct., mellem 500 og 1000 pd. sterl. 2 pct. o. s. v. op til formuer paa en million eller mere, hvoraf der betales 8 pct. i saakaldet „dødsafgift“. „Budgettet“, siger det konservative organ „*Spectator*“, „er et dygtigt og moderat stykke arbeide, værdigt det liberale partis finansielle traditioner.“

Ogsaa i *Frankrig* har regjeringen en betydelig underballance at møde i sit budgetforslag. Her tager man ligeledes sin tilflugt til øget skat paa spirituosa saavelsom paa tobak. En indtægtskat skal ogsaa paalægges, men i indirekte form, idet man søger at ramme indtægten ved at beskatte en mand efter det antal tjenere, han holder, husets størrelse, etc.

„Kringsjaa“ indeholder paa andet sted efter „*Revue des deux mondes*“ en intereseant redegjørelse for den politiske stilling i *Holland*. Telegrafen har netop bragt efterretning om, at de nye valg ikke som der antaget og som det i begyndelsen saa ud til, er faldt ud til gunst for den siddende regjering og nye valglov, men mod disse, (56 stemmer *mod* og 44 *for* i det nye andetkammer). Det betyder en ministerkrise.

Amerikanerne er et næsten overpatriotisk folk. Man kunde vist endog gjerne, naar talen er om folkets store masse, stryge ordet „næsten“. De omfatter sit land med en dyb og reel kjærlighed og en beundring og tilbedelse, som undertiden virker latterlig. Og denne patriotiske aand lægger de af al magt an paa at fostre i den opvoxende slegt. Fædrelandsdyrkelsen er en hel religion. Og den er som sagt absolut ærlig. Ingen, der kjender amerikanere, vil betvile det; ingen, der har seet dem „hilse flaget“ ved store folkemøder eller hørt dem skrige sig hæse af jubel over en talers heldige og vakre ord om fædrelandet. Vedstaaende billede fremstiller en scene i denne almindelige fædrelandsdyrkelses ritual. Den foregaar ved en større og høiere skole. Man er samlet til „morgenbøn“; men dertil hører ogsaa en „hilsen til flaget“. Stjernebanneret udfoldes og skolen reiser sig og istemmer flagsalmen. For et par aar siden fik man det travlt hele landet over med at skaffe flag til smaa skolestuer ud igjennem bygderne. — Flaget er jo symbolet paa alt hvad fædrelandet betyder, alt hvad det samfund, hvori vi lever, er for os og sikrer os. En ærlig dyrkelse af det maa vel derfor kunne siges at styrke mange af de bedste kræfter i menneskene.

— Telegrammerne har nu begyndt at beskjæftige sig med de i sidste hefte af „Kringsjaa“ omtalte *arbeidsløses tog* mod

Hilser flaget.

hovedstaden for at petitionere regjeringen angaaende en del umulige reformer. Washingtons politiinspektør skal have truffet forholdsregler til at arrestere førerne, saa snart de ankommer til hovedstaden, ifølge en lov, der gjør det strafbart at føre ind i distriktet mænd, som maa falde dette til byrde. — De amerikanske aviser har endnu lidet at sige om sagen. De fleste spøger lidt med den; men man føler dog og læser sig til alvorlig frygt og uro mellem linjerne. Der kommer tog fra alle dele af unionen, — i hvert fald har de draget afsted. Om de naar frem er dog vel tvilsomt. Nogen *direkte* fare er der neppe og frygtes der ikke. De første tegn til uorden vil let kunne mødes og masserne splittes. Men den samfundssyge, som et sligt fænomen beviser tilstedeværelsen af, er ikke til at spøge med. — Man kan ikke undlade at mindes, at den franske revolution af 1789 begyndte med arbeidsløses eller sultne skarers marsch til Versailles for at petitionere. — Ogsaa Amerika har det sociale spørgsmaal at kjæmpe med.

Forsinket.

Læserne maa ikke lade sig skræmme ved at se, hvor forældet datoen paa heftets første side er. Man maa ikke tro, at dets indhold daterer sig fra saa langt tilbage. Den over de redak-

tionelle artikler anførte dato viser heftets virkelige alder, medens datoen paa den første side blot betyder, at udgiverne skylder abonnenterne hefter fra den tid af. Saa snart som muligt vil de to datoer bringes til at falde sammen igjen, idet hefterne vil komme *oftere* end hver fjortende dag, indtil den tabte tid er indvunden.

De 25 mest populære bøger.

Resultatet af den undersøgelse, som af „*Kringsjaa*" blev sat igang for om muligt at komme efter, hvilke bøger og forfattere øver den største og dybeste indflydelse paa den læsende almenhed iblandt os, vil foreligge i næste hefte. Lister indsendte efter den 1ste mai bliver det ikke muligt at tage hensyn til.

Vor kemiske industri.

Saa langt som vi i vort land, trods vanskeligheder, er komne i mange retninger, saa staar vi dog endnu paa adskillige omraader bedrøvelig tilbage. Der synges stadig i klagende toner om vor fattigdom, medens vi dog langtfra gjør, hvad vi kan, for at udnytte de hjælpekilder, vi er i besiddelse af. Vi kan være sparsommelige nok, hvor det gjælder skillingen, men dalerne lader vi gaa fra os i hundretusenvis.

Der er lande i verden, hvor foretagsomhed, udvikling og kundskaber staar saa lavt, at man ikke evner eller forstaar at udnytte naturens ofte meget betydelige rigdom. Trods denne forbliver dog vedkommende lande fattige, medens andre nationer udnytter og tjener penge paa deres naturrigdomme. De udfører i raa naturtilstand de stoffe og materialier, som landet producerer. Folket mangler forstand eller foretagsomhed til selv at se disse stoffes betydning, til selv at oparbeide og forædle dem og høste fordelen af denne forædling. Raaprodukterne sendes til andre lande, hvor folket er mere udviklet eller foretagsomt, og hvor de oparbeides og forædles, for saa ofte i forædlet tilstand at gjenindføres i det land, hvorfra de oprindelig kom, og sælges der i dyre domme. Det vil altsaa sige, at folket istedenfor selv at tilvirke sine raaprodukter betaler et andet folk for at gjøre det, giver det fortjenesten deraf, og desuden betaler fragt frem og tilbage over sø eller store landstrækninger.

Blandt disse lande hører paa et omraade i hvert fald vort eget. Vi udfører en hel række af raaprodukter, for saa at kjøbe tilbage i dyre domme det færdiglavede produkt, — formindsker med andre ord værdien af vore egne varer og af vor egen udførsel og kjøber af andre ting, som vi selv har de bedste betingelser for at tilberede. Den fortjeneste og det arbeide, som denne varernes forædling vilde skaffe, lader vi gaa ud af landet, — rinde uhindret ud af vore lommer, medens vi jamrer os over,

hvor fattigt vort land er! Tabet løber op i hundretusenvis af kroner.

Det er den kemiske industri og dens raaprodukter, det gjælder.

Vi udfører f. ex. i mængdevis af svovlkis og kjøber den igjen i forædlet form som svovlsyre. Vi udfører zink- og blymalm og kjøber den tilbage — efter at have betalt fragten til og fra udlandet og skaffet de folk arbeide og fortjeneste — som zink og bly eller som zinkhvidt og blyhvidt. Indførselen paa denne konto alene beløber sig til 940,000 kroner, som altsaa rinder ud af vore lommer til ingen verdens nytte — uden for udlændingerne. — Vi udfører krommalm, men indfører det igjen som kromsurt kali og kromfarve. Vi indfører saagar extrakter af granbark, medens vi lar granbarken ligge og raadne i vore skove og folk gaa og klage over mangel paa arbeide! Og endda har vi den frækhed at skylde paa naturen for den fattigdom, hvorunder vi lider. Vi faar da virkelig møde naturen halvveis, gjøre saa meget som at bøie ryggen og tage op de gaver, den giver os; vi kan da ikke vente, at stegte griser skal springe lige i munden paa os ud af skovene; vi faar da være saa venlige at paatage os det bryderi at stege grisen selv.

Men det er det, vi nu *ikke* gjør. Her er gris nok og varme nok at stege den ved og hænder nok til at udføre arbeidet; men istedenfor at faa den stegt og gjort spiselig, sidder vi rolig og tuder, fordi vi ingenting har at spise og vort land er saa fattigt og saa armodsligt! —

Sverige har 10 fabriker, der alene beskjæftiger sig med at tilgodegjøre skovenes affald og forædle det til træolje, terpentinolje, kjønrøg, harpiks, bryggeribeg, o. s. v. Vi har ingen slige fabriker. — Vi udfører til Sverige og Holland vor hvaltalg og den stearin, der vindes som biprodukt ved vore margarinfabriker, og saa betaler vi svenskerne og hollænderne godt for at tage fortjenesten ved at oparbeide disse til den i lysestøberierne benyttede stearinsyre, som vi saa fragter tilbage igjen. Vi indfører hvert aar store portioner maskinolje, sværte og grønsæbe, som sandsynligvis er udvundne af *norsk* hvaltran, — den vi udfører i raa tilstand.

Og saa med mangfoldige sager. Vi har alle betingelser for at kunne eie en stor kemisk industri; men i stedet vælger vi at sende raaprodukterne til udlandet og kjøbe dem igjen i forædlet tilstand. Man vil allerede have seet, at det ikke her er smaasummer det dreier sig om.

Foruden de allerede nævnte sager maatte vi ogsaa selv kunne tilvirke en hel række andre kemiske produkter, som vi nu kjøber for høie priser fra udlandet, f. ex. cement, hvoraf vi endnu indfører for 540,000 kroner om aaret, stearinlys, hvoraf vi indfører for kr. 300,000, sæber med en indførsel paa kr. 120,000, saalelær (indførsel $2^1/_2$ million kroner), lim (indførsel kr. 130,000), porcelæn

(indførsel kr. 200,000), soda, klorkalk, potaske, sulfat, alun, stivelse, potetesmel, karbolsyre og alle slags tjæreprodukter, glycerin, kautschukvarer, blegningsvæsker, etc., etc.

Tilsammen vil man se, at det repræsenterer ganske vakre summer, som vi nu forærer bort til udlandet, eller sløser bort, og som burde blive i vort eget land, sysselsætte ledige hænder og hoder, øge velstanden og i det hele hjælpe til at „bygge landet“.

Det første skridt her er naturligvis at skaffe sikker veiledning og paalidelige oplysninger. En kemisk industris heldige resultat afhænger af saa mange omstændigheder, som blot en fagmand kan helt forstaa, at uden dennes hjælp vover ingen privatmand at sætte penge ind paa den slags foretagender. Denne veiledning mangler vi endnu, eller den lader sig blot opnaa ved speciel og kostbar henvendelse i hvert enkelt tilfælde. Der kræves en institution, der har den opgave at undersøge og experimentere med vore raaprodukter og naturlige hjælpemidler for at udfinde, hvortil de lader sig anvende, og paa hvad maade de lettest og billigst kan forædles inden vort eget land, — en institution stillet til publikums tjeneste og derfor støttet eller lønnet af staten, en institution, hvor man ikke venter med undersøgelserne, til en eller anden opfindsom hjerne henvender sig til den, men hvor det hele omraade bliver nøiagtig undersøgt og resultaterne offentliggjort til almen veiledning. — Skal vi altsaa ikke vedblivende lade granbarken raadne og afkjøbe udlandet granbarkextrakter eller i det hele sælge billig og kjøbe dyrt, bortsløse de rigdomme, naturen er saa venlig at give os, saa maa vi først og fremst skaffe os en slig banebrydende og veiledende kemisk undersøgelsesinstitution. Dens kostende vil under alle omstændigheder være en ubetydelighed mod de summer, det gjælder at spare. At knibe her vilde være tilgavns at spare paa skillingen og lade daleren gaa.

Heldigvis og takket være en enkelt privatmand foreligger der da ogsaa nu for indeværende storting kongelig proposition i sagen. Der foreslaaes til en begyndelse bevilget kr. 2,500 til en kemiker, forat han i udlandet skal studere lignende institutioners indretning. *Der* har man jo allerede været klog nok til at anskaffe sig dem. Det er vel da meningen, saasnart disse forstudier er tilendebragte, at skride til en saadan institutions eller et kemisk industrilaboratoriums oprettelse. Anlægsomkostningerne anslaaes til kr. 17,300, og de aarlige udgifter til 8,000, — ubetydeligheder, hvor det gjælder om at indspare for eller berige landet med millioner og skaffe sysselsættelse for tusen ledige hænder.

Spørgsmaalet er i korthed: Vi har drivkraft, arbeidere og raaprodukter; skal vi saa vedblivende sende de sidste til udlandet for at blive bearbeidet af udlandets arbeidere og saa derefter kjøbe dem tilbage i forædlet stand, eller skal vi benytte os af naturens fordele og paa det grundlag, den giver os, bygge en *norsk, kemisk industri?*

Den mand, hvis initiativ det hele skyldes, er kemiker *Axel Krefting,* fra hvis til indredepartementet sendte forestilling de anførte tal og fakta er hentede.

Notitser.

— *Nær 3 mill. kr.* skal den franske skuespiller Coquelin have lagt sig op af sin fortjeneste.

— Den for sin livs-elixir bekjendte franske læge *Brown-Séquard* er nylig afgaaet ved døden.

— *Bilian* eller borneosk jerntræ er den sterkeste træsort, som kjendes; det er $1^1/_2$ gange seigere end engelsk ek.

— *Niagara-tunnelen* har kostet 11 mill. kr. og skaffer adgang til 120,000 hestekræfters vandkraft, der ved elektricitet skal sendes til Buffalo.

— *12,700,000 hektoliter østers* fortæres der aarlig. Kun 2 mill. hektoliter af disse er ikke fra Amerika. Alene Maryland skaffer 4 mill. hektoliter.

— Telefonen er i sterk brug i Japans byer. Saaledes havde ifjor Tokios' telefonselskab 1576 abonnenter, Yokohamas 351, Osaka's 300 og Kobe's 162.

— *Verdens største luftballon* er netop færdiglavet i London. Dens diameter er 19.8 meter og dens rumfang 100,000 kubikfod; den veier $1^1/_4$ ton og kan bære 1 tons vegt. Dens bestemmelse er at være oppe 6 dage ad gangen for at tjene som meteorologisk station.

— *Nyt Panama-kompani* skal dannes. Eiere af tilsammen 722,000 aktier traadte den 4de april sammen i Paris og valgte 5 tillidsmænd til at indbyde til ny aktietegning. Ved det forberedende møde tegnedes strax 20 mill. francs (14,400,000 kroner).

— *229 munkeklostre* med 4775 munke og 1546 nonneklostre med 25,323 søstre og nonner gaves der i Belgien i 1790. Af landets 6 millioner indbyggere var der altsaa 30,000 klosterbeboere, med andre ord for hver 200 personer var der 1 nonne eller munk.

— *53,000 kilometer* underjordiske ledninger for elektricitet findes der i New York; deraf tjener de 1400 km. lysanlæg, resten telegraf og telefon. — I alle de Forenede Stater er der nu 225,560 km. underjordiske ledninger til telefonbrug mod 2264 km. i 1885; og det samlede antal telefon-apparater er steget fra 5187 i 1887 til 566,491 i 1893.

— En fransk danserinde begynder sin løbebane i 7-aars alderen og betales da med $1^1/_2$ kr. for hver optræden. Som almindelig kordanserinde faar hun 75--150 kr. maaneden, som fordanserinde 180—230 kr. og som solodanserinde 230—450 kr. En første klasses danserinde faar 450--1120 kroner maaneden, og en „stjerne" tjener 18,000—36,000 kr. om aaret.

— *4000 millioner* avisnumre udgaar der aarligaars i de Forenede Stater. Der trykkes nemlig over 20,000 blade og ugeskrifter i landet, af disse er der 1850 dagblade med tilsammen $7^1/_2$ million exemplarer daglig eller omtrent 1 explr. for hveranden af landets 13 mill. familier; af ugeskrifter trykkes der 14,000 i tilsammen 26 mill. exemplarer ugentlig eller 2 exemplarer for hver familie i landet. Af det samlede antal exemplarer pr. aar optager dagbladene 60 pct. og ugebladene 35 pct. Af dagbladene sælges „sensations"-aviserne i overveiende stort antal. Desuden udgives der ugentlig 3—400,000 hefter, altsaa aarlig 15 millioner hefter af gruværdige forbryderromaner. Virkelige bøger indtar neppe 3—5 pct. af læsestoffet i de Forenede Stater. Regner man, at søndagsskolerne besøges af 4—5 millioner børn ugentlig, saa udgjør alligevel dette kun $^1/_3$ af forbryder-romanernes læseres antal. Man anslaar det aarlige udlæg for dagsaviser og ugeblade til 370 mill. kr., for gode maanedsskrifter til 11 mill. kr. og for bøger neppe 15—18 mill. kr. aarlig.

Teknisk kringsjaa.

(Efter tekniske tidsskrifter).

— De fleste byer, hvor der findes elektriske sporveisanlæg, fastsætter en maximumshastighed, som vognene ikke maa overstige. Men det er ikke saa let hverken for kjørere eller andre, at have det paa følelsen, naar denne fart er naaet og naar den er overskredet. At *se* det er ikke saa ligetil. Der er derfor blevet opfundet forskjellige apparater, der automatisk advarer kjøreren saavelsom passagererne, naar denne hastighed overskrides. I et af disse ringer en klokke, strax maximumshastigheden naaes, og fortsætter dermed, saalænge denne vedligeholdes eller overskrides, idet der kommer et slag paa klokken for hver omdreining af axlerne, indtil farten sagtnes. Apparatet, der bestaar af et centrifugalt arrangement, er fæstet til én af axlerne og lader sig „sætte" for en hvilkensomhelst maximumshastighed.

— Niagaras vandkraft skal blandt andet benyttes til at drive kanalbaadene paa Amerikas største kanal, Eriekanalen, der forbinder Hudsonfloden (og dermed Atlanterhavet ved New-York) med de kanadiske sjøer, — eller byerne Albany og Buffalo. Dens længde er ca. 570 km. — Projektet er allerede tidligere blevet omtalt. Baadene skal drives frem paa lignende maade som vognene paa den elektriske sporvei — ved hjælp af en traad oventil. — Nu har et kompagni, der udgjør en afdeling af Niagara-kompagniet, faaet koncession paa anlægget. Det har faaet retten paa 50 aar til at anlægge elektriske kabler langs kanalen for at forsyne ikke alene dennes baade med kraft, men ogsaa byer og landsbyer langs kanalen med lys, varme og kraft. Til gjengjæld for koncessionen forpligter kompagniet sig til at levere staten fri elektrisk kraft til at bevæge alle sluseporter og oplyse alle sluseanlæggene natten igjennem. Desuden maa det levere drivkraft til baadene for en pris, der ikke maa overstige 75 kroner pr. hestekraft *pr. aar*. Staten forbeholder sig ret til at indkjøbe det hele anlæg eller en del deraf naarsomhelst mod at betale kompagniet 10 pct. mere end anlægsomkostningerne.

Anlægget vil vel ikke lade længe vente paa sig. Vi vil da se Niagara forsyne med lys, varme og drivkraft et bredt belte af tætbefolket land, 570 km. langt! — Naar skal vi nordmænd følge efter og lære at forstaa, at vi ikke er rige nok til at holde vandfald bare for turisttrafikens og de maleriske effekters skyld? —

— I *Baltimore* har man ved en telegrafstation indført brugen af opmagasineret elektricitet hentet fra de vanlige lysledninger istedetfor de ellers brugelige galvaniske batterier. Man fandt, at 500 magasinceller udførte det samme arbeide som 2500 af de gamle galvaniske celler. Den elektriske kraft fra disse koster kr. 4,10 pr. aar pr. celle, medens den samme kraft nu opnaaes for 35 øre. — Efter det skulde vi vente, at vore vandfald snart vil forsyne ogsaa vort telegrafnet med elektricitet.

— Der tales om en kontinuerlig elektrisk sporvei fra New-York til Filadelfia og om en anden fra Washington til Baltimore.

— Det paastaaes, at hurtig vexlende strømme, (hvorpaa de telefoniske er et exempel) ledes meget bedre og fuldkomnere gjennem traade, der bestaar af to metaller af forskjellig ledningsevne, end gjennem vanlige traade bestaaende af ét metal. Nogen aarsag kjendes ikke.

— I New-Yorks naboby New-Jersey findes der et lidet elektrisk lysanlæg, der drives af en vindmølle. Dennes vindhjul maaler 18 fod i diameter. Med nogenlunde god vind giver den tre hestekræfter. Den gaar blot i god vind og opmagasinerer da den udvundne elektricitet, som findes tilstrækkelig til at holde 24 elektriske glødelamper i jevn gang. Disse oplyser et mekanisk verksted.

Literatur.

Johanne Vogt f. Collett: En Æresret (Mallings Forlag).

Blandt de mange bøger af kvindelige forfattere, som kom ud til jul, er denne sikkert den betydeligste i kunstnerisk henseende. Fru Vogts sprog kan nu og da være vel blegt og snirklet og føles for meget literært, men det har stil og karakter, det røber god smag og sikker dannelse.

„En Æresret" er fortællingen om den forfølgelse, saaret mandlig forfængelighed kan sætte i scene ligeoverfor en uskyldig ung pige. Det er virkelig ikke smaating. Ikke nok med at *han* frir gang paa gang og er brutalt paatrængende, — han skriver ligefremme truselsbreve, stryger forbi hende i tusmørket „lig en flaggermus", skræmmer hende, naar hun lukker op porten om aftenerne, ja endog i kirken forfølger han hende med sine „stikkende øine". Alt dette er imidlertid passeret, før vor fortælling begynder. Den stakkels pige har faaet en indbydelse til at besøge en sorenskrivergaard i juledagene. Hun reiser afsted og aner fred og ingen fare. Imidlertid faar hun, endnu før hun kommer frem til gaarden vide, at forfølgeren ogsaa er julegjæst. Hun bliver uden egen vilje nogle minuter efter sin ankomst ørenvidne til, at han forsøger at frasnakke hende al ære og gjøre husets folk mistænkelige mod hende. Og nu gaar det slag i slag. Han skræmmer heste, drager hende med vold paa en skitur til det eneste farlige punkt og holder paa at faa hende ned i elven, stjæler breve ud af hendes mappe og gjør et sidste attentat paa hendes liv ved at slippe hende i en dans, saa hun falder mod en ovn og slaar sig et stort hul i hovedet. — Denne dans bliver afgjørende og leder til æresretten, hvor forfølgeren tilstaar og lover for fremtiden at holde sig i skindet, medens den forfulgte ikke blot vinder fuld opreisning, men ogsaa den mand, hun i al stilhed har valgt sig.

Fru Vogts fortælling er interessant som en dom over vore dages ungdom af en repræsentant for den ældre slegt. Dommen er ikke meget gunstig, men visselig i det hele ganske træffende. Saa uopdragen, lavsindet og ubetydelig er den saakaldte dannede ungdom nu for tiden! Lykkelig den kvinde, der kan faa hr. Laban stillet for en æresret! *C.*

En tabt side af „Fra livets latterside"

eller en uheldig, men opfindsom medarbeider.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 1. MAI 1894. HEFTE 9.

Parti af Konstantinopel med Sofiamoskéen i baggrunden.

Konstantinopel.

(*Frederic Harrison* i „*Fortnightly Rev.*“).

Den tyrkiske sultans maleriske gamle hovedstad er hurtig i begreb med at tabe sit gamle præg under indflydelse af San Stefano-traktaten, jernbanerne, europæiske reformer og den muhamedanske befolknings forsvinden fra Europa. Snart vil turbanen og pilegrimene blot være en saga.

I.

Af alle europæiske byer er det nye Rom ved Bosporus visselig den, der har størst magt over den menneskelige fantasi og giver ikke det gamle Rom ved Tiberen noget efter i denne henseende. Og af alle byer i verden har den den skjønneste beliggenhed, og har som evigt forbindelsesled mellem østen og vesten en enestaaende geografisk position. — Vi kan tillægge, at den staar i første række som historisk by.

Byzantium, det navn, som alle græske skribenter har brugt om byen lige fra Herodot til Paspates i vore dage, er en af Europas ældste byer. Der er ingen grund til at tvile om, at den har været en historisk by i 2550 aar. Næsten tusen aar før den blev hovedstaden i et verdensrige, var den en græsk by af megen betydning. Saa blev den Konstantinopel, midtpunktet og keiserstaden i det romerske rige. Og siden har den været Østens hovedstad i akkurat 1564 aar. I alle disse aar har Konstantinopels hersker aldrig ophørt at være herre over hele Østens verden.

Denne ubrudte sammenhæng i magtens besiddelse har intet sidestykke i menneskehedens historie. Rom var rigets midtpunkt i knappe 400 aar og har nu i 1600 aar helt været udenfor den verdslige magts omraade. De stolte byer, som engang reiste sig i Ganges', Eufrates' eller Nilens dale, sank alle i grus og har forlængst mistet sin høie rang. Memfis, Babylon, Tyrus, Kartago, Alexandria, Syrakus og Athen har havt stolte perioder, men intet langt herredømme. London og Paris har været hovedstæder blot i nogle faa aarhundreder, og Madrid, Berlin, Wien, St. Petersburg er daggamle nyskabninger af den menneskelige civilisation. Der er bare en by i verden, om hvilken det kan siges, at den i 1550 aar har været hovedstad i et verdensrige — under alle omskiftelser i race, institutioner, skikke og religion.

Historieforskningen og den almindelige europæiske opinion har indtil den sidste tid været i høi grad uretfærdig mod det byzantinske keiserdømme, saavel i dets romerske som græske eller tyrkiske form. Ved en enestaaende skjæbnens uretfærdighed er dette riges annaler og dets sande plads i historien blevet grovt misforstaaet, men i den senere tid er dette blevet anderledes ved tyske, franske, russiske, græske og engelske lærdes arbeider. Russiske og græske klostre har givet os ukjendte kostelige krøniker; og armeniske, saracenske og persiske manuskripter har øget og fuldstændiggjort vor viden. Paa samme tid har Konstantinopels lokale arkæologi modtaget nye impulser. De politiske og økonomiske forandringer, der resulterede af begivenhedernes gang fra Krim-krigen i 1853 til San Stefano-traktaten i 1878, har aabnet Konstantinopel, omtrent som Japan

blev aabnet for 30 aar siden. Europæiske lærde og fastboende grækere har sat os istand til at studere alle oldtidslevninger, og sultanen har anlagt et høist interessant museum under ledelse af Hamdi Bey, en tyrkisk arkæolog.

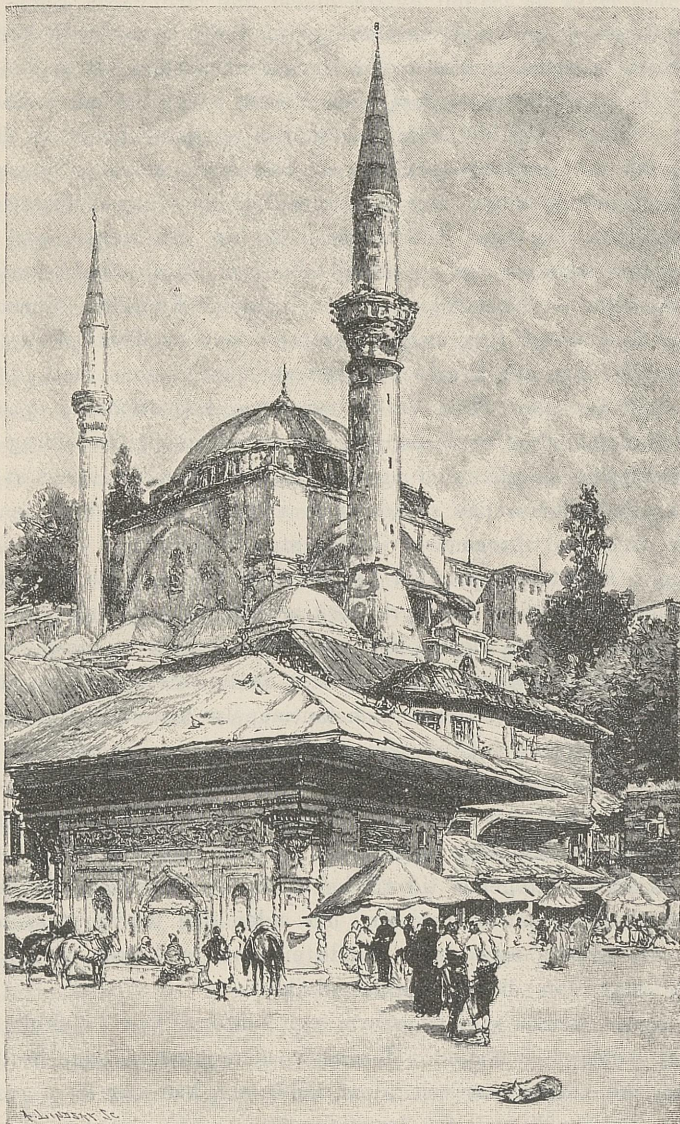
Alle forskere har været uretfærdige mod det byzantinske verdensrige. Hverken under romere, grækere eller tyrkere har riget været den afgrund af fordærvelse, servilisme og last, som Vesten i sin fordomsfuldhed altfor længe har antaget. Grufuldheder, daarskaber og gemenheder er der i overflod; men det er ogsaa en saga rig paa heltemod, aandelig energi, kraft, dygtighed og udholdenhed, lige mindeværdig som nogen historie i verden. Hverken aand, kunst eller religion er her den samme som i Vest-Europa; heller ikke er om et stort folks, et idealt kirkesamfunds, en dyb filosofis eller en fremadskridende civilisations historie. Konstantinopel er og har altid været lige meget orientalsk som occidentalsk — samtidig med meget ved sig, der hverken er Østens eller Vestens, men udelukkende eiendommeligt for den. Den er en type paa konservatisme, paa en enestaaende udholdenhed og bestaaen, omgivet af forandring, forfald og nederlag. Denne vidunderlige seiglivethed og evne til selvfornyelse synes at tale ligefremt mod alle Vest-Europas spaadomme; i Vesten er det blot den katolske kirke, som viser en tilnærmelsesvis lige stor livskraft.

Riget i Konstantinopel led et betydeligt brud paa sammenhæng i dynasti, race og religion ved tyrkernes erobring, og nu har dette kristen-romerske, latinsk-græske rige i 441 aar været tyrkisk og muselmansk. For mange har denne ting været nok til at lade denne sidste tid ligge uudforsket. Og dog, de to aarhundreder i Konstantinopels historie, som følger paa Muhamed II.s erobring i 1453, er ganske anderledes interessante og lærerige end de to forudgaaende, saavelsom det romerske herredømmes historie. Og heller ikke har det tyrkiske herredømme været mindre glimrende, fattigere paa store aandelige begavelser og store karakterer end det byzantinske riges fra korstogenes tid til byens fald. Den vidunderlige by, som Konstantin skabte i aar 330 e. Kr., har siden den tid været sædet for en regjering, saa kraftig som Østen kunde eie den, en kultur og religion med saa høie idealer, som det evnede at udvikle.

Nu synes denne regjeringsform og samfundstype at skulle for altid trække sig tilbage til Asien. Men naar man husker paa, hvilken evne disse historiske magter har vist til at holde sig, kan man have gode grunde til at være usikker ligeoverfor fremtiden.

Det gjælder om Konstantinopel i høiere grad end om nogen anden by i verden, at dens historie er landets. Fra keiser Teodosius' dage til begyndelsen af korstogene — en periode paa 700 aar, — medens Rom og

hver gammel by i Europa er blevet stormet, plyndret, brændt eller mere og mindre forladt og næsten strøget ud af tilværelsen af en række erobrere, holdt Konstantinopel sig urørt, urokkelig, uforanderlig, — altid den folke-

Sultan Ahmeds moské.

rigeste, mest kapitalsterke og høiest civiliserede by i Europa, altid tilflugtssted for dem, der søgte fred eller beskyttelse for kultur eller rigdom der,

det travle midtpunkt for verdenshandelen, den gamle kunsts eneste hjem, den eneste skole for studiet af gammel lov og lærdom. Fra det ottende til det trettende aarhundrede har en række reisende beskrevet dens størrelse, rigdom og pragt. I midten af det tolvte aarhundrede skriver jøden Benjamin Tudela, der kommer fra Spanien til Portugal, „at slig rigdom og slige bygninger findes der ikke mage til paa jorden;“ „at kjøbmænd drager did fra alle kanter af verden.“ Fra omkring det ellevte aarhundrede begyndte byens nedgang. Den ødelagdes ved det vestlige riges politiske jalousi, den romerske kirkes religiøse fiendtligheder og de italienske republikers konkurrance. Stillet mellem disse uforsonlige fiender i vest, de uafladelige angreb fra de slaviske folk i nord og den voxende muselmanske fanatisme i øst og syd, blødede det byzantinske rige langsomt tildøde, og dets hovedstad var i henved 300 aar ikke stort mer end en beleiret fæstning — fyldt af en hjælpeløs befolkning og store skatte og hjælpekilder, som ikke længer kunde forsvares.

Men hvordan det nu end gik selve riget, saa vedblev Konstantinopel altid at være tiltrækningsstedet for alt, hvad riget eiede af skjønhed og stolthed, og aldrig har den ophørt at være den store markedsplads og pakhus for alle Østens og Vestens omsætningsprodukter. Endnu er denne by for den græske prest og den muselmanske *imâm* (prest af laveste klasse), hvad Rom er for katoliken. Og for enhver græker fra Alexandria til New-York er den, hvad Paris er for franskmanden.

II.

For en stor del kommer denne overlegenhed af byens enestaaende beliggenhed. Som en tidlig reisende har paapeget, er „Konstantinopel en by, som naturen selv har bestemt til at blive verdens herskerinde. Den ligger i Europa, ser udover Asien og kan tilsjøs naaes fra Ægypten og Levanten i syd, — i nord fra det Sorte Hav og dets europæiske og asiatiske bredder.“ Konstantinopel var saaledes beskyttet ved to havporte, der kunde helt stænges for fiendtlige skibe, enten de nu kom fra det Sorte Hav eller det Ægæiske, men som øieblikkelig kan aabnes for egne eller venligsindede skibe over det Sorte hav og Middelhavet. Polybius, det andet førkristelige aarhundredes historiker, beskriver den med megen forstaaelse. „Af alle byer i verden,“ siger han, „har Konstantinopel den heldigste beliggenhed mod havet; den er ikke alene sikret mod alle fiender, men ogsaa raadig over alle midler til at skaffe i overflod, hvad den behøver af fødemidler.

Men, spørger man, naar nu Byzantiums beliggenhed var saa enestaaende heldig, hvordan kunde da denne by i tusen aar vedblive at være

en græsk handelsby af anden rang? Svaret er, at byens storartede beliggenhed intet havde at sige, saa længe Balkan-halvøen og Donau-dalen fyldtes af barbariske nomader. Trajans og hans efterfølgeres store krige i de to første aarhundreder lagde hele Donau-basinet ind under romersk herredømme. Da derfor Konstantinopel grundlagdes, var den sikret mod angreb baade sø- og landværts; og da i det femte og sjette aarhundrede Italien, Spanien, Gallien og Afrika oversvømmedes af en flom af nordenifra kommende indtrængende barbarer, kunde Konstantinopel med sine enestaaende forsvarsmidler modstaa syndfloden, der ødelagde det vestlige Europa.

Byzants spillede ingen fremtrædende rolle før Konstantins tid. Den nævnes ofte af de store gamle historikere; og blandt berømte hærførere, der har havt med byen at gjøre, har vi Pausanias, seirherren ved Platæa, Kimon, Miltiades' søn, Alkibiades, Epaminondas, Demostenes, Filip af Makedonien, mange romerske generaler, keiserne Claudius, Vespasian, Licinius og Konstantin. Det er besynderligt, at denne det senere keiserdømmes og sultanernes by skulde blive det sted, hvor seirherren fra Platæa grebes af sin lidenskab for et orientalsk tyranvælde, og at der, hvor Seraljets have nu staar, udførte den forblindede konge den skrækkelig grusomtvellystige daad, som Byron skildrer i *Manfred*. Maaske er der i luften her paa denne høi, hvor vi nu staar og stirrer paa den „Høie Port", noget som ildner tyranners blod til vilde, hemmelighedsfulde forbrydelser?

Var Konstantinopel skjønnere i keiserdømmets dage, end det nu er? Maaske er vor tids Stambul et interessantere skue fra sjøen end Cæsarernes Byzants. Minareterne, en orientalsk og muhamedansk eiendommelighed, er særkjendet for den moderne by og bryder de byzantinske kuplers monotoni. Men den indre by maa vistnok under de isauriske og basiliske dynastier i de fem aarhundreder mellem Justinian og det første korstog have givet et ganske anderledes stolt indtryk af ædel kunst, om ikke netop af glimrende malerisk effekt, end den moderne tyrkiske by. Det uhyre palads og hippodromen, basilikaerne, kirkerne, hallerne og søilegangene med deres overflod af marmor, mosaik, broncer og malerier, deres kolossale figurer, obelisker og søiler, de sjeldneste levninger af græsk skulptur, monumenter, bade, teatre og torve — maa visselig have overgaaet denne vor tids langsomt forfaldende rest af Stambul, som saa ofte skuffer den reisende, naar han gaar i land fra det Gyldne Horn.

III.

Konstantin skabte sit nye Rom i 330. Paa ti aar gjorde han den til verdens mest glimrende by efter Rom og Athen. To aarhundreder senere blev Justinien byens anden grundlægger. Og fra Konstantin til

korsfarernes erobring af byen — i næsten 900 aar — vedblev en række keisere at opføre store templer og verdslige bygninger. Af byen før Konstans tid er der lidet tilbage med undtagelse af nogle skulpturer i museet og grundstenene til nogle mure. Fra Konstantins og hans umiddelbare efterfølgeres tid er der levninger af hippodromen, mure, aquædukter, cisterner og torve samt nogle søiler og monumenter. Fra keisernes tid, fra Teodosius til korstogene, har vi endnu — i ubetydelig forfalden stand — den store Sofia-kirke, desuden nogle og tyve kirker, meget forandrede, samt fra en senere tid grundmurene til paladser, et palads, som endnu ligger i ruiner, og tilslut tolv engelske mil mure med deres porter og taarne. Museerne indeholder sarkofager, statuer, inskriptioner fra den romerske tid. Men det meste, som ligger begravet i denne jord, er visselig endnu

Torv i Konstantinopel.

uopdaget; hidtil er det væsentlig jernbane-arbeiderne, som har givet den eneste anledning til at rode lidt op i byens undergrund.

Det herligste mindesmerke fra oldtiden er dog Sofia-kirken, næst efter Panteon i Rom den betydeligste historiske bygning, der findes i verden. Den har nu i nær 1400 aar været i uafbrudt brug; og i hele denne tid har den været orientens stolteste gudshus og er aldrig, som Panteon, blevet herjet og lagt øde. Dens indflydelse paa Østens arkitektur har været næsten ligesaa stor som Panteons paa Vestens og langt stadigere end denne. Den er en af de originaleste, dristigste og stolteste verker af bygningskunst, som verden har seet. En autoritet erklærer den for at være „indvendig den fuldkomneste og smukkeste kirke, som endnu er blevet reist

af et kristent folk“. Dens indre er sikkert det mest harmoniske og feilfrie, som kan tænkes, og i denne henseende overgaar den alle store kuppelbesatte, hvælvede og rundbuede templer i verden. Dertil kommer, at den forener stor stil med fine detaljer, et pragtfuldt ornamentalt udstyr med solid byggemateriale. Dens herlige beklædning med marmor, mosaik, indgraveret arbeide og støbt metal overgaaes ikke af den rigeste gotiske katedral og er ganske anderledes varigt end disses. Skjønt den er dobbelt saa gammel som Westminster Abbedi, har den lidt mindre af tidens tand. Men saa gjorde ogsaa Justinian og hans efterfølgere alt for at finde det kosteligste materiale til den store bygning. Dens indre er den dag idag en uhyre masse marmor, porfyr og poleret granit, hvidt marmor med rosenrøde striber, grønt marmor, blaat og sort marmor med stjerner eller hvide aarer.

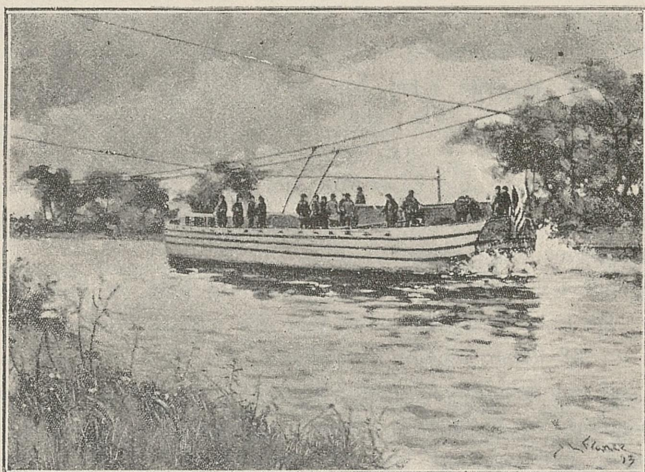
Justinian og hans efterfølgere gjennemsøgte paa kryds og tvers hele keiserdømmet for at finde de kosteligste materialier til den „store kirke“, og de hedenske templer røvedes for sine søiler og kapitæler.

Det er en kjendsgjerning, som selv er uden sidestykke i religionernes historie, at de islamske erobrere tog den kristne katedral til sin helligdom, uden videre forandring, ja, endog uden at forandre dens navn. Og paa den maade er kristenhedens ældste katedral blevet typen for alle verdens tusener af moskéer; og de billeder af Kristus og hans helgener, som en romersk keiser satte op, kan den dag idag skue ned paa de tyrkiske kalifer i deres Westminster abbedi. Hvilke store gribende indtryk giver ikke dette tempel den, der studerer byzantinsk historie, — dette tempel, der har skuet ned paa de tusen aar, som skiller Justinians tid fra Suleiman den herliges, fra den dag, da den store keiser udraabte: „Jeg har overgaaet dig, o Salomon!“ til den dag, da de osmaniske erobrere holdt takkefest for hundrede seire over korset.

Men denne by er ikke blot en læremester i byzantinsk historie, ogsaa til forstaaelsen af den almindelige europæiske historie giver den rige, vækkende bidrag. Vi ser middelalderen leve der, den virkelige, ureformerede middelalder med sin farvepragt og sit smuds, sin uvidenhed og lettroenhed, heltemod og selvopofrelse, med sin resignation, taalmodighed og lidenskabelige tro. Vi kan tænke os, at vi befinder os i en eller anden by i den tidlige middelalder, — en eller anden mødeplads for folkene: Venedig eller Genua, Paris eller Rom, ja endog det gamle Rom i Trajans tid, hvor racer, religioner, dragter, ideer og livsstillinger mødes side om side uden at blandes. Muhamedaneren, armenieren, grækeren, jøden og katoliken har sine egne kvarterer, dragter, sprog, gudsdyrkelse, beskjæftigelser, love og ledere. De gaar forbi hverandre som usynlige og vil hverken spise, bede, arbeide, handle eller samtale med hverandre. Staa paa broen over det

Gyldne horn eller i det deilige kloster Bayazid og betragt pilgrimene med de grønne turbaner, softa'erne (unge mænd i moskéerne, som driver studier), lastdragerne, de omstreifende gadesælgere, soldater og sømænd, baadmænd og tiggere, rumeliske og anatoliske bønder, — kort sagt, hele den kosmopolitiske samling arbeidende og lediggjængere fra Donau til Eufrat. Det er Østen og Vesten samlet paa deres eneste neutrale mødeplads, Østens sidste tilholdssted i Europa, den eneste af middelalderens storbyer, som har holdt sig helt ind i det nittende aarhundredes Europa.

Elektrisk kanaldrift.

Under „Teknisk kringsjaa" er den elektriske kanaldrift, hvormed der i nogen tid er blevet experimenteret paa Eriekanalen i de Forenede Stater, blevet gjentagende omtalt. Ovenstaaende billede viser traadenes anordning. Det er, som man ser, nøiagtig samme princip, som ved de elektriske sporveie. En motor i baaden modtager elektriciteten fra traaden og overfører den til en vanlig skrue.

George Eliot.

1819—1880.

(Af *H. Tambs Lyche*).

(Fortsættelse).

Middlemarch er ikke alene den største af disse hendes sidste noveller fra samtidens borgerlige engelske liv, men regnes ogsaa af mange dygtige kritikere for at være hendes bedste arbeide i det hele taget, — det bedste i hvert fald i rent teknisk henseende.

Hovedpersonen er et sidestykke til Romola, en idealistisk, poetisk og religiøst sindet kvinde, der formelig higer efter anledning til at *ofre sig*, — til at faa træde den haarde, ensomme pligtvei.

Hun binder sig som hustru til en gammel bogorm, der fremforalt ønsker hende som sekretær og assistent. Det bliver nærmest hendes opgave som hans hustru at rode frem fra støvede boghylder gamle citater og beviser for hans teorier. For ham existerer der ikke andet i verden af betydning end ham selv — den lærde, vise mand, hvem det er en ære at faa hjælpe og pleie — og hans bog, en bog, han har arbeidet paa hele sit liv og vedbliver med til sin død, som forældes, før den bliver færdig, og intet indeholder uden „støv".

I begyndelsen beundrer hun pligtskyldig ham og hans bog og føler det at være sit kald at hjælpe ham paa alle vis at fuldføre den. Hun er, som sagt, en af disse ideelle karakterer, der *maa* give sig helt hen for noget, og det ensformige engelske landliv giver hende ikke noget bedre end hr. Casauban og hans bog. Senere opdager hun rigtignok, hvor smaa og intetsigende han og hans bog er, og hvor helt hun har slængt sit liv hen. — Men i hende er pligtfølelsen sterk. Hun kaster alle slige tanker fra sig. Hendes givne ord maa holdes. *Det er af større vigtighed, at vi fuldfører, hvad vi har begyndt, og holder, hvad vi har lovet, end at vi selv opnaar det bedste i livet.**)

Hun bliver da siddende i aar og dag som en katolsk nonne, frivillig indespærret i det dystre, mugne hjem med puslingen lænket til sin side; medens livet grønnes og ler udenfor, og lykke og kjærlighed vinker hende derfra, — trofast mod sit ord og sin pligt, som hun opfatter denne.

Forfatterinden lader dog i dette tilfælde tilsidst døden træde til som befrier og lykkebringer. Den aabner hendes celledør og fører hende atter

*) Det stik modsatte af de tanker, der saa ofte kommer frem hos Ibsen, og som vi merker klarest i Noras opgjør med sin mand.

tilbage til livet, idet manden omsider dør i egoistisk angst og med det sygelige, egoistiske krav til hende, at hun skal fortsætte og fuldføre det nytteløse arbeide, hvori han har begravet *sit* jordliv. Men fortællingen slutter — ulig George Eliots øvrige bøger, der gjerne ender i en trist, om end forsonet, fredfuld stemning — med et nyt tiltag af liv og lykke.

Den interessante hovedtanke, hvortil hun ogsaa oftere ellers — som i *Romola* og i *Mill on the Floss* — vender tilbage, er menneskets pligt til at opfylde engang indgaaede forpligtelser, ligegyldigt hvad pris det maatte kræve af egen lykke, — ja selv af egen udvikling. *En selv* maa i det hele sættes ud af betragtning. Kravet paa „lykke“ maa underordnes pligthensynets og andres vel. George Eliot vilde ladet Nora forblive hos sin mand, ikke i blind og lam underkastelse, men for at arbeide paa sin udvikling ved at opfylde sine pligter. Netop derigjennem kommer udviklingen, mener hun. Nora skulde ikke have flygtet fra en vanskelig stilling, men blevet og kjæmpet sig til fuld seir *i den*, — eller gaaet kjæmpende under i den, dersom hun ikke *kunde* have seiret.

Pladsen forbyder her nogen diskussion af det vigtige og fængslende emne. Jeg kan blot uden egen kommentar paapege George Eliots standpunkt og vise dets modsætning i Ibsens digtning. Emnet er jo rigtignok gammelt og i det uendelige omstridt: — er selvudvikling (som jo dog blot er en art egoisme) eller selvhengivenhed under pligt og arbeide for andre vort nærmeste og største maal? Naar de to kommer i strid med hinanden, hvilket skal vi saa søge?

V.

Tydeligst fremtræder imidlertid George Eliots egne tanker i to af hendes sidste arbeider, der begge er af en helt anden art end de øvrige, bevæger sig længer — delvis langt — borte fra det vanlige engelske liv paa den tid. Her taler hun utvilsomt mere end andetsteds ud af sit eget hjerte og sind. Personerne bliver delvis talerør for hende selv, om end hendes modne kunst paa denne tid formaar at skabe lyslevende mennesker selv af talerør. Her slipper hun ogsaa sin fantasi og indbildningskraft mere løs, giver dem friere tøiler. Her — i bøger, som hun skrev da hun var en kvinde paa 50—60 aar — kaster hun sig med hele sin magt og al sin opsamlede aandsrigdom over emne og handling. Aldrig før har hun skrevet med slig ild, slig dyb følelse, slig mægtig kraft. Intetsteds, tror jeg, har hun givet saa meget af sig selv. — Som oftest faar vi vel en forfatters mest ildfulde bog i ungdommen, hans kraftigste i den bedste manddom, — her kommer begge dele i de ældre aar. Det er, som hun i sin tidligere produktion har holdt sig selv tilbage, har holdt sine egne

tanker i baggrunden, — men her slipper hun alt løs, giver os saa at sige sit aandelige testamente. Samtidig som hun kaster sig selv saa helt og fuldt ind i arbeidet og aabner alle sin aands længe stængte tankesluser, har hun dog ogsaa nu vundet den kunstneriske ro og den tekniske færdighed, der formaar at beherske og give form til det næsten overrige stof. Thi at hendes sidste arbeider er de paa tanker rigeste, indeholder de mægtigste og for hende mest originale tanker, det maa i hvert fald medgives. Muligt er det, at den tekniske kunst naar større høider i tidligere arbeider, at disse rent literært seet er at foretrække. Men for mig er disse to — digtet „*The Spanish Gypsie*“ og hendes sidste novelle „*Daniel Deronda*“ — uden sammenligning de største og de kjæreste; — blandt det bedste jeg ved i bøgernes verden; det indtryk de gjør, mægtigt som dele af Bibelen eller af Carlyle eller af Ibsens „Brand“.

Den Spanske Zigeunerinde er digt baade i form og indhold.

Det offentliggjordes i 1868 og bestaar af to sammenfiltrede dele, en dramatisk og en fortællende, saaledes at temaet behandles snart paa den ene og snart paa den anden vis, efter handlingens natur og krav. Den dramatiske del er dog den overveiende og indeholder alle vigtigere elementer og udviklingstrin. Kunstnerisk seet er jo dette arrangement uheldigt om ikke rent utilladeligt, og digtet lider i det hele af store tekniske feil. Men — det bringer blodet til at dirre i ens aarer; det gjør en vexelvis kold og hed, og det glemmes aldrig; hvad bryder saa de fleste af os om, at et rim halter her og der, eller at det sceniske arrangement er uheldigt?

En norsk læser vil det minde om „Brand“, ikke ved sin form eller kunst eller ved handlingens art, men ved tankernes natur, ved de længsler, ideer og følelser, der faar udtryk der, ved de storslagne, høimenneskelige karakterer, som skildres, ved den stadig udtalte foragt for det smaalige, trange, selvsøgende og selvtilfredse liv, — ved den dybe, mægtige grundtone, som behersker det hele. Begge forfattere er fordringsfulde, intenst følende idealister. George Eliot har langtfra Ibsens sprogmagt, ikke heller hans dybt grublende natur; men *tankerne* er lige høie, og de er klarere, greiere, mere praktiske og positive. Der er mere virkelighedsstof i hendes digt. Hun var ikke Comtes discipel for intet. Temaet er et, hvormed alle moderne mennesker kan fuldt ud sympatisere, — socialt og humanistisk og ikke som i Brand halvt teologisk, tilhørende svundne tider. Hvor Ibsen i det hele er teologisk og spekulativ, er hun socialistisk og helt praktisk. Atmosfæren hos hende er lysere, mere rationel. — Helten selv er, lig Brand, en jætteskikkelse og en drømmer med jernvilje; men han er tillige en praktisk mand, og hans drøm angaar *denne* verden og praktiske

ting deri. Ogsaa han vil føre en ham betroet flok ud af elendighed; men medens Brand fører dem op paa høifjeldet og ud i det blaa,*) vil *Zarca* føre dem til et nyt og eget land og hjem.

Zarca, hovedfiguren i dramaet, er høvding for en spansk zigeunerstamme i maurernes sidste dage i Spanien. Han har undfanget den idé at gjøre en *nation* af det omstreifende folk, som han tilhører. Han vil finde det et land, føre det did og der bygge et civiliseret samfund, hvortil efterhaanden den ene omstreifende zigeunerbande efter den anden kan slutte sig. Han er en slags zigeuner-Moses, der i aanden ser dette foragtede folk blive til en stor og lykkelig nation ved at faa rodfæste i jorden og skabe sit eget samfundsliv. Kjærlighed til hans folk er hans karakters kjerne og den drivende kraft i hans liv. Han har indseet, at dette folk, „vandrere, hvem ingen Gud har taget sig af, kjæmpet for og, — ved at uddrive andre folk af deres hjem og land, — givet plads og eget hjem i verden; et folk, der ikke selv i minde og sagn eier et *hjem;* et folk uden heltesagn, uden adlende minder og fortid til at samle det om fælles alter og arne og hellige disse," — han har indseet, at dette folk ikke kan frelses fra den elendighed, hvori det befinder sig, og løftes til rigere og fyldigere liv, før det er bosat i eget land, er blevet en fri nation med sit eget folkeliv og sine egne folkeminder og folkehaab. Alene i disse findes den fornødne samlende, adlende og civiliserende magt.

At realisere denne idé er derfor hans livs maal.

I den hensigt har han solgt sin stammes hjælp til maurerne i deres krig med de kristne, mod at der efter krigens slutning skal blive ham tilstaaet et stykke land i Nordafrika, hvor han da vil sætte sin plan i udførelse.

— Men da digtet begynder, er Zarca just bleven tagen tilfange af de kristne. „Han var iført en blank, glinsende brynje, og i et kostbart belte hang et rigt smykket sværd. Paa den sorte kjortel, der hang løst over brynjen, var broderet en flammende fakkel, holdt af to mørke hænder . . . Da de havde afført ham hans dragt og smykker, var det disse og ikke han, der tabte glansen . . . . Øine og mund og det hele ansigt udtrykte en foragt, dybere end ord kan male, og aabenbarede en sjæl, der evnede at holde de fyrigste lidenskaber fast i tømme, til den rette tid maatte komme til at slippe dem løs som en velrettet og nøie afmaalt kraft mod det forønskede maal . . . En stor flammende sjæl syntes at have skabt sig dette legeme i sit eget billede . . . Som han stod der, afført alt, i nøgen manddom, syntes han mere høvding end nogensinde." **)

Idet han føres lænket over byens torv, faar han øie paa en ung pige, der danser for mængden, og gjenkjender i hende sin datter.

---

*) Modsætningen er illustrerende, om det jo end ikke maa oversees, at Brands færd naturligvis staar som et symbol, en parabel.

**) Læseren maa huske, at alt dette er poesi, hvor versene bærer ord og billeder op, medens disse omsatte til prosa falder tungt sammen.

Denne, *Fedalma* (den „spanske zigeunerinde"), var som barn blevet stjaalet af kristne, opdraget af og optaget i en adelsfamilie, hvor hun staar i begreb med at egte de kristnes anfører i krigen, *Don Silva*, hvem hun elsker med al sin lidenskabelige natur. — Paa en spadsertur over torvet har zigeunerblodet vaagnet i hende ved nogle omstreifende gjøgleres sang og musik. Henrykt og ude af sig selv griber hun tamburinen og danser for folket. Da møder hun midt i jubel og dans pludselig zigeunerhøvdingens blik, og — helt uvidende som hun naturligvis er om noget slegtskab mellem sig og ham — fryser det hendes blod. „Det var, forklarer hun senere, som var der faldt en kold skygge henover hendes hele liv, som havde hun *staaet ansigt til ansigt med al verdens sorg.*"

Zarca vinder adgang til hende og overbeviser hende om, at han er hendes fader. Han søger at overtale hende til at forlade elsker og alt og flygte med ham, — vende tilbage til hendes eget folk for at støtte og hjælpe ham i udførelsen af hans planer for dets bedste. *Det* er hendes første og høieste pligt, mener han, en pligt *naturen selv har paalagt hende*, thi den gjorde hende til hans datter og til zigeunerinde, før hun selv gjorde sig til en kristens brud. — Hun maa følge ham og blive „en hjemløs stammes gode engel; hjælpe ham at velsigne et folk, som Gud har forsømt, som han ingen førere, ingen profeter har undt; hjælpe ham at gjøre dets navn, der nu er et skjænselsmerke, til et over dem alle-vaiende ærerigt banner."

Men Fedalma har ingen lyst til at forlade det liv, hun nu lever og ser for sig; hun ræddes for zigeunerlivet og for zigeunerfaderens store, men for hende fremmede planer og minder ham om, hvor lavt og usselt dog det folk er, som han vil ofre sin kraft.

„Ja, usselt er det," svarer Zarca. „Et folk, der lever af stjaalent smaabytte; saa foragtet, det bliver ikke engang forfulgt, bare haanligt sparket tilside eller trampet under fod fra tid til anden . . . Ja, *saa* elendigt er dette folk, hvis blod flyder i mine *og i dine* aarer, min datter. Hjemløst, venneløst, uvidende, lavt, usselt, forstødt baade af mennesker og Gud er det. *Derfor* elsker jeg det, *derfor* klynger jeg mig fast til det, derfor skal intet i verden lokke mig bort i fra det . . . . Af jøderne har jeg lært visdom og færdighed af maurerne. Jeg forstaar og paaskjønner tilfulde den rige arv og det milde, civiliserede liv, de nationer eier, der har en stor, minderig fortid at bygge paa; men var vort folk end *forbandet*, — som de, der ophøier „lykken" til Gud, anser alle ulykkelige mennesker for at være, — vilde jeg dog heller dele dets forbandelse end nyde de kristnes rige velsignelser ved at forsage mit eget folk . . . Lad andre foragte os! Det er slig foragt, der giver insektsværmene tid til at voxe og tiltage til de fylder luften som sorte skyer. Saa skal og vi voxe i ly af deres foragt, bygge et rigt og mangesidigt samfundsliv; og ordnet samfundsliv, det er troens, det er loves, sæders og skikkes guddommelige moder."

Men Fedalma *kan* ikke, mener hun, forlade sin elsker. „Tal ikke til mig om fødsel, om pligter mod et *folk*. Var det end talrigt som himmelens stjerner, det er dog ogsaa for mig lige saa fjernt og koldt som de. Alt ondt, som findes i

den hele verden, har ikke i mine øine saa megen betydning, som den ringeste smerte, min egen elsker føler. Andres sorger er for mig blot som malte flammer; men den sorg, jeg endog blot indbilder mig, at han føler, den er en fortærende ild i mit bryst . . ."

„Ah"," svarer faderen, „jeg forstaar og kjender godt dette første lidenskabelige angstskrig fra en sjæl, der har faaet kald til større hverv og liv. Men det er forgjæves, min datter! Læg ørneungen i hvad rede somhelst, den spreder dog tilsidst sine vinger til *ørneflugt.*"

Og ørneblodet begynder snart at banke i Fedalmas aarer. Hun indser, at for hende, zigeunerinden, kan der ikke mere findes sand lykke i en kristens arme; thi vi kræver mere end kjærlighed, mere end lykke, vi mennesker. — Hun vilde snart foragte sig selv, hendes elskers kys blive som gloende kul paa hendes læber, hans varme bryst sender is i hendes aarer ved tanken paa det folk, som hun dog *tilhører*, og hvis liv og skjæbne hun kunde hjulpet at lette og bedre, — eller ved tanken paa faderens ensomme strid. Pligt maa gaa foran alt. En svigtet pligt faar alle glæder til at blegne, livet til at tabe dets lyst og jubel, og kjærligheden dens sødme og skjønhed, saa den bliver bitter og styg. Den er laas og lukke for alle livets himmeldøre. — Evig spøger den uopfyldte pligt, den ufødte daad om os og gjør os elendige. Nei, hun kan ikke mere „sidde stille og lykkelig i en himmel, hvor tusene lidendes kval og skrig trænger sig ind gjennem hver fuge; i en himmel hvælvet over helvedes fortærende flammer. Hun „kan aldrig mere synke tilbage i lyksalighed," hendes „hjerte har voxet sig for stort, er for fuldt af ting, der *maa* og *burde* ske og gjøres." Hun er enig med Zarca, at „et usselt liv er det, der paa alle sider omsluttes af personlige maal og interesser, der ikke har øre for andet end citerens bløde lokketoner, — ikke for den større, vældigere verdensmusik, der ruller hen over os; usselt og lavt dens liv, der vurderer sol og stjerner alene efter det lys, de kaster ind i egen stue . . . . Den dybeste elendighed paa jorden bestaar i, at et menneske, der er skabt og udrustet for ædelt og høit liv, fordømmer og sælger sig selv i ungdommen for hule, visne glæder til et lavt og smaaligt liv."

Fedalma følger tilsidst faderen.

Men Don Silva, hvis adel — for en gangs skyld — er mere end navn og titel, lader sig ikke forlade og følger efter. Han afsværger sit kristne ridderskab og sin spanske nationalitet og lader sig optage i zigeunerstammen. — Her opdager han dog snart, at vi skifter ikke tro, sind og nationalitet saa let, som vi skifter dragt. Han forbliver den spanske adelsmand i sjæl og hjerte, men med en zigeuners pligter og udvortes liv. Denne dobbelthed og skarpe modsigelse leder omsider til, at han myrder Zarca i et anfald af fortvilelse og raseri. Og dermed er dramaets hand-

ling forbi. Skjønt forræder mod begge sider, reiser sig dog i Don Silva atter den bedre natur, og vi ser ham tilslut ikke bukke under, ikke krybe til korset, men vie resten af sine dage til saavidt muligt at sone for, hvad han har forbrudt og rense sin sjæl fra vanære og synd.

Fedalma fortsætter faderens arbeide, som hun har lovet ham, men uden haab om held; thi „min faders mægtige sjæl var et folks liv og aand. Med ham døde dets fremtid og mange verdensomskabende begivenheder . . . Men han stolede paa mig og jeg vil fortjene hans tillid, plante hans store haab i mit hjerte, og leve og dø som dets prestinde, selv om alle forlader mig. Det er nu for mig det eneste gode, som findes. Et trofast hjerte kjender intet høiere ønske end at forblive trofast til det sidste.“

Zarcas foretagende mislykkes saaledes helt, men „det bedste og største, en stor mand gjør for sit folk, er at give det *mindet om en stor mand.*“

Der er ypperlige, intenst og gribende dramatiske scener, der faar en til at længes efter at se det spillet. Alt ender i sort, i haabløshed; det hele er stemt til sørgeklang; men alligevel er det løftende, opfriskende og kraftgivende. Karaktererne knuses; men der staar slig livskraft, slig skjønhed og adel af dem, at sorg og død og haabløshed fanger lys og farve deraf, og deres ulykke og død synes vakrere end de fleste liv og den meste lykke.

Det er den ædle karakters seir over alt det værste, livet kan gjøre imod den, vi ser fremstillet; ikke dens seir i den forstand, at den tilslut vinder guld og grønne skoge, prinsessen og det halve kongerige; men at den gaar uskadt ud af livets kampe, ædlere end før, — vinder i adel og vinder alle brave mænds bifald.

Det er pligtens, offervillighedens, den nyttige virksomheds, menneskekjærlighedens hymne, George Eliot her har sunget. — Her i dette liv, mener hun, hvor saa meget er dunkelt, ukjendt og tvilsomt, hvor ikke altid den viseste kan sige, hvad der i længden vil vise sig at være det bedste, her har vi dog *én rettesnor*, der aldrig lader os gaa feil, der skridt for skridt vil lede os mod det rette — og derfor mod det høieste gode —, selv naar det *synes* at bære ud i mørke og altopslugende afgrunde, — det er vor *pligt*, trofasthed mod, hvad vi føler er *ret.* Selv naar den fører os i ulægelig ulykke, fører den os dog frem mod det bedste. Den er for menneskene i en verden, vi kjender saa lidet, og hvor vi paa alle kanter omgives af mørke, hvad trækfuglens instinkt er. Den viser vei. Den er vor kompasnaal. „Mere og høiere end al tro er simpel trofasthed i livet.“

(Forts.)

I udmarken.

Af

Rudyard Kipling.

(Oversat for „*Kringsjaa*“ af *A. C. Holst*).

(Fortsættelse).

„Jeg har nok tænkt paa det,“ sagde Mowgli, „men skovvogterne bor i hytter og for lukkede døre, og alt det smager altfor meget af en fælde for mig. Men alligevel —“

„Tænk godt over det, og sig mig saa, hvad resultat du kommer til senere. — Her vil vi spise frokost.“

Gisborne steg af hesten, tog sit morgenmaaltid ud af de hjemmegjorte sadelposer og saa dagen langsomt gry over *rukhen*. Mowgli laa i græsset ved siden af ham og stirrede op mod himlen.

Om en stund hviskede han dovent: „Sahib, gav du ordre til, at den hvide hoppe skulde bruges idag?“

„Nei, den er tyk og gammel og desuden lidt halt. Hvorfor spørger du om det?“

„Der er en, som rider paa den nu, og det ikke langsomt — paa den vei, som gaar mod jernbanen.“

„Men det er jo to *koss* herfra. Det er bare en hakkespæt, du hører.“

Mowgli løftede armen for at skygge for øinene mod solen. „Veien gjør en stor bøining fra bungalowen. Det er ikke mere end en *koss* herfra, som høgen flyver; og lyden gaar fuglenes vei. Skal vi undersøge det?“

„For noget tøv! Løbe en mil i denne solsteg for at undersøge en støi i skogen!“

„Godt, hesten er sahibs hest. — Jeg mente forresten bare, at vi skulde kalde den hid. Der er jo intet tabt, hvis det ikke er sahibens hest. Og er det den, saa kan sahiben gjøre, hvad han vil. — Den blir virkelig redet temmelig skarpt.“

„Og hvorledes vil du faa den hid, din galning?“

„Har sahiben glemt den blaa oxe? — Paa samme maade naturligvis.“

„Saa løb da, siden du er saa ivrig efter det.“

„Aa nei, jeg løber ikke.“ — Han løftede haanden for at paabyde taushed, og medens han fremdeles blev liggende paa ryggen, udstødte han tre gange et dybt, gurglende skrig, der var noget helt nyt for Gisborne. „Den kommer nok,“ sagde han. „Lad os vente den her i skyggen.“ De

lange øienhaar sænkede sig over de vilde øine, og Mowgli begyndte at døse i morgenstilheden. Gisborne ventede taalmodig; Mowgli var ganske bestemt gal, men dog saa underholdende en kamerat, som nogen forstembedsmand vel kunde ønske sig.

„Ho! ho!“ sagde Mowgli dovent med lukkede øine. „Han er faldt af. Først kommer hesten, og saa manden.“ — Derpaa gjentog han skriget, og en hingst hørtes at vrinske. Tre minuter efter styrtede Gisbornes hvide hoppe ind paa den aabne plads, hvor de sad — opsadlet, men uden rytter — og skyndte sig hen til Mowgli.

„Den er temmelig varm,“ sagde denne, „men sveden kommer let i slig hede. Nu vil vi snart faa se rytteren, for en mand bevæger sig langsommere end en hest — især deleshed, naar han er gammel og tyk.“

„Ved Allah! Dette er djævelens verk,“ raabte Gisborne og sprang op, han hørte et hyl inde i junglen.

„Vær ikke bange, sahib! Der skal ikke vederfares ham noget ondt. Han kommer rigtignok ogsaa til at sige, at det er djævelens verk. Ah! Hør nu! Hvem er det?“

Det var Abdul Gafurs stemme, som med et udtryk af den høieste rædsel paakaldte ukjendte magter og bad dem spare ham og hans graa haar.

„Jeg kan ikke gaa et skridt mere,“ hylede han. „Jeg er gammel og har mistet min turban. Arré! Arré! Men jeg vil frem! Jeg maa skynde mig! Jeg vil løbe! Aa, I afgrundens djævle, jeg er jo en god muselman.“

Buskene skiltes ad, og der stod Abdul Gafur, uden turban og uden sko, med flagrende klæder, jord og søle paa de knyttede hænder og med purpurrødt ansigt. Han fik se Gisborne, udstødte et nyt hyl og styrtede aandeløs og udmattet ned for hans fødder. Mowgli betragtede ham smilende.

„Dette er ingen spøg“, sagde Gisborne alvorlig. „Manden kan gjerne dø, Mowgli.“

„Han dør ikke. Han er bare ræd“.

Abdul Gafur stønnede og stod op, rystende over hele kroppen.

„Det var trolddom — trolddom og djævelskab,“ hulkede han og famlede med haanden inde paa brystet. „For mine synders skyld er jeg bleven jaget gjennem skoven af djævle. Alt er forbi nu. Jeg angrer. Tag dem, sahib!“ Han holdt frem en pakke smudsige papirer.

„Hvad betyder dette, Abdul Gafur?“ spurgte Gisborne, som naturligvis strax vidste, hvad der videre vilde komme.

„Sæt mig i fængsel — pengene er her allesammen — men stæng mig inde, saa ikke djævlene faar fat paa mig. Jeg har syndet mod sahiben,

hvis salt jeg har spist; og havde det ikke været for disse forbandede skovdjævle, kunde jeg have kjøbt land langt borte og levet resten af mit liv i fred.“ Han slog hovedet mod jorden i sin fortvilelse og ydmygelse. Gisborne vendte og dreiede paa pengesedlerne. Det var hele hans gage for de sidste ni maaneder — den pengepakke, som laa i skuffen med brevene hjemmefra. Mowgli betragtede Abdul Gafur og lo lydløst for sig selv. „Det er ikke nødvendigt at sætte mig op paa hesten igjen. Jeg vil gaa langsomt hjem med sahiben, og saa kan han sende mig til fængselet under bevogtning. Regjeringen gir mange aar for en slig forbrydelse“, sagde mahomedaneren mørkt.

Rukhens ensomhed forandrer ens begreber om mange ting. Gisborne saa paa Abdul Gafur og huskede, at han var en meget god tjener, og at en ny hushovmester nødvendigvis maatte sættes ind i husets ordning fra begyndelsen af, og at det i bedste tilfælde vilde blive et nyt ansigt og en ny tunge.

„Hør, Abdul Gafur,“ sagde han. „Du har handlet meget galt, og aldeles forspildt din *izzat* og din ære. Men jeg tror, dette kom helt pludselig over dig.“

„Allah! Jeg har aldrig tænkt paa pengene før. Den onde forførte mig, medens jeg saa paa dem.“

„Det vil jeg nok tro. Gaa tilbage til mit hus, og naar jeg kommer hjem igjen, skal jeg sende et bud til banken med pengene, og vi skal ikke snakke mere om dette. Du er altfor gammel til at gaa i fængsel. Og din familie er jo ogsaa uden skyld.“

Istedetfor at svare, græd Abdul Gafur bitre taarer over Gisbornes ridestøvler.

„Jeg behøver altsaa ikke at gaa min vei?“ hikstede han.

„Det faar vi se. Det afhænger af din opførsel, naar vi kommer hjem. Stig op paa hesten og rid langsomt tilbage igjen.

„Men djævlene? *Rukhen* er fuld af djævle.“

„Bryd dig ikke om dem, fader! De vil ikke gjøre dig noget ondt, medmindre du er ulydig mod sahibens befaling,“ sagde Mowgli. „Da kunde de kanske finde paa at jage dig hjemover igjen.“

Abdul Gafur's underkjæve hang slapt ned, medens han ordnede sine klæder og stirrede paa Mowgli.

„Er det *hans* djævle? *Hans* djævle! Og jeg, som havde tænkt at vende tilbage og vælte skylden over paa denne vildmand!“

„Det var ikke ilde udtænkt, Huzrut; men før vi sætter en fælde, bør vi betænke det dyrs størrelse, som vi agter at fange. Jeg vidste ikke andet, end at en mand havde taget en af sahibens heste. Jeg anede

ikke, at din hensigt var at beskylde mig for tyveri ligeoverfor sahiben, for da skulde mine djævle have slæbt dig hid ved benene. Det er forøvrigt ikke for sent endnu."

Mowgli saa spørgende paa Gisborne, men Abdul Gafur vraltede skyndsomt hen til den hvide hoppe, kravlede op paa ryggen af den og flygtede, saa grenene bragede om ham.

„Det var ikke ilde gjort af ham," sagde Mowgli. „Men han kommer til at falde af igjen, hvis han ikke holder sig fast ved manken."

„Nu er det paatide at fortælle mig, hvad alt dette betyder," sagde Gisborne en smule strengt. „Hvad er det for noget snak om djævlene dine? Hvorledes kan du drive mennesker op og ned gjennem *rukhen* som kvæg? Hvad?"

„Er sahiben vred, fordi jeg har reddet hans penge?"

„Nei, men der er nogle kunster bag alt dette her, som ikke huer mig."

„Nuvel. Hvis jeg stod op nu og bare gik tre skridt ind i *rukhen*, saa kunde ikke et eneste menneske, ikke engang sahiben finde mig, hvis jeg ikke selv vilde. Jeg vil nødig fortælle noget endnu. Hav taalmodighed en liden stund endnu, sahib, og en dag skal jeg forklare dig altsammen, for hvis du vil, skal vi nok komme til at jage meget vildt sammen. Der er slet ikke noget djævelskab paa bunden af det. Men . . . . jeg kjender bare *rukhen*, som en mand kjender sit kjøkken." — Mowgli talte, som om han havde med et utaalmodigt barn at gjøre. Gisborne, der var forvirret, slagen og temmelig ærgerlig, sagde ingenting, men stirrede mod jorden. Da han saa op igjen, var skovens søn borte.

„Det er ikke godt," sagde en blød stemme fra tykningen, „at der er vrede mellem venner. Vent til aftenen, sahib, naar luften kjølner."

Overladt til sig selv saa at sige lige i hjertet af rukhen, bandede Gisborne lidt først, derpaa lo han, steg op paa hesten igjen og red videre. Han besøgte en skovvogterhytte, saa paa nogle nye planteskoler, gav befaling til at brænde af et stykke tørt græs og begav sig saa hen til den leirplads, han havde udsøgt sig, en samling adspredte klippestykker med et nødtørftigt tag af grene og blade, ikke langt fra Kangeflodens bredder. Det var tusmørke, da han fik sit hvilested isigte, og *rukhen* vaagnede op til nattens dæmpede, rovgjerrige liv. En leirild lyste oppe paa bakken, og vinden førte med sig lugten af en meget god middag.

„Naa", sagde Gisborne, „dette er i alle tilfælde bedre end koldt kjød. Det eneste menneske, som der er nogen rimelig udsigt til at træffe her, er Müller, og officielt burde han nu være i Changamanga *rukhen*. Jeg formoder, det er grunden til, at han er her i mit distrikt."

Den kjæmpemæssige tysker, som styrede hele Indiens forstvæsen fra Birma til Bombay, havde for skik at reise fra det ene sted til det andet uden melding, idet han bestandig viste sig, hvor man mindst ventede ham. Hans teori var, at pludselige visitationer, opdagelse af feilgreb og en mundtlig irettesættelse gjorde en underordnet langt mere godt end langsommelige skriverier, som ender i en skreven og officiel reprimande — der i fremtiden virker paa en forstembedsmands attester. Som han udtrykte sig: „Hvis jeg bare snakker til mine gutter som en gammel onkel, tænker de, „det er bare den fordømte gamle Müller“, og gjør sine sager bedre næste gang. Men for min sekretær at skrive og sige, at Müller, generalinspektøren, er opbragt, det nytter til intet og gjør bare skade, for det første fordi jeg ikke selv er tilstede, og for det andet fordi den klodrian, som blir min efterfølger saa kan sige selv til mine bedste gutter: „Se her, I blev ordentlig taget af dage af min forgjænger.“ Det er ikke ved sligt vigtigmageri en faar trærne til at gro, kan jeg sige jer.“

Müllers dybe stemme hørtes gjennem mørket bag ildslyset, medens han bøiede sig over skulderen paa sin yndlingskok. „Ikke saa meget sauce, du Belials søn! Worcester sauce er et kryderi og ikke suppe. — Ah, Gisborne, De kommer til en meget slet middag! Hvor er Deres leir?“ Og han kom frem forat trykke den nyankomnes haand.

„Jeg er hele leiren, sir,“ sagde Gisborne. „Jeg vidste ikke, at De var paa disse kanter!“

Müller mønstrede den nye mands kjække skikkelse. — „Godt! Det er svært bra! En hest og lidt kold niste. Da jeg var ung, reiste jeg ogsaa slig. Nu maa De spise middag med mig. Jeg afleverede min indberetning til hovedkvarteret forrige maaned. Jeg skrev halvdelen — ho! ho! resten overlod jeg mine skrivekarle og tog selv afsted paa en liden tur. Regjeringen er rent tullet med alle de indberetninger. Det fortalte jeg ogsaa vicekongen i Simla!“

Gisborne lo, han huskede de mange historier, som var i omløb om Müllers sammenstød med regjeringen. Men han nød utrolige privilegier, for som forstmand havde han ikke sin lige.

„Hvis jeg finder Dem, Gisborne, siddende i Deres bangalow og ruge over indberetninger til mig om de nye plantninger istedetfor at ride omkring og se efter dem, saa vil jeg forflytte Dem til Bikaneerørkenen, forat De kan have den glæde at beplante den. Jeg er rent syg af indberetninger og skriverier, der hindrer en i arbeidet.“

„Der er ingen fare for, at jeg skal spilde formegen tid paa mine indberetninger. Jeg har ligesaa meget imod dem, som De selv har, Sir!“

Samtalen gik nu over til faglige sager. Müller havde en del spørgs-

maal at gjøre, og Gisborne fik endel vink og befalinger, indtil middagen var færdig. Det var det mest civiliserede maaltid Gisborne havde spist paa mange maaneder. Müller tillod aldrig, at nogensomhelst afstand fra civilisationen fik indvirke paa hans koks arbeide; det var hans svaghed, og dette middagsbord, som blev dækket midt i vildnisset bød som første ret paa smaa ferskvandsfisk og endte med kaffe og kognak.

„Ah", sagde Müller tilslut med et suk af tilfredsstillelse, medens han tændte en cigar og sank ned i en meget brugt feltstol. „Naar jeg skriver indberetninger, er jeg fritænker og ateist, men her i *rukhen* er jeg mer end kristen. Jeg er endog hedning." Han rullede cigaren velbehagelig under tungen, lod hænderne synke ned paa knærne og stirrede hen for sig ud i *rukhens* tusmørke, hvor det dured af dæmpet støi; her og der knækkede grenene med en lyd, der lignede ildens spragen bag ham; en og anden busk, som heden havde bøiet, rettede sig nu op igjen med suk og raslen i den kjølige natteluft; Kanye-floden mumlede ustanselig, og man hørte summen fra de høiere liggende egne, der var skjult for synet bag aasryggene. Han sendte ud en tyk røgsky og begyndte at citere Heine for sig selv.

„Ja, det er virkelig godt gjort. Meget godt. Jeg udtænker mirakler, og, ved Gud, de udføres ogsaa. Jeg husker den tid, da *rukhen* ikke var større end Deres knæ; herfra, hvor vi sidder, og lige til de dyrkede marker havde kvæget i tørketiden ikke andet at spise end benene af døde fæller. Og nu sidder vi i den tætte skov. Den blev plantet af en fritænker, fordi han kjendte midlerne til at faa den frem. Men træerne bragte de gamle guders dyrkelse tilbage „og de kristne guder jamrer lydt." De kunde ikke leve i *rukhen*, Gisborne."

En skygge bevægede sig paa en af rideveiene — og traadte frem i stjernelyset.

„Har jeg ikke sagt sandt? — Hys! Se bare! Faunen selv er kommen forat præsentere sig for generalinspektøren. Himmel, han er en gud!"

Det var Mowgli med sin krans af hvide blomster om haaret og med en halvt afbarket gren i haanden — Mowgli, som betragtede ildslyset meget mistænkelig og var færdig til at flygte tilbage i tykningen igjen ved det mindste foruroligende tegn.

„Det er en af mine venner," sagde Gisborne. „Han ser efter mig. Hallo, Mowgli!"

Müller havde neppe tid til at drage pusten, før Mowgli var ved Gisbornes side og udbrød: „Det var galt af mig at gaa. Det var galt af mig, men jeg vidste ikke dengang, at hunnen til den tiger, du dræbte

ved floden, lurede paa dig. Ellers var jeg ikke gaaet. Hun har fulgt dig i sporet fra skovvogterhytten, sahib."

„Han er lidt tullet", sagde Gisborne, — „og han taler om alle dyrene her omkring, som om han var en personlig ven af dem."

„Naturligvis — naturligvis. Hvis faunen ikke kjender dem, hvem skulde vel saa gjøre det?" sagde Müller alvorlig. „Hvad er det forresten han siger om tigre, — denne gud, som kjender Dem saa godt?"

Gisborne tændte sin cigar igjen, og før han havde endt sin historie om Mowgli og alle hans bedrifter, var den udrøgt lige ind til knebelsbarten. Müller lyttede uden at afbryde ham.

„Det er ikke galskab", sagde han tilslut, da Gisborne havde beskrevet, hvorledes Abdul Gafur blev jaget afsted. „Det er slet ikke galskab!"

„Hvad er det da? — Han forlod mig, da jeg var helt ærgerlig imorges, fordi jeg havde bedet ham fortælle mig, hvorledes det hele gik for sig. Jeg indbilder mig, han er besat paa en eller anden maade!"

„Aa langtfra, men det er høist merkeligt. I almindelighed dør de unge — slige folk. Og De siger, at Deres tyvagtige tjener ikke sagde Dem, hvad det var, som drev hesten afsted; — og den blaa oxe kunde naturligvis intet fortælle."

„Nei, men sandelig om der var noget. Jeg lyttede, og jeg har temmelig godt øre; men der var intet. Baade dyr og mand kom styrtende over hals og hoved — gale af frygt."

Istedetfor at svare betragtede Müller Mowgli fra øverst til nederst og vinkede, at han skulde komme nærmere. Han kom forsigtig, som naar en hjort træder paa en plettet slange.

„Der er ingen fare," sagde Müller i de indfødtes sprog. „Ræk ud armen."

Han lod haanden glide ned til albuen, følte paa den og nikkede. „Det tænkte jeg nok. Kom nu med knæet." Gisborne saa ham føie paa knæskallen og smile. Hans øie faldt paa to eller tre hvide ar lige ovenfor anklen.

„Disse fik du, da du var ganske ung," sagde han.

„Ja," svarede Mowgli med et smil. „Det er erindringer om de smaa." Derpaa talte han til Gisborne over skulderen. „Denne sahib forstaar alt. Hvem er han?"

„Det faar du vide senere, min ven! Nu, hvor er *de* henne?" sagde Müller.

Mowgli bevægede haanden i en kreds om hovedet.

„Saaledes! Og du kan jage den blaa oxe? Det var godt! Nu min

hest staar bundet derborte. Kan du bringe den hid til mig uden at skræmme den?"

„Kan jeg bringe sahibens hest hid uden at skræmme den," gjentog Mowgli, idet han hævede stemmen lidt over dens sædvanlige tone. „Intet vilde være lettere, hvis bare tjoret var løst?"

„Løs hesten," raabte Müller til rideknegten. Ordene var neppe ude af hans mund, før hesten, en stor, sort australiansk hoppe reiste hovedet og spidsede øren.

„Vær forsigtig! Jeg vil nødig have den jaget ud i *rukhen*," sagde Müller.

Mowgli stod fremdeles foran ildslyset — et lyslevende billede af hin græske gud, som saa ofte beskrives i bøger. Hesten vrinskede, trak det ene bagben op, og da den fandt, at tjoret var løst, løb den hurtig hen til sin herre, paa hvis bryst den lagde hovedet, medens den svedede let.

„Den kom af egen fri vilje. Det gjorde ogsaa min hest," raabte Gisborne.

„Føl, hvor den sveder," sagde Mowgli.

Gisborne lagde haanden paa den fugtige side.

„Det er nok," sagde Müller.

„Det er nok", gjentog Mowgli, og klippen bag ham kastede ordet tilbage.

„Dette er uhyggeligt, ikke sandt?" sagde Gisborne.

„Nei, bare merkeligt, — høist merkeligt. Skjønner De fremdeles ingenting, Gisborne?"

„Jeg tilstaar, at jeg ikke gjør det."

„Godt, da skal ikke jeg forklare det. Han siger, at han en vakker dag vil vise Dem, hvad det er. Min fortælling vilde bli den rene havresuppe mod hans. Men at han ikke er død, forstaar jeg ikke. Hør nu, du!" Müller vendte sig til Mowgli og brugte de indfødtes sprog igjen. „Jeg er overbestyrer for hver eneste *rukh* i hele Indien og selv for skovene hinsides det sorte vand. Jeg ved ikke, hvormange mand jeg har under mig, — kanske femtusen og kanske titusen mennesker. Dit kald i livet er — ikke mere at streife om i *rukhen* og jage dyrene for moro skyld, men at tage tjeneste hos mig, chefen for alt, hvad der henhører til skovvæsenet, og at bo i denne *rukh* som skovvogter. Du skal drive bøndernes gjeder bort, naar de ikke har lov til at søge næring i *rukhen*, og lade dem slippe ind, naar de har tilladelse til det; du skal forhindre, som du er istand til, at der blir formange vildsvin og blaa oxer, du skal fortælle Gisborne sahib, hvorledes og hvor tigrene holder til, og hvadslags vildt der er i skoven, og melde, naar der er ildebrand i *rukhen*, for du

kan give oplysning derom hurtigere end nogen anden. For dette arbeide faar du betaling i sølv hver eneste maaned, og tilslut, naar du har taget dig en kone og har faaet kvæg og kanske børn, blir der tilstaaet dig en pension. Hvad siger du til det?“

„Dette er netop, hvad jeg —,“ sagde Gisborne.

„Min sahib talte imorges om en slig tjeneste. Jeg har gaaet for mig selv i hele dag og tænkt over sagen, og mit svar er dette: Jeg vil gjøre tjeneste, hvis jeg kan være i denne *rukh* og ikke i nogen anden, under Gisborne sahib og under ingen anden.“

„Lad det være saa. Om en uge faar du et skriftligt bevis for, at regjeringen indestaar for pensionen. Og derefter kan du opslaa din bolig, hvor Gisborne sahib viser dig.“

„Jeg havde netop tænkt at tale til Dem om det,“ sagde Gisborne.

„Det blev unødvendigt fra den stund af, jeg selv saa manden. Han vil aldrig faa sin lige som skovvogter. Han er et mirakel. Det vil De ogsaa finde en vakker dag, Gisborne, det indestaar jeg Dem for. Han er blodsbroder til hvert eneste dyr i *rukhen*.“

„Jeg vilde være lettere tilsinds, hvis jeg kunde forstaa ham.“

„Forstaaelsen kommer nok. Jeg har bare en eneste gang i min tjenestetid, og det er tredive aar siden, stødt paa en fyr, der begyndte paa samme vis som denne mand. Og han døde. Undertiden kan en høre om dem i de statistiske rapporter, men de dør allesammen. Denne mand lever, og er en fuldstændig anachronisme, thi han tilhører tiden før jern- og stenalderen. Læg merke til det, — han er fra begyndelsen af menneskeslegtens historie — Adam i Paradis! og nu mangler vi bare en Eva! Nei, han er ældre end hin barnefortælling, paa samme vis som *rukhen* er ældre end guderne. Gisborne, jeg er og blir en hedning.“

Hele resten af aftenen sad Müller og røgte og røgte og stirrede og stirrede ud i mørket, medens hans læber fremmumlede citater, og hans ansigt udtrykte dyb undren. Han gik ind i teltet, men kom efter et øiebliks forløb ud igjen i sin majestætiske røde slobrok, og de sidste ord Gisborne hørte ham sige om *rukhen*, blev udtalt med stort eftertryk:

„Hverken som hedning eller kristen lærer jeg dog *rukhens* inderste væsen at kjende, saa længe jeg lever.“

(Forts.)

Finans-nøden i Italien.

(Efter *M. G. Mulhall* i „*Contemporary Review*").

Holder den gamle regel stik, der lyder: god regjering vil sige gode finanser, da er det ilde bevendt med kong Umbertos regjering. Landet er i en yderst slem stilling, og det er hverken indre eller ydre fiender, som har skylden. Det hele beror paa finansielt vanstyre. — Saa mener ialfald den store engelske statistiker, hvis opsæt her meddeles. Forfatteren erklærer ligefrem, at den vei, Crispi nu har alaat ind paa for at frelse landet, bærer i forkjert retning. Det falder nemlig, ved en nærmere undersøgelse af Italiens statsregnskaber for de sidste tyve aar, strax i øinene, at

1) statens udgifter har været for store,
2) statsgjælden er bleven øget i foruroligende grad,
3) udgifterne til hær og flaade overskrider landets evne, og at
4) indtægter ikke lader sig drive op ved yderligere skattekrav.

Disse kjendsgjerninger kan Crispi ikke være mere blind for end andre mennesker. Og alligevel forelægger han den italienske nationalforsamling et program, som indeholder en underkjendelse af samtlige disse sandheder. En mere indgaaende betragtning af de fire sætninger vil godtgjøre deres holdbarhed.

1. Statsudgifterne har været for store. Italiens offentlige statistik viser, at statsudgifterne i de tyve aar fra 1873 til og med 1882 ialt har beløbet sig til 22,264 millioner kroner. Til bestridelse heraf er der optaget nye laan paa tilsammen 2688 millioner kroner. Udgifterne fordeler sig paa følgende poster: til statsgjældens dækkelse er medgaaet 9135 mill. kroner, til militærvæsenet 4358 mill. kroner, til jernbaner og offentlige arbeider 2034 mill. kroner samt til administrationen 6737 mill. kroner.

Italienere paastaar medrette, at der for tyve aar siden forelaa store opgaver for landsstyret: veie, havne og jernbaner at bygge, skoler at sætte igang. Der er ogsaa udrettet adskilligt; saaledes var i 1892 59 % af de værnepligtige læsekyndige, mod 43 % i 1871; dog staar det fremdeles ilde til i syden: af Calabriens og Siciliens voxne befolkning er endnu 63 % ukyndige i læsekunsten mod kun 16 % i Piemont. — Siden 1870 er der bygget 20,000 kilometer landeveie for et samlet beløb af 174 mill. kroner, der er udredet halvten af statskassen og halvten af kommunerne. Alligevel er landet slet forsynet med landeveie sammenlignet med andre europæiske lande. Italien har nemlig for hver 10,000 indbyg-

gere kun $31^1/_2$ kilometer landevei, medens England har $68^1/_2$, Tyskland 98 og Frankrig 155. For at bøte paa mangelen af gode veie, har regjeringen fundet det nødvendigt at sørge for en del jernbaner. Ialt har Italien nu 16,280 kilometer jernveie, hvoraf de 11,655 er statens eie og bygget i løbet af de sidste 20 aar for en sum af 2300 mill. kroner. Af denne svære kapital indbringer driften endnu blot 2 % renter.

Imidlertid er det ikke disse udgifter til skolevæsen, vei- og jernbanebygning, der har tynget budgettet. Den post, som bærer skylden for ulykken, er ene og alene hærvæsenet. Særlig i de sidste ti aar har rustningerne været drevet med hensynsløs energi. Af de 22,264 mill. kroner, som er gaaet ud af statskassen siden 1873, falder blot 9770 mill. paa det første tiaar og 12,494 mill. paa det sidste. Dette betegner en udgiftsforøgelse paa 30 %, samtidig med at befolkningen neppe er tiltaget med 10 %. Skatterne var i 1873: 27 kroner for hver indbygger, i 1882: 33 kroner og i 1892: 36 kroner; det første tiaar var altsaa skatten 9 % og i det sidste tiaar 30 % tungere end i 1873.

Men ikke engang denne skatteforøgelse har strukket til. Budgetterne har siden 1888 vist en samlet deficit af 366 mill. kroner, eller i gjennemsnit 71 mill. aarlig. Følgelig maa det være at brænde lyset fra begge ender, naar Crispi forelægger budgettet for 1894 med et deficit paa 127 mill. kroner.

2. *Statsgjældens forøgelse.* Siden besættelsen af Rom er Italiens statsgjæld øget med 2688 mill. kroner. Dette bebyrder hver indbygger med en aarlig renteudgift af $13^2/_3$ kroner mod 10 kroner i 1872. Denne udgift pr. indbygger er nøiagtig den samme som for Englands vedkommende; men nu er den gjennemsnitlige formue i England 4720 kroner pr. indbygger mod 1850 kroner i Italien. Følgelig maa statsgjælden falde $2^1/_2$ gange saa tungt i Italien som i England.

Hertil kommer den stigende kommunegjæld. Denne beløb sig i 1882 til 650 mill. kroner, men var i 1889 øget til 870 mill. kroner.

Tilsvarende er forøgelsen af pantegjælden. Denne beløb sig i 1881 til 8464 mill. kroner eller 300 kroner pr. indbygger; i 1892 var den stegen til 11,483 mill. kroner eller 370 kroner pr. indbygger.

3) *Militær-udgifterne.* Ingen stat har øget sine militærudgifter i samme grad som Italien i løbet af det sidste tiaar: Italiens flaade har ti af verdens sværeste panserskibe. Hvert af disse var anslaaet at koste 173 mill. kroner. Orlogsflaadens dampkraft beløber sig til 530,000 hestekræfter, medens landets hele fabrikdrift bare bruger 152,000. Flaaden talte i 1882 blot 117 skibe og 9400 mand, ti aar senere var tallene 329 skibe og 21,000 mand.

Hærens forsterkelse sees af følgende tal:

	1882	1892	
Under vaaben	174,000	244,000	
Første reserve	541,000	600,000	
Anden reserne	1,271,000	2,183,000	
Tilsammen	1,986,000	3,027,000	mand.

Den staaende hær er øget med 40 %, og hele landet ser ud som en eneste stor leir, det kryr af soldater, hvor man vender sig. Udgifterne har i de sidste 5 aar været gjennemsnitlig 310 mill. kroner; hæren har slugt 28 % af rigets skatter; selv i Frankrig medgaar kun 22 % i samme øiemed. Tages hensyn til disse to landes økonomiske kraft, sees militærudgiften pr. indbygger at falde 60 % tungere i Italien end i Frankrig. Sammenlignet med Englands militærudgifter er Italiens 56 % tungere pr. indbygger end Englands.

4. *Umuligheden af at øge skattebyrden.* For at maale et folks skatteevne kan man blot betragte forbruget af enkelte nødvendighedsartikler f. ex. salt og tobak. I femaaret i 1888—92 er ikke blot tobaks-forbruget aftaget, men selv saltforbruget pr. indbygger er minket i forholdet 7:11. Og endda foreslaar Crispi nu at øge saltskatten med $14^1/_3$ %, skjønt saltprisen paa grund af skatten allerede er 35 gange saa høi som produktions-prisen!

Samtidig foreslaaes kornskatten øget med 40 %! Og den direkte statsskat skal øges fra 13 % til 20 % af indtægten!

Komuneskatterne stiger aar for aar; i 1891 var det samlede beløb 27 % høiere end i 1881. I enkelte provinser skal skatterne have tredoblet sig i løbet af de sidste tyve aar, ja en navngiven forfatter paastaar, at skatterne i Florens nu er sex gange saa høie som under den gamle tingenes orden.

Det eneste rimelige skulde under slige omstændigheder være at sætte udgifterne ned og ikke at forsøge nye skattepaalæg. Undersøger man udgiftssiden af budgettet, finder man neppe nogen post, hvor der ikke kunde indføres besparelser. Om man f. ex. begyndte med post no. 1: kongens civilliste, der opføres med 1,089,600 kr.! I hofstalden staar der 140 heste paa for; en del færre kunde sagtens gjøre det!

5. *Oversigt over tilstanden i Italien.* Jordbruget er i tilbagegang.

Den gjennemsnitlige afkastning i 1879—83 og i 1891—92 var nemlig:

	1879—83	1891—92	
Korn	80	72	mill. hektoliter
Vin	37	35	—„—
Olje	3.4	2.1	—„—
Kastanjer	290,000	245,000	tons
Poteter	880,000	750,000	—

I nær sammenhæng med disse tal bør man betragte de officielle opgaver over udvandringen. I 1882 drog 162,000 personer ud af landet, men i 1892 hele 224,000. Sandsynligvis er disse tal sat for lavt, naar man — ligeledes af officielle opgaver — ved, at tallet paa italienere udenlands var:

	1881	1891
Forenede Stater	170,000	287,000
Argentina	254,000	452,000
Brasilien	82,000	554,000
Andre lande	74,000	137,000
Ialt	580,000	1,430,000

For Argentinas vedkommende paastaaes tallet endog at være 700,000.

Imidlertid kan man ikke paavise nogen nedgang i landets handel og skibsfart. Handelsflaadens effektive drægtighed (dampskibs-tons regnet 4 gange saa meget værd som seilskibs-tons) beløb sig i 1881 til 1,270,000 tons og i 1892 til 1,430,000 tons. Tages det almindelige prisfald (16 %) med i betragtning, er Italiens omsætning paa udlandet gaaet op med $6^1/_4$ % siden 1881.

Den indenlandske driftighed kan maales efter følgende opgaver: I 1883 gaves der 436 aktieselskaber med samlet kapital paa 770 mill. kroner; i 1890 var tallene 657 selskaber og 1290 mill. kroner. — I 1883 gaves der 291 kooperativ-selskaber med 38 mill. kroners kapital, i 1890 var tallene 1322 selskaber og 77 mill. kroner. — Sparebank-indskuddene beløb sig i 1881 til 700 mill. kroner og i 1891 til 1300 mill. kroner.

Straffangernes tal er gaaet ned fra 81,000 i 1880 til 68,000 i 1891. Og i samme tidsrum er der oprettet 13,200 legater i veldædige øiemed paa en samlet kapital af 150 mill. kroner.

Der kan saaledes ikke raade tvil om, at Italiens finanser ved et fornuftigt styresæt snart vilde kunne bringes paa fode igjen. Befolkningen er flink, flittig og vindskibelig; klimat og beliggenhed kan ikke tænkes bedre. Paa nogle faa aar har italienske jordarbeidere paa de sydamerikanske Pampas opdyrket $2^1/_2$ mill. hektar hvedeagre.

Religion og moral.

(En artikel af grev *Leo Tolstoi* i „*Contemp. Review*").

Grev Tolstoi er en merkelig tænker, — en merkelig mand i det hele. Hans romaner vil vist af de fleste erkjendes som mesterverker i psykologisk analyse. Men man finder ofte i hans personer noget, der minder om forfatteren selv, — en ganske besynderlig, ophakket, stakaandet maade at tænke paa. Der er Levin f. ex. i Anna Karénin. En prægtig, vindende, velmenende karakter, der spekulerer over mange ting og ser enkelte ting lige saa straalende klart, som han føler dem intenst. Han har læst meget. Og har én hel del erfaring. Men hans erfaring er trangt begrænset, hans forstaaelse af Vesteuropas moderne liv overordentlig ufuldstændig og overfladisk. Han kjender dets tænkning, men har ikke i sig selv de rødder, de erfaringer, den udvikling, hvorfra de er voxet. Hans erfaring er af én hel anden art. Han er russer; hans dybere følelsesliv og instinktliv er en udenfor det vest-europæiske kulturliv staaende russers. Og deraf kommer den forunderlige brydning hos ham, den manglende evne til at tænke klart og faa rede paa sig selv. Instinktliv og kultiveret tankeliv staar i skarp strid. „*Saa og saa synes det*", — han maa indrømme det, naar han diskuterer en sag med dannede mennesker i europæiske tankeformer; „saa og saa synes det; maa det være; — men det *er ikke* saa alligevel", og saa bryder de gamle instinkter, følelser, nedarvede russiske livssyn frem under forgjæves forsøg paa at klæde sig i moderne mænds tanker og tale, hvorved der fremkommer en halvt absurd, halvt slaaende konversation. Der er en dyb, øm, intens følelse hos ham, og en lyst til at give sig hen for noget ærligt godt, der synes at være egte russiske karaktertræk, som ikke ganske passer ind i den moderne kultur og dens tankegang. Og der er en enkelhed i hans væsen, som forvildes og trættes af den uendelig komplicerede ting, hvortil vort moderne liv er blevet. Han magter ikke at samle det til en harmoni, hvori der kan findes hvile; der bliver for ham blot et kaos, hvorfra han længes mod sit russiske gods, — mod stille, simple, enkle, rolige, velordnede forhold.

Noget lignende møder vi hos Tolstoi selv. En ømtfølende, hengiven, vindende personlighed, intenst religiøs og — russer. Dette vort opsplittede, sønderrevne, tørt-videnskabelige og argumenterende vestlige liv forstaar han ikke. Det synes ham daarligt og trættende. Og dets stolthed og overlegenhed oprører ham og gjør ham vred. Han sætter sit instinktliv, sin følelse, sin enkelhed mod vor videnskabelige kultur, tørre tænkning og splittelse over millioner detaljer. Han er russer. Staar igrunden udenfor den strøm af liv og tænkning, der har ført til Vesteuropas moderne standpunkt. Der er som hos Levin noget rent barnsligt hos ham, noget som man blot kan smile over, en absolut mangel paa evne til at forstaa Vestens ideer. Som f. ex. i sin haardnakkede kamp mod videnskaben og dens hele arbeide saavelsom mod tidens energiske udvikling paa alle omraader. Han begriber ikke eller vil ikke begribe, at videnskaben er en samling af ligefremme tolkninger af *fakta*. Nei, for ham er den blot en samling dogmer, der hviler paa menneskers ord og autoritet. Han vil slet ikke tro den. Det er ham muligt at nære en dyb foragt for astronomens iagttagelser og slutninger f. ex. De er ikke for ham af større værd end de gamles astrologi eller guldmageri. Han fatter ikke ganske, at astronomen blot forkynder ting lige saa sikre og efterviselige som Tolstois egen existence. Han forstaar ikke det, som vi kalder naturens love og orden. Synes

næsten at mangle den *ungdommens elementære* opdragelse og indforlivelse i matematikens, fysikens og mekanikens love, der skaber det moderne vesteuropæiske sind. Og denne elementære undervisning i *ungdommen* kan intet senere erstatte. Tolstoi bliver derfor istand til at tale om videnskabernes verden, som man ellers alene hører enkelte gammeldagse negerprester gjøre det. Han tilhører i saa henseende middelalderen. Og Rusland tilhører jo middelalderen. Man behøvede neppe at forbauses over at høre den russiske vismand negte, at jorden er rund. Det er kanske tvilsomt, om han anser det saa ganske sikkert.

I forbindelse med denne mangel paa forstaaelse af moderne, videnskabelig tænkning, staar da ogsaa en merkelig umoderne, middelaldersk, skolastisk maade at argumentere paa. Russisk igjen, — intens, énsidig og udfyldende huller i tænkningen med en stemning eller glitrende idé, der i og for sig er udmerket, men intet har med sagen at bestille eller intet argument udgjør, ingen begrundelse. Saaledes bygger han i sin bog „*Min Religion*“ de vidstrækkende slutninger, en hel religion (der temmelig kraftigt udstøder og fordømmer alle, der ikke saa tror) paa det spinkleste grundlag, paa et eneste ord i det Nye Testamente, et ord, han har forelsket sig i og seet sig blind paa, og som han giver en helt bogstavelig og trang fortolkning. Men fra det øieblik af, at han har fundet dette ord, ser han intet andet, blot det ene ord og sin bogstavtolkning deraf og alt, der lader sig udlede deraf. Skridt for skridt udleder han dette. Det generer ham ikke, at fakta og sund sans staar hans ord og hans tolkning imod. Saa meget desto værre for fakta og sund sans. Uden at se til høire eller venstre rider han seirende frem paa sin enøiede teologiske pegasus, til han i fantasien har lagt den hele bestaaende verden i ruiner og bevist, at alt som findes er galt, og at alt galt skriver sig fra, at verden har misforstaaet *det* ord i det Nye Testamente.

Saaledes behandler han f. ex. ordet „Dømmer ikke“. Han drager rasende tilfelts mod dem, der i dette blot ser et bud om ikke at gjøre sig, aandelig talt, til sin næstes dommer. Nei, det betyder, hvad ordet siger slet og ret: „*dømmer* ikke“. Altsaa ingen domstole, ingen lovgivning, intet politi, ingen retssale, ingen fængsler. Og det strax. Det er allerede over 1800 aar siden, at Kristus udstedte sit bud. Det er paa høi tid, vi lyder det nu. Intet kompromis, ingen reform af retsvæsenet, men bort med det; thi „dømmer ikke“ heder det jo.

Og saaledes behandler han ordene: „modsætter eder ikke det (eller den) onde.“ De fleste vil vel i disse Jesu ord se mindre en jernfast og koncis regel for al opførsel end udtryk for en aand, hvori der skulde leves, og de vil vel ifølge sammenhængen læse deri en intens betoning af, at den kristne bør søge at undgaa al strid, heller lide overlast end gjengjælde ondt med ondt, og fremforalt bevare sig fra den hævntanke, der laa til grund for den gamle jødiske livsopfatning paa dette felt. Men saa ser ikke Tolstoi det. Nei, ordene er at forstaa absolut bogstaveligt. Altsaa maa atter politi, domstole, og alle love ophæves, og tyv, morder, sædelighedsforbryder gaa, ikke alene ustraffet, med absolut *uhindret*. Bryder en tyv ind til mig om natten, saa maa jeg ikke paa nogen vis modsætte mig, at han forsyner sig. Vil han slaa mig ihjel, saa bør det mig at forholde mig rolig og — man faar indtryk af, at saa er meningen — gjøre sagen saa let og ufarlig for ham som mulig.

Og dog bringer Tolstoi i sine bøger noget, der øiensynligen i vor vestlige verden virker forløsende. Han bærer paa mange og store og vakre tanker; der

glitrer af slige henover siderne, og de blander sig med absurditeter og ensidigheder paa en ofte helt irriterende maade. Men det er neppe disse alene, der har gjort ham til en profet for mange i vor tid og hans religiøse opfatning til noget, der diskuteres verden over. Det ligger ganske vist deri, at han med sin utvilsomme store begavelse reiser sig for at hævde overfor den moderne verden og alt dens stel, alt dens fremskridt og al dens videnskab en del af livet, som den har forsømt. Han opponerer mod vor tørhed og vort systemmageri, mod den „videnskabelige“ tænkning, der vil borteliminere mysterie, tro, haab, kjærlighed, hengivenhed, religion fra livet og reducere det hele til et stykke socialt maskineri. Han taler ud af et fuldt hjerte. Hans røst er ofte som et skrig ud fra den del af mennesket, som det ikke kan negtes, at vor moderne kultur har forsømt og kuet, ja endog søgt at nedle og udrydde. Hans argumenter er haltende og hans religiøse filosofi neppe af videre værd; men hans følelse er egte, og de svarer til, hvad tusen andre føler i vor tid. Derfor giver hans ord gjenklang. Og derfor virker han forløsende. — Han staar udenfor den organiserede kristendom, han er en høi begavelse og tilmed en kunstner af første rang, og dog løfter han hjerte, sind og røst for religionens og følelsens sag. Det er hans virkelige betydning.

Samtidig protesterer han mod megen overdrivelse i vor kultur, mod overdreven udvorteshed (protesterer rigtignok selv i vel saa overdrevne ord), mod vor hang til at fortabe os i detaljer, sløse livet bort i stræv og kav for intetsigende ting og løfter sin røst for ro, stilhed, fred og det indre liv.

Hans kunstnerrang har givet ham en anledning, hvorfor vi maa være taknemmelige, til at vinde gehør for disse ting vidt og bredt. Han har ubetinget udrettet et stort arbeide ved denne sin protest mod materialisme, udvorteshed og mekanisk tankegang og ved atter at vække folk — inden boglæsende kredse — til bevisthed om de dybere og vigtigere ting, som vor moderne og til de fysiske videnskaber særlig heftede kultur utvilsomt har overseet.

I en artikel i „*Contemporary Review*“ besvarer han nylig to spørgsmaal, der er stillet til ham og det tyske „etiske samfund“. De er: „Hvad forstaar De ved ordet religion?“ og „indrømmer De, at moralen kan existere uafhængig af religionen, saaledes som De opfatter denne?“

Hans svar paa det sidste spørgsmaal er *nei*. Uden religion ingen moral. At forsøge at vedligeholde den sidste uden ved hjælp af den første, det er, som naar børn rykker planter op af jorden, saa rødderne rives af, og derpaa stikker dem i sand, for at de skal voxe igjen. Religion er den rod, hvorfra al moral henter liv og existence. Naar en mand tror, at han handler moralsk uden religiøs indflydelse, saa bedrager han sig selv. Hans moral springer fra en religion, han har eller har havt.

Men alle mennesker, som i det hele tænker, *har* en religion. Enkelte kan tro, at de har emanciperet sig fra al religion, men de bedrager sig. Den har blot skiftet form eller natur. Religion kan ikke menneskene være foruden og vedblive at tænke.

Thi religion — og saaledes besvarer han det første spørgsmaal — er

blot menneskets svar paa det spørgsmaal, som ethvert tænkende væsen maa rette til sig selv: hvorfor lever jeg, og i hvad forhold staar jeg til det uendelige universum omkring mig. Religionens natur afhænger af, hvad det svar bliver; men bestandig udgjøres den deraf; hvor højt den end staar, er den ikke andet, og hvor lavt den end staar, er den det samme. De store verdensreligioner er ikke andet end organiserede udtryk for det forhold, hvori deres grundlæggere følte sig at staa til universet eller til dets ophav og første aarsag.

Svaret har antaget mange former blandt menneskene, forskjelligt til forskjellige tider og i forskjellige lande, og derefter har vi faaet religioner og trosbekjendelser og sekter i det uendelige. Men alle disse religioner lader sig samle og henregne til en af tre klasser. Der er ingen religion mulig, uden at den vil henhøre under én af dem. Og da ethvert tænkende menneske har sin religion, maa ethvert saadant staa i en af disse tre klasser.

De er: 1, *individualismen*, der bestaar i, at det enkelte menneske føler sig staaende alene, paa en maade som universets centrum, selvtilstrækkeligt, med ret til at underlægge sig og udnytte al verden, og med dette som eneste livsmaal. Livets mening og maal er for hver især at blive lykkelig. Det er det primitive, barnets og den helt vildes standpunkt og gjenfindes i korrupte former af de store religioner, i pessimistiske systemer, som i visse former af buddhismen, i Schopenhauer og i Nietzsche, samt i moderne spiritisme. Og mange, der tror sig at tilhøre en høiere religion, lever i virkeligheden efter denne.

2, *socialismen*. Her føler individet sig bundet til naboer, som en del af et større hele, af samfund, folk, stat, nation. Og livets mening bestaar i at dette hele bliver stort og lykkeligt. Derfor maa den enkelte ofre sig. Derfor lever den enkelte. Hans skjæbne opfyldes blot i det hele samfunds. — Til denne klasse hørte den romerske statsreligion og hører endnu konfucianismen, den moderne statskristendom og endelig positivisternes „menneskehedens religion“; thi selv om „det hele“, der dyrkes, udgjør den hele menneskehed, saa er det dog ikke nok og udgjør blot det andet skridt i religionen, ikke det endelige og sidste.

3, *kristendommen*, hvor det enkelte menneske føler, at det er her ifølge Guds vilje og blot har det ene maal at tjene ham og udføre hans vilje, — hvor livets mening er, at alt underordnes den: „Din vilje ske.“ — Hertil hører foruden kristendommen i dens reneste form ogsaa det bedste i brahmismen, buddhismen, taoismen, parsismen, de gamle ægypteres, esseners og pythagoræers religioner.

Paa en af disse tre vis maa ethvert menneske opfatte sit forhold til universet og dets ophav. 1, enten saa, at vi intet har med udenverdenen at

bestille uden at nyde den paa den vis, vi finder bedst, — 2, eller saa, at vi staar enkeltvis i et afhængigheds- og pligtforhold til vort samfund, bortenfor hvilket vi ikke ser, 3, eller endelig saa at vi staar i afhængigheds- og pligtforhold til den vilje og magt, der ytrer sig gjennem hele universet, at det er for den alene og for at lyde den og „hellige dens navn“, vi lever.

At et menneske i vore dage opgiver sit kristne standpunkt, forholdet til Gud, og tror sig emanciperet fra al religion, betyder i regelen ikke andet, end at det glider tilbage fra religionens høieste form til en lavere. Det vender tilbage til den sociale religion, opfatter hele sit forhold til universet som et pligtforhold til det menneskelige samfund, eller det gaar helt tilbage til barnets og den vildes religion og tror, at det hele universum existerer for dets skyld og til dets nydelse.

Og ud fra den religion, et menneske saaledes holder, voxer sig dets moral. Der er ikke én slags moral, men mange, der atter lader sig dele i tre klasser svarende til de tre fundamentale religiøse standpunkter. Der er den individualistiske, den sociale og den kristelige moral. Og de tre er høist forskjellige.

I vore tider føles det dog temmelig almindelig, at den kristne moral er den ene rette, og derfor søger tænkere, der indtager et andet religiøst standpunkt, med vold og magt at knytte det kristne standpunkts moral til sin egen religiøse opfatning. Saa gjorde f. ex. Schopenhauer. Nietzsche derimod brød kjækt og logisk med hele den kristelige moralopfatning efter at have brudt med den rod, hvorfra den springer, — mennesket underkastet Guds vilje.

I det praktiske liv vil en mands moral slet og ret blive udtryk for den religion, han *virkelig* tror paa, hvilket naturligvis slet ikke altid er den samme, som den han bekjender med læberne og endog selv tror sig at tro paa. En kan saaledes bekjende sig til den kristne religion, men i virkeligheden indtage det individualistiske standpunkt, mene, at det er livets mening at faa mest mulig lykke ud af dette og det næste liv. I saa fald vil denne mand altid handle efter den individualistiske moral, hvormeget han end sukker over og priser den kristne. Han vil ofre andres lykke for sin, andres liv, om absolut nødvendigt, for sit, og ikke omvendt. Han hævder *selvopholdelsesprincipet,* medens den kristnes hele liv er dets fornegtelse og en illustration af *selvhengivelsens* princip. Den ene lever for nydelse, den anden for pligt.

De fleste kvinder staar paa det sociale standpunkt. De opfatter sit forhold til det hele universum som et forhold til deres mænd, børn og familje, og for disse lever og ofrer de sig.

Den hele udvikling er visselig mere interessant og suggestiv end korrekt og velbegrundet. I samme artikel oplyser atter Tolstoi os om, at „videnskab“ slet ikke er det almengyldige og universelle, som vi gaar og indbilder os. Der er ikke én videnskab, men mange, lige saa mange forskjellige videnskaber, som der er religioner. Hver religion har sin videnskab. Hvad videnskabsmændene undersøger, afhænger af deres religion, — af deres idé om forholdet til universet. De vil undersøge det, som efter denne idé synes dem vigtigst, slet ikke alt og upartisk, som det bliver os fortalt. Den videnskab, der nu existerer, er naturligvis *hedensk;* thi den har blot for sit maal at undersøge de ting, som kan øge individets lykke. Denne videnskab er derfor af det onde. — Underligt at høre en moderne mand og stor forfatter i et stort europæisk tidsskrift tale slig! Sende haansord efter den astronom, der søger at følge, opdage og vise os Guds vei gjennem verdensrummet og tiderne!

Tolstoi synes som sagt at mangle forstaaelsen af naturen som et lovfast, ordnet hele. Og denne mangel møder vi da ogsaa i hans spekulationer om moral og religion. Noget sligt som en absolut *etisk verdensorden*, der lader sig udforske i liv og natur og slaa fast som almengyldig og evig, kjender han ikke til. Hans moralsystem er altid noget, som hver enkelt evolverer af sit eget indre og præger med sin teori og sin opfatning af forholdet mellem den enkelte og universet. Den mand, der ikke vil anerkjende almengyldige fysiske love og en derpaa bygget forskning og videnskab, har naturligvis heller ikke nogen forstaaelse af, at der ogsaa i naturen og livet selv, skrevet med ildskrift af guddommens egen finger som fordums paa Mose tavler, findes moralske, almengyldige love, der lader sig udforske og slaa fast. Og endnu mindre af, at hvor en slig lov er funden, der giver den os et uforanderligt forhold, det samme i alle lande og til enhver tid og ligegyldigt med hvad øine, sind eller tro det bliver betragtet.

Falskneri som levebrød.

(Efter *Robert A. Pinkerton* i „*North Amer. Review*“).

En af cheferne for det bekjendte store amerikanske detektivfirma „Pinkerton“ giver i „*North Amer. Review*“ en forklaring af, hvorledes falskneri drives i de store byer i de Forenede Stater. Det er en hel fuldt udviklet og omhyggelig organiseret industrigren.

En falsknerbande bestaar først af en pengemand, der leverer den nødvendige driftskapital, skaffer de papirer, der skal forfalskes, sætter sig i forbindelse med træskjærere, litografbolag etc. Dernæst er det falskneren selv, som udfører selve arbeidet, og derfor maa være i besiddelse af en fin og sikker haand, betydelig dygtighed og en del kunstsans, da det gjælder om at efterligne til fuldkommenhed de forskjellige papirers mønstre og farver, hvor disse under operationen bliver

ødelagt. Saa er der en „mellemmand“, der fungerer som falsknerens agent, og som mellemmand mellem denne og pengemanden paa den ene side og tillige mellem disse og de andre medlemmer af banden. Han er den eneste, der kjender dem alle. De øvrige er gjerne helt fremmede for hinanden. Endelig er der en eller flere „præsentører“, som præsenterer det forfalskede papir til betaling i vedkommende bank eller pengeinstitution. Undertiden er der ogsaa en femte person, eller klasse af personer, der kaldes „skygger“ og har det hverv at følge præsentørerne som skygge eller spioner, for at paase, at disse udfører sit hverv rigtig og ikke bedrager de andre. „Skyggerne“ kjendes kun af „mellemmanden“.

Falsknerens arbeide bestaar som oftest i at tage en vexel eller andet bankpapir, som gjerne „pengemanden“ faar udstedt, og ved hjælp af kemikalier udslette tal og skreven sum, for saa efter at have gjengivet papiret sit oprindelige udseende ved hjælp af pensel og farver, at skrive paa det tal og den sum, som man ønsker at hæve. Som bekjendt benyttes det nu hyppig at *stemple* tallet istedetfor at skrive det, ved at slaa en række smaa huller i papiret. Men falsknerne forstaar ogsaa at klare denne vanskelighed, idet de udfylder hullerne med papirmasse og med et varmt jern presser det behandlede sted, saaledes, at det bliver en meget vanskelig sag at opdage falskneriet. Naar dette er gjort, stempler saa falskneren paa samme vis som banken det tal paa vexlen, som han selv ønsker.

Banden drager gjerne om fra by til by; den forlader et sted, saasnart den har præsenteret sine papirer, hvad den gjerne gjør, selv om der er mange, paa en eneste dag, idet mellemmanden vandrer om med sine præsentører og skygger fra bank til bank. Det første, der er at gjøre ved ankomsten til et nyt sted, er at faa en del vexler og papirer ihænde. Det foregaar, som nævnt, oftest ved at bandens egne medlemmer kjøber vexler paa mindre summer, som saa „forhøies“ til det mangedobbelte beløb. Det er da falsknerens eget arbeide. Naar alt er færdigt for den endelige operation, tager mellemmanden en præsentør med sig til den første bank, hvor lykken skal prøves. Undertiden gaar mellemmanden selv med ind for at se, at alt gaar rigtig for sig og at ingen mistanker vækkes; undertiden sender han en „skygge“ ind efter præsentøren og venter selv udenfor. Saasnart papiret er betalt, mødes præsentør og mellemmand paa et gadehjørne eller i en eller anden krog, hvor pengene overleveres til den sidste. De begiver sig saa til en anden bank, og fortsætter dermed, saalangt papirerne rækker, eller saalænge alt gaar godt. Vækkes der mistanke, alarmeres øieblikkelig den hele bande, der da strax begiver sig afsted fra byen ad forskjellige veie for at mødes paa et forud aftalt sted langt derfra. Arresteres en „præsentør“, saa flygter ogsaa strax de andre, undtagen mellemmanden, der begiver sig til en sagfører, som engageres for den fakkede mand. Denne sidste søger man samtidig at overbevise om, at det er i hans egen interesse at tie stille og intet eller ingen røbe, selv om han kan det (han kjender sjelden andre end mellemmanden), idet banden vil gjøre alt den kan for at faa ham fri eller hans straf i hvert fald formildet. Det er da ogsaa sjelden, at det er muligt at faa noget ud af en saadan fakket præsentør. Bandens medlemmer staar ærlig hinanden bi, naar de onde dage kommer. Til yderligere betryggelse sørger ogsaa mellemmanden for, at alle præsentører er mænd, som før har været straffet, idet en saadans vidnesbyrd for retten maatte støttes af temmelig afgjørende beviser af anden art for at vinde en domstols eller jurys tiltro. Af samme grund sørger ogsaa „pengemand“ og „falskner“ for, at „mellemmanden“ er en tidligere straffet forbryder. Takket være al denne forsigtighed bliver det en meget vanskelig

sag for politiet at faa fat paa den egentlige falskner eller den rigmand, der staar bagom banden.

Udbyttet fordeles mellem bandens medlemmer saaledes, at „pengemand“ og „falskner“ faar 50—60 $^0/_0$ deraf tilsammen, og dette fordeles igjen mellen dem nogenlunde ligeligt. Mellemmanden faar fra 15—25 $^0/_0$ og de andre efter den resiko, de for hver transaktion ansees at løbe, fra 15—45 $^0/_0$. Der afsættes ogsaa gjerne et reservefond, som benyttes, i tilfælde et af medlemmerne paagribes, til dettes forsvar.

Et oldtidens universitet — og det romerske skolevæsen i Afrika.

(Efter *P. Monceaux* i „*Revue Bleue*“).

Vi bliver stadig mindet om, at „der er intet nyt under solen.“ Fænomener, som vi mente at tilhøre vore egne dage ganske specielt, at være karakteristiske tegn paa det ene eller andet i dem, opdager vi at være ældre end hele vor moderne civilisation. Saaledes er det ganske interessant, at samtidig som amerikanske aviser og tidsskrifter er meget optagne med de udskeielser og idiotiske overtrædelser af orden, gentlemanlighed og respekt for andres ret og følelse, som gaar i svang ved adskillige universiteter i de Forenede Stater, — som f. ex. den ligefrem grusomme og endog undertiden livsfarlige behandling, som bliver nykommere tildel, eller den fornøielse disse voxne mennesker finder i at begaa de barnagtigste lumpenheder ved større universitetsfestligheder, — samtidig hermed beretter en forfatter i et fransk tidsskrift om aldeles lignende foreteelser ved et af de gamle romeres største universiteter, — universitetet i Karthago. Kun at romerne var værre, — gik til yderligheder, som ikke vilde blive taalt i vore dage. Kirkefaderen Augustin fortæller, at der var et betydeligt antal af studenter, som aldrig tænkte paa andet end slagsmaal *(coups de poing et coups de pied)*. De satte en fornøielse i at ødelægge alt, de kunde overkomme, og herskede blandt studenterne ved den skræk de udbredte om sig; nykommere blev plaget paa enhver vis og deres naivitet udnyttet paa det mest ondskabsfulde. Der dannedes endog en frygtet forening, som selv gav sig navnet „*De alt-ødelæggende*“. St. Augustin fandt det i senere aar umuligt, trods arvesynden, at forklare sig, at mennesker, kunde opføre sig saa djævelsk, og kom derfor til den slutning, at hver enkelt af de „*alt-ødelæggende*“ var besat af en ondskabsfuld djævel. — Studenterne begaar „enhver art af uforskammethed med en aldeles merkværdig dumhed; var de ikke studenter, vilde de blive strengt straffet; men gammel skik tillader

dem, hvad lovene fordømmer. Deres lovløse og skandaløse frihed overgaar alle grænser." St. Augustin blev senere lærer ved samme universitet, men fandt stillingen umulig. Studenterne gjorde, hvad de vilde, afbrød ved sin indtrængen i klasseværelserne undervisningen og gjorde ved sin frækhed og ødelæggelseslyst al orden umulig.

Efter Augustins dage blev det endnu værre, saa keiseren tilsidst maatte skride ind og underkaste studenterne et specielt opsyn under meget strenge regler. Enhver student blev stillet under politiopsigt. Opførte han sig ikke som foreskrevet, kunde politiet lade ham offentlig piske og sende hjem til sin familie!

I Rom var der lidt bedre orden og opførsel, men der havde studenterne den slemme vane, ikke at betale de lærere, hos hvem de tog undervisning. De dannede sammensværgelser eller foreninger med det formaal at bedrage lærerne.

Ikke just ideale forhold.*)

Trods dette fandt dog ogsaa Augustin ved universitetet studenter, som med flid og begjærlig videlyst kastede sig over sit arbeide. Følgen var derfor ogsaa, at det blev blandt deres kreds, administrationen fandt sine dygtigste mænd; medens ikke faa af dem hjalp til at kaste glans over den antike kultur ved sine arbeider paa literaturens omraade.

Universiteterne opstod ved, at lærere — lærde og tænkere, som havde noget at sige og maatte sige det — samledes i de store byer og oprettede sine egne skoler. Efterhaanden blev disse til faste institutioner og fra at være helt private gik de delvis over til at blive henlagt under kommune eller stat, medens de forskjellige „skoler" samtidig organiseredes og sloges sammen til et universitet.

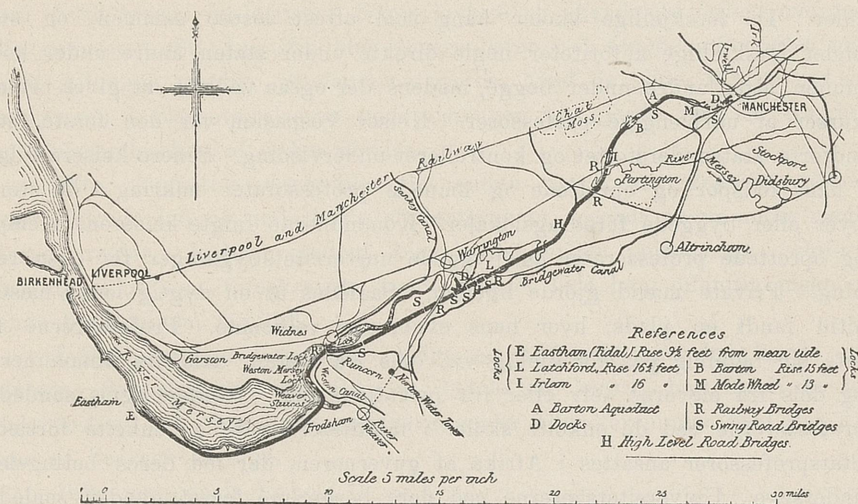
Ordningen blev dog sjelden saa fast og regelbunden som i moderne

*) Forfatteren i „*Revue Bleue*" omtaler blot Karthagos universitet; men fra andre kilder lærer vi, at forholdene paa andre steder var af samme art, om muligens end ikke fuldt saa outrerede. Oldtidens vigtigste og muligens første virkelige universitet var vel Athens under romerherredømmet. Det var i meget slaaende ligt vore moderne universiteter. Immatrikuleringen foregik tidlig paa aaret, og studenterne brugte en sort kjole saaledes som endnu i England. Universitetet stod under en præsident. Brud paa disciplinen straffedes med bøder, der gjerne tilfaldt biblioteket. Der blev benyttet privatlærere, der hjalp studenterne frem til examen; denne synes at være holdt mod aarets slutning. „Russen" blev plaget der som i Karthago; endog de lavere lærere ved universitetet fik undertiden gjennemgaa samme skjæbne, saaledes hører vi om en lærer, der blev „kastet i tæppe". En af professorerne fortæller, at naar han skal begynde sin time, hænder det ofte, at han bliver siddende alene og vente, medens studenterne staar udenfor og synger „viser, som enhver har hørt, til det er en lidelse at høre dem igjen," eller de holder det gaaende derude med spøg og latter. Professoren maa lægge ivei med sit foredrag, før de behager at komme ind; og selv da vedbliver de under foredraget „at hviske om kapløbene, om skuespillerinder og danserinder, saa de, der vil høre efter, forstyrres. — Det var anderledes før i tiden," tilføier professoren.

tider. De forskjellige skoler hang som oftest løsere sammen, og stod under forskjellige autoriteter, nogle direkte under staten, andre under kommunen, atter andre under begge, medens der ogsaa vedblev at gives private kurser af uafhængige professorer. Keiser Vespasian var den første, som indførte statsunderstøttet og kontrolleret undervisning. Senere keisere fulgte i hans fodspor og oprettede og lønnede professorater omkring i de større byer eller byggede foredragslokaler. Kommunerne fulgte keiserens exempel og oprettede professorater og byggede universitetsbygninger for egen regning. Private mænd gjorde ligedan. Saaledes at en dygtig lærer næsten altid fandt en plads, hvor hans evner var velkomne. Professorerne fik ofte sin betaling paa forskjellig vis, dels fra staten, dels fra kommunerne og dels fra eleverne selv eller fra privatpersoner. Sandsynligvis samledes professorerne ved de enkelte skoler i fakulteter under en enkelts forsæde. Statsprofessorer ansattes i Afrika af guvernøren, der lod deres betingelser undersøge. Universitetslærerne nød flere borgerlige forrettigheder, saaledes var de fritagne for militærtjeneste og for flere tunge civile byrder og bestillinger. I saa henseende var de sideordnet med keiserrigets læger. De udgjorde en høist agtet stand.

Der var afdelinger for retorik, poesi, medicin, matematik, ingeniørvidenskab og arkitektur. Der lagdes særlig bret paa det omhyggeligste kjendskab til det latinske sprog og dets literatur. Der tvistedes i det uendelige om ord, grammatikalske former og den mest korrekte udtryksmaade. Ogsaa græsk sprog og literatur blev studeret.

Universiteter eller skoler af deres rang fandtes kun i de store byer. Derimod havde hver smaaby og selv landsbyerne sine forberedelsesskoler, hvor børnene lærte at læse og skrive og fik lidt kjendskab til matematikens første elementer. Undervisningen foregik her paa samme vis, som den gjør den dag idag. Mellem forberedelsesskolerne og universitetet stod en art middelskole eller grammatikskole. Saadanne fandtes blot i de lidt større byer. De var enten private eller kommunale eller en blanding af begge dele. Her undervistes der særlig i den latinske grammatik. Det gjaldt først og fremst om at blive fuldstændig fortrolig med den. Dernæst lagde man sig efter literaturen, hvis hovedverker fortolkedes, analyseredes og udlagdes. Der blev givet stiløvelser paa vers og i prosa. Endelig undervistes der i videnskabernes første elementer. Men først og sidst og væsentlig var denne midlere undervisning literær. Selve undervisningen foregik noget nær paa samme maade som i vore egne skoler. Der var masser af tørt pug og rent formelt studium. — Timerne afbrødes ofte af sang og musik. Fra disse skoler drog da de mere ærgjerrige elever til storbyernes universiteter.

Kart over Manchester skibskanal.

Manchester skibskanal.

(Efter lord *Egerton of Tattan**) i „*XIXth Century*").

Manchester nye skibskanal maa nævnes ved siden af Suezkanalen, som et af tidens storverker. Her har man, tvers igjennem gamle tætbefolkede distrikter, hvor der ved hvert skridt krydses gamle interesser og fastgroede institutioner, og hvor jernbanelinier og ældre kanalanlæg maatte omlægges, skaaret en dyb og bred rende, der tillader de største skibe og dampskibe at glide op og ned og passere hinanden hvorsomhelst. Ved Suez var det den sandige ørken, der udgjorde hovedvanskeligheden; her var det netop den tætpakkede gamle civilisation. Kanalen gjør Manchester med sin vel halve million mennesker og storslagne fabrikdrift til en søhavn. Paa otte timer kan en oceandamper naa op fra Liverpool til Manchester, og omkostningerne ved at fragte over den nye vei istedetfor via Liverpool bliver mindre end det halve af, hvad de før var. Manchester repræsenterer forresten inden 80 kms. radius et distrikt paa over 5 mill. mennesker med andre 7 millioner længer borte, for hvem dog byen vil blive den nærmeste store søhavn.

Kanalen, som aabnedes nytaarsdag iaar, er henved 60 km. lang; dens minimumsbredde ved vandfladen er 172 fod og i bunden 120 fod, og

*) Lord Egerton of Tattan tog det første spadetag paa den nye kanal i november 1887.

den mindste dybde 26 fod. (Suez-kanalen var i begyndelsen 72 fod bred og 26 fod dyb; men er siden bleven udvidet og samtidigt uddybet til 27 fod. Amsterdams skibskanal er 88 fod bred og 25 fod dyb). Bredden tillader, som allerede nævnt, de største oceandampere at passere hinanden paa ethvert punkt af kanalen. Hvor verksteder eller fabriker bygges langs den, vil den blive udvidet, saaledes at skibe kan ligge og lade eller losse uden at hindre trafiken paa selve kanalen.

Som man af hosføiede kart*) vil se, benytter man sig delvis af floderne Irwell og Mersey. Den første forsyner den øvre del med vand, medens den sidste bliver fulgt et længere stykke, saaledes at kanalen paa flere steder blot er en udvidning og uddybning af selve flodleiet. I sit nedre løb danner Mersey en lang, bred og grund bugt. Som man ser, gaar kanalen ikke gjennem denne, men følger den blot, medens den er udgravet i det faste land. I begyndelsen var det meningen at lade den løbe tvers igjennem Merseys grunde flodmunding, men man frygtede for, at det vilde foraarsage, at den øvrige del af bugten gradvis opfyldtes af sand, — og da Liverpool af den grund protesterede mod denne plan, valgtes den metode, der er bleven befulgt: at grave kanalen gjennem det faste land et stykke fra floden, men følgende den. Den første sluse er ved Eastham (henved 10 km. ovenfor Liverpool), hvor floden bliver dyb nok for skibsfarten. Den næste sluse træffes først 34 km. længer oppe, ved *Latchford* (som paa kartet er merket L). Vandstanden i hele denne nedre del af kanalen svarer til vandstanden i selve flodmundingen eller ved Liverpool ved vanligt høivand. Ved springflod stiger vandet i Mersey 5—7 fod høiere end dette. En betydelig tid før og efter høivand vil derfor særlig paa de høiere vande sluserne ved Eastham staa helt aabne. Forøvrigt repræsenterer vandstanden i denne del af kanalen $9^1/_2$ fod løftning over den midlere vandstand i flodmundingen. Der er 3 størrelser af sluser. Den største er 600 fod lang og 80 fod bred, den mellemste 350 + 50 og den mindste 150 + 30.

Fra Latchford til Manchester og iberegnet begge disse punkter er der 4 sluser, der tilsammen repræsenterer en stigning paa 60 fod.

Ved Manchester er der en bryggelængde paa 9 km. De store dampskibsselskaber har allerede tinget bryggeplads.

Liverpool og Manchester har længe været forbundne ved en vanlig kanal for indlandstrafik, *Bridgewater Canal*, der løber ud i Mersey ved

*) Betegnelserne er i det engelske sprog, fordi reproduktionen er efter et i „XIX Century" offentliggjort kart.

Runcorn. Den byggedes delvis i 1759 og fuldførtes i 1773. I 1825 gjordes der et forsøg paa at faa en større kanal bragt tilveie; men jernveienes hurtige udvikling gjorde, at det da blev opgivet. Først i 1882 blev sagen atter taget alvorlig op. Mægtige interesser modsatte sig planen, og det blev som vanligt spaaet fra visdomshold, at den hverken *vilde* blive bygget eller *kunde* bygges. Og som vanligt var der mænd, som satte sin tro og sin vilje mod de titusens tvil og uvilje, og det „umulige“ blev gjort. Spaamændene kan nu naarsomhelst tage sig en lysttur paa kanalen, saa meget lettere som seiladsen paa den i 1894 vil være *fri*. I 1887 kunde arbeidet formelt paabegyndes, men først i januar 1888 blev der taget fat for alvor. Det hele verk var beregnet at skulle koste 150 mill. kroner, men ved udvidelser af den oprindelige plan og kostbare indkjøb af grund og overenskomster med ældre institutioner, der var i veien, er dets kostende i stedet løbet op til 270 millioner. Men det anslaaes, at kanalen om to aar maa kunne give fra 3—5 pct. renter af denne kapital. Allerede det første aar venter man at se driftsudgifterne dækket. — Suezkanalens nominelle kostende var ca. 325 millioner kroner, og i 1892 betalte den aktionærerne 18 pct.

Det mest interessante ingeniørarbeide er akveduktbroen ved Barton (merket B paa kortet), hvor *Bridgewaterkanalen* føres *over* den nye skibskanal ved hjælp af en 1100 fod lang akvedukt og en 234 fod lang svingbro af staal. Vandet i akvedukten har en dybde af 6 fod og fylder en bredde af 19. Broen kan svinges for at lade skibe med høie master passere. Den svingende del udgjør en staalkasse 234 fod lang og 19 fod bred med 6 fod dybt vand. Kassen lukkes, før den svinges aaben, for begge ender med vandtætte porte; ligesaa de afskaarne dele af kanalen. Naar broen er aabnet, har man da undertiden det underlige syn af en akvedukt, der aabnes med en flodbaad flydende i svingbroen høit oppe over skibskanalen, medens paa denne sidste en oceandamper glider frem mellem brokarene.

For at fuldføre arbeidet er der blevet bygget henved 360 km. jernbane og benyttet 173 lokomotiver, 6000 vogne, 245 dampkraner, 212 pumpemaskiner og en flaade paa 11 mudderpramme med baade. Der brugtes i det hele i dampkraft dagligt 50,000 hk. Til udgravningen benyttedes 100 maskiner af engelsk konstruktion, hvoraf hver udførte 2000 mands arbeide, og desuden i specielle jordarter flere mere vanlige land-muddermaskiner, og endelig fra 8—17,000 mand.

Hvor Merseys flodleie skulde uddybes og udvides, ledede floden først bort ad omveie, hvorefter kanalen blev gravet i det tørre.

Ved kanalens nedre del er der paa et sted blevet bygget op et kunstigt fjeld — *Mount Manisty* — af udgraven jord. Det er $1^1/_5$ km. langt og 100 fod høit.

Selv efter at udgravningen var færdig, stod der et betydeligt arbeide tilbage med at borttage skinnegangene paa dens bund, dampkraner og alt andet maskineri.

Kanalen aabnedes som nævnt den første januar iaar, og Manchester er nu som følge deraf en af verdens betydeligste søhavne. At arbeidet vil lønne sig, derom er der neppe tvil. Storbyens oversøiske handel er betydelig. Hidtil har den gaaet via Liverpool; men ifølge den almindelige erfaring, at varer, der kommer over søen altid søger at gaa uden omladning saa langt ind i landet, som forholdene tillader, maa den nu komme den nye kanal tilgode.

Det moderne hurtigtog*).

(Efter professor *R. H. Thurston* i „*Forum*“).

Hvor gammel ingeniør man end er, hvor nøie man er inde saavel i teori som i praxis af ens fag og videnskab, og hvor fuldstændig man end kjender alle konstruktive detaljer og fatter deres samarbeide og virkninger, er det dog umuligt at staa uden bevægelse ved jernbanelinien og se et af de moderne hurtigtog nærme sig paa en af de store transkontinentale linier. Det voxer, næsten i et eneste øieblik fra et sort, taust punkt langt borte til et med en cyklons fart forbirasende, hylende uhyre, der følges — hvor velholdt og renballastet end banen er — af en mægtig støvsky, medens det bringer jorden til at dirre under ens fødder, og trærne langs linien til at bøie sig, som for en pludselig storm, efter det, — og alt er et kort øieblik støi og larm, indtil det om faa sekunder igjen blot er et sort punkt i det fjerne. Hvor ofte man end har seet dette ingeniørkunstens mirakel, det er dog umulig at være vidne til fænomenet uden med en følelse af beundring, næsten af ærefrygt. — Mægtig i sandhed og fuld af visdom er den menneskelige forstand, hvis skabning dette er!

Den hurtigste kapløberhest kan neppe præstere en hastighed af 48 km. i timen. Vanlige fugle opnaar blot omkring 40 mil i timen, medens de største trækfugle i regelen neppe driver det til mere end 80—96 km.

*) Forfatteren skildrer særlig hurtigtogene paa de amerikanske pacifikbaner.

i timen, skjønt enkelte mener, at de undertiden naar meget høiere hastigheder.

Det moderne hurtigtog løber meget hurtigere end den hurtigste kapløberhest — og trækker sin tunge byrde desuden — og kan holde sig paa siden af de hurtigste fugle. Den vanlige fart paa pacifikbanerne, — den fart, der benyttes time efter time til dagligt brug er 65 km. pr. time. Men vi har ogsaa opnaaet i regelmæssig drift en hastighed af 80 km. pr. time og i enkelte tilfælder af 96 km., medens forsinkede tog nu og da har drevet det til 128 km. for kortere afstande, naar det har været om at gjøre at gjenvinde den tabte tid. For at undgaa stansninger saa meget som muligt tager lokomotivet op sin vandforsyning under farten fra et langt traug, der ligger mellem skinnerne.

Lad os klargjøre os, hvad disse hastigheder betyder. 65 km. pr. time er 1083 m. pr. minut eller 18 m. pr. sekund. Denne fart svarer omtrent til, hvad et legeme vilde opnaa ved at falde fra en 18 m. høi — en femetages — bygning. I tilfælde af pludselig stansning ved et eller andet uheld, skinne- eller axelbrud er derfor virkningen den samme som om toget var faldt de 18 m. ned fra toppen af en femetages bygning. Hvor to slige tog støder sammen, svarer *virkningen* til et fald paa ca. 70 m., idet denne stiger med kvadratet af hastighederne. Man kan tænke sig resultatet af at dumpe et tungt, fuldlastet jernbanetog ned fra en 70 m. høide.

Indtræffer der uheld, saa er det derfor ogsaa ude tilgavns. Man vil tillige forstaa, hvor megen tænkning og hvor meget omhyggeligt arbeide i tusen og en retninger, det har krævet, før disse svære, tunge, hurtigløbende tog har opnaaet den sikkerhed, hvorpaa de nu byder. Thi trods den rasende fart og de store farer ved sammenstød eller andre uheld er man paa et langt sikrere sted i et moderne hurtigtog end i en omnibus eller diligence. Der hænder langt flere ulykker ved kjørsel paa de sidste, og statistiken viser, at det endog er farligere for liv og lemmer at læne sig ud af et vindu, end at opholde sig hele dage paa et saadant iltog. Kun én reisende af millioner, der benytter togene, kommer tilskade. Man kan reise saa langt som halvveis til solen, før der indtræffer sandsynlighed for uheld, og i visse dele af landet maatte man reise uafbrudt hele sit liv og blive langt ældre end Methusalem, før man kunde gjøre regning paa at komme tilskade. Det moderne hurtigtog er faktisk det sikreste befordringsmiddel, verden kjender eller har kjendt. Af de millioner, det medtager af passagerer, er der som sagt blot en af millioner, som taber livet. Man er lige saa sikker paa et saadant tog, har samme chancer for at beholde liv og sundhed, som hjemme i ens egen stue eller i ens egen bys gader.

Og med sikkerhed og hurtighed forener de den høieste grad af komfort og endog elegance. De er paladser paa hjul. Det er vanskeligt for passagererne at sige, om toget staar stille eller bevæger sig, saa rolig og jevn er den lynsnare fart, saa velbalanceret og omhyggelig udført er alt arbeide paa dette tidens tekniske knnstverk*).

Et saadant tog koster fra $^1/_2$—$^3/_4$ million kroner og repræsenterer den høieste mekaniske kunst, mirakler af opfindsomhed, paa hvis sindrighed den hurtige og samtidig sikre bevægelse beror, og et betydeligt arbeide fra arkitekts og dekoratørs side. Vognene er som sagt paladser og udstyret som saadanne. Toget indbefatter badeværelser, soveværelser, restauration, saloner, røgeværelser, dameboudoirer, etc., medfører til passagerernes tjeneste hurtigskrivere, skrivemaskin-operatører, barberere, opvartere, skopudsere og for damerne kammerpiger. Priserne for al denne herlighed falder latterlig billig. Der er faa ting i vor tid saa billige som at reise. Atter kooperationens virkning.

Lokomotivets styrke svarer til 12—1500 gode arbeidshestes kraft. Kunde disse i det hele opnaa hurtigtogets fart, saa maatte der altsaa spændes 12—1500 af dem for toget for at trække det. Og selvfølgelig kunde ikke disse, saaledes som „jernhesten“, arbeide time efter time og dag efter dag uden hvil. Man maatte benytte „skifter“. Saa der maatte, ifald hestene altsaa i dét hele kunde opnaa en slig hastighed, holdes 3—5000 saadanne til et sligt togs befordring. Deres arbeide udfører den blankpudsede, pustende jernhest uden nogensinde at gaa træt. Og trods dens mægtige styrke og de metalmasser, der er oparbeidet i den, er den dog vakker at se til, som den staar der utaalmodigt stønnende paa skinnegangen, — vakker, som var *det* dens vigtigste opgave i livet. — Kun en mekaniker forstaar eller kan danne sig noget begreb om det arbeide, hver mindste detalj i dette moderne uhyre har kostet, forinden alt opnaaede den fuldkommenhed, det nu besidder. Hver bevægelse, hver skinnende del fortæller ham om en menneskeaandens seier over vanskeligheder, der engang syntes uoverkommelige; om en skarpsindighed, der vækker hans ærefrygt, om slegtleds arbeide, om tusen opfindsomme hjerner; — thi, som „jernhesten“ nu staar der, er den ikke en mands og ikke ti mands, men hundre og tusen mands verk og opfindelse. Hvert aar indføres der nye forbedringer. Den største omhu maa udvises baade i valget af materialier for alle lokomotivets dele og i disses beregning og konstruktion. Af denne omhu afhænger passagerernes

---

*) Jeg har ofte i en *Pullmann*-vogn maattet se ud af vinduet for at afgjøre, om vi var paa farten eller stod stille. Red.

sikkerhed. „Jernhesten“ maa ikke lide af nogen skjult skavank. Dens indre dele maa være absolut sunde og friske, hvert led velsmurt og i god orden. Det maa være den umuligt at snuble. Alt tilfældigt maa borteli-mineres. Staal benyttes nu i stor udstrækning, hvor jern før anvendtes. Alle lagre er fuldkommenheden selv i konstruktion. Der opfindes stadig nye metoder og konstruktioner for oljing og smøring. Og alle de tusen detaljer forbedres uafladelig, medens de samarbeider uden klikning eller feil som tonerne i et veludført musikstykke.

De gammeldagse skrangletog, hvor passagererne rystedes om næsten som i en vanlig vogn, taales ikke længer. Vognene balanceres omhyggeligt paa elastiske fjær, og et endeløst arbeide anvendes paa at holde skinne-gangen i fuldkommen og aldeles jevn tilstand. I senere aar har man holdt paa at experimentere med elektrisk sammensveisning af hele skinnestrengen, saaledes at den kommer til at bestaa af en eneste kontinuerlig skinne, hvorved de smaa stød, som endnu er uundgaaelige, naar hjulene gaar fra skinne til skinne, aldeles bortskaffes. Selv om disse stød ikke føles af passagererne, lider dog vognenes understel derved, og faren for uheld forøges.

Naar vi sammenligner det moderne hurtigtog med de skranglende, fremvraltende træn, som vore forældre ansaa for rene mirakler, og som man endnu her og der i verden nøier sig med, saa opstaar spørgsmaalet, om ikke den tid tør komme, da man vil se tilbage paa vore eleganteste hurtig-tog med samme følelse af medlidenhed og smilende forundring, som vi erfarer, naar vi staar overfor jernbanevæsenet, som det var for 20 aar siden. Naar 20—30 aar har bragt os fra 30 km. i timen under stadig skranglen og ubehagelighed til 70—100 km. i timen i elegance og komfort, hvor langt vil saa de næste 20 bringe os? Vil fremskridtet vedblive i samme forhold som hidtil? Vil opfindelser fremdeles øges daglig? Eller vil der komme en stans, en grænse, som ikke vil lade sig overskride? Og i saa fald, hvor er grænsen? Har vi kanske allerede naaet den, saaledes, at større hastighed og mere komfort ikke staar til at opdrive? Sikker-heden, som allerede er betydelig, holder vi netop af al magt paa hver dag at forøge ved nye opfindelser og driftsmaader.

Spørgsmaalet om større hastigheder er i hvert fald for tiden udeluk-kende økonomisk. Fra dens tekniske side er der selv i dette øieblik intet til hinder for at bygge et hurtigtog, der kan løbe 160 km. i timen, uden at en rystning spores og uden at uheld næsten kan tænkes. Det er blot et pengespørgsmaal. Naar folk vil have slige lyntog *saa* gjerne, at de er villige til at betale for dem, saa kan de faa dem, hvad dag som helst. Det er blot et pengespørgsmaal. Men sagen er, at driften vilde fordyres

i umaadelig grad. Tog og lokomotiv vilde blive meget kostbarere, medens alle sikkerhedsforanstaltninger saavelsom personalet maatte forøges.

Endog høiere end til 160 km. i timen kan den mekaniske konstruktør uden uoverkommelige vanskeligheder drive det. Derimod synes det utænkeligt, at damplokomotivet nogensinde vil kunne naa en hastighed af 300 km. i timen. Grænsen synes saaledes at ligge mellem disse to tal. Et lokomotiv, der skulde opnaa den sidste hastighed, maatte have omkring 10,000 hestekræfter til sin disposition. At koncentrere en slig kraft i et lokomotiv vil de fleste ingeniører anse umuligt. Naar slige hastigheder trænges eller ønskes — og muligens før, maa sandsynligvis dampjernhesten spændes fra og faa orlov og en ny drivkraft tages i brug.

Selv om damplokomotivet kunde opnaa slige hastigheder, vilde det ikke kunne magte dermed at trække mere end sin egen vegt. Naar vi fordrer slig fart, bliver det formodentlig nødvendigt at have en motor for hver vogn. Og netop dette muliggjør elektriciteten. Det bliver derfor efter al sandsynlighed den, der kommer til at afløse damphesten, naar denne bliver os for tung og doven.

Kunstens moral.

(Efter *W. S. Lilly* i „*The Forum*").

En af de opgaver, som jeg stadig har havt for mig i mine historiske arbeider, har været at gribe en vis tids moralske fysiognomi. Og jeg har fundet, at dette bedst og sikrest lader sig gjøre ved at studere tidens kunst. Mennesket udtrykker sig selv, sin karakter sin *virkelige* tro, sit livssyn, sit livsmaal, sine længsler og idealer i, hvad det beundrer og holder af, og derfor i de kunstneriske former, det skaber eller hylder, — i arkitekturen, i gadernes husrækker og udseende, i malerier, musik, billedhugger arbeide, bøger. Tidens inderste væsen og dens menneskers sande karakter og indre liv staar aabenbaret i dens kunst. Dens teologiske og moralske bøger og skrifter giver langtfra saa tilforladeligt et billede af periodens moraltilstand.

Lad os anvende dette princip, som erfaring viser os at holde stik overfor enhver historisk periode, paa vor egen tid, og se, hvad dens kunst fortæller om dens moralske tilstand?

Jeg vil ikke engang tale om de ensformige husrækker i vore gader, der vel udgjør det usleste, verden nogensinde har seet i retning af arki-

tektur. Og det er i dette, *vor* tids arkitektoniske sans aabenbarer sig, thi de mere monumentale bygninger, som opføres, er blot rene efterligninger af de svundne tider, som vi tillader os at se ned paa.

Men lad os besøge Pariser-salonen eller udstillingen i det engelske akademi, og hvad fortæller disse lærreder om vor tid? Her er et maleri, som viser betydelig teknisk færdighed, der et andet, hvor udførelsen maa erkjendes at være glimrende. Fantastisk, sentimentalt, realistisk, ærgjerrigt er de mest rosende adjektiver, som i almindelighed springer os til læberne, naar vi passerer dette kaos af nøgne gudinder og uklædte kvinder, af landskaber og portræter, genrebilleder og historiske panoramaer. Det er blevet sagt med sandhed, at i de gamle mestres billeder har vi ikke alene et stykke ydre natur, men ogsaa malerens egen sjæl. Det er *det*, vi savner i den moderne kunst: Sjæl. Jeg taler i almindelige udtryk, men erkjender selvfølgelig, at der gives undtagelser. Jeg bøier mig saaledes for *Turners* melankolske storhed og patetiske magt — „den kunstner, der har malet menneskenes stræv, sorg og død." Jeg beundrer mere og mere *Landseers* skabende evne og seerblik. Han saa formodentlig dybere ind i dyreverdenen sjæl end nogen anden maler i hvilkensomhelst tid. Men disse mestre er borte, og af efterfølgere har de ingen. Alt hvad vore kunstnere — billedhuggere saavelsom malere — i almindelighed sætter sig som maal (der er som sagt undtagelser, der er vidner om og tegn paa et omslag) er at kopiere med nøiagtighed, at gjengive fænomener, at beskrive med minutiøs omhyggelighed og voxende bredde det iøinefaldende og det overfladiske, der som oftest ogsaa er det vulgære, det raa, det usle. Vore kunstnere er — for at bruge *Charles Lambs* ord — „næsten helt materialiserede og haabløst lænket til livets yderside." Og dette kalder de realisme. Tidens smag, fortæller de os, kræver realisme, og dette er *deres* forstaaelse af, hvad realisme er! I sin dybe, ydmyge, lammede underkastelse under de ydre fænomeners herredømme, søger kunsten endog at blive „videnskabelig". Den sætter sig som maal at tale til sanserne ved nøiagtig gjengivelse af ydre form og skrupuløs fremstilling af de dertil hørende lidenskaber. Og hvad den har søgt at udrette, har den til en vis grad opnaaet. Takket være teknisk færdighed og dristig brug af penselen, evner den at gjøre sig meget klart forstaaelig, at sige, hvad den ønsker at sige, paa det aller tydeligste, især naar den har lidt tvilsomt stof at fremføre. Men det er blot til sanserne, den taler. Den giver ikke fantasi og indbildningskraft nogensomhelst næring. Man ser og gaar videre, og billedet forsvinder fra ens bevidsthed og erindring som en drøm, naar man vaagner. — „En fattig leg, smaalig og ussel" er Ruskins dom over denne kunst. Uden adel og uden værdig ro, forkynder disse lærreder blot, at „skjønhed

storhed og ære har forladt os.“ — Ikke en eneste kritiker, der har betingelserne for at fælde en dom i sagen, vil vel et øieblik paastaa, at disse mil paa mil af bemalet lærred, som har dekoreret væggene i moderne kunstudstillinger helt fra aarhundredets begyndelse af, aabenbarer saa meget af hine guddommelige ting, „sjælsadel og værdig ro“, som det mindste arbeide af Francia eller Perugino.

Og aarsagen er vel den, *Lecky* anfører i sin „Rationalismens historie“, „et forfald i vor tid af den menneskelige naturs mere poetiske og religiøse evner og dele.“ Men poesi og religion betyder inspiration og liv. De betyder hint „*Ideale*“, som er roden til alt, hvad stort er i drøm, tanke eller handling. Tidens kunst vidner derfor tydelig om livets af-idealisering i vore dage. Det er blevet sagt af en dybsindig kritiker:

„Idet kunsten har kopieret os selv og vor tid, er ogsaa den blevet *bourgeois*. Til hvad høider kan den vel hæve sig i en tid, da alt bærer i retning af middelmaadighed og moralsk apati i et samfund, der er overmættet med materialisme? Hvad der er blevet sagt om en historiker, at hans fremstilling mangler himmel, lader sig med rette anvende paa vor tidsperiode i sin almindelighed. Høide og dybde er, hvad den mangler, — idealt perspektiv.“

Netop. Vi har tabt det ideale perspektiv.

„At læse Kant,“ sagde Göthe, „er som at træde ind i et straalende oplyst værelse.“ Ogsaa paa dette omraade kaster den store tænker lys, naar han gjør frihed paa grundlag af fornuftens evige love til betingelser for al virkelig kunst. Kunstneren søger ligesaavel som filosofen tingenes grund og væsen; men medens den sidste finder dem aabenbaret og udtrykt i et almengyldigt princip, søger kunstneren dem i konkret form, — i enkelte *exempler*, hvor det hele levende viser sig for os.

Al menneskelig aandsvirksomheds maal er sandhed, og sandhed betyder det, som *er*. At lære at kjende den i en eller anden form og udtrykke den ved et af de midler, som staar til den menneskelige aands disposition, er maalet for alle videnskaber, al tænkning og al kunst. Men videnskab og tænkning bevæger sig blandt abstrakte begreber; kunsten er ideens, er sandhedens *ydre* aabenbaring, fremstillingen af den „*usynlige virkelighed*“ paa en saadan maade, at den kan sees og opfattes af vore sanser. Den er „evigheden stirrende ud mod os gjennem tidens former.“ — Lad os huske, at selv i den materielle verden er de mest virkelige, de største og mest energiske kræfter usynlige, *imponderable*. Saa er den sande „virkelighed“ ikke i fænomenerne om os, men i det *ideal*, som de søger at aabenbare og vise os, — hvorimod de peger. *Det ideale er kunstens*

sande virkelighed. Det er mod det, den maa vise sig realistisk, — sand. Emerson udtrykker det slaaende:

„I kunsten er ikke efterligning, men nyskabelse maalet. I landskabsmalerier maa kunstneren lede vor fantasi og indbildningskraft til at se og drømme vakrere landskaber, end naturen eier eller vi kjender. Lad det blive naturens sag at opfylde drømmen eller prøve at efterligne vore idealer. Detaljer, naturens prosa, maa han udelade og kun give os mening, aand og glorie. Han maa give os mørkets mørke og solskinnets solskin, — tingenes sjæl. I et portræt maa han tegne karakteren og ikke ansigtstrækkene, og maa i den person, der sidder for ham, saavelsom i sig selv, blot se den kjæmpende, opadstræbende sjæl."

I samme grad, som et billede opfylder disse betingelser, vil det være et kunstverk. Saa meget som det indeholder og kan meddele os af det *usynlige* og *ideale*, saa stort et kunstverk er det. Gøthe sagde om Claude Lorraine:

„Han kjendte virkelighedens verden til dens mindste detaljer og benyttede sig af dette kjendskab til at give udtryk for sin egen skjønhedsfyldte sjæl. *Og dette er sand idealitet — saa at benytte naturens og virkelighedens raastof, at den ideale sandhed, som man derved fremstiller, giver indtryk af og antages for virkelighed.*" *)

— Saaledes er kunsten ikke bare morskab og overflødighed, men et kosteligt, herligt og yderst vigtigt gode iblandt os. Den er idealets tunge. Den er en naturens anordning, hvorved oversanselige sandheder og ting gjøres synlige og sanselige eller fattelige for os. Den er i sit væsen symbolsk og parabolsk, idet den gjennem billeder fører os nærmere den høieste og evige virkelighed, som i sig selv intet øie har seet, intet øre hørt og ingen forstand kunnet fatte. Og det er, fordi mennesket *ikke* er et slet og ret produkt af ydre omstændigheder, men i sig selv har en del af den guddommelige uendelighed, den absolute virkelighed, at kunst i ordets høieste forstand kan forstaaes og nydes af det.

„Wär nicht das Auge sonnenhaft,
Wie könnten wir das Licht erblicken?
Lebt' nicht in uns der Gottheit eig'ne Kraft,
Wie könnte uns das Göttliche entzücken?"

Er dette den sande opfatning af kunsten, saa er det let at forstaa, hvilke love, der maa beherske den. Skjønhed og moral udspringer fra den

---

*) For „*Kringsjaas*" redaktør staar disse Gøthes ord som udtømmende i sagen.

samme evige kilde; de er udtryk for den samme uforanderlige sandhed. De er kun forskjellige sider af den samme ting — fornuft, orden, harmoni, ret. Selv sprogene vidner om denne enhed. „Stygt“ er et etisk saavelsom æstetisk udtryk. Saavel en handling som et maleri kan være „stygge“. Og saa er det med de andre ord, „vakker“, „nobelt“ etc. De gjælder moral saavelsom kunst. I etik som i æstetik opfatter vi instinktmæssig orden, harmoni, skjønhed som *godt*. Længslen mod det ædle og skjønne, som er den endelige drivkraft for al kunst, er ogsaa, som allerede Aristoteles lærte, grundlaget for al moral, det fælles element i alle dyder.

Misforstaa mig ikke. Det er ikke kunstnerens opgave at præke moral eller undervise os om dyderne. Kunsten har sine egne love. Og de er skjønhedens love. Men skjønhed har samme udspring som moralen og fører os til samme maal; den er efter Platos udtryk sandhedens glorie og hører aanden og ikke sanserne til. Der er intet iveien for, at kunstneren kan hente sine temaer og sit raamateriale fra livets værste og mørkeste sider, naar blot det hele saa gjennemarbeides af tanken, saa forklares og løftes af en aandelig natur, at det faar den skjønhed, der hører aand og sjæl til. Verket maa dømmes moralsk efter den *virkning*, det øver paa et *sundt sind*, om denne er aandelig løftende eller sanselig og demoraliserende. Jeg betoner ordene „sundt sind“, thi et sygeligt sind kan finde sanselighed, umoralskhed og styghed i et kunstverk saa rent som en græsk Venus. Har ikke kunstverket denne aandelig løftende virkning, saa mangler det moral og derfor skjønhed, — sjæl.

Jeg har holdt mig til malerkunsten. Men hvad der er sagt, gjælder enhver kunst. Literaturen er jo den, der i vor tid øver den største indflydelse og naar de fleste sind. Og novelleforfattere og digtere er bundne af samme etiske hensyn og love som malerne. Ogsaa de er det ideales prester. Det er deres opgave at mane frem høit over dagens lave liv syner af en skjønnere og bedre verden; at nære den længsel og hunger mod skjønhed og godhed, som alle mennesker har fælles. Det være langt fra mig at forlange, at forfatteren skal male os fantastiske paradiser paa de flyvende skyer eller holde moralske foredrag og prækener, eller at han et øieblik kan faa lov at tabe dagens virkelighed af syne. Nei, hans bog maa give os et billede af dagens virkelige liv, alene underkastet den regel, som George Sand gav saa tilfredsstillende udtryk: „Lad den literære kunstner vælge i virkelighedens verden, hvad der er værd at skildre.“ Lad ham skildre sandt; ikke give os lys for mørke mere end mørke for lys, men de sande forhold. Lidenskaberne er hans raastof; den største af

dem alle, kjærligheden mellem mand og kvinde, er hans mest tiltrækkende tema. Men det er hans opgave at aflure livet selv i dets usleste former, hvad det eier af skjult skjønhed, at *løfte livet til kunstens niveau, ikke at lade kunsten synke ned til døgnlivets.* Moralen har sin plads, ikke i valget af emne, karakterer, udvikling eller *dénouement*, men i *forfatterens behandling af det hele*, — i hans egen sjæl. Det er let nok at tænke sig et literært kunstverk, hvor alle personer er af det onde, men hvor alligevel grundtonen er en høi morals. En time i Dantes Inferno vækker blot længslen efter Paradiso. Lad mig atter citere Gøthe: *„Den sande digter er blot en maskeret skriftefader, hvis opgave det er at paavise, hvad der er farligt i følelseslivet og ruinerende i handling ved at give et levende billede af følgerne.“*

Det moralske maal, der maa lægges paa et literært kunstverk, er da dette, om *det er gjennemtrængt af nogen stor og sund tanke eller noget høit ideal.* Og samme maal benytter vi overfor livet. Lad det høie ideal og de store livgivende tanker forsvinde fra det, og menneskene synker lavere end dyrene og begynder efterhaanden at elske det abnorme, det vanskabte, det stygge for deres egen skyld. Og da staar vi overfor en dekadent og udtømt civilisation.

Afvæbning.

(Jules Simon) i „Contemporary Review“).*

Verden har fred — dyb fred.

Italien, Østerrig og Tyskland, som beskyldtes for at have sluttet et krigsforbund, vil fred og fred alene.

Italien viste efter Aigues-Mortes-affæren en tilbøielighed til krig; men regjeringen var klog og bibragte folket sin egen klogskab, og følgen blev en fredeligere stemning end før affæren.

Alt knytter Østerrig til fredens sag, — dets iøinefaldende interesser, keiserens karakter og de indre politiske forviklinger.

---

*) Jules Simon er født i 1814. Han var Cousins efterfølger som professor i filosofiens historie ved Sorbonne; men da han negted at aflægge troskabsed til Napoleon III, blev hans foredrag forbudt. Han var „moderat republikaner“. I 1863 blev han det republikanske partis fører i den lovgivende forsamling. I Thiers's ministerium var han undervisningsminister. Senere var han chef-redaktør for bladet „*Siècle*“ og fører for det republikanske venstre. I 1876 danned han selv ministerium. Han er medlem af akademiet og forfatter af mange filosofiske og politiske verker.

Og Tyskland har intet at haabe af en ny krig, intet at længes efter mere, end det har vundet. Sine erobringer fra 1871 vil det beholde; men intet uden faren for atter at tabe disse vilde kunne drive det til krig. Hverken regjering eller folk har nogetsomhelst ønske om at begynde en ny krig, der maatte blive langt mere ødelæggende end den sidste, og hvis resultater er uberegnelige.

Og den nye fransk-russiske alliance er dannet alene for at sikre Europas fred. Om krig er der ikke tanke. Czaren har ikke ved at afslutte den, givet sit minde til nogen slags eventyrpolitik. „Den, der giver signalet til krig, kan gjøre regning paa at have mig til fiende,“ sagde czaren for 20 aar siden, og der er ingen grund til at tro, at de ord ikke fremdeles udtrykker hans følelser.

Saalænge Frankrig stod alene, følte det sig truet. Trippelalliancen var en stadig fare for det. Og den fare skabte en stadig mulighed for krig. Nu behøver det ikke længer at frygte trippelalliancen. Det kan ikke trues; det kan ikke overmandes. Der er ikke længer nogen enkelt nation, der kan overmande og diktere betingelser til en anden. Det er fredsgarantien, som den fransk-russiske alliance har givet os. For Frankrig selv var alliancen en opreisning. Den gjorde det uafhængigt af det centraleuropæiske forbund og af al krigsfrygt.

Det har været en modesag i Tyskland og Italien at skildre Frankrig som den magt, der længtes efter krig. Man mente vel, at vi har lidt uret, hvormed vi umulig kunde slaa os tiltaals. Men vi har lært af erfaring. Vi vil ingen flere ødelæggende krige med usikkert udfald. Vi trænger fred og hvile, og en længsel efter og begeistring for arbeide, og for fred som betingelse for arbeide, har bemægtiget sig os alle.

Vi kan trygt sige, at intet europæisk folk længer ønsker krig. England behøver blot at være trofast mod sine egne interesser og sin egen fortid for at tjene menneskeheden ved at fremme den varige fred.

Og dog, skjønt hvert menneske i Europa, fra monark til tigger, vil fred og fred alene, finder vi dog intet uden krig. Lad os betragte dette lidt nærmere.

Jeg benytter Frankrig som et exempel, men hvad der siges om Frankrig, gjælder alle Europas lande, endog de smaa neutraliserede stater, som, ifald det lykkes dem i en stor krig at bibeholde sin neutralitet, vil finde den at være fjeldbækkeleiets neutralitet, og som, ifald de søger at forsvare sig, vil blive revet med, knuste og brudte i en større magts skjæbne. Alle Europas lande skjælver for selve ordet krig og forbereder sig dog paa krig med feberagtigt raseri.

Frankrig sender alle sine ynglinge under fanerne til tre aars tjeneste. Der gjøres enkelte undtagelser; men de mest begunstigede slipper dog ikke med mindre end et aar. Selv vordende prester maa lære at slaas. Vor armé, bestaaende af hele landets ungdom, minder i fredstid om det første keiserdømmes tungeste udskrivninger. Frankrig ofrer sin hele vaar paa krigens alter. I tre aar er dets ungdom unddraget egteskab, studier, jordens dyrkning og alt arbeide. De maa alle lære haandverk og livsarbeide to gange. Og naar den aktive tjeneste er forbi, staar mandskaberne fremdeles i arméen. De er soldater, til de bliver 55 aar gamle. Man skulde efter slig væbning tro, at det gjaldt om at paabegynde en verdenserobring imorgen ved daggry. Det er altsammen blot for — fred.

Og man tro ikke, at denne treaarige tjenestetid blot er en stans, en parentes i en mands liv, — tre aar tabt af livet og ikke andet. En mand forlader ikke arméen, som han kom. Haandverkerens lette haand er bleven tung og klodset, den unge prests karakter er fordærvet. At rekrutere presteskabet viser sig derfor vanskeligt, eller hvad der er værre, farligt. Landbefolkningen forlader arméen som byfolk og vil ikke mere dyrke jorden. Vore landsbyer tømmes for beboere. Der mangler arbeidskraft i landdistrikterne.

Og denne lange tjenestetid i forbindelse med den aarlige mønstring og de store feltmanøvrer er lige saa skadelig for folkets sundhed som for velstand, arbeide, industri og kunst. Alle sygdommes smittestof og frø er at finde i kasernerne, hvorfra de bæres ved den almindelige værnepligt ud over det hele land og ind i hvert hjem.

Men værst viser denne krigstilstand sig paa budgettet. Vi kan antage, at statens halve indtægt hvert aar gaar til armé og rustninger. Og alt dette er absolut uproduktive udgifter. Det er, som om staten hvert aar delte sin indtægt i to dele og kastede den ene halvdel i rendestenen, medens den maatte søge at leve alene af den anden halvdel.*). Derfor ser vi ogsaa, at staten hvert aar maa negte at indlade sig paa de nødvendigste og gavnligste foretagender af mangel paa midler. Krigen sluger dem. „Der er ikke nok tilbage til fredens krav“, maa regjeringen svare. Vi vil faa se og føle følgerne af en saadan politik en af disse dage i konkurrancen med de Forenede Stater. Der alene opbygges industri og fredens hele lyse rige, medens Europa skynder afsted mod — fallit.

Frankrig kan holde ved endnu en god stund. Italien er det allerede forbi med. Nytter ikke engang at bede for det længer. Trippelalliancen

---

*) Forfatteren tager blot hensyn til de *direkte* udgifter til krigsvæsenet. De indirekte, nationens økonomiske tab ved, at 3 af det hele folks bedste aar ligger brak og ikke udnyttes, er naturligvis meget, meget større. *Red.*

har allerede ødelagt det. — Hvad vil Italien gjøre? Hvad vil alle de andre lande gjøre, som gaar samme uundgaaelige skjæbne imøde? Det er værre end dumhed at fortsætte med et system, som bringer over os alle krigens onder med undtagelse af krigen selv. Det maa faa en ende. Og det kan alene finde en afslutning ved krig eller ved fred — virkelig krig eller virkelig fred — en udryddelseskrig eller afvæbning.

Alexanders, Cæsars og Napoleons krige var blot smaafegtninger sammenlignet med, hvad en almindelig krig nu vilde blive. Tyve aar efter de napoleonske krige var det vanskeligt at rekrutere arméen. Tyve aar efter den næste krig vil det være umuligt. Otte millioner lig vil dække slagmarkerne. Alt maskineri vil være ødelagt eller stanset af mangel paa arbeidskraft. Kunster og videnskaber vil sygne hen. Menneskeheden vil med ét slag sættes sex aarhundreder tilbage i tiden. Seirherrerne vil være lige saa komplet ødelagte som de beseirede. De to leire vil være som to fiendtlige flaader, der har beskudt hinanden hele dagen for ved nattens frembrud at finde sig grebne af samme storm, — sjøen aabner sig, og de gaar tilbunds sammen.

Men afvæbning? — Hvorledes skal den blive udført? Hvem skal se til, at den loyalt gjennemføres? — Og det er jo at opgive med et slag al nytte af tyve aars overmenneskelige anstrengelser for at blive sterkere end vore naboer. — „Det hele er blot en tænkers, en troende filantropists drøm. Det er bra nok i en præken; men det har intet med praktisk politik at bestille.“

Javist er der vanskeligheder i veien, om end ikke uovervindelige. Men vanskelighederne er end større ved at lade den nuværende tilstand fortsætte. Det gjælder et valg mellem vanskeligheder, hvoraf den ene gruppe ikke længer kan udholdes. Men jeg tilstaar, at det alligevel er umuligt at haabe paa fuldstændig og øieblikkelig afvæbning. De nødvendige traktater vilde foraarsage endeløse underhandlinger, og den sterkeste stat vilde i hemmelighed staa rede til at slaa til. Vi husker Italiens og Østerrigs historie, Danmarks historie og, — jeg siger det med sorg, — Napoleons.

Det er blevet foreslaaet at neutralisere Elsass-Lothringen som en uafhængig stat. Og der tales daglig om et Europas Forenede Stater.

De vise mener, at alt her i verden blot gjør galt værre. Jeg tror, at alt er til det bedste, at godt vil resultere selv af de tilsyneladende mest umulige kombinationer, at nationerne vil blive nødsaget af træthed og manglende evne til at lette sig for sine rustninger — gradvis. Jeg be-

merker, at de ledende aander blandt alle moderne folk arbeider paa at udrydde fordomme og overtale menneskene til fredens politik.

Et forslag er nylig fremsat, som har den fordel, at det reducerer de diplomatiske vanskeligheder til et minimum og reducerer arméerne betydelig uden at forandre de enkelte nationers magtstilling i forhold til hinanden. Det gaar ud paa, at samtlige magter skal forpligte sig til at reducere tjenestetiden fra tre til et aar.

En saadan traktat behøver blot den ene artikel, der heller ikke kan fortolkes paa mere end én maade. Det hele kunde gjennemføres øieblikkelig eller paa et aars tid. Det økonomiske resultat vilde blive umaadeligt. Vi kunde vist ikke paaregne en reduktion af $^2/_3$ paa armébudgettet; men med det halve maatte det utvilsomt blive lettet. Det vilde betyde frelse for Europas folk! Hvad kunde ikke udrettes af almennyttige foretagender med de saaledes løsladte 5—600 millioner francs i Frankrig alene. Kastet i fredens istedetfor i krigens skatkiste vilde disse millioner berige og forskjønne folkets liv aar efter aar. Alle kunster, haandverk og industri, — som har gjort overordentlige fremskridt i de sidste aar, — venter blot paa et sligt tegn for at sprede sine rige velsignelser ud iblandt menneskene.*)

Kun officererne protesterer. De siger, at det er umuligt at skabe en soldat paa et aar. Hvorfor det, naar vi kan skabe en dygtig tømmermand eller murer paa et aar, og deres arbeide dog er langt vanskeligere og kræver mere. Vi kan indføre militære øvelser i skolerne. — Men, heder det, soldater-*aanden* lader sig ikke skabe paa et aar. Jeg kan gjerne tilstaa, at jeg ikke beklager det.

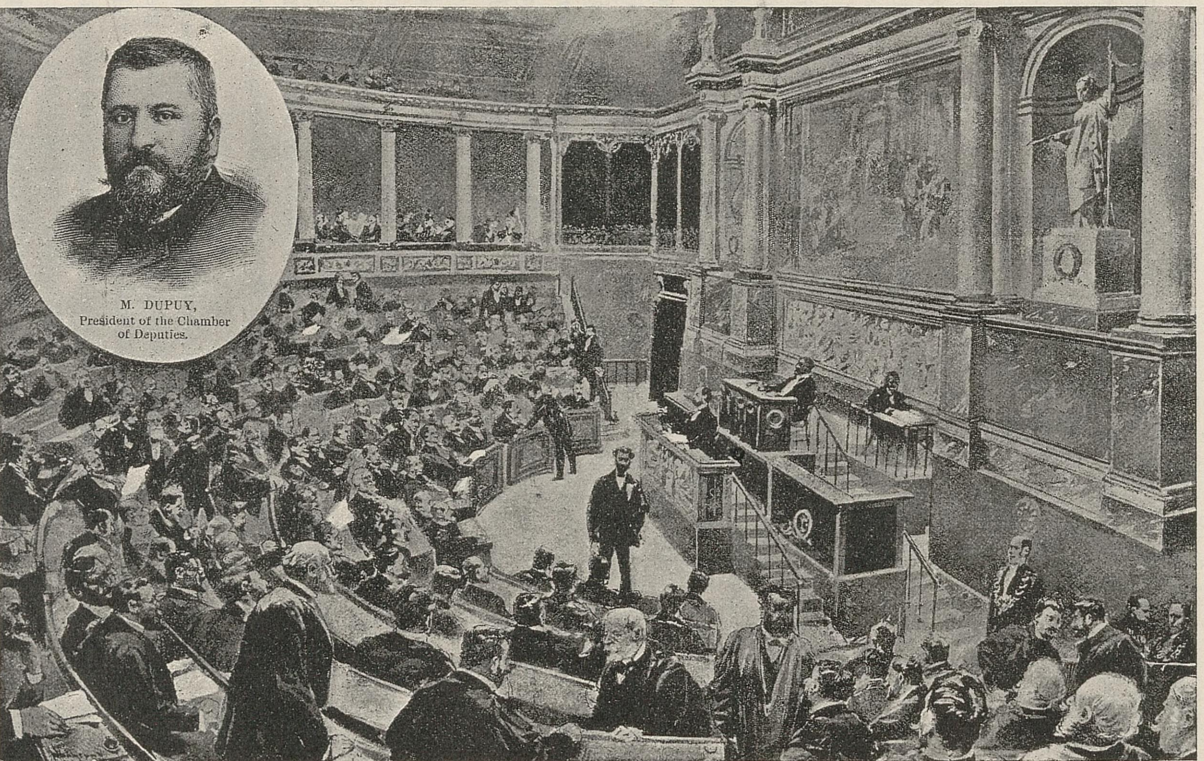
Men alle disse indvendinger vedkommer forresten ikke sagen. Thi her er der jo ikke tale om, at ét land alene skal reducere sin tjenestetid, men alle. Hvad det ene taber, taber alle i lige grad, — om der er tab da.

For specialvaabnene, kavalleriet, artilleriet og ingeniørtropperne, kan der jo gjøres undtagelser.

Handelsflaaden vil altid give de store sjøfarende nationer en betydelig overlegenhed. Ingen traktater kan hindre det. Det er en naturlig og fredelig overlegenhed.

Vi nærmer os aarhundredets slutning. Jeg har selv foreslaaet alle nationer at afslutte en vaabenstilstand, som jeg vilde kalde en „Guds fred“, der skulde vare til efter den verdensudstilling i Paris, hvorved det

*) Se anmerkning ovenfor. Det vilde blive en ganske anderledes stor sum, der i virkeligheden hvert aar kom til at øge folkets velstand. *Red.*

Det franske deputeretkammer.

tyvende aarhundrede vil begynde. Jeg holder paa alt, der bringer fred og paa enhver form deraf, og nærer det haab, at naar folkene engang har faaet smag paa den, vil intet kunne forlede dem til at opgive den.

Lad de styrende i alle lande tage sagen i sine hænder! Hver dag, som gaar, øger udsigten til krig og lægger nyt ansvar paa deres skuldre.

Moderne literatur i Tyrkiet.

(Efter *Garabed Bey* i *„Revue des Revues“*).

Først i begyndelsen af dette aarhundrede blev der gjort forsøg paa at bryde det stive skal af arabisk og persisk tradition, hvormed den tyrkiske literatur var belemret. Æren for at have været den første af „gjennembruddets mænd“ tilkommer teologen *Aassem;* men i levende live fik han ingen anerkjendelse. Forsøget lykkedes først ved *Chinassi's* ihærdige bestræbelser; ham skylder det moderne Tyrki sit nuværende, meget let haandterlige skriftsprog. Chinassi stiftede et dagblad „Tasviri-Efkiar“ og lagde deri for dagen glimrende evner som polemiker og digter. Dette blad efterfulgtes snart af et nyt, „Terdjumani-Hakikat“ (Sandhedens tolk), ledet af den store forfatter Ahmed Midhat Effendi (se nedf.). Begge blades program var at indforlive den vest-europæiske kultur i Tyrkiet, saavel de videnskabelige sandheder som de nye frihedsideer.

Femtiaarene er reformernes tidsalder. Regjeringen var frisindet. Saa førte Krimkrigen de franske og engelske hære gjennem Konstantinopel. Franskmænd og tyrker sluttede nu et broderskab, som har faaet betydning for udviklingen af det tyrkiske aandsliv. „Frankrig“ er fra den tid blevet ordet for „civilisation“, „fremskridt“ og alt hvad Vesten bærer i sit væsen. Med undtagelse af Shakespeare, er det blot franske forfattere, der oversættes til tyrkisk.

Især er det de franske forfattere fra forrige aarhundrede, „oplysningstidens“ store mænd, — der har slaat an hos tyrkerne. Ligesom hine mænd er ogsaa nutidens tyrkiske forfattere velstandsfolk i høie sociale stillinger; gjennemdannede aandsmennesker og det stikmodsatte af fagmænd. Almindeligvis er de ogsaa fritænkere, *esprits forts.* Ideerne er dem alt, derfor bliver deres romaner tendensromaner, hvor vildfarelser bekjæmpes og sandheder udbasuneres. Deres urokkelige overbevisning kan drive dem til at optræde paa en maade, som koster dem fængsel og landflygtighed. Men overfor det store folk er de altid forblevne aristokrater. Rousseau-

typen hører ikke med i den tyrkiske „oplysnings"-literatur, saaledes som den har artet sig i den sidste menneskealder.

Den betydeligste moderne forfatter i Tyrkiet, *Ahmed Midhat Effendi*, er ogsaa den beste repræsentant for den oven antydede aandsretning. Af ydre er det en kraftkarl med et mandigt ansigt, kortklippet haar og svært skjæg, atletskuldre og malmrøst. Han er den personificerede arbeidskraft; i redaktionskontoret kan man træffe ham dikterende breve paa tyrkisk, fransk og arabisk samtidig eller skrivende en „leder" og passiarende med sine venner. Hans produktion er derfor ogsaa mangfoldig; i de senere fem og tyve aar har han gjennem romaner, komedier, avisartikler, festtaler, dialoger og afhandlinger deltaget i diskussionen af samtlige spørgsmaal, som har været paa dagsordenen i Tyrkiet. Hver morgen har han sin leder i bladet — ja han har oftere moret sig med samtidig at skrive under forskjelligt merke i to forskjellige aviser om samme emne, men fra modsat synspunkt. Fra sine Europa-reiser har han leveret skildringer fra Schweiz, Frankrig, Skandinavien og Tyskland. Han har skrevet en 16 binds Europas historie, en sjelden upartisk fremstilling af den tyrkisk-russiske krig og en oldtidens historie. Som filolog har han støvet igjennem gamle mongolske manuskripter, gamle tartariske, persiske og indiske texter for at samle spor af det oldtyrkiske sprog. Som dramatiker har han oftere opnaaet den ære at se sine stykker spille for 100de gang; hans kjæreste mønster er den yngre Dumas, hvis „Kamelia-damen" han har omdigtet. — Sin væsentlige berømmelse har imidlertid Ahmed Midhat vundet som romanforfatter. Hans romaner er aldrig blot og bar underholdnings-læsning; enten har de til hensigt at tolke en historisk periodes tankesæt eller at indvie læseren i den moderne videnskabs lærdomme, men oftest er det deres hensigt gjennem skildring af samfundstilstanden at aabne folks øine for samfundets brøst. Uagtet han daglig præker europæisme i sit blad, er Ahmed Midhat dog ingenlunde blind for, at der klæber feil ved den moderne kultur, som hans landsmænd bør tage sig ivare mod. Som rimeligt hører kristentroen til det, han fordømmer. Ligesaa drager han tilfelts mod pessimismen; Ahmed Midhat har udgivet et skrift om Schopenhauer. Selvstændig tænkning og virketrang er de dyder, hvormed han udstyrer sine helte; disse er altid handlingens mænd. Vistnok ser han sit folks frelse i Islam, men kun ifald de indiske elementer udrenses — fatalismen, og hvad dermed hører sammen.

Ahmed Midhat har aldrig skrevet vers, hvad ellers enhver pennefør tyrk forsøger sig i. Til gjengjæld er hans prosa uforlignelig klar og enkel ligesom hos hans store franske forbilleder fra det 18de aarhundrede.

Mere bevidst sprogkunstner er *Kemal Bey*, der døde for nogle aar siden som statholder paa Metelin (Lesbos). Hans drama *Vatane* (Fædre-

landet) stiller ham i første række blandt Tyrkiets forfattere; dets emne er en episode fra Krimkrigen: En ung albaner, Islam Bey, drager som frivillig i krigen for at deltage i Silistrias forsvar, men har en haard prøve at bestaa ved afskeden fra sin trolovede brud. Hans afgjørende argument: „selv kvinderne gaar med", lokker den unge pige til at følge efter ham i soldaterdragt; hun faar tjeneste som sygepasser, men paa slagdagen finder hun sin brudgom som et blodigt lig. Dette klassisk enkle skuespil øver en umaadelig virkning paa teatret. — Desuden har Kemal skrevet en stor historisk roman fra det 16de aarhundredes perserkrige, samt flere skildringer fra det moderne liv i Tyrkiet. Der er en henførende kraft og begeistring i disse bøger, men af og til skjæmmes fremstillingen af politiske deklamationer.

Ekrem Bey er tyrkernes yndlings-digter. Idealist og melankoliker af temperament, sværmer han for maaneskin, for høstlandskaber og landsbykirkegaarde. Hans filosofiske essays har ogsaa slaat an, derimod ikke hans sødladne romaner. Som vers-kunstner slutter Ekrem sig til den gammeltyrkiske verslære, som lader halvhundre linier rime paa samme stavelse.

En mere europæisk versbygning indførtes af *Nadji*, en beundrer af Victor Hugo og Lamartine. Nadji skrev literære kritiker i sin svigerfar Ahmed Midhats blad og har desuden skrevet romaner fulde af æstetiske diskussioner. Paa grund af sine historiske arbeider blev han udnævnt til sultanernes historiograf og var saavidt færdig med et stort epos om Osmans æt, da han ifjor, neppe 35 aar gammel, bortrykkedes ved en hastig død.

En samling gamle seldsjukiske, persiske og tyrkiske digte under fællestitelen „Ruiner" gjorde nylig sin udgiver til en anseet digter, idet bogen var indledet med et prægtigt digt til oldtidens ære. Forfatteren heraf, *Zia Pascha*, har siden udgivet flere glade sange, men synes fortiden at gaa op i det politiske kjævl.

Samtlige de her nævnte forfattere har et fælles særkjende, begeistringen for sit folks store fortid, trangen til at reise fædrene af graven i al deres glorværdighed.

Udenfor den hele kreds staar en isoleret skikkelse, *Hamid Bey*, for nærværende ansat ved gesandtskabet i London. Hamid er pessimist, med vemod stirrer han ind i tilværelsens tomhed. „Jeg gaar, som om jeg havde en død begraven inden i mig . . ."

Den tyrkiske fagliteraturs første mand er *Djevdet Pascha*, stor som sprogmand, som kritiker og som historisk fortæller. Positivismens apostel i Tyrkiet var *Bechir Fnad*, som i fortvilelse skar sine pulsaarer over, og i et brev til Ahmed Midhat skildrer virkningen af det voxende blodtab samt dødens langsomme indtræden.

Kvindelige forfattere vrimler der af i Tyrkiet. De fleste er medarbeidere i Ahmed Midhats blad, særlig i den poetiske genre. For tiden faar de tyrkiske kvinder en udmærket opdragelse, og interessen for almene emner og for videnskabelige spørgsmaal er i stadigt stigende blandt dem. Kvinde-emancipationens idé er forlængst trængt ind i de tyrkiske haremer; og de noveller og romaner, som udgaar derfra, forfegter med varme kvindens ret som menneske og personlighed.

Det næste skifte i Tyrkiets literære liv synes at skulle vise frugterne af de netop udgivne oversættelser af Taines og Renans skrifter. Alt tyder paa en fortsat blomstring af tyrkernes nationalliteratur.

Socialisternes store feiltagelse.

(Efter *W. H. Mallock**) i „*Fortnigthly Reviev*").

I.

Der er nylig udkommet en bog — „*Fabiske essays om socialisme*" —, som eier betydeligt værd, derved at den giver os fra høit dannede mænd, der er fuldstændigt hjemme i den ortodoxe socialøkonomi, en klar og grei fremstilling af socialismen. Bogen udgives af det socialistiske „Fabiske samfund". Den er skreven af flere forfattere, — alle mænd, hvis navne paabyder respekt og hvis øvede tænkning og grundige kundskaber ikke lader sig benegte; en af dem er Sidney Webb, professor i nationaløkonomi ved *London college*. De forstaar alle at benytte den ortodoxe socialøkonomis læresætninger som forsvar for og som dele af deres eget system. Bogen er glimrende skreven og desto mere overbevisende og effektiv, som begeistring og sympati holdes strengt i tømme under en nøgtern og objektiv fremstilling. Vi har her den dygtigste, greieste og mest praktiske skildring af, hvad i hvert fald den engelske socialisme er og vil.

Naar man ønsker at angribe en sag, fordi man tror, at den bærer paa skjæbnesvangre og yderst farlige feil, saa hilser man med taknemmelighed den bedst mulige fremstilling af den. Og man fortaber sig ikke i smaalig detaljkritik. Man søger at finde sagens kjerne og hjerte, hvad dens mænd virkelig mener og

---

*) *William Hurrell Mallock* er født 1849. Hans moder var en søster af historikeren Froude. Han er en forfatter af en række noveller og digte, der gjerne behandler sociale temaer, og desuden af flere tidsskriftsartikler af socialøkonomisk og videnskabelig art. Saaledes var han en af de mange, som angreb Henry Georges bog „*Fattigdom og fremskridt*" med en ny bog. Hans hed "*Eiendom og fremskridt*". Hans bedst kjendte arbeider er „*Den nye republik*", „*Er livet værd at leve?*" „*En roman fra det nittende aarhundrede*" og „*Ny udgave af Paul og Virgine eller positivismen paa en ø*", — en satire over visse moderne videnskabelige teorier. Hans stil tiltvinger sig opmerksomhed.

Artikelen er her stærkt forkortet, saaledes at blot forfatterens væsentlige tanker og udvikling er medtaget. Derved er det blevet umuligt at følge nøiagtigt forfatterens ord og form, skjønt han for tydeligheds skyld er refereret i første person; men der er lagt betydelig omhu paa at gjengive hans *mening* korrekt. — Se forøvrigt anmerkning til artikelen „Det fabiske samfund" i sidste hefte.

vil, for saa at kunne kjæmpe med desto bedre virkning og ikke blive staaende og slaa i luften. Derfor maa socialismens fiender være taknemmelige for en bog som denne, og derfor skal jeg i det følgende henholde mig til den og undlade al kritik af underordnede sager.

Socialisterne ser, at verden i industriel og økonomisk evne gjør stadige fremskridt. De ser, at den samlede nationalindtægt eller produktion i hvert eneste land voxer langt hurtigere end folkemængden forøges. Men trods dette, forsvinder ikke fattigdommen. Den voxende indtægt synes blot at komme en begrænset klasse i samfundet tilgode, medens folkets store masse, trods alle fremskridt, bliver staaende ansigt til ansigt med sult og nød og alene kan frelse sig fra disse ved at sælge frihed og arbeide til de bedre stillede. Og denne tilstand bliver blot værre derved, at den voxende oplysning og kultur sætter masserne istand til at forstaa og dybere føle den.

Saaledes ser i korthed samfundet ud i en socialists øine. Og socialismen bestaar nu først i en undersøgelse af aarsagerne til denne forkjerte tingenes orden og dernæst i en lære om, hvorledes det hele kan blive ændret til det bedre.

Hvad undersøgelsen af den bestaaende sociale orden angaar, staar nationaløkonomien i dyb gjæld til socialisterne. De har indført i den, hvad den før ganske manglede, den historiske og sammenlignende metode. De ældre nationaløkonomer behandlede den bestaaende samfundsorden og dens fakta, som var de dele af naturens evige, uforanderlige og guddommelige orden. Socialisterne har tilfulde paavist og opladt alles øine for det feilagtige i en slig antagelse. Det bestaaende samfund er en vext med sine rent historiske aarsager. Hvad der giver det dets særpræg og udgjør dets vigtigste karaktermerker, er blot en del af de sidste fem aarhundreders historie og udvikling; før den tid existerte de aldeles ikke. Før den tid saa samfundsordenen ganske anderledes ud end nu; ganske andre fænomener var at iagttage, og ganske andre økonomiske principer herskede. Kapital og arbeide, som vi kjender dem, hører blot det moderne Europa til.

Der er taabelige socialistiske agitatorer, som angriber de rige og tilskriver dem skylden for alle sociale onder; men de mænd, der fører ordet for bevægelsen, der leder den, gjør intetsomhelst af den art. De anser de rige for at være hverken bedre eller værre end andre mennesker. De befatter sig ikke med angreb paa individer. Det er *systemet*, de anklager og vil tillivs. Der er intet had iblandt dem mod mennesker, kun mod en „orden", hvori folkenes masse, efter deres mening, kvæles. De anklager ingen enkeltmand. Den store kapitalist handler efter deres mening blot efter den bestaaende samfundsordens love, — at han bliver

rig, at han tager, hvad andre burde have, er ikke hans skyld, men systemets. Derfor er ogsaa rigmænd og kapitalister selv med i socialisternes rækker. „Det er," siger Sidney Webb, „ikke de store kapitalister, men mænd som Watt og Arkwright, der har frembragt den bestaaende elendighed." Den skyldes med andre ord den industrielle udvikling, skyldes det spor, hvori denne paa grund af forholdene er kommen ind, skyldes mangel paa intelligent og forstaaelsesfuld ledelse af den fra begyndelsen af, skyldes almen uvidenhed, takket være hvilken de største velsignelser for menneskeheden er blevet til det store flertals forbandelser, hvorved opfindelser og maskiner, der burde lette livet for alle og for arbeideren først og fremst, ofte blot har lettet hans pung og hans mave og kun gavnet en enkelt klasse. Uvidenhed om de mægtige kræfter, som tidens opfindelser, fremskridt og hele udvikling satte i bevægelse, — *der* ligger skylden for den sociale lidelse og elendighed. Og botemidlet er *forstaaelse.*

— Middelalderens feodale samfund og det bestaaende kapitalistiske er vidt forskjellige. Hver kulturperiode har sin samfundsorden. En saadan er blot hellig og berettiget, saalænge den passer for forholdene, og er den bedste, der lader sig opdrive. Det moderne kapitalistiske samfund har voxet ud af middelalderens — gradvis, saa gradvis (om end ganske hurtigt), at det er umuligt at trække nogen skarp linie mellem de to og sige netop, hvor det ene slutter og det andet begynder. Der fandt ingen pludselig revolution sted, blot en jevn evolution. — Det moderne kapitalistiske samfund udviklede sig i begyndelsen i skygge af den ældre feodale orden, blandede sig med den, tabte sig i den; til dets træk efterhaanden blev mere og mere tydelige, samtidig som det ældre samfunds tabte sig. Efter en tids forløb var de kapitalistiske træk de overveiende. Samfundet var blevet moderne — kapitalistisk — med iblandede rester af det ældre samfund, der dog lidt efter lidt døde ud. — Udviklingen, historien og dens kræfter sprængte den ældre samfundsorden og byggede den nye. Det var ikke menneskers verk. Det skyldtes ikke agitation eller planlægning. Det var et naturfænomen, som intet kunde hindre.

Netop saa, mener socialisterne, vil i tidens fylde den nu bestaaende samfundsorden afløses af en ny. Ikke ved revolution, men ved evolution (om end af kvik marschtakt; for evolutionen kan ofte gjøre paa 10 aar, hvad den ellers bruger 100 til at fuldende). Selve udviklingen, historiens kræfter, — alle nutidskræfter, opfindelser, industriel udvikling, oplysningens vext, folkenes demokratisering, — alt vil virke inden den gamle samfundsorden som en gjærende saft, omforme lov efter lov, institution efter institution, indtil før nogen aner det, den gamle samfundsorden blot existerer som svindende rester inden en ny orden.

Og tidens fylde er *nu*. Udviklingen har forlængst begyndt og foregaar under vore øine. Samfundene ophører mere og mere at være privatkapitalistiske og bliver socialistiske. Og dette ikke nærmest takket være nogen socialistisk agitation. Den kan blot lede, oplyse og paaskynde. Men takket være tidens egne kræfter. Kapitalismen selv paaskynder sin egen død. Den bygger sine egne gravhvælvinger. Den fører os, ved at følge sin egen lov, saa hurtig som mulig ind i socialismen. De ivrigste individualister i parlamenterne maa under udviklingens lov og tryk stemme socialistisk. De er ikke socialister; de vil ikke se det maal, de arbeider mod; de hader det og fornegter bestemt at arbeide mod det; men de *gjør* det. Den ene socialistiske institution efter den anden indføres. Staten overtager den ene forretning efter den anden, bliver mere og mere den store kapitalist. Og hvad den ikke direkte overtager, kontrollerer den. Den „frie konkurrance" er overalt begravet. Staten tillader sig at diktere til kapitalisterne, paa hvad betingelser de skal faa lov at drive forretning, hvad de maa betale sine arbeidere etc. — Det vilde forbause de fleste at vide, hvor socialistisk samfundene allerede er. Og hvert aar øger de socialistiske loves og institutioners tal. Udviklingen vil det. Mangen en vil vaagne en vakker dag og med forbauselse opdage, at han lever i og længe har levet i et socialistisk samfund, uden at hans „frihed" og „individualitet" er skeet nogensomhelst overlast.

Naar denne udvikling er færdig, siger socialisterne videre, vil staten — eller samfundet som helhed — ikke alene som allerede nu være postmester, jernbane- og telegrafkompagni, gjennem kommunerne forsyne os med gas og elektricitet og mange andre ting, men den vil drive *al* produktiv forretning, al industri og eie den hele driftskapital. Samfundet vil være blevet et eneste stort aktieselskab eller kooperativt forbund.

For tiden er den samlede nationalindtægt i England 1300 millioner pd. strl. Deraf gaar omtrent $^1/_3$ — efter socialisternes beregning — i kapitalisternes lommer som renter af driftskapital, $^1/_8$ repræsenterer lønninger for „speciel duelighed" (forretningschefers, ingeniørers, opfinderes, etc. indtægter) og resten fordeles blandt den arbeidende masse. Naar samfundet selv bliver eier af al driftskapital, vil ikke alene den $^1/_3$, som repræsenterer renter af denne, komme folkets store masse tilgode, men ogsaa det meste af den $^1/_8$, som nu udbetales som løn for særlig dygtighed; thi denne er ofte blot indbildning, mener socialisterne. Den dygtighed, som nu lønnes høiest og som udkræves f. ex. af en direktør i et jernbaneselskab eller af en præsident for et fabrikanlæg, er ingenlunde sjelden; den lader sig i hvert fald til enhver tid i et frit marked leie for 800 pd. strl. om

aaret. Under de bestaaende forhold er det gjerne hos saadanne mænd ikke dygtigheden som lønnes, men deres sociale stilling, familie, navn, titel, dannelse og væsen.

Der vil altsaa i et socialistisk England blive mindst 500 millioner pd. strl. mere end nu at fordele blandt folkets masse, — ifald den nuværende produktion tænkes vedligeholdt. (Forfatteren mener, at den vil synke; socialisterne, at den vil stige umaadelig*). Hver mand vil ved denne ordning faa det hele, fulde udbytte af sit eget arbeide, minus driftsomkostninger. Ingen vil leve af andres arbeide; hver en af sit eget. Det alene er ret og billigt, mener socialisterne. Arbeidernes *løn* kan da som nu variere i forskjellige brancher og efter forskjellig duelighed og erfaring, men alle vil have lige del i nettoudbyttet. Der vil saaledes existere en temmelig jevnt fordelt velstand. Et socialt demokrati vil fuldstændiggjøre det politiske. De to er blot de to sider af samme sag. — Den private eiendomsret vil være lige saa hellig som nu, hvad alt andet end produktionsmidler angaar. Alene disse vil nationaliseres. Med sin indtægt kan hver mand gjøre, hvad han vil, saa han ikke driver forretning dermed for saaledes at leve af andres arbeide.

Saa nogenlunde er den socialistiske lære, som de fabiske essayister fremstiller den. At give nogen ide om den nøgterne omhu, den kultiverede, arbeidsomme og skarpe tænkning, hvormed de fremsætter den, er naturligvis her umuligt. Og *dog*, — der findes ikke et virkeligt socialistisk argument i den hele bog, som ikke grunder sig paa komplet misforstaaelse af det hele spørgsmaal, der er under behandling, paa misopfatning af de fornemste data, hvormed vi her har at gjøre, og en manglende evne til endog at se disse. Og i det øieblik, vi anvender en fuldstændig kritik paa dette socialistiske system, falder det hele, trods dets forsvareres dygtighed og talent, sammen som et barns korthus.

---

*) Den vil stige, mener de, fordi kjøbeevnen hos folkene vil stige og dermed efterspørgslen, — det eneste, vi nu mangler, for med lethed at kunne fordoble produktionen. Her er nok at tage af, men ikke nok til at tage, fordi der ikke er raad.

Ny Literatur.

Axel Lundegaard: — Prometheus. — Roman. — Oversættelse til dansk ved Alfred Ipsen. — Forlagt af V. Pios boghandel. — Kjøbenhavn.

„Kringsjaa" har allerede indeholdt en længere anmeldelse af den svenske original. Læsere, for hvem dennes sprog falder tungt, vil gjennem Ipsens oversættelse have anledning til at stifte bekjendtskab med et arbeide af rang, som vistnok de fleste vil blive glad i.

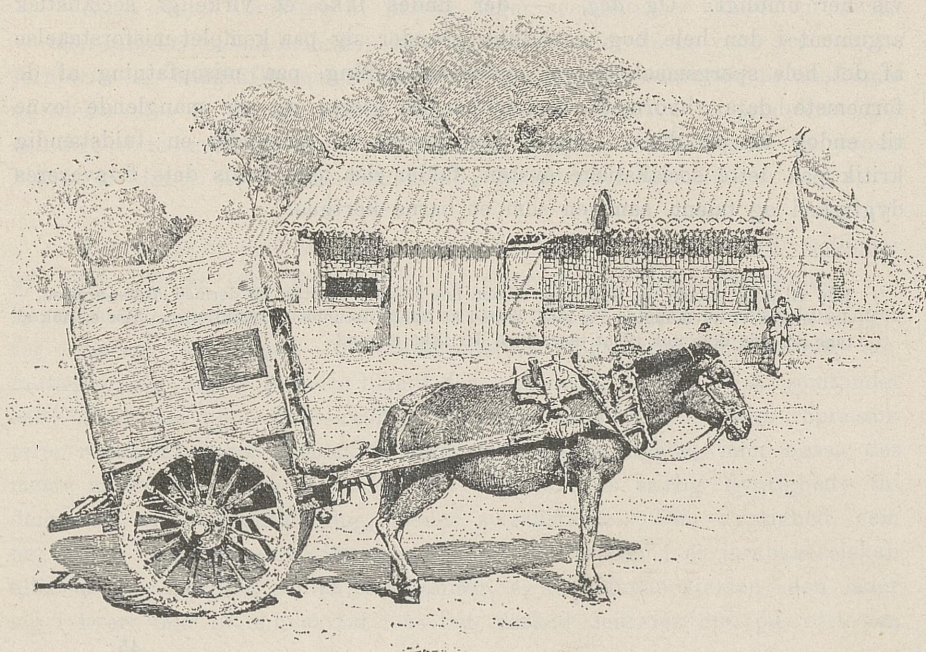
Rudyard Kipling: — Det lys, der svandt. — Roman. I oversættelse ved Ingeborg v. d. Lippe Konow. — Mons Littleré. — Bergen.

Udkommer i 8 trearkshefter à 50 øre.

Nils Collet Vogt: — Fra vaar til høst. — Digte. — Olaf Norlis forlag. — Kristiania.

Foreløbig ønsker jeg blot at henlede læseres opmerksomhed paa denne digtsamling, der forekommer mig som noget af det mest betydningsfulde i vor nyeste literatur, — fuld af friskhed, kraft og poesi. Der er saa mange eggende tanker i den, saa meget, der vækker ens modsigelseslyst, netop ved den varme, hvormed ordene ytres, og den ofte fuldendte form, de faar, — og den hele samling synes mig tillige at give saa afrundet og fuldt et udtryk for det aandsliv, som rører sig blandt en stor del af tidens yngre mænd, at jeg ønsker at komme udførligere tilbage til bogens tanker og indhold i næste hefte.

Kinesisk kjøretøi.

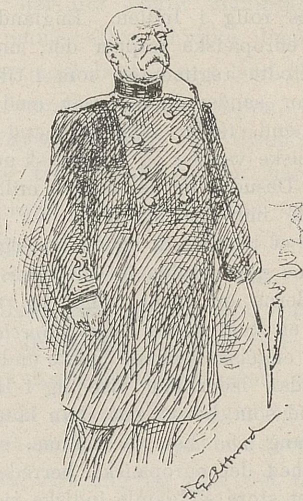
Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 9. mai 1894.

Der næres, idet dette skrives betydelig frygt for et nyt almindeligt oprør i *Indien.* Oprøret tør udbryde imorgen, den 10de mai, 37te aarsdagen for det sidste store indiske oprørs udbrud. Det konservative organ „*Spectator*", der er saa langt som muligt fra alt, hvad sensationsjagt heder, ringer i sit sidste numer med alarmklokken i form af en alvorlig, advarende redaktionsartikel. — Lige før ethvert indisk oprør har man iagttaget en eller anden besynderlig tildragelse, der senere har vist sig at have været de sammensvornes tegn, — deres budstikke, der er blevet sendt fra grænd til grænd gjennem landet. Saaledes bemerkede man i 1857 før det store oprørs udbrud, at der omdeltes, uden at nogen vidste af hvem, og gik fra hus til hus og fra mand til mand, smaa usyrede brødkager — *chapattier.* I stilhed omdeltes de. Hver mand tog sin uden et ord. Det var umuligt at faa rede paa den underlige opførsels betydning, — før bagefter. Det var hærpilen.

Og nu foregaar der noget lignende gjennem de samme provinser, hvor *chapattierne* i 1857 kaldte folket til vaaben. Man har fundet, at der paa mangotrærne gjennem mange provinser fæstes som et segl af kalk med indblandet haar. Ingen ved noget om dettes betydning heller. Ikke en eneste indfødt synes at merke det. Der hersker en uhyggelig taushed og stilhed i de samme distrikter. Muhammedanere og hinduer synes nu som i 1857 at gjøre fælles sag. Politiet ved intet, — intet uden at „seglene"

Fyrst Bismarck.

skyldes hinduiske prester og skriver sig oprindelig fra Nepal, og Nepal er den uafhængige hinduismes sidste tilflugtssted. Det vides ogsaa, at noget er i gjære blandt presterne der. Mere ved ingen.

Skjønt i 1857 hundre tusener af de indfødte kjendte chapattiernes betydning, var det dog ikke muligt at faa en af dem til at tale eller paa nogen vis røbe, at han saa noget merkeligt ved dem. Lige haabløst vil det være nu at faa rede paa disse segl, selv om hele det indfødte Indien kjender hemmeligheden. Hverken penge, sluhed, straf, pinsel eller død vil kunne aabne en hindus læber derom, — før bagefter.

Mai maaned er altid oprørenes tid i Indien, fordi den er den varmeste maaned og derfor den, der svækker europæerne mest. Der er ogsaa mange specielle grunde, som gjør et oprør nu ganske sandsynligt, om end hinduerne

retter sig mere efter stjerner og spaadomme i saa henseende end efter praktiske grunde.

Man kan forstaa, at europæerne under disse omstændigheder ikke sover særdeles rolig i Indien. England har 60,000 europæiske tropper der, medens de indfødte regimenter, som i tilfælde af oprør sandsynligvis gaar med sine landsmænd, tæller 300,000 mand med europæiske vaaben og europæisk uddannelse. Desuden er der over 5 millioner væbnede indfødte stammer, for hvem krig er et haandverk og en lyst og englænderne gjenstanden for alt deres had. Og inderne er baade seige og tapre. Under en dygtig leder, siger „*Spectator*“, maatte engelskmændene bukke under, — en saadan leder kan vise sig i Indien hvad tid som helst; naar han kommer, og engang *maa* han vel komme, er det forbi med det europæiske herredømme over det store ældgamle indiske rige.

Det ***kinesiske rige*** er langtfra den stillestaaende magt, som vi gjerne tænker os, og med hvilken der, trods dens størrelse, ikke behøver at regnes. Det voxer fremdeles, føier nye stater og territorier til sit gebet og absorberer strax disse i riget. Dets statsmænd er om sig, hverken hviler i doven passivitet eller lader sig narre. Nylig har det erhvervet betydelige besiddelser paa tre kanter. England afstaar til det, til gjengjæld for en fast grænseordning, en stat ved den birmesiske grænse. Mellem Frankrig og England i Bagindien besætter og befolker det den neutrale zone, som disse to lande for en tid siden oprettede mellem sig. Fra Rusland har det erholdt et stykke af Pamirterritoriet.

I ***England*** er nu det tidligere omtalte forslag til oprettelse af en speciel skotsk parlaments-komité, bestaaende af *alle* skotske medlemmer og femten andre valgte af huset, vedtaget. Det er altsaa et stykke vei mod *skotsk* homerule.

Samtidig har lord Roseberry ved et folkemøde udtalt sig for føderations-

Khediven af Ægypten.

principet, erklæret, at efter hans mening bør ikke alene Irland, men ogsaa Skotland og Wales faa sine egne parlamenter og homerule, saaledes som kolonierne allerede har det. Det er en begivenhed af ikke liden betydning, at den engelske førsteminister saaledes aabent og ligefrem gjør sig til talsmand for føderationstanken.

I ***Frankrig*** har anarkisten *Henrys* forhør med dennes redegjørelse for sine motiver og sit tænkesæt vakt opsigt. — Panamamanden baron Herz, der nylig truede med stygge afsløringer, ifald retsforfølgelserne mod ham ikke indstilledes, synes at have fremtvunget det resultat, han ønskede. Mod en betaling til panamaselskabets kasse skal retssagen mod ham stanses, saa han nu kan vende tilbage til Paris som en fri mand. Næsten ingen af panamamændene er, trods alt det opstyr, der gjordes, og alle de store ord, der brugtes, om fuld undersøgelse og afstraffelse af de skyldige, blevet straffet. Tvertom, alt synes glemt, og mændene faar lov at komme til hæder

og magt igjen; hvilket neppe tyder paa meget sunde og friske forholde, for at bruge mildt sprog.

I de ***Forenede Stater*** har de arbeidsløses marsch mod Washington resulteret i ren fiasko. De 100,000 og flere, som skulde møde i hovedstaden og drage op til kongresbygningen, svandt tilsidst ind til vel fire hundre mand, der i en teatralsk procession indfandt sig udenfor kapitoliet, hvor føreren arresteredes. Autoriteterne har øiensynligen bestemt sig til ikke at ville have optøier. Der er hundre tusener af arbeidsløse i landet, ti tusener af disse i hver af de store byer, og dog er der yderst lidet rolighedsforstyrrelse. Sagen er, at folkets store masse vil have *orden* og om fornødent forsvare den. Ved dens energiske opretholdelse har autoriteterne altid folkets masse bagom sig.

I ***Italien*** har førsteministeren taget anledning af en i nationalforsamlingen fremsat resolution til fordel for afvæbning og voldgiftsdomstole til at udtale sig meget bestemt i fredelig retning, at rose sig af efter Gambettas initiativ i 1877 at have talt til Bismarck om almindelig afvæbning, og at erklære, at Italien selvfølgelig intet heller vil end fred. — Det begynder virkelig at se ud til, at vi er en varig freds æra — en almindelig afvæbning — nærmere, end selv de ivrigste fredsvenner hidtil har vovet at drømme. Man læse Jules Simons artikel paa et andet sted i dette hefte.

De 25 mest indflydelsesrige bøger og forfattere.

Først med hensyn til det maal, „Kringsjaa" ved denne undersøgelse har sat sig. Det har ikke været meningen, at faa istand en liste over de 25 *største* bøger, saaledes som en kommission af boglærde kunde tænkes at ville anordne denne. Heller ikke har det været meningen blot at komme efter, hvilke bøger der bliver mest læst i vort land. Havde det første været hensigten, maatte jeg have henvendt mig til en ganske anden kreds, end jeg nu har gjort, og havde det sidste været opgaven, burde jeg have gaaet til leiebibliotekerne og forhørt mig der.

Meningen har derimod været, at søge at skaffe — saa vidt muligt uden uforholdsmæssigt stort apparat — rede paa, hvilke bøger og hvilke forfattere i vort land udøver den største virkning og gjør det dybeste indtryk paa den store læsende almenhed. Derfor har jeg søgt om oplysninger direkte fra denne og i størst mulig udstrækning. „Kringsjaa" er, tror jeg, særlig egnet til at tjene som medium for en saadan undersøgelse, fordi det læses af alle kredse og partier og udover det hele land.

At skaffe det nødvendige antal lister tilveie har imidlertid vist sig at være et temmelig tungt og trægt arbeide, hvad der da heller ikke er saa meget at undres over; thi det er jo ikke saa ligetil en sag at faa en saadan liste istand; det tager tid og bryderi, og kun de færreste interesserer sig naturligvis tilstrækkelig for udfaldet til at ville ofre tid og bryderi paa sagen.

Jeg har da derfor ikke kunnet opdrive noget stort antal lister, neppe

fuldt saa stort, som det helst burde have været. Blot 327*).

Men disse lister er virkelig ganske repræsentative. De kommer fra alle dele af vort land, fra kvinder som fra mænd, fra alle aldersklasser og fra enhver livs-stilling. De synes at repræsentere vor læsende almenhed, vort i bøger interesserede folk af enhver smag og klasse saa godt, som et mindre antal lister kan gjøre det.

For at give resultatet lidt mere værdi, — for at se, hvor nær det kommer en liste, der kunde tænkes at fremkomme ved afstemning af det hele læsende folk, har jeg ladet disse 327 lister analysere og bogføre i fire grupper eftersom de kom ind, tre paa 100 lister hver og en paa 27. Det er jo klart, at ifald resultatet for hver enkelt gruppe af 100 lister bliver det samme som for de andre og som for det hele tal underet, saa viser det, at vi ikke kunde komme de sande forhold nærmere, om vi holdt paa at samle lister i tusenvis. Varierer derimod disse resultater betydelig, saa viser det, at vi ikke har lister nok til at opgjøre os nogen grundet mening om, hvilke forfattere og bøger, der hos os gaar dybest ned i sind og hjerter.

Det viste sig ved denne fremgangsmaade, at der er *nogen* variation mellem disse grupper, men dog ikke megen. Kun et par navne af den endelige liste falder ud paa enkelte af gruppelisterne og erstattes af andre nærstaaende, medens et par skifter plads med hinanden. Man vil da ogsaa se, at differensen i stemtal mellem nærstaaende bøger og forfattere ofte er saa liden, at de selvfølgelig let vilde kunne skifte plads ved en fortsat listeindsamling, og derved kunde da ogsaa et par af de sidste navne falde ud og erstattes af andre af dem, der følger nærmest efter de 25 første.

Efter at have analyseret samtlige resultater temmelig nøie, kom jeg saaledes til den opfatning, at vi her i det store hele har lister over de bøger og forfattere, som i vort land udgjør de dybest og sterkest virkende aandskræfter, at om indsamlingen fortsattes til listetallet blev 30,000, vilde listerne dog ikke se synderlig anderledes ud. Følgelig vilde det være meningsløst at fortsætte længer. Tre hundre lister til kunde vistnok frembringe et par smaaforandringer, men de næste 300 turde atter kunne føre os tilbage til den samme rangordning, som vi her har. Som exempler paa, hvor lidet de vigtigere bøger og forfattere har undergaaet forandringer fra de første hundre lister af, kan her nævnes Per Gynt, der paa det første hundre lister opnaaede 55 stemmer, paa det næste hundre 53, paa det tredie 59, — *Bjørnsons fortællinger*, der fik respektive 59, 64 og 60 stemmer, — og *Bibelen* med 40, 41 og 41. — Nogenlunde lige jevnt er forholdet for de fleste vig-

*) Den franske liste, som tidligere er blevet gjengivet i „Kringsjaa“, var grundet paa omkring 800 til „Revue Bleue“ indsendte besvarelser.

tigere bøger. Efter at have faaet de første 200 lister, begyndte derfor indsamlingen at vise en trættende ensformighed i resultaterne.

Det viser naturligvis, at i det store hele er listerne temmelig lige, — smag og læsning varierer ikke særdeles meget hos os.

Den første liste over de 25 mest indflydelsesrige *bøger* er den mindst tilfredsstillende, idet enkelte „bøger“, der stadig nævnes underet, i virkeligheden bestaar af flere selvstændige arbeider, hvorfor det er en uretfærdighed at opføre dem blandt de andre som enkelte bøger. Det lader sig dog ikke godt undgaa. Af saadanne er Holbergs komedier, som de fleste nævner underet. Ligesaa Shakespeares dramaer og Ingemanns romaner, skjønt der jo ikke er mere grund til saaledes at samle disse end til at gjøre det samme med f. ex. alle Ibsens verker. — Blandt denne gruppe af „bøger“ hører ogsaa Bibelen, som jo er et helt lidet bibliotek paa over 70 forskjellige verker, — og Bjørnsons fortællinger. Ved denne sidste er der desuden det at bemerke, at paa nogle lister er der kun opført enkelte af disse fortællinger, medens paa andre „fortællinger“ er nævnt underet. Det blev derfor nødvendigt at regne en liste, der f. ex. indeholdt alene Arne, som en stemme for „Fortællinger“. Derved bliver jo ikke sammenligningen med den næste bog paa listen ganske retfærdig. „Fortællingerne“ faar paa denne maade et forsprang paa samme vis, som om Per Gynt og Brand var blevet indbunden i ét bind, hvorved disse under en fællestitel vilde blevet listens første bog.

Forfatterlisten er udarbeidet paa den maade, at samtlige bøger er bogførte og hver forfatter regnet tilgode alle de stemmer, der er faldt paa det hele tal af hans verker.

Med disse forklaringer gives da her de to lister:

De 25 mest indflydelsesrige bøger i vort land.

		Antal stemmer.
1.	Bjørnsons fortællinger	207
2.	Per Gynt (Ibsen)	189
3.	Brand (Ibsen)	139
4.	Bibelen*)	134
5.	Paa Guds veie (Bjørnson)	129
6.	Trætte mænd (Garborg)	101
7.	Arbeidsfolk (Kielland)	100
8.	Kongsemnerne (Ibsen)	90
9.	Lodsen og hans hustru (Lie)	89
10.	Holbergs Komedier	80
11.	Den fremsynte (Lie)	78
12.	Wergelands digte	78
13.	Det flager (Bjørnson)	70
14.	Fred (Garborg)	70
15.	Shakespeares skuespil	68
16.	Raskolnikov (Dostojevski)	58
17.	Bondestudentar (Garborg)	58
18.	Skipper Worse (Kielland)	56
19.	Kolbotnbreve (Garborg)	49
20.	Garmann & Worse (Kielland)	45
21.	David Copperfield (Dickens)	41
22.	Faust (Gøthe)	40
23.	Ingemanns romaner	40
24.	Asbjørnsens eventyr	39
25.	Udsigt over Norges historie (Sars)	39

---

*) Det bør her bemerkes, at mange synes ikke at have tænkt sig, at Bibelen skulde medtages. Den har vistnok derfor opnaaet et lavere stemmetal, end den burde have.

Dernæst kommer følgende 15 bøger: Landmandsliv (Reuter) 38, Gaa paa! (Lie) 37, Niobe (Lie) 37, Vore bedsteforældre (Janson) 37, Keiser og Galilæer (Ibsen) 35, Kommandørens døtre (Lie) 34, Hærmændene paa Helgeland (Ibsen) 33, Et dukkehjem (Ibsen) 33, Ivanhoe (Scott) 35, En fallit (Bjørnson) 32, Samfundets støtter (Ibsen) 31, Livsslaven (Lie) 30, Kjærlighedens komedie (Ibsen) 30, Feltskjærens berættelser (Topelius) 30, Ned med vaabnene! (Suttner) 30. — Dernæst kommer Andersens eventyr 29 og Carlyles franske revolution 28, etc.

De 25 mest indflydelsesrige forfattere i vort land.

	Antal stemmer.		Antal stemmer.
1. Henrik Ibsen	759	14. O. A. Vinje	68
2. B. Bjørnson	577	15. Camilla Collett	60
3. Jonas Lie	507	16. Dostojevski	58
4. Arne Garborg	387	17. Henry Drummond	57
5. Alex. Kielland	354	18. Gøthe	54
6. Bibelen*)	134	19. Fritz Reuter	49
7. K. Janson	125	20. K. Elster	45
8. Charles Dickens	111	21. Walter Scott	44
9. Holberg	94	22. Thomas Carlyle	43
10. Wergeland	78	23. E. Zola	43
11. J. Tvedt	77	24. E. Sars	42
12. Shakespeare	68	25. Ingemann	40
13. Tolstoi	68		

Dernæst kommer følgende 15 forfattere: Jacobsen 40, Asbjørnsen 39, Farrar 39, V. Hugo 38, Jules Verne 37, Topelius 36, George Eliot 35, G. Brandes 32, Knut Hamsun 31, Suttner 30, Herbert Spencer 29, Andersen 29, Mrs. Stowe 29, W. Bergsøe 28, Mrs. Ward 28.

Som man ser, udgjør de tre første forfattere paa listen en gruppe for sig. Mellem Lie og Garborg er der et betydeligt sprang, medens rigtignok Ibsen er saa langt forud for Bjørnson igjen, at han igrunden udgjør en særskilt gruppe helt alene. Der er jo næsten 200 stemmers forskjel mellem disse to. Bjørnson og Lie derimod kommer ganske nær hinanden. Det samme gjør Garborg og Kielland. Og saa er der et betydeligt sprang paa over 200 stemmer eller paa mere end 50 pct. til Bibelen, Janson og Charles Dickens, der følges temmelig nær ad. Dickens har saaledes æren af at være den første fremmede forfatter paa listen. Saa har vi Holberg, Wergeland og Tvedt, og saa to fremmede forfattere, først atter en engelskmand, Shakespeare, og saa kommer Tolstoi. Saa følger Vinje og Camilla Collett, og dernæst hele fire udenlandske forfattere: endnu en engelskmand, Drummond, en anden russer, Dostcjevski og to tyskere Göthe og Fritz Reuter (besynderligt selskab!). Saa kommer Elster og derpaa atter tre fremmede, hvoraf to englændere, Scott og Carlyle og en franskmand, Zola. Endelig har vi Sars og Ingemann. Som man ser følger Jacobsen strax med

*) Det synes bedst at medtage Bibelen ogsaa paa denne liste.

samme stemmetal som Ingemann. Den sidste skylder altsaa blot den alfabetiske orden sin plads paa listen. Det er ogsaa klart, at disse sidste forfattere, der staar hinanden saa nær i stemmetal med lethed kunde forandre plads ved en fortsat indsamling af lister, dog uden at resultatet, som nævnt, vilde undergaa nogen betydeligere forandring.

Man vil ogsaa blive slaaet af, at listerne over *bøger* og forfattere ikke synes at harmonere ganske. Saaledes er Jonas Lie No. 3 paa den sidste liste, medens hans første bog kun bliver no. 9 paa boglisten. Grunden er naturligvis den, at han mindre end de andre har nogen enkelt bog, som hans beundrere samler sig om. Hans bøger læses og beündres mere jevnt end de andres. Bjørnson er den ujevneste af de store forfattere i saa henseende. Læsning og beundring samler sig i hans tilfælde væsentlig om fire bøger, medens enkelte andre synes at have gjort ganske lidet indtryk paa den læsende almenhed. Han har blot de fire bøger, der faar over 30 stemmer, medens Jonas Lie har syv saadanne. Ibsen viser sig ogsaa ved denne betragtning som den mægtigste af dem alle. Han har ni bøger, der har faaet over 30 stemmer (de er Per Gynt, Brand, Kongsemnerne, Hærmændene, Keiser og Galilæer, De Unges forbund, Samfundets støtter, Et dukkehjem og Kjærlighedens komedie). Desuden kommer alle hans andre dramaer ogsaa temmelig høit. Rosmersholm og Hedda Gabler er de mindst populære med henholdsvis 9 og 10 stemmer. Derimod har aldrig Ibsen med noget af sine senere arbeider opnaaet at gjøre saa dybt og stærkt et indtryk som med Per Gynt og Brand, medens Bjørnson i Paa Guds Veie naar temmelig nær op imod sit eget høidepunkt (under denne betragtningsmaade) i „fortællingerne".

Forfatterlisten har hele ti fremmede navne, nemlig fem engelskmænd, to russere, to tyskere og en franskmand. Franskmanden er Zola.

Boglisten derimod indeholder blot fire fremmede navne udenfor dansk og dansk-norsk literatur, nemlig to engelske, et russisk og et tysk.

Af vore yngre forfattere har kun Jens Tvedt og Knut Hamsun endnu opnaaet at gjøre noget dybere indtryk paa vort folk.

Jeg skal senere meddele nogle andre ganske interessante detaljer ved de indkomne lister; saaledes haaber jeg i næste hefte at kunne give forfatterlister for mænd og kvinder særskilt. Forskjellen mellem dem burde være ganske oplysende.

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Nyt Tidsskrift*". — April. — Indeholder en fortælling „Fritænkerkjøtte'" af *Peter Egge*, digte af *Theodor Caspari*, en „portrætstudie" over Viktor Rydberg af *Nils Erdmann*, en artikel om „den første vaarudstilling" af *Andreas Aubert*, en oversat artikel om englændernes opdragelse sammenlignet med franskmandens, og en interessant studie af den lidet kjendte engelske digter *Richard Jefferies* under titelen „en digters klage over naturens ufølsomhed" — af Chr. Collin.

Notitser.

— Mellem *Clyde* (Glasgow) og *Forth* (Edinburgh) foreslaaes nu anlagt en skibskanal. Men de to havnebyer er endnu ikke blevne enige om kanalruten.

— *Nærmest ned mod sydpolen* har det *norske* hvalfangerskib „Jason“ naaet, da det den 6. september sidstleden vendte om ved 68° 10′ sydlig bredde. Paa tilbageveien passeredes en før ukjendt gruppe øer, hvoraf to bar virksomme vulkaner.

— *Influenza-epidemien i 1889—90* opstod i Turkestan i juni 1889 og naaede i midten af oktober Ruslands østkant. I begyndelsen af november rammedes Moskva og fjorten dage senere Petersburg. Skandinavien og Mellemeuropa angrebes fra slutten af november og begyndelsen af december. New-York rammedes den 19de december, og først mod slutten af maaneden angrebes Sydeuropa. Midt i januar 1890 optraadte den søndenfor Middelhavet samt i Sydamerika, og først mod slutten af februar i Bombay. Til Japan naaede sotten over Sydsibirien i januar og til Hong Kong i februar.

— 486,529 passagerer fra Europa steg iland i New-York i 1893.

— *23,397 studerende* gives der for nærværende i Frankrig; af disse er de 10,100 ved Paris's høiskole. 8210 studerer jus, 6470 medicin, 3000 literatur, sprog og historie, 1866 naturvidenskab, 89 protestantisk teologi, 2013 farmaci, desuden 1749 medicin og farmaci under et. Siden 1892 er fællestallet steget med 1069. — Desuden har de „frie høiskoler“ 988 studerende.

— *Europas kulbeholdning*. Det statistiske selskab i Paris offentliggjør en beregning, hvorefter Tyskland i sin jord skal eie 107,000 millioner tons kul, Storbritannien 195,000 tons, Frankrig 17,600, Østerrig-Ungarn 16,600, Belgien 14,800. Alt i alt skal Vest- og Mellem-Europa sidde inde med 353,900 millioner tons kul. Det aarlige forbrug i senere tider har været 326.7 millioner tons. Det antages, at Belgiens, Frankrigs og Østerrig-Ungarns kulleier vil være udtømte om 500 aar, Tysklands og Storbritanniens om 800—1000 aar, hvis forbruget holder sig omtrent paa nærværende høide.

— *Elektrisk sporvei* har i de Forenede Stater allerede overtrumfet alle andre slags sporveie, det viser følgende statistik:

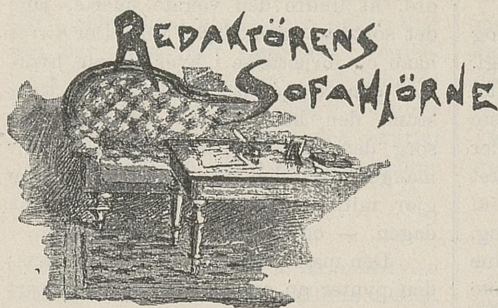
	Linie-længde.			Vogn-tal.	
	1892.	1893.		1892.	1893.
Elektrisk sporvei . .	5,939	7,436	engl. mil.	13,415	17,243
Heste-sporvei	4,460	4,497	„ „	19,315	16,845
Kabel-sporvei	646	658	„ „	3,971	4,805
Damp-sporvei	620	566	„ „	608	616

Man ser, hvorledes heste- og dampsporveiene taber terræn, medens kabelsporveiene ikke tiltager synderlig. Elektriciteten er gaaet af med seiren.

— *Tysklands tobaksindustri*. I de sidste fem aar er der i Tyskland avlet gjennemsnitlig 29,340 tons tobak, hvoraf 1366 tons er udført. Foruden de resterende 27,974 tons er til landets eget forbrug medgaaet 46,288 tons indført tobak. Af al denne tobak forarbeides aarlig

5,500	millioner	cigarer,	i salg værdt	193,352,500 kr.
600	—	cigaretter,	—:—	6,408,000 „
44,000	kilo-centrer	skraatobak,	—:—	11,036,000 „
55,000	—	snustobak,	—:—	7,342,500 „
299,567	—	røgtobak,	—:—	39,991,000 „

Tilsammen kaster altsaa Tysklands tobaksindustri af sig 258,130,000 kr.

Deilig, varmende vaarsol igjen efter de lange vinterdage; birkene klædt som i lette grønne brudeslør med solguld drysset henover dem; grønt og blomster overalt, og jorden selv myg igjen efter den lange vinterstivhed! — Den tid maa vel komme, da naturens nyvakte vaarliv faar sin menneskelige glædesfest; en kirkelig jubelfest; en søndag med blomsterduft overalt og kirkevæggene lysende af blomster og grønt som selve naturen derude; en søndag med glade, jublende salmer og lutter straalende ansigter, — en menneskelig og aandelig reflex af det herlige vaarliv om os; en aarlig takkefest for livets vidunderlige gave, til lov og pris og dyrkelse af dets dybe mysterium og evigt fornyende magt, til tak for alt, livet indeholder af skjønt og godt, for den regn af velsignelser, som aar og dage drysser over os; en fest til at faa menneskenes bryst til næsten at sprænges af glæde og taknemmelighed for alt det gode, som ord ikke formaar at nævne eller udtrykke; kirkeklokkerne kimende som ellevilde af fryd, flag og bannere fra hvert hustag og vindu, og gaderne yrende af jublende skarer; en maifest og vaarfest med religionens forstaaelse og alvor til at uddybe, frede og rense glæden.

Det kommer nok i de gode, nye tider, naar menneskene er blevet færdige med alle „spørgsmaal" og atter har lært at finde sig *hjemme* i denne vakre verden, og at forstaa, at her paa vor blomsterstrøede jord, kredsende afsted gjennem et gyldent lyshav, har vi saa gode ydre betingelser for et himmerige, som det gaar an at tænke sig.

Det er ærgerligt at se, hvor liden pris en mængde mennesker sætter paa dette liv og paa al verdens skjønhed. Dobbelt ærgerligt, naar det er mennnesker, som tror sig specielt religiøse. De kan endog ofte have den besynderlige idé, at det er synd at beundre og glæde sig ved alle de vidunderlig vakre ting, som altets skaber her har omgivet os med. De kalder det verdslighed og tror virkelig, at de er bedre end andre, fordi de *ikke* glæder sig ved dette Guds arbeide, men alene lever i tanken paa, hvad han vil give dem i et kommende liv. Det er, som havde de rent glemt, at det grønslørede, fintformede birketræ er udarbeidet, sendt og pyntet af den Gud, de tilbeder; at det er Han, som har lagt alt dette umaadelige arbeide paa at gjøre verden vakker; Han, som har planlagt og destilleret rosens duft; Ham, vi skylder de millioner herlige syner, vort øie daglig møder; Han, der ogsaa har givet øiet glans, kinden rødme, og som har formet eller muliggjort hvert træk af skjønhed hos den, vi holder af. Det er *hans* arbeide, hans smag, hans tanker, hans sind, hans karakter, vi beundrer og elsker og hengiver os til, naar vi sidder tabt i nydelse overfor et af naturens utallige underverker. — Ja, jeg skulde virkelig ønske, at menneskene vilde forstaa og føle det. Et bud fra Ham hver varmende solstraale, et koseligt hjørne i Hans store, lyse hus hver krog i skoven, hver fjeldknaus, hvis hemmelighed vi fanger og hvis skjønhed vi forstaar! Græsset en aarlig naturens pintsefest af levende tunger, der synger Hans pris, saa alle jordens folk forstaar og hører i deres eget maal.

Vaar og vaarsol igjen! —

— Solen spiller en fremragende og helt dominerende rolle i al mytologi. Om den samler sig de fagreste gudesagn. Den var enten selv den kjæreste og vennesæleste blandt guderne eller dennes symbol og aabenbaring. Og intet under! Hvem har ikke følt lyst til som god hedning at sende den en lovsang, naar den om morgenen spreder sit fine guldskjær over alle bakker, og dens første livstændende straaler baner sig vei frem til os og sætter glans over stue og mark, — eller naar den ligger varmende og kjælende om os og gjør det til en salighed bare at sidde i dens skin, lade den lyse og varme os tvers igjennem og omskabe det hele landskab til et *lidet himmerige?* —

Sol, sol, — den er glædebringeren til alle hjerter og hjem, troldmanden, som forvandler det stygge til skjønhed, taarer til smil, død til liv og af det hæsligste landskab gjør et gudernes palads. — En bevægelse af dens lystindrende tryllestav og glæden jubler fra øine, som øieblikket før var trætte og dunkle, roser springer ud paa kinderne, og menneskene løfter hovedet og træder med lettere og mere elastiske skridt sine livsbaner. En straalebundt ind ad vinduet om morgenen og dagen er velsignet og fredet. Et besøg af solen inde i den tætte løvskog, og den hvælver sig som det herligste tempel, hvor hellig ild glimter og flammer paa hundre grøntkransede altere. — Den er den store læge for legeme og for sind, — den store mirakeldoktor. Lad den lægge haanden paa den syges henvisnede lemmer, og de friskner til. Lad den aande med sin milde aande paa det blege ansigt, og farven vender tilbage. — Den er naturens store trøster og hjælper. Lad den komme lys og straalende, mild og smilende som en kjærlighedens guddom ind til den sørgende og mismodige, — og den ved at trøste uden ord, at lindre den værste smerte, jage det sorteste mismod paa dør. Der dirrer haab og forjættelse i hver straale, hvormed den stryger os. Hvor mangen tung stund den har lettet! Hvor mangen sorg den har hjulpet at bære! Hvor mangen syg den har helbredet! Den gjør mirakler i tusental hver time paa dagen, — og ingen takker den derfor.

Den maler billeder for os uden stans; den pynter op om os hver stund af vort liv; den hænger gyldne tæpper over livets vægge og spreder de blomstervævede grønne matter under vore fødder hver herlig vaar. — Den er alles ven. Kjender ikke persons anseelse. Er lige lys, smilende og varm mod tiggeren i sine filler, som mod den hundrefoldige millionær. Den kaster ømt sin lystoga over betlerens lapper, tager ham ved haanden og følger ham trøstende som en god kamerat fra dør til dør. — Den leger med barneflokken og kroner de gamles graa haar. Altid vakrere end fattige ord kan udtale, — saa vakker og varmende lige ind i sjæl og hjerte, den kan bringe glædes- og taknemmelighedstaarer i de til fugtighed mest uvante øine. Vakker selv midtsommers der nede i sydlandet, naar den stikker og brænder over skuldrene og bøier ens ryg under den hede byrde; vakker selv der — paa afstand, naar man selv sidder vel forvaret under et soltelt og ser den sende sit dampende guldbad fra en mørkeblaa himmel ned over en farveprægtig jord.

„Er ikke *det* Gud selv, saa er det i det mindste hans fætter,“ udbrød Mirabeau paa dødssengen, da solen steg op og sendte sit straalehav henover byen og ind ad den syges vinduer.

Det falder let at tænke sig, at Memnonstøtten dernede i Ægypten kan have brudt ud i sang, naar den opgaaende sols straaler først pressed sine ildkys paa dens pande. Det skulde haard sten til ikke at gjøre det, synes jeg næsten.

Og hvem har ikke følt forstaaelse

og sympati for gamle, kloge Diogenes, der øiensynligen havde lært, hvilke ting der har mest reelt værd her i verden, da Alexander spurgte ham, om han havde noget ønske, som den mægtige konge kunde opfylde, og vismanden svarte: „Jo, gaa af veien, saa solen kan skinne paa mig."

Hvilke underverker af skjønhed den dog kan faa istand ved de enkleste midler. Giv den blot en lang, ensformig, gul sandstrand og et blaat hav rullende ind over den, — og lad den saa skinne mygt og rigt og gyldent hen over dette, og det bliver til et billede saa straalende, gribende vakkert, at det aldrig slettes ud af mindet, men bliver siddende der og glæder en til ens dødsdag.

De taber meget her i livet de mennesker, som aldrig reiser, som altid opholder sig paa samme sted, for verden er saa yrende rig paa skjønhed af enhver art, og der er noget saa opfriskende og saa udvidende i at se og leve sig ind i nye former af skjønhed. Man bliver rigere og skyder et par alens aandelig vext det øieblik, man som nordlænding vant ved vort nordlige landskab faar se, hvordan syden ser ud, hvorledes farvevirkninger og skjønhedseffekter opnaaes der. Det aabner nye rum, ny forstaaelse, nye følelsesevner inde i os. Og det hænger rækker af nye billeder — vakrere end Rafaels eller Titians — inde i vor erindring. Ligedan virker naturligvis et Nordens finere, blegere landskab paa sydlændingen, vant til de rige, glødende farver og større masser i vegetationen.

Jeg kjendte en udmerket og sterkt troende dame (kalvinist), som følte saa dybt, hvormeget hun havde tabt ved aldrig at have reist, at hun mente et retfærdigt forsyn vilde skaffe hende reiseadgangen i et kommende liv. Da skulde hun se baade Rom og Athen, mente hun, og kanske faa tale med Gladstone og pave Leo. — Vel, hun fortjente det i hvert fald, — det eller noget *bedre;* — naturen er jo saa uendeligt rig paa velsignelser, at den vel neppe behøver at gjentage sig.

Men taber *de* meget, som aldrig reiser og altid opholder sig paa samme sted, saa er der ogsaa tab ved at reise for meget, stort tab ved aldrig at forblive en længere stund paa et enkelt sted. Thi det tager tid at blive kjendt med et sted og komme paa fortrolig fod med dets natur, — tid at se det alt. Den vanlige reisende faar igrunden lidet udbytte af, hvad han ser. Han ser saa svært lidet, — bare de store, overfladiske, løse træk. Det tager lang tid at faa øie for detaljerne, og det er detaljerne, som er det vakreste. Var jeg rig og ikke havde noget at bestille her i verden, saa jeg kunde leve alene for min fornøielse, da vilde jeg nok reise, men ikke trækfugleagtig fra sted til sted uden stans. Jeg vilde give mig god tid, slaa mig ned i et land — i den vakreste og bedste del af et land — for et par aar eller mere, længe nok til at blive helt hjemme der og lære landskabet og folkelivet fuldstændig at kjende. Det eneste slemme ved en slig fremgangsmaade er, at det bliver saa vanskeligt at komme væk igjen. Man holder mere og mere af stedet, ser mere og mere i det for hvert aar, som gaar. Man finder det vanskeligt at tænke paa, at vaar og høst atter vil komme der med alle sine vidunderlige herligheder, uden at man selv er der til at se og nyde dem. Man bliver jaloux; misunder de andre, som bliver tilbage og fremdeles faar nyde det hele. Og der gaar et par aar, før man finder sig helt tilrette noget andet sted.

Men det er den eneste rigtige maade at reise paa. En reise omkring jorden paa den vis vilde medtage omtrent et aarhundrede, — saa der er ikke tale om, at selv de heldigst stillede iblandt os kan lære vor lille jord at kjende. De fleste af os maa jo forlade den uden at eie fjerneste idé om al den glødende pragt, al den rige velsignelse, som er hobet op derude „over de høie fjelde“, — og en god del deraf herinde mellem de høie fjelde ogsaa, naturligvis.

At reise, som folk i almindelighed reiser, maa næsten være ærgerligt. Det maa være omtrent som at sætte sig ned til et veldækket bord for at blive drevet væk igjen, netop som ens appetit er vakt. At komme til et rigtig vakkert landskab og være nødt til at reise derfra efter en maaneds forløb, uden at have seet virkningerne af vaar og høst, af lys og skyer og regn til alle aarets forskjellige tider, — det maa være irriterende.

Havde jeg raad til at reise, saa blev det efter landskaber og forskjellige sider ved natur og folkeliv, jeg vilde reise. Hvert landskab, hver himmelegn, hver krog af verden har sin egen særegne skjønhed, sin specielle *tone*, som det er en nydelse at faa se, høre og føle. Byer er interessante ved den *tone*, som de giver. De enkelte bygninger er mig ligegyldige; men fra gade, husvægge og folkeliv stiger der i hver eneste by noget frem, som er særeget for den, og som ofte kan være vidunderlig vakkert og gribende. Kom jeg til Rom, kunde baade Kolosseum og Peterskirken foreløbig faa være i fred for mig. Hvad jeg har lyst til, er at faa drive om i Roms gader, ud over landet, langs med Tiberen, se ud over byen, iagttage folkesværmene og de enkelte mennesker, høre paa dem, læse deres aviser (ja, det er jo sørgelig prosaisk at ville reise til Rom og læse aviser; men jeg vilde netop se at faa tag i det nu levende folks ideer, kampe, følelser, længsler, — og saa derfra drømme og studere bagover i tiden), tale med dem; høre paa dem nede ved Tiberstranden, ude paa torvene, inde paa kaféerne, leie mig ind hos dem, — kort sagt, faa fat paa byens og dens befolknings karakter og liv og sjæl, — saa fik Kolosseum og Peterskirken ved leilighed falde ind i en slig undersøgelse til rette tid og sted.

Bygninger, — nei, det kunde aldrig falde mig ind at reise langt for at se dem alene. En skov, et vakkert lidet vandfald, et høit fjeld, en mand som Gladstone, en grav som Thomas Carlyles, en gammel kanal med prægtige grønne bredder, hvor vandet skvulper op over grønsværet, og herlige gamle løvtrær strækker sig ud over vandet, og veien ved dets side, hvor dovne kanalbaader glider magelig afsted, trukket af et par heste, der opmuntres af en bluseklædt mand, som spiser raa løg og brød, — eller de store trær foran en gammel landsbykirke, med udsigten derfra og atmosfæren tung af minder, — det er noget andet det end Peterskirker og Sofiakirker, for ikke at tale om mindre og mindre interessante ting. Som dele af et landskab kan jo bygningerne være bra nok naturligvis eller som baggrund for en vakker folkelivsscene.

— Nu, ja, *det* er kanske lidt overdrivelse og en barbarisk fornærmelse mod noget af det vakreste, vi mennesker har evnet at frembringe. Helt blind er jo heller ikke jeg for den skjønhed, som lader sig bygge ind i sten og murverk ved menneskelige hænder under menneskeligt genis førelse. Men endnu har jeg i hvert fald aldrig seet en bygning, der har gjort noget saadant indtryk paa mig, som et lidet stykke klar himmel eller et vakkert træ kan gjøre

det. Kanske fordi jeg har synet af de vakreste bygninger tilgode endnu. Finder jeg nogensinde, at en bygmester virkelig har kunnet saa forme sten og kalk, at resultatet er blevet noget, der baner sig vei til sjæl, sind og hjerte paa samme vis som et lidet diamantfunklende vandfald i en bæk under rige løvkroner, saa vil jeg tage hatten af for den bygmester og bøie mig dybt i støvet for ham.

Til da vil jeg virkelig heller se en af Japans grønne øer flyde i det blaa hav end alle Roms templer, og heller — med al skyldig ærbødighed være det sagt — reise et par tusen kilometer for at se et rigtigt vakkert træ eller et rigtigt vakkert ansigt end til Rom for at se Peterskirken.

Lad mig slutte med et citat fra den amerikanske tænker Emerson:

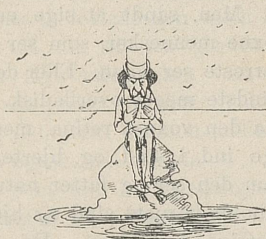
„Reiselyst,“ siger han, „er igrunden en sjælelig falliterklæring. Det betyder, at vi ikke magter at trænge ind i naturens inderste og helligste. Gjør vi det, saa behøver vi ikke at reise. Da ser vi glorien om ethvert landskab. Forskjellen mellem landskab og landskab er liden, men forskjellen mellem de øine og sind, der ser, er stor. Intet er saa vidunderligt i noget landskab, som den lov og nødvendighed, *al* naturen er underkastet: at være skjøn. Stjernerne glitrer ned over det mest dagligdagse torv med al den samme aandelige herlighed, som de kaster over Kampagnan eller over Grækenlands tempelruirer. Morgenens oprullede skyer og solfarver forklarer og forherliger gran og birk. — Vi kan aldrig finde naturen i negligé. Den er altid galaklædt. Skjønhed bryder frem af hver rift og kløft.

Men, sandt at sige, er der blot faa voxne mennesker, som ser naturen. De færreste ser solen. Eller de ser den i det mindste meget overfladisk. Den skinner paa den voxnes retina, men den straaler lige ind i sind og hjerte hos barnet. Kun den ser og fatter naturen, der har beholdt barnets sind og hjerte ind i den kraftige manddom. En saadan føler overfor naturen til enhver tid og overalt, endog trods dybe sorger, en vild og lidenskabelig glæde . . . . I skogen kaster en mand aarene af sig, som ormen sit skind, og forbliver bestandig barn. Evig ungdom findes der. I disse Guds parkanlæg hersker der en hellighed og stemning og er en uafladelig fest igang, som den indtrædende gjest ikke kan tænke sig at blive kjed eller træt af paa tusen aar. I skoven vender vi tilbage til fornuft og tro. Vi er aldrig alene der. Grenene nikker til mig og jeg til dem igjen. Jeg er blandt kjendte. Det hele er som en bedre tanke, en renere følelse i mit eget indre . . . . . Giv mig sundhed og en eneste dag, og jeg vil gjøre keiseres pragt latterlig og smaalig. Daggryet skal være mit Assyrien; solnedgang og maanelys mit Pafos og mit eventyrland; middagsstunden mit kraftige *common-sense* England og natten mit drømmende Tyskland. — Sundhed og en dag!“

— *Gladstone* har i maiheftet af „XIXth Century“ en række oversættelser af Horats's kjærlighedsoder. — Om ham kan vel med god grund anvendes, hvad en amerikansk forfatter udtalte om sig selv, — at han ikke er 84 aar gammel, men 84 aar *ung*.

Fra livets latterside.

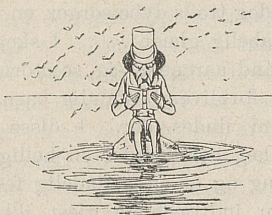
En fængslende bog.

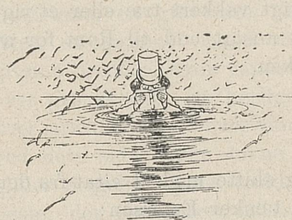
1

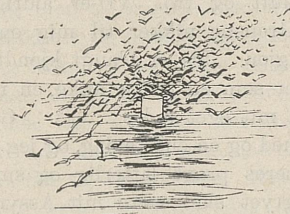
2.

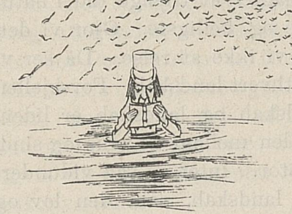
3.

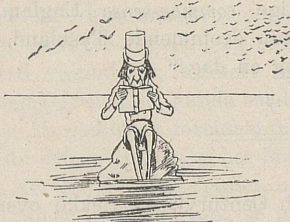
4

5.

6.

7

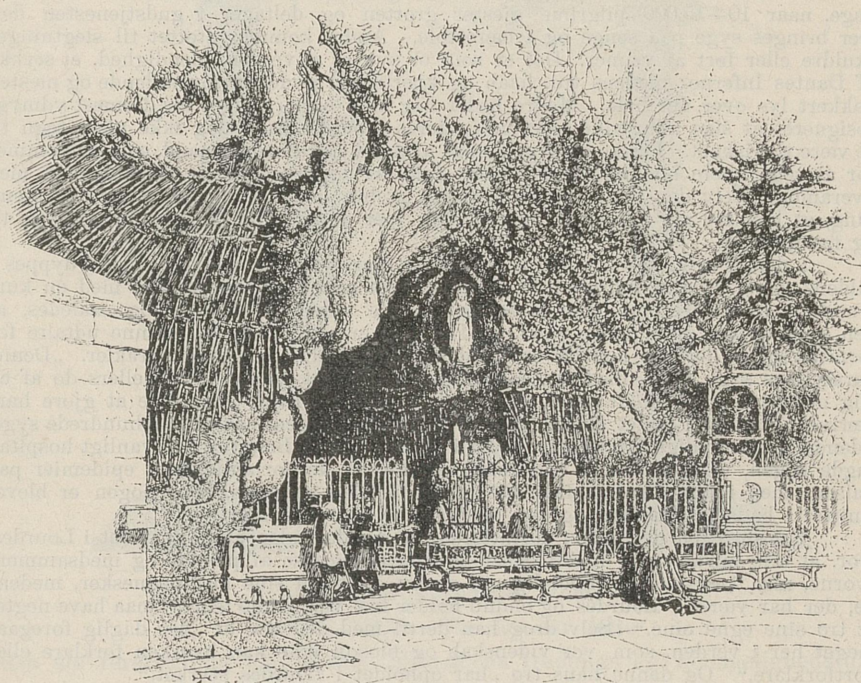
8.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 15. MAI 1894. HEFTE 10.

Den hellige grotte.

Lourdes*).

Som bekjendt udføres endnu i vore dage de besynderligste mirakler: blinde faar deres syn igjen, døve hører, halte gaar og visnede lemmer tilfriskner. Og disse mirakler bevidnes af mangfoldige. — Det er særlig i den hellige grotte ved *Lourdes* at de mirakuløse helbredelser finder sted, idet, som læserne ved, Jesu Moder her aabenbarer sig og udfører de mangfoldigste jertegn. I grotten selv er der en kilde,

der først mirakuløst sprang frem af klippen for 25 aar siden, og hvis vand, som absolut ingen medicinske egenskaber eier, er helbredende. Mangfoldige mener at være blevet læget, og grotten er fuld af bortkastede krykker og lignende.

I den over grotten byggede kirke er der om alteret samlet en mængde sager, som omvendte syndere har fundet skadelige for sit aandelige liv og derfor har efterladt sig der som tegn paa omvendelsen. Der finder man æreslegionens kors, det engelske Victoriakors og sværd, der aldrig mere vil blive trukket af balgen. Der var ogsaa, fortæller en forfatter i „*Century*", en juvelbesat medaljon, formodentlig indeholdende et ansigt, der stod i nøie forbindelse med den omvendtes synd og daarlighed. Kirkens vægge er fulde af smaa tavler, hvorpaa taknemmelige helbredede synger den hellige jomfrus pris, og under taget hænger en utallighed af flag og bannere, der er sendt som ofre til den hellige jomfru fra alle jordens egne. Fra alle kanter kommer ogsaa de tusenvis af pilgrime, der strømmer til, og mange, der ikke kan komme, skriver til Lourdes's hellige jomfru og enten beder om helbredelse eller takker for udvist hjælp. Der kan komme indtil 500 breve paa en dag. De aabnes aldrig, og dog heder det, at mange har faaet svar paa de saaledes pr. post fremsendte bønner.

Forfatteren i „*Century*" giver en helt gribende skildring af de store høitidsdage, naar 10—15,000 pilgrime gjester grotten og deltager i gudstjenesten der. Der bringes syge paa senge og i bærestole. Andre kommer støttet til slegtninges skuldre eller ført af venner. Det er som et syn af al verdens elendighed, et stykke af Dantes Inferno; medens tro, haab og kjærlighed gyder et formildende og næsten vakkert lys over det hele. Mødre beder bag sine børns senge, for dernæst ydmygt resigneret at sige „din vilje ske", naar deres afholdte barn dog ikke viser tegn til at være tilfrisknet. Friske og syge gribes af den kjærlighedens aand, som de kommer for at søge hjælp hos, og lærer i hvert fald at hjælpe og have medlidenhed med hverandre. Selv den ikke-troende forfatter grebes saaledes af stedets aand og stemning, at han lod sig indskrive blandt den hær af frivillige, der bærer de syge til og fra grotten.

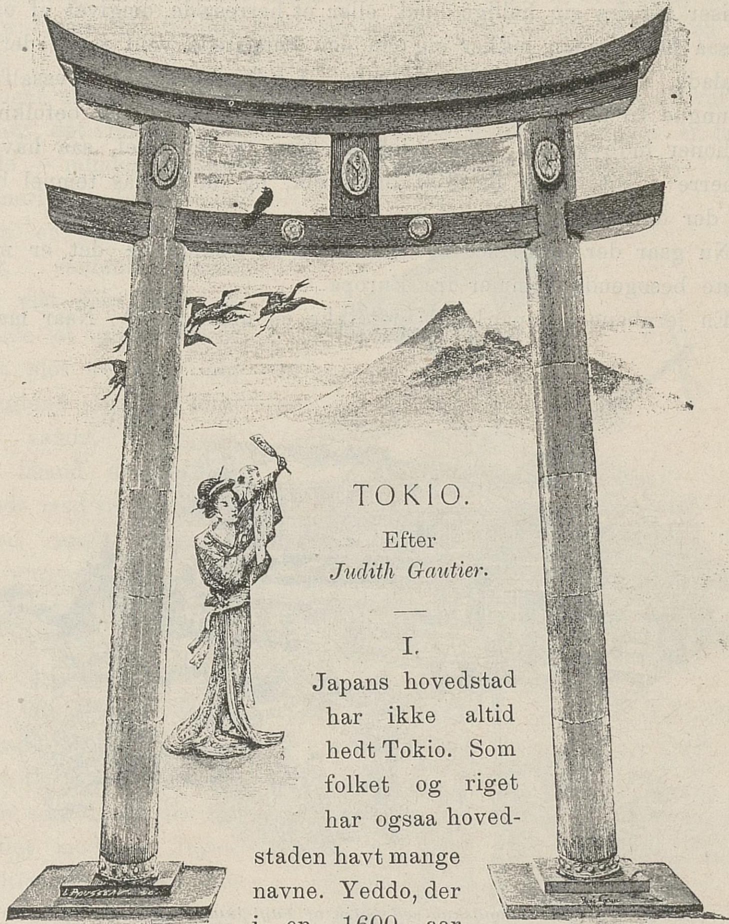
I denne egenskab fik han at hjælpe en paralytisk mand, der skulde dyppes i kildens vand. Der er indrettet til dette brug et formeligt badeværelse med en kum i midten, hvori neddypningen foregaar. Denne varer i 3 minuter og saaledes, at den syge dyppes helt under vand. — En læge er altid tilstede. Denne udtalte for forfatteren, at der her hændte en uendelighed af helt *upaaagtede* mirakler. „Denne paralytiske syge f. ex. med sexten pulsslag i minutet vilde overalt ellers dø af en slig neddypning i iskoldt vand, men her synes det i hvert fald ikke at gjøre ham værre!" Vandet i badet skiftes blot to gange om dagen, saa at halvhundrede syge, lidende af alle mulige sygdomme, bader i samme vand. Benyttet i et vanligt hospital, sagde lægen, vilde et sligt bad snart skaffe os de forfærdeligste epidemier paa halsen; men i Lourdes kan ikke et eneste tilfælde paavises, hvor nogen er blevet smittet i badet. Kom saa og sig, at der ikke sker mirakler her!"

For sin egen del mener forfatteren, at de, der uden at have været i Lourdes, tror, at alle mirakler og helbredelser er ren opdigtelse af prester og medsammensvorne, maa være meget tilbøielige til at tro ondt om sine medmennesker, medens de, der har været i Lourdes og endnu holder fast ved denne teori, „maa have negtet at tro sine egne øine." Selv drog han dertil med den tro, at „der daglig foregaar meget her i verden, som vor videnskab og filosofi ikke kan hverken forklare eller bortforklare." Og denne hans tro „har opholdet i Lourdes styrket."

At mirakler og helbredelser virkelig finder sted, betviler vel de færreste, men lignende mirakler sker ogsaa paa andre steder end i Lourdes og uden den hellige jomfrus hjælp, alene ved tro (under *alle* former) og bøn, og ogsaa uden nogensomhelst tro og uden bøn, alene ved viljeanstrengelse eller tankeudøvelse, eller endelig ved hypnotisme. Alle disse fænomener synes saa lige, at de vel maa lyde samme lov og aabenbare den samme kraft.

---

*) Den franske by, hvortil handlingen i Zolas netop udkomne roman *Lourdes* er henlagt.

TOKIO.

Efter
Judith Gautier.

I.

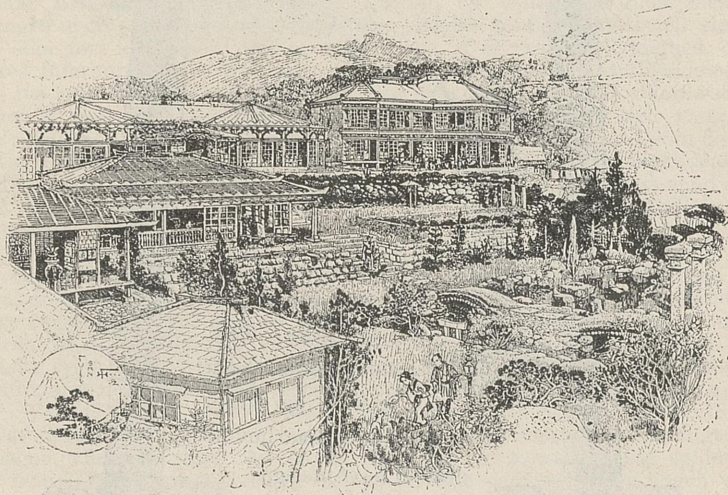
Japans hovedstad har ikke altid hedt Tokio. Som folket og riget har ogsaa hovedstaden havt mange navne. Yeddo, der i en 1600 aar havde været hovedstad, blev til Tokio i 1868. Før det aar delte den sin førerstilling med Kioto, Mikadoens fredelige og hemmelighedsfulde residens, men nu hersker Tokio alene.

Tokio har en smuk beliggenhed ved bredderne af en henrivende bugt paa en slette med en mængde smaa høider. Byen har hverken mure eller synlige grænser, og det er vanskeligt at sige, hvor den begynder eller ender. Men man formoder, der bor over en million mennesker i de mange smaa huse med de smaa haver, spredte i alle retninger, ofte uden at danne en vei, med store aabne rum imellem, der ikke tilhører nogen enkelt. Saa kan der komme dyrkede marker, gjennemskaarne af floder og

kanaler, hvorover der er spændt utallige broer med her og der et tempel, der reiser sig fra sin hellige lund, eller et herresæde, omgivet af en uhyre park, saa hele staden lukker sig om den befæstede vold rundt det keiserlige palads, der er en by for sig selv. I tidligere dage, da vasalfyrsterne var tvungne til at bo der med sin suite, havde Yeddo en befolkning paa to millioner indbyggere. For blot at give et exempel, saa havde hver stor herre i sit følge en 300 brandfolk, og da Shibas tempel brændte, kunde der dannes en kjæde to mil lang.

Nu gaar der jernbane fra Yokohama til Tokio, og det er med den de fleste besøgende kommer fra Europa.

En jernbane i Japan! Er det ikke en umulighed? Naar man hører

Landskab ved foden af Fuyi-jama.

derom, drager man øieblikkelig den slutning, at dette kunstneriske folk, der forstaar at lægge skjønhed og egenartethed ind i alt, de rører ved, saa den ringeste daglige brugsgjenstand i deres hænder bliver til et lidet kunstverk, sikkert vilde omskabe selv de rædselsfuldt afskyelige, om end aldrig saa vidunderlige dampmaskiner, som Europa har opfundet. Japaneserne vilde selvfølgelig gjøre lokomotiverne til broncedrager, spyende ud ild og røg og dragende efter sig vogne af guld og lakeret arbeide. Og saa er jernbanen akkurat lig enhver anden i verden, stationerne ligner andre stationer, og de smaa japanesere, som arbeider med lokomotivet, er klædt som europæiske arbeidere. Det eneste, der er nyt og eiendommeligt og desuden noksaa morsomt, er billetterne, der trykkes paa flere forskjellige

sprog, og som de dekorative kinesiske bogstaver giver et ganske malerisk udseende; men den funktionær, der sælger dem, er klædt som en fransk søofficer.

Toget stanser ved Shimbashi, der kunde være Pont-Neuf-kvarteret i Paris; og det første indtryk af Tokio fra jernbanestationen er langtfra tiltalende — minder fuldstændig om hvilkensomhelst almindelig by i Europa eller Amerika. Lige imod stationen er en stor stenbygning, stadens bank. Ganske vist faar man paa høire side et glimt af et gammelt slot reisende sig over bugtens skjønne himmelblaa vande, men paa venstre haand er der en bred gade med trottoirer og gaslygter, med murhuse, mange etager høie, efter hverandre, saa langt man kan se. Man tænke sig sporveie og telegrafstolper i Japan! Navnet paa denne flotte gade er *Ginza* eller *Pengegaden*. Heldigvis kommer man snart bort fra alt dette: det moderne Japan staar altid lige indpaa det gamle. Vi befinder os snart i smaa, trange gader med smaa træhuse, hvis brede tage ser ud som bislag med vinduer af glittet papir i bevægelige rammer — nu og da med en aabning ud til gaden i form af en butik eller veranda. Husene ligner alle hverandre, men staar meget godt sammen; de fleste er dog gamle og stygge af ælde, det eneste, som giver lidt liv i alt det graa, er skiltene.

En Guecha.

De fleste gader er rette og brede, nu og da brydes regelretheden af en fremspringende søilegang dækket af et tag eller en ballustrade af bambusrør, levninger af gamle indhegninger, som lukkedes om natten. — Der er larm

og liv i alle gader, men ikke saa mange vogne som i europæiske byer, og underlige er disse vogne: der er Ba-sha, et kjøretøi trukket af en hest, kosika-bha-sha, tiggernes vogne, nogle elendig udseende greier og jin-riki-sha', en vogn, der trækkes af én mand eller flere, og som dragerne flyr afsted med, saa fort benene kan bære dem. Nu begynder dog ogsaa sporveie og droscher at gjøre sit indtog i landet.

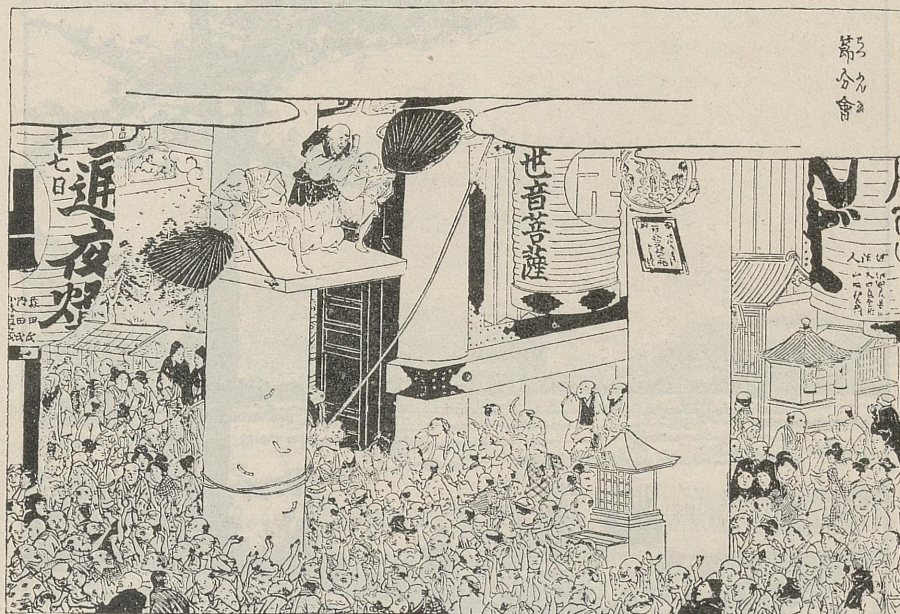
Naar det er godt veir, sees en mængde damer paa gaderne; og deres smukke profiler og lette smagfulde dragter er en nydelse at beskue for den fremmede, for det er bare undtagelsesvis, at nogen antager amerikansk eller engelsk dragt. Klæderne har det snit, som vi kjender fra billeder, og jo elegantere de er, des simplere stof er de gjort af. De farveglitrende kostelige silketøier med fine kunstfærdige broderier ansees ikke længer for moderne. Farverne nu er graat, mørkeblaat, violet, olivengult, og stoffet er crêpe, tærnet eller stribet, men uden broderier. Mange mænd befinder sig i en sørgelig tilstand af usikkerhed med hensyn paa sine toiletter og optræder i en underlig blanding af nationalt og fremmed. En kan se folk med europæiske støvler, japanesisk kjortel, vid overfrak og engelsk hat — og over det hele en papirparaply. Offentlige funktionærer, officerer og politi-agenter er tvungne til at bære en dragt, der helt gjør dem ukjendelige, og paa officielle baller er den sorte kjole for herrer og pariserdragt for damer fast taxt. Dette reglement førte i begyndelsen til mange underligheder. Saaledes optraadte en aften i Kioto en meget formuende, høi adelsmand i sort kjole, vest og buxer efter reglementet, men bar dertil sokker uden sko og en dybt udskaaret vest, der lod hans haarede bryst træde frem med al ønskelig tydelighed. Den store mand havde ingen idé om, at der gaves sligt som skjorte og laksko. Det var bare de europabereiste helt igjennem *chic'e* tilstedeværende, der lagde merke til uregelmæssighederne ved dragten, og de havde megen møie med at kvæle latteren.

Mange japanesere har betroet mig, hvor vanskelig de havde for at vænne sig til vor dragt, og især er høie snipper og støvler dem en ren lidelse. De kunde drage ud paa en udflugt, meget stolte over sine underlige fremmede sko, men hvor ofte kom de ikke tilbage sørgelig medtagne med blødende fødder og skoene i hænderne. For en liden stund siden skulde en generalinde hen at se paa en chrysanthemum-udstilling, og da hun gjerne vilde være klædt efter sidste mode, havde hun snøret sig ind i et europæisk korset; men hun kunde ikke taale trykket, besvimede midt i festen og var nær ved at dø.

Men hvad skal de gjøre? Det er nu engang skik. Snart vil den mørke og triste europæiske dragt, der piner, lemlæster og latterliggjør dem,

tager alle deres eiendommeligheder fra dem overalt, i det mindste i byerne, fortrænge den vide, bekvemme, smukke nationaldragt, der gav dens bærere det værdige udseende og passede saa godt til den japanesiske type.

Til alt held vedbliver de lavere klasser at være rent japanesiske i alt. De bærer en kort tunika, der sidder løst, meget snevre buxer og vest med vide ærmer af blaat eller sort bomuld. Paa ryg og bryst er indvævet et stort kinesisk brev i hvidt, som angiver bærerens stilling. Paa hovedet bærer de et tørklæde, der knyttes paa forskjellig vis, eller en stor sop-formet hat. Gadesælgerne gaar med et langt bambusrør over den høire skulder med æsker og kurve paa eller et sæt med hylder, hvorpaa

Nytaarsfest.

er anbragt alskens smaatterier og madvarer. De raaber ud sine ting med ord, hvis mening man snart lærer at forstaa.

Houdon! Houdon! (varm makaroni).

Hédamamè! Hédamamè! (kogte sukkerærter).

Ret som det er haler en mand afsted foran en, kastende vand ud af to gjennemhullede spand, saa alle flygter forfærdede. Nu er imidlertid denne primitive maade at vande gaderne paa bleven sjelden, og endnu sjeldnere er de blinde massører eller *shampooers,* underlige figurer med lette blaa kjortler og en hvid skive paa skuldren stavrende sig frem med sine lange egestave. *Amma-Hari!* (naale-prikning) grynter de.

I Japan er det de lavere klasser, som gjør det tunge arbeide, der andre steder udføres af trækdyr. Det er et helt storartet syn at se dem foran en vogn, krummende ryg, naar det gaar nedad en steil bro eller stansende pludselig med snurrige udraab for at undgaa en kollision, alt med de skjønneste og sikreste bevægelser. Der kan ikke tænkes nogen større modsætning til disse herkules-sterke, vidunderlig muskuløse karle end de smaa tyndblodige, stutryggede japanske borgere. Svækkede af stille-

Vulkanen Fuyi-jama.

siddende liv og overdrevent arbeide forekommer de os europæere grufuldt hæslige med sine flade ansigter og næser, gule hud, tykke nedhængende læber og smaa, dybtliggende øine. Men det samme synes vi at være for dem med vore uhyre næser, faarelaar-whiskers, røde kinder, fremstaaende øine og skaldede hoveder — imidlertid findes der ogsaa i Japan henrivende unge piger og smukke unge mænd, og skjønheden er ikke sjeldnere der end her.

Der er to folketyper. Den ene udmerker sig ved runde, fyldige ansigter, flade næser, temmelig tykke, ofte smukke læber og meget gode, hvide tænder — dette er den kinesiske eller koreanske type. Den anden og egentlig japanske type har lange, sammenlignelsesvis blege ansigter, krumme næbbeagtige næser, tynde læber, store øine med svagt fremtrædende øienbryn, for det meste gode, altid hvide, men ofte lange, uregelmæssige tænder. Denne type gjælder for den aristokratiske og smukkeste. Underlig nok er disse typer lige forskjellige i gemyt som i udseende: den kinesiske er som regel glad, munter og urolig, med jevnt godt humør, medens folkene af den anden type er tause, slappe, tungsindige, undertiden endog uhyggelige.

George Eliot.

1819—1880.

(Af *H. Tambs Lyche*).

(Sluttes).

Og det er nationalitetens, samfundslivets, fædrelandskjærlighedens pris, hun ogsaa her synger. Hun lægger den største vægt paa disse. Nationalt liv, mener hun, gjør livet tusendfold større og rigere for den enkelte. Det samler, ener, fylder hver enkelt med tusenders aand og liv, giver ham folkets minder i arv, dets kultur, dets offentlige liv, dets haab, drømme og syner i eie. Det er *kooperation*, og gjør millioners arbeide til hver enkelts eie og velsignelse. Det alene muliggjør digt, kunst og civilisation. Det alene gjør det muligt for den enkelte at naa det høieste, rigeste menneskeliv.

Og derfor er fædrelandskjærlighed ingen tom sentimentalitet. Den er den mest rationelle følelse, vi kan tænke os. Den er taknemmelighed for alt, der er stort, vakkert og værdifuldt i vort liv, for de 99 pct. af hvad vi er og har. Fædrelandet er i mere end figurlig forstand vor moder. Det er det bogstavelig, — vor aands, vort aandslivs moder.

Og derfor er ogsaa fædrelandskjærligheden eller hengivenhedsfølelsen for samfundet en i den menneskelige økonomi yderst vigtig og helt nødvendig følelse, — en mægtig, civiliserende kraft. Den er den samfundsvedligeholdende magt. Det er den, der løfter menneskene ud af socialt kaos og barbarisme og giver os lov, orden, civilisation og fuldt menneskeliv. Lad den tabes i et folk, og det vil synke, og synke dybt. Styrk den og

folket vil voxe i lykke og i adel. Den er egoismens, smaalighedens bedste modgift. Den drager ud over det personliges grænser og gjør os til ét med millioner brødre og søstre.

Derfor er ogsaa det menneske ilde stedt, der taber den. Det har tabt en af de sterkest løftende motiver og moralske kræfter. — Mennesket saavelsom træet har rødder i den jord, hvor det er født og opvoxet, dets hjertestrenge snor sig om tusen ting i fædrelandet, og dets aandelige atmosfære er dets luft og liv. Omplant det til andre lande, og mangfoldige af disse hjertets fineste strenge sønderslides og slaar aldrig mere rod. Selve toproden kan blive saa skamferet, at alt videre liv bliver umuligt. Altid bliver det et blegere, fattigere liv. Udvandreren tør finde guld og rigdom der, hvor han gaar hen, men hans aand er forarmet, hans sjæl forkrøblet. Vi trænger vort fædrelands aandsluft, som fisken trænger vandet. Der alene findes den rette blanding af elementerne for vore lunger; thi tusen aar har skabt den og os for hinanden.

Og hun betoner den *historiske udvikling.* Menneskeheden og hvert folk er for hende en organisk vext. De maa bedømmes som helhed; fortiden forklarer nutiden, og nutiden afhænger af fortiden. Derfor gaar det heller ikke an pludselig at overskjære den udvikling, at glemme og overse fortiden og søge at omdanne nutiden uden at tage hensyn til den første. Den konservative maa huske, at vext er livets lov, den radikale, at alt, hvad der voxer, blot er en videre udvikling af, hvad der er og var. Livets safter og voxekraft naar os fra og gjennem fortiden. Den er nutidens stamme og rødder. Vi er, hvad fædrene har gjort os til, og *vor* slegts liv giver alle kommende tider retning og farve. Historien viser os, hvad det har kostet, alt det vi idag ser, og den lærer os, at alt godt *har sin pris* i arbeide og stræv. I den aabenbarer sig livets tendens, den lov, der styrer menneskets udvikling og liv, og som nutid og fremtid ogsaa maa bøie sig ind under.

Vort aandsliv idag er arv fra tusen slegter, resultatet af deres tænkning og erfaring. Hvad én generation gjennem kvalfuld erfaring lærer, det arver den næste som tro, som medfødte ideer, som natur, som blodsegenskab. Lad os derfor vogte os vel for at hugge hensynsløst til høire og venstre i dagens aandsliv. Der er ting der — hvis værd vi med vor kortsynte erfaring og trange livsgrænser ikke har lært at forstaa —, som det har taget tusen aar at frembringe og som det vil tage nye tusen aar at udvikle paany, ødelægger vi dem. Det gaar let og glat nok at fælde det træ, som kræver hundrede aar til sin vext. Det er et øiebliks verk.

Men det er ikke meningen, at hver slegt skal begynde udviklingen helt forfra. Det er ikke meningen, at vi skal kaste alle vore nedarvede

ideer og følelser væk for hver ny slegt og begynde at tilegne os alt fra nyt af igjen; — det er aarhundreders arbeide at gjøre det.

Naar et barn har lært at gaa, behøver det ikke længer at anstrenge aand og viljè derpaa; det bliver mekanisk — instinkt. Just saa er det med menneskehedens aandelige udvikling. Naar en ny idé, en ny sandhed, en ny seir over lavhed og brutalitet engang er vunden, saa bliver den til instinkt og natur i næste slægtled. Hvad der koster strid og møie i én generation, det gaar af sig selv i den næste. Fædrenes stræben kommer børnene tilgode; de første tager alle livets bitre erfaringer — de brændte fingre og de tunge fald — for dem, der kommer efter. De har møien, de andre frugten; de saar, de andre høster.

Det er paa den vis, at liv og udvikling bliver mulig. Det er paa den vis, menneskehedens aandsliv og samvittighed eller moralske natur bygges op.

Vore moralske ideer og følelser, vor pligtsans, er netop slige erfaringslærdomme, hvis visdom og sandhed tusen slegtled har bekræftet. Det vilde være taabeligt at kaste læren bort og prøve den bitre erfaring paany. Vore fædre har fundet ud, at ild brænder, lad os høste frugten af den erfaring og ikke gaa hen og stikke vore egne fingre i ilden.

Ikke alene bliver den i et slegtled møisomlig vundne sandhed til instinkt i den næste, men ogsaa den gjennem bitter strid vundne seir over dyret og usselheden i os bliver i følgende slegtled til renere, bedre blod, til finere, ædlere natur. Lykkeligt derfor det folk, hvor brave, kjække fædre gjennem strid og møie har afsat i blod og natur et høit, frit adelssind! Thi mange slegtled tager det at adle et menneske og rense dets blod.

Og her staar vi overfor det for os alle fælles „kald“ i livet: Saa at leve, at vi bidrager en smule til at gjøre livet renere og lysere efter os.

VI.

Med sine ideer angaaende nationalitet, fædrelandskjærlighed og historisk udvikling var det naturligt nok, at hun maatte føle sig sterkt dragen mod den nation, der mere end nogen anden illustrerer disse ideer, der i sin egen historie eller nationale erfaring fandt udtryk for den høiestes ledelse, lov og vilje, i fædrelandskjærlighed saa troskab mod Jahveh, og hvis politik var ét med moral og religion, — den nation, der takket være enkelte mænds mægtige aand og geni fik den moralske lov — de ti budord — til grundlov og al verdens frelse fra løgn og usselhed til folkehaab og folkemaal, og som, om end „det mindre blandt jordens folk“, dog har udøvet en dybere og mægtigere indflydelse paa vor hele slegt end noget andet, — den jødiske nation, Israel.

Her fandt hun den positive, nøgterne virkelighedssans i forbindelse med glødende idealisme og moralsk begeistring, det dybe, religiøse sindelag, den ærefrygt for fortiden og det straalende haab for fremtiden, samt den enkle og rationelle moral-religion, der fyldte hendes eget sind. Den jødiske literatur, særlig vor kristne bibel, tiltalte og tilfredsstillede hende i særlig grad. Bibelen var ogsaa for hende — agnostiker som hun var — „bøgernes bog". Hun fandt deri just den moral-tilbedelse, den dyrkelse af en guddom, hvis navn og væsen er sandhed og retfærdighed, som hun selv forkyndte.

Hun kunde heller ikke tænke sig, at dette merkelige folk skulde have udspillet sin rolle. Det repræsenterer fremdeles, mente hun, ved hele sin historie og al sin tradition og lære den største af alle ideer; religionens énhed med moralen, livets og troens mening, — det religiøse liv samlende sig om og skaffende sig fuldt udtryk i dagens jevne gjerning og liv, offentligt som privat. Det forekom hende, som udgjorde dette folks hele fortid et kald til at blive den religiøse rationalismes bærer i vor tid, og hun troede, at der end vil dannes i Palæstina en selvstændig jødisk republik med en sandere og fyldigere frihed, end Vestens folk kjender, med fortidsmindernes og traditionens samlede magt paa fremskridtets og tidsideernes side, en republik, der maa blive bindeleddet mellem det bedste og største i fortiden og det høieste og mest fremskredne i vor egen tid. Thi tidens tanker og drømme falder merkelig nøie sammen med de gamle jødiske traditioner. Hvad der er nyt for os, er af tusenaarig ælde blandt det folk.

Denne drøm om en ny jødisk republik — det gamle messianske haab i moderne dragt — lægger hun til grund for sin sidste og — i mine tanker — største roman, *Daniel Deronda*, der for en ikke uvæsentlig del bliver til en formelig præken om fædrelandskjærligheden og dens plads i et rationelt liv. I jøden *Mordecai*, der er denne ides og denne følelses repræsentant, har hun givet os, synes det mig, en af literaturens finest tegnede karakterer, — en figur, der sent vil glemmes. Han er en drømmer, en fantast, sværmer og idealist, fattig og sygelig; en tæringspatient paa gravens rand; tynd, bleg og krumrygget, men med sjæl af ild. Folk anser ham for at være lidt „tullet". — Denne ved første syn lidet tiltrækkende skikkelse gjør hun til en af literaturens mest gribende og imponerende, — en næsten immateriel idealist af reneste vand, en art „helgen", hvis motiver og ideer er den nye tids, — en „helgen", som dog gjør et slaaende *reelt* indtryk. I søsteren *Mira* har vi en af forfatterindens prægtige og vakre kvinder, — kanske den mest tiltrækkende og ømt tegnede af dem alle.

Nogen gjennemgaaelse af denne paa tanker og stof for tænkning saa rige bog, bliver det her umuligt at foretage, saa meget mere som jeg alle-

rede for længe har lagt beslag paa læserens opmerksomhed. Naar jeg ikke har villet slutte min omtale af George Eliot uden at nævne *Daniel Deronda*, saa er det blot, fordi vi i den finder klart udtryk for en del af hendes egne kjæreste ideer. Hun lægger dem i Mordecais mund.

Den allerede i den „Spanske zigeunerinde“ fremkomne tanke gjenoptages her, at det *nationale* liv er ordnet, historisk udviklet samfundsliv, og at dette igjen er ophavet til de største goder og velsignelser, vi eier. *Alene* er mennesket ude af stand til at udrette noget eller til at leve et fuldt menneskeligt liv. Kun ved sammenslutning og ved samfundslivets vext fra slegt til slegt bliver en høiere udvikling og et rigere liv muligt. Et folks liv, kultur og aand er bygget op ved millioners anstrengelser og arbeide, og dette arbeide og disse anstrengelser kommer, takket være det ordnede samfundsliv, hver enkelt tilgode. Den enkelte bliver istand til at leve et liv, hvortil millionerne bidrager. Alt, hvad kultur heder, skyldes samfundslivet. Alt, hvad der gjør vort liv mest værd at leve, skyldes det. Derfor staar vi og i bundløs gjæld til det, skylder det alt. Følelsen heraf maa gjøres mere almindelig. Samfundslivet eller det nationale liv maa omgives med mere rationel pietet.

Fædrelandskjærlighed bliver saaledes den mest naturlige følelse og en simpel pligt. Den er individets taknemmelighed mod det samfund, der giver ham livets bedste del. Den er den enkeltes kjærlighed til noget større end en selv, hans opgaaen i noget større. Den tager en mand ud af sig selv og fylder ham med et større og høiere livs motiver, interesser og følelser. Af fædrelandskjærlighedens styrke afhænger det nationale livs udvikling, hvoraf igjen de enkeltes lykke og velfærd er afhængige. Er den sterk, og ledes den med klogskab, saa bygges land og samfund og saa beriges livet for hver enkelt, som ingen enkelts *egne* anstrengelser kunde formaa at gjøre det.

Mellem denne art patriotisme og kosmopolianisme er der selvfølgelig intet modsætningsforhold.

„En nationalitet,“ siger Mordecai, „er et organ i menneskehedens store legeme. Et folks liv optager i sig fremmede ideer fra alle kanter, oparbeider og indforliver dem i sig, for saa senere atter at give dem fra sig til andre i udviklet og bedret form.

Jeg gjør krav paa at kaldes rationalist. Men ikke er *det* nationalisme at overse alle de love og kræfter, som ordner vor slegt i familier og nationer og derved gjør den mangesidig og mangeartet som naturen selv. Det rationalistiske sindelag bestaar tvertom deri, at man mere og mere tydelig ser de skjulte baand, der ordner og knytter os sammen paa tusen vis, og som samtidig binder os baade til fortid og fremtid . . . Fortiden

er mine forældre, og fremtiden strækker børnehænder ud imod mig . . . Naar det bliver tegn paa rationalisme at sige: fader og moder kjender jeg ikke, og mine egne børn er fremmede for mig, da — men heller ikke før — kan det kaldes rationelt for en jøde at sige: jeg kjender ikke forskjel paa jøde og kristen; jeg blæser ad vor nationalitet og dens profetiske selvbevidsthed; lad alt specielt jødisk dø og falde bort, lad vore store minder gaa til antikvarbutikerne . . .*)“

Og her er ord, som vil sandes af mangen nordmand i fremmede lande, — af „nationaliserede“ landsmænd i Amerika, f. ex.:

„. . . Kan vel en nygjort borgerskabsdragt presse sig ind i ens kjød og blod og forandre aarhundreders nedarvede natur? . . . Det bliver blot en dragt, det nye borgerskab; manden forbliver uforandret . . . Og hvad er dens borgerskab værd, der lever blandt et folk, med hvilket han ikke staar i nogetsomhelst hjerteforhold eller aandsslegtskab? . . . Sligt borgerskab bliver blot et fribrev for egennytte, personlig ærgjerrighed, pengegriskhed og ussel materialisme . . . Han forbliver i aand og hjerte en fremmed, hvor mange borgerbreve han end erholder . . . Han er ikke længer fuldt ud menneske. Berøvet den upersonlige, sammenbindende følelse, den hjertets loyalitet, som vi kalder fædrelandskjærlighed, — følelsen af at være en af de mange, en af et hele, — berøvet den, taber han ogsaa let agtelse og ærefrygt for alt, hvad der er høiest og ædlest i livet . . .“

„Undertiden,“ siger Mordecai videre om sit eget folk, „kan en nations udvikling stanse. Dens store minder glemmes, og dens særegne ideer dør hen. Fædrelandskjærligheden bliver svag, og blodet pulserer ikke længer kraftig og varmt gjennem folkets aarer. Dets sjæl — det, der gjør folket til folk og nation — sygner hen og falder i dvale . . . Men hvem vil endog i slige tider fordriste sig til at kalde nationen død og dens livskilder udtørrede? Kanske har allerede de første foregangsmænd begyndt at føle det nationale liv vaagne til bevidsthed i eget sind og pulsere i egne aarer . . .

. . . Det er taabeligt at spørge, om vort folk kan blive det første og største blandt folkene. Hvert folk har sit specielle hverv at udføre og er stort og uundværligt, udfører det dette. Hvert folk faar og sin andel af den storhed og rigdom, hvortil de alle bidrager . . .

. . . Man haaner vort folks uvidende vedholden ved skikke og ceremonier, men den mørkeste og dybeste uvidenhed raader der, hvor man ingen skikke og ceremonier har, som kan drage menneskenes øine og sind

*) „Saalænge mit hjerte slaar, vil jeg bære mit folks nationaldragt,“ siger en anden af forfatterindens personer.

opad, — hvor man har sunket til det standpunkt, der indtages af ræven, som ikke kjender anden lov eller frygt end hundeglammet bag sig . . .

. . . Israels aand er langtfra død i de millioner, som paa tre fastlande holder vore love, lever efter vore sæder og skikke og bekjender, at Gud er En. Lad os blot atter faa et organisk centrum, et land, en stat; lad blot vort folk atter blive en uafhængig nation med røst og stemme blandt Østens og Vestens folk, og det vil strax føle nyt liv og ny glød i sine aarer . . .

. . . Vi har evner og kundskab nok iblandt os til at skabe en ny jødisk stat, storslagen, simpel og grundet paa retfærdighed som vore fædres; en republik, hvor alle virkelig er lige og er brødre, — hvor den lighed hersker, der som en stjerne straalede paa vort gamle samfunds pande, og gjorde det blandt datidens despotier friere og lysere end Vestens moderne fristater. I spidsen for Østens lande vilde der da staa en liden republik, som i sit bryst vilde bære Vestens bedste haab og kultur og dens varmeste sympati . . ." *) (Sluttes).

Det sociale fremskridt.

(Efter *Walter Besant***) i „*Contemporary Rev.*")

Der findes i England en forening som heder *Ragged School Union* — „Filleskole-forbundet." Det blev stiftet i 1844 med den hensigt at oprette skoler og sprede oplysning blandt Londons store mængder af fattige børn, der da voxede op i absolut uvidenhed. Med det offentlige skolevæsen var det daarlig bevendt. Der var alene i hovedstaden titusenvis af børn, for hvem der ikke fandtes adgang til skole af nogen art, som voxede op i de elendigste omgivelser og aldrig fik høre et veiledende eller raadgivende ord. En del privatpersoner, for det meste religiøse mennesker, blev omsider opmerksomme paa dette onde og stiftede en forening for at raade bod derpaa. Der blev oprettet skoler midt i de værste strøg. Foreningsmedlemmer gav arbeide og personlige tjenester uden betaling, og hjælp kom til fra alle kanter. I begyndelsen ledede det hele i et udelukkende religiøst spor. Det gjaldt først og fremst om at skaffe lidt religiøs og moralsk veiledning for disse børn; men planen udvidedes snart, saa der nu ydes undervisning i alle skolefag, oprettes biblioteker, gymnastiklokaler, hjem for krøblinge, spareskillingsbanker, haandgjerningsskoler, klubber for adspredelse og landture, etc.

I anledning af forbundets femtiaarsjubileum ofrer Walter Besant i „*Contem-*

---

*) At disse ideer ikke alene er Mordecais, men ogsaa George Eliots egne, fremgaar af forskjellige udtalelser, hvor forfatterinden taler i eget navn. Se f. ex. hendes essay-samling *Theophrastus Such*.

**) Født 1838. Engelsk forfatter. Har skrevet en række noveller og tidsskriftartikler, hvori han gjerne taler de lavere klassers sag. Londons rige „Folkepalads" fik sit navn fra en af hans romaner.

porary Review" dets virksomhed en længere artikel, hvori han ogsaa faar anledning til at omtale det sociale fremskridt i det hele taget.

De bedre stilledes godgjørenhed, siger han, gjennemløber altid 9 stadier. Den begynder med, at der gives en skilling for Guds skyld, og fordi vedkommende er en tigger, og saa gjennemløbes de forskjellige stadier, da der samtidig gives almisser og love mod betleri, da der bygges alle slags barmhjertighedsstiftelser og godgjørenhed for den enkelte bestaar i at give en vis sum en gang om aaret eller oftere til disse, for saa endelig at naa det stade, da godgjørenheden kræver mere end penge og almisser, personlig tjeneste og arbeide, — da man gaar ud blandt de klasser, hvor tiggere opstaar og søger at redde dem og bedre deres kaar i alle retninger, saaledes at tiggerne omsider forsvinder.

Det er dette sidste stade, som vi endelig i vor tid har naaet, og hvorpaa „Filleskole-forbundet" er et exempel. Han har høie lovord for det betydelige arbeide, som her frivilligheden har bragt. Og dette personlige arbeide blandt den forulykkede masse af samfundet er den eneste art af godgjørended, som fremtiden kan kjende. Enhver anden art deraf vil mere og mere blive overtaget af staten. Med frie stats- eller kommuneskoler er der ikke længer brug for „filleskoler". Da undervisning er umulig, med mindre børnene faar ordentlig næring, maa der — og det snart — blive givet dem et maaltid mad om dagen i skolerne. Arbeidsbureauer vil sandsynligvis kunne sørge for, at alle finder noget at bestille til enhver tid, saaledes, at ingen behøver at gaa ledig. „Men folkemængden tiltager hurtigere, end der kan skaffes arbeide for den." Sandt; men skulde ikke fremtiden kunne bringe os et rationelt udvandringssystem, der sørger for at sende den gamle verdens overbefolkning til de uhyre strækninger i andre verdensdele, hvor jorden endnu i 500 aar vil raabe efter hænder til at dyrke den? Sygeunderstøttelse og alderdomsforsørgelse vil staten tage sig af. Forældreløse børn vil blive taget vare paa af samfundet som nu, men bedre, — i virkelige „hjem", — hvor intet fattigdommens merke faar klæbe ved dem. For forbrydere vil der blive hospitaler og hjem — kald dem ikke fængsler —, hvor de kan blive afholdt fra at gjøre ugavn og behandlet med forstand og kjærlighed. For de syge vil der blive rigshospitaler. — Men hvad vil i et sligt samfund den stakkels godgjørende rige mand tage sig til. Staten gjør jo alt. For hans penge vil der ingen brug være. Kun én ting kan han gjøre: give sig selv, af sin egen tid og personlighed til den samfundets vragmasse, som altid vil flyde om i det og kræve redning, og hvis redning ikke er et pengespørgsmaal, men et personspørgsmaal.

Med de fremskridt, de sidste 50 aar har bragt i denne retning, tør vi vel med god grund haabe paa end større i de næste 50 aar.

Lad mig til slutning pege paa en del følger af det sociale fremskridtsarbeide til dato. Arbeideren er ei længer, hvad han for 50 aar siden var: regjeringens fiende. Han hører regjeringen til, hvad han ikke gjorde dengang; han har sin andel i det offentlige liv, hvad han da ikke havde; — han har sin stemme, og den har forvandlet ham fra en fare og en fiende til en ven og en støtte. Han spotter ikke længer al religion; dengang gjorde han det; synet af det stadige personlige kjærligheds- og sympati-arbeide, som udgaar fra kirkerne, har lært ham at agte religionen. Og han staar nu paa *ordenens* side. Ikke saa liden forskjel er det paa før og nu, og en forskjel, der gjør alle uveirsprofeter tilskamme og lover det bedste for fremtiden.

I udmarken.

Af

Rudyard Kipling.

(Oversat for „*Kringsjaa*“ af *A. C. Holst*).

(Slutning).

Det var midnat i bungalowen en uge senere, da Abdul Gafur, askegraa af raseri, stod ved foden af Gisbornes seng og hviskende bad ham vaagne.

„Op, sahib,“ stammede han. „Op og tag dit gevær med. Min ære er tabt. Op og tag hevn, før nogen faar det at vide.“

Den gamle mands ansigt var saa forandret, at Gisborne stirrede forbløffet paa ham.

„Det var altsaa derfor, jungelomstreiferen hjalp mig at pudse sahibens bord, at hente vand og plukke fugl. De er løbet bort, trods advarsler og straf, og nu sidder han midt iblandt sine djævle og lokker hendes sjæl ned i afgrunden. Op, sahib, og kom med mig.“

Han stak en rifle i haanden paa den halvvaagne Gisborne og næsten trak ham fra værelset og ud paa verandaen.

„De er derborte i *rukhen*, indenfor skudvidde fra huset her. Kom stilt med mig.“

„Men hvad er det da? Hvad er paafærde, Abdul?“

„Mowgli og hans djævle. Og min egen datter,“ sagde Abdul Gafur. Gisborne plystrede og fulgte ham. Han vidste, at Abdul Gafur ikke havde pryglet sin datter om natten for ingenting, og at Mowgli heller ikke for ingenting havde hjulpet en mand med hans arbeide, hvem hans egne hemmelighedsfulde evner havde overbevist om tyveri. — Og et frieri tager ikke lang tid i skoven.

De hørte den svage lyd af en fløite i *rukhen*, som om en eller anden skovgud sang for sig selv, og da de kom nærmere, hørte de en mumlen af stemmer. Stien endte i en liden halvrund aabning, som delvis var indgjærdet med høit græs og delvis med trær. I midten, — paa en fældet træstamme — med ryggen til de kommende og armen om halsen paa Abdul Gafurs datter, sad Mowgli med friske blomster om haaret og spillede paa en bambusfløite. Og til denne musik dansede fire uhyre ulve høitidelig paa bagbenene.

„Der er hans djævle,“ hviskede Abdul Gafur. Han holdt frem endel patroner. Dyrene udstødte en langtrukken, skjælvende tone og lagde sig ned med de grønne øine stivt fæstede paa pigen.

„Se bare,“ sagde Mowgli og lagde fløiten tilside. „Er det vel noget at være bange for? Jeg fortalte dig, at der ingen fare var, du lille tapre hjerte, og du troede mig. Din fader sagde, — aa, hvis du bare havde kunnet se din fader blive jaget afsted! — din fader sagde, at det var djævle, og ved Allah, som er din gud, det undrer mig ikke, at han troede det.“

Pigen lo med en klingende liden latter, og Gisborne hørte Abdul skjære de faa tænder, han havde igjen. Dette syntes slet ikke at være den pige, som Gisborne havde seet bevæge sig om i gaarden, tilsløret og taus; men en ganske anden, — en kvinde, der var blomstret op paa en eneste nat, som orchidéen springer ud i én times fugtig varme.

„De er mine legekamerater og mine brødre, børn af den moder, der gav mig die, som jeg fortalte dig om,“ fortsatte Mowgli. „Børn af den fader, som laa mellem mig og kulden ved aabningen af hulen, da jeg var et lidet nøgent barn. Se bare“ — en af ulvene løftede sit graa hoved og slikkede Mowglis knæ — „min broder ved, at jeg taler om dem. Vi rullede om med hinanden paa jorden, da vi begge var smaa.“

„Men du har sagt, at du er født af mennesker,“ mumlede pigen og trykkede sig tættere ind til ham. „Ikke sandt?“

„Sagt! Ja, jeg *ved*, at jeg er født af mennesker, siden du kan holde af mig, du lille.“ Hun lagde hovedet paa Mowglis bryst. Gisborne løftede advarende haanden for at tilbageholde Abdul Gafur, der ikke var det ringeste paavirket af den forunderlige scene.

„Men jeg var en ulv blandt ulve alligevel, indtil der kom en tid, da de andre i junglen bød mig gaa, fordi jeg var et menneske.“

„Hvem bød dig gaa? Dette lyder ikke som en sandfærdig mands tale!“

„Dyrene selv. Du vil aldrig tro paa det, du lille, men det er nu slig alligevel. Dyrene i junglen bød mig gaa; men disse fire fulgte mig, fordi jeg var deres broder. Saa blev jeg gjæter hos menneskene, da jeg havde lært deres sprog. Ha! Hjordene betalte naturligvis afgift til mine brødre, indtil en kvinde, en *gammel* kvinde, min elskede! saa mig lege med mine brødre ude paa marken ved nattetid. De sagde, jeg var besat af djævle og jagede mig fra landsbyen med stokke og stene. — Men de fire fulgte mig fremdeles i hemmelighed, ikke aabenlyst, thi jeg havde da lært at spise kogt mad og at tale menneskers tale ganske godt, og vandrede fra landsby til landsby, mit hjertes hjerte, vogtede kvæget for folk, fulgte bøflerne og opsporede vildtet, — og der var ikke den mand, som to gange vovede at løfte haanden mod mig.“ Han bøiede sig ned og klappede en af ulvene paa hovedet. „Du maa ogsaa blive glad i dem. Der er hverken nogen fare eller troldskab ved dem. Se, de kjender dig.“

„Skovene er fulde af alle slags djævle,“ sagde pigen med en gysen.

„Det er løgn! Barnesnak,“ svarede Mowgli tillidsfuldt. „Jeg har ligget ude i duggen under stjernerne og i de mørke nætter, og jeg ved det. Junglen er mit hus. Skal en mand nære frygt for sine egne tagbjælker eller en kvinde for sin mands arne? Bøi dig og klap dem.“

„De er hunde og urene,“ mumlede hun, og bøiede sig fremover med bortvendt hoved.

„Naar der er spist af frugten, mindes vi loven,“ sagde Abdul Gafur bittert. „Hvorfor venter du, sahib! Dræb!“

„Ti stille! Lad os først høre, hvad der er hændt,“ sagde Gisborne.

„Snilt gjort,“ sagde Mowgli og slyngede sin arm om pigen. „Hunde eller ikke, har de dog fulgt mig trofast gjennem tusen landsbyer!“

„Ah! Og hvor var dit hjerte dengang? Gjennem tusen landsbyer! Du har da seet tusen unge piger. — Jeg, — som ikke er — jeg, som ikke er nogen ung pige længer, eier jeg dit hjerte?“

„Hvad skal jeg sværge ved? Ved Allah, som du taler om?“

„Nei, ved dit liv, saa skal jeg være tilfreds. Hvor var dit hjerte i hine dage?“

Mowgli lo lidt. „I min bug, for jeg var ung og bestandig sulten. Jeg lærte at finde spor og at jage og at sende bort og kalde til mig mine brødre, ligesom en konge styrer sine hære. Derfor jagede jeg den blaa oxe for den vantro unge sahib, og hoppen for den tykke store sahib, da de vilde lære min magt at kjende. Det havde været ligesaa let at jage dem selv. Og nu,“ her hævede han stemmen lidt, — „og nu ved jeg, at din fader og Gisborne sahib staar bag mig. Nei, løb ikke din vei, der er ingen fare; thi man turde ikke røre mig. Naar jeg tænker paa, at din fader har slaaet dig mer end en gang, har jeg lyst til at jage ham rundt *rukhen* igjen, — skal jeg?“ En ulv reiste sig og viste tænder.

Gisborne følte Abdul Gafur skjælve ved sin side. I næste øieblik var hans plads tom, og den fede gamle mand styrtede nedover stien.

„Nu er bare Gisborne sahib der,“ sagde Mowgli, fremdeles uden at vende sig om; „men jeg har spist Gisborne sahibs brød, og jeg skal snart træde i hans tjeneste, og mine brødre skal være hans brødre, jage vildtet og bringe efterretninger. Skjul dig i græsset.“

Pigen løb sin vei, og det høie græs lukkede sig efter hende og den beskyttende ulv, som fulgte hende, medens Mowgli med de tre, der blev igjen, vendte sig om til den unge forstmand, der nu traadte frem.

„Det er hele trolddommen,“ sagde han og pegte paa de tre. „Den fede sahib vidste, at vi, som er opfødt blandt ulve, løber en tid paa albu-

erne og knærne. Da han følte paa mine arme og ben, skjønte han sammenhængen, som du ikke forstod. Er det saa merkeligt, sahib?"

„Ja, det er merkeligere end trolddom. Det var altsaa disse, som jagede den blaa oxe?"

„Ja, og de vilde jage Eblis*) selv, hvis jeg befalede dem det. De er mine øine og mine fødder."

„Du fik i hvert fald se efter, at ikke Eblis bar et dobbeltløbet gevær. Dine djævle har endnu noget at lære, for nu staar de f. ex. efter hinanden, saa at to skud vilde dræbe dem alle tre."

„Sandt nok, men de ved, at de skal være dine tjenere, naar jeg er blevet skovvogter."

„Skovvogter eller ikke, Mowgli, du har tilføiet Abdul Gafur en stor uret. Du har vanæret hans hus og formørket hans ansigt."

„Aa, det blev formørket, da han tog dine penge, og det blev endnu sortere, da han for en liden stund siden hviskede i øret paa dig, at du skulde dræbe en nøgen mand. Jeg vil selv tale med Abdul Gafur, for jeg er i regjeringens tjeneste og faar pension. Han skal faa holde brylluppet paa hvad vis, han selv ønsker, eller ogsaa skal han faa løbe engang til. Jeg vil tale med ham ved daggry. Forresten har sahiben sit eget hus, og dette er mit. Det er paatide at sove igjen, sahib."

Mowgli vendte sig om paa hælen og forsvandt i græsset, medens Gisborne blev alene tilbage. Skovgudens vink var tydeligt nok, og Gisborne gik tilbage til bungalowen, hvor Abdul Gafur, delt mellem frygt og raseri, bar sig som en afsindig paa verandaen.

„Hold op," sagde Gisborne og rystede ham i skulderen, for det saa ud, som om han holdt paa at faa et anfald. „Müller sahib har gjort manden til skovvogter, og som du ved, faar slige pension, naar de har tjent længe nok; han er i regjeringens tjeneste."

„Han er en udstødt — en *mlech* — en hund blandt hunde, en aadselspiser. Hvilken pension kan bøde paa det?"

„Ja, det maa Allah vide; men du har hørt, at ulykken er gjort. Du vil da vel ikke aabenbare det for de andre tjenere? Hold *shadien* saa fort du kan, og pigen vil faa ham til at blive muselman. Han er en staut kar. Kan du undres over, at hun tog tilflugt til ham efter alle dine prygl?"

„Sagde han ikke, at han vilde jage mig med dyrene sine igjen?"

„Saa forekom det mig, jo. Er han troldmand, saa er han ialfald en meget mægtig en."

Abdul Gafur tænkte sig om en stund, sank derpaa hylende sammen

---

*) *Eblis* = mørkets fyrste.

og glemte aldeles, at han var muselman. „Du er en brahmin! Jeg er et stykke kvæg! Bring sagen i orden og red min ære, hvis du kan.“

For anden gang gik Gisborne ind i *rukhen* og raabte paa Mowgli. Svaret kom ovenfra og slet ikke i nogen ydmyg tone.

„Vær ikke saa høirøstet,“ sagde Gisborne og saa op. „Endnu er der tid til at berøve dig din stilling og jage afsted dig og dine ulve. Pigen maa gaa tilbage til sin faders hus inat. Imorgen skal *shadien* staa efter muselmanernes lov, og saa kan du tage hende hjem til dig. Bring hende nu til Abdul Gafur.“

„Jeg hører sahiben.“ Man hørte en mumlen af to stemmer, som holdt samraad mellem bladene. „Og vi adlyder ogsaa for sidste gang.“

* * *

Et aar senere red Müller og Gisborne gjennem *rukhen*, medens de talte om sine forretninger. De kom frem til klipperne ved Kanze-floden; Müller nogle skridt iforveien. Under skyggen af en tornebusk laa en liden nøgen brun unge og sprællede, og ud fra krattet bag ham, stak en ulv sit graa hoved frem. Gisborne fik saavidt tid til at slaa Müllers gevær tilside, og kuglen fløi hvislende gjennem grenene over dem.

„Er De gal,“ tordnede Müller. „Se bare!“

„Jeg ser nok,“ sagde Gisborne rolig. „Moderen er lige i nærheden. De vækker hele banden, for pokker!“

Buskene skiltes ad, og en utilsløret kvinde snappede barnet.

„Hvem skjød, sahib!“ raabte hun til Gisborne.

„Denne sahib. Han huskede ikke din mands brødre.“

„Huskede ikke! Men det kan vel være; vi, som lever med dem, glemmer helt, at de er fremmede. Mowgli er nede ved floden og fisker. Vil ikke sahiben se ham? Kom frem, I uopdragne dyr. Kom frem og hils paa sahiberne.“

Müllers øine blev større og større. Han sprang ned af hesten, som slog bagud, medens fire ulve styrtede frem af tykningen og logrede for Gisborne. Moderen gav barnet die og jagede dem væk, naar de kom nær hendes nøgne fødder.

„De havde ganske ret, hvad Mowgli angaar,“ sagde Gisborne. „Jeg burde have forberedt Dem paa mødet; men jeg er i de sidste tolv maaneder blevet saa vant til alt dette, at jeg rent glemte det.“

„Aa, der behøves ingen undskyldninger,“ sagde Müller. „Det gjør ingenting. Gott im Himmel! Jeg drømmer mirakler, og *rukhen* lader dem gaa i opfyldelse!“

Den napoleonske gjenfødelse i Frankrig.

(Efter *Karl Blind* i „*North Am. Rev.*").

Videreseende franske republikanere nærer en ikke ringe frygt og uro overfor to fænomener, der i de sidste aar har vist sig samtidig: *anarkismen og en gjenfødelse af Napoleons-dyrkelsen.* De to aandsretninger har øiensynligen en nær forbindelse.

Franskmændene føler uheldigvis som nation en sterk tiltrækning for én sterk mands æreskronede styre. Særlig er dette tilfælde siden hugenotternes*) udryddelse, og siden Paris har suget til sig al magt og kraft fra provinserne. Den keltiberiske aand er trods sin leilighedsvise oprørskhed skikket for énmands-styre. Det teutoniske eller frankiske blod, der i Montesquieus ord bragte selvstyrets ideer og principer med sig „fra Tysklands skove", er i tidens løb blevet mere og mere udryddet i Frankrig. Resultaterne deraf har ofte været bedrøvelige. Reisninger i frihedens navn har gang paa gang endt i cæsarisme. Og det er en vigtig og alvorlig kjendsgjerning, at i den korte tid, der er forløben siden 1870, har republiken atter tre gange været truet og i fare for at vige pladsen for et enevælde. Først under Mac Mahon, hvis planlagte militære statskup heldigvis opdagedes i tide. Dernæst truedes den af Gambetta, i hvem cæsaristisk demagogisme var sterkt udviklet og ved hvis tidlige død Frankrig sandsynligvis reddedes fra en stor fare. Og endelig skalv republiken i sine grundvolde, da general Boulanger paraderte i gaderne paa sin arabiske ganger.

Desuden er det moderne Frankrig smittet af en dybtsiddende tørst efter „ære" — *la gloire* — og erobringer. „Et sværd", — *un sabre* — et militært navn eller et, der er vel forsynet med militære traditioner, har derfor altid let for at foraarsage radikale omvæltninger blandt det letbevægelige folk. Dette sker saa meget lettere derved, at den franske middelklasse er vek og uden rygben. Den eier ingen modstandskraft eller handleevne og bliver derfor et bytte for den dristige eventyrer, — for et *coup*.

Den rædsel, som de sidste anarkistiske ugjerninger har skabt, har

*) En saadan udryddelse af en hel klasse eller gruppe, der repræsenterer en særlig aandsretning, maa være som en art amputation af et af nationens vigtigste lemmer. Det er ogsaa let forstaaeligt, at hugenotterne maa have samlet i sine rækker en stor del af folkets mest uafhængige, kjække og sandt frisindede blod og aand, og at det derfor maa have havt skjæbnesvangre følger at skjære hele denne del af folket bort. Kanske havde den kunnet lede og organisere revolutionens resultater og givet det moderne Frankrig et aarhundrede af fred og virkelig frihed, — givet det den ligevægt og ro i kampen for idealerne, som folket synes at have manglet, givet det Englands sindige udvikling ved siden af nationens sterke idealisme. Uret hævner sig altid. *Red.*

paany avlet et ønske om at se en sterk mand — en „samfundets frelser“ — ved statsskibets ror.

Alt dette i forbindelse med en længsel efter hevn og opreisning for nederlagene i 1870—71 og med den forringelse, som det styrende republikanske partis autoritet og anseelse har lidt ved panamaskandalerne, hvor saa mange af dets ledende mænd var indviklet, — alt giver den kraftige gjenfødelse af Napoleons-dyrkelsen, hvortil vi nu maa være vidner, øget og alvorlig betydning.

Det er sandt, der findes ikke for tiden nogen betydningsfuld arvtager til de napoleonske traditioner. Men Boulanger-affæren har lært os, at hvor folket længes efter énmandsstyret, regner det det aldeles ikke saa nøie med mandens egenskaber. Sabel eller navn synes at være alt, der kræves til at lave en „helt“.

Faren øges ved den russiske alliance, der har bragt de ledende mænd til at slænge alle republikanske ideer og principer til Bloksbjerg for at synge czarens ros og pris. Er det da at undre sig over, at slig hyldning af enevældets erketype i Europa har svækket folkets borgerlige og demokratiske aand, og at rædslen overfor de anarkistiske misgjerninger har vendt en letforanderlig nations sind fra et af skandaler og vanære tungt belastet parti til legenden om den napoleonske magt og ære.

I 1849 advarede jeg franske førere mod Louis Napoleon. Men man lo ad mig. „Et statskup,“ blev der svaret, „vilde, om han fordristede sig til det, strande under almen latter.“

Samme optimisme gjenfandt jeg blandt de republikanske førere, da jeg følte mig dreven til indtrængende at advare dem mod general Boulanger. Rigtignok udtalte flere af dem for mig sin bedrøvelse, da kjendsgjerningerne viste, at mine advarsler var fuldt berettigede og paakrævede.

I dette øieblik er Frankrig oversvømmet af napoleonsdyrkelse. Teater, literatur, saloner, moder, kunst, overalt møder vi den bonapartistiske tradition. Der sværmes for Napoleon overalt. Hvem skulde vel for nogle aar siden have troet det muligt, at denne dyrkelse, der i 1870 syntes saa død, som den godt kunde blive, saa snart kunde komme til live igjen. Den tog sin begyndelse i den literære kafé *Chat Noir* blandt kunstnerne. *Caran d'Arche* lod her opføre en række silhuet-tableauer, forestillende den napoleonske legende, — den første Napoleons slag og seiervindinger og det hele afsluttet ved keiserens glimrende apoteose under raabet „*Vive l'Empereur*“. Tableauerne slog an. Folket strømmede til i det uendelige. Rigfolk lod dem forevise i sine privatboliger i velgjørende øiemed, og der betaltes indtil 100 francs for at se tilstelningen.

Iaar har man henlagt scenen for Napoleon-legendens opførelse til barnekammeret. De smaa skal opfødes paa den. Der er nemlig udkommet en barnebog, „*Den store Napoleon for de smaa børn*“, der giver os i en for børns indbildningsevne slaaende form heltens hele historie, fra vi først ser ham ridende paa en gyngehest med løvehoved, til han i sidste billede stiger til himmels i en lysglorie.

Tableauerne er siden i mere storslagen form blevet opførte paa *Porte St. Martin* teatret under stor tilstrømning. Samtidig er der udkommet en lang række napoleonske bøger og memoirer foruden en mængde føljetoner og artikler i aviser og tidsskrifter. Det er, som havde man paany opdaget Napoleon og i ham fundet en nationalhelgen, og som skyndte sig enhver, der kan føre pen, blyant eller pensel, med at benytte sig af helgenens popularitet.

Nok er visselig her sagt til at overbevise alle sande fremskridtsvenner om, at det atter gjælder om at *staa paa vagt*.

Forfatteren nævner ogsaa, at en ven af Gambetta i fleres nærværelse udtalte, at „havde Gambetta levet længer og blevet republikens præsident, saa vilde han ganske sikkert have gjort sig selv til keiser.“ Vennen var Mr. Crawford, der havde kjendt Gambetta til hans død og ikke havde spor af interesse af at give ham nogen anden karakter, end han virkelig besad. „Jeg havde selv længe været af samme mening,“ tilføier forfatteren.

Aandens magt og plads i lægekunsten.

(Efter dr. med. *James R. Covke**) i „*Arena*“).

Vi forbauses over de vidunderlige ting, der ofte berettes om aandens eller sindets magt over legemet og dets sygdomme; vi vil og kan neppe tro dem. Hvem føler sig saaledes ikke lidt vantro overfor et tilfælde som

*) Forfatteren har været blind, fra han var nogle maaneder gammel. Dette uheld kunde dog ikke afholde ham fra at sætte sit ønske om at blive læge igjennem. Han studerede medicin ved at lade sig bøgerne forelæse. Da hans blindhed hindrede ham fra at undersøge sygelige dannelser mikroskopisk, overkom han denne vanskelighed ved at lade afstøbninger forfærdige af disse dannelser, saaledes som de ser ud under mikroskopet. Hans overordentlig fint og høit udviklede finger-følelse hjalp ham saa til ved beføling at at kunne gjenkjende disse dannelsers struktur i det syge legeme. Øret er ogsaa hos ham overordentlig udviklet. Han er saaledes istand til at gjengive en større del af en opera, efter at have hørt den en eneste gang. Farver og nuancer gjenkjender han strax ved beføling.

dette, der er laant fra „*Carpenter's Mental Physiolgy**): — En moder sidder og iattager sit barn, der leger ved vinduet. Pludselig ser hun vinduet (et af dem, der bevæger sig op og ned i karmen) falde ned over barnets ene haand med det resultat, at tre fingre knuses. Skræk og medfølelse lammer hendes viljekraft fuldstændig, saa hun ingen hjælp kan yde. En læge kommer strax tilstede. Efter at have forbundet barnets haand, vender denne sig til moderen, der fremdeles sidder paa samme sted som før, *jamrende sig og klagende over smerter i den ene haand.* Ved undersøgelse viser det sig, at tre fingre paa hendes haand (svarende til de samme fingre, som barnet havde faaet knust) er ophovnede og betændte, skjønt der strax før intet var i veien med dem. Efter 24 timers forløb blev de skaaret, og materie randt ud.

Kan man ønske sig noget bedre mirakel? Naar *det* er muligt, og man har mangfoldige lignende, vel bevidnede tilfælde, hvad er saa egentlig i denne verden *u*muligt eller *u*tænkeligt?

Eller hvad vil man sige til historien om Louisa Lateau, som de fleste læsere maaske kjender. Her maa man huske, at pigen undersøgtes paa det omhyggeligste af skeptiske læger, at al mulighed for bedrag eller feiltagelse var fjernet. Den unge belgiske bondepige havde lidt af en langvarig sygdom, af hvilken hun hurtig kom sig efter at have modtaget alterets sakramente. Dette gjorde øiensynligen et dybt indtryk paa hende og ledede hendes tanker til Jesu lidelse og død. Snart efter begyndte blod at flyde regelmæssig hver fredag fra et bestemt sted i hendes venstre side. Efter nogle maaneders forløb opstod der lignende blødende punkter paa hendes hænder og fødder svarende til Jesu naglegab. Ligeledes en kreds af mindre blødende punkter rundt panden — svarende til tornekronen. Fra samtlige steder flød der blod, ofte betydeligt, hver fredag, og kun hver fredag. Samtidig begyndte hun ogsaa at henfalde i en art *trance*, som hun selv beskrev saaledes, at hun pludselig følte sig i et hav af straalende lys, hvorfra der efterhaanden steg op skikkelser og scener. Efterhaanden spilledes saa (hver fredag) for hendes syn hele Jesu lidelseshistorie om igjen. Hun beskrev efter sin opvaagnen meget detaljeret alt, hun saa, romerske soldater, prester etc. Medens hun befandt sig i denne trance, var det af hendes bevægelser let til enhver tid at slutte sig til, hvilket punkt af historien hendes syner netop fremviste. Klokken 3 hver fredag eftermiddag strakte hun legemet ud i form af et

---

*) Den, der interesserer sig for en rationel og dygtig analyse af og oversigt over alle saadanne merkelige fænomener, indbefattet spiritisme og hypnotisme etc., vil med interesse og betydelig udbytte af klarhed og forstaaelse læse *Principles of Mental Physiology by William B. Carpenter.* Red

kors. „Trancen“ endte i næsten fuldstændig udmattelse med neppe mærkbar puls, svagt og sagte aandedræt og hele legemet i kold sved. Efter at denne sidste tilstand havde vedvaret i 10 minuter, kom hun hurtig til sig selv igjen, fuldstændig frisk.

Forfatteren minder os om, at vi daglig erfarer og er vidne til lignende materielle eller legemlige virkninger af sindsbevægelse og tanke. Rødmen af skam eller forlegenhed er jo ikke andet. En sindsbevægelse jager blodet til kinderne og farver dem røde. Hvem har ikke følt ansigtet brænde af vrede, eller hjertet stanse, ansigtet blive hvidt og legemet koldt af en eller anden sorg eller pludselig skuffelse? Og hvem har ikke følt hjertet banke af glæde? — Enhver ved dog, hvorledes sorg og lidelse kan pløie furer i ansigtet, optørre læberne og gjøre et ansigt gammelt længe før tiden. Hver læge kjender et venligt ords, et opmuntrende, lyst bliks betydning i sygeværelset.

Heftig sindsbevægelse kan foraarsage farlige forstyrrelser af fordøielsen og kan farve patientens ansigt gult. I min praxis har jeg mangen gang seet et sundt legeme visne som en blomst for solhede og tørke, naar *haab* er blevet sjælen negtet. Og jeg har seet kvinder og mænd, der har været syge deres hele liv, friskne fuldstændig til, takket være et kraftigt livsmotiv. Enhver ved jo, hvorledes legemets sygelighed, feil eller sundhed indvirker paa følelse eller tankegang. Lige sikkert er det, at vi fra sindet kan naa og indvirke paa legemet. Lad disse tos forbindelse være af hvad art den være vil, og lad dem særskilt være, hvad de vil, — det er lige saa sikkert, at vi ved ren aandelig anstrengelse, ved vilje, følelse og tænkning kan forme og indvirke paa vor legemlige organisme, som at denne paa sin side virker bestemmende paa sind og sjæl. Daarligt humør kan ofte være følgen af organisk sygdom, og pessimisme lettere helbredes ved piller og draaber end ved argumenter. Men en legemlig sygdom kan ogsaa være følgen af daarligt humør, daarlige tanker, slap vilje, usselt og svagt aandeligt liv og lade sig helbrede ved at rette paa dette. Et optimistisk sind er i harmoni med sundhedens og livets love og former materien og organismen til styrke og skjønhed.

Det er en bekjendt sag, at ansigtet efterhaanden tager form og udtryk af tanker og følelser. Vi har exempler paa, at et stygt ansigt er blevet forskjønnet ved et ædelt ført liv, og desværre end flere exempler paa, at et vakkert ansigt har faaet merker af sjælens demoralisation og karakterens tilgrumsning. Vort sjælelige liv er som en billedhugger, der hugger sit eget billede ind i ansigtet. Vi erkjender det alle. Thi hvem slutter sig ikke til et menneskes karakter fra dets ansigt? Men de fleste tror rigtignok, at ansigtstrækkene er uforanderlig givne og dermed karakteren bestemt. Det er ikke saa; karakteren kan ændres og dermed ændres

ogsaa ansigtsudtrykket. — Og saa er det overalt. Legeme og aand gaar sammen og er paa det nøieste forbundne; men vi eier frihed og magt til uafhængig af legemet at ændre den sidste og dermed efterhaanden ogsaa selve den legemlige organisation. Vi er ikke helt bundne af materien. Aand er ogsaa en magt, — en uafhængig magt i livet. Og den kan forme materien i sit eget billede.

Hænder det mindre ofte, at et enkelt ansigt betydelig forskjønnes ved, at livet selv løftes til et høiere niveau, saa er dette noget, som enhver kjender til, hvor vi istedetfor det enkelte individ i en enkelt generation har med nationer, racer og længere tidsrum at gjøre. Finere kultur, høiere aandsliv forfiner og adler ansigtstrækkene. Det er derfor vi i almindelighed finder vakrere ansigter blandt de klasser, der har havt den lettere adgang til dannelse og høiere liv, end blandt de klasser, hvor livet nødvendigvis er blevet ført paa et lavere niveau. Nationalkarakteren afspeiler sig jo overalt i ansigtstrækkene. Jo høiere kulturen stiger, og jo rankere og ædlere karakteren bliver, desto vakrere bliver ogsaa den menneskelige slegt.

Det er da ogsaa klart, at naar der er saa nær en forbindelse mellem legemlige og sjælelige tilstande og de sidste influerer paa de første, saa er der al grund til paa forhaand at antage, at mangen sygdom maa kunne helbredes eller hindres ved, at der først skabes en gunstig sjælelig tilstand hos patienten. I hvert fald maatte dette ofte kunne udgjøre en vigtig del af kuren. — Jeg har selv, siger forfatteren videre, i en aarrække prøvet denne kurmetode, dels (for enkelte sygdommes vedkommende) alene og dels i forbindelse med vanlig medicinsk behandling. Og udfaldet har ofte været forbausende heldigt.

Som man kunde tænke sig, er det særlig overfor nervøse sygdomme eller sindssygdomme, at denne kur (benyttet alene) har vist sig heldig.

„En patient var hysterisk, eied intet herredømme over sine følelser, hvoraf følgen var en art galskab. Hun havde ligget tilsengs i lang tid. Jeg undersøgte omhyggelig hendes legeme i alle retninger og fandt, at der ingen organisk feil eller sygdom var tilstede. Jeg bød hende da staa op og sidde oppe 5 minuter hver dag. Hun indvendte, at det var hende umuligt at staa. Hun blev da løftet hen paa en stol. Imidlertid fik jeg hende interesseret i et lidet blindt barn og overtalt til at læse for barnet for at tage sig lidt af dets opdragelse. Det var al den medicin og lægebehandling, hun trængte. Den klagende, egoistiske, hysteriske kvinde, helt optaget af sin egen sygelighed, forvandledes som ved trylleri til en hjælpsom, moderlig kvinde. Snart vilde hun ikke længer lade barnet komme til sig, men gik til det. Og var snart fuldstændig helbredet.

En anden patient var anæmisk. Hun led af søvnløshed og havde sat store mængder af opium tillivs, uden at det længer hjalp. Fordøielsen var i ustand. Hun saa syner og hørte røster og trued med at tage sit

eget liv. Var ligeglad med alt. Jeg satte hende først til at læse matematik femten minuter hver morgen, og fik hende saa til at læse høit for en gammel dame. Jeg lod hende ogsaa gaa ud og paalagde hende at fortælle dagen efter, hvad hun havde seet. Massage blev ogsaa benyttet, og for at skaffe hende søvn de tre første nætter maatte jeg hypnotisere hende (siden sov hun uden vanskelighed). Kuren ændredes af og til i detaljer, men altid med det maal for øie at give hende følelsen af at kunne gjøre noget for andre og blive et nyttigt medlem af samfundet og derved bibringe hende selvtillid. Efter tre maaneders forløb var hun aldeles helbredet, frisk og lykkelig.

En femtenaarig pige led af hysteri i intens grad. Legemets muskler var i stadig skjælven, ansigtet blegt, øinene unaturlig lysende, talen hurtig og noget usammenhængende. Graad og latter vexlede uafladelig uden ringeste aarsag. Hun talte i sterke overdrivelser og løi om sin egen sygdom. Saaledes begyndte hun ved en leilighed at spytte blod. Jeg fandt, at hun havde stukket tandkjødet med en knappenaal for saaledes at skræmme sine forældre. En anden gang paastod hun sig at være totalt blind, o. s. v. i det uendelige. Medicin og elektricitet var blevet anvendt uden held. Jeg benytted først hypnotisme et par gange for at tilveiebringe nogenlunde ro og ligevegt i systemet. Derefter blev der anvendt en „sjælelig“ kur, en formelig opdragelse og udvikling af hendes aand. Og inden ret længe havde vi en frisk, rolig og dygtig pige for os. — En søster af denne pige var paa vei til samme sygdom; men en præventiv aandskur redded hende, tror jeg.

En patient klagede over søvnløshed og træthed, og især over, at han ikke kunde spise andet end supper. Fast føde kunde han ikke fordøie, sagde han, og den gav ham de forfærdeligste smerter. Jeg fandt hans fordøielsessystem i god orden og helbredede ham dels ved ad hypnotisk vei at faa ham til at spise og dels ved at anordne en passende og styrkende diæt. Slige patienter skades efter min overbevisning ofte ved at sættes paa altfor svag og begrænset diæt.

Der gives i det hele, har jeg fundet, en hel række besynderlige sindstilstande hos menneskene. Saaledes har jeg havt flere patienter, der har ment sig at være besatte af onde aander. Andre er bange for at gaa tvers over en aaben plads. Det lader sig alt, saavelsom mørkerædhed, helbrede ved aandelig kur eller disciplin.

Nylig havde jeg en patient, der ikke havde været paa sine ben paa tolv aar. Han havde været med i et jernbaneuheld og blev bragt hjem med benene lamme og ubrugelige. Da ryggen var blevet skadet, mente lægen, at aarsagen til benenes lammelse laa her, og ansaa dem for at være

uhelbredelige. Benene visned hen, formodentlig fordi de ikke blev benyttede. Ved undersøgelse fandt jeg organismen vistnok svækket, men i fuldstændig orden. Jeg bød manden staa op. Han forsøgte, men kunde ikke. Jeg anvendte da en sterk elektrisk strøm paa benene. Den brændte ham noget, og manden sprang op og tog flere skridt. Han blev snart helbredet.

Værd at mindes er det ogsaa, at der er mange sygdomme og nervøse uregelmæssigheder, der ofte ytrer sig under form af langt alvorligere organiske sygdomme med saa slaaende en lighed, at blot en omhyggelig undersøgelse kan skille den falske fra den sande sygdom. Det er derfor sandsynligt, at mangt et mirakel og mangen underkur, hvor troværdige vidner fortæller om pludselig helbredelse af alvorlige og dybtsiddende organiske sygdomme, kan forklares paa denne vis. Sygdommen har i virkeligheden været af nervøs art.

At der er noget i haandspaalæggelse, derom er der heller ingen tvil. Jeg har selv for tiden en patient, der ofte lider af intense mavesmerter. Ved at lægge haanden over den smertefulde del, forsvinder smerterne strax.

Naar derimod de saakaldte magnetiske belter, ringe o. l. virkelig ofte helbreder syge, saa er det her ikke magnetisme eller elektricitet, der gjør det; thi af disse har de gjerne intet, men tro og indbildning, — aandskræfter med andre ord. Jeg havde saaledes engang en patient, der led af nervesmerter. Han var tidligere blevet helbredet ved at benytte magnetiseret papir, der lagdes paa bryst og ryg. Jeg gav ham medhold og lovede at bringe ham saadant papir, som jeg selv havde magnetiseret og som var saa sterkt, at han vilde føle strømmen igjennem sit legeme ganske tydelig. Næste dag bragte jeg ham to stykker trækpapir, netop indkjøbt og aldrig rørt af mig. Han hang dem paa, og nervesmerterne forsvandt. Strømmen var saa sterk, at den brændte skindet slig, at han ikke kunde beholde dem paa mere end en time, fortalte han.

En professor i medicin ved et af vore universiteter udtalte ønske om at undersøge en vis medicins virkninger paa et friskt legeme. Han lod derfor samtlige studenter prøve medicinen, som de troede, men i stedet gav han dem blot melkesukker. Næste dag kom studenterne med hver sin liste over alle de vidunderlige symptomer, medicinen havde frembragt, og fik til gjengjæld et foredrag over indbildningens magt i lægekunsten.

Selv helbredede jeg en patient, der led af haardnakket søvnløshed, hvorimod opium havde vist sig magtesløs, ved at give ham nogle piller lavet af stivelse.

Og selv blev jeg ogsaa engang helbredet af tandpine paa en høist original maade. Det var i mine studenterdage. Jeg led en aften af en rasende tandpine og var bestemt paa blive den kvit, koste hvad det vilde.

Da intet andet hjalp, greb jeg efter en flaske kloroform og hældte efter at have lagt mig paa sengen en god del paa mit lommetørklæde og lagde saa dette over næsen. Jeg havde før benyttet lommetørklædet med kloroform til at gnide udenpaa kinden, og lugten deraf sad endnu i det. Jeg søvned strax med lindrede smerter og vaagned næste morgen helbredet af min tandpine, takket være, — hvad mit ansigt tilfulde vidnede om, — en flaske blæk! I hastværket havde jeg faaet fat paa en blækflaske istedetfor kloroformflasken, og blækket virkede som kloroform.

Min erfaring hidtil med aandelige helbredelsesmetoder gaar ud paa, at de er af væsentlig nytte i alleslags tilfælder af nevrose, dernæst kan de ogsaa ofte bortskaffe organiske sygdommes akute symptomer, rette skadelige livsvaner og sindstilstande og kanske allermest vise sig nyttige i den præventive lægekunst. Jeg tror, at mere sygdom kan forhindres ved aandelig retledning og udvikling i ungdomsaarene, end der senere kan helbredes ved nogen kurmetode eller ved alle kurmetoder tilsammen.

Jesu ukjendte liv.

(Efter *dr. theol. E. E. Hale* i „*North Am. Rev.*“).

En russer, Nikolas Notovitch, har nylig paa fransk udgivet en bog under titlen „*Jesu Kristi ukjendte liv*“. Bogen har vakt betydelig opsigt, og dr. Hale gjør den i den her refererede artikel til gjenstand for en kort omtale.

For en menneskealder siden, siger artiklens forfatter, var det en almindelig talemaade, at ingen tysk teolog var vel inde paa sin løbebane, før han havde udgivet et „Jesu liv“. Men de arbeidede alle udelukkende med det i vore fire evangelier indeholdte materiale, og, som en af vore egne geistlige udtrykte sig, der var ikke videre sandsynlighed for, at nogen af dem vilde forbedre originalen. Men saa kom Renan med sin paastand om at have fundet et „femte evangelium“ i Jødelands landskaber og natur og med sin evne til at faa millioner, som aldrig havde villet læse „Jesu liv“ efter de fire gamle evangelier, til at læse og beundre det i det nye. Det

---

*) *La Vie Inconnue de Jésus-Christ. — Par Nicholas Notovitch. — Paul Ollendorf, Editeur. — Paris,* 1894.

gav naturligvis en ny impuls til frembringelsen af Jesusbiografier. Og de er komne i mængdevis. Men alle bearbeidede blot nu det saaledes tilveiebragte materiale. Nye kildeskrifter kunde ingen paaberaabe sig, før *Nikolas Notovitch* iaar kommer med paastand om at have opdaget et „sjette evangelium", efter hvilket han her skriver et absolut nyt og originalt „Jesu liv". Intet under, at hans bog har vakt opsigt, og at denne er blevet mangedoblet ved den historie om det sjette evangeliums opdagelse og fremkomst, som en tid har cirkuleret og pirret interesserede kredses appetit paa det kommende verk.

Hr. Notovitch paastaar at have fundet sit „sjette evangelium" i form af gamle originaldokumenter, der strax efter Jesu død blev bragt til Indien, og som vidner om en af Jesus til dette land foretagen trettenaarig reise. Opdagelsen gjordes i et noget mystisk kloster i *Thibet.*

Hr. Notovitch benævner sig selv meget beskedent blot „udgiver" og „redaktør" af dette „Jesu ukjendte liv"; men vi kan lige saa godt strax sætte hans beskedenhed tilside og ligefrem kalde ham dets forfatter eller digter.

Han reiste, fortæller han, i 1877—78 gjennem Kaukasien, Centralasien, Persien og Indien. Uden nogensomhelst plan og uden maal eller med, siger han selv; men læseren vil her mindes, at czaren er meget interesseret i russiske lærdes og forskeres reiser i de dele af verden; han maa jo forberede sig for krigstilfælde, medens der endnu er fred. Paa denne planløse reise kom da hr. Notovitch til Punjab og besøgte Lahore, hvorfra han drog videre til Kashmir-dalen og Ladah. Derfra var det hans hensigt at vende tilbage til Rusland med handelskaravanerne over Turkestan. Den planløse reise synes dog næsten at have været under forsynets styrelse; thi senere opdagede hr. Notovitch, at han havde fulgt netop den samme rute, som verdens frelser fulgte mellem aarene 13 og 26.

Hr. Notovitch havde paa sine reiser for skik at besøge buddhistiske klostre. En dag kom en abbed eller „overlama" i konversationens løb til at nævne, at der i Lassa findes ældgamle dokumenter angaaende Jesu Kristi liv, og at kopier af disse skrifter opbevares i flere af de store buddhistiske klostre.

Den russiske reisende bestemte sig da til at drage lige til Lassa for at undersøge sagen. Til Lassa kom han dog ikke; men tog paa veien ind i klostret Himnis, (som jeg ikke kan finde paa min fortegnelse over buddhistiske klostre i de egne). Her fik han af overlamaen vide, at klostret var den lykkelige eier af en kopi af Lassadokumenterne. Hr. Notovitch var imidlertid bange for at gjøre sig mistænkelig ved at synes altfor

ængstelig efter oplysninger om disse. Han drog derfor foreløbig videre; men var saa uheldig at falde af hesten og brække et ben, hvorved han maatte søge og naturligvis fandt gjestfrihed og pleie i Himnis-klostret. Under sit ophold her ledede han saa samtalen hen paa dokumenterne, og snart bragte overlamaen ind i sygeværelset to indbundne bøger, der var gule af ælde. Det viste sig, at de var „*Issas* liv“. Issa er dette indiske evangeliums navn for Jesus. Og nu læste og oversatte abbeden fra dette kostelige dokument, medens den syge omhyggelig noterede alt i sin notitsbog. Disse notitser er det, som nu udgjør den væsentlige del af den nye bog, — et fuldstændig nyt (sjette) evangelium. Heldigvis for læserne viste det sig, at de gamle hinduer har delt og affattet dette evangelium i kapitler og vers, der fuldstændig ligner dem, hvori Stephanus saa meget senere inddelte vor egen bibel!

Her skulde vi da altsaa have forklaringen paa de mange slaaende ligheder mellem kristendommen og buddhismen, de mange af Jesu ord, der lyder som buddhistisk ekko, og her skulde vi komme kristendommens kjerne og Jesu aand nærmere end i vore egne fire evangelier. Dokumenterne skulde løse det mest eggende problem i religionshistorien og kaste et væld af lys over vor kristendom. Her skulde vi ogsaa faa Jesus i orientalsk belysning. Kun skade, at de gamle dokumenters hele aandsatmosfære og idékreds er langt mere fransk-russisk end orientalsk.

Lighederne mellem kristendommen og buddhismen har egget mænds nysgjerrighed, lige siden Vasco da Gama først landede i Indien. Ja, selv endnu tidligere havde den katolske roman om Barlaam og Josafat indført Buddha og hans bedrifter til de uskyldige læsere i europæiske klostre. Den var kanske middelalderens mest populære roman før Amadis's tid. Josafat var blot en tilfældig forvanskning af ordet Bodisat, — som betyder en aabenbaring eller manifestation af Buddha, — hvilket er en sørgelig misforstaaelse, da nemlig den katolske kirke har gjort Buddha til en kristen helgen, under dette forvanskede navn — St. Josafat. Bedre havde det været, om navnet var blevet stavet rigtig, saa vi i vor kristelige helgenkalender havde havt *Hellig Buddha**). Læseren vil i Hellig Josafats latinske „liv“ finde de fleste af de vakre buddhistiske sagn og legender, hvormed i vor tid Sir Edwin Arnold har gjort den læsende almenhed bekjendt i sit digt „Asiens lys“.

Da Xavier og hans ledsagere kom til Ceylon, blev de strax slagne af

---

*) I den af Sixtus V autoriserede kalender er den 27de november viet „de hellige mænd Barlaam og Josafat (Buddha) af Indien, hvis vidunderlige handlinger St. Johannes af Damaskus har skildret.“

ligheden mellem de buddhistiske og deres egne katolske *ceremonier**). Jesuiterne var kloge. „*All rigth*“, — sagde de, „Eders religion er ogsaa vor. Vi er af samme religion. Kun at *vi* er kommet længere og høiere i den; kjender den bedre. Vi er af en høiere grad i presteskabet.“ De overholdt alle buddhistiske faster og en del flere. De benyttede de indfødte presters straalende dragter, men gjorde sine endnu gildere, — saa de buddhistiske prester tilsidst fandt sig i forholdet og lærte at se op til de katolske missionærer ikke som en ny og fiendtlig religions repræsentanter, men som deres egen religions yppersteprester, som bringere af et buddhismen tilhørende, men hidtil paa øen ukjendt høiere evangelium. Og følgen blev, at missionærerne maatte døbe de tilstrømmende tusener med brandsprøiter for at række dem alle.

Lige fra den tid til vore dage er der blevet gjort det ene forsøg efter det andet paa at forklare disse aldeles slaaende lighedspunkter. Eftersom et saadant forsøgs ophavsmand har været en discipel af „Asiens lys“ eller af „Europas lys“, har da forklaringen gjerne gaaet i retning af at gjøre den ene eller anden af disse til sin rivals efterligner. De katolske teologer blev kvit (?) vanskelighederne ved at lade St. Thomas tage med sig til Indien en hel del ceremonier, som St. Thomas aldrig havde seet, idet de først efter hans tid vandt indpas i kirken. Andre kritikere har ment, at Buddha havde disciple i Jødeland paa Jesu tid. Det figentræ, hvorunder Natanael sad, har man gjættet skulde betyde Buddhas hellige bodhi-træ, — og den tilfældighed, at *moderne* engelskmænd i Indien kalder bodtræet et figentræ, hvad det ikke er, har naturligvis yderligere „bevist“ denne gjætnings rigtighed. Ligeledes skal det have været buddhismen, som Jesus forbandede, da han forbandet figentræet, idet ogsaa den første blot skal have deilige blade, men ingen frugt.

I den sidste menneskealder, siden Østen og Vesten ved telegrafen og dampens hjælp blev gjenboere, har de lærde paany kastet sig over det eggende problem. Schopenhauer var meget nysgjerrig angaaende sagen, men dristede sig ikke til at foretage nogen gjætning. Rudolf Seydel har undersøgt det hele felt med stor omhu, og den nysgjerrige henvises til hans verk.

Det er da over denne sag, som hr. Notovitch's dokumenter skulde kaste lys, eller det er rettere sagt dette emne, som hans bog behandler.

---

*) Et exempel, der illustrerer hvor forsigtig man maa være med at tolke ligheder mellem de store religioner som efterligning; thi ingen vil vel holde paa, at den katolske kirke i middelalderen stod i forbindelse med buddhisterne og i sit gradvist opvoxede ceremoniel kopierte særlig den buddhistiske kirke paa Ceylon. Lighederne forklares ofte tilstrækkelig ved, at menneskenaturen overalt er den samme og derfor overalt udvikler sig mere og mere i samme retning og mod samme maal.

Men hr. Notovitch er lykkelig og herlig uvidende om alt det arbeide, som allerede er blevet ofret spørgsmaalet. Han vandrer sine egne veie. Og hvorfor skulde han ikke det, naar han i Himis-klostret var saa heldig at finde hidtil ukjendte dokumenter og det intet mindre end beviser i sort paa hvidt for, at Jesus i 13 aar opholdt sig Indien og studerede buddhismen?

Med disse for den religiøse verden epokegjørende notiser skyndte da hr. Notovitch sig ad de hurtigste veie til Bombay. Imidlertid glemte han snart sagen, — og et dokument, som han maatte vide vilde interessere den hele kristenhed mere end et hvilketsomhelst andet stykke papir, blev liggende unyttet i hans notisbog. Først da han omsider kom tilbage til Rusland, huskede han atter paa det og viste det til metropolitanen i Kiew. Denne mente, at det var af største vigtighed; men gav vink om, at dets offentliggjørelse ikke ønskedes, og at censuren vilde beskytte czarens børn mod dets læsning. Selvfølgelig blev det derfor fremdeles liggende i hr. Notovitch's notisbog. En tid senere var han i Rom og viste det til en kardinal. Denne sagde, at det ingen betydning havde og blot vilde skaffe udgiverne fiender og forfølgelse. Kardinalen vilde dog gjerne kjøbe notiserne; men hr. Notovitch negtede naturligvis at sælge dem. Senere viste han dem til Jules Simon, som gav ham det raad at gaa til Renan med dem. Renan var interesseret og tilbød sig at forfatte en rapport angaaende opdagelsen til videnskabsakademiet. „Men," siger hr. Notovitch, „jeg forudsaa, at paa den vis vilde jeg blot faa æren af at have *fundet* dokumentet, medens den store forfatter af „Jesu liv" vilde høste offentliggjørelsens og den kritiske behandlings hele ry." Hr. Notovitch ventede derfor med sine notiser, og ventede, indtil Renan døde. Da var tiden kommen og marken klar, og allerede sidste høst begyndte vi at høre rygter om det store fund ledsaget af disse meget reelt udseende smaatræk. Læserne vil dog forstaa, at forfatteren selv neppe venter, at vi skal tro hans fortælling om dokumentets opdagelse. Det er en Jules Verne'sk roman paa det religionshistoriske omraade. Temaet er interessant nok, og den Jules Verne'ske sætning ikke ueffen; men man maa beklage, at, naar dette skulde gjøres, det da ikke blev bedre gjort. Vi burde her have havt Jesus fra buddhistisk standpunkt, kristendommen, saaledes som en lærd buddhist maa betragte den, Indiens aand spillende hen over den gamle velkjendte historie og legende med fantastiske lys og skygger over de fire evangeliers blade. En buddhistisk lærd burde have givet os en slig bog. Hr. Notovitch's „sjette evangelium" bærer altfor slaaende vidnesbyrd om, at dets udgiver er russer og halv franskmand. Det er ikke en indisk, en orientalsk eller buddhistisk Jesus og kristendom, vi her faar, men en russisk-fransk. Og

dog er det umuligt at læse bogen uden med interesse. Den er godt sammensat. Forfatteren har med stor dristighed ladet vore fire evangelier helt ude af betragtning og har lavet en helt ny historie.

Det sterkt mytiske dokument skal ifølge udgiveren være meget gammelt. Det er forfattet i Palæstina strax efter Jesu død og derfra bragt til Indien.

Her er et par uddrag af hr. Notovitch's dokument:

„. . . . I denne elendighed mindedes folket sin Gud. De bad ham om naade og tilgivelse. Og vor Fader hørte i sin uendelige barmhjertighed deres bønner.

Paa denne tid kom det øieblik, som den alkjærlige dommer havde valgt til at inkarnere sig selv i et menneske.

Og den Evige Aand, der befandt sig i en tilstand af absolut hvile og høieste salighed, vaagnede og skilte sig for en tid fra det Evige Væsen,

for at den ved at tage menneskelig form maatte kunne vise menneskene veien til at blive ét med guddommen og opnaa evig salighed.

Strax efter fødtes et vidunderligt barn i Israels land. Gud selv talte gjennem barnets mund om legemlig lidelse og sjælsstorhed.

Det guddommelige barn, som de gav navnet Issa . . .

Folk kom fra alle kanter for at høre ham, og al Israel enedes om, at den Evige Aand boede i dette barn.

Da Issa var 13 aar gammel, . . .

forlod han i hemmelighed sine forældres hus og Jerusalem og drog med kjøbmændene afsted i retning af Sindh for at fuldkommes i Guds ord og studere den store Buddhas love.

(Nyt kapitel).

I sit fjortende aar kom Issa, Guds velsignede, til denne side af Sindh og nedsatte sig blandt aryerne i det land, som Herren elsker.

. . . . Han drog (omsider) til Djaggernat i landet Orsis, hvor Viassa-Krishnas dødelige levninger hviler. Her modtog Brahmas hvide prester ham med glæde . . . . ."

Snart kommer han dog i ordklammeri med brahminerne angaaende kastevæsenet og Vishnus, Sivas og andre guders inkarnation. Han negter det sidste og forsvarer Guds énhed, samtidig som han optræder saa radikalt overfor kastevæsenet, at presterne beslutter hans død. Denne undgaar han dog ved flugt til Gantamides's land, hvor han lærer Pali-sproget og studerer *sutras*. Han prædiker blandt Zoroasters disciple og forbyder dem at tilbede solen. Magerne bliver da ogsaa opbragte og fører ham alene ud paa øde veie, hvor de haaber, de vilde dyr vil gjøre det af med ham. Men han undkommer og naar nu efter 13 aars forløb tilbage til Jødeland, hvor han under stor tilslutning forkynder sin lære. Jødernes øverste er i almindelighed paa hans side, medens Pilatus er hans bitre modstander. Efter 3 aars forløb stilles han for retten mellem to røvere som anklaget for at opmuntre folket til oprør og for at ville gjøre sig til

dets konge. Underhandlingerne mellem Issa og Pilatus er helt russiske; den førstes ord faar en til at tænke paa, hvad en samvittighedsfuld russer maatte kunne tænkes at sige i en slig stilling overfor den hvide czar.

Han dømmes og korsfæstes mellem de to røvere.

„Han taber bevidstheden, og denne retfærdige sjæl løsriver sig fra legemet for at forsvinde i guddommen.

Saaledes ender den jordiske tilværelse af denne reflex af den Evige Aand i menneskelig skikkelse, — en mand, der havde frelst syndere og baaret saa mange lidelser.“

Pilatus lader saa disciplene begrave legemet, men da han tre dage efter finder graven omringet af tilbedende skarer, lader han liget flytte og begrave i hemmelighed andetsteds. Da disciplene finder graven tom, udspredes det rygte, at Gud havde sendt sine engle for at bære liget bort. Disciplene forlader da Israel og spredes blandt hedningerne, der efterhaanden omvendes og priser „den alvise hersker, kongernes konge, hvis hjerte er fuldt af uendelig medlidenhed.“

Organismens kamp mod mikroberne.

(Efter prof. *Ch. Richet* i „*Revue Scientifique*“).

Pasteurs opdagelse af bakterierne har forlængst fremkaldt en omvæltning i lægevidenskaben saavel som i læren om det organiske liv. For tiden er forskningen særlig sysselsat med at finde en forklaring paa organismernes evne til at værge sig mod disse paatrængende snyltegjester.

Den ledende grundtanke, som førte Pasteur til alle hans store opdagelser, var: *Under normale omstændigheder findes der ingen saadanne snyltegjester i det levende væsen.* I et hermetisk lukket kar kan en organisk vædske holde sig uforandret i det uendelige, selv om den er vel skikket til at nære mikrober; følgelig skulde man kunne gaa ud fra, at organiske væv og vædsker i normal tilstand er fri for mikrober.

Dette synes imidlertid at være en noget for absolut slutning. Thi mikrober og mikrobe-spirer findes der overalt i luft og vand; Seinen indeholder 200,000 slige smaakryb pr. liter. Antages det, at et menneske nyder 2 liter vand og indaander 20 kubikmeter luft i døgnet, maa man forudsætte, at der i samme tidsrum slipper omtrent en million mikrober og mikrobespirer ind i et menneskes aandedræts- og fordøielsesorganer — altsaa under ganske almindelige omstændigheder, uden at der er tale om nogensomhelst „smitte“.

Følgelig maa man forudsætte, at organismen under normale vilkaar forsvarer sig med held mod de indtrængende snyltegjester.

Organismens første forsvarslinie er huden; saalænge den er hel og ikke har saar, kan mikrober ikke trænge igjennem.

Derimod er luftveienes og fordøielseskanalens slimhinder kun et daarligt værn mod mikroberne. Undersøgelser har godtgjort, at de vædsker, der udsondres i fordøielseskanalen, ingenlunde forhindrer mikrober fra at yngle hvorsomhelst langs indvoldenes indre overflade. Rigtignok maa de skadelige snyltegjester, der er ømtaaligere overfor mavens syrer, bukke under, saa blot de mere haardføre og uskadelige faar leve videre. Indvoldshuden er ikke tyk og tæt nok til at hindre en snyltegjest fra at trænge gjennem og ind i selve kropsvævet.

Endnu slettere forsvar danner aandedrætsorganernes slimhud. Heldigvis er der forholdsvis faa skadelige mikrober i luften. Men den luft, der udaandes af mund og næse, er næsten renset for mikrober, saa alle de skadelige eller uskadelige smaavæsener, der fulgte med ved indaandningen, maa være afsat paa luftveienes indre overflade.

Sikkert er det, at selve organismen ofte ansættes af mikroberne. Det er dens egen seirrige kamp mod dem, der betegner sundhed og normal tilstand.

Af den million mikrober, der i døgnets løb kommer i berøring med organismens slimhinder, er visselig neppe en tusende del „skadelige“. Dette vil sige, at organismen gjør det af med mindst tusen snyltegjester for hver, som den ikke faar bugt med. En „skadelig“ mikrobe betyder derfor en mikrobe, som modstaar den høiere organismes modstandsevne og kan fortsætte sit liv paa organismens bekostning. „Uskadelige“ mikrober er de, som selv gaar under ved at forsøge sig som snyltegjester hos en høiere organisme. Det er en af livets store love, at det levende væsen skaffer sig af med næsten alle de snyltegjester, der forsøger angreb. Saasnart døden er indtruffen, faar derimod mikroberne frit spil; de, som var „uskadelige“ for den levende organisme, slaar sig strax op, hvor de træffer et dødt legeme, og hærjer paa det lysteligste i form af „forraadnelse“ og „gjæring“.

Lægevidenskaben har kastet sig over undersøgelser af legemets kamp mod de „skadelige“ mikrober — sygdomsspirerne. Igrunden er den kamp, der føres mod de „uskadelige“ mikrober og ender med disses undergang, ulige betydningsfulderere; thi den betyder seir og sundhed. Denne kamp fortjener nærmere iagttagelse.

For at forstaa, hvad der foregaar, er det praktisk først at se paa den modtagelse, der beredes ethvilketsomhelst fremmed legeme, som trænger

ind gjennem huden og truer organismens integritet. Lad os forudsætte, at det hverken er en snyltegjest eller et legeme, hvis kemiske egenskaber hidser og brænder det organiske væv. Æren for at have gjort disse fænomener til gjenstand for videnskabeligt studium tilkommer E. Metchnikoff. Allerede for et par menneskealdre siden havde man iagttaget, hvorledes encellede gele-agtige infusorier, de saakaldte amøber, naar de kommer i berøring med et fremmed legeme, svøber sig tæt omkring dette med lange kropsforlængelser, som dannes for anledningen, samt endelig slipper taget, hvis der ikke er næringsstof at suge ud deraf. Disse lave dyreformer, som ingen fordøielseskanaler har, ernærer sig saaledes ved at sluge med hele kroppen; de fortærer gjerne mikrober. Denne ernæringsmaade har Metchnikoff benævnt „fagocytose", og den foregaar i stor udstrækning indeni de høirestaaende organismer, hvor der forefindes en utallig mængde „fagocyter" med evne til at svøbe sig omkring og fortære mikrober. Om man nemlig bringer et overfor organismen uvirksomt pulver ind under huden, overfaldes det strax af de hvide blodlegemer (leukocyterne), som svøber sig om de enkelte pulver-korn og søger at fortære dem eller ialfald slæbe dem bort til legemets indre væv for der at fuldføre absorptionen og saaledes nære sig af det fremmede stof. Denne form for „fagocytosen" ledsages af et interessant fænomen (paavist af Cohnheim i 1867), den saakaldte „diapedese".

Diapedesen er et af de kraftigste forsvarsmidler, organismen har til sin raadighed mod mikroberne. Sprøites der en bakterierig vædske ind under huden, vil der paa vedkommende sted danne sig en klump af hvide blodlegemer, som her træder ud af blodet og trænger ind i selve kropsvævet. Dette foregaar efter følgende regel: Først udvides blodkarrene, og blodstrømmen flyder raskere; dernæst sagtner blodstrømmen paa grund af trykkets aftagen i de udvidede aarer, og leukocyterne bundfældes eller afsættes som et lag langs efter væggene. Saa begynder disse leykocyter ved udløbere af sin encellede amøbeagtige kropsmasse at bore sig snigende igjennem aarevæggene; naar dette er fuldført, samler de sig til en „materie"-klump udenfor aaren i selve kropsvævet paa det angrebne punkt. Denne leuocyt-udvandring er det, man pleier at kalde „betændelse". Blodets leukocyter danner en staaende hær, der, strax organismen angribes af skadelige bakterier, stimler sammen og rykker ud til kamp. Kampen bestaar i, at de amøbeagtige leukocyter svøber sig omkring hver sin mikrobe og suger den i sig.

Ikke alle mikrober lokker leukocyterne til kamp. Kun enkelte af disse snyltegjester formaar at fremkalde betændelse; disse kaldes „pyogene" mikrober. Deres evne til at sætte fart i leukocyterne beror formodentlig

paa kemiske egenskaber. Man kan ikke altid paavise pyogene mikrober i den ved betændelse fremkaldte materiemasse; terpentin, der selv er antiseptisk (mikrobedræbende), volder betændelse, hvis det indsprøites under huden — det lokker leukocyten til.

Vi stanser saaledes foran den forbausende kjendsgjerning, at der i de høiere levende væseners blod lever encellede væsener, uafhængige af nervesystemet, idet de svømmer frit omkring i blodvædsken. Disse smaavæsener, som man kunde kalde *blodets normale snyltegjester*, er udstyret med en merkværdig følsomhed overfor kemiske paavirkninger. Saasnart en kemisk virkende substans kommer ind i organismen og fremkalder en lokal excitation, styrter leukocyternes hele hær sig didhen; og da det særlig er de ved mikrobevirksomhed opstaaede stoffe, der hidser leukocyternes kemiske følsomhed, synes det at være leukocyternes væsentlige bestemmelse at udrydde mikrober.

Denne kemiske følsomhed hos de hvide blodlegemer kan ogsaa paavises at medvirke ved fordøielsen af fede sager. Leukocyterne stimler nemlig ind i fordøielseskanalen og svøber sig om fedtpartiklerne i den mad, som fordøies, trækker sig saa atter tilbage til lymfekarrene og derfra over i blodet, som saaledes forsynes med fedt.

Ved experimenter er det godtgjort, at strax man har ført bakterier ind i organismen, forsvinder leukocyterne fra blodet; paa 15 minuter er 80 pct. borte. Regnes der 5 liter blod paa et voxent menneske, kan mængden af leukocyter anslaaes til 75,000 millioner; følgelig er det en hær paa mindst 50,000 millioner leukocyter, der rykker i marken for at foranstalte *fagocytose*-blodbad paa de angribende bakterier.

Hvor bliver der saa af leukocyterne, naar de har fortæret mikroberne? Dette er endnu et uløst spørgsmaal. Enkelte forskere mener, at de tyr tilbage til lymfe-organerne (milt og lever), hvor de saa selv fortæres; men herom raader der stor uenighed.

Organismens kraftigste forsvar mod indtrængende mikrober bestaar saaledes i *fagocytosen* og *diapedesen*, udført af de hvide blodlegemer eller *leukocyterne*. Fagocytosen synes endog at kunne ske ved andre celler i organismen.

Men dette forsvar strækker ikke altid til. Leukocyterne er ikke istand til at beseire de angribende bestandig.

Derimod har organismen et forsvarsmiddel i den omstændighed, at *selve blodvædsken* dræber bakterier eller ialfald er yderst slet skikket for bakteriers trivsel. Bringer man bakterier ind i frisk blodvædske, forsvinder de meget hurtig.

Dette bakterie-fiendskab ophører, saasnart blodet ophedes til 55^0.

Følgelig kan det ikke være blodvædskens alkaliske karakter og heller ikke den bratte overgang i omgivelsernes natur, der virker fordærvelig paa bakterierne. Snarere er det tilstedeværelsen af et æggehvidestof, der gaar tilgrunde ved 55^0 varme.

Det er ikke bare blodvædsken, som er bakteriedræbende, men de fleste organiske vædsker deler denne egenskab, saaledes melk, æggehvide, spyt, mavesaft, galde, urin o. s. v. vel at merke: i *frisk* tilstand.

Kjendskabet hertil har givet anledning til en mængde forsøg paa forklaring af en bestemt organismes *immunitet* eller uimodtagelighed for smitte. Denne antages nemlig at maatte bero paa bakteriedræbende egenskaber hos vedkommende væsens blod. Men til dato har udbyttet af disse forsøg været meget ujevnt og er lidet at bygge paa for lægevidenskaben; for den almindelige videnskab om organisk liv (biologien) er det dog af betydning, at man nu ved, at 1) blodet indeholder substanser, der bevarer organismen mod smitte, og at 2) overførelse af saadant blod til væsener, der ellers er angribelige, beskytter mod smitte til en vis grad. Saa meget er nemlig bragt paa det rene.

Imidlertid er der endnu saa mange aabne spørgsmaal, hvor der er tale om immunitet, at enkelte endog betviler hele læren om blodvædskens evne til at dræbe bakterier og nøier sig med at hævde dens evne til at svække deres livs- og formerelseskraft. Men netop dette sidste bestrides af andre forskere.

Da saaledes hverken fagocytose-læren eller teorien om blodets bakteriefiendskab strækker til for at forklare det fænomen, man benævner immunitet, er det muligens størst rimelighed for, at man kommer sandheden nærmere ved at udvikle Pasteurs teori om, at man *bør skjelne mellem selve mikroben og de kemiske stoffe, som den frembringer.*

Det synes nemlig, som om mikrobens giftige virkning beror paa de stoffe, som den udsondrer. Altsaa er det egentlig ikke mikroben, men dens sekret, man bør værge organismen imod. Dette er ialfald paavist for stivkrampe-bakteriens vedkommende.

Men hele denne side af mikrobe-læren er endnu for usikker til, at der kan gives en almenfattelig og samtidig fuldt korrekt fremstilling deraf.

Fremtidskvinden og dagens mand.

(Efter *Ouida**) og *Sarah Grand* i „*North Amer. Review*“).

I det amerikanske tidsskrift „*North Amer. Review*“ føres der for tiden en heftig diskussion om kvindesagen, fremtidens kvinde og vore dages mand, som han sees fra den „moderne“ kvindes standpunkt. Diskussionen føres fra begge sider af kvinder, — af to engelske forfatterinder, *Ouida* og *Sarah Grand**).

Diskussionen bringer lidet eller intet nyt og føres fra begge sider paa en saa overdreven og excentrisk maade, at den bliver mere fornøielig end alvorlig. Her skal blot gjengives en del uddrag, der kan have sin interesse.

Ouida skriver om „fremtidens kvinder“:

Hun fortæller først de moderne kvinder, at de kan ikke samtidig trænge sig ind paa alle livsomraader som mændenes konkurrenter og ligestillede, og dog vente at blive behandlede med gammeldags ridderlighed og speciel hensyntagen. De faar opgive det ene eller det andet, og tage det onde saa vel som det gode, der hører en stilling til. Vil de være mænds konkurrenter, saa faar de finde sig i at behandles som mænd og konkurrenter. Ønsker de en anden behandling, saa maa de finde sig i den stilling og afhængighed, som betinger den.

Merkeligt finder hun det ogsaa, at den moderne kvinde søger at erobre nye virkefelter, medens hun forsømmer dem, der allerede er underlagt hendes varetægt. Hun udnytter ikke paa langt nær den magt og indflydelse, hun besidder, men foretrækker at skrige efter mere. „Hun har privatlivets endeløse virkefelt og søger dog at trænge ind i det allerede overfyldte, ordflommende, smaalige offentlige liv, hvor hendes sælskinsjakke og fuglelig paa hatten blot vil gjøre babelforvirringen værre end nogensinde. Som offentlig person vil hun understrege og forværre det mandlige samfunds feil uden at øge dets dyder. Hendes lovgivning vil blive resultatet af fordom eller panik. Den sunde sanses bremse vil hun sjelden benytte. Der vil blive lidet at haabe af hendes humanitet, intet af hendes liberalitet; thi naar hun er opskræmt, er hun vildere end manden, og naar hun har magt, mere ubarmhjertig.“

Hun vil heller ikke høre paa, at kvinderne skulde have lidt nogen overlast ved at have savnet mænds opdragelse og aandelige udvikling. Nei, den kvinde, der har havt aand, har til enhver tid havt uhindret adgang til at udvikle den og lære, alt hun har ønsket. Er ikke kvinderne saa udviklede, som ønskeligt kunde være, saa er det naturens — deres naturs — feil, ikke samfundets. Begavede kvinder har altid formaaet at gjøre sig gjældende. Intet har staaet i veien for dem mere end for mænd. Den store masse af kvinder har naturligvis levet ubemerket og stille, uden at deres navne er bleven udbasuneret for alle vinde. Men det samme gjælder mænd. Et stille, ubemerket liv i arbeide, der ikke altid kan

*) *Ouida*, hvis virkelige navn er *Louise de la Ramée* (født 1840), er en af Englands mest læste romanforfattere. Hendes bøger er imidlertid i enhver henseende af temmelig lav rang, opstyltede, uegte og vidunderlige ved den indsigt, de giver i forfatterindens uvidenhed. Samtidig møder man dog paa enkelte steder en betydelig malende evne i forbindelse med dramatisk talent. Hun er ogsaa noget af en maler. Hendes romaners tal er mangfoldigt. — Sarah Grand har nylig vundet betydeligt ry ved en opsigtsvækkende tendensroman „*De himmelske tvillinger*“.

være en fornøielse, maa altid blive flertallets lod. Vi faar lære at finde storhed og lykke i det. Og kvindens arbeide i dette stille, jevne liv er dog mindst lige saa interessant og ædelt som mandens. At opdrage børn og bygge ind i livet, i form af „hjem“, hvad himmel jorden eier, det er vel dog et fuldt saa stort og interessant arbeide, som at føre bøger i en eller anden forretning eller spekulere i flesk eller korn til egen brødvinding.

Hun har ogsaa imod vort moderne liv med dets frie samkvem mellem de to kjøn i skoler og paa jernbaner. Det dræber beskedenhed og blyhed. Skjønt hun mener, at det er endnu værre for en ung pige at omgaaes meget med sit eget kjøn, med ældre damer, — at kastes frit og uden kontrol om iblandt dem. Thi ældre kvinder er langt uforsigtigere med sine ord overfor en ung pige end mænd. De sidste respekterer det rene sind, de første finder en ren fornøielse i at besudle det. „I ni af ti tilfælde er kvinden den første til at fordærve ungdommen. Og i ni tilfælde af ti fordærves hun selv, fordi hun vil det og liker det.“

I egteskabet er ofte manden „ofret“. Andrea del Sartos hustru har mange søstre. Corregio, knust og dræbt af familiebyrder, har mange brødre. Genier lænkes ofte til jorden af sine hustruer. Kvindelig indflydelse tager mod og kraft ud af mangen ædel og stor karakter og tilintetgjør eller demoraliserer ham. Kvinden er undertiden en hjælp for manden; men langt hyppigere er hun ganske vist en hindring for ham.

Hun nærer ogsaa frygt for, at dynamit og vitriol vil gjøre fremtidens kvinde meget farlig ved at give hende vaaben ihænde, som passer for hendes „vilde svaghed“ (!)

Hun har endelig seet sig sindt paa et billede af et kvindesagsmøde, hvor en af talerne optræder i en smagløs dragt og gestikulerende stik imod alle kunstens regler. „Hvorfor i al verden kunde nu ikke denne kvinde have lært at klæde sig og at gestikulere istedenfor at skrige efter stemmeret? Hun bryder i sin egen person enhver lov og regel for opførsel og væsen og tror sig dog istand til at give love for andres opførsel. *Hun repræsenterer fuldt ud og trofast sit kjøn.*“

Sarah Grand fortæller os, at den nuværende mand er et temmelig usselt og betydningsløst væsen fra den moderne kvindes standpunkt. Hun har længe følt, at han ikke duede til stort, men nu kjender hun ham og er blevet befæstet i sin mening. Han er svag, doven, „kvindeagtig“. „Hvor er herrerne?“ spurgte nylig paa en større herregaard en dame tjenerne, idet hun steg tilhest om morgenen for at ride ud en tur før frokosten. „Tilsengs, Deres naade!“ var svaret. Og spørger man i det hele efter „herrerne“ i vor tid, saa lyder gjerne svaret: „Tilsengs eller oppe til noget galt.“ Rent forkjert gaar det dem da ogsaa, naar de søger at udrette noget med sin egen mandlige forstand alene. De har spillet saaledes med samfund og lovgivning, at det hele snart vilde gaa tilgrunde, stod ikke den moderne kvinde rede til at træde til for at hjælpe dem ud af det og redde samfundet.

Den moderne mand mangler idealer, dybde og bredde af aand og sind, det han har til overmaal er selvtillid og selvsikkerhed. Den moderne kvinde morer sig over ham, ler ad ham og anser ham som passende gjenstand baade for foragt og medlidenhed. Moralsk mod mangler han ogsaa. Han er svært stolt af sit fysiske mod. Men fysisk mod er blot betinget af legemlig sundhed; alle friske mennesker har det i vor tid. Enhver kvinde, der indgaar egteskab, sætter sit liv paa spil og

venter ingen tapperhedsmedalje eller ordner af den grund. Uden moralsk mod er der intet saadant som mandighed. Og det er umuligt i vore dage at læse aviser uden at undres paa, hvor *mændene* er, om der i det hele endnu findes mandige *mænd*. Kvinden bliver snart nødsaget til at udføre baade sit eget og mændenes arbeide, skal det blive gjort. Og endda tales der om at „forsvare“ os kvinder, værge os . . .! Der findes ikke *mænd* nok til at forsvare nogen klasse eller gruppe af kvinder, derfor tvinges vi til selv at udrette alt, koste hvad det vil, og det koster os mere, end mænd aner og kan fatte.

Mænds opdragelse er aldeles forkjert. Intet bliver gjort for at gjøre dem skikkede til deres stilling i livet. Man har saa meget at sige om *vor* opdragelse og *vor* skikkethed for vor stilling. Vi har til gjengjæld begyndt at tage os lidt af mændenes opdragelse, pligter og stilling. Dyd og selvfornegtelse er jo noget, der hverken læres dem eller opstilles for dem som attraaværdigt. Det er, som havde man lagt an paa at opdrage manden til en moralsk svag, usammenhængende skabning, hvem det er umuligt at agte. Det er skammeligt at tænke paa, hvorledes han har faaet lov til at følge sine egne værste tilbøieligheder, indtil den „moderne kvinde“ begyndte at tage sig lidt af ham.

Kvinden bliver stadig skildret som ung pige, forlovet, hustru, moder, — og der er tusen velvillige mænd, der kan fortælle os, hvordan vi i disse forskjellige stillinger bør være. Men manden bliver forsømt. Han har ikke faaet vide, hvordan han som gut, forlovet, egtemand og fader har at forholde sig, hvad hans pligter er i disse stillinger, hvad de kræver af ham. Derfor duer han da heller ikke i nogen af dem. At ogsaa *han* har pligter og at moralske krav gjælder ham saavelsom os, — det har han ingen forstaaelse af.

Nationens livskaft er betinget af dens moral. Synker denne, saa dør nationen ud. Naar en lav moralsk tone og mangel paa ideal længsel findes blandt et folk, saa er dets sidste dage nær. Og værre end det i saa henseende er blandt moderne mænd, kan det vel ikke være. Var det ikke fordi kvinderne vil kjæmpe tappert for at hindre det, maatte de moderne nationer snart gaa tilgrunde af moralsk kræft. Mandens hele personlighed ødelægges og sygner hen af mangel paa moralsk kraft og princip. — Mangel paa agtelse og ærbødighed for kvinden er et ufeilbarligt tegn paa en demoraliseret og ødelagt mand og paa en døende nation. Da Moltke før den tysk-franske krig efter et besøg i Frankrig blev spurgt, hvad Tyskland havde at befrygte fra det første land, svarede marskalken: „Intet.“ Han havde faaet det indtryk, at omtrent enhver fransk officer havde et eller andet obskønt kvindebillede i sit værelse. En slig armé kunde være rustet, som den vilde, mente den erfarne general, — den duede dog ikke til noget.

Ligefremt morsom er mændenes ængstelse for, at den moderne kvinde skal lære for meget, faa for megen frihed. De skriver ark paa ark for at bevise, at det er umuligt at være moder for en kvinde, der kan matematik, og at den høiere undervisning for kvinder vil ødelægge deres helbred og tilsidst føre til hele den menneskelige slegts uddøen. — Nu ja, lad dem skrive og tale over sine cigarer og vinglas, saa gjør de da intet værre imedens, og lader os ifred til at *handle*.

Socialisternes store feiltagelse.

(Efter *W. H. Mallock* i *„Fortnigthly Reviev“*).

II.

De feil, jeg tænker paa, er integrerende dele af systemet og findes i alle socialistiske skrifter. De lader sig samle i tre grupper: For det første er socialisternes undersøgelse og analyse af det bestaaende samfund ufuldstændig og feilagtig, for det andet opfatter de forkjert dette samfunds historiske tendenser, og for det tredie har de feilagtig opfatning af menneskehedens økonomiske historie og udvikling i det hele taget. — De er vistnok opfinderne af den historiske metode i nationaløkonomien; men de har ikke forstaaet at benytte den.

Den væsentlige fieil i systemet ligger i deres analyse af den bestaaende samfundsorden. Feilen bestaar i den lære, at arbeide er den væsentlige om ikke den eneste faktor i al produktion, at de ikke-arbeidende klasser derfor er uproduktive. — Med denne feils afdækning falder den videnskabelige socialisme sammen.

Socialisterne er dog ikke ansvarlige for den. De har kritikløst laant den fra den ortodoxe nationaløkonomi. Det indrømmes naturligvis alment, at kropsarbeide ikke er den eneste faktor i produktionen. Der tales ogsaa om opfinderens arbeide, formandens og forretningsmandens arbeide, etc., og det indrømmes, at disse repræsenterer betydelige faktorer. Men dette glemmes igjen, og vi faar høre, at det er arbeiderne — hvorved man da blot forstaar dem, der udfører krops- eller mekanisk arbeide — der frembringer al jordens rigdom. Her er feilen. Thi i virkeligheden er det meget langt fra, at „arbeiderne“ (i ordets vanlige forstand) frembringer al rigdom eller endog blot den største del deraf. De andre arbeidere — opfindere, forretningsgenier, etc. — har en meget betydelig andel deri. Denne sidste klasse af arbeide og arbeidere har jeg foreslaaet at klassificere som „speciel duelighed“, for at have et navn derpaa og lettere kunne holde det ud fra det andet mere mekaniske arbeide og dettes udøvere.

Socialismen erklærer, at arbeiderne har ret til det fulde udbytte af sine anstrengelser, minus driftomkostninger. Vi indrømmer det. Det er selvsagt. Det er simpel ret. Og det gjælder vel at merke ikke arbeiderne alene, men ogsaa alle andre. Men, siger socialisterne videre, arbeiderne — i vanlig forstand mener de da — frembringer omtrent den hele nationale produktion. Den skyldes dem. *Derfor bør den fordeles mellem dem.* Den

er resultatet af deres anstrengelser, af deres sved og slid. — *Der* er feilen, svarer vi. *Det er aldeles ikke saa.*

Et af tidens merkeligste fænomener er den hurtighed, hvormed udbyttet af hver mands arbeide voxer. 100 mands arbeide idag i et bomuldsspinderi, eller 100 mands markarbeide med alle moderne redskaber og maskiner giver et ganske andet udbytte end for 20—30—50 aar siden. Hvorfor? Er de 100 mands *anstrengelser* blevet større? Arbeider de haardere eller mere? Er deres muskler blevet sterkere? Nei; det øgede udbytte skyldes *ikke* dem. *Deres* anstrengelser har ikke frembragt det. Følgelig har de heller ikke efter socialisternes mening nogen *ret* til det. Det øgede udbytte skyldes *udelukkende* det bedre maskineri og en bedre forretningsledelse, altsaa ikke arbeiderne, men opfinderne, de store organiserede og banebrydende forretningsgenier, de i forskjellige retninger mere eller mindre specielt duelige mænd, der spiller de ledende roller paa industrilivets omraader, — det arbeide i det hele, som vi har klassificeret som „speciel duelighed".

Hvor stor en del af den nuværende produktion, der virkelig skyldes arbeiderne, og hvor stor en del, der skyldes den „specielle duelighed", det kan vi komme efter ved at sammenligne produktionens størrelse i vor tid i civiliserede lande, med hvad det samme antal mennesker kunde frembringe uden maskineri og uden moderne verktøi. — Eller lad os være rimelige og yderst eftergivende overfor arbeiderne. Lad os medgive, at den *hele* produktion ved dette aarhundredes begyndelse skyldtes *arbeiderne* alene, og at blot vore dages *mer*produktion skyldes den „specielle duelighed". Det er klart, at dette er en overordentlig gunstig beregning for arbeiderne, thi i virkeligheden frembragte de jo aldeles ikke den hele rigdom for 100 aar siden, og deres produktionsevne er jo ikke siden forøget uden ved kooperation med den „specielle duelighed". Arbeidernes del af den nuværende produktion er da i det allerhøieste blot alt, hvad der blev produceret for 100 aar siden.

Vi indrømmer, at arbeiderne bør erholde dette hele udbytte af deres arbeide minus omkostninger. Men repræsentanterne for den „specielle duelighed" bør da ogsaa have det fulde udbytte af deres arbeide eller den hele merproduktion.

— Ved at foretage en sammenligning mellem produktionen ved aarhundredets begyndelse og nu, finder vi, at arbeiderne aldeles umulig kan frembringe mere end $^5/_{13}$ af den nuværende produktion. Resten skyldes den „specielle dueligheds" repræsentanter. Men arbeidernes samlede løn udgjør allerede $^7/_{13}$ af det hele. *Det vil sige, at arbeideren idag faar som løn mindst 40 $^0/_0$ mere, end* ***hans*** *arbeide frembringer!* Uden den „specielle

dueligheds“ hjælp kunde vor arbeiderklasse ikke tjene paa langt nær saa meget, som den nu gjør. Det er altsaa ikke arbeiderne, men de „specielt duelige“, som i vor tid „udplyndres“ eller faar mindre end deres arbeidsudbytte. Arbeiderne faar allerede *mere*.

Den „specielle duelighed“ er sjelden. Det mekaniske arbeide er en konstant faktor; det kan aldrig producere stort mere end nu. Den „specielle duelighed“ derimod kan øge produktionen i det uendelige. Naar nu socialismen fratager den sidste endog den procent af produktionen (mindre end dens fulde andel i udbyttet), som den nu faar, er det da rimeligt, at den vil vedblive at anstrenge sig? Vil ikke opfindere, forretningsgenier og alle de andre, der muliggjør den store produktion, gaa træt og lade arbeiderne klare sig uden deres hjælp. Og maa ikke i saa fald den nuværende produktion *aftage?* — Ubetinget. Vil det talent, der kræves for med held at kunne bestyre en stor bedrift, kunne opdrives i et samfund, hvor dets indehaver faktisk frarøves frugterne af sine anstrengelser? Man maa tro, at menneskene er engle for at kunne mene det. — Det socialistiske samfund vil lamme den „specielle duelighed“, takket være hvilken produktionen har steget saa umaadeligt i senere aar, og det vil derfor føre os tilbage til den tilstand, da produktionen virkelig *blot* repræsenterede det mekaniske arbeide; men det vil sige, at denne vil blive meget mindre end nu, og at arbeiderne i den socialistiske stat faar takke til, om de kan tjene det halve, af hvad de nu gjør. Den anden halvdel skyldes den „specielle duelighed“, som de vil plyndre og tirre, til den gaar sig træt. — De vil falde tilbage til naturtilstanden, hvor hver mand vistnok beholder det hele udbytte af sit arbeide, men hvor ogsaa dette i vort klima blev mindre end til at leve af. Naturen er en strengere arbeidsherre end nogen kapitalist. Kapitalismen med sin „specielle duelighed“, dygtighed og organisation, — forstod blot vore socialister og arbeidere det! — stiller sig mellem naturen og arbeideren og frelser ham fra dennes haarde vilkaar og behandling og forlener ham med en behagelighed og et velvære, som ellers vilde være uopnaaelige for ham.

En væver i gamle dage, en fri, uafhængig væver, der ikke kjendte „det kapitalistiske samfunds tryk“, tjente ca. $7^1/_2$ krone ugen. En væver i vort moderne kapitalistiske samfund tjener 30 kr. ugen. Det første repræsenterer hans arbeide, — alt hvad det, nu eller nogensinde, kan skaffe ham. Forskjellen kan han takke „det kapitalistiske samfund“ for, — de store arbeiderhøvdinger og opfindere, hvis stræv og geni har skabt de moderne væverier, — og for hvilket stræv og geni de aldeles ikke bliver fuldt betalt.

Men socialister vil bebreide mig, at jeg ikke skjelner mellem *kapital* og „*speciel duelighed*". Der betales for den sidste ud af den samlede nationalindtægt blot en brøkdel af, hvad der gaar i kapitalisternes lommer som rente af den af dem indsatte kapital. Sandt. Men feilen er atter paa socialisternes side.

De taler om kapital og da nærmest om produktionsmidlerne, maskiner, verksteder etc., som var disse naturkræfter, eller som var de faldne ned fra himlen og blevet fakket af de slemme kapitalister. De taler om, at samfundet skal „overtage eiendomsretten" til disse. De kunde lige saa gjerne tale om at „overtage eiendomsretten" til malerierne paa den sidste kunstudstilling. — Hvad *er* produktionsmidlerne, hvad *er* kapitalen, som disse idag existerer blandt os? — Dygtige mænds, store lederes og organisatorers opsparede arbeidsudbytte slet og ret. Intet andet. Produktionsmidlerne daterer sig omtrent alle fra dette aarhundrede. De er skabt af dygtighed enten i dette slegtled eller af de nuværende indehaveres fædre eller bedstefædre. Den nuværende kapital er ikke, som socialisterne siger, „opsparet arbeide", men opsparet „speciel duelighed". Den kapitalistiske klasse repræsenterer derfor dueligheden og dens frugter.

De nuværende eiere af produktionsmidlerne eier dem, fordi deres eller deres fædres dygtighed og arbeide har frembragt dem. Derfor eier de dem med rette og derfor er ogsaa den rente, kapitalen faar, i virkeligheden blot betaling for „speciel duelighed" eller dennes andel i arbeidsudbyttet.

Moralsk seet har saaledes samfundet ingensomhelst ret til at „overtage", hvad der tilører andre med frembringelsens ret — kapital og produktionsmidler. Og praktisk og økonomisk seet vilde en slig overtagelse være dumhed og medføre samfundenes ruin, — idet den klasse, der faktisk producerer mest, „de specielt dygtige", vilde blive systematisk afholdt fra at anstrenge sig til eget og fælles bedste. „Den specielle duelighed" vilde lammes og forsvinde, og det mekaniske arbeide blive alene om at ernære verden. Resultatet vilde blive bedrøveligt for alle.

Her staar vi saaledes overfor socialisternes store feiltagelse. De ser ikke, at produktionen skyldes arbeide og *speciel duelighed*. At uden denne sidste er arbeidernes masser ikke istand til at brødføde sig selv i vore dage. At den største del af produktionen skyldes — ikke arbeiderne, som de mener, — men den „specielle duelighed", — *skyldes ikke de mange, men de faa*. — De har bygget sit vakre, teoretiske korthus paa den modsatte antagelse, at produktionen væsentlig skyldes de mange, og at derfor udbyttet væsentlig tilhører dem.

I en senere artikel vil deres øvrige feiltagelser blive ganske kortelig omtalt, samtidig som „jeg deri vil vise, hvorledes konservative mænd ved en klarere forstaaelse af det hele felt, og af hvad der er sandt i socialismen, kan blive istand til at tale til folkenes forstand, hjerte og haab som i skingrende trompettoner, sammenlignet med hvilke socialismens ord og løfter blot vil blive som en tiøres blystrepibe.“ *)

Sæder og skikke i Frankrig og England.

(Efter *Frederic Carrell* i „*Fortnightly Review*“).

De mest betegnende karaktertræk hos franskmanden er en overdreven følsomhed og gaaen op i smaalig og pedantisk opmerksomhed henvendt paa livets rent ydre former, og hos engelskmanden en overdreven, ofte hensynsløs og haard foretagsomhed.

I Frankrig er alt kontrolleret og skrupuløst fordelt. Fornøielser, som alt andet, veies med største omhu, og den største forsigtighed udøves for at undgaa bedrageri. Man er nervøst bange for at blive bedraget. Intet overlades heller tilfældet. Jo mindre sag det gjælder, desto flere regler har man og desto mere samvittighedsfuldt bliver de overholdt. I rigtig store sager er man mindre nøie paa det. Finansielle selskaber og foretagender dannes altid med største omhu for alle love og regler. Organisationen er fuldkommen, det hele apparat beundringsværdigt ved sine detaljerte regler for alt muligt. Alt er forudseet. Og dog har vi i løbet af de sidste 10 aar seet en række slige foretagender, hvis regel- og lov-system var fuldkomne, og som burde have arbeidet som urverk, gaa totalt tilgrunde og give anledning til allehaande „uregelmæssigheder“.

En franskmands liv er i stor udstrækning ordnet og reguleret af staten, som griber bestemmende ind overalt. Franskmanden bærer det imidlertid uden klage, — klager sjelden, selv naar skatterne øges. — Kjøbmanden har sit hele budget opsat, naar han begynder forretning. Han er fornøiet, om handelen vil opfylde hans forsigtig beregnede forventninger. Handelen selv er en del af hans liv. Han holder af den og af sin butik.

I England er alt mere frit og løst. Engelskmanden er mere villig til at stole paa og have tillid til sine medborgere og den menneskelige natur i det hele taget; han er ikke saa mistænksom, og har imod at binde alt

*) Efter Mallocks næste artikel vil der komme et svar fra en af forfatterne af „Fabiske essays“.

og alle ved skrevne love og regler. Han overlader mere til personen, til individuel smag, dømmeevne og karakter. — Han er foretagsom og dristig og føler sig friere, mindre bundet af regler i forretningsvirksomhed som i liv. Regler og love er for ham blot nogenlunde tjenlige midler til det forønskede maal. For franskmanden derimod er de dele af livet selv.

Franskmanden pynter og smykker sin butik eller det sted, hvor han arbeider. Engelskmanden nøier sig der med det nødvendige og lægger al sin omhu og smag paa sit hjems udstyr.

Franskmændene er taalmodige og udholdende til en vis grænse, men kan saa pludselig gribes af en utaalmodighed, der foraarsager, at de paa en time opgiver en livstids princip og ødelægger alt, der er blevet bygget derpaa. Deres temperament er i saa henseende af den kvindelige type. — Engelskmanden derimod viser sig aldrig mere til sin fordel, end naar han, for at udrette det „umulige“, trodser alle vanskeligheder med en aldrig trættende taalmodighed og seig udholdenhed.

Folkets store masse staar høiere i Frankrig end i England. Den er sundere, lykkeligere og mere intelligent i det første land; dragten er nettere og bedre afpasset efter trang og arbeide; den er mere sparsommelig og bliver aldrig saa raa som den lavere klasse af engelskmænd. Der er ogsaa større agtelse for kvinderne, hvis ansigter ser mindre trætte og slidte ud end den engelske husmoders, og hvis veludviklede figur aldrig støder øiet paa samme vis som den engelske arbeiderhustrus. Den sidste er vistnok den „dydigste“, men ogsaa den mindst ædruelige og intelligente. Masserne indtager ogsaa en bedre social stilling i Frankrig end i England.

Fædrelandskjærlighed er i Frankrig paa en gang en varm og alvorlig følelse, der springer umiddelbart fra folkets hjerter og en art støiende nervøsitet, som ofte er yderst paagaaende og kun halvveis ærlig ment. „Fædrelandskjærlighed“ er et altid fangende ord i Frankrig og benyttes derfor i alle mulige øiemed, ligegyldigt hvor upatriotiske og for fædrelandet nedværdigende de kan være. Der spekuleres i ordet til egen fordel. Feil og forbrydelser tilgives i fædrelandskjærlighedens navn. Den er en af franskmændenes høieste og mest betegnende dyder i sin sande skikkelse, men der existerer ogsaa ved dens side en rent *merkantil* patriotisme, som forringer den førstes kurs.

I England er fædrelandskjærligheden af en mindre støiende art. Den nævnes sjelden i parlament eller presse, fordi den trygt kan underforstaaes. Det er et grundprincip i hver briters karakter og sind, at hjem og arne, om det kræves, maa og skal forsvares, saalænge der rinder en blodsdraabe i aarerne. *Det* er en afgjort sag, og derfor er det ikke nødvendigt at tale videre om det. Englænderen har intet ord, der svarer til det franske

„*patrie*“; — ordet „*England*“ er ham nok, og det betegner for hver af dets sønner det land, hvor ret, sæder, skikke, moral, kjød og sundhedsvæsen er bedst og ærligst i den hele verden. Han føler, at det britiske kjæmperige har sine beskyttende arme om ham, hvor han gaar, derfor savner han franskmandens lokal-patriotisme, hans kjærlighed til sin landsby og dens kirkespir. Engelskmanden føler sig ikke langt hjemmefra, hvor i verden han er. Fædrelandets flag og „rødjakkerne“ er aldrig langt borte. Engelsk fædrelandskjærlighed er en uhyre praktisk dyd, med meget seigt mod og fast bestemthed bagom sig, men uden synderlig poesi eller romantik. Den benyttes ikke for dekorative øiemed som i Frankrig; men den *er* der lige fuldt.

I politiken møder vi i Frankrig dets værste, svageste og elendigste institutioner og livsfænomener. Her er et kammer, der uafladelig ofrer nationens velfærd for personlige interesser, og hvor mange af de ledende mænd, med rette eller urette, er under beskyldning for uhæderlig vandel. Der er af den almindelige stemmeret udgaaet en hel bande af professionelle politikere og støiende demagoger, hvis trangsyn bringer dem i uafladelig konflikt med kammerets visere, men mindre støiende medlemmer. Vist er det, at den vælger, der hjælper til at sende disse lykkejægere til Palais Bourbon, gjør landet overordentlig skade. Kammeret er de franske „manerers“ grav. Den nye skole af politikere er de værste, nationen paa lange tider har seet. De er alle virkelige statsmænds fortvilelse, udannede, bigotte og typer paa den franske nations udskud. Uheldigvis møder vi paa det politiske felt endnu værre ting, — i Panama-skandalerne f. ex. Og følgen af disse sidste er almen mistanke og mangel paa tillid til det hele regjeringssystem. Og uden tillid kan ingen regjering udrette noget til landets gavn.

Indtil Gladstone indbragte sit irske *homerule*-forslag var det engelske politiske livs overlegenhed og saglighed uomtvisteligt. Det faar haabes, at dette vil vedvare. I hvert fald er ikke tilliden rokket som i Frankrig, og det er en ære at være medlem af parlamentet.

De to landes presse er ogsaa høist forskjellig. Den engelske er den solide, alvorlige, saglige og indholdsrige, den franske den vittige, kvikke, mere underholdende og rent literære. Franskmændene gjør alt til kunst, saaledes er ogsaa deres journalistik blevet kunst. Hvad der siges, siges godt og kvikt, — om det end ikke altid er at stole paa. En engelskmand klager altid over, at de franske aviser intet indeholder, intet fortæller ham f. ex., om hvad der foregaar rundt om i verden. De holder sig til Paris og boulevarderne. En franskmand finder de engelske blades lange, solide, omhyggelig udtænkte artikler kjedelige. Fransk-

manden aabner sin avis for at se *hvem*, der skriver i den, og hvad disse forfattere siger om dette eller hint, samt ikke mindst, *hvordan* de siger det. Alle vigtige artikler er undertegnet med navn. Engelskmanden gjennemblader sin vægtige avis for at se, hvad nyt der er i verden, og hvad bladet har at belære ham om, *hvad* det indeholder. Alle artikler er her anonyme eller redaktionelle. Redaktionen staar ansvarlig for alt og opsluger alle medarbeideres individualitet. Franskmanden vil have stil og vid, engelskmanden indhold og klar, grundig tænkning. — Pariserne holder af sine journalister; de kjendes paa boulevarderne og staar næsten lige saa høit i gunst og agtelse som de optrædende ved friluftskoncerterne, — og det har ikke lidet at sige. Kun skade, at journalister har ord for at skrive i den retning, hvor der smøres bedst med penge. Journalistik i England er et alvorsarbeide, et kulturarbeide, der kræver dybe kundskaber og alsidig dannelse, i Frankrig gaar det mere ud paa underholdning; den holdes mere i selskabelig samtalestil og kræver først og fremst lune. — Den mindre presse staar ubetinget høiere i England end i Frankrig, hvor de smaa *feuilles de chou* er en fuldstændig pest med sine falske beskyldninger og skamløse løgnagtighed.

Ogsaa i moralsk*) henseende er de to nationer høist forskjellige og aldeles ude af stand til at forstaa hinanden, væsentlig fordi ingen af dem forstaar at skille det reelle fra det tilsyneladende, skik, brug og vane fra aand og sandhed.

I Frankrig er et moralsk liv efter den strenge engelske forudsætning næsten ukjendt blandt mænd. En mætresse indtager der en ganske anderledes respektabel stilling end i England. Saalænge begge betaler, hvad de skylder, finder ingen noget videre at indvende mod, at en mand og en kvinde lever sammen uden at indgaa egteskab. Hun taber ikke derved alles agtelse, og hendes sociale stilling er ingenlunde slet. Egteskabelig utroskab er saa almindelig, at man blot kan undres over, at det hele egteskabelige system ikke har styrtet sammen; dette skyldes vel nærmest to aarsager: racens sterke kjærlighedstrang og den skik, at egteskabet er mere en forretningssag end en kjærlighedsaffære. Og dog maa man ikke tro, at der ikke findes noget saadant som egteskabelig troskab i Frankrig; landet har mange exempler paa den mest fuldkomne hjemlige lykke og

*) Forfatteren benytter „moral“ i den helt gjængse, men naturligvis altfor indskrænkede betydning af moral i forholdet mellem mand og kvinde. „Moral“ indbefatter naturligvis langt mere. Den i nævnte henseende mest udadlelige kvinde kan være yderst umoralsk, medens den her ikke helt feilfrie mand i det store hele kan være en ganske moralsk karakter. Moral indbefatter jo menneskets hele opførsel og alle dets forhold, sæder og skikke og de motiver og idéer, der bestemmer disse. Det er den i det hele med ret og sandhed harmonerende *livsførelse*.

kvindelige troskab, — især i provinserne og blandt middelklassen. Den engelske „*flirting*“ ansees i Frankrig uhæderlig; har en kvinde først givet en mand noget haab om sin gunst, saa ansees det netop „umoralsk“ for hende at trække sig uden videre helt tilbage. — Men til gjengjæld antager aldrig umoralen i Frankrig saa raa og vamle former som i England. Selv de lavest sunkne i det franske samfund beholder en vis følelse for „det passende“. Dog kan det heller ikke oversees, at nationen i den sidste tid er temmelig dybt sunket i den uhyggeligste, vamleste elendighed, — unaturlig usædelighed.

Det maa erkjendes, at den moralske tilstand i England er bedre end i Frankrig, selv om mangt og meget her skjules eller ignoreres, idet engelskmanden i hvert fald ikke vil høre *tale* om umoralen, selv om en existerer. Den engelske kvinde er mere trofast i egteskabet og sætter dyd og renhed høiere end den franske, saa høit, at selv lidenskaberne ofte angriber dem forgjæves. — Egteskaber grundes i England mere paa følelse end paa lidenskab. — Mænds konversation dreier sig ikke saa meget eller saa jevnt sanselig og letfærdigt om kvinder som i Frankrig. Til gjengjæld er som allerede antydet engelskmanden et fuldstændigt dyr, naar han kaster moralen overbord. Kommer kvinden, sanselig talt, en enkelt gang paa tale i en engelsk klub, saa bliver samtalen raaere end nogensinde i Frankrig. — Egteskabelige skandaler tages alvorlig i England, medens man spøger med dem i Frankrig.

Ogsaa hvad renslighed angaar har de to folk forskjellige ideer og skikke. Franskmanden er fornøiet, naar alt, hvad der sees og falder i øinene, ser rent ud. Hvad der ikke sees, kan gjerne vare skiddent. Engelskmanden hader skiddenhed af enhver art og paa ethvert sted, enten den sees eller ikke, hader den næsten over alt paa jordens kreds. Renslighed er for ham en livssag, der kommer næst efter, og lige efter, moral og tro. Koste hvad det vil, maa han have vand i overflod, hvor han er, — vand og lys og luft; god ventilation og god drænering. Franskmændene, som forresten alle fastlandseuropæere, klarer sig med mindst mulig vand og ventilation og finder sig lykkelige i en legemlig skiddenfærdighed, der ikke sjelden giver en engelskmand kvalme. Det er unødvendigt i denne forbindelse at gjøre mere end at nævne alle de synder mod sundhed og renslighed, som fastlandets arkitekter har paa sin samvittighed.

I engelskmandens øine staar legemlig og moralsk renslighed i nær forbindelse med hinanden. Han kan ikke godt tænke sig en skidden prest som en *sand* prest. Sæbe, vand og en god børste hører med i hans ritual og religion. Sikkert er det, at han har foregaaet verden med et efterfølgelsesværdigt exempel i denne henseende, lært den at leve paa den

mest komfortable maade og at reducere til et minimum legemets ubehagelige materialisme og faa det til at synes mere aandeligt og æterisk menneskeligt.

Paa kunstens omraade tager franskmændene sin revanche. Paris har ikke sin lige i verden i fin og ypperlig smag. Intet kan være mere elegant vakkert og mere solidt harmonisk end et parisisk interiør. Og kunstnersindet møder vi paa alle omraader i Frankrig. I kunsten har de trængt frem til den fulde sandhed, og i æstetisk henseende kan deres samvittighed trygt kaldes sund. Deres kunst er ærlig og naturlig. Den æstetiske sans tager næsten samvittighedens plads.

I England mangler man denne almindelige kunstsans. Kunst vækker ikke der nogen begeistring. Den mangler dristighed, er bleg og livløs, eier ikke den hellige „gnist“. Det er først i den sidste tid, at noget er blevet gjort for at lægge det engelske *hjem* ind under kunstens forfinende og adlende scepter. Meget er rigtignok i denne retning blevet udrettet i de sidste aar.

Forfatteren finder heller ikke meget at beundre i engelsk literatur, — hvilket synes lidt besynderligt, aldenstund England i det sidste aarhundrede dog har frembragt den rigeste literatur, og en, som vel heller ikke fra et helt kunstnerisk standpunkt lader sig foragte. Man behøver jo blot at nævne Byron, Shelley, Swinburne, Scott, Keats, Browning, Tennyson, George Eliot. Mon nogen af disse manglede „gnisten“? I saa fald klarer man sig merkværdig godt den foruden.

Egteskabets historie.

(Efter Lady *Cook*, født *Tennessee Claflin* i „*Westminster Rev.*“).

Den tidligste form for samliv mellem mand og kvinde, vi støder paa, er frie forbindelser mellem dem, der er af samme familie eller gruppe af familier. Hver kvinde i stammen var fælles-eie, og ingen moder vidste, hvem der var hendes barns fader. Børnene var stammens eiendom, og i lange tider regnedes afstamningen efter moder-linien. Sir John Lubbock har kaldt denne primitive art forbindelse mellem kjønnene *fælles-egteskab* (communal marriage). Men med al respekt for hans høie autoritet synes vi ikke ordet egteskab kan bruges, før mændene begynder at røve kvinder udenfor stammens grænser. Først da nemlig bliver kvinderne mandens eiendom, og dermed er begyndelsen gjort saavel til engifte som mangegifte: en mand kunde jo have saamange kvinder, som han evnede at fange og underholde.

Jeg maa forøvrig strax gjøre opmerksom paa, at kjærlighed i vor betydning af ordet ganske og aldeles er et produkt af den moderne tid. Den har sin begyndelse i riddertiden. Hellige og verdslige digtere sang om kjærlighed, men det var alene sanselig elskov, som inspirerede dem. Ingen græker eller romer vilde have kunnet forestille sig den følelse, som en høitdannet europæer nærer for den kvinde, han elsker. Deres kjærlighed var grov og vellystig, og selv hvor den, som i Platons „Symposion", er høiest, staar den uendelig under den aandeliggjorte sanselighed, som det høit udviklede menneske i vore dage kan naa op til.

Det saakaldte fælles-egteskab var en merkelig institution. Skjønt saaledes mænd havde ret til at tage kvinder til hustruer af sin egen stamme, vedblev dog disse kvinder at være stammens fælleseie. Da menneskene kom udover dette stadium, blev der fastsat ved lov en „foreløbig erkjendelse af de tidligere bestaaende fællesrettigheder;" dernæst blev det til det, at enhver kvinde engang i sit liv maatte hengive sig til en eller anden fallus-tjenestes dyrkere eller til fremmede ved en af de store religiøse fester. Det er meget sandsynligt, at den *jus primæ noctis* (ret til den første nat), der til visse tider krævedes af suverænen eller en høitstaaende adelsmand, til andre tider af presten, var en levning fra fælles-egteskabet, saaledes at disse „autoriteter" i dette tilfælde repræsenterede stammen, I en mængde stammer stod det de nygifte kvinder frit for at indlade sig i kjærlighedsforbindelser med hvemsomhelst, medens de gifte kvinder blev vagtet paa med skinsyg omhu, og en mand kunde ofte afslaa at gifte sig med en kvinde, der ikke før havde havt mange elskere. Og da civilisationen gjorde sit indtog i verden, betragtedes det saakaldte „sociale onde" med en overbærenhed, der saa ud som billigelse. De græske hetærer var længe høit agtede og kjendtes offentlig paa sine farveglimrende dragter; og de romerske prostituerede kvinder nød en lignende social frihed.

Alle mænd blandt de vilde folkeslag er sterkt tilbøielige til at vogte med skinsyge øine paa sin eiendom. Døtrene var sine fædres slaver, og disse saavel som deres mødre, — der ogsaa var slaver, — gjorde alt det grove arbeide, som krævedes. Vanskeligheden ved at erholde kvinder indenfor eller udenfor stammens omraade tilligemed den skik at dræbe nyfødte pigebørn og kjærligheden til krig førte delvis til den praxis at røve kvinder. Denne sædvane var fremherskende i forskjellige dele af verden, men er nu næsten helt gaaet af brug, medens dens ydre form er blevet staaende som en blot og bar ceremoni. Endog saa sent som i vore dage repræsenterer brudgommens „forlover" den tro ven, der tidligere var behjælpelig med at stjæle kvinderne, og hvis belønning sidenhen blev *jus primæ noctis*. I begyndelsen af nærværende aarhundrede blev kvinderov

faktisk praktiseret i fuldt maal hos syd-slaverne. En af de otte lovlige former for egteskabsceremonier i „Manus love“ var Râkshasa-ritus: „den unge piges bortførelse med magt fra sit hjem under hendes skrig og taarer, efterat hendes slegt er blevet dræbt eller saaret og deres huse brudt op“. Dette symbol har man fundet i brug blandt alle folkeslag undtagen kineserne og nogle faa andre, og muligvis har ikke engang disse dannet nogen virkelig undtagelse. Brutalest var fangstmaaden hos australerne. De jaged kvinderne paa samme maade som kænguruerne, listed sig bagpaa dem og slog dem i svime med en tung klubbe. I denne tilstand førtes de saa bort, og naar de da igjen kom tillive, ansaaes egteskabspagten for fuldbyrdet.

Dette kvinderov gik imidlertid snart over til kjøb. Tuskhandel med kvinder mellem to stammer var i begyndelsen en meget yndet skik. En mand gav en datter eller anden kvindelig slegtning i bytte for en hustru. Den kjøbte kvinde var hans absolute eiendom og slave, over hvem han havde magt til liv og død. Denne maade at afgjøre sagerne paa bidrog meget til at udrydde den skrækkelige sædvane at dræbe de nyfødte pigebørn. Eftersom sønner øgede stammens modstandskraft, og døtre svækkede den, aflivede de exogame (de, der tog koner udenfor stammen) folk de nyfødte pigebørn med undtagelse af den førstefødte, og saaledes blev kvinderov og barnemord almindelig næsten overalt og betragtet som samfundspligt. Giftermaal var forbudt blandt medlemmer af den samme stamme, saa længe stammerne endnu var udelte, men da der dannede sig klaner, blev det forbudt at gifte sig med nogen tilhørende samme klan. For det andet: kunde ikke medlemmer af den samme slegt eller familie gifte sig med hverandre indbyrdes, saa kunde grupper af samme stamme blot gifte sig med nogle og ikke med andre, indtil endelig kasten var udviklet. Blandt endogame stammer derimod var giftermaal med nogen udenfor stammen forbudt og belagt med straf. Da som en følge af de primitive gruppers sammensmeltning stammesystemet tabte sine kjendetegn, blev egteskabet forbudt undtagen blandt personer med samme familie- eller slegtsnavn. Dernæst begrænsedes forbudet til enkelte familier, og tilsidst blev de gamle stamme-inddelinger sat helt ud af betragtning eller glemt, og de, der ifølge loven havde ret til at gifte sig med hverandre, dannede en kaste. Paa denne maade blev der kaster til ad to modsatte udviklingsveie. Man maa selvfølgelig ikke tro, at disse veie fulgtes med ufravigelig regelmæssighed. Udviklingen fulgte ofte andre baner, saaledes ændredes parringen iflæng ved polyandriet, hvorunder en kvinde havde flere mænd, der undertiden var brødre, men dog ikke behøvede at være det. Polyandri er endnu til i store dele af orienten, og praktiseredes i gamle dage saavel

i Tyskland som England. Det kunde have sin grund i et ønske om at hindre familiens altfor store tilvext, og det kunde skyldes den ligefremme fattigdom. Nogle mænd slaar sig sammen og faar en kvinde, som skal tilhøre dem alle. Saasnart kjøb og salg af kvinder blev almindelig skik og brug, blev døtre en værdifuld handelsvare, og den skik at dræbe alle nyfødte pigebørn gik af brug. Prisen beror, hvad den altid har gjort, paa brudens rang og fortrin forøvrig, og paa — efterspørgselen.

Jomfruer stod i den høieste pris, og meget har man fundet paa for at bevare deres renhed, især i de tilfælde, hvor der var givet en virkelig garanti for den. Et bedrag i denne henseende giver manden ret til at sende den kjøbte hustru hjem igjen og kræve kjøbesummen tilbage. Hos nogle folk bygges der en platting ved forældrenes hus umiddelbart efter en tidlig trolovelse; og der faar hun sin mad bragt hen og holdes under sikker bevogtning uden en eneste gang at faa lov til at gaa derfra, før hun overgives til sin mand. I enkelte egne af Afrika stænges pigerne i sex- eller syvaarsalderen ind i et bambusrør-bur, hvor de stadig vogtes paa af en gammel kvinde, der feder dem til det muhamedanske marked.

Den første form for arv regnedes gjennem moderlinien, faderlinien var nemlig ganske usikker som følge af polyandriet. Saaledes kunde en Nair-kvinde have ligetil tolv mænd. Men da med den stigende civilisation faderen erkjendtes som saadan, og egteskabelig troskab og familie-eiendom begyndte at blive faste begreber, regnedes slegtskab paa mandslinien. Det kan let bevises, at alle sociale og moralske dyder har sin grund i familien og retten til individuel eiendom. Ære, kyskhed, troskab, beskedenhed har sine første svage begyndelser i denne tid, hvor det individuelle og personlige først udvikles. Hver personlig eiendommelighed faar nu en ny charme. Og kjærligheden til ens eget udviklede sig til den større kjærlighed til ens land og endelig til medlidenhed med hele den menneskelige slegt. Sandsynligvis var oprindelsen til alle disse ophøiede følelser den fattige ret til absolut besiddelse af en kvinde, der var fanget ved rov. Hvis det er saa, har egteskabet været grundlaget for al borgerlig ret og alle moralske dyder.

Vi har fra jøderne faaet en teori om en primitiv samfundstilstand, der har givet anledning til mange vildfarelser og mislykkede forsøg i de sidste atten aarhundreder. Menneskehedens historie begynder i Edens have med et fuldkomment egteskab og et lykkeligt familieliv. Men det var ikke saaledes mennesket begyndte sit historiske liv. Det gode, han eied, maatte der strides for, kjæmpes for med blod og taarer, og det er blevet bevaret gjennem endeløse strenge kampe. Mange slegter gik tilgrunde, og de, som overlevede ødelæggelsen, maatte kjæmpe sig til sit liv.

Ingen stamme eller nation kan nedlede sin afstamning fra et individ. Desuden kan det bevises, at familien er det sidste stadium af samfundets udviklingshistorie.

I den tidligste tid solgtes en kvinde bort for nyttige varer eller tjenester ydet faderen. Paa denne sidste maade kjøbte Jacob Rachel og hendes søster Lea. — Prisen for en brud i britisk Columbia og paa Vancouver-øen er fra 20 til 40 pund sterling i varer. I Oregon betales hun blandt indianerne med heste og uldtepper eller skindkjortler; i Kalifornien med skjælpenge eller heste. En fattig Damara-mand sælger sin datter for en ko, en rigere kaffer venter sig en betaling af fra tre til tredive kjør. Hos Banyaierne kan hendes familie gjøre fordring paa hendes børn, om der intet gives for hende. I Uganda, hvor egteskabet indtil for nylig ikke existerede, kan man erholde en brud for et halvt dusin naale, en trøie eller et par sko. En almindelig pris er en æske fænghætter. Andre steder kan man faa kjøbe en pige for en gjed eller et par skind. Gaar vi over til Asien, saa finder vi kvinden der undertiden betalt med fra fem til femti rubler eller med et læs ved eller hø. En prinsesse kan man faa for 3000 rubler. I Tartariet kan en kvinde erholdes for nogle pund smør osv. Dette er tydelig vidnesbyrd om, hvor liden pris en vild sætter paa sin hustru. Hendes skjønhed svinder med pigedagene. Hun bortgiftes i almindelighed, medens hun endnu er et barn og bliver ofte som følge af sit grusomt bitre slaveliv gammel og frastødende i femogtyveaars-alderen.

I begyndelsen var der ingen egteskabsceremonier, og det er fremdeles tilfældet blandt mange uciviliserede stammer. Og da disse opstod, var det trinvis og paa mange forskjellige maader; og i dem indgik ved symbolisme slige skikke som rov i de lovfæstede kontrakters ordlyd. Undertiden er ceremonierne et symbol paa selve samlivet, men oftere er det kameratskabet eller kvindens underkastelse, som symboliseres. At spise en maispudding af samme tallerken eller idetheletaget at spise sammen er en meget almindelig skik. I Brasilien er et par gift, naar de har drukket brændevin sammen; den skik at lægge hænderne i hverandre, som er et særkjende for romerne og hinduerne, findes i mange egne af verden. Mange steder bestaar ceremonien af symboler, som udtrykker hustruens stilling som husmoder og mandens tjenerinde. Mere og mere forsvinder derimod de symboler, der betegner at hustruen er mandens slave, som naar brudgommen giver bruden ørefiker (i Kroatien); eller naar faderen slaar sin datter med en ny svøbe — for sidste gang — og saa giver hendes husbond svøben (Rusland).

De religiøse ceremonier er saa mange og forskjellige, som det bare

er muligt for den menneskelige fantasi at opfinde dem; og jo længer vi gaar tilbage i tiden, des strengere bliver de. Men eftersom hedenskabet forsvandt i Europa, mistede egteskabet sin religiøse karakter og blev en rent borgerlig institution. Kristendommen gjengav det imidlertid den religiøse karakter; og kirkeforsamlingen i Trient i 1563 gjorde den religiøse ceremoni til det væsentlige ved egteskabet. Fra den tid udvikler konkubinat, prostitution og alskens ulovlige forhold sig med rivende fart. Og til dette kom desuden kirkens anden daarlige lov — presters og munkes tvungne cølibat.

Askesen er en meget gammel hedensk skik. Selv vilde ventede ofte, at deres medicinmænd og prester skulde leve i cølibat. Indenfor kulturen har nogle taget sin tilflugt til cølibat af menneskeforagt eller som en protest mod letfærdigheden og det sædelige forfald, hos andre igjen er det et forfængeligt haab om paa den maade at vinde en høiere dyd. Men ellers forekommer cølibatet aldrig under naturlige omstændigheder. Det jødiske ordsprog: „Den, der ikke har en hustru, er ingen mand“, har altid været en almengyldig regel, som er blevet trolig befulgt. Den, som blandt de uciviliserede folk levede ugift, foragtedes i allerhøieste grad som unaturlig og stilledes i klasse med tyve og hexe. Og han gjaldt ikke for en mand i sin stamme. Blandt vilde og delvis civiliserede er cølibatet ukjendt for kvindernes vedkommende; og naar enkelte mænd lever afholdende, kommer det af, at der er liden tilgang paa kvinder som en følge af det bestaaende polygami eller yderlig fattigdom. Fritagelse fra egteskabspligt gjaldt blot ligeoverfor nogle kvindelige prester, der var viede til særlige sysler som i Peru, Persien, Rom, Grækenland og Gallien. Men den religiøse askese har sit hjem i Østen. Buddhismen er dens udgangspunkt. Buddha var eneste søn af sin moder, den bedste og reneste af kvinder, hvis undfangelse var overnaturlig, saa hun altsaa altid vedblev at være jomfru. Kristendommen gav denne originale tanke ny form.

Disse religiøse forestillinger spredtes sandsynligvis videre til Syrien og vandt nogle proselyter der, som vi kjender under navnet essenere. Josefus, der blev født i Jerusalem tre aar efter korsfæstelsen, kjendte godt til dem. De satte afholdenhed som det høieste og foragtede egteskabet. Det er ikke rigtig sikkert, om Kristus selv hyldede disse anskuelser; han forkastede nemlig ikke egteskabet, skjønt han satte det religiøse liv over alt andet og befalede at forlade hustru og familie for Guds riges skyld. Imidlertid blev cølibatet snart prist som det helligste og det en kristen ene værdige. „Kvinden var Satans redskab,“ og en gallisk biskop paastod, at hun ikke var menneske. Ved kirkemødet i Mâcon disputerede biskoperne, om hun havde en sjæl eller ikke osv.

Men al denne lovbefalede renhed gjorde ikke sæderne renere. Paver som Johan XXIII og Alexander VI er kun altfor bekjendte, og de geistlige af lavere rang var ikke bedre. En abbed havde sytti konkubiner, en biskop blev afsat, fordi han havde 65 uegte børn osv.; og en autoritet som den fromme og lærde Bellarmin siger, „at nogle aar før de lutherske og kalvinistiske vranglærdomme fremkom, gaves der ikke det, der kunde kaldes retfærdighed i de kirkelige domstole, ingen moralsk tugt, intet kjendskab til den hellige literatur, ingen ærbødighed for de hellige ting, — kort sagt, der var ingen religion tilbage i verden.“ Den romerske kurie udgav en bog med en tarif for aflads-beregninger. En diakon kunde begaa et mord for 100 kroner; en biskop eller abbed for 4320 kr.; og hvilkensomhelst geistlig kunde bryde sit kyskhedsløfte under de mest graverende omstændigheder mod at betale kr. 1440.

Reformationen, der gjorde en ende paa alt dette, viste dog ikke nogen særlig iver for at hæve kvinderne; og dog er det kvindens slaveri, der har holdt elendigheden oppe. I England begyndte kampen for kvindens ligeberettigelse, da „Sofia, en dame af stand,“ i 1739 udgav en dygtig bog betitlet: *Kvinden ikke manden underlegen.* Hun siger der: „Der gives ingen videnskab og intet offentligt hverv, som kvinder ikke af naturen skulde være lige godt skikkede for som mændene.“ Og i 1792 forlangte Mary Wolstonecraft i sin *Hævdelse af kvindernes rettigheder*, at det medicinske studium, som kvinderne var blevet frataget retten til, atter skulde aabnes for dem, og at de skulde faa lov til at stemme paa medlemmer til parlamentet. Hun udtalte, „at svage hustruer i almindelighed er taabelige og daarlige mødre,“ og at forretnings- og anden praktisk opdragelse „kunde redde mange fra almindelig eller lovlig prostitution.“ Og for dette blev hun dengang skamskjændet som „vantro og et uhyre af umoral.“

Med dette korte omrids af det store emnes historie maa vi lade det bero. Maaske den dag ikke er langt borte, da kjøns-skillemure og sociale privilegier blot vil være en saga. Menneskene vil leve for sig selv og for hverandre og ikke lade sig svinebinde af vilkaarlige love, som lægger livet øde og øger uretfærdigheden.

„Elsker mig . . . .“ — „Elsker mig ikke . . . .“

En draabe blod.

Af

Maarten Maartens*).

Han var ynkelig fattig. Og dog kunde han lig kong Midas med æselørerne forvandle alt, han rørte, til guld. Men desværre ikke saadant guld, som man kan kjøbe brød for; det var af det slags, hvormed solen betaler sin tribut til den almægtige.

Vi skatter alle til ham, solen med straaleguld og nattergalen med toner, jordens mægtige med blod — sine brødres —, og digterne ogsaa med blod — sit eget.

Han hed Anastase Amidon. Det var et snurrigt navn, og naar han — hvem ved? — en vakker dag har skrevet det med store bogstaver ud over al verden, vil kanske unge sipper ærgre sig over, at det ikke var smukkere.

Han var toogtyve og havde alt været gift i tre aar, stakkar! Han havde en liden datter ogsaa, Lina.

Han havde giftet sig med Célestine Michelet, fordi han simpelthen tilbad lige til den jord, hun traadte paa, og saa fandt han, at det var ligesaa godt, de vandrede sammen paa den. Han var selv altfor fattig til at lægge merke til, hvor fattig hun var, og desuden var hun saa yndig. Forresten kan det nok være, at hun ikke var fuldt saa yndig som det billede af hende, han bar i sit hjerte. Eieren af det store modemagasin, hvor hun arbeidede, havde — uden at spørge sin frue tilraads — budt hende et vakkert hjem og rundeligt udkomme; men den rige kjøbmand fik svaret skrevet paa sine rygstykker. Det var Anastase, som paa sin kjærestes vegne skrev det der baade med sort og blaat, og fjorten dage efter holdt de bryllup. Hun var ikke verdensklog nok til at kunne skjelne skallet fra kjernen, som hun sad der i sin leiede silke-brudekjole i et saa velsignet solskin, at det syntes dem begge, som livets skygger for altid maatte være veget, og hvert haab, de havde næret, opfyldt. For dem var kvistleiligheden i en ussel leiegaard i nærheden af Passy-gaden himlen selv. Den lille sidegade er der endda; den er bred, kjedelig, ender blindt. Børnenes leg og skrig er det eneste, som liver den op. Verdens-

*) *Maarten Maartens* er en hollænder, der er bosat i England og skriver i det engelske sprog. Han har udgivet flere bøger og nu sidst en tre binds roman „*The greater glory*", der har vakt megen opsigt og sat ham i første række blandt levende engelske romanforfattere. Hans forfatterskab er gjerne farvet af socialistiske sympatier. Dybt moralsk alvor og virkelig religiøsitet er ogsaa et særkjende for hans bøger.

stadens uophørlige tummel trænger ind her og blander sig med lugten fra stegepander og vaskebaljer og andet rart, der frembringer ond lugt her i verden. Anastase studerede imellem paa, om folk spiste hele dagen, siden der var saa megen madlugt. Han selv pleiede ikke at gjøre det; det er sikkert nok.

Fra sin lille mur-balkon kunde de ved at strække sig paa taa faa et glimt af en ti-tolv trær i Boulogne-skoven, og paa den anden side havde de udsigt til Trocadéros blinkende skyhøie spir. „Til venstre naturen, til høire Paris, og Gud over mig,“ pleiede Anastase at sige, og saa kaldte han sin syvende etage sit „landsted i byen“, — „*rus in urbe*“, — selv naar der kogtes kaal nedenunder.

Han stod i en papirhandel i Passy-gaden. Hans fader, en gammel opsynsmand nede i Montpellier, var vel tilfreds med dette; men moderen havde nok havt større forhaabninger; thi Anastase var jo „begavet“. Det havde presten sagt, og ved hans hjælp havde hun faaet pint og puffet sin yndling gjennem alle de examener, som i Frankrig er den lange og trange vei til en folkeskolelærer-post. Hans lærere sagde, han ødede sin arbeidskraft paa uvæsentlige ting, og følgen blev da ogsaa, at Anastase slap igjennem alle disse prøver med saa liden glans, som vel muligt. Derfor stod han ogsaa langt, langt nede paa listen over de mange ansøgere til de ikke mange ledige poster. At kunne blive folkeskolelærer er bra nok, men man maa smøre sig med taalmodighed, til man engang kommer saa langt.

Saa giftede han sig, da han var nitten. Det kan ogsaa være en god ting. Men det var ikke netop en faderlig velsignelse, som i den anledning blev sendt fra den gamle op til den varmtfølende søn. Far og søn mødtes sjelden; thi det var dyrt at reise fra Montpellier til Paris, og Anastase paastod, han blot kunde leve og aande, naar han følte masser af mennesker i sin nærhed. Men i Paris var der ingen lærerposter ledige for dovne folk, der ikke engang havde været saa fornuftige at gifte sig med en inspektørs datter. Anastase fik sig derfor en post hos en papirhandler. „Det er bare midlertidig,“ trøstede han Célestine, „og ialfald vedligeholder jeg da paa en maade forbindelsen med literaturen.“

Thi bøger var hans liv; de var hans glæde i nutiden, hans haab for fremtiden. Men de faa bøger, han eiede og læste, var ikke af dem, videnskabsmændene examinerer efter. Han elskede dem slig, som bare den kan, der har sultet for at kunne kjøbe dem.

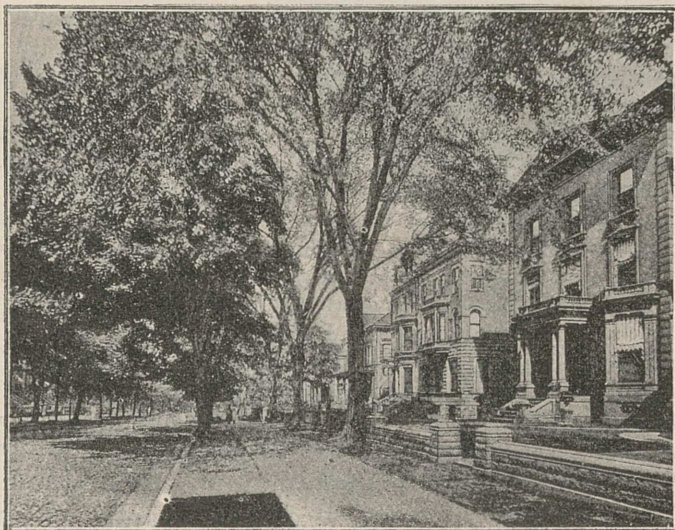
Anastase Amidon levede altsaa blandt, for og tildels af bøger, og saa hørte der et lidet leiebibliotek til butiken hos papirhandleren. Dette var det, som havde fristet ham. Eieren, den lille kuglerunde, godmodige hr. Lalois, lod til ikke at have noget mod det. Og saa solgte den unge mand

papir og penne — det var let nok. Værre var det, naar han selv skulde kjøbe noget, for ex. en ny skrivebog; for da maatte han give afkald paa sin eneste luxusartikel, sin skillings-cigar. Nye skrivebøger var ogsaa noget, han stadig trængte til: for om aftenerne sad han uophørlig og skriblede. „Hvorledes er det dog muligt, at én mand kan skrive saa meget,“ sagde hans kone. Men alt, hvad han skrev, blev liggende og hobed sig op; der fandtes smukke ting deriblandt, men ogsaa unyttige ting og ting, som ingen vilde giddet kaste et blik paa. Heldigvis kjendte ingen uden Célestine noget til dem, og hun forstod dem — ialfald halvt — og elskede dem fuldt og helt.

Og han? Ja, han elskede dem mere, end han elskede Célestine, Lina og — sig selv. Det er maaske meget sagt, men det er ikke for meget; thi i det, Anastase havde skrevet, laa mer af hans eget jeg end i hele hans krop.

Thi livets engel havde staaet ved Amidons vugge og forbandet ham, der han laa. Han var digter. (Sluttes).

Amerikansk gadeparti.

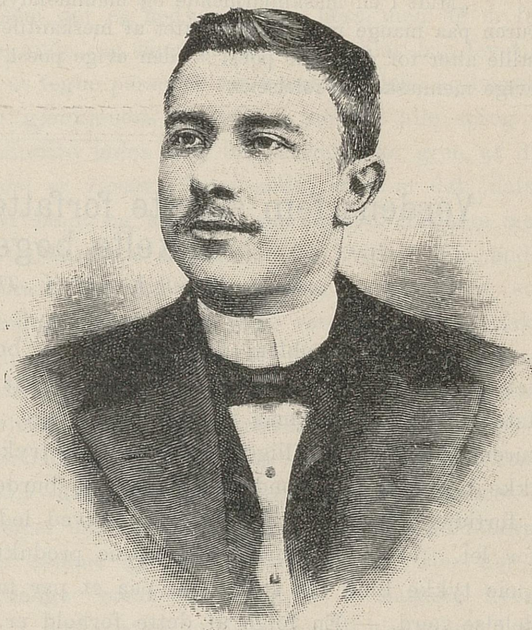
Ibsen i England.

Det ledende engelske ugeblad „*Spectator*“ indeholder i et af de sidste numre en udførlig omtale af Ibsen i form af en anmeldelse af *Hjalmar Hjorth Boyesens* engelske bog om hans verker. Anmeldelsen er gunstigere mod Ibsen selv end mod bogens forfatter. — „Ibsen er nu, heder det, anerkjendt over hele Europa (der kunde gjerne været sagt „og Amerika“) som en af verdensliteraturens mest fremstaaende personligheder“. Bladet beklager videre, at Ibsen er blevet kjendt i England paa en forkjert maade. Man fik først en to, tre „daarlige oversættelser af dunkle sociale dramaer“ og blev givet at forstaa, at Ibsen først og fremst er en samfundsreformator. Heldigere for forfatteren og den læsende almenhed vilde det været, om man først havde faaet læse *Brand* og *Per Gynt*, hvor de høie krav, der er blevet gjort for ham, nærmest retfærdiggjøres. „Ingen har nogensinde været mindre af en samfundsreformator end Ibsen, og er han en profet, saa er han i hvert fald en profet uden noget bud at bringe os. Men *digter* er han og muligens vor tids mest dramatiske forfatter. — For at være profet maa man være noget mere end en inkarnation af tvil og for at være samfundsreformator noget mindre end anarkist. Ibsens sociale opgave i livet, om han har nogen, er udelukkende negativ. Han stiller blot det nedrivende spørgsmaal, giver os aldrig et vink om det frelsende svar. . . . . Den ubestemte tro paa „det tredie rige“ — en kommende tid, der vil forene hedendommens og kristendommens rensede idealer — finder næsten ikke plads i hans bøger undtagen i en enkelt forbindelse i „Keiser og Galilæer“. Han synes at være paa kant med al verden og med universets plan og idé i det hele taget, og han vier sit arbeide med hensynsløs tilfredsstillelse til at vise, hvilken ussel og foragtelig samling af væsener menneskene udgjør.“ (Den sidste sætning er Boyesens). Brand og Per Gynt har øiensynligen, til trods for det store tab, de har lidt ved oversættelsen, revet anmelderen med sig. Han gaar irette med Boyesen for ikke fuldt ud at have paaskjønnet disses digteriske magt og storhed. „Hvormeget man end kan beklage den eneste mulige *mening,* der lader sig udlede af *Brand,* er det dog umuligt andet end at anerkjende enkelte deles herlige magt og skjønhed.“ „*Per Gynt*, hvor helten selv repræsenterer den „kompromissets aand“, som Brand saa tappert kjæmper mod, er mere ligefrem og enkel end denne og kræver liden eller ingen forklaring eller tolkning. Hvad dristige poetiske billeder og (*weird)* magt og skjønhed angaar, staar Per Gynt endog over Brand“. Ogsaa her faar Boyesen høre, at han ikke viser digtet og dets bedste dele retfærdighed. Til slutning heder det, at Ibsens sorte syn paa alt og alle synes at hvile paa lige saa daarlig og utilstrækkelig en grund, som den reisendes udtalelser i den gamle historie. Denne saa fra vognvinduet paa gjennemfarten i en fremmed egn en rødhaaret kvinde og noterede strax i sin reisebog: „befolkningen i denne del af landet er rødhaaret“. Der gaaes ogsaa lidt irette med Ibsen for hans strenghed mod sit eget land og dets folk, medens vi modtager den kompliment, at „det bør siges til nordmændenes ros,“ at de trods Ibsens bitterhed og den øiensynlige hensigt med Brand og Per Gynt, „dog begeistret hilsede disse to mesterverker“.

Maurice Maeterlinck*).

Maurice Maeterlinck er født i Gent den 29de august 1862 og lever som advokat i sin fødeby. Han debuterede i juni 1889 med en digtsamling og udgav i september samme aar dramaet *Prinsesse Malene.* Aaret efter udkom de to skuespil *Den ubudne* og *De blinde.* Samtlige tre stykker er tilgjængelige i udmerkede danske oversættelser. Siden har han skrevet *Les sept Princesses* og *Péléas et Mélisande,* — af dette sidste har *Samtiden* havt nogle scener i oversættelse.

Maeterlinck betegner et absolut nyt stadium i den moderne kunsts udvikling. Han har virkelig fundet en ny form og et nyt følelsesindhold — „de negative rørelser i sjælens baggrund, de sagte svingninger og svage udstraalinger fra nervesystemets dybder, de elementære livsytringer, som neppe vover sig over bevidsthedens tærskel.“ Og alt dette har han formaaet at udtrykke i en egen ny form, „sandere og dybere end ordet og tanken.“ „Digteren lader ligesom naturen tænke i sit sted, han hæver sig høiere, end han ved sin blotte forstand kunde naa, og kun saaledes formaar han hos andre at sætte de samme stemningsstrenge i bevægelse, som dirrer dybest i ham selv.“

Maurice Maeterlinck.

Og som form og indhold er ny hos ham, saa er milieuet det ogsaa. „Landskabet i Maeterlincks dramaer er altid det samme trøstesløse landskab: en mørk moradsig egn, hvorigjennem en kanal, som i søvne siver ud mod havet; grædepile hælder sig over dens vande, hvor svaner svømme; paa bredden et gammelt slot med park omkring, en fattig landsby og en kirkegaard. — Det er det flanderske flodlandskab seet i drømme; den verden, Maeterlinck leder os ind i, svarer saalidt som Rembrandts malerier til den vaagne virkelighed. Det er en natlig verden i magisk belysning. Den er dykket i digterens melankolske stemningshav og sees som en sunken by paa bunden af dette hav. Det er en verden befolket med sælsomme skikkelser: blinde og fattige, stoddere og vanføre og stakkels uskyldige, som lider ilde — en verden, som døden langsomt og uimodstaaeligt drager sin skygge henover . . .

Som hos Edgar Poe er „angsten sjælen i al hans poesi, rædsel den stem-

*) Væsentlig i uddrag efter C. E. Jensens med overlegen raffineret kunst skrevne essay om Maeterlinck i indledningen til den danske oversættelse af *Prinsesse Malene.*

ning, hans digte og dramaer vækker. Angsten giver paa engang mennesket en følelse af uendelig ensomhed og forladthed og af uendelig øm medlidenhed med alle de skabninger, der er stedet som han; det er den mest almenmenneskelige af alle følelser." „Men Poes fantasi synes næsten masiv og gjennemreflekteret i sammenligning med de henaandede alfelette strøg, hvormed Maeterlinck tangerer vore nerver — som virtuosens bue violoncellens strenge — og lokker dem til at vibrere med en delikat og smertelig vellyd. Virkningen er rent musikalsk og minder mest om den galvaniske gysen, som Chopins musik kan fremkalde . . . Paavirkningen fra Poe blandes i Maeterlincks dramaer med paavirkningen fra Shakespeare. *Prinsesse Malene* er Shakespeare udsat for marionetteater — renaissancens følelser simplificeret til den middelalderlige oprindelighed og inderlighed . . . Med et par flygtige streger er hele lidenskaber og karakterer tryllet mere levende frem, end den mest minutiøse beskrivelse formaar . . ."

„Midt i en maskinlarmende og mammondyrkende tidsalder, hvor selv literaruren paa mange maader er smittet af merkantile tendenser, reiser Maeterlinck sit stille alter for den rene poesi — den evige poesi, som indeholder essensen af de evige menneskelige følelser."

Verdens fem største forfattere og fire størte enkelte bøger.

(*James Russell Lowell**) i „*The Century*").

Det store problem for ældre tiders boglærde mænd bestod i at faa fat paa bøger; vort største problem er at blive de fleste af dem kvit. Istedenfor at samle maa vi vælge og vrage. Bøger er i vor tid til literaturens skade altfor billige. At faa en bog trykt, koster saa lidet, at forfattere ikke beskjærer og kondenserer, som de burde, og som bøgers høie kostende i fortiden gjorde det nødvendigt. Derved ledes de til at tage sig arbeidet for let. Vi oversvømmes af umodne produkter og tvinges til at gjennempløie tykke bind for at faa fat paa et par tanker, der er trykning og meddelelse værd. — En følge af dette forhold er det da ogsaa, at ældre bøger gjerne er mere indholdsrige end de moderne. I gamle dage gik en mand og samlede og samlede paa tanker og erfaring, arbeidede det over og over i sin hjerne og sjæl, før han langt om længe satte pen til papiret og i et eneste bind gav os sit livs og sin personligheds indhold i den mest mulig kondenserede og fuldendte form. Derfor bliver ogsaa de bøger staaende som mægtige, urokkelige fjeld i det literaturens hav, som moderne tider skyller ud over verden for atter hurtig at forsvinde og glemmes. —

*) *James Russell Lowell* er en af Amerikas store digtere. Han døde i 1889. Den her refererede artikel fandtes blandt hans efterladte papirer. For en artikel om Lowell selv se „*Samtiden*" for 1892.

Da Konfucius udarbeidede sin samling af kinesiske digte fra alle foregaaende aarhundreder, medtog han efter grundig prøvelse blot tre hundre og ti af mere end tre tusen, der stod til hans raadighed. Derfor lever ogsaa hans digtsamling den dag idag.

I ungdommen læser vi alt, der taler til vore skiftende sindsstemninger. I modnere alder foretrækker vi og indskrænker os til det, der taler til vor erfaring. Og tilsidst føler vi os alene hjemme i den literatur, der taler til, hvad der i os er dybere end alle skiftende stemninger og klogere end al erfaring. Før en mand er bleven 40 aar gammel, har han knust mange afguder og de milepæle, der merker hans aandelige fremskridts vei, er gravstøtter over døde begeistringer for disse forhenværende guder.*)

Der er enkelte bøger, som det er nødvendigt at læse, men de er faa. Fra æstetisk synspunkt alene vilde jeg sige, at der hidtil blot har levet en eneste mand, der har magtet at tegne personer saa kosmopolitiske og benytte midler saa universale, at de gjenkjendes og virker sandt i alle sprog og for alle mennesker i det mindste inden den indo-europæiske gren af den menneskelige slegt. Den mand er *Homer*. Intet andet steds er det „naturlige menneske“ fremstillet saa sandt og samtidig saa nobelt. Homers mennesker er i alt væsentligt det „sanselige“ menneske, for hvilket den „anden verden“ er ukjendt og derfor modbydelig. Intet viser dette bedre, som der heller ikke efter min mening findes noget mere rørende og malerisk i al verdens digtning, end hine linier i den 11te bog af Odyssen, hvor Achilles's aand fortæller Ulysses, at han heller vilde være den usleste gjætergut paa et af Grækenlands fjelde end konge i aandernes verden.

Ikke langt under Homer vilde jeg sætte *Dante* med hans *Divina Comedia*, hvori menneskets *aandelige* natur og udviklingshistorie er skildret og tegnet med lignende herredømme over materialet og storslagenhed i linierne. *Cervantes's Don Quixote* hører samme gruppe og niveau til. Her har vi det „naturlige“ og det „aandelige“ menneske, eller de to naturer, hvoraf vi alle er i besiddelse, stillet i humoristisk modsætning til hinanden. I den stakkels ridder og hans svend har vi den evige strid mellem ideal og virkelighed, indbildningskraft og tør forstand, aand og natur skildret med patetisk humor. Det er den eneste kosmopolitiske og universale satire, der nogensinde er blevet skreven. Den er uafhængig af tid og sted, tilhører alle tider og er anvendelig, hvorsomhelst der findes mennesker.

Dernæst kommer *Göthes Faust* med sin skildring af det udelukkende *intellektuelle* menneske, — af den intellektuelle overkultur og dens følger,

*) Men Lowel vilde ogsaa ganske vist ud af sin egen erfaring samstemme med sin landsmand Emerson i, at „naar halvguderne gaar fra os, saa er det blot for at give plads for guderne selv.“ Red.

eller rettere sagt af den kultur, hvor menneskets intellektuelle evner alene er udviklet og de øvrige forsømt, hvor ikke moralsk udvikling gaar haand i haand med den intellektuelle. Mefistofeles er blot personifikationen af den skepticisme, som altid følger saadan ensidig og uharmonisk udvikling af forstaaelsesevnerne.

Disse fire bøger er de eneste, vi eier, hvor almengyldige kjendsgjerninger, hentede fra menneskelig natur og erfaring, har faaet fuldendt, ideal og digterisk fremstilling. De maa derfor læses af enhver, der ønsker at komme til klarhed over sin egen menneskelige natur. De kan ikke undværes, før bedre digtninger over samme evige temaer foreligger. De er de fire evangelier i kulturens læge bibel.*)

Homer skildrer for os det rent og nobelt sanselige menneske, — det stade, hvorigjennem de fleste af os har passeret i ungdommen. Dante aabner for os en ny verden, slaar portene vidt aabne til aandens og moralens verdener. Han viser os menneskets udvikling og vext fra sansernes til aandens omraade, eller med andre ord, dets moralske omvendelse. Hans bog giver os Dante selv fortællende sin egen aandelige strid og erfaring til slegt efter slegt i menneskehedens store opbyggelses-møde, og fortællende, takket være geniets magt, saaledes, at hans ord bliver anvendelige paa os alle, hans erfaring alle menneskers erfaring. Det er det, der skaber den store digter, at han evner at give udtryk for det *almenmenneskelige* saaledes, at hver og en gjenfinder sig selv, sin sjæl, sine følelser, sin egen erfaring i de blade, der er skrevet med digterens eget hjerteblod. — Saa har vi Cervantes, der spøger med og ler ad den evige og komiske modsætning mellem de to naturer i os, mellem hvad aanden vil og drømmer, og kjødet evner og gjør. Det er den store religiøse og moralske strid, seet fra den komiske side. Det er latterens svøbe svinget over alt, der er dybest og høiest — og dog saa latterlig afmægtigt i os.**) Og saa Göthe med sin Faust-prædiken til verden, om den intellektuelle kulturs utilstrækkelighed, om, at aandsliv er mere end forstandsliv.

En kommende digter faar give os det hele og fuldt udviklede menneskes skildring og høisang, vise os det „naturlige" og det „aandelige" menneske forsonet og bragt i harmoni gjennem en høiere udvikling, — som det ogsaa er fremtidens sag at *virkeliggjøre* denne udvikling og denne høiere menneketype.

Jeg har endnu ikke nævnt *Shakespeare*, fordi hans verker er af en anden art, end de andres. Skjønt de betegner det menneskelige genis

*) Det forekommer mig, at Bibelen selv burde have havt en plads i denne fortegnelse. *Red.*

**) Sammenlign *Per Gynt*. *Red.*

høieste udvikling, repræsenterer de dog ikke noget specielt faktum eller nogen særskilt periode i den menneskelige aands udvikling. De taler mindre til vor *erfaring* end til vor almenmenneskelige *sympati*. Hans mennesker paavirkes samtidig af sansernes og af aandens verden og tillige af visse bestemte og begrænsede omstændigheder.*)

Men de fire bøger, jeg først nævnte, indtager en særstilling. Vi har alle vor homeriske tid, da sanserne og deres liv er alt, vi kjender eller har erfaring for. For de fleste kommer der dog en tid, da vi med Dante opdager en anden verden og ledes til at undersøge og leve for den. Nødvendigvis vil vi da ogsaa med Cervantes maatte føle det komiske ved modsætningen mellem vor ideale længsel og stræben og vor lave virkelighed, og samtidig med Göthe opdage det intellektuelle livs utilstrækkelighed. — Jeg mener ikke, at alle læser disse bøger med disse tanker eller med denne forstaaelse, men at deres evige magt over menneskenes sind og hjerter skyldes denne deres fuldendte behandling af almengyldige kjendsgjerninger i erfaring og udvikling.

Teknisk kringsjaa.

(Efter tekniske tidsskrifter).

— Dr. *Preece*, det engelske postvæsens elektriske konsulent, siger, at „det er ingenlunde en vild drøm at udtale, at vi muligens en dag pr. telefon vil kunne høre tordenbrag paa solen og konversere med Mars's beboere.“ Den sidste udgave af *Encyclopædia Britannica* (8 aar gammel) fortæller os med megen lærdom, at 160 km. er den største afstand over hvilken en undersøisk telefonkabel vil kunne lede den menneskelige røst. Dr. Preece siger, at der ikke længer existerer nogen teoretisk grund, hvorfor telefonforbindelse mellem Europa og Amerika skulde være umulig. Forbindelsen mellem Chicago og New-York (ca. 1900 km.) har vist sig saa fuldstændig vellykket, at allerede to nye traade og forbindelser er blevet istandbragt.

— England med 38 millioner indbyggere har 96,000 km. telefontraad, de Forenede Stater med 65 millioner mennesker 800,000 km. telefontraad. Tyskland havde i januar 1893 63,558 telefoner i brug, hvoraf der kom 17424 paa Berlin. I de Forenede Stater er der 276,360. — I London er 1 af 636 personer telefonabonnent, i New-York en af 167, i San Francisko 1 af 66 og i Providence 1 af 45.

*) Mon ikke *Shakespeare* kan siges at give os paa sæt og vis alt, hvad de andre fire befatter sig med, saavel det naturlige som det aandelige menneske, men disse langtfra i harmonisk eller fuld udvikling, men kaotisk sammenblandede, fragmentariske, stridende, slig som vi som oftest endnu finder dem i moderne mennesker? Saaledes, at det her bliver den simple, prosaiske dagligdagshed ved dette moderne menneske, der endnu er hverken det ene eller andet, — der indeholder mere end Homers mennesker og mindre end Dantes ideal, men langtfra nogen forsoning mellem de to, tvertom, blot et kaos af endnu stridende, mangeartede, blot halvt udviklede elementer. *Red.*

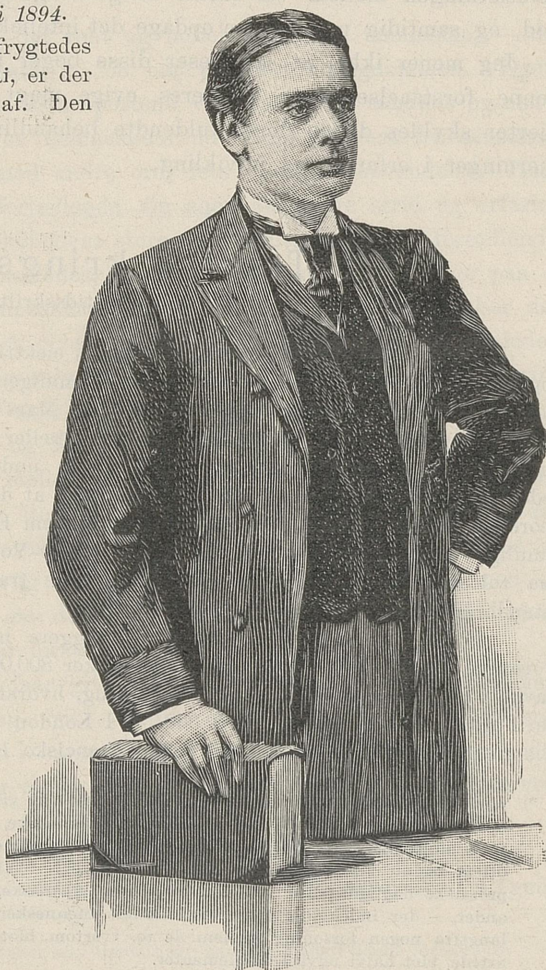
Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 23. mai 1894.

Det ***indiske*** oprør, der befrygtedes at ville udbryde den 10de mai, er der altsaa endnu ikke blevet noget af. Den i „*Kringsjaas*" forrige numer referede artikel i „*Spectator*" har imidlertid været gjenstand for livlig diskussion i den hele engelske presse. Man glæder sig over, at advarslen denne gang var unødig, at alt endnu er roligt, og at derfor de mystiske „tegn" paa trærne maa have en anden, ukjendt mening. Dog advares der fra mange hold mod at føle sig for tryg. Oprørets udbrud er blot udsat, heder det. Tidligere eller senere kommer det. Og den kjendsgjerning, at endnu ingen englænder kan faa rede paa, hvad disse „segl" betyder, at der altsaa kan gaa bud og meddelelser over hele Indien, uden at nogen engelskmand kan faa rede paa disses indhold eller betydning, er jo nok til at bringe det herskende folk til at føle, at det i Indien lever paa randen af en vulkan. For en liden haandfuld europæere at maatte leve, herske og styre midt iblandt et par hundre millioner af disse mennesker, hvis læber ikke er til at aabne, naar de vil holde noget hemmeligt, hvis viljer og sind synes at kunne hypnotiseres saaledes af en enkelt og fælles idé, at intet i verden kan hindre dem fra i samlet masse at forfølge den, til overmagten stanser dem eller seir vindes, — det kan neppe være videre hyggeligt.

Det ***engelske*** budget, der før er blevet omtalt i „*Kringsjaa*", er nu vedtaget, men med meget knapt flertal, —

Lord Rosebery.

et flertal saa knapt (14 stemmer, medens regjeringens vanlige majoritet er 35), at det i grunden betyder et nederlag for lord Roseberys regjering. *Lord Rosebery* har i det hele ikke været heldig som førsteminister — hidtil. Han har begaaet den for en fører farlige feil, at gjøre sin egen stilling uklar, at lade det se ud som manglede han bestemthed. Det faste greb om roret merkes ikke længer. Dertil kommer ogsaa flere mindre uheld. Han har under enhver omstændighed heller tabt end vundet i anseelse og popularitet, siden han blev rigets styrer. Men saa har ogsaa hans stilling været vanskelig. — Et medlem af regjeringen, hr. *Mundella*, præsident for handelskammeret (*Board of Trade)* har maattet indgive sin afskedsansøgning grundet paa, at han som en af direktørerne for *Ny Zeeland laan-kompaniet*, er kommet i et mindre heldigt lys ved, at dettes hele direktion offentlig anklages for meget uregelmæssige forretningstransaktioner.

I ***Frankrig*** er det sagen mod den socialistiske deputerede *Toussaint*, der tiltrækker sig størst opmerksomhed. Denne havde under en streike i Trignac holdt en tale, hvori han „fornærmede politiet", hvad der nok efter fransk lov er en farlig forbrydelse. Han blev arresteret sammen med en del arbeidere. Da borgermesteren fik hans stilling at vide, blev den deputerede sat fri, medens arbeiderne fremdeles blev siddende i fængsel. Da indenrigsministeren fik nys om denne adfærd, afsattes strax borgermesteren for partiskhed i retfærdighedens haandhævelse. En deputeret, mente regjeringen, maa staa under lovene lige saa fuldt som almindelige folk, — arbeidere f. ex. Deputerede kan ikke gives noget privilegium paa at bryde lovene ustraffet. Det er nok, at de faar give love, om de ikke ogsaa skal faa bryde dem uhindret. — Desuden udbad regjeringen sig kammerets tilladelse til at anlægge vanlig retssag mod Toussaint. Dette afsloges af vedkommende komité. Toussaint skulde beskyttes som „hellig og ukrænkelig" ved sin deputerettitel. Men førsteministeren *Casimir-Périer* gjorde sagen til et kabinetsspørgsmaal og kammeret udleverede Toussaint med 291 stemmer mod 220. — Det er vanskeligt at se, hvorfor ikke en deputeret — være han socialist, republikaner eller monarkist — skal staa under samme love og regler og underkastes samme retslige behandling som andre mennesker. Især i en republik.

Holland har faaet et nyt ministerium dannet af den moderat-liberale fører *van Houten*. Ved at se efter i „*Kringsjaas*" artikel om „Hollands statsliv og dets mænd" i hefte 8 vil læseren lettest kunne sætte sig ind i denne forandrings betydning.

Englænderne har nylig ved et lidet felttog erhvervet sig et nyt rige i ***Afrikas*** indre, — kongeriget *Unyoro*. Derved faar englænderne magten over det store og rige territorium mellem søerne Viktoria og Albert, behersker derfra Nilens kilder og øvre løb, samt faar letvint adgang til Sudan og det øvre Ægypten fra syd. *Wadelai* vil ogsaa blive besat.

I ***Ungarn*** har man en betydningsfuld krise, idet overhuset har forkastet et lovforslag om tvunget borgerligt egteskab (naturligvis med fri adgang til *ogsaa* at benytte religiøs ceremoni ved siden af, men saaledes, at den *civile* ceremoni og den alene gjør egteskabet *lovligt*), der var vedtaget af underhus og regjering. Det var særlig de geistlige elementer i overhuset, der modsatte sig loven, man antager ved paavirkning af det katolske parti i Østerrig. Regjeringen truer med at skabe nye medlemmer af overhuset i tilstrækkeligt antal til at sikre loven flertal. I hvert fald ansees

det afgjort, at forkastelsen vil øge den anti-østerrigske og anti-monarkiske stemning i landet og tillige skabe opinion for helt at skille stat og kirke ad.

De *arbeidsløses* tog mod ***Washington*** blev fuldstændig fjasko. — Men stillingen i de Forenede Stater er fremdeles bedrøvelig slet uden lysere udsigt til alvorlig bedring. Det er lovgivningen det staar paa, og paa dette felt viser det sig omtrent ugjørligt at opnaa enighed angaaende en nogenlunde fornuftig fremgangsmaade. *Cleveland* arbeider ufortrødent og med ærlig vilje, men mod kjæmpemæssige vanskeligheder og kombinationer og vel ikke heller med absolut visdom. At udvandre nu, med mindre man er sikker paa stilling derover eller vil kjøbe jord strax, er den rene daarskab.

Underligt er det at se, hvorledes alt mere og mere gaar i retning af en mere ***social*** statsordning. Selv *tilfældet* arbeider derfor. Saaledes er nu den franske stat ved forskjellige aarsager kommet i i et saadant forhold til landets store jernbanekompanier, at det formodentlig snart vil blive en økonomisk nødvendighed for den at opkjøbe og drive det hele jernbanenet. Den er nu forpligtet til at sikre kompanierne deres gjennemsnitlige aarsudbytte. Følgen er, at den iaar f. ex. maa betale henved 85 mill. kroner ind i kompaniernes kasser uden vederlag, og om faa aar anslaaes det, at denne statskontribution til de private jernbaner vil være steget til over 115 mill. aarlig. Men dette er ikke det hele. Takket være andre indgaaede forpligtelser maa der paa andre konti betales af staten til kompanierne 190 mill. i 1895 og senere meget mere. Under slige omstændigheder maa det snart blive den billigste udvei og næsten en nødvendighed for staten at kjøbe og overtage det hele.

De 25 mest indflydelsesrige bøger.

Nedenfor gives resultaterne af en for mænd og kvinder særskilt optælling, for *forfatternes* vedkommende, af de indsendte lister.

Der er blevet indsendt saa faa kvindelige lister, — kun 83 af de 327, eller næsten nøiagtig en fjerdedel — at resultatet for disses vedkommende, som man strax vil se af de smaa stemmetal, har liden betydning — for listens anden halvdel i hvert fald. Imidlertid gives begge, saaledes som de er. Et par interessante kjendsgjerninger viser sig jo selv af disse resultater. Saaledes vil det vistnok forbause de fleste, at se Jonas Lie som no. 2 og Bjørnson som no. 3 paa kvindernes liste. Kielland passerer ogsaa der forbi Garborg. C. Collet bliver, som rimeligt kan være, en af de første. Tolstoi sees at være mere populær paa kvindesiden en paa mandssiden; ligeledes G. Eliot, der er en af de meget faa, som findes paa — absolut talt — flere kvindelister end mandslister, trods det faktum, at de første blot udgjør $^1/_4$ af det hele antal. Følgen er da ogsaa, at hun slet ikke findes paa mandslisten, — falder helt væk der. Det samme gjælder Mrs. Ward. Jacobsen, Victor Hugo og G. Brandes er ogsaa mere populære blandt, i hvert fald de kvinder, der har besvaret „Kringsjaas“ henvendelse. — Paa den anden side er Walter Scott, Carlyle, Zola og Sars langt populærere blandt mænd end blandt kvinder. Værst af disse farer Scott, der findes paa 39 mændslister og blot paa 3 kvinders. Henry George er paa 24 mænds lister og blot paa 3 kvinders, medens Darwin er paa 3 kvinders og paa 22 mænds og H. Spencer paa 5 kvinders og 24 mænds.

Naar summen af stemmer paa en enkelt forfatter efter disse to lister bliver

mindre end paa den i sidste hefte givne fællesliste, saa skyldes dette, at ni af de indkomne lister ikke gav oplysninger, der gjorde det mulig at regne dem med i denne sidste optælling.

Her er altsaa de to lister:

Mænds forfatterliste.
(235 indsendte lister).

		Antal stemmer.
1.	Ibsen	559
2.	Bjørnson	425
3.	Jonas Lie	352
4.	Garborg	316
5.	Kielland	276
6.	Bibelen	96
7.	Kr. Janson	92
8.	Holberg	80
9.	Wergeland	63
10.	Dickens	62
11.	J. Tvedt	61
12.	Vinje	56
13.	Shakespeare	50
14.	Dostojevski	46
15.	Drummond	43
16.	Göthe	41
17.	Scott	39
18.	Tolstoi	36
19.	Reuter	36
20.	Carlyle	36
21.	Zola	35
22.	Sars	35
23.	Asbjørnsen	34
24.	K. Elster	32
25.	J. Verne	31

Dernæst kommer følgende:

C. Collett, Farrar 30; Ingemann 28; Topelius 26; Jacobsen 25; Hamsun, Spencer, H. George 24; Hugo 23; Flamarion, Darwin 22; Brandes 21; Suttner, Bruun, Aasen 20.

Kvinders forfatterliste.
(33 indsendte lister).

		Antal stemmer.
1.	Ibsen	173
2.	Jonas Lie	151
3.	Bjørnson	125
4.	Kielland	64
5.	Garborg	61
6.	Bibelen	35
7.	C. Collett	35
8.	Dickens	34
9.	Tolstoi	31
10.	Kr. Janson	28
11.	G. Eliot	20
12.	Wergeland	17
13.	Jacobsen	15
14.	Shakespeare	15
15.	H. Andersen	14
16.	Holberg	14
17.	V. Hugo	14
18.	J. Tvedt	14
19.	Mrs. Ward	14
20.	Bergsøe	13
21.	Drummond	13
22.	Dostojevski	12
23.	Göthe	12
24.	G. Brandes	11
25.	K. Elster	11

Dernæst har ogsaa Reuter, Ingemann, Vinje 11 stemmer.

Klarhed.

Intet er mere slaaende i vor tids liv og tænkning end mangelen paa klarhed, paa en følt, positiv livsopfatning, paa overbevisning. Her er idéer nok og til overflod, men lidet positiv overbevisning, fremforalt lidet klarhed. Derfor ser vi da ogsaa idéerne stadig skiftes om herredømmet i det enkelte sind og i det hele samfund. Folk er ét idag og et andet imorgen — og

ofte begge dele med lige stor entusiasme, varme og henførelse. De er ikke saa ulige de grækere paa Pauli tid, hvis væsentlige beskjæftigelse det var at spørge efter og begeistres for hver *ny* ting og hver ny idé, ligegyldigt *hvad*, naar det blot var nyt. Og begjærligheden efter det nye er naturligvis i og for sig ingen feil; tvertom, men hvad der virker lidt trøstesløst i længden er at se nyhed afløse nyhed, den ene idé den anden, hver modtaget for en dag eller et aar med pauker og trompeter, men aldrig fæstende rod og aldrig modnende til overbevisning og klarhed, der kan give karakteren fast og kjæk form for livet, — skabe personer. Altid skiftende.

Overbevisning er en idé, der har slaaet rod i vort egen væsen, saa den suger næring af al vor erfaring og overskygger alt vort liv. Idéer *holdes*, overbevisning er *idéens hold paa os*. En overbevisning skaber og former os i sit eget billede, idéer kan kredse som sommerfuglesværme om en mands hoved uden at have større virkning paa ham end disse.

Idéer har vi nok af, men den klare, modnede overbevisning er sjelden. „Nok af talenter,“ har en af vore egne sagt, „men faa karakterer.“

Vi lever i en overgangsperiode mellem to kulturer, to samfundsordner, to „tider“, da ældre overbevisninger har visnet hen og ældre idéer tabt sin magt, uden at endnu noget nyt er fuldt klarnet eller har slaaet rod i menneskenes flertal og skabt karakterer i sit eget billede. Vi har endnu prægtige personligheder, der er voxet op af det gamles grund og henter næring og kraft derfra. Det nye derimod har endnu ikke faaet tid til at afsætte sig som *karakter*. Det svæver endnu om os som syner, drømme, tanker, idéer, længsler, følelser. Det tager form her og der i literaturen; ofte énsidig form nu og da i en personlighed; det viser gjerne sin negative side først. Det er endnu ikke ved opdragelsen blevet bygget ind i en ny slegt, og det har endnu ikke kommet med den overvældende magt, der bemægtiger sig mænds sind og omskaber karakterer. Og det eier den kanske ikke endnu, fordi det endnu staar *uklart* for de fleste. Det mangler det hele, fulde, afrundede udtryk.

Klarhed! — Det tør vel siges uden fare for at blive modsagt, at intet trænger vor tid den hele verden over mere end klarhed, — klarhed i tankernes, i idéernes verden. Vi ser denne mangel daglig og overalt paa alle livsfelter. Millioner gaar moralsk og intellektuelt tilgrunde af mangel paa den; tusenvis af liv formørkes unødigen derved, stater og samfund vakler, og partier og mænd gjør de latterligste anstrengelser af mangel derpaa. Hist og her møder man en enkelt klar idé, der samler mængder om sig og med lethed vinder fremgang, hvor den udgjør det eneste klare og bestemte; men den gaar oftest i forbindelse med fuldstændig uklar-

hed overfor alt andet, og holdes derfor med en énsidighed, som naturligvis i et varmt og kraftigt temperament bliver til fanatisme. Oversigten over det hele, — klarhed over liv og tid mangler.

Og det er netop over grundidéerne — de religiøse og moralske, at uklarheden er størst. Menneskene — jeg taler naturligvis blot om store mængder af dem, vel vidende, at ordene ikke passer paa *alle* — føler sig ikke længer *hjemme* her i livet og i denne verden eller den idékreds, hvori de er opvoxet. De søger og famler. De forstaar hverken sig selv eller livet. Det hele er for dem et evig skiftende kaleidoskop, vakkert kanhænde, men uden plan, idé, tanke, som de kan gribe og fatte. Derfor staar de ogsaa maalløse og viljeløse overfor livet. — En voxen mands handlinger springer mindst lige meget fra *forstaaelse* som fra følelse eller impuls. Som vi forstaar, saa handler vi. Forstaar vi ikke, saa bliver der som oftest lidet handling, — lidet sammenhængende, effektiv handling i hvert fald, i det høieste impulsløse, fragmentariske tilløb her og der. Forstaaelse giver et menneskes liv sammenhæng, giver følelserne retning og disciplin, skaber personligheder. Uden den ingen kraftig karakter, bare vekhed og ubestemthed. Den udgjør det faste midtpunktet, der i et liv bringer følelser, evner og den hele natur til at krystallisere — antage bestemt form — til karakter og personlighed. Forstaaelse og klarhed!

Men man kan ikke kjøbe disse paa torvet. Man maa selv leve sig til dem eller fange dem fra en eller anden af de store aandshøvdinger, som altid kommer, naar tiderne trænger dem.

Vi hører netop i den sidste tid meget om tidens sygelighed, om dekadence etc. — Jeg tror virkelig ikke, at sygeligheden er af saa *svært* alvorlig art. Det forekommer mig netop, som gjemmer tiden paa megen sundhed, friskhed og kraft; som har sygeligheden lidet med selve karakteren, med følelserne at gjøre; som kunde den let kastes af uden at efterlade sig farlige spor; som er den blot resultatet af denne manglende klarhed og forstaaelse, følgen af mangel paa overbevisning, paa noget at holde sig til, at tro, at samle sin egen personlighed om, — paa fast *midtpunkt*. *Det* kan være ilde nok og farligt nok, naturligvis, — skjæbnesvangert endogsaa, kommer der ikke hjælp itide. Men jeg for min del er optimist paa dette felt ogsaa — af gode grunde. Jeg tror, hjælpen vil komme, tror, at klarheden, forstaaelsen, overbevisningen vil komme, — komme som en ny aand strygende hen over landene, bemægtigende sig alle ventende og forberedte sind, og skabende en ny og prægtig slegt af mennesker. Jeg tror, den aand allerede er paafærde, og at hver den, der vil og har betingelserne derfor, allerede kan finde og fange den.

Store aandshøvdinger *er* komne — jeg for min del regner dertil Ibsen, Carlyle, Emerson, Robert Browning og flere andre — og hár banet vei gjennem den idéernes ørken og urskov, som overgangstiden har skabt, — *helt igjennem*, saa vi kan komme ud paa den anden side og atter føle os

hjemme i en bebygget og herlig verden. Det gjælder kanske endnu om at faa samlet de brudte straaler, som disse høvdinger har bragt, ene og bringe harmoni i deres budskab, give det overbevisningens hele fylde, tage med i det alt af fortid og nutid, som har levedygtighed, og forme det hele til et *liv*. Men ogsaa det gaar for sig. Kanske trænger vi endnu en mand — og trænger vi ham, saa kommer han — til at udføre dette arbeide, en ny tænker, en ny filosof, der kan benytte sig af de andres arbeide og i klare træk tegne for os de store linier, inden og langs hvilke fremtidens liv i kommende tusen aar vil bevæge sig.

Ikke opløsning, men fasthed; ikke kaos, men orden, er det naturlige for menneskene, — det naturlige og det mest velsignelsesrige. Ikke i kamp og forandring ligger den store kilde til menneskelykke, men i det fast ordnede livs store, dagligdagse, uudtømmelige velsignelser. Kampens tid er blot en nødvendig gjennemgang. Engang har menneskene følt sig *hjemme* her i livet, glade og tilfredse ved existencens evig skiftende undre, og engang vil de atter gjøre det, — se med forstaaelse, med glad tillid paa det soltindrende liv om sig, vandre som glade adelsmennesker med sønners ret og hjemmefølelse gjennem dette verdens guddomsfyldte fædrehus. Frygt og pessimisme vil vige for den dybe, fastgroede følelse af, at livet mener det godt med os, blot vi mener det godt mod hinanden.

Slig hjemmefølelse *maa* menneskene have. De kan ikke i længden leve den foruden. Fast holdepunkt maa de have. En livsopfatning at knytte sig til og lade tanker og handling gaa op i. Forstaaelse, — selv om det maa være en indbildt forstaaelse, en drøm, en illusion, en digtning, en parabel. Følelseslivet i os maa have det, forstanden kan ikke hvile, til den finder det. Begge er skabt for det, vort liv betinget af det. — Derfor er det, at menneskene i vor tid er saa begjærlige efter det nye og kaster sig over den ene idé efter den anden. De haaber at finde det, som deres sjæl længes imod: forstaaelse, klarhed, fred, livsmotiv. — Og den store fare, saalænge virkelig klarhed mangler, er, at et folk skal — drevet af denne længsel — kaste sig fra galskab til galskab, lade sig henrive af meningløshed, gaa op i umuligheder, for saa tilsidst atter at blive kjed det hele og slaa sig tilro i resigneret skepticisme og kynisme overfor alt af positivt værd. Faren derfor synes mig ikke liden just nu, da underlige bevægelser dukker op i alle retninger og river de sindigste og koldblodigste med sig. Der tales høilydt om at lade forstaaelsen fare og blot give sig følelsen i vold. En farlig lære! Men ro og fred *vil* man have, og da forstaaelsen staar i veien, sætter man den slet og ret tilside. Vi ser det i den nyeste franske literatur, hvor gamle skeptikere og vantroende pludselig er begyndt at skrive vers til jomfru Maria og ydmyge, meningløse lovord om paven som „sjælens store læge".

Ære være den længsel efter dybere liv, hvorfor ogsaa denne literatur giver udtryk; men for denne længsels egen skyld, for at undgaa nye slingringer og

tilbagefald, maatte den søge og finde *klarhed* — forstaaelse saavelsom følelsernes tilfredsstillelse!

Ikke mindst, kanske mest, trænger vi denne klarhed i tankernes verden, denne forstaaelse af livet og vor egen plads deri, dette grundsyn, hvorom alt kan ordne sig og som selv kan gjennemgløde alt, denne overbevisning, der kan give fast form og maal og mening til ens liv og skabe karakter og personlighed, — her i vort eget land. Maatte den komme! Ære være hver den, der yder noget bidrag dertil, tænder lys, om blot ved en eneste tanke, baner veie, om blot for et eneste skridt fremover. Tiden er alvorlig, maatte den vække dem, hos hvem evnerne slumrer, til alvorligt arbeide. Ogsaa i *denne* henseende maa landet bygges og nybygges, — en grundmur af gode, sande, sunde idéer lægges, — en livsopfatning og et liv skabes, som folket kan voxe sig stort og frit og kjækt paa. Der er blevet talt om „gjennembrudsmænd". Vi har ikke — som folk — brudt igjennem endnu. Vi har kun brudt *ud* af forældede tanker. Det staar endnu tilbage at bryde *ind* i en ny verden.

Noget at tro paa med al ens personligheds magt; noget at leve for høit over alle rent egoistiske hensyn og maal; noget at holde af over alle grænser; noget, der i en kan skabe en begeistring, en glød, en jubel og en fred, saa stor og mægtig, at den ikke larmer eller braaker, men stilt fylder ens hele væsen til de dybeste dyb — det er det, som gjør livet stort og rigt, og gjør, at man hver dag føler lyst til at tænde et takoffer for sin husdør. Noget at „tro" paa, noget at holde sig til og noget at arbeide og leve for!

At kunne sige „jeg tror", sagde Carlyle engang, det er et af de største goder, der kan vederfares èt menneske, og et af de kosteligste: — at tro *noget*, føle sig fuldt og fast overbevist om *noget*, eie noget, hvortil alt i verden, al ens handling, tanker og liv kan henføres. Først da, mente han, duer en mand til noget, først da kjender han sin plads, sin opgave, sit arbeide og sig selv her i verden; først da kommer der magt og ligevægt ind i hans karakter.

Man maa ikke misforstaa mig, som om jeg mente, at fuld klarhed over alle livets gaader, fuld forstaaelse af det hele skulde være nødvendig eller opnaaelig. Tvertom, den alene forstaar, der erkjender, hvor lidet det er os muligt at forstaa, hvor meget vi omgives af, der altid maa forblive et mysterium, som det ikke nytter at ville udrede, hvor lidet vi med vor trange erfaring og begrænsede forstand kan vide om *endelige ting*, hvor ugjørligt det er for vor tanke at lodde tilbunds i existensens dyb. Den, der ikke kan slaa sig tilro og tage alvorlig fat paa livet, før han har en komplet lommefilosofi, der forklarer alt og giver svar paa alle spørgsmaal,

han vil enten maatte vente med at leve til den yderste dag eller ogsaa ganske mangle forstaaelse af verdens og livets endeløse mangfoldighed og uudgrundelige dybde. Alt, hvad vi evner, og alt, hvad der trænges, er klart at se et par faste holdepunkter i livet, et par landemerker, der viser os, hvordan landet ligger, og hvad kurs vi selv maa sætte.

Den klarhed er det, som mangler, og uden hvilken den dybe, faste overbevisning og den helstøbte personlighed ikke kan være tilstede, uden hvilken livet maa blive løst, ubestemt og farvløst.

Ny Literatur.

Nordahl Rolfsen: — *Norske digtere;* — anden udgave. — Jacob Dybwads forlag. — Kristiania. — 1ste hefte.

Her er et arbeide, der ikke burde mangle i noget norsk hjem, hvor den nødvendige kjøbesum kan afsees. Verket giver en samlet oversigt over alle vore mest fremtrædende digtere fra Peter Dass til vore dage med prøver af deres forfattervirksomhed. Det er af den største betydning, synes jeg, at vort folk indforliver i sin bevidsthed de tanker og de følelser, som vor literatur i tidernes løb har givet udtryk, at folket føler sig hjemme deri. Hvad vi eier af aandsliv, burde gjøres tilgjængeligt for alle og burde pulsere i alles aarer. Det er dette maal, den udkomne samling vil hjælpe os at naa. Anbefaling eller lovord skulde her være unødige. Især hvor der er børn og ungdom, hvor en ny slegt voxer op, burde intetsteds et sligt verk mangle i boghylden. — Verket udkommer i ca. 14 hefter à 80 øre. Subskription modtages i alle boglader.

Ola Hansson: — *Amors hevn. Før giftermaalet.* — Noveller. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 2.25.

Henrik Jæger: — Illustreret norsk literaturhistorie. — Hjalmar Biglers forlag. — Kristiania. — 14de hefte. — Pris 90 øre.

Fredrikshalds turiststrøg. — Kart og reiseruter m. m. — Et særdeles vakkert udstyret og for turister praktisk lidet kart.

Tegner-udgaven af Ludvig Holbergs samtlige comoedier. — Ernst Boyesens kunstforlag. — Af dette nationale og storslagne pragtverk er nu 2det hefte udkommet at en ny og forholdsvis meget billig udgave. Nærmere anmeldelse af det fortjenstfulde arbeide vil komme i et senere numer. Det maa være tilstrækkeligt her at oplyse, at prisen blot er 65 øre pr. hefte. Det vil indeholde ca. 35 hefter paa $2^1/_2$ ark.

Andr. M. Hansen: — *Menneskeslegtens ælde.* — Med talrige illustrationer. — Jacob Dybwads forlag. — Kristiania. — 1ste hefte.

Dette er en bog, der bør læses af en enhver, der tørster efter at udvide sit kundskabsforraad. Det udkomne hefte er skrevet i en yderst letfattelig, klar stil, gjennem hvilken det er en fornøielse og nydelse at modtage den solide kundskab, de fakta og oplysninger, som forfatteren har samlet og lagt tilrette. „Meningen

er," siger forfatteren i sit forord, „at fortælle lidt om, hvad man kan vide om mennesket i tider, der ligger langt forud for al skreven historie og al tradition at give lidt rede paa, hvor langt frem i jordens lange historie menneskets korte saga kan følges. Det er særlig de *geologiske* kjendsgjerninger, jeg vil søge at lade tale." Det første kapitel skildrer interessant og levende, „*hvorledes Norge byggedes.*" — Det maa ikke glemmes, at bogen er populært skreven og derfor udgjør et led i den række af populær-videnskabelige skrifter, som vi saart trænger hos os, og som vi maa være baade forfatter og forlægger taknemmelige for. Verket, der vil udgjøre ca. 15 ark og blive rigt illustreret, vil udkomme i 4 hefter à 1 krone pr. hefte. Subskription modtages i alle boglader, hvor det udkomne 1ste hefte kan faaes til gjennemsyn.

Notitser.

— 1,114,322 tons uld avles der i verden.

— *3,750,000 bad* toges ifjor sommer i New-Yorks fribade.

— *101 aar* fyldte nylig den endnu praktiserende læge dr. de Bossy i Havre.

— *87,300 tons skinner* udførtes i 1793 fra Tyskland, mod 113,712 i 1892.

— Sangerinden *Adelina Patti* faar aarligaars op til hundre anmodninger om at adoptere godtfolks børn.

— *Krupp*, den tyske kanon-konge, har en aarsindtægt af $7^1/_2$ million kroner og betaler 270,000 kr. i skat.

— *1500 huse* og 2000 bambushytter ødelagdes ved branden i Shanghai den 30te april; skaden anslaaes til 15 mill. kr.

— *Ammerne i Wien* truer med streik, hvis de ikke faar gjennemført de fordringer, som deres nystiftede fagforening opstiller.

— *218,251 egteskaber*, 914,189 fødsler og 569,923 dødsfald forekom der ifjor i England og Wales, hvis samlede befolkning udgjør 29,731,100 mennesker.

— *En ny Farao* er opdaget som mumie ved aabningen af en pyramide ved Daschur. Den tidligere ukjendte hersker har baaret navnet Fu-ab-ra og været medlem af det 12te eller 13de dynasti.

— Guldproduktionen i New South Wales er i opgang. I 1893 blev der udvundet 30,000 unser mere end i 1892. Hele det nordlige kyststrøg lige op til Queenslands grænser viser sig at være et sammenhængende guldfelt.

— *Tobak* synes at *beskytte* mod *kolera.* Ikke alene har man lagt merke til, at arbeidere ved tobaksfabriker gaar fri under kolera-epidemier; men grundige bakteriologiske undersøgelser har vist, at kolera-bacillen dør ved at udsættes for tobaksrøg en halv times tid.

— *Geyser i Frankrig.* I nærheden af St. Etienne stødte man nylig ved en grundboring i 50 meters dybde paa en varm kilde, der gjennem borehullet slyngede en vandstraale 26 meter op i luften. Saavel i straalens høide som i temperatur svarer denne kilde til Strokkr paa Island.

— *En 2000 aar gammel hymne til Apollo*, hvis ord og musik var indhuggen paa en marmorplade, som ifjor høst blev udgravet ved Delfi i Hellas, lod det franske arkæologiske selskab i Athen afsynge 29de marts sidstleden i overvær af den græske kongefamilie og byens notabiliteter.

— Ved kronbladenes farver hos blomster er det en gjennemgaaende egenhed, at ingen blomst har samtlige spektrets farver at opvise: hvor der findes rødt og blaat, savnes gult; hvor rødt og gult optræder sammen, er der intet blaat; og hvor blot og gult findes, er rødt fraværende.

Fra livets latterside.

— *Fra kvindernes forjettede land.* — *Agnes:* „Det er ikke, at jeg har noget imod at gifte mig med dig, Nils; men jeg synes det er synd at opgive mine 120 kroner maaneden paa kontoret.“

Nils: „Opgiv dem ikke, du kjære! Jeg vil opgive min plads. Jeg faar bare 60 kroner.“

— *Dommeren:* „Skyldig eller ikke skyldig?“

Den anklagede (lidt fortumlet): „Jeg troede, jeg var skyldig, hr. dommer; men min forsvarer siger, jeg ikke er skyldig, og han har bevist det, og naar de har hørt ham, dr. dommer, vil ogsaa De tro det.“

— „Saa De læser mine digte?“ spurgte den unge sanger henvendt til en af dagens feirede skjønheder.

„Ja.“

„Nu, jeg kunde have lyst til at udbede mig Deres dom over dem; men min beskedenhed tillader mig det dog ikke.“

— *Første dame:* „Jeg saa Deres mand møde Dem paa gaden igaar og lagde merke til, at han tog hatten af, da han talte til Dem. Jeg beundrer ham for det. Der er ikke mange mænd, der gjør det — overfor sin hustru.“

Anden dame: „Ja, jeg hersker. Jeg havde sagt ham om morgenen, at han maatte faa sit haar klippet, og han tog hatten af for at vise mig, at han havde lystret ordre.“

— Der klages ofte over, at unge forfattere mangler foretagsomhed; men den beskyldning passer i hvert fald ikke paa den her omtalte ærgjerrige literat. Et dagblad indeholdt en bekjendtgjørelse, hvori en *J. B.* spurgte, om nogen kunde underrette ham, om hvor en fortælling kaldet „Paragram-familien“ er at finde. Vedkommende forfatter indsendte følgende svar: „Jeg kan ikke give oplysning om, hvor „Paragram-familien“ er at finde; men for tyve kroner vil jeg sende J. B. en egen fortælling om det emne, skreven til hans fulde tilfredshed. Ingen betaling, saafremt den ikke er alt, hvad der kan ønskes.“

— „Det er umuligt at gjøre sin fedme tilpas,“ sagde en af hendes mandlige bekjendte. Hun kom ind i en overfyldt sporvogn her om dagen, og da *tre* herrer sprang op og samtidig tilbød hende plads, blev hun sindt. Hun tog det som en fornærmelse i anledning af hendes omfangsrige figur.

— *Fru Kaxe:* „Det undrer mig ofte, hvordan folk kan forstaa hinanden i Frankrig.“

Fru Kyndig: „Hvor taabeligt!“

Fru Kaxe: „Det er aldeles ikke taabeligt. Begge mine døtre har lært at tale fransk; men det er dem umuligt at forstaa hinanden.“

— Der sidder ofte skarpe og hensynsløse kritikere oppe i „paradiset“. En saadan var tilstede ved en opførelse af *Romeo og Julie.* Romeo var en liden pusling af en mand, Julie en mere end fuldvoxen kvinde med særlig veludviklede og solide hænder. Da Romeo havde givet sin kjælne linie:

„O, at jeg var en hanske paa din haand!“ lød det fra „paradiset“: „Gik ikke! Du vilde ikke passe, mand! Du er for liden!“

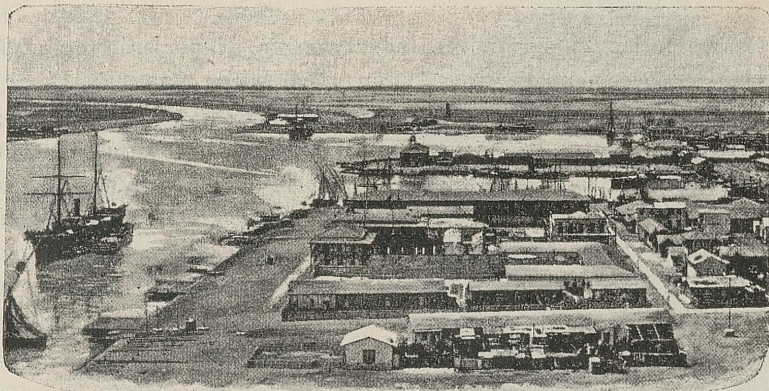
— En ung mand med stor ærgjerrighed og beskeden begavelse modtog undervisning i veltalenhed hos en berømt lærer i faget. „Og naar De saa er færdig med Deres foredrag,“ sagde denne ved en leilighed, „saa bukker De graciøst og forlader platformen gaaende paa tærne.“ — „Hvorfor paa tærne?“ spurgte den haabefulde ærgjerrighed. — „For ikke at vække Deres tilhørere.“

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 31. MAI 1894. HEFTE 11.

Maalet helliger midlerne
eller
hvorledes Suez-kanalen blev bygget.

(Efter *G. T. Ferris* i „*The Cosmopolitan*").

Den kjæmpemæssige pengesvindel, der har gjort navnet Panama ensbetydende med kolossal humbug og kjæltringagtighed, og som efter den almindelige opfatning har besudlet den „store franskmand" Lesseps's tidligere vundne ære og ry, har atter henledet opmerksomheden paa dennes første storverk, Suez-kanalen og *dens* historie. Og om man end ikke her møder den kolossale samling af smaa, vanlige bedragerier, som ved Panama, saa staar man dog overfor transaktioner af den art, hvorom det bedste,

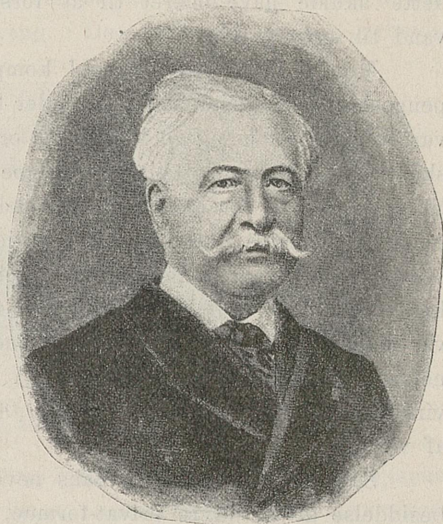
der lader sig sige, er, at maalet faar hjælpe til at undskylde midlerne, at det heldige udfald af foretagendet dækker over den mindre hæderlige fremgangsmaade, hvorved det muliggjordes.

Som bekjendt er Lesseps's kanal over eidet ikke den første, der er blevet bygget der. Ramses den store, der herskede over Ægypten 1300 aar f. Kr., var den første til at undfange idéen og med en opofrelse af 120,000 menneskeliv at gjennemføre den. Hans kanal, der forbandt Nilen med det Røde Hav, og ikke som Lesseps's, det sidste direkte med Middelhavet, ødelagdes og udslettedes dog snart af ørkensandet. Syv aarhundreder senere bestemte Necho II sig til at bygge en ny kanal; men oraklet, som han raadspurgte, forinden han foretog sig noget, fraraadede arbeidet, idet det erklærede, at en kanal over eidet vilde blive Ægyptens bane ved at give landet i fremmede magters og folkeslags vold.

Senere foretoges der delvise udgravninger af perserne og af Ptolemæerne, og den romerske keiser Trajan gjenaabnede Ramses's kanal i det andet aarhundrede efter Kristus, men med delvis forandring af rute og retning. Atter ødelagdes den af ørkensandet for at blive gjenaabnet under muhamedansk styre og paany ødelagt. Napoleon den store var den næste, som havde sin opmerksomhed henvendt paa sagen. Den mægtige aand og dristige drømmer, der skrev sine fantasier over Europas fastland og kart med sværd og bajonet, saa ogsaa her noget, der vel var værd at gjøre. Men det blev dog ved tanken og en del foreløbige undersøgelser. Mehemet Ali, det nu regjerende ægyptiske fyrstehuses grundlægger, var ogsaa fængslet af den store tanke; men hans kloge hoved og slu sind trængte intet orakel til at advare ham mod de skjæbnesvangre følger af en saadan kanal for ham selv og hans hus og for landets uafhængighed. Han saa altfor tydelig, at oraklet havde talt sandt og holdt derfor sine fingre fra det lokkende foretagende.

Saaledes stod sagen, da Ferdinand de Lesseps under Said Paschas regjering kom til Ægypten som attaché ved det franske gesandtskab. Han havde allerede længe havt planen i sine tanker. Said var en letbevægelig, svag mand, der levende beundrede alt, hvad fransk var og holdt af alle franskmænd. Det faldt derfor Lesseps let at overbevise paschaen om, at kanalen tilbød ham en ypperlig anledning til at gjøre sit eget navn udødeligt og landet velstaaende og lykkeligt. Arbeidet skulde ikke koste ham eller Ægypten en øre, og dog skulde de faa 15 pct. af bruttoindtægterne. Uden udlæg vilde den bringe en ustanselig guldstrøm til at flyde ind i landets og monarkens skatkammer. Det var som at forvandle ørkensandet til guld.

Det varede ikke længe, før Lesseps (i 1854) var paa vei til Paris med koncession paa foretagendet. Denne gav ham og hans selskab eneret til at bygge og drive en kanal mellem Tinch ved det Røde Hav og Suezbugten. De tidligere kanalbyggere havde alle forbundet det Røde Hav med Nilen. Lesseps derimod bestemte sig til at skjære tvers igjennem selve landtungen og derunder benytte sig af de grunde sjøer, der fandtes paa veien. Denne bestemmelse fattedes paa grundlag af de foreløbige undersøgelser og opmaalinger, som var blevet foretagne efter Napoleon I.s ordre. — Koncessionen forpligtede ikke paschaen paa nogen vis. Han skulde intet gjøre og intet betale: han gav blot *tilladelse* til at bygge kanalen. For denne tilladelse skulde han oppebære 15 pct. af bruttoindtægterne i 99 aar, efter hvilket tidsrums forløb kanalen med alt tilliggende arbeide skulde falde tilbage til den ægyptiske regjering mod, at denne betaler efter voldgiftsafgjørelse for de forbedringer og bygninger, som maatte være opførte paa kanalens bredder, — men intet for selve kanalen. Selskabet fik ogsaa tilladelse til at bygge for egen regning en ferskvandskanal fra Nilen til den nye skibskanal for at forsyne arbeiderne med fersk vand og for senere at blive benyttet som mindre handelsvei. Det skulde ogsaa i 99 aar eie alt det land langs ferskvandskanalen, som ved den blev frugtbargjort og ikke allerede var optaget. For at undgaa at faa en fremmed armé af arbeidere ind i landet, *forbeholdt* Said sig *ret* til at skaffe arbeidere, *om han saa vilde*, mod en stipuleret betaling fra selskabet og mod, at dette sørgede for alt fornødent for dem i sanitær henseende. — Koncessionen kunde dog først blive gyldig ved sultanens sanktion, — en sanktion, der blot lod sig opnaa ved fri brug af penge.

Lesseps i 1868.

Men nu gjaldt det at skaffe midler til arbeidets udførelse. Den sangvinske Lesseps anslog omkostningerne til 200 millioner francs. Det blev meget mere end det dobbelte, nemlig 476 millioner. — Selv de

anslaaede 200 millioner viste det sig imidlertid vanskeligt at opdrive. Europas finansmænd havde ingen tillid til foretagendet og holdt sig borte. Lesseps kunde blot skaffe en ren ubetydelighed i Paris. Han reiste da atter tilbage til Kairo for at prøve, om ikke Said pascha lod sig pumpe for en del bidrag. Denne viste sig virkelig som et let og rigt bytte. Han laante fra tid til anden den store franskmand og hans kompani til foreløbige undersøgelser og opmaalinger summer, der tilsammen androg til henved 2½ millioner frcs. Desuden foræerede han kompaniet en ny koncession paa en ferskvandskanal no. 2, der skulde løbe fra et punkt i nærheden af den første ferskvandskanals sammenstød med skibskanalen til Suez i syd og Port Said i nord. Al den jord, som derved lod sig vande og saaledes kunde frugtbargjøres, skulde tilhøre kompaniet i 99 aar, ligesom dette skulde have eneret til at forsyne alle tilstødende distrikter med vand til egne priser.

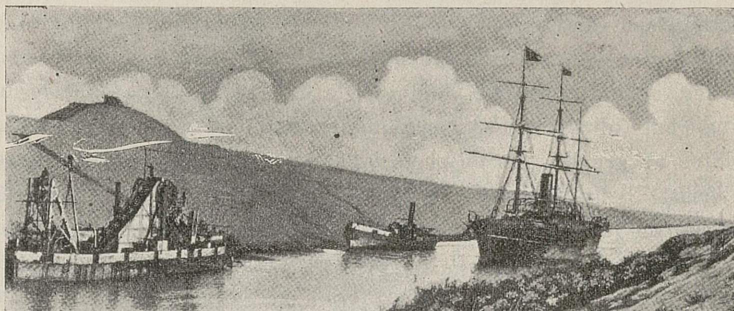
Men i 1860 var alligevel kompaniet aldeles fant uden en øre i sit pengeskab. Subskriptionsbøgerne, der havde henligget aabne i Paris fra 1858, var fremdeles øde og golde som det ørkensand, hvorigjennem kanalen skulde skjæres. — Man maatte til at pumpe Said pascha paany. Lesseps fik ham til at tegne sig for aktier til et beløb af 17,800,000 frcs. — En saa glimrende begyndelse bragte endelig aktietegningen til at gaa raskere, og penge begyndte at strømme ind. Said Pascha havde imidlertid ondt for at skaffe kontanter til at indfrie sine tegnede forpligtelser til kompaniet. Men dette var ædelmodigt. Det lod sig nøie med 10 pct.s rentebærende skatkammernotaer, der saa blev diskonterede i Europa. Paschaen maatte saaledes i virkeligheden ud med over 24,700,000 frcs, hvorfor han fik aktier til ⅔ af værdien.

Said døde i 1863, og hans nevø Ismael besteg tronen. Denne var i besiddelse af en uhyre privat-formue, der bragte kanaldirektørernes tænder til at løbe i vand, og da kompaniet atter var fant, søgte det snart ved nye paafund at tilvende sig en del af den velkomne rigdom. Det forsikrede khediven — hvilken titel Ismael havde antaget —, at én ferskvandskanal var nok, at det var meget bange, paa det kjære Ægyptens vegne, forat retssager angaaende eiendomsretten til forskjellige jordstykker langs den ene ferskvandskanal kunde føre til fremmed intervention. Hvorfor de af pur kjærlighed til Ægypten vilde ædelmodigen opgive koncessionen paa den ene kanal, — *mod at khediven byggede den anden for dem paa sin bekostning, og at kompaniet naturligvis tog al indtægt af og kontrol over den!* Ismael, der var ærgjerrig efter at spille en Harun-al-Raschids rolle, en pragtelskende, gavmild, ædel orientalsk fyrstes, bed paa krogen og kjøbte sin egen foræring af den ene kanalkoncession tilbage mod at fuldføre den anden ferskvands-

kanal *for kompaniet*. Udgifterne ved dette arbeide beløb sig til 50 millioner frcs., som saaledes Lesseps og hans venner strax havde faaet ud af den nye khediv.

Ifølge den oprindelige kontrakt skulde Ægypten og dets fyrste ikke betale én øre til kanalen, men *faa* for de værdifulde koncessioner 15 pct. af bruttoindtægterne. Knapt en fjerdedel af arbeidet var nu fuldført, og khediven og hans land havde allerede bidraget med eller forpligtet sig til at bidrage med 75 millioner — næsten uden vederlag! — Det var ingeniørkunst, som forslog.

Imidlertid gik arbeidet sin sene gang med de mest primitive arbeidsredskaber og masser af indfødte arbeidere. Kanalen blev bygget omtrent efter samme metode, som pyramiderne var blevet bygget. Folkene skaffedes tilveie fra hele Ægypten ved tvang. Der indførtes en art „arbeidspligt“ for de fattige klasser. De dreves i tusenvis til kanalen, hvor opsynsmændene svang flodhestepisken over deres nøgne skuldre som i faraonernes dage. Kompaniet havde aldeles forsømt og glemt sine forpligtelser efter koncessionen til at sørge for arbeidernes sundhed og velfærd. Hospitaler, lægebehandling, mad og boliger manglede eller var af allerværste art. Den ubetydelige betaling udeblev ogsaa ofte i lange tider. Børn anvendtes til det haarde arbeide i den stegende sol under opsyndsmændenes piske. Følgen af alt dette var, at tusener døde som fluer.

Parti fra kanalen.

Tilsidst blev det saa galt, at den offentlige mening i Europa blev harm og protesterede, og at selv stormagterne maatte gribe ind og gjøre noget for at faa ende paa skandalen og elendigheden.

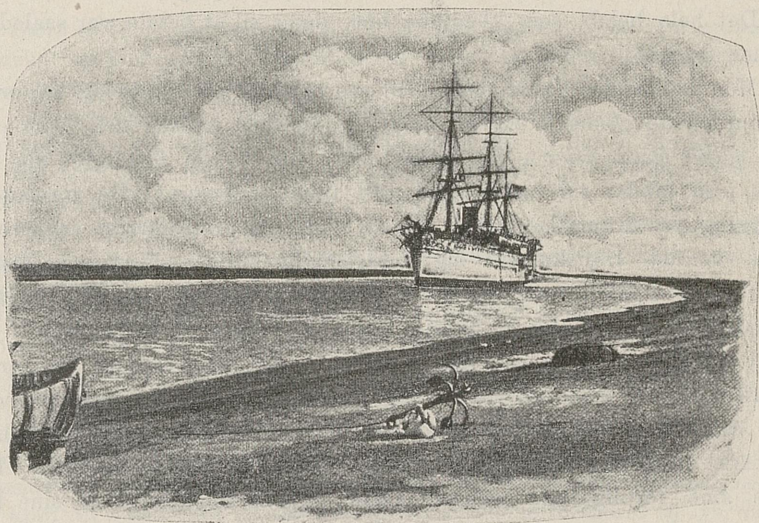
Nu vil læseren huske, at koncessionens gyldighed var betinget af sultanens sanktion. Denne havde imidlertid direktørerne forsømt at opnaa. Et ord fra sultanen kunde saaledes endnu stanse det hele arbeide. Og

den oprørte offentlige mening søgte denne vei til at faa en slut paa elendigheden. England gjorde sig til dens tolk i Konstantinopel, anmodende sultanen om at annullere koncessionen og beordre arbeidet stanset. Det var nu ingenlunde alene af ren menneskekjærlighed mod de ægyptiske arbeidere, at England protesterede. Grundene var mere politiske. Det likte ikke Suez-kanalen. Den var for nær Indien. Specielt vilde de ikke have den i Frankrigs hænder.

Men Englands politiske modstand vakte den franske regjerings velvilje for foretagendet. Lesseps kunde nu faa sine interesser i Konstantinopel varetaget af Frankrigs gesandt. England og Frankrig sloges om sultanens sanktion, og udfaldet blev, at det sidste land vandt, og at Lesseps fik en ny indbringende trumf paa haanden. Sultanen sanktionerede koncessionen paa betingelse af, at alt *tvangsarbeide* paa kanalen ophørte, — khediven skulde ikke længer faa lov til at sende sine indfødte skarer under piskeslag til arbeide paa den.

Betingelsen var Lesseps's nye trumf. Dette tvungne, indfødte arbeide havde vist sig meget utilfredsstillende, og var nu, da arbeidet var saa vidt fremskredet, og indtrængende vand gjorde det direkte haandarbeide umuligt, blevet omtrent ubrugeligt. Dampmuddermaskiner var allerede indkjøbt, men holdtes af grunde, der snart vil indsees, skjulte i Frankrig. Europæisk arbeide maatte benyttes med disse. Betingelsen var derfor i virkeligheden en kjærkommen lettelse for kompaniet; thi efter koncessionen havde, som man vil erindre, khediven *ret* til at skaffe alle arbeidere, medens den intet sagde om kompaniets ret til at forlange, at han skulde gjøre det. — Alt dette forhindrede dog ikke Lesseps og hans venner fra at skrige i vilden sky, om at denne betingelse var kontraktsbrud, hvorfor deres gode ven Ismael og det kjære Ægypten var ansvarlige. De regnede ud ved en sammenstilling af ægyptiske og europæiske arbeidspriser, hvor stort et tab de vilde lide ved denne betingelses opfyldelse, og bad khediven værsgod lægge pengene paa bordet. Intet broderskab i kortspil! — Man maa huske, at koncessionen ikke *forpligtede* khediven til at skaffe arbeidere, men gav ham *ret* til at gjøre det for at undgaa fremmede arbeidermasser i landet, og at kompaniet allerede havde bestemt sig til at benytte europæisk istedenfor ægyptisk arbeide i stor udstrækning, hvad *de* ikke havde lov til, saalænge den oprindelige koncession stod ved magt, at var ikke sultanens betingelse kommen, saa maatte de selv have bedet khediven om lov til at benytte europæiske arbeidere og om, at han derfor vilde opgive sin kontraktsmæssige ret til alene at skaffe arbeidsstyrke. Kanske var derfor betingelsen, der var kompaniet saa velkommen, et fiffigt træk fra kanaldirektørernes egen leir.

Ismael søgte at holde stand mod denne frækhed, men gik dog omsider ind paa at underkaste sagen Napoleon III.s upartiske afgjørelse. Men Napoleon III var nok langtfra upartisk, skjønt han var den stakkels Ismaels ideal af en fyrste. Napoleons afgjørelse kom strax og gav kompaniet mere, end det selv havde vovet at bede om. Han erklærede først, at khedivens *ret* til at skaffe arbeidere ogsaa var en pligt, og at han var ansvarlig for sultanens forbud derimod, skjønt den hele koncession udtrykkelig var gjort afhængig af sultanens sanktion og først kunde blive gyldig, naar denne gav sit samtykke til den, eller gyldig saa langt, som han samtykkede. Følgelig maatte det paaligge Ismael at betale kompaniet i skadeserstatning forskjellen mellem, hvad det vilde koste at fuldføre kanalen

Parti fra kanalen.

med de bedste arbeidsbesparende maskiner og med omtrent ubrugelig haandkraft. Og denne forskjel anslog keiseren til 38 millioner frcs.

Men det var ikke alt. Som det vil erindres, havde kompaniet først faaet koncession paa to ferskvandskanaler og *forpligtet* sig til at bygge disse. Men det havde senere vist sig, at det ikke evnede at bygge dem begge, ja ikke engang den ene. Og saa havde det faaet Ismael til at fritage det fra alle forpligtelser overfor den ene kanal, og havde givet koncessionen paa denne tilbage, mod at khediven af egne midler skulde bygge den anden kanal *for kompaniet.* Nu fandt Napoleon III som retfærdig dommer, at kompaniet ved at opgive sine „rettigheder“ til den første kanal (de havde selv tigget om at blive den kvit) var blevet paaført et betyde-

ligt tab, der ikke var fuldt erstattet ved, at khediven byggede den anden kanal og forærede den fuldt færdig til kompaniet. Dette havde virkelig engang begyndt at arbeide paa den, men havde strax opgivet dette. Værdien af dette arbeide beregnede kompaniets bogholdere og ingeniører ved fantasiens hjælp til $7^1/_2$ million francs, som med renter blev til 10 millioner. Disse maatte Ismail erstatte kompaniet. Videre beregnede de tabet af fremtidige kanalafgifter til 6 millioner og salg af jord langs kanalen til 30 millioner, tilsammen 46 millioner! *Desuden* forpligtedes khediven paany til at fuldføre den anden ferskvandskanal for egne midler og efter kompaniets plan og overlevere den i færdig stand til dette. 96 millioner frcs. kostede det saaledes Ismail først at give koncession paa denne ferskvandskanal og derefter at fritage kompaniet for sine forpligtelser.

Det hele beløb, som khediven blev dømt til at betale, var saaledes 84 millioner francs!

Men kompaniet havde faaet blod paa tand og erklærede sig misfornøiet. Keiseren havde glemt f. ex. at medregne værdien af den fisk, som *engang kunde været blevet fisket* i den kanal, som det havde forpligtet sig til at bygge, men fundet sig bedst tjent med ikke at bygge! De forelagde en ny regning paa 30 millioner til! Og da khediven protesterede, erklærede de høflige, venlige franskmænd sig fuldstændig villige til at lade Napoleon dømme i sagen endnu engang. Men Napoleons dom var nok til at skræmme forstanden af den stakkels fyrste. Han gav tabt med en gang. „Tag, hvad I vil, gjør med mig, hvad I vil, bare lad mig engang faa en fuld kvittering for al gjæld og bevis for, at jeg for fremtiden skal faa være i fred," sagde i virkeligheden khediven. — Det kostede ham *40* millioner!

Alle disse udgifter slugte hele khedivens formue og mere til. For at indfrie sine forpligtelser maatte Ismael opgive til kompaniet sine kanalaktiers rentekuponer ned til 1895. Værdien var 125 millioner francs!

Alt i alt er det blevet anslaaet, at kanalen, der ifølge løfter og koncession ikke skulde koste Ægypten en øre, i virkeligheden vil have kostet landet omtrent 500 millioner frcs., naar de sidste forpligtelser er indfriet, — mere end kanalens hele officielle kostende! Eller for hvad Ægypten uden vederlag har betalt, kunde det selv have bygget og været eier af hele kanalen. De udbetalte *kontanter* beløber sig til 132,500,000 francs med et rundt tal.

Det siger sig selv, at efterat kompaniet havde skaffet sig denne guldgrube, var det let at faa aktiekapitalen tegnet.

Det var *saaledes*, at det store verk blev fuldført, og at Ferdinand de Lesseps vandt tilnavnet den „*store franskmand*".

For Ægypten var den direkte plyndring af dets skatkammer det mindste tab. Den gamle profeti fra farao Nechos dage er gaaet i opfyldelse. Kanalen er blevet Ægyptens bane. Den har givet det i fremmedes vold, berøvet det sin uafhængighed og sin del af verdenshandelen. Denne del kommer nu det udenlandske kanalkompani tilgode.

Sne som drivkraft istedenfor kul.

(Efter „*Engineering Mag.*").

Store snesamlinger er bedre end guldminer, heder det nu. De repræsenterer umaadelige og uudtømmelige kapitaler, der uden stor vanskelighed lader sig nyttiggjøre og omsætte til kontanter.

En *Oscar Bradford*, chef for maskinverksteder i Chicago, er under en reise i Klippebjergene og tilstødende stater blevet slaaet af den uhyre kraft og rigdom, som man her hvert aar med uforklarlig ødselhed og uforstand lader smelte bort uden at gjøre noget forsøg paa at benytte dem.

Disse stater, siger han, staar tilbage for andre alene af den grund, at de mangler kul. Derfor kan de nemlig ikke i industriel henseende konkurrere med de kulrige øststater. Men de har til overflod, hvad der er bedre end kul — *sne*. Den sne, der hvert aar falder i Klippebjergene, repræsenterer en drivkraft og en kapital, om hvis størrelse det er vanskeligt at gjøre sig nogen til virkeligheden svarende idé. Der er millioner af hestekræfter, som nu ved elektricitetens hjælp kan benyttes til at oplyse, opvarme og drive en utallighed af fabriker i disse stater.

Sneen smelter og fylder tusental af fjeldbækker og elve. Naturen har saa ordnet det, at dæmninger lader sig bygge i disse næsten hvorsomhelst, og godt byggemateriel findes altid lige forhaanden. Ved at omsætte de saaledes skabte falds kraft til elektricitet vil sneen med lethed kunne forandres til lys, varme og drivkraft, der saa kan fordeles over den tylvt store stater, som det her gjælder, og som intet mangler uden drivkraft.

Forfatteren forudser, at der snart vil blive en ny folkevandring vestover, naar det faar trængt igjennem i forretningsverdenen, at disse snemasser virkelig repræsenterer det pure guld. Øststaterne, der ikke har andet end kul til drivkraft, frygter han for at se rent affolket. De store fabriker og industrigrene vil blive nødt til at flytte vest. hvor de kan drives med den billige sne istedetfor med det dyre kul.

I hvert fald, udtaler forfatteren, bortseet fra al mulig overdrivelse, er det utvilsomt. at sne og fjeldhøider sammen repræsenterer umaadelige værdier af kraft og kapital, der i vor elektriske tid lader sig nyttiggjøre.

Sne og fjeld mangler vi jo heller ikke her i Norge.

Socialisme uden dens umuligheder.*)

(Efter *W. H. Mallock* i „*Fortnigthly Review*“).

I. *Tilbageblik over de to første artikler.*

Vi har i to tidligere artikler seet, at socialisternes store feiltagelse bestaar deri, at de handler, taler og opkonstruerer sine teorier, som om „arbeiderne“, eller de mange, frembragte den større del af et lands rigdom, medens det faktiske forhold er, at den større del af rigdommen skyldes de *faas* specielle dygtighed, forretningsførelse, opfindsomhed etc. — I virkeligheden faar arbeiderne allerede *mere*, end deres eget arbeide uden de „faas“ hjælp kunde frembringe. De har de sidste at takke for, at de lever saa godt, som de gjør. — *At den nuværende produktion bibeholdes uforandret eller endog øges, det afhænger altsaa ikke af arbeiderne, hvis ydelse til det endelige resultat er en konstant faktor, men af de faa,* — af den „specielle duelighed“, af at de, der sidder inde med denne (forretningsledere, opfindere — idemenneskene paa det praktiske livs omraade), vedbliver at anstrenge sig lige saa meget som hidtil eller endnu mere. — Lad det staa klart for læseren, at det er af *denne faktor alene,* at samfundenes fortsatte økonomiske fremskridt afhænger. Men *netop denne faktor vil socialisterne lamme.*

Det er nemlig sikkert, at den væsentlige grund til, at disse mennesker anstrenger sig, som de gjør, er den, at de haaber at høste et betydeligt udbytte deraf i form af øget indtægt og rigdom og at den magt og sociale stilling, som disse giver. Tag dette haab fra dem, og man maa være taabeligere end tilladeligt, cm man kan tro, at de fremdeles vil anstrenge sig lige saa meget som hidtil. Indfør socialismen, der plyndrer disse folk for det *hele* udbytte af *deres* arbeide, slid og anstrengelse, og gjør det for dem til en aldeles ligegyldig sag, enten de anstrenger sine evner eller ikke, og den livlige foretagsomhed, der hidtil har karakteriseret dem, og takket være hvilken samfundene idag er saa fremskredne og velstaaende, som de er, vil utvilsomt forsvinde. Nationens samlede aarlige udbytte *vil ikke stige, men synke* og efterhaanden nærme sig det, som „arbeiderne“ alene ved sin muskelkraft og uden hjælp af de *faa* og af deres geni, ideer og ledelse, kan frembringe.

Værd at merke sig er det ogsaa, at efter socialisternes egne beregninger beløber det udbytte, som under socialistisk styre og med bibehold af den *nuværende produktion,* kunde frarøves de mænd, der virkelig frembringer det, og fordeles blandt arbeiderne, sig til 5400 millioner kroner, der fordelt paa den hele arbeiderbefolkning vilde give omtrent 165 kroner øget indtægt for hver,**) hvilket jo ikke er saa særdeles lysende udsigter endda. Men saa maa man huske, at det af ovenfor givne grunde alene vil blive aldeles umuligt at vedligeholde den *nuværende* produktion. Denne vil hurtig synke, til der lidet eller intet bliver at fordele. Dertil kommer ogsaa tab ved, at den socialistiske stats forretninger vil blive ledet af middelmaadigheder, — de bedste mænd lader sig som paavist ikke opdrive under socialistisk styre — og under forhold, der giver adgang til allehaande kostbare og taabelige experimenter.

---

*) Se hefterne 9 og 10, — „Socialisternes store feiltagelse“. Dette er forfatterens sidste artikel.

**) Paa hver *person* altsaa — mænd, kvinder og børn — eller ca. 825 kroner i gjennemsnit paa hver familie.

II. *Holder samfundet paa at blive socialistisk?*

Samfundet er, siger forfatterne af „*Fabiske Essays*“, ifærd med at blive socialistisk. Den hele udvikling gaar i den retning. Tidskræfterne selv arbeider socialismen ihænde. Der foregaar nemlig en lignende naturlig omformning af samfundet, som den, der af middelalderens feudale samfund skabte det moderne kapitalistiske. Nu er det det kapitalistiske, der paa lignende maade ved udviklingens egen magt, og fordi tidens fylde er kommen, omdannes til socialistisk. — Og de peger paa en række allerede bestaaende institutioner iblandt os som forløbere for det kommende samfund, som begyndelserne til den socialistiske stat. Disse institutioner *er* socialistiske, heder det, og er dog blevet nødvendige og saa anerkjendte af alle, at ingen vilde længer undvære dem. Den socialistiske stat vil komme ved, at disse institutioners tal forøges fra aar til andet.

Atter en feiltagelse eller misforstaaelse, — en gal opfatning af tidens fænomener og af disse institutioners natur. Det lader sig med lethed paavise, at de institutioner, hvortil de henviser, blot har et overfladisk socialistisk udseende: de er i virkeligheden antisocialistiske og individualistiske.

Det er især postvæsenet, kommunale vandverk, gasverk og lignende, samt den direkte skat paa indtægt, som socialisterne paaberaaber sig som tegn paa socialismens vext og som dennes allerede virkeliggjorte begyndelser. Men disse institutioner er aldeles ikke socialistiske. De forudsætter alle netop det antisocialistiske eller individualistiske samfundsprincip, som det er socialismens store opgave at udrydde.

Al den trøst og glæde socialisterne kan finde f. ex. i indtægtsskatten, er det synd at misunde dem. Den er netop en fuldstændig individualistisk skat. — Staten trænger penge. Dens medlemmer kommer overens om at skaffe disse penge ved at yde bidrag ud af egne, *private* midler i forhold til den indtægt, som deres arbeide, foretagsomhed eller private formue skaffer dem. Skattens størrelse bestemmes og begrænses altid af det fundamentale hensyn, at den ikke maa tage mere, end staten absolut trænger, ikke stille sig hindrende iveien for den private bedrift og foretagsomhed og ikke berøve den enkelte mere af den indtægt, som hans individuelle anstrengelser og private kapital skaffer ham, end absolut nødvendigt for det heles tarv. Der skal sandelig sterkt socialistiske øine til for at se socialisme i dette.

Postvæsenet er socialisternes store trumf. En helt gjennemført socialistisk institution, heder det, og en, der arbeider aldeles glimrende! Hvad staten allerede har gjort paa dette ene omraade, vil den snart gjøre ogsaa paa andre felter. — Men postvæsenet er i virkeligheden blot det tyndeste socialistiske slør over en solid underbygning af anti-socialistisk eller indi-

vidualistisk samfundsorden og foretagsomhed. Staten omdeler og modtager posten, men den befordres paa *private* dampskibe og oftest paa *private* jernbanelinier. Hvad der har gjort postvæsenet til den storartede institution, det nu er, er den *private* foretagsomhed, den *individuelle* forretningsvirksomhed, repræsenteret af stadige opfindelser, forbedringer og nye dristige tanker og forsøg paa transportvæsenets omraade. Tag det individualistiske grundlag bort fra postvæsenet, og der staar en hjælpeløs, yderst primitiv institution tilbage.

Hvad kommunale vandverk, gasverk etc. angaar, saa er det let at paavise, at ogsaa disse betinges af og er bygget paa en privatkapitalistisk samfundsorganisme.

Vi faar tillige høre om offentlige lokaler, museer, galerier etc. som socialistiske institutioner. Men den art socialisme existerede allerede blandt grækere og romere. De havde sine veie og offentlige bygninger, ja sine frie cirkusforestillinger og frit brød, og endda kom ikke den socialistiske stat, som vore *fabiere* venter, alene fordi ogsaa vi i vor tid har en del saadanne institutioner.

Der er naturligvis et socialistisk element i alt dette. Ingen benegter det. Dette element har altid existeret i et velordnet samfund og vil altid existere der. Men der er væsensforskjel mellem dette og *virkelig* socialisme.

Sagen er, at det sidste ord ligesom ordet „arbeidere" benyttes altfor løst, i altfor mange forskjellige betydninger. Der er en socialisme, som intet forstandigt menneske kan have noget imod; det er den slags socialisme, som vi møder f. ex. i postvæsenet; men den socialisme, som *Fabiske Essays* forsvarer, er *noget ganske andet*. Og det er denne væsensforskjel, som baade socialister og konservative bør merke sig.

Der er i virkeligheden tre meget forskjellige ting, som alle gaar under fællesnavnet *socialisme*. For at holde dem ud fra hinanden har jeg søgt en egen betegnelse for hver af dem. De er: *nødvendig socialisme*, *fuldstændiggjørende socialisme* og *virkelig eller fuldblods socialisme*. En gade eller en vei er et exempel paa den første kategori, direkte skat paa indtægt paa den anden og afskaffelsen af privat industri, kapital og foretagsomhed *er* den tredie. — Den første har existeret i alle tider og lande, hvor ordnet samfundsliv har existeret. Den er en nødvendig del af saadant liv. Den paabyder sig selv. Ingen har et ord at sige mod den. — Den anden opstaar i mere udviklede samfund. Den *forudsætter* et i det store og hele individualistisk samfund, men fuldstændiggjør dette, hvor dets eget princip ikke strækker til, retter paa mangler og feil, der her som overalt er uadskillelige fra ethvert systems fordele og gode sider. Dens institutioner —

som frie biblioteker, læsesale etc. — skabes ved den kapital, som et individualistisk samfund har samlet. De muliggjøres alene derved, at det individualistiske princip har faaet frit spillerum og har udviklet samfundets rigdom, intelligens og karakter. — Begge de første slags socialisme kan til enhver tid gaa haand i haand med et fuldt ud individualistisk samfund; de muliggjøres deraf; de forudsætter privat kapital, privat energi, foretagsomhed og ledelse. Den sidste art derimod vil ødelægge hele det individualistiske samfund, ophæve privat kapital og foretagsomhed og give os kollektiv ledelse ved komiteer og flertalsbeslutninger istedenfor individuel ledelse ved den, der i den frie konkurrence viser sig bedst skikket dertil.

Det er saaledes muligt fuldt ud at anerkjende og af al magt at arbeide for de to første slags socialisme og samtidig af al magt at modarbeide og bekjæmpe den tredie. Alle de institutioner, som de Fabiske Essays peger paa som socialistiske, hører de to første til. De repræsenterer ikke virkelig socialisme. De forudsætter det individualistiske eller privatkapitalistiske samfunds bestaaen. De er bygget derpaa, betinget deraf, integrerende dele af det. Deres tal kan uden frygt eller fare for virkelig socialisme forøges, saalænge vi holder os klar af det socialistiske *princip:* kollektivisme istedetfor individualisme, fælleseie for særeie og lige fordeling blandt de mange af det udbytte, som de faas dygtighed og geni skaber. Det er det *princip*, der skiller. Det er det, som *udgjør* den egentlige socialisme. Det er det alene, vi behøver at frygte, og som maa bekjæmpes.

Jeg anser det af høieste vigtighed, at konservative mænd lærer at indse denne forskjel paa *virkelig* principmæssig socialisme og den *tilsyneladende* socialisme, der kan gaa haand i haand med, *bør* gaa haand i haand med, betinges af og ikke staar i nogensomhelst væsens- eller principstrid med det bestaaende individualistiske samfund. Thi det er ikke alene socialisterne selv, der i de ovenfor nævnte institutioner ser tegn paa en hurtig udvikling mod virkelig socialisme; konservative mænd gjør det samme og ræddes derfor overfor den tendens, de tror at opdage i disse institutioners vext. Frygten leder dem saaledes til at bekjæmpe en fuldt berettiget og farefri udvikling, der netop vil afvæbne og umuliggjøre den *virkelige* socialisme ved at indlemme i det individualistiske samfund al den sandhed, den bærer paa.

Der er ingen grund til at blive frygtsom, fordi en ny lov eller ny institution, der eier dette overfladisk seet socialistiske præg, indføres, saalænge det *socialistiske princip* holdes ude, saalænge disse nye institutioner og love blot føies ind som led i et fuldt ud individualistisk samfund. Lad os tvertom paa det ivrigste paaskynde denne udvikling. Under stadig hensyntagen til, at den private foretagsomhed ikke lammes og den private

eiendomsret ikke trædes for nær, bør vi gaa med paa at oprette den ene socialistiske institution efter den anden. Lad os tage *ledelsen* i sagen fra socialisterne. Lad os overbyde dem, gaa videre. Hvert nyt skridt af denne art vil fratage den virkelige socialisme et vaaben og føie en sten til det bestaaende samfunds fæstningsverker. — „Det er ikke," siger de fabiske essayister selv, — „det er ikke saa meget, hvad staten gjør, som de maal, den derved forfølger, og de principer, den deri anerkjender," der gjør den enten socialistisk eller antisocialistisk. Netop. Det er ikke de institutioner, der oprettes, men den opfatning, der ligger til grund for deres oprettelse, det maal hvorfor det sker, — om det gjøres ud fra et kollektivistisk eller individualistisk syn paa samfundet, — det er det, som det gjælder.

Lad da konservative mænd uden frygt vende sig til arbeiderspørgsmaalet og lære af socialisterne. Lad dem optage, hvad sandt og godt de finder paa disses program, fratage dem de virkelige sunde tanker, der gjør dem populære blandt masserne, indlemme disse i en individualistisk eller privatkapitalistisk samfundsorden og med fast haand virkeliggjøre dem saa hurtig, som anledning byder sig, samtidig som de paaviser den virkelige socialismes feiltagelser og hulheder. Det ideal, hvorimod vi saaledes vil nærme os, lader sig beskrive som *socialisme minus dens umuligheder*.

IV. *Endnu en feiltagelse.*

Kun en væsentlig socialistisk feiltagelse endnu maa jeg til slutning paavise. Den gjælder analysen af vor slegts sociale udvikling i det hele taget.

Det er gjentagende blevet nævnt, at den socialistiske skole paastaar, at som middelalderens feudale samfund ved dennes slutning omformedes til det moderne privatkapitalistiske samfund, saa holder nu dette sidste paa at omdanne sig til et socialistisk. Det er allerede blevet paavist, at nogen saadan udvikling i socialistisk retning *ikke* holder paa at foregaa, at de nye institutioner, som socialisterne exempelvis paaberaaber sig, ikke er socialistiske uden af udseende, men i virkeligheden er integrerende dele af et sterkt individualistisk samfund. — Men vi staar her overfor en endnu dybere feiltagelse.

Det er til at begynde med betegnende, at alle socialistiske forfattere fra Karl Marx og nedover begynder deres analyse af den sociale udvikling med middelalderen og indskrænker sig til England. De fabiske essayister gjør det samme. De har, som jeg før har erkjendt, været de første til at indføre den historiske metode i økonomiske studier. Men de har gjort sørgelig slet brug af den. Det er umuligt at komme til sande resultater, naar man vælger saa korte tidsrum og begrænsede strækninger for sine undersøgelser. Socialisterne bygger en noksaa overbevisende lære paa disse; men strax vi udvider vort undersøgelsesfelt — gaar udenom England og middelalderen — falder deres bygning af sig selv.

Hvad de fabiske essayister ved sin historiske analyse finder, er følgende: Ved middelalderens slutning gjorde de nye forhold, som opfindelser og opdagelser

fremkaldte, at et nyt aristokrati — et teknisk og merkantilt aristokrati — tog det gamles plads. — *Paa samme vis* holder nu det tekniske og merkantile aristokrati paa at forsvinde, *uden at der i dets sted vil komme noget nyt herskende mindretal*, men i stedet derfor et gjennemført demokrati. Man ser strax den manglende logik. Man bliver helt klar over den fundamentale feiltagelse ved at kaste et blik ud over middelalderen og England, paa den menneskelige slegt og dens udvikling i det hele taget. Hvad man da finder er dette, at menneskenes store masse altid har staaet under et mindretals førelse og herredømme. Altid. Det ene aristokrati har afløst det andet. De har været af forskjellig art, — religiøse, kulturelle, industrielle, militære. Men et herskende aristokrati eller mindretal med eller uden titler (altid *først uden* titler) har der *altid* været. Et styrende aristokrati er forsvundet alene for at give plads for et nyt. De store sociale forandringer i historien har blot bestaaet i dette, at en ny art af aristokrati eller herskende mindretal har trængt sig frem og taget de tidligere føreres og styreres plads.

Saa er historiens lov. Den store forandring ved middelalderens slutning fra det feudale til det privatkapitalistiske samfund er et fuldkomment exempel paa denne lov.

Det gaar derfor ikke an for socialisterne at henholde sig til den eller til historisk erfaring, naar de vil hævde, at der nu foregaar en forandring, hvorved *ethvert styrende mindretal vil forsvinde* og masserne selv styre og lede. En slig antagelse strider mod al historisk udvikling. Jeg benegter ikke her dens mulighed, jeg paaviser blot, at det gaar ikke an for socialistiske forfattere at tage historien til indtægt. Historien er imod dem. Det er alene ved at vælge et begrænset tidsrum, en eneste periode og et eneste land, at de kan give det udseende af at have den paa sin side.

Menneskenes store masser har ofte i tidernes løb skiftet herrer; men de har endnu aldrig vist sig paa den historiske skueplads uden herrer.

Det være saa langt fra, at vor tids udvikling gaar i retning af at overføre den økonomiske ledelse (og dermed herredømmet) fra de faa til de mange, at alt netop peger i den modsatte retning. De faas magt og indflydelse øges stadig. Den hele industrielle udvikling gaar i retning af at give os et indflydelsesrigt økonomisk ledende mindretal, bestaaende af dem, som jeg tidligere har karakteriseret som de „specielt duelige“. Selv en otte timers arbeidsdag, for hvilken arbeiderførerne er saa ivrige, vil styrke mindretallets stilling, idet hvad der tabes ved den kortere arbeidsdag — ved at „arbeiderne“ gjør mindre — maa vindes igjen, om ikke produktionens størrelse skal aftage, ved, at det „specielt duelige“ faatal gjør *mere*, anstrenger sig haardere. Industrien maa organiseres bedre, koncentreres mere, overføres paa færre hænder. Nye opfindelser maa komme. Og opfindelser og industriel koncentration, — det vil vist arbeiderførerne indrømme os, — det betyder det lille, ledende og organiserende faatals øgede magt og indflydelse, — ikke socialisme, men det stik modsatte. Og i *den* retning gaar udviklingen.*)

---

*) En fremragende socialists svar vil blive gjengivet i næste hefte. Forfatteren deraf er den bekjendte musikkritiker *Bernard Shaw*.

Maarten Maartens.

En draabe blod.

Af

Maarten Maartens.

(Sluttes).

II.

„Bonheur qui passe!
Amour qui lasse!
Rien ne nous reste que notre douleur.
Mais dans la vie
Qui pleure prie.
Tout ce qui prie a des larmes au cœur,"*)

smaasang Anastase for sig selv, medens han gik og tørrede støvet af skrivebog-haugene. Han sled trofast for sine hundrede francs maaneden. „Det var ikke nogen lystelig sang, min ven," udbrød Lalois, der uventet var kommen ind i butiken fra sin hyggelige stue bagenfor den. Han var rund som en tønde, den lille mand, med smaa korint-øine bag de skinnende briller. „De skulde digte slige sange, som vi sang i min ungdom, om vaaren, vakre kvinder og kys. Hm, hm — fru Lalois," sagde chefen lidt urolig, da en tilstødende glasdør aabnede sig paa gløt. „Gaa bort og luk den, Anastase. Man maa undgaa træk og anden slem vind. — De har en yndig kone og en datter. Syng om dem! Her gaar De jo lige sørgmodig omkring som den enøiede tigger, der slæber sig forbi om lørdagene."

„Jeg synger ofte for kone og barn; de faar mine bedste sange," svarede Amidon.

„Og jeg de værste," gren kjøbmanden og tømte sin chokoladekop. „Naa ja, det er igrunden, som det skal være, for de vilde vel tage sig mer nær af Deres triste stemning end jeg."

„Meget sandt!" bemerkede Amidon rolig. Han kjendte sin herre og mester ud og ind og vidste, at han var en af dem, der er stolte af sin egen godhed — en godhed, der intet koster — hverken deres pung eller deres eget kjære jeg.

„Bring min kop ind i stuen, Anastase," sagde Lalois, som gjerne gad vide, hvor meget af hans uforsigtige ytring, konen havde hørt. Be-

---

*) Lykken svinder!
Elskov tom vi finder!
Hele livet har tilsidst kun smerte.
Den som græder,
han til himlen beder.
Bedende har taarer i sit hjerte,"

tjenten gjorde saa. „Den støvede vei til ære,“ hed en liden bog, som han eiede, og som netop paa den tid udgjorde hans — noget usunde og ufordøielige — daglige kost. Den handler ikke om grumme pinsler, men om de stænk af slud og smuds, der følger hver naadeskilling, livet skjænker os. „Men det er ene og alene Deres egen skyld, at De ikke er kommen videre i verden,“ belærte Lalois ham lidt grættent. „Hvorfor naar De aldrig høiere op paa listen? Hvorfor giftede De Dem saa tidlig? Hvorfor — ja, jeg kunde spørge hvorfor i det uendelige. De skulde ikke være handelsbetjent. Hvorfor er De det?“

„Jeg beklager mig jo ikke,“ sagde Amidon og blev rød. „Desuden tager De feil, naar De tror, at jeg vilde været lykkeligere som lærer.“

„Naa saadan. De er vel af dem, der aldrig bliver tilfredse, da?“ slængte Lalois hen og strakte sig ud over disken.

„Aa nei,“ svarede Anastase og tilføiede — høistemt som egte franskmand — „mellem mig og tilfredshed ligger der en hel verden.“

„De er digter og snakker, som de pleier at gjøre,“ sagde Lalois rolig. „De vilde kanske som andre digtere være tilfreds, hvis folk roste Deres digte og betalte godt for dem.“

„Det er gjerne muligt! — men,“ Anastase trak paa skulderen. Han tænkte paa sine skrivebøger hjemme i bordskuffen. Skulde disse draaber af hans eget hjerteblod nogensinde komme i hænderne paa fremmede og nydes af dem med smil og med taarer? Han skalv ved tanken og vidste ikke selv, om det var af sorg eller glæde.

„Nu, det er ganske vist,“ gryntede Lalois. „Men De vil aldrig faa leilighed til at overbevise Dem derom, for De vil aldrig faa nogen til at udgive Deres digte. Har De prøvet?“

„Ja, det har jeg,“ svarede betjenten træt; hans principals spørgsmaal havde for længe siden mistet nyhedens interesse. Men han fortalte ikke, hvor ofte han havde haabet og var bleven skuffet; heldigvis havde han selv glemt tallet.

„Ja, det vidste jeg nok. Og det beviser netop, hvad jeg siger. Deres digte er for daarlige til at komme i trykken, eller ogsaa er de for gode kanske, og det er endda værre, for da er der intet haab for dem. Hvem skal afgjøre, om det er det ene eller det andet, der er i veien med dem? Men det kan forresten være det samme ogsaa; for hvorledes det saa er med dem, saa er det rigtig gjort af forlæggerne, at de ikke vil tage dem; ikke noget menneske læser poesi nu tildags. Det kan jeg bedst bevidne. Se bare her!“ og han pegte med sin lille, tykke haand op paa sine skidne bøger. „Der staar de øverst oppe, baade Racine, Corneille og Molière. Gaa op og tør støvet af dem, Anastase! Det er Deres ulykke,

at De hører til de udødelige ligesom disse; for da dør man af sult. Skriv en bog som f. ex. denne her: „Min første forbrydelse“, se den er saa efterspurgt, at den er revnet i filler. Skriv en slig bog, det er mit raad til Dem, og De skal slippe at staa i butik mere.“

„De har før givet mig det samme raad,“ sagde Anastase og blev igjen rød, „men jeg kan ikke skrive en slet bog, det vil sige ikke med vilje. Saa vil jeg heller tørre støv.“

„Snak! Ingen spørger efter, om bogen er slet, naar den bare er morsom,“ paastod Lalois. „Skriv fremfor alt prosa. Vi lever i en prosaisk tid. Skriv en roman! Nu har jeg sagt Dem min mening, og jeg spaar, at baade De og Deres familie vil komme til at sulte ihjel for disse digtes skyld. For husk paa det, Amidon, at er det ikke morsomt for en digter at være handelsbetjent, saa er det heller ikke hyggeligt for en kjøbmand at have en digter i sin tjeneste.“

„Gjør jeg da ikke min pligt?“ busede Anastase ud.

„Aa, jeg siger Dem jo ikke op endnu. Men det er alligevel ikke hyggeligt dette. Det er akkurat, som om jeg skulde være ansvarlig for, at verden var bleven vendt op og ned paa. Jeg vilde heller have en anden betjent og sælge Deres bøger. Tyvende oplag af „Kjærlighedens forbrydelser!“ Sæt Dem nu ikke op mod Deres skjæbne!“

„Men jeg kan ikke skrive romaner,“ knurrede Anastase, medens han stirrede efter en forbirullende gul omnibus, den han forresten slet ikke saa.

Lalois gjorde, halvt ærgerlig over ikke at have overbevist Anastase, endnu et forsøg. „Hør nu her,“ sagde han med overlegen bestemthed, „jeg har nu havt dette leiebibliotek i syvogtyve aar. Hvis De ved at se gjennem listerne finder ud, at der i al den tid ikke to gange er bleven udleiet digte, vil De da ikke, naar De kommer hjem iaften, sætte Dem ned og førsøge at skrive en fortælling?“

„Jeg kan ikke,“ svarede Amidon; „men jeg takker Dem meget for Deres venlighed, hr. Lalois.“

Men da gik Lalois vred ud, medens betjenten var optaget af en kunde, der stod længe og betænkte sig.

Genier var altid egensindige og fattige; han angrede paa sin egen venlighed. Han var igrunden altfor snil. Og alligevel havde han ondt af sin stakkels betjent. „Det er en ren ulykke at være et geni,“ tænkte Lalois.

Heldigvis er det en sjelden ulykke.

Anastase sad og stirrede efter kunden, der for længe siden var forsvundet med sin tiøres blyant, og akkompagneret af støien fra den travle gade nynnede han sagte:

„Bonheur qui passe!
Amour qui lasse!
Rien ne nous rest que notre douleur."*)

III.

„Hvad er der iveien, Anastase?" spurgte Célestine, strax hun saa ham om aftenen.

„Ingenting, kjære dig."

„Men, min ven, tror du da, jeg er blind?" og hun saa bebreidende paa ham med sine store vakre øine.

„Skulde næsten tro det, siden du ser noget usynligt," svarede han og lo. „Hvor er barnet?"

„Hun har lagt sig, men er vaagen endnu. Du kommer saa sent."

„Lalois opholdt mig og gjorde en hel del vrøvl, fordi der manglede et par øre i regnskabet. Men han har jo forresten ret, i forretningssager skal man være akkurat." Anastase gik ind i værelset indenfor. De havde to værelser og et skab, som Amidons regnede for kjøkken. Det vilde været grusomt, om nogen havde oplyst dem om feiltagelsen.

„Stakkels manden min," mumlede Célestine tankefuldt. „Naar vi har spist, skal jeg nok finde ud, hvad der er iveien." Hun var et rent barn, havde netop fyldt tyve. Og trods haardt arbeide og trange kaar var hun yndig i sin simple, sorte kjole (der saa ud til at kunne være jevngammel med hende selv), med skjær, gul-hvid hud og et øinepar, der skinnede som stjerner. Hun bad flittig til den hellige jomfru, men Anastase var hendes livs helgen.

Det toaarsgamle barn sad i sengen. „Lina bye," stotrede hun, og saa kneb hun øinene sammen, vred paa sig og ramsede: „Hellige Maria, papa, mama, Lina." Saa aabnede hun øinene igjen og sagde i samme aandedræt: „Legetøi, papa?" Efter kveldsbønnen kom aftenens faste spørgsmaal. Faderen bragte nemlig stadig en liden ting med hjem til hende, hvilket mange vel vil finde rent urigtigt. Men her kom det Anastase til gode, at han var digter; for naar kjærligheden har fantasiens vidunderlige riger til raadighed, slipper den at komme tomhændet hjem. Smaa stykker broget papir fra butiken, en smuk tøilap, fundet paa gaden eller endog paa søppel-haugen, blev under hans kunstfærdige hænder til en uendelighed af vakre sager. „En sax og lidt gummi er ligesaa gode som

---

*) „Lykken svinder!
Elskov tom vi finder!
Hele livet har tilsidst kun smerte."

en fuld pung og en legetøisbutik," pleiede han sige. Det var sandt nok, og dog saa barnet, selv midt i sin glæde, altid forskjel paa „en virkelig kjøbt present", og „papas pene legetøi".

Amidon pakkede sin lille datter ned og gik tilbage til hende, han kaldte „vor mama".

„Hun er svært bleg og tynd," sagde han.

Célestine lagde sit arbeide ned og sagde forhaabningsfuldt: „Hun vil nok blive bedre, naar varmen kommer i veiret." Saa satte de sig og spiste sin pølse med brød til af det slags, som i Paris sælges i alenvis. Heldigvis var Anastase mere nøisom i madveien end digtere flest. Al mad og drik, hans kone satte frem for ham, kaldte han „nektar og ambrosia" — en gammel, forslidt spøg; men den gjorde sin mon i den lille husholdning, hvor smalhans ofte var gjest. Hun sad og saa kjærlig paa ham uden at søge at finde ud, hvad der var i veien. Han sad og stirrede urolig ned paa sine uendelige skrivebøger. Den sidste ufuldførte tragedie (ak, det var alexandriner!) laa opslaaet foran ham. Don Isaurios heltetale var pludselig bleven afbrudt, da digterens sparsommelige kone den foregaaende kveld havde slukket lampen. Et par gange duppede Anastase pludselig pennen i blækhuset, medens han mumlede: „Heltes moder! hvis du bød mig at dø . . .;" men saa slængte han den fra sig igjen og strakte benene langt ud under bordet.

Anastase merkede ikke, at Célestine sad og stirrede paa ham; det var han saa vant til, at hun gjorde. Han var ligesaa bleg som konen og barnet og havde de samme mørke ringe om øinene. „Interessant" kaldte fine folk ham. Men naar han saa op, laa der baade styrke og ild i hans blik; det talte et sprog, som ingen kvinde kunde modstaa.

„Lalois vil faa mig til at holde op med at skrive digte," kom det endelig ud af ham. „Tænk dig det! Opgive mit kald og lave sammen føljetoner isteden."

„Var det ikke noget værre?" Hun smilte lidt. „Og naar har vi nogensinde bryd os om, hvad hr. Lalois mener?"

„Ja, er det ikke bare tøv?" Anastase blev ganske ivrig. „Men det ærgrer mig alligevel. Tænke sig at skrive noget, som alle mennesker læser, baade kokkepiger og kusker."

„Skrækkelig," svarede hun adspredt. „Nei, hr. Lalois skal faa en lang næse. Men du har undertiden selv talt om at forsøge dig i prosa. End om du gjorde alvor af din egen ide?"

„Min egen ide," for han op, „er den, at jeg er digter og intet uden digter, digter af Guds naade. Det er ikke af hovmod, jeg siger det; gaven er Guds, ikke min." Han sprang ivrig op. „Célestine, slip

mig nu ikke du ogsaa! Vær lidt taalmodig med mig! Lad os vente, til der kommer svar fra Pirard. Denne gang vil han kanske tage mine „Krigssange“. De er saa vakre, at han burde tage dem.“

„Aa, kjære dig, stol ikke paa det!“

Han hørte ikke paa hende. „Og saa at stige ned til at skrive ting som „Forbrydelsen i Mogadorgaden“ eller „Min faders kone!“ — Célestine, jeg gjør det ikke. Det er ikke mit kald i livet. „Noblesse oblige“. Jeg vil heller sulte end nedværdige mig saaledes.“

„Ja, kjære dig, det mener jeg ogsaa!“

„Célestine, du har været min trofaste lille ven i alle disse aar. Ingen skal forresten kunne beskylde mig for at være feig og doven heller. Jeg har aldrig, som hr. Lalois paastaar, sagt, at jeg skammer mig ved at være handelsbetjent. Det er ikke sandt! For det er ingen skam!“

„Nei, det er ingen skam,“ sagde hun stolt, „du har ret i det. Og dog vilde det blive en skam at være det, hvis du kunde blive noget større og bedre. Du har et kald her i verden, Anastase. Havde vi ikke troet paa det, saa havde vi vel bukket under for længe siden alle tre. Men kjære, kjære Anastase, hvad nytter det at have kald, naar man ikke opfylder det?“

Han stansede i sin voldsomme gang og stirrede paa hende.

Célestines kinder brændte, og hun skyndte sig at fortsætte: „At følge dit kald, det maa være det første og fornemste for dig. Store tanker og store sandheder kan ogsaa udslynges over verden paa prosa —“

„Men jeg er digter,“ kom det næsten rasende fra ham, „jeg kan ikke for det. Jeg kan kun skrive vers.“

Hun tog rolig fat paa sit arbeide igjen, og Anastase vandrede taus op og ned. Pludselig kastede han heftig alle sine dyrebare skrivebøger paa gulvet, greb et ark papir og begyndte at skrive ivrig. Célestine skottede ubemerket tvers over bordet og saa, at han skrev linierne helt ud; det var altsaa ikke vers.

Og snart var det lille fattige, daarlig møblerede værelse ikke bare oplyst af en ussel parafinlampe, men haabets gyldne morgensol straalede klart derinde, kastede glans over alt og blandede sit lys med de rengnbufarvede straaler fra fantasiens ild. Da vaagnede de smaa skjønheds-alfer, der sover lettere, end nogen tror, og legte omkring med latter og sang; de fyldte luften med sær skinnende lykke, det var, som skjød der i tusental duftende blomster frem, hvor de traadte med sin fod. Der bævede jublende sejersglæde gjennem rummet, — den triumf, der følger nyskabelsens under.

Endog Célestine, der hun sad musestille i sin krog med sit beskedne

arbeide, fornemmede lidt af dette mysterium, og hun bøiede hovedet endnu dybere og turde knapt drage aande. Thi livets engel havde staaet ved Amidons vugge — kanske jeg har fortalt det? — og velsignet ham, saa at han i alt, han gjorde, var *digter*.

IV.

De følgende syv uger var en endeløs venten fra time til time. Det er ikke godt at vente paa breve i store byer; posten bringes om rent for ofte. Manuskriptet, det var omtrent tyve sider — var sendt til udgiveren af et mægtigt tidsskrift. Det var sendt med posten; thi hvor tapper Anastase forresten var, manglede han dog mod til at gaa fra dør til dør og byde frem sit eget hjerteblod. Lalois var i denne tid næsten plagsom venlig mod sin urimelige betjent.

„Dette er saa rent bagvendt. Hvorfor forsøger De ikke at skabe Dem en lysere fremtid? Hvorfor vil De ikke blive journalist — eller avis-reporter?“

Imidlertid gik dagen sin træge sneglegang. Man var kommen over midten af maaneden, og nu var det mod slutten.

Postbudene fór stadig op og nedad den travle gade, og Amidon passede nøie paa dem, naar de stansede her og der for at tage noget op af sine forjættelsesrige tykke væsker; han kunde blive rent misundelig, naar han saa en trivelig borgermand ligegyldig aabne et modtaget brev. Hans stolthed forbød ham at spørge det blank-knappede bud, men sine øine kunde han ikke holde styr paa. En eller to gange sneg han sig ned paa hjørnet, hvorfra han kunde se sin egen bolig, fordi han ikke længer kunde udholde spændingen. Men hvad nyttede det? I nr. 17 var der lige mange mennesker som bier i en kube. Han kjendte et af postbudene, en gammel hvidhaaret mand; naar han gik forbi butiken, kikkede han gjerne ind gjennem vinduerne, og Amidon gjorde ham da altid det samme spørgsmaal ved bare at løfte paa øienbrynene, men den gamle trak kun medlidende paa skulderen og gik videre med sin tunge væske.

Men hver aften fik haabet ham til at fare som en vind opover de syv trapper. Han var ung og kraftig, og hans liv var som en eneste dirrende nervestreng; thi han var jo digter. Og naar saa hans kone kom ud og tog imod, havde han spurgt, og hun svaret, før nogen af dem havde aabnet munden. En sjelden gang traf han paa den gamle grætne portnerske.

„Hvad er det for et brev, De stadig gaar og venter paa, Amidon?“ spurgte hun da. „Har De en rig tante ude paa landet, som ligger for døden?“

Og saa slæbte Anastase sig træt opad trapperne og gik og talte uger og dage, siden manuskriptet var sendt.

Vaaren kom, og haabet spirede atter i digterens hjerte.

Rom undtagen, er vaaren ikke saa skjøn i nogen anden by som i Paris. Fra sin lille balkon kunde han følge, hvorledes de faa træer, der var indenfor hans synsvidde, lidt efter lidt og ganske umerkelig klædtes i lysegrønt.

„Det varer længe, før det, man haaber, gaar i opfyldelse,“ tænkte han; „men engang, engang maa dog lykken komme.“

Tilsidst var han rent syg af at vente.

„Célestine, der kommer endnu engang post,“ sagde han en dag. „I aften kommer brevet.“

„Ja, min ven,“ sagde hun muntert. Hun tilføiede ingen advarsel mod at lade sig skuffe. Hun var værdig til at være en digters kone.

„Jeg er bange for svaret,“ fortsatte Anastase, „bange for, at han vil tage den, og for, at han ikke vil tage den.“

Célestine, du perle blandt kvinder! Du vidste ikke, hvad du skulde svare, og saa — tiede du!

„Han tager den vist og betaler — ja, hvem ved? — kanske hundrede francs — kanske fem hundrede. Han vil have mere, og vi bliver rige — er ikke de store forfattere millionærer? — Og vi skriver — fort, fort — bare for pengenes skyld — fortællinger i dagsaviserne om alt stygt, om mord og vold. Og kanske det, jeg da skriver, vil falde i publikums smag — Gud tilgive mig derfor!“

Han stansede braat, og hans brændende øine fæstede sig paa spirene paa Trocadéro, som tegnede sig klart mod den bleg-blaa himmel.

„En renegat,“ hviskede han.

Hun stod og lænede sig op mod ham med haanden paa det spinkle jern-rækverk — de tunge, plumpe søiler og andre stukornamenter stansede ved tredie etage. Nogle stedmorsblomster stod i flor i en krukke paa gulvet foran hende; dem havde hendes lille pige faaet af grønthandleren. For hendes indre blik svævede der herlige syner af kommende ære og glans. Hun saa Anastase som medlem af en fornem literær klub spadsere afsted henad boulevarden i en flot pels paa vei til en middag hos en af sine berømte aandsfæller. Han behøvede ikke længere at nøie sig med Lalois' selskab — han vidste jo intet, som var værd at vide — eller med hendes — som slet intet vidste. Og hun saa sig selv med lille Lina ved siden kjøre i egen vogn gjennem Boulogne-skovens alléer — maalet for en pariserindes høieste ønsker!

„Aa nei,“ sagde hun endelig, „saadant kommer du aldrig til at skrive

Og hvorfor skulde du det? Seirer ikke det gode i denne din første fortælling, „Estrelle“. Det er en sand og god lærdom og saa meget virksommere, fordi den ikke træder altfor tydelig frem. Du kommer til at skrive mange saadanne smukke poetiske fortællinger i fremtiden, og du vil vinde berømmelse ved dem.“

„Gud give det!“ sagde han alvorlig. „Kom, lad os gaa ind, saa aftenluften ikke trænger ind til barnet.“

Han havde ikke taget fat paa sin tragedie igjen, siden han havde skrevet „Estrelle“. Han kunde ikke gjøre andet end gaa og vente. Og medens han ustanselig travede op og ned paa gulvet, brast det pludselig ud af ham: „Syv uger igaar!“ og en stund efter: „Mine to børn!“ Hun skjønte godt, han tænkte paa de to, som han med bitterhed pleiede at kalde „mit barn i papir og mit barn i filler.“ Sin poesi synes han at have glemt. Da Pinards gut havde bragt tilbage hans „Krigssange“, havde han bare smilet rolig.

„Hundrede francs,“ sagde Célestine efter en lang taushed, „det vilde rigtignok være deiligt. Du trænger saa til sommerklæder, du mere end vi andre.“

„Nei, du trænger det endnu mere.“

„Aa nei da; og Lina har den gamle kjole efter fru Lalois.“

„Men jeg er næsten sikker paa, at han ikke vil tage den,“ Anastase talte igjen om sit „andet barn“.

„Og hvad da? Han venter saa længe med at svare; tror du, det betyder —“ de fór begge op. Der blev banket paa døren, og i næste øieblik laa brevet aabent foran dem paa bordet.

Det var et temmeligt langt brev. Udgiveren af tidskriftet begyndte med at sige, at han vilde tage „Estrelle“; han skrev nogle anerkjendende ord om forfatterens talent, men stillede alligevel en betingelse for optagelsen.

„Paa de par sidste sider nær er fortællingen udmerket,“ skrev den store mand, „men tilsidst begaar De en utilgivelig feil. Dyden seirer, og heltinden er god og uskyldig som et barn. Det er lidt vel — ja, hvad skal jeg kalde det? — lidt forslidt. De, der vist har god forstand paa literatur, maa kunne forstaa, hvor langt virkningsfuldere slutningen vilde været, hvis Estrelle var kommen tilbage til sin mand, smilende og — falden som han selv. Og desuden — i en fortælling maa en kvinde virkelig have syndet, før man kan lade hende angre. Jeg har skrevet saa udførligt om dette, fordi jeg interesserer mig for en aandsfælle, der tydeligvis er en meget lovende nybegynder. Vil De have fortællingen tilbage og selv forandre den, eller vil De overlade det til mig? Det er kun nogle sider, det dreier sig om.“

I en efterskrift stod der: „Jeg tilbyder Dem to hundrede og femti francs for fortællingen."

Amidon slap brevet og greb det paany. Han saa ikke paa sin hustru.

„Det er alt, hvad jeg kunde ønske," sagde han endelig, „og alligevel er det intet. Det er mere end alt, og mindre end intet."

Hun kunde ikke svare; hjertet bankede i hende af stolthed og af skuffelse, af vrede og af fryd.

Aldrig før var der kommet et saa elskværdigt brev, der viste saa megen personlig interesse. Og det fra en saa berømt mand! Svarene fra forlæggerne — disse de sletteste af alle menneskelige væsener — havde altid bare været hektograferede afslag. Her var det en literat, som strax anerkjendte Anastase som en aandsfrænde. Havde hun ikke altid sagt, at hvis hendes mand bare en eneste gang fik se en aandsfrænde ind i øinene, vilde blodets stemme tale? I sin taknemmelighed mod den nye ven og i sin vrede mod ham, vidste hun ikke, hvad hun skulde sige ellcr tænke. Næsten tre maaneders løn tjent paa en eneste aften! Der var 365 aftener i aaret! — Hun steg fra den svimlende høide ned til at tænke paa dagens smaa pinagtigheder. Enhver øieblikkelig mangel i den lille husholdning vilde de 250 francs fuldstændig hjælpe dem ud over. Men pludselig vendte Anastase sig mod hende og sagde næsten raat:

„Man sælger ikke sit eget barn til prostitutionen."

(Sluttes*).

Positivistisk moral.

(Af *Frederic Harrison*, formand i den engelske positivist-komité, i „*Ethische kultur*", det tyske Etiske Selskabs organ).

Menneskehedens religion (ligesom enhver virkelig religion) gaar lige til sagens rod, nemlig: hvorledes skal menneskehjertet renses, hvorledes skal menneskenaturen høines, hvorledes skal det gode liv skabes.

Det var et stort fremskridt i moralen, da de gamle sædelærere sagde: „Gjør mod andre, hvad du vil, man skal gjøre mod dig." Men dette er en henvisning paa en ydre handling, ikke paa det subjektive hjerte. Det gjør selvinteresse til maalestok for pligten. Og kun altfor ofte bliver det udlagt: „Jeg giver, for at du skal give" *(do ut des)!*

Det var et større fremskridt i moralen, da Kristus sagde (som andre sædelærere allerede længe før ham havde sagt): „Elsk din næste som dig

*) Det blev nødvendigt at lade fortællingens sidste kapitel staa over til næste hefte.

selv.“ Den nye regel her var ikke retfærdigheden eller selvinteressen, men kjærligheden. Og den hævede sig til hin herlige tanke hos Paulus: at gjøre kjærligheden *(caritas)*, hjertensgodheden til livets høieste lov.

Men er dette livets fuldkomne, uomstødelige lov? Lad os undersøge det i lyset af en videnskabelig filosofi. Maalestokken er fremdeles altid — jeget. Hin lov beraaber sig paa selvet som norm for uselviskheden. Desuden appellerer den blot til følelsen. Handling og tænkning berøres ikke. Men handling og tænkning, hvis hele sfære ligger i denne verden, skulde indlade sig paa at antage en religion, der forkynder: „Mit rige er ikke af denne verden?“ De gaar sine egne veie, ganske uafhængig af religionen, der ikke berører deres sfære og kun henvender sig til de svage, de uvidende og følelsesmenneskene.

Og *hvorfor* skal jeg elske min næste? Evangeliets svar er enkelt — for at undgaa helvede og vinde saligheden. Saaledes hviler da evangeliets moral helt og holdent paa den ubestemte hypotese om en efter døden fortsat tilværelse, for hvilken der ikke gives spor af bevis, og om hvilken der hersker det besynderligste virvar af meninger blandt menneskene. Derfor er den moral, som læres af enhver form for kristelig teologi, egentlig afhængig af en række formodninger, hvorom de kristne i atten aarhundreder har været indbyrdes uenige, og som nutildags kun de, som ikke tænker, og følelsesmenneskene antager uden forbehold. Dette betegner en virkelig fare for den personlige sædelighed og for samfundet.

Positivismens hovedgrundsætning er denne: *Livet tilhører menneskeheden.* Lev for samfundet! Den enkeltes liv er nøie sammenvoxet med den sociale organismes liv. Man kan spørge, om dette adskiller sig fra den kristelige regel: „Elsk din næste som dig selv.“ Jo, der er en grundforskjel! *Livet* indeslutter den hele natur, handling og tænkning fuldt saavel som følelse. Industri, kunst, videnskab, politik, religion — alt er aabenbarelser af *livet.* Man byder os ikke blot at elske, men at leve. Desuden byder man os at elske og leve for ikke blot vor næste, men *menneskeheden,* hvori vi selv, vore paarørende, vore forfædre og vore sildigste efterkommere er indesluttet som integrerende dele.

„*Lev for andre*“ betyder ikke blot: *elsk* dine medmennesker; men tænk, lær, arbeid, iagttag, drøm (om du vil) og udvid livet til alle sider for den *menneskehed,* som er, var og vil være. Intet kan være videre end livet, intet mere omfattende end *menneskeheden* — det vil da sige, intet jordisk og menneskeligt. Vor tids prester og mystikerne siger os, at livet har at udvikle sig til udødelighed, og at livet for menneskeheden kun er en jordisk form for livet for Gud. Være det saa! Om disse mysterier ved jeg intet og paastaar jeg intet. Jeg hverken paastaar eller fornegter.

Jeg nøier mig med at stole paa det, jeg *ved*. Og jeg ved ikke om andet end livet og kjender intet høiere væsen end menneskeheden. De, der ved mere, faar give os sine *beviser*. Af deres formodninger er jeg træt.

I denne positivistiske regel: „Lev for menneskeheden", findes ingen modstrid mellem hjerte, hoved og vilje. Her vækkes ikke blotte følelser, og ingen extasens anstrengelser fordres. Regelen indeslutter væsenets fulde udvikling til alle dets sider. Hvad er saa denne udvikling? De samlede etiske og sociale videnskaber lærer os pligtens vei — en langt sikrere og mere bestemt vei end den, frygten for Gud anviser; thi om denne tror man tidt, at den byder os at brænde kjættere levende eller at udbrede det glade budskab „Fred paa jorden og i menneskene en velbehagelighed" med kanoner og at indføre brændevin hos vore sorte medmennesker!

Hvorfor skal vi „leve for menneskeheden?" Svaret gives af etikens videnskab. Fordi det er den *naturlige* levevis! Den menneskelige natur er slig organiseret, at det er den eneste levevis, som tillige er fri, fuldkommen, harmonisk og lykkelig. Det medfølende, sociale liv er selvets liv i sand forstand. Vi ophører ikke at være os selv, naar vi elsker menneskeheden og tænker og arbeider for den. Vi lever ikke andre menneskers liv; vi lever vort eget liv. Hvorfor *skal* vi leve for menneskeheden? Fordi vi *maa*. Vi er saaledes indrettet af naturen. Vi lever kun gjennem menneskeheden, i menneskeheden, formedelst menneskeheden, ligesom menneskeheden kun lever ved og i og formedelst os. Vi kan ikke føre et andet liv, — det vilde da være et slags usammenhængende, ensidigt og unaturligt halvliv.

Menneskeheden har avlet, født, pleiet, næret og klædt os; thi vore forældre og opdragere har kun været menneskehedens redskaber, idet de til vor fordel anvendte samfundets midler. Den lærte os vort modersmaal; thi vore mødre har arvet sit sprog, ikke opfundet det selv. I aarevis er vor tilværelse time for time afhængig af menneskeheden; thi vore forældre er blot menneskehedens organer. Den enligste filosof var kun et vildmenneske, om ikke den menneskelige videns skatte var forhaanden, hvoraf han kan betjene sig og hvortil han selv kun føier en ny liden skjærv af sandhed. Den mægtigste monark er blot et menneske, der bestemmer mange mennesker til at gjøre, hvad han ønsker; thi alene vilde Cæsar mindre end en afrikansk vildmand være istand til at vinde et slag. Den rigeste kapitalist er kun et menneske, hvem menneskeheden indrømmer adgang til at forføie over talløse mænds og kvinders frembringelser, og bortseet fra denne sociale kooperation vilde Rothschild og tiggeren være lige rige. Vi lever alle ved menneskeheden, og det høiere liv kan kun være en fri, ivrig og sympatisk medvirken i den store organismes liv, hvoraf vi

udgjør bestanddelene. Moralproblemet er, hvorledes dette er at opnaa under en tilstand af varig og stadig virksomhed. Den etiske analyse er saadan:

Mennesket er en sammensat organisme, der bestaar af forskjellige tilbøieligheder. Nogle af disse angaar selvet, nogle angaar andre. Den første klasse er 1) de talrigere, 2) de sterkere, 3) de varigere. Paa den anden side er de tilbøieligheder, der angaar andre, 1) mere istand til at skjænke varig lykke; 2) kan de alene sikre bestandigt fremskridt; 3) kan man give efter for dem, uden at de bringer os i kollision med vore medmennesker. Vore personlige drifter kan klassificeres saaledes:

A. 1. trang til næring, luft, livsophold;
2. trang til kjønsomgang — kjønsdrift;
3. trang til at pleie og forsørge vore efterkommere — forældrekjærlighed;
4. trang til at ødelægge, overvælde, stride — kamplyst;
5. trang til at udfinde og at skabe det skjønne og det nyttige;
6. trang til at erhverve magt over andre — herskelyst;
7. trang til at vinde andres bifald.

Disse syv drifter er her opført i den orden, der svarer til deres aftagende heftighed og deres tiltagende sociale værdi. Selvopholdelsesdriften er den heftigste og mindst sociale; slegtskjærligheden fører til egteskabelig sædelighed; skabertrangen er en bedre, men ikke saa heftig lidenskab som kamplysten; og attraaen efter berømmelse er en renere drift end begjæret efter magt. Begge kan udarte stygt, begge kan opdrages for sociale øiemed.

De tilbøieligheder, som driver os mod andre, er tre:

B. 1. vedhængen ved vore lige, ved familie, venner, fæller;
2. agtelse for vore foresatte, lærere og førere;
3. velvilje, medfølelse, trang til at hjælpe andre.

Klasse B skjænker os kun varig lykke; den kan regulere vort liv uden at foraarsage tvedragt; man kan følge den i enhver maade uden at komme i konflikt med medmennesker.

Et liv i de under klasse A anførte selviske lidenskabers ledebaand medfører en stadig indre krig og en fortsat konflikt med andre omkring os. Det er et vildt dyrs liv. Det menneske, der søger at leve som et vildt dyr, kommer i krig med samfundet og ender i fængsel. Et lykkeligt liv er et liv, der er i harmoni med summen af det menneskelige liv omkring os — altsaa et liv, hvori de uselviske drifter øver et stadigt herredømme over de selviske.

Men denne harmoni er aldeles ikke let. Og det er kun muligt ved en lang opdragelse og kombination af midler. Det kræver stadig personlig anstrengelse, systematisk opdragelse ved samfundet, de sociale omgivelsers vedholdende indflydelse, daglig pleie af de ædlere, daglig tæmmen af de

lavere drifter. Ingen undertrykkelse er fornøden, ingen askese, ingen dødelse af selvet. Alle drifter, de selviske og uselviske, er uudryddelige, uundværlige og nødvendige paa sin plads. Det er tilbørligt at tilfredsstille dem alle — næring, kjøn, kamp, ærgjerrighed, forfængelighed er gjenstand for menneskelige funktioner, der udkræves for menneskehedens tilværelse og fremskridt. Problemet er at regulere, harmonisere og kontrollere. En egoistisk syntese af livet betyder en tilværelse fuld af storm, lidelse og strid. En altruistisk (uselvisk) er den eneste maade, hvorpaa et fuldt, frit, harmonisk liv er muligt for et socialt væsen. Pligtens lov er lykkens lov.

Men denne harmoni er meget svær at opretholde. Den kræver ialfald en dobbelt anstrengelse fra jegets egen side og en dobbelt social paavirkning. Kun hine engleagtig milde undtagelsesvæsener kan uden moralsk og religiøs opdragelse føre et godt liv, og blot de særdeles blide og følelsesfulde naturer kan undvære den sociale opdragelse, den ydre lov og den offentlige mening. Gjennemsnitsmanden, gjennemsnitskvinden og de endnu ikke voxne trænger begge slags disciplin.

Vi trænger altsaa i etisk henseende 1) en stadig disciplin for at tøile de selviske drifter og 2) en stadig ansporelse af de uselviske følelser. Det vil sige, vi trænger til praktisk indøvelse i personlig selvbeherskelse og en stadig appel til vore sympatiske og sociale følelser. Og dette vil heller ikke være nok. Vi trænger ogsaa i social og politisk henseende en systematisk opdragelse i pligt ved det organiserede samfund, d. v. s. etisk opdragelse paa videnskabeligt grundlag. Vi trænger den offentlige menings stadige tryk paa individet, d. v. s. en organiseret offentlig moral-maalestoks stille indflydelse; og endelig trænger vi som et sidste middel lovene med deres straffe — pengebod, fængsel, landsforvisning, død. Selv alle disse pinsler tilsammentagne kan kun fremkalde en gjennemsnitsmoral hos et flertal af menneskene. Abnorme naturer vil stedse bryde frem og maa straffes haardt; og gjennemsnits-maalestokken vil staa langt tilbage for en ideal dydens maalestok. Alt, vi kan haabe, er: at lade den større del af menneskeheden føre et nogenlunde nyttigt og sædeligt liv.

Vi stanser altsaa ved følgende resultat: at et sandt etisk liv er et produkt af overordentlig vanskelighed, et høist sammensat problem, der blot er muligt ved en sammenvirken af mange kræfter og bestandig er udsat for forstyrrelser. Vi maa opgive optimismens utopiske drømme om, at vi kan undvære den systematiske moralske opdragelse, at vi kan forlade os paa den individuelle samvittighed, at vi ikke har behov for den offentlige menings tryk, loven og religionen. Nei, vi trænger det altsammen! Etiken kan aldrig indgyde en tilstrækkelig lidenskab eller med fornøden

begeistring opflamme de sædelige tilbøieligheder. Hertil trænger vi religionen med dens varme, dens extase. Og heller ikke den individuelle samvittighed kan strække til uden det ydre tryk af den offentlige mening, øvrigheden, loven og fængslet. Moralen maa grundes paa den allestedsnærværende menneskehed, der er den naturlige gjenstand for vore uselviske bestræbelser og den eneste ydre magt, som er virkelig og stor nok til at tøile vore selviske drifter og egge vore uselviske følelser til begeistret hengivelse.

Tokio.

(Efter *Judith Gautier).*

II.

Midt gjennem byen løber den store Soumida-Gava. Desuden gjennemskjæres den af en mængde kanaler, hvorover der gaar en mangfoldighed af broer, der hører til de interessanteste ting at se i Tokio. Omtrent paa hvert gadehjørne kommer man til en flad eller hvælvet bro, hvorfra man altid faar glimt af byens maleriske kvarterer. En af dem, Nipono-Bashi, er berømt, og fra den maales alle afstande i Japan. I kanalen ligger en hel mængde fiskerbaade. Fisketorvet lige ved broen er aabent hver dag og byder paa mange forunderlige slags fisk. *Katsuwo,* en meget stor makrelart, *ayu,* en slags lax med guldstriber og et stort hoved, *shira-uvo,* der ser ud som en klump af sølv o. s. v. Fiske-boderne byder paa farveskalaer af den mest forbausende rigdom — rubinrødt, purpur, metalblaat, svagt-glitrende perlemor inde mellem smaragdgrønt fra de spiselige alger, som japaneserne er saa glade i.

Paa kanalens venstre bred nær *Japans bro* er der en liden kiosk bemalet med streger og tegn og kinesiske bogstaver, hvori der sidder en meget berømt fortæller af legender og eventyr, altid med en flok opmerksomt lyttende tilhørere om sig. Han deklamerer med flydende tunge, gjør grimaser og ruller med øinene. Tilskuerne brøler af latter. Et lidet stykke borte ligger blomster- og bambustorvet, der er et af byens smukkeste seværdigheder.

Noget, man ikke maa glemme at se i Tokio, er cirkus, hvor der holdes kraftprøver. Japaneserne har fra gamle dage af været berømte for sin styrke. De anstrengelser, der fordredes ved militære skyde-øvelser, var en tid rent forfærdelige, og efter den første undervisningstime kunde

eleven ofte ligge igjen død paa pladsen; øvelserne blev ikke afpasset efter elevernes kræfter, og næste dag maatte de begynde igjen uden at have faaet tid til at komme sig efter den første følelse af stivhed. Denslags opdragelse udviklede naturligvis utrolig sterke og behændige krigere; men derfor kunde de være literært dannede og socialt kultiverede gentlemen; de unge mænds opdragelse ansaaes ikke for endt, før de med en elegant haand kunde skrive de korte digte paa 31 fødder, som kaldtes *outas* og de kinesiske vers, kaldt *shi*, gaa gjennem alle de minutiøse høitidelige enkeltheder ved te-drikning og lave smukke buketter, en kunst, der sættes meget høit i Japan. Nu har samurai'en (bryder, „sterk mand") ikke lov til at have sabel. Lidenskaben for forretningerne har opslugt alt andet; men endnu er man dog glad i at se paa „brydere"; arenaen E-ko-Ine, hvor disse kampe holdes, er meget søgt. Arenaen har ingen vægge uden nogle halmmatter fæstede paa stivere, og op mod disse matter er reist to etager loger, hvortil der fører stiger. Det almindelige publikum staar ved foden af disse loger eller sidder paa jorden næsten i midten af arenaen. At se bryderne træde ind, medens tilskuerne viger tilside og gjør plads for dem, er et meget fornøieligt syn. De kommer i „gaasegang", en ti tolv stykker, sammenlignet med tilskuerne nogle uhyre kjæmper, svære, velmæskede, brutalt udseende karle, forunderlige at se til. Haaret, der er sat op i en knude, danner en liden hane-kam, og det eneste, de har paa, er et frynset forklæde, der rækker dem ned til benene. Disse forklæder er nogle vidunderlige klædningsstykker af silke, atlask og fløiel — nogle broderede med drager, ørne, tigere og alskens andre gyldne ting, og mange af disse broderier er mesterverker. Det er et syn at se og høre tilskuernes larmende beundring for alt dette guld og fedt! Forestillingen varer fra ti om morgenen til fem om eftermiddagen. —

Med undtagelse af templer og kongelige gravmæler er der ingen monumenter at se i byen. For den almindelige besøgende er mikadoens palads ikke andet end en endeløs række af tykke mure, overskyggede af gamle trær bag brede fæstningsgrave, hvor vandliljer svømmer om. Nogle taarne paa hjørnerne, et par ubønhørlig lukkede porte, vogtede af modernt udseende soldater med bajonetter, nogle lette og yndige broer over graven — det er alt, hvad der er at se. Og de nye, i europæisk stil opførte bygninger, som udstillingspaladset og udenrigsministeriet, har ingensomhelst interesse for os.

Dog templernes pragt fængsler tilskueren helt; deres eiendommelige majestæt og stolte gamle skjønhed er uberørt af alt moderne excentrisk fremskridtsvæsen, der ellers har taget byen i besiddelse. Det sande Japan, Japan fra andre tider, er her — fredfuldt, uforanderligt

under skyggen af dets hellige ukjendthed, endnu er det der, men snart vil det være forbi.

Tokio har mange templer, men de er allesammen godt besøgte. Hvert tempel har en indgangsport — *Tori-i* heder den — der bestaar af to opretstaaende bjælker eller træstammer, som helder ind mod hinanden, og hvorover der er lagt en tredie; paa denne ligger atter en fjerde, der springer lidt frem og danner et slags tag. Man føler, at dette er primitive

Japanesisk landsby.

monumenter, som har beholdt denne form uforandret i aarhundreder. Tori-i betyder fugle-hvile, og meningen med figuren synes at have været at give fuglene en hellig pind, hvorfra de kunde ved sin sang forkynde guderne en ny dags morgengry. Blandt de mange templer er Asakusa-pagoden det mest populære. Det udgjør en liden by for sig selv. Foran indgangsporten ligger boulevarder, beplantede med hundredaarsgamle cryptomerier, paa begge sider ligger boder, som lyser op med farvede skilter og dækkes

af lygter og flag og byder paa alskens nydelige smaating, kunstfærdige legesager, dukker i stort toilette etc. Overalt er der klowner, taskenspillere, besværgere o. s. v., teatre og forlystelser af enhver art. En broget, festklædt, leende mængde bølger afsted. Mest er det kvinder — trippende paa sine bittesmaa sammenpressede fødder med store indviklede haaropsætninger, der skinner, som om de var fernisserede. Mødre følges altid af sine børn, der stabber afsted holdende hverandre i hænderne og ser storartet morsomme og søde ud i sine lange dragter, der er aldeles lig de voxnes, ja endog mere straalende og blomster-overlæssede end disses. Smaapigerne bærer store haaropsætninger med masser af blomster; og smaagutternes hoved er ligesaa komiske, glatbarberede, bare med en liden dusk haar stikkende op der.

Før man træder ind i templet, maa hænder og mund vaskes i et stort stenkar. I templet hersker der et stilt dæmpet, mystisk lys, en summen og surren af stemmer, og sus og flagr af vinger — det er en utallighed af duer, som flyver om derinde. Strax man er kommen ind, maa man stanse og kjøbe nogle gjenstande — først en liden pakke tynde, vellugtende deigstrimler, der skal brændes til gudernes ære, dertil nogle smaa skaale med ris til de hellige duer. I et skab med vægge af lakeret arbeide sees en ørliden hvid hest med lyse øine — den er viet Kwannon, kinesernes og japanesernes madonna. Templets indre er en høihvælvet hal med en skov af runde, rødmalte piller, hvis kapitæler forsvinder i halvlyset oppe i taget. Længst inde lyser alteret i varm farveglød. Tre forgyldte gudefigurer af træ med halvlukkede øine og et drømmende smil skimtes utydelig bag en gitter-skjerm, og om dem lyser en vrimmel af bannere, lygter, lamper og blomster af forgyldt metal.

Nedi et uhyre bronce-kar kaster saa hver troende sine smaa duftende strimler. Fra det bemalte laags huller stiger tynde ringe af blaa røg hvirvlende sig i hverandre, til de staar som en gjennemsigtig taagesky mod de mystiske skygger deroppe. Denne duftende skodde gjør det endnu vanskeligere at skjelne de mange underlige ting fra hverandre, som hænger og dingler i forskjellig høide. Der er store runde tronhimle med pragtfulde silkefrynser, underlig fantastiske figurer broderede paa bannere, lygter af mangehaande bizarre former, hvorpaa er malet sorte drager og kinesiske skrifttegn o. s. v., o. s. v.

Væggene er dækkede med billedlige fremstillinger af alle arter, malede paa silke-gaze eller papir, huggede i træ, marmor, elfenben, perlemor eller kostelig broderede paa silke eller fløiel. De fremstiller scener af helgenernes liv, berømte legender, forfærdelige billeder af helvedes pinsler o. s. v. Rundt om i mængden gaar eller sidder prester foran de hellige skrin eller

ved siden af relikvierne. De har glatbarberede hoveder og bærer meget løse klæder med vide ærmer. Overalt knæler der fromme troende, der beder med hviskende stemme og nu og da slaar hænderne sammen. Paa høire side af alteret er der en statue af en helgen, der er meget dyrket, fordi han læger alle sygdomme. Han heder Benzuru, er en af Buddhas sexten disciple og fremstilles som en dukke af rødt lakeret træ af størrelse som en liden gut. Smuk er han ikke, og nu har han hverken lemmer eller ansigtstræk. For at blive helbredet maa man nemlig gnide helgenen paa det sted, hvor man har sygdommen; og derfor ser han nærmest ud som en halvspist chokoladefigur.

Udenfor templet er der alt muligt at se, der er cirkus, teater, skydepavilloner og te-huse, hvor byens *jeunesse dorée* holder smaa fortryllende festlige sammenkomster. De leier jonglører, musikanter, sangere eller, om de er rigtig fine, en *Guecha*. Guecha'en er noget, vi aldeles mangler i vor europæiske civilisation. Hun er danserinde. Men dansen er det mindste af hendes talenter. Udvalgt blandt de smukkeste kvinder, opdraget og undervist med den største omhu af en gammel Guecha, der er blevet mester i sin kunst, er disse danserinder som de romerske vestalinder rene idealer af renhed, skjønhed og ynde. Guecha'en maa være ubetinget kysk, fuldkommen korrekt i sin optræden og i besiddelse af den høieste elegance. Naar en Guecha i gamle dage syndede af ukyskhed, straffedes hun af den øverste Shogun med forvisning blandt de faldne kvinder i Yoshiwara. Prinsessen kan raadspørge hende om regler for god tone, skriver en poet en madrigal til hendes ære, vil hun svare ham i gudernes tungemaal, og bliver en mand forelsket i hende, er egteskab den eneste mulige ordning af affæren. Man vil deraf skjønne, at de unge mænd i Tokio søger høiere nydelser, end de pleier gjøre andre steder.

Bag Asakusa-pagoden har vi teatret Itimuraza, hvor der opføres skuespil. Og der er mange andre teatre i Tokio, der alle har fremragende, meget afholdte skuespillere.

En klokke begynder at ringe timen i pagoden i dybe lange toner. Underlig og indviklet er japanesernes maade at tælle paa, men hvor malerisk og smuk er den ikke! Ni er det fuldkomne tal, det udtrykker midten af dagen og midten af natten, rottens og hestens time. Man begynder tællingen med 9 og gaar saa bagover. To gange 9 er 18, det første tal holdes borte, og man beholder 8 tilbage — koens time. Tre gange 9 er 27, det første tal tages bort, og 7 bliver tilbage, tigerens time — og saa gaar det videre, til de sex dag- og sex nattevagter, hver paa to timer, er talte: kaninens, dragens, hanens, vildsvinets etc. time.

Jeg bliver staaende og se paa japanesernes hellige bjerg, vulkanen

Fujiyama. Ret ud for mig stiger den mod himlen, majestætisk, stor og stille, medens solen farver den i purpur og rødt, saa den ser helt vild og truende ud. Røgen vælder frem af dens sider. Ofte rystes jorden af voldsomme jordskjælv, og alle husene i byen kastes overende, begravende tusener af ofre i sine ruiner. Det er disse jordskjælv, som gjør, at alle huse maa bygges lave af bøieligt mygt træ, med tykke indad heldende vægge. Jeg kan ikke lade være at tro, at Fujiyama en dag vil straffe japaneserne for deres misagt af fortiden og deres ukloge reformsyge ved at kaste overende de høie stenhuse og i et vildt vredesudbrud rydde grunden for alle fremmede nylavninger, der pletter hans kongelige skjønheds kaabe.

Ruiner eller levende mennesker.

(Efter *Sir Benjamin Baker* i „*XIXth Century*“).

Et nyt storslagent ingeniørarbeide synes at have udsigt til at blive udført med det første. Det er atter i Ægypten, i pyramidernes og Suez-kanalens land, at ingeniører har planlagt et nyt storverk. Det gjælder nu om i ganske betydelig grad at forøge Ægyptens frugtbarhed, rigdom og evne til at ernære sin befolkning ved at regulere Nilens vandstand. Alt, hvad liv heder, beror jo i dette land paa Nilen. Den alene muliggjør frugtbarhed og ordnet jordbrug i landet. Uden dens vand vilde det hele Ægypten være en eneste ørken, — en fortsættelse af Sahara. I det tørre klima stoler man alene paa den, paa det vand, der fra den pumpes op i smaa kanaler, der spreder sig som netverk over markerne og vander disse.

Der er jord nok i Ægypten for en endnu større folkemængde end landet har; men der er ikke vand nok. I den tørre aarstid udnyttes hver draabe, som floden fører ned, paa bedste maade. De sluseporte, der i det øvre delta stænger for floden og hindrer dens vand fra at løbe unyttet bort, tættes endog med filler, for at intet skal gaa tabt. Saa værdifuldt er vandet, hvor alt afhænger af det. For tiden er der dog ikke, trods den bedste udnyttelse, vand nok til den allerede opdyrkede jord engang. Og der ligger store strækninger af udmerket jord ubrugt, som ved hjælp af øget vandforsyning kunde bringes til at blomstre som rosenhaver og ernære sine tusener i velstand.

Nu er det virkelige forhold ogsaa det, at der i grunden er vand nok i aarets eller i aarenes løb — i hvert fald nok til langt større dyrkede strækninger, end der endnu existerer —; men trods alle forsigtighedsregler

gaar mere end halvparten af den livproducerende vædske tilspilde, — falder unyttet i havet. Det sker derved, at Nilens vandstand som bekjendt er yderst foranderlig. Den har sin aarlige „oversvømmelse“ eller hurtige stigning, der skyldes nedbøren langs dens øvre løb i regntiden. Den fyldes da gjerne *for* fuld. Der rinder mere vand i den, end man kan benytte eller tage vare paa, hvorfor en betydelig del af dette gaar tilspilde, falder i havet uden at være blevet nyttiggjort. Denne høivandsperiode varer blot en kort tid; floden begynder saa at synke, indtil der snart er for lidet vand i den.

Dertil kommer, at høivandet kan variere betydeligt fra aar til andet. Et aar kan der komme saa meget vand, at der bliver en virkelig oversvømmelse, at diger og kanalbredder skylles bort og dele af landet lægges øde. Andre aar kan flodens stigning igjen være altfor liden, saa at vandet ikke paa langt nær forslaar til at frugtbargjøre markerne, og der bliver dyrtid i landet. Som læseren ved, bliver Ægyptens marker ikke alene vandet af Nilen, men ogsaa gjødslet af den. Ved høivand føres flodens indhold gjennem et netverk af kanaler ind over markerne, som det faar lov at dække for en kort tid. Derved afsætter den sit frugtbargjørende dynd, — gjødsler jorden. Men er nu høivandet et aar lavere end almindelig, saa naar ikke vandet op til de høiere liggende marker og gaarde; blot den del af den dyrkbare jord, der ligger nærmest flodbredden, bliver gjødslet og vandet.

Man vil derfor se, at for Ægypten er det en sag af største betydning, at der findes midler, hvorved Nilens vandstand lader sig regulere efter ønske, saaledes, at den overflødige vandmasse i visse aar og ved høivandstide kan opmagasineres istedetfor at faa løbe unyttet bort eller endog anrette skade — og saa blive benyttet igjen i sommerens løb eller i vandfattige aar.

Det er netop disse midler, ingeniørerne og den engelske overregjering i landet nu har fundet og vil iverksætte. Planen gaar ud paa at bygge en høi og fjeldfast dæmning i Nilen temmelig langt oppe i floden, helt henne mod landets sydgrænse eller i nærheden af de første fald i Nilen. Her passerer nemlig floden i en ganske smal rende mellem høie fjeld og over solid fjeldbund, medens den ovenfor dette punkt vider sig ud og bliver ganske bred med et endnu bredere dalføre. Ved at bygge denne dæmning skabes der saaledes ovenfor den en meget betydelig, dyb og langstrakt indsjø som en del af floden. Denne vil kunne optage alt det overflødige vand i gode „vandaaringer“ og ligeledes fastholde eller regulere høivandet og dermed vandstanden aaret rundt gjennem hele Ægyptens land. Man bliver saaledes fuldstændig herre over denne livsaare og dens frugtbar-

gjørende kræfter, og uafhængig af tilfældigheder, uregelmæssigheder og tørre aar. Man undgaar al fare for oversvømmelse og enhver mulighed for daarlige aar paa grund af tørke eller manglende regn i Afrikas indre.

Mindre end det halve af landets mellem fjeldene liggende areal er nu under dyrkning. Det er *væsentlig* mangel paa vand, som gjør, at den anden halvdel ligger unyttet. Den foreslaaede forbedring vilde vel derfor ikke saa langt fra fordoble Ægyptens dyrkbare og dyrkede territorium. I en liden provins — egnen om Giseh i Nedre Ægypten — vil det dyrkede areal endog kunne forøges fra 5000 *acres* til *60,000*. Om de værdier, hvorom det her dreier sig, kan man selv danne sig en forestilling, naar man faar at vide, at den *aarlige* afkastning af hver *acre* i dette frugtbare land og varme klima er værd ca. 180 kroner. Det ene distrikt vilde altsaa ved det nye ingeniørverk tjene henved 10 millioner kroner om aaret, hvilket jo ikke er smaapenge. Omhyggelige og forsigtige beregninger har godtgjort, at *statskassen* hvert aar ved det nye verk vilde faa en merindtægt af ca. 14 millioner kroner, mens landets jordbrug vilde give et øget udbytte af mindst 140 millioner om aaret. Man kan da selv ved at kapitalisere disse tal udregne, hvad dæmningen vil være værd i penge alene for landet og dets folk. Men ved siden af pengeværdien maa det jo ikke glemmes, at den større velstand og større folkemængde, der kan ernæres, vil muliggjøre en høiere civilisation.

Saa siger ingeniørerne og regjeringen.

Men saa kommer arkæologerne og kunstnere fra alle verdens kanter, kulturens bærere i det hele taget og protesterer. Lige ovenfor den foreslaaede dæmning ligger øen Philæ med nogle af Ægyptens vakreste og mest interessante tempelruiner. Dæmningen vilde foraarsage, at vandet stiger op over disse til visse tider og de herlige ruiner vilde svømme i vand og efterhaanden smuldre hen og falde sammen, — hvis de ikke blev hævet eller flyttet bort. „*Kringsjaa*“ har tidligere omtalt denne sag og da nævnt de lærdes og kunstforstandiges ivrige protest mod, hvad de kalder den rene *vandalisme*. Paa denne maade at ville udslette Philæ af de store oldtidsminders uerstattelige række, sættes i samme kategori som den muhammedanske ødelæggelse af det alexandrinske bibliotek, som huners og goters plyndring i Rom, som kommunens vandalisme i Paris. Og ingeniørerne faar høre, at de er barbarer uden spor af sans for høiere kulturværdier. Og den engelske overregjering i landet faar høre, at den burde hjemkaldes for den blotte tanke paa et sligt foretagende. Ingeniørerne svarer ydmygt, at de ikke havde tænkt at lade ruinerne blive staaende under vand, at deres plan og overslag indbefatter disses løftning over høieste vandstand.

De har omhyggelig undersøgt bygningerne og garanterer, at de kan løfte dem, uden at en sten forstyrres eller et sandkorn falder ned. Det er langt lettere at gjøre, siger de, end hvad der daglig foretages i retning af at flytte og hæve murbygninger. Deres overslag beregner hele $3^1/_2$ million kroner til dette arbeide, for hvilken sum de vil paatage sig at løfte dem absolut uskadt og saaledes, at kun en omhyggelig nivellering af hele Nildalen vil kunne vise fremtidens turister og arkæologer, at noget er blevet forandret.

Men det hjælper ikke. Det er lige fuldt vandalisme. Og det er ikke frit for, at sagens modstandere finder selve tanken paa at sætte skruer under og løfte disse ærværdige ruiner endnu mere barbarisk og vandalistisk end slet og ret at drukne dem. De vender sig med afsky fra de tal, som ingeniørerne bringer tilveie, og finder et nyt bevis paa vor tids materialisme i det faktum, at saa smaa og „rent merkantile hensyn“ som et folks (med et par hundre millioner kroner aarlig) øgede velstand skal kunne veie i vegtskaalen, hvor det gjælder en ruins bibeholdelse. De har ikke engang et godt ord at sige, fordi disse vandaler af ingeniører dog vil anvende hele $3^1/_2$ million kroner bare paa at redde ruinerne for kommende slegter.

Ingeniører og regjering svarer tilslut med at sige, at levende mennesker dog virkelig skyldes hensyn, de ogsaa, selv overfor en gruppe ruiner, og at det i deres øine er barbari og vandalisme at forlange, at et helt folk skal sulte og forgaa af fattigdom, ene og alene for at en gammel ruin kan faa blive staaende urørt paa sin gamle plads.

De forsvarer sig ogsaa mod at have gaaet frem som vandaler under sagens forberedelse. Den hele Nildal er blevet omhyggelig undersøgt. Man har prøvet at finde et andet sted for anlægget, et sted, hvor ingen ruiner vilde trues. Med dette maal for øie har man søgt og prøvet sig frem overalt. Regjeringen gav ingeniørerne ordre til at foretrække og begunstige andre steder, saa vidt rimelighed tillod. Efter fire aars forberedelser blev man staaende ved fire forskjellige planer, for hvilke forslag udarbeidedes, ligeledes under ordre fra regjeringen til i beregningerne at begunstige de planer, der *ikke* havde noget med Philæ at bestille. Efter at disse planer og forslag var fuldt udarbeidede udnævnte regjeringen en international teknisk kommission bestaaende af 3 fremragende ingeniører, engelskmanden *Sir Benjamin Baker*, der i den her refererede artikel i „XIXth Century“ forsvarer sig mod beskyldningen for vandalisme, franskmanden *Boulé*, overingeniør for det franske bro- og veivæsen og italieneren *Torrecelli*.

Det var denne kommissions opgave at udtale sig om de fire forslag fra rent teknisk standpunkt.

De fire forslag var følgende: 1) den allerede omtalte dæmning ved Philæ, 2) en lignende dæmning ca. 80 km. nedenfor Philæ ved Gebel Silsila, 3) en lignende dæmning ca. 50 km. ovenfor Philæ ved Kalabsha og endelig 4) et privat fremsat forslag, der gaar ud paa at omdanne en af forslagsstilleren opdaget fordybning i ørkenen — Wadi Rayyum — til en stor indsjø, ca. 800 kvadratkilometer stor.

Det sidste forslag forekom kommissionen det ved første øiekast mest tiltalende, da det aldeles undgik at true ruiner og ogsaa i andre henseender bød paa fordele. Som bekjendt skabte en af de gamle faraoner paa samme vis og for lignende endemaal en indsjø af denne art, sjøen Moeris. Men ved nøiere undersøgelse viste foretagendet sig for kostbart og usikkert. Den ene vanskelighed efter den anden sprang i øinene, og kommissionen maatte modvillig aldeles fraraade denne plan fra teknisk og økonomisk standpunkt. — Det andet forslag forkastedes strax, fordi flodbunden paa det valgte sted bestaar af daarlig sandsten med indblandede lerlag, — en umulig byggegrund for en dæmning, hvor et brud vilde ødelægge hele Ægypten. Den første betingelse ved det hele verk maa være den høieste grad af sikkerhed. Det tredie forslag blev ogsaa enstemmig forkastet, idet flodens dybde og bredde paa dette sted gjorde bygningen af en dæmning yderst vanskelig fra teknisk standpunkt og under alle omstændigheder uoverkommelig kostbar.

Derimod var kommissionens medlemmer enige om, at den foreslaaede regulering af Nilen ved at skabe et stort reservoir, *maatte* udføres og det hurtigst mulig.

Der stod da blot tilbage som udførligt og tilraadeligt det første forslag — en dæmning ved Philæ. Her byder forholdene alt, hvad der kan ønskes. Flodbunden er fast, sikkert fjeld. Det er let at arbeide der og en dæmning vil blive forholdsvis billig og skabe et fuldt tilstrækkeligt reservoir, uden at dæmningen behøver at blive altfor høi. Denne kan gjøres absolut sikker mod brud og uheld — fast som fjeld. Den eneste indvending, der her kan gjøres, ligger i ruinernes naboskab.

Paa dette punkt splittedes kommissionen. Det engelske og det italienske medlem gav Philæ-planen deres fulde og varme anbefaling — iberegnet ruinernes reisning. Den franske ingeniør derimod protesterede i arkæologiens navn. Philæ maatte ikke røres, om saa Ægyptens land og folk forgik. Samtidig udtalte han sig dog bestemt for, at en dæmning og et reservoir er en livssag for landet, og var enig med de andre i at forkaste alle de øvrige fremsatte forslag. Men der maatte kunne findes andre udveie mente han, hvortil der blev svaret, at regjeringen havde ladet det hele felt undersøge paa det omhyggeligste, og de fremsatte alternativer var

de eneste muligheder. Noget andet var absolut umuligt. „En fransk ingeniør kjender ikke et saadant ord som *umuligt*,“ udbrød franskmanden. „Undskyld,“ svarte den rolige englænder, „jeg fandt, da jeg for et par aar siden maatte affatte en rapport over Panama-kanalen, at franske ingeniører har stiftet et meget intimt bekjendtskab med det ord.“ Den franske ingeniør blev da anmodet om selv at foreslaa en anden udvei end den valgte. Han nævnte forskjellige planer, der strax blev omhyggelig undersøgt og beregnet, men viste sig at ville koste flere gange saa meget som Philæ-dæmningen. Desuden vilde han bygge sine dæmninger efter en plan, som kommissionens øvrige medlemmer ikke kunne billige. Dæmningen skulde bestaa af en række pillarer med mellemliggende sluseporte 16 fod brede og indtil 80 fod høie. Sir Baker og kollega fastholdt, at den første betingelse ved et sligt anlæg maatte være absolut sikkerhed, og franskmandens dam vilde blive det modsatte af sikker. Et ubetydeligt jordskjælv, eller en explosion af en krudtladning eller en bombe sendt ned ad floden af oprørske arabere vilde ødelægge den hele dæmning og anrette forfærdelig skade hele Nildalen nedover.

Saa staar sagen nu. Efter al sandsynlighed seirer ingeniørerne og Ægyptens levende befolkning, dæmningen bliver en virkelighed, Philæ bliver løftet op, uden at en fuge bevæger sig, arkæologer fortsætter uforstyrret sine studier der uden at spore forandring, og kunstnere, der ikke kjender sagens historie, vil finde ruinerne langt vakrere svømmende malerisk i den vidstrakte sjø, end nu da de halve aaret ligger som i en dyb sump, og den ægyptiske bonde vil føle det, som havde ingeniørerne sat en ny regnbue i skyen som pant paa, at vaar og høst ikke skal aflade og jorden hverken forgaa af eller mangle vand.

Sir B. Baker minder arkæologerne om, at det tør være bedst for dem at tie. Det er nemlig Ægypten, der skal bekoste dæmningen. Henledes opmerksomheden altfor meget paa den i overslaget opførte post paa $3^1/_2$ mill. til reisning af ruiner, saa tør den ægyptiske regjering slaa sig vrang og sige: „Vi vil bygge dæmningen, men til at redde gamle ruiner for fremmede turister og arkæologer har vi ikke raad. Vil de frelse sine ruiner, saa faar de betale regningen.“

Det hele foretagende vil kosta ca. 36 millioner kroner. Dæmningen vil blive den sterkeste i verden og yde dobbelt saa stor sikkerhed mod brud som den hidtil bedst byggede. Vandet vil flyde ud gjennem en række smaa aabninger, hvis vægge beklædes med støbejern, for at strømmen ikke skal kunne løsne nogen sten.

George Eliot.

1819—1880.

(Af *H. Tambs Lyche*).

(Slutning).

VII.

Familie saa vel som stat var for George Eliot hellige begreber. Egteskabet eiede i hendes øine ingen overnaturlig eller religiøs sanktion, men naturen, mente hun, helliger det, indstifter det, ordner det, erklærer at det bør én mand og én kvinde at holde sammen for livet. Det er et naturens store sakrament. Af dets renhed afhænger samfundenes sundhed og slegtens videre udvikling og vext. — Ingen vanskeligheder, ingen egennyttige hensyn kan eller maa løse et menneske fra de pligter, det engang indgaaede egteskab har paalagt, saa længe dette i det hele forbliver en mulighed. Og i almindelighed, mener hun, maa vort engang givne ord, vort løfte med de forpligtelser det paalægger os, være os en hellig og ubrydelig lov, — en begrænsning vi selv har paalagt os, og som siden *maa* respekteres. Kun inden den bliver lykke og sjælsfred mulig. Den lader sig ikke bryde uden paa bekostning af andres lykke. Lad menneskene vel overveie, *før* de handler. Efterpaa faar de bære følgerne som mænd. Gjort handling kan aldrig blive ugjort. Den faar sine følger, som ofte ikke staar til at ændre, og som det er synd og usselhed at flygte fra. — Alt ordnet samfundsliv beror ogsaa paa, at vi kan stole paa hinandens givne ord og løfter. Alt, hvad der svækker tilliden mand og mand imellem, alt, hvad der forringer det menneskelige ords værdi, ødelægger samfundslivet og al jordisk lykke i deres dybeste grund.

Rationel respekt for den historiske udvikling; følelsen af, at mange af de af vore instinkter og idealer, som vi ikke kan forsvare med grunde, skyldes vor slegts erfaring gjennem tiderne; lydighed mod alle naturens love og krav; ærefrygt overfor livets uendelige og evige mysterium og mirakel; trofast opfyldelse af de pligter, livet bringer os, og mandig bæren af de byrder, der falder i ens lod; at tage sin del af andres sorg, men aldrig at vælte — gjennem klage og surhed — egen smerte og sorg paa andre; at leve det liv, som omstændighederne tildeler en, saa ædelt, saa stort og saa vakkert, som det staar i ens magt, — — saa kan vi i kort-

hed udtrykke den lære, for hvilken hun gjorde sig til talsmand, og af hvilken hun lod sin kunst blive farvet og ildnet.

I privatlivet var hun den samme tankefulde, sympatetiske, alvorlige kvinde, som vi møder i hendes bøger. Hendes portræt udgjør en fortræffelig indledning til hendes verker; det aabenbarer den samme aand, der slaar os imøde fra hvert af de sidste, — et ansigt fuldt af øm melankoli, af sørgmodig sympati, — et *moderligt* fysiognomi, en kvinde, for hvis tanke livet er *stort* og *skjønt*, men ikke altid let eller lyst, ofte knusende tungt og mørkt.

En middelshøi kvinde med et ualmindelig stort hoved, „en lodret mur af en pande,“ svær hængenæse, letbevægelige, store, fyldige læber, vidnende om sterke lidenskaber, medens et massivt, firkantet underansigt viste en vilje, der kunde holde alle lidenskaber i tømme, og „vilde givet hende et strengt udtryk, havde det ikke været for det ømme smil, der spillede om øine og mund.“ Ansigtet var unegtelig stygt; men udtrykket kunde dog ofte forlene det baade skjønhed og tiltrækning. „Naar hun under en samtale i nervøs iver foldede de magre hænder og bøiede det alvorlige ansigt fremover for bedre at tale eller lytte, naar i denne stilling de dybe, ildfulde øine fæstede sig paa den ene efter den anden i den kreds, der omgav hende, syntes man gjennem hendes hele væsen at stirre ind i en stor, klog og ædel sjæl. — Dog var det stemmen, der gav hendes aand bedst og fyldigst udtryk. Dens beherskede kraft og skjælvende rigdom syntes at omringe de udtalte ord med en hel verden af tanker og følelser, som ord hverken kan fange eller rumme,“ hvad hun da forresten ogsaa opnaar med det skrevne ord i sine bøger. Og det er kanske nærmest heri, den store digter (i modsætning til den, der alene er stor tænker) altid aabenbarer sig. Hans ord synes dyppede i og dryppende af et stemningsvæld. Han siger saa uendelig meget mere, end ordene selv siger. Det vakreste ligger mellem ord og linier. Han formaar at bygge en dyb stemning ind i sin bog. Ordene er blot de spiger, der fæster stemningen der, de knagger, hvorpaa den hænges. At gjøre det, det er den store kunst, der dækker over alle mangler, og lægger menneskenes sind og hjerter i digters eller forfatters haand. Faa ting i literaturen er paa den anden side mere irriterende end at maatte læse lange rækker af ord *om* en stemning eller følelse, uden at stemning og følelse selv er indbyggede i ordene.

Søndags eftermiddage pleiede hun regelmæssig at samle om sig i sit hjem venner og bekjendte, for hvem hun var en art prestinde, en aandelig fører, skjønt hun selv protesterede mod at indtage nogen slig stilling. Hendes indflydelse over dem, der stod hende nærmest, var størst og dybest.

Lewis døde i 1878, og $1^1/_2$ aar senere egtede hun, 61 aar gammel, en *Mr. Cross*, en trofast ven af Lewis og af hende selv. Dette egteskab har været hendes venner og beundrere til betydelig forargelse. Det syntes dem et fald fra de ideale høider, hvor hun hidtil havde bevæget sig. — Heldigvis er det hverken deres eller vor pligt at sidde tildoms over hende i den anledning. Ingen kjender de grunde, der bevægede hende; ingen sidder inde med oplysninger og evne til at dømme, selv om der var ret eller pligt til at gjøre det.

Egteskabet (der blev stiftet efter den engelske statskirkes ritual, da intet i dette tilfælde var i veien for dets fuldt lovmæssige indgaaelse) varede blot et halvt aar, idet hun selv døde den 22de december 1880 efter en kortvarig sygdom.

Uden haab om eller tro paa noget liv efter dette døde hun; men i tryg og stille tillid til livets kræfters retfærdighed og i intens kjærlighed til alt, hvad stort, skjønt og ædelt er.

Sit eget høieste haab, sin kjæreste bøn gav hun udtryk i et digt, der er blevet kaldt agnosticismens og positivismens eneste store salme. Med en fattig prosagjengivelse af denne skal jeg slutte denne altfor utilfredsstillende skisse af en af tidernes store og af vor egen tids største lysbringere:

„O,*) lad mig faa samles tilsidst med hint usynlige kor af udødelige døde, hvis sang og musik er al verdens lys og glæde, — hine døde, der lever evig her paa jorden i nye sjæle, der takket være deres liv og virken hernede, er blevet lykkeligere og bedre; lever som de varme, ædelmodige følelser, der vælder op i menneskenes bryst, som kjæk og mandig handling, som foragt for alt, hvad smaat og usselt er, for al trang egoisme, som hine store tanker, der lig stjernerne gjennem natten funkler ned gjennem syndens og uvidenhedens mørke og med mild vedholdenhed driver menneskene søgende fremad og opad mod stedse nye og høiere maal! — Saa lad ogsaa mig faa leve, — faa blande min røst med de andres i hin evige verdenssymfoni, hvis toner bygger en altid voxende og skjønnere livets orden paa jorden! Saa at leve, — det er himmelen.

Paa denne vis vinder vi hin himmelske renhed og fred, hvorefter vi har sukket og for hvilken vi har kjæmpet. Det oprørske kjød vil opløse sig og fordunste, dets dissonnanser taber sig i evige harmonier og dø hen i det uendelige, barmhjertige rum: men al vor bedre, sandere natur, — den del af os, der gjenfinder sig selv i higende sange og digte, der længter efter at lette andres byrder, og som altid inden det bestaaende ser den

---

*) Digtet har allerede før været gjengivet i „Kringsjaa“s første bind.

fagrere mulighed, — det ideale, — *den* vil leve, til tiden selv lukker sine øine og himlene sammenkrølles som et stykke papir.

Dette er hint *Evige liv*, som martyrer og helgener har end mere forherliget for os, der følger efter.

O, maatte jeg faa naa denne høieste, herligste himmel, — blive en styrkedrik for lidende sjæle i kvalfulde stunder, tænde ædel begeistring i menneskenes bryst, vække ren kjærlighed og uskyldig latter, blive en kraft til det gode i verden, — en del af det godes evige magt og væsen!

Da vil ogsaa jeg være med i hint usynlige kor, hvis sang er verdens lys og glæde.“

Og der er hun.

Landsby i Wales.

Nyt fra videnskabernes verden.

Fra planternes liv.

(Efter *fyrst Kropotkin* i „*XIXth Century*").

Enhver ved, at planter er følsomme overfor lys, tyngdekraft og fugtighed. Enhver har seet dem bøie og strække sig mod et vindu og atter rette sig op, saasnart den før skyggede side vendes mod lyset. Tyngdekraften og fugtighedens indflydelse er naturligvis mindre iøinefaldende; men enhver, der har givet sig af med at iagttage det spirende frø i jorden, ved, at roden altid finder vei nedover mod jordens centrum eller hen mod de steder, hvor fugtighed findes.

Den nærmere iagttagelse af disse fænomener har ført til en ny videnskab paa plantelivets omraade, til *experimental-morfologien*. Denne bestaar dels i den forsøgsvise paavisning af, hvorledes disse ydre kræfter indvirker paa og ændrer planters indre natur, det vil sige selve deres organisme, og dels ogsaa ved experimenter at godtgjøre, hvorvidt og i tilfælde hvorledes planters *art* lader sig ændre og omskabe ved rent ydre paavirkning eller ved passende anordning af de omtalte kræfter. Det gjælder med andre ord, hvorvidt og til hvilken grad vi ved rent ydre, mekaniske og fysiske midler kan omskabe planteriget, som vi selv vil og lyster, forme det efter vort eget hoved, — hvorvidt og hvor langt vi er herrer over det.

I.

Blomsterelskere blandt læserne tør have lagt merke til, at blomster, der voxer paa enden af opretstaaende stilke som tulipaner og prestekraver i almindelighed er regelmæssige og systematiske, hvordan de end betragtes; det vil sige, bladene er alle af samme længde og form og er regelmæssig fordelt omkring blomstens centrum eller axe. Selv naar de gror i kvaster, forbliver de regelmæssige, saalænge stilkene staar opret, eller blomsterne hænger ret ned som paa lillekonvalen. Men anderledes er det med de blomster, der voxer omtrent horizontalt ud fra stilken eller fra enden af krummede stilke, — som violen f. ex. Disse bliver altid mere eller mindre uregelmæssige. De øvre blade er i størrelse og form forskjellige fra de nedre, og blomsten viser sig blot symmetrisk efter en vertikal linie gjennem dens centrum. Den almindelige forklaring af dette fænomen er, ifølge Darwins lære, at uregelmæssighederne skyldes

loven om „*the survival of the fittest*".*) — Det vil sige smaa uregelmæssigheder opstod først ved et *tilfælde*. Det viste sig imidlertid, at for disse skraat hængende blomster var uregelmæssighederne en fordel. Hvor befrugtningen foregaar ved insekters hjælp, — ved at disse overfører blomsterstøvet fra blomst til blomst eller fra og til forskjellige organer i samme blomst, der byder disse uregelmæssigheder dels paa lettere adgang for insekterne og dels paa nye midler til støvets overføring. De uregelmæssige blomster fik saaledes store fordele i livskampen, hvorfor disse omsider seirede, medens de regelmæssige døde ud. Af samme grund blev ogsaa uregelmæssighederne efterhaanden større og større, til den for befrugtningen heldigste form var opnaaet.

Dette er den ældre forklaringsmaade. Men den moderne naturforsker slaar sig ikke tilfreds dermed. Han benegter ingenlunde den store rolle, som loven om „*the survival of the fittest*" samt den lettede adkomst for insekterne og bedre betingelser for befrugtning har spillet; men han er ikke tilfreds med denne forklaring alene. Han har liden tro paa *tilfældigheder*, betviler at nogen udvikling paabegyndes eller bestemmes af tilfældet. Han ønsker derfor videre rede paa, om der ikke lader sig paavise gode *grunde* for de ovenfor omtalte første uregelmæssigheders opstaaen, — grunde, der helt udelukker det *tilfældige*, der spillede hovedrollen i den ældre teori. Og det er her, hans tanker ledes hen paa de allerede nævnte kræfter og indflydelser: gravitation, lys og fugtighed. Lader ikke uregelmæssighedernes første opstaaen sig forklare ved disse kræfters paavirkning? spørger han. Er de engang opstaaet og øver disse kræfter i det hele en indflydelse i denne retning, saa er det let forklarligt og uomtvisteligt, at insekternes befrugtningsarbeide vil gjøre det øvrige, — sørge for, at uregelmæssighederne fastslaaes og udvikles til de mest passende forhold og for at de regelmæssige blomster dør ud, og at selve uregelmæssighederne bliver fælles og „regelmæssige" for alle blomster af samme art.

Professor Vöchting i Basel var den første, der ved experimenter søgte at opnaa klarhed paa dette felt. Han tog planter, som under vanlige omstændigheder bærer noget uregelmæssige blomster, og fæstede disse til en *klinostat*, et roterende instrument, der benyttes meget i botaniken. Den stadige omdreining paa dette instrument gjør nemlig, at en blomst paavirkes regelmæssig og jevnt rundt den hele periferi baade af lys og

---

*) Den for liv og reproduktion bedst skikkede eller *overlegne* forms seir i livskampen; i dens fortsatte liv og forplantning, medens underlegne former uddør, fordi de eier færre seiers- og livsbetingelser i den rasende konkurrence om og krig for existencen.

tyngdekraft. De øvre og nedre blade bytter stilling for hver halve omdreining.

Ifald uregelmæssighederne skyldes tyngdekraften, burde de jo ophøre, naar alle blomstens dele udsættes for denne i lige grad. Under vanlige omstændigheder vil de nedre blade i en skraat hængende blomst være jorden lidt nærmere end de øvre. Og det er denne ubetydelige forskjel, som man tænkte sig kunde bevirke uregelmæssigheden. De nederste blade paavirkes mest af tyngden, veier mest eller trækker haardest nedover. — Nu er det ogsaa paavist, at jo mere en vextdel anstrenges eller jo mere den veier, desto kraftigere udvikles de bærende organer i den. Planter har med andre ord en tendens til altid at tilveiebringe den kraft, som fordres af dem. Brug styrker deres lemmer, præcis som den styrker vore. Bærer en kvist paa et frugttræ en tung frugt, eller en blomsterstilk en tung knop, saa bevirker tyngden selv, at kvist og stilke styrkes, celler og væv udvikles, hvad der da vil resultere i øget størrelse. Veier saaledes de nedre blade i en blomst mere end de øvre, saa vil de have en tendens til at voxe sig større og udvikles mere. Og det er just i dette, „uregelmæssighederne“ bestaar. De nedre blade er altid størst og mest udviklet, de øvre ofte helt rudimentære. — Det eneste, som paa forhaand kunde synes tvilsomt, er, om den ubetydelige forskjel i vegt, som frembringes ved, at de nedre blade i en blomst er jordens centrum en centimeter eller saa nærmere end de øvre, skulde kunne være tilstrækkelig til at skabe uregelmæssighederne.

For at prøve dette, satte da professor Vöchting planterne paa en klinostat, hvorved tyngdekraftens forskjellighed i paavirkning ganske ophævedes. Skyldes nu blomstens uregelmæssighed tyngden eller ydre kræfter alene, saa burde jo en knop, der aabner sig paa klinostaten, blive til en helt regelmæssig og symetrisk blomst, selv om den i naturlig tilstand er aldrig saa uregelmæssig.*) — *Dette skeede ogsaa.* De ellers skjæve og skakke blomster kom frem fuldt regelmæssige. Dette synes jo temmelig klart og bestemt at vise, at det er tyngdekraften, som oprindelig skaber, og som udgjør den *kraft*, der vedligeholder uregelmæssigheden. Insektbefrugtningen er blot som en regulator, der bestemmer den grad, hvormed kraften skal faa virke og uregelmæssighederne udvikle sig, og som sørger for énhed og stabilitet i de nyskabte former.

---

*) Man kunde jo tænke sig, at selv om tyngden var den oprindelige aarsag til uregelmæssighederne, disse dog ved *arv* kunde være blevet saa indgroede i blomstens natur, at denne ikke *strax* lod sig ændre, at adskillige slegtled af planter maatte sættes paa klinostaten, før regelmæssige blomster vilde vise sig. Men experimenterne godtgjorde, at uregelmæssighederne sidder mindre dybt og forsvinder strax, den oprindelige aarsag ophæves.

Samme resultat som paa klinostaten opnaaedes ogsaa, naar stilkene rettedes op og holdtes i opret stilling, medens knopperne aabnede sig. Ogsaa da var jo forskjellen i tyngdekraftens virkning ophævet, og blomsten aabnede sig ganske regelmæssig og symetrisk. — Senere opnaaede imidlertid professor Vöchting lignende resultater — i hvert fald for enkelte blomsterarters vedkommende — ved at udsætte dem ved klinostatens hjælp for aldeles jevn belysning (jevnt fordelt over alle blade). Hvad der jo viser, at ogsaa lyset spiller en rolle i disse uregelmæssigheders opkomst og vedligeholdelse.

Slyngplanter fik paa klinostaten aldeles snorrette stammer.

Men endnu er ikke problemet opklaret. Vi ved nu blot, at naar en blomst voxer fra enden af en krummet stilk, eller naar enkelte af dens blade først har faaet en tendens til at voxe nedover, saa vil tyngde og lys gjøre, at de nederste blade udvikles mest, medens insektbefrugtningen vil regulere og bestemme denne udviklings gang, grad og form. Her er, som man ser, allerede mange kræfter og love i virksomhed. Problemet er ikke saa simpelt, som det var efter den gamle teori. — Endnu staar vi dog overfor et stort spørgsmaalstegn. Hvad er det, som gjør, at enkelte blomsterarters stilke *først bøier sig?* Det forklaret, er alt forklaret. Men det er ikke blevet forklaret ved noget af det foregaaende. Eller hvad er det, som giver disse blade i en blomst en tendens til at voxe nedover?

Disse spørgsmaalstegn bliver fremdeles staaende. Vi kan ikke forklare os det. Vi har blot et navn at byde paa. Vi kalder denne tendens hos blade og stilke *geotropisme.* Hvad den er, ved endnu ingen. Og før vi det ved, bunder den hele sag i uvidenhed og hemmelighedsfuldhed. Det første skridt er os endnu ufatteligt. De senere kan vi følge og forstaa.

Det ligger jo meget nær at antage, at hvad der f. ex. bringer en blomsterstilk til at bøie sig, er blomstens vegt, tyngdekraften, og at derfor dennes paavirkning vilde kunne give os forklaringen til det hele fænomen fra først til sidst. Men saa er det ikke, Det er ikke blomstens vegt, — ikke vegt eller tyngdekraft, der krummer stilken. Derom er det let at overbevise sig. Skjæres saaledes blomsterknoppen bort, og en sten hænges i dens sted, saa retter stilken sig op. Den kraft, der bøier den, sidder øiensynligen i selve knoppen, i hvad der bestemmer dennes art, og ikke i dens vegt, ikke i tyngdekraften. Skjæres derimod af den udsprungne blomst blade, bægerblade og støvdragere — alt — væk *undtagen støvveien,* saa *forbliver stilken krummet.* Først naar *støvveien* bortskjæres, eller blot *frøet uddrages af denne,* retter stilken sig op. I frøet selv ligger altsaa den kraft, der bøier stilken. Af frøets art bestemmes dens krumning.

Hvad denne kraft, der saaledes maa være afhængig af frøets textur, er, ved som sagt ingen. Vi *kalder* den geotropisme.

Og dog — faar blomsten udfolde sig paa en klinostat, saa bliver stilken ret. Tyngdekraftens hjælp eller kooperation er altsaa nødvendig, forat den geotropiske kraft skal kunne virke. Tyngdekraften vækker denne eller kalder den tillive, stimulerer den til virksomhed. — Paa en noget lignende vis har man fundet, at de planterne iboende kræfter kan stimuleres til virksomhed ved blot fra tid til anden at udsættes for lyspaavirkning. Resultatet bliver det samme, som om de havde været udsat for jevn belysning den hele tid. Vexten synes betinget af *indre* kræfter, som alene den ydre paavirkning vækker og sætter i virksomhed. — Planternes problem viser sig saaledes at være meget mere indviklet, end tidligere naturforskere anede. Vi staar overfor et helt netverk af kræfter, hvoraf de velkjendte ydre, fysiske kræfter blot udgjør en del. Der er ogsaa *indre*, ukjendte kræfter*). Enhver gartner ved, at vanding ikke alene forskaffer vextriget fornøden fugtighed, men ogsaa *stimulerer* sovende kræfter i det.

Det er i det hele først i de sidste aar, at vi begynder at skimte vei til forstaaelse gjennem den labyrint af kræfter, love og aarsager, der sættes i virksomhed ved den mindste blomsts vext.

Geotropismen i forbindelse med tyngdekraft og lys giver det første stød til uregelmæssighederne ved at bringe stilk eller blade til at krumme sig nedad. Tyngdekraften griber da fat paa de nedhængende blade og udvikler dem videre. Lyset spiller ogsaa en rolle i samme retning. Insektbefrugtningen bestemmer endelig form og grad af denne udvikling og sikrer dens forplantning og stabilitet.

II.

Gustav Bonnier har i en aarrække drevet en række experimenter for at paavise, hvad indflydelse høiderne over havet udøver paa plantelivet. Experimenterne er drevet i Alperne, Pyrenæerne og Karpaterne. Samme plantearter fra samme moderplante sattes i forskjellige høider. Faa aar var nok til at vise betydelig forskjel paa de oprindelig aldeles lige planter. Som regel fandt han, at planterne i den større høide blev mindre, men med kraftigere udviklet rodsystem. Bladene var ogsaa mindre, men tykkere i forhold til størrelsen og indeholdt mere farvestof, og blomsterne var mere vellugtende og brillant farvede (saafremt de ikke var plantet *altfor*

*) Vi staar jo næsten overfor en planternes *psykologi*.

høit). Den indre organisme var ogsaa ændret. Planterne fra de høiere niveauer var i det hele blevet til bedre maskiner til at opsamle næring og formindske tabet deraf. De var blevet saa ændret, at de kunde drage fordel af høifjeldets skarpe lys og korte sommer.

Mangel paa lys formindsker strax blomsternes størrelse og antal. For enkelte arters vedkommende fandt professor Vöchting, at de i dæmpet lys slet ikke længer aabnede sig. Blomsternes form lod sig ogsaa ændre ved at udsættes for mere eller mindre lys. Enkelte planter ophørte, efter i tre aar at være holdt i dæmpet lys, helt at blomstre og begyndte at forplante sig ved skud. — Ved passende anordning af belysning har man det ogsaa i sin magt ganske at ændre selve plantens form. Bladene kan gjøres større eller mindre, tykkere eller tyndere, og stammen kan ligeledes forandres.

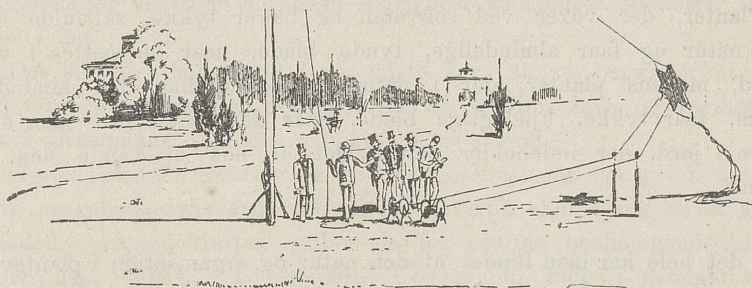
Planter, der voxer ved søkysten og bærer tykke, saftfulde blade, skifter natur og faar almindelige, tynde blade, naar de sættes i vanlig havejord, medens planter, der i naturlig tilstand har den almindelige bladform, faar tykke, kjødagtige blade, naar de plantes nær søen eller i det hele i jord, der indeholder salt. Det er nok at vande dem med salt vand.

I det hele har man fundet, at den natur og organisation i planteverdenen, som man antog for at være resultatet af lang og gradvis udvikling gjennem tiderne, meget ofte skyldes den *direkte* indflydelse af omgivelserne. Store og radikale forandringer lader sig frembringe paa faa dage, — hvad der kaster nyt lys over evolutionslæren og vore teorier om naturens vext og udvikling, samtidig som det godtgjør, at vi har det i vor magt direkte og paa kort tid inden visse grænser at ændre og omskabe vextriget efter ønske og fantasi. Vi er ikke længer indskrænket til at opnaa nye arter ved at tage vare paa tilfældig opstaaede variationer og former, for ved omhyggelig forstring af disse at forplante og vedligeholde dem. Vi kan strax ved at arbeide med de *ydre* kræfter og betingelser frembringe den art og form, vi ønsker, og i saa stort et antal, som der udkræves.

„Drager“ i sjølivets tjeneste.

(Efter *J. Woodbridge Davis* i *„Engineering Mag.“*).

De fleste af os har vel i sin tid sat op „drager“ uden at tænke paa, at det lille legetøi en dag vilde kunne blive til nytte i mere end en retning. Ganske nylig er der imidlertid foretaget en række experimenter, der synes at vise, at i den vidunderlige, mekaniske tid, vi gaar imøde, vil ogsaa „dragen“ spille en ikke ubetydelig rolle. Det har vist sig muligt ved dens hjælp at sende trosser og redningstauge iland tra strandede skibe, eller ombord paa disse fra land, selv om skibet har stødt et par kilometer fra kysten. Dragen kan styres med merkværdig nøiagtighed til et bestemt punkt. Ved en anledning sendtes den saaledes ud til en robaad, der laa et stykke fra land og 40^0—50^0 ude af vindens retning. Et brev knyttedes til dens hale. Dragen sattes op fra land, styredes ud

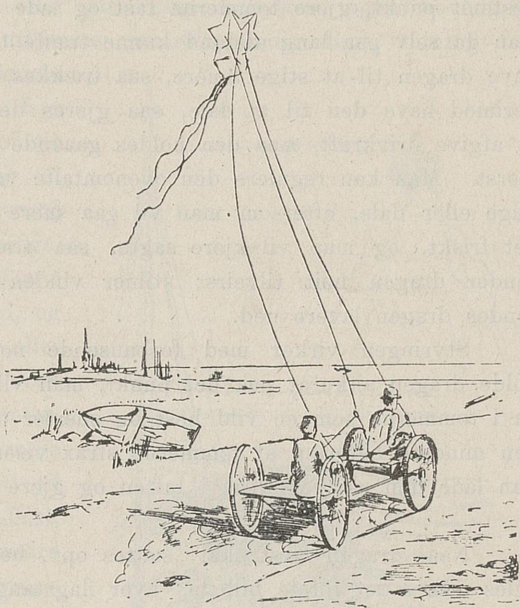
Opsætning af „drage“ ved hjælp af flagstang.

til baaden, sænkedes ned over den, saa brevet kunde aftages, og lodes saa atter stige op og blev halt tilbage. Over to km. af sterk sø drog den en boie veiende 32 pund og et redningstaug iland fra et skib og traf landet 20 alen fra det sted, man havde sigtet efter. Ved en anden leilighed trak den ud 200 favne af 5″ manillatrosse gjennem oprørt sø. Det var for at vise muligheden af at lade den bære bugsertrosser fra skib til skib i voldsom storm.

Artiklens forfatter begyndte med at konstruere temmelig store drager, — 7′ i diameter — alene for egen fornøielse, som et legetøi. Det er en virkelig nydelse, siger han, at holde et saadant uhyre oppe i luften, føle dets ryk i tømmerne som af en vild, fyrig hest, høre det smelde med halen, som var en hel artilleripark i fuldt arbeide over ens hoved, og styre den med samme lethed og sikkerhed, som man styrer en hest.

Dragen holdes ved tre snorer eller tømmer, ved hvis hjælp det er muligt at styre den aldeles nøiagtig. Den laves ganske simpelt hen ved, at tre lige lange, tynde, men sterke træstænger — 7′ lange — lægges i kors og sammenfæstes. Over disse lægges saa et tyndt og let, men for vinden uigjennemtrængeligt materiale. Man forsøgte her med de forskjelligste stoffe, papir og tøier, indtil man synes at være blevet staaende ved oljet silke, der byder den fornødne modstand mod vinden og samtidig er let og myg, saa den hele drage kan slaaes sammen som en paraply.

Paa denne vis fremkommer da en sexkantet figur; men under paabindingen sørges der for, at hver af de sex kanter bliver heftet ind i midten, saaledes at der fremkommer en sexarmet stjerne, hvilken form man har fundet heldigst. Dermed er selve dragen færdig. Halen bestaar af 4—5 klædessnorer 100′ lange. Tømmerne fæstes saa, at to af dem — brysttømmerne — bliver siddende omtrent midt mellem „hale“ og „hoved“, lidt ud til hver deres side af midtlinien langsefter, medens den tredie snor — hovedtømmen — fæstes til dragens „hoved“. De to første er de væsentlige og alene tilstrækkelige, saafremt man blot vil styre dragen i en given *retning;* den tredie snor benyttes blot til at faa den til at stige eller dale.

„Dragen“ som motor.

Den kraft, som en saadan drage kan udfolde, er, som allerede nævnt, ganske betydelig og afhænger væsentlig af materialets styrke. Den kan saaledes meget godt trække en to, tre svære hølæs henover en landevei eller benyttes som drivkraft for kanalbaade. I sidste tilfælde kan man gjerne sætte de heste, ved hvis hjælp disse baade trækkes, ombord og spænde en 7 fods drage for i stedet, hvorpaa man vil finde, at baadene skyder større fart end før.

Apparatet er blevet benyttet til at drive en vogn saaledes, som hos-

staaende billede viser. Dragen er her 7′ i diameter, og selv i en let sommerbris løber vognen ganske hurtig afsted paa flad vei, endog naar vinden blæser fra siden. Dragen kan nemlig styres indtil 45⁰ ud af vindens retning og vognen selv andre 45⁰ bort fra dragens retning. Der konstrueres ogsaa nu en større *canoo,* der skal „drives med drage“ og ventes at flyve som en pil gjennem vandet bugseret af den sexarmede motorstjerne.

Dragen styres paa samme vis som en hest. Træk ind paa høire tøm og den gaar til høire, paa venstre, og den lystrer øieblikkelig og piler afsted mod venstre. Ved at give en af tømmerne lidt større længde end den anden kan dens retning fastslaaes, saa at man kan sigte den mod et bestemt punkt, gjøre tømmerne fast og lade den gaa. Med lidt øvelse vil man da selv paa lang afstand kunne træffe temmelig nær maalet. Vil man have dragen til at stige høiere, saa trækkes der i „hovedtømmen;“ vil man derimod have den til at dale, saa gjøres denne løs. Benyttes dragen til at afgive drivkraft, maa den holdes gaaende lavt, da dens magt da bliver størst. Man kan regulere den ovenomtalte vogns gang ved at lade dragen stige eller dale, eftersom man vil gaa mere eller mindre hurtig. Blæser det friskt, og man vil kjøre sagte, saa trækker man i hovedtømmen og sender dragen høit tilveirs; stilner vinden eller man vil øge farten, saa sendes dragen lavere ned.

Styringen virker med forbausende nøiagtighed. Det er muligt at holde dragen akkurat paa det punkt, man vil. Der rykker og slider den da i tømmerne som en vild hest og snerter og smelder med halen, medens den mindste berøring af tømmerne strax viser sin virkning paa den. Man kan lade den skrive navne i luften og gjøre alle mulige evolutioner.

Naar dragen først skal „sættes op“, benyttes helst en flagstang, saaledes som i det første billede, hvor flagstangen dog er afskaaret. Gjennem dens topblok gaar „hovedtømmen“. Et stykke fra flagstangen omtrent i vindens retning opstilles to kortere stænger, ogsaa forsynede med blokker, hvorigjennem „brysttømmerne“ passerer, og hvorfra de løber i den ene retning til dragen, i den anden til to mellem flagstangen og de kortere stænger staaende valser, hvorpaa snorene er opviklet. Valserne maa kunne bremses eller stænges. Disse valser er altid nødvendige, da dragen ikke ellers lader sig holde.

Dragen sættes nu op, som billedet viser, ved at en mand fører den hen bortenfor de korte stænger og folder den ud. Alle tømmer hales stramme. Vinden faar da tag under den og ved blot at fire paa brysttømmerne og hale ind paa hovedtømmen stiger den ret tilveirs.

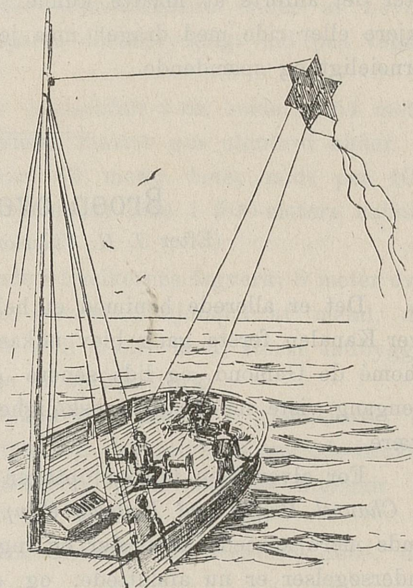
De korte stænger kan ogsaa udelades, idet et par mand da folder

dragen ud bortenfor valserne omtrent paa samme vis, kun at det da bliver lidt vanskeligere og haardere arbeide.

Benyttes ingen hovedtøm, saa maa dragen balanceres, og dens flugt i høiden reguleres ved belastning af halen. Dette sker lettest, medens den bliver holdt fast i det omtalte opsætningsapparat, hvor den kan prøves ved at løsne hovedtømmen, og atter med lethed hales ned, dersom den ikke flyver rigtig.

Ombord opsættes den ganske let ved at benytte en af masterne istedenfor flagstangen, saaledes som vedføiede billede viser.

I tilfælde af skibbrud eller stranding, benyttes ingen hovedtøm. Dragen sættes tilveirs, halen tilpasses for selvstændig flugt, retning bestemmes ved brysttømmernes længde og stramning, hvorpaa den faar flyve ud med ca. 400 fod af de sidste; disse gjøres saa fast til redningstaug eller trosse, hvortil der samtidig paa sammenknytningspunktet fæstes en træboie veiende (for en 7 fods drage) 32 pund, og alt er saa i orden. Trosse eller redningstaug vil være iland paa det ønskede punkt paa faa minuter. Det samme gjælder, ifald trosse eller taug sendes fra land ud til skibet. Boien fæstes paa som ballast, for at holde dragen nede, hindre den fra at flyve tilveirs og tvinge den til i stedet at trække trossen ret frem til bestemmelsesstedet. I de tilfælde, hvor forsøg er anstillet, slæbte den gjerne boien nær vandoverfladen, men sprang høit tilveirs med den, naar hindringer mødtes for atter at dale, naar disse var overskredet. Paa denne vis hopper den med boie og trosse over sandbanker, skjær og vragstumper, og lander det hele paa det punkt, man ønsker.

Dragen sættes op fra skib.

Da man ved én anledning, som allerede omtalt, havde sendt den ud over søen med 200 favne af fem toms manillatrosse for at prøve, om den kunde bære en saadan fra skib til skib i høi sø, viste dens magt sig saa stor, at da trossen var blevet udhalet lige til enden, som var blevet gjort

forsvarlig fast, trak dragen til, saa omtrent hele trossen syntes at løbe ud af vandet. Det tog sex mand med deres hele kraft og langvarigt arbeide at faa den halet hjem igjen. Vinden blæste da med en fart af 40 km., og en sterk strøm satte lodret paa den retning, hvori dragen blev sendt. Strømmen syntes den ikke at ænse; men gik som en pil mod det maal, man havde sat den. Det tog den 12 minuter at trække hele trossen ud.

Strander et skib paa kysten 1 km. eller saa fra denne, saa kan en saadan drage oprette solid forbindelse mellem det og land paa 10 minuters tid eller mindre, uden at noget liv derved sættes i fare. En trosse kan i alt slags veir blive sendt ombord til et usødygtigt skib fra en forbigaaende damper. Dragen synes derfor at maatte kunne finde en ikke uvæsentlig plads i redningsvæsenet. Til kanaldrift synes den jo ogsaa efter det anførte at maatte kunne benyttes og vel ogsaa til sport. At „kjøre eller ride med drage“ maa jo efter forfatterens ord være ganske fornøieligt og spændende.

Broen over Kanalen.

(Efter *J. H. Villemont* i *„Nouvelle Revue“*).

Det er allerede henimod et halvt hundre aar, siden ideen til en bro over Kanalen første gang blev udkastet af en anseet vandbygnings-ingeniør, Thomé de Gamond, og lidt senere gjenoptagen af Vérard de Sainte-Anne. Dengang viste imidlertid vanskelighederne ved udførelsen sig at være for svære.

For alvor blev tanken optagen til prøvelse i 1884, da der stiftedes et *Channel Bridge and Railway Company*, i hvis spidse Frankrigs og Englands mere anseede admiraler og ingeniører stillede sig. De forberedende undersøgelser er nu afsluttede, og en detaljeret byggeplan affattet. Det hele venter bare paa de to landes nationalforsamlingers billigelse.

Allerede ved verdensudstillingen i 1889 fremlagde selskabet et foreløbigt udkast til en bro mellem Kap Gris-Nez og Folkestone, 38 kilometer lang og hvilende paa 121 brokar. Udkastet vandt anerkjendelse, og detaljarbeidet paabegyndtes.

Først foretoges en nøiagtig undersøgelse af sjøbunden i strædet ved Calais; denne ledede til, at man valgte en noget anden rute. Selve broens konstruktion skyldes samarbeide mellem de franske ingeniører *Henri Schneider* og *Hersent* samt englænderen *Sir Benjamin Baker*, der tidligere har bygget den berømte bro over Forth ved Edinburg.

I.

Den nu fremlagte endelige plan foreslaar broen bygget i ret linie mellem kap Blanc-Nez (8 km. øst for Calais) og South Foreland ($5^1/_2$ km. nordost for Dovers havn). Dens længde blir $33^1/_2$ km., dens gjennemsnitsdybde 36 meter under lavvande, dens maximumsdybde naar 51 meter.

Brolegemet skal hvile paa 72 bropiller med indbyrdes afstande af vexelvis 400 og 500 meter. Ialt blir der altsaa 73 spænd fra kyst til kyst. Brolegemet tænkes dannet ved en dobbelt staalbjælke med svære triangulære sprinkler, lagt over 400-meters aabningen fra pille til pille, slig at begge dens ender rager $187^1/_2$ meter ind over 500-meters aabningerne. Midtpartiet af disse lukkes saa ved en selvstændig bjælke paa 125 meter, støttet til de fra hver side fremstikkende ender af hovedbjælkerne. Ved denne konstruktion spares der betydeligt ind paa vegten af brometallet.

Underkanten af bjælkerne løber horisontalt i en høide af 54 meter over høivande. Derved kan de allerhøieste master gaa uhindret under.

Ret over pillerne gjøres bjælkerne 63 meter høie; midt paa 400-meters spændet 38 meter og ved de frie ender inde i 500-meters aabningen 11 meter høie.

Den dobbelte skinnegang løber inde i bjælkernes fagverk, 8 meter over broens underkant. Skinnerne anbringes i et slags hjulspor af metal, der skal forebygge enhver løben af sporet. Til værn mod storm indbygges skinnegangene mellem to skjærm-vægge af sprinkelverk.

Dette brolegeme hviler paa staalpillarer, 8 meter i gjennemsnit og 40 meter høie. Disse staalpillarer støtter sig paa selve de murede brokar.

Konstruktionen af dette kjæmpearbeide i staal skyldes ingeniør *H. Schneider*.

Hersent har derimod æren for konstruktionen af sten-brokarene, der stiller de sværeste problemer at løse.

Til udførelsen af brokarrenes muring tænkes anvendt en flytbar kjæmpestillas af staal, nærmest at sammenligne med underetagen af Eiffeltaarnet i dimensioner og masse, kun at de fire „ben" paa denne „stol" skal staa lodret og bestaa af hule cylindriske søiler paa 5—6 meters diameter. „Stolen" agtes flyttet ved et flødningsapparat fyldt med sammenpresset luft og skal under arbeidet hvile paa sjøbunden, saa den selv under den sværeste storm danner et urokkeligt stillas. Paa dette stillas vil der saa forefindes bolig for arbeiderne og forraad af alt, som daglig tiltrænges under bygningen. Lignende stillaser agtes anvendt ved anbringelsen af broens staallegeme.

Undervandsmurverket i brokarrene agter Hersent at anbringe ved hjælp af „forsænknings-kasser“, en metode, som han tidligere har benyttet med stort held. Muren opføres i en uhyre flydende metalkasse, hvis vægge paaskjødes oventil, efterhvert som stenmassen trykker den ned i vandet; naar man saa er naaet ned til et par meter fra bunden, slippes vand ind, saa det hele synker ned paa fast grund. Disse kasser bygges 10 meter høie i nærmeste havn, forsynes med forsvarlig sterk bund og fyldes saa med et beton-lag, til de stikker 7—8 meter dybt; saa bugseres de hen til en allerede færdigbygget pille og fortøies der, indtil den ovenfor beskrevne paabygning er saa langt fremskreden, at kun et par meter er igjen; saa bugseres de til sit egentlige bestemmelsessted, den nye pilles plads, hvor en „stol“ ligger færdig til at besørge den endelige anbringelse paa bunden. I forsænknings-kassens nedre ende skal et stykke (paa 2 meters høide) af væggene fortsætte nedenfor kassebunden; derved blir der mellem denne og sjøgrunden et aabent rum, hvis fylding skal danne det endelige fæste for hele pillen. Denne fylding skal udføres ved dykkerarbeide.

Foruden denne metode er ogsaa udtænkt andre, der kan bruges som nødhjælp, men som det vilde blive for vidtløftigt at beskrive her.

Under normale omstændigheder anslaaes arbeidet paa havet at ville medtage 7 aar.

Arbeidets samlede kostende ansættes til 850 millioner francs (612 mill. kroner).

II.

Vil et sligt anlæg lønne sig? For at besvare dette maa man først beregne en saadan bros transportevne dernæst den sandsynlige benyttelse.

Over en saavidt lang bro (34 km.) vil det være muligt at sende 96 jernbanetog i døgnet hver vei, altsaa 192 tog ialt. Af disse kan 16 forbeholdes persontrafiken, hvert med rum for 300 mennesker, ialt kan der saaledes bringes 4800 reisende frem og tilbage i døgnet. Godstogene kan med lethed trække 400 tons hvert, de 176 godstog kan saaledes transportere 70,400 tons i døgnet.

Regner man efter engelsk sædvane 300 arbeidsdage i aaret, kan broen aarlig blive benyttet af 4800 persontog med 1,440,000 reisende og af 52,800 godstog med 21,120,000 tons varer.

Dette er efter Sir Benjamin Bakers anskuelse en meget lav beregning af broens transportevne.

Det aarlige passager-tal mellem England og fastlandet er for nærværende 800,000. Og Englands omsætning med Europa beløber sig til noget over det dobbelte af de ovennævnte 21,120,000 tons. Den paatænkte

bro vil saaledes være istand til at befordre betydelig mere, end der vil være trang til at faa befordret paa den maade.

Efter nøiagtigt skjøn ansættes den varemængde, der aarlig vil blive befordret over broen, til 5 millioner tons. Passagertallet kan sættes til 1 million. Tænkes saa de lavest mulige taxter anvendt, kan broens bruttoafkastning trygt anslaaes til 95 mill. francs ($68^1/_2$ mill. kr.) om aaret. Hertil kommer indtægter ved befordring af post og ædle metaller samt afgift for benyttelse af anlæggets telegraf- og telefonledninger. Utvilsomt kommer ogsaa de jernbane-linjer, som faar godt af færdselen over broen, til at betale en del derfor. For høit regnet er det ialfald ikke, om broens samlede aarsindtægt opføres med 100 mill. francs (72 mill. kroner).

Broens vedligehold kan ikke koste forholdsvis meget. Paa de første snes aar vil nogen grundig istandsættelse ikke være fornøden.

Til driften vil medgaa 7 mill. francs (5 mill. kr.) aarlig, derunder forstaaet lønninger, vedligehold, belysning, fyrhold o. s. v.

Renten af de 850 mill. francs vil blive 42 mill. aarlig. I en rund sum kan de faste udgifter sættes til 50 mill. francs om aaret.

Af de overskydende 50 mill. francs kunde man forbeholde grundlæggerne de 20 pct. samt afsætte 8 mill. francs aarlig til reservefonds. De gjenblivende 32 mill. blev endda en smuk extradividende for aktionærerne.

Selv om disse tal maa reduceres noget, bør alligevel broens bygning betragtes som et meget indbringende foretagende.

For de to interesserede landes staalfabrikation vil selve anlægget blive en kjæmpeindtægt, ligesom en hel hær af dygtige arbeidere vil finde beskjæftigelse. Foretagendet er saa stort, at dets paabegyndelse vil betegne et opsving i flere forretningsgrene.

III.

Hvilket af de to lande har størst interesse i anlægget? Allerede nu sender Frankrige for 200 mill. kr. i vine, grønsager, frugt, fjærkræ, æg, smør, sukker o. l. over Kanalen. Fra den stund broen tages i brug, vil Frankrig være Englands visse madkammer. Den samlede omsætning mellem de to lande var i 1890 fordelt saaledes: England udførte til Frankrig varer for 450 mill. kr., medens Frankrigs udførsel til England beløb sig til noget over 800 mill. kr.

For Englands vedkommende faar broen megen betydning som en lettelse i befordringen af posten til Indien. Naar saa jernbanen gjennem Lilleasien og Mesopotamien, fra Scutari over Angora, Diarbekir og Bagdad til den Persiske Bugt engang bliver færdig — og naar muligens broen over Bosporus engang bygges, vil den indiske post kunne kjøre over land størstedelen af veien. Og naar saa tillige den trans-sibiriske bane bliver

tagen i brug helt hen til Vladivostok ved Stillehavet, vil ogsaa postgangen til Kina og Japan vinde betydelig i hurtighed. Men ved den tid, som ingenlunde er meget fjern, tør ogsaa broen over Kanalen have gjort verdens uomstridte handelscentrum til det europæiske endepunkt for de to kjæmpejernbanelinier.

IV.

Kan der ikke gjøres indvendinger mod broen? Ialfald vil der neppe kunne reises indvendinger mod de tekniske og økonomiske overslag. De ovennævnte franske og engelske ingeniørers navne er for alle sagkyndige en garanti, som ikke kan bestrides.

Saasnart broen kommer til at lette samfærdselen over Kanalen, taler erfaringerne fra Suezkanalen og Forthbroen for, at samfærdselen ogsaa vil øges betragtelig efter broens aabning. Overslaget er baseret paa den for tiden stedfindende samfærdsel og kan saaledes ikke være for høit.

De to vigtigste indvendinger maa blive spørgsmaalet om ulæmpe for skibsfarten i strædet ved Calais, samt den offentlige menings holdning i England.

Hvad det første spørgsmaal angaar, da maa den elektriske belysningskunsts nuværende høie udvikling være garanti nok. Desuden har alle de høiere søofficerer, som har deltaget i den forberedende komites arbeider, afgivet forsikring om, at broens anlæg ingenlunde vil medføre nogen fare for skibsfarten. Snarere bliver det en lettelse ved den udmerkede oplysning af farvandet.

Englands offentlige mening holder jo sterkt paa bevarelsen af landets ø-karakter; derfor blev i 1883 forslaget til bygning af en Dover-Calaistunnel afslaaet. Men de argumenter, som dengang førtes i marken, gik netop i retning af at anbefale en bro. Antwerpen og Hamburg er alt begyndt at blive slemme konkurrenter for London; ved en direkte forbindelse med fastlandet afvendes meget af denne fare for Englands handel. Og det blev udtrykkelig fremholdt, at en saadan landforbindelse ikke vilde gjøre noget skaar i Englands søhandel. Indvendingerne mod tunnelen beroede paa militære grunde. Hovedtalsmanden for disse indvendinger, den engelske generalstabschef Lord Wolseley, har baade talt og skrevet til fordel for bygning af en bro. Nu er forslagets enkeltheder under prøvelse i Englands *Board of Trade* (handels- og arbeids-ministerium). Og den 16de marts sidstleden vedtog Underhuset koncessions-forslaget ved „første læsning".

Om ikke rent uforudseede omstændigheder indtræffer, bør derfor arbeidets paabegyndelse i den nærmeste fremtid ansees sikret. Isaafald vil mange af os opleve den dag, da dette nye tekniske kjæmpeverk staar fuldt færdigt og bliver taget i brug.

Jordbrugets oprindelse.

(Efter *Grant Allen* i „*Fortnightly Rev.*“).

Hvorledes lærte vore vilde forfædre først at dyrke jorden? Hvordan faldt de paa den tanke? Hvordan opdagede de, at planter voxer fra sæd, naar denne nedlægges i dertil skikket jord? — Ligetil som dette faktum synes os, var der dog en tid, da menneskene ikke kjendte det, ikke havde forstaaet det, da planters vext var et *absolut* mysterium. De saa dem springe op og gro, men hvorledes og hvorfra, — det forstod de ikke.

At besvare disse spørgsmaal er vanskeligere, end man skulde tro. Vore vilde forfædre var hverken filosofer eller naturforskere; de maa saa at sige have snublet over opdagelsen ved et rent tilfælde. For at faa ideen til jordens dyrkning maa de have opdaget, at de forønskede planter voxer bedre end i vild tilstand, naar et stykke jord graves op, ugræs bortskaffes og sæden nedlægges. — Hvordan kunde de nu gjøre denne opdagelse? Hvilken tilfældighed kunde bringe dem dertil.

Der var, synes det mig, blot én maade, hvorpaa det kunde ske. Det var blot ved en eneste leilighed i vildes erfaring, at de fornødne omstændigheder — den opgravne, nyvendte jord og den nedlagte sæd — var tilstede, og det var, *naar deres døde blev begravet.* Her *var* virkelig alle omstændigheder tilstede. Begravelse er en af de ældste maader, hvorpaa menneskene har søgt at blive de afdødes legemer kvit. Af lige ælde er troen paa, at den dødes aand vedbliver at leve, og at den fremdeles kan trænge føde. Derfor var det skik at efterlade en del fødemidler ved graven. Deriblandt var undertiden sæd af planter, som f. ex. korn og mais. Legemet blev gravet ned; jorden altsaa opgravet og vendt, temmelig godt bearbeidet; liget lagt i graven og jorden atter skuffet over, hvorpaa fødemidler med sæd og korn blev stillet hen paa graven eller kastet over den.

Til den vilde hordes forbauselse fandt den, da graven senere paa aaret ved et tilfælde besøgtes, deiligt korn vaiende paa den.

Vore forfædre var, som sagt, hverken naturforskere eller filosofer. Lov og orden var for dem ukjendte begreber. Hvert under i verden stod isoleret og var et mirakel. Det var dem lige saa forunderligt, at solen stod op hver dag, som om den havde danset en menuet over himmelhvælvet, — lige forunderligt og lige ufatteligt.

De havde ikke lært at forbinde planters vext med sæden. De saa blot dette vidunderlige, at den dødes grav stod dækket af vaiende *mais* — lad os sige. Deres første tanke var ikke: „det er resultatet af, at den sæd, som blev henslængt paa graven, er voxet op;“ men: „det har den døde gjort.“ Det er ham, som sender maisen. Det er ud af hans legeme,

den voxer. Det, er fordi vi begrov *ham* der, at sæden voxer. Vi plantede *ham* og der voxer mais af ham. Og heller ikke dette tog de som et fysisk naturfænomen, men som *spiritistisk* fænomen, et stykke *magik*. Det var den dødes aand, som bevirkede det. — Det var nu klart, at den døde endnu levede og var mægtig — en gud. Han kunde jo sende mais, — høi og deilig, som de aldrig før havde seet den!

Og sandsynligvis faldt de paa sine ansigter og tilbad den døde som en gud — „maissenderen".

Af dette tilfælde udsprang saa jordbruget og tillige en religion, et ceremoniel og en gudelære.

Man fandt, at allerede næste aar frembragte graven blot ugræs igjen; den mais, der kom op, kvaltes deraf. Grunden forstod man ikke, men antog, at den døde var reist bort eller havde tabt sin magt. Men saa døde imidlertid en anden af stammens medlemmer, og det samme fænomen gjentog sig.

Af dette lærte man efterhaanden, at hver gang en død begraves med de vanlige ceremonier, voxer der op — ingen kunde sige hvordan — en hel liden have paa hans grav.

Man havde lært jordbrug. Man havde opdaget, at det gaar an at frembringe korn og planter ad kunstig vei i større renhed og mængde, end de findes vildt i naturen. Man forstod ikke sammenhængen dermed; gik iblinde; men gik dog frem paa rette vis. Jorden blev *opspadet* og ved det begravne legeme rigt *gjødet* og sæden plantet, om end hensigtsløst og tilfældigt.

Man satte imidlertid kornets vext i *direkte forbindelse med det døde legeme* og kun indirekte med de virkelige aarsager, jordens opgravning og sædens plantning.

Dette jordbrug blev snart af praktisk betydning. Det saaledes høstede korn var stammen et kjærkomment bidrag til det fælles underhold. — Døde en stor høvding, saa sluttede man, at han maatte kunne faa *meget* korn til at voxe og grov derfor op en *stor* grav eller haug og strøede sæden over denne. Og man fandt, at den hele grav blev dækket, ja, at ageren endog strakte sig bortenfor den, saalangt sæd og opgravet jord rak. Man sluttede, at der var større kraft til at frembringe korn hos de døde, end man før havde tænkt, og handlede efter denne slutning. Samtidig fandt man tillige, at *sæd og opgravet jord ogsaa* spiller en rolle, om end en underordnet, i fænomenets frembringelse. Der voxte alene korn der, hvor jorden var opgravet og sæd henkastet. Men *det*, mente man, var en bisag, hovedsagen var, at det døde legeme laa der. Og den døde gav altid *samme slags korn, som den sæd, man gav ham* — merkeligt nok!

Med disse opdagelser var man allerede kommet langt. Man nøiede

sig nu ikke længer med den lille grav. Man forsøgte sig frem med større og større opspadede stykker jord; lagde den døde i midten af jordstykket og kastede sæd hen over det hele stykke. Og se! om end jordstykket var saa stort, som en mand kunde tage vare paa, saa magtede dog den døde at fylde det hele med korn. Ja, man fandt, at hans produçerende magt var endnu større, næsten uendelig. En død kunde forsyne en hel stamme med korn for aaret. Men da fandt man det dog bedst og sikrest at hugge liget op i smaastykker og begrave en del paa hver ager.

Derimod sad den første erfaring, man havde gjort, fast, at det er blot det *ene aar*, som den døde kan udrette noget. Ved de oprindelige grave var det jo blot det ene aar, at jorden blev opspadet. Og da næste aar ingen høst bragte, fandt man ikke paa at tilskrive dette saa ubetydelig og simpel en aarsag som, at jorden ikke var blevet rørt; man mente, som sagt, at den dødes aand var vandret bort eller havde tabt sin magt. I lange tider, helt ned til vore egne dage, vedblev man derfor at anse det nødvendigt, at nogen blev begravet paa de dyrkede marker *hvert aar*.

Før man faldt paa at hugge liget istykker, maa der i de smaa stammer ofte have gaaet aar hen, da ingen døde en naturlig død, og da man derfor intet jordbrug kunde have. Da kom man altsaa til at mangle korn. Men saa vigtigt blev det snart, at dette skaffedes tilveie, at naar ingen døde en naturlig død, slog man en del personer ihjel for at faa korn af dem. Disse var dels fanger, dels stammens egne medlemmer, og sloges altid ihjel under religiøse ceremonier, hvorpaa de begroves i agerens midte og den forønskede sæd plantedes. Ofte sprøitedes deres blod paa sæden for at den skulde gro bedre.

Dermed var ogsaa udviklingen kommet saa langt, at den egentlige begravelse og jorddyrkningen snart skiltes ad. Almindelige mennesker blev begravne paa oprindelig vis. Kun enkelte, særlig indviede ofre benyttedes til „plantning". Og efterhaanden lærte saa en hel stamme eller landsby at klare sig med ét offer om aaret, idet liget udstykkedes mellem de forskjellige agre og eiendomme.

Endnu langt senere, da menneskene civiliseredes og formildedes mere, erstattedes det ofrede menneske med et dyr, i hvilken form ceremonien (det blev efterhaanden blot en ceremoni) endnu findes endog i civiliserede lande, saaledes i selve England. Og et sidste trin i udviklingen kan man kanske finde i de katolske processioners „velsignen" af et stykke land, da de marscherer med „Guds legeme" omkring jordstykket, og i Bretagne, om jeg ikke husker feil, endog begraver en del af „Guds legeme" i ageren.*)

*) Forfatteren er ikke ganske sikker paa dette og beder om oplysninger desangaaende fra læsere, der muligens kan kjende til Bretagnes skikke i senere aar.

Efterhaanden som kundskab og civilisation steg, blev naturligvis begravelsen mere og mere til en bisag ved jordbruget. Sæd og virkelig dyrkning spillede en stadig voxende rolle. Begravelse og offer gik blot igjen som en gammel overtro, og tilslut blot som en ældgammel ceremoni, hvis virkelige betydning ingen forstod, men som heller ingen vovede at ophøre med.

Denne forklaring af jordbrugets oprindelse tør synes fantastisk for den, der ikke har sat sig nøiere ind i vilde og halvvilde folkeslags skikke og ceremonier. Et indgaaende studium af disse vil, tror jeg, bekræfte den.

I de gamle religioner støder vi først og fremst paa den ægyptiske gud *Osiris*, der var vextlighedens og frugtbarhedens guddom. Han var den første, der lærte menneskene at dyrke og bruge mais. Den aarlige fest for ham begyndte med pløining af et stykke jord. I et kapel paa Philæ finder vi et billede, der forestiller *Osiris's døde legeme med maisstengler voxende ud af det* og en prest vandende disse. Tyder ikke dette noksaa tydeligt paa den ovenfor skisserede udvikling af jordbruget. Ifølge gudesagnet blev ogsaa gudens ophuggede legeme spredt over hele Ægyptens land, frugtbargjørende det. Naar vi saa ogsaa ved, at det endnu i temmelig sene tider var skik og brug at brænde rødhaarede mænd og sprede deres aske henover markerne for at faa maisen til at voxe bedre, — saa synes vi atter at møde led i denne samme udvikling.

Blandt khunderne i Indien ofredes medlemmer af stammen, der særlig udkaaredes dertil paa forhaand, og indtil ofringen skeede, betragtedes som hellige væsener, der behandledes med ærefrygt og ømhed. De kunde gifte sig, i hvilket tilfælde ogsaa deres børn blev ofre for jorddyrkningen. Ofringerne foregik til bestemte tider og saaledes, at hvert familieoverhoved mindst en gang om aaret og gjerne paa den tid, hans væsentlige sæd skulde plantes, kunde faa et stykke af et lig til at begrave paa sin ager. Hver landsby sendte til offerstedet en deputation med en prest i spidsen for at hente dens del af offeret. Strax deputationen kom tilbage til landsbyen, deltes det hjembragte stykke i to dele, hvoraf presten selv lagde det ene i et hul i jorden og saa vendte ryggen til, medens landsbyens beboere en for en kastede jord paa det. Den tiloversblevne del deltes atter mellem alle landsbyens familier, og hver familiefar begrov sit stykke paa sin ager under iagttagelse af samme regler, som presten havde fulgt.

Pawnee-indianerne ihjelslog en mand hver vaar under plantningen, vædet sæden med hans blod og begrov ham i stammens marker. *De mente, at ifald de forsømte at gjøre dette, vilde markerne blot frembringe ugræs. Det var det døde legeme — begravelsen — der gav mais og bønner.*

Lignende skikke gjentager sig paa de forskjelligste hold blandt vilde og halvvilde stammer. Indianerne i Guayaquil i Sydamerika ofrer under plantningen menneskeblod og menneskehjerter. Var man engang kommen paa den tanke, at det var det døde legeme, der havde den væsentlige del i kornets frembringelse, saa laa det jo for disse folk noksaa nær at slutte, at det væsentlig var blod og hjerte, som gjorde det. Det laa jo heller ikke saa fjernt at komme paa den tro, at det ikke var selve *begravelsen* saa meget som „*ofringen*“, der frembragte de undervirkende resultater. Mexikanerne var ødsle med sine ofre. Naar maisen plantedes, ofredes nyfødte børn, ældre børn, naar den viste sig over jorden o. s. v., til man ved indhøstningen ofrede oldinge.

Blandt negerne gjenfindes samme skikke. Et sted dræbes hver vaar en mand ude paa ageren og begraves der „som sæd“; et andet sted dræbes for hele stammen hver vaar en mand og en kvinde for at begraves paa en af markerne.

Ogsaa i Indien finder vi lignende ceremonier i brug blandt visse halvvilde stammer.

Paa et lidt høiere udviklingstrin ombyttes det menneskelige offer med et dyr. I det sydlige Indien finder vi saaledes den skik hvert aar at ofre en dertil særskilt udkaaret oxe. Den slagtes under religiøse ceremonier, og hovedet opstilles paa alteret sammen med kar, der indeholder forskjellige slags korn og sæd. Efter ceremoniens slutning faar hver mand et stykke af kjødet og en del af sæden, der saa begge begraves paa hans ager, som siden tilsaaes. I et par distrikter i England gjenfindes endnu en noget lignende skik, idet dog her et lam benyttes til „ofringen“.

Over hele Europa finder vi ogsaa, dels endnu dels indtil ganske nylig, en del skikke, der synes at være de sidste rester af den gamle overtro og de sidste existerende spor af jordbrugets oprindelse. Jeg sigter til, hvad der kaldes „Karnevals begravelse“ eller „Dødens udbringelse“. Her benyttes en udstoppet skikkelse istedenfor det menneskelige offer. Dukken maa gjennemgaa lignende behandling, som engang blev det virkelige offer til del. Den brændes eller stikkes eller rives „tildøde“, hvorpaa de deltagende tager med sig stykkerne hjem og enten hænger dem paa et træ i haven eller begraver dem paa marken, *for at korn og haveprodukter skal voxe bedre.* I Palermo benyttedes en virkelig kvinde, der blev ført op paa et skafot og under iagttagelse af visse ceremonier „saget istykker“, idet en blære fyldt med blod var knyttet til hendes hals og brast under sagningen. I Florents benyttedes derimod en stor dukke fyldt med frugter, der rullede ud, naar „offeret“ blev „dræbt“, hvorpaa mængden sloges om frugterne,

som deres forfædre engang havde gjort om kjødstykker af det virkelige offer.

Den katolske ceremoni at „velsigne“ jorden er allerede blevet omtalt. Folkesagn og legender er ogsaa fulde af spor af denne udvikling. Saaledes fortæller den indianske legende om Hiawatha, at da han havde *dræbt og begravet Mandamin, voxte der op paa dennes grav den første mais.* Lignende ting finder vi i det finske digt Kalevala og mange andre steder.

Blandt enkelte halvvilde folkeslag synes endog haveanlæggene endnu at vise den oprindelige gravhaugs form.

Notitser.

— *For gigtbrudne heste* skal der i byen Baden ved Wien anlægges et svovlbad.

— *Jordskjælvet i Venezuela* den 28de april ødelagde fuldstændig fire byer og kostede 10,000 mennesker livet.

— *Nationalbiblioteket i Paris* er begyndt at trykke sin katalog; den omfatter $2^1/_2$ million bogtitler og skal udgjøre 80 kvartbind.

— *2 millioner helgenbilleder (ikon)* tilvirkes aarlig som husindustri i Mellem-Rusland til salg blandt alle græsk-katolske folkeslag.

— *Albistunnelen* paa den nye direkte jernbanelinie mellem Zürich og St. Gotthard er netop gjennembrudt. Det er Schweiz's næststørste tunnel.

— *626 kirker* af alle bekjendelser findes der i Chicago, deraf 105 metodistiske, 101 romersk-katolske, 84 kongregationalistiske, 72 baptistiske, 64 lutherske, 56 presbyterianske og 44 episkopale.

— *Mellemeuropæisk middeltid* er (ligesom i Norge) indført i Tyskland; dette har medført, at alle ure maa stilles lidt tilbage (10—30 minuter), og dette har igjen bevirket, at alle restauranter og butiker lukkes saa meget tidligere end ellers. Dette faar igjen indflydelse paa forbruget af gas og elektrisk lys; saaledes medgik der ifjor i Köln 103,000 kubikmeter mindre gas end ellers; og i Hannover tabte elektricitetsverket 18,000 kr., fordi forbruget af elektrisk lys sank med 8 pct.

— En *43,000 kilometer lang reise* gjennem Asien har fyrst Konstantin Wiasenski nylig tilendebragt. Han er en mand paa 38 aar og har siden 20-aarsalderen ialt tilbagelagt 380,000 km., d. v. s. længere end afstanden fra jorden til maanen. Nu forbereder han sin „store reise“, der skal gaa fra Ægypten eller Tripolis mod syd gjennem Sahara, Sudan, over Kongo og Sambesi til Kaplandet — en reise paa langs gjennem hele Afrika. Manden er stenrig og reiser bare for moro skyld, selvfølgelig saa bekvemt som mulig, med fuldt tjenerskab og en god ven til selskab.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Kringsjaa.

Kristiania, 1. juni 1894.

De sidste dages vigtigste begivenhed er naturligvis ministerkrisen i ***Frankrig,*** — *Casimir Périers* fald og *Dupuys* overtagelse af det lidet taknemmelige hverv at danne nyt ministerium og lede landets styrelse og politik for en kort tid. — Sagen har større betydning end et vanligt ministerskifte.

Casimir Périer synes, hvad mening man end maatte have om hans politik og ideer, at være en „sterk mand“. Han har givet indtryk af at have egen vilje og plan, og at at have mod og kraft til at følge disse, uanset om de skaffer ham popularitet eller ikke. En virkelig *personlighed* med andre ord. Han vilde enten regjere efter eget hoved eller ikke regjere.

Han faldt paa grund af modstand mod *arbeiderne*. *Arbeiderne* styrtede ham. Arbeidsministeren i hans kabinet negtede statsjernbanernes betjening adgang til at slutte sig til en arbeiderorganisation. Naturligvis blev denne handling sterkt angrebet i kammeret. Arbeidsministeren gjorde ondt værre ved at svare paa en meget overlegen og haanlig maade. Han kunde ikke, sagde han, tillade offentlige funktionærer at danne foreninger, hvor de blot befattede sig med at fastslaa sine egne pligter og lønsforlangender. Blev det muligt, saa var dermed al autoritet tilintetgjort, og det var hans pligt at forsvare autoritetsprincipet. — En saadan optræden gaar ikke længer an i vor tid. Man mener da ogsaa, at da Casimir Périer strax efter uden forsvar eller tale forlangte, at kammeret skulde vise ministeriet tillid ved at votere overgang til dagsordenen, var det, fordi han selv ønskede faldet. Han skal have sine øine vendt mod præsidentstolen som Carnots efterfølger; men at regjere gjør altid en mand for øieblikket upopulær i Frankrig; han vilde derfor, mener man, ud af regjeringen for at redde sine præsidentskabs chancer. Neppe ønskede han dog saa alvorligt et nederlag, som han led, idet overgang til dagsordenen ikke alene forkastedes med betydeligt flertal, men ogsaa fik en majoritet af selve det republikanske parti imod sig. Ogsaa de konservative, som alene kunde have reddet regjeringen, svigtede, og socialisternes stemmer gjorde det af med den. — Seiren blev vunden af socialister og radikale ved hjælp fra konservativt hold. — Man ventede derfor ogsaa, at et nyt kabinet vilde blive dannet paa radikalt og halvt socialistisk grundlag, — at et par socialister muligens endog vilde faa plads i den franske regjering, eller at i hvert fald deres parti vilde faa direkte indflydelse paa den. Forsøg paa at danne et radikalt kabinet strandede imidlertid, og Carnot tilkaldte Dupuy, kammerets præsident. Denne lod sig bevæge til at forlade sin behagelige stilling for endnu engang at prøve at regjere. Det nye kabinet trænger dog ogsaa radikal eller socialistisk støtte, med mindre det kan opnaa hjælp fra konservativ side.

Den ***russiske*** czar er atter bleven truet af nihilisternes mordforsøg — forlyder det. Vi maa jo altid huske, at fra Rusland faar vi blot besked om, hvad regjeringen ønsker, vi skal have besked om, og at denne gives den af styrelsen forønskede farve. I hvert fald foretages vidtrækkende arrestationer af meget høit staaende personer. Saa noget har vel været i gjære. Og russerne maatte enten

være engle eller hvad de selv kalder gelémennesker, var der ikke *altid* „noget i gjære“ iblandt dem, saalænge enevældet bestaar og med sin jernhaand kuer alt spirende liv og hindrer det store rige fra at indtage den plads i den civiliserede verden, som tilkommer det, saavel som fra at give folket større del i jordlivets velsignelser. — Finland, stakkar! skal nok ogsaa nu knebles og bagbindes, eller, som det heder i Rusland, „styres faderligt“.

Gladstone har undergaaet en vellykket operation for stær, og omtrent den hele civiliserede verden gratulerer i den anledning gjennem pressen den gamle statsmand. *Han* maa dog kunne prise sig lykkelig, der har levet længe nok til med usvækkede kræfter at se sit navn fastslaaet som et af de faa store og berømte, enhver maa bøie sig for og hædrer sig selv ved at hædre.

I Østeuropa har man havt den fornøielse at opleve et virkeligt statskup. Det er den mindre vel renommerede exkonge Milan og hans søn kong Alexander af ***Serbien,*** der har opført skuespillet, der synes at være blevet en fuldstændig *succès*. Den kongelige familie fandt vel, at enten maatte det radikale flertal i skuptschinaen afsættes eller de selv snart sige Serbiens fjelde et evigt farvel. Og da de ikke havde lyst til det sidste, valgte de at gjøre det første, — skaffe sig af med en yderst ubehagelig majoritet ved at jage den hjem, afskaffe hele den frie forfatning med et pennestrøg og med et ditto gjenoprette den tidligere omtrent enevældige forfatning. Ifølge denne er stemmeretten temmelig indskrænket og kongen udnævner selv en trediedel af skuptschinaens medlemmer. Paa de vilkaar maa det vel kunne lade sig gjøre at regjere. Der „hersker ro og orden i landet,“ takket være en armé paa 20,000 mand, som synes at være kongehuset tro og hengiven. Det radikale flertal skal være rasende, som rimeligt kan være; men ikke rasende nok til at kaste sig mod 20,000 bajonetter og moderne kanoner. Farligt spil er det vel alligevel for kong Alexander, — en fortvilelsens udvei, naturligvis, som vel neppe yder nogen langvarig sikkerhed. Værd at merke sig er det, at Rusland og Østerrig *ikke* har blandet sig i sagen.

Brasilien og ***Portugal*** er komne i klammeri. Den portugisiske gesandt i Rio har faaet sit pas og den basilianske gesandt i Lissabon er blevet hjemkaldt. Krig bliver der dog neppe. Intet af landene har raad dertil. De faar se at flikke den iturevne *ære* sammen, som bedst de kan uden vaabenhjælp. Aarsagen til denne stilling er, at to portugisiske krigsskibe gav medlemmer af det oprørske parti i Brasilien tilflugt og gjestfrihed, efter at disse var blevet drevne til det yderste. Trods forlangende om „oprørernes“ (havde *da Gama* seiret, saa var den anden side blevet „oprørerne“) udlevering, seilede dog de portugisiske skibe afsted med dem og lod dem undslippe. Derved er folkeretslige principer brudt og Brasiliens ære krænket, — men nogle hundre mænds liv rigtignok reddet.

De Forenede Stater har opgivet sine krav i ***Samoa*** og overlader øerne til *England* og *Tyskland*. Som bekjendt har de tre magter hidtil øvet et slags fælles protektorat dernede, til liden tilfredsstillelse for nogen af dem.

Paa *Thames* ligger der for tiden et amerikansk krigsskib ***„Chicago“,*** der er blevet gjenstand for store ovationer fra engelsk side. Dets chef er nemlig forfatter af en bog om „herredømmet paa søen,“ der har vakt begeistring i England. Ovationerne, indbefattende en festmiddag i London, antog karakteren af

en engelsk-amerikansk broderskabsfest. Festmiddagen holdtes saaledes under en indskrift, der kort og godt udtalte, at Atlanterhavet ikke kan skille beslegtede folk ad: „Blod er tykkere end vand.“ Engelskmænd bliver ikke let begeistrede. Naar saa sker, er der grund til at tro, at der er alvor i sagen. — Man mindes uvilkaarlig de franske ovationer til de russiske krigsskibe og søofficerer. En anglo-amerikansk *forstaaelse* er af de ting, som hører mulighedernes verden til.

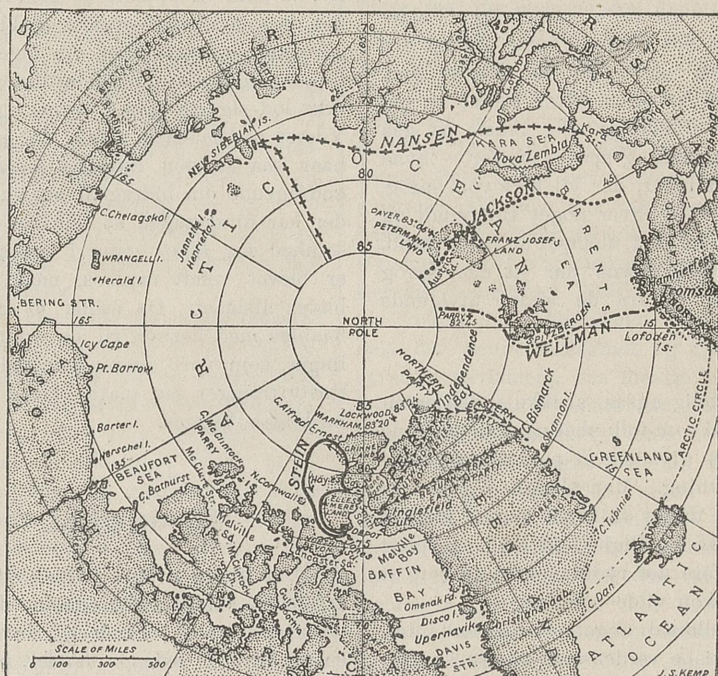
Der medfølger et kart over ***Polaregnene,*** der viser de fem expeditioners ruter, der nu er paa vei for at undersøge denne del af vor jord, og hvoraf de fire er en art kapløb om at komme først til polen. Vi haaber naturligvis, at kunne kalde jordaxen *norsk*.

Nils Collett Vogt.

Opmerksomheden henledes paa en under „Literatur“ indtaget længere omtale af Nils Collett Vogts sidste digtsamling.

Et norsk lexikon igjen.

Den tekniske verden herhjemme er i literær bevægelse. Den søger et sprog. Et norsk sprog. For tiden befinder den sig nok i en fuldstændig babelsk forvirring. Fremmede ord og udtryk benyttes i slig udstrækning (og *maa* vel delvis benyttes), at en teknisk afhandling undertiden kommer at minde om de gamle kjøbmænds med franske gloser spækkede breve. I „*Teknisk Ugeblad*“

Kart over Polaregnene.

foreslaaes der nedsat en komité af teknikere for at tage sagen under overveielse, samt opdage og fastslaa et norsk, teknisk sprog. Det er at haabe, at planen, der ogsaa indbefatter udgivelsen af et norsk teknisk lexikon, bliver virkeliggjort. Det er jo blot passende i vor tid, at initiativet endog til at bringe orden i vort sprog udgaar fra ingeniørernes verden. Muligens vil dette foretagende ogsaa vække de mænd, som nærmest burde tage sig af et fuldstændigt norsk lexikons sag. Hvis ikke faar vi haabe, at ingeniørerne efterhaanden udvider *sin* første norske ordbog til ogsaa at omfatte ikke-tekniske, men sjeldne og tvilsomme ord og udtryk, — eller endog det hele sprog.

Som det nu er, er stillingen, hvad „*Kringsjaa*" allerede engang før har paavist, fortvilet for den skrivende mand, der gjerne *vil* være sproglydig. Falder der en et lidt tvilsomt men nyttigt ord i tankerne, saa findes der ikke et sted, hvor man kan slaa efter for at se, om ordet er tilladeligt eller ikke. At gaa om paa gaden og spørge sig for — hvad vel udlændinger, der vil lære vort sprog, *maa* gjøre — bliver noget tungvindt og har desuden den ulempe, at hver mand, man møder, gjerne har sit eget sprog og giver en fra de andre afvigende besked.

Merkelig ogsaa, at ikke al den patriotisme, vi som folk ubetinget sidder inde med, kan give sig et praktisk udslag i denne retning. Man skulde dog tro, at der maa findes skikkede mænd iblandt os, der af kjærlighed til land og sprog vilde udføre det rydningsarbeide, som et sligt lexikon vilde betegne.

— Imidlertid: noget er bedre end intet. Den tekniske verdens bevægelse i sagen hilses med taknemmelighed. Maatte den tage virkelig kraftig fat og give os den *første ordbog* i det norske skriftsprog, snarest ske kan.

Bedrøveligt.

Det er unegtelig sørgeligt for enhver, der fatter kulturens betydning for et folk, at høre, at vort storting har afslaaet et beskedent lidet andragende om 5000 kroners statstilskud til Bergens scene. Det er af den art sparsommelighed, som lønner sig overmaade daarlig, og som vil høste liden tak fra den slegt, hvis opdragelse og udvikling derved lider. Thi det skulde vel være unødigt at minde om, at det er ikke blot skole og universitet, der *opdrager* et folks ungdom og skaber dets aandsliv. Deri spiller literatur og kunst den største rolle, og teatret ikke den uvæsentligste blandt disse. Det blev et tørt, fattigt, usselt liv, vi kom til at nøie os med her i landet, dersom aandslivet alene skulde fostres gjennem skolerne, eller om ingen bevillinger skulde gives, hvis resultaters værdi ikke lod sig udregne i kroner og øre. — Yderst nedslaaende virker det jo ogsaa, naar saa næsten latterlig *beskedent* et andragende om bidrag til den kunstgren, der har foraarsaget, at Europas opmerksomhed for *første* gang i aarhundreder er blevet vendt mod os, naar selv det bliver afslaaet. Da stiller jo sagen sig haabløs med hensyn til de andre bevillinger, som vort endnu armodslige kulturliv trænger saa saart. Land skal og med *ideer* bygges.

Udødelighed.

Der findes i dette hefte indtaget en artikel af *Frederic Harrison* om den positivistiske moral. Frederic Harrison er en af Europas ledende aander, paafærde overalt, begeistret og energisk arbeidende for sine ideer, en i mange dele konserva-

tiv, i andre retninger radikal mand. Hans navn paabyder og vinder agtelse overalt. Han er en stadig forfatter i de store engelske tidsskrifter og befatter sig med alle mulige slags emner. „*Kringsjaa*“ har allerede gjengivet originalt og personligt skrevne artikler af ham om Rom og Konstantinopel. Han er leder for det positivistiske forbund i England, der med udgangspunkt i Comte's filosofi søger moralsk og socialt at gjenopbygge et samfund, der forekommer dem at befinde sig i temmelig kaotisk forfatning. De er agnostikere. Gud og udødelighed hører ikke med til de ting, hvorpaa de tænker. De siger sig at have evnet, hvad de færreste evner, enten de er troende eller tvilende, at lukke alle hjernens døre mod disse tanker. De kjender dem ikke som tilbagevendende, gjenstridige og plagende spørgsmaal engang.

Det er selvfølgelig af interesse, at faa disse mænds standpunkt fremstillet og begrundet af dem selv. Derfor har „*Kringsjaa*“ gjengivet artikelen, som det gjerne vilde, naar anledning gaves, gjengive lignende artikler fra andre hold. Forstaaelse er nødvendig, om ikke for andet end for at kunne være retfærdig mod andre og undgaa at dømme dem falskt og urigtig.

Heller ikke vilde jeg i almindelighed finde mig opfordret til at henlede opmerksomheden paa, at en saadan artikels indhold ikke repræsenterer redaktionens mening. Det er jo selvsagt. Derpaa gjøres opmerksom i hvert hefte. „*Kringsjaa*“ søger at gjengive alle sider og alle retninger og at gjøre det saa forstaaelsesfuldt som muligt. Redaktionen har fuld tro paa, at lys og viden er de første og de nødvendige betingelser for sundt liv og sunde tanker. Det er heller ikke „*Kringsjaas*“ opgave at retlede læserne gjennem tidens kaos af tanker. Der trænges vist slig retledning, men den ligger ikke i „*Kringsjaas*“ plan.

Harrisons artikel vilde derfor have faaet passere uden kommentar fra redaktionens side, havde ikke *et* enkelt at hans udtryk fristet mig til at tage til gjenmæle.

Af hvad Harrison skriver, maa læserne drage den slutning, at efter hans mening er det i vor tid kun følelsesmennesker eller de, der lidet tænker, som eier nogen tro paa et liv efter dette. En saadan paastand er imidlertid faktisk urigtig, og derpaa synes jeg læsernes opmerksomhed bør henledes. — Her er jo et af de punkter, som Harrison har viet sit liv, og for hvis skyld han har tabt og ofret meget, et af de faa punkter, hvor han skiller sig fra os andre; det er derfor let nok at forstaa den begeistrede — paa disse faa punkter næsten fanatiske — mands overdrivelse. Men just derfor bør den heller ikke faa staa uimodsagt. Var ikke Harrison saa ivrig og begeistret positivist, at det vel er ham umuligt at se klart, hvor det gjælder ting, der betinger hele hans bevægelses særskilte existence, (thi uden agnosticismen og forkastelsen af udødelighedstanken, er positivismen i vore dage neppe længer nogen særskilt bevægelse; dens tanker er delvis trængt ind i den almene bevidsthed, dels har denne omformet og gjennemsyret positivismen), saa maatte han vel have merket, at i senere aar gaar ubetinget den menneskelige tanke netop tilbage mod udødelighedstroen. Der er ingen tvil derom. Der var en tid, da den tabte terræn i den tænkende verden, da der var en følelse af, at „videnskaben“ umuliggjorde den. Men den tid hører forlængst „gamle dage“ til. Literatur, filosofi og mange videnskabsmænds verker og udtalelser vil overbevise enhver om, at der, hvor tænkningen er mest fremskreden, der har ogsaa de sidste 50 aar

vist en tydelig tendens tilbage mod denne tro. Det virkelige forhold er netop, at visselig meget faa fremskredne og fremragende tænkere i vor tid vil helt benegte troens mulighed. Omtrent alle vil udtale sig sympatetisk om den. Mange vil erklære sig overbevist om dens sandhed — af forskjellige grunde. De fleste vil erklære, at hele den moderne videnskab ikke har rørt ved sagen. Og tendensen er som sagt tydelig.

I hvert fald, hvor megen sympati man end har med Harrison, og hvor fuldt ud man end anerkjender hans karakter og dygtighed, sikkert er det, at mangfoldige mænd i vor tid, paa filosofiens, videnskabens og literaturens omraader, mænd, der som tænkere staar høit over Harrison, og hvis rolige overblik er af en ganske anden bredde end hans, giver det som deres videns, deres tænknings og deres hele livs sidste ord til medmennesker: „Haab; frygt ikke; graven er *ikke* universets sidste ord til os.“

Paa *denne* side finder ogsaa „*Kringsjaas*“ redaktør sig.

Emnet er naturligvis for stort og ligger for fjernt fra „*Kringsjaas*“ plan til, at der kan blive tale om nogen videre redegjørelse og begrundelse, eller om noget forsøg paa at skaffe klarhed tilveie paa et felt, der i vor moderne, daglige tænkning ligger noksaa uryddet og forvirret. Jeg har blot, egget af Harrisons udfordrende ord, villet bryde for én gangs skyld den vanlige redaktionelle neutralitet og udtale mig overfor en sag, hvis betydning gaar dybt.

Ny literatur.

Nils Collett Vogts sidste digtsamling*).

Jeg lovede i sidste hefte læserne og mig selv at komme tilbage til Nils Collett Vogts nylig udkomne digtsamling, — ikke for at levere nogen kunstnerisk kritik af den, hvad jo paa en for forfatteren meget smigrende maade tilfulde er blevet besørget af dem, der er bedst skikkede dertil, men for at henlede opmerksomheden paa et par af de grundtanker og sindsstemninger, som i disse digte faar slaaende og vakkert udtryk. Og jeg ønsker at gjøre dette, fordi forfatteren efter min mening her repræsenterer en moderne aandsretning eller sindstilstand blandt den unge slegt. Med disse tanker og retninger er jeg temmelig uenig; men de er udtrykt med slig varme, intens følelse og klarhed, at man ser deres magt over et sind og forstaar dem; føler deres kraft og det berettigede i dem. Det er altid en fornøielse — synes det mig — i en moderne digtsamling at møde kraftige tanker og intens følelse, selv om de gaar i stik modsat retning af ens egne idéer og ens egen aand. Og kraftigt og intenst skriver i hvert fald Nils Vogt. Der er ofte skjælven af alvor og følelse i linierne. Hvor man er uenig, egger de en til modstand; man faar lyst til at slaa til med ens egen fattige, barbariske og prosaiske tomahawk mod forfatterens smidige digterklinge.

Helt uenig med forfatteren er jeg dog langtfra. Der banker en livslyst og livsglæde i mange af hans digte, som det synes mig en fornøielse at møde. Der er ogsaa, i modsætning til saa megen moderne literaturs behanskede, fin-fine og

*) Fra vaar til høst. — Olaf Norlis forlag. — Kristiania. — 1894

i sin tilgjorte forfinethed lidt latterlige aristokratiskhed og til dens mangel paa forstaaelse og sympati for tidens store guddomskræfter og herlige udvikling, en sund sympati med disse, en demokratiskhed, der føler lidt af tidens største storhed: massernes opvaagnen og deltagelse i det fulde menneskelige liv, Guds bud om, at der skal blive lys og livsværd ogsaa for dem. Saaledes evner denne digter at give os saa kraftig og følt skreven en demokratisk opsang som hans 1ste mai-digt:

„Kamerater! Der suser et tog
over jorden, saa langt som den naar,
og det tordner i hundrede sprog:
Den er vor, denne jord, den er vor!

. . . .

Under fanerne modigt og tæt
i den vaagnende fremtidssols skjær,
kamerater, saa mange vi er,
for vort jordliv, dets frihed og ret!"

Jeg glæder mig ved, at vi atter har faaet en digter med saa rig en begavelse og med evne til at *forbinde poesi og mening*, til at stille sig paa *denne* side i dagens og tidens kamp. Vi har fra literaturens side havt nok af det blege og vege mismod overfor alle tidens bevægelser.

Nils Vogt har seet sig glad og forelsket paa livet. Det er sydens svulmende pragt og dens klare himmel, der har vakt ham til fuld bevidsthed om hvilken herlig verden den dog udgjør denne vor jord. Demokrat, kunstner, forelsket i dette vort solglødende jordliv, — man maa uvilkaarlig tænke paa den engelske socialistdigter *William Morris*. — Ogsaa i hans glødende pris af livet, hans jublende lyst ved at være til i den glade dag, hans naturtilbedelse, der ofte faar helt storslagent og fuldendt udtryk, er jeg med. Der tindrer sol og bølger deiligt blaanende hav gjennem hans digtning; der snor sig vinranker med rødtglinsende druer i rig løvindfatning; der danser ildfluer og lyser af jublende øine og glædesstraalende ansigter. Godt og vel. Livet er en herlig ting, — selv for en døende. Den, der ikke ser og føler det, og føler det dybt og over alle grænser, forstaar ikke jeg.

„Tiderne skifter som drivende skyer,
men livet er evigt, og kraften fornyer,
unge hellenere stævner med løftede
pander til kampdagens ildnende møde,
kjender i blodet et livsbegjær gløde,
som vilde det flammer om jorderig spænde. —

. . . .

Ungdom og skjønhed! — Der strømmer i modige
bølger et *græker-blaat hav gjennem sindet*."

Unge hellenere, — netop! *Et „græker-blaat hav gjennem sindet*," — just saa! Det er digtningens svaghed og styrke. Forfatteren er hedning, — gammel hellener — *i sin digtning*. Den er naturtilbedelse, jordlivets forherligelse, det simple, ligefremme, noble sanselivs forherligelse. Den er tilbedelse af det sanseligt skjønne, — af solskin og glæde, legemskraftige mennesker. Der er længsel efter helt at kunne hengive sig til denne stemning og leve derefter; — leve, leve, bare leve med lyst og med jubel, uden hensyntagen til alle sider; — leve som man levede i det gamle Hellas, for dette liv og uden tanke paa noget andet, for glæde og lyst og fornøielse uden at kues af disse krav, pligter og idealer, som jødedom og kristen-

dom har bragt ind i verden. Han sukker efter de gode, gamle hedenske dage, da menneskene endnu ikke havde besværet og formørket sine tanker med grublen over synd eller med umulige, overmenneskelige idealer. Dette suk faar udtryk i et digt, der minder saa levende om *Swinburne*, at det næsten er umuligt at tænke sig andet, end at forfatteren maa have havt den engelske digters ord i tankerne, da han skrev:

„De kjæmper ikke længer ved vor side,
de høie guder, der i slegtens morgen
steg af dens trang mod frihed, skjønhed, visdom.
De vandrer ikke blandt os; og de blegned,
da syndens lære slog de trætte mennesker
med anger, frygt og syge, feige tanker,

. . . .

Men endnu lever han den mystisk — blege,
forraadte skikkelse fra Galilæa;*)
og hvor han haanden strækker ud, der mattes
det seiersikre smil, der brister trodsen,
og mennesker søger ræd og sky som krybet
de klamme skygger, hvor ei sol tør skinne.“

Og et andet digt viser, at det ikke alene er kristendommen, eller den „mystisk — blege, forraadte skikkelse fra Galilæa“, for hvem forfatteren savner al dybere forstaaelse, hvis magt og himmelhøie kraft han aldrig har følt, men at det samme gjælder hele det oversanselige eller moralske liv. Dyd er for ham — for en væsentlig del — svaghed, bleghed og styghed. Lasterne og synden er vakre. De er liv. Det gode er død. Han har seet og fattet og følt megen skjønhed i verden, men ikke den største, — den fine, ædle, selvforglemmede karakters. Moralens verden er ham fremmed.

„Kan du tømme livets gyldne
skaaler i den vilde aften,
vaagne mættet næste morgen
som en gud af druesaften, — (!)
le i solens fulde straaler,
la' dem blanke overskylle
sindets frie, klare himmel
i sin glans og i sin fylde: —
Synd *da*, sjæl, med glade øine,
lev, berus dig i din vælde,
ran de røde læbers blomster,
før de falmer bort af ælde!
Hvad du vil! Thi dit er riget,
din er magten, din er retten,
det er Herrens kald blandt folket,
sterke søn af gudeætten!“

Det er en almen tanke i vor tid, som her finder klart og greit udtryk, — her og andre steder i samlingen. Leve, leve, det er sagen, nyde, elske, glædes; — dyd og synd, last og godhed er underordnede begreber. Staar de livet og dets glæde i veien, saa væk med dem! Og dyd og pligt og moral i det hele staar det friske, muntre liv i veien. De dræber glæden. Skal man leve helt og fuldt og rigt, saa maa ikke moralske hensyn stænge for en, da maa man leve rovfugleagtigt, frit, hensynsløst, — synde, naar det behager en. Glæde og synd er omtrent uadskillelige.

---

*) Sml. *Swinburne* (citeret efter erindringen):

„Thou has conquered, o pale Galilean!
And earth at thy touch grew chill.“

. . . . . . „Her er dog sandt for dyden
et paradis for mig og for min lige,
ja, Gud velsigne lasterne og Syden,
hvor man kan elske, drikke vin og skrige!“

Men en slig neo-hellenismes, nyhedendoms, herlighed varede neppe længe. Man gaar ikke let tilbage. Der er i tidens løb voxet op noget i os, som heder moralsk sans, og der har faldt hen over os streif af lys fra de høie kristne og andre religiøse idealer. Og de lader sig ikke glemme, om vi end fornegter dem. De vil spøge ved den glade fest og anklage os som overløbere og desertører i livets store, herlige kamp. — Man *forstaar* dog let denne sukken efter et lettere, gladere liv, efter hvile og fred i et udelukkende sanseligt liv, efter at faa undslippe disse høie krav og idealer, som det er saa vanskeligt at opfylde, saa vanskeligt at svinge sig op til. Man gaar sig træt af striden mellem ens to naturer, kan ikke faa dem forligt, ser det retmæssige paa begge sider, men drages mere og mere mod den mest elementære natur, giver tilslut efter for dragningen og forkynder, at man vil *leve* — resten er humbug, illusion og mareridt. Men det gaar ikke! Der *gives* et høiere liv, — et herligere, dybere, rigere, skjønnere liv. Vi ved det og har seet glimt af det. Vi kan ikke længer opgive eller sælge det for en glædesrus i Sydens sol, for „gul falerner“ og „straaleglitter“. Vi faar kjæmpe og strides, til vi vinder fodfæste og hjemmefølelse i *det* høiere liv, til vi faar bragt vor egen natur i harmoni dermed. Der gives ikke anden løsning paa livsgaaden; thi de *har* „blegnet de høie guder, der i tidens morgen steg af dens trang mod frihed, skjønhed, visdom, og den mystisk-blege, forraadte skikkelse fra Galilæa lever end“ og vil leve, til jorden er hans.

Men der er dyb berettigelse og god grund for disse suk mod den gamle hedendom med sit friske sanseliv og sin jublende naturtilbedelse. Herskende aandskultur og forkyndelse har været uretfærdig mod disse, ensidig i deres krav. Sanselivet er blevet fordømt, hvor det blot skulde forklares og helliges, naturen og jordlivets høie, guddomsgivne fryd er blevet syndigt forsømt og haanet, hvor de skulde fylde alle sind og hjerter med et bærende pust af kraft og glæde.

Forfatteren ser dog feil, naar i hans øine synden rødmer med friske kinder og glade øine, mens dyd og karakter staar blege, glædesløse og magtstjaalne. Det er en gammel følelse, der ikke taber i falskhed ved at udtrykkes vakkert og varmt. Det er ikke saa, og det er, med al respekt for forfatterens ærlighed og kunst, meningsløst at sige det. Der, hvor sjælen er kraftigst og stoltest i sin rustning af retfærd og moralsk adel, der er ogsaa glæden størst, der rødmer livet som barnekinder, og der jubler den dybeste, varigste, rigeste fryd i menneskenes hjerter. Bleg, magtstjaalen og kortlivet er syndens og lasternes glæde. Se fakta! — Kraften er i sandhed paa morallivets side. Der kræves den og der avles den. Der voxer ingen lys, frisk, kraftig adelsslegt uden paa dets grund. Der bliver ingen „guder paa jord“ ved at drikke „gul falerner“ og leve den glade, blinde, hensynsløse rovfugls liv.

Disse misforstaaelser, som man møder saa ofte, er det virkelig vanskeligt at have taalmodighed med. Lad hver „drikke falerner“ og more sig som han vil; men lad ham bøie knæ for det høieste, jord eller himmel eier, — et rent sind, en kjæk, ædel, alt godt hengiven og loyal aand, — for moralen med andre ord. Og lad ham lære at se, at „den forraadte skikkelse fra Galilæa“ har seiret over de gamle guder ikke ved bleghed, frygt og kraftløshed, men ved hvad der

i ham var dybere, sandere, skjønnere, større end i dem, ved den kraft, der gjorde ham til en verdens modstander, der dikterede hans: „Ve Eder, farisæere, hyklere!“ ved den rige, varme, lyse kjærlighed og dybe forstaaelse, der stansede stenkastningen mod den grebne synderinde, ved den sikre tro, der smilende saa sig om i verden og sagde: „Min fader.“

Nei, digteren kan længe nok tale om at føle sig som en gud paa jorden, — ganske anderledes lyser da guddommen op om en anden digter, den lille skjævøiede kineser Mencius, naar han siger: „Jeg holder isandhed af livet; jeg elsker det; men der gives det, som jeg elsker mere end livet og for hvilket jeg, om det kræves, vil give livet hen, det er — retfærdighed.“ Gjennem den følelse alene kan man blive som „guder paa jord.“

Det faar ikke lov at glemmes, selv ikke i en glædesrus over Sydens sol og himmel.

Det er umuligt at læse Nils Vogts digte uden at mindes Ibsens tidlige smaadigte. Saaledes kunde gjerne det velkjendte vers fra „Kjærlighedens komedie“: „Jeg vil leve, jeg vil synge, til den dør den sidste hæk,“ tjent som motto for den hele samling. Vi sættes i det hele ved disse digte helt tilbage til Ibsens første fremkomst. Det er væsentlig *hans* oprør, *hans* tanker op igjen. Vi er ikke endnu komne længer, end at en ny slegt atter kan begynde, hvor Ibsen begyndte. Efter mange slingringer gaar den tilbage did for at løbe den samme bane over igjen. Ibsen kom dog strax frem til sin tro paa „det tredie rige“, da hedendommens og kristendommens idealer skal forsones og gaa op i en høiere livsenhed og harmoni. — Og vi *er* i virkeligheden kommet længere endnu. Vi har begyndt at finde forsoningen og at udarbeide den og virkeliggjøre den. Vi har begyndt at berigtige, hvad der er vrangt og skjævt, at blive kvit den falske, blege, magtløse dyd og at faa i dens sted en fri (og sandt kristelig) sjælsadel, der har roser i kinderne, glans i øiet og løftet pande. Det faktum synes digteren uvidende om. *Det* skulde heller hans ellers friske digtning have forkyndt end taget os en menneskealder tilbage i tiden for atter at opstille nydelsen alene og en neohellenisme som vore høieste idealer. Det er for aar og dag siden blevet udtalt, at det er vor moderne kulturs store opgave at forene, forsone og løfte op til en høiere harmoni de to livsformer og livsidealer, der henholdsvis kan betegnes som græsk og jødisk. Kristendommen er i virkeligheden disse tos forening. Man mindes Renans beskrivelse af Jesu tog gjennem landet som det fyrige, ildfulde glædestog, hvor for en gangs skyld livsglæden og den høieste moral, lyst, jubel og pligt gik haand i haand og potenserede hinanden! Man mindes Jesu egne ord, om at han kom for at give *liv* og for at fylde menneskenes glæde fuld! At skildre ham som den mystisk-blege skikkelse, der stjæler glæde og kraft fra verden, det er en uret, som en digter mindst af alle (thi han burde *forstaa* bedst) har lov til at begaa.

Blegheden skyldes andre forhold.

Jo, der gaar et „grækerblaat hav“ gjennem tidens unge sind, og der er bølger af det her og der i Nils Vogts digte; men der er ogsaa dyb i det, som forfatteren — med respekt at sige — ikke har loddet og solfyldte vidder, hans blik aldrig har skuet. Der er vakrere ting i verden end „lasterne og Syden“. Der er et større liv end selv den klareste himmel kan spænde tag over.

— Tilsidst skyldes det forfatteren at gjøre opmerksom paa, at jeg blot har

valgt en enkelt eller et par tanker hos ham for omtale og angreb, og selvfølgelig har pillet ud, hvad der illustrerer dem. Man maa ikke faa det indtryk, at den hele samling er holdt i samme tone. Det meste aander glæde og friskhed og er saa vakkert, at de fleste vil læse det med virkelig nydelse, og at digterens egen følelse gjennem linierne vil vibrere lige ind i ens eget sind.

Teknisk kringsjaa.

(Efter tekniske tidsskrifter).

— Vore store dagblade er ikke altid heldige med sine tekniske meddelelser. For en kort tid siden forkyndte saaledes flere af dem, at den transsibiriske jernbane netop var blevet aabnet. Faktum er — som „*Kringsjaas*“ læsere vil vide —, at den for ikke saa længe siden blev *paabegyndt*, og at den efter planen først skal være færdig i 1905. Formodentlig mentes den *vest*-sibiriske jernbane, der udgjør et led i den transsibiriske. Denne første er færdig indtil Kurgan, og skinner vil i indeværende aar blive lagt til et stykke østenfor Omsk. — Nylig læste vi ogsaa i vore dagsaviser, at *nu* omgikkes man med den plan at nyttiggjøre Niagaravandfaldet. En „uhyre“ kraftsamling paa 6000 hk. (!) skulde elektrisk overføres derfra. *En uges tid efter* læste vi paa samme sted, at *nu* skulde de store elektriske anlæg ved Niagara, der omsætter 15 millioner hestekræfter (!!) indvies! — Faktum er, som „*Kringsjaa*“ forlængst har oplyst sine læsere om, at planen er flere aar gammel, at arbeidet har været under udførelse i længere tid, at det nu snart er færdigt, og at 100,000 hk. bliver omsat foreløbig. Feiltagelserne er fuldstændig undskyldelige, men noksaa morsomme.

— Paa de Forenede Staters vestkyst, i nærheden af Portland i staten Oregon, skal nu ogsaa et stort vandfald benyttes elektrisk. Arbeidet er snart færdigt. 12,000 hestekræfter skal omsættes til elektricitet og overføres de 20 km. fra faldet til byen Portland, hvor de vil blive benyttet i forskjellige øiemed. Trefase-systemet vil blive anvendt. — Et andet anlæg paa 5000 hk. er under udførelse i Øststaterne — ved *Concord* i Massachusetts.

— To smaa elektriske lokomotiver benyttes til fuld tilfredsstillelse i en af Pennsylvaniens kulminer. Hvert lokomotiv er paa 30 hestekræfter, veier 7500 pund, er $9^1/_2$ fod langt og blot 31″ høit. De kan trække, selv op temmelig bratte skraaninger, et træn bestaaende af 32 fuldlastede grubevogne, hvoraf hver veier 1600 kg. — Tidligere benyttedes som drivkraft mulæsler.

— *Santos*, den brasilianske havneby, til hvis usunde tilstand ogsaa norske sjømænd har maattet betale saa tung en tribut, vil sandsynligvis inden ret lang tid blive en fuldstændig mønsterby, hvad sundhedsvæsen og følgelig befolkningens sundhed angaar. Den brasilianske regjering har ladet byens tilstand underkaste en indgaaende undersøgelse af nordamerikanske ingeniører. Disse har afgivet en rapport, hvori de paaviser grundene til byens usundhed. Den er et slaaende exempel paa, hvordan alt *ikke* bør være. Drikkevandet er forpestet, og noget kloaksystem existerer ikke. De fremlægger samtidig en fuldt udarbeidet plan, ved hvis gjennemførelse byen i denne henseende vil blive en fuldstændig mønsterby.

Det er heldigt for Kristiania-boere, at *deres* by ikke ligger paa Santos's breddegrad, ellers maatte vel den lugt, der ofte slaar en imøde fra portrum og

gaardspladse selv i hovedstadens centrale strøg, skaffe os pest paa halsen hver sommer. Nu er det kanske ikke dræbende, — bare yderst modbydeligt.

— Af Kongojernbanen er der nu færdigbygget 42 km.

— I sydlige lande trænges afkjøling næsten lige saa meget som opvarmning i vore nordlige. Syden vil blive et helt paradis det øieblik, det gaar an at holde husenes temperatur nede i de varme sommermaaneder. Man har længe experimenteret i denne retning, og „*Kringsjaa*" har tidligere omtalt enkelte resultater deraf. Man er nu kommet saa vidt, at et central-afkjølingssystem er i stadig og temmelig almindelig brug i to store byer, *St. Louis* og *Denver* i de Forenede Stater. I den første by afkjøles f. ex. restaurationer og kaféer i sommermaanederne saaledes, at temperaturen derinde altid holdes jevnt behagelig, hvor brændende hedt det end kan være ude i gaderne. Det samme apparat, der om vinteren tjenstgjør til opvarmning, benyttes om sommeren til afkjøling. Det er en vanlig damp-udstraaler, — en samling jernrør, der udstraaler varme om vinteren ved at damp slippes ind i dem, og absorberer hede eller „udstraaler kulde" om sommeren ved at sættes i forbindelse med kuldeledningen. En central-kuldestation kan „forsyne med kjølighed" et lige saa stort areal, som et gasverk kan forsyne med gas. — System og princip er meget enkle. Ledningerne fyldes af flydende ammoniak. Denne sammenpresses ved centralstationen og i ledningerne under et tryk af 150 pund pr. kvadrattomme. I afkjølingsapparaterne hersker derimod det vanlige lufttryk. Ammoniaken slippes ind i disse gjennem en ventil. Den koger eller fordamper allerede ved en temperatur af 34° C. under frysepunktet, og selvfølgelig ved enhver høiere temperatur. Og ved denne fordampning absorberes eller bindes varme i det omgivende rum, hvorved da dette afkjøles. Det er saaledes muligt at holde et værelses temperatur til enhver tid paa et hvilketsomhelst punkt lige ned til 34° kulde. — Fra kjøleapparaterne vender ammoniaken tilbage til centralstationen, hvor den atter fortættes. Ledningerne er ganske lette at holde i orden. Afkjølingen benyttes naturligvis ogsaa (eller væsentlig) ved pakrum, slagterboder, kjeldere, spiskammere, iskasser etc. Det bliver billigere for en familie eller en restauration ved ledningens hjælp at fryse egen is end at kjøle denne.

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Norsk Teknisk Tidsskrift*": — 2det hefte. — Indeholder tre ogsaa for ikke-tekniske ganske interessante artikler, en om Kongsvinger—Flisen-banen af ingeniør Endre O. Johannesen med flere illustrationer og kart, en anden om Heilmann's elektriske lokomotiv efter udenlandske tidsskrifter ved redaktøren, ingeniør Dietrichson, og en tredie om elektriske anlæg i Schweiz og Italien, — beretning om en stipendiereise, foretagen af elektro-tekniker R. Schøien. Hvad den første artikel angaar, undrer det en, at den fremspringende del af stationsbygningerne ikke er blevet benyttet til kontor og forsynet med vinduer, der tilsteder fri udsigt over stationsanlægget. At lægge et venteværelse i denne del af bygningen og kontoret længer tilbage, næsten inde i en krog, ser noksaa besynderligt ud, men maa vel have sine grunde. — Baade tidsskriftet og „*Teknisk Ugeblad*" vilde vinde betydeligt, synes det mig, om et par sider blev ofret til kortere redaktionsartikler.

„Teknisk Ugeblad“: — No. 21. Indeholder blandt andet: — „Teknisk sprogbrug“ og referat af den Polytekniske forenings forhandlinger angaaende statsindkjøb af vandfald til elektrisk drift.

„Vor Tid“. — No. 10. — Indeholder en om forhold i vor tid særdeles oplysende artikel, „Dekadence paa landet“ af *Sven Moren.* Desuden „Arbeid“ af *Lars Eskeland* og „Gamle og nye idealer“ af *Arne Vestrum.*

Forskjellige meddelelser.

— Forskjellige saakaldte „frisindede“ kirkesamfund har nylig i Amerika dannet et stort forbund for praktisk samarbeide. Forbundet bestaar af unitarer, universalister, frisindede jøder, kvækere og „ortodoxe“ af flere bekjendelser, samt af de „etiske samfund“. — Blandt indbyderne sees flere af Amerikas bedst kjendte navne og repræsentanter for forskjellige aandsretninger; en af de dygtigste og mest veltalende *rabbier*, en af lederne for den „etiske“ bevægelse, Wm. Salter etc. De samles om en eneste trosartikel, der lyder saa: „I fælles tro paa kjærlighedens lov og liv og med ønske om at se et større og nærmere samarbeide mellem mænd af forskjellige meninger paa de sociale, industrielle, moralske og religiøse omraader, — slutter vi os sammen . . . .“ o. s. v.

En stor kongres af interesserede afholdes i disse dage i Chicago. Møderne holdes i en jødisk synagoge: Som man ser, er det ikke nogen ny tro eller ny religion, hvorom der her er tale, blot om samarbeide for alle praktiske „kristne“ maal. — Den endelige hensigt er dog at faa samlet moral, religion og kultur under ét tag og bringe deres samlede magt til at arbeide for verdens og livets praktiske bedring, for gudsrigets grundlæggelse paa jorden. — Det er meningen med det første at oprette fælles hovedkvarterer for dette praktiske arbeide i alle større byer.

— *„Leve Jesus Kristus!“* — I Paris er det nylig af en abbé *Garnier* blevet indviet et nyt „folkepalads“. Et andet saadant existerer allerede fra tidligere tid; i dette spiller nok Clovis Hugues den ledende rolle og søger at give arbeiderbevægelsen en ateistisk karakter og at grunde en art positivistisk civil-religion med borgerdaab og lignende. — Det nye folkepalads derimod vil repræsentere forbindelsen af demokrati eller socialisme med kristendom. Garnier er en „kristelig socialist“. Da nylig paladset indviedes, udbrød forsamlingen i stormende leveraab af oven anførte indhold.

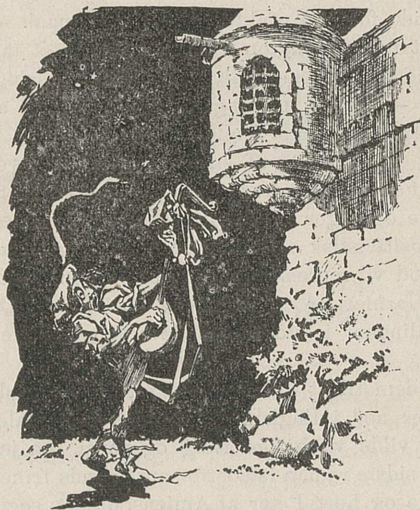
— „Deres ulyksalige æstetik frister dem til at ofre indhold for form,“ sagde Kossuth om den popularitet hans egne taler nød i England, „de nyder mine taler alene som kunstverker, og deres applaus vilde være lige ivrig og varm, om jeg havde talt om japanesiske vifter eller den sidste roman istedetfor om mænds frihed og nationers kald. Havde de været tilstede og hørt Peter af Amiens, da han søgte at vække Europa til kamp mod sandhedens fiender (som han saa det), vilde de have komplimenteret ham i anledning af hans *elegante latin.*“

— „Kringsjaa“ har et par gange bragt meddelelser angaaende en forbudslov, der er blevet indført i den amerikanske stat Syd Karolina, og som i den sidste tid næsten har ført til borgerkrig. Loven er nu blevet prøvet af statens høiesteret og af denne erklæret grundlovsstridig, hvorved den strax ophæves. Guvernøren og den lovgivende forsamling, der begge er paa forbudslovens side, maa bøie sig

for denne afgjørelse og den truende ufred er saaledes foreløbig afværget. Den *hele* lov ophæves ved høiesterets kjendelse, saaledes at berusende drikke fra at være omtrent helt forbudt pludselig kan sælges frit. — I Juli ændres dog høiesterets sammensætning, hvorved der er udsigt til at loven da ved at blive bragt ind til fornyet behandling kan blive godkjendt. Imidlertid tør ogsaa den lovgivende forsamling blive sammenkaldt til extraordinært møde, for om muligt saaledes at forme og affatte loven, at høiesteret ikke vil kunne finde noget at indvende mod den. — Det udgjør et godt exempel paa det absolute veto, der i Amerika er tillagt *domstolene* i alle lovsager, — et veto, der dog blot kan bruges overfor love, der antages at stride mod grundlovens aand eller ord.

Det samme veto er ogsaa nylig blevet benyttet i to stater (New Jersey og Massachusetts) overfor love om indførelse af det schweitzerske *Referendum*. Dette har vundet stor tilslutning derover, men sagens fremgang er foreløbig stanset eller i hvert fald alvorlig hindret ved, at domstolene i disse to stater har erklæret dets indførelse umulig uden ved en forandring af staternes grundlove ja muligens (men derom kan alene forbundets høiesteret give en autorativ udtalelse) uden ved en forandring af unionskonstitutionen.

Fra livets latterside.

Don Juan opvarter sin elskede med en serenade. I sin romantiske stemning glemmer han den gamle borgs ælde og skrøbelighed og synger „Kom til vinduet, min egen elskede . . .“ med slig varme at

— hun kommer . . . .!!

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

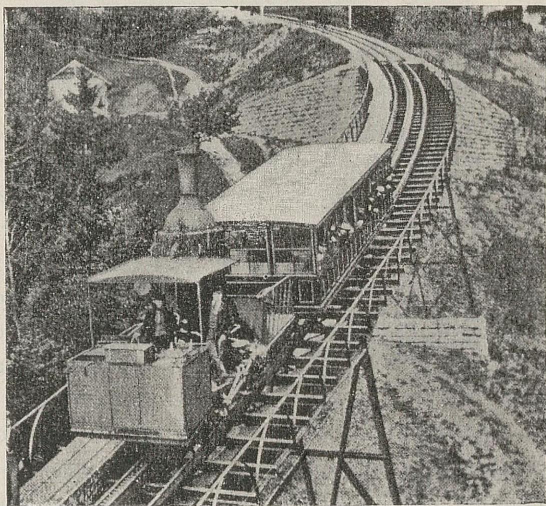
KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 15. JUNI 1894. HEFTE 12.

Jernbaner for bratte stigninger.

(Efter „*Engineering Mag.*“).

Fra Vitznau—Rigi-banen i Schweitz.

Ved almindelige jernveie kan, som bekjendt, blot benyttes meget svage stigninger. Om at komme op ad bratte bakker er der ikke tale. Skjønt stigninger af 3 og 4 paa 100 fod ofte benyttes, er dog allerede disse yderst uøkonomiske, hvad driften angaar. Det er nemlig selvfølgelig den sterkeste stigning, der bestemmer den nødvendige drivkrafts størrelse. Smalsporede baner og baner, hvor den overveiende trafik gaar *nedad* skraaningerne, benytter undertiden endog større stigninger end de nævnte, men det sker altid med tab og store ulemper, og den grænse, som ikke lader sig overskride, naaes meget snart. — Kommer man derfor under anlægget af en jernvei til høiere fjeld eller aasdrag, maa man enten bore tunneler gjennem disse eller klatre over dem ved at lægge jernveien i

„sløifer“ og bugtninger, hvorved den horizontale afstand, hvorpaa høiden skal overvindes, formindskes, og stigningen pr. hundre fod altsaa reduceres. Men selvfølgelig bliver begge disse metoder meget kostbare, baade hvad drift og anlæg angaar, og desuden tabes ved de ofte indviklede sløifer og bugtninger (hvoraf man i klippebjergene i Amerika har flere interessante og vakre exempler) megen tid.

Man har derfor, hvor det har været om at gjøre at reducere anlægs- og driftsomkostninger, særlig de første, meget ofte anvendt, istedetfor tunneler eller sløifer, smaa, indskudte banestumper med meget bratte stigninger og af en særegen konstruktion. I den senere tid er der ogsaa blevet tale om at anvende det samme princip ved enkelte af de sterkest befærdede hovedbaner for at spare baade *tid* og driftsomkostninger.

Disse banestumper kan bygges efter forskjellige principer. Man har *friktionsbaner*, hvor man alene øger den vanlige friktion mellem tog og skinner ved hjælp af hjul eller valser, der presses mod en extraskinne; disse kan dog blot benyttes ved svagere skraaninger. Af betydning er blot *tandhjulsbaner* og *taugbaner*; men begge forekommer i mange forskjellige konstruktioner og de sidste drevet enten ved damp, elektricitet eller vandkraft. Baade taugbaner og tandhjulsbaner er i grunden de ældste jernbaner.

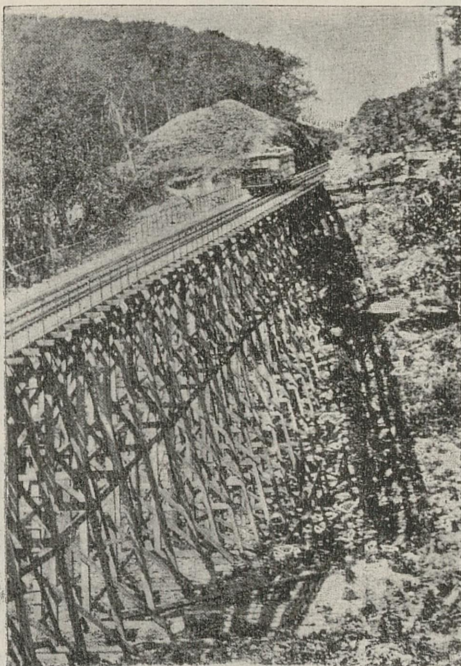
Saaledes benyttedes før jernbanernes tid i Amerika en taugbane til at transportere kanalbaade fra et kanalsystem til et andet tversover Alleghanyfjeldene i de østlige stater. Og i 1812 benyttedes en tandhjulsbane mellem Leeds og Middletons kulgruber i England. Men det er først i senere aar, at disse systemer er blevet saa forbedrede, at deres anvendelse i større maalestok er blevet mulig.

Den første moderne tandhjulsbane, der snart blev model for en mængde andre saadanne, brød vei paa dette felt og viste systemets brugbarhed under passende omstændigheder; det var den endnu existerende bane opad *Mount Washington* i Ny England i Amerika.

Mt. Washington er Ny England-staternes høieste fjeldtop, 6285 fod over havet, og Nordamerikas næsthøieste fjeld østenfor Klippebjergene, — „Ny Englands krone“ er befolkningens kjælenavn paa det. Det hører de *Hvide Fjelde* til, den aasrække, der strækker sig nærmest Atlanterhavet i Nordstaterne og hæver sig som en mægtig afrundet sukkertop op over alle omgivelser, med tyk skov for to trediedele af høiden og saa derefter et belte af smaaskov, et kaos af nøgne klipper op til toppen, der udgjør en ganske stor, næsten aldeles flad og jevn platform, hvor et observatorium er bygget. Fjeldet sees i klart veir langt tilsjøs, skjønt det ligger langt inde i landet, og udsigten fra dets top og sider til alle kanter over Ny England med

dets skove, bakker, sjøer, fjeld, byer og landsbyer og det blaa Atlanterhav i det fjerne er storartet. Den hele strækning udgjør et af Amerikas mest besøgte turiststrøg. En række af kjæmpehoteller ligger spredt om mellem fjeldene ved Mt. Washingtons fod.

Tandhjulsbanen er ikke langt fra 5 km. lang og stiger paa den strækning 1090 meter, eller nøiagtig 1 fod paa 3. Banens væsentlige del udgjøres af en tandstige, der bestaar af to vinkeljern, der er lagt parallele og i kort afstand fra hinanden langs den hele bane og midt imellem de to vanlige skinnestrenge. Mellem disse vinkeljernskinner er der saa indsat i passende afstand fra hinanden korte, runde smedejernstænger eller trin. Mellem disse griber et paa lokomotivet siddende tandhjul ind og trækker derved toget op. Den største stigning er $1 : 2^2/_3$. Banen paabegyndtes i 1866 og aabnedes i 1869. Siden har den været i uafbrudt drift, uden at et eneste ulykkestilfælde er indtruffet.

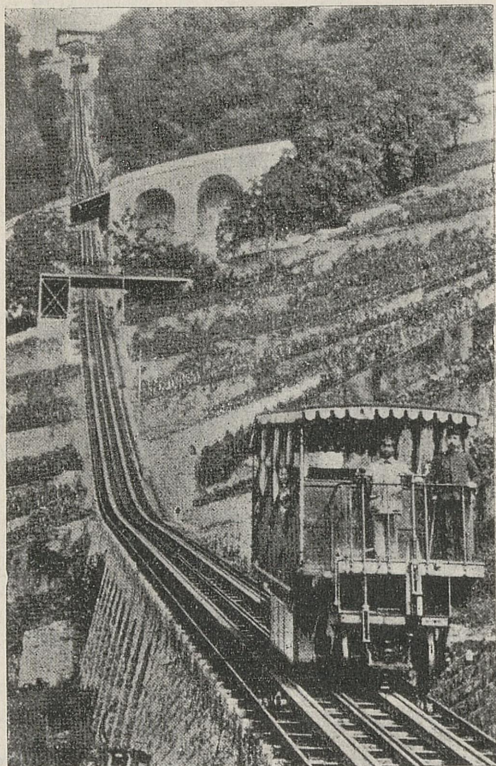

Fra Otis-banen i Catskillfjeldene.
(Træverk 72′ høit).

Banen blev snart efterlignet i Europa. Allerede i 1870 byggedes efter samme idé den ene Rigibane (Arth-Rigi). Her indførtes den forandring og forbedring, at de runde jernstænger i tandstigen afløstes af trin eller tænder af trapezoideformet tversnit (firkantet, men lidt smalere oventil end nedentil). Yderligere forbedredes systemet af *Abt* (Abtsystemet), der for at undgaa eller formindske den ubehagelige rystning ved tændernes griben ind i hinanden, anvendte to stiger og to tandhjul, hvor trinene i den ene stige staar omtrent lige overfor mellemrum i den anden. Herved bliver naturligvis bevægelsen langt jevnere og behageligere. Abtsystemet i forskjellige former ansees som det bedste for denne art af baner. En modifikation af dette system bestaar i at anvende horizontaltliggende tandhjul, der griber ind i stiger, som ligger paa hver sin side af en midtskinne. Man er her sikret mod, at tandhjulet ved meget bratte stig-

ninger (som 1 : 2) skal slippe tandstigen. Ogsaa i Amerika er der nu flere tandhjulsbaner efter Abtsystemet.

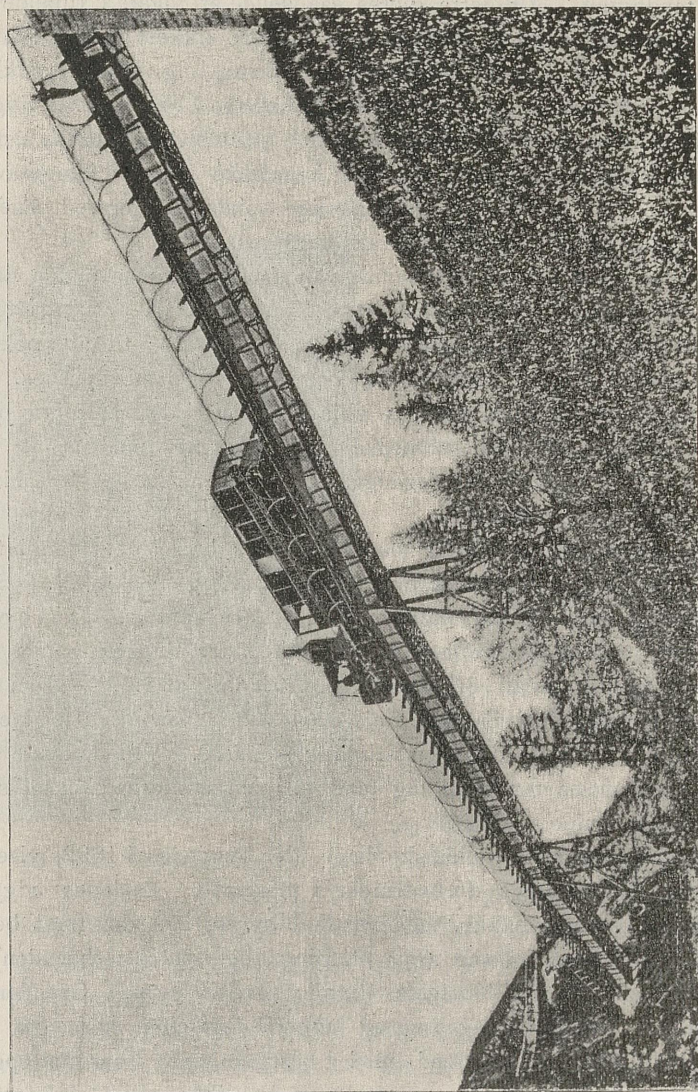
De her omtalte baner er imidlertid selvstændige baner, der benyttes udelukkende til turistbestigning af høie fjelde. Men de anvendes ogsaa som indskudte stykker i vanlige baneanlæg for at føre disse over særlig vanskelige steder. Det er væsentlig i Alpedistrikterne og i Sydamerika, at dette benyttes, saaledes ved Rio Janeiro og Buenos Ayres. Ved disse baner lægges tandstigen naturligvis blot paa disse korte, bratte stykker. Forøvrig er banen bygget som en vanlig jernvei og trafikeres paa samme vis. Det er blot, naar toget ankommer til de bratte skraaninger, at lokomotivets tandhjul bringes i anvendelse. Farten slakkes, og hjulet faar gribe ind i stigens trin og klatre op den bratte bakke med toget efter sig; ankommet til bakkens top piler saa atter toget afsted paa vanlig maade. Herved undgaaes naturligvis kostbare sløifeanlæg eller tunneler. Det er dog hidtil blot ved turistbaner eller for persontrafik, at dette system er blevet anvendt; for vanlig godstrafik er det ikke fundet praktisk.

Glion-banen i Schweitz.

Taugbanerne anvendes ogsaa i meget stor udstrækning.

De simpleste og billigste taugbaner drives ved vandkraft eller simpelt hen ved tyngdens virkning. De anordnes saa, at ét tog gaar op, medens et andet gaar ned, og at det nedgaaende tog faar trække det opgaaende. De to forbindes ved et taug, der løber rundt en horizontal skive eller valse ved banens øvre ende. Bevægelsen frembringes ganske simpelt ved vandballast. Der fyldes i kummer i den ene nedgaaende vogn saa meget vand, at det nedgaaende tog bliver lidt tungere end det opgaaende. Der-

Fra Vitznau—Rigi-banen i Schweitz.

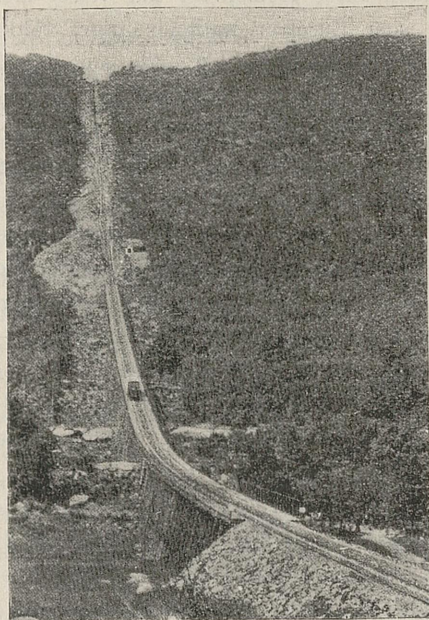
til kræves ganske lidet. Resten gjør da tyngdekraften eller jordens egen tiltrækning. Farten reguleres derved, at der benyttes tandstige og tandhjul som paa tandhjulsbanerne i forbindelse med en bremseindretning paa tandhjulet. Alt dette gjøres saa solid, at toget, i tilfælde tauget skulde springe, kan holdes og føres ned aldeles sikkert ved hjælp deraf. Det tilsteder fuldkommen regulering af farten og absolut sikkerhed. En saadan bane er Glion-banen ved Montreux i Schweitz. Stigningen er her 57 : 100 og den hele *høide* 997 fod, der klatres paa syv minuter. En lignende bane findes ogsaa paa den kanadiske side af Niagaravandfaldet. Overalt, hvor der findes tilstrækkelige vandsamlinger ved banens øvre endepunkt, kan denne billige drivkraft benyttes.

Har man derimod ikke saadanne vandsamlinger, maa anden drivkraft benyttes, enten damp eller elektricitet. Men ogsaa da anordnes tog eller vogne saaledes, at den tyngde, der gaar ned, hjælper til at trække den opgaaende vegt, hvorved naturligvis betydelig økonomi opnaaes. Disse baner anlægges gjerne blot med tre skinner, hvoraf den midterste benyttes saavel af opadgaaende som af nedadgaaende vogne, medens et specielt stykke med helt dobbelte skinnegange, hvor vognene kan passere hinanden, indskydes midtveis i bakken.

Er strækningen lang, maa man ved disse baner dele den i to eller flere særskilte stykker med et taug og valseanlæg for hvert. Saaledes bestaar Vesuv-banen, der er 10,500 fod lang, af to stykker. Denne er ogsaa den længste taugbane i Europa. Dernæst kommer Supurga-banen ogsaa i Italien, med en længde af 10,243 fod og en stigning af 1:5. — Den længste bane i Nordamerika er i Catskill fjeldene i staten New-York med en horizontal længde af 6780 fod og en stigning af 1600. Ved de fleste af disse baner benyttes ogsaa tandstang og tandhjul som sikkerhedsforholdsregel, i tilfælde tauget skulde springe.

Den sidstnævnte amerikanske bane, der byggedes i 1892, viser ogsaa enkelte nye og betydelige forbedringer i principet. Saaledes udgjør den ikke en jevn, retlinjet bakke, men vertikal kurve, idet den først begynder ved bakkens fod med ganske svag stigning, og saa efterhaanden bliver brattere, til den faar sin bratteste stigning øverst oppe. Grunden hertil er den, at paa denne vis tages ogsaa taugets vegt, som er meget betydelig (i dette tilfælde 35,000 pund) med i beregningen. Naar den opgaaende vogn staar ved bakkens fod, repræsenterer den ikke alene sin egen vegt, men ogsaa hele tauglængdens, idet den nedgaaende vogn da er lige oppe ved hjulet. Den opgaaende vogn er altsaa da særdeles tung og den nedgaaende ganske let. Eftersom den sidste gaar ned og den første op, forandres imidlertid dette forhold, saa at den opgaaende vogn stadig bliver

lettere, medens den nedgaaende bliver tyngre. Ved vanlige taugbaner maa nu drivkraften være stor nok til at trække den opgaaende vogn, naar den er som tungest, opad den samme steile stigning, som naar den er meget lettere. Ved dette baneanlæg derimod udjevnes dette forhold saaledes, at skraaningen er svagest, naar den opgaaende vogn er tungest og brattest, naar den er lettest, hvorved drivkraften naturligvis reduceres betydelig og dermed omkostningerne. Med andre ord, taugets vegt benyttes ogsaa som drivkraft, og banens form og skiftende stigninger beregnes efter de stedse varierende taugenders længde.

Otis-banen i Catskillfjeldene.

Det kostbare arrangement med tandstige og hjul er ogsaa her lagt tilside, idet man istedet benytter en sindrig og automatisk virkende sikkerhedsindretning, der i det øieblik tauget maatte springe, ufeilbarlig vilde stanse vognen.

Samtlige disse baner bygges i Europa overordentlig solid paa underbygning af murverk. I Amerika anvendes derimod jern- og trækonstuktioner, som erfaring dog har vist yder al den sikkerhed og soliditet, som er nødvendig.

Elektricitet benyttes nu ofte istedenfor damp ved taugbaner.

— Til slutning nævnes, at tiden nu maa være kommen til at forsøge indskydning af taugbaner paa store hovedjernveie istedenfor lange sløifer og bugtninger ved overstigning af fjeldkjæder og høie aasrygge. Det synes urimeligt at lade den kraft, som nu bortbremses paa det nedgaaende tog paa fjeldets ene side, gaa tabt, uden at anvende den til at hjælpe at trække det opgaaende tog paa den anden side. Et kort taugbaneanlæg, særlig, hvor trafiken er betydelig, maatte kunne spare baade anlægsdriftsomkostninger og tid.

Holdt!

(Redaktionsartikel*) i „*Contemporary Review*“).

I.

Der er et ord, hvorpaa det hele Europa venter. Det ligger i luften. Det hviskes overalt. Men endnu er det ikke blevet høit og lydt udtalt. Det ord er: ***Holdt!***

Folkene skrider forvirret, næsten viljeløst frem mod — afgrunden. Fremskridt er der af mange arter. Men intet fremskridt har været mere jevnt og stadigt end det fremskridt, som Europas nationer gjør, takket være krigsrustningerne, mod almindelig statsbankerot. I onde som i gode aar vedbliver krigsministrenes fordringer at stige, indtil deres kolleger finansministrene drives til randen af fortvilelse. Aaret 1894 har været vidne til underbalancer i hvert eneste budget i Europa — underbalancer, som tildels endnu staar ufyldte. Forgjæves øges skatterne paa befolkningen, der kjæmper fortvilet for det daglige brød. Stat efter stat ser sig nødsaget til midt i den dybeste fred at pantsætte fremtidens indtægter mod laan, som blot midlertidig henskyder opgjørets og katastrofens onde dage.

Til folkene, der saaledes snubler hovedkuls afsted mod undergang — og som gjør det desto hurtigere og mere tankeløst, som deres bevægelser ikke kontrolleres af nogen fast plan eller noget klart maal —, maa det ene kommandoord raabes: *Holdt!* Det er øieblikkets ord. Dagsordenen for vort *fin de siècle.* ***Holdt!***

Det er at trække sig tilbage fra randen af den afgrund, der næsten helt har slugt Italien. Bevægelsen vil slet og ret skyldes selvopholdelsesdriften. Staterne har rustet sig med større fart og kraft hvert aar af frygt og mistanke overfor naboerne, indtil den hele proces nu er blevet mekanisk og fører Europa med sig med stadig øgende hastighed mod ødelæggelsens hele vederstyggelighed. Det er en panik. Forgjæves søger nationernes mere tænkende individer og elementer at protestere og bønfalde. Deres stemmer drukner i millioners fodslag, og selv rives de med i mængdens vilde, uimodstaaelige fart. Men nu — nu, da statsbankerottens afgrund aabner sig foran dem, nu er der dog tilsidst en anledning for den sunde sans til at blive hørt, en anledning, som hverken maa eller vil blive tabt.

Underbalance. Almindelig underbalance. Hvorledes skal vi dække

*) Artikelen kommer først i heftet og uden underskrift. Den maa vel derfor ansees som udgaaende fra eller i hvert fald under redaktionens ansvar. „*Contemporary Review*“ er det mest anseede, det vigtigste af engelske tidsskrifter. Artiklens betydning kan derfor vanskelig overdrives.

underbalancen? Den *kan* ikke dækkes. Underbalancen truer med at kvæle os. Dog er det underbalancen, som vil frelse os. Alene frygten for statsbankerot kan om blot for et øieblik overskygge og fordrive frygten for krig og naboer. Men bankerotten stanser os i vor hovedkuls fart som et pludseligt ryk i tømmerne. Skal vi vedblive med rustninger, som vi snart hverken har kontanter eller kredit til at betale for? Vi har søgt at flygte fra krigsdjævelen, og den har drevet os mod afgrunden. Bevidstheden om dennes bundløshed vil give os mod til at gjøre front mod krigsdjævelen og modstaa den.

Alt, hvad der nu kræves, alt, hvad der er muligt, er at raabe *Holdt!* Naar vi først har faaet folkene *stanset* paa skraaplanet, saa bliver der tid til at tale om at komme opover igjen. Men lad os foreløbig ikke diskutere det *næste* skridt, blot se til at faa taget det *første*. Afvæbning er ikke nu den store sag, den er det næste skridt. Nu gjælder det kun at faa *stanset*, midlertidig, men sikkert og afgjort, al *videre* rustning. Det vil give os pusterum til at tænke og overveie, hvad der videre skal gjøres. *Holdt!* er ordet. Blot det. Ikke mere. Lad nationerne beholde sine nuværende rustninger, men *forpligte sig til ikke at gaa videre i de sex aar, som staar tilbage af aarhundredet.* Ingen flere rustninger, ingen flere udlæg til rustninger, saalænge aarhundredet varer. Fastslaaen af 1894's krigsbudgetter som det maximum, ingen nation faar overskride. Det er det første, nødvendige skridt. Bare *Holdt!* Ellers vedbliver rustningerne at øges, medens vi diskuterer fremtidige skridt, og nationerne gaar tilgrunde, medens vi taler og underhandler. Vi maa have pusterum først og fremst, — en hvil, en stans; sikkerhed mod, at der ikke bliver *mere* væbning i hvert fald paa sex aar.

Det er derfor ogsaa det spørgsmaal, *som nu er under alvorlig diskussion inden i det mindste to europæiske regjeringer.* Denne internationale politik, der lader sig udtrykke ved et eneste ord, *tør allerede næste maaned sees virkeliggjort.* Thi et saadant skridt er ikke længer idealistens eller menneskevennens drøm. Fyrster og statsmænd har det under overveielse. Det diskuteres af magternes gesandter, og det tør snart finde lidenskabelig tilslutning hos de trætte og lidende demokratier.

Holdt! Det er det hele. Vi er ikke kommet længer. Men det stansende kommandoord skjælver ogsaa allerede paa Europas læber.

En statsmand af europæisk ry har nylig fremsat et forslag til delvis afvæbning, der gjør hans hjerte uendelig ære. Men det er upraktisk. Det gaar for vidt med engang. Til det *næste* skridt uden først at have sikret os det første — pusterummet. Og det lod sig let omgaa. Det blev vanskeligt eller umuligt at opnaa magternes samtykke dertil.

Lad alle kræfter samles om den simplere ting, den absolut paakrævede ting — *stansning indtil videre i rustningernes forøgelse. Status quo* fastslaaet. Lad en international overenskomst blive afsluttet, ifølge hvilken ingen magt i de næste 6 aar tør anvende paa rustninger et større beløb end 1894's krigsbudget. Det er simpelt og enkelt. Let at kontrollere. Budgetter kan ikke skjules, med dem kan der ikke spilles under dække. Og de lader magterne fri til inden disse grænser at ruste, som de vil. De kan anvende pengene, som de ønsker. De behøver selvfølgelig heller ikke at benytte hele den tilladelige sum. Det staar dem frit for at reducere sine rustninger, men de maa ikke øge dem. En *maximums*-lov vil blive internationalt vedtaget. Og maximumet vil blive taget fra indeværende aar, da alle de større nationer har anspændt sig til det yderste. Det er dette forslag, som nu er under overveielse i Europas høieste kredse.

Der vil blive taget alle tilbørlige hensyn i detaljernes ordning. Kolonialmagter vil sikres effektivt forsvar i kolonierne etc. Men hovedsagen er, som netop skildret. Ikke mere. Det kan synes lidet nok; men vilde i virkeligheden føles over hele Europa, som var man blevet et mareridt kvit. Europas krigsbudget er i de sidste 6 aar steget med 23 pct.! Gjøres intet, saa er der al sandsynlighed for, at de næste 6 aar vil vise en lignende stigning. Det omtalte forslag vil derfor strax give en besparelse, der i 1900 vil beløbe sig til 450 millioner kroner for et eneste aar: Det vil afværge bankerotten. Og det vil gjøre mere. Det vil give os tid og anledning til videre forhandling og videre skridt mod reduktion af rustningerne. Det vil ogsaa give et grundlag, et præcedens for saadanne forhandlinger. Den første internationale overenskomst om sagen vil være istandbragt og vil snart føre andre med sig. Udviklingens gang vil have forandret retning. Den store og vanskelige ting *er* at faa *retningen* forandret, faa farten stanset i den ene retning, saa alle de indflydelser, der virker i den anden, kan faa anledning til at komme til og udrette noget. Der vilde neppe hengaa to aar, før der kom forslag om at reducere det fastslaaede maximum for krigsbudgetterne med 5, 10 eller 15 pct. Og det vilde gaa lettere da end nu. Man vilde været kommen i vane med den internationale overenskomst i sagen. Det er begyndelsen, der er vanskeligst, og som derfor maa gjøres saa enkelt og let som muligt.

II.

Men hvad udsigt er der for et saadant forslags vedtagelse af magterne?

Der er blot én magt i Europa, om hvis samtykke der kan være noget spørgsmaal. Samtykker den ene magt, saa gaar de andre ind derpaa med glæde. Den ene magt er Frankrig. Det holder i denne henseende Europas skjæbne i sin haand. Thi Frankrig er den eneste

magt, hvis politik er bestemt rettet imod bibeholdelsen af det territoriale *status quo*. Tyskland har ifølge Bismarcks ord spist sig mæt. Det ønsker blot vedligeholdelsen af bestaaende forhold. Frankrig derimod er utilfreds med Europakartet. Alt afhænger derfor af, hvad Frankrig vil sige til et saadant forslag.

Frankrig er de uforudseende hændelsers land. Men saavidt som de skarpeste iagttagere blandt dets eget folk og blandt de i landet bosatte diplomater kan se og dømme, saa vilde Frankrig ikke alene lade være at modsætte sig denne plan, men endog modtage den med virkelig begeistring. Frankrig har allerede sat sin hu til en ny storslagen verdensudstilling, som det tyvende aarhundredes indvielse. En moderne verdensudstilling er et kjæmpeforetagende, der kræver tid, penge, arbeide og — fred. Forberedelserne maa paabegyndes i næste aar eller senest i 1896. En krig i de næste sex aar vilde ødelægge udstillingen og komme Frankrigs ønsker og interesser paa tvers. Det vil og trænger netop, hvad en international *maximumslov* vil bringe: fred, ro og sikkerhed til aarhundredets udgang. Alle hevnplaner er det villigt til at *udsætte* med indtil videre. Og en saadan udsættelse under de foreslaaede vilkaar og med Europas skjæbne uimodsagt overladt Frankrigs afgjørelse vilde ikke saare nogens æresfølelse eller patriotisme. Tvertom, at have afgjørelsen ihænde og faa lov at *skjænke Europa 6 aars fred*, vilde smigre nationen. Og alle hevnplaners udsættelse i 6 aar vilde for Frankrig være den største velsignelse, det for tiden kan opnaa.

Ifjor saa det jo tvilsomt nok ud, hvorvidt Frankrig kunde udsætte sine hevntanker. Men den fransk-russiske omfavnelses første beruselse maatte snart vige for en roligere forstaaelse af alliancens betydning. Keiser Alexander har gjort det umuligt at blive misforstaaet. Han har paa det tydeligste sagt Frankrig, at han staar ved dets side, bliver det angrebet; men ikke til angreb og ikke for at fostre revancheplaner mod Tyskland. Den tysk-russiske handelstraktat og den russiske tronarvinges forlovelse med en tysk prinsesse er utvetydig tale. Den russiske czar har sat sit veto mod en hevnkrig for at gjenvinde de tabte provinser. Under disse omstændigheder har man grund til at regne paa Frankrigs tilslutning.

Italien er tvunget til ikke alene at ophøre med enhver forøgelse af sine rustninger, men til at formindske dem. Østerrig vilde hilse enhver forstaaelse velkommen, der lover befrielse fra en byrde, som er blevet utaalelig. Den tyske keiser — det er ingen hemmelighed — vilde gjerne selv tage initiativet i sagen og udtale det frelsende *Holdt!* men han ved, at udfaldet dermed vilde være afgjordt. Paris kunde aldrig antage et forslag af den art fra Berlin.

III.

Men *initiativet* — hvorfra skal det udgaa? Det nytter ikke at overveie, diskutere og ønske, det første diplomatiske og bestemte skridt maa gjøres af nogen, forslaget fremlægges. Hvem kan gjøre det? Ikke Frankrig, ikke Tyskland, ikke det bankerotte Italien, thi her vilde det reddende ord blot blive til et høit skrig om hjælp og naade, ikke fra det for lidet betydelige og interesserede Østerrig. Det er kun tre kanter, hvorfra et virksomt initiativ kan komme. Fra England, Rusland eller paven — eller fra alle tre.

Pavens anskuelser er vel kjendte. Det er sikkert, at intet vilde glæde Leo den XIII.s hjerte mere end at faa fremsætte et saadant forslag, kalde nationerne til at tage det første skridt bort fra hadets og ufredens veie mod forstaaelse, broderskab og fred. Og paven har hidtil handlet saaledes, at han har vundet respekt og tiltro langt udover katolicismens grænser, blandt græsk-katolske saavelsom blandt protestanter.

Den russiske keisers anskuelser kjendes endnu bedre. Vestens statsmænd har lært i denne reserverede og tause monark at se Europas værdifuldeste liv. Han har, er der blevet sagt, blot en ærgjerrighed — den ikke at plette sin regjeringstid med en eneste krig. Og i senere aar synes det ogsaa at have været hans ønske og ærgjerrighed at hindre enhver europæisk krig. Enten vi tror paa den officielt benegtede udtalelse af kongen af Danmark om, at „hans kjære svigersøn“ staar rede til at beskytte nationerne mod de stadig øgende krigsbyrder, eller ikke, er det sikkert, at Alexander III er fast bestemt paa ikke at lade noget skridt ugjort for at sikre Europa fredens velsignelser. Han er ingen teoretiker eller entusiast. Han er fremfor alt den samvittighedsfulde, praktiske monark — paa vagthold for Europas fred. Dersom han ser, at en international maximumslov vil kunne hindre krig, vil den blive hans, den bydende, vidtrækkende røst, der raaber *Holdt!* og i et øieblik stanser Europas hovedkuls fart mod finansiel undergang.

Det engelske demokrati tør den populære proklamation af denne ny *Guds fred* være forbeholdt. Folkets hjerte bløder under de voxende ofre, der maa gjøres for at sikre den eneste stat i Europa, der har kunnet og vovet at klare sig uden almindelig værnepligt. Er der udsigt til, at det internationale anarki med sine ødelæggende rüstninger, hvorunder vi saa længe har levet, kan blive bragt til ende, og fred og orden komme i stedet, saa vil der i England udbryde en slig folkelig begeistring, at den vil føles hele Europa over. Thi det moderne demokrati er træt af disse byrder, som knuser familien for at fylde kasernen, og som forarmer skole og spisekammer for at bortkaste millioner paa torpedoer og kanoner. Det staar rede til at raabe *Holdt!* Og fra en af disse kanter eller fra alle tre i forning tør vi snart høre det befriende ord: *Holdt!*

Vor dobbelte personlighed.

(Delvis efter *Alfred Binet* i „*Fortnightly Rev.*").

Læserne vil kjende den ganske merkelige, moderne opdagelse, at der igrunden i os findes to eller flere personligheder. Der gaar tanker gjennem vor hjerne, som vi ikke selv ved om, der handler en vilje, og styrer en aand og forstand i os, som ikke er den vilje og den aand og forstand, vi til dagligdags er os bevidste. Det er let nok at blive klar over dette. Vi udfører alle tusen ting, der kræver tænkning, vilje og fornuftig ledelse, uden at vi er os *bevidst* selv at yde disse. F. ex. naar vi spadserer henad en landevei i vore egne tanker. Vi er os knapt omgivelserne bevidst, og dog udfører vi alle de bevægelser, der trænges for at føre os frem gjennem alle vanskeligheder. Vi ser — uden at vor vanlige bevidsthed merker det — hver forhøining eller pyt i veien, og vi tænker ud — uden at vide det — den rette maade at komme over eller forbi dem paa og løfter benene, som de bør løftes, uden at være os det bevidst. Gaar vi i dybe tanker, saa kan det hænde, at vi *mekanisk*, som vi siger, hilser paa folk, uden at vi selv ved om det. Bare til at *gaa* kræves der en hel mængde nøiagtig udførte og planlagte bevægelser —. Vi ser i barnet, hvilket arbeide det kræver at lære at gaa. Den hele bevidsthed maa i begyndelsen koncentreres paa gangen, men efterhaanden bliver den *mekanisk*, det vil sige, vor vanlige bevidsthed kan trække sig tilbage, fordi andre aandskræfter i os er blevet opdraget til at tage sig af den sag.

Sidder vi i et selskab ved middagsbordet, saa foregaar noget lignende. Under ivrig diskussion vedbliver vi at spise, forsyner os af retterne, vælger noget her og noget der, uden kanske at vide, hvad vi spiser eller har spist.

Dette er, fordi en hel række af bevægelser, der i og for sig er meget indviklede, og som i begyndelsen trænger megen opmerksomhed, omtanke, vilje og anstrengelse, efterhanden bliver mekaniske eller automatiske. De udføres af en række lavere nervecentrer hos os, der opdrages til at udføre disse pligter, læres forstand nok til at passe dem, saaledes at hjernen selv, forstanden og bevidstheden, kan sættes fri til at befatte sig med andre og vigtigere ting.

Det er muligt, at faa mangfoldige rent aandelige processer til paa samme vis at blive rent mekaniske. Vi kan summere tal, løse opgaver, rette skriftlige arbeider uden den hele tid at være os bevidst, hvad vi gjør. Bevidstheden befatter sig med andre ting. Her er det øiensynligt hjernecellerne selv, der virker eller tænker aldeles mekanisk eller automa-

tisk. Men det besynderlige er, at i alle disse tilfælder er der ogsaa i denne vor automatiske personlighed fuldstændig enhed. Der handles og tænkes med fuld bevidsthed. George Eliot meddeler, at enkelte vanskelige kapitler i hendes romaner skyldes denne automatiske personligheds virksomhed, og digteren Coleridge skal have komponeret et af sine bedste digte i ubevidst tilstand. Den er fuldstændig logisk og kanske endog mere fri for feiltagelser end vor bevidste personlighed, der er altfor følsom overfor alt, som kan virke forstyrrende.

For at paavise, at denne vor automatiske personlighed virkelig er mere end en ren mekanisme, at den tænker, eier en art egen bevidsthed, vilje etc., har Binet udført en række experimenter. Det er med hysteriske patienter paa *Salpêtrière*, han har experimenteret, fordi det ved disse individer falder lettest at gjøre det; men den automatiske personlighed er langtfra egen for dem; den tilhører os alle. Hysteriske kvinder er ofte uden følelse i den ene arm. De kan bruge den paa samme vis, som den anden: men de føler det ikke, om nogen stikker dem med en naal. Det er af denne grund, at disse personer særlig egner sig for experimenter paa dette felt. Den ufølsomme arm skjules for patienten bag en skjærm. Hun kan da hverken føle eller se, hvad der gjøres med den; lige forsigtig er man ogsaa med, at hun heller ikke paa anden vis kan faa skygge af anelse derom. Meningen er da at se, om man paa denne vis udenfra kan sætte sig i direkte forbindelse med patientens automatiske personlighed, skabe tanker ved at kildre armens nerver og muligvis fra denne automatiske personlighed naa op til den bevidste.

Bevægedes arm og haand flere gange paa en bestemt maade, saa fortsattes snart bevægelsen automatisk, efterat armen var sat fri, naturligvis uden patientens vidende. Dette var jo imidlertid den rene muskel- og nervemekanisme og gav intet tegn paa aand eller tanke. Gav man saa haanden en pen og førte den, medens den skrev et ord, saa vedblev den at skrive ordet ogsaa efter at være løsladt. Og skreves ordet med vilje feilagtig, saa *rettede haanden denne feil, naar den bagefter selv gjentog ordet.* Den hele tid havde patienten ingen anelse om, hvad der foregik, følte ikke engang pennen, vidste endnu mindre, at hun skrev, eller hvad hun skrev. Hendes vanlige aand og bevidsthed rettede altsaa ikke dette ord. Det var den automatiske personlighed, der saaledes viste sig i besiddelse af tænkning og grammatikalsk kundskab. Den gjentog ikke længer rent *mekanisk* de bevægelser, der var blevet meddelt haanden: men *tænkte* ordet og skrev det saa korrekt. Med andre ord, den automatiske personlighed kan benytte sig af de i hjernen oplagrede kundskaber, anvende dem *logisk* og *korrekt, uden at vi selv ved af det.*

Experimentet viser imidlertid samtidig, at de automatiske bevægelser hos os kan handle som en selvstændig og fornuftig personlighed og tænke og udføre ting, uden at vi selv har anelse derom, og at de to personligheder ikke er fuldstændig adskilte. De flyder i hinanden. Den automatiske personlighed laaner af den bevidste, saaledes i dette tilfælde de grammatikalske kundskaber. De har det samme grundfond af evner og kundskaber. Men dette kan udnyttes ikke alene af vor bevidsthed, men ogsaa af vor automatiske personlighed.

Et andet experiment viste sammenhængen og vexelvirkningen mellem de to endnu mere slaaende. Armen blev stukket med en naal. Patienten følte intet. Men bad man hende tænke paa et tal opgive det, saa *nævnte hun hver gang det tal, der svarede til antallet (ufølte) naaleprik i armen.* Selv mente hun at tænke paa tallet aldeles frit og vilkaarlig og vilde leet ad den idé, at hun kun tænkte paa, hvad hun *maatte* tænke paa. Saa var det dog øiensynlig. Den automatiske personlighed modtog indtrykket af naaleprikkene, følte dem og talte dem. Naar saa den bevidste personlighed blev anmodet om at tænke paa et tal og derfor rumsterede om i hjerne og sind, saa stødte den paa den automatiske personligheds sidste talidé — tallet paa naaleprikkene —, eller søgningen efter et tal drog dette (om vi saa kan udtrykke os) op i bevidstheden, hvor dets aarsager og sammenhæng ikke længer kjendtes, blot som et nøgent tal. De konkrete naaleprik var blevet til en abstrakt, matematisk idé, hvis grund og oprindelse ikke kjendtes. Det interessante er, at for patienten syntes talidéen at komme dumpende ind i sindet aldeles frit, vilkaarlig og aarsagsløst. Sæt nu, at Binet havde været istand til at frembringe ved behandling af armen mere komplicerte og interessante ideer, saa vilde disse drives op i bevidstheden paa samme for patienten uforklarlige og vilkaarlige vis. De vilde synes hende at være komne af sig selv, at være (om særlig interessante) inspirerede. Hun vilde jo ikke selv have udtænkt dem. Og Binet fortsatte virkelig sine experimenter i denne retning.

Han spurgte sine patienter, hvordan de *saa* det tal, de opgav, hvordan ideen dertil viste sig for deres sind. Han ventede sig usammenhængende og lidet oplysende svar; men fik ganske bestemte opgaver. En svarte: „jeg ser prikker, som jeg tæller,“ en anden: „jeg ser linjer,“ en tredie: „der er stokker,“ en fjerde: „jeg ser hvide søiler.“ Det tog ikke længe at se aarsagen til disse svar. De afhang af den maade, hvorpaa armen prikkedes eller behandledes. Blev den simpelt hen prikket, saa patienten prikker, blev naalspidsen trukket lidt henover huden, saa hun linjer eller stokker og stænger; blev fingrene bøiet, saa hun hvide søiler.

Man ser altsaa, at ved behandling af den ufølsomme arm er det

muligt at sende mange forskjellige ideer gjennem den automatiske personlighed op i bevidstheden, hvor de vil antage former, der kan ligge temmelig fjernt fra aarsagen, og hvor deres oprindelse ikke længer lader sig efterspore eller ane. Muligens, mener Binet, opstaar de fleste af vore ideer paa denne vis, ved at ydre paavirkninger og indflydelser, som vi ikke direkte merker (og vi er underkastet utallige saadanne til stadighed) baner sig vei ind til vor automatiske eller os ubevidste personlighed, oparbeides der, kanske ved hjælp af indbildningskraften, og saa driver op som rent usøgte, vilkaarlige og for os vidunderlige ideer i bevidstheden. — Ja, hvem ved, kanske spiller temperaturforandringer og lyspaavirkninger den samme rolle med os alle, som naalen med den hysteriske patient — skaber ophav og tanker i os, hvis forestillinger vi ikke kjender. Vi véd, at det ofte gaar saa. Lidt solskin faldende paa digterens pande omsættes af den automatiske personlighed til gyngende verselinjer og billeder, der driver op i bevidstheden som ren inspiration. Vi bliver pludselig pessimister, — rent storslagne pessimistiske ideer danner sig i vort sind og leder kanske til udarbeidelsen af en hel pessimistisk livsfilosofi, og aarsagen er kanske blot, at en sky driver hen over himlen og skygger for solen, eller at et koldt, raat vindgufs stryger isnende hen over alle hudens nerver. *Det* maa vel kunne udrette mere end naaleprik. „Ordene er ikke mine," har mangen digter og mangen profet sagt; „de er mig givet; de kom drivende ind i mit sind af sig selv;" — „de er herrens ord," sagde de gamle profeter." Ja, de var ikke mandens egne; hans bevidsthed og vilje havde intet med dem at bestille. Er hjerne, nerver og muskler ordnet, strammet, spændt og stemt paa rette maade, saa bliver den hele automatiske personlighed som en harpe, hvorpaa naturen (og magter bag den, i og gjennem naturen) kan spille, hvad melodi den vil. Vind, skyer og tusen ydre indflydelser skaber tanker og ord. — —

Det vil ogsaa af dette fremgaa, hvilken betydelig indflydelse omgivelserne *maa* udøve paa menneskenes tænkesæt og karakter, hvorledes et lands naturlige beskaffenhed eller en bys byggemaade maa afsætte sig i befolkningens tanker, ideer, følelser og personlige karakter.

Det maa ogsaa kunne lade sig gjøre at faa fast greb paa denne automatiske personlighed og udvikle den videre, saaledes at der virkelig vil synes at leve to selvstændige personer i samme legeme. Det er dette, som ogsaa gjøres ved hypnotisme. En egen karakter ganske forskjellig fra den bevidste persons, maa kunne bibringes denne automatiske personlighed. I enkelte tilfælder finder vi, at dette af en eller anden grund er skeet af naturen. Det maa kunne tænkes, at den automatiske personlighed er morderisk anlagt, medens den bevidste er af et blidt, ømt temperament, eller omvendt. Det vil sige, den automatiske personlighed kan enten vise vort „bedre jeg" eller en undergrund af vilde instinkter, der er vor bevidste personlighed helt fremmede.

Norske forfattere.

Studier og udkast af *Carl Nærup.*

1. *Mellemgenerationen.*

Udvikling . . . fremskridt — der er et omraade, hvor disse ord intet gjælder, en provins af livets uhyre verden, der ubarmhjertig spotter den trøsterige lære, som i manges øine er det 19de aarhundredes stolteste verk. Og dette omraade er det, hvor mennesket lever inderligst sit liv, og hvor livet skyder sine skjønneste og sjeldneste blomster. Det er i kunstens verden det først klart og koldt heder, at intet erhvervet gaar i arv. De seire, som den af skjæbnen benaadede lykkelige vinder, maa altid vindes paany af den enkelte, der paany vover at vandre den smertens vei, der fører ud i det ukjendte . . . Der gives ikke færdige resultater, ikke opsamlede kapitaler, intet objektivt, extensivt i kunsten, den er det subjektivt intensives land, en ø-verden, hvor det enkelte individ hersker suverænt og er større og sandere hersker, jo mere vilkaarlig og selvraadig og tyrannisk han er, — og adgang er der ikke for opposition eller skoler, sekter eller noget af det væsen, der optræder i flertal.

De store enkelte — uden forløbere, uden efterfølgere, det er i aller egneste forstand vor literaturs historie. Det synes, som er det først i de store digtere, at landet finder udtryk for sin hele steile egenhed, sin evige ensomhed og afstængthed blandt andre lande. Eller hvem kan ved hjælp af aldrig saa mange forløbere forklare denne Henrik Wergeland, der som et uhyre modsigelsens tegn til en hel verden voxer op i det lille, latterlige, kraftpatriotiske filistersamfund, som Norge er i tredive—firtiaarene? Og mon ikke det samme gjælder Henrik Ibsen? Mon femti—sextiaarenes Norge, dette smaaborger-samfund, der lever i en fattig indestængthed, som betegnede et endnu lavere udviklings-stadium end nationens liv tyve aar tidligere, kan forklare en hjerne, der skaber i ti aar verker som *Brand, Per Gynt, Keiser og Galilæer?* Og som den dag i dag sætter hele den civiliserede verden i bevægelse, som ingen før har gjort det. — Naturen gjør ikke spring, siger de kloge herrer, der giver sig ud for at kjende den i vore dage. Men nu og da sætter den punktum og begynder fra nyt af, eller anderledes udtrykt, gjør et løvespring, der paa grund af sin uforklarlighed kaldes syndflod, revolution og lignende. —

Den slegt forfattere, der fødtes mellem 1851 og 60 kan lettere forklares ud fra det samfund, hvori de er voxet op. De bærer alle visse fælles karaktermerker. De tilhører en tid, da udviklingsbølgen netop er brudt og ruller nedad. De er barn af fædre, der vovede for stort, og af

skuffelsen dreves ud i mismod og had til livet. Det er en generation, der blot har seet skyggen og vrangsiden af idealerne. Og de er derfor allesammen inderst inde utilfredse tvilere, bitre, illusionsløse, men ogsaa klare, koldt nøgterne hoveder, fødte virkelighedsskildrere og oprørere.

En slegt af gammel-fødte og sent udviklede, uden den sterke, frodige naturbund, der betinger al dybere originalitet, og uden det glade livsmod, som vover og vinder.

Arne Garborg.

En tung, sterk, enkel natur. En god hader og krigsmand, men formeget trykket af livets alvor til at være en stor kunstner. Mangfoldig og udviklingskraftig, men for optaget med dagens og øieblikkets liv til at kunne ære, frygte og elske det menneskelige over alt andet. Logiker og lyriker, vildt fremstormende og hensynsløs — besat af en lidenskab: sandheden. En farlig, kold spotter og ironiker, galgenhumoristisk overlegen over livets fortvilelse og ironisk overlegen over sig selv. En fanatisk billedstormer og omstyrter og en haardhændt dogmatiker, der altid taler ud fra en murfast overbevisning. En søgende og troende, der altid er ude i yderlighederne. En stemnings-doktrinær og kritiker, hvis bøger er stene i hovedet paa fienden. En lærer og befrier for de unge, superlativisk overmodig, lyrisk skiftende i had og kjærlighed som de, modtagelig og fremadstrævende som de.

I.

Garborg har i „*Fred*“ givet os en skildring af sin fødeegn: Et armt, graat land med lyngbrune bakker og blege myrer, oversaaet med kampesten, træløst og bart, afstængt mod øst af en lang, lav fjeldrand. — — — Her og der blaaner frem et ensligt tjern, som ligger og gror til, eller et stille vand. Dag og nat suser vinden, og graaveiret ligger lavt over den endeløse, nøgne vidde. — — — Himlen er det eneste lyse over tilværelsen, og den har en for øie, hvor en gaar. Fuld af skyer og storm hænger den næsten altid, . . . og det regner og regner, til landet flømmer.

. . . . Og stængte og stille ligger husene bortefter som lyssky, hemmelighedsfulde troldhjem. Men inde i dem bor et sterkt, tungt folk, som graver sig gjennem livet med grublen og slid, stræver med jorden og gransker i skriften, piner korn af uren og haab af sine drømme, tror paa skillingen og trøster sig til Gud . . .

Det merkes i hans bøger, at han kommer fra et sligt land. Over dem alle hænger tung, lav graaveirshimmel, og under den ligger verden

indestængt og endeløs og nøgen — med hist og her et ensligt blaanende, dybt, stille vand.

Graaest, tungest, haabløsest af disse bøger er den første, fortællingen *Ein Fritenkjar*, der udkom i 1881. Den behandler problemet: den ensomme contra mængden. Det er dybt betegnende for Garborg, at den ensomme, det vil sige det frie, selvtænkende, selvraadige individ, der sætter sin vilje op mod det hele overmægtige samfunds, for ham bliver „fritænkeren", forkasteren af kirkens dogmer og fædrenes tro. Alt i denne bog er seet under teologisk synsvinkel. Menneskene er personificerede troende, vantro eller hykleriske standpunkter, uhyggelige tankespøgelser, der vandrer om paa randen af en afgrund, hvor alle aabenbaringens vilde dyr venter dem; og død og liv, lykke og ulykke, alt er afhængigt af en — barnedaab. Der staar gravkulde ud af disse blade. Og over dem alle ligger tung, tyk skodde af evighedsspørgsmaalene og døden og dommen. — — En klage er det, en præken, et veraab hæst af had og fortvilelse over „den store dødningeverden, kirken", hvor „runekaller og signekjærringer" huserer og holder folket bundet i trældom ved helvedesfrygt og andre hellige skræmsler. Det bogens helt, fritænkeren Eysteyn Hauk, vil, er „at sende lidt sol ind over al denne troldverden, saa troldene kunde gaa i sten, og folket slippe ud af deres tag," og han sætter sin livslykke ind paa denne gjerning. Men signemændene og troldene er sterkere end han. De tager fra ham det eneste kjære, han har i verden, gjør ham til en fremmed i sit eget hus, driver ham af landet og lader endelig hans egen søn over hans grav dømme ham til helvede og fortabelse.

Der er ikke megen kunst i denne teologiske novelle og endnu mindre liv; men den bæres oppe af en stille dyb patos, en ung idé-fanatikers brændende tro og stolte overmod. — Socialt seet hører „Ein Fritenkjar" ind under de mange bøger i vor literatur, som „Farlige Folk", „En Folkefiende", „Redaktøren", „Familiens Sorg", „Tante Ulrikke" o. s. v., der skildrer den som borgerkrig sig artende partikamp, der endnu er i fuld fremadskridende udvikling.

Er *Ein Fritenkjar* væsentlig ungdommeligt fantasteri, fjerne graa skyggebilleder af virkelighedens verden, saa befinder vi os i *Bondestudentar* midt inde i det broget farvede, larmende liv. Her har Garborg først fundet sin egen verden, alt er ham kjendt og kjært, og alt er gamle, klare minder. Derfor rammer ingen af hans bøger dybere, ingen gjør et saa egte levende indtryk.

Vidste vi det ikke før, saa ved vi det efter at have læst denne fortælling, at der er to folk her i landet. Det ene er den fjerdedel, som bor i byerne og er embedsmænd, kjøbmænd o. s. v. En indvandret fremmed

race med „store plattyske navne og det egne fine væsen“ — herrekasten, der sidder inde med kulturen og magten. Og saa de andre tre fjerdedele, bønderne, slavekasten, landets egne oprindelige sønner, der taler folkets gode gamle maal, — de tidligere herrer, som nu er trælle under de fremmedes aag. Og *Bondestudentar* skildrer krigen mellem de to kaster. Vi ser den fremmede kultur trænge ind som en ødelæggende sop i en vestlandsk bondefamilie, brede sig og voxe, til alt er fortæret, gaard og grund og hjem og moral og livsmuligheder . . . . Og resultatet — at der inde i Kristiania gaar omkring en stakkars halvciviliseret barbar, som grubler paa, hvordan han med størst udbytte skal sælge sin sjæl, saa han kan blive teologisk kandidat, faa embedsmands-liberiet paa og dermed sin plads i det store filisterdømme.

Og saa kunde der af denne ved gode menneskers hjælp fremavlede dannelsesbarbar visselig blevet en brav og god borger. Thi Daniel Braut er som godt folk flest, hverken værre eller bedre, kanske lidt for god, da han er svært troskyldig og uselvstændig og fuldstændig anlagt for en jevn, hæderlig traven afsted efter livets brede trygge landevei. Men denne store, vandblaaøiede, grove troskyldighed og ubetingede villighed til at bøie sig ind under andre bliver guttens ulykke. En menneskekjærlig, men temmelig skjørhodet grundtvigiansk prest kan nemlig ikke lade al denne herlige uselvstændighed gaa ubenyttet fra sig. Og han præker da saa længe for Daniels fader, til denne lader sønnen vove sig ud i det, som han selv inderst inde med sin bondesnobisme ønsker af alle kræfter, nemlig at gutten skal komme frem, blive prest o. s. v. Og saa gaar det da løst paa denne underlige hemmelighedsfulde dannelse, der skal føre gutten op i det „taarn . . . af magt og glans, som bygger sig op i landet fra lensmand og skolemester, gjennem prest og fut og skriver og amtmand . . . lige op til kongen, som staar øverst paa toppen og er klædt i bare guld.“ Kapellanen fortæller om de store fædres liv i kjæmpeoldets dage, om aser og aasynjer og den stolte evige krig i Valhal. Og derefter om det nye, gjenreiste Norge og Norden. De store „skjalde“, som atter havde fremmanet den gamle gudeverden: Oehlenschlæger, Grundtvig, Ingemann. Og saa Wergeland, Ibsen, Bjørnson, Welhaven og Asbjørnsen og Moe — huldrepoesien og eventyrene og folkesagnene, kort sagt alt, hvad der drømtes og digtedes om i saga- og eventyr-romantikens dage. Og Daniel hørte undrende efter og stirrede paa læreren med „øine saa blide og trofaste som øinene paa et barn eller en hund.“ Men snart faar han en ny lærer, og dermed bliver der slut paa drømmerierne om Nordens guder og Nordens kald. Han maa pugge grammatik og navne og formler. — Og stadig haardere og usmageligere bliver lærdommen, og værre og værre bliver det at „læse efter“ og

følge med, naar han ogsaa mister denne lærer og maa til byen og gaa paa latinskole. Dertil kommer „kulturen“, som for alvor begynder at vise sin nedbrydende og opløsende indflydelse. Han ser paa alt med andre øine. Livet hjemme hos hans forældre synes ham stygt og raat. Paa skolen lider han under bygutternes spot og foragt. Han ser, at „dannelsen“ væsentligst ytrer sig i frækhed, fusk og falsk, og at disse fine bygutter giver lærdommen en god dag, — indtil examen staar for døren. Og den dyre dannelse drager faderen dybere og dybere ned i gjæld, samtidig som hans bondeforfængelighed, der vækkes af de løfter, sønnen giver om en stor fremtid, udvikler sig til ladhed, ødselhed og lyst til at have det bedre og finere. Han begynder saa smaat at drikke, og engang han har været inde i byen for at besøge sønnen, drikker han for meget og kjører sig væk, kommer hjem stivfrossen, bliver syg og dør, fantaserende om alt det store, sønnen skal blive. Det viser sig, at Daniels skolegang har slugt omtrent alt. Han bliver nu hjulpet frem af andre. Sendes til Kristiania. Bliver endelig student. Lever høit paa ideer, „studentens hellige kald“, øl o. s. v., saa længe pengene varer. Saa er det sult, drømme, plattenslageri, — indtil han paany faar hjælp. Og da vi for sidste gang ser ham, er hans udvikling paa det nærmeste tilendebragt. Han er forlovet. „Om nogle aar vil han være kommen ind i den pyramide af glans og høihed, som han altid havde drømt om, og som var det høieste i landet; og da kunde han med sandhed sige, at han havde naaet sit ideal. Han vidste ikke den ting, som kunde være gildere end at sidde paa en gammel præstegaard og være herre over bønder . . .“ Og den unge vordende bureaukrat ofrer i overstrømmende glæde over sine stolte fremtidsdrømme en medlidende tanke paa „den ungdom, der gik her og drev og kastede sig bort i stræv for vilde, løse „ideer“, som aldrig i verden kunde skaffe sine folk andet end slidte vinterfrakker og brustne illusioner.“ Men han *hader* „de skraalhalser, som gik og forførte ungdommen“, til at tro paa disse ideer . . .

„*Bondestudentar*“ virked dybere end maaske noget andet af vor literaturs hovedverker. En læser og gribes, som levede og led en al denne elendighed — den legemlige som den aandelige. Her er skildringer af sult, saa hjerteskjærende, skrigende sande og virkelige, at vi føler rent fysisk smerte, alt i os krymper og vrider sig, . . . medens vi ved læsningen af Hamsuns berømte bog f. ex. hele tiden kan sidde og beundre, hvor godt det er gjort. Og der er én samlet beskrivelse af studenterfabrikens brogede hob og de tanker og stemninger, der lever i denne ungdom, saa sort ubarmhjertig, saa forfærdende, — hvert ord er en anklage . . . Og en slig bog slaar ikke engang samfunds-samvittigheden med saa pas

forfærdelse, som en nogenlunde stor landsulykke: en ildebrand, der gjør en del mennesker husvilde, et fjeldras . . .

Man sammenligne med „*Bondestudentar*“ Kiellands to romaner „*Gift*„ og „*Fortuna*“, hvor der ogsaa skildres en samfundssnobs genesis, dette samme, at en oprindelig jevnt bravt anlagt karakter ender som en lurvet slyngel, et komplet moralsk vrag. Kiellands indignation er sikkert ligesaa egte som Garborgs, og ogsaa han kaster skylden paa samfundsopdragelsen og institutionerne. Men hvilken forskjel i virkning! Ja, selv saa skræmmende triste samfundsskildringer som Elsters „*Farlige Folk*“ og Kincks „*Ungt Folk*“ blegner mod „*Bondestudentar*“ — trods deres kunstneriske overlegenhed. (Forts.)

En ny transatlantisk kabel.

At lægge en telegrafkabel tvers over Atlanterhavets bund fra Europa til Amerika er ikke længer nogen stor kunst eller noget risikabelt foretagende. Det er ikke, som da den første kabel lagdes i 1858, et nyt og ukjendt felt, hvor man maatte prøve sig frem og lære af uheld og modgang. Det hele gaar nu som et uhrverk. Man kan paa forhaand bestemme dagen for den nye kabels aabning.

Der bliver iaar af to amerikanske rigmænd — *New-York Heralds* eier, Mr. Bennett og den kaliforniske mangemillionær Mackey — lagt en ny kabel mellem Irland (*Ballinshelleys Bay*) og Nova Scotia (*Fox Bay*). Afstanden er ca. 3400 km. Kabelen vil blive meget større og langt mere effektiv end de tidligere. Den vil kunne overføre 30 ord i minutet, medens de tidligere ikke driver det til mere end 18—19. Denne øgede virkningsfuldhed vil for eierne betyde en merindtægt af 8900 kroner pr. dag. Kabelen bliver lagt af det for saadant arbeide særlig udrustede dampskib *Faraday*.

Arbeidet paabegyndtes den 11te april med nedlægning af ca. 650 km. vestover fra den irske kyst. Dette stykkes ende blev saa nedsænket og merket med en boie, hvorpaa en lignende strækning vil blive lagt østover fra Nova Scotia og dennes yderste ende merket paa samme vis. *Faraday* vil saa i de to første uger af juni lægge hele den øvrige del af kabelen, fiske op de nedlagte stumpers ender og forene dem med midtstykket, hvorpaa efter landstationernes istandsættelse og nødvendig prøvning den nye kabel vil blive aabnet den 1ste juli.

Den hele strækning, hvorover kabelen skal lægges, er forlængst blevet omhyggelig nivelleret og undersøgt, saa man har karter og profiler af den næsten lige saa nøiagtige som gjaldt det et jernbaneanlæg. Ingen uforudseede hindringer kan godt indtræffe. Alt er forudseet og mod alt har man beskyttet sig. Kabelens brud under nedlægningen vil saaledes ikke længer foraarsage nogen stansning af arbeidet, saaledes som tilfældet var i 1858.

En draabe blod.

Af

Maarten Maartens.

(Slutning).

V.

Manuskriptet kom tilbage med nogle faa venlige ord. Udgiveren af tidsskriftet sagde, at det gjorde ham ondt, og bad Amidon betænke sig. Han var et godt menneske; han skjønte, at han her havde truffet paa et ualmindeligt talent, og med franskmandens beredvillige elskværdighed strakte han begge hænder ud for at hjælpe det frem. Men en bladudgivers venlighed har sine grænser, og disse grænser er publikums smag.

Amidon lagde sin første fortælling ovenpaa alle sine digte og vendte saa tilbage til butiken. Célestine nød mere godt af hans selskab end ellers; men lille Lina var ikke frisk. Hun trængte til god, nærende føde, kjød og æg. Tilsidst havde Célestine næsten bestemt sig til at sælge sin døde moders guldkors, men holdtes tilbage af den overtroiske tanke, at salget vilde bringe ulykke.

Det kunde synes, som hun havde ulykke nok før; men det tænkte hun ikke selv. De havde jo hverandre, disse tre, og en guldgrube at øse af i sin gjensidige kjærlighed. Og desuden, Paris er Paris, som selv den fattigste kan fryde sig over, naar den unge vaar slipper ind i Boulogneskoven, opad elven til St. Clouds bakker, medens solen for hver dag skinner varmere paa boulevardernes solseil, paa de fikse blomsterbutiker og paa Palais Royals juveler — som rigtignok kun er for de rige; men solstraalerne brydes ogsaa med regnbueglans i Concorde-pladsens springvand, og disse diamanter tilhører selv den fattigste. Om søndagene vandrede de alle tre ud til det nære Ranelagh, og naar de saa havde puffet sig frem mellem alle parkens hundrede forlystelser, kunde de ofte stanse for at se paa verdensstadens rigfolk, der i en ustanselig strøm rullede forbi dem nedad Champs Elysées. „Ak, det er deiligt at leve!" kunde da digteren sige, naar de vandrede hjem til sit „*rus in urbe*". Og hvorledes kan man ogsaa være ulykkelig, naar ens mand elsker Molière, og læser hans verker høit om aftenerne med en saadan fin forstaaelse af hans glimrende komik, at man ler, til taarerne triller?

For at faa Lalois til at holde op med sin snak havde Anastase tilsidst fortalt ham om sit uheldige forsøg. Principalen slog sig da til ro og talte ikke mere om at afskedige ham. Han begyndte at tænke, at Amidon

ikke var noget geni, som ikke duede til handelsbetjent, men en handelsbetjent, som ikke var geni.

En aften, omtrent en uge efterat manuskriptet var kommet tilbage, kom Amidon hjem med hovedet fuldt af sin tragedie, som gjorde gode fremskridt, og et nyt digt, som han maatte læse for Célestine. Idet han gik forbi den grætne portnerske, sendte hun ham et saa ualmindelig deltagende blik, at uagtet hun strax havde vendt sig bort igjen, stansede han foran hende og sagde:

„Hvad er paa færde, madam Turlipot?"

„Noget paa færde? Nei da. Hvorfor spør De om det?"

Han fór op ad trapperne. Célestine stod og hang udover rækverket og ventede paa ham. Hun løftede advarende haanden, og han saa, at hendes øine var rødgrædte.

„Min Gud, barnet!" raabte han.

„Hys," sagde hun bydende. „Jeg sendte bud efter doktoren; han siger, det er krampe, og ved ikke, hvorledes det vil gaa."

„Lad mig faa komme ind til hende," raabte Anastase og vilde forbi hende, men hun holdt ham tilbage.

„Nei, ikke nu. Doktoren sagde, jeg skulde vente udenfor. For øieblikket taaler hun ikke at se nogen."

„Hun er død," sagde han og tog et skridt bagover for bedre at kunne se paa Célestine.

„Nei, nei," svarede hun, og taarerne styrtede ud af hendes øine. „Endnu er der haab." Hun løb fra ham ind i det indre værelse.

Han stod alene igjen og lænede sig hjælpeløst mod vinduet, medens han stirrede paa den rolige himmel over. Hvor længe han stod saaledes, vidste han ikke. „En hel evighed," siger han selv. Det var ikke fuldt en halv time. Ikke heller har han nogen klar erindring om, hvad han tænkte paa i denne uendelig lange tid. Han husker bare, at omkvædet i hans eget digt hele tiden lød for hans øren:

„Mais dans la vie
qui pleure prie.
Tout ce qui prie a des larmes au cœur.*)

Tilsidst sank han paa knæ foran vinduet og skjulte ansigtet i hænderne. Saa kom hans kone og doktoren ind sammen. Doktoren var en venlig, dygtig mand med et sanseligt, selvgodt ansigt, lidt raa i sit væsen.

---

*) Den som græder,
han til himlen beder.
Bedende har taarer i sit hjerte.

„Ja, barnet er bedre for øieblikket,“ sagde han, „og jeg haaber, det vil rette sig. Jeg tror ikke, krampen vil komme igjen.“

„Gud være lovet!“ udbrød Anastase og saa taknemmelig op.

„Ja, vi faar nu se, vi faar se,“ skyndte doktoren sig at sige. „Jeg lover intet, især hvis der ikke bliver gjort en forandring i barnets levemaade. Hvor har De havt Deres øine henne, min gode mand? Barnet er, som jeg netop sagde til Deres kone, meget svagt og maa styrkes paa alle mulige maader. Det maa have kraftig kost af bedste slags. Og naar saa varmen kommer i veiret, maa hun til et sted med god, styrkende luft. Søluft vilde være bra, ja den vilde kunne gjøre undre, men det kan vel ikke lade sig ordne. Han saa taus fra den ene til den anden, medens han stod og knappede sin frakke.

„Vi er meget fattige,“ sagde Cèlestine ligefremt.

Doktoren trak paa skulderen. „Jeg siger bare min mening. Nu ja, De ved, hvad der maa gjøres, om barnet faar et nyt anfald. Godaften!“ Doktoren havde knappet den sidste knap i frakken, og saa gik han.

De to, som var igjen, talte ikke til hinanden paa en lang stund. Cèlestine syslede saa med et, saa et andet. Anastase sad hensunken uden at ænse hende. Nu og da gled hun ind i sovekammeret. Han vendte ikke hovedet. Han havde ikke bedt om at faa se til barnet. Endelig engang, da hun kom tilbage fra en af disse snarture, havde han flyttet sig. Nu sad han ved bordet med et papirhefte foran sig. Hun kjendte det strax. Han skjød det fra sig, bort til hende med ængstelig il, men saa ikke op.

„Tag det,“ hvisked han tonløst. „Send det, men strax ikveld. Sig, *han* faar gjøre det. Liv for liv. Saa kræver jo loven.“

Hun tog manuskriptet uden et ord; med det presset til brystet smøg hun sig ind i siderummet. Til barnet. Lampen tog hun med. De havde blot den ene.

Han blev urørlig siddende ved bordet, hovedet sank bare ned i hænderne. Alene — i mørket. *)

---

*) Oversat for „Kringsjaa“ af *Marie Scharffenberg.*

Moderne explosiver og musik.

(Efter *W. Lachelles-Scott* i „*XIXth Century*").

De to vigtigste af moderne sprængstoffe er *nitroglycerin* og *nitrocellulose* eller „bomuldskrudt" (skydebomuld). Begge indgaar som de vigtigste bestanddele i en række forskjellige explosiver, og den sidste forekommer desuden i flere former. Næst efter disse i vigtighed kommer *pikrinsyre og dens salte* samt *sølv- og kviksølvfulminat*. Foruden at udgjøre de væsentlige bestanddele i en hel række af sprængstofblandinger er samtlige disse stoffe ogsaa i og for sig fuldkomne explosiver. Det sidste gjælder tillige *kvælstofklorid* og *kvælstofjodid* ($NHCl_3$ og NHI_3), der bør nævnes for fuldstændigheds skyld, uden at de dog eier synderlig praktisk værd. De exploderer saa overordentlig let, at de nærmest maa betragtes som laboratoriums-kuriositeter.

Men foruden sprængstoffe, hvis væsentlige bestanddel selv er et fuldkomment explosiv, har man ogsaa en næsten endeløs række af saadanne, hvori intet fuldkomment explosiv indgaar som nogen bestanddel, hvor alene *blandingen* eier de explosive egenskaber. Principet for alle disse bestaar i, at et eller andet dertil skikket (sterkt gasudviklende) brændbart stof blandes med et andet materiale, der har den egenskab at kunne afgive til hastig forbrænding store masser af surstof og det næsten pludselig. Af surstofafgivende bestanddele, der indgaar i denne klasse af sprængstoffe, kan nævnes kaliumklorat og kaliumperklorat samt andre alkalimetaller, nitrater, kromater, permanganater etc. Af brændbare stoffe, der ved at blandes med disse afgiver explosiver, findes der en utallighed, som svovel, kul i forskjellige former, cellulose, beg, tjære, parafin, jern, zink, oljer etc., etc.

Naar man altsaa ved, at det er muligt at tilberede et sprængstof ved af den sidste liste (indeholdende flere gange saa mange navne som her gjengivet) at vælge et materiale og blande det med et andet hentet fra den foregaaende liste, saa kan man gjøre sig en forestilling om, hvilket utal af explosiver derved muliggjøres. Vanligt krudt bestaar saaledes, som bekjendt, af et nitrat — salpeter — som det surstofafgivende stof og af svovl og kul som de brændbare og gasudviklende stoffe.

Foruden surstofafgivende og brændbare stoffe indgaar der ogsaa gjerne i sprængstofblandinger et materiale, der alene tjener til at *fortynde* et altfor explosivt stof eller til at give explosivet en mere haandterlig form. Dertil benyttes forskjellige jordsorter; ler, kridt, talk, gibs o. l.

Dynamit er saaledes en blanding af nitroglycerin med et af disse fortyndende stoffe.

Nitrocellulose, *bomuldskrudt* eller *skydebomuld* opfandtes i 1845 af Schønbein. Det fremstilles ved, at cellulose eller plantefiber af en eller anden art, som f. ex. ren bomuld, behandles med salpeter- og svovlsyre. Temperaturen maa herunder ikke stige videre over 18⁰ C. — Syrerne forandrer da den helt uskyldige cellulose til et voldsomt explosiv uden at stoffets textur ændres. Det tiltager dog i vegt. Efter tilendebragt behandling vaskes nitrocellulosen omhyggelig i vand for at bortskaffe al gjensiddende fri syre, da denne vilde foraarsage selvantændelse. Der er naturligvis ved al fabrikation af sprængstoffe muligheder for uheld og et element af fare; men for de mere kjendte stoffes vedkommende — som nitrocellulosen f. ex. — *forstaar* man alle disse muligheder saa fuldstændig, at det er let at sikre sig mod dem. Uheld skyldes derfor altid uforsigtighed eller forsømmelse fra en eller anden formands side. — Anvendes *svagere* syrer, faar man mindre explosive eller næsten ikke-explosive arter af nitrocellulose. En af disse er det i fotografien benyttede kollodium.

Som cellulose benyttes mest bomuld, skjønt ogsaa andre former af plantefiber er blevet anvendt; saaledes har man f. ex. ogsaa „hampkrudt“ eller „skydhamp“. Et par indiske planter giver en bedre skikket cellulose end bomulden, men forefindes ikke i samme mængde og udstrækning. Det gjælder om at faa en fin og glat plantefiber, hvorfra al gjensiddende fri syre med lethed og fuldstændighed lader sig bortvaske efter fabrikationen.

Sukker og *stivelse* giver ogsaa ved behandling med salpeter- og svovlsyre kraftige explosivstoffe.

Nitroglycerin blev opfundet i 1847 af Sobrero og tilberedes af glycerin paa samme vis som bomuldskrudt af bomuld. En blanding af salpeter- og svovlsyre holdes afkjølet i et stort blykar, hvorpaa glycerin som en fin dusch sprøites ind i blandingen. Man faar da en blanding af nitroglycerin og frie syrer. Det hele ledes ind i et andet kar, hvor syrerne synker tilbunds, medens den ovenpaa flydende nitroglycerin med lethed kan opsamles. Den maa da vaskes meget omhyggelig for at blive befriet fra hvert spor af fri syre.

Nitroglycerin er en tyk olje, der fra i absolut ren tilstand at være næsten farveløs skifter farve efter forurensningsgraden indtil brunagtig. Den er yderst giftig og overordentlig let exploderende. Af den sidste grund, er dens transport i mange lande forbudt. Først efter at den er blevet „fortyndet“ til dynamit, tillades dens transport og almindelige brug.

Det var ikke før i 1867, at det lykkedes Nobel at fremstille en dynamit, der bød paa tilstrækkelig sikkerhed til at retfærdiggjøre dens mere almindelige brug. Der findes nu mange arter af dynamit, idet de inde-

holder mere eller mindre nitroglycerin og forskellige, fortyndende ikke-explosive stoffe. Den engelske „dynamit no. 1“ bestaar saaledes af 75 pct. nitroglycerin og 25 pct. kiseljord. „Dynamit no. 2“ bestaar af blot 18 pct. nitroglycerin, 10 pct. trækul og 71 eller 72 pct. salpeter, i første tilfælde med 1 pct. parafinvox.

Sprænggelatin, der i senere aar har vundet fortjent og stor udbredelse, er ogsaa en nitroglycerinblanding, — en blanding af nitroglycerin og nitrocellulose. Nitroglycerin ophedes til 40—45^0 C., hvorpaa en del *svagt og opløseligt* bomuldskrudt tilsættes. Efter en times forløb har denne opløst sig i nitroglycerinen og blandingen danner en gelé eller gelatin, der udgjør et overordentlig kraftigt og lethaandterligt sprængstof. Det bestaar af 93 pct. nitroglycerin og 7 pct. bomuld. Sættes dynamitens sprængkraft til 100, saa er gelatinens 150. Den virker endog kraftigere end fri og ren nitroglycerin, men forbrænder dog ikke hurtigere, end at den kan benyttes i skydevaaben.

Balistit er en sprænggelatin.

Af *pikrinsyren* og dens salte — væsentlig kalium- og ammoniumpikrater — faar man ogsaa en hel række sprængstofblandinger, hvoraf *melinit* er bedst kjendt. En *melinit*, der blev undersøgt af forfatteren, viste sig at bestaa af pikrinsyre, kaliumpikrat, kaliumklorat og naftalin. Det *røgfrie krudt* er ogsaa en pikrinblanding. Ligesaa *viktorit* og *Schorners krudt*.

Dr. Sprengel har patenteret en række blandinger, hvis princip er, at explosivet først færdiglaves — blandingens stoffe bringes først i berørelse — i det øieblik det skal antændes. Til denne klasse hører *hellhoffit*, der bestaar af nitrobenzin og salpetersyre og er blevet anvendt med held i Amerika. Ligeledes *rack-a rock*, der benyttedes til at bortsprænge *Hell Gate* fra New-Yorks havn, *bellit* og *sekurit*.

Kordit er en sprænggelatin, der synes at love meget. Den skiller sig fra de før nævnte sprænggelatiner derved, at man istedenfor det svage, næsten ikke-explosive, men opløselige bomuldskrudt, som der anvendes, benytter selve den kraftige, explosive og uopløselige nitrocellulose. Man erholder denne opløst i nitroglycerin ad en kemisk omvei, som ikke godt her lader sig forklare. Blandingen er en gelatin eller deig, der kan trækkes ud til „reb“ (hvoraf navnet: *cordit* fra *cord* = reb), som saa kan ophugges til patroner.

Sprængstoffe er endnu farlige sager at opbevare, væsentlig fordi de nødvendige sikkerhedsforholdsregler ikke bliver taget. Bomuldskrudt exploderer ofte ved at lidt fri syre er blevet siddende igjen efter vaskningen

og efter en tids forløb antænder bomulden. Forfatteren har ogsaa været vidne til, at det svagere ikke-explosive bomuldskrudt antændtes ved, at en *mus løb gjennem det*. Dens haar frembragte nemlig ved rivning mod bomulden elektricitet, og en gnist deraf satte det hele i brand. Lige let maa en mus paa lignende vis kunne antænde en hel beholdning af det egentlige, kraftige bomuldskrudt.

I fri, aaben luft exploderer ikke disse stoffe; men forbrænder da ganske rolig; det er først, naar de paa en eller anden vis stænges inde, at explosionen kommer. Men endog en sæbebobles hinde er nok til at give sprængstoffet følelsen af at være indestængt (saa at sige) og derved frembringe explosionen.

Et andet merkeligt fænomen er, at disse stoffe *exploderer ved sympati*, om det udtryk tør benyttes. Én explosion fremkalder en anden i en nærliggende beholdning — uden berørelse mellem de to og uden at gnister passerer mellem dem. Oplagssteder for sprængstoffe bygges gjerne som en række af mindre, solide bygninger. De er alle lige og ligger i omtrent samme afstand fra hinanden. Exploderer en af disse, saa finder man, at gjerne hele rækken gaar med, trods tykke mure og lange afstande, og skjønt beholdningen netop af sikkerhedshensyn var blevet saaledes fordelt.

Grunden opdager vi paa et helt andet omraade, nemlig — paa *musikens*. Befinder vi os i et værelse, hvor der findes et piano, en violin eller lignende og en vis tone anslaaes paa et andet tilstedeværende instrument, saa „svarer“ strax den tilsvarende streng paa det første med samme tone — uden berørelse. Var værelset fuldt af strenge, saa vilde alle til en og samme tone svarende begynde at lyde, naar en af dem sattes i svingning. Det samme gjælder naturligvis om orgelpiber, og ligeledes om glas og kar af hvilkensomhelst form, og — selv om *værelser*. De har alle deres egen *tone*. Anslaaes den, saa stemmer de i med og sætter luften i bevægelse.

I den omtalte række af opbevaringsrum for sprængstoffe har vi jo noget tilsvarende. Alle bygninger er lige og har derfor „samme tone“. Explosionen i en af dem anslaar tonen. De andre bygninger stemmer i med og følgen er, at de alle springer i luften.

Forfatteren har ogsaa fundet, at musik øver en betydelig virkning i og for sig paa sprængstoffene, saa stor en indflydelse, at den kan bringe dem til at explodere under omstændigheder, der ellers intet saadant resultat medfører. I almindelighed exploderer f. ex. kviksølvfulminat først ved en temperatur af 342^0 Fahr., men spilles der nær en samling deraf visse toner paa en violin eller kornet, saa exploderer det allerede voldsomt ved 310^0—320^0. Det er derfor muligt, naar en explosiv blanding allerede er begyndt at nærme sig det farlige punkt, enten ved sterk sommerhede eller ved indre

kemiske forandringer, at et forbimarscherende musikkorps ved sine toner kan explodere det hele og sende sig selv i luften til fædrelandssangens toner. Eller Josuas mirakel med Jerichos faldende mure begynder at synes en moderne mulighed. At lade armeens musikkorpser marschere rundt den beleirede by eller fæstning gang paa gang turde under gunstige omstændigheder bringe murene til at falde og staden til at blive jevnet med jorden. — Forfatteren, der fandt, at de forskjellige sprængstoffe hver har sin egen tone, for hvilken det er særligt følsomt, og hvis bud det lystrer, opfordrer for fuldt alvor til at være paa vagt mod mulig fare i garnisonsbyer i varme lande, hvor opbevarede sprængstoffe let kan befinde sig under omstændigheder, da alene parademusikens toner kan være tilstrækkelige til at antænde dem. Mod musikens indflydelse som ogsaa mod *explosion ved sympati* fra beholdning til beholdning kan man beskytte sig ved at omgive sprængstoffet med et lufttomt rum, der vil vise sig bedre end 10 og 12 fod tykke stenmure. Gjennem det lufttomme rum kan nemlig ikke vibrationerne forplante sig. De farlige toner kan altsaa ikke naa frem og sympatien med dem ikke føles.

— En anarkist maatte efter dette kunne have haab om at sprænge hele byer i luften blot ved i al uskyldighed at sidde og spille salmemelodier udenfor et eller andet oplagssted for sprængstoffe. Kanske bør derfor politiet holde udkig med mistænkelig udseende personer, der lister sig om i gaderne med en violin under armen.

Mytologien fortæller os om Orfeus, der spillede stat og civiliserede samfund frem i dagens lys, om byer, der voxte til musikens toner. Som et modstykke kan vi opleve at se byer falde i ruiner og forsøg gjort paa at ødelægge samfund ved musikens magt.

Pave Leo XIII og hans rundskrivelser.

(Delvis efter „*Atlantic Monthly*").

Man gjør sig liden forestilling i vore nordlige og næsten fuldstændig protestantiske lande om den magt og indflydelse, hvormed den katolske kirke endnu sidder inde. Det er værd at mindes, at den tæller dobbelt saa mange tilhængere som alle protestantiske kirkesamfund tilsammen, og at den er bedre og fastere organiseret end nogen enkelt af dem; i saa henseende er metodismen dens eneste rival. Dens over 200 millioner medlemmer spredt i alle verdensdele, af enhver nationalitet, race og farve

udgjør en kompakt, sluttet organisation, der minder om en vel disciplineret armé. Den er overalt den samme. Den omspænder den hele verden med sine tanker og sine institutioner. Sammenlignet med den bliver vore protestantiske kirkesamfund enkeltvis til ubetydelige smaaforeninger. Overalt har den sine mægtige kirker og katedraler. Og den nøier sig ikke alene med de direkte religiøse institutioner. Den arbeider ogsaa paa den mest intense maade paa det praktiske livs omraade. Hospitaler, skoler og universiteter hæver sig ved siden af dens kirker. Hvor presten gaar, gaar ogsaa den „barmhjertige søster“, sygepleiersken og de fattiges ven. Og dem følger skolelæreren, journalisten, statsmanden, — jesuiten med sin lærdom og dannelse og med slangens klogskab for ikke at sige sluhed, hvor det gjælder at fremme den sag, han uegennyttigt har ofret sit hele liv og alle sine evner. Og alle disse er som soldater i en armé. De tilhører kompanier og bataljoner. De har sine overordnede; sine kapteiner, oberster og generaler, som de lyder blindt. Disciplinen er absolut og storartet. Lydighed en den dyd, uden hvilken man ikke kan leve som katolik.

Én tro, én vilje og én lære besjæler hele denne armé. Det afgjørende ord udgaar fra Rom. Paven taler og de 200 millioner lystrer; han befaler, og biskoper, diakoner og prester al verden over gjentager kommandoordet fra sine prækestole eller fra alteret og den forlangte vending, den forlangte bevægelse bliver gjort. Organisationen er fuldkommen, — vel den mest storartede og gjennemførte, vor jord nogensinde har kjendt. Med hovedkvarteret i Rom staar hver krog af den katolske verden i forbindelse. I Rom kjendes alt, fra Rom ordnes alt.

Den katolske verden øder ikke tid og kraft paa teologisk trætte. Den er ikke splittet. Den læser sin troesartikel som med én røst. Ingen gjør indvendinger, ingen protesterer i noget punkt. Det er en enig verden — denne katolske kirke med sine 200 millioner. Dens teologi, dens lære og dens tro staar der fastslaaet og urokkelig. Det er utilgivelig synd at røre ved dem. De bærer merker af en næsten evig tid; de blev sungne af St. Augustinus, de blev udviklede i Chrysostomus gyldne tale. Om ændring kan der ikke være tale. Den katolske kirke er som *evighedsprincipet* i vor skiftende verden. Som den var, er og bliver den. Den kjøbslaar ikke om sine dogmer. Den kan ikke indgaa paa noget kompromis. Den bøier sig ikke for „moderne tænkning“. Den har seet saa megen „moderne tænkning“ opstaa og forsvinde igjen. Den har passeret uskadt gjennem saa mange rasende storme. Den modstod Luthers og Calvins angreb og sin egen indre korruption. Den rystede korruptionen af sig og tæller fremdeles ti tilhængere for hver lutheraner.

Det er blevet den sagt saa ofte, at dens dage er talte, at den ikke

længer passer for „vor tid", at den er forældet, falsk o. s. v. Den svarer med at slaa om sig og gjenvinde tabt terræn i de mest fremskredne lande, i England og i Amerika. Den modtager i sit skjød tilbagevendende vandrere, mænd af den høieste intelligens og det reneste liv som kardinalerne Manning og Newman.

Og den arbeider. Hvor den arbeider! Den protestantiske prest maa ofte misunde sin katolske broder hans større virkefelt, hans lettere adgang til arbeide. Teologi og lære er fastslaaet her. Der behøves ingen anspændelse af kræfterne paa dem. Man kan tage sin kristendom og gaa til praktisk arbeide med den. Og den forstaar at vække eller nære en energi og en ren, uegennyttig entusiasme, som enhver anden organisation maa misunde den. Dens mænd — tusener af dem — giver afkald paa alt, vi andre skatter i livet, for helt og udelt at kunne tjene kirken og dens guddommelige herre og fører. De kaster sig ned i storbyernes værste elendighed. De bliver førere, hyrder der i virkeligste forstand. De redder sjæle i tusental. De veileder, de giver raad, de advarer, de stanser den fordrukne paa hans vei, de gjenopretter den splittede familie. De er et lidet forsyn, hvor de gaar. Og med den gamle kirkes ofte gribende poetiske symboler og storslagne ord og idealer føder den millioners sjælehunger. Selv til de mest forladte finder dens mænd vei og møder dem i evangeliernes aand. De spedalske paa Stillehavsøerne, forladte som det kunde synes baade af Gud og mennesker, ser en dag den katolske missionær stige iland og plante sit kors, og fra den stund af har ogsaa de en ven, der aldrig forlader dem, der lader spedalskheden æde sit eget kjød og blod for at faa være hos dem, pleie dem, trøste dem, veilede dem, bede for dem.

Og samtidig gaar den lærde og kloge jesuit ud og ind hos ledende kinesere. Han skræmmer dem ikke væk; han møder dem paa kulturens og dannelsens fælles grund; han rækker dem haanden og anerkjender, hvad der er godt i dem og deres tro; han bliver deres ven — — — og glemmer aldrig, hvor tolerant og taalmodig han end er, sit maal, at omvende det Kinesiske Rige til katolicismen.

Og begge er pavens tjenere. Paa hans vink gaar og kommer de.

Over denne verden er det, pave Leo den XIII er hersker. Over 200 millioner. Og han er ikke blot general, politimester og lovgiver. Han giver ikke love alene, men han giver tankerne, idealerne. Han former samvittighederne og hjerterne og bestemmer ideernes art. — Han er dog ingen absolut hersker. Han har vistnok intet parlament, intet flertal at bøie sig for; men han har istedet *traditionen*, kirkens dogmer, lære, konstitution og aand. Han er kun mægtig, saa længe han kan tale i disses

navn, indforlive dem i sig og bedømme tiden i lys af dem. Derfor er det da heller ikke *manden* Leo, som lystres overalt, — det er *kirken*, den „evige kirke“, med dens hele indhold af aand, tradition og lære; bygget paa evangelierne og apostlerne og udviklet og fuldstændiggjort af dens førere og hellige mænd ned igjennem atten aarhundreder. Det er denne institution, der taler, naar Leo taler. Derfor lydes der.

Lad os endelig blive kvit den forkjerte og meningsløse tanke, at alle katolske førere er hyklere. Den, der ikke kan føle det fængslende, poetiske og idealistiske element i denne institution, savner enhver betingelse for at bedømme den. Den er utvilsomt daarlig og feilagtig i sin filosofi; men den er en høilig organiseret, intens og varm *idealisme*. Den lægger den store digtnings trylleri om den i vor prosabeherskede tid udsultede poetiske natur. Den giver frit spillerum for et flertal af de ædleste følelser og form for utallige ideale længsler i det menneskelige hjerte. Den opstiller et høit livsideal, og den viser os det efterstræbt og delvis virkeliggjort i tusener af sine levende tilhængere. Den fører en ind i en mild, drømmende, ren, fredelig og ophøiet atmosfære. Den skaber vakre og prægtige karakterer. — *Der* ligger dens magt trods daarlig filosofi og forældede grundtanker; thi den er ikke bare lære og ideer, den er ogsaa et pulserende og mægtigt *liv*.

Leo selv er en fuldblods repræsentant for denne institution. En idealist af reneste vand, — en drømmer og helgen af karakter, med et legeme, der synes den besøgende som blot et tyndt og halvt gjennemsigtigt gevandt om en mægtig, ren og flammende sjæl. At tvile paa hans gode mening vilde være at tvile paa den menneskelige natur, hvor den viser sig som bedst. Han elsker sin kirke, og han tror paa den. Han har drukket dybt af dens store fortid, og dens høieste ideal brænder som den dybeste længsel i hans egen sjæl.

Den katolske kirke maa repræsentere det guddommelige forsyn paa jorden, ikke som et tomt krav, men som en virkelighed. Den maa strække alkjærlighedens arme ud over den ganske jord gjennem sine kirker og institutioner. Den maa være den store fælles „*moder*“ blandt menneskene. Alt godt, alt høit og ædelt skal den repræsentere; opdrage sine børn til bra mennesker, — værge dem mod sindets urenhed og enhver sjælens sygdom og fordærvelse, stifte fred iblandt dem, være voldgiftsdommer mellem folk og klasser, gyde kjærlighed i fulde strømme ind i alle hjerter. Adlydt, fordi den er elsket; elsket, fordi den gjør godt overalt og intet uden godt, — det er Leos drøm for hans kirke.

Og med denne drøm i sindet ser han ud over verden og tiden og iagttager dens fænomener. Drømmerens ildfulde øine tilsløres, og de aandrige træk formørkes og bliver vemodige. Det gaar ikke efter hans hjerte. Religionen taber grund blandt menneskene, religionen, som han opfatter den i hvert fald. Hans kirke spiller ikke den høie rolle, han ønsker og vil. Og hvorfor? — Den troende idealist har ogsaa en mægtig aand og en klar forstand, — saa klar, at han selv fra magtens høieste tinde kan se ned i folkedybet og fra tronen gjennemskue de fordomme og den misopfatning, som altid omgiver en saadan. Han ser, at tiderne skifter. Forholdene ændres. *Derfor maa ogsaa kirkens politik og taktik ændres.* Det er *det*, som kræves. Ingen forandring naturligvis i dogmer eller tro; men kun i optræden udadtil. Der er retmæssighed, der er pust af Guds aand i denne oprørte tid ogsaa. Dette maa hans kirke anerkjende og rette sig derefter. Som Paulus var „en græker blandt grækere og en jøde blandt jøder,“ saa maa kirken være af det XIXde aarhundrede i det XIXde aarhundrede lige saa helt og fuldt, som den var af det 12te i det 12te.

Det er det sunde grundprincip i den nye pavelige politik. *Ny.* Thi der er skeet brud med mange gamle traditioner i denne henseende. Mange hjerter har blødt under de nye kommandoord fra Rom; men blødende har de lystret; thi kirkens bedste aand banker dog i disse rundskrivelser, gjennem hvilke Leo har formet den nye politik.

En liste over disse rundskrivelser viser os strax arten af denne Leos taktiske evolution. Der er to rundskrivelser til den hele katolske verden angaaende *det sociale spørgsmaal* og kirken og dens tilhængeres stilling til dette. Der er en anden om *egteskabet*, en tredie om *moderne tænkning* og forholdet mellem tro og tænkning, en fjerde om kirkens anerkjendelse af enhver regjeringsform, som opretholder orden og retfærdighed, den sidste yderligere fastslaaet ved en femte rundskrivelse, hvori den franske republik specielt anerkjendes, og gode katoliker advares mod at foretage sig noget imod den. Den er af Gud den ligesaavel som monarkiet. Endelig er der en rundskrivelse om *frihed* og udtalelser om kirkens og katolikeres pligt til at støtte enhver bevægelse, der bidrager til det fælles bedste; kirken har altid været og maa altid være paa det sociale og kulturelle fremskridts side.

I den ene rundskrivelse om det sociale spørgsmaal taler paven varme ord for arbeiderne og for de fattige, minder de rige om deres pligter og om broderskabets baand, erklærer det fuldt retmæssigt og naturligt for arbeiderne at slutte sig sammen i foreninger og tilsiger arbeiderne verden over sin, kirkens og dens biskopers hjælp som upartiske og sympatetiske voldgiftsdommere i tilfælde af strid mellem dem og arbeidsgiverne. — Paa saadan

hjælp og mægling gav som bekjendt kardinal Manning et slaaende og ærefuldt exempel under den store dokarbeiderstreik i London.

Den ærlige vilje, det varme hjerte og kristelige sindelag i denne rundskrivelse er ikke til at tage feil af. Der er gjenklang der af Leos ord til en af sine biskoper: „Gaa til *folket!*“ Den titel „arbeidernes pave“, som Leo har faaet, er fortjent, ifald ærlig vilje og varm sympati er nok til at fortjene den.

I sin rundskrivelse om *moderne tænkning* forklarer han, at kirken aldrig har fordømt den verdslige tænkning, at den tvertom med glæde har modtaget hjælp og bidrag fra denne, saaledes at dens fædre endog ydmygt lod sig belære af den hedenske filosofi. Det samme er den katolske kirke fuldt villig til at gjøre overfor den „moderne tænkning“. Men den forbeholder sig ret til kun at optage og anerkjende, hvad der *lader sig bringe i harmoni* med dens evige aand og lære

Overalt søger paven med klar forstaaelse at analysere tiden, at se tilbunds i dens krav og bevægelser, at maale disse med retfærdighedens evige maal, for saa med kraftig haand at kaste kirkens hele vælde ind i livskampen til fordel for, hvad der rører sig af ret og godt i tiden, og for tillige at ændre kirkens optræden og arbeidsmaade efter de nye forhold. Han forstaar saaledes, at dens prester ikke længere kan nøie sig med at være gavmildhedens og barmhjertighedens udøvere. Arbeiderne kræver mere end almisser. Der er spørgsmaal om *ret*, om loves og institutioners ændring. Derfor maa presterne nu ogsaa virke og lede her, — som han selv gjør; de maa tage del i og søge at faa ledelsen af enhver bevægelse, der er grundet paa retfærdighed og virker for det fælles bedste eller for reelle sociale fremskridt. De maa gjøre dette som gode katoliker, som en del af deres religion.

Her er grunde nok til at nære den dybeste beundring for denne olding paa verdens ældste og mægtigste trone, i hans evne til at kunne fra oven indvarsle en ny politik, af eget initiativ bryde med gamle traditioner (hvor faa herskere har gjort det), se tidens ændrede forhold og krav og se dem nogenlunde klart og sandt helt deroppe fra St. Peters stol, og saa svag som han er af legeme at kunne rolig, sindig, uden hastverk, men ogsaa med fast og urokkelig haand *sætte den nye politik igjennem*, trods uhyre modstand fra mægtige hold inden kirken. Kun en virkelig stor og ædelsindet mand kan gjøre det. Idealisten har ogsaa vist sig som den kloge statsmand, og den helgenagtige drømmer som manden med vilje af staal.

Det er et storverk, pave Leo den XIII har forsøgt at øve. Han maa altid blive staaende blandt de „*store*“ paver. Det er et storslagent syn

at se denne olding med fast haand og skarpt blik søge at redde og fornye sin kirke — den han urokkeligt og høit tror paa — ved at modernisere dens hele optræden og virkemaade, kaste den op i tiden, for at den skal kunne lede og forme den. Men — — —

Der maatte grundigere arbeide til, end selv Leo magter, vil eller tør. Hans rundskrivelse vidner dog tilsidst om, hvor absolut uforenlig katolicismens grundideer er med det moderne livs tanker og længsler. Den repræsenterer — stort og ædelt — en for evigt svunden tid og tankegang! Menneskene maa vælge mellem disse og en ny tid med nyt grundsyn — og da vælger de neppe den gamle kirke. Hans rundskrivelse om *frihed* f. ex. viser slaaende, hvor uforenlig katolicisme og personlig selvstændighed er. Det hele moderne tænkesæt, der vil alt gjennem frihed, fornegtes af katolicismen. Hans brev om det sociale spørgsmaal fordømmer socialismen som vantro og hævder, at rige og fattige maa der altid være. Denne vantro tid har en mere evangelisk tro og vilje. Den sætter sin drøm om *social lighed* mod Leos og overlader det trygt til tiden at dømme mellem dem.

Og altid, det maa ikke glemmes, kommer Leo i sine mange og udmerkede rundskrivelser tilbage til dette: „men kirken maa herske; den maa føre, den maa lede.“ Hver rundskrivelse synes at slutte med et: „Altsaa maa man underkaste sig den katolske kirkes ledelse.“ Den skal løse det sociale spørgsmaal. Den skal være international voldgiftsret. Den skal afgjøre, hvilke tanker er gode. Den skal gjøre det alt, fordi den er den store, fælles „moder“, der blot vil det bedste for alle og sidder inde med guddommelig visdom og ledelse. Kirkens stilling maa overalt styrkes. Love, der svækker den, er daarlige og maa modarbeides. — Et universalt og sandt faderligt teokrati, — det er Leos drøm og store maal.

Det er med andre ord atter den velvillige despots drøm, Leo drømmer for sin kirke. Giv den al magt, og den vil gjøre alt godt; thi den er god. Menneskene er børn, er faar; de evner ikke at staa frit som *personer*. De maa have en moder eller en hyrde. Der maa foresatte til. Der maa opgivelse af personlig frihed og selvstændighed til. — En vakker drøm, — som *Leo* drømmer den. Men vor underlige tid, som paven saa gjerne vilde forstaa, men dog ikke fuldt forstaar, drømmer en anden drøm. Den ser veien til det høieste gjennem fuld frihed. Den vil helstøbte, selvstændige personer, der er istand til at føre sig selv, der lyder de evige love, fordi de selv vil, fordi de har lært at forstaa dem og dermed at elske dem, — frihedens lydighed. Og den drøm — protestantismens bedste og store ord — fatter ikke Leo. Derfor nytter heller ikke alle hans rundskrivelser og al hans pavelige magt særdeles meget. Det bliver hverken Leo eller den katolske kirke, der vil lede og forme vor tid, stilne dens

storme og bringe ny orden ud af dens kaos. Men det bliver dog den Herre, Leo ærlig og energisk søger at tjene, men hvis aasyn, som det aabenbarer sig i tidens stormbevægede og kaotiske træk, den gamle pave ikke kjender igjen.

Solskin og mikrober.

(Af prof. *Percy Frankland* i „*XIXth Century*“).

Først i det indeværende halve aarhundrede er man begyndt fuldt ud at fatte solens magt paa jorden. Vor lille klode opfanger blot $^{1}/_{2,200,000,000}$ af den kraft, som udgaar fra vort planetsystems flammende centrum, og dog skyldes omtrent alt, som foregaar hos os, paa direkte eller indirekte vis hin kraftbrøkdels virkning.

Til de nyeste opdagelser paa dette omraade hører det, at man har godtgjort et fiendskab mellem solstraalerne og mikroberne.

Disse smaavæseners uhyre formeringsevne er en velkjendt sag; en enkelt bakterie kan under gunstige vilkaar paa et døgn opvise ligemange efterkommere, som London har mennesker. Blandt de kræfter, som hemmer denne formering, har man nu fundet solens lys at være.

Det er nu omtrent 16 aar, siden to engelske forskere, Downes og Blunt, lagde merke til, at enkelte vædsker, som har let for at raadne, holdt sig ganske friske, naar de henstod udsat for solens direkte straaler, medens de i mørke meget snart blev anløbne og under mikroskopet opviste utallige bakterier. Følgelig maatte det netop være solskinnet, som hemmede udviklingen af disse væsener.

Denne iagttagelse gav stødet til en række indgaaende forsøg paa at faa denne solskinnets evne nærmere forklaret. Foreløbig blev det fastslaat, at jo mere surstof den omgivende luft indeholder, desto raskere gjør solen det af med smaakrybet; dette tyder paa, at fænomenet beror paa en oxydation. En fransk forsker har vist, at naar miltbrand-bacillerne udsættes for solskin i lufttomt rum, lever de lige godt, medens de dør inden et par timer, hvis solen faar virke paa dem i aaben luft.

Dernæst har man gjort forsøg for at udfinde, om de forskjellige farver i solspektret har forskjellig virkning paa mikroberne. Dr. Geisler i Petersburg har for to aar siden paavist, at tyfusbacillen ikke paavirkes af de røde straaler i spektret, men derimod dør i det ultra-violette. Altsaa er det de samme straaler, der dræber baciller og som virker sterkest

paa den fotografiske plade. Geisler har ligeledes paavist, at elektrisk lys har meget ringere evne end sollyset til at ødelægge mikrober.

Selv om sollyset ikke formaar at dræbe mikroben, pleier det dog at sætte et kraftigt stempel paa dens karakter og helt at ændre dens væsen. Mange bakterier har en evne til at frembringe straalende farver; det har vist sig, at ialfald en enkelt af disse ved at udsættes for solskin taber sin farvedannende evne.

Størst interesse har dog de iagttagelser, der først i den allerseneste tid er offentliggjort af dr. Palermo i Neapel; han har nemlig studeret sollysets indflydelse paa den meget omtalte Kochs kolerabacille. Denne mikrobe, der faar æren for at skaffe mennesket asiatisk kolera, pleier tillige paa 18 timer at gjøre det af med marsvin. Nu har dr. Palermo vist, at dersom man „soler“ Koch-baciller $3^1/_2$—$4^1/_2$ time og saa indsprøiter dem paa et marsvin, vil der ingen farlige følger indtræffe. Solskinnet har gjort dem uskadelige; de lever lige godt som ellers, men har mistet sin gift eller sin evne til at volde sygdom. Ja, hvad mere er: de marsvin, som er blevne indsprøitede med solbeskinnede baciller, kan siden ikke smittes af de normale, giftige kolerabaciller; marsvinene er „vakcinerede“ mod kolera. Saaledes har solskinnet ikke alene brudt braadden af den Kochske bacille, men endog omskabt den til et nyttigt væsen, der værger sit tidligere offer mod sine brødres angreb.

Endnu staar man dog kun paa tærskelen til det umaadelige felt for hygieniske opdagelser, som har aabnet sig ved denne spredte forskning.

Foreløbig giver disse laboratorie-undersøgelser anledning til forsøg paa at komme paa spor efter solskinnets mikrobefiendske virksomhed i selve naturen. Det er selvsagt, at denne virksomhed kun kan finde sted der, hvor sollyset naar frem; saasandt mikroben befinder sig inde i et fast og ugjennemsigtigt legeme, er den udenfor solens rækkevidde. Vand skulde derimod være en slet beskytter for bacillen. Experimenter har vist, at miltbrandbaciller i rent vand taaler sollyset meget godt; men sættes almindeligt kogsalt til vandet, virker sollyset dræbende paa bacillerne. Men dette er fremdeles experimenter med baciller i „fangen“ tilstand. Undersøgelser af „vilde“ bacillers forhold er ikke drevet i synderlig udstrækning. Forf. af artiklen har i 1886 paavist, at Thames-vandet ofte om vinteren indeholder tyve gange saa mange mikrober som om sommeren; sandsynligvis er vintertaagen delvis skyld i det, fordi den skjuler solen. Og to begeistrede unge bakteriologer i München har nylig holdt nattevagt for at maale Isarflodvandets bakterieholdighed i nattens løb; det viste sig, at der et par timer over midnat, naar mørket havde varet længst, fandtes dobbelt saa mange mikrober i vandet som ved fuldt dagslys. — Meget

dybt under vandets overflade kan vel solen neppe virke; de sidste forsøg har vist, at sollyset, efter at have passeret 20 tommer vand, taber sin evne til at skade bakterier.

Næsten fornøielig er den metode for paavisning af solens indflydelse paa mikroberne, som er bragt i anvendelse af professor Buchner i München. Han bringer bakteriespirerne ind i flydende gelé og helder denne paa flade skaaler, hvor den hurtig stivner, dækker saa disse med sort papir, hvori der er huller f. ex. i form af bogstaver. Gjennem disse huller faar sollyset adgang til skaalens indhold. Tre fire timer senere flyttes skaalerne ind i et mørkt skab. Naar de saa igjen tages ud, vil mikroberne have formeret sig saa sterkt, at gelémassen har faat et andet udseende — dog ikke lige under papirdækkets huller; her har nemlig sollyset dræbt eller ialfald svækket mikrobespirerne. Buchner har for moro skyld paa denne maade ladet solen gjennem bogstavhullerne skrive „kolera", „tyfus" o. s. v. i geléen, eftersom den indeholdt kolera- eller tyfusbaciller.

Hr. Mallocks trompetstød

eller

hans sammenblanding af kapital og geni*).

(*G. Bernard Shaw* i *„Fortnigthly Rev."*).

Hr. Mallock er ude og vil lære „konservative mænd at tale til folkenes forstand, hjerte og haab i skingrende trompettoner, sammenlignet med hvilke socialismens ord og løfter blot vil blive som en tiøres blystrepibe." Det er et vanskeligt arbeide, Mallock paatager sig. Var han som jeg musikkritiker, vilde han vide, hvilket uhyre vanskeligt instrument trompeten er. Det er blot én mand i hele Europa, nemlig Kosleck i Berlin, som man helt tør stole paa, naar det gjælder at blæse første trompet i Bachs messe i B mol. Og dog er denne trompet og dens rolle blot tarvelig mod den musik, som Mallock vil lære vort aristokrati og plutokrati at blæse for folket, saa alle socialistiske drømme og maal drukner deri.

Mallock er særdeles fri og ædelmodig med sine komplimenter for den dygtighed og lærdom, hvormed vi Fabiere har skrevet vore socialistiske

*) Se hefterne 8, 9 og 10, — Mallocks artikler om socialismen. — Ogsaa denne artikel er ikke lidet omskrevet for at faa det vigtigste med, uden at den blev for lang. „Jeg"-formen er dog bibeholdt, saavelsom stil og udtryk saa vidt muligt.

essays. Særlig faar jeg lovord. I mit historiske essay om „Overgangen til det sociale demokrati“, skal jeg ifølge hr. Mallock have opdaget og indført i den økonomiske diskussion den historiske metode og være „foregangsmand for den virkelig videnskabelige forskning paa dette omraade.“ Det er ogsaa min mening. Jeg holder svært af det essay. Jeg skrev det paa en William Morris*) tilhørende middelaldersk herregaard ved Themsen. Der var ingen bøger i mit prægtige stemningsfulde studerværelse. Og jeg var alene i huset, saa jeg ikke, som jeg ellers pleier, kunde raadspørge mine lærde kolleger i det Fabiske samfund. Selv er jeg ikke lærd. Jeg har altid holdt paa, at lærdom og undersøgelser blot er hindringer, naar det gjælder at skrive historie, at det er bedst at skrive direkte ud af fantasi og indbildning; thi det er nu tilsidst, hvad enhver historiker gjør; han ser i sine undersøgelser blot det, som han har fantasi og indbildningskraft til at se. Jeg har ofte sagt min kollega Graham Wallas, at han spilder tiden med sine evindelige forskninger blandt gamle dokumenter og statistiske tabeller. Men han har ikke villet høre paa mig. Nu da jeg med *min* metode har opnaaet — ifølge Mallock — saa vidunderlige resultater, at jeg er blevet „foregangsmand“ for en videnskabelig socialøkonomi, nu vil han kanske forstaa, at jeg alligevel har havt ret. Thi jeg skrev dette mit merkelige essay ganske ud af fantasi og indbildning. Naturligvis laa der en del stumper af fakta, minder og lignende og fløf om derinde, — erindringer fra gamle og nye bøger, fra vandringer paa historiske steder, fra debatter i historiske selskaber o. l. Men uden at ofre en bog eller en teori en tanke, skrev jeg mit epokegjørende essay. Jeg havde ikke mine kolleger der til at komme med hindrende indvendinger engang. Resultatet tilfredsstillede strax mig selv. Jeg syntes, det var godt. Mine kollegaer roste det ogsaa, før det saa dagens lys; Morris, som er alvidende angaaende middelalderen, sagde, at det var historisk korrekt. Og nu kommer Mallock og siger, at jeg „har opfundet den historiske metode“ og er „foregangsmand“. Nøiagtig min egen mening, som man ser. Og et bevis for, at historie skrives bedst ud af fantasien.

Mallock har blot én ting at udsætte paa mit essay, nemlig at jeg indskrænkede mig til England i middelalderen. Jeg kan forsikre ham, at det havde været mig lige let at skrive den hele verdens historie fra begyndelsen af. Men jeg vilde spare læserne. — Mallock bebreider mig videre en vis overfladiskhed, fordi jeg gjør mig færdig med middelalderens England paa 15 sider, og saa med en mine, som vilde han sige: „se nu, hvordan jeg gjør den ting!“ trækker han trøien af og besørger den hele

*) William Morris er en af Englands første ledende digtere, kunstner, rig mand og socialist.

verdens historie paa én side! Ægypten og Babylon ofres fem linjer hver, Grækenland og Rom affærdiges med fem til; saa springer han i et sæt til Amerika og dumper ned i Peru efter at have vist os det hele kontinent i fugleperspektiv, og saa, før vi faar tid til at sanse os, er vi atter tilbage i Europa, som besørges i én linje, hvorpaa Mallock anpusten, men triumferende, forlader sine undersøgelser med den opdagelse, at der altid har været og derfor altid vil være et ledende og styrende mindretal.

Ja, hvem i al verden har bestridt det? Jeg kan forsikre Mallock, at ogsaa det socialdemokratiske samfund vil have sine ledende og styrende aander og mænd. Det bliver intet anarki eller kaos; det vil have sine formænd, sine direktører, sine ledere af Guds eller geniets og talentets naade, — saasandt som dets skibe maa og vil have skippere. Det var ikke nødvendigt for hr. Mallock at gjennemrode hele verdenshistorien for at opdage dette første bogstav i ordenens A. B. C. Det er, siger Mallock, blot *arten* af ledere og den maade, hvorpaa de *bliver* ledere, der forandres. Netop. Og lad os haabe, at lederne i det kommende socialdemokratiske England vil blive af en ganske anden art end det bestaaende Englands finansielle og aristokratiske ledere.

Mallocks umaadelige feiltagelse er den, at han ikke ser forskjel paa kapital og geni eller paa indehaverne af, hvad han kalder „speciel duelighed“, og de mænd, som blot duer til at klippe sine rentekuponer, hæve sin leie og stikke sine indtægter i lommen. En rig mand og en specielt dygtig mand er *ikke* det samme. Havde Mallock forstaaet det, saa havde han ikke givet os anledning til at more os over hans socialøkonomiske vidunderligheder og utopier. Og hvorfor i al verden kan ikke en flink romanforfatter skrive romantisk socialøkonomi uden netop at nævne og angribe det Fabiske samfund, som dog aldrig har gjort ham noget ondt. Havde ikke Mallock det gjort, saa kunde alle hans vidunderligheder faaet passere ustraffet; men nu, da han har udfordret os, kommer straffen, beklageligvis for ham, hurtig, sikkert og knusende.

Mallocks hovedargument er dette: Uden „speciel duelighed“ kan intet samfund bestaa. Der er blot et faatal, der sidder inde med denne duelighed. Dette faatal maa nødvendigvis have ledelsen, skal ikke alt gaa galt. Der er ogsaa blot et faatal af rige mænd. Derfor maa rige mænd og specielt dygtige mænd være de samme. Og derfor maa de rige mænd styre samfundet som nu. — Det er ikke alene daarlig logik, men noget meget værre; det er absolut blindhed og daarskab.

Uden den „specielle duelighed“, der repræsenteres af mekanisk geni, organisationstalent etc., kunde ikke arbeidernes masse frembringe paa langt

nær, hvad de nu gjør, siger Mallock. Nei, det ved vel hvert barn, faar vi haabe. Den „specielle dueligheds“ arbeide repræsenterer hele forskjellen mellem en oceandamper eller et lokomotiv og den vilde i hans kano, mellem silkevævens fineste mønstre og negrenes haandflettede græsmatter. Skal det nu herskende faatal have æren og indtægten af alt, hvad der skyldes „speciel duelighed“, saa Gud bevare England og resten af os. — Mallock regner ud (ved at give arbeiderne selv æren for den *hele* produktion ved aarhundredets begyndelse, hvad jo er absurd og blot viser, at Mallock selv ikke drister sig til at drage konsekvenserne af sin splinternye socialøkonomi), at arbeiderne paa denne vis allerede modtager 40 pct. mere, end deres eget arbeide uden hjælp af „speciel duelighed“ kunde frembringe. Nei ikke 40 pct., bedste hr. Mallock, men flere tusen procent! Med andre ord, uden den specielle dueligheds hjælp kunde ikke engang England underholde sin nuværende befolkning i saa pas en tilstand, som den, hvori eskimoerne lever. Det er sandt, at den „specielle duelighed“, udøvet gjennem tiderne, staar mellem os og naturens nøgenhed og haardhed. Den har vi at takke for alt godt. *Den*, men ikke det moderne kapitalistiske samfund. Og de to ting er ikke den samme.

Tror virkelig hr. Mallock, at den jernbaneaktionær, der hæver sit udbytte hvert aar, sidder inde med nogen speciel duelighed i jernbanesager? Tror han, det er *saadanne*, som staar mellem os og den haarde, nøgne natur, at det er dem og deres *slid* med at hæve sine renter, som samfundet skylder, at det er rigere end for 100 aar siden? Tror han, at hertugen af Westminster er femhundre gange klogere og dygtigere end ham selv, fordi denne har fem hundre gange saa store indtægter af sine godser som „Den nye Republiks“ forfatter af sine bøger? Mallock synes at mene det, og jeg vil ikke ærgre ham ved at modsige ham altfor meget.

Men han tror ikke dette. Han ved meget godt, at en kapitalist er én ting og speciel duelighed noget andet, at de to ting *ikke* kan forvexles, at en socialøkonomisk afhandling, der er bygget paa at behandle dem som uadskillelige, som ét og det samme, den er absolut værdiløs og blot til at more sig over. — Hvad *er* dog dette for noget, at fordi vor nuværende mægtige produktion skyldes Watt, Franklin, Stephenson, Edison, Wheatstone, — *derfor* er det i sin orden, at lord Dit og lord Dat og Petersen og Olsen, som ikke har mere tilfælles med Watt eller Stephenson eller anden „speciel duelighed“, af hvad art nævnes kan, end Mallocks hat med Mallock, tilvender sig hovedparten af denne produktion. Gaar det an i en alvorlig diskussion at retfærdiggjøre en godseiers indtægter med, at Watt opfandt dampmaskinen? Eller en børsbarons millioner med at uden mænd som Stephenson og Fulton sad vi endnu i vore barkekanoer,

nøgne og forsultne? Hvad i al forstands navn har de ting med hinanden at bestille? Hvad har børsbaronen eller hans far eller bedstefar gjort for at øge produktionen? Hvad har vore vildtjagende godseiere nogensinde opfundet eller organiseret, — de eller deres fædre? Gaar virkelig Mallock om og indbilder sig, at enhver jernbaneaktionær er en uerstattelig ingeniør eller mekaniker eller en søn af en saadan?

Der findes utvilsomt en slig ting som „speciel duelighed" og den indtægt, som den bringer sin mand (den er ofte grusomt liden); men der findes ogsaa noget, som heder kapitalrente og jordrente, som en mand faar, ikke fordi han eller hans far havde eller har gode hoder, men fordi de har fulde lommer. Og hvad der i vor tid betales for „speciel duelighed", er en brøkdel af, hvad der betales i kapital- og jordrente. — Lad dog intet forstandigt menneske komme og ville indbilde os, at vort plutokrati repræsenterer den „specielle duelighed", at rigdom og dygtighed er proportionale. Og det er ikke den „specielle duelighed", socialismen vil tillivs, men kapitalismen, den plutokratiske samfundsorden, — ikke at en mand faar sig betalt for, hvad han virkelig gjør (vi vilde intet have imod at give en Watt eller Stephenson et par millioner), men at han faar sig betalt uden at gjøre noget, og uden at hans far eller farfar engang har gjort mere.

Men, siger Mallock, de som sidder inde med den „specielle duelighed", vil ikke anstrenge sig i et socialistisk samfund, fordi de ikke der høster noget økonomisk udbytte af sit arbeide. Aa jo saamæn, gjør de, — godt, rundeligt og fremforalt sikkert udbytte. Jeg mener, at det socialistiske samfund vil blive et paradis for virkelig duelige mænd, fordi de vil værdsættes høiere da end nu; al falsk og humbugagtig „duelighed" vil forsvinde. Der vil blot være plads for den mand, som virkelig duer til noget. *Ham* trænger ethvert samfund, og enten det er kapitalistisk eller socialistisk, vil det sikre sig hans tjenester og betale ham, hvad dertil findes fornødent; men det socialistiske samfund vil ikke betale hans søn og sønnesøn og sønnesøns søn og tanter og onkler og fættere og venner og bekjendte i stigende rækker. Det er forskjellen. *Ham* vil det betale, hvad det maa, for at faa ham til da som nu at gjøre sit bedste. Vi *mener*, der vil ikke trænges saa overmaade meget, fordi en mands udgifter i et socialdemokratisk samfund vil blive mindre, fordi saa meget vil være fælles og frit for alle, fordi hans indtægt vil være absolut sikker, og hans børn ved samfundets organisation sikrede, saa han ikke behøver at bygge op nogen formue, — og endelig, fordi en virkelig duelig mand (og Mallock burde som forfatter vide det), takker til, om han faar lov til at bruge sin duelighed, selv om han ikke faar en øre for det. Han *maa* arbeide. Hans nerver og

tanker plager livet af ham, faar han ikke bruge og give afløb for den kraft og duelighed, som ligger i ham. Vilde Mallock ophøre at skrive romaner, fordi om han blev slettere betalt? Var det for at tjene penge at Watt, at Stephenson, at Fulton arbeidede, at Ibsen skriver, at vore virkelig *duelige* malere maler? Om vi stjal fra dem alt, de eier, og alt deres udbytte af deres arbeide og spærret dem inde i en celle paa vand og brød, de malte, de skrev, de digtede, de tænkte, de opfandt og arbeidede dog lige ufortrødent. — Her ligger Mallocks anden uhyre feiltagelse. — Geni og penge er *ikke* det samme, og det er ikke penge som driver geniet. At glemme dette, er feiltagelser nok i to korte artikler.

Mallock synes, det er forfærdeligt, at samfundet vil tilvende sig frugterne af de store dygtigheders arbeide. Det er røveri. Efter hans mening burde Watt, Stephenson og Fulton og deres arvinger have høstet den *hele* økonomiske fordel af sine opfindelser indtil verdens undergang. Det er hans argument. — Kun at han ogsaa forvexler vore moderne kapilister med hine mænd og deres direkte arvinger. Fra et antisocialt standpunkt er det kanske røveri dette, at lade samfundet nyde godt af sine geniers arbeide; men fra det sociale standpunkt er det i sin orden. Vi mener, at det er *det* genierne er til for — for at vi andre kan have godt af dem. Og under enhver omstændighed er dette spørgsmaal forlængst afgjort den hele vide verden over med absolut enstemmighed, og Mallocks trompetstød vil neppe forandre sagen. Kjender ikke Mallock vore patentlove eller den literære eiendomslov? Ved han ikke, at han selv i det bestaaende samfund ikke er absolut eier af sine verker? At den næste generation vil optrykke hans bøger, saa meget den lyster, uden at hans arvinger faar en skilling for dem? Og naar idag en mand gjør en epokegjørende opfindelse, hvad gjør saa det bestaaende samfund? Det siger til ham: Din opfindelse skal du faa beholde og nyde godt af i 14 aar; men efter den tid skal dens frugter være fælles eie og velsignelse. De 14 ars indtægter skal være din betaling. Mere faar du ikke. Saa behandler hr. Mallocks eget samfund den *specielle duelighed*. *Kapitalisten* derimod sikrer det evig eiendomsret for ham og hans efterkommere. Den „specielle duelighed“, som Mallock er saa ængstelig for, vil faa det lige saa godt i den socialistiske stat som nu og meget bedre; thi den vil nyde al den agtelse og anseelse, som vi nu øder paa folk med forgyldte klæder og titler; men kapitalisten vil forsvinde. Eller rettere, vi vil alle blive kapitalister, fødes til rigdom og velstand, have vore aktier i Englands *fælles* bank og rigdom.

Mallocks frygt for, at det socialistiske samfund ikke vil kunne faa de dygtige mænd, som ogsaa da vil fødes, til at arbeide, er morsom paa mange vis. Efter hans mening vil de tiders Millais eller Michel Angelo sige „nei, men om vi vil male eller hugge eller bygge, naar vi ikke faar mere end nogle tusen om aaret for det. Nu kan I have det saa godt.“ Og en Watt og Stephenson vil furtne gaa sine egne veie, og da de *maa* bestille noget for at leve, vil de heller hugge sten eller feie gaderne end pønse paa opfindelser for et samfund, som ikke garanterer dem det *hele* udbytte af deres opfindelser i alle kommende tider. Mallock selv vilde øiensynligen slænge sin pen væk — ikke skrive om socialisme engang — men resolut lukke munden og sætte en stængende sten ind i hjernens maskineri for at stanse det. Og saa vilde han vel pudse sko eller koge kaffe heller end at skrive romaner. Aa nei, der er ingen vanskelighed ved at faa dem, der duer til det, til at tage de ledende stillinger, ingen vanskelighed ved at faa begavelser til at bruge sin begavelse. For min egen del skulde det ikke undre mig, om ikke den tid tvertom vil komme, da en kloakrenser vil blive bedre betalt end en jernverksdirektør; thi det sidste er jo dog det behageligste arbeide, forudsat at man kan gjøre det. Det er utænkeligt, at i den socialistiske stat den mand, der kan bestyre et jernverk, skulde sige, selv om alle lønninger var ens: „Jeg vil heller rense kloaker end bestyre jernverk.“

— „Mænd *vil* ikke anstrenge sig, naar de ikke faar det hele økonomiske udbytte af sit arbeide“, siger Mallock. Du al verden! Er det da ikke netop dette, samfundenes store masser *altid* har gjort! — Og naar den duelige mand har valget mellem at sulte, rense kloaker eller tage den stilling, hans duelighed gjør ham skikket til, saa vælger han nok det sidste.

Ogsaa det socialistiske samfund vil nok faa mere bryderi med sine uduelige end med sine duelige medlemmer.

Videre finder Mallock, at vor paastand om, at udviklingen allerede fører os frem mod en socialistisk stat, er aldeles feilagtig. Det er slet ikke socialisme, dette som vi glæder os over, siger Mallock, indtægtsskat, postvæsen, syge- og alderdomsforsørgelse, kommunal og national opdragelse, etc. etc.; det er altsammen udslag af energisk antisocialisme og individualisme. Og Mallock vil gjerne være med paa at øge disse institutioners tal. Faar vi rigtig mange af dem, saa bliver socialismen rent umulig. Nu ja, vi socialister lugter lige gjerne til rosen, fordi man kalder den med et andet navn. Lad alt dette være individualisme; gjerne for os. Vi glæder os over det og skal fremdeles gjøre vort til, at denne slags individualisme øges. Indtægtsskatten, der er en saa absolut antisocialistisk skat, skal vi

saaledes gjøre vort til at faa forøget, forhaabentlig til stor glæde for Mallock og hans konservative orkester. Og min kollega i det Fabiske samfund, formanden for den „tekniske skole-komite“, Sidney Webb, vil utvilsomt klippe artiklen ud og læse den op, naar engang enkelte konservative parlamentsmedlemmer protesterer mod at være med f. ex. paa at nationalisere jernbaner og gruber eller give kommunerne raadighed over gas- og vandverk. Fra Mallocks læber vil han lade dem høre, at alt dette ikke har det ringeste tilfælles med virkelig socialisme, at disse institutioner tvertom repræsenterer energisk individualisme og er frugter af den velsignede kapitalistiske ordning.

Hr. Mallock forkyndte, at han vilde vise, at vi i et og alt tager feil, at vor stilling er grundet paa de mest fuldstændige misforstaaelser. Lad os skilles som venner og lad mig derfor trøste hr. Mallock med en stor digters linje:

„Det er ikke efter, hvad en mand udretter, som efter hvad han *forsøger*, han maa dømmes.“

Fornemmelser under drukning.

(„*Revue Scientifique*“).

En amerikaner fortæller, hvorledes han i tyveaarsalderen holdt paa at omkomme ved uheld under badning i Ohiofloden. Armene faldt slapt ned langs kroppen, og han blev liggende udstrakt paa bunden af vandet. Han befandt sig i en tilstand af halvbevidsthed og saa for sig alle sine slegtninge og venner, der stimlede til omkring ham med taarer i øinene. Alle hændelser i hans liv passerede langsomt forbi hans blik, hans gode som slette handlinger, ja endog ganske ligegyldige ting; han mindedes med paafaldende nøiagtighed de allerubetydeligste træk fra sine tidligste barneaar. „Jeg merkede godt — fortæller han — at jeg holdt paa at drukne, og jeg husker, at jeg tænkte ved mig selv: det er igrunden ikke saa slemt at drukne! Men jeg funderede paa, om man vilde finde mit lig igjen, og jeg gysede ved den tanke, at det muligens ikke blev gjenfundet; jeg søgte ogsaa at gjætte mig til, om min kamerat havde opdaget ulykken, og om han vilde dykke efter mig. Saa forestillede jeg mig min begravelse, jeg hørte smaasten dunke mod laaget paa min kiste nede i graven, ja jeg syntes at høre mødrene fortælle sine børn om mit endeligt som et advarende exempel. Det klang i mine øren, som klokkeklemt et stykke borte.“ Endelig kom der sterke synsfornemmelser; straalende billeder i alle regnbuens farver fortryllede ham; han følte hverken frygt eller smerte. Alt blev stille omkring ham, alle lydfornemmelser svandt hen. Han syntes at nyde et ganske eiendommeligt velvære; det var hverken for varmt eller for kjøligt. Tilslut kjendte han sig løftet op fra jorden og baaret hen gjennem rummet, høiere og høiere — han saa verden ligge udspændt dybt nedenunder.

Saa husker han intet, indtil han finder sig selv liggende paa græsset og kameraten bøiet over sig.

Babylon hinsides og Babylon dennesides havet.

(W. T. Stead i „New Review“).

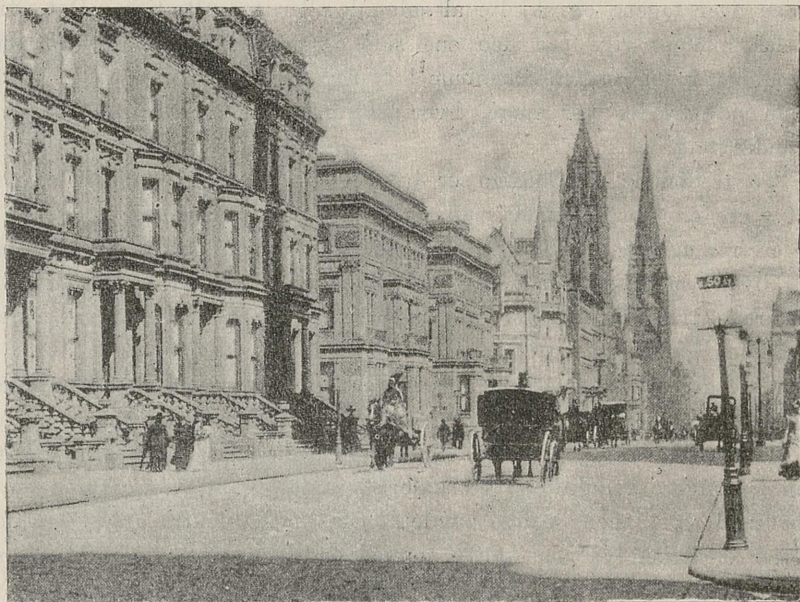
For en 30 aar siden havde en ung kaffer besøgt London. Da han kom tilbage til Syd-Afrika og skulde skildre sine indtryk af den store by, sagde han, at London, engelskmændenes største stad, var større end alle de andre landes store stæder tilsammen. „Deres byer er som smaabarn mod London. Paris er stor, og det er Berlin ogsaa, men London er moderen og kunde holde hver af dem i en arm.“ Hvad kafferen sagde om Berlin og Paris, kan jeg sige idag om New-York og Chicago. Det er store byer, men smaabarn mod London, der kunde holde hver af dem i en arm. Chicagos befolkning er 1,400,000, New-Yorks 1,800,000, medens Londons efter folketællingen i 1891 var 4,200,000. Ganske vist kan Chicago svare, at London har havt tusen aar at voxe sig stor i, medens den selv bare er en nykomling fra igaar. I aaret 1812, da Pottawatomie-indianerne massakrerede den hvide besætning paa fort Dearborn, tre aar før slaget ved Waterloo, havde London en befolkning paa en million indbyggere. For otti aar siden begyndte Chicago med ingenting. I den tid, som siden er gaaet hen, er Londons folkemængde øget med tre millioner, medens Chicagos samlede befolkning nu knapt udgjør halvparten af dette tal. Hvad selve byens bebyggelse angaar, saa har London slaaet Chicago to gange. Og den kjendsgjerning kan ikke rokkes, at paa de 688 mil (engelske), som indesluttes inden den engelske hovedstads politigrænser, bor der i 1894 3 mill. mennesker, der er en lige ny befolkning som den, der færdes paa Michigansjøens bredder. Det bør man lægge merke til. Der er ingenting man oftere hører i Chicago end dette, at for 70 aar siden laa der ikke andet end et par bjelkehytter paa byens grund, hvor der i vore dage breder sig en befolkning, der hurtig nærmer sig to millioner, og for hvem det var nødvendigt at bygge huse, gader, jernbaner og alle det civiliserede livs fornødenheder. Det er sandt, men ogsaa London maatte paa samme tid bygge huse, gader, jernbaner etc. for dobbelt saa mange mennesker, som der bor i Chicago. Følgelig behøver London ikke at være bange for en sammenligning med Chicago.

Londons uhyre vext er endog paa en vis maade merkeligere end Chicagos, da Chicago ikke havde at begynde med en dødvegt i form af en degraderet forkommen klasse mennesker, som den, der fra umindelige tider har fyldt Londons underjordiske huler. De, der har bygget det nye Babylon ved Themsen, havde ikke den uhyre fordel, som ligger i, at man bygger paa ny grund, der kan benyttes, som en har lyst til. Og resultatet er blevet, at vor by mere er en organisme end en afsluttet bygning.

Chicago er anlagt i regulære parallelogrammer, det er en by, som er udmaalt og ordnet af bygningsinspektøren og arkitekten, der med, praktisk talt, ubegrænset rum til sin raadighed, har indelt byen med tommestok i lange avenuer, der gaar nord og syd, og som skjærer i rette vinkler de lige snorrette gader, der gaar øst og vest. Og i de kvarterer, der dannes inde mellem disse hverandre krydsende gader, lever borgerne i huse, der er anlagte med en geometrisk ensformighed nærmende sig bikubens. I London er der intet af dette. Fra den oprindelige by er der skudt grene frem i alle retninger, og det vilde være lige unyttigt at forsøge paa at reducere London til en matematisk nøiagtig form, som det vilde være at rette grenene paa en gammel knudret eg. I nord og syd, øst og vest har byen spredt sit skyggenet, dækkende hele lande med sit mørke, og manglende indtil for ganske nylig et fælles centrum, saavel som enhver bevidsthed om at udgjøre et samfund. Heri har Chicago fordele fremfor London. I langt større grad end nogen by, undtagen Paris, har Chicago en borgerlig samfundsbevidsthed. London'erne bor i London, men chicagoanerne baade bor i og *tror* paa Chicago. Byen er simpelthen blevet et slags Gud for Chicago. I dette minder chicagoanerne om de gamle romere, hvis kjærlighed til byen med de syv høie endog var større end chicagoanernes til den by, som de har reist paa det flade myrlænde ved bredden af Michigan-sjøen.

Chicago strækker sig over et fladerum nær 200 engelske kvadratmil. Den strækning, som Londons politi patruljerer over, er 688 engelske kvadratmil. Men medens de, der har bygget det nye London, har brolagt sin by og gjort den beboelig, befinder den største del af Chicago sig fremdeles i halvt flydende forfatning. Et af de mest interessante billeder af vore dages Chicago giver en rapport fra byens postmester. Han sammenligner vanskelighederne ved brevbefordringen i Chicago med de lignende forhold i de østlige byer og oplyser, at af 2400 engl. mil, hvorover hans bærere skal bringe breve, er 800 mil uden brolægning. En ubrolagt gade vil sige, at om vinteren staar husene paa randen af en bundløs myr, medens de om sommeren, er omhvirvlede af støvstorme, der maa kunne lette akklimatiseringen af borgerne fra Saharas ørken. Saa siges der ihvertfald; da jeg ikke var i Chicago i sommertiden, kan jeg kun tale om støvet paa anden haand. Og som med brolægning, saa med kloakledning. Mayor'en nævnte tilfældigvis en dag, at der indenfor byens grund var 10 kvadratmile med hundrede tusen mennesker, der ikke havde nogen hovedkloak. Og der er al sandsynlighed for, at de ogsaa i fremtiden vil maatte undvære en saadan, indtil en kolera- eller tyfusepidemi tvinger byens borgere til at tænke paa nødvendigheden af en ordnet sundhedspleie. Næsten den eneste hindring for et ubrudt naturligt gadeanlæg, er *Chicagos River*, en svært trang, men

overordentlig nyttig indskjæring fra sjøen, som har foranlediget opførelsen af ikke færre end 54 broer og tunneler. Denne flod har det lykkedes chicagoerne at fylde med urenlighed med omtrent samme grundighed som londonerne Themsen. Michigan-sjøen, hvori byens urenslighed tømmes ud, er ogsaa kilden for vandforsyningen; vandet pumpes ind en fire engelske mil fra land. Imidlertid er en stor kanal nu under opførelse, der skal føre byens affald over land, indtil den naar Mississippi, hvorfra det tømmes ud i den Mexikanske Golf. Til trods for alle disse feil og mangler er Chicagos sundhedstilstand ualmindelig god. Dødeligheden er lav, naar man

Gadeparti fra beboelsesstrøg i Chicago.

husker paa, at det er en af de største byer paa det amerikanske fastland, og er ofte saa lav som, ja endog lavere end Londons. De mange aabne pladse og brede gader giver adgang for den friske luft fra prærierne paa den ene side og sjøen paa den anden, og den kjendsgjerning, at byen er blevet befolket af de sundeste, sterkeste og vovsommeste individer af enhver race, vil give den en misundelsesværdig førsteplads blandt amerikanske byer og danne en modvegt mod de ulemper, der følger af dens ugunstige, moradsige beliggenhed.

Den sidste dag, jeg var i Chicago, var jeg oppe i taarnet paa *The Auditorium*, — en af de hæsligste bygninger, jeg nogensinde har seet i

den gamle eller nye verden. Der er i denne nye verden en vis tilbøielighed til at efterligne aztekerne med hensyn paa det uhyre, storslagent uformelige ved deres bygninger. Det var en tung trykkende dag, skjønt luften var frisk og klar. Solskin over sjøen, hvad der endnu mer fremhævede den graasorte røgtaage, der laa over byen. I Chicago bruger man noget kul, der gjør endda mere røg end det, som spyr sod ud af Londons utallige skorstene. Paa den ene side — saa langt ud øiet kunde se — en vidtstrakt flade af skinnende blaat vand uden et fnug af røg over, og paa den anden side indover mod byen et rote af fabrikskorstene og huse, spyende ud røg, som vinden ikke lod til at ville drive væk, men som hobede sig sammen over tagene og skjulte alt uden de allernærmeste ting. Det syntes, som laa himlens rige paa den ene side og paa den anden Tofets mørke. London har ingen saadan tronhimmel af røg over sig; men saa er Chicago paa sin side fri for vor taage, hvori vi sandsynligvis har noget forud for alle andre folk.

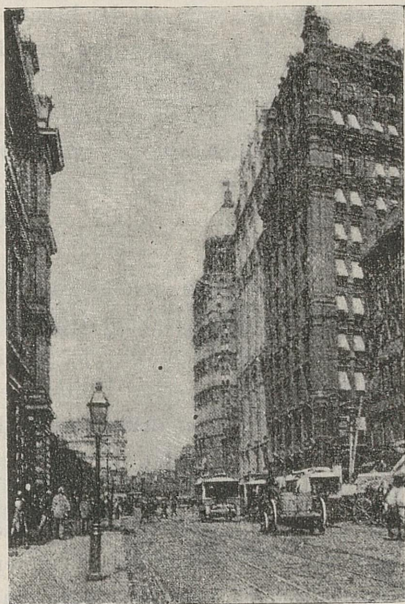
To trediedele af Chicago er bygget af træ. Det er i sig selv nok til at gjøre en stor forskjel mellem den og hvilkensomhelst engelsk by. Der er rummelige boulevarder med villaer bygget af solid sten, men lige i byens midtpunkt kan der ved siden af atten- og tyve-etages huse findes rene træskur som for ved modsætningen at fremhæve forskjellen mellem den gamle og nye by.

Chicagos gader er brede, daarlig brolagte eller slet ikke brolagte og forfærdelig skidne. Og efter al sandsynlighed vil de blive endnu skidnere iaar, da sparesystemet, som en følge af pengemangel i bykassen, har ledet til en yderligere reduktion i gadefeiernes antal. Gaderne oplyses for det meste med gas, men mange steder ogsaa med elektrisk lys. Chicago benytter elektrisk lys med større flothed end nogen anden by, jeg endnu har besøgt. New-Yorks elektriske belysning er som et toskillings lys sammenlignet med Chicagos.

Gaderne er bredere end Londons, men saa er de i en for en englænder næsten utrolig grad opfyldt af jernbaner. London har løst problemet at skaffe hurtiggaaende kommunikationsmidler ved underjords- og overjords-baner. I Chicago gaar skinneveiene langs efter og over gaderne uden ringeste hensyn til publikum. Overalt hører en det evige ding-dang af lokomotivklokkerne, der synes at ringe en aldrig endende begravelsesmusik for de ofre, der i massevis ødelægges ved veiovergangene og paa de aabne skinneveie. Forrige aar blev i Chicago 430 personer dræbt ved jernbaneulykker; hvor mange der saaredes, kunde jeg ikke faa greie paa. Men intet var pinligere end at se de mange halte og vanføre, som en mødte hinkende afsted paa sine krykker i gaderne (!). En skulde tro, Chicago netop

havde gjennemgaaet en krig (!). — I en amerikansk by er en gade-jernvei mere værd end en guldgrube, og den maade, hvorpaa dette værdifulde kommunale privilegium bortsjakres i flæng af folkets tillidsmænd, er en af Amerikas største skandaler. Skinneveien anlægges paa den slettest mulige maade; og intet er almindeligere end at se en tungt lastet vogn væltet paa gaden, idet et eller flere hjul er gaaet istykker ved at hales over skinnerne. Vognene er ofte skrækkelig overfyldte. Taxten er ens overalt, 18 øre for hvilkensomhelst afstand, lang eller kort.

Mange af Chicagos private paladser er rene vidundere af pragt. Mr. Potter Palmers slot paa boulevarden langs sjøen er en storartet reproduktion af meget af det bedste, som den gamle verden kan byde paa af arkitektur og kunst. Det er et palads, som er værdigt til at være residens for den amerikanske republiks ukronede dronning. Af aviserne har „*Herald*" de nyeste, elegantest og flottest udstyrede redaktions- og expeditionslokaler. Hotellerne er glimrende oplyste med elektrisk lys; men jeg var bare fire maaneder i Amerika, og det tager mer end fire maaneder at vænne sig til den amerikanske hotel-opvarters selvraadige tyranni.

Fra forretningsstroget — Chicago.

Jeg liker de himmelstræbende huse *(the skyscrapers)*. De er overordentlig bekvemme, og naar de ikke staar for nær hverandre og bygges med en smule hensyn til arkitekturens fordringer, er de langtfra den styggedom, som man har vænnet sig til at anse dem for. Enkelte af dem er dog ikke andet end uhyre pak-kasser med store huller i, og virker tyngende og skræmmende ved sin styghed. Andre og især *kvinde-templet (the womans temple)* og Columbia-bygningen er virkelige berigelser til den maleriske skjønhed i en by, der ikke er overdaadig udstyret med skjønhed af naturen. Synet af disse uhyre kjæmpemæssige bygninger reisende sig, sorte og vældige som et lodret opstigende bjerg, men oplyst trin for trin af en række straalende vinduer, er overordentlig betagende. Det er uhyre bekvemt at have alle de folk, en staar i forretningsforbindelse med, under ét tag, selv

om det tag er tyve eller treogtyve etager over jorden. Disse umaadelige bygninger er desuden saa lette. Det er fuglebur af staal, finérede med terracotta. Først gjøres selve bygningsskelettet færdigt, idet der arbeides samtidig paa øverste og underste etage. Alle huse er vel forsynede med elevatorer og heiseindretninger, og i de nyere bygninger er hvert rum opvarmet ved radiatorer reguleret ved elektricitet.

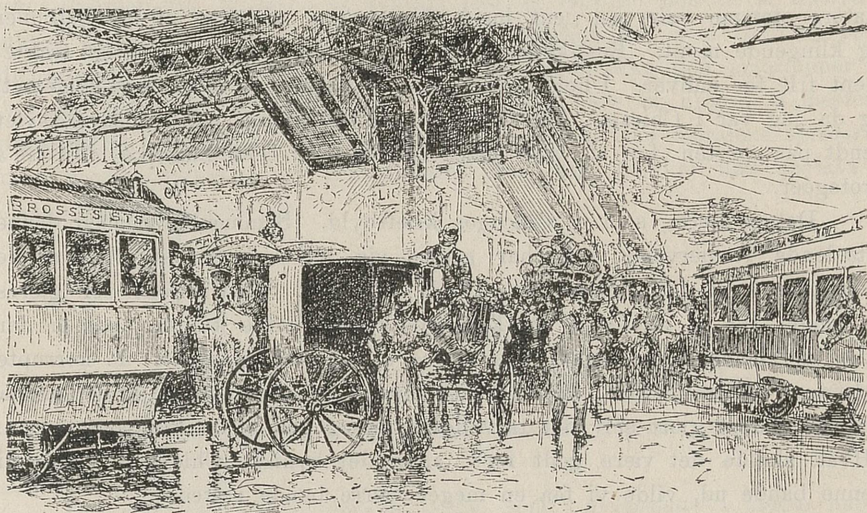
Chicagos brandvæsen er sandsynligvis det bedste i verden. Den store brand lærte borgerne i hvert fald den ting, at denne afdeling af byens administration maatte rives ud af *spoils*-systemets klør. Organisationen i denne administrationsgren er næsten fuldkommen; brandkonstablernes disciplin og samfundsaand er hævet over enhver ros, og det menneskelige heltemods annaler har faa skjønnere eller forfærdeligere historier end de, der beretter om, hvordan Chicagos ildbetvingere ofrer sit liv. Der kommer fire brandkonstabler paa hvert 10,000 indbyggere, hvad der er dobbelt saa meget som London har. Hver borger i London betaler 45 øre pr. hoved til brandvæsenet, og hans andel i det aarlige tab ved ildsvaade er kr. 4.50; men i Chicago falder der ikke mindre end kr. 3.60 paa hver indvaaner i brandskat, og det aarlige tab beregnet for hvert enkelt individ er over kr. 12.60. (Byen er altsaa til to trediedele træby).

En anden beundringsværdig institution, som vi med heldigt resultat kunde efterligne, er politiets patruljevogn. Næsten ved hvert kvartalshjørne findes der til benyttelse for den patruljerende konstabel en telefon, hvorigjennem han kan sende bud til nærmeste station efter hjælp. Enten det nu er et begyndende opløb, der skal kvæles i fødselen, en drukken mand, der skal føres paa stationen eller ofrene for en ulykke, som skal bringes paa hospitalet, saa behøver han ikke at forlade sin faste holdeplads. I vognen holder en tre eller fire politimænd, og en liden styrke findes altid rede, der kan sendes afsted i galop paa det mindste varsel. Før mængden har faaet tid til at skjønne, hvad der er paafærde, er patrulje-vognen paa stedet, opløbets ledere under arrest, og vognen med fangerne ruller tilbage til politistationen, medens den patruljerende kan fortsætte sin vanlige runde.

Chicagos samlede politistyrke udgjør 2,726 mand, Londons 13,314. Enhver politimand i Chicago bærer en ordentlig kølle og ladet revolver, som de ikke betænker sig paa at fyre af ved første bedste leilighed. Politistyrken er i det hele en kjæk, kraftig samling mænd — for det meste irlændere; de har et haardt arbeide, som de udfører med megen dygtighed, skjønt de er omringede af vanskeligheder, som er næsten uforstaaelig for en londonsk politikonstabel. De har en uhyre magt, og de bruger den som politiet pleier, til at presse penge ud af dem, der paa nogen maade kommer i deres klør. Hele banden er forgiftet af politikens pest, og dens moral

er helt magtstjaalet af den kjendsgjerning, at det er umuligt at vinde retfærdighed mod den, der paa nogen maade har politisk indflydelse. Retfærdighed i vor betydning af ordet drømmes der ikke engang om i en Chicago-politiret — og de høiere retter er ikke bedre, kanske heller værre.

Chicagos politivedtægter er udmerkede. Det eneste kjedelige er, at de ikke overholdes. Loven forbyder udtrykkelig saloon'erne at holde oppe efter klokken tolv om aftenen. Men en *saloon-keeper* (vertshusholder), der staar paa god fod med politiet, lukker ikke sin dør hele natten. Lovene er strenge mod opiums-kneiper. Men den nakkepisk-bærende kineser driver sin forretning lunt og godt under poliets beskyttelse, hvorfor der selvfølgelig maa betales en ordentlig extraskilling. Den største skandale

Et befærdet strøg — Chicago.

er dog spillehelvederne. Spillehusene vidaabne nat og dag, skjønt staten Illinois' love og byen Chicagos politivedtægter udtrykkelig forbyder spil. Der skal findes fra 1500 til 2000 spillere, almindelige professionister, som lever godt af det, de tjener i spillehulerne. Paa et af disse steder, som jeg besøgte, var fire faro-, fire roulette-, fem poker- og to hazard-spilleborde stadig optagne. Lønningerne for alle dèr ansatte folk skulde gaa op til 648,000 kroner om aaret.

Intet overrasker den fremmede mere end at blive vidne til den absolute ligegyldighed, hvormed Chicago-politikeren betragter sin kommunes kristne følelser. Tager man blot hensyn til politiken — byens politik selvfølgelig, saa skulde man næsten tro, der ikke gaves kirker i Chicago, og

at Mr. Moody ikke var til. Kirkerne og Mr. Moody kan nok kanske have frelst mange fortræffelige sjæle, men det er ikke lykkedes dem at hindre byens høie raad fra at gaa *in corpore* til helvede. Saloon-verterne og spillerne styrer byen. Af de 68 *aldermen*, der sidder i kommunestyrelsen, kan selv den velvilligste opfatning ikke regne mere end atten for hæderlige mænd. En hel del af dem er saloon-verter, nogle er enten selv spillehusholdere eller saa staar de i forbindelse med dem. De femti staar, efter hvad alle ved, ventende paa torvet, rede til at sælge sine stemmer og afhænde byens eiendom til høistbydende. Dette er noget, som alle kjender til. Og alligevel blev chefen for alle disse kjeltringer og lederen for hele ringen af korrupte *aldermen* gjenvalgt med to trediedels flertal fra sin kreds forrige maaned, skjønt tolv af de andre kastedes. Ingen samfundsreformators stemme veier en cent imod *aldermen'enes* uddeling af jule-kalkuner og klingende mynt. Bestikkelse ved valg er almindelig, et rigeligt traktement frit for enhver. I hele byens styrelse praktiseres belønnings-systemet, og da jeg var i Chicago, blev hver eneste vaagekone paa sindssygeasylet sendt paa porten for at give plads for de nye republikanske *aldermen's* protegéer.

Det er dette, som er Chicagos kræftbyld. Sammenlignet med denne altædende fordærvelse, som har gravet sig ind i byens styrelse, er de berygtede huse forholdsvis respektable anstalter. Men skjønt der gjøres en smule for at redde de stakkars ulykkelige faldne kvinder, saa er der ikke en eneste, som tænker paa at faa en mission igang for de korrupte *aldermen* i byens raadhus. Hvad der er endnu besynderligere er, at der endda ikke er blevet gjort selv det tarveligste forsøg paa at faa kjeltringerne ud. „Hvad skulde det være godt for?“ siger det kyniske Chicago. „Faar vi denne bande ud, vilde vi faa en meget værre bande i stedet.“

Chicago er for øieblikket saa heldig at have en dygtig, hæderlig ung *mayor*, der heltemodig kjæmper for reformer paa alle disse omraader. Men da han er demokrat, staar republikanerne i opposition til ham, og som protestant er han en rædsel for katolikerne. Thi baade religiøst bigotteri og partihad er langt mægtigere i Chicago end i London. Chicago er ikke i fremragende grad nogen religiøs by, og de religiøse elementer synes for den største del at være katolske. Der er dobbelt saa mange tilhørere i katolske kirker som i protestantiske. Næsten alle embeder indehaves af katoliker. Det er dog ikke saa meget, fordi de er katoliker, som fordi de er irlændere. Irlænderne, der ikke faar lov til at styre sit eget land, har til gjengjæld sat sig fast i alle store amerikanske byer. Og skjønt de overalt er i mindretal, har de i følgende byer i mange aar indehavt alle vigtigere kommunale poster: New-York, Boston, Troy, Kansas City, Brooklyn,

St. Paul, Chicago, Pittsburg, Omaha, Jersey City, Buffalo, New Orleans, Hoboken, Albany, St. Louis, St. Francisco.

I Chicago er irlænderne herrer overalt. Mayor'en er rigtignok født i Buffalo, men er af irsk afstamning. Politi-chefen og lederen for det detektive politi o. s. v. er irlændere. Halvparten af *aldermen'ene* og to trediedele af politistyrken er irsk. De styrer byen og er i egne og andre folks øine langt mægtigere, end almindelige dødelige har anelse om. Saa overbeviste er nogle af dem om sin races overlegenhed, at jeg havde megen vanskelighed med at faa en irsk tjenestepige til at tro, at paven ikke var irlænder. Hendes ærgrelse ved at høre, at han bare var en *dago* — chicago-udtryk for italiener — var ligesaa tankevækkende som morsom.

Saaledes kunde jeg holde paa at sammenligne, men dette faar være nok. Babylon ved Themsen er syndigt nok og feilfuldt nok til at forbyde enhver farisæisk jubileren over de mange daarligheder, som Babylon ved Michigan-sjøen maatte bære paa. Men der gives ikke den amerikaner i Chicago, som ikke vil indrømme, at det vilde være et uhyre, ja næsten uforstaaeligt fremskridt, om man blot kunde bringe den moralske *standard* for Chicago bystyrelse op i høide med den, som hersker høit og lavt i Londons kommunestyrelse.

Det foreslaaede Nilreservoir og Philæ.

(Efter professor *Mahaffy* og *Frank Dillon* i „*XIXth Century*“).

Det var nok blot en side af sagen, som „*Kringsjaa*“ i sidste hefte under overskriften „Ruiner eller levende mennesker“ gjengav. Der tages nu i „*XIXth Century*“ kraftig tilorde fra den anden side.

Det indrømmes, at var den foreslaaende dæmning af Nilen en virkelig livs- eller velfærdssag for Ægypten og var intet andet byggested muligt, saa fik man finde sig i, at ruinerne bliver ødelagt, eller hvad arkæologerne nok mener er omtrent det samme, løftet tilveirs. Men det benegtes, at der existerer nogen saadan absolut nødvendighed for at opdæmme Nilen ved Philæ. Man mener, at et projekt, der vilde falde endog *meget* dyrere end dæmningen ved Philæ, maatte foretrækkes alene af hensyn til ruinerne. *Sir Benj. Baker* anslaar Ægyptens økonomiske vinding ved foretagendet til 180 millioner kroner om aaret. I saa fald, synes man, at Ægypten maatte være villig til at opgive det halve af denne øgede fortjeneste for et eneste aar for at redde sine vakreste oldtidsminder. Og for meget mindre end dette halve aars extrafortjeneste kunde alle forønskede resultater opnaaes ved at følge en hvilkensomhelst anden plan. Den væsentlig paa grund af de større om-

kostninger af Baker forkastede idé om at skabe en indsø af en fordybning i ørkenen burde saaledes ubetinget, trods det større pengeudlæg foretrækkes. Man maa dog virkelig erkjende, at enestaaende oldtidsminder af Philæ-templernes art er værd en del millioner for et land. Det vilde være barbarisme at ødelægge disse, naar det paa rimelig vis kan undgaaes. Forfatterne mener, at selv økonomisk (ved turisttrafikens aftagen), vil ruinernes ødelæggelse paaføre Ægypten saa stort et tab, at det alene vil opveie prisforskjellen mellem den foreslaaede dæmning ved Philæ og andre teknisk mulige planer.

En anden plan, som *Baker* ikke har udtalt sig om og som synes at byde mange fordele, er at bygge en række mindre reservoirer, hvorved al ødelæggelse undgaaes.

I virkeligheden, mener dog disse forfattere, dreier prisforskjellen sig om saa smaa tal, at de ganske bør sættes ud af betragtning, hvor det gjælder saa umaadelige kulturinteresser som templerne paa Philæ. Saaledes kan dæmningen ved Kalabsheh, som *Baker* forkaster af *finansielle* grunde, udføres ifølge ingeniørernes egne overslag for $3^1/_2$ million kroner mere end dammene ved Philæ. Men hvad er vel et udlæg af $3^1/_2$ million kroner en gang for alle, hvor det gjælder kostbare og absolut uerstattelige værdier?

Dertil kommer, at det er ikke alene templerne paa Philæ, der vil blive ødelagte, men mange andre af Ægyptens vakreste og mest lærerige oldtidsminder; thi hele det nedre Nubien vil blive sat under vand 50—100 mile opover fra Philæ. Og ikke templer og oldtidsminder alene vil blive ødelagt paa hele denne strækning, men ogsaa alt andet, alle marker og landsbyer. Hele det nedre Nubiens befolkning vil blive husvild og forarmet. Den maa selvfølgelig gives skadeserstatning, og mon ikke *den* vil andrage til større summer, end der kræves for at bygge et reservoir andensteds? Denne nødvendige skadeserstatning til alle, hvem dæmningerne berøver marker og hjem, er nemlig ikke medregnet i ingeniørernes overslag. Er der i det hele mening i at ødelægge én provins for at befrugte en anden? Kan ikke ingeniørerne finde paa en mere rimelig plan. Hvorfor ikke udføre den plan om at skabe en indsø i ørkenen, som *Baker* selv følte sig tiltalt af, som han endnu erklærer for at være en „brillant idé“, og som han ingenlunde beviser os at være umulig eller saa særdeles vanskelig engang, som væsentlig synes at være blevet forkastet, fordi den vil blive et par millioner dyrere end Philædæmningen. Men saa vil den ikke gjøre Ægypten fattigere paa oldtidsminder, ingen landsbyer og marker ødelægge, ingen vandalisme udvise. Den vil blot øge landets velstand og kultur, uden samtidig at forringe dem. Veier da alt det, selv for en ingeniør, intet?

Forfatteren kommer til den slutning, at ogsaa ingeniørerne her handler af *sentimentale* grunde. Det er deres lyst til at bygge „verdens største og bedste dæmning“, til at udføre og se udført et vakkert teknisk storverk, der leder dem til at foretrække den tempelødelæggende plan. Kun det og aldeles ingen nødvendighed eller dybere grund. Og overfor denne paa rette tid og sted fuldt berettigede ingeniør-sentimentalitet maa vel ogsaa følelsen for oldtidsminderne og deres bevarelse kunne faa lov at gjøre sine krav gjældende.

Paa muligheden af at løfte tempelruinerne uden at skade dem, tror ingen af forfatterne. Stenene kan nok *Baker* løfte, siger de, men ikke den kalkpuds, hvorpaa de glimrende, velbevarede og uerstattelige tegninger og malerier befinder

sig. Denne vil utvilsomt sprække og falde af, og dermed vil væggemalerierne og deres indhold for evigt være forsvundne. Desuden er templerne bygget med særligt hensyn til selve øens konturer og linjer. Løftet fra disse vil de ikke længer være, hvad de er, ikke bære det samme vidnesbyrd om ptolemæernes kunst. Og hvordan vil de stakkels ruiner se ud paa sine høie, fæle underbygninger, naar vandstanden i reservoiret er lav? Hvordan vil Baker løfte alt det halvt forvitrede materiale, der nu ligger spredt om paa øen og udgjør en vigtig del af ruinerne? Vil han ogsaa kunne løfte de klipper, hvorpaa talløse hieroglyfiske indskrifter, delvis endnu ulæste, er indhuggede? Vil han kunne løfte de gamle træer, der giver øen dens fortryllende præg og forlener den historiske periode, hvortil ruinerne hensætter den besøgende, med livagtighed og natur?

Til slutning faar *Baker* høre, at naar han har protesteret mod at blive kaldt en vandal, saa er hans protest vel beføiet. Det *er* en fornærmelse mod vandalerne at regne ham blandt dem.

Efter disse artikler at dømme synes virkelig de ægyptiske ingeniørers og styreres fremgangsmaade lidt besynderlig. Derom er vel omtrent alle mennesker den hele civiliserede verden over enige, at den der vil røre ved saa enestaaende oldtidsminder, som der her er tale om, maa betænke sig to gange, før han lægger haand paa dem, at kan det paa nogen rimelig vis undgaaes at ødelægge eller bringe dem i fare for ødelæggelse eller beskadigelse, saa *maa* det gjøres, selv med opofrelse af betydelige udlæg. At skaffe Ægyptens skatkammer 10—12 millioner kroners extraindtægt, at berige landet med halvandet hundre millioner om aaret og saa alene *for at undgaa et udlæg* en gang for alle *af nogle faa millioner* at ødelægge en af Ægyptens virkelige kronjuveler, en af dets uerstattelige kostbarheder, det vilde jo tilfulde fortjene den haardeste fordømmelsesdom, der lader sig udtale derover. Nogle millioner kroner kan et land altid faa fat paa; men et Philæ med dets templer kan ikke opdrives for hundreder af millioner. Det gaar umulig an at handle, som var de materielle de eneste værdier i livet. Da maa man finde sig i at blive kaldt en „barbar“.

Det befrygtede indiske oprør —
og indisk humanitet.

(Efter „*Fortnightly Review*“).

Det var i den nordlige del af provinsen *Behar*, at oprør befrygtedes og at de mystiske (endnu uopklarede) „segl“ fandtes paa træerne. Det nordlige Behar er Indiens tættest befolkede distrikt, næsten lige saa tæt befolket som enkelte dele af Kina, og den af jordbrug levende befolkning er fuldstændig i pengeudlaaneres hænder. De smaa jordbrugere, der udgjør omtrent det hele folk, har pantsat alt, de eier. Det er saaledes ogsaa

her det *sociale spørgsmaal*, der trænger sig frem, — social-økonomien som skaber politiken.

Jordbrug og kvægdrift er i daarlig tilstand og befolkningen opbragt mod den engelske styrelse, fordi den ikke beskytter dem mod pantelaanerne og gjør noget for at udvikle og forbedre deres land. Dertil kommer, at regjeringen har sat en opmaaling af landet og dets eiendomme igang. Dette har vakt den yderste forbitrelse. Grunden er, at de smaa jordbrugere, der *leier* jorden, dyrker mere, end deres kontrakter giver dem. Det er en gammel, hevdvunden skik. Den uvidende befolkning forstaar ikke love og opmaalinger og tror sig at være i sin gode ret. I almindelighed gjøres ingen indsigelser mod denne fremgangsmaade; men falder en jordbruger i unaade hos den agent, der forpagter hele landsbydistriktet, saa lader denne landet opmaale og den stakkels udarmede jordbruger fratage et stykke land, som han og hans fædre har betragtet som deres. Det er lov og ret; men det svider lige haardt for det elendige folk, som blot véd, at de altid har faaet dyrke denne i fred, de og deres fædre. Lov og landmaaling forstaar de ikke. At miste en del af deres fattige jordstykke og en del af deres allerede utilstrækkelige indtægt, det forstaar og føler de derimod. Og nu vil regjeringen *opmaale det hele land*. Man ser let, hvorledes folket maa betragte dette. Opmaaling er i deres tanker uadskilleligt forbundet med udsugelser, ruin og tab af jord. Det er en trusel rettet mod dem alle, et varsel om, at nu skal deres altfor smaa jordlapper yderligere beklippes.

Tildels deraf den ophidsede og oprørske stemning.

Dertil kommer saa andre nævnte anker, trykket og fattigdommen og og kvægets elendige tilstand og dets slagtning. Hvorledes hinduerne betragter kvægslagtningen, som englænderne ikke vil forbyde, og koen selv, sees af følgende tale af en udsending til Behar fra den indiske „Kobeskyttelsesforening“.

„Brødre! Jeg er kommen lang vei for at bønfalde jer om at være snille og gode mod vor moder-ko, — koen, som har hjulpet os alle at fostre vore børn og at dyrke og frugtbargjøre vore marker, koen, som giver os det bedste af alle de fødemidler, jorden eier, melk. — Ingen er kommen i tidligere tid for at rette denne tale til jer. Hvorfor? Fordi koen ikke trængte beskyttelse før. Baade hinduer og muhamedanere behandlede hende med ærefrygt. Ingen mishandlede hende, ingen gjorde hende ondt, og ingen var grusom nok til at tage livet af hende alene i den usle hensigt at spise hendes kjød. Men tiderne er forandrede; vi har nu en regjering, der ikke betragter den forbrydelse at dræbe koen med had og indignation. Og hvorfor skulde den? Vore styrere er selv de største

kjødspisere*) paa hele jordens kreds og kan selvfølgelig ikke forstaa vore følelser i sagen; ja, de opmuntrer endog til koens slagtning i det store, saa at, hvor der før blot var nogle faa slagtere, er der nu tusener paa tusener, hvis eneste maal i livet er det, at faa fat paa de flest mulige kjør for at dræbe dem. Se virkningerne om jer i landet! Markerne udarmes og er ikke længer saa frugtbare som før; vore børn er svage og sygelige, da de mangler den næring, de før fik; og lykken svigter os paa grund af den synd, vi begaar ved ikke at beskytte moderkoen. Og med mindre I nu gjør dette, vil I snart bittert angre det. Markerne vil helt ophøre at give grøde; jer børn vil blive mere og mere svage og sygelige, og vor hele nation vil uddø paa faa generationer."

Det er let nok at le ad de for os uvante tanker og følelser; men lader det sig negte, at der dog er det i dem, som i dette tilfælde stiller den finere og dybere kultur og større humanitet paa indernes side og gjør os til barbarerne? — Ordene indeholder nok ogsaa nogen sandhed i deres fremstilling af forholdene. Afsætningen paa kjød og de mange slagtere gjør, at de forgjældede smaa jordbrugere for at skaffe en del kontanter i yderste nød sælger deres eneste „moderko" til slagtning. Til at skaffe sig en anden har de ikke raad, hvorfor familien virkelig bliver uden melk og gaarden uden gjødning. „*Fortnightlys*" forfatter betoner derfor, at noget absolut maa gjøres for at rette paa dette forhold.

Nordenfor Behars grænser ligger den næsten uafhængige stat Nepal, hvor den indiske selvstændighedsfølelse lever sit mest energiske liv, og som beboes af en af Østens mest krigerske racer, *ghurkaerne.* Nepal vilde med fornøielse indlemme det nordlige Behar i sit territorium, medens Behars kuede befolkning i Nepal ser deres eneste eneste ven, støtte og haab. Fra Nepal er ogsaa de ofte omtalte „segl" komne. Man vil saaledes se, at stillingen er ganske alvorlig, saa alvorlig, at det bestemt tilraades uden ophør at indstille den forhadte opmaaling af landet, skjønt eftergivenhed, der synes tegn paa svaghed og frygt, ogsaa er en farlig ting for det herskende folk.

---

*) Man bør for at forestille sig en slig tales virkning huske, at for en hindu er „kjødspiser" et ord, der sender ham en kold gysen ned ad ryggen. En kjødspiser er foragteligere end en dranker. Han er indbegrebet af raahed.

George Sand.

George Sand.

En forfatterinde i „*Century*“ ledsager George Sands portræt med en del oplysninger om hendes personlighed og med enkelte uddrag af hendes private korrespondance, hvoraf de sidste tør have nogen interesse. De giver hendes tanker angaaende kunst og literatur.

Den, der kjender den store, franske forfatterindes liv, — hvad vel de fleste gjør, — vil finde lidet nyt i artikelens oplysninger om hendes private liv og personlighed. Man vil huske, hvad der her mindes om, at denne i mange retninger helt revolutionære og heftige forfatterinde, den store kunstner og paa mange omraader ivrige radikale, hvis bøger en tid satte den hele læsende verden i bevægelse, var en liden, ubetydelig udseende, sky og yderst beskeden kvinde, mørk af hudfarve som en kreolerinde og i tidligere aar tynd og „flad som et bord“, hed det. (Senere ganske fyldig og moderlig af udseende). I selskaber sad hun sky og taus uden at blande sig i konversationen; en af de sidste, hvem en fremmed vilde have bemerket, trods en fin, veludviklet pande, en masse af mørkt haar og et tankefuldt, melankolsk udtryk over ansigtets træk. Vid hverken besad eller forstod hun, saa lidt som spøg eller letfærdig tale, hvor det gjaldt alvorlige ting. Tvilsomme ord og hentydninger tillodes heller ikke i hendes nærhed. Derimod holdt hun af og lo lystelig ad de lette, uskyldige historier, der i Frankrig gaar under navn af „prestespøg“ (*plaisanteries de curé*). Sin fornøielse og glæde fandt hun væsentlig i senere aar i sit hjem- og familieliv. Kun hendes vane at røge cigaretter og den stadige tobakslugt i hendes studerværelse mindede i senere aar om det udfordrende anti-konventionelle levesæt, hvorved hun i en tidligere periode havde paadraget sig saa megen lidelse, forfølgelse og misforstaaelse.

De uddrag, artikelen giver af en del privatbreve, er af mere interesse og tildels helt aktuelle, idet de giver hendes ideer om kunst og dertil knyttede ting.

„Lad ikke,“ skriver hun saaledes til en yngre forfatterinde, „flygtige og overfladiske kritikere faa Dem til at tro, at man kan skrive uden selv at eie nogen mening eller overbevisning, at det er nok blot at kunne gjengive som et speil personer og ting om en. Det er ikke saa. Læseren bryder sig alene om den bog, i og bagom hvilken han føler en *personlighed*, en forfatterindividualitet. Det gjør mindre til sagen, om denne personlighed forekommer ham behagelig eller fiendtlig. At han føler personligheden er det væsentlige, at han forstaar, at han har med en person og ikke blot med et instrument eller en mekanisme at bestille. I forfatteren selv maa den retsfølelse og moral bo, der gjennemsyrer kunstverket . . . . Det er ikke nok at være et speil; man maa og være den haand, der holder speilet.

Ens egne ideer og egen dom maa *ikke* holdes udenfor bog og fortælling“ . . . . . Det er nødvendigt, at læseren føler, hvor forfatterens sympatier ligger, udtaler hun, hans dom over personer og ting maa klart føles og den maa være bestemt og afgjørende, uden naturligvis at blive udtalt paa nogen klodset og ukunstnerisk maade. Den maa fremgaa af alle kunstverkets linier. Det er forfatterens aand og mening, vilje og sympati vi til syvende og sidst vil se deri. Mangler denne dom, denne forfatterens personlige opfatning, saa er det fordi han er uklar over sig selv, fordi han endnu ingen helstøbt og klargjort personlighed er. „Personlighed, individualitet er, hvad vi mest savner i vor tids literatur.“

Hun har ogsaa meget at sige om, at en forfatter ikke alene maa stole paa sit geni, men udvikle og styrke dette, give det materiale og opsamlet kraft, drivkraf at arbeide med, ved at læse og læse meget. En romanforfatter maa uden ophold studere historie, videnskaber og filosofi. En livlig indbildningskraft og et mægtigt geni maa ogsaa have et betydeligt materiale at arbeide med. Nyere literatur viser intet mere slaaende end uvidenhed og manglende kultur hos forfatterne. Geni kan ikke erstatte denne mangel. Intet virkelig solid og varigt arbeide er muligt, uden at begge dele forbindes. Forfatteren maa sidde inde med en alsidig og grundig dannelse. Han maa naturligvis forstaa ikke at overlæsse sine bøger dermed. Det hele maa føles mere end sees og ved indbildningskraftens hjælp oparbeides til kunst. Men jo mere en sand digter ved om sommerfuglens natur og liv f. ex., desto vakrere vil hans sang om den blive.

Gjentagende vender hun tilbage til den ide, at en forfatter absolut, forinden hans arbeider kan kaldes modne og fuldendte, maa eie og i sin bog bringe os til at føle et bestemt livssyn. Han maa faa os til at se alt med sine øine. Og bogens værd vil jo altid delvis bero paa dette livssyns sandhed, dybde og bredde.

Om sin religiøse opfatning udtaler hun, at „det har taget mig 30 aar at gjenfinde gjennem tænkning og filosofi den faste tro, som jeg før fandt i dogmerne. Religionen har nu et fastere tag i mig og føles dybere end nogensinde før (hun havde engang været sværmerisk religiøs); men jeg har gjennemgaaet en pinende og forfærdelig tvilens periode.“

Den, der ikke allerede har læst den, bør i originalsproget eller i en *god* oversættelse læse *Consuelo*, der forekommer „Kringsjaas“ redaktør som i enkelte stykker noget af det *vakreste* jeg har læst, og af ledende kritikere ogsaa, for de første kapitlers ved kommende i hvert fald, sættes blandt det bedste, der i det hele er skrevet, — ved siden af Byrons og Shakespeares bedste arbeider.

Stor-Julie og Fredrik*).

(Af *Peter Egge* for „*Kringsjaa*“).

Paa den svartblanke skrænten oppe i Aasen sad to sjøgutter, og rundt om i rifter og rænder i bjærget og nedenfor ikring stuerne grode græsset lysegrønt og kort, mens en stor sol stegte og brandt; for det var slutten af maj og fuld sommer nu alt.

Stilt og lydt rundt ikring. Ikke engang smaagutten holdt spektakel nede i vejene endnu; for det var søndagsmorgen.

Den ene af sjømændene sad og saa udover byen med de røde teglstenstagene og elven ikring paa to af siderne og fjorden, skinnende hvid og skinnende blaa paa den tredje. Og bygderne langt indover med grønne marker og blaa fjælde og sol.

I fanget holdt han et trækspil, og det spilled han svagt paa ligesom i tanker og nynned en sørgelig vise til om den italienska flickan. De var slig, de sidste ordene:

Men engang jag vet, jag skal hende återse
deroppe hos himmalens gud.

Han slutted med nogen bastoner, som var triste og fredelige. Saa vendte han sig mod kameraten, som sad foroverbøjet paa en sten og stirred stur ned paa de tjærebrune hænderne sine.

„Ka for ein ska’ vi søng’ no?“

Kameraten svared ikke.

„Taa-aask! at du kan hæng’ paa haue for den kjærringa si skyld! No e’ a gift, og no e’ de’ for seint for dæ’. De’ e’ jenta nok i væra.“

Han vendte den arbejdsrunde ryggen sin til ham og drog ud paa trækspillet, idet han prøved om de tonerne, han vilde bruge, var i orden. Men bassen prøved han flere gange. Brat vendte han sig igen mod kameraten.

„No ha’ du it vorre anna end trist, sia vi kom te’ byen igaarmaarres. No synes æ, du kan slut me’ de’, Fredrik.“

Maalet blev mygere efterhvert, næsten trøstende. Fredrik svared ikke, saa ikke op engang, og Ola skuved den flade skærmhuen sin bag i nakken, stak svint den venstre tommelfingeren ind i løkken paa trækspillet

---

*) Oversættelsesretten til tysk for denne og samme forfatters øvrige trønderske folkelivsskildringer, der i en nær fremtid vil udkomme, har herr Ernst Brausewetter erhvervet sig.

og drog ud, saa det fik ind en hel slump luft. Saa sused han afsted med en rask mazurka og en glad sang dertil, som havde et omkvæd som saa:

Der er piger, hvorhen du i værden, gaar,
maggedille, maggedulle, maggedeja,
og om inte den ene, saa den andra du faar,
maggedille, maggedulle, maggedeja.

Han kasted med hodet og saa glad ud; men taktslaget klapped han med højre og venstre fodblad tilskiftes, mens hælene stod fast paa bjærget.

Begge gutterne var i ny, mørkeblaa klædning og lyseblaat halstørklæde og fladhue med blank skjærm paa.

Hele visen sang Ola. Mange vers, og imens sad Fredrik stur og stum og stirred paa hænderne sine.

For to aar siden havde han taget hyre. Og i de par dagene han vented paa, at skuden skulde blive seilklar, var han blevet kjendt med Julie. Tre gange havde han været sammen med hende; men den sidste gangen var, da han tog farvel, og hun loved at vente paa ham, til han kom igen. Skrevet til hende havde han gjort fra hver havn; men fra hende kom ingen breve, endda han bad om det saa vakkert, hvergang han skrev. Og saa skønte han, at det stod galt til, og vilde helst hjem; men han var hyret til maj og kunde ikke blive afmønstret, før tiden hans var ude. Han havde været hende tro, endda han havde truffet mange vakre jenter, dèr han fór, og jenterne likte ham saa godt. Det havde han mærket sjøl, og det havde Ola sagt til ham og. Især den jenten i Santos, som havde hængt sig ikring halsen paa ham og sagt paa engelsk: I like you very well, my litle boy. Men han bare skuved hende væk, endda han var lidte granne fuld, og derfor kunde have været undskyldt paa en vis, om han ikke havde gjort det og. Bestandig naar han gik iland, tænkte han paa Julie og paa det, han havde lovet hende. Men hun havde glemt ham. Da han kom til byen igaarmorges, saa var han straks gaat op i stuen, hvor hun bode, dengang han rejste, og konen, som nu havde hus der, sagde, at Julie for en maaned siden var blevet gift med en skrædder. Hun havde glemt ham, og *det* var der en skrædder, som var skyld i. Straks havde han gaat sin vej; for han vilde høre resten af Julie sjøl. Hun skulde staa ham til regnskab for sin svig; men da han banked paa døren til skrædderen, saa blev den aabnet paa gløtt, og en liden jente keg ud, og da han sagde, han vilde tale med Julie, svared hun, at Julie laa syg og klapped døren igen foran næsen paa ham. — End om han havde spændt døren ind! Saa kunde han have gaaet bort

til sængen hendes, dèr hun laa, og sagt, at sygdommen, den var hærrens straffedom for hendes trædskhed og svig ligeoverfor en sjømand, som hun havde svigtet, mens han seiled ikring paa det vide havet; thi sandt var det, som der stod i visen:

Betænk jer vel, o smukke piger,
før I en stakkels sjømand sviger.
Husk vel, at hærrens stærke finger,
som straf jer stjaalne lykke stinger.

Ingen kendte han her i Aasen; for han var vokset op nede i Stranden. Ellers vilde han nu have spurgt folk ud om Julie. Havde hun bare faat trækseddelen hans, da han rejste, saa havde hun været bunden nok. Hun maatte gærne have brugt hvert øre af pengene til sig og de fire barna sine; for han forstod nok, at det kunde ikke være saa fedt heller for en enke, som ikke havde andet at leve af end sømmen. — Var han bare blevet kendt med hende saa pas som et par uger, før han rejste, saa kunde de have faat tid til at gifte sig. Det havde været aller bedst for dem begge to. — — End om han kunde være en slig letlivet en som Ola! Han havde en kærest i hver havn, han, hvor han kom hen i værden, og var glad bestandig og en god kamerat, som ikke saa paa skillingen. Han kunde bare ikke sætte sig ind i, hvorledes en anden en havde det — —.

Ola slutted visen med en rask slæng paa melodien og rejste sig; men trækspillet hang paa venstre tommelfingeren efter løkken, og han lod det dingle nede ved knærne.

„Jøss, kor her e' vakkert, og saa godt musiken høres, akkerat som en va' paa sjøen i stilla."

Ola saa op paa himmelen, som var blaa og ren, undtagen nede ved fjældene paa den andre siden af fjorden; for dèr krølled sig nogen uldhvide skyer.

Næsen hans Ola var bøjet ind, og tippen stak ret op, saa den trak med sig midten af øvrelæben. Munden var derfor aldrig lukket, men blev en liden trekant, og inde i den lyste gule tobakstænder. Øjnene smilte halvlukkede og gik lidte granne paa skraa ned mod næsen som paa en kineser; men haaret var hvidt og fliset.

„Æ e' saa lei mæ. Æ trur, æ hive' mæ paa sjøen," mente Fredrik.

„De' gjør du it mer end ein gang . . . hves du rin' fuld ta vatten."

Det svared ikke Fredrik noget paa.

„Forresten saa e' de' ingen, som dræp' sæ no for tia."

„It de'?"

Fredrik saa haansk paa ham.

„It af kjærlighed nei.“

„Veit du, ka’ de’ staar i visa?“

„Ja, men de’ va’ i gammeldaga, de’.“

Saa blev der stilt en stund.

„Ikvæld paa dansen find’ du dæ vel ein kærest’, og saa sørge’ du it mer. Sligt gir sæ. No ska’ æ prøv’, om du it blir kvik med ei sørgelig vise, naar it ei glad ei kan bit’ paa dæ.“

Han prøved tonerne og spilled væk. Bassen brugte han overlag meget, saa det næsten hørtes ud som et lidet kirkeorgel. Selv sang han til:

Fjerne Syd, du skjønne Spanien,
Spanien er mit fødeland.

Mens han stod slig mod byen, begyndte det at kry med unger nede ved stuerne. De rendte frem med hast; men da de kom under skrænten og saa, der var to fremmede sjømænd, blev de spage. Kanske var det farligt at komme helt op til dem. Men én var modigere og gik rolig op, som om han vilde gaa forbi sjømændene. Ligevel stansed han, da han kom dem paa siden, og satte sig. Nogen faa fulgte efter og senere endnu nogen, saa det blev svart rundt om i græsset og paa skrænten. Men Ola sang, og de andre hørte paa.

Strax han var færdig, klæmte han trækspillet sammen og knøt det ind i den gamle, blaa halskluden sin.

„Kom Fredrik, saa gaar vi.“

Og de gik, og ungerne spredtes og saa langt efter dem. Der smald ikke et ord i nogen. Men Ola gjorde ryggen sin bredere, end den var, og kasted med hodet og hufsed med skuldrene og saa glad ud.

Da de gik nedover Øvrevejen, stak en jente hodet ud gennem et aabent vindøje.

„Æ mein’, de’ bli’ musik aa faa te’kvælds, æ.“

Ola stansed og saa op. Han sken over hele ansigtet, ligesom han havde fundet en guldskilling.

„Ja, vil du dans’, saa ska’ æ spæl. Kom opover te flagstanga ved skytterlaget ikvæld klokka syv og ta’ me’ dæ saa mang’ jenta, du find’.“

Jenten viste tænder, og Ola lukked helt igen det øjet, som var hende nærmest. Saa gik han videre og Fredrik efter stum.

(Forts.)

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Kringsjaa.

Kristiania, 12. juni 1894.

De sidst forløbne uger har været en misterkrisernes tid. I ***Frankrig*** har *Dupuy* afløst Casimir-Périer som førsteminister, medens den sidste igjen har afløst den første som formand i deputeretkammeret. Rollebytningen betyder intet systemskifte, væsentlig blot et personskifte. Det er fremdeles de „moderate republikanere“, der styrer.

I ***Ungarn*** har civilegteskabslovens forkastelse af overhuset ført til en alvorlig, men nu overstaaet ministerkrise uden hverken system- eller personforandring. Dr. *Wekerle*, premierministeren, ønskede kongens samtykke til at forcere egteskabsloven igjennem ved at udnævne nye medlemmer af overhuset i tilstrækkeligt antal. Keiseren vilde ikke. Dr. Wekerle traadte af. Keiseren forsøgte at faa dannet et nyt kabinet, der kunde faa kammerflertallets tilslutning. Men det viste sig umuligt. Det liberale flertal vilde have Wekerle og ingen anden. Keiseren gav da efter og tilkaldte atter dr. Wekerle — hvem han i paranthes sagt skal være meget hengiven — og tilbød ham at danne nyt kabinet paa betingelse af, at keiseren skulde laane sin indflydelse til egteskabslovens vedtagelse i overhuset, mod at justitsministeren grev Szilagyi, der havde gjort sig personlig forhadt af lovens modstandere, skulde ofres. Dr. Wekerle skal nok have været villig til at ofre sin kollega; men partiet holdt paa ham og vilde ikke tilstede hans opofrelse. Efter de sidste telegrammer har keiseren maattet give efter ogsaa paa dette punkt, mod at der er blevet givet ham til trøst en resolution vedtagen af det liberale parti, der tilkjender keiseren fuld ret til at vælge til ministre, hvem han vil.

Fyrsten af ***Bulgarien*** har efterlignet den unge tyske keisers exempel og ladet den statsmand, der har skabt Bulgarien, og hvis evner og geni har gjort ham til en europæisk størrelse, fratræde. Grunden angives at være, at Stambuloff viste sig altfor overbærende og selvraadig ogsaa overfor fyrsten og i det hele optraadte som Bulgariens faktiske styrer i den grad, at han endog foretog vigtige regjeringshandlinger uden saa meget som at forelægge sagerne for fyrsten. Den fyrstelige familje skal ogsaa have fundet ham uudholdelig. — Men statsmænd af Stambuloffs evner og rang er det en farlig sag at lade gaa. Den slags mænd gror ikke paa træer. Det tør være lettere at opdrive en ny bulgarsk fyrste end en ny Stambuloff. Dog findes der vel grænser ogsaa for en fyrstes taalmodighed, og disse synes i dette tilfælde at være blevet overskredet. — Det saa en stund ud til, at afskedigelsen vilde skabe uroligheder i landet; men der hersker dog nu fuldstændig ro og orden. Og kanske viser fyrsten, hvad der vel for Stambuloff vilde være bitrere end afskedigelsen, sig istand til at regjere uden sin store førsteminister.

I ***Italien*** har Crispi og hans kabinet indgivet sine afskedsansøgninger, da de ikke kunde opnaa sikker og tilstrækkelig majoritet i kammeret for sine finansielle afknapningsforslag. At danne noget nyt kabinet er endnu ikke lykkedes. Men formodentlig bliver Crispi staaende. En hvilkensomhelst regjering

synes magtesløs mod den fortvilede økonomiske forfatning, hvori landet, væsentlig takket være sine rustninger, befinder sig.

Uroen over de ofte omtalte mystiske „segl" paa mangotrærne i **Indien** vedvarer. Et beroligende regjeringstelegram forkyndte, at 90 pct. af seglene skyldes kvæg og svin, der har skubbet sig mod trærne, og 10 pct. *tiggeres* lyst til at skræmme engelskmændene. Men den første del af telegrammet forkastes som meningsløs, thi hvorfor skulde vel kjør og svin pludselig udvælge netop mangotrærne alene til at skubbe sig op imod? Og telegrammets „tiggere" betyder de omflakkende hinduiske munke og prester — religiøse og nationale fanatikere. At disse ønsker netop nu at *skræmme* engelskmændene, er en regjeringsindrømmelse, der øger følelsen af fare og uro.

Frankrig og **England** er komne i et noget spændt forhold i anledning af nye territoriale udvidelser i Afrika fra det sidste lands side. England har erhvervet det omstridte territorium fra Kongostaten, medens Frankrig paastaar sig at være dets retmæssige eier. Franskmændene er naturligvis ganske ophidsede og formodentlig med rette. Men England har ingen lyst til at krænke det, og har underrettet den franske regjering om sin villighed til at drøfte sagen og gjøre, hvad ret og billighed forlanger.

Den **russiske Czar** har frataget alle høiere embedsmænd lige op til ministeriets egne medlemmer retten til at forflytte statstjenere paa embedsstigens lavere trin. Alle udnævnelser skal foretages af en kommission under keiserens eget tilsyn.

I **Schweitz** er et populært (ved folkeinitiativ) fremsat forslag til lov om, at alle borgere har *ret til lønnende arbeide* ved folkeafstemning blevet forkastet ved 293,000 stemmer mod 75,000.

— I dette hefte af „*Kringsjaa*" paabegyndes en kort artikelrække om vore egne forfattere af de to sidste slegtled. Det har længe været redaktionens ønske at kunne bidrage til at gjøre disse mænd, deres verker, maal, vilje, stræben og tanker mere kjendt og forstaaet blandt den større almenhed, end de endnu er. Der er imidlertid ikke mange, der sidder inde med den fornødne kjendskab, forstaaelsesevne, og alsidige sympati, til at kunne eller ville vove at paatage sig det hverv, hvorom der her er tale. I literære kredse vil imidlertid hr. *Carl Nærups* navn være borgen for, at det bliver udført saa samvittighedsfuldt og saa godt, som det i det hele for tiden er muligt. Læsernes opmerksomhed henledes derfor paa disse korte artikler. Ingen nordmand bør jo være uvidende om, hvad vore forskjellige yngre, kjæmpende og stadig skrivende forfattere repræsenterer. Og saavidt jeg ved, foreligger her den første anledning til at gjøre sig bekjendt med dem gjennem kortfattet, men sympatetisk og omhyggelig tolkning. — Garborgs portræt medfølger den sidste del af afhandlingen om ham i næste hefte.

Eftertryk af artiklerne forbydes.

Literaturen som kulturbærer.

Literatur er et større og mere omfattende ord end *kunst*. Der er plads inden den for en af de høieste kunstgrene, men ogsaa for noget *mere*. Den er et mægtigt tempel, hvori kunsten har sit lille kapel, men hvor der og er plads og trang til andre smaakapeller. Den repræsenterer ikke kunst og kunstner alene, men det hele kulturliv, dets indhold og dets mangeartede bærere eller verdslige prester. Og til kultur hører naturligvis mere end kunst. Dette *mere* savnes hidtil dybt i vor norske literatur, der omtrent udelukkende — udenfor den rene fagliteratur — er en kunstliteratur. Men før den repræsenterer, giver udtryk for og bærer frem en hel, afrundet og fuldstændig *kultur*, før fylder ikke literaturen sin opgave i et samfund, før er den ikke den store, moderne *kirke*, som Carlyle benævnte den, og som den utvilsomt burde være. Og det gjør den ikke paa langt nær hos os. Vi har en skjønliteratur — kunstliteratur var det kanske vel saa godt at kalde den —, som vi har ret til at føle os stolte over; men nogen *kulturliteratur* eier vi endnu ikke, eller ihvert fald blot i den mest fragmentariske og utilfredsstillende form. Som kunst fylder vor literatur sin opgave fuldt ud, men som kulturbærer er den af meget lav rang.

Ved forfattere forstaar vi hos os omtrent altid det samme som kunstnere; mænd, hvis væsentlige interesse er kunst, den kunstneriske form, det poetiske indhold, stemninger og følelser. Og literatur og forfatter bedømmes af kritiken og af det store læsende publikum alene som kunstnere. Deres kunstsans og stilistiske evne maaler deres værd.

Men der er plads for og kræves inden literaturen ogsaa en helt anden klasse af forfattere, mænd, hvis væsentlige interesse er det store, internationale kulturrige, dets befæstigelse og nyerobringer, dets skatte og dets herligheder, dets vrimmel af tanker, af ideer, af kundskab og af aandsliv i det hele taget.

Den første klasse af forfattere søger uelukkende eller først og fremst at frembringe et kunstverk, medens den anden først og fremst vil skabe et kulturverk, bidrage en skjærv til kulturens vext og omsiggriben, — til at sprede lys, kundskab, forstaaelse, dannelse, tanker, ideer, kjendskab til verden, idealer og livsmaal etc. — De første skriver digte, fortællinger, dramaer og romaner, de sidste afhandlinger af enhver art og om ethvert emne, essays, historie, kritik, filosofi etc., etc. — For den ene klasse er den kunstneriske form hovedsagen og for den anden det kulturelle indhold.

Absolute og skarpe delinger findes intetsteds i livet. Saaledes heller ikke her. De to klasser flyder i hinanden. Kunstneren kan meget godt

gjennem sin kunst være en virkelig kulturbærer og tankechef. Paa sæt og vis er han *altid* det første; men han kan ogsaa være det bevidst og med beraad hu. Og kulturforfatteren kan være fin kunstner med varme kunstinteresser. Noget af kunstner maa han altid være; jo mere han er det, desto bedre løser han sin egen kulturopgave. Men hvad det gjælder at merke sig, er, at der er *to* — og ikke blot én — lige berettigede arter af literetur og forfattere; den ene med *kunst* som eneste eller dominerende maal og indhold, og den anden med *kultur*, som saadant maal og indhold.

Det synes jeg ikke hos os er følt og forstaaet, som det burde være. Ved literatur forstaar vi altfor udelukkende *kunst*. Ved *literært interesserede* udelukkende *kunstnerisk*, ikke gjennemgaaende *kulturelt* interesserede. Og der er forskjel paa de ting. Man kan eie dybe og varme kulturinteresser, en glødende begeistring for alt, hvad der rører sig i tankens, ideernes og idealernes verden uden at have nogen kunstsans. Og man kan ogsaa tvertom eie en meget fin kunstsans og dog være blind, døv og uimodtagelig for alt, hvad kultur heder, med undtagelse af den lille del deraf, som finder udtryk i kunst.

Kritiken selv, synes det mig, dømmer ogsaa for udelukkende fra kunstnerens standpunkt og tager for lidet hensyn til kulturelt indhold og værd. I forbindelse dermed staar det ogsaa — om ikke i nogen *nødvendig* forbindelse —, at *formen*, stilen bliver tillagt en overdreven vegt, og *indholdet* ikke analyseret og paaskjønnet eller dadlet efter fortjeneste. De fleste ogsaa af vore skjønliterære verker er jo ikke alene kunst, men gjør ogsaa — ofte ganske høilydte og ærgjerrige — *krav* paa at være kulturbøger. Men da synes jeg kritiken skylder, ikke alene at bedømme deres kunstneriske værd, men ogsaa at analysere og kritisere deres kulturindhold, deres tanker og ideer, paavise feil, mangler og svagheder i dette og fremdrage fortjenester og gode punkter.

Medens en kunstner meget godt ogsaa kan være en ypperlig kulturbærer, — en sand prest i tankernes og dannelsens store, almindelige kirke, saa *behøver* han dog ingenlunde at være det. Han kan godt være meget stor som kunstner og samtidig meget liden som tænker og kulturbærer. Han kan give os glimrende kunst, men daarlig og tynd kultur. Han kan eie en storslagen indbildningskraft eller en frigjørende fantasi, men tillige vise en uvidenhed og mangel paa forstaaelse, der bringer taarerne over hans kunst til at blande sig med smil eller latter over hans dumdristige barnlighed og uvidenhed som en aandens fører.

Det er paakrævet, tror jeg, hos os at blive klar over disse forhold; for vi har en vis hang til at kræve mere af vore kunstnerforfattere, end de pligter eller evner at give. Vi forvexler kunst og kultur og anser let god kunst for at være ensbetydende med høi og fremskudt kultur. Vi *er*, tiltrods for alle indvendinger, vore arbeidende kunstnere maatte gjøre derimod, et kunstnerisk folk, og derfor tilbøielige til at gjøre vore kunstnere til vore kulturførere og aandshøvdinger, til at mene, at hvad der er godt sagt ogsaa maa være sandt, til at begrænse vort høiere kulturliv til det rent kunstneriske. — Og som en følge eller et udslag deraf repræsenterer da ogsaa vor literatur alene kunsten, — er alene et kunstmedium, ikke tillige en kulturbærer.

Det er bedrøveligt, at vi saaledes hos os næsten ganske mangler den egentlige kulturliteratur, der i andre lande indtager saa fremskudt en plads og gjør saa overordentlig meget til at sprede virkelig dannelse og menneskelighed blandt et folk og samtidig ogsaa til at stemme kunstliteraturen op, gjøre den fyldigere, klarere, mere herre over sig selv, mere klar over sig selv, mere rolig og behersket.

Bedrøveligt, at literaturen ikke hos os paa en mere tilfredsstillende maade kan fylde sin kulturbærende opgave, kan være aandens store, almindelige kirke, hvor den, der sidder inde med tanker og klarsyn, med kundskab og med evne til at give den liv og form, er prest med bogtrykkerpressen til prækestol og det hele læsende folk til menighed.

Underligt ogsaa, at der ikke blandt vore mange forfattere findes dem, der tiltrækkes af en saadan opgave, der søger at gjøre sig skikkede for den og at ofre liv og evner paa dens løsning. Det er, som om man i literære kredse saa ned paa dette høie hverv, foragtede alt, der ikke har kunst som eneste maal og tanke. I andre lande mødes mangen fin digter paa dette felt med fremragende statsmænd og videnskabsmænd for sammen med dem at bygge den nationale kulturhelligdom, berige folkets aandsliv i alle retninger. Jeg vil blot exempelvis nævne den engelske digter *Matthew Arnold* — en af vor tids fineste lyrikere, siger en af vore egne kritikere — hvis essaysamliger har udrettet saa umaadelig, vidt og dybtrækkende et kulturelt arbeide overalt, hvor det engelske sprog læses. Merkeligt, at ikke enkelte af vore egne kunstnerforfattere skulde foretrække et saadant arbeide og en slig opgave, fremfor at øge den masse af smaaromaner, fortællinger og digte, som dog virkelig forsvinder med høstens visne blade samme aar de udkommer. Det er i saa henseende lærerigt, at paa de boglister, som „*Kringsjaa*“ har samlet fra henved halvfjerde hundre boginteresserede mennesker fra alle dele af vort land og fra de forskjelligste

livsstillinger, *findes der neppe en eneste gang et eneste navn fra vore yngre forfatteres rækker!* Naar undtages Hamsun og Tvedt. Sagen er vel den, at der blot er faa i en generation, hvis kunstnerisk skabende evne er saadan, at de magter at skrive digte, dramaer eller romaner, der kan gribe folks sind og hjerter og slaa sig fast der. Og kan man ikke det gjøre, saa er det en sørgelig skjæbne at være kunstnerforfatter alene. Derimod maatte mange, hvis kunstneriske evne vistnok ikke forslaar dertil, men som dog er ret betydelig, ved at lægge kultur til deres kunst og gjøre sig til førere og forkyndere i kulturens store verden, kunne udrette et betydeligt og yderst tiltrængt arbeide.

Men kan vi fra kulturforfatterens side nøie os med lidt mindre kunstsans (og det maa ikke glemmes, at jo mere han eier deraf, desto bedre), saa kræver vi til gjengjæld større kundskab, større dannelse, mere arbeidsmateriale, større idérigdom. Han skal være professor i det større universitet, som en kulturbærende literatur hvælver over det hele land. Han skal have læst meget, have levet paa tidens og aandens høider, der skal staa gufs af aandelig høifjeldsluft fra hans bøgers linjer og blade. Og han maa vise, at han har fordøiet den yrende rigdom paa tanker og kjendsgjerninger, som tiden byder ham. Han maa kunne gjennemskue den, ordne den, se énheden og harmonien i den, forstaa og tolke. Hans ord maa være som lys, der tændes for os henover livets veie, hans essays som straalende lyse sale. Klarhed maa ligge som solstreif henover bogens sider. Forstaaelse og klarhed er, hvad vi fremforalt kræver af ham. Og han maa eie sit grundfæstede syn paa tingene. Han maa have tænkt og levet sig frem til et *standpunkt*, hvor vi føler, at han virkelig *staar*. — Der skal være rigdom paa tanker og fakta i hans bøger, nye oplysninger, nye ting. Der skal være bredde og rum, ingen tranghed og ingen intoleranse eller fanatisme. Men der maa være *centrum* i rigdommens masse, fast midtpunkt, urokkelig holdning, fuld forstaaelse, følelsen af en klar, opgjort og fastslaaet vilje, — fasthed og greihed midt i det alt.

For slige mænd — og kvinder — har vi overordentlig god brug. Før vi faar dem, eier vi — trods alle vore skjønliterære seire — ingen hel og fuldstændig national literatur og kultur. Før er ikke landet aandelig bygget.

Notitser.

— *Umaadelig rige petroleumskilder* er opdaget paa Sumatra.

— Ved Johannesberg i Sydafrika har en indfødt fundet 8 egte romerske mynter fra keisertiden.

— *118,000 kroner* betaltes der nylig for et maleri af Constable ved en auktion i London.

— Jordskjælvet i Grækenland har beskadiget Parthenon-templet, saa man maa slaa sterke jernbaand om marmorbjælkerne.

— *Den mindste bog i verden* er en udgave af de indiske sikhers hellige skrifter; dens blade er blot halvt saa store som et almindeligt frimerke.

— *Kongostatens* udførsel i 1893 beløb sig til $4^1/_2$ mill. kr., deraf for $2^2/_3$ mill. kr. i elfenben, 700,000 kr. i kautschuk, 640,000 kr. i palmenødder og 440,000 kr. i palmeolje.

— Den italienske komponist Mascagni har for sin lille opera „Cavalleria rusticana" faaet $1^1/_2$ mill. kr. i honorar fra forlæggeren samt allerede tjent 334,000 kr. i tantieme af opførelserne.

— *Kameler* begynder man i Rusland at bruge som trækdyr istedenfor heste og oxer. Der holdes kamelmarked i Orenburg, hvorfra dyrene leveres i Kiev for 130 kr. stykket.

— Aar 2697 før Kristus begyndte man i Kina at bruge papirpenge. Paa musæet i St. Petersburg skal der findes en slig banknote udstedt i aar 1399 før Kr. Pengene blev trykt med blaat blæk paa papir af morbærtræets fibrer.

— „*Times*" udkom den 20de mai med et numer paa 24 sider eller 144 spalter; 82 af disse optoges af bekjendtgjørelser, 62 af artikler og nyheder. Saa stort numer har bladet udgivet kun 50 gange i de 105 aargange, som det har bestaaet.

— *Jernproduktionen* i verdens fire første jernlande var ifjor 21 mill. tons, hvoraf de Forenede Stater leverede 34 pct., Storbritanien $32^1/_2$ pct., Tyskland $23^1/_2$ pct. og Frankrig 10 pct. I 1892 var den samlede produktion $22^1/_2$ mill. tons, hvoraf de For. Stater leverede 40 pct., Storbritannien 30 pct., Tyskland 21 pct. og Frankrig 9 pct.

— *Verden rundt i $65^1/_2$ dage.* En London-redaktør er netop hjemkommen efter en slig hurtigreise. Turen gik fra London over Calais, Mont Cenis til Neapel, derfra med en Nordtysk Lloyddamper til Yokohama, derfra med en Canadian-Pacific-damper til Vancouver, saa med bane til New-York og endelig med Nordtysk-Lloyd-damper til Southampton og hjem til London.

— *Telegrafens 50-aars jubilæum* feiredes nylig i New-York. Hvorledes brugen er tiltaget, kan sees af et par smaatræk, som fremdrages ved anledningen. Da Lincoln i 1860 blev opnævnt til kandidat for præsidentværdigheden, besørgede en enkelt telegrafist nyheden meddelt til landets hele presse; Clevelands opnævnelse satte 125 telegrafister i virksomhed. Endnu i 1880 var det ialt kun 50 amerikanske blade, som holdt specialtelegrammer; nu er deres tal 600. Et enkelt amerikansk telegrafselskab har 1,480,000 kilometer traad i brug samt 23,000 kontorer og befordrede ifjor 70 millioner telegrammer. — Over hele verden er for nærværende næsten 4 mill. kilometer telegraftraad i brug foruden 275,000 kilometer undersjøiske kabler. Pressen brugte i 1880 bare 28 millioner telegrafiske ord mod 1800 millioner ord ifjor.

Forskjellige meddelelser.

— *Grønland som turistland.* — I amerikanske tidsskrifter findes i disse dage averteret en ferietur til Grønland til sommeren. Grønlands turistherligheder roses i høie toner. Ruten indbefatter besøg i fjordene langs kysten fra Godthaab opover, med jagt og fornøielser der, og videre reise til Melville-bugten og Peary's polarexpeditions hovedkvarter. „Ifald veiret tillader" vil ogsaa Kanes, Hayes's og Greeleys gamle vinterkvarterer blive besøgt. Skibet afgaar fra New-York 30te juni, ankommer til Melville-bugten omkring den 25de juli og skal være tilbage i New-York ca. den 15de september. For billetter, kahyt og videre oplysninger, har man at henvende sig til dr. Frederick Cook i Brooklyn. — En polarexpedition som lysttur med andre ord. Den bringes istand og vil blive ført af den sidste Peary-expeditions næstkommenderende, dr. Frederick Cook.

Ny literatur.

H. Cock-Jensen: — *Fra dyrenes verden.* — Naturhistorisk skisse. — Olaf Norlis forlag. — Kristiania.

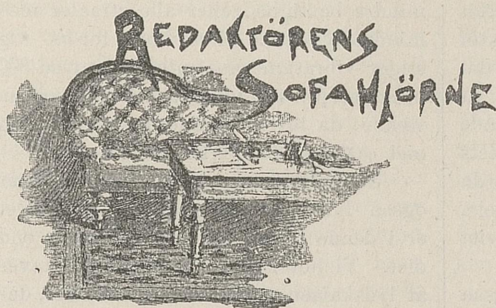
Axel Lundegård: — *Faster Ulla og hennes brorsdöttrar.* — Albert Bonniers förlag. — Stockholm.

Teknisk kringsjaa.

(Efter tekniske tidsskrifter).

— Tyskland har 105 km. elektrisk sporvei, England 71, Frankrig 41, Østerrig og Ungarn 33 og Schveitz 14. Europa har tilsammen 305 km. med 538 motorvogne og 151 paahængsvogne. Et betydeligt antal af anlæggene er af amerikansk konstruktion.

— Niagaravandfaldets kraft anslaaes til 10 mill. hestekræfter! Det kompagni, der nu holder paa at indrette sig for nyttiggjørelsen af en del af denne drivkraft, vil foreløbig blot optage 100,000 hestekræfter. Af disse skal allerede en del være bestilt i byer. der ligger indtil 160 km. borte fra vandfaldet. Planen om at anvende en anden del deraf til drivkraft paa og langs Erie-kanalen omtaltes i forrige hefte. Man venter ogsaa, at Niagara meget snart vil drive hjul og tænde lamper i selve New-York, der ligger omtrent 500 km. fra vandfaldet eller næsten saa langt fra det som Trondhjem fra Kristiania. Spændingen i de ledninger, der benyttes til steder inden en radius af ca. 15 km. vil blive 2000 volt; men for længer borteliggende byer vil den blive øget til 10,000 volt eller mere, for saa igjen ved fremkomsten at blive reduceret til lavere spænding. Dette sker for at spare paa anlægsomkostningerne, idet der saaledes kan benyttes meget mindre ledninger. Den samme mængde elektricitet kan nemlig ved høi spænding sendes over en langt tyndere traad end det ved lav spænding er mulig. En kobbertraad, der er omtrent $^1/_8$" i diameter, og som ved en spænding af 1000 volt vil overføre, lad os sige 30 hk., vil ved en spænding af 4000 volt kunne overføre 100 hk.

Indhold: — Vore sanser; et sykke sofahjørnefilosofi.

Vore sanser og sanseredskaber er ganske bra, men de kunde være bedre. — Ikke saa at forstaa, at der mangler noget ved dem, saaledes som de nu engang er *planlagt*; thi de er fuldkommenheden selv, hvor det gjælder at løse den opgave, der er blevet dem tildelt; men de kunde have faaet en *større opgave* at løse og være blevet anlagt derefter; de kunde være blevet anordnet efter en støre maalestok, en ærgjerrigere plan.

Tag øiet f. ex. Det er i og for sig, som alt naturen gjør, et mesterverk, som vi blot kan beundre, aldrig magte at efterligne. De vidunderligste virkninger er her opnaaet ved de enkleste midler. Det er en konstruktion, der maa bringe en dygtig og ærgjerrig mekaniker til at falde i staver af henrykkelse, samtidig som han vil føle, at *hans* bedste og sindrigste arbeider og opfindelser er bedrøvelig klodsede og slette i sammenligning. Det er et slags vestelommefotografiapparat med teleskop-*attachement* og meget mere, og det hele saa fint udført, at det optager mindre plads end et dameuhr og omtrent aldrig gaar istykker. Og anlagt som det er først og fremst for nytte, er det dog blevet saa udstyret, at det er en af de vakreste ting i den hele verden, og at digtere og kunstnere aldrig bliver kjede af at synge og male det. Naturen har sandelig her gjort et mirakel af mekanisk konstruktion, — for det er i det væsentlige slet og ret en mekanisk konstruktion. Mekanisk og kemisk. Den har omhyggelig strammet nerver, hugget dem op i tusen smaatraade og fæstet hver lille traad paa sin bestemte plads, fyldt de passende kemikalier paa tusen smaa krukker, arrangeret fotografiske linser og alt andet tilbehør . . . . Selv en ateist maa dog vel indrømme, at naturen i hvert fald har et par hundre gange mere, finere, skarpere *aand*, end *vi* er i besiddelse af.

Og alligevel — havde naturen *villet*, saa kunde den ubetinget have forfærdiget et endnu bedre øie, et mange gange bedre, — ved at anlægge det større, give det større opgaver at løse.

Vi har jo selv forbedret det betydeligt paa vor egen klodsede maade ved at forsyne det med teleskop og mikroskop. Det naturlige øie kan knapt se med nogenlunde tydelighed en kilometers vei. Den menneskelig opfundne forbedring og *attachement*, som vi kalder teleskop, sætter os istand til at maale fjeldenes høide paa maanen og næsten at følge kanalarbeiderne paa Mars. Ja, som det vil være læserne bekjendt, har vi i den sidste tid faaet en ny forbedring og *attachement*, som driver det endnu videre, nemlig spektroskopet i forbindelse med fotografien, ved hvis hjælp vi endog kan maale og veie og tælle omløbstiden for sole og verdenssystemer, som selv det største teleskop ikke kan sætte os istand til at se.

Der er vel ingen tvil om, at havde naturen villet, kunde den meget godt have forsynet øiet med alle disse *attachements* fra begyndelsen af; bygget ind i det et naturligt teleskop og spektroskop. Og den vilde selvfølgelig have udført disse instrumenter uendelig meget finere,

end vi har gjort det. Den vilde benyttet langt fuldkomnere materialier og verktøi og sandsynligvis kunnet give øiet det store Lick-teleskops fjernsyn uden at have øget i videre grad dets nuværende størrelse, og uden at have ødelagt dets skjønhed; tvertom vilde det kanske da have vist endnu større „dybde" og „sjæl", brændt med end intensere liv og vist endnu renere, klarere farver.

Samtidig kunde den vist ogsaa godt have forsynet det med en mikroskop-*attachement* lige fint og omhyggelig bygget, saaledes at vi kunde have siddet paa vor veranda og uden hjælp af klodsede instrumenter af menneskeligt fabrikat samtidigt iagttaget vulkanske udbrud paa planeterne, sammenstød af sole ude i verdensrummet, kometers fart derigjennem og det yrende dyrelivs kamp for tilværelsen i dugdraaberne i græsset.

Og dermed er ikke historien ude. Som bekjendt ligger øiets største svaghed ikke i de her nævnte retninger, hvor vi selv kan bøde paa den, men i en retning, hvor vi hidtil ikke har kunnet øine hjælp. Det er ikke nok med, at det ikke ser langt og smaat nok, at det er sterkt begrænset hvad distance og størrelse angaar; men det har ogsaa et yderst indskrænket syns-*omfang*. Ikke alene undgaar millioner ting dets opmerksomhed, fordi de ligger for langt borte eller er for smaa, men millioner ting, som ligger foran det og kan være kjæmpemæssige, undgaar det ogsaa, fordi dets *omfang* er for lidet.

Som bekjendt, ser vi alt, ved at der falder lysstraaler derfra ind i vort øie. Men nu kan øiet blot opfatte eller merke en forsvindende brøkdel af disse straaler. Straalerne er jo æterbølger ogætersvingninger, — vibrationer i æteren. Men æterpartiklerne maa vibrere med en hastighed af 450 billioner svingninger i sekundet, før øiet kan opfatte dem, før de altsaa sees. Alle vibrationer med mindre hastighed, eller alle straaler med mindre lysstyrke bliver borte for os. Og stiger vibrationernes antal til henved 800 billioner pr. sekund, saa bliver de ogsaa vække; da bliver straalerne *for* lyse, og øiet opfatter dem ikke af den grund.

Som læseren videre ved, bestaar ogsaa lyden af svingninger. Men øret er i denne henseende bedre indrettet end øiet. Vi hører nemlig omtrent 9 oktaver af lydskalaen, medens de lysstraaler, der ligger mellem 450 og 800 billioner svingninger blot svarer til *en eneste oktav* af lysskalaen. Saa vi lige saa godt, som vi hører, saa vilde øiet være et ganske anderledes fuldkomment sanseredskab, og en hel ny synets verden vilde aabnes for os.

Selvfølgelig er ogsaa ørets evne begrænset. Udenfor de 9 oktaver, som vi kan høre, er der paa begge sider fremdeles *toner* i det uendelige, som vi paa grund af ørets ufuldkommenhed ikke kan opfatte.

Vi maa altsaa ikke tro, at lysets eller lydens verdener ender ved vore sansers horisont. Det er i vore sanser grænserne ligger, ikke i den tonende eller lysende verden. Syn og hørsel er som to trange aabninger i en mørk væg, bagom hvilken vor aand sidder indespærret. Blot en brøkdel af verden udenfor kan sees eller opfattes gjennem disse trange sprækker. Resten gaar tabt for os paa grund af sansernes ufuldkommenhed.

Var vore sanser ogsaa i den sidstnævnte henseende fuldkomne, saa maatte vi vel næsten kunne se et musikstykke, se lydvibrationerne nemlig eller opfatte ogsaa dem som lysfornemmelser, og paa samme maade høre solopgangen, — høre den som en koncert, mage til hvilken ingen komponist endnu har drømt. — Naturen er vor mester i alt. Det bedste, vi gjør, er blot klodsede efterligninger af eller befulgte vink fra den; den herligste musik utvilsomt blot brudte

akkorder, enkeltvis opsamlede toner fra den musik, som evig og altid lyder gjennem det hele verdensrum, uhørt af os, fordi vort øre er for daarligt. Den store komponist gjætter sig til disse toner og akkorder ved et instinkt lignende det, hvormed trækfuglen finder tilbage til sit gamle hjem. Var vort øre bedre indrettet, saa hørte vi luften vibrere om sommermorgenen med den mest hjertesmeltende og sjælsløftende musik — solstraalernes symfoni —, da hørte vi solen varme os, da sang dens skin høilydt i vore øren.

Og saa er det med alle vore sanser. De er yderst ufuldkomne, naar vi tænker paa, hvad de *kunde* være. Vi ser det tydelig ved, hvad vi selv kan drive det til i retning af forbedring. Den tid tør vel ogsaa komme, da menneskene søger ved opfindelser og konstruktioner at udvide øiets *omfang*, saa at vi kan se i det mindste lige saa mange oktaver af vibrationer, som vi hører.

At øret, hvad finhed og høre-vidde angaar, er lige saa ufuldkomment og lige saa let forbederligt som øiet, er jo en bekjendt sag. Vi har jo i den sidste tid faaet mikrofonen, der gjør for øret, hvad teleskop og mikroskop gjør for øiet. Ved dens hjælp hører man skridt flere kilometer borte og driver det vel en vakker dag til virkelig at „høre græsset gro“. — Havde naturen villet, kunde den utvilsomt med lethed have bygget en mikrofon ind i det naturlige øre.

Følelsessansen er det jo for de fleste af os sørgelig bevendt med. Vi kan omtrent intet opfatte med den, og dog ved vi, af hvad blinde kan drive det til med denne sans alene, ved at *træne* den, at der ogsaa her ligger store unyttede muligheder. Det lyder saaledes utrolig, men er dog et uomtvisteligt faktum, at enkelte blinde eier denne sans skjærpet til en slig grad, at de ved beføling kan opgive et tøistykkes nøiagtige farvetone. En blind og døvstum tolv aar gammel pige i et institut i Boston (hun var forøvrig i et og alt et mirakel; jeg mener *Helen Keller*,*) var ved beføling istand til at nyde og danne sig et begreb om billedhuggerarbeide; ved beføling af *Dantes* buste udbrød hun saaledes: „Hvor den mand maa have lidt meget! Og hvilken mægtig aand!“

Lugtesansen er jo hos os saa slet, at hver hund er vor mester og ofte vor veiviser og fører.

Men hvad vilde følgen blive, ifald en eller alle af vore sanser saaledes skjærpedes? Vilde følgerne blive bare gode, eller hvorledes?

Kanske har enkelte læsere prøvet det og ved af erfaring, at man kan faa for meget af en god ting. — Kanske har f. ex. enkelte under en eller anden sygdom havt høresansen saa skjærpet, at det *gjorde ondt*, at de hørte alt, hørte lav hvisken i næste værelse og aldrig kunde blive kvit lyd, tale og støi. Kanske ønskede de sig da heller at være døve — for at faa lidt ro — end saa lydhøre. Men det er jo intet mod, hvad det vilde blive at have en mikrofon i øret, saaledes, at vi f. ex. her i Kristiania kunde høre buldret og vognramlen i London (de fleste vilde vist mene, at vi har mere end nok med vognramlen i vore egne barbarisk brolagte gader, hvor maalet synes at have været solid brolægning og ørers og nervers ødelæggelse) komethalernes dask i æteren, den øredøvende larm af sammenstødende kloder og vor egen jords brusen gjennem rummet. Det er sikkert nok, at slig som vi nu er,

*) Den nysgjerrige læser, og det er et tilfælde som fuldt ud vil lønne nysgjerrigheden, vil kunne finde en artikel af „*Kringsjaas*“ redaktør om hende i det amerikanske blad „Skandinaven“ for de sidste maaneder af 1892, gjengivet i „Morgenbladet“ for januar 1893, tror jeg.

taalte vi ikke det. Det kan gaa an at holde en nogenlunde svag mikrofon for øret et par øieblikke; men havde naturen sat en sterk mikrofon i øret paa os, saa havde den menneskelige slegt maattet tilbringe hele sin existence i sindssygehospitaler. Vi taaler ikke at høre for meget. Mere end ni oktaver vilde sandsynligvis slaa os ihjel eller gjør os vanvittige.

Og paa lignende vis er det vistnok med øiet. Det blev for meget af det gode at se en hel dyrehave paa hver mundfuld salat, vi tager paa gaffelen, og et akvarium med underlige, kjæmpende, myldrende dyr i hver slurk vand; for meget at se verdenssammenstød eller lignende mægtige fænomener hver dag. Det blev lige saa galt, som om vi kunde og maatte se det hele invendige maskineri, hvorved livet vedligeholdes i os, hjertets jevne, stadige pumpen, fordøielsesapparaternes arbeide etc. Det kom til at gjøre de sterkeste og sundeste af os syge og nervøse, bange for at noget skulde gaa galt med dette indviklede maskineri, hvor en feil, en klikken vilde betyde død.

Vi maatte have en sterkere og mægtigere *aand*, end vi er i besiddelse af, skulde vi kunne taale sterkere sanser. Svage skabninger, som vi er, maa udenverdenens undre slippes ind til os alene gjennem disse sansernes smaa, omhyggelig afpassede aabninger. Forøvrig er vi hermetisk indbygget mod verdens herlighed, den vi ikke taaler i al dens glans og fylde. Vi er plantet i havebænke med glas over, farvet glas endogsaa. Blev vi sat ud i den fri, aabne luft, uden al denne beskyttelse, slig at vi fik se og høre *alt*, saa døde vi paa stedet, visned øieblikkelig, som Nordens fine skovblomst under en tropisk sols middagshede. Vi taaler ikke hele den virkelige verden endda. „Den, der ser Jehovah, dør," heder det. Selv det fulde syn af det fysiske universum vilde dræbe sin mand paa stedet. Kanske udvikler vor aand sig efterhaanden, saaledes at vi kan taale mere og mere. Og kanske bliver da glasset løftet af os, sansehullerne udvidet, og lys og lyst og herlighed faar lov at strømme frit ind paa os.

Vi taler gjerne blot om *fem* sanser. Det synes atter et udslag af vor indgroede materialisme, idet vi blot hefter os ved det, som falder skarpt i øinene og lader sig tage og føle paa. I virkeligheden eier vi dog flere sanser, om end de andre ikke har noget udvendigt, iøinefaldende sæde eller verktøi. Saaledes maa vel endog *skjønhedssans* (kunstsansen) kaldes en særskildt sans, om den end arbeider med det materiale, som øiet leverer, og delvis gjennem dette. Syn og skjønhedssans er naturligvis ingenlunde det samme eller med nødvendighed forbundne. Det skarpeste øie kan meget godt existere, hvor al skjønhedssans mangler. Den sidste har vel sit sæde eller redskab i en eller anden liden celle i hjernen. Det er jo noget vi forresten ved uhyre lidet om, hvor vor viden nærmest bestaar i at forsyne vor uvidenhed med flotte navne. — Paa samme vis maa vel musikalsk sans opføres som en egen sans, om hvilken vi heller ikke ved noget videre. Enkelte af os kjender af egen sørgelig erfaring, at man kan høre aldeles udmerket og dog ganske mangle det musikalske øre, som øiensynligen er noget ganske andet end hørsel, — en dyberesiddende, uforstaaelig sans, — en del af den ukjendte verden *i* os. Og videre har vi jo paa samme vis som skjønheds- og musikalsk sans en *moralsk* sans, eller som vi gjerne kalder den, samvittighed, og som bestaar i evnen til at opfatte etiske love og værdier og paaskjønne disse, just som skjønhedssansen blot er evnen til at opfatte æstetiske love og værdier i naturen om os. Den er det øie, der ser ud paa den moralske verden, — det etiske syn, — den lille aabning i de vægge, der omgiver os, hvorigjennem

moralens — sandhedens og retfærdighedens — verden skinner ind paa os.

Det er vel sandsynligt, at denne sans ikke er mere fuldkommen end de andre. Den giver os kanske, den ogsaa, blot en oktav eller to af den moralske verdens omraade. Den evner ikke at se langt uden hjælpende instrumenter, og ikke ned i den mikroskopiske verden. Det hjælpende instrument er her historien, som viser os lange tidsrum, og de moralske kræfters virken gjennem disse. Men historien er et mere ufuldkomment instrument end teleskopet. Den giver os blot oversigt over nogle hundre eller tusen aar af en evighed, og blot et glimt af existencen her paa jorden ud af en hel uendelighed. — Men ogsaa her gjælder det vel, at „den, der ser Jehovah, dør,“ at vi er for svage og smaa skabninger endnu til at taale synet af den hele, fulde, utilslørede virkelighed. Ogsaa her maa mangt og meget skjules for os, en væg bygges op om os, og udenverdenen blot slippe ind gjennem en liden rift. At se følgerne af hver mindste handling, at se den hele etiske verdensordens mangfoldighed og dens faste orden i al dens mangfoldighed, dens straalende krav og herlighed vilde kanske *virke knusende*.

Ogsaa paa dette — de indre sansers — omraade kan vi tænke os nye evner. Saaledes kunde vi jo besidde en filosofisk sans, hvortil vi i vor følelse af aarsag bag alle fænomener har den første begyndelse, og som i enkelte individer, som Kant, virkelig næsten er blevet til en fuldt udviklet *sans*. Men vi kunde jo tænke os, at evnen til gjennem fænomenerne at se love og aarsager lige ned til den dybeste grund for alt, var lige saa almindelig som musikalsk gehør.

En matematisk sans kunde vi ogsaa tænkes i besiddelse af, slig at vi strax *saa* resultatet af et matematisk problem. Ogsaa her møder vi jo enkelte abnorme individer, der giver tydelige vink om muligheder i denne retning.

Kort sagt: Vor aand sidder indmuret i en mørk celle, forsynet med en del smaa kighuller. Alt, hvad vi ved om udenverdenen, henter vi kundskab om gjennem dem, men blot en brøkdel af denne udenverden kan vi paa denne vis lære at kjende. Derfor bør det os ogsaa at være lidt forsigtige med de slutninger og teorier, vi bygger ud af vor fragmentariske og ufuldkomne kundskab om verden. Det er altid værd at huske, at verden er større end de kighuller, vi ser den gjennem, at vore sansers og vor visdoms og vor forstaaelses grænser paa ingen maade er verdens yderste grænser. Vi ser bare en eneste oktav af lysskalaen.

Men murene om os er mere beskyttende end stængende. Saa smaa er vi, at vi taaler ikke at se den hele verden paa engang, at en del af den maa stænges ude for os, at vi maa begrænses til at leve paa en brøkdel af dens indhold. Vi ser, hvorledes vor aand er ude af stand til at tage det hele ind, blandt andet, naar for et enkelt menneskes vedkommende et af kighullerne er blevet gjort lidt større end almindelig. Enkelte bliver gale af det, andre finder den verden, der strømmer ind ad det ene hul, saa uendelig, saa vidunderlig og saa mægtig, at de samler sin hele aand om det og ikke kan rive sig løs fra det. Følgen bliver, at de ikke faar nogen aand tilovers for de andre kighuller. Det er vel grunden til, at en dygtig matematiker saa ofte maa stilles under opsigt for ikke at begaa altfor mange praktiske dumheder. Det matematiske kighul hos ham er blevet for stort. Der strømmer ind en fængslende rigdom der. Den lille menneskeaand strækker ikke til for mere end, hvad der kommer ind der; de andre evner og sanser bliver overladt til sig selv, staar forladt af aanden; manden bliver distræt, som vi kalder det; det vil sige, han gaar rent op i den matematiske vidunderverden, der ligger udfoldet for ham, rækker ikke med mere. — Skulde vi have sterkere sanser, maatte vi have større og mægtigere aand. Som vi er, vilde et teleskopisk øie, et mikrofonisk øre, en fuldt udviklet filosofisk sans slaa os ihjel. Lyset blev for sterkt. Vi maa staa under glas — indtil videre.

Fra livets latterside.

Tynsæt: „Jeg hører, at der atter er en af Deres betjente, som skal gifte sig.“

Tyksak: „Ja, jeg gav ham valget mellem at gifte sig eller gaa sin vei. Jeg vil ikke have ugifte betjente i min forretning. De er altfor fordømt uafhængige og krye.“

— *Besøgende:* „Et maleri af en af de gamle mestre, ser jeg.“

Fru Guldman: „Men rammen er ganske ny og moderne.“

— En gammel pensionær faldt ned af trapperne. Han beskrev sine følelser paa den vis, at for et øieblik troede han virkelig, at han havde *mistet sin pension.*

— *Grossereren:* „Alle mine penge kan ikke gjengive mig min sundhed, doktor.“

Lægen: „Muligens ikke, desværre! Men de har dog sin store betydning. De gjør, at Deres læge handler med større tillid.“

— Det var i en skovbygd i Ny England og om sommeren. En fremmed prest talte i kirken. Han var naaet til sin præken og holdt netop paa med høi røst og spørgende tonefald at forkynde sin selvvalgte „text“ fra Aabenbaringen: „Disse, som er iført de lange, hvide kjortler, hvem er de, og hvorfra er de komne?“ I det samme traf det sig saa, at to unge damer, iført den meget almindelige hvide sommerdragt og med kjoler af den art, der intet liv har eller synes at have, traadte ind af den aabentstaaende dør og søgte efter en ledig plads. Hele menigheden, der sad anpusten i sommerheden, greb anledningen til at røre lidt paa sig ved at vende sig om for at se, hvem nykommerne var. Presten, som følte, at hans tilhørere ikke havde merket sig texten godt nok, gjentog den endnu mere indtrængende, spørgende: „Disse, som er iført de lange, hvide kjortler, hvem er *de* og hvorfra kommer de?“ — En gammel *farmer*, som syntes det var for galt, at den fremmede prest skulde maatte spørge to gange om samme ting, reiste sig og gav besked: „De er frøknerne Sunburn fra Mølleveien, pastor.“

— Naturforskeren Charles Jamrach havde mistet sin hustru. En ven beklagede ham i den anledning. Jamrach var en samvittighedsfuld og sandhedskjærlig mand. „Ja, sagde han, hun var mig en bra hustru; men hun var ikke altid snil mod dyrene. Hun vilde ikke lade slangerne sove under sengen om vinteren engang.“

— „Hans, hvormeget bliver fire plus otte plus én?“ spurgte læreren.

„Ved ikke.“

„Tænk nu da! Sæt at jeg gav fire æbler til Jakob, otte til Karl og et til dig, hvad blev saa det?“

„Daarligt gjort mod mig.“

— Den besøgende ønsker at gjøre et godt indtryk ved at lege med børnene og lader den fire aar gamle gut „ride ranke“ paa sit knæ. „Er det morsomt?“ spørger den fremmede.

„Aa ja,“ svarer den fireaarige, „men ikke saa morsomt som at ride paa et *rigtigt* æsel — et med fire ben.“

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

REDAKTØR: H. TAMBS LYCHE.

BIND III. 30. JUNI 1894. HEFTE 13.

Billeder fra Ny England.

(Med text af *Redaktøren*).

En landevei.

Saa utrolig det end kan høres, er virkelig Amerika ikke *bare* skorstenspiber og store, ækle, vildt rumsterende byer. Der er ikke *bare* larm og skraal derover. Faktisk! Det er nemlig et noksaa stort land (omtrent af Europas størrelse), saa der virkelig er plads for lidt af hvert derover. Et dusin storbyer fylder ikke hele landet. Chicago — som *jeg* i parentes sagt holder overmaade meget af, mere end af nogen by i verden med undtagelse af Kristiania — er, om den end snart vil have hele Norges folkemængde, dog ikke det samme som de Forenede Stater. Der er umaadelig forskjel der ogsaa paa byliv og landsbyliv, storstadsliv og smaabyliv. Der er betydelige forskjelligheder i klimat, i landskab, i folkekarakter mellem øst og vest,

mellem syd og nord, mellem stat og stat. Det er aldeles ikke et jevnt, ensformigt land. Sydlændingen er sydlænding der ogsaa, med mørke, funklende, livlige øine og hedt blod, og nordlændingen er nordlænding med roligere, kjøligere blod og klarere, dybere øine.

Og landet selv er mangeartet som Europa er det. Det er ikke bare en eneste flad slette, en prærie. Det har sine prærier; men det har ogsaa sit mægtige Alpelandskab med sneklædte tinder og gamle skove og fossende vandfald. Det har sine islandske gejsere og sit solblanke, appelsinduftede Italien i Florida og i Kalifornien. Det har sit Frankrig med de jevnt dyrkede, tæt befolkede sletter. Og det har sine tætte skovlandskaber, hvor vegetationen skyder op med en friskhed og frodighed, der faar ens hjerte til at banke af fryd og livslyst. Det har sine mørke urskove, hvor ens egne fodtrin er de første, der merker grønsværet siden „den sidste mohikaners dage“ og det har sine lyse og lysende løvsale henover bakker, aaser og koller. Det har herlig blaa himmel, der speiler sig i de prægtigste skovkransede indsøer eller i floder, der kan løbe kilometervis under tag af deilige løvtræer. Det har sol, som maler i gyldent og skarlagent, hvor den falder. Det har hvide birkestammer lysende i den grønne skov — og gyldengule birkestammer, og fløielssorte birkestammer. Det har sine kantede graastensfjelde, der skyder op midt af skoven og danner naturlige udsigtstaarn. Det har smaa koselige landsbyer, hvortil ingen fabrikrøg finder vei, hvor intet lokomotiv høres skrige, hvorhen man reiser med gammeldags deligence over prægtige landeveie, der snor sig op og ned, ud og ind mellem bakker, lier og aaser, under løvtag, ved kanten af rislende fjeldbække, stille skovtjern eller blomstervaiende enge. Og er det om sommeraftenen man reiser, saa danser ildfluerne henover skov og eng ikap med stjernerne paa en mørkeblaa himmel over en. Der er grusklædte bakkeskrænter og helt norske, mosklædte fjeld, hvor man kan ligge i solstegen og se ud over dale og aaser og alt det arbeide, som gjøres der, og gjennem den klare luft næsten *se* dem tale langt, langt borte paa en anden aasskrænt. Der er hyggelige gamle huse, umalte og hvidmalte, dækket af trær og slyngplanter eller vinranker. Skorstensrøg og jernbaner er ikke til at se, saa langt øiet naar; blot skinnende, blanke søer, floder, der snor sig som sølvbaand gjennem skov og landskab, og de blaanende fjelde i gulddis i horisonten. Men *kulturen* — om jeg tør fordriste mig til at udtale mig om en slig ting —, den merkes og mødes overalt. Den lille bitte landsby dernede i skoven har sit udmerket valgte bibliotek, sin læsestue, sin læseforening, hvor man ikke læser, men samtaler og diskuterer. Bonden, som staar bag mig med haanden paa sin plog, er en beundrer af Emersons fine, kjække tanker. Hans hustru stjæ-

ler sig tid af og til til at prøve at male det deilige lindetræ foran huset. Det lykkes aldrig rigtig, men prøve det maa hun, „fordi det er saa vakkert“. Datteren kjerner smør og læser Browning og Shelley. Landsbypresten talte kanske sidste søndag over Bjørnsons digtning eller Ibsens „Per Gynt“.

Selvfølgelig kjender jeg baade landsbyen, som jeg skildrer, og bonden og hans hustru og datter, og har hørt mangen præken af den omtalte art.

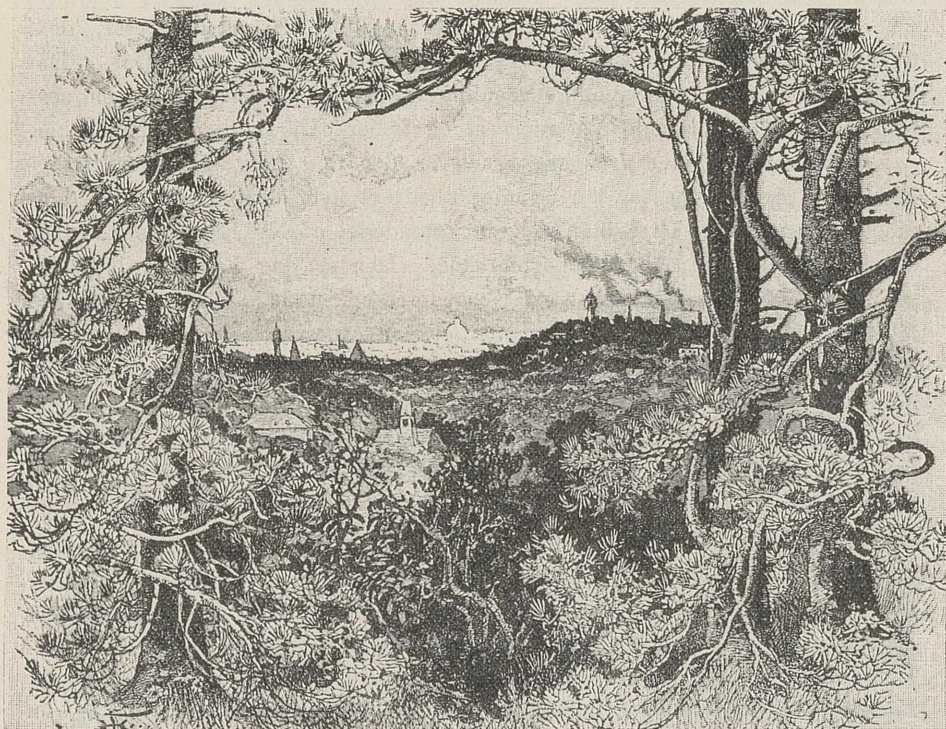
Men jeg har allerede forladt Amerika i sin helhed og indskrænket mig til Ny England.

Ny England er det nordøstlige hjørne af de Forenede Stater, den, hvad befolkning angaar, ældste og længst fremskredne del deraf. Det bestaar af 6 smaa selvstændige republiker, der tilsammen udgjør en sextiendedel af de Forenede staters areal og tæller ca. 5 millioner mennesker.

Selv inden denne trangere kreds er der dog betydelige forskjelligheder. I grunden passer derfor min billedtext helt alene paa den lille stat Massachusetts, der atter blot har en ottendedel af Ny Englands-staternes areal eller $^1/_{240}$ del af unionens omraade. Den er dog helt tæt befolket, saa den med Danmarks areal har Norges folkemængde. Den er forbundets ledende stat; dens hovedstad *Boston* er for Amerika, hvad Paris er for Frankrig og Europa. Den er kulturcentret. Verdenshjulets nav (*the hub*) kalder amerikanerne den selv.

Lige ved byen ligger den parklignende, deilige forstad Cambridge med Amerikas ældste og endnu betydeligste universitet, *Harvard*. Og rundt Boston og Cambridge samler sig alt, hvad Amerika eier af historiske minder og mindesmerker paa det aandelige livs omraade. Der boede Longfellow og Lowell og Hawthorne, — og omtrent alle Amerikas øvrige digtere boede eller fødtes der. Der kjæmpede Amerikas Mazzini, William Lloyd Garrison. Der tordned den engelske races første talere i vor tid, Wendell Philipps og Edward Everett. Der brød Channing og Theodor Parker med den traditionelle teologi og grundlagde en lysere tro og en lysere og friere livsopfatning, som siden har banet sig vei al verden over. Der vandrede Emerson om i skovene og digted og tænkte, talte med naturen og gav den røst i dens eget jevne, rolige maal. Der begyndte den amerikanske uafhængighedskrig. Der i den lille landsby under de høie gamle løvtræer med kuglemerker i stammerne affyredes det første skud, der skabte den nordamerikanske republik. Og der midt i tykke Boston ligger den gamle, fæle bygning, som amerikanerne har døbt „Frihedens vugge“, og hvor gang paa gang i kriser og strid det kjække, forløsende ord først er blevet slynget ud; inden hvis vægge alt Amerika har eiet af stort i aandens og karakterens verden, har været samlet, og hvor saa mangt

et ideernes slag er blevet udkjæmpet. — Hver fod jord er historisk grund her. Amerikas hundreaarige historie er samlet her som i et friluftsmuseum. Ikke langt borte landede først „fædrene“, — de første indvandrere, der i skibet „Mayflowers“ kahyt i Guds og den menneskelige friheds og personligheds navn, med bøn i sind og sværd ved lænd gav landet dets første republikanske forfatning og vied det til frihed og demokrati. Der er den lille landsby, hvortil Emerson trak sig tilbage for at kunne være uafhængig og fri, og hvor efterhaanden en koloni af stille tænkere og

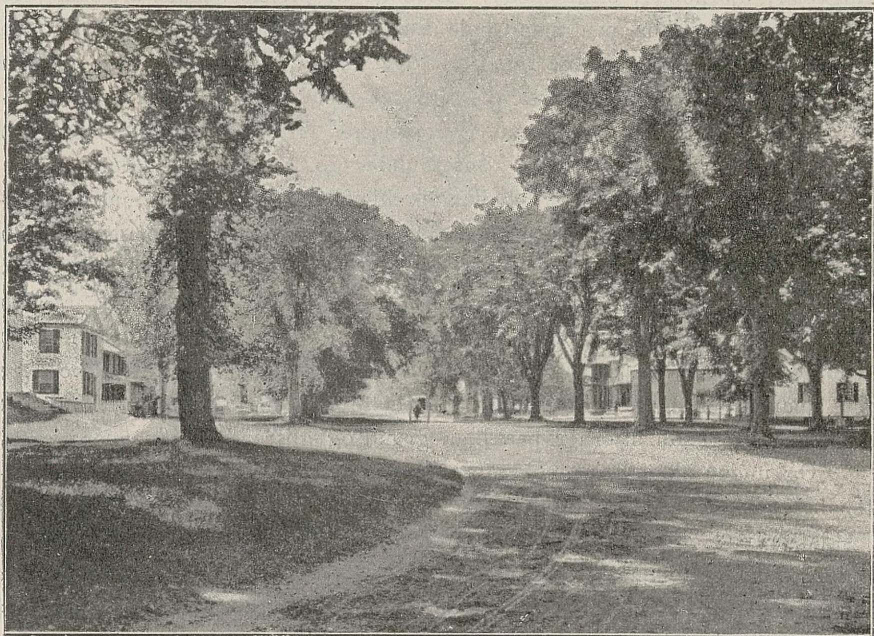

Udsigt fra en aasskrænt mod Boston.

drømmere samled sig og gjorde den lille bondelandsby til en den uforstyrrede tænknings hellige stad. Der er og stedet, hvor en række entusiaster med Amerikas første navne iblandt sig i firtiaarene grundlagde et kommunistisk samfund, der efter deres mening skulde være det jordiske gudsriges — lysrigets og det rene glædesriges — begyndelse. Der gik tænkere, digtere og forfattere, mænd, hvis penne var værd tusener om aaret, og kjørte gjødsel, pløied og harved, fordi de havde faaet det i deres hoved, at ethvert menneske bør arbeide med sine hænder.

Og ikke langt derfra byggede en anden flok religiøse drømmere paa samme tid en kristelig-kommunistisk landsby efter de ideer, der er blevet saa populære i de sidste aar gjennem Tolstoys verker.*)

Det er en herlig natur, Ny England eier. Ikke storslagen, blot vakker, saa den stjæler ens hjerte og fanger ens sind ved første syn. Ingen himmelstormende, snedækkede fjelde og afgrundbratte stup, ikke hvad vi kalder „malerisk“; bare vakker som et vakkert ansigt, vi holder af; lys som en sommerdag; varmende som en god vens haandslag. — Skov, som jeg for min del aldrig har seet den andetsteds. Klimatet samler

Landsbygade. — Northfield.

trær fra mange zoner. Vor egen lysblinkende birk staar side om side med Frankrigs kastanjetrær (spiselige kastanjer), og vinrankerne, fulde af glinsende druer, snor sig som lænker og baand imellem dem. Gran, fure og ener støder albuerne mod sydligere landes naaletrær. Hestekastanjerne hæver sig som mægtige, prangende blomsterbuketter op over den grønne skov. Lindetrærne skygger veiene og staar som kroner mod den blaa himmel over fjerne bakker. Gamle, knudrede egestammer skyder krogede

*) Den gamle grundlægger af samfundet blev for et par aar siden sat i forbindelse med Tolstoy, og de to drømmeres korrespondance — yankee'ens og russerens — frembød mange punkter af betydelig interesse.

grene ud i alle retninger. Æbletrærne og de hele luften parfumerende *Crab*-æbletrær voxer vilde langs veiene og drysser sine blomster over en. Valnøddetrær staar side om side med de vakre, skinnende, gulstammede birke, — den vakreste træstamme i verden efter min smag.

Og skoven er tæt og rig. Jorden er god. Udhugget skov voxer fort op igjen. Det er ordentlig skovbund. Sommervarmen driver den frem, sender den tilveirs, fylder underskoven med grønt og busker af alle arter. Der stikker den prangende laurbærbusk med sine hvide-røde blomsterkvaste op midt i en blaabærtue. For skovene er fulde af bær, blaabær, jordbær, bringebær, bjørnebær, stikkelsbær. Blaabær af præcis samme art som vore og blaabær, der gror paa mandshøie buske og i slig mængde, at én kan ribbe et spand fuldt paa faa minuter. Og der er andre bærsorter, vi ikke har, som *cranberries*, der svarer til vore tyttebær, men er store som moreller, dog med mindre smag end tyttebærene. Her er rig bund og varm luft, og skoven har faaet voxe. Intet under da, at den er vakker.

Over den ligger en helt sydlandsk himmel, for vi er — midt i birkelundene — paa Frankrigs breddegrader og i Nordfrankrigs sommer, og en sol, saa varm og rig og gylden, med slige farveprangende op- og nedgange, slige toner af grønt og blaat, gult og rødt gjennem den hele luft, at den alene maatte kunne helbrede en pessimist og fratage ham lysten til at klage, uden over en eneste ting — at livet er saa kort. — Ikke vore lyse sommernætter, nei; men det prægtigste maanelys henover løvhvælvet istedet, og glitrende stjerner paa blaa grund og glitrende ildfluer paa grøn.

Og under skoven, et bakket, kuperet, evigt skiftende terræn. Graasten som underbygning; granit. Og den stikker sig frem her og der med mosklatter paa og sætter øget liv i det grønne landskab. Den arbeider sig op igjennem en temmelig stenet jord og stables op i kolossale stengjerder, der dækkes af vilde vinranker, hvor den tørstige vandrer i sommerheden kan forsyne sig, til tungen svider af den lidt bitre frugt.

Og graasten er sig selv lig overalt. Den lægger sig ikke i regelmæssige linjer eller bølger. Den giver landskabet udseende, som havde det stivnet, medens det kogte over og blev rørt omkring som værst. Op og ned, brat og jevnt, brudt og med kanter og hjørner overalt. Enkeltstaaende høie fjelde, samlinger af brudte aaser og koller. Lodrette stup. Dybe dale og kløfter. Hist og her brede dalfører med. Tjern, hvor graastensfjeldet speiler sig og birkene hænger udover, og tjern, hvor vandet skvulper i tykt græs og kastanjeblomsterne drysses ud over det. — Men graastenen er for det meste *klædt*. Et tykt lag madjord har dannet sig henover alle uregelmæssigheder og stadig følgende disse, helt ned ad de bratteste stup til de dybeste kløfters bund og helt op til fjeldenes toppe. Bare hist og

her stikker graastenen en lab frem gjennem blomster, græs og skov. I bækkeleierne ser man den og paa de brattere stup, hvor blomster og fjeldknauser, græs og sten, trær og rullestene danner det vakreste kaos.

Skov og bakker overalt. Og altid skiftende. Blaanende fjelde i det fjerne. Høie, grønklædte fjeld lige ved en. „Gamle *Monadnock*" med sin nøgne graastenshætte og et rent klassisk fjeldprofil mod den blaa himmel tronende paa en underbygning af grønne bakker. — Veie til at blive gal over, saa vakre er de. Tunneler skaaret gjennem løvskov og granskov. Gamle forladte veie, hvor veien selv er blevet til et tykt, blødt tæppe af blomstervævet græs. Veie, som fører frem til forladte og forfaldne bondegaarde (for der er mængder af slige) eller til bækkevandfald, saa fine, saa vakre, at de faar en til at tænke paa alt, der er sartest og renest i verden.

Og lyst, lyst overalt. Intet, der knuger eller overvælder. Bare skjønhed, der befrier og fylder.

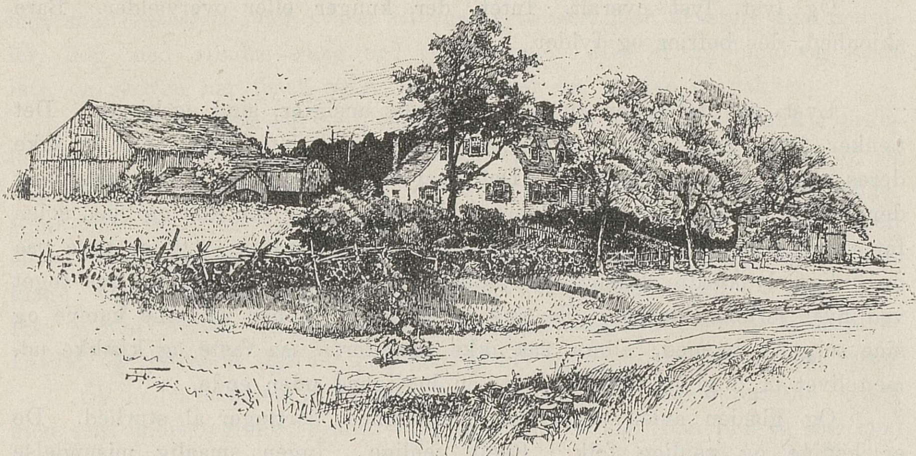
Lyst, saa det giver gjenskin i folkets ansigter, sind og hjerter. Det tænker lyst, føler lyst, haaber lyst, tror lyst, dette folk. Det er ikke deres skyld, det er naturens. Det gaar ikke rigtig an at være pessimist der. Ikke udenfor byerne i hvert fald. Himlen er for klar og blaa, solen for varm, skovene for rige. Der vugger glæde i luften. Og se bare paa de livlige, lysklædte skarer, der jubler og ler, der stiger af og paa toget ved hver jernbanestation. En ting er sikker. De har vel sine kampe og sine sorger, de med, ellers saa ikke ansigterne saa faste og kjække ud, men livet er dog for dem en lyst, en herlighed uden ende.

Og glæden avler venlighed og høflighed, borttager al sturhed. De er høflige og venlige folk. Reelt venlige. Ingen smaalig misundelse her — livet er jo stort nok for alle. De aabner sig hurtig, disse faste næver, naar nød er paafærde. De fugtes let, disse ærlige øine, naar nogen lider. Det er et varmhjertet folk — *generøst*, som Garibaldi kaldte dem. Idealistisk med og letbegeistret. Praktisk som engelskmænd, men med fransk kvikhed, livslyst, høflighed og idealisme. — Og et *lykkeligt* folk — utvilsomt det lykkeligste folk i verden idag. Velstaaende med en vidt fordelt velstand, med et vakkert og vakkert bygget land. Et folk, der lever overveiende i landsbyer, hver mand i sit eget lille hus under trær og med have om. Et folk, hvor man uden saa særdeles haardt arbeide kan leve lunt og friskt og lykkeligt, hvor en ung mand — lad ham være prest, doktor, smed eller bager — i 25-aars-alderen kan eie sit eget hus, kanske holde hest og vogn med (tage vare paa dem selv, naturligvis), hvor der derfor yrer af lyse, lykkelige hjem, hvor kjærlighed og lykkelige egteskaber endnu er lyslevende virkelighed og dækker livet med

varm, lysfunklende romantik. Smeden tjener ofte mere end sin prest, og barberen mere end doktor og sagfører. — Veiene fulde om søndagene af lystkjørende par, mand og hustru de fleste. Egne *buggier* kanske som oftest . . . . .

Lyst overalt.

Et vakkert land og et kjækt, sundt, livskraftigt folk, der har forstaaet at indrette sig hyggeligt og godt her i livet og at gjøre det meste og det bedste af de forhold, naturen har budt det. Et land, hvor livet er ungt, friskt og glødende, hvor det føles som en glæde og en jubel at være til. Et varmhjertet, varmblodigt folk, men og et sindigt og alvorligt folk. Et idealistisk, men og et gjennempraktisk folk. — Et land, hvor menneskene

Bondegaard.

endnu er unge, hvor ingen træthed føles, men en uendelig livslyst og dertil svarende livsmod, hvor tid og verden føles nye og friske, hvor det er rødmende *morgen* over jorden, hvor idé og liv forsones, og kirkerne staar som glædestempler for den glade Fadergud, der smiler gjennem hele den herlige natur.

Et vakkert land og et frit land, hvor frihed og demokrati er gamle traditioner, vundne og rolig nydte ting.

Og vakrest i mine øine — straalende vakkert —, fordi det beboes af et folk med *tro,* med tro paa alt, hvad stort, godt og skjønt er, hvor hvert opadspirende livsfrø, hver tanke, der sigter mod høiden, finder et hjerteligt velkommen og en rig jordbund.

Mænd og partier i det britiske parlament.

(Efter *Justin Mc. Carthy**) i „*North Amer. Rev.*“).

Da jeg for mere end tyve aar siden blev medlem af parlamentet, var der blot de to store partier, torypartiet og de liberale. Det sidste var dog begyndt at dele sig i radikale og whig-elementer. Whiggerne fulgte lord Palmerston og de radikale Cobden og Bright. Under enhver stor debat hørte vi først fra en kant lord Palmerston, lord Russell og Gladstone, saa Disraeli, lord Lytton og lord Derby paa toryernes side, og endelig for de radikale, Cobden og Bright. Det irske parti hørtes der lidet til. O'Connells dage var forbi og Parnells endnu ikke komne. — Gladstone lykkedes det at holde whigger og radikale inden det liberale parti sammen.

Nu derimod har vi faaet en hel række nye partier med egen organisation, hvis optræden under en sag ikke paa forhaand kan beregnes. Liberale og toryer eller konservative staar endnu overfor hinanden. Men fra de førstes leir har liberale unionister under *Chamberlains* førelse skilt sig ud paa grund af Gladstones irske politik og gaar nu i et og alt sammen med de konservative. Paa de konservatives side indtager *Churchill* en særstilling.

Saa er der det irske parti eller rettere to irske partier, *parnelliter* og *antiparnelliter* (med en kløving for de sidstes vedkommende i *healyiter* og *dilloniter* — efter de førere som følges: Healy og Dillon). Parnelliterne føres af artiklens forfatter.

Dernæst er der et skotsk parti, et wales'k parti, et arbeiderparti, et kvindesagsparti, et afholdsparti, et koloniparti og de radikale med *Labouchère* som talsmand.

Hverken det *skotske* eller *walse'ke* parti har endnu opnaaet den samme klarhed, organisation og indflydelse, som det irske; men deres magt er dog i stadigt stigende. Det skotske parti tilstræber *homerule* for Skotland eller et nationalt parlament i Edinburgh. Det wales'ke har derimod for tiden sin opmerksomhed nærmest rettet paa at blive den engelske statskirke kvit inden Wales. Det har, som bekjendt, tvunget sagen frem til optagelse af regjeringen.

Afholdspartiet er meget indflydelsesrigt, — saa indflydelsesrigt, at det liberale parti, med hvilket det gaar sammen, fordi det venter sig mest fra det hold (bød toryerne det mere, saa stemte det øieblikkelig med de kon-

---

*) Føreren for det største af de to irske partier i parlamentet.

servative; alt er her underordnet afholdssagen), alt længe har foretrukket deres venskab for de mægtige kneipeinteressers og bryggeriers, og at den liberale regjering nu har forpligtet sig til at gjennemføre dets program. Dette bestaar i, at hver kommune faar ret til ved afstemning at afgjøre, om brændevinshandel skal tillades inden kommunens grænser.

Afholdspartiet har været heldigt med sin fører i parlamentet, *Sir Wilfrid Lawson*, en mand, der er agtet og afholdt paa alle sider, en taler, som alle ønsker at høre til enhver tid (en umaadelig fordel for en fører i det britiske parlament), og en af de mest omgjængelige af mænd. Man vil gjerne tænke sig et afholdspartis fører som en usympatetisk, barsk, kantet, ubehagelig karakter, der altid præker og moraliserer til kjedsommelighed. Sir Wilfrid Lawson er det modsatte af alt dette, fuld af sprudlende humor, der holder det hele parlament i aande, naar han taler, aldrig trættende, aldrig tør. Fuld af dybt alvor, som han er, og begeistret for sin sag, forstaar han dog at fremsætte de alvorligste sager i en form, der vinder en, ofte nok i en spøg, en vittighed, en historie, der morer og vækker latter, medens den samtidig slaar sag og sandhed fast. Det held, som bevægelsen har havt i parlamentet, skyldes i væsentlig grad Sir Wilfrid Lawson, der forøvrig er en rig mand, som, siges der, benytter sine penge temmelig frit og rundhaandet i sagens interesse.

Den mest fremragende repræsentant inden *arbeiderpartiets* rækker (det er under et andet navn, „det uafhængige arbeiderparti", det samme som fastlandets socialistiske partier) er *John Burns*. Han er fremforalt en *mand* — et stykke kraftig, selvtillidsfuld manddom. Det viser sig i hans mørke, bløde, lysende øine, — øine, der indbyder til tillid. Han er maskinist af fag og har streifet vidt om i verden tillands og tilvands og under allehaande omstændigheder. Han har seilet paa ukjendte afrikanske floder og arbeidet i London-verksteder og ved London-dokker. Han er en udmerket og kraftig taler og behersker et massemøde med uimodstaaelig magt. Han er en betydelig demokratisk magt, uden hvem det ikke gaar an at opstille nogensomhelst beregning. Han taler sjelden i parlamentet, men taler godt, om hvad han fuldt forstaar og gaar lige paa sagen løs, naar han taler. Han har en prægtig, gribende stemme, og man føler, at en vakker dag, naar tiden er kommen og hans egen sag er under behandling, vil han holde en af de store, historiske taler.

John Burns er haandverkernes repræsentant, *Joseph Arch* jordarbeidernes. Denne er selv jordarbeider og gjør ikke krav paa at være andet. Han er en forstandig, solid mand, omtrent uden skolegang. Hvad han kan, har han lært sig selv. Han slugte bøger og studerte matematik om aftenerne, naar markarbeidet var over. Er en mand af dyb, naturlig og alvorlig

religiøsitet og virkede i længere tid som metodistprædikant. Han har æren af at have organiseret de engelske jordarbeidere og givet dem røst, selvtillid, magt og repræsentation i parlamentet. Er fremdeles den simple, fordringsløse, ligefremme mand og arbeider, gjerne at se i parlamentet i bondedragt.

Arbeiderpartiet tæller 15 medlemmer og har magt til at afgjøre en række af andre valg, saa partiet maa imødekommes fra liberalt hold. Rosebery har to gange tilbudt maskinist Burns sæde i regjeringen og begge gange mødt afslag. Der er malm og karakter i disse folk.

Kvindesagspartiet holder sig foreløbig rolig og venter, men kan regne paa god tilslutning, naar dets tid kommer til at føre sin sag frem.

Kolonipartiet er det nyeste og bestaar af parlamentsmedlemmer, der er fødte i eller har levet længere tid i kolonierne og har deres interesser paa hjerte.*)

Mellem alle disse partier og interesser maa nu en regjering styre sin kurs og ved imødekommenhed til høire og til venstre skaffe sig det flertal, som den ikke kan opdrive uden ved forskjellige partiers eller gruppers sammenslutning. Førerne for begge de store partier maa tage hensyn til disse grupper og interesser. Der kan siges at være tre stadier, hvorigjennem førerne passerer overfor enhver sag. Først heder det til dem, der bærer sagen frem: „Eders krav er meningsløst og umuligt; det lader sig ikke engang alvorlig diskutere — og desuden har I jo ingen tilslutning og betydning blandt vælgerne.“ — Paa det andet stade heder det: „Kom an godtfolk, og lad os tales ved om sagen; der er utvilsomt en god del i, hvad I siger — og saa er der jo saa mange af jer.“ — Og paa det tredie stade heder det: „Naturligvis vil vi hjælpe jer sag frem. Vi har altid sympatiseret med den; det er os ufatteligt, at nogen kan have tænkt andet, og desuden staar valgene for døren, og I er sterke.“

Otte timers arbeidsdagen har saaledes passeret de to første stadier. Det er underholdende for en gammel politiker at se, hvorledes overbevisningerne skifter i vore dage, eftersom valgene gaar og tallene viser.

---

*) Om dette har „Kringsjaa“ tidligere indeholdt en udførligere artikel, hvorfor det ikke her videre behandles.

Stor-Julie og Fredrik.

(Af *Peter Egge* for „*Kringsjaa*").

(Slutning).

II.

Mandag morgen efter. Og sol idag som igaar.

Fru Hanna Holthe paa Løvvold var ude i haven, da en liden fattigklædt jente aabned grinden og gik bortover til hende, langsomt og stilt og tungsindt. Straks kendte fruen hende. Det var Lena, datter af skrædder Kittelsen, en enkemand med fem børn, og han havde giftet sig for en maaned siden med en ung enke, som hed Julie og havde fire børn, vidste fruen.

Jenten blev staaende og sagde ingen ting, ikke godmorgen engang.

„Hvad var det, Lena?"

„Hu' mor blei klein inat," sutred hun.

„Jasaa. Hun har faat barn?"

„Ja."

Lidt stilt blev der en stund.

„Var det noget, jeg kunde hjælpe hende med?"

Fruen blev svært venlig.

„Ja."

Og nu storgraat jenten.

„Hvad var det da? Sig det bare."

„Hu' mor trudd', at de' skul' kom' bærre eit, og saa kom de' to støkker."

„Stakkar."

„Aa saa har a for lidte kluta."

„Du skal straks faa. Kom, bli med!"

Skrædder Kittelsen var hjemme i stuen sin. Paa bordet, som stod tæt op til det smaarudede vindøjet, sad han med benene over kors og syde paa en bukse. Engang imellem gløtted han ud gennem ruden for at se, om ikke Lena snart kom tilbage fra Løvvold.

Ret som det var tog han sig en bid af et af de store smørrebrødene, som laa paa fadet i vindøjet. Saa syde han væk og mauled kringt. Kæften gik akkurat som paa en buk, naar den æder og er madlysten. Og saa slikked han sig om munden med tungen og syed væk og flied munden indvendig med tungen og syed, til han tog sig en bid igen.

Slig gik det paa hele dagen med ham. Han spiste aldrig noget ordentlig maal. Men tynd var han og.

Solen havde drejet sig saa langt, at den traf ham. Derfor tog han sig en vældig bid af smørrebrødet og flytted sig bort fra vindøjet, saa folk, som gik forbi, bare saa den ene haanden af ham gennem glasset, hvergang han trak naalen ud af tøjet.

Det gjaldt nok om at drive paa nu, saa det ud til. End to barn paa engang! Det havde aldrig hændt ham før. Men Julie kom sig nok snart, og saa fik han hjælp til sømmen; for hun var nu lige god som en svend til at sy, og snart kunde Lena ta' en del af sømmen og. Hun var retnu voxen . . . Til de nyfødte blev saa store, at de kunde klare sig sjøl, fik Anton og Kristine være dem tilhjælp; for Julie *maatte* sy. Seks kroner i syløn for en klædning var altfor lidet; men mer fik han nu engang ikke. Heldigvis var maskinen saa godt som ny, og køkkenet, som han maatte bruge til værksted og, — var næsten saa stor som stuen. Saa der blev nok plads for alle elleve ungerne, gudskelov og tak. Tvillingerne fik enes om vuggen, — ialfald mens de sov.

Skrædder Kittelsen keg kvikt ud af vindøjet.

Hvor blev der af Lena, tro!

Fire af ungerne sine saa han nede i grøften. Hele ryggen opover var de hvide af vejstøvet.

Aaja, aaja, tænkte skrædder Kittelsen, nu var det sommer og hus i hver busk nu, gudskelov, og sommeren blev kanske lang iaar.

Et vældig hugg af smørrebrødet tog han og flytted sig undaf for solen. Ret som det var føg Lena ind i værkstedet og holdt glad en liden bylt i vejret.

„Fik du?“ raabte han.

„Ja.“

Uden at stanse fór hun ind i stuen med engang, og han gjorde et ryk, som om han vilde hoppe ned af bordet og følge efter hende, men betænkte sig straks.

Lena klarte nok det der alene, og det gjaldt om at drive paa med sømmen nu, saa han fik fuld dagsløn, fordi om han ingen hjælp havde.

Men om en stund hørte han et lidet spædt klynk, og da kunde han ikke bare sig længer. Sømmen lagde han fra sig og gled ned af bordet og gik bort og gløtted paa døren.

Lena var flink . . . det var sikkert det . . . akkurat som en liden mor . . . hun havde haandlaget alt.

Nok en liden stund stod han. Saa lukked han døren, gik bort til bordet og satte sig paa det og slængte benene op paa.

Kanske blev han færdig med buksen til klokken to-tre alt.

Og han hugg en bid af smørrebrødet, og middagen kom, og solen gled nedover, og buksen blev færdig. Han flytted sig undaf solen efterhvert, saa han kom tilbage til samme pladsen paa bordet, som han havde om morgenen.

Klokken var nok mellem syv og otte om kvælden, da han hørte sjau af unger borte i vejen. Og saa keg han ud gennem vindøjet. De raabte og skreg og lo. Men i spidsen for sværmen kom en fuld sjømand med huen bagvendt paa hodet. Uden at ænse ungerne gik han frem, men sjangled ikke saa meget heller, endda hodet hans hang paa den ene siden af tyngden.

Skrædder Kittelsen trak sig ind paa bordet og syed væk.

Den sjømanden var Fredrik.

Hele dagen havde han ranglet sammen med Ola; men da det led ud paa en stund, var han blevet fuld og havde listet sig væk fra ham; for han *vilde* snakke med Julie. Hun skulde vær's'go' staa ham til regnskab for sin svig, enten hun var klein eller karsk, enten hun peb eller gol, naar han fik fingre i hende.

Fredrik ledte efter huset hans skrædder Kittelsen, men havde taget feil flere gange nu ikvæld. Etsteds var han kommet ind og havde spurgt, om det var der, at Julie bode, hun, som var gift med en skrædder. Over det blev manden i huset ærgerlig; for han var blikkenslager og lidt fuld paa grund af blaamandagen. Og saa hived han Fredrik ud, slig at han fór til den ene kanten, og huen til den andre. Men Fredrik vilde ikke slaas nu ligevel; for han vilde bare træffe Julie. Hun skulde staa ham til regnskab for sin svig ligeoverfor en sjømand, mens han var ude og seilte. Derfor plukked han op huen og satte den paa sig og gik videre for at finde Julie. Men ungerne, som havde set paa udkastelsen, de vilde have mere moro og fulgte efter ham, og stadig kom der flere til, som mente, at her maatte der blive moro. Derfor trak de ham i trøjen og skældte ham ud og; men han rendte ikke efter dem ligevel, endda politi Olsen ikke var at se nogensteds.

Jo, her var det nok, at Julie bode hos skrædderen sin. Jovist var det her ja. Han havde gaat fejl, bare fordi han havde drukket lidt, men ikke mere, end som at han havde humør og talegaver.

Han lukked op døren og gik ind, og ungerne stimled sammen i en klump udenfor og vented.

Nu skulde der blive moro; for han blev nok udhivet her og.

Skrædder Kittelsen skubbed sig ned af bordet med buksen i den ene

haanden. Han stak den andre i lommen og kløed sig paa laaret, medens han stirred paa sjømanden, som saa ondt paa ham.

Saa sagde Kittelsen med mygt maal og smilte saa venlig, som han bare kunde:

„Ka ønske' Di?"

Og saa tog han næsten et skridt bort til ham.

"Æ vil snak' me' a Julie, kæresten min."

„Her bor it naa'n an'n end æ."

Skrædder Kittelsen tog skridtet tilbage igen og saa ræd paa ham. Fredrik slog i bordet, saa saks og alenmaal hopped.

„Pas dæ, din skræddarpilt!"

Lena kom ind fra stuen.

„Gaa ud og ta hjælp," hviskede Kittelsen rapt, og Lena pilte ud.

„Hjælp sa' du. Æ ska' hjælp' dæ, æ. Du har snydt en sjømand for hans brud, din elendige synaal. Forstaar du de', spør' æ om? Du ska' ha' respekt for en sjømand, sei æ dæ. Æ vil snak' me' a Julie."

Han gik mod stuedøren, og Kittelsen stilled sig i vejen.

„Gaa væk! eller æ ska' ta' dæ paa lil'fingeren aa hiv' dæ saa himlande høgt op gennem skorstein', at du ska' hør' ænglan' hoste."

Men Kittelsen stod, endda han skalv. Saa ræd var han.

„Ud af vej'n!"

„Hu' e' syk." Kittelsen huked sig ned; for Fredrik hugg efter ham med begge hænder.

„Du lyg'! Hu' gømme' sæ bærre væk, forat it æ ska' find' a."

I et blink var hele skrædderen svinget bort af Fredriks hænder og sat op mod udgangsdøren, saa det braged i den.

„Hurr-ræ-æ!" skreg ungerne udenfor. „No slæs dæm!"

Fredrik rev op døren til stuen og sjangled frem over stokken. Men indenfor stansed han brat. I sengen laa Julie. Og et bitte lidet barnehode, som var rundt og rødligt, stak op af sengetæppet paa hver side af hende.

„Mor, mor," graat smaaungerne bagom sængen. „Uh, hu, uh," jamred de livrædde.

Men Julie bare stirred paa ham ligbleg og angstfuld og trak tæppet opover sig, saa tvillingerne var gemt. Endda større og endda mørkere i haar og øjne og mere skøn var hun nu, end dengang han tog farvel.

Han sagde ikke et ord; men om en stund syntes han, at hele stuen ligesom laa i en røg, som letned lidt efterhvert, og alt blev saa lyst og stilt baade udenom og inde i ham, og smaaungerne, som laa bagom sengen, tied still.

„De' e' di' skyld. Koffer skreiv du aldrig?“ sagde Julie med svagt maal.

„Skreiv?“ hvisked han, men hørte det ikke selv, og ingen anden heller. Saa sagde han tydelig og tungt:

„Æ skreiv mang' gang'; men du svart' it.“

„Saa sandt gud leve, æ ha' aldrig faat et ord fra dæ.“

Skrig og latter og raab flommed op mod stuen udenfra. Han hørte det langt borte ligesom, og aarsagen til ulykken randt gennem ham som et langt, skærende lys.

Ungerne udenfor tied still med et, og musiken af et trækspil naaed ind i stuen, og snart hørtes visen, som blev sunget til en mazurka, som gik for kringt.

Der er piger, hvorhen du i værden gaar,
maggedille, maggedulle, maggedeja,
og om inte den ene, saa den andre du faar,
maggedille, maggedulle, maggedeja.

Fredrik tog et langt skridt bagover ud i køkkenet. Men udenfor skreg ungerne:

„No kjæm'n polleti Olsen. No faar'n! Hu-rr-ræ-æ!“

Trykket op i krogen mellem sybordet og væggen stod skrædder Kittelsen og turde ikke rikke paa sig.

Fredrik lukked op døren og gik ud; men her mødte han politi Olsen med to mand og et svart uvejr af unger ikring dem.

„Hær e' vist angældende,“ sagde Olsen og hugg tag i armen hans.

„Æ e' it fuld. Æ gaar godvillig,“ mente Fredrik.

Ungerne for af vejen; for Ola rydded vej gennem massen. I en fart havde han faaet trækspillet ind i den gamle blaa halskluden sin.

„Ska' æ fræls' dæ, Fredrik?“

„Næj.“

„Gør som du vil, far; men had' æ bærre vorre lidte mer fuld, end æ e', saa skuld' æ ha' frælst dæ, enten du ha' villa eller it. Æ skuld' ha' gjort bygmel ta heile polletie.“

„Haa-aa,“ sang ungerne i kor, og en og anden skreg:

„Gaa laus paa dæm, sjømand! — Slaa væk!“

Fredrik gik med hodet bøjet ved siden af politi Olsen. Han tænkte paa Julie, som havde to barn paany alt; for hun havde ikke faat brevene hans. Den, som kunde forstaa, hvorledes det kunde være gaat til! Kanske havde han skrevet galt udenpaa brevene . . . Stakkars Julie.

Ret som det var fik han lyst til at rive istykker politi Olsen. Ligevel blev han gaaende stilt og sagde ingenting.

Men nu var ungerne ærgerlige over, at der ingen moro blev af, og om en liden stund tog en smaagut op noget af vejen og hev det lige i nakken paa politi Olsen. Rasende vendte han paa sig og viste flokken det røde, bulnede ansigtet, medens han kosted af trøjen sin og raabte:

„Kaste' Di hæstskidt paa polletie', Dokkers fark-onga!" *)

„Hu-urræ-æ!"

Ola fulgte efter med trækspillet i halskluden, og ungeflokken skrumped ind paa vejen gennem byen; men saadan en tolv—tyve stykker var der ligevel igen, da de kom til politikammerset.

III.

Dagen efter — i tre-fire-tiden — trasked Fredrik udover til Julie. Solen var lige blank og varm idag og. Derfor tog han huen af og gik med den i haanden.

Igaar var han sluppet fra politiet, fordi han straks gik ind paa at betale tyve kroner i mulkt og loved at gaa rolig hjem. Ikvæld skulde han og Ola drage med dampbaaden sydover til Arendal for at tage hyre.

Det var ingen radig**) by her, mente Ola; for sjøfolkene heroppe var ligesom hver en landkrabbe, og jenterne mored sig saa lidet med spil og dans. Da var det andre sager i Arendal; for dèr havde han ligesaa mange bekendtere som her, endda han var baade født og konfirmeret her.

Da Fredrik kom nær stuen til skrædderen, saa han, at vindøjet var oppe i værkstedet. Gangen sagtned han, til han blev staaende still. Han spytted vældig og saa sig ikring. Saa bøied han sig lidte granne forover, aabned munden, og skraaen faldt ned i haanden, som straks slængte den let bort paa vejen, saa en liden støvsky slog op og gjorde den til en liden hvidgraa klump. Han tørked sig om munden og tog op af bukselommen en liden rull avispapir og gik bortover til vindøjet, mens han saa sig ikring, ligesom han var ræd for, at nogen skulde komme bag paa ham. Haanden med papirrullen stak han ind gennem vindøjet og hodet efter.

„Goddag."

Skrædder Kittelsen fór ned af bordet i hast.

„Æ e'it fuld idag. Sjaa her!" Fredrik rakte frem haanden. „Her e' fæmti krona. Æ reise' te Arendal ikvæld og ta'r te sjøs i næste vækka,***) aa saa e' dæm bærre te overflødighed for mæ. Di kan gi' dæm te smaan dokkers, hves Di it sjøl vil ha' dæm."

---

*) Fark-onga ɔ: Pøbelunger.
**) Radig ɔ: kjæk.
***) Vækka ɔ: uge.

Papirrullen lagde han igen paa bordet og trak sig ud af vindøjet. En liden stund gik, før skrædder Kittelsen blev besindig.

„Kom ind, sjømand! Kom ind, vættæ.“ *)

Skrædder Kittelsen hang som en aal ud gennem vindøjet.

„Di drek' da væl en kop kaffe?“

Rolig snudde Fredrik paa sig, ligesom han tænkte over tingen.

„Aa jau tak, de' gjør æ no og.“

Han gik langsomt ikring stuehjørnet og ind. I værkstedet var ingen, og derfor blev han staaende still dèr. Men snart kom Kittelsen ind fra stuen og bukked og smilte og sagde: „Værs'go', vil Di it snak' me' a Julie. Værs'go'. — Pængan' ska' Di ha' tak for. Dæm ska' vær' faddergave, skjønne' æ. Ha' Di ble't i byen, kund' Di ha' ble't fadder og.“

Fredrik trak huen af og gik ind til Julie; men skrædderen sken i ansigtet og vendte sig hid og did paa vejen ud i værkstedet.

„Lena!“ raabte han, „sæt ke'len paa straks!“

Lena gik ud til ham, og lidt højere raabte han, saa det hørtes inde i stuen:

„Bryg kaffen stærk! En sjømand, veit du, maa ha'n stærk!“

Barneflokken holdt sig langt borte i stuen og saa paa Fredrik med store, forsigtige øjne, som husked dagen igaar.

„Sæt dæ her'“ sagde Julie. Hun rejste sig, saa hun blev siddende i sængen, og tog bort en kop, som stod paa stolen tæt ved hende. Og han satte sig paa yderste kanten af stolen. Hun lagde sig tilbage igen; men nu blev det længe stilt, og ingen af dem saa paa hverandre. En af barnene, som var for lidet til at være ræd, gik bortover til ham paa de smaa, runde benene sine, som var altfor korte, og stilled sig mellem knærne hans. Fredrik tog den ene haanden i sin og saa paa ungen, men husked ikke paa at se blid ud.

Julie sagde uden at se paa Fredrik:

„Ifjor . . . i pintse . . . kom Kittelsen, manden min, opover te mæ . . . Æ sydd' for'n, sjer du. Aa saa va' æ saa tungsindt; for æ venta brev fra dæ te helga; men de' kom itnaa.**) „Ka' e' de', som staar paa,“ sa'n, og de' svart' æ it nokka paa. „It aa vær' tungsindt,“ sa'n. „Hves ingen an'n vil ha' dæ, saa ska' væl æ ta' dæ,“ sa'n. Aa saa blei vi gift for en maana sia.“

En liden stund efter lagde hun til:

„Æ va' saa alein' bestandig, sjer du.“

---

*) Vættæ ɔ: ved jeg.

**) Itnaa ɔ: ikke noget.

Fredrik holdt ungen i haanden; men han vidste ikke det, og ingen ting sagde han. Ikke Julie heller.

Klokken ramled borte i hjørnet, og saa kom der fem lange slag. Men han syntes, ligesom slagene slog og slog, længe efterat de var tiet still. Endda randt en lang stund forbi, og ungerne tog til at sjaue ikring paa gulvet.

Døren blev slaat op.

„Her e' kaffen,“ sagde skrædder Kittelsen og gik ind foran Lena. Hun bar de to kopper, bredfulde med kaffe, paa et bræt og satte hele stadsen paa bordet.

„Værs'go' sæt Dokker frem!“ bad skrædderen.

Fredrik gik frem og satte sig. Den skoldhede kaffen slog han paa fadet og brandt i sig hver en draabe; men han hørte ikke det, skrædderen snakked om, endda ordene var mange.

Fredrik skulde slet ikke have en kop til; for han havde drukket to før i eftermiddag, sagde han; men det var ikke sandt. Heller ikke vilde han sidde en stund til, før han gik; for han havde saa meget at belave sig paa til rejsen.

Han tog Julie og skrædderen i haanden først, og saa gik han ikring og gjorde ligedan med ungerne. Men da han kom bort til døren, snudde han sig og tog op pængepungen og gav alle ungerne en tiøring eller en femogtyveøring hver, som det kunde falde sig.

Skrædder Kittelsen sagde, at dette her var for galt; men Fredrik hørte det vist ikke, for han blev ved sit. Og saa gik han ud.

Da han vel og vakkert var kommet forbi vindøjerne til stuen, lagde han paa sprang og gjorde ret som det var svære hop bortover vejen. „Hoj!“ skreg han og saa glad ud.

Senere blev gangen skikkelig, og han raabte ikke „hoj“ længer, men tied bom still.

Stakkars Julie, som ikke skulde faa nogen anden end denne skrædderen!

Da han kom ind i byen, var han saa sved af solstegen og kaffen, at han satte huen den gale vejen, saa skærmen dækked nakken, som solen sken saa altfor stærkt paa. Ryggen var der nu engang ingen raad med.

Dekadence paa den norske landsbygd.

(Sven Moren i „Vor Tid").

Tidsskriftet „*Vor Tid*" indeholder i sit sidste hefte en artikel om „dekadence paa landet", der vil læses med interesse af enhver paa grund af det lys, den kaster over aandslivet i disse sidste dage ude paa landsbygden hos os. Den er øiensynlig skreven af en, der baade kjender og føler forholdene — er et stykke virkelighed, der peger paa mangt og meget. Artikelen er her noget forkortet.

Sammenligner man den politiske bevægelse, som gik over landet i 80-aarene, med den, vi nu staar midt oppe i, vil man strax lægge merke til, hvor ganske anderledes den første blev baaren af ungdommens begeistring end den sidste. Frihedskravene fór som en ild fra landsende til landsende og satte den norske ungdoms blod i brand; og den ene skare fylkede sig under Sverdrups fane efter den anden.

Men hvor er *nu* den norske bondeungdom henne? Den er ikke *med,* iallefald en stor del af den, det er sikkert, det. Vistnok findes der hist og her udover landet enkelte, som endnu indbilder sig, at ungdommen mere og mere rives med af den almindelige døgnpolitik; men alle, som gidder følge en bitte liden smule med, vil lægge merke til, at der er indtraadt en reaktion, — der være hvadslags meninger der vil om dens berettigelse eller ikke-berettigelse.

Men hvoraf da denne besynderlige ligegladhed, denne halvt ængstelige, halvt overlegne trækken sig tilbage nu, da landet mere end nogensinde gjør krav paa alles arbeide?

For en del aar tilbage havde man igrunden bare to baaser for interesserede mennesker: en for høiremænd og en for venstremænd. Ja, der gjordes forresten ikke krav paa mere heller; de befandt sig godt hver i sin baas og gjorde hinanden den fortræd, de bare kunde. Saa begav det sig, at baaserne blev for trange og føden for mager og ensformig. Men der var begeistring i de gamle baaserne: Brandes og flere med ham brød vei for de europæiske tanker. Garborg hjalp os at faa bedre tag i dem. Bjørnsons digtning var for bondeungdommen det samme, som solstraalen en frisk vaarmorgen er for den uudsprungne rose: den aabnede vort uklare drømmelivs bægerblade, og vi stod og nød det nye, som strømmede ind paa os, med taus undren. Og vi læste og blev glad i det nye. Vi fik tag i Darwin, Spencer, Mill, Taine o. fl., og vi var saa inderlig overbevist om, at deres tanker havde livsens frelse ombord. Guldalderen skulde snart komme; det gjaldt bare at ta fat paa „opgaverne" strax — og med alvor.

Tiderne forandrer sig.

Mangen ungdom, som kanske for faa aar tilbage var den mest troende, gaar nu omkring med et lidt træt smil om munden. Den før saa ivrige venstre- eller høiremand er pludselig blevet forbausende human ligeoverfor sine gamle modstandere. Paa kameraternes forfegten af „de nye tanker" hører han med en ligeglad, kanske ogsaa lidt overlegen mine. For ham er tankerne ikke „nye" længer; de vækker i hans sind kun erindringen om noget, han var glad i engang. Kameraterne begynder at anse ham for „agterudseilet", lidt forfinet ogsaa, kanske.

Kun en sjelden gang kan de faa ham ivrig — naar talen er om Hamsuns

Krags eller Obstfelders digtning. Literatur er igrunden det eneste, som interesserer ham, særlig da denslags literatur, som kan „nydes“.

At træffe unge mennesker, der er smittet af dette, er ikke længer nogen sjeldenhed paa landet heller. Vi finder dem omtrent overalt, hvor de nye, moderne aandsretninger i længere tid har havt indpas. Naturligvis blir der, som en følge af forskjellige omstændigheder, stor forskjel paa en „land-dekadent“ og en „by-dekadent“. Den første har jo mindre anledning til at leve et gjennemført „fin de siècle“ liv end den sidste. „By-dekadenten“ staar i mere direkte forhold til udlandenes kulturstrømme, og til den slaphedens og mismodets, overtroens og vantroens aand, han — gjennem den moderne dekadence-literatur — paavirkes af, café-livet og alt det, det bringer med sig af forfinelse (!).

De aandelige disharmonier finder senere gjenklang paa landet — selvfølgelig. Selve naturen med dens mylder af udviklingsdygtige existenser staar dem imod.

Er der i byerne flere, som er magtstjaalne af dekadencen, saa er til gjengjæld land-dekadenten i de fleste tilfælder mere martyr af foreteelsen.

Men hvordan fik vi nu dette, man kalder dekadence?

Det er ikke min opgave at udlede foreteelsen af de forskjellige retninger, som muligens har spillet medvirkende ind. Jeg vil bare forsøge at give en nogenlunde udredning af, hvorledes den kom til *os*, og paa hvad maade den arter sig.

Det var en stor flok unge mennesker, som havde anledning til at komme sammen daglig. Deres almindelige samtaleemne var samfundsreformation og religion; hvad de læste, kan indfattes inden den samme ramme. Saa fik de tag i tidsskrifter, hvor der — modsat den vante avisliteratur — fandtes artikler, som til stor forbauselse hævdede anskuelser, ganske modsat deres egne altruistiske ideer. Der skreves f. ex. med sympati om en Nietzsche, der hverken trodde paa kvinden eller religionen eller samvittigheden eller retfærdigheden eller noget af det, de i sin naive begeistring havde sunget om og raabt hurra for. Dette nye, usædvanlige bød dem imod og tiltalte dem paa samme tid. De blev nysgjerrige og vilde vide besked, og saa læste de alle de afhandlinger og essays, de kunde faa fat paa. Snart optraadte naturligvis et af de dristigste hoder som den nye retnings talsmand, og saa bar det da løs med diskussion.

Det er altid lidt leit, naar det pludselig gaar op for folk, der svært gjerne vil være „moderne“, at de ikke længer er det. Slig med os ogsaa. Vi likte ikke dette nye, trodde ikke det gran paa det heller; men det øvede alligevel en eiendommelig tiltrækning paa os. Saa dukkede der pludselig op endel nye forfattere: Knut Hamsun, Vilhelm Krag, Gabriel Finne o. fl. I deres digtning fandt vi udtryk for saa meget, vi havde følt uklart og dunkelt. Deres bøger havde en underlig indflydelse paa os. Vi tiltaltes ikke af tendensen — der var jo ingen saadan —, men af musiken, stemningen, under hvilken de var skrevne, den sarte stil og det underlige tungsing, som skinnede gjennem linjerne, selv i de mest glædedrukne sætninger.

Vi læste Hamsun, til vi glemte, at vi læste; vi bare levede! Vi læste Krags digte, til det sitrede i os af brændende længsel efter noget „soria-moria slot“ — noget; eller til det jamrede i os af dump smerte og angst. Og saa, — naar vi atter skulde tage fat paa vore planer om „Messiasrigets“ oprettelse, fornam vi — med daarlig samvittighed kanske —, at det ikke længer interesserede os som før. Vi opdagede pludselig ogsaa saa megen fusk i det, vi før havde tumlet med; der laa saa megen løgn og lurte under ordene „frihed, lighed og broderskab.“ Politik

var kolde hjerners vriompeiseri og ikke varme hjerters higen efter harmoni. Derfor vilde vi væk fra det hele. Hver gang vi mødte feighed og fusk i vort offentlige liv, grebes vi af et umaadeligt tungsind, og vi længtede inderlig væk fra virkeligheden — og sang med Vilhelm Krag:

„Aa Gud lad mig altid drømme
og lad det aldrig blive morgen,
lad mig drømme væk hele
livet og kviden og graaden og sorgen!“

Slig omtrent, antager jeg, er det kommet, dette underlige tungsind over mange af de bondegutter, som med berettigelse kan kalde sig dekadenter.

At rette noget angreb mod vor tids ungdom, fordi den ikke er i besiddelse af den virkelighedssans og begeistring, som samfundet i sin helhed jo vilde være bedst tjent med, forekommer mig ligesaa meningsløst, som det vilde være at angribe influenza-patienter. Dekadencen er jo en virkning af en mængde aarsager, af ufuldkommenheder i vor kultur og ubesindigheder af dens ledere, derfor bliver den ogsaa et „mene, mene tekel“ over saa mangt et „bevinget“ ord i vor problemfyldte tid.

Det mest karakteristiske for den ungdom, som er smittet af foreteelsen, er vel resignation. Gjennem resignationens brilleglas ser de paa enhver reformivrende bevægelse. Med resignationens lygte gaar de og søger omkring i tvilens halvmørke efter næring for de nydelseslystne fantasier.

Nu, hvor denne resignation fører hen for den enkeltes vedkommende, se, det beror paa saa mangt. Hos enkelte fører den vel til en aristokratisk trækken sig tilbage for bestandig (Nietzsche). Hos andre, der er mindre istand til at dyrke sin egen individualitet, leder den vel ofte tilbage til kirken, til troskyldighedens religion (Gabriel Gram i „Trætte Mænd“). Atter andre giver sig over i den fuldstændigste ligegladhed. Dekadencen kan betragtes med mere eller mindre uro.

Det forekommer mig — sagt med al mulig beskedenhed — at dekadencen er et alvorligt varsko til den tid, som har faaet sit præg af kolde hjerner. Menneskene kan ikke leve paa bare virkelighed heller. Man maa faa lov til at bære en liden blomst i knaphullet, især da klæderne absolut skal være af det groveste slags. Og hvorfor kan man ikke have ret til at snakke i et følsomt sprog, naar det er om noget, man *føler* varmt for? Vi maa faa en ny slegt med varmere blod, — en slegt, som kan føle, elske, graate, juble, danse.

Den moderne ungdoms skjønhedslængsel synes at staa i etslags slegtskabsforhold til den katolske kirke. De religiøse tendenser i den nyere literatur stiler aldrig mod den protestantiske kirke; derimod ofte mod den katolske (Arne Garborg, Vilhelm Krag, Sigurd Bødtker).

De dekadente digtere er den sarte skjønhedslængsels sangere. Deres længsel staar mod sol og farvelek, mod fantasiens blomsterfyldte eventyrlande. Herhjemme er det for ødsligt og goldt mellem isbræerne. — Dette Norge, som saa inderlig vel trænger den poesiens myrtekrans, dets unge sangere kunde lægge om dets nøgne pande, det bliver forladt af de *fineste*, fordi det er for barskt, fordi:

„— de fineste sind og de sarteste sjæle
kun undes to fattige ligkistefjæle.“

En nationalitet for retten.

(Efter *F. Amouretti* i „*Revue Blue*“).

England har sit Irland, Tyskland sit Elsass-Lothringen, Østerrig sit Bøhmen og sit Galizien, det er lige saa kjendt, som at Rusland har sit Polen og sit Finland. Færre har muligens rede paa, at Ungarn har sit Transylvanien. Siden den netop afdøde Kossuths helteaar har man vænnet sig til at betragte ungarerne eller madsjarerne som en af de østerrigske tyskere undertrykt race. Nu viser det sig, at netop madsjarerne selv den dag idag øver tryk paa en anden nationalitet fuldt saa skamløst, som nogen autokrat kan gjøre det.

Hvad der har bragt dette forhold for dagen, er en proces, som aabnedes sidstleden 7de mai, og hvorom bladene kun bringer sparsomme underretninger, skjønt den gjælder intet mindre end en hel nationalitets rettigheder. Den nu saa bekjendte „liberale“ ungarske førsteminister Wekerle har i selve nationalforsamlingen maattet tilstaa, at censuren har ladet beskjære de telegrammer om denne proces, som sendtes pressen ude i Europa. Processen har en lang forhistorie; den er det, som har mest interesse.

Paa vore karter ved vi at finde Siebenbürgen. Dette navn er tysk og bruges neppe i selve landet. Landets børn bruger *Ardjal*, der af deres undertrykkere, madsjarerne, skrives *Erdély;* dette betyder „landet bag skoven“, hvorfor det paa latin og i de af latin afledede sprog kaldes *Transylvania.* Her bor vel $2^1/_2$ million mennesker, hvoraf de 2 mill. er *rumæner,* samme nationalitet som i kongeriget Rumænien, den russiske provins Bessarabien og den østerrigske provins Bukovina. Rumæner findes desuden i selve Ungarn i et antal af $1^1/_2$ million, saa keiser Frans Josef hersker over ialt $3^1/_2$ million rumæner. Skulde man tale om et Rumænien som fælles hjem for alle rumæner (ialt 11 millioner af Europas befolkning), maatte samtlige her nævnte lande tages under et; et sligt Rumænien vilde blive et paa det nærmeste rundt landstykke mellem Djnestr i øst, Donau i syd samt i vest og nord en tilsvarende halvcirkel gjennem Ungarns østkant. Rumænernes sprog nedstammer fra latinen. Som nationalitet staar rumænerne altsaa lige fremmed overfor slaverne i nord, øst og syd, som overfor madsjarerne i vest, for ikke at nævne tyskerne endda længere i vest.

Rumænerne indenfor Habsburger-rigets grænser har altid været et bondefolk. I Transylvanien var de rumænske bønder indtil 1848 livegne under den fra gammel tid af indflyttede tyske og madsjariske adel. Men selve landet havde, siden det i 1699 afstodes af Tyrkiets sultan til Habs-

burgerne, været en særskilt rigsdel med egen landdag aldeles uafhængig af og sidestillet med Ungarn.

Da saa Ungarn i 1848 erklærede sig uafhængig af Habsburgernes hus, lod madsjarernes frihedshelt Kossuth sine landsmænd blandt Transylvaniens adel vedtage dette lands sammensmeltning med Ungarn. Det eneste paaskud, madsjarerne kunde paaberaabe sig for denne selvtægt, var den historiske sandhed, at Transylvanien for over 300 aar siden var et vasalland under Ungarns krone, før tyrkerne slugte begge lande. Kossuths nederlag bragte atter de to lande i samme afhængighedsforhold til Habsburger-huset. Saa kom „kompromiset“ i 1867, da Ungarn fik sin selvstændighed erkjendt paany. Det Habsburgske rige blev delt i keiserdømmet Østerrig og kongeriget Ungarn under fælles monark.

Dermed var madsjarernes lyst til at dominere atter sluppen løs. Kroatien og Slavonien maatte de indrømme national selvstændighed; men rumænerne kastede de sig atter paa nakken af. Den madsjariske adel i Transylvanien skyndte sig at lade landdagen i Cluj (tysk Klausenburg) vedtage en resolution om, at Transylvanien skulde ophøre at være et selvstændigt storfyrstendømme for at gaa helt og holdent op i kongeriget Ungarn. Derfor er Transylvanien for nærværende bare et geografisk navn omtrent som Finmarken.

Statsretslig staar altsaa de $1^1/_2$ million rumænere i selve Ungarn og de 2 millioner rumænere i Transylvanien paa samme fod; de er borgere af kongeriget, sidestillet med baade madsjarer og tyskere. Kongeriget har ialt 16 millioner indbyggere; af disse er de 6 millioner madsjarer.

Disse madsjarer betragter sig imidlertid, trods grundloven, som det „herskende folk“ i landet og har derfor organiseret sig som et intolerant politisk parti, hvis program det er at madsjarisere alle de andre folkefærd inden statens grænser. I skole, kirke, rettergang og administration tvinges det madsjariske sprog ind som det eneraadende. De øvrige folkefærd i landet, tyskere, serbere, slovaker, rutenere og rumænere gjør fortvilet modstand. For den østerrigske del af monarkiet gjælder artikel 19 i grundloven af 21de december 1867: „Alle folkeslag i den østerrigske stat staar paa lige fod, og ethvert folk for sig har ret til det, at dets nationalitets og dets sprogs ukrænkelighed garanteres. Staten erkjender for skole, administration og offentligt liv samtlige de sprogs ligeberettigelse, som bruges i riget.“ Denne artikel nyder madsjarerne paa østerrigsk grund godt af; men den tilsvarende artikel 44 i Ungarns grundlov af 1868 om nationaliteternes ligeberettigelse ogsaa i dette land er fremdeles et dødt bogstav. Den ungarske regjering og dens embedsmænd lader, som om denne artikel ikke findes i grundloven; og landets skolelov er affattet i aaben strid dermed.

Selvfølgelig har en saa talrig og kraftig race som rumænerne ikke spagt og sagtmodig fundet sig i disse krænkelser.

Allerede strax efter Kossuths inkorporations-forsøg holdt de rumænske patrioter den 15de mai 1848 et møde paa „frihedsmarken" ved Blaj (tysk Blasendorf) og vedtog et sæt resolutioner, som endnu i vore dage udgjør grundlaget for rumænernes nationale krav. Resolutionerne gjentoges tyveaarsdagen efter paa samme sted til protest mod Transylvaniens anden inkorporation i Ungarn. — Paa et stort valgmøde 11—14 mai 1881 i Sibiu (tysk Hermannstadt) præciseredes det rumænske partis i grunden ret beskedne krav: 1) agtelse for grundlovens bud om nationaliteternes ligeberettigelse samt 2) Transylvaniens selvstændighed. Nogen tanke paa de ungarske og transylvanske rumæners tilslutning til kongeriget Rumænien har aldrig været oppe, selv om madsjarerne noksaa meget ytrer mistanke derom. Mod huset Habsburg næres der nationale følelser uden svig. En af madsjarernes sværeste beskyldninger er, at rumænerne altid benævner Frans Josef „storfyrsten af Transylvanien" og „keiseren", aldrig „kongen af Ungarn".

Madsjarerne har nyttet sin overmagt i Ungarn til at gjøre stemmeretten i de transylvanske valgkredse afhængig af otte gange høiere skat end ellers i landet; følgen er da ogsaa bleven, at der blandt de 417 deputerede paa rigsdagen i Budapest ikke gives en eneste rumæner. Og i skolerne maa alle rumænske børn, fra de er 6 aar, lære madsjarisk — saa ilde er det ikke engang i Elsass-Lothringen. Den madsjariske presse tillader sig et sprog overfor landets rumænske borgere, som i udtrykkenes raahed overgaar al anden journalistik i verden; men de rumænske blade faar finde sig i beslaglæggelse for den svageste utilbørlighed, og neppe en eneste rumænsk bladmand i Ungarn er ubekjendt med fængslet. De fleste rumænske blade trykkes i Sibiu, en udelukkende rumænsk by; men deres forseelser henskydes altid til paadømmelse af juryen i Cluj, det gamle feudalrede, hvor madsjarerne er i overtal.

Endelig blev dette tryk for tungt. Lederne for det nationale rumænske parti besluttede i januar at gjøre en direkte henvendelse til hs. keiserligkongelige majestæt. Adressen blev ham forebragt i mai; han svarede med en henvisning til regjeringen i Ungarn. Den delegation, som havde overbragt adressen, lod den offentliggjøre.

Dette sidste skridt er det, som har givet anledning til den ovennævnte proces. Loyale borgere sættes under tiltale for høiforræderi, fordi de offentliggjør de ord, hvormed de i underdanighed har henvendt sig til landets monark.

De 22 anklagede hører hjemme i Sibiu, hvor ogsaa adressen er

skreven. Alligevel skal sagen føre i Cluj, hvor den madsjariske befolkning frit faar haane de anklagede, naar de viser sig. Staden med omegn er erklæret i beleiringstilstand for at hindre de omboende rumænske bønder i at optræde som sine talsmænds sikkerhedsvagt. Ved retsforhandlingen er madsjarisk erklæret for det eneste anvendelige sprog, og tolkene faar lov til at forvrænge de anklagedes udsagn i oversættelsen.

Som en af de anklagede har udtrykt det i sin forsvarstale: Det er hele den rumænske befolkning i Habsburger-riget, som er stillet for retten. Og sagens gang følges i spænding af hele den rumænske nationalitet baade i og udenfor rigets grænser. Dens udfald vil utvilsomt sætte merker i Øst-Europas historie.

Østerriges Irland.

(Efter *W. Budzynowski* i „*Deutsche Worte*“).

De uroligheder, der nylig forefaldt i Krakau, hvor en bande af bønder og almindelige forbrydere plyndrede byen, har vendt opmerksomheden hen paa tilstanden blandt Galiziens bønder. Den viser sig at være saa fortvilet som vel muligt. Ikke alene det østerrigske finansministerium, men ogsaa samfundsvidenskabens dyrkere føler sig rystet ved tanken paa den fremtid, der venter denne befolkning. Ja, der gives aander, hvem synet af denne tilstand forekommer at være billedet paa de rædsler, der forestaar jordbrugerstanden i det ganske Europa. De østerrigske politikere føler et vist ansvar for tilstanden og spørger sig ængstelig, hvad udgangen vil blive: almindelig udvandring fra landet? eller bøndernes tilslutning til socialismen?

Den polske forfatter, hvis artikel vi her gjengiver efter „*Revue des Revues*“, søger at besvare disse spørgsmaal ved en indgaaende skildring af den for haanden værende elendighed. Alle vore statsmænd og politikere, bemerker han, har altid troet, at socialismen ikke kunde faa tilslutning blandt bønderne. Thi naar man forkynder en fabrikarbeider den tanke, at „staten“ bør blive øverste og eneste eiendomsbesidder, da maa jo forkyndelsen falde i god jordbund; proletaren har intet at tabe og alt at vinde ved en slig omvæltning. Men selveierbønder vil snart opdage, at den nye lære rammer deres egen stilling, idet dens gjennemførelse maa koste dem eiendomsretten til deres egen dyrebare jord. Dette er imidlertid et teoretisk syn paa sagen, der ikke stemmer med virkeligheden. Galiziens bønder betragter sig nemlig ikke som eiere af den jord, de bruger; de føler sig kun bundne dertil ved sin gjæld og sin skattepligt. Desuden er tallet paa selveierbønder ikke særdeles høit. Da bondestanden i 1848 erholdt sin frihed, var det bare en sjettedel, som fik jord til eie. Og blandt disse lykkelige var det atter hele 215,000, som fik mindre end 2 hektar. Godseierne har af simpel egoisme ladet sig drive til under alskens paaskud at berøve bønderne deres gaarde, saa smaa de end er. For at bjærge de rettigheder, som blev dem indrømmet i emancipationens dage, har bøn-

derne været nødt til at føre 32,000 processer, hvoraf de har tabt de 30,000. Dette anslaaes til at have kostet Galiziens bondestand over 25 millioner kroner.

En lov af 1869 overlader det til de østerrigske jordbrugere selv at sørge for udligningen af jordafgiften til staten. Men af ligningskommissionens 327 medlemmer har 90 pct. tilhørt godseierstanden, medens forholdet mellem store og smaa brug er som 43 til 57. Følgelig er udligningen ogsaa faldt ud til skade for smaabønderne. Ikke mindre end $4^1/_3$ mill. kroners afgift er bleven væltet over paa bondestanden. Saaledes har Galiziens adel, der sidder inde med de store jordeiendomme, bebyrdet bønderne med næsten en million kroner om aaret i skat, der egentlig skulde falde paa godseierne. Slig er loven bleven haandhævet.

Nød blandt bondestanden betyder i Galizien almindelig nød; thi 78 pct. af landets befolkning er jordbrugere. Industri- og fabrikdrift gives næsten ikke. Ellers i Europa sluger byerne den overflødige befolkning i bygderne; men i Galizien existerer ikke dette afløb for landdistrikternes unødige kraft. De galiziske bønder formerer sig stærkt. Paa firti aar er tallet paa bondefamilier steget fra 800,000 til 1,600,000; men den jord, de faar bruge, er af samme udstrækning. Hvad vei et sligt forhold bærer, forstaaes af opgaverne over pantegjælden; denne var i 1868 kun 650,000 kr., men i 1888 henved 63 millioner kroner. Og endda er der i en stor del af landet ikke lovlig adgang til at laane mod pant i jorden. Følgelig lever her aagerkarlerne høit; og deres fremfærd faar man et begreb om, naar det opgives, at tallet paa tvangssalg steg fra 617 til 2100 mellem 1873 og 1884. Den vanlige aagerrente skal være 50—150 pct. aarlig. Stort naadigere farer ikke „staten“ frem; skatterne er ulidelig tunge og inddrives uden barmhjertighed, om det saa skal koste bonden hans jord.

Daglønnen for aannearbeidere paa herremændenes godser er fra kr. 0.70 til 1.20, saa det heller ikke paa denne kant er noget at tjene.

Til denne økonomiske elendighed svarer levesættet. Husene er bygget af straa og ler. Taget er bare en bunke gammel halm. Skorstenspibe findes ikke; røgen gaar ud gjennem et hul i loftet. Indgangsdøren pleier at være meget lav. Gulv gives der ikke. Paa de røgede vægge hænger nogle skilderier af helgener. Værelset er fyldt af ækel lugt; vinduet er bare en liden glugge, som aldrig aabnes. Dels er luften udenfor ikke bedre, da beboerne i bogstaveligste forstand „gaar i gaarden“ og overlader grisen at besørge renovation; dels maa man om vinteren spare paa varmen inde i stuen, da veden — ifald den lader sig opdrive — er umenneskelig dyr. 3541 galiziske kommuner savner ganske adgang til ved.

Klæder er det ogsaa smaat med. Hele familien nøier sig ofte med et par sko.

Sengested er en ukjendt ting. Man sover i gruen og, om pladsen der er knap, paa en bænk. Og de stakkars folk indbilder sig, at det bare er keiseren, som har raad til at ligge paa andet end halm.

Madens gehalt beror paa, hvorvidt aagerkarlen eller skattefogeden har slæbt afsted med gaardens gris. Grisen faar nemlig det bedste, som huset formaar, poteter og melk, hvis det sidste findes. Husets folk nøier sig med det, som denne kjæledægge ikke liker: raadne poteter og grovbrød saa sort som muld. Men er grisen borte, faar ogsaa menneskene godt af melken, hvis der da findes ko paa gaarden. Kjød viser sig kun en gang om aaret paa bondens bord; det sker ved paasketid.

Slig omtrent staar det til i Galizien. Underligt er det ikke, at socialisterne tænker sig det at være en let sag at vinde tilhængere paa dette hold. Ikke engang

religionen kan her anvendes til at hæmme socialismens udbredelse. De romersk-katolske godseiere og de jødiske aagerkarle er jo i de græsk-ortodoxe bønders øine Belials børn. Bønderne er desuden rutenere, medens overklassen i landet enten er polakker eller tyskere. Saaledes er der sagtens gunstig jordbund for en revolutionær agitation.

De kristne missioner i Indien.

(Efter *F. P. Powers* i „*The Forum*").

„*Kringsjaas*" læsere vil mindes en artikel om de kristlige missionærers ringe fremgang i Indien. Artikelen var skreven af en hindu. I det sidst ankomne numer af tidsskriftet „*Forum*" tager en missionsven til gjenmæle.

Han begynder med at slynge et temmelig kraftigt argument efter dem, der beklager udgifterne til missionsvæsenet, saalænge der er saa megen nød og elendighed at afhjælpe i hjemlandene. Verdens protestantiske kirker anvendte i 1892 ca. 54 millioner kroner til hedningemissioner den hele jord over. Men da denne sum ikke er mere, end hvad der aaret efter anvendtes *til de fattige i New-York by alene*, saa synes han ikke, der er nogen grund til at klage over, at hedningemissionerne tager brødet fra hjemlandenes fattige.

Af de fire kirkesamfund, som anvender over 1 million dollars (3,700,000 kroner) til hedningemissioner, er tre amerikanske, nemlig metodisterne, presbyterianerne og baptisterne i de Forenede Stater. Kongregationalisterne derover giver 2,800,000 kroner.

Naturligvis gaar blot en brøkdel af disse kapitaler til de *indiske* missioner.

Og resultaterne?

De protestantiske kirker i Indien gaar i hvert fald meget hurtigere frem end i hjemlandene. Mellem 1880 og 1890 øgedes de ovennævnte samfund i de Forenede Stater gjennemsnitlig med 35 pct., medens de i Indien i samme tidsrum forøgedes med over 61 pct. — I 1890 var der over 182,000 *altergjængere* i de indiske protestantiske kirker og 300,000 elever i missionsskolerne. Der kan sandsynligvis med sikkerhed tælles 4 kirkemedlemmer for hver altergjænger, saa antallet af indfødte, indiske protestanter i 1890 maa have været mindst 700,000. — Til resultaterne maa ogsaa regnes de kristne hospitaler og den haardt tiltrængte lægehjælp, som er blevet skaffet gjennem disse.

Saa meget, hvad *tallene* angaar. Af større vigtighed er det naturligvis at iagttage den aandelige indflydelse, som den kristne missionsvirksomhed udøver paa de omvendte og paa det hele samfund. Forfatteren har her forsynet sig med et helt arsenal af citater fra fremragende engelske embedsmænd i Indien. Den ene efter den anden aflægger vidnesbyrd om, at missionerne „gjennemfører en hel aandelig og moralsk revolution“ i Indien (Sir Bartle Frere), at „missionærer og kristelig literatur gjennemsyrer den offentlige mening i Indien i en udstrækning og til en grad, hvorom ingen kan gjøre sig nogen idé, med mindre han har givet sig tid til at undersøge de faktiske forhold.“ Andre bærer vidnesbyrd om de indfødte kristnes overlegenhed over hedningerne i enhver henseende. De bliver mere arbeidsomme, lovlydige, fredsommelige og staar i moralsk og intellektuel henseende meget høiere end deres naboer. Med deres kristne opdragelse og fra Vesten hentede energi er de farlige rivaler for de hedenske brahmaner (den høieste kaste — de lærde) og driver dem overalt tilside. De kristne bringer ind i Orientens og hedenskabets stillestaaende, kvalme liv, et pust af frisk luft, sundhed og kraft.

Desuden minder forfatteren om, at hans indiske modstander selv maatte indrømme, at de kristne missionærer har egget hedendommens førere til nye anstrængelser og har skabt en ny bevægelse mod et slags reformeret hedenskab inden hinduismens rækker. Han minder saaledes om, at den mest interessante religiøse foreteelse i det moderne Asien, *Brahmo-Somaj*-bevægelsen*), skyldes missionærernes virksomhed. „I kan ikke negte,“ sagde dennes afdøde fører Keshub Chunder Sen ved et møde i i 1879, „at jere hjerter er blevet rørt, erobret, tagen fangne af en sterkere magt. Den magt er ikke den britiske regjering. Den er Jesus Kristus. Ved ham er det England regjerer i Indien.“

Men, heder det, de kristne missionærer vinder næsten ingen fremgang blandt de høiere klasser i Indien; det er blot den store, uvidende mængde, de kan omvende. Sandt nok. Og er ikke kristendommen overalt sendt „til de fortabte faar af en hjord“, til dem, blandt hvem nøden er størst? Man maa forstaa, at for denne uvidende mængde gjør hedendommen intet. Missionernes angribere holder op for os de mest lysende exempler blandt de høieste klasser af de indfødte og spørger, hvad vore missionærer kan gjøre for disse. De friske har jo ikke lægen behov i Indien heller. Men mellem brahmankasten, der sidder inde med en dannelse og filosofi, der

*) En teistisk bevægelse, der samtidig knytted sig til det bedste og vakreste i de gamle hinduiske skrifter og til det Nye Testamente, men ogsaa i sine egne ledere besad virkelig profetisk begavede mænd, — religiøse genier. *Red.*

ofte frembringer ædle karaktertyper, og den store mængde, ligger der et svælgende dyb. Og det dyb *kan* ikke hinduismen og *vil* den ikke slaa bro over. For den er kastedelingen den første trosartikel. De høiere klassers dannelse holdes for god for mængden, der lever i en overtro, hvorom man intet begreb kan gjøre sig uden personlig at kjende den. Til denne forkomne mængde bringer de kristne missionærer ikke alene en ren og høi religion og det Nye Testamentes livsideal, men ogsaa dannelse, kultur, oplysning, skoler, hospitaler, broderskab, sympati, demokrati, selvagtelse, selvtillid, haab og et helt nyt liv.

— Og er det at undre sig over, at missionærerne ikke staar høit i gunst hos den høieste kaste? De er jo ikke alene forkyndere af en abstrakt religionslære, men af et nyt *liv*, der ikke kjender kaste, hvor brahman og paria er brødre. Det er *det*, som stiller sig hindrende iveien for kristendommens fremskridt blandt overklassen i Indien. Den er en revolutionerende demokratisk surdeig i jordens mest hovmodig-aristokratiske samfund. Og naar eller hvor har vel en demokratisk bevægelse vundet sine første tilhængere i fyrsters paladser eller adelsmænds sale?

Dertil kommer, at vort i forhold til Østens skikke saa *frie*, kristne liv er orientalerne en forargelse. De forstaar ikke vor tillid til personlig selvagtelse og personligt ansvar, hvor det gjælder dyd og moral. Særlig forstaar de det ikke, hvor det gjælder de to kjøns forhold til hinanden. De ved blot en maade, hvorpaa en kvindes dyd kan bevares: hun maa holdes bag lukte døre, tæt tilsløret eller bevogtet af eunuker. De har ingen tro paa, at kvinden kan være fri og dog dydig. En fri kvinde er i deres øine utvilsomt en falden kvinde. Et samfund — som det kristne — hvor kvinderne frit møder mændene, gaar om paa gaderne utilsløret og uden bevogtning etc., det er derfor i en hindus øine et samfund, hvorfra al kyskhed og al moral er banlyste. Det er kaos.

Men skal det bebreides kristendommen, at den møder modstand af *denne grund?*

Underlig er det dog at se endog kvinder i Vesten „sværme“ for orientalske religioner. Ved de da ikke, at de alle merker kvinden som et lavere væsen, at de fornedrer og demoraliserer hende, at hendes stilling i alle Østens lande er ynkelig, at kjærlighed i den betydning, vi tillægger ordet, og et egteskab, hvor mand og hustru staar ligeordnet, er *kristne* institutioner, der ikke kjendes udenfor kristenheden.

— Endelig faar missionærerne høre, at hinduerne ikke spiser kjød, ikke slagter kvæg og derfor er saa *mildt* et folk. Den, der har seet, hvorledes „kvinder og andre husdyr“ behandles i Indien, vil ikke et øieblik drømme om, at det er *mildhed*, som dikterer vegetarianismen i dette land.

Hvor børn dræbes og enker til for nylig brændtes, hvor de sidste nu behandles slig, at baalet vilde synes dem en lykke og befrielse, der er det sandelig ikke frygt for kvægets lidelser, som gjør, at kjød ikke bliver spist. Det er slet og ret overtro. Man ser en guddom i dyrene. Det er afguderi, ikke mildhed eller humanitet.

Svagest er forfatterens forsvar overfor hinduens ord om, at missionærerne burde lære bedre at kjende de religioner, de angriber. Han faar godtgjordt, at mange missionærer virkelig er lærde mænd, og at enkelte endog eier den sympati for andres synsmaader, uden hvilken *forstaaelse* af disse religioner, trods al lærdom, bliver en umulighed. Men hans egne ord og artiklen i sin helhed viser tydelig, at her ligger missionsvirksomhedens unegtelige svaghed. Uvidenhed angribes med uvidenhed, ensidighed med ensidighed, fanatisme med fanatisme og manglende forstaaelse med manglende forstaaelse.

En expedition til Sydpolen.

(Efter *dr. Frederick A. Cook* i „*The Forum*").

Dr. Frederick A. Cook, der var næstkommanderende paa Pearys sidste polarexpedition, og som i sommer fører et lystparti til Grønland, (hvor han vil skaffe sig nødvendig udrustning) holder paa at samle og udruste en expedition, som udpaa høsten 1895 vil afgaa til de sydlige polaregne, for der at gjøre opdagelser, som maatte findes mulige inden et uhyre og absolut ukjendt areal, og for at trænge saa langt frem mod Sydpolen som muligt. Han nærer ogsaa haab om at naa denne i det paafølgende aar.

Medens de nordlige polaregne i aarrækker har myldret af opdagere og expeditioner, har egnene om Sydpolen ligget ganske ukjendte og uden besøg af opdagere eller videnskabsmænd. Den sidste expedition af nogen betydning foretoges af det engelske dampskib *Challenger* i 1874 — og selv denne indskrænkede sig til videnskabelige iagttagelser, uden at den mere end saa vidt krydsede den sydlige polarkreds (svarende omtrent til Saltenfjord paa den nordlige halvkugle). Kun tre expeditioner har nogensinde rukket længer syd end til den syttiende breddegrad (svarende omtrent til Tromsø paa vor side af jorden), og blot to mænd har nogensinde sat fod paa land indenfor den sydlige polarkreds. Ingen expedition er naaet længer

syd end til (paa et enkelt sted) 78^0 7′ (svarende til den sydlige del af Spitzbergen). Her strækker sig kort sagt et areal paa over 20 millioner kvadratmil eller $^1/_6$ af hele jordoverfladen, som den dag idag ligger indhyllet i absolut mørke. Om hvad det maatte indeholde, ved vi intet.

Opdagernes berettelser er hverken lyse eller opmuntrende. Overalt møder de en lodret fjeldmur, der hæver sig 2—300 fod op af havet, medens det hele land indover sees dækket af sne og is. Alle havne og bugter er utilgjængelige paa grund af is- og snemasser. Sorte fjelde og virksomme vulkaner hæver sig op over snevidderne og de sidste lyser rødt og uhyggelig i den taagetunge atmosfære. Taage er der næsten stadig, taage og voldsomme orkaner, der jager henover det snedækkede land og frosne hav. Intet menneskeligt væsen er blevet fundet der. En ørken af sne, is, storm, taage, oprørt sjø, nøgne klipper og virksomme vulkaner. Ikke saa megen vegetation som et stykke mose engang er blevet fundet inden den sydlige polarkreds.

Men opdagerne kjender som sagt lidet til sagen. Det tør hænde, at ogsaa de sydlige polaregne i lighed med de nordlige har sine mildere, blidere zoner.

En af de første opdagere i disse egne var den engelske kaptein Cook, der i 1773—75 seilede helt rundt Polen, men for det meste udenfor polarkredsen. Han spaaede, at ingen nogensinde vilde vove sig længer syd, end han havde gjort i dette uhyggelige hav, af hvilket han giver en haarreisende skildring. Men menneskene er slette profeter. I 1820—21 seilede Bellingshausen af den russiske marine delvis rundt polen og naaede 70^0 sydlig bredde paa et enkelt sted. Weddell naaede i 1823 til 74^0 15′ sydlig bredde. Morrell rak samme aar paa en anden kant til 70^0. Breiscoe i 1831 og Kemp tre aar senere, gjorde en del mindre opdagelser. Balleny saa en del af Viktoria land i 1839. Aaret efter udsendtes tre regjeringsexpeditioner, den ene under løitnant Wilkes af de Forenede Staters marine. Denne opdagede og kartlagde den længste kjendte kyststrækning dernede, det saakaldte Wilkes land. Den franske expedition under løitnant Dumont d'Urville opdagede og døbte samtidig dele af denne kyststrækning.

Men den mest betydningsfulde af alle sydpolexpeditioner var den engelske regjeringsexpedition under Sir James Ross i 1839—43. I 1841 naaede han Viktoria land og trængte frem langs dettes kystlinje, der gaar næsten ret sydover lige til 77^0 31′. Her opdagedes den 12,400 fod høie virksomme vulkan, *Mt. Erebus*, der med sine sorte, nøgne sider og røde luer rager op over sne- og isvidderne i den taagede luft. Ikke langtfra saaes en næsten lige saa høi udslukket vulkan, *Mt. Terror*. — I aaret 1843 lykkedes det Ross at naa til 78^0 7′, det sydligste punkt, der endnu er

naaet. Temperaturen fandtes indenfor polarkredsen sjelden at stige høiere end til frysepunktet selv paa midtsommerens varmeste og klareste dage.

Siden er lidet eller intet udrettet i disse egne. Kun en gang har et dampskib trængt ned der, *Challenger* i 1874. Men flere af de tidligere opdagere forklarer i sine journaler, at de hindredes fra at trænge videre frem og benytte sig af aabent vand ved manglende eller ugunstig vind. Et vel udrustet dampskib har derfor al mulig udsigt til at kunne øge vor kundskab om disse egne i ganske betydelig grad. — Men hvortil kan det tjene? Hvad kan det hjælpe os at kjende disse øde og golde egne?

For det første ved vi, som allerede nævnt, slet ikke, *om* de er helt golde og øde. Der tør findes inden polarkredsen mildere strækninger i lighed med *Hvalsundet* i Nord, hvor naturen som i en zoologisk have har samlet underlige dyre- og planteformer. Skjønt tidligere opdagere ikke har fundet spor af menneskelige væsener, er det ingenlunde umuligt, at saadanne jo dog kan paatræffes. Men enhver opdagelse af denne art vil naturligvis kaste adskilligt lys over de forskjellige problemer, der beskjæftiger den videnskabelige verden. Kjendskab til Sydhavets meteorologiske tilstande er nødvendig, for at vi skal kunne løse vor jords veirproblem. Vor teori om jordmagnetismen vil blive fastslaaet eller forkastet ved de magnetiske observationer, der bliver gjort dernede. Nye videnskabsgrene vil muligvis blive skabt og de ældre, geologi, geografi, botanik, biologi beriget. Selv i rent materiel og kommerciel henseende *ved* vi jo ikke, hvad der kan findes. Sneen tør dække rige kullag, mineralleier eller guld og sølv. Vi ved intet. Vi maa have rede paa sagen; kan ikke lade saa stor en del af vor jord ligge ukjendt. Al sandsynlighed taler for, at større nytte, end vi nu kan ane, vil kunne drages af de nye opdagelser. For videnskabens vedkommende kan ofte de vigtigste kjendsgjerninger findes der, hvor omstændighederne synes at love mindst. Alt hænger saaledes sammen, at vi ikke fuldt ud kan forstaa og kjende vor jord og dens natur, før vi har undersøgt dens *hele* overflade.

Planen for den expedition, som nu udrustes, er følgende:

Et solid hvalfangerdampskib vil blive benyttet og forsynet med alt, der kan lette ophold og fremkomst i polaregnene. Det vil afseile fra New-York omkring 1ste oktober 1895. Kul vil blive indtaget paa Falklandsøerne. Paa en ø ved Grahams land vil en større redningsbaad blive ilandsat til beskyttelse i tilfælde af uheld. Den bedste havn paa kysten af Polarlandet vil saa blive opsøgt, og her vil skibet slaa sig til for vinteren.

Hus vil blive bygget iland, saa indrettet, at kulden kan holdes ude. Alle forberedelser for sommerens arbeide vil blive trufne i vintertiden. saasnart lys og sommer kommer, vil 3—4 mand drage afsted med slæder

og eskimohunde over ismarkerne ret sydover. De vil medbringe videnskabelige instrumenter og betragte det som deres væsentlige opgave at øge vort videnskabelige kjendskab til forholdene dernede; men jeg indser ikke, hvorfor expeditionen ikke samtidig skulde kunne naa polen. Den vil have ordre til at vende tilbage, naar $^2/_3$ af dens medbragte levnetsmidler er opbrugte. (Hjemreisen vil jo gjøres hurtigere). Medens denne expedition er borte, vil de øvrige, der er blevet tilbage ved skib og huse opmaale og undersøge landet i nærheden og tage daglige meteorologiske og magnetiske observationer. Naar slædeexpeditionen vender tilbage, gaar vi atter ombord og sætter kursen nordover. Skibet vil blive provianteret for 3 aar. Expeditionen vil tælle 15 medlemmer, hvoraf 5 videnskabsmænd, alle naturligvis udvalgte mænd og skikket for saadan gjerning. Samtlige vil blive klædt i en afændring af eskimoernes skinddragt, som for tiden er under arbeide, og som jeg er overbevidst om vil kunne modstaa selve sydpolens kulde. Dragten indbefatter fugleskindsundertøi, hvis fortjenester jeg kjender af erfaring. Hunde vil til sommeren blive skaffet fra Grønland.

Vi nærer saaledes haab om at kunne heise stjernebanneret over Sydpolen og lade Amerika skjænke verden den første virkelige kjendskab til de lande, der omgiver den.

Ibsens „Brand“ i England.

Per Gynt har allerede i nogen tid været tilgjængelig for engelskmænd i en rimelig oversættelse. Nu er der paa én gang kommet to oversættelser af *Brand*. Begge oversættelser anmeldes udførlig i „*Spectator*“. At dømme efter de prøver af oversættelserne, som der gjengives, er de begge simpelt hen udmerkede, — forbausende godt udført.

Det synes næsten muligt, at det gaar an at gjengive originalen saa nøiagtigt og dog faa saa rent og kraftigt et engelsk ud af det. Der er al grund til at gratulere Ibsen og vor literatur med to saa dygtige oversættere og med to saa glimrende oversættelser af „Brand“.

Professor Herfords oversættelse er den frieste; den holder sig længst fra originalens ordlyd og længst fra dens koncentrerede kraft; til gjengjæld er den den klareste og mest letlæste. Den udgjør en god indledning til *Garretts* oversættelse, der falder noget tungere, fordi den følger originalen med større omhu. Men dens sprog er, om end lidt fremmedvirkende, dog nobelt, enkelt og overordentlig intenst og lidenskabeligt engelsk. Jeg vilde aldrig troet det muligt at gjengive „Brand“ saaledes. Selvfølgelig er der svage punkter; linjer, hvor vi, der har originalens linjer syngende i sindet, ærgrer os lidt over oversættelsens fladhed eller kunstlethed. Men i det store hele er det egne ved „Brand“: den gigantiske kraft, den dirrende intensitet, den dybe længsel, de høie tanker, den store, trykkende uhygge levende overført til de engelske linjer.

Originalens rim og versificering er bibeholdt helt igjennem i begge oversættelser. Herfords gaar ofte noksaa fjernt fra Ibsens enkle, kraftige ord — omskriver sætningerne, hvorved de, som nævnt, vinder i gjennemskuelighed i det engelske sprog, men taber i magt, troskab og virkning. Garretts oversættelse derimod er trods det ypperlige sprog ofte næsten aldeles ordret og aldrig afvigende meget derfra. „Brands“ tale i femte akt f. ex. — ved kirkedøren —, er omtrent fuldkommen, kun (i den i „*Spectator*“ gjengivne prøve) i to sætninger *merkbart* svagere end originalen. Tordenklangen er bibeholdt — uveiret i de udslyngede ord. Hele aanden og atmosfæren er grebne og gjengivet. Herfords oversættelse er her meget svagere og betydelig omskrevet. I det hele synes Garrett at have trængt dybest ned i Ibsens sind og at have den største evne til at gjengive klang og kraft. „Brands“ korte, malende sætninger kommer fuldt frem hos ham. Han bibeholder Ibsens sætningsbygning næsten uforandret — et absolut mesterstykke i en ogsaa ellers udmerket oversættelse — og er heldig i at finde kraftige og passende engelske udtryk for Ibsens slaaende tanker. Herford er derimod mindre heldig deri. Hans gjengivelse af disse kraftord bliver ofte afbleget og lidt *commonplace**).

„*Spectator*“ har heller ikke andet end rosende ord for oversættelserne, hvis troskab den dog ikke kan bedømme, idet anmelderen ikke forstaar norsk. Han bedømmer dem blot som engelske digterverker og staar dybt beundrende og varmt prisende overfor dem. *Agnes* finder han at være saa vakkert et stykke karakterskildring, som der i det hele kan findes, gribende, „uden en sentimental eller falsk tone“. Og det hele digt virker øiensynligen lige saa gribende paa den engelske læser som paa os nordmænd, da vi første gang førtes ind i dette rensende uveir af mægtige tanker og mægtigere følelser. Anmelderen opholder sig blot ved den ting, som vel ogsaa for en norsk læser udgjør dramaets svaghed, — det forceret uvirkelige og umulige i femte akt, fraværelsen af et rationelt *maal* for „Brands“ virken i de sidste scener, den idiotiske slutning, hvor han, der havde forkyndt livets og troens ening, det daglige, jevne arbeidslivs helligelse, pludselig river hele bygdens befolkning væk fra liv og virke for oppe paa snevidderne at — forgaa naturligvis. Interessen taber sig her, mener han. Digterverket bliver til et mæg-

---

*) Lad de læsere, der kan bedømme det, betragte f. ex. gengivelsen hos de to af „Brands“ udfald mod „humaniteten“.

Herford har:

Humanity! — That sluggard phrase
Is the world's watchsword nowadays.
With this each bungler hides the fact
That he dare not and will not act;
With this each weakling mocks the lie,
That he'll risk all for victory.“

Her er „humanity“ et tvetydigt og derfor meget svagt ord. Og det øvrige mangler originalens storslagne profetiske tone og intense følelse; udtrykkene hverken stikker, slaar eller løfter, de bare fortæller og beskriver.

Her er derimod Garretts, hvor vi har originalens fyndighed og dens blanding af knusende foragt for usselheden med den overlegne profetiske tone:

„*Humane! — That word's relaxing whine*
Is now the whole world's countersign!
It serves the weakling to conceal
The abdication of his will;
With it the laggard cloakes the sin
He dares not venture all to win.“

tigt, storslagent billedverk, som mesteren har forladt, før det blev helt færdigt, og ladet en mindre mand fuldende. „*Mennesket* Brand døde, da Agnes døde, bagefter er han blot kaotisk dissonans."

Han klager dog ogsaa over overdrivelse til ren karrikaturtegning i skildringerne af foged, bisp, klokker og Einar. Det indrømmer vel ogsaa de fleste. De er Brands tanker om dem, men ikke menneskene selv, som de lever i virkelighedens verden. Dramaet er jo ogsaa „*Brand*"; det er ikke en realistisk bygdeskildring, men en temmelig realistisk sjæleskildring.

Ibsens egen svaghed finder han i, at denne selv mangler den humanitet, han foragter. Han forstaar ikke menneskene og deres forhold. Hans idealisme skildrer og føler blot i sort og hvidt. Enten knuser den hjertet i en, eller den ser menneskene blot som stympere, der søger at behage alle og enhver. Gud ser han blot gjennem naturens lovfasthed, særlig gjennem de fysiske naturloves ubønhørlighed. Han har ikke faaet klart øie paa den sandhed, som *Browning* har givet saa gribende udtryk i sin digtning, at „alt er lov og dog er alt kjærlighed". Der er kun uklar og haabløs famlen derefter. Heri bunder vel hans pessimisme, mener anmelderen.

Brands store tale foran kirkedøren finder han blot at bestaa af tomme talemaader. Den kunde umulig have vakt den begeistring, som digteren lader følge den. Folket vilde nærmest have stenet ham efter den, og ikke ventet, til det kom paa høiderne. — Saa forskjellig kan smag og tanker være. Skulde jeg for min del af al literatur, der er mig bekjendt fra de sidste 1800 aar, udvælge de tre, fire sider, der var mig kjærest og gjorde dybest indtryk paa mig, saa valgte jeg ubetinget og strax Brands tale i femte akt.

„*I would build our church a Palace,*
With its mighty shadow thrown
Not o'er faiths and creeds alone,
But o'er all, that God has given
Right to live beneath his heaven," —

for at give den engelskkyndige læser en prøve paa hvor fuldstændig nu ogsaa 150 millioner engelsktalende folk kan læse og leve sig ind i „Brand". Den er et tankernes og følelsernes baand knyttet mellem udenverdenen og os. Den vil forstaa os bedre nu, da den kan læse „Brand" og „Per Gynt". Vi vil kunne holde hovedet lidt høiere derude. Vi vil kunne komme dem nærmere. Oversættelserne af vore store literaturverker giver os fælles grund at mødes paa, — lægger et stykke Norge, hvorhelst vi kommer i verden blandt dannede mennesker. Fremmedfølelsen vil svinde, naar vi derude hører: „Som Ibsen siger . . . ."

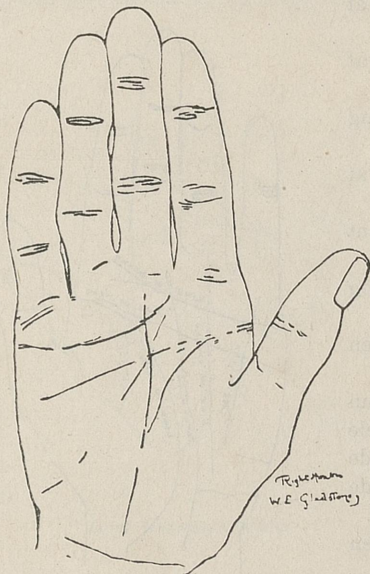
Maatte nu bare vi nordmænd ogsaa gjøre lidt for at tilegne os det virkelig største og bedste i denne udenverdens literatur. Ibsen er snart helt oversat til engelsk; medens Carlyle, Browning og Emerson for ikke at tale om andre og mindre engelske og amerikanske digtere og tænkere, endnu er os omtrent ukjendte, i hvert fald de sidste to. Men møder udlændingen os paa vort høieste niveau i Ibsens verker, faar han der vort største og bedste bidrag til verdensliteraturen, saa er det hos de nævnte mænd, vi møder det bedste og det høieste i de sidste 50 aars England og Amerika.

Og *vi* har dog mindst raad til at være uvidende.

Gladstones haand — og haandens linjer og deres betydning.

(Efter *Hon. Mrs. Forbes* i „*New Review*“).

Megen gammel overtro kommer i de sidste dage tillive igjen og det netop i høit dannede og fremskredne kredse. Astrologi, aandemaning, alslags sortekunst, spaadom o. l. staar atter i høi kurs. Storbyerne vrimler af „kloge koner“, som forudsiger kommende ting, giver raad i sygdomstilfælde og allehaande praktiske vanskeligheder. Men „konerne“ er ogsaa ofte mænd og gjerne velstaaende. De har sine skilter i de mest elegante strøg og besøges af navnkundigheder og damer og herrer fra den høieste selskabsverden. Man maa antage, at der dog virkelig har været *noget* i den gamle overtro; — humbug og tøv nok, men dog en kjerne af virkelig sandhed, der har muliggjort det hele baade da og nu.

Gladstones haand.

Blandt disse underlige sager hører ogsaa den kunst at læse en persons karakter og skjæbne af haandens form og linjer. At disse virkelig kan staa i en vis forbindelse med og give *et* udtryk for den hele personlighed med dens evner og naturlige svagheder, er jo ikke saa urimeligt. Der raader en enhed i naturen, der gjør, at hver mindste detalj altid præges af det hele. Et mægtigt dyr lader sig opkonstruere, selv om intet øie har seet det, fra nogle fundne benstumper; idet disses form forudsætter og bestemmes af dyrets bygning og art i det hele taget. Ansigtets træk viser jo temmelig tydelig personens karakter. Umuligt er det derfor ingenlunde, at ogsaa haandens form og linjer bestemmes og præges af den hele persons væsen, evner og svagheder, legemlige og aandelige, — saaledes at man af den maa kunne læse sig til disse ting, naar man har nøglen til dens linjeskrift. Og af hvad personen *er*, bestemmes i saa væsentlig grad hans fremtid og løbebane, at *lidt* klarhed ogsaa maa kunne vindes derover. Finder man f. ex. udpræget kunstnerisk begavelse, saa resikerer man ikke stort ved at sige, at manden vil blive kunstner. Viser linjerne tillige en fast karakter, en ihærdig vilje, en elsk for arbeide og en betydelig evne baade for nyskabning og tilegnelse, saa maa det vel ogsaa i 9 a 10 tilfælde slaa til, at den mand vil have *held* med sig og naa langt. Thi *held* er ikke saa rent en uberegnelig og tilfældig faktor, som vi ofte drømmer. Det afhænger netop i betydelig grad af en persons evner og af disses harmoni. Finder man saaledes betydelige evner i retning af organisation og ledelse forbundet med mangel paa selvtillid, saa har man grund til at

frygte, at den mand, trods alt, vil blive *uheldig*. Den manglende selvtillid vil ødelægge hans bedste planer og forplumre hans hele liv, o. s. v. — Paa denne vis kan man altsaa tænke sig, at noget lys kan kastes ogsaa indover fremtiden.

Umuligt er det jo heller ikke, at som alder og sorg sætter rynker i ansigtet, saa ogsaa begivenheder og erfaringer sætter sine linjer og merker i haanden, saa at fortiden delvis lader sig tyde deraf.

Noget andet er det imidlertid, naar det paastaaes, at ogsaa kommende ydre omstændigheder og begivenheder, der ikke staar i nogen nødvendig forbindelse med karakteren, har sine merker og linjer i haanden. Det vilde kræve en større tro paa, at fremtiden paa forhaand er ordnet og bestemt, end de fleste vil være med paa.

Hosstaaende billede viser de vigtigste af haandens linjer og merker og som kuriositet og til forstaaelse af analysen af Gladstones haand gives her deres navne:

Mont Jupiter: Forhøining ved roden af pegefingeren.

Mont Saturn: Forhøining ved roden af langfingeren.

Mont Apollo eller Solbjerget: Forhøining ved roden af ringfingeren.

Mont Merkur: Forhøining ved roden af lillefingeren.

Mont Mars: Forhøining lige under Mont Merkur paa siden af haanden.

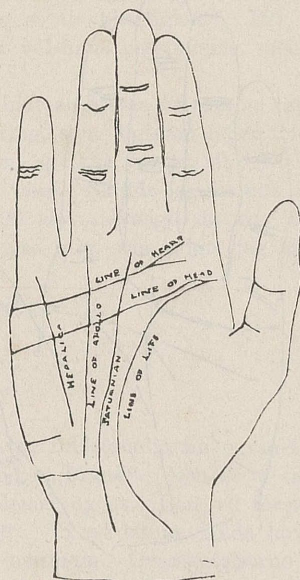
Maanebjerget: Mellem Mont Mars og haandledet.

Venusbjerget: Forhøining dækkende roden af tommelfinderen.

(Disse navn er hentet fra de planeter, som i astrologien antoges at herske over visse dele af det menneskelige liv. Disse bjerge og de linjer, der løber til eller fra dem, staar i lignende forbindelse til samme dele af liv og karakter).

Rascetten: Den linje, der deler haanden fra haandledet.

Mensalen eller hjertelinjen: Den linje, der løber omtrent tversover haanden lige under bjergene.

Haandens linjer.

Hovedlinjen: Den linje, der ogsaa løber omtrent tversover haanden, men lidt længer nede end hjertelinjen og i mere nedad skraanende retning.

Livslinjen løber rundt roden af tommelfingeren eller Venusbjerget. Hovedlinjen og livslinjen løber det første stykke vei sammen.

Skjæbnelinjen eller Saturnlinjen løber mod Mont Saturn fra haandens midtre eller nedre del.

Sol- eller Apollolinjen løber mod Mont Apollo fra haandens midte eller fra maanebjerget. Den viser poetisk begavelse o. l. Maanebjerget hører sammen med indbildningskraft.

Hepatikaen løber fra haandens nederste del skraat op mod lillefingeren.

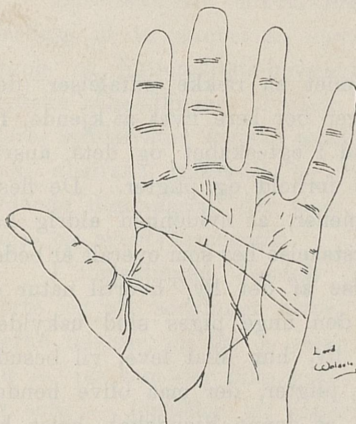
Venusringen: En ringformig linje fra mellemrummet mellem første og anden til mellemrummet mellem tredie og fjerde finger.

Kvadraten er rummet mellem hjerte og hovedlinjerne.

Trianglet dannes af hepatikaen med hjerte- og livslinjerne. Det deraf indesluttede rum kaldes marsmarken.

Ægteskabslinjerne: Korte linjer, der løber horizontalt fra den side af haanden, der er modsat tommelfingeren, og mod Mont Merkur.

Forfatterinden analyserer dernæst Gladstones haand, hvoraf billedet medfølger. Hans haand er, hvad denne „videnskab“ kalder en *main mixte* (blandet haand); det vil sige den repræsenterer ikke nogen enkelt „type“, men en blanding af flere saadanne. Fingertipperne er saaledes alle af forskjellig form. Pegefinger og lillefinger er af den tilspidsede form, hvilket vidner om indbildningskraft, rigdom paa tanker og en impulsiv natur, samt tillige om veltalenhed, medens langfingeren mere butte form vidner om interesse for jordbrug og ringfingerens spadeform om redebonhed til at arbeide for at opnaa, hvad han ønsker og vil.

Lord Wolseleys haand.

En *main mixte* gaar næsten altid sammen med en vindende personlighed og optræden. Hænder, hvor alle fingre er af samme form, viser os en mand, hvis meninger er som støbte i jernform; han er ude af stand til at vise toleranse eller til at forstaa andre, hvorfor saadanne folk vilde gjøre jorden til en evig kampplads, var det ikke for den mæglende og beroligende indflydelse af besidderne af *main mixte*.

Fingrenes længde viser os en person, der baade holder af at fordybe sig i detaljer og evner at beherske dem.

At tommelfingerens to led er af samme længde viser en altbeseirende vilje.

At det andet led af de øvrige fingre er længre end baade det første og tredie viser lyst til at diskutere og udvikle en sag, — ogsaa til at disputere.

Neglenes længde viser ulyst for spøg og al slags *persiflage*.

Hovedlinjens rethed og længde (den krydser hele haanden) viser stadig beregning, og i en blød, bøielig haand som denne med Mont Jupiter vel udviklet, organisationstalent og evne til at finde vei ud af alle vanskeligheder. For at naa et bestemt maal vil alt ofres.

Skjæbnelinjen, der begynder paa Marsmarken, viser vanskeligheder og kampe i tidligere aar. Vanskelighederne beseires dog af aandens magt, som vi ser af, at linjen, efter at have krydset hovedlinjen, bliver sterk og klar og løber saaledes for en 20—30 aar.

En afbrydelse af og et merke paa hovedlinjen tyder paa en betydelig forandring af overbevisning i alderen mellem 28 og 32 aar.

Her findes ogsaa en anden underordnet skjæbnelinje, der udspringer fra

Maanefjeldet og afbrydes 4 gange. Den viser tydeligt oversøiske interesser, der er blevet optaget og forladt igjen flere gange. De svarer nøiagtig til Gladstones interesser til forskjellige tider i sager hinsides hav og sø. I sextiaarsalderen finder vi endelig en tredie skjæbnelinje, der løber parallelt med hjertelinjen mod Mont Saturn. Ogsaa den tyder paa en interesse hinsides sø eller hav. Dens parallelisme med hjertelinjen viser, at den sluger alle andre interesser og den hele livskraft. Den svarer naturligvis til Gladstones interesse for det irske spørgsmaal. Det er ogsaa værd at merke i denne haand, at skjæbnelinjen for en væsentlig del tager livslinjens plads og altsaa viser, at mandens liv er gaaet helt op i hans offentlige virksomhed.

Er uvidenhed en velsignelse?

(Efter „*New Review*“).

Den engelske „*New Review*“ har samlet en række udtalelser (deriblandt fra Bjørnson), om hvorvidt unge piger bør lære livet at kjende, før de gifter sig, eller om de helst bør gaa ind i egteskabet og dets ansvar uvidende som nyfødte børn angaaende dets forhold og pligter. De fleste — og deriblandt Bjørnson naturligvis — mener, at uvidenhed aldrig kan bringe velsignelse, at fuld kundskab og forstaaelse her som overalt er bedst. Enkelte er dog bange for, at en forstaaelse af det liv, hvortil natur og guddom har bestemt kvinden, vil berøve den unge piges sind uskyldets renhed og skjønhed, at kundskab om det liv, hun skal leve, vil besudle og demoralisere hende, at forstaaelse af de pligter, der maa blive hendes, vil fordærve hende. Enkelte mener ogsaa, at denne kjendskab helst bør overlades tilfældet, omgangsvenner og egne gjætninger. Hvorimod, som sagt, de fleste er af den overbevisning, at der under dygtig og forstaaelsesfuld veiledning bør gives den unge pige fuld og klar besked om en kvindes natur og skjæbnebestemte liv, om egteskabets betydning og væsen og om de krav, hun har ret til at stille til ham, der vil dele livet med hende. Og naturligvis har de ret. Der sker børn af begge kjøn stor uret og ligefrem grusomhed ved, at kundskab om en del af livets vigtigste og for deres velfærd og lykke mest afgjørende ting overlades tilfældet, eller ved at de kastes ud i et af vanskeligheder yrende liv uden denne beskyttende kundskab, — ved at den ikke bliver dem meddelt med al agtsomhed og skjønsomhed af forældre eller lærere. At disse livets love skulde forurense noget sind, saafremt de læres ret og paa rette maade, kan dog virkelig intet menneske, der tror, at en Ren Gud er bagom livets love, for alvor mene. — Aa nei, den unge pige vil ingen sindets renhed og friskhed

tabe, fordi en moder i kjærlighed og tro paa livslovenes retmæssighed har lært hende, hvad det vil sige at være kvinde her paa jorden. Jo før vi bliver kvit modsatte fordomme og al velment frygt i den retning, desto bedre for hjemmenes renhed og lykke og for alt godt i verden.

Norske forfattere*).

Studier og udkast af *Carl Nærup*.

I. *Mellemgeneration.*

II.

Bondestudentar udkom høsten 1883. Foruden *Ein Fritenkjar* havde Garborg til da skrevet en større polemisk redegjørelse for „den nynorske Sprog- og Nationalitets-bevægelse“, endel mindre bondenoveller og større kritiske afhandlinger. I disse arbeider finder vi overalt den samme enkelt klare, stridslystne logiske aand; i de tidligere bondenoveller ofte en romantisk, abstrakt billedstil og lyrisk patos, og et paa visse forbilleder tydende digtersprog, der viser, at Garborg ogsaa har havt sin periode af saga- og eventyr-romantik.

I fortællingen *Ungdom* (1884) møder vi saa en helt ny Garborg. Borte er alt sorgtungt alvor, borte indignation, had . . . alle de store, sterke følelser, og for os staar en ironisk kyniker, en skoggerleende sartyr, der — ret som der ikke gaves slige ting som samfund og moral og synd og sorg — fortæller en historie om kjærlighed, „hverken sædelig eller usædelig, men sterkere end døden“ og — morsom. *Ungdom* heder den, og ungdom er [det, — som var det skrevet af en tyveaarig, himmelstormende lyriker; men med en ironisk overlegenhed og et humør, der aldrig findes hos unge versemagere. Forunderlig nok har Garborg aldrig senere forsøgt sig i denne genre. De bøger, hvori han herefter med samme noget kynisk ligefremme aabenmundethed som i „Ungdom“, behandler kjærlighedens magt og kjærlighedens væsen og de mangehaande spørgsmaal, som dermed staar i forbindelse — *Mannfolk*, *Hjaa ho Mor*, *Trætte Mænd* — er allesammen tunge, grundige, alvorlige, moralske romaner.

Mannfolk fortæller om den hjemløse Kristiania-bohêmes triste glæder og mange sorger. Det er al slags folk: malere og literater og damestudenter og andre studenter og kopister og glade pigebørn — men for alle er det store spørgsmaal: giftes eller ikke giftes. Bogens tese er, at

---

*) I forrige artikel skal der side 897, fjerde linje fra neden, staa 58 istedenfor 60.

det hellige egteskab er usædeligt. Det binder to sammen for livet, som kanske om en maaned er kjede af hverandre, — paa saa kort tid kan nemligen kjærligheden være „slidt ud“. Egteskabet vilde han „ligne med floden Ganges. Hinduen holdt Ganges for hellig, akkurat som vi taler om den hellige egtestand. Men Ganges flød fuld af lig og styggedom og var kilden til al Indiens pest.“ Men endda var han glad, fordi han var gift . . . „det var saa let at have samfundet med sig“.

Saa siger Georg Jonathan, der har prøvet den ting at have samfundet mod sig. Og det viste sig, at det var det sterkeste i længden . . . „Peter Tordenskjold og frøken Johnsen og madam Widstrup og tjenestepigen“ — — dem maatte han allesammen spørge om lov, naar han skulde være sammen med sin elskede. Og derfor blev han da tilslut nødt til at gifte sig. Det frie forhold gjorde ham rent til slave, og gjorde hende, han holdt af, til slave. Men ikke er han blevet lykkeligere for det. Nei, kjærligheden er en streng herre. Den maa være fri. Og han føler, at han nu er paa vei til at „elske hende ligesaa pent og lidenskabsløst og pligtmæssig som andre egtemænd elsker disse bundne kvinder.“

Og nu alle disse, som ikke gifter sig. Hele denne underlige bande, der sidder og drikker paa kaféerne og søger glæden i den kjøbte kjærligheds forgjængelige lyst. Det er det hjemløse intelligensproletariat, en haardhudet, hjernesterk race, i hvis aarer blodet ruller heftigere end hos de lykkelige, trygge borgere. „Men kaféerne er triste og konjaken vond, og keit og leit har de det“ paa alle maader. Og de længes bittert efter det samfund, de har flygtet fra — baade familiereden og egteskabet og vennerne. Det er haabløst liv. Landet er fattigt, og den eneste større by er et ladested med én gade og et par kaféer, — uden aandeligt liv og uden kunst og kultur . . . Derfor bliver det deres eneste glæde at sidde der inde paa sjappen og skjælde ud de andre — samfundsdyrene udenfor: Grossererne, som ikke vil kjøbe deres billeder og ikke forstaa deres bøger, men først og sidst og værst, kvinderne. De anklages og bagvaskes og spottes med en brutalitet og kynisme, der ikke kjender sky eller blusel. Kvinderne er de fødte slaver, enten de tilhører de friske, af kulturen endnu uberørte lag, eller de er voxet op paa høiderne i civilisationens rensede luft.

Mannfolk vakte i sin tid uhyre forargelse som en usædelig bog. Nu virker den nærmest som en moralsk traktat. Her er saamen ingen glæde over synden. Tvertimod, en nogenlunde uhildet, sund natur vilde vist sige, at han foretrak at dele skjæbne med de fordømte i Dantes helvede fremfor at leve bohêmens „frie“ liv, hvor den eneste trøst er blaasyren, en har gjemt i skabet. Jeg ved ingen bog, der efterlader en mere

knugende følelse af det moderne livs tristhed og hæslighed. Aldrig en smule blaa himmel, bare den enstonige dur af en „død by“, og moralen af det hele: „Døden er styg, og livet kan vi ikke greie mere end smaa unger.“

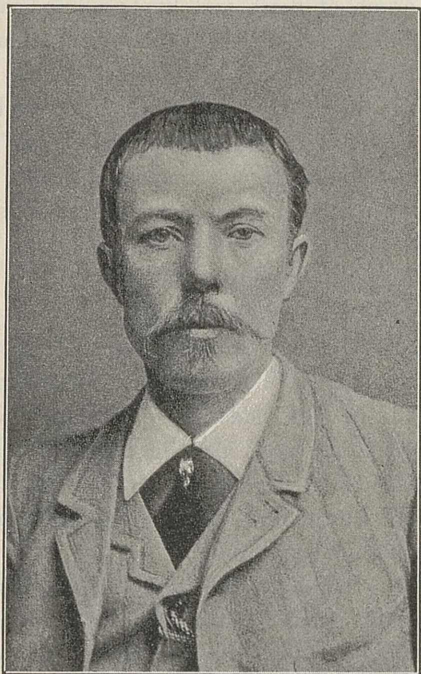
Hjaa ho Mor er skildringen af en ung piges barndom og ungdom, til hun driver ind i et fornuftsegteskab med en gammel toldbetjent. Denne skildring er udført i nøieste overensstemmelse med den grundige naturalismes opskrifter og aabenbart ment at skulle være et rigtig overbevisende *document humain.* Alt er nemlig taget med. Der er barndommen, trist og graa som den jo skal være i et fattighjem. Moderen er en af disse ved livets mangehaande modgange og plager forbitret kvinde, simpel, utaalsom og lei. Fanny har det ondt, som børn pleier at have det i de naturalistiske romaner. Hun er imidlertid af natur en freidig, vild skabning, og moral-indbankningen har derfor sine mange vanskeligheder, — til trods for at hun af forfatteren med megen grusomhed systematisk holdes borte fra alt det lyse, glade, som tilværelsen altid har for det unge sind, medens hun samtidig tvinges til at se skyggesiderne, modgangen, sorgerne og skuffelserne med hans eget bitre illusionsløse syn. Men selvfølgelig giver hun tabt tilslut.

Det er en ren klapjagt fra samfundets side mod det unge, uskyldige vildt. Først er religionen forfølgeren: den alvidende Guds alt gjennemtrængende blik skræmmer hende ind i en stadig plagsom, ond samvittighed. Saa er det moderen og de mere konkrete livsmagter, der besørger torturen, veninder etc. Endelig bliver det samfundet alene: arbeidsherren, tiden, mændene. Og samfundet vinder, ofret sælger sin frie, evige uendelighed og samtykker i at blive et af de mange nuller, der sidder inde med baade magten og moralen.

Hjaa ho mor er et af de mest ligefremme tendensromanet, vor literatur eier. Moderne slaveliv kunde være en passende titel paa denne bog, der fortæller om, hvordan i vore dage alle magter er sammensvorne om at kue og knække og tilpasse enhver ny vilje — paa det at alt maa vedblive at være, som det er. Kjærlighed gives ikke — fattigdommen er endog saa sterk, at den berøver et barn moderkjærligheden; ungdoms glæde og livslyst, der ler ufornuftig af det hele, gives ikke eller giver tabt med et; retfærdighed, lighed, frihed er løgn; — for os ser vi blot et værgeløst, bagbundet offer, alene og forladt under den store almægtige bøddels øx. Og ikke bare samfundet, ogsaa naturen er her en fiende; — naturen er svaghed, sygdom, kortsagt bøddel.

Hjaa ho mor er formelt den daarligste af Garborgs senere bøger. Det synes som den fortvilede moralske pessimisme, der ligger paa bunden

af denne kvindehistorie, har magtstjaalet kunstneren i ham. Alle digterens gode egenskaber har forsaget ham; viddet, det alt overvindende galgenhumor, klarheden og den spidse borende analyse, der finder vei overalt og tilbage, er blot det graa, haabløse pietistiske alvor. Som formodentlig er den sande objektivitet. Men ingen bog kan bedre vise, hvor en saadan objektivitet ikke alene er kunstnerisk, men ogsaa moralsk aldeles værdiløs. Objektiviteten er flugt og selvopgivelse; bogen er da ogsaa blevet et tilfældigt konglomerat af mer eller mindre interessante fysiologiske og psykologiske kjendsgjerninger, — hvis man da overhovedet kan bruge et udtryk som psykologiske kjendsgjerninger — hvad der i grunden er en meningsløshed. Er man saa upersonlig og samfundstilpasset, at man er bange for kunstens vilkaarlighed og vil overlade ansvaret til de objektive fakta, hvorfor saa ikke heller lade kunsten helt være?

Arne Garborg.

Den store bonde-roman *Fred* —, en fortælling om „fetischen, som binder presten, og presten, som binder bonden“ — kommer i betydning nærmest op mod *Bondestudentar*. Det er bondens lidelseshistorie i vort samfund fra en ny side, hans umyndiggjørelse under den herskende kultur. Vistnok er problemet her taget rent individuelt. Og i almindelighed er bogen blevet forstaaet som en psykologisk analyse af et individuelt følelsesliv. Men havde Garborg for alvor villet fordybet sig i det religiøse problem, havde han sikkert søgt sine objekter i en høiere, af kultur og reflektion dybere individualiseret samfundssfære.

Enok Haave er en af disse tunge, uselvstændige af en haard natur og et evigt strengt arbeide sløvede væsener, som der findes saa mange af blandt vore bønder. Af anlæg er han sky og indesluttet, egenskaber, som alt om ham yderligere udvikler til barbarisk ufølsomhed. Der tales i vore dage saa uhyre meget om udvikling og om civilisationens humaniserende rolle og betydning; men sandheden er — og denne sandhed

indskjærper omtrent alle Garborgs bøger mere eller mindre kraftig — at al kultur ligesaavel kan virke ondt som godt. Hos denne bonde, der dog har taget i arv en lang række fædres moralske instinkter og tilhører et samfund, der har staaet under den strengeste morals og den barskeste, mest ubønhørlige naturs tugt, lever vildmandsdrifterne med al deres oprindelige styrke. Den religion, hvis første bud er kjærlighed, bliver lidt efter lidt for denne brave velmenende mand en grusom umættelig østerlandsk Molok, der bogstavelig frariver ham alt: hjem, hustru, børn, livslyst, fred og endelig livet selv. Den smule kultur, som i form af almuskolens religionsundervisning er trængt ind i denne ellers udyrkede intelligens, virker som en sop, der fortærer alle menneskelige elementer. Saa Gud tilsidst bliver staaende for ham som den store fiende, og han udraaber fortvilet: „Dersom en kunde faa mig til at tro, at der ikke er nogen Gud!“ Men dette kan han ikke faa sig til at tro. Og da han en dag faar vide, at hans eneste voxne søn, hans stolthed og haab, som han i al hemmelig stilhed har elsket høiere, end han vovede at tilstaa for sig selv, er reist til Amerika — gutten havde faaet barn med en tjenestepige og turde ikke udsætte sig for faderens vrede herover, — bryder det længe tilbagekjæmpede vanvid ud i lys lue. Opløsningens verk er fuldbragt. Han kaster sig i Heilandsvandet. —

Neppe har nogen forfatter stridt saa med den kunstneriske form som Garborg. Ingen af hans bøger er formelt tilfredsstillende. I romanerne breder alskens bimotiver og uinteressante enkeltheder sig paa helhedens bekostning, og i de mindre fortællinger forflades indholdet af formens knaphed. Interessante vidnesbyrd om denne stadige kamp for at vinde en personlig form giver dramaet *Uforsonlige* (1888), *Kolbotnbrev* (1890) og *Trætte Mænd* (1891).

„*Uforsonlige*“ er hidtil Garborgs eneste trykte dramatiske forsøg. Det er en politisk pamflet i form af et nutidsskuespil, en hevntørstig anklage mod en vis art moderne politikere, der antageligvis er de eneste paatagelige frugter, som parlamentarismen, denne det nittende aarhundredes forbausende opfindelse, har velsignet verden med. Det er som *Ein Fritenkjar* et lyrisk udbrud, baaret af en inderlig fortvilelse over at se uretten og løgnen seire; men der er ikke én person i bogen, som faar lov at være menneske, som bare simpelthen er menneske. Ikke engang Henning er mere end en stemningsfuld skisse. Harmen kan skabe vers, — men ikke levende menneskeskikkelser. Det levende og værdifulde i dette skuespil var imidlertid formen, sprogtonen — den intenst personlige glød over mange repliker, der var skrevne lige ud af en lidende sjæls vaande. Det var denne middelbart hengivne, modigt blottede personlighed, som her endelig

talte i eget navn, der henrev en. — Og dette nye personlige, denne freidige bekjender traadte endnu tydeligere frem i *Kolbotnbrevene*, der i en lys og lystig form fortæller om digterens husliv og huslige sorger. Og her er det som Garborg for første gang bryder ud af sin graa samfundsverden. Istedenfor byen med dens kaféer, smuds og elendighed og landet med dets kvalme lavloftede „tusseheimar", pietisme og graaveir har vi her høifjeld, storskog og Savalsjøen. Og der er naturskildringer, saa skinnende deilige, at ingen af vore digtere har magen. Alligevel skulde *Trætte Mænd*, der udkom aaret efter denne i Garborgs produktion enestaaende bog, blive en ny fortvilet intens fordybelse i kulturens skyggesider.

III.

Trætte Mænd er bogen om vor „høiere" kulturs raahed. Det er kultur-barbariet seet paa endnu en ny maade — indenfra, vor sminkede civilisations uhyggelige inderside.

Gabriel Gram er den dannede halvbarbar fra vore dage og vort lille traditionsløse samfund. Op igjennem alle barne- og ungdomsaar er hans hjerne blevet fyldt med tidens brogede kundskabsmasser; medens hans moralske opdragelse har været aldeles forsømt, følelses- og viljelivet har faaet voxe vildt. Men nu er kultur først og fremst en hel omskabelse af følelses- og viljelivet. Og saaledes har Gabriel Gram faaet beholde i sin oprindelige raaform alle barbarens glubende lyster og grove, uudviklede sanser, der ser og føler uden mellemled eller mildnende overgange. Hans utæmmede natur forfalder mer og mer til de groveste pirringsmidler, og hans intelligens, der aldeles mangler udviklingsevne, løber ud i snobberi og vigtigmageri. Derimod er det mindre troligt, at han skulde ende i mysticisme og lignende høiere forestillinger. Men her rører vi ved den indre modsigelse i *Trætte Mænd*.

Lad os sige der er to bøger i denne roman. Den første af disse handler om denne i grunden noksaa kjedsommelige Gabriel Gram, en i den norske literatur nu temmelig kjendt skikkelse — forfalden til drik og den kjøbte kjærligheds billige nydelser, forhærdet og forraaet af rangel, kafé — jargon og alt det andet. At denne størrelse efter at have forspildt sine chancer hos et par forholdsvis uinteressante damer slaar sig paa religiøse grublerier og filosofiske spekulationer bør neppe opfattes saa høitidelig, som skeet er i bogen. De mange diskussioner mellem Gram og d'hrr Kvaale og Jonathan er heller ikke overdrevent merkelige, saa lidt som de diskuterende. Særlig er Jonathan en mere end almindelig ubehagelig, forloren romanfigur — kjedelig og flau som et mønster i et modeblad.

Den anden bog er en række tungsindige aforismer af en virkelig træt mand, en bitter skuffet sjæl, der led ved hele det moderne livs tomme gjøgl med dets mange irgange, som alle ender i det samme mørke, har sat sig ned ved veien for at raabe anatema. Træt af de store ord. Træt af de store løgne. Alle idealer er faldne, et for et. Først religionens, saa videnskabens og tilsidst ogsaa kunstens. Og nu ønsker han sig blot saa langt som muligt bort fra den larmende menneskeverden. Helst sidder han alene og stirrer langt udover hvidt hav, helt did ud, hvor solen synker og gyldne skyer vinker . . . .

„Slegten sætter sig ved veikanten og lader armene synke, og dens blik er stirrende og tomt som hos en sindssyg. Mørkt foran og mørkt bag. Intetsigende uvedkommende flakker videnskabens lygtemandsblus om paa endeløse myrer.

Men i luften brøler vordende vinterstorme, og tilværelsen fyldes af faldende løv. . .“

Og dog . . . „Nye lysere tider rinder. Atter ringer paaskeklokkerne over verden; atter lyder morgensangen“ . . . .

Die Spiegelfluth erglänzt zu meinen Füssen,
Zu neuem Ufern lockt ein neuer Tag.

* * *

Trætte Mænd vakte vild sensation. Hele landets aandelige almue styrted sig med glubsk graadighed over dette livstræthedens norske evangelium. Og det begyndte snart at vrimle med norske dekadenter og sentimentale sjauere; — akkurat som for hundrede aar siden, da Goethes Werther fremkaldte selvmordsepidemier. —

Garborgs digteriske produktion spænder over vel et decennium. Ser vi bort fra *Ein Fritenkjar*, hvad vi godt kan, da digteren i denne bog bare saa vidt skimtes i et stemningsudbrud hist og her — er den udvikling, som gjennemløbes, en spiral, der, en ring høiere end udgangspunktet, foreløbig afsluttes med *Fred*. I hvilken retning den nye, som fremtiden skjuler, vil gaa, er det maaske klogest ikke at udtale nogen mening om. Efter *Fred* har Garborg udgivet en livlig skrevet biografi af Jonas Lie samt en politisk brochure.

Lidt egteskabsstatistik.

(Efter *Carroll D. Wrigth*)* i „*The Forum*“).

Der var den 1ste juni 1890 i de Forenede Stater 62,622,250 mennesker, hvoraf 32,067,880 mandlige og 30,554,370 kvindelige individer, altsaa 1,554,370 flere mandlige end kvindelige personer. De Forenede Stater og Kanada er nok omtrent de eneste lande, hvor der er et overskud af mænd, overalt ellers er kvinderne i majoritet. Af ugifte individer er der over 2,700,000 flere mandlige end kvindelige. Af voxne ugifte personer er der over to millioner flere mænd end kvinder — et idealt kvindeland altsaa.

Nedenstaaende tabel viser forholdet mellem gifte og ugifte for en række forskjellige lande. Som man ser, har de Forenede Stater den forholdsvis største *gifte* befolkning, idet, sammenlignet med vort land f. ex., der er 4 pct. mere af befolkningen gifte, hvad der vel skyldes den større velstand og jevnere fordeling deraf.

Tabellens første rubrik giver gifte og ugifte paa hver 100 personer, de to sidste rubriker derimod tallet paa gifte og ugifte, særskilt for mænd og kvinder. Som man ser, har Irland det mindste antal af gifte eller blot 26 pct. af befolkningen, 10 pct. mindre end de Forenede Stater. Betegnende, naar man husker, at af de opførte lande er de Forenede Stater rigest og Irland fattigst.

Land.	Aar.	Paa hver 100 personer.			Paa hver 100 mænd.			Paa hver 100 kvinder.		
		Ugift.	Gift.	I enkestand.	Ugift.	Gift	Enkemænd.	Ugift.	Gift.	Enker.
Norge	1891	62	32	6	62	34	4	61	31	8
Forenede Stater . .	1890	59	36	5	62	35	3	56	37	7
England og Wales	1891	61	34	5	62	35	3	60	33	7
Skotland	1891	65	29	6	67	30	3	63	29	8
Irland	1891	67	26	7	70	26	4	64	26	10
Tyskland	1890	60	34	6	62	35	3	58	33	9
Østerrig-Ungarn . .	1890	61	34	5	63	34	3	59	33	8
Sverige	1890	61	33	6	62	34	4	59	33	8
Holland	1889	62	33	5	63	33	4	60	33	7

For de Forenede Stater alene er forholdet mellem gifte og ugifte følgende. Der er ca. 37,130,000 ugifte, 22,330,000 gifte, 2,970,000 enker og enkemænd og 120,000 fraskilte. De sidste udgjorde $^1/_3$ pct.

*) Chef for de Forenede Staters statistiske bureau.

af den hele voxne befolkning, eller 1 fraskildt for hver 185 gifte. Som bekjendt er det omtrent overalt i de Forenede Stater yderst let at opnaa skilsmisse; da nu heller ikke den offentlige mening lægger hindringer i veien for saadan, saa tør man vel anse det her fundne forhold som meget gunstigt for egteskabet. Det siger jo, at af 185, som gifter sig, er der blot 1, som benytter sig af den yderst lette adgang til skilsmisse, — som finder egteskabet trykkende nok dertil. Deraf burde vel kunne sluttes, at, for Amerikas vedkommende i hvert fald, er det overvældende flertal af egteskaber meget „lykkelige“, at det blot er rent undtagelsesvis, at de efter en tids forløb falder ud *saa* ulykkelige, at mand eller hustru bryder sig om at tilkalde den lette skilsmisselovgivnings hjælp. Og mon ikke denne hjælper til at rense og lykkeliggjøre egteskaberne i det hele? Mon det ikke er ganske sundt, særlig for manden at vide, at det baand, der knytter hans hustru til ham, ikke er sterkere, end at det brister, ifald han ikke gjør sig lidt umage for at holde det i god og sund tilstand. Mon ikke bevidstheden om, at egteskabet — ske hvad der vil — er omtrent uopløseligt, er en farlig fristelse og en farlig hindring for dets lykke og renhed? Mon det ikke var bedre, at manden aldrig kunde føle sig saa *aldeles* sikker paa at beholde sin hustru under alle omstændigheder? At der lagdes ansvar for egteskabets vedbliven paa ham? At han bragtes til at føle, at han maatte vedblive at vinde sin hustru for at beholde hende? Den absolute sikkerhed og besiddelse slapper altid, — maa vel og her slappe mandens følelser. Og den maa paa den anden side lamme hustruens selvfølelse og selvagtelse, hvad der atter er farligt baade for kjærligheden og egteskabet. — Ja, mon ikke?

Kineto-fonografen.

(Efter „*Century*“).

Kineto-fonografen er den nyeste merkværdighed paa opfindelsernes omraade. Endnu er den lidet mere end et storslagent legetøi i Edisons hænder, men snart vinder vel ogsaa den sit store praktiske virkefelt i lighed med telefon og telegraf.

Kineto-fonografen er, som navnet viser, et sammensat apparat, en forbindelse af *fonografen* og *kinetografen*. Fonografen vil nu enhver læser kjende. Den har i Amerika allerede trængt ind i det praktiske liv og er for mange blevet lige saa uundværlig som telefonen. Den opmagasinerer og reproducerer, som bekjendt, lyd — tale, sang og musik. En mand dikterer om morgenen, under gjennemlæsningen af sin korrespondance, dagens

breve ind i fonografen, hvorpaa hans sekretær bagefter sveiver de dikterede ord og breve af — lader fonografen diktere til ham, medens han nedskriver brevene paa skrivemaskine. For nogen tid siden samledes en del af den engelske digter *Brownings* venner i London for at høre den afdøde digter *tale*. Det var intet aandemaneri. Browning benyttede engang en fonograf og nu gjengav den digterens ord og røst med hans vante tonefald.

Det er fonografen.

Kinetografen er af yngre dato. Som fonografen opsamler og registrerer *lyd* for saa senere at gjengive dem, saa opsamler og registrerer kinetografen *billeder*, som siden gjengives. Den gjør for øiet, hvad fonografen gjør for øret. Og, vel at merke, som fonografen gjengiver talens hele *strøm*, giver den som en *sammenhængende* lydrække, saa gjengiver ogsaa kinetografen den hele *strøm* af billeder, der har passeret foran den, gjengiver den *sammenhængende*, ikke som et eneste, uforanderligt billede, men som en *stadig skiftende scene*, som en *sammenhængende række af billeder*, — gjengiver, hvad vi ser, nøiagtig paa samme vis som fonografen gjengiver, hvad vi hører. Som fonografen giver os en mands tale gjennem mange paa hinanden følgende minuter eller timer, saa giver kinetografen os hans udseende og bevægelser, hans hele ydre, synlige liv gjennem samme tidsrum. Istedenfor én mand kan der naturligvis lige godt være to, ti eller hundre; eller istedenfor en mand, en hund, en hvilkensomhelst dyreverden, eller et helt og livligt landskab. Den bevarer og reproducerer trofast det *synlige liv*.

Nu vil man altsaa forstaa, hvad det nye apparat kineto-fonografen er. De to i forbindelse. Et apparat, der gjengiver baade det synlige og hørlige liv, og gjengiver dem samtidig, i deres rette forbindelse med hinanden. Ved dets hjælp vilde Brownings venner ikke alene have hørt ham tale, men ogsaa have seet ham, medens han talte, seet hans ansigtstræk og bevægelser, øinenes udtryk som de fulgte ordene o. s. v. Det viser os en hund løbende i fuldt jag og lader os samtidig høre dens gjøen. Det gjengiver fossens dur saavelsom dens vælden og sprøiten. Det giver den store sangerindes udseende saavelsom hendes toner. Statsmandens person staar levende for os, som apparatet gjentager hans store tale for os. Skuespillerne paa *Théâtre Français* sees saavelsom høres. Og der er ligesalidt noget brud eller afbræk i hvad vi ser, som i hvad vi hører. Kinetofonografen gjentager alt, som sad vi selv i teatret. Det viser os det stormpiskede hav og lader os høre hvinet og bølgeslaget. Den hele verden, der repræsenteres af syn og hørsel, kan det opbevare og gjengive. Havde de gamle grækere og romere kjendt kineto-fonografen, saa havde vi idag kunnet høre og se Demostenes og Cicero, og vore egne statsmænd kunde have lært

talens store gave. Eller tænk om evangelierne havde været opbevaret kineto-fonografisk istedetfor i døde ordstumper og brudte sætninger!

Om ikke saa længe vil vel kineto-fonografen afløse hurtigskriverne i i storting og parlament, og provinsbyerne faa hovedstædernes operaer og teaterforestillinger pr. kineto-fonograf. Og al historie vil blive opbevaret kineto-fonografisk.

Om sin nye opfindelse siger Edison selv i en indledning til den artikel, som her benyttes:

„Det var i aaret 1889, at den tanke først tog fat paa mig, at det maatte kunne gaa an at opfinde et apparat, der vilde gjøre for øiet, hvad fonografen gjør for øret, og at en forbindelse af disse to vilde gjøre det muligt at opbevare og gjengive al bevægelse og al lyd . . . Denne opfindelse er nu kommet saa langt, at den mindste og hurtigste ændring i en mands ansigtsudtryk kan blive gjengivet i fuld størrelse. Det apparat, vi nu benytter, er dog blot et lidet prøveinstrument; men hver maaned aabenbarer os nye muligheder for dets forbedring og brug. I kommende aar vil der, tror jeg, ofte i New-York blive opført operaer, der i et og alt gjengiver originalopførelserne, skjønt baade kunstnere og musikere forlængst vil være døde.“

Principet for apparatet er simpelt nok. Det er her som ellers i den praktiske udførelse, at de nu beseirede vanskeligheder stikker. Fonografens princip er det her unødigt at forklare. Det vil være læserne kjendt. — *Kinetografen* er et fotografiapparat. Gjenstanden fotograferes mangfoldige gange i sekundet, eller nøiagtig regnet 46 gange i hvert sekund, 2760 gange i hvert minut og 165,600 gange i hver time. Af en taler, som holder paa en time, tages der saaledes 165,600 fotografier, — 46 i hvert eneste sekund. Derved undgaar ingen forandring i bevægelser eller ansigtstræk apparatet. Alt bliver registreret — fotograferet. Og billederne følger saa hurtig paa hinanden, at naar de atter „afvikles“, kan ikke øiet opdage noget brud eller ophold mellem dem. De bliver til et eneste billede, der blot viser mandens stadig skiftende udtryk og bevægelser. De gjengiver ham, som vi ser ham. Naar 46 billeder passerer øiet i et sekund, bliver de til ét til en jævn bevægelse. Og „afviklingen“ foregaar naturligvis med samme hastighed, hvormed billederne tages. De 165,600 billeder af taleren afvikles og passerer vort øie paa den time, talen varer, — samtidig med at fonografen gjengiver ordene, hver lyd nøiagtig svarende til det billede, der blev taget i samme øieblik, hvori lyden udtaltes.

Fotografierne tages paa et yderst følsomt baand af *celluloid* 1½″ bredt. Billederne er 1″ i kvadrat. Den tiloversblevne halve tomme af baandets bredde er forsynet med en tæt række af smaa huller, hvori et

regulerende apparats tænder griber ind og derved gjør det muligt at kontrollere den fart, hvormed baandet passerer fotografiapparatets linse. Disse tænder holder baandet stille foran linsen i $^9/_{10}$ af $^1/_{46}$ del af et sekund hver gang og skyver saa baandet 1″ videre frem i den næste $^1/_{10}$ af den for billedet bestemte tid. Det hele maa naturligvis foregaa med matematisk nøiagtighed.

Naar samtlige fotografier er taget, erholdes positive billeder af disse ogsaa paa et lignende baand, og dette sættes saa ind i et andet apparat, hvor det „afvikles“. Dette andet apparat heder egentlig kinetoskop, men de to hører dog saa nøie sammen, at et og samme navn vil komme til at gjøre tjeneste for dem begge. Kinetoskopet kan være af noget forskjellig art. I det simpleste passerer det fotografiske baand med samme hastighed, hvormed fotografierne optages, forbi et forstørrelsesglas, hvorigjennem tilskueren ser ind paa billederne og ser personerne tale og handle som i det virkelige liv. I de mere fordringsfulde apparater derimod kastes billederne forstørret og stereoskopisk paa et lyst tæppe i et mørkt rum — som *laterna magica* billeder. Her faar personer og ting afrundet form — tykkelse saavelsom bredde og høide. De viser sig med andre ord, som vi ser dem i livet og i naturlig størrelse.

Og naar nu kinetoskop og fonograf sættes i forbindelse, saa sees og høres alt samtidig og som i virkeligheden. Smeden sees at svinge sin hammer, gnisterne spruder af jernet, og slagene saavelsom mandens tunge pusten høres.

Kinetografen alene er ogsaa blevet benyttet til mange besynderlige experimenter. Saaledes har man gjennem et forstørrelsesglas fotograferet livet i en vanddraabe og bagefter ladet dette reproduceres end mere forstørret paa et tæppe. Man forbauses da ved at se et mylder af de mest haarreisende udseende uhyrer, der kjæmper med hinanden en stadig blodtørstig kamp, der besaar slagmarken med afbrudte ben, afbidte kjæver etc.

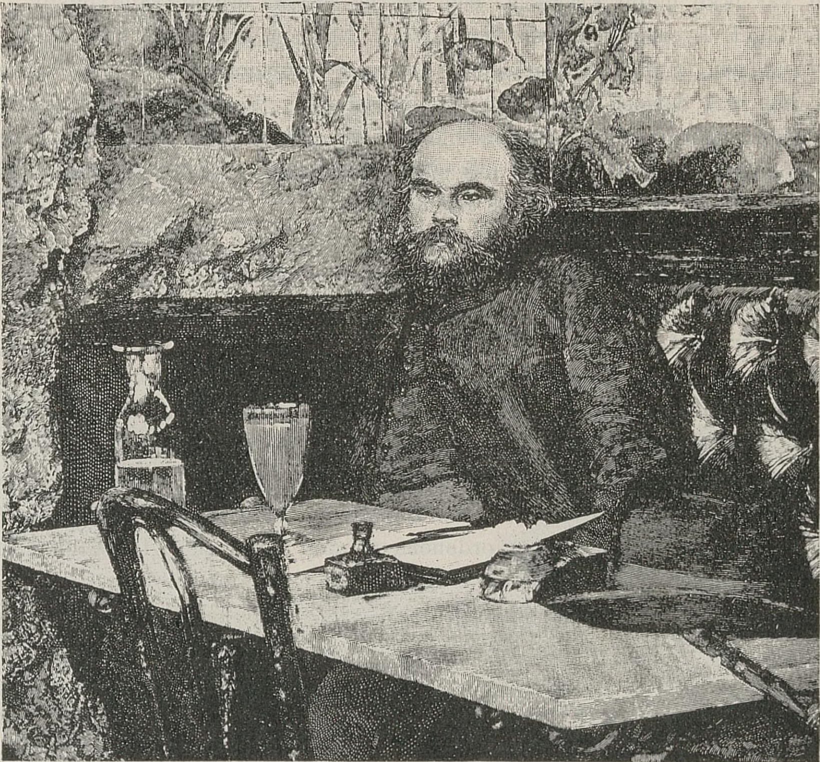
Instrumentet kan ogsaa benyttes til at analysere næsten øieblikkelige bevægelser i detalj. Saaledes har man fotograferet en mands nysen og altsaa faaet 46 billeder pr. sekund, medens nysingen stod paa. Disse kan da bagefter rolig undersøges hvert for sig eller afvikles og reproduceres ganske sagte, saa at man tydelig ser de enkelte bevægelser og forfærdelige konvulsioner, hvoraf en nysen bestaar. Paa samme vis har man allerede tidligere — ved et mindre fuldkomment apparat — analyseret en løbende hests enkelte bevægelser og lignende.

De største praktiske vanskeligheder bestod i at finde et stof, der var følsomt nok for lysets paavirkning til at give klare og tydelige billeder

paa det $^1/_{46}$ del af et sekund, hvori fotografiet optages, samt i at faa fonograf og kinetograf til at arbeide nøiagtig sammen, saa lyd og bevægelse følges ad uden afbræk. Begge vanskeligheder er nu overkomne. De to apparater drives af samme elektriske maskineri og reguleres paa samme vis. Experimenter med fotografering og reproduktion af alle mulige scener er nu i fuld gang i Edisons laboratorium. Man haaber snart at kunne gjengive et helt skuespil. Virkningerne beskrives som aldeles livlignende og rent uhyggelige ved deres naturtroskab.

Edison med *Maybridge* og *Marié* er opfinderne.

Paul Verlaine.

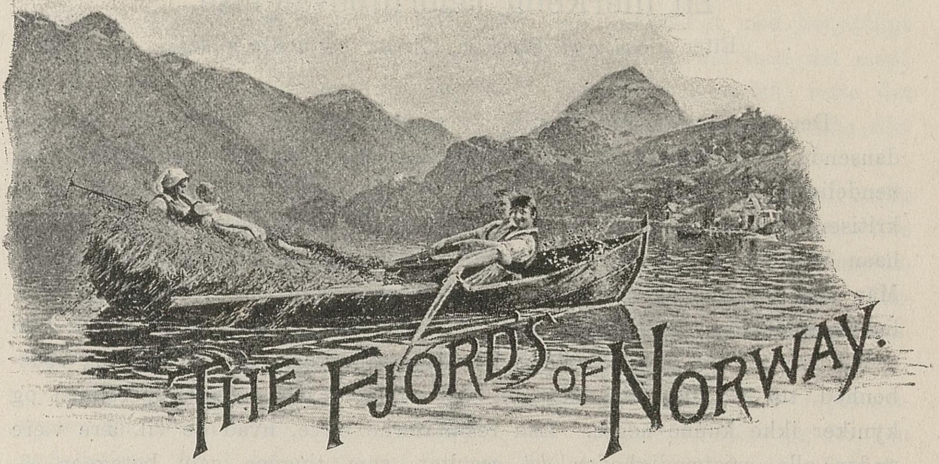
Af Paul Verlaine, det „nye literære Frankrigs konge", indeholder „*Kringsjaa*" II side 298 en artikel efter „*Tilskueren*", hvortil der her i forbindelse med hans portræt henvises.

Frankrigs martyrpræsident.

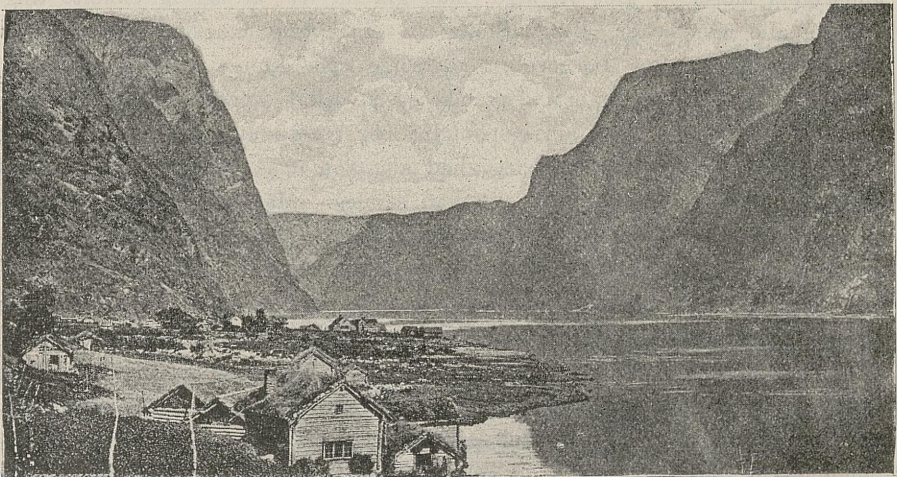
Medens heftets sidste del er under trykning, kommer efterretningen om præsident Carnots mord. Overalt vækker forbrydelsen sterk afsky, harme og medfølelse. Der findes ikke i dette tilfælde den svageste undskyldning for morderens gjerning. Denne maa jo være en gal mand. Carnot var en hædersmand, fuldstændig loyal mod Frankrigs frie forfatning. Den dolk, der rammed ham, var øiensynlig rettet ikke mod ham personlig, men mod ham som repræsentant for den af det hele folk godkjendte lovlige orden i Frankrig. Det saa først ud, som skyldtes mordet nationalhad, idet gjerningsmanden jo er italiener. De senere telegrammer gjør det dog klart, at vi atter staar overfor en saakaldet *anarkistisk* forbrydelse. Det var ikke netop Frankrig, men lov og orden, ordnet samfundsliv i det hele taget, hvorimod dolken var rettet. Lov og orden vil blot vinde ved forbrydelsen, men den anarkisme, der gjør propaganda med dolk og bomber, har vist dermed givet sig selv dødsstødet. Forbrydelsen vil utvilsomt have den virkning, at samfundene bliver lidt mindre ømfindtlige overfor den personlige frihed, og at folkenes store masser samler sig endrægtigen og fast om at støtte og dyrke *lov og orden.*

For Frankrig vil vistnok forbrydelsen have betydelige og tildels gavnlige følger. Det er usseldommens skjæbne her i verden, at den tilsidst gavner, hvor den vil skade og ødelægger sig selv med de vaaben, den retter mod andre. — Frankrigs nye regjeringsform har hidtil manglet dette den menneskelige ømheds og ærefrygts element, uden hvilket ingen regjeringsform er sterk. Den har staaet for det almindelige folk som noget rent mekanisk og upersonligt. Nu er dette forandret. Præsident Carnots mord vil knytte de rent menneskelige følelser til de bestaaende institutioner. Det vil hellige præsidentstolen. Thi en præsident har udgydt sit blod for folket som ordenens og den borgerlige freds og sikkerheds repræsentant. Det hele folk har staaet samlet i sorg, i harme, i medfølelse om præsidentens bolig. En slig ting har meget at betyde. Sorg, harme og medfølelse vil i form af øget hengivenhed forblive fæstet til de institutioner, dolken søgte gjennem den myrdede præsidents hjerte.

En bra og skyldløs mand feigt snigmyrdet alene, fordi han stod paa sin post og repræsenterede sit fædreland og dets lovfæstede samfundsorden. En hædersmand, om hvis baare al verden vil samle sig med ærlig sympati. Frankrigs martyrpræsident.

Under ovenstaaende titel (Norges fjorde) med en reproduktion af Hans Dahls maleri indeholder det amerikanske tidsskrift „*Cosmopolitan*“ en af Hjalmar Hjorth Boyesen skreven artikel om vort lands fjordlandskaber. Artiklen ledsages af en række vakre billeder. H. H. Boyesen, norskfødt amerikaner, er en meget flittig forfatter i forskjellige amerikanske tidsskrifter. Sine emner vælger han ofte herfra landet og skriver dels smaafortællinger, dels kritiske eller beskrivende artikler. Han har ogsaa nylig udgivet en meget rost bog om Ibsen og hans verker.

Fra Nærøfjorden.

En merkelig reformbevægelse.

(Efter „*Review of Reviews*“, „*Arena*“ og andre kilder).

Der foregaar ting i vor tid, — næsten daglig — der sender ens blod dansende gjennem aarerne og gjør, at man føler sig dybt taknemmelig og uendelig glad, fordi det er *netop nu*, at man lever. Det er yderst let at kritisere disse ting, at sætte sig grætten hen i en krog og slynge spot og haan efter de feil, som nødvendigvis klæber ved alt, hvad menneskeligt er. Man maa beklage og undskylde de mennesker, hvis slette humør og daarlige konstitution driver dem dertil. At mange af disse ting i hvert fald tyder paa en ny æra af *velvilje* blandt menneskene, af hjertelag og redebonhed til at staa hinanden bi, det vil selv den argeste pessimist og kyniker ikke kunne negte. Lad resultaterne blive, hvad de vil, ære være under alle omstændigheder *det* resultat, som tingene selv betegner, — den nye, bedre, lysere, kjækkere, varmere aand, der er kommen ind i verden.

Den sidste attende mai mødte der i London et betydeligt antal af fremragende repræsentanter for omtrent alt, hvad der findes af reformbevægelser af den ene eller anden art i England. Mødet var sammenkaldt for at overveie, om det ikke skulde være muligt at samle alle disse splittede og ensidige reformbevægelser i en eneste stor national organisation — samle alle fremadhigende kræfter i England om at bygge jevnt og stadig gudsrigets mure. — Det vil sige: man gik ud fra, at der er enkelte ting, hvorom alle mennesker, der virkelig vil sine medmennesker vel og tager sin kristenpligt eller borgerpligt alvorlig, maa kunne enes og samles. Enkelte ting, som for hvert tænkende og alvorligt menneske maa staa som galt og som noget, der hurtigst mulig bør rettes paa. Andre ting, om hvis godhed, nytte eller retmæssighed alle kan enes, og om hvis hurtigst mulige indførelse derfor ogsaa alle kan samles. Meningen var da at samles om *dette*, for desto hurtigere at faa *det* udrettet. Imidlertid vilde man saa vel voxe op til enighed og samarbeide om flere ting. — De enkelte reformbevægelser skulde saaledes ikke opgive deres selvstændige liv og særegne arbeide. De skulde fortsætte dermed som hidtil, uhindret og deri uhjulpne af de andre. Men om de faa ting, hvorom alle kan enes, skulde de slaa sig sammen for med samlet magt at gjennemføre dem. Det var altsaa alle reformbevægelsers *føderation* det gjaldt, saaledes, at hver af dem skulde beholde sin særegne stilling og selvstændighed i reformforbundet og dette blot repræsentere de faa, men store énhedspunkter.

Man vil let indse betydningen af en slig organisation, omfattende alt, hvad der er kraftigst og bedst i et land, fast organiseret med betydelige midler til sin raadighed og arbeidende aar ud og aar ind mod det maal, at rense og bedre livet over det hele land, bortrydde mangler, rette det vrange, udvikle, løfte, plante nyt og fostre alt godt. En *verdslig eller borgerlig kirke* har man foreslaaet at kalde organisationen.

Det var meningen at oprette faste hovedkvarterer for reformforbundet i hver by og bygd, med et centralstyre i London. Organisationen vilde blive gjort saa rummelig, at enhver, der har vilje til at yde en haandsrækning for at bedre livet paa jorden, vilde kunne finde plads der. Foreninger med det simple maal at plante træer i landet for at øge dets fremtidige skjønhed, vilde kunne optages i forbundet.

Mødet sammentraadte altsaa den attende mai. Der var repræsentanter for den liberale partiorganisation, for den konservative og for den socialistiske, for Londons byraad, for arbeiderforeningerne, for det „Fabiske samfund“, for to store kristelige reformforeninger, for den nationale afholdsbevægelse, for forskjellige kirkesamfund og deres organisationer og en lang række af andre forbund og bevægelser.

Efter nogen diskussion nedsattes der med enstemmighed en komité for at tage sagen under overveielse og i tilfælde fremkomme med forslag til en organisationsplan for „de social- og moralsk-reformatoriske kræfters føderation“. Blandt komiteens medlemmer kan merkes Sir John Gorst, parlamentsmedlem, Lady Henry Sommerset, præsident for kvindernes afholdsforbund, John Burns, arbeiderhøvdingen, Sidney Webb af det Fabiske samfund, redaktørerne af „*Contemporary Review*“ og „*Review of Reviews*“, overhovedet for de engelske jøder og to af Englands mest kjendte prester, samt en repræsentant for de etiske samfund.

Komiteen har i sit første møde enstemmig udtalt sig for ønskeligheden af en saadan organisation, og planen for denne er nu under overveielse.

Der vil sandsynligvis blive dannet et centralstyre, der vil tage initiativet til praktiske reformer for det hele land. Man vil saa sætte sig i forbindelse med de forskjellige foreninger, der hører forbundet til, og erhverve, saa vidt mulig, disses tilslutning til sagerne, hvorefter en plan for samlet optræden og for samarbeide vil blive dem alle tilstillet. Alle kirkesamfund vil blive repræsenterede i centralstyret ved delegerede, og sandsynligheden er derfor for, at vi snart vil opleve at se katoliker, protestanter, jøder og agnostikere, saavelsom liberale, konservative og socialister arbeide haand i haand og side om side for *praktiske* reformer i England. Man vil enes om alt, hvorom enighed lader sig opnaa, og samarbeide om det; blot strides om det, hvorom der maa strides. Under de omstændigheder maa store

ting kunne udrettes derover og England gjøre mægtige skridt frem mod de idealer, som foresvæver os alle. Enighed gjør sterk, som bekjendt.

Næsten samtidig er der i Chicago blevet holdt en kongres af repræsentanter for alle frisindede kirkesamfund, etiske og sociale reformforeninger med det samme maal for øie: sammenslutning og fællesorganisation om fælles praktiske formaal. Ogsaa her er det meningen at bedække landet med et netverk af reformforeninger. Heller ikke her er der tale om nogen sammensmeltning eller opgivelse af særstillinger, blot om føderation, — gaaen sammen istedetfor splittet om de ting, hvorom alle er enige, og som delvis allerede alle, men med smaa kræfter og midler, arbeider for. Ogsaa i dette tilfælde resulterede mødet i enstemmig vedtagelse af en fast organisationsplan, der her forelaa færdig. Dens princip er „ingen indgriben i de enkelte samfunds frihed og selvstændighed, men koncentration af kræfter og energi om fælles praktiske maal og sociale reformer," samarbeide, saa vidt mulig, i at bygge et bedre samfund — et gudsrige — her paa jorden. Dette forbund har dog et frisindet-religiøst anstrøg. Det søger at samle alle *frisindede* reformkræfter og gjør det i det etisk-religiøse instinkts navn. Det vil repræsentere unitarer, universalister[1]), de etiske samfund[2]), frisindede kvækerkirker[3]), uafhængige kirker[4]), frisindede ortodoxe[5]), frireligiøse[6]), frisindede jøder[7]) og tillige foreninger og individer, der staar udenfor alle religiøse organisationer, men vil deltage i det *praktiske arbeide.* Fra nu af vil altsaa alle disse kirker og foreninger byde samlet front i alt praktisk reformarbeide. — Det er saaledes nærmest alle afarter af frisindet-religiøse kræfters organisation om praktiske formaal.

Af større almeninteresse er dog et andet amerikansk reformforbund, som allerede er i fuld virksomhed, nemlig *Union for Practical Progress* (Forening for praktiske fremskridt). Her er enhver religiøs grænse bort-

---

[1]) Det universalistiske kirkesamfund er delt mellem to fløie, en konservativ, der er noksaa trang og dogmatisk i sin opfatning, og en liberal, der næsten ganske falder sammen med unitarerne. Den sidste er i stadig vext.

[2]) Medlemmerne er for det meste agnostikere eller ateister, men med tro paa de etiske krav og idealer.

[3]) Ogsaa kvækersamfundet bestaar af to fløie, hvorom det samme gjælder som om universalisterne.

[4]) „Uafhængige kirker" er en række enkelte kirker, der ikke staar i forbindelse med noget samfund, men har samlet sig om en eller anden kraftig personlighed, der for sine frisindede meningers skyld er blevet drevet ud af en eller anden af de ortodoxe kirker.

[5]) Inden de vanlige ortodoxe kirkesamfund er der en voxende bevægelse, hvorom det samme gjælder, som om frisindet universalisme og kvækerisme.

[6]) En hendøende bevægelse, hvis arbeide efter førernes egen mening er fuldført.

[7]) Ogsaa det jødiske samfund har sin voxende og allerede betydelig frisindede fløi, der ønsker samarbeide med de frisindede kristne.

skaffet. Forbundet henvender sig til alle og bestaar allerede af kirker af enhver trosbekjendelse, og af mænd og foreninger uden nogensomhelst trosbekjendelse. Katoliker og ateister arbeider haand i haand for *praktiske formaal*. I storbyerne dannes det lokale styre af delegerede fra samtlige kirkesamfund, der interesserer sig for praktiske fremskridt og reformer, hvad de heldigvis mere og mere alle gjør. I byen Baltimore staar saaledes alle moralske kræfter, alle, der vil det gode, uden hensyn til tro, solidariske om det praktiske arbeide.

Dette forbund sætter sig det som opgaver, at skaffe bedre boliger i arbeiderkvartererne, mere lys, luft, rum, trær og haveanlæg i byerne, legepladse for børnene, at formindske dødeligheden blandt børn ved at sikre dem bedre pleie og lægehjælp end vor haardhændte verden til dato under de smaa, at staa vagt over skolerne og drive forældet grusomhed og barbari ud af dem og gjøre dem til virkelige *opdragelses*-anstalter, at holde autoriteterne til deres pligter, vaage over byraad og storting, hindre daarlige og uretfærdige love og fremskynde vedtagelsen af gode, arbeide for bedre sanitære forhold i by og bygd, udgjøre et slags almindeligt sikkerhedsværn for alle lidende og ulykkelige, gjøre det umuligt i daarlige tider for nogen at gaa sulten eller frysende uforskyldt; hjælpe, hvor hjælpes kan, klasser og individer; drive krig mod last, styghed, uret, ukjærlighed i alle former og paa alle steder; gjøre livet lysere paa hver optænkelig vis for dem, der er uheldig stillet; „løfte folket", oprette frie læsesale, klublokaler, apoteker, lægehjælp, billige dampkjøkkener og restaurationer; skaffe sunde glæder og fornøielser for alle etc., etc. i det uendelige.

Samtidig mener forbundet, at vi holder paa at passere gjennem en stor social, intellektuel og etisk revolution, da det særlig i et land med almindelig stemmeret — er af høieste vigtighed, at stillingens og dens problemer, tiden og dens tanker klart kjendes og saa vidt muligt forstaaes af alle. Derfor oprettes der ogsaa foreninger i by og bygd til studium af det „sociale spørgsmaal", af samfundslivets love og betingelser i det hele og af moderne bevægelser og reformforslag. Alt skal studeres upartisk og frygtløst og diskuteres aabent og ærlig. Foredragsholdere vil blive sendt ud til de forskjellige kredse.

Her vil med andre ord alt, hvad *reform* heder, blive diskuteret og studeret, samtidig med at det praktiske arbeide for det, hvorom der allerede raader enighed, intet øieblik vil stanse. Sociale studieklasser oprettes i forbindelse med kirker og foreninger. Forbundet har paa et halvt aar organiseret sig og traadt i fuld virksomhed i Baltimore, Washington, Boston, Filadelfia, New-York, og i mange mindre byer. Blandt lederne findes mænd af forskjellige troesbekjendelser og i fremragende stillinger. Grund-

læggeren er redaktøren af tidsskriftet „*Arena*". — En søndag i hver maaned prædiker alle prester, der hører forbundet til, over et af centralstyret vedtaget reformemne, som skolevæsen, arbeiderboliger, alderdomsforsørgelse, socialisme, etc., etc. — hver prest paa sin vis. Blandt medlemmerne sees ogsaa flere velkjendte forfattere, som William Dean Howells. Skuespillere og prester, troende og vantroende sidder sammen i de lokale styrer.

I England har ogsaa allerede et saadant forbund været i virksomhed i længere tid. Det her først omtalte, der nu er under dannelse, er i grunden blot en udvidelse af det tidligere, der er grundlagt og ledet af redaktøren for den engelske „*Review of Reviews*", *W. T. Stead.* Dettes art er næsten fuldstændig den samme som det sidstnævnte amerikanske forbunds. Det er en føderation af et betydeligt antal lokale foreninger, der hver især sætter sig sin bys eller bygds opkomst og udvikling til formaal. *Civiccenters* (borgerlige centra) er disse foreningers navn, og det hele forbund er blevet døbt den „*borgerlige kirke*".

Endelig existerer der i Amerika allerede flere ældre nationale forbund med omtrent samme program som disse sidste. Et af disse har hundre tusener af medlemmer. De er dog væsentlig ungdomsforeninger, medens de nyere organisationer tager den hele befolkning med og føres af mænd, hvis navne er velkjendte og hvis længe prøvede personligheder paabyder agtelse overalt.

I Frankrig har de nydannede „etiske samfund" en noget lignende opgave, og i Tyskland er der ogsaa bevægelser af denne art igjære.

Bevægelsen, som saaledes sees at strække sig over hele den mere fremskredne verden, har ogsaa allerede sine digtere og sangere. Der dannes sangforeninger, som slynger de nye ideer og følelser, den nye aand ud over verden i fangende toner. Hvor stort disse sanges *literære* værd kan være, skal jeg ikke kunne sige (selvfølgelig hentes en del fra William Morris), men de har vers og linjer, der virker paa et vanligt moderne menneske som Marseillaisens toner paa en franskmand. Og det er jo her hovedsagen.

— Vore skeptiske, pessimistiske og kyniske venner kan tvile og smaakritisere, saa meget de vil, og hindre fremgangen, alt de orker, de vil dog opleve at se store ting udrettet her i verden i vor tid. Og vore gode ateistiske venner vil faa føle en ny sterk tros bølger skylle henover jorden og gjøre den ren og gjøre den vakker.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

Kringsjaa.

Kristiania, 24. juni 1894.

Den virkelige *pest* eller „sortedød" med ophovnen af legemet og pludselig død herjer Kanton og Hongkong. Et telegram til London melder, at 1500 var døde paa én dag og at 100,000 kinesere flygtede fra byen. De engelske autoriteter gav sig ifærd med det eneste middel, der synes fyldestgjørende mod denne epidemi, de tætte kinesiske kvarteres fuldstændige ødelæggelse for bagefter at gjenopbygge dem efter en bedre plan. Men efter telegrammerne har den kinesiske regjerings repræsentant protesteret derimod og truet med at lade den europæiske by beskyde, hvis ikke ødelæggelsesarbeidet stanser. Pesten sparer for det meste europæerne. Dens aarsag synes nærmest at være mangel paa tilstrækkelig næring.

Muley Hassan, sultan af ***Marokko***, er død og hans søn *Abdul Aziz* — fjorten aar gammel — der af faderen udnævntes til arving, er efter en kortvarig modstand fra den ældste søns side blevet anerkjendt som sultan.

Striden mellem *Frankrig* og *England* angaaende det sidste lands overenskomst med ***Kongostaten*** synes netop bilagt. Overenskomstens tredje paragraf gik ud paa at erhverve for England en lang, smal landstrækning (25 km. bred), der løber fra nordenden af Tanganyikasjøen til Uganda og saaledes sætter de engelske besiddelser i Sydafrika i direkte forbindelse (over Tanganyika-sjøen) med samme lands besiddelser i Central- og Nordafrika, — gjør det muligt at reise paa britisk territorium fra Kapstaden til Alexandria. For denne landstrækning med ret til at anlægge en telegrafiinje over Kongostatens territorium langs Tanganyika-sjøen (til hvis sydende de britiske besiddelser i Sydafrika naar frem) skulde England afstaa til den anden stat et betydeligt landomraade i Centralafrika. Denne paragraf, hvorimod Frankrig protesterede, har England ifølge de sidste telegrammer opgivet, hvormed striden er endt.

Czaren har netop oprettet et eget departement, hvis eneste opgave bestaar i at beskytte hans keiserlige majestæt mod hans undersaatters velmente attentater. Departementet vil blive en meget vidtløftig institution med eget politi og egne embedsmænd over hele riget, med spioner, angivelser og pludselige Sibiriereiser i tusental. Departementets chef vil alene konferere med keiseren personlig. — Det maa være svært hyggeligt at være czar.

I ***Ungarn*** har overhuset nu ved keiserens indflydelse, om end med knap majoritet, vedtaget den ofte omtalte borgerlige egteskabslov.

I ***Frankrig*** har kammeret billiget en merkelig regjeringsforanstaltning. Ministeriet har nemlig skredet ind mod enkelte professorer, hvis socialøkonomiske foredrag støtter socialistiske anskuelser. En professor maa ikke faa hævde socialistisk opfatning i sine foredrag. Det minder altfor kjedeligt om Napoleons afsættelse af professorer, der vovede at se historie eller statsretsvidenskab i et anti-bonapartistisk lys. Det er vanskeligt for franskmændene at lære, hvad frihed vil sige i praktisk anvendelse.

De elsker ordet rasende, uden at det hindrer dem fra at rase mod tingen.

Fra de ***Forenede Stater*** bliver ikke efterretningerne bedre. Man har der det ganske lærerige syn af et bugnende rigt land, hvor hundre tusener af kraftige mænd lider sult og nød, — af et land, hvor rigdomme af endeløst værd ligger unyttede, fordi der mangler arbeidskraft, medens hære af arbeidsløse gjennemstreifer landet, — af et land, der indbefatter hele stater og riger med overordentlig frugtbar jord, med mægtige skove og uudtømmelige mineralske rigdomme, stater af Frankrigs størrelse, hvor der endnu blot bor et par hundre tusen mennesker, og hvor det rige land ligger unyttet, medens portene stænges mod indvandring, og folket jamrer sig over, at de nye reisende tager brødet fra dem. Besynderlige forhold, i sandhed! der illustrerer nødvendigheden af at lyde visse socialøkonomiske love, skal ikke alt gaa galt selv i et jordisk paradis eller et Eldorado. Det er klart, at her er begaaet grove socialøkonomiske feil, hvoraf resultaterne er, at et rigt land maa huse fattigdom, og et land, der først, sidst og altid i et par hundre aar endnu trænger ny og øget arbeidskraft, maa lukke sine døre mod tilførsel af saadan. Der ligger endeløse marker inde i landet og venter paa at dyrkes, og der kommer kraftige arme, der længes efter at dyrke dem, og vil ind; men de begaaede feil stænger veien, — marker og arme lader sig ikke forene. Markerne bliver liggende øde og menneskene staaende sultne.

Det hele forhold synes at frembyde studieemne for en nationaløkonom. Han vilde finde, at amerikanerne ikke har begaaet andre feil end vi europæere. Deres love er vore love. Men de nye og mægtige forhold stiller alt i en belysning og klarhed, som ældre samfund med mere forgrenet og indviklet historie ikke kan frembyde. Men selv amerikanske *feil* synes man hos os nødig at ville *studere* eller lære af, blot i overdrevent sprog udraabe.

— „*Samtiden*“ har faaet den prisværdige og nyttige idé at udsætte en præmie paa 250 kr. for det bedste inden den 1ste oktober til redaktionen indsendte *essay*. Emnet kan være af hvad art forfatteren ønsker, blot det ikke er aktuel politik, og afhandlingen ikke er længer end 16 af „*Samtidens*“ sider. *Essayerne* forsynes med merke og bedømmes af en dertil nedsat komite. Redaktionen forbeholder sig ret til at beholde og offentliggjøre ikke prisbelønnede *essays* mod at betale tidsskriftets vanlige honorar derfor.

Muligens vil foretagendet gjøre sit til at frembringe en del *essay*-forfattere hos os. Saadanne savnes svært, som „*Kringsjaa*“ ofte har klaget over. Særlig vilde det være ønskeligt, om vi kunde faa en del essayister, der vilde vælge andre end rent literære emner. Velskrevne artikler over ikke-literære emner hører hos os til de store sjeldenheder. Det er saa meget merkeligere, som saadant arbeide virkelig honoreres af tidsskrifterne, efter vore forhold meget godt, uden at der dog viser sig nogen overflod deraf — i hvert fald for „*Kringsjaas*“ vedkommende. At opdrive, selv for en betydelig høiere pris, end der betales en forfatter for hans *bog*, et letlæst, greit og velskrevent *essay* om et ikke-kunstnerisk emne, udgjør en af vanskelighederne ved at redigere et tidsskrift hos os.

„*Samtiden*“ ønskes tillykke med den gode idé.

Kultur.

Én ting har al vor nyere literatur fælles. Det er altid et temmelig raat og vammelt saavelsom yderst enkelt og trist samfund, den tegner for os. Enten det er Kristiania aristokratiske kredse i Hjalmar Christensens „Bastarder", Vestlandets fjordbefolkning i Kincks „Ungt Folk", kunstnerverdenen i Hamsuns „Ny Jord" eller Østlandets bonde- og bybefolkning i Bjørnsons nye fortælling „Absalons Haar", — overalt møder vi en grænseløs raahed, en raahed, der gjerne ogsaa fra det skildrede samfund smitter fortællerens stil og tone. — Hvilken forskjel (i parentes sagt) paa denne Bjørnsons sidste fortælling og dens skildring af vort bygdeliv og hans tidligere bondenoveller!

Meget betegnende er det ogsaa, at omtrent alle disse forfattere skildrer en *ny slegt.* Christensen, Kinck og Hamsun har alle samtidig lagt sig efter at skildre det *unge Norge.* „Det unge Kristiania", „Ny Jord", „Ungt Folk". Og skildringerne er triste.

Samtlige bøger skal være store kunstverker. De skal være glimrende skrevet. Kunstforstandige folk begeistres over dem.

Men er det ogsaa *sandt* det billede, de giver os af vort folks tilstand? Ser det virkelig saa jammerligt og næsten haabløst elendigt ud iblandt os? Er selv det, vi eier af dannelse, saa grundraa og vammel, som den her skildres?

Neppe. Selvfølgelig ikke. Poetisk overdrivelse er der ganske vist. Ensidighed. En art idealisering af raaheden og vammelheden, disses overdrivelse, til de naar det ideale høidepunkt for slige ting. Hos Bjørnson møder vi jo ogsaa virkelig rene og fine ting midt inde i elendigheden. Meget rent og fint endogsaa. Men indtrykket af billedet som helhed bliver jo dog, at det er et temmelig raat, udannet, uciviliseret samfund, Bjørnson er skudt op af.

Det er ikke synd og last og umoral, der slaar en som de fæleste og mest betegnende træk i dette samfund, men det er raaheden, — den rene, dyriske raahed. Fælest i saa henseende er Kincks „Ungt Folk". Var jeg forfatteren og kjendte et sligt samfund, som det han skildrer, saa tror jeg, jeg lagde pennen tilside i femti aar og gav mig til at organisere en kulturmission til de trakter. Det er da for galt, at livet skal kunne se slig ud i slutningen af det XIXde aarhundrede og i selve Europa, ja i vort eget Norge.

Hos Bjørnson er det det hyggelige, at det er en ældre generation, der repræsenterer dyriskheden, medens de yngre kjæmper mellem vaagnende

kultur og arvede dyre-drifter. Men hos Kinck, Hamsun og Christensen er det den unge slegt, der gaar „i raadenskabs sumpe“.

Jeg overlader det til dem, som kjender forholdene bedre, at afgjøre, *hvor megen* sandhed og hvor megen overdrivelse og ensidighed disse bøger indeholder *som samfundsbilleder*. Men naar omtrent alle vore forfattere tegner os saaledes, saa maa det vel i hvert fald bevise, at endnu er der i vort norske samfund masser af egte urraahed og i den yngre slegt ikke lidet af sygelighed og daarlighed.

Og vi behøvede neppe vore forfatteres vidnesbyrd om den ting. Den er tydelig nok. Og det gjør os godt at faa øinene op for disse forhold. Vi trænger til at se klart, at her endnu i kulturel henseende maa gjøres et umaadeligt rydningsarbeide. Det gavner os at komme elendigheden lige ind paa livet. Her maa føres og her kommer nok til at føres, naar de rette høvdinger kommer, et kulturens felttog i Norge mod raahed, halvhed, tankeløshed og materialisme. Her maa skabes et virkeligt kulturliv og her maa løftes som dets centrum og kjærne et nyt, friskt, mægtigt livsideal. Her maa udvikles en ny, levende og begeistrende idealisme, hvis strømme kan flyde ud over landet og skylle raahed, uvidenhed og elendighed væk, gjøre *rent* i by og bygd og forskjønne og forædle livet iblandt os. Det er slig idealisme folk gaar og venter paa, efter min mening. Det er det *nye*, som der sukkes mod i vers og prosa, i aviser, tidsskrifter og bøger, i kirker og i hjem, i fortrolig samtale og i offentlig diskussion, som skal bringe det „forløsende ord“, hvorom Garborg taler i sin sidste artikel i „Samtiden“. Ja, det er det, tror jeg, som selv den saakaldte dekadente literatur famler imod — idealisme, — dybere, finere, høiere liv. Læg bare merke til tidens tegn. De taler om religion igjen, de nyeste og yngste forfattere, og ikke som det saa længe har været paa mode i „fremskredne“ kredse, som noget forbigangent og barnsligt, men som livets hovedemne. Spørg Sigbjørn Obstfelder! De diskuterer de gamle livsgaader paany. De bliver mystikere, fordi livet synes dem saa endeløst og uudgrundelig stort. De nøier sig ikke med den „gamle rationalismes“ svar og matematiske teorier. De drømmer med Pascal og med St. Francis. De søger og famler paa religionens enemerker. — Det er den brændende tørst efter idealisme.

Thi vi lever nu engang ikke af brød alene, men af hvert *ord*, der udgaar af Guds mund. Og de ord, de udgjør tidernes idealer og den strøm af idealisme, der renser, løfter og velsigner det menneskelige liv.

Det kan være, at ordet klinger gammeldags. Det faar ikke hjælpe. Der er mange gammeldagse ord, som aldrig vil miste deres storhed eller sødme, saalænge menneskene forstaar, hvad storhed og sødme er. Idealisme

maa der til. Tro paa en blinkende og vinkende række af idealer. Tro paa livet, paa dets hjertelag og gode bund; tro paa vor evne til at gjøre det skjønt og friskt; tro paa store, høie og hellige ting. *Tro.*

Men slig tro og slig idealisme mangler vi for tiden i stor udstrækning. Deraf en ung slegts vankelmodighed, daarlighed og aandelige blegsot. Deraf urraahedens omsiggriben paany gjennem nye former. Den idealisme, som Ibsen og Bjørnson engang vakte og skabte iblandt os, synes død. Man skuffedes. Der kom ingen resultater. Man førtes, som „Brands" menighed, ud paa vidderne. Og der blev man staaende. Videre pegte ingen vei. Saa seg de fleste tilbage til bygden og dens vante stel igjen, og de andre snudde vrangen ud paa sin idealisme. De blev pessimister og kynikere.

Man følte sig skuffet i et og alt. „Videnskaben" holdt jo heller ikke, hvad den lovede. Og ikke „fremskridtet" heller. Og saa gjorde man med sine idealer, som de vilde gjør med sine guder, naar de ikke vil bønhøre og hjælpe. Man pryglte dem op, sparked dem, lo ad dem og slængte dem væk som dumt tøiseri og skrammel.

Og skuffelsen kom naturligvis, fordi idealerne blot var *halvguder* eller endog delvis rene afguder. De kunde ikke hjælpe helt frem. Man ventede sig for meget af dem. Og da de saa ikke gav alt, blev man utaknemmelig og vilde ikke engang se og erkjende det lille, de virkelig har givet.

Man var for ensidig, for overfladisk og for utaalmodig. Forstod ikke, at tager det mere end én dag at bygge Rom, saa maa det tage endnu længer tid at bygge det nye Jerusalem baade i den enkeltes karakter og i det hele samfunds institutioner og liv. Man blev sindt, fordi det ikke skede paa ét aar, hvad vi maa være fornøiet med at faa gjennemført paa hundre. Man havde begeistringen, men ikke seigheden og udholdenheden, troen, men ikke forstaaelsen.

Og idealerne var svært smaa for det arbeide og det resultat, man ventede sig af dem.

Skuffelsen har skabt skepticisme og mistænksomhed. Man vil ikke narres paany. Det, der atter skal kunne reise den slagne og saarede tro, maa bunde dybt i følelser og tanker og pege høit mod sky. Og forhaabentlig vil de troende skarer, naar de atter reiser sig, huske, at selv idealerne retter sig efter klokkeslettet og tidens gang, at *tid* er en livsform, som selv den mest brusende idealisme *maa* respektere, skal det ikke gaa ilde.

Nu, jeg for min del tror ikke, at det nye vil komme som en ny idealistisk dogmatik med sine slagord og teorier og sin uniform for alle. Jeg tror virkelig det, som er igjære, er noget større, noget dybere, noget personligere. Det vil komme, tror jeg, her hos os i hvert fald, som en *kulturbevægelse*, mangesidig og mangeartet, — en tro paa *kulturen*. Og inden den vil der blive plads baade for den ene og anden retning, den ene og anden ting. Religion og moral vil uddybe, forherlige og befæstige det nye kulturliv. Kunst og poesi vil forskjønne og forklare det. Oplysning, kundskab, forstaaelse og videnskab vil give det bredde, klarhed og omfang. Og inden det vil hver enkelt leve det liv, han under slige indflydelser maa og kan, og danne sig det system og den livsopfatning, som erfaring og viden vil diktere ham.

Tro paa kulturen — den alsidige, fuldstændige, paa dens evne til at udvikle alt godt og menneskeligt, der ligger sovende i os, tro paa dens magt til at gjøre livet skjønt og værdigt. Det mener jeg er den nye sols smil over horisonten, — det „ny, som er igjære".

Men det indbefatter rigtignok tro paa livets udviklingsevne (naar vi selv lægger alle evner og al vor magt til; det indbefatter ogsaa tro paa, at livet end lettere gaar tilbage og forfalder, naar vi ikke selv tager ordentlig og rigtig fat), tro paa selve menneskejordbundens dyrkbarhed, tro paa muligheden af at faa mennesker og samfund et par tusen gange bedre og lykkeligere, end de hidtil har været. Ved kulturens hjælp og ved *tidens* og vort eget stadige arbeides.

Her hos os i hvert fald maa den bredere, friere, lysere kultur være det næste store skridt i vor udvikling. Og en kultur, der ikke kjender klasser og ikke gaar i kloster bag et universitets mure eller i et snes trange selskabskredse ud over landet, men lever i den frie luft med det hele folk og hører alle til. Et *kultur-demokrati*, — det er guddomsbudet til vor tid, til os idag.

Man vil have forstaaet, at ved kultur menes her noget langt mere end *oplysning* eller kundskab. Kultur er ikke blot kundskab; den er liv, den er karakter, den er aand. Den er kundskab og forstaaelse, der er blevet indlemmet i personen, blevet kjød af hans kjød og blod af hans blod. Den er alt, hvad der lader sig lægge ind i det misbrugte ord „dannelse". Den er evnen til at tænke endog mere end kundskab om tanker. Den er hjertets og sjælens dannelse endog mere end hjernens. Den er alle tre i forening. Den er liv, som der skinner sol over, og liv, som der skinner sol af.

Men det er sandt: En kultur kan være af mange slags. Og meget kommer an paa, hvad art af kultur der bliver grundet. Derom er det vel sikrest at lade fremtiden faa være enetaler. Men man har jo sin tro. Og min er den, at der vil blive samlet ud af den hele fortid al den tro og inspiration, alt det haab og væld af længsel og poesi, af drøm og forventning, som gylder historiens toppe og tinder gjennem tiderne, og at dertil vil blive lagt og samlet al den jublende, demokratiske tro og al den dybere forstaaelse af liv og natur, der har gjort vor egen tid til en ny Guds aabenbaring, — og at det hele samlet, forenet og forklaret og med en ny gnist af tro og grundtanker til at sætte det ibrand, vil udgjøre den kommende kultur og den nye dag, — en demokratisk og en etisk-religiøs kultur, rummelig og lys.

— I hvert fald, havde jeg evner og magt svarende til viljen, saa blæste jeg den dag idag til samling inden vort folk om at hvælve en fri, lys og frisk kulturs tempel over hele vort land, om at gjøre udryddelseskrig paa raaheden og plante tro paa de høie evige livsidealer i hvert sind og hjerte; thi uden *de* Gudsord lever man ikke.

Forskjellige meddelelser.

— *Hellige Treenighed Nævekamp-forening.* — I Londons værste strøg er der en statskirkelig prest, der er kjendt baade som en dygtig *boxer* og for den brug han i sin virksomhed har gjort af sin forstaaelse af og sympati med denne „kunst“. Han har grundet i en af de fæleste baggader en klub med værelser, hvor der kan læses, spilles, drikkes, røges og boxes. Klubben er aaben hver aften undtagen lørdag, da hele distriktet er drukkent. Ovenpaa i samme lokale er kirken. Presten bestyrer personlig den hele forretning, sidder ved klublokalets dør og modtager billetter, naar der af og til holdes en brydekamp eller boxningsopvisning. Saadanne arrangeres i ovennævnte forenings navn. Foreningens præsident er presten. *Resultatet* er, at der hver aften sidder fire hundre mand af denne art oppe i kirken, hører presten præke og deltager i gudstjenesten. Klubben skaffer ham disse folks tiltro og venskab, og giver dem deres fornøielser i en mere civiliseret form, end de ellers vilde finde dem. Boxningen giver, mener presten, afløb for en muskelenergi, som de ellers vilde benytte til at prygle sine hustruer. I den gade, hvor klubben befinder sig, bor der 63 løsladte straffanger, og dødeligheden er fire gange saa stor som i det øvrige London. Arbeidet er lykkedes udmerket. Prestens søndagsskole myldrer af børn. Forældrene har faaet tillid til den lidet prestelige prest og ønsker, at deres børn under hans veiledning skal faa adgang til et bedre liv, end de selv har kjendt. I sit eget hjem har han oprettet et tilflugtssted for husvilde og hjemløse. Sult har han omtrent afskaffet i sit distrikt. Han tilhører den saakaldte „høikirkelige“ del af statskirken.

Notitser.

— 71 pct. af verdens flesk produceres i de For. Stater.

— *To oldægyptiske skibe* er netop blevne udgravede i nærheden af Sakkarah-pyramiderne, 5 kilometer fra Nilen.

— *Otte protestantiske missionsselskaber* virker i Kongo-egnene blandt en befolkning paa 50 millioner.

— *Sterk kaffe* skal vise sig at virke dræbende paa farlige baciller, f. ex. tyfus- og kolera-mikroben.

— 1534 personer, som har været bidt af gale hunde, blev i 1893 behandlet ved de 6 Pasteur-stationer i Rusland; af disse døde 37.

— *Pianospil-rekorden* er sat af Miss Ada Melville i New-York; hun spillede ustanselig i 18 timer 57 minuter; $4^1/_2$ minut tidligere gav hendes rival sig over.

— De nordamerikanske byers vandforsyning foregaar ved anlæg, der ialt repræsenterer en kapital paa 1600 mill. kr. eller tiendedelen af den kapital, som er nedlagt i landets jernbaner.

— *Japans udenrigshandel* var ifjor 56 mill. kr. større end aaret i forveien; ialt gik der for 126 mill. kr. til de For. Stater, for 120 mill. kr. til England, for 90 mill. kr. til Kina, for 92 mill. kr. til Frankrig og for 30 mill. kr. til Tyskland.

— *17,700 kroner* koster hvert skud med Krupps 130 tons staalkanon. 727,350 kroner koster selve kanonen. Den kan i det høieste bruges til 60 skud. Projektilet veier 1180 kilogram og slynges 28 kilometer.

— Af de 17 transatlantiske telegrafkabler er bare de 7 i brug; de 10 ligger af forskjellige grunde ledige. Regnes værdien af hver til 11 mill. kr., hviler altsaa en kapital paa 110 mill. kr. uvirksom paa bunden af Atlanterhavet.

— *Bismarcks aarsindtægt* skal være omtr. 370,000 kr. Nominelt skal Friedrichsruhe-godset indbringe 220,000 kr. aarlig, men mere end det halve faar han ikke. Desuden har han et udlæg af 100,000 kr. aarlig paa panter i sine faste eiendomme.

— *Australiens befolkning* var i 1893 ialt 4,08,317 i tallet; deraf falder 1,223,370 paa New South Wales, 1,174,022 paa Victoria, 432,289 paa Queensland, 346,874 paa South Australia, 65,064 paa Western Australia, 154,424 paa Tasmania, og 672,265 paa New Zealand. Tættest er New Zealand befolket.

— Verdens høieste bygverk næst efter Eiffeltaarnet er domkirken i Ulm i Würtemberg, hvis taarnspids rager 161 meter op over jorden. Fra ivaar af kan dette taarn bestiges ad bekvemme vindeltrapper med ialt 758 trin. Bestigningen medtager 30—40 minuter. Den øverste platform ligger 143 meter høit og rummer 10 personer. Udsigten over staden og det rige flodlandskab med Alperne i det fjerne skal være aldeles storartet.

— „*Mord-mikrober*“ er det nyeste paa bakteriologiens omraade. Prof. Francesco Magri i Pisa har nylig sendt sin bekjendte landsmand professor Lombroso i Turin materiale til en ny forklaring paa fænomenet „født forbryder“. Magri har nemlig søgt at paavise, at den „fødte forbryders“ mordlyst har sin aarsag i en nervecentrerne angribende gift af lignende art som den, der fremkalder hundegalskab hos hunde. Kimen til denne giftige mikrobe skulde da hidrøre fra de vilde urfædre og under visse omstændigheder kunne udvikle sig. Det paastaaes, at en prof. Rivolta har fundet denne mordgift-mikrobe i 17 morderes hjerner.

— *Selvmord* begaaes i størst antal i Tyskland (2.71 paa 10,000), Danmark (2.58) og Schweiz (2.30). I Tyskland har igjen Sachsen det høieste antal. Særlig hyppig forekommer selvmord i hæren; i et tysk armekorps var gjennemsnitstallet for aarene 1876—90 hele 9.13 paa 10,000. Spanien har færrest selvmord (0.35).

Ny literatur.

Hjalmar Christensen: — *Bastarder.* Roman fra det unge Kristiania. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 2.80.

Forfatteren har givet sin bog en altfor fordringsfuld titel, synes det mig. Den foregiver at give et enkelt og dog neppe repræsentativt intereriør fra det „unge Kristiania", samt en skildring af de mennesker, som træffes der. Men fra bogens titel og forskjellige udtalelser og hentydninger faar vi det indtryk, at forfatteren oprindelig mente eller havde i tankerne noget mere og lod det mere, som *ikke* er udarbeidet, give bogen navn. Bastarder er de skildrede mennesker og bastarder faar vi indtryk af at en stor del af det unge Kristiania efter forfatterens mening er, fordi de er produktet af en uharmonisk, uorganisk, usammensmeltet blanding af „fransk kultur" og „norsk ufordærvethed" med manglende verdenskjendskab og selvklarhed. Og titel og hentydninger lover, at forfatteren vil skildre og tolke for os dette fænomen. Han klassificerer under „bastarder" saa forskjellige grupper som „frisindede kristne", „moderne konservative" og „moralske og ulykkelige svindlere". Man læser derfor med forventning om, at forfatteren skal gjøre et forsøg paa at *vise* os disse folk, give os et indblik i dem og vise os sammenhængen mellem dem, vise os hvorledes og hvorfor de er *bastarder*. Men man venter og læser forgjæves. Titelen bliver staaende som et temmelig fordringsfuldt og lidt uklart, for omfattende skildt. Indholdet holder ikke ganske, hvad den og forskjellige vink lover.

Vi faar som sagt blot et enkelt, ikke repræsentativt interiør med en del livssyge mennesker, — dekadenter for at benytte et ord, som vi snart sender tilbage til sprogmynten igjen som udslidt, saa meget er det blevet benyttet paa faa maaneder. Men disse er i hvert fald egte dekadenter, — saa egte, at jeg for min del mistænker dem for ikke at existere i sin fulde pragt udenfor forfatterens fantasi. Men dekadencen hos dem er egte. Den ligger i hver deres replik. De er gjennemtrætte folk, — gjør nærmest indtryk af søsyge oceanpassagerer i søsygens værste livsledestadier med dens periodiske krampeanfald.

Men det er da heller ikke om disse figurer, at forfatters eller læsers interesse samler sig. Hovedpersonen er en kvinde, fru Krogh, som der øiensynligen lægges an paa at gjøre til en interessant personlighed og et eggende problem for os. Og det lykkes delvis; men dog saa at problemet blot stilles; løses ikke; og at personligheden derfor bliver mere antydet end skildret, mere beskrevet udenfra end sat levende frem for os.

Hr. Christensen skriver et helt fint og tegnende sprog, som det ofte er en fornøielse at læse. Han kan fremmale sceners ydre træk og indhold særdeles træffende; men det er, forekommer det mig, som der mangler liv og forstaaelse af eller evne til at give os personernes indre, reelle væsen, — det som gjør dem til personer og ikke blot til skygger, figurer eller fænomener. Bogen forekommer en ikke gjennemlevet, følt eller klart og fuldt gjennemtænkt. Forfatteren maatte kunne have gjort noget mere og mere gribende ud af det problem, han her blot har stillet og af de opgaver, han har givet sig ikast med. Man venter sig netop fra ham en til hans sprog passende fin og gjennemført studie. Mon ikke enkelte af vore yngre forfattere skriver nye bøger hurtigere, end godt er for dem og deres læsere. Det kan saa være, at man bliver utaalmodig efter at faa frem og ud det, man engang har faaet i sindet. Men det maa leve derinde en stund, skal det kunne „staa" og

leve, naar det kommer ud derfra. Det haster slet ikke. Vi har bøger i overflod. Lad os faa *gode* ting, det bedste, hver forfatter magter, — heller en kompakt, fint fortalt, gjennemført, fuldendt liden novellette paa et eneste ark, end en saadan novellettes stof strøget af i en fart udover 2—300 sider. „Kog det ind!“ som de amerikanske aviser altid siger til sine medarbeidere.

Nordiske tidsskrifter.

Samtiden. — April—mai. — *Samtiden* har ladet længe vente paa sig denne gang, men kommer til gjengjæld med et righoldigt hefte. Det aabnes med en artikel af *Arne Garborg* om den i dagbladene førte diskussion angaaende sammenhængen eller ikke-sammenhængen mellem kunst og moral. *Garborg* mener, at hr. Collins artikler (der aabned diskussionen) i hvert fald har gjort godt derved, at de har overbevist taabelige unge hoveder om, at det aldeles ikke er *nødvendigt*, fordi om vi lever i et aarhundredes slutning (og lige paa tærskelen af et nyt og større) at gaa omkring og være livstræt, og affekteret dekadent, — at det slet ikke er virkelig moderne dette, at tvertom tro og kraft staar noksaa høit i kurs.

Af *Hjalmar Christensen* gjengives begyndelsen af et foredrag om Benjamin Constants „Adolphe“. Indledningen, der skildrer og kritiserer literære og kulturelle forhold hos os, indeholder mange ting, som det er en fornøielse at se fremsat for den læsekreds, som „Samtiden“ eier. Den væsentlige tanke er den, som „Kringsjaa“ oftere har været inde paa, at vor norske literatur og vort norske aadsliv, trods alle *kunstneriske* seire endnu er bedrøveligt trange og fattige, sammenlignet med andre landes literatur og kultur.

Andreas Urbye skriver en meget interessant artikel om „folkejustits i Ober-Bayern“. Det synes efter dette at dømme ikke alene at være i Amerika, at befolkningen finder de vanlige domstole utilstrækkelige og tager retfærdighedens haandhævelse i egne hænder. „*Habererne*“ i Bayern synes at være et fuldstændigt sidestykke til de Forenede Staters „*White Caps*“ (Hvidhætter), der ogsaa nærmest er et selvbestaltet og meget strengt *sædelighedspoliti*. Den italienske videnskabsmand *Guillaume Ferrero* har en artikel om de „*to moraler*“, den offentlige og den private, og deres forstyrrende indgriben i hinanden, — et spørgsmaal som i vor tid trænger udredning. — Af *dr. J. Østrup* er der en meget interessant afhandling om „Orientalsk poesi og dens forhold til den europæiske.“ Det er af den sort afhandlinger, der maa kunne befrugte vort eget aandsliv, give nye tanker, aabne nye veie og muligheder. „*Kringsjaa*“ vil haabe ved en senere leilighed at give sine læsere et indblik i dens indhold. Desuden er der et digt af Jonas Boye og oversættelser af en artikel af Theodor Hertzka om *Freiland* og af en artikel om *amerikanske, kvindelige arbeiderklubber* i det amerikanske tidsskrift „*Scribner's Mag.*“; Samtiden opgiver dog blot „*Revue des Revues*“ som kilde, skjønt denne ikke har gjort andet end overført artiklen fra engelsk til fransk. Det er neppe rigtigt mod den oprindelige kilde. Videre af oversættelser: „Hubert Herkomer“ af Albert Laundy og „Aphorismer om kunst“ af Reinhold Begas. — I det hele et prisværdigt solid og interessant hefte, — et af „*Samtidens*“ bedste, og „*Samtiden*“ bringer næsten altid noget godt.

Nyt Tidsskrift. — Mai. — *Sigbjørn Obstfelder* aabner heftet med en liden poetisk fortælling, der atter bærer vidnesbyrd om denne forfatters næsten farlige følsomhed for allehaande indtryk. *Emil Nicolaysen* fortsætter en afhandling om „Shelley og Wergeland“, og *Arne Løchen* skriver opklarende og ryddende om det „legemlige underlag for de sjælelige virksomheder“. Prof. J. E. Sars har en politisk artikel om de forestaaende stortingsvalg. Desuden er der en oversat artikel om „fransk kolonialpolitik i Nordvestafrika.“

„*Vor Tid*“. — No. 11. — *O. A. Eftestøl* skriver barsk om „veke viljer og rædde sjæle.“ *Arne Westrum* slutter en artikel om „gamle og ny idealer.“ Desuden *Ola Rotevatn*: „Svar til livsspursmaal“ og *Lars Jaastad*: „Ungdomsreisingi“.

Ord och Bild. — Mai. — Dette svenske tidsskrift er et populært anlagt og illustreret tidsskrift efter mønster af udenlandske foretagender af lignende art. Det indeholder altid for hvermand interessante og gode ting og ofte udmerkede sager. Særlig evner det at skaffe sig et righoldigt udvalg af virkeligt læseværdige og undertiden fine og betagende digte. Det foreliggende hefte har saaledes et illustreret digt „Råttfängarne“ af *Per Hallstrøm*. Hovedartikelen i heftet er en af de gode, interessante og oplysende, „om palmer“ af Th. M. Friis. Artiklen er rigt illustreret. „En opponent“ er en „morsom“ illustreret fortælling om en ungtyr. Desuden er der en gjengivelse af *prins Eugens* fra høstudstillingen kjendte billede „det gamle slot“ med et digt af *Hjalmar Søderberg*. Endelig illustrerede kunst og literatur-betragtninger. —

— Herefter vil „*Kringsjaa*“ *regelmæssig* levere en kort oversigt over det *væsentlige* indhold i nordiske tidsskrifter, forsaavidt disse indgaar derpaa.

Teknisk kringsjaa.

— *En kjæmpevask.* — Panamakanalen er ikke endnu opgivet. En af Suezkanalens gamle ingeniører, Edmond Bortissol, har netop fremlagt et nyt og orginalt forslag til dens fuldendelse. Som bekjendt maatte Lesseps opgive tanken paa at bygge kanalen paa saadan vis, at den blot skulde forene de to have, uden selv at overstige disses høide. Isteden maatte han gribe til en almindelig slusekanal med en høide over havet af 122—175 fod. — Bartissols forslag gaar ud paa et kompromis mellem de to ting, idet han blot vil lægge kanalens høieste punkt 75 fod over havet med kun to par sluser ved hver af dens ender. Dette vil naturligvis nødvendiggjøre meget mere udgravning, end Lesseps i den senere tid havde gjort regning paa. Men Bartissol mener at kunne lette sig dette arbeide ved at skabe en kjæmpevask med tilhørende kjæmpekloak, der skal bortskaffe det udgravede matriale. Den øvre del af Chagresflodens vand skal opdæmmes og i en aaben kanal føres til arbeidsstedet, hvorfra det gjennem en tunnel med et fald af 1: 1000 vil naa det Stille Hav. Alt udgravet materiale vil ogsaa blive udkastet i denne tunnel og ført afsted af vandet. Man vil saaledes undgaa megen kostbar transport. Aktio-

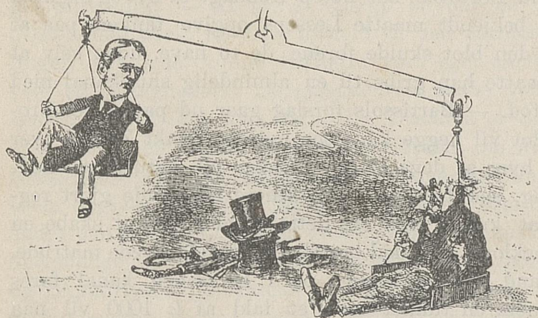
nærernes repræsentanter skal være gunstig stemte overfor forslaget, men kreditorer og adminisstration har liden lyst til at indlade sig paa sagen.

— *Telegrafering uden traade.* Det var nok amerikanerne, som var først ogsaa paa dette felt. Allerede i 1880 foretog professor *Trowbridge* en del undersøgelser med telegrafering uden traadforbindelser og paaviste, at det maa kunne gaa an at telegrafere tvertover en flod eller fjord, uden at der behøves nogen kabel mellem dem, og at afstanden, naar der blot benyttes lange ledninger og sterke strømmer paa begge sider, kan være meget større. Han fremsatte saaledes allerede da forslag om, at man skulde oprette telegrafisk forbindelse mellem Europa og Amerika ved i det sidste land at anlægge en linje fra Grønland til Florida med endepunkterne *i jorden*, og ved langs Europas vestkyst at have en lignende linje. Strømmene skulde udgaa fra kraftige dynamoer, og telegrammerne da forplante sig gjennem jorden fra ledning til ledning.

I mindre skala bliver principet allerede praktisk benyttet i de Forenede stater, idet man telegraferer paa denne vis fra løbende tog. Toget har en egen kort telegrafledning, hvorfra og hvortil telegrammer kan sendes gjennem luften fra eller til telegraftraadene langs linjen. Farten gjør intet til sagen. Hvorsomhelst et extratog maatte befinde sig, kan altid telegrafisk forbindelse øieblikkelig oprettes med det.

I senere aar er, som læserne véd interessante og vellykkede experimenter i denne retning ogsaa blevet foretagne i England. Man har telegraferet eller telefoneret over flere kilometers søvei uden forbindende traad, blot ved hjælp af to adskilte parallele ledninger. — *Teslas* opfindelser vil her komme principets praktiske udnyttelse til hjælp, idet de sterke og mangfoldig-skiftende strømme, som han benytter vil gjøre det muligt uden overdrevent store ledninger at sende telegrammer og menneskelig tale fra ledning til ledning over lange strækninger uden forbindelse. Den dag, da Atlanterhavs-kablerne vil være forældede, da bud og ord vil flyve hvorsomheldst langs havbunden uden traad eller kabel paa menneskers befaling, synes at være nær forhaanden.

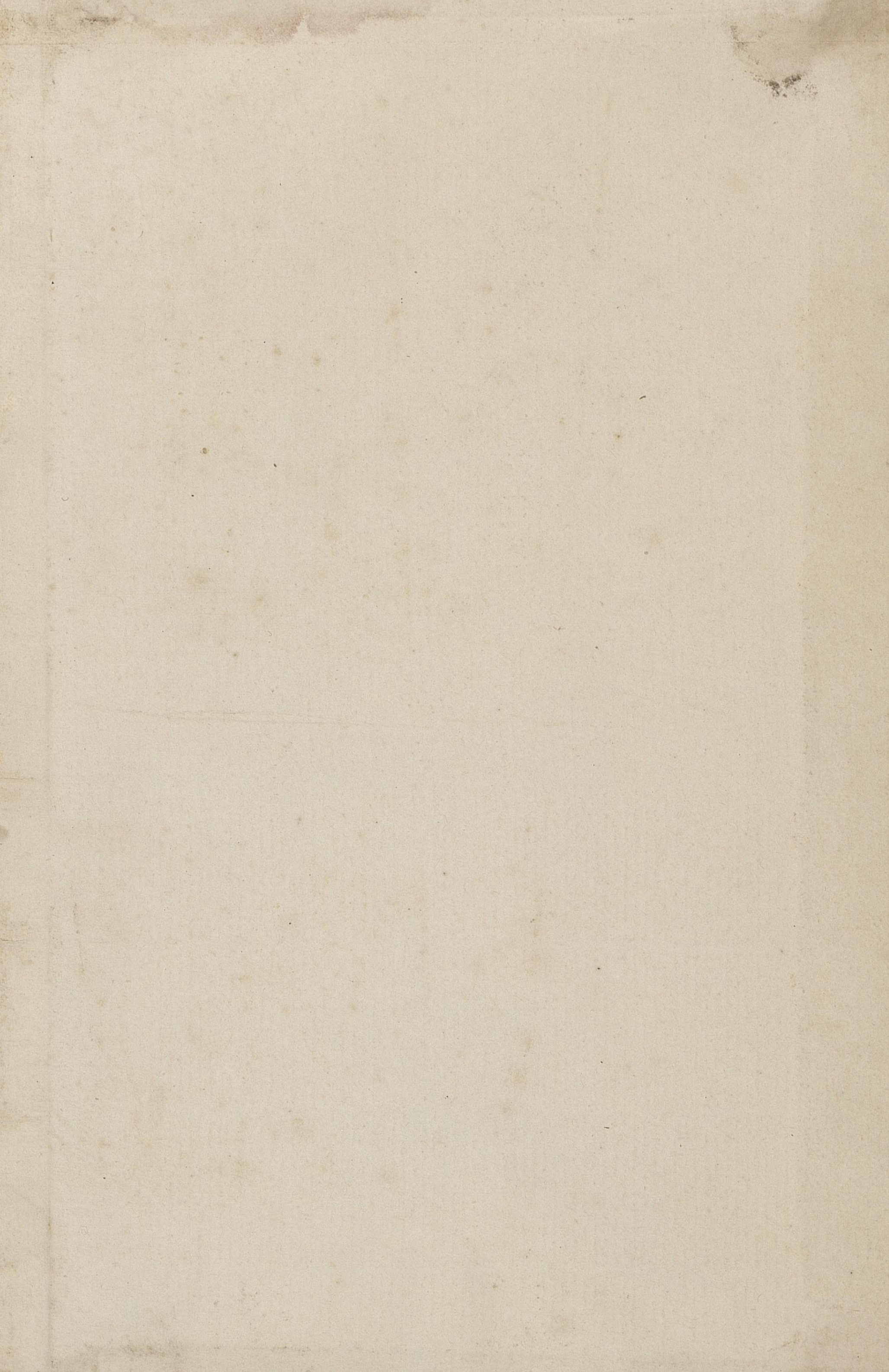
Fra livets latterside.

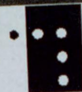

Gladstone til Lord Rosebery:

„Jeg troede, du var tungere . . . . .“

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

Kringsjaa.

III
1894